ચાંદની

સસ્તું સાહિત્ય
[illegible]

૩૧, મે-૧૯૬૨ ૫૦ નયા પૈસા
વર્ષ ૧૫, અંક ૭ પરદેશમાં શિ. ૨

મેટ્રિક પદ્ધતિ માપ

મેટ્રિક પદ્ધતિના દૂધ તથા તેલના માપ પિત્તળ અને એલ્યુમિનિયમમાં બનાવનાર

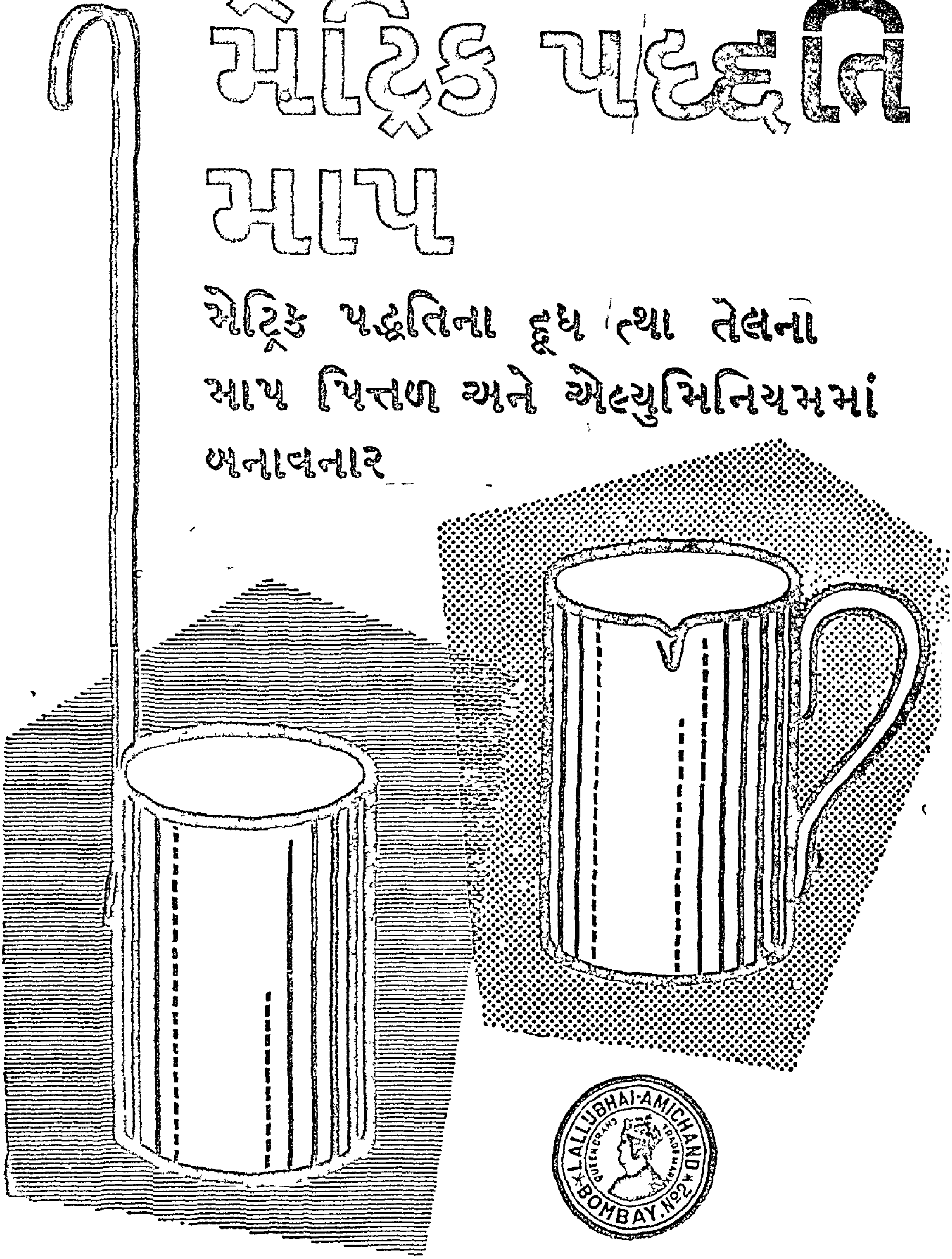
LALLUBHAI·AMICHAND
QUEEN BRAND
TRADE MARK
BOMBAY. No2

લલ્લુભાઈ અમીચંદ (પ્રાઈવેટ) લી.

૨૯૦ કંસારા ચાલ મુંબઈ-૨. ટેલીફોન નં. ૭૩૨૨૦

WESTERN INDIA CHEMICAL CO. BOMBAY
jai
કાજલ

આપના
વહાલા
ભૂલકાંઓ
માટે

મારા બાબા માટે
હું હંમેશા 'જાઈ કાજલ' (મેશ)
વાપરું છું, તે આંખને ઠંડક
આપે છે અને નજર સાફ રાખે છે

જાઈ કાજલ

વેસ્ટર્ન ઇન્ડીઆ કેમીકલ કું. મુંબઈ-૨.

ધી ન્યુ ગ્રેટ ઇન્સ્યુરન્સ

કંપની ઓફ ઈન્ડિયા લિમિટેડ

ફુલ અસકયામતો તા. ૩૧-૧૨-૧૯૫૯ના રોજ ... રૂા. ૧,૭૪,૦૦,૦૦૦થી વધારે

ડાયરેક્ટરોની બોર્ડ

શ્રી તુલસીદાસ કીલાચંદ (ચેરમેન)

શ્રી ગુલાબચંદ હીરાચંદ
શ્રી જહાંગીર પી. પટેલ, એમ. એ. (કેન્ટેબ.)
શ્રી અંબાલાલ કીલાચંદ
શ્રી લલીતકુમાર એમ. ખટાઉ

શ્રી એ. એમ. એમ. અરૂણાચલમ
શ્રી પ્રતાપ ભોગીલાલ
શ્રી આનંદલાલ એચ. શેઠ
શ્રી વ્રજલાલ છોટાલાલ

શ્રી મોહનલાલ એલ. શાહ

જનરલ મૈનેજર: શ્રી મગનલાલ જી. મોદી

ઑફિસ: ૪૫-૪૭, એપોલો સ્ટ્રીટ, ફોર્ટ, મુંબઈ-૧

ટેલિગ્રામ: “NEGRINCO”] [ટેલિફોન નં.: **૨૫૫૫૯૧**

આગ, અકસ્માત અને દરિયાઈ
વીમાનું કામકાજ લેવામાં આવે છે.

ધી યુનાઈટેડ કમર્શિયલ બૅન્ક લિમિટેડ

હેડ ઑફિસ: ૨, ઈન્ડીઆ હાઉસ, એક્સચેન્જ પ્લેસ, **કલકત્તા**

સત્તાધારી થાપણ	રૂા.	૮,૦૦,૦૦,૦૦૦
જાહેર કરેલી અને ઉઘરાવેલી થાપણ	રૂા.	૪,૦૦,૦૦,૦૦૦
વસૂલ થયેલી થાપણ...	રૂા.	૨,૦૦,૦૦,૦૦૦
અનામત ભંડોળ	રૂા.	૨,૬૫,૦૦,૦૦૦
ભરણાલાયક અનામતો અને બિલો (તા. ૩૧-૧૨-૬૧)	રૂા.	૧,૦૦,૧૫,૦૦,૦૦૦

ડીરેક્ટરો:

જી. ડી. બીરલા, ચેરમેન

ઈશ્વરીપ્રસાદ ગોએન્કા, વાઈસ ચેરમેન
અનંતા ચૂર્ન લો
ગોબિન્દ લાલ બાંગુર
પી. ડી. હિંમતસીંગકા
રામેશ્વરલાલ નોપાની
મોતીલાલ તાપુરીઆ

મદનમોહન આર. રુઈયા, વાઈસ ચેરમેન
મહાદેવ એલ. દહાણુકર
મોહનલાલ એલ. શાહ
યોગીન્દ્ર એન. મફતલાલ
ટી. એસ. રાજમ
જી. ડી. કોઠારી

શાખાઓ: ભારતમાં પ્રત્યેક શહેર તથા ઔદ્યોગિક અને વ્યાપારી મથકોમાં.

વિદેશમાં શાખાઓ: પાકિસ્તાન, બર્મા, મલાયા, સિંગાપોર, હૉંગકૉંગ અને લંડનમાં.

વિશ્વભરમાં પ્રતિનિધિઓ અને સંવાદદાતાઓ છે.

દરેક પ્રકારનું બેન્કિંગને લગતું કામકાજ કરવામાં આવે છે.

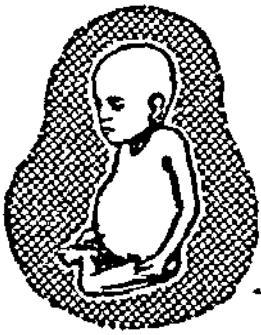

અકસીર ઇલાજ

જમ્મીનું લીવરક્યોર

બાળકોના લીવર અને બરોળના રોગો માટે

એના પ્રારંભના લક્ષણો જાણી લ્યો.

ભૂખ મરી જાય છે-અપચો—રીટીયાપણું—ઝીણો તાવ—પેટનું ફૂલી જવું—ઝાડા લીલા કે ધોળા પણ થવા લાગે વગેરે.

જમ્મીના ડાક્ટરો દર મહિને મુખ્ય શહેરોની મુલાકાતે જાય છે. વિગતવાર કાર્યક્રમ માટે લખો.

જમ્મી વેંકટરામનૈયા એન્ડ સન્સ
પારેખ મેન્શન, ૫૧૨. સેન્ડહર્સ્ટ રોડ, મુંબઈ—૪.
મુખ્ય ઑફીસ: મદ્રાસ-૪.
શાખાઓ મુંબઈ-૪, બેંગલોર-૨ કલકત્તા ૭, દિલ્હી ૬, કુંભકોણમ, લખનૌ; નાગપુર ૧, પટણા ૪, ટીચી [illegible] ૨, વિજયવાડા ૩, વીઝીઆનગરમ.

JY-11-GUJ

ધોધમાર વરસાદમાં......
આપના કિંમતી માલના રક્ષણ માટે
૧૦૦ ટકા વોટરપ્રુફ

તાલપત્રીઓ

★ હોલસેલ તેમ જ રીટેલથી તથા ભાડેથી તેમ જ વેચાતી મળશે ★
લોરી, વેગન, કાર, લેમ્બ્રેટા વગેરે માટેના વોટરપ્રુફ કવરો બનાવી આપવામાં આવશે.

કુંવરજી કરમશી તાલપત્રીવાળા

ગૌમુખ ભુવન, મસ્જીદ સ્ટેશન સામે, માંડવી, મુંબઈ—૯
ટે. નં.: ૨૮૮૯૩ * * * ગ્રામ: DUCKCANVA

સરનામું કરવામાં
થોડી વધુ
કાળજી રાખો

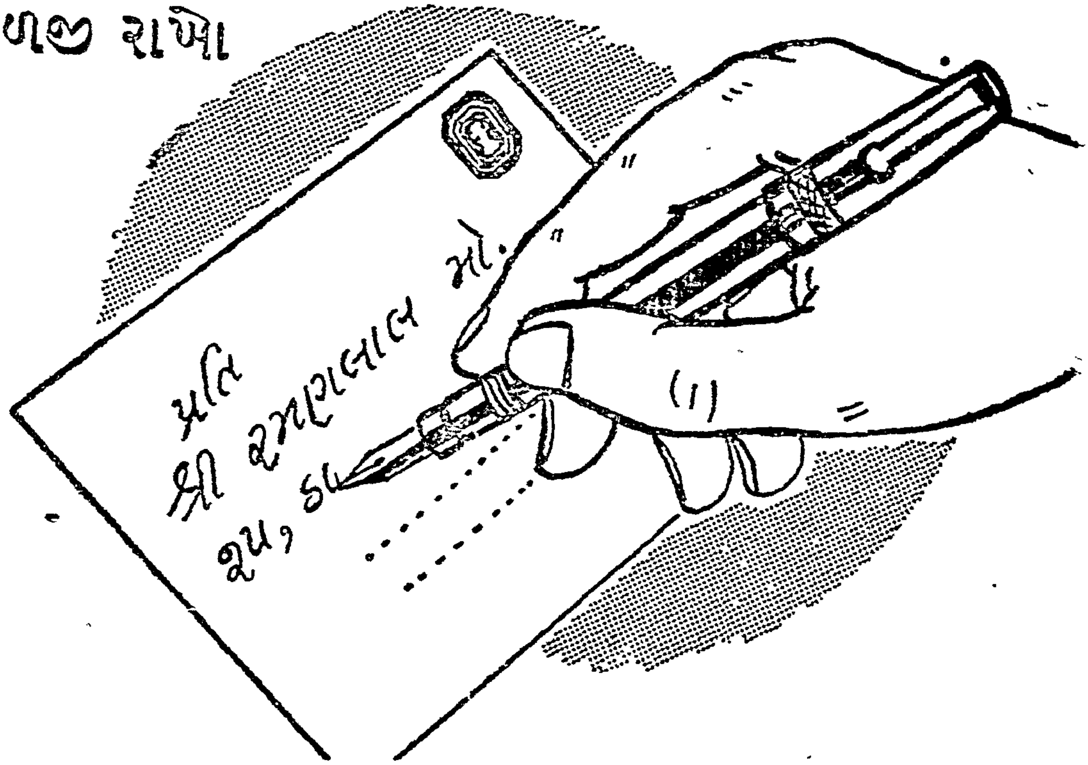
પ્રતિ
શ્રી રમણલાલ જો.
રૂપ, ડા

એથી તમારી ટપાલ
વધુ ઝડપથી પહોંચી શકશે

તમારા તમામ પત્રો તેમજ
ટપાલ દાગીનાઓ પર હંમેશ
સ્પષ્ટ અને સંપૂર્ણ
સરનામું લખો

તમારી બહેતર સેવા કરવામાં અમોને સહાય કરો
ટપાલ અને તાર ખાતું

61/753

આ સાડીઓ ત્રણ પ્રકારની મળે છે
જ્યૉર્જેટ શિફૉન અને મુલાયમ રેશમી

બિન્નીની
શુદ્ધ રેશમી સાડીમાં
પ કેવાં સુંદર દેખાઓ છો !

ધી બૅંગલોર વુલન કૉટન ઍન્ડ સિલ્ક મિલ્સ
કંપની લિમિટેડ અગ્રહરમ્ રોડ બૅંગલોર
બિન્ની ઍન્ડ કંપની (મદ્રાસ) લિમિટેડની
ઉપ કંપની

ક્રોમ્પટનનો

મોટામાં મોટો પંખો ૬૦ વૉટ ।

વીજળીના ગોળા કરતા ઓછો કરંટ વાપરે છે.

વધુમાં વધુ ઝડપે ફરતો ક્રોમ્પટનનો નવો મોટો પંખો ૨૪ કલાકમાં ૧ યુનિટથી સહેજ જ વધુ પાવર વાપરે છે. એટલું જ કામ આપતા બીજા પંખાઓ કરતા આ ઘણું ઓછું છે આનું જ નામ સાચી કરકસર! ■ વર્ષો સુધી કલાકો પર કલાકો કામ આપતો ક્રોમ્પટનનો પંખો વપરાશમાં આપને કેટલો સસ્તો પડે છે તેનો ખ્યાલ કરો—થોડાં જ વર્ષોમાં આપ વીજળીના ખર્ચમાં પંખાની કિંમત કરતા વધુ બચાવ કરી શકો છો! ■ આટલી કરકસર કેવી રીતે શક્ય બને છે? નવો આકાર! આ પંખો કાસ્ટ આયર્ન કરતા વજનમાં હલકાં અને વધારે મજબૂત એલ્યુમિનિયમના મિશ્રણમાંથી બનાવવામાં આવે છે માટે એને ઘુમાવવામાં ઓછા પાવરની જરૂર પડે છે. કાર્યશક્તિમાં વધારો! આ પંખાના પાનાનો આકાર અને તીરછાઈ ઝીણવટભરી કાળજીથી યોજવામાં આવ્યાં છે તેથી પાવરના દર યુનિટે એ વધારે હવા નાખી શકે છે. પંખાની મોટરમાં સુધારો! ક્રોમ્પટનના પંખાની મોટર બિલકુલ અવાજ કર્યા વિના એકધારું કામ આપે છે. સાધારણ કાળજીપૂર્વક વાપરવાથી એને સર્વિસ કરાવવાની જરૂર પડતી નથી! વીજળીનો બગાડ ન થાય એટલા માટે આ પંખાની મોટરનું વાઇન્ડીંગ ખાસ નવી ઢબથી કરવામાં આવ્યું છે. વીજળીના નકામા વપરાશનો ખર્ચ થતો નથી. ■ છેલ્લા ૬૦ વર્ષ દરમ્યાન ક્રોમ્પટન પાર્કિન્સને સીલીંગ ફેનની બનાવટમાં અનેક મહત્ત્વના સુધારા વધારા કરવામાં પહેલ કરી છે. અમારું અનુકરણ કરનારા આપને મળી આવશે પરંતુ બરોબરી કરનારા નહીં

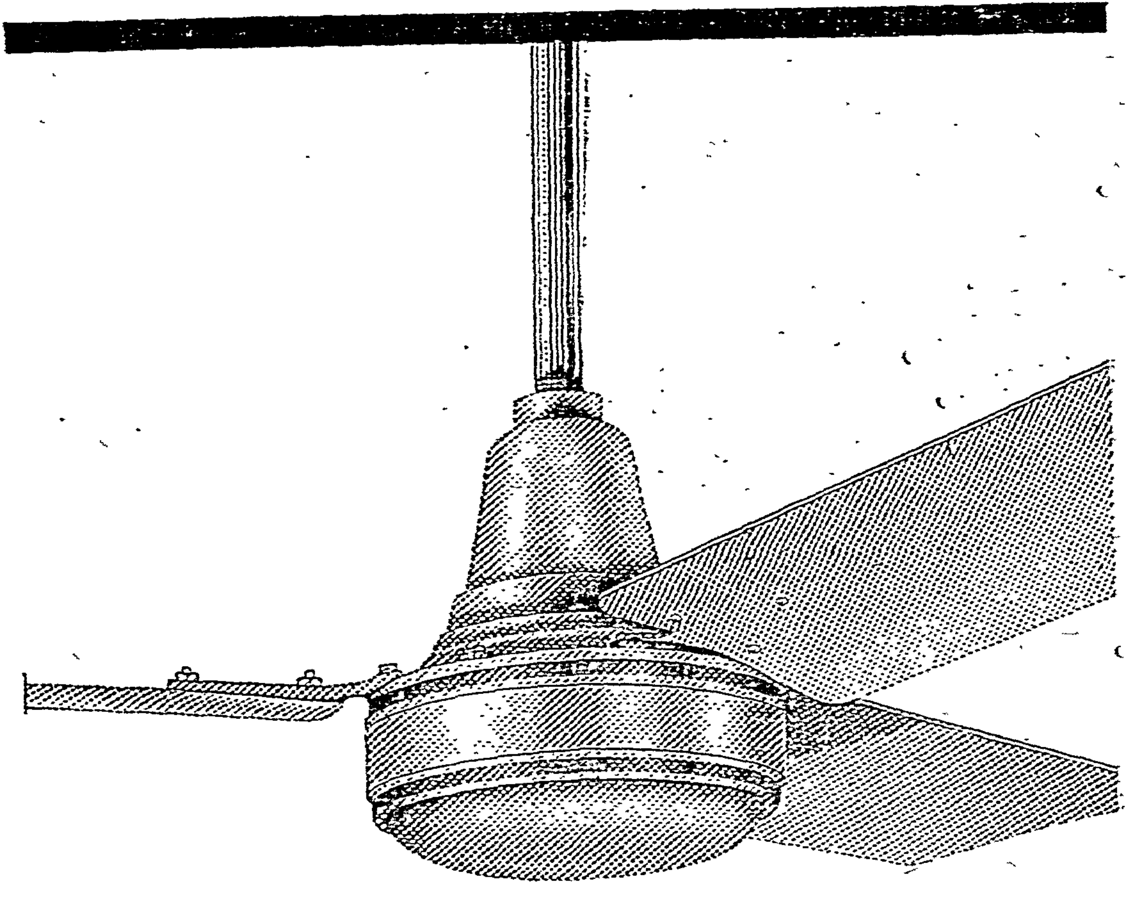

ગ્રીવ્ઝ કોટન ઍન્ડ ક્રોમ્પ્ટન પાર્કિન્સન લિમિટેડ

GCCP-6 GUJ

ઉનાળાની અસહ્ય ગરમીથી બચવા
માટે અને આરામ-આનંદ તેમજ
તાજગી મેળવવા અવશ્ય પધારો

રીગલ હોટલ

માથેરાન * ફોન : ૪૩

અમારા માનવંતા ગ્રાહકોની સગવડતા માટે
અમારા ડાઈનીંગ હૉલમાં આધુનિક ઢબનાં
ટેબલ ખુરસીઓ ની ખાસ
વ્યવસ્થા છે.

સ્વાદમાં સર્વોપરી
"આઈસ હલવો" બનાવવામાં
પહેલ કરનાર 'મોહનલાલ'ના

આઈસ હલવા

ની મોજ આપ ઘેર બેઠા માણી શકો છો.
૨૫ ટકા એડવાન્સ મોકલવાથી ટપાલદ્વારા
બહારગામ પણ મોકલવામાં આવે છે.

રીઝર્વેશન માટે સંપર્ક સાધો :

મોહનલાલ એસ. મીઠાઈવાલા

હેડ ઓફિસ : ઝવેરી બઝાર, મુંબઈ-૨ ફોન : ૨૯૧૭૮
શાખાઓ : ભૂલેશ્વર, ફોન : ૨૯૯૫૫ :: ગ્રાન્ટ રોડ, ફોન : ૭૪૮૬૧
ભૂલેશ્વર, કબૂતરખાના પાસે, ફોન : ૨૨૫૨૬

• અમારી ભૂલેશ્વર કબૂતરખાનાની શાખા દર રવિવારે ખુલ્લી રહે છે. •

GUJARAT

રજીસ્ટર્ડ
સુગંધસાગર
ગુલાબ છાપ તપકીર

શીતલ અને આહ્લાદક સુવાસથી મહેકતી
રજીસ્ટર્ડ

સુગંધ સાગર
ગુલાબ છાપ
તપકીર

સૌ કોઈ પસંદ કરે છે કારણ કે ખર્ચેલા
પૈસાનો પૂરો બદલો આપે છે. તેની સુગંધકર
અને શીતલ સુવાસ લાંબા સમય સુધી
ટકી રહે છે.

હંમેશાં સીલ તપાસીને માલ ખરીદો
દરેક તપકીરવાળાને ત્યાં મળે છે.

-: વિશેષ માહિતી માટે લખો :-

પીતાંબરદાસ આણંદજી મહેતા

પ્રો. : ધી સુગંધસોગર સ્નફ વર્ક્સ
સીહોર, (સૌરાષ્ટ્ર-ભારત)

GUJARAT

આપની
ઉધરસ
જલદી મટી
જશે

આપ

પેપ્સ

ગળા અને છાતીની
ટીકડીઓ લેશો તો

પેપ્સ ચૂસો અને તેના આરામદાયક વાયુની અસર અનુભવો. તે દુખાવો હળવો કરે છે, તેમજ ગળાનો સોજો, શ્વાસનળીનો સોજો, ઉધરસ (કફ) કે શરદીનાં કીટાણુઓનો નાશ કરવામાં મદદ કરે છે. પેપ્સ ઝડપથી રાહત આપે છે. અને કીટાણુંઓને દૂર કરે છે

એમાં જોખમકારક
ઔષધો નથી
બાળકોને સલામતીથી
અપાય છે. આ
તકલીફો ઝડપથી દૂર
કરે છે:
શ્વાસનળીનો સોજો,
ગળાનો સોજો,
સળેખમ,
શ્વાસની તકલીફ,
શરદી અને ઉધરસ
દવાના તમામ વેપારીઓ
વેચે છે.

PEPS
for
COUGHS
COLDS
BRONCHITIS

સી. ઇ. ફુલફોર્ડ (ઇન્ડિયા) પ્રાઇવેટ લિ.

FPY 55 GUJ

'લિમિટેડ

IMPORTANT TO MOTHERS
WOODWARD'S CELEBRATED
GRIPE WATER

વુડવર્ડ્ઝ
'ગ્રાઇપ વૉટર'

શાણી માતાઓ
૫૦ કરતાંએ
વધારે વર્ષોથી વાપરે છે.

IMPORTANT TO MOTHERS
WOODWARD'S CELEBRATED
GRIPE WATER

અધિકૃત એજન્ટો:
કોમલ મેન્યુફેકચરીંગ-કેમીસ્ટસ લિમિટેડ., મુંબઈ; એમ.જી. શહાની એન્ડ કું. (કલકત્તા) પ્રાઇવેટ લિમિટેડ., કલકત્તા; ટી. ટી. કૃષ્ણમાચારી એન્ડ કું., મદ્રાસ; એમ. જી. શહાની એન્ડ કું.(દિલ્હી) પ્રાઇવેટ લિમિટેડ., દિલ્હી.

Aiyars OP. 148 GUJ

છેલ્લાં ૩૮ વર્ષથી
જનતાને સેવા આપતી...

ધી
અમાલગમેટેડ
ઇલેક્ટ્રિસિટી
કો. લિ.

શાખાઓ
અજમેર
દાહોદ
જલગાંવ
ભુસાવળ
માલેગાંવ
ચાલીસગાંવ
વલસાડ
ભીવંડી
બેલગાંવ

૧૯૬૦-૬૧
કુલ અસક્યામત રૂ. ૨,૫૮,૭૮,૯૩૩
કુલ આવક રૂ. ૧,૧૧,૨૩,૮૩૩
ડિવિડન્ડ
૯ ટકા ઓર્ડિનરી (કરસહિત)
૬.૫૦–૭.૧૫ ,, પ્રેફરન્સ (,,)

મેનેજિંગ એજન્ટ્સ: એન. સી. જવેરી એન્ડ કું.
૧૭ બી, હાર્નિમેન સર્કલ,
ફોર્ટ, મુંબઈ.

ગ્રાહકોને

૧ 'અખંડ આનંદ' અંગ્રેજી માસની છેલ્લી તારીખે પ્રસિદ્ધ થાય છે અને ગ્રાહકોને પોસ્ટ થાય છે.

૨ **વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૮-૫૦,** પરદેશ માટે **શિ. ૨૦/-** અથવા **રૂ. ૧૩-૨૫** છે.

૩ 'અખંડ આનંદ'નું નવું વર્ષ નવેમ્બર માસથી શરૂ થઈ ઑક્ટોબર માસમાં પૂરું થાય છે. વર્ષમાં ગમે તે માસથી ગ્રાહક થઈ શકાય છે. એક વર્ષથી ઓછી મુદત માટે ગ્રાહક નોંધાતા નથી.

૪ પૂરતી તપાસ કર્યા બાદ ગ્રાહકોને અંક રવાના કરવામાં આવે છે, છતાં કોઈને અંક તા. ૧૫મી પહેલાં ન મળે તો પોતાના વિભાગની પોસ્ટ ઑફિસે ફરિયાદ કરવી અને ત્યાંથી જે જવાબ મળે તે અમને મોકલવો, જેથી ઘટતું થઈ શકે.

૫ સરનામું બદલાયાની ખબર ઓછામાં ઓછા પંદર દિવસ પહેલાં આપવી અને સાફ અક્ષરોમાં ગ્રાહક નંબર, નવા કે જૂના ગ્રાહક તે, તથા નામ અને ઠેકાણું બરાબર જણાવવું. મહિના-બે મહિના માટે સરનામું બદલવું હોય તો પોતાના પોસ્ટ માસ્તરને જણાવી કામચલાઉ વ્યવસ્થા કરી લેવી. સરનામું ફેરવ્યાની જાણ થતા પહેલાં અંક જૂના સરનામે રવાના થઈ જશે, તો ફરી અંક મફત મોકલવામાં આવશે નહિ.

૬ ૮૦ નવા પૈસા મોકલવાથી નમૂનાનો અંક મોકલવામાં આવે છે; પરદેશના ગ્રાહકોએ શિ. ૨/- મોકલવા.

૭ ગ્રાહકોએ પત્રવ્યવહારમાં પોતાનું નામ-સરનામું અને ગ્રાહકનંબર અવશ્ય લખવાં જોઈએ.

૮ લવાજમ મનીઑર્ડરથી મોકલવું સલાહભર્યું છે. કારણ કે વી. પી. થી મંગાવનારને રજિસ્ટર ખર્ચ સાથે રૂ. ૯-૦૦નું વી. પી. થાય છે, તેમ જ વી. પી. થી મોકલાતા અંકો મોડા મળે છે. પરદેશમાં વી. પી. થતું નથી. ચેક અગર **ડ્રાફ્ટ 'સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય ટ્રસ્ટ'ના નામનો** મોકલવો.

૯ લવાજમ મોકલતી વખતે જૂના ગ્રાહકોએ પોતાનો ગ્રાહકનંબર લખવો અને નવા ગ્રાહક થનારે **'નવા ગ્રાહક'** એમ લખવું આવશ્યક છે. મનીઑર્ડરની કૂપન પર સ્પષ્ટ અક્ષરોમાં પૂરેપૂરું નામ, સરનામું, રકમ અને રકમ મોકલ્યાનો ઉદ્દેશ લખવાં.

૦ 'અખંડ આનંદ' સાથે પુસ્તકો મોકલાતાં નથી.

૧ વ્યવસ્થા અંગેનો સર્વ પત્રવ્યવહાર **અમદાવાદના કાર્યાલય** સાથે કરવો.

વ્યવસ્થાપક : 'અખંડ આનંદ'
સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય
અમદાવાદ ને પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨

લેખકોને

'અખંડ આનંદ' કોઈ ચોક્કસ વિષય કે વર્ગનું માસિક નથી. એ સર્વદેશીય અને સર્વોપયોગી થાય એવા અમારા પ્રયત્નો છે. સાહિત્યના કોઈ પણ પ્રકારને-વાર્તા, નાટક, જીવનપ્રસંગ, ધર્મકથા, પ્રસંગકથા, પત્ર, નિબંધ, પરિચય, પ્રવાસવર્ણન, [illegible]ાવ્ય વગેરે કોઈપણ રૂપમાં માનવજીવનને ઊંચે લાવનારા, પ્રેરણા આપનારા ઉપયોગી વિચારો ગૂંથાયા હોય તેવાં તમામ પ્રકારનાં લખાણો 'અખંડ આનંદ' માટે સ્વીકારવામાં આવે છે. એ અભ્યાસયુક્ત અને કલામય છતાં સાદી ભાષામાં અને સરળ શૈલીમાં આલેખાયેલાં હોવાં જોઈએ.

જેમનું ટપાલખર્ચ મળ્યું હોય તેમને તંત્રી તરફથી સામાન્ય રીતે લેખના સ્વીકાર-અસ્વીકારનો જવાબ બને તેટલો જલદી અપાય છે; પરંતુ કૃતિ ચોક્કસ કયા માસમાં પ્રસિદ્ધ થશે તે કહેવાનું મુશ્કેલ હોય છે. માસિકમાં વૈવિધ્ય, દરેક વિષયનું પ્રમાણ અને પ્રાસંગિક લેખોનું મહત્ત્વ જળવાય એ દૃષ્ટિએ સંપાદન થાય છે. કોઈ પણ કૃતિની જવાબદારી તો લેખકની જ રહે છે.

અન્યત્ર પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂકેલ કે પ્રસિદ્ધિ માટે મોકલેલ લખાણ 'અખંડ આનંદ' માટે મોકલવાં નહિ.

લેખ પ્રસિદ્ધ થતાં લેખકને અંક, યોગ્ય પુરસ્કાર અને લખાણની પાંચ છૂટી પ્રતો મોકલી આપવામાં આવે છે.

અસ્વીકાર પામેલા લેખની સાથે તેનાં કારણો આપવાનું અતિ મુશ્કેલ છે. તેથી ચર્ચામાં ઊતરવું પડે છે. કેટલાક લેખકોને માઠું પણ લાગે છે; એટલે અનુભવ પછી 'અસ્વીકાર્ય' એવી નોંધ સાથે લખાણ પાછું મોકલવાનું નક્કી કરવું પડ્યું છે. સ્વીકાર-અસ્વીકારના જવાબ માટે કે અસ્વીકાર પામેલું લખાણ પાછું મેળવવા માટે ટપાલખર્ચ ન મળ્યું હોય તે લખાણને એકાદ માસ પછી રદ કરવામાં આવે છે.

લેખકની કૃતિ શાહીથી, કાગળની એક જ બાજુએ સારા અક્ષરે લખેલી હોવી જરૂરી છે. અંગ્રેજી, સંસ્કૃત કે બીજી કોઈ ભાષાનાં અવતરણો મૂક્યાં હોય, તો તેનું ગુજરાતી ભાષાંતર આવશ્યક છે.

તંત્રી સાથેના તમામ પત્રવ્યવહારનું અને લેખ મોકલવાનું સરનામું નીચે પ્રમાણે છે :

તંત્રી : 'અખંડ આનંદ'
સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય
ભદ્ર, પો. બૉ. નં. ૧૯, અમદાવાદ

રામતીર્થ બ્રાહ્મી તેલ સ્પેશ્યલ નં. ૧

આયુર્વેદિક દવા (રજિસ્ટર્ડ)

મગજના જ્ઞાનતંતુ તથા શરીરના ક્રિયાતંતુ બળવાન બનાવવામાં, માથાનો દુખાવો મટાડવામાં, આંખની દૃષ્ટિ તેમ જ યાદશક્તિ વધારવામાં, ગાઢ નિદ્રા લાવવામાં, ખરતા વાળ અટકાવવામાં, વાળ લાંબા, કાળા અને તેજસ્વી બનાવવામાં, શરીર પર માલિસ કરવાથી ચામડીને તાજગી આપવામાં તથા શરીરને હૃષ્ટપુષ્ટ બનાવવામાં અનુકૂળ છે.

મોટી બાટલી રૂ. ૪–૫૦ * નાની બાટલી રૂ. ૨–૨૫

ટપાલથી મંગાવનાર માટે દેશ-પરદેશનું પોસ્ટેજ તેમ જ પેકિંગ ચાર્જ અલગ છ.

◆◆◆◆◆◆

ઉમેશ યોગદર્શન

લેખક: શ્રી યોગીરાજ ઉમેશચંદ્રજી

પ્રથમ ભાગ, ચાર ભાષામાં * ગુજરાતી * હિંદી * મરાઠી * અંગ્રેજી

૪૦૦થી વધુ પાનાં, આર્ટ-ગ્લેઝ પેપર ઉપરાંત ૧૦૮થી વધુ ફોટાઓ. ઉપરના પુસ્તકમાં ૮ વર્ષથી ૧૦૦ વર્ષ સુધીનાં સ્ત્રી તથા પુરુષોને ઉપયોગી એવી આહાર-ચિકિત્સા, જલોપચાર, માનસિક ઈલાજ, યોગાસનો વગેરે તેની અંદર દરેક વર્ગને, નીરોગી અને રોગીને, તન અને મનથી તંદુરસ્ત રહેવાના ઉપાયો બતાવેલા છે.

પ્રત્યેક ભાષાની પ્રત્યેક નકલના રૂ. ૧૫–૦૦ પોસ્ટેજ રૂ. ૨–૦૦ અલગ.
વિદેશમાં ૨૮ શિલિંગ અથવા ૪.૫૦ ડૉલર.

◆◆◆◆◆◆

યોગાસન ચિત્રપટ

યોગનાં આસનોના અભ્યાસથી નીરોગી, સશક્ત તથા રોગરહિત રહેવા માટે સારા આર્ટ-ગ્લેઝ કાગળ ઉપર છપાયેલાં, ઘેર સહેલાઈથી કરી શકાય તેવાં અનેક આસનોના અનેકરંગી આકર્ષક "યોગાસન ચિત્રપટ" ચાર્ટ તુરત મંગાવો.

કિંમત રૂ. ૩–૦૦ (પોસ્ટેજ સાથે)
પૈસા મનીઑર્ડરથી મોકલો.

રામતીર્થ યોગાશ્રમ, મુંબઈ–૧૪

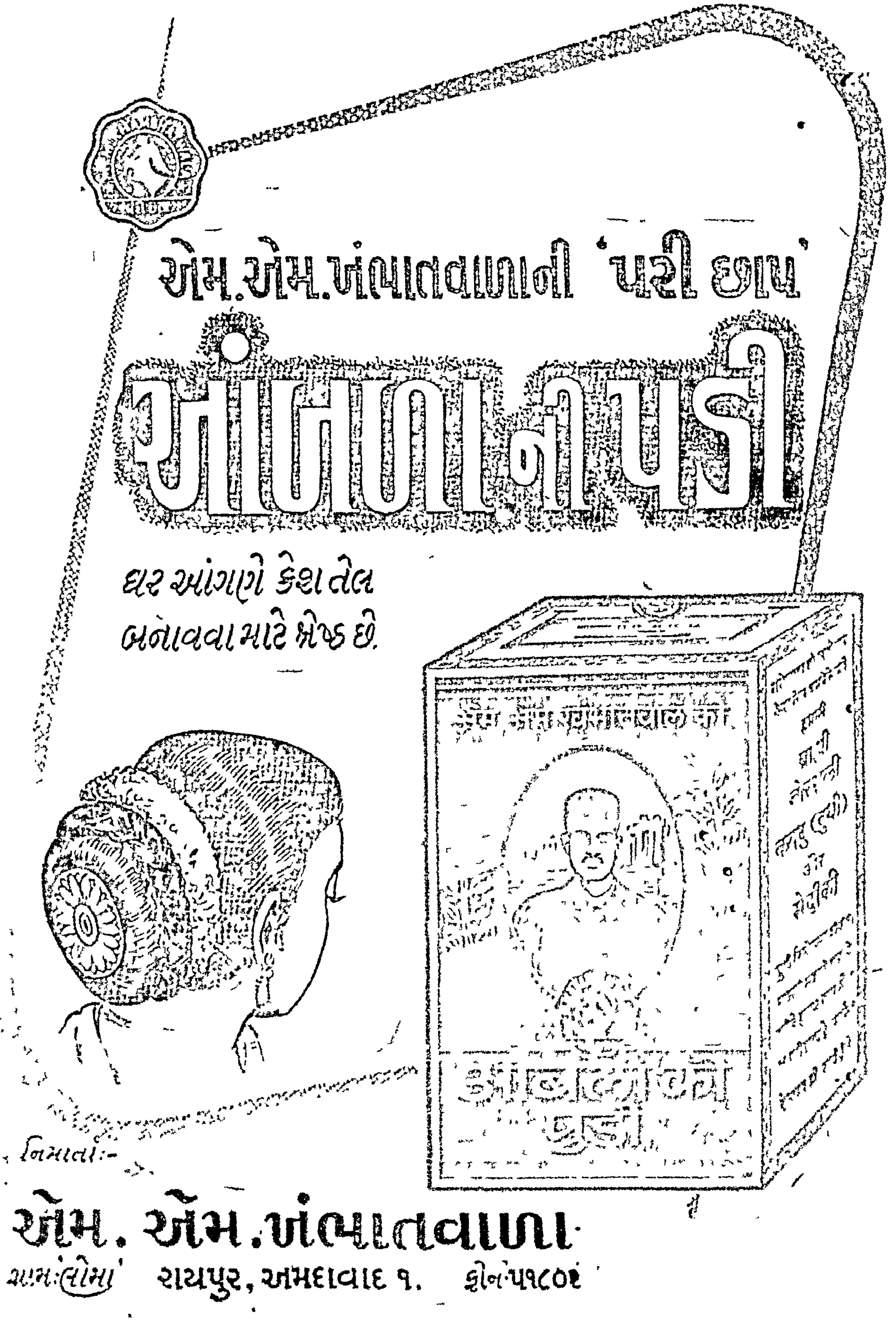

એમ. એમ. ખંભાતવાળાની 'પરી છાપ'

આંબળાની પડી

ઘર આંગણે કેશ તેલ
બનાવવા માટે શ્રેષ્ઠ છે.

નિમાતા:-

એમ. એમ. ખંભાતવાળા

આમ:લોમા' રાયપુર, અમદાવાદ ૧. ફોન:૫૧૮૦૨

છૂટક કિંમત
દેશમાં રૂા. ૦-૯૦
પરદેશમાં શિ. ૨

અખંડ આનંદ

વાર્ષિક લવાજમ :
દેશમાં રૂા. ૮-૫૦
વિદેશમાં રૂા. ૧૩-૨૫

ટેલિફોન નં.
૩૫૫૮

તંત્રી : ત્રિભુવનદાસ લુ૦ ઠક્કર

તારનું સરનામું:
AKHANDANAN

અનુક્રમ : મે-૧૯૬૨

૧ તાનિ એવ ભવન્તિ શાસ્ત્રાણિ — શ્રી 'પદ્મ' ૧
૨ ક્રોધ (આધ્યાત્મિક) સ્વામી શ્રી શિવાનંદજી ૩
૩ મનનું મારણ (તત્ત્વજ્ઞાન) શ્રી કૃષ્ણમૂર્તિ ૯
૪ આત્મજ્ઞાન (,,) સ્વામી શ્રી વિવેકાનંદ ૧૧
૫ ત્યાગનો મહિમા શ્રી ગટુભાઈ મ ૧૫
૬ સુભાષિત ... ૧૭
૭ ઈંદ્રનો દરબાર ને અપ્સરાઓ (ધર્મકથા) શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્ય ૧૮
૮ આરો ઓછો પડતાં (વાર્તા) શ્રી પન્નાલાલ પટેલ ૨૨
૯ દેવર્ષિ નારદ (ચરિત્ર) શ્રી રઘુનાથ બ્રહ્મભટ્ટ ૨૮
૧૦ આપણી કવિતાનો અમર વારસો
  જીવનો સંગાથી મીરાંબાઈ ૩૨
  વૈષ્ણવ નથી થયો તું રે દયારામ ,,
  લોકવાણી ... ,,
૧૧ નવાં કાવ્યો
  બધું એક ભાણું શ્રી ચતુર્ભુજ દોશી ૩૭
  ભૂલ શ્રી ધૈર્યચંદ્ર ર. બુદ્ધ ,,
  લાવ રંગ રેલી લઉં શ્રી યશવંત ત્રિવેદી ,,
૧૨ કાલિપાદ (ઐતિહાસિક વાર્તા) શ્રી જયભિખ્ખુ ૩૯
૧૩ ટાગોર કુટુંબની ભવ્ય પ્રણાલિકા (સામાજિક) ડૉ. સુમન્ત મહેતા ૪૪
૧૪ નમો નવગ્રહાય (કટાક્ષ) શ્રી રામચંદ્ર ઠાકુર ૫૩
૧૫ ઈશ્વરની શોધમાં (વાર્તા) શ્રી ચતુર્ભુજ દોશી ૬૩
૧૬ સંચય ૬૯

આર્થિક સાથે આધ્યાત્મિક પ્રગતિની જરૂર : સિલોન એ લંકા નથી! : પરસ્પર પ્રશંસા! : દેશનું યૌવનધન : ભારતી સ્ત્રીઓ ગુલામીમાં વેચાય છે! : પુત્ર કે પુત્રી ?: ધનિકોનું ધન લઈ લેવું એ સમાજવાદ નથી : પ્રાદેશિક અનિષ્ટ : વહીવટમાંનો વેડફાટ અને દુર્વ્યય ઘટાડો : બેસિતમ મોંઘવારી વિ. નાણાંનો વેડફાટ : સત્તાની ખેંચતાણ : ખોટને માર્ગે લઈ જતી વર્તમાન અર્થનીતિ : ઠેકું ભાંગીને ધૂળ! : જ્યારે ભારત દેવું ચૂકવી નહિ શકે : ભારતની કંગાલ પ્રજાની હાંસી! : કરવેરામાં ધાર્યા કરતાં વધુ મળશે? : દૂધ પીનારને દંડ! : અંગ્રેજી અંગે શ્રી મોરારજીને પડકાર : મોંઘવારી : સિમેન્ટ અને કાળાં બજાર : લાંચરૂશવત સામે જેહાદ :

૧૭ . સંકલન
  કેળવણીનો સાચો ઉદ્દેશ શ્રી કનૈયાલાલ મુનશી ૮૫
  હિંદુ સંસ્કૃતિ ન ભુલાય!! શ્રી ઓ. પી. કાહોલ ૮૭

શ્રી ટી. ટી. કૃષ્ણમાચારીનું ગાંડપણ ! ! ... ૯૩
આનંદપ્રાપ્તિનું રહસ્ય શ્રી કેનિંગ પોલાક ૯૫
૧૮ **પીછો છોડ** (વાર્તા) શ્રી જગદીશ પરમાર ૧૦૫
૧૯ **ગૃહગંગાને તીરે**
ગુણાનુરાગી બનતાં શીખીએ શ્રી વિનોદિની નીલકંઠ ૧૧૯
રસગુલ્લાં શ્રી મહાશ્વેતા પંડ્યા ૧૨૯
સ્ત્રી અને પુરુષ ડૉ મંજુલાલ ર. મજમુદાર ૧૩૩
૨૦ **જ્ઞાનગોષ્ઠી** શ્રી વિજયગુપ્ત મૌર્ય ૧૩૭
૨૧ **બે કૌંસની વચ્ચે** (વાર્તા) શ્રી મધુ રાય ૧૪૭
૨૨ **વહાણવટી શિકોતરી** (લોકસાહિત્ય) શ્રી પુષ્કર ચંદરવાકર ૧૫૫
૨૩ **જોયેલું ને જાણેલું** ૧૬૫
શ્રી કાન્તિલાલ ર. શાહ, શ્રી ધૈર્યચંદ્ર ર. બુદ્ધ, શ્રી ગોપાલદાસ પ્ર. મોદી, શ્રી ચીમનલાલ જે. સોમપુરા, શ્રી નારાયણ ગો. કળસારકર, શ્રી વિષ્ણુ પંડ્યા, શ્રી વિનોદચંદ્ર ચી. જરીવાળા, શ્રી મુકુલ બક્ષી, શ્રી વિ. કુ. પં., શ્રી શિવલાલ ફોટોગ્રાફર, શ્રી 'સ્નેહાબ્ધિ', શ્રી દિલખુશ બ. દીવાનજી.
૨૪ **સંસ્થા સમાચાર** ... ૧૮૫

*

સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય ટ્રસ્ટ વતી ત્રિભુવનદાસ કo ઠક્કરે સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય,
ઠે. સ્વામી અખંડાનંદ માર્ગ, ભદ્ર, અમદાવાદમાં છાપ્યું અને પ્રકટ કર્યું.

ધી મૈસુર પ્રીમીયર મેટલ ફેક્ટરી
અને
ધી હિંદુસ્તાન મેટલ રીફાઇનરી
ઍન્ડ
રોલિંગ મિલ્સ
(સંસ્થાપક): હીરાચંદ કે. શાહ
મદ્રાસ

પ્રખ્યાત સૂર્યમાર્કાનાં એલ્યુમિનિયમ, પિત્તળ, તાંબા તથા સ્ટેનલેસ સ્ટીલનાં ઉત્તમ કોટીનાં તદ્દન નવી ડીઝાઈનનાં અને ઉત્તમ પ્રકારનાં સફાઈવાળાં તેમ જ ચકચકિત વાસણો બનાવનાર અને વેચનાર.

ટેલિફોન : ઑફિસ : ૩૧૪૩૫
ફેક્ટરી : ૫૧૫૦૯, ૫૧૩૭૭
ટેલિગ્રામ : SUNBRAND
તમારી જરૂરિયાતો માટે લખો અથવા મળો : નં. ૧૨૪, મિન્ટ સ્ટ્રીટ, મદ્રાસ.
મેનેજિંગ પાર્ટનર : કેશવલાલ કે. શાહ

ટેલિફોન { 242726
242628

સ્થાપના :
૧૯૧૯

ટેલિગ્રામ :
VULINCO

ધી

વલ્કન ઈન્સ્યુરન્સ

કંપની લિમિટેડ

સ્થાપક :
સ્વ૦ શ્રી. જે. સી. સેતલવડ

શ્રી. વી. સી. સેતલવડ
જનરલ મેનેજર

☆

શ્રી. કે. સી. દેસાઈ
અન્ડર રાઈટર

આગ ○ મોટર ○ અકસ્માત ○ દરિયાઈ
વર્કમેન્સ કોમ્પેન્સેશન
એમ્પ્લોયર્સ લાયેબિલીટી
વગેરે વીમાનું કામકાજ
લખવામાં આવે
છે.

અન્ય તથા એજન્સી ઑફિસો હિંદભરમાં
તેમજ બ્રિટિશ ઈસ્ટ આફ્રિકામાં છે.

રજિસ્ટર્ડ ઑફિસ :
૭૩, ચર્ચગેટ સ્ટેશનની સામે, ઈન્ડસ્ટ્રીયલ એશ્યુરન્સ બીલ્ડીંગ,
કોટ, મુંબઈ નં. ૧

આમ ફરતાં ફરતાં આપણે અંતઃકરણ ઉપર આવી જઈએ છીએ; આપણને આવી જવું પડે છે. સૌથી સાચો, સૌથી વધુ મોટો, સૌથી વધુ વિશ્વાસપાત્ર, માર્ગદર્શક એક જ—

તું તારો ગુરુ થઈને બેસ

उद्धरेद् आत्मना आत्मानम् ।

કારણ કે શાસ્ત્ર પણ આખરે તો સારા માણસોના અંતઃકરણનાં સ્ફુરણો જ છે જિસસ જે બોલ્યા, તે ઈસાઈઓ માટે શાસ્ત્ર બની ગયું; પેગમ્બર સાહેબના હૃદયમાંથી જે વાણીનો સ્રોત રેલાયો, તે ઇસ્લામીઓ માટે 'શાસ્ત્રરૂપ' બની ગયો અને દ્રષ્ટાઓ અ ઋષિઓના મુખમાંથી રમતાં રમતાં જે વચનો નીકળ્યાં, તે શાસ્ત્ર બની ગયાં, આપણા માટે

આ લેખને મથાળે મૂકેલ શબ્દો શાસ્ત્ર અંગેની આ જ વિચારસરણીને સ્પષ્ટ ક છે. આખો શ્લોક આ પ્રમાણે છે:

परिचरितव्या सन्तः यद्यपि कथयन्ति नैव उपदेशम् ।
यास्तेषाम् स्वैरकथास् तान्येव भवन्ति शास्त्राणि ॥

એટલે કે "સંતોની સેવા કરવી, પછી ભલે તેઓ કોઈ ઉપદેશ ન આપે. એ તો એમનાં જે 'સ્વૈરવચનો' છે, સાવ સ્વાભાવિકતાથી, અનાયાસે ઉચ્ચારાઈ ગયેલાં, તે જ શાસ્ત્ર છે."

કહેવાનો આશય એ છે કે જીવનને શબ્દો ઘડતા નથી, પણ શબ્દોને જીવન ઘડે છે. સંતો શાસ્ત્રો વાંચીને નથી બનતા; પણ શાસ્ત્રો સંતોના શબ્દોથી બને છે. માર્ગદર્શિકાઓ વાંચીને કોઈ કલાવિધાયકો નથી નીપજતા; પણ નીપજેલા અને અને નીવડેલા કલાકારોના હૃદયની વાણી જ અન્યને માર્ગદર્શનરૂપ બને છે.

સત્ય, ત્રેતા, દ્વાપર અને કલિને બદલે કાળને આપણે જીવનયુગ, ભાવનાયુગ, બુદ્ધિયુગ અને શબ્દયુગ–એમ ચાર યુગોમાં વહેંચી શકીએ. અત્યારે આપણે શબ્દયુગમાં જીવી રહ્યા છીએ. રોજ અબજોના હિસાબે શબ્દો ઉચ્ચારાય છે અને સંભળાય છે; લખાય–છપાય છે, અને વંચાય છે; હવામાં આન્દોલાય છે અને કર્ણપટ પર અથડાય છે. પણ એ શબ્દોમાં ઊર્મિની ઉષ્મા નથી, બુદ્ધિનું તેજ નથી અને જીવનના હૃદયધબકાર નથી. પરિણામે આપણે હતા ત્યાં ને ત્યાં જ રહીએ છીએ.

એને બદલે જો, ઉપરના શીર્ષકમાં ધ્વનિત થયેલ ભાવ આપણે આત્મસાત્ કરીએ, અને શબ્દોને જીવનના મધ્યબિન્દુમાં ન રાખતાં, જીવનને જ શબ્દોના મધ્યબિન્દુમાં રાખીએ તો આપણી વ્યક્તિગત તેમ જ સમષ્ટિગત બન્ને સિકલ બદલી જાય.

જીવનનું મધ્યબિન્દુ જીવન છે, બીજું કશું નથી, એવું આપણા પર ઠસાવવા માટે આપણા વિચારકોએ જે અનેક યુક્તિઓપ્રયુક્તિઓ યોજી છે, તેમાંની એક આ છે.

તેમણે વાણીની–લેખકની પ્રતિષ્ઠા ક્યાંય નથી કરી; બલ્કે જીવનની–સંતોની જ એકમાત્ર પ્રતિષ્ઠા કરી છે.

સન્ત બનવું–જીવનવીર બનવું–એ જ સૌથી મોટો પુરુષાર્થ છે. એને માટે કોઈના શબ્દો યા માર્ગદર્શન શોધવા જવાની જરૂર નથી,–સિવાય એવા માણસોના જેમણે જીવન જીવી જાણ્યું હોય. ભાગેડુ કાયર પરાક્રમની પ્રેરણા ન જ આપી શકે; મખ્ખીચૂસ માણસ આપણને ઉદાર થવા ન જ પ્રેરી શકે, પછી ભલે 'ઔદાર્ય' એ વિષય પર પ્રથમ ઇનામ જીતી જાય એવો મહાનિબંધ તે લખી શકતો હોય!

ટૂંકમાં, જીવનમાં ગળાઈને જે આવે તે જ શાસ્ત્ર.

ક્રોધ

સ્વામીશ્રી શિવાનંદજી

ક્રોધ એ દુઃખ અને પ્રતિસ્પર્ધાની સ્વાભાવિક વૃત્તિ કે ઊર્મિ છે. વાસ્તવિક કે માની લીધેલી હાનિ કે અપમાનથી એ જાગૃત થાય છે. અનિષ્ટ લાદવામા આવ્યુ છે તેથી કે એની આશંકાથી ક્રોધ ચડે છે.

મોટે ભાગે વેર લેવાની ઇચ્છા ક્રોધનો સાથી બને છે, પોતાને હાનિ કરનાર પ્રત્યે બદલો લેવાની વૃત્તિ પણ ક્રોધમા સંમિલિત હોય છે.

અજ્ઞાનથી ક્રોધનો જન્મ થાય છે અને પશ્ચાત્તાપના પાવકમા એ બળીને ખાખ થાય છે.

શત્રુ માટે પ્રગટાવેલો (ક્રોધરૂપી) અગ્નિ પોતાને જ બાળી દે છે.

ક્રોધ જાગે કે તરત એના પરિણામોનો ખ્યાલ કરવાથી એ શીઘ્ર શાંત પડશે

મનના વિચારો ઇંદ્રિયાર્થો તરફ દોડે છે. વિષયાસક્તિ એમાથી વિકસે છે. આસક્તિમાંથી કામ ઉદ્ભવે છે કામ ક્રોધને સર્જે છે. ક્રોધમાથી સંમોહ અને સંમોહમાથી સ્મૃતિવિભ્રમ જન્મે છે સ્મૃતિભ્રંશ થતા બુદ્ધિનો નાશ થાય છે. બુદ્ધિનો વિનાશ થતા મનુષ્યનો વિનાશ નિશ્ચિત છે.

ક્રોધનું મૂળ કામના અથવા આસક્તિ છે.

ધીરજ, જિજ્ઞાસા, આત્મસંયમ, પ્રેમ અને ધ્યાનથી ક્રોધ ઉપર નિગ્રહ મેળવવો, એ મનુષ્ય અને દેવ બનેને માટે હિતાવહ છે.

ક્રોધનું શમન થતા ક્રોધી માનવને પોતાની ભૂલ સમજાય છે.

અયોગ્ય કૃત્યો તરફ સ્વાર્થ કે લાભના વિચાર વિના અણગમો દર્શાવવો તે પ્રકોપ કહેવાય છે. સાચા પ્રકોપ પછી ખેદ થતો નથી કે નથી તેને માટે પશ્ચાત્તાપની જરૂર. પ્રકોપ ક્રોધ કરતા વધુ આત્મસંયમ માગી લે છે. ક્રોધ સામાન્યત પાપ છે. પ્રકોપ ઘણી વાર તો કર્તવ્ય બની જાય છે તેથી જ આપણે 'પુણ્યપ્રકોપ' એવો શબ્દ વાપરીએ છીએ.

ક્રોધમાં આવી લાલપીળો થતો માણસ ડહાપણ ને વિવેકની મર્યાદા ભૂલી જાય છે વળી પ્રબળ ક્રોધનો આવેશ માણસને હિંસક કૃત્યો કરવા પ્રેરે છે

કોપ ગંભીર અને વેગથી અકળાયેલો અણગમો છે. પવિત્ર પ્રાણીમા પુણ્યપ્રકોપની એ પરાકાષ્ઠા વ્યક્ત કરે છે

ક્રોધ કઠોર ભાવ વ્યક્ત કરે છે; ચારિત્ર્ય કે વર્તણૂકમા આતતાયિત્વ દેખાય ત્યારે તેના પ્રત્યે પ્રકોપ જાગે છે. અણગમો થતાવેંત જે ભાવ જાગૃત થાય તે ક્રોધ. સતત ક્રોધ તે બળતરા કે અણગમો, જ્યારે કોપ એટલે ક્રોધની પરાકાષ્ઠાએ પહોંચેલી ભાવના

ક્રોધનું દર્શન : ક્રોધના નિગ્રહથી પરમ શાંતિ અને અપ્રમેય આનંદ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે આથી અહી ક્રોધનું સવિસ્તર વર્ણન આપ્યું છે. એના વિવિધ પ્રકારો, જ્ઞાનતંતુઓ ઉપર એની અસર, કામ સાથે એનો સાચો સંબંધ, ને અંતમા એનું ઘર મૂળથી નિકંદન કરવાના જે ભિન્નભિન્ન વ્યાવહારિક માર્ગો છે તેમાના કેટલાક અહીં બતાવ્યા છે.

રજોગુણ ને તમોગુણ પ્રબળ બને છે ત્યારે મન સરોવરમા જે વૃત્તિ કે વિકારો પરિણમે તે ક્રોધ કહેવાય છે. ક્રોધ રજોગુણની વૃત્તિ છે, જોકે કેટલાક એને તમોગુણની વૃત્તિ પણ

કઠિન છે. એકાએક કાંઈ નજીવી વાત બને છે ને ક્રોધનો આવેશ આવે છે, જેને માણસ ખાળી શકતો નથી. અને જ્યારે ક્રોધ ભયંકર સ્વરૂપ પકડે છે ત્યારે એનો નિગ્રહ કરવો કપરું બની જાય છે. ચિત્તમાં જ્યારે એ માત્ર સૂક્ષ્મ લહરના સ્વરૂપમાં હોય તે જ ક્ષણ એને ડામવો જોઈએ. માણસે પોતાના મન ઉપર ઘણી જ કાળજીથી ચોકી કરવી જોઈએ. ક્યારેય ચિડાવાનું ન્યૂનતમ લક્ષણ કે સંજ્ઞા જણાય કે તરત જ, તે જ ક્ષણ એને ઉખેડીને બહાર ફેંકી દેવું જોઈએ. ત્યારે ક્રોધનિગ્રહ સાવ સહેલી વસ્તુ થઈ શકે છે. જાગ્રત રહો, ધ્યાનપૂર્વક એ લહર ઉપર કડક નજર રાખો, એટલે તમે ઊંચી ભૂમિકાએ જઈ શકશો.

જયારે જયારે સહેજ પણ ચિડાવાની નિશાની દેખાય, ત્યારે વાતચીત બંધ કરી દો ને મૌન પાળો. પ્રતિદિન એક કે બે કલાકનું મૌનપાલન ક્રોધનિગ્રહમાં ઘણી સહાય કરે છે. (વાતચીતમાં) તમારી દલીલ ભલે કઠોર હોય પણ શબ્દ તો મૃદુ હોવા જોઈએ; પણ એથી વિરુદ્ધ ચલણ થાય (તર્ક મૃદુ હોય ને વચન કઠોર), તો કુસંપ ને વિરોધ ઉદ્‌ભવે છે.

‘જીભે જીભે તીક્ષ્ણ તલવાર લટકે છે’

ક્રોધ ઉપર કાબૂ મેળવવો કઠિન લાગતું હોય તો (જ્યાં હો તે) સ્થાન છોડીને ખસી જાઓ અને ઝડપથી ચાલવા માંડો, તરત જ ઠંડું જલ પીઓ. શરીર ને મનનો અગ્નિ આથી શાંત પડશે. સિંહ ગર્જના કરે તેમ દશ મિનિટ સુધી ‘ઓમ્’નો ઉચ્ચ સ્વરે પાઠ કરો. પછી પાંચ મિનિટ મનમાં કે ઉચ્ચારણથી ‘ઓમ્ શાંતિ’નો પાઠ કરો.

ઇષ્ટ(દેવ)ની આકૃતિ મન સમક્ષ લાવી તેના ઉપર વિચારોનું આરોપણ કરો. સ્તવન કરો. ઇષ્ટ મંત્રનો દશ મિનિટ સુધી જાપ કરો. ક્રમશઃ ક્રોધ અદૃશ્ય થશે.

ક્રોધનું સાચું કારણ શું છે તે શોધી કાઢો, અને તેનું નિર્મૂલન કરવા પ્રયાસ કરો. કોઈ માણસ તમને અપશબ્દો કહે કે તરત જ તમે ક્રોધે ભરાઓ છો. તમારું લોહી ઊકળી ઊઠે છે. તમને એ કૂતરો કે ગધેડો કહે તેમાં તમને અપમાન કેમ લાગે છે? શું હવે તમને ચાર પગ ને પૂંછડી છે? નાની નાની વાતોમાં તમે ઉત્તેજિત કેમ થાઓ છો? મનન કરો: ‘આ અપશબ્દો તે શું છે? શું એ માત્ર વાયુનું ચલન તો નથી? હું કોણ છું, શરીર કે આત્મા? આત્માને તો કોઈ ઈજા પહોંચાડી શકતું નથી. અપશબ્દો કાઢનાર કે સાંભળનાર બન્નેનો આત્મા તો એક જ છે. બદલો લેવાથી મને ખરેખર કાંઈ લાભ થશે ખરો? (બદલાથી) હું મારી શક્તિનો દુર્વ્યય કરું છું. હું સામા માણસની લાગણીને દૂભવું છું. વિચારસૃષ્ટિને હું ખળભળાવી મૂકું છું ને દૂષિત કરું છું. જગતમાં ધિક્કારનો પ્રવાહ ચાલુ કરીને હું માનવજાતિનું અકલ્યાણ કરી રહ્યો છું. આ સૃષ્ટિ અવાસ્તવિક છે. હું અહીં થોડા દિનોનો મહેમાન છું. લાવ, આ અપમાન ગળી જાઉં. લાવ, ‘એને (ગાળ કાઢનારને) ક્ષમા આપું. (એથી) મારી આંતરિક માનસિક શક્તિ અને સહનશક્તિમાં વૃદ્ધિ થશે.’

આવી રીતે તમે ક્રોધના ભાવને અસરકારક રીતે મૂળથી કાઢી શકશો અને આગળ જતાં કટુ વચનો, અપશબ્દો અને અપમાનોથી તમને લેશમાત્ર ચીડ નહિ ચડે. કોઈ વ્યક્તિ આવીને તમને કહે કે ફલાણાએ તમારા વિષે ભૂંડાં વચનો કહ્યાં છે તો, તમે આંખ આડા કાન કરજો. તમે એની વાત હસી કાઢજો. ચીડિયો સ્વભાવ માનસિક નિર્બળતાનો દ્યોતક છે.

ગમે તેવી ઉશ્કેરણી હોય છતાં તમારે હિમવત્ ઠંડા રહેવું જોઈએ.

તમે ભૂખ્યા હો કે વેદનાથી પીડાતા હો તો ચીડિયાપણું વધી જાય છે. મુશ્કેલીઓ ઊભી થાય કે હાનિ થાય તો નાની નાની વાતમાં ગુસ્સો આવે છે. ગુફામાં વાસ

કરતો સંન્યાસી કહે કે મેં ક્રોધનિગ્રહ કર્યો છે તો એ વાત માની શકાતી નથી. (ક્રોધની) લહરો તત્પૂરતી તો ઢંકાયેલી રહે છે, કારણ કે ચિડાવા જેવું (ગુફામા) કાંઈ જ નથી. પણ જો કોઈની સાથે કામ પડે, એનું (સંન્યાસીનું) અપમાન થાય તો એ ફરીથી ક્રોધનું પ્રદર્શન જ કરશે.

ક્રોધનિગ્રહ માટે સંસાર (નહિ કે ગુફા) ઉત્કૃષ્ટ તાલીમશાળા છે.

આ મહાબળવાન શત્રુને જીતવા ઉપર આત્મસાધકે પોતાનું સર્વ ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવુ જોઈએ. સાત્ત્વિક અન્ન, જાપ, નિયમિત ધ્યાન, પ્રાર્થના, સત્સંગ, સેવા, વિચાર, કીર્તન, પ્રાણાયામ અને બ્રહ્મચર્ય—આવાં પ્રબળ સાધનોથી આ હઠીલા વ્યાધિને ભગાડવાનો માર્ગ બાંધી શકાય છે. વ્યાધિના નિર્મૂલન માટે સંયુક્ત માર્ગ અપનાવવો. ધૂમ્રપાન, આમિષભોજન ને મદ્યપાન માણસને ચીડિયો બનાવી દે છે. એથી એમનો સદંતર ત્યાગ કરવો. સહવાસ કેળવવામાં કાળજી રાખો ને દુષ્ટ માણસોનો સાથ (હોય) તો છોડી દો. ઓછું બોલો ને ઓછુ હળોભળો. આધ્યાત્મિક સાધનામા સંલગ્ન થાઓ. ક્ષમા, વિશ્વપ્રેમ, કારુણ્ય અને નિરભિમાનના ગુણો ખીલવો.

ધૈર્યના ગુણ ઉપર સવારમાં દશ મિનિટ ધ્યાન ધરો. 'ઓમ્ શાન્તિ' મંત્ર ઉપર વારંવાર વિચાર કરો ને તેનો પાઠ કરો. સાધુસંતો અને તેમના જીવનનુ સ્મરણ કરો. પોતાની જાતને કહો: 'હું હવે શાંત છું, આંજથી કદી પણ ચિડાઈશ નહિ. શાંતિનો ગુણ હું મારા દૈનિક જીવનમાં અમલમાં મૂકીશ. દિનપ્રતિદિન હું સારો ને સારો થતો જાઉં છું.' તમને લાગવુ જોઈએ: જાણે તમારી પાસે શાંતિ ને ધીરજનો ભંડાર છે. આ ગુણના લાભ ને ચીડિયાપણાના અલાભનો વિચાર કરો. કેટલીય વાર નિષ્ફળતા મળશે પણ ક્રમશઃ તમે શાંત થશો અને (અંતે) શાંતમૂર્તિ બની જશો.

ક્રોધની વૃત્તિ સાથે પોતાની જાતને એકરસ ન થવા દો. માનસ-સરોવરમાં ક્રોધનું મોજું ઊઠે ત્યારે (તટ પર ઊભેલા માણસ જેમ) વૃત્તિના સાક્ષીની જેમ ઉદાસીન ઊભા રહો. પોતાને કહો: 'હું તો આ વૃત્તિનો માત્ર સાક્ષી છું. વૃત્તિ સાથે મારે કાંઈ લેવાદેવા નથી. આ મોજા સાથે મારે શું સંબંધ છે?' પછી એ વૃત્તિ આપોઆપ મટી જશે. તમને એ હચમચાવી શકશે નહિ. વૃત્તિ સાથે એકરસ થવું એ માનવદુઃખોનું કારણ છે. આત્મા સાથે તાદાત્મ્ય અનુભવો. સિંહ જેવા સ્થિર ઊભા રહો, માનસિક પ્રાણીસંગ્રહાલય નિહાળતા રહો.'

ક્રોધ : કામ કરતાં પ્રબળ : કામ કે ઇચ્છા અતૃપ્ત રહેતાં ક્રોધ સંભવે છે તેથી ક્રોધને કામનો આનુષંગિક કે પ્રતિકૃતિ કહે છે. મનોવિજ્ઞાનની દૃષ્ટિએ બંને સંકળાયેલાં છે. પરંતુ જેનું મુખ્ય કાર્ય મનને વિશદ કરવાનું છે તે આધ્યાત્મિક સાધક માટે તો કામ કરતાં ક્રોધ વધુ પ્રબળ વેરી છે.

ક્રોધ સાથે દ્વંદ્વમા સાધકો ઘણી વાર કેમ પરાજિત થાય છે તેના કારણોની સમીક્ષા કરવી લાભદાયક થઈ પડશે. પ્રથમ તો એ યાદ રાખવું જોઈએ કે સાધકે આ (ક્રોધ સામેના) યુદ્ધમાં એકલે હાથે લડવુ પડે છે. કામ સાથેની ઝપાઝપીમાં સમાજ એને સાથ આપે છે. યુદ્ધનો બોજો લોકલાગણી ઉપાડે છે. એ (સાધક) કામનું અયોગ્ય રૂપે પ્રદર્શન કરે તો જેમના ભાવની એને મન કીમત છે તેમના મતે એ હલકો ઠરે છે. બીજી બાજુ, એના ટીકાકારોની નિંદાથ એનો અહં ઘવાય છે. મિત્રોનો ઠપકો દુઃખદ થઈ પડે છે. જેમની પ્રત્યે એ ઉદાસીન છે તે એના વિષે બૂરો વિચાર કરે તે એને ગમતુ નથી. કામ સાથેના સંઘર્ષમાં આ બધ વિચારો સાચા સહાયકો થઈ પડે છે.

ક્રોધી મનુષ્ય ધૂંવાંપૂંવાં થાય છે, ખરે છે ને ધમપછાડા કરે છે ત્યારે સમાજ અદબ વાળીને જોયા કરે છે. એમ લાગે છે ?

જાણે સમાજ (ક્રોધરૂપી) શત્રુની છાવણીમાં જઈ એને પ્રતિદ્વંદ્વી ઉપર વધુ આકરા પ્રહારો કરવા પ્રેરે છે. ક્રોધી માણસને વધુ ઉત્તેજિત થયેલો જોવાનો આનંદ મેળવવા એને ઉત્તેજન આપનારા પણ ક્યાં નથી મળતા ? સ્વભાવથી મનુષ્યો એટલા નિષ્ઠુર હોય છે કે ગાંડાના ગાંડપણના ચાળા જોવાની એમને મજા પડે છે. ક્રોધી ને ગાંડા માણસ વચ્ચે માત્ર અંશનો (નહિ કે સિદ્ધાંતનો) ભેદ છે.

પરિણામે, આત્મસાધક ઉપર જ્યારે એનો કટ્ટર શત્રુ ક્રોધ પ્રહારો કરતો હોય છે ત્યારે એ (સાધક) ઘણી વાર પરાજિત થાય છે.

ક્રોધવિજયમાં મળતી નિષ્ફળતા વિષે બીજી વાત એ છે કે ગુણોનો સ્વાંગ સજીને સ્વમાન જેવી કેટલીક ભાવનાઓ ગફલતમાં રહેતા સાધક યાત્રીને અવળે માર્ગે દોરી જાય છે. સાધકે નિંદા કે પ્રશંસાથી પર રહેવું જોઈએ તે મૌલિક સત્ય એ ભૂલી જાય છે અને લાગણીપ્રધાન અને આધાર વિનાની સ્વમાનની ભૂમિકા ઉપર ઊભો રહે છે. સ્વમાનનું રક્ષણ કરવાની તીવ્ર ઉત્કંઠામાં ક્રોધરૂપી વૈરી જે ચોરપગલે નજીક આવી રહ્યો છે તેને એ જોઈ શકતો નથી, અને જુએ છે ત્યારે તો ઘણું મોડું થયું હોય છે. 'દેશભક્તિ', પોતાની સ્ત્રી અને બાળકો પ્રતિ કર્તવ્ય, 'નિર્ધન ને મદદની જરૂરવાળાં પ્રતિ દયા' આ બધાંને ક્રોધ કરવા માટે યોગ્ય કારણરૂપે માનવાની ભૂલ સાધક કરી બેસે છે. સમાજ કે રાષ્ટ્રની દૃષ્ટિએ આ ભાવનાઓનું ગમે તે મૂલ્ય હોય, આત્મસાધકે એમને પોતાની બુદ્ધિનાં આવરણ ન થવા દેવાં જોઈએ. એની એકમાત્ર નેમ મનોનિગ્રહ હોવી જોઈએ.

જેમ શરીરમાં કાંઈ ગરબડ થાય ત્યારે તાવ દેખા દે છે, તેમ આંતરિક યંત્રમાં કાંઈ વાંધો આવે ત્યારે ક્રોધ દૃષ્ટિગોચર થાય છે. સમયસર તેલ ન પૂરવાથી માનસિક યંત્રસામગ્રી તપ્ત થાય છે. (એ સાંચાને માટે) સૌથી અસરકારક તેલ તો આત્મધ્યાન કે ચિંતન છે. ક્રોધીમાં ક્રોધી પુરુષ પોતાનો ગુસ્સો ઠંડો પડ્યા પછી પોતાની મૂર્ખતા સમજે છે. ત્યારે પોતે શું કરી બેઠો તે ઉપર એ વિચાર કરે છે. પણ ક્રોધના આવેશમાં આવતા પહેલાં જો એને આ વિચાર આવ્યો હોત તો એ ક્રોધે ભરાત જ નહિ. પણ એ ત્યારે જ શક્ય બને જ્યારે સાધક ક્રોધ કરવાની પોતાની ટેવ ઉપર ચિંતન કરતો હોય. જો આ અનિષ્ટથી દૂર રહેવું હોય તો એમ વિચાર કરવાની ટેવ વહેલી પાડવી જોઈએ.

★

એક મોટું જહાજ દરિયાના તોફાનમાં ખડક સાથે અથડાઈને તૂટી ગયું. 'લાઈફ બોટ'-નો ઉપયોગ કરીને માત્ર બે જ મુસાફરો તેમાંથી બચવા પામ્યા હતા. જોગાનુજોગ આ બન્ને મુસાફરો કજિયાદલાલો હતા. આ બે બચેલા મુસાફરો લાઈફ બોટના આધારે તરતા હતા. બે દિવસ થયાં તેઓ ભૂખ્યા ને તરસ્યા હતા. તેમને જમીન હાથ આવતી નહોતી. છેવટે નિરાશ થઈને એક જણે પોતાની અંતિમ પ્રાર્થના આ પ્રમાણે કરવા માંડી :

'હે પ્રભુ, મેં મારી આખી જિંદગી કાળાંધોળાં કરવામાં વિતાવી છે. જિંદગીમાં એક પણ ભલાઈનું કામ મારાથી થયું નથી. હવે હું બચવા પામીશ તો..... હું વચન આપું છું કે.........'

એટલામાં જમીન દેખાઈ, એટલે બીજો કજિયાદલાલ તરત બોલી ઊઠ્યો : 'અરે જોજે, ભગવાનને એવું કંઈ વચન આપી બેસતો ! જમીન તો આ સામે દેખાય !'

મનનું મારણ

શ્રી કૃષ્ણમૂર્તિ

પ્રભુ એટલે ચૈતન્ય. માણસની અહંયુક્ત ચેતના અહંમુક્ત બને એ જ ચૈતન્યની પૂર્ણાવસ્થા, એજ પ્રભુતા. એ પ્રભુતામાં કે સાક્ષાત્કારમાં કોઈ આકારને સ્થાન નથી; એટલે એ સર્વમાં વ્યાપ્ત છે. એ જીવન એ જ ઈશ્વર અને એ જીવન સાથે તાદાત્મ્ય અનુભવાય એ જ જીવન્મુક્ત અવસ્થા. એ જ પરમ પ્રેમની, પરમ સુખની કે પરમ સત્યની ચિરસ્થાયી અવસ્થા.

મનની મર્યાદાઓથી કર્મ ઉપસ્થિત થાય છે અને એ મન ગમે ત્યારે પણ એ મર્યાદાઓ તોડી શકે છે. વળી કારણ અને પરિણામ, કર્મ અને કર્મનાં ફળ વચ્ચે સમયનો ગાળો હોય છે. એ ગાળા દરમિયાન બીજી ઘણી અસરો કર્મના ફળને ફેરવવા શક્તિવાન હોય છે, જેથી વર્તમાનમાં આવી પડેલાં કર્મો પરત્વે મન સમત્વ જાળવી શકે તો એ કર્મોનાં દુઃખ નાબૂદ થાય છે. સમજ હોય, સમત્વ હોય, તો કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં શાંતિપૂર્વક જીવી શકાય અને એ રીતે કર્મનાં અનિષ્ટ ફળ નાબૂદ કરી શકાય. કર્મ કે નસીબનો આશરો લઈ બેસી રહેવા કરતાં જે મને એ પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન કરી છે એ મનનાં વિઘ્નો જાણી લઈ એનાથી મુક્ત થવું એ કર્મને નાબૂદ કરવાનો સરળ માર્ગ છે. ભૂતકાળમાં કે ભવિષ્યકાળમાં જીવવું એ કેવળ પ્રમાદ છે, પણ વર્તમાનની હરેક પરિસ્થિતિને સમજી શકાય તો એ પરિસ્થિતિનાં કર્મ નાબૂદ પણ થાય અને સર્વ સંજોગોમાં પ્રેમપૂર્ણ, આનંદપૂર્ણ જીવી શકાય. માણસ આંધળો જન્મ્યો હોય કે થયો હોય તો એવું એનું 'કર્મ' છે એમ કહેવાથી કોઈ અપ્રિય સાંત્વન મળતું નથી. કારણ કે સુખદુઃખનું કારણ મન છે. મન સુખદુઃખની અસરોથી પર હોય તો જીવનમાં કોઈ બંધન નથી. કર્મનો આશરો લેવા કરતાં મનની આવી સમજ પ્રતિ વળવું.

આશાતૃષ્ણાવાળા વિચારો અહંને ઉત્પન્ન કરે છે અને એને જારી રાખે છે. અને જયાં અહંની વૃદ્ધિ છે ત્યાં જીવનની શુદ્ધિ નથી અને પરમ સત્યનો આવિર્ભાવ નથી. આથી અહંના વિલયની મહત્ત્વની બાબત પ્રત્યે આપણું લક્ષ વાળવું જરૂરી છે. આશાતૃષ્ણાઓનો અંત આવે એ જ સાચું મૃત્યુ અને એજ સાચું જીવન. આવું જીવન જીવનારને મૃત્યુનો ડર નથી કે પુનર્જન્મની જરૂર નથી.

ધર્મ જીવનનું શ્રેષ્ઠ અંગ તો છે જ, પણ ધર્મ એટલે બાહ્યાચાર કે લોકાચાર, રૂઢિ કે પ્રથાનું અંધ અનુસરણ નહિ. એ સઘળાં તો આપણી ગુલામી મનોદશાનાં સૂચક છે. પણ ધર્મને જીવનવ્યવહાર સાથે સંબંધ છે. એટલે જે માનવી નિત્યજીવનમાં સર્વ પ્રત્યે પ્રેમભર્યો વર્તાવ કરે છે, એ જ સાચો ધાર્મિક માનવી છે. જીવનમાં ઉદ્ભવતા પ્રશ્નોની સમજ ન હોય, અને એ સમજને પરિણામે જન્મતી મનની શાંતિ ન હોય, તો ગુરુશરણથી કે મંદિરગમનથી શો લાભ થાય? માટે જીવનમાં સમજ અને સાવધાનતા તથા સહજ પ્રેમનો આનંદ હોય એ જ ધર્મનાં સાચાં પ્રતીકો છે.

મન અનેક ભૂતપૂર્વ સંસ્કારોનું સંચયસ્થાન છે એટલે મન જે કાંઈ કરે છે તે જૂનાની પ્રતિક્રિયા છે, એમાં કોઈ નવીનતા નથી; જયારે સત્ અગર ચૈતન્યની નિર્વિકલ્પ અવસ્થા ભૂતકાળની કે ભવિષ્યકાળની કોઈ પણ અસરથી મુક્ત છે. મનુષ્યના જીવનમાં મિ

અવસ્થા પ્રકટે એ જ પરમ પ્રેમની કે પ્રભુપ્રાપ્તિની સત્ અવસ્થા. આ અવસ્થાનું વર્ણન થઈ શકે નહિ. એનું જે વર્ણન કરવામાં આવે એ મનનો જ આવિષ્કાર છે. પણ મનના સઘળા વેગ થંભે, મન શાંત થાય, તૃષ્ણારહિત બને, તો જ આ અવસ્થા સંભવિત છે. મન કોઈ પણ બાબત સમજે તે પહેલાં એનો સઘળો બોજો હળવો થવો જોઈએ. પોતાની સઘળી માન્યતાઓ, સઘળાં પ્રમાણો, સઘળા નિર્ણયો વગેરે બાજુએ મૂકી મન ખાલી થાય નહિ ત્યાં સુધી એ જે કરશે એ જૂની માન્યતાઓનો જ નવો પ્રકાર હશે. માટે જૂનાનો પરિત્યાગ કર્યા વિના નવાનું સર્જન નથી.

સઘળાં પુસ્તકો, સઘળા ગુરુઓ, સઘળું સંચિત જ્ઞાન બાજુએ મૂકી જીવનના કૂટપ્રશ્ન સમજવા તૈયાર થાઓ. આ શરત પૂરી કરવામાં આવે તો મન નિર્લેપ બને, રાગદ્વેષથી મુક્ત થાય અને પક્ષાપક્ષી વિના પ્રશ્નનો વિચાર કરી શકે. પછી પ્રશ્નને સમજવાની લાગણી હશે, ઉત્કંઠા હશે, તો પ્રશ્નના મૂળ સુધી જઈ શકાશે અને પ્રશ્નમાં રહેલી સઘળી અંતર્ગત બાબતોનું ભાન થવાથી, એમાં રહેલા સુખદુઃખનો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થવાથી, મન પોતે જ પ્રશ્નથી મુક્ત થશે, મનને મુક્ત કરવું નહિ પડે. જ્યાં કોઈ પણ પ્રકારે થવાપણું છે ત્યાં સભાન (અં. સેલ્ફ કૉન્સિયસ) પ્રયત્ન છે. અને જ્યાં સભાન પ્રયત્ન છે ત્યાં અહંનું જારીપણું છે, જેથી એ પ્રયત્ન અહંનો અંત લાવી શકતો નથી. આ દૃષ્ટિએ જોતાં સમજાશે કે પરિશીલનથી મનને વાળી શકાય, પણ મનને શાંત કરી શકાય નહિ, જેથી મનઃશુદ્ધિ માટે પરિશીલન નિરર્થક છે. પણ નિત્ય જીવનમાં ઉદ્‌ભવતા મનના સઘળા વેગ જાણી લેવામાં આવે અને એમને સારાનરસા કહ્યા વિના એમનું નિર્લેપ નિરીક્ષણ થાય અને અન્ય કોઈ દિશામાં એમને વાળવામાં ન આવે તો એ નિરીક્ષણને પ્રતાપે મન એ વેગમાં સમાયેલી સઘળી બાબતોથી વાકેફ થાય છે અને જેમ ઝેરને ઝેર સમજતાં આપણે એનાથી સહજ દૂર રહીએ છીએ, એનાથી દૂર રહેવા પ્રયત્ન કરવો પડતો નથી, એમ આપણે એ વેગથી સહજ–વિના પ્રયત્ને–દૂર રહીએ છીએ.

આ પ્રમાણે શાંત કરેલા નહિ પણ શાંત થયેલા મનમાં સત્યનો કે સર્જનનો આનંદ ઊભરાય છે. મનની માગણીઓ આપણાં સઘળાં દુઃખોનું કારણ છે માટે કોઈ પણ માગણી વિના મન હરેક બાબતનું નિરીક્ષણ કરતું રહે તો એ નિર્વિકારી મન જ સત્યરૂપ બની રહે. પછી સત્યને શોધવું પડે નહિ, સત્ય આપોઆપ પ્રકટ થાય.

★

રાજેશ : 'તને વેપારમાં આટલી મોટી ખોટ ગઈ તેનું કારણ શું?'

સુરેશ : 'વધારેપડતી જાહેરખબર.'

રાજેશ : 'જા, જા, હવે! તેં વળી કયે દિવસે જાહેરખબર કરી છે?'

સુરેશ : 'મેં નહીં, પણ મારા હરીફો તો જાહેરખબરનો ભારે મારો ચલાવે છે ને!"

* * *

સતીશ : સરલા, હું તારે માટે ઘોડો લાવ્યો છું.

સરલા : જરા બોલતાં શરમાઓ. કોઈ સાંભળશે તો લાજી મરવું પડશે. બૈરાં તે કદી ઘોડે બેસતાં હશે? અને એને બાંધશો ક્યાં?

સતીશ : સાચે જ, હું તારે માટે ઘોડો લાવ્યો છું. જો પેલો આવે. એને બાંધવા માટે તબેલું નહિ જોઈએ.

સરલા : (બારી બહાર નજર કરતાં) હાશ, સારું થયું. ઘરમાં વાસણો ગોઠવવાની તકલીફ હતી તે તમેં દૂર કરી. પહેલાં કેમ ન કહ્યું કે, વાસણો ગોઠવવાનો ઘોડો લાવ્યા છો?

આત્મજ્ઞાન

સ્વામી વિવેકાનંદ

સર્વ આત્માઓ વિધાતાના અબાધ નિયમ પ્રમાણે પૂર્ણત્વ પ્રાપ્ત કરશે. અંતે સર્વ પ્રાણી પૂર્ણાવસ્થા પ્રાપ્ત કરશે.

તમારું 'અહં-મમત્વ' દૂર થશે ત્યારે તમને નિર્વાણઅવસ્થા પ્રાપ્ત થશે. જયારે તમે નહિ રહો (અર્થાત્ જયારે અપક્વ 'અહં' દૂર થઈ જશે), ત્યારે જ તમને યથાર્થ અવસ્થા—સર્વોચ્ચ અવસ્થા—પ્રાપ્ત થશે.

બ્રહ્મ નિષ્ક્રિય છે, આત્મા એ જ બ્રહ્મ છે અને આપણે જ તે આત્મસ્વરૂપ છીએ. એવા પ્રકારના જ્ઞાન દ્વારા જ સર્વ પ્રકારની ભ્રાંતિ દૂર થાય છે. એ તત્ત્વ પ્રથમ શ્રવણ કરવુ જોઈએ. ત્યાર પછી મનન કરવું જોઈએ; અર્થાત્ વિચાર દ્વારા ધારણા કરવી જોઈએ.

ઈશ્વર એ જ એક માત્ર યથાર્થ સત્ય વસ્તુ છે. બે વસ્તુ કદી પણ એક સ્થળે રહી શકે નહિ. એક માત્ર આત્મા નિત્ય છે—અમર છે. અને આપણે તે જ છીએ.

વિષમતા એ જ સૃષ્ટિનું મૂળ છે, એકરસતા અથવા સામ્યતા એ જ ઈશ્વર છે. વિષમ ભાવનાને પેલે પાર ચાલ્યા જાઓ. તેમ થશે તો જ જીવન અને મૃત્યુ, ઉભયનો જય કરી શકાશે અને અનંત સમત્વ પ્રત્યે પહોંચી શકાશે. તે સમયે જ તમે બ્રહ્મમાં પ્રતિષ્ઠિત થઈ સ્વયં બ્રહ્મસ્વરૂપ બની જશો.

રાતદિવસ એવો વિચાર કરતા રહેજો કે, 'હું પોતે સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ છું. હવે મારે ભય કોનો? દેહ, મન, બુદ્ધિ, એ સર્વ ક્ષણિક છે. એની પેલે પાર જે વસ્તુ છે તે જ હું છું. હું નિત્ય, શુદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્તસ્વભાવ છું. શું હું કોઈ પણ દિવસ અધર્મ કર્મ કરી શકું?' આ વિચાર બળપૂર્વક મન ઉપર ઠસાવી દેશો તો જ યથાર્થ કલ્યાણ થશે.

મનુષ્ય જેમ જેમ એકત્વની દિશામાં ગમન કરશે, તેમ તેમ 'હું, મારું' એ ભાવના કે જેમાથી સર્વ ધર્માધર્મ, દ્વંદ્વભાવ જન્મે છે, તે દૂર થઈ જશે. મારાથી અમુક વસ્તુઓ ભિન્ન છે એવી ભાવના મનમાં પ્રવેશ કરતાં જ અન્ય સર્વ દ્વંદ્વભાવનાનો વિકાસ થાય છે, જયારે એકત્વનો સંપૂર્ણ અનુભવ થયા પછી મનુષ્યનો શોક-મોહ રહેતો નથી.

'હું' સ્વરૂપ એક મિથ્યા ભાવનાથી મનુષ્ય મંત્રમુગ્ધ થઈ રહ્યો છે એટલું જ. 'હું-મારું' રૂપી ભુત દૂર થતાં જ સર્વ સ્વપ્ન ટળી જશે અને જોઈ શકાશે કે, બ્રહ્મ પર્યંત તે જ એક આત્મા અજર-અમર રહ્યો છે.

મનુષ્યહૃદયમાં નિત્ય, શુદ્ધ, બુદ્ધ-મુક્ત આત્મારૂપી સિંહ વિદ્યમાન છે. ધ્યાનધારણા કરતાં તેનાં દર્શન થાય તો જ માયાવી જગત ઊડી જાય. સર્વના હૃદયમાં તે (આત્મા) સમાન ભાવે નિવાસ કરી રહ્યો છે. જે મનુષ્ય જેટલા પ્રમાણમાં સાધન-ભજન કરશે, તેનામાં કુંડલિની શક્તિ તેટલા પ્રમાણમાં જ જાગ્રત થશે. એ શક્તિ મસ્તકે પ્રવેશ કરવા પામશે ત્યારે જ દિવ્યદૃષ્ટિસંપન્ન થવાશે, ત્યારે જ આત્મદર્શન થશે.

આત્માને કોઈ પ્રકારનો સંકોચ થતો નથી. તે તો અપરિણામી અને અનંત છે. તેણે જાણે માયારૂપી ઘૂમટો તાણ્યો છે. માયાનું આવરણ જેમ જેમ ક્ષીણ થતુ જશે, તેમ તેમ આત્માનો સ્વાભાવિક મહિમા પ્રકટ થશે અને ક્રમે ક્રમે તે અધિકરૂપે પ્રકાશી રહેશે.

અજ્ઞાન એ જ સર્વ દુઃખોને જન્મ આપે છે. મુખ્ય અજ્ઞાનતા તો એ જ છે કે, આપણે માની બેઠા છીએ કે જે અનંતસ્વરૂપધારી છે, તે પોતાને સાંત (અંતવાળો) સમજી અશ્રુપાત કરે છે? સમસ્ત અજ્ઞાનતાનું મૂળ કારણ એ છે કે, આપણે અવિનાશી, નિત્ય, શુદ્ધ, પૂર્ણ આત્મા હોવા છતાં (આપણે) પોતાને ક્ષુદ્ર મન અને ક્ષુદ્ર દેહ જ માનીએ છીએ. એથી જ સ્વાર્થ સાધવા તત્પર રહીએ છીએ અને તેથી જ દુઃખની ઉત્પત્તિ થાય છે.

જે જુઓ છો, સાંભળો છો અથવા અનુભવ કરો છો તે સર્વ તેની (ઈશ્વરની) જ સૃષ્ટિ છે. યથાર્થ કહીએ તો તે(ઈશ્વર)ની રચનાનું જ પરિણામ છે. વિશેષ સ્પષ્ટ કહીએ તો તે સર્વ સ્વયં પ્રભુ–ઈશ્વર જ છે. તે ઈશ્વર જ સૂર્ય, ચંદ્ર અને તારાઓના સ્વરૂપમાં ઉજ્જવળ ભાવે પ્રકાશી રહ્યો છે. તે જ જનની ધરણી છે, તે જ સ્વયં સમુદ્ર છે. તે જ જગરચનાની સામગ્રી અને તે (ઈશ્વર) જ જગતનું નિમિત્ત-કારણ છે. તે (ઈશ્વર) જ ક્રમે ક્રમે સંકુચિત થઈ અણુરૂપ ધારણ કરે છે અને વળી ક્રમે ક્રમે વિકાસ પામી તે જ પુનઃ ઈશ્વર થઈ રહે છે!

ક્ષુદ્ર કીડીથી તે મહાન સિદ્ધ પુરુષ પર્યંત સર્વના અંતરમાં તે જ આત્માનો નિવાસ છે. ભિન્નતા માત્ર પ્રકાશનું ઓછાવત્તાપણું એટલી જ. અવકાશ અને યોગ્ય દેશકાલનો પ્રયોગ થતાં જ તે શક્તિનો વિકાસ થાય છે. વિકાસ થાય કે ન થાય તોપણ એ શક્તિ પ્રત્યેક જીવમાં હોય છે. કીટથી બ્રહ્મ પર્યંત એ જ શક્તિ છે. માત્ર ભિતર જઈને એ શક્તિ જાગ્રત કરવી જોઈએ.

દેહ એ જ આત્મા છે, એવું માનવું ભ્રમભરેલું છે. એ ભૂલ સમજી જવાય તો પછી આ શરીર ધારણ કરી રહીએ અને જીવન્મુક્ત પણ થઈ શકાય. દેહની સાથે આત્માનો કંઈ પણ સંબંધ નથી. માયાનો અર્થ 'કંઈ નહિ.' મિથ્યાને સત્ય માની મહત્ત્વ કરવું એનું નામ જ માયા!

જ્યારે આત્માનું સત્યસ્વરૂપ જાણી શકાશે, ત્યારે અતિ દુર્બળ, હતભાગી, અતિ અધમ પાપી મનુષ્યના હૃદયમાં પણ આશાનો સંચાર થશે. શાસ્ત્રમાં કહે છે કે, નિરાશ થશો નહિ. તમે ગમે તેમ કરશો તોપણ તમારા સ્વરૂપ-(આત્મા)નું પરિવર્તન થશે નહિ. તમે તમારી પ્રકૃતિનું પરિવર્તન કરી શકશો નહિ.

મુક્તિ, સમાધિ, એ સર્વ કેવળ બ્રહ્મદર્શન થવાના માર્ગમાં પડેલાં વિઘ્નોને દૂર કરી દે છે. આત્મા તો સર્વદા હૃદયમાં સૂર્યની પેઠે પ્રકાશી રહ્યો છે. તે (આત્મા) માત્ર અજ્ઞાનતાના આવરણથી ઢંકાઈ રહ્યો છે. અજ્ઞાનતારૂપી વાદળું દૂર થઈ જાય તો તુરત જ આત્મારૂપી સૂર્યનાં તેજસ્વી કિરણો પ્રકાશી રહે. જેટલા ધર્મસંપ્રદાય છે તે સર્વે એ માર્ગનાં વિઘ્નોને દૂર કરવાનો ઉપદેશ દઈ રહ્યા છે. જે આત્મજ્ઞાની–આત્મદર્શી પુરુષોએ જે પ્રકારે આત્માનો અનુભવ કર્યો છે, તેણે તે પ્રકારનો ઉપદેશ આપ્યો છે. તેમ છતાં સર્વનો ઉદ્દેશ તો આત્મજ્ઞાન અને આત્મદર્શન માટે જ છે. એની પ્રાપ્તિ માટે સર્વ જાતિ–સર્વ જીવોને સમાન અધિકાર છે.

દુર્બળતાનો અનુભવ એ જ પાપ કહેવામાં આવે છે. દુર્બળતામાંથી હિંસા અને દ્વેષાદિનો જન્મ થાય છે. માટે જ દુર્બળતાનું નામ પાપ કહેવાય છે. હૃદયમાં આત્મા સર્વદા પ્રજ્વલિત થઈ રહ્યો છે. તેના પ્રત્યે દૃષ્ટિપાત નહિ કરતાં હાડમાંસના ક્ષણભંગુર વિભિન્ન પિંજરાનું જે જડ શરીર તેના ઉપર જ સર્વની દૃષ્ટિ જાય છે અને 'હું–મારું' કરે છે. એનું જ નામ સર્વ પ્રકારની દુર્બળતા. લોકો જેને પાપ કહે છે તે દુર્બળતાનું જ ફળ છે. 'હું–દેહ' એ સર્વ અહંભાવનું રૂપાંતર છે.

અજ્ઞાનતા એ જ અંધકાર. તેના વડે ઢંકાઈ જવાથી જ સર્વ વસ્તુઓ અદ્ભુત દેખાય છે. સર્વ ઉપર જ્ઞાન–પ્રકાશ પડતાં ઉજ્જવળ જણાશે. પછી કોઈ વસ્તુ અદ્ભુત જણાશે નહિ અને અઘટન–ઘટન પટીયસી જે માયા તે પણ સંતાઈ જાય છે. જેને

જાણવાથી સર્વ વિષયોનું જ્ઞાન થાય, તેને જ જાણો, તેનો જ વિચાર કરો. તે જ આત્માનો સાક્ષાત્કાર થતા, શાસ્ત્રાર્થ હસ્તામલકવત્-પ્રત્યક્ષ થશે. એ આત્મા ભૂતમાત્રમા સમાન વિરાજી રહ્યો છે. કેવળ પ્રત્યેક ભૂતમા તેના વિકાસનો જ ભેદ છે. એ આત્માને વિકસાવવાનો યત્ન કરો. આત્માનો વિકાસ થતા જ બુદ્ધિ સર્વ વિષયોમા પ્રવેશ કરશે. આત્મદર્શનહીન-અનાત્મપુરુષની બુદ્ધિ એકદેશદર્શિની હોય છે. આત્મજ્ઞ પુરુષની બુદ્ધિ સર્વગ્રાસિની હોય છે. આત્માનાં દર્શન થતાં જ-આત્માનો પ્રકાશ પ્રત્યક્ષ થતા જ-તમે જોઈ શકશો કે, દર્શનશાસ્ત્ર, વિજ્ઞાનશાસ્ત્ર, એ સર્વ તમારે કંઠસ્થ જ છે. સિંહગર્જના કરી આત્માનો મહિમા સર્વને કહી સંભળાવો. સર્વ જીવોને અભયદાન આપીને કહો કે, 'उत्तिष्ठत प्राप्य वरान् निबोधत।' જાગો, ઊઠો અને લક્ષ્ય પ્રાપ્ત થતા સુધી અવિરત આગળ વધો.

ભય રાખશો નહિ. ભય કોનો? સર્વદા એવો જ વિચાર કર્યા કરજો કે, આ દેહ, ગેહ, જીવ, જગત, સર્વ ક્ષણભંગુર અને મિથ્યા છે. એ સર્વ સ્વપ્ન સમાન છે. સર્વદા એવો જ વિચાર કરજો કે આ દેહ માત્ર એક જડ યંત્ર છે. એમા જે આત્મારામ-પુરુષ (આત્મા) નિવાસ કરી રહ્યો છે, તે જ તમારું યથાર્થ સ્વરૂપ છે. મનરૂપી ઉપાધિ એ જ તેનું પ્રથમ અને સૂક્ષ્મ આવરણ છે. દેહ એ તેનું સ્થૂળ આવરણ છે. નિર્વિકાર, સ્વયંજ્યોતિસ્વરૂપ તે પુરુષ (આત્મા) ઉપરોક્ત સર્વ પ્રકારના આવરણોથી ઢંકાયલો હોવાથી, તમે તમારા સ્વસ્વરૂપને ઓળખી શકતા નથી. રૂપ, રસમાં પ્રવેશી રહેલી મનની ગતિને આંતરદિશામાં વાળી દેવી જોઈએ (અંતર્દૃષ્ટિ કરવી જોઈએ). મનને મારવું જોઈએ દેહ તો સ્થૂલ છે. એ મરણ પામી પંચભૂતમાં ભળી જશે, પરંતુ સંસ્કારની પોટલી-મન શીઘ્ર મરશે નહિ! થોડો સમય વીતતા જ તે બીજાની પેઠે પુનઃ [illegible] રૂપ ધારણ કરશે અને તે જ સ્થલ ગમનાગમન કરશે. જ્યાં સુધી આત્મજ્ઞાન નહિ થાય, ત્યા સુધી એ પ્રમાણે વારંવાર થયા જ કરશે. ત્યારે શું જન્મમૃત્યુથી રહિત થવું છે? ધ્યાન, ધારણા અને ઉપાસનાના બળ વડે મનને સચ્ચિદાનંદસાગરમા ડુબાવી દો.

સુખનો ઉપભોગ કરશો તો તેની પછી દુઃખ આવ્યા વિના રહેશે નહિ સુખની પાછળ દુઃખ નિર્માણ થયેલું જ છે. કોઈ વખત એ દુઃખ તુર્ત જ આવે છે અને કોઈ વખત દીર્ઘકાળ પછી પણ આવે છે. જે આત્મા જેટલે દરજ્જે ઉન્નત હશે, તેને સુખ પછી દુઃખ તેટલે દરજ્જે વહેલું મોડું આવશે. ઉન્નત આત્માને દુઃખ બહુ મોડું આવે છે, કારણ કે તે સુખને સુખ માનતો નથી અને તેમા મોહ રાખતો નથી આપણે તો સુખ-દુઃખ, ઉભયની પેલે પાર જવાનું છે. સુખ-દુઃખ આપણને આપણા સત્ય સ્વરૂપનું ભાન થવા દેતાં નથી; આપણને ભુલાવામાં નાખી દે છે! સુખદુઃખ એ બંને સાંકળો જ છે. એક લોખંડની અને બીજી સુવર્ણની સાંકળ છે. એ ઉભયની પાછળ આત્મા રહ્યો છે. ત્યા સુખ નથી તેમ દુઃખ પણ નથી. સુખ અને દુઃખ એ એક પ્રકારની અવસ્થાઓ છે. અવસ્થાઓ સર્વદા પરિવર્તનશીલ છે. પરંતુ આત્મા તો આનંદસ્વરૂપ છે, અપરિણામી છે શાંતિસ્વરૂપ છે. આપણે આત્માને કોઈ બીજેથી મેળવવો પડે એમ નથી. આપણા શરીરમાં-હૃદયમા જ-આત્મા વર્તમાન છે. તે આપણે મેળવ્યો જ છે. માત્ર તેના ઉપર જે મલિનતા બાઝી ગઈ છે, તેને ધોઈ નાખી તેનાં (આત્માનાં) દર્શન કરો.

જ્યારે આપણે ભગવાન ઉપર પ્રેમ રાખીએ છીએ, ત્યારે જાણે આપણે પોતાના જ બે ભાગ કરી દઈએ છીએ. આપણે આપણા જ અંતરાત્મા ઉપર પ્રેમ કરીએ છીએ ઈશ્વરે આપણને સર્જ્યાં છે, અને આપણે ઈશ્વરને સર્જીએ છીએ. આપણે ઈશ્વરને આપણી અનુકૂળતા પ્રમાણે સર્જીએ છીએ, આપણે જ

છીએ. ઈશ્વર આપણને તેનો દાસ બનાવતા નથી. જ્યારે આપણે સમજી શકીએ છીએ કે, ઈશ્વર સાથે આપણું ઐક્ય છે–ઈશ્વર આપણો મિત્ર છે, ત્યારે જ આપણને સાચી સામ્યાવસ્થા પ્રાપ્ત થાય છે. તે જ ક્ષણે આપણી મુક્તિ થાય છે. તે અનંત પુરુષથી જેટલા દિવસ પર્યંત તમે એક તસુ જેટલે પણ દૂર રહેશો, ત્યાં સુધી તમે ભયથી કદી પણ મુક્ત થશો નહિ.

તમે ઈશ્વરનાં સંતાન છો. અમૃતના અધિકારી છો. તમે પવિત્ર અને પૂર્ણ છો. તમે જ આ મર્ત્ય ભૂમિના દેવતા છો. શું તમે પાપી છો? એ તો અસંભવિત છે. માનવને પાપી કહેવો એ તો એક મહાન પાપ છે. વિશુદ્ધ માનવાત્માને એ મિથ્યા કલંકસ્વરૂપ છે. તમે સિંહસ્વરૂપ થઈને શા માટે પોતાને બકરા જેવા માનો છો? એ ભ્રમિત ભાનને તમે દૂર કરી દો. તમે જરામરણરહિત, મુક્ત અને નિત્યાનંદમય આત્મા છો. તમે જડ નથી, તમે દેહ નથી. સ્થૂલ જડ તત્ત્વ એ તમારું દાસ છે, તમે જડના દાસ નથી.

વેદ કહે છે, 'આત્મા બ્રહ્મસ્વરૂપ છે. તે કેવળ માત્ર પંચભૂતના બંધનમાં બંધાઈ રહ્યો છે. જ્યારે તે (આત્મા) બંધનમાંથી મુક્ત થાય છે, ત્યારે પૂર્વવત્ પૂર્ણત્વ પ્રાપ્ત કરે છે. એ અવસ્થાનું નામ મુક્તિ છે. અર્થાત્ અપૂર્ણતા, જન્મ, મૃત્યુ, આધિવ્યાધિ વગેરેમાંથી મુક્ત થવું. ઈશ્વરની કૃપા થાય તો જ આત્મા એ બંધનમાંથી મુક્ત થઈ શકે. પવિત્ર સ્વભાવનાં મનુષ્યો ઉપર જ ઈશ્વરની કૃપા થાય છે અને પવિત્રતા એ જ તે(ઈશ્વર)ની કૃપા પ્રાપ્ત કરવાનો ઉપાય છે.

આપણું જીવન જે સમયે સમગ્ર જગતમાં વ્યાપ્ત થઈ રહે છે; જે સમયે તે અન્યમાં વ્યાપ્ત હોય છે; તે સમયે જ આપણે જીવતા હોઈએ છીએ અને જે સમયે આપણે આ ક્ષુદ્ર જીવનમાં પોતાને બદ્ધ કરી રાખીએ છીએ, તે સમયે જ મૃત્યુ પામીએ છીએ. તેથી જ આપણને મૃત્યુભય લાગે છે. જે સમયે મનુષ્ય સમજવા પામશે કે, આ જગતમાં જેટલા દિવસ એક પણ જીવનું જીવન અવશેષ રહ્યું છે, ત્યાં સુધી તે પણ જીવતો જ છે, તે સમયે જ તે મૃત્યુભયનો પરાજય કરી શકશે.

આત્માને જાગૃત કરી દો. સત્યમાં શ્રદ્ધા રાખવાનું સાહસ કરો. સત્યનો અભ્યાસ કરવા માટે સાહસ કરો. જગતમાં અનેક સાહસિક નરનારીનું પ્રયોજન છે. સાહસિક થવું બહુ કઠિન છે, એવી સાહસિકતાનો અભ્યાસ કરો કે જેથી મૃત્યુ સમક્ષ પણ તમને ભય ઊપજે નહિ. જે મૃત્યુનું સ્વાગત કરી શકે, જેના વડે મનુષ્ય તેને જાણી શકે, તે આત્મા છે. સમસ્ત જગતમાં કોઈ શસ્ત્ર એવું નથી કે જે તે(આત્મા)નો સંહાર કરી શકે. જગતનો કોઈ પણ અગ્નિ તે(આત્મા)ને દગ્ધ કરી શકે એમ નથી.

મનુષ્યોને બાલ્યાવસ્થાથી જ શિક્ષણ મળે છે કે, તે પાપી અને દુર્બળ છે. એવા શિક્ષણને લીધે જ લોકો દિનપરદિન અતિશય દુર્બળ થઈ ગયા છે. તે સર્વને શિક્ષણ આપો કે, તમે સર્વ તે જ અમૃત(ઈશ્વર)નાં સંતાન છો. જે મનુષ્યના હૃદયમાં આત્માનો પ્રકાશ અતિ ક્ષીણ છે, તેમને પણ એ જ બોધ આપો–તેમને આત્મસત્તા સમજાવો. બાલ્યાવસ્થાથી જ તેમના મસ્તકમાં એવા વિચારો પ્રકટ કરો કે જેથી તે તેમને યથાર્થ સહાયતા કરે–જે તેમને સબળ બનાવે. દુર્બળતા અને ક્લેશકારક વિચારો બાલ્યાવસ્થાથી જ તેમના મનમાં પ્રવેશ કરવા ન પામે એની સંભાળ રાખજો. સત્ વિચારોના પ્રવાહમાં શરીરને વહેવા દો. તમારા મનને સર્વદા કહ્યા કરો કે, 'તે હું જ છું, હું જ તે છું.' એ વાક્ય તમારા મનમાં રાતદિવસ જ સંગીતની પેઠે ગવાયા કરવું જોઈએ. મૃત્યુસમયે પણ 'સોઽહં, સોઽહં' શબ્દોચ્ચાર કરતાં કરતાં મરણને શરણ થજો. એ જ સત્ય છે. જગતની અનંત શક્તિ તમારા હૃદયમાં વિરાજી રહી છે.

★

ત્યાગનો મહિમા

શ્રી ગટુભાઈ ધ્રુ

પોતાની જાને શારીરિક કે માનસિક કષ્ટ વેઠીને, અગવડ અને અણગમો વેઠીને, જે જે ચીજો, ધનદોલત, ખાધપદાર્થ, એશઆરામ, મોજમજા, આનંદ, કૌટુમ્બિક સુખસગવડ વગેરે ઇચ્છાપૂર્વક છોડી દેવામા આવે તે ત્યાગ કહેવાય.

આવા ત્યાગની પાછળ કોઈ પ્રકારનો ઉન્નત હેતુ અને ઉચ્ચ દૃષ્ટિ હોવા જોઈએ.

ત્યાગ કરવાનો નિશ્ચય કરતા પહેલા વિચારપૂર્વક સંકલ્પ કરવો જોઈએ. જે ચીજ કદી મળવાની આશા કે સભવ ન હોય, અગર જેનો ત્યાગ કરવાથી કોઈ જાતનું માનસિક કે શારીરિક કષ્ટ ભોગવવુ પડવાનુ ન હોય, તેવી ચીજનો ત્યાગ એ ખરી રીતે ત્યાગ ગણાય નહીં. અમારા ઘરની પાડોશમા એક ગરીબ વિધવા ડોશી રહેતી હતી તે કાશી જઈ આવી અને નારંગીનો ત્યાગ કર્યો. એ ડોશીને જીવનમાં નારગી ખાવાનો ભાગ્યે જ પ્રસંગ આવવાનો હતો. આ ત્યાગ નથી

ત્યાગ પોતાના વર્તમાન કે ભવિષ્યના લાંબા ગાળાના અગર પોતાના કાયમના સુખ માટે હોય અગર બીજાના સુખ માટે હોય. સાધુઓ, યોગીઓ, સંન્યાસીઓ, બાવા જતિઓ સસારસુખનો ત્યાગ કરે છે. કોઈ એકાત સ્થળમા, નિર્જન અરણ્યમા, જંગલમા, પર્વતની ગુફામાં કે હિમાલય ઉપર જઈ અમુક વર્ષ સુધી અગર જીવન પર્યંત વસવાટ કરે છે અને ધ્યાન, યોગ, સમાધિ, દેહકષ્ટ, ભૂખતરસ, ટાઢતડકો વેઠ છે અને સંસારની બધી સગવડો તજી દે છે.

આવા સાધુસન્યાસી, યોગીઓ આ જાતનો ત્યાગ, આવું કષ્ટ શા માટે, શા હેતુથી, શું પ્રાપ્ત કરવા માટે કરે છે?

હકીકતમા આપણે જોઈશું તો જણાશે કે આ સાધુ, સન્યાસી, ફકીરો વગેરેમાના ઘણા કૌટુમ્બિક વિપત્તિ, ગૃહક્લેશ-કંકાસ, પૈસાની મુશ્કેલી, દેવાદાર થઈ જવાથી, ઉદ્યોગ ધધામા અનેક પ્રયત્નો કર્યા છતા નિષ્ફળતા મળવાથી, જીવનમા નિરાશ-હતાશ થવાથી કે આવા કોઈ કારણે આ જાતનો ત્યાગ કરે છે. જે કારણોએ કેટલાક માણસો આપઘાત કરે છે તેવા કારણોને લીધે આ માણસો સસારત્યાગ કરે છે

બીજા કેટલાક હૃદયમા સાચો વૈરાગ્ય જાગ્રત થવાથી, સંસારસુખ અસાર સમજીને, સસાર ઉપરનો મોહ ઊઠી જવાથી ત્યાગ કરે છે અર્થાત્ ત્યાગ કરવાના અનેક કારણો હોય છે.

આ રીતે ત્યાગ કરવા પાછળ શો હેતુ હોય છે તેનો વિચાર કરવાની જરૂર છે. કેટલાકનો હેતુ મનની શાતિ, સ્વસ્થતા, ચિન્તારહિત વૃત્તિ, લાલચથી દૂર રહેવાની ઇચ્છા, એવો હોય છે ઘણા ત્યાગીઓનો હેતુ આત્માનો ઉદ્ધાર કરવાનો, પરમાત્માનુ એક ચિત્તે, વિના વિક્ષેપે ધ્યાન ધરવાનો અને અંતે મોક્ષ પ્રાપ્ત કરવાનો હોય છે.

કોઈક ત્યાગીઓનો હેતુ અમુક સાધના કરવાનો, એ સાધનાને અંતે અમુક સિદ્ધિ મેળવવાનો, અમુક માનસિક શક્તિ પ્રાપ્ત કર

વાનો, મંત્રજંત્રથી ખાસ શક્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો અને એ રીતે પોતાની સંસારી કામનાઓ પૂર્ણ કરવાનો હોય છે. આ છેલ્લા પ્રકારના ત્યાગીઓનો આપણે વિચાર નહીં કરીએ. કારણ, એમના ત્યાગની પાછળ હલકો, સ્વાર્થી અને પોતાની વૈરવૃત્તિ સંતોષવાનો નિંદ્ય હેતુ હોય છે. એમને તો આવી કલ્પિત શક્તિ મેળવી પાછા સંસારમાં જઈ હલકો સ્વાર્થ સાધવાનો હેતુ હોય છે. એટલે આ કારણ માટે કરેલો ત્યાગ સર્વથા નિંદ્ય ગણવો જોઈએ.

પરમાત્માનું એકાગ્ર ચિત્તે ધ્યાન ધરી આત્માનો ઉદ્ધાર કરવા માટે અને મોક્ષ મેળવવાની ઇચ્છાથી કરેલો ત્યાગ પણ મહિમા કરવા જેવો ન ગણાય એવો મારો નમ્ર મત છે.

આવો ત્યાગ કરનાર સાધુ, સંન્યાસી કે યોગી કોને માટે ત્યાગ કરે છે? એણે એમ માન્યું છે—પરંપરાના સંસ્કારથી, ધર્મશાસ્ત્રોના વાચન અને અભ્યાસથી, જનતામાં પ્રચલિત માન્યતાથી અને પોતે જાતે બુદ્ધિપૂર્વક વિચાર કરીને એમ માન્યું છે અને દૃઢતાપૂર્વક અને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધાથી એ માને છે કે આ સંસારમાં રહીને પોતાના આત્માનો ઉદ્ધાર એ કરી શકશે નહીં. લાલચો અને પ્રલોભનોનું એટલું બધું બળ છે કે તેની સામે એનો ધર્મની બાબતનો નિશ્ચય ટકી શકશે નહીં. આત્માનો ઉદ્ધાર પરમાત્મામાં જ સંપૂર્ણ રીતે ચિત્ત પરોવી તેનું ધ્યાન ધર્યા સિવાય થશે નહિ. તેનો જન્મમરણનો ફેરો ટળશે નહીં. એટલે મોક્ષ મેળવવા, નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરવા આ સંસારનો ત્યાગ કરી નિર્જનમાં—અરણ્યમાં કે જંગલમાં, પર્વતની ગુફામાં કે હિમાલય ઉપર વસવાટ કરી કેવળ પરમાત્મામાં જ ચિત્ત પરોવી તેનું એકાગ્ર ચિત્તે સતત ધ્યાન ધરવાથી જ આ ભવસાગર તરી શકાશે અને જન્મમરણનો ફેરો ટળશે.

આ માન્યતા સાચી છે કે ખોટી, એ સત્ય જ્ઞાન છે કે માત્ર ભ્રમ છે, એ વિશે વિચાર કે ચર્ચા આ લેખ માટે અપ્રસ્તુત છે. પરંતુ એની શ્રદ્ધા અને દૃઢ માન્યતા સર્વ રીતે યોગ્ય છે, એમ સ્વીકાર્યા છતાં એ જાતનો ત્યાગ મહિમા કરવા જેવો ન ગણાય એવો મારો નમ્ર મત છે.

મારો આવો મત હોવાનું મુખ્ય કારણ એ છે કે આ ત્યાગ કેવળ પોતાના સ્વાર્થના હેતુથી કરવામાં આવે છે. માત્ર પોતાનો જ સ્વાર્થ ગમે તેટલી ઉચ્ચ ભાવનાથી થતો હોય, ગમે તેટલી ઉચ્ચ કોટિનો હોય, તોપણ તે અંગત હિત અને અંગત સુખ—શાશ્વત સુખ પણ—પ્રાપ્ત કરવા માટે થતો હોય તો તેવો ત્યાગ મહિમા કરવા જેવો ન ગણાય.

ડાયાબીટીસથી પીડાતો માણસ ખાંડ, મીઠાઈ અને સ્ટાર્ચવાળા પદાર્થનો સમૂળગો ત્યાગ કરે છે. જઠરની ક્રિયા બરાબર ન ચાલતી હોય અને અજીર્ણનો ઉપદ્રવ વેઠતો માણસ કઠોળ, ફરસાણ, ભારે ખોરાકનો ત્યાગ કરે છે, આવી અને આના જેવી બીજી કોઈ શારીરિક પીડાથી પીડાતો માણસ અનેક પ્રિય ચીજોનો ત્યાગ કરે છે. આવો ત્યાગ એ પોતાના જ હિત માટે કરે છે. એટલે તેનો મહિમા કરાતો નથી. આવો ત્યાગ ઉપર જણાવેલા સાધુ—સંન્યાસી—યોગીના ત્યાગના પ્રમાણમાં બહુ નાનો જણાય, પરંતુ એ બંનેમાં પોતાના જ અંગત હિત અને કલ્યાણના હેતુનું સામ્ય છે.

એક ત્યાગનો હેતુ આધ્યાત્મિક ઉન્નતિ છે, બીજા ત્યાગનો હેતુ શારીરિક સ્વાસ્થ્ય છે. પરંતુ એ બંને પ્રકારના ત્યાગ બીજા કોઈનાં—વ્યક્તિના કે સમાજનાં—હિત અને કલ્યાણ માટે ન હોવાથી એનો મહિમા કરવો યોગ્ય નથી, એવો મારો નમ્ર મત છે.

મારું એવું માનવું છે કે જે ત્યાગ માંદા, અપંગ, પીડિત, શોષિત, અનાથ, તિરસ્કૃત, નિરાધાર માણસો—વ્યક્તિ કે સમૂહ—માટે, તેમની ઉન્નતિ, અન્યાયનું નિવારણ, અજ્ઞાન અને ગુલામીમાંથી મુક્તિ, સુવ્યવસ્થિત સંસ્કારી સમાજમાં યોગ્ય સ્થાન અપાવવા માટે, પોતે

જાતે કષ્ટ વેઠીને, સુખસગવડનો ત્યાગ કરીને, કેવળ નિઃસ્વાર્થ વૃત્તિથી અને વ્યક્તિ અગર સમાજનું કલ્યાણ કરવા ખાતર, ઉપર જણાવી તેવી વ્યક્તિ અગર સમૂહની દયાજનક સ્થિતિથી આર્દ્ર થયેલા ચિત્તે, એકનિષ્ઠાથી, કેવળ બીજાનું કલ્યાણ કરવાની જ એક માત્ર વૃત્તિથી પોતાની સુખસગવડની અનુકૂળતાનો ભોગ આપીને કરવામાં આવ્યો હોય, તે જ ત્યાગનો મહિમા કરી શકાય.

યુરોપમાં શ્વેગલર, જે મહાન સંગીતશાસ્ત્રી છે, આખા યુરોપમાં સુવિખ્યાત છે અને લાખો પાઉન્ડની જેની આવક હતી, સંપૂર્ણ રીતે સુખસગવડ અને વૈભવમાં રહેતો હતો, તેમ છતા આફ્રિકાની પછાત જાતિઓના ઉદ્ધાર માટે પોતે મોટી ઉંમરે ડાક્ટર થઈ મધ્ય આફ્રિકાના જંગલના વિસ્તારમાં જઈને વસ્યો છે અને એ પ્રદેશવાસીઓને અક્ષરજ્ઞાન, ધાર્મિક બોધ, સંસ્કારપ્રેરણા અને દાક્તરી મદદ વર્ષોથી કરે છે. તે મહાપુરુષનો ત્યાગ મહિમા કરવા યોગ્ય ગણાય, કારણ કે એમાં સ્વાર્થનો કે પોતાના હિતનો લેશમાત્ર અંશ નથી. મીરાંબાઈએ (જે ઇંગ્લેન્ડના એક નાવિક અમલદારની પુત્રી છે) પોતનાં કૌટુંબિક સુખસગવડ, વૈભવ, આરામ, મોજમજા, સર્વનો ત્યાગ કરી મહાત્મા ગાંધીજીની શિષ્યા બની, સમાજસેવાની તાલીમ લઈ હિમાલયના અજાણ્યા, ભારતના બીજા પ્રદેશો સાથે સંપર્ક કે સંબંધ વગરના વિભાગમાં જઈ ત્યાંની પ્રજાની સર્વ પ્રકારની સેવામાં વર્ષો વિતાવ્યા. એ સન્નારીનો ત્યાગ મહિમા કરવા યોગ્ય ગણાય.

વ્યક્તિની અગર સમાજની સેવા કરવા માટે જીવન વ્યતીત કરવાનો સંકલ્પ કરી પોતાનાં સુખસગવડ, ધનદોલતનો ત્યાગ કરી અનેક કષ્ટો વેઠી જે એકનિષ્ઠાથી નિઃસ્વાર્થ સેવા કરે છે, તેમનો જ ત્યાગ પ્રશંસનીય છે, મહિમા કરવા યોગ્ય છે.

*

સુભાષિત

रथस्यैकं चक्रं भुजगयमिताः
सप्त तुरगाः
निरालम्बो मार्गश्चरण-
रहितः सारथिरपि।
रविर्यात्येवान्तं प्रतिदिनम-
पारस्य नभसः
क्रियासिद्धिः सत्त्वे भवति
महतां नोपकरणे॥

સૂર્યના રથને એક જ પૈડું છે. તેના સાત ઘોડાઓ તે પણ સર્પથી બંધાયેલા છે. તેનો માર્ગ પણ કોઈ આધાર વિનાનો છે. છતા સૂર્ય દરરોજ અપાર આકાશના છેડે પહોંચે જ છે. ખરેખર, ક્રિયાની સિદ્ધિ માણસમાં રહેલા પરાક્રમ ઉપર આધાર રાખે છે, તેની પાસે સાધનો શું છે તે ઉપર નહીં.

न दातुं नोपभोक्तु च
शक्नोति कृपणः श्रियम्।
किं तु स्पृशति हस्तेन
नपुसक इव स्त्रियम्॥

કૃપણ માણસ તેની લક્ષ્મી બીજા કોઈને આપવા માટે કે સ્વયં ભોગવવા માટે સમર્થ થઈ શકતો નથી, પણ નપુંસક પુરુષ જેમ સ્ત્રીને માત્ર હાથથી સ્પર્શ જ કરી શકે છે, તેમ કૃપણ માણસ પણ લક્ષ્મીને હાથથી સ્પર્શ જ કરે છે.

किंशुके किं शुकः कुर्यात्
फलितेऽपि बुभुक्षितः।
अदातरि समृद्धेऽपि
किं कुर्युरुपजीविनः॥

કેસૂડાના ઝાડ પર ફૂલ આવ્યાં હોય, પણ એથી ભૂખ્યો પોપટ શું કરે? કારણ કે તે ફૂલ કંઈ ખવાતાં નથી. તેવી જ રીતે, સ્વામી સમૃદ્ધિવાળો હોય પણ આપનારો ન હોય, તો સેવકજનો તેને શું કરે?

ઇન્દ્રનો દરબાર ને અપ્સરાઓ

શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્ય

હિન્દુ સંસ્કૃતિના અખંડ દીપ તરીકે નહિ તોપણ એના એક માર્ગસ્થંભ તરીકે ઇંદ્રના દરબારનું સ્થાન કાંઈ નાનું કે નજીવું નથી.

ને ઇંદ્રના દરબારમાં એની અપ્સરાઓનું સ્થાન પણ નાનું કે નજીવું નથી. ઘણી વાર ઇંદ્રના દરબારમાં અપ્સરાઓની આડે ઇંદ્ર પણ દેખાતા નથી. વેદોમાં ઇંદ્ર એ ઘણા મોટા છે. કયારેક એ પરમેશ્વર તરીકે પણ મનાયા છે. તમામ દેવોના એ અધિષ્ઠાતા છે. એમની ઇચ્છા વિરુદ્ધ એક પાંદડું પણ હાલી શકતું નથી. ને કયાંક હાલે તો એને દંડ દેવાને એની પાસે વજ્ર, વીજળી, પ્રલય જેવાં ભયંકર સાધનો છે. વેદકાળમાં ઋષિઓ ઇંદ્રને જ ભજે છે, ઇન્દ્રને જ પ્રાર્થે છે. અસુરો, રાક્ષસો વગેરે સામે તો એ અજોડ અને બળવંત જોદ્ધો છે. માનો કે એ સંસ્કાર, સંસ્કૃતિ અને પરંપરાની રક્ષા માટેનાં યુદ્ધોનો યુદ્ધદેવતા છે.

વેદમાં ઇન્દ્રનો પ્રતાપ અનિર્વચનીય છે.

વેદકાળમાંથી જેમ જેમ પુરાણકાળ તરફ આગળ આવતા જઈએ છીએ, તેમ તેમ ઇંદ્રને પોતાના ઇંદ્રાસન માટે વધારે ને વધારે ભય પામતો રહેતો જોઈએ છીએ. એને વધારે ને વધારે તેજોદ્વેષી, વધારે ને વધારે ભયથી ભરેલો, વધારે ને વધારે સાશંક બનતો જોઈએ છીએ. એક વારના દેવમંડળસમસ્તના નિર્વિવાદ અધિષ્ઠાતાને ધીમે ધીમે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ ને મહેશથી સ્થાનમાં, ગૌરવમાં ને માનમાં નીચે ને નીચે ઊતરતો જોઈએ છીએ. ને ઘણી વાર તો માનવ-સમાજમાંથી થતા કોઈ પુરુષાર્થની સામે એને ત્રિમૂર્તિમાંથી કોઈક એકાદનું શરણું પણ શોધતો જોઈએ છીએ. ઘણી વાર એને માનવીને હાથે, અસુરને હાથે પરાજિત થઈ ને ઇંદ્રાસન છોડીને નાસભાગ કરતો જોઈએ છીએ. ને ઘણી વાર અસુરો સામેના જંગોમાં એને માનવીની મદદ માગતો ને સ્વીકારતો પણ જોઈએ છીએ.

અને વધારે નહિ તો બે વખત તો આપણે મર્ત્યલોકના કોઈ માનવીને ઇંદ્રાસન ઉપર બેઠેલો પણ જોઈએ છીએ.

આર્યો ભારતમાં આવ્યા ત્યારે પારાવારનું જાતિઅભિમાન લાવ્યા હતા. આજના દક્ષિણ આફ્રિકાના રંગદ્વેષની યાદ આપી જાય કે પછી ગોરા લોકોના આજના જાતિઅભિમાનને પણ બે વાત નવી શીખવી દે એવું જાતિઅભિમાન આર્યોમાં દેખાય છે.

આર્યોમાં બે વિભાગ: સુર અને અસુર. સુર એટલે જેઓ હિમાલય ઓળંગીને સીધા ભારતમાં આવીને બ્રહ્માવર્તમાં વસ્યા તે. જેમાં ઋષિઓ, મુનિઓ, ક્ષત્રિયોનો સમાજ હતો. ને એમના પુરોહિત કહો, આર્ષદ્રષ્ટા કહો કે એમના પથપ્રદીપ કહો—જે કહો તે વસિષ્ઠ ઋષિ અને એમનું કુલ ને એની પરંપરા હતી. આ આર્યો તે સુર. સુર એટલે જેઓ વેદસંહિતાનો પાઠ સુરબદ્ધ, સ્વરબદ્ધ અને સ્પષ્ટ ઉચ્ચારથી કરી શકે તે. સંપૂર્ણ પવિત્ર, સદંતર નિર્ભેળ, પોતાની જ જાતિના અભિમાનવાળા, પરંપરાવાળા, ભાષા અને ઉચ્ચારમાં પણ જરા સરખીયે સંકરતાના કટ્ટર વિરોધી. એમની શ્રદ્ધા વેદત્રયી. એમની કસોટી વેદપાઠ—સુરબદ્ધ, સ્વરબદ્ધ ને સ્પષ્ટ ઉચ્ચારવાળો.

બીજું આર્યોનું જૂથ. મૂળમાં તો બેય જૂથ એક જ, પણ જ્યારે અમુક લોકો હિમાલય પાર કરીને સીધા જ બ્રહ્માવર્તમાં આવ્યા ત્યારે બીજું જૂથ હિમાલય પાર કરવાને બદલે હિમાલયની તળેટીમાં આગળ ને આગળ વધીને ઈરાન ગયું અને ત્યાંથી વહાણરસ્તે નર્મદાની ખીણમાં આવીને વસ્યું ને ત્યાંથી સરસ્વતીને કાંઠે તેઓ ઉપર ને ઉપર ગયા. એમનો વેદપાઠ એ. વેદની સંહિતા એ. આચારવિચારના મૂળગત સિદ્ધાંતો એક, પણ એમની ભાષા અશુદ્ધ થયેલી. ઉચ્ચાર જુદા અને અપભ્રષ્ટ થયેલા ને સૂરનું એમને જ્ઞાન ના રહેલું. એ લોકો અસુર અ–સુર કહેવાયા. એમના ઋષિ શુક્રાચાર્ય અને ભૃગુ—સુર અને અસુર વચ્ચે સંઘર્ષ થયો. ઈંદ્રાસન માટે ઇન્દ્ર અને અસુર–આર્યો અને આગિરસોનાં યુદ્ધો થયાં.

અસુરોને યજ્ઞનો કોઈ ભાગ ના આપવો એ ઇન્દ્ર અને એના અનુયાયી આર્યો–વસિષ્ઠ-પરંપરાનો આગ્રહ રહ્યો.

ને ઇંદ્ર પાસેથી યજ્ઞનો ભાગ લેવો, ફરજિયાત લેવો, પરાણે લેવો એ આંગિરસોનો આગ્રહ રહ્યો.

આખો વેદકાળ ને પુરાણકાળ આ સુર-અસુરના સંઘર્ષનો ઇતિહાસ કહેવાય ને હિન્દુ સંસ્કૃતિના વિકાસમાં આ સંવર્ષે ઘણો મોટો ભાગ ભજવ્યો છે. માનો કે આપણી સંસ્કૃતિનો ઉદયકાળ એટલે આ સંઘર્ષનો ઇતિહાસ.

ને એ ઇતિહાસમાં અજોડ સ્થાન છે ઇંદ્રની અપ્સરાઓનું—ખાસ કરીને ઉર્વશી અને મેનકાનું.

ઇંદ્રનાં પોતાનું ઇંદ્રાસન ટકાવી રાખવાનાં બે મહાન શસ્ત્ર હતાં—બેમાંથી એક તો પાછું ફરે કે નકામું ન જ જાય એવાં બે મહાન શસ્ત્ર. એક એનું વજ્ર અને બીજી એની અપ્સુરાઓ. દેવાસુર–સંગ્રામમાં અપ્સરાઓનું સ્થાન પાછલી હરોળનું નથી, આગલી હરોળનું છે.

ને એની અપ્સરાઓમાં બે અપ્સરાઓ—અપ્સરાઓ તરીકે સર્વશ્રેષ્ઠ હોય કે ના હોય—આપણી સંસ્કૃતિના વિકાસક્રમમાં માર્ગ-સ્થંભ સમી છે. એ બે ના હોત તો આપણી સંસ્કૃતિ આજે છે તેવી હોત કે નહિ, અગર તો દેવાસુર–સંઘર્ષમાંથી સંસ્કૃતિ જેવું કાંઈક ઊગરી પણ શક્યું હોત કે નહિ, એ પણ એક સવાલ છે.

આપણી સંસ્કૃતિએ કુમારી સરસ્વતીમાંથી પતિતપાવની ભગવતી ભાગીરથીનું રૂપ ધારણ કર્યું. જાતિઅભિમાન, જાતિની અહંમન્યતામાંથી જાતિસહિષ્ણુતા અને જાતિસમન્વય કેમ આવ્યાં? અસહિષ્ણુતામાંથી સહિષ્ણુતા, સમભાવનો જન્મ કેમ થયો?

આપણે એ જોઈએ. કેમ કે એ બે મહા-માર્ગસ્થંભો ઉપર બે અપ્સરાઓ બેઠી છે: ઉર્વશી ને મેનકા. જે વખતે ને હતી તે વખતે એ ના હોત તો આર્યો-સુર કે અસુર, રાક્ષસો, અનાર્યો, એમાંથી આજે કોઈ હોત કે નહિ એ પણ સવાલ છે.

જેમ બીજી સંસ્કૃતિઓ ને પ્રજાઓ ઇતિહાસમાં જીવી ગઈ ને નાશ પામી એમ આર્યો પણ નાશ પામ્યા હોત, ભુલાઈ ગયા હોત.

સુર અને અસુર, દેવો અને દૈત્યો–રાક્ષસો વચ્ચેનો સંવર્ષ એટલે સત્તા, સર્વોપરિતા ને આધિપત્યના પ્રતીક સમા ઇંદ્રાસન માટેનો વિગ્રહ.

દેવોનો રાજા ઇંદ્ર સદાય સાશંક. કોઈ માણસ કાંઈ સાધના કરે કે તરત જ મારું ઇંદ્રાસન લેવાની તજવીજ કરે છે, એ વહેમમાં ને વહેમમાં જ એ રહે. ઇંદ્રાસનનો મુગટ એને માથે, પણ મુગટમાં સાચા અણમોલ રત્નોને બદલે બાવળની શૂળ ભરી હોય એમ એને ઊંઘ ના આવે.

એક ઋષિ તપ કરતા હતા આશ્રમમાં. ભારે ઉગ્ર તપ. તરત ઇંદ્રને વહેમ આવ્યો કે આ બધું મારા ઇંદ્રાસન માટે છે.

ને તપોધનનો તપોભંગ કરવાને એણે અપ્સરાઓનું જૂથ મોકલ્યું. ઑસ્ટ્રિયન ડૉક્ટર

ફ્રોઈડ 'સેકસ'ને સમજ્યો એ પહેલાં એક લાખ વરસે ઇંદ્ર એનો મહિમા બરાબર સમજતો હતો. સમાધિસ્થ ઋષિની આસપાસ અપ્સરાઓ નાચવા લાગી, ગાવા લાગી ને અંગસૌષ્ઠવનાં પ્રદર્શન કરવા લાગી.

ઋષિએ આંખો ખોલી. અપ્સરાઓ જોઈ. એમના હાવભાવ–કટાક્ષો જોયા. ને કોણે આ કર્યું છે તે એ સમજી ગયા. ઋષિએ પોતાનું ઉરુ–જાંઘ ચીરીને અંદરથી એક અપ્સરા પ્રગટાવી. અપ્સરાઓને કહ્યું: 'જાઓ, કહેજો તમારા ઇંદ્રને, હું તો આવી અપ્સરાઓ મારા અંગમાં સેંકડોને હિસાબે રાખું છું. માટે મારી ચિંતા ના કરો. મારે ઇંદ્રાસન જોઈતું નથી.'

ઉરુમાંથી જન્મેલી આ ઉર્વશી ઇંદ્રના અપ્સરાગણની અધિષ્ઠાત્રી.

દેવાસુર–સંગ્રામ ભયંકર બન્યો. અસુરોને સમર્થ આંગિરસ એટલે આજના શબ્દોમાં વિજ્ઞાનશાસ્ત્રી શુક્રાચાર્યની સહાય હતી.

એટલે જાતિ–વર્ચસ્વના આસન ઉપરથી એક પગલું નીચે ઊતરવાની ઇંદ્રને જરૂર પડી. દેવોના સ્વર્ગમાં એને માનવીની જરૂર પડી. ને ઉર્વશીનાં લગ્ન પુરૂરવા રાજા સાથે કરવાની જરૂરને માથે ચડાવીને ઇંદ્રે પુરૂરવાને સહાયમાં બોલાવ્યા. ને પુરૂરવાએ અસુરોનો પરાજય કર્યો.

ને જાતિવર્ચસ્વના ગુમાની ઇંદ્રને પહેલી વાર એક સત્ય સમજાયું કે સુર અને અસુર બન્નેના ઋષિઓના પગ પૂજતો, બન્ને પાસેથી બોધ લેતો ને અનાર્યો, દસ્યૂઓ, વૈશ્યો તમામના સંપર્કમાં રહેતો અને રાચતો માનવી એ કાર્ય કરી શક્યો, જે એ પોતે કરી શક્યો ન હતો.

ઉર્વશીનાં પુરૂરવા સાથેનાં લગ્ન એટલે વર્ચસ્વની અહંમન્યતા અને અભિમાનનો પરિત્યાગ. સંસ્કૃતિની પહેલી ખાંભી એ. અગર સંસ્કૃતિની સપ્તપદી હોય તો પહેલું પગલું એ.

*

ને મેનકા તો ભારતની જન્મદાતા.

ભલા દેવો જો ઝઘડે તો પછી માનવીઓ પણ કાં ન ઝઘડે? વેદકાળનો અંત આવા એક ભયંકર સંગ્રામથી આવ્યો. વેદમાં એને દાશરાજ્ઞ–દશ રાજાઓના મહાસંગ્રામ તરીકે વર્ણવ્યો છે.

આર્યો અને અનાર્યો વચ્ચેના સંબંધો કેવા હોવા જોઈએ એ વાત ઉપર આ સંગ્રામ. એક પરંપરા વસિષ્ઠની. એ પરંપરાગત જાતિરક્ષણમાં માનનારા આર્યોનું લોહી નિર્ભેળ રહેવું જોઈએ. આર્યોની વિદ્યા આર્યોમાં રહેવી જોઈએ એ એમનો આગ્રહ.

આની સામે વિશ્વામિત્ર. આર્યો-અનાર્યો વચ્ચેના ભેદ ભૂંસાવા જોઈએ. આર્ય હોય એ જ વેદ ભણે એમ નહિ. જે વેદ ભણે એ આર્ય. જન્મથી બધા જ અનાર્ય. કર્મથી જ આર્ય થવાય. આ વાત એમના જમાનામાં ભારે વિપ્લવકારક હતી. એટલે વિશ્વામિત્ર તો આખી દુનિયાને નવેસરથી રચવા માગે છે ને નવી સૃષ્ટિ ઊભી કરે છે એવો એમની સામે આક્ષેપ થયો.

ભયંકર અને જીવલેણ મતભેદ થયો–વસિષ્ઠ અને વિશ્વામિત્રને. વિશ્વામિત્ર વનમાં ચાલ્યા ગયા.

માનવી માનવી વચ્ચેના કલહમાં ઇંદ્રને પોતાના ઇંદ્રાસનનો ભય દેખાયો. ઇંદ્રાસનનો લોભ ના હોય તો વિશ્વામિત્ર આટલું કરે શા માટે?

એટલે એણે વિશ્વામિત્રનો તપોભંગ કરવાને મેનકા મોકલી. મેનકાએ વિશ્વામિત્રને તપોભંગ કર્યા ને એમાંથી એક સંતાન થયું–શકુંતલા.

તપોભ્રષ્ટ વિશ્વામિત્ર પાછા આવ્યા. ને આખરે વસિષ્ઠ અને વિશ્વામિત્રના સંપ્રદાયો વચ્ચે દાશરાજ્ઞનો ભયંકર વિગ્રહ થયો. ને એમાં જય–પરાજય એ માત્ર ઔપચારિક વાતો જ રહી. કેમ કે એમાં ઋષિઓ, તપસ્વીઓ, રાજાઓ, યોદ્ધાઓ, જાતિઓ, ગામો–

તમામનો ઘોર સર્વસંહાર થયો. બધું જ જાણે એકડે એકથી શરૂ કરવાનું આવ્યું.

નાશ પામેલી પ્રજાનું પુનરુત્થાન કોણ કરે ? નાશને આરે ઊભેલી સંસ્કૃતિની રક્ષા કોણ કરે ! આત્મશ્રદ્ધા અને પુરુષાર્થથી પ્રજાને-માનવસમાજને આગળ કોણ લઈ જાય ?

એક માનવી નીકળ્યો. કોણ એ માનવી ?

એ માનવી તે ઇંદ્રે તપોભંગ કરવા મોકલેલી મેનકાથી વિશ્વામિત્ર ઋષિને થયેલી પુત્રી શકુંતલાનો પુત્ર ભરત–ચક્રવર્તી ભરત–રાજર્ષિ ભરત.

ને એણે હિમાલયથી કન્યાકુમારી ને દ્વારકાથી ગંગામુખ સુધીના પ્રદેશને પોતાનું નામ આપ્યું–ભરતખંડ.

સુર–માનવ–અસુરના ભેદ ભૂંસ્યા ઉર્વશીએ. આર્ય–અનાર્ય–દસ્યુના ભેદ ભૂંસ્યા મેનકાના દૌહિત્ર ભરતે.

અને આમ વેદકાળથી ત્રીજે પગલે નરીનીતરી અસહિષ્ણુતામાંથી સમન્વયની સંસ્કૃતિ આવી. આજ સુધી આપણી સંસ્કૃતિની એ જ રૂખ રહી છે.

ને એના પહેલા બે માર્ગસ્થંભો–ઉર્વશી અને મેનકા. ને ત્રીજો સ્તંભ એક સમર્થ ઋષિ અને એક અતિ સુંદર કમનીય અપ્સરાનો દૌહિત્ર–આજના ભરતદેશનો–ભારતદેશનો ને ભારતીય સંસ્કૃતિનો પિતા.

★

ઊંડા અભ્યાસીઓ અને ગહન વિચારકો એવા થોડા વિદ્વાનોએ પોતાની એક મંડળી કાઢી અને તેમાં એવો નિયમ કર્યો કે સભા ભરાય ત્યારે હરકોઈ સભાસદ પોતાના પ્રશ્નો રજૂ કરે. એ પ્રશ્નો ખરેખાત બુદ્ધિશાળી અને વિચક્ષણ હોવા જોઈએ અને તેના જવાબો પ્રશ્ન પૂછનાર જાણતો હોવો જોઈએ. બીજા સભાસદો તેના જવાબ આપવાની કોશિશ કરે, પણ જો કોઈથી જવાબ ન જ આપી શકાય તો આખરે પ્રશ્ન પૂછનારે તેનો સંતોષકારક લાગે તેવો જવાબ આપવો જોઈએ ને તેવો જવાબ ન આપી શકે તો તેણે પચીસ રૂપિયા દંડ ભરવો પડે. (નમાલા પ્રશ્નો કોઈ ન પૂછે તે માટે આવો નિયમ રાખવામાં આવેલો.)

એક સભામાં એક સભાસદે નીચે પ્રમાણે પ્રશ્ન રજૂ કર્યો, ' ખિસકોલી જ્યારે જમીનમાં પોતાનું દર બનાવે છે ત્યારે તેમાંથી ધૂળ, ઢેફાં, કાંકરા વગેરે જે કચરો બહાર નીકળવો જોઈએ તે નીકળતો નથી અને દરની આસપાસની જમીન સ્વચ્છ રહે છે તેનું કારણ શું ?'

સવાલ મુશ્કેલ હતો. ઘણી વાર લગી કોઈ સભાસદને તેનો જવાબ સૂઝ્યો નહીં. આખરે, સવાલ પૂછનાર સભાસદને માથે તેનો જવાબ આપવાની ફરજ આવી પડતાં તેણે જવાબ આપ્યો કે ' ખિસકોલી દર બનાવતી વખતે જમીનની સપાટી ઉપરથી નીચે જવાને બદલે નીચેથી ખોદકામ કરતી કરતી ઉપર આવે છે, જેથી અંદરનો સઘળો કચરો આપમેળે દરને તળિયે બેસી જાય છે.'

જવાબ સર્વેને સંતોષકારક લાગ્યો. તે પછી થોડી વારે એક સભાસદે પૂછ્યું, 'પણ મહાશય, દરને નીચેથી ઉપર ખોદવા માટે ખિસકોલી પહેલાં જમીનમાં અંદર શી રીતે ઊતરે છે ?'

પેલા સભાસદે શાંતિથી જવાબ આપ્યો, 'હવે એ આપનો પ્રશ્ન થયો, મહાશય ! આપ એ પ્રશ્ન ખુશીથી સભા સમક્ષ મૂકી શકો છો.'

*

કાર્યક્ષમતાની વર્તમાન પરિસ્થિતિ એવી છે કે એક કામ એક માણસ એક કલાકમાં કરી શકે તો તે જ કામ ચાર માણસો ચાર કલાકમાં કરી શકે.

આટો ઓછો પડતાં

શ્રી પન્નાલાલ પટેલ

'અમારી તો ઠીક છે, પણ અમારા વિશ્વાસની તો જરા કિંમત કરતી!' સાડા પાંચે ઑફિસેથી આવી ઘરમાં પ્રવેશું છું ત્યાં જ નીલાનો દુઃખભર્યો અવાજ કાને પડ્યો.

નીલા એટલે સ્વચ્છ આકાશની મૂર્તિમંત નીલિમા! એવી જ મનની નિર્મળતા ને દિલની વિશાળતા. એને આજે આ રીતે ખાટી થયેલી જોઈ હું સમજી ગયો કે કાં તો દૂધવાળીનો કોઈ અક્ષમ્ય અપરાધ છે કે પછી કામવાળી બાઈએ કશીક ભારે ભૂલ કરી નાખી છે.

ને અંદર આવીને જોઉં છું તો એવો જ કોઈ ખેલ હતો. દયામણી સૂરતે કામવાળી બેઠી હતી. બાજુમાં ડબો હતો. નીલાના હાથમાં કાંટો હતો. એક પલ્લામાં આટો હતો. બીજામાં બાટ હતાં, જે જમીન સાથે જાણે વાતો કરતાં હતાં.

નીલા કામવાળીને કહેવા લાગી: 'પાંચશેરીમાંથી શેર લઈને આ સામે વાળ્યો. એટલે—જો તારી આંખે. અડધા મણમાં બશેર ઓછો.'

મને જોતાં જ નીલા ત્રાજવાં પછાડતાં મૂકી ઊભી થઈ ગઈ. 'જુઓ આનંદ, આ વિશ્વાસનું ફળ. તમે કો' છો કે માણસ ઉપર વિશ્વાસ મૂકો. પણ આ તો ડબો આટલો ઊણો જોઈને મને થયું કે લાવ ખાતરી તો કરી જોઉં. કોણ જાણે ક્યારથી આવું ચાલ્યા કરતું હશે!' આમ બબડતાં વળી એણે કાંટો હાથમાં લીધો.

'કેટલો ઓછો છે?' બારણામાં ઊભા રહેતાં મેં સવાલ કર્યો.

'બશેર બધો.' નીલાએ કહ્યું.

'અડધા મણમાં ને?'

'હા...એમાં અડધો શેર તો ઘંટીવાળો જાણે કાપતો હશે, પણ બાકીનો બીજો દોઢ શેર લોટ ક્યાં ગયો? આપ ને જવાબ!' નીલાએ બાઈ સામે તિરસ્કારથી જોતાં કહ્યું.

'ખરું કહું છું બેન! આમાંથી મેં છીંકણીની એક ચપટી જેટલોય જો લીધો હોય તો.'

'આટો નહિ લીધો હોય તો ઘઉં લીધા હશે!' નીલાએ ત્રાજવાનો આટો ડબામાં નાખતાં કઠોરતાથી કહ્યું, ઉમેર્યું: 'ને આટો લીધો હશે તોપણ તારી વાત સાચી છે. છીંકણીની ચપટી જેટલો તો તેં નથી જ લીધો.'

બાઈને જાણે ત્રાસ થઈ ઊઠ્યો હોય એ રીતે એ બોલવા લાગી: 'અરેરે બેન! મેં મારા એકના એક છોકરાના સોગન ખાધા તોય તમે...'

આમ તો જોકે બાઈની સૂરત અને શબ્દો સાંભળીને દયા આવે એવું હતું. પરંતુ બશેર આટો ઓછો હતો એ હકીકત હતી. એટલે મને પણ એની આ બનાવટ ઉપર તિરસ્કાર આવ્યો, કહ્યું: 'એમ્ સોગન ખાઈશ એટલે બશેર આટો જ ખવાઈ ગયો છે એ પાછો આવવાનો ઓછો છે!...હા, જો અડધો મણ અહીં પૂરો થઈ જાય તો તારા સોગન ખરેખર સાચા. તોલી જો જોઉં ફરીથી, થાય છે અડધો મણ?' ને મારી રૂમ તરફ પીઠ ફેરવતાં મેં ગુસ્સા સાથે કહી દીધું: 'કંઈ નહિ, આજથી તારે મારા બંગલામાં પગ ન દેવો...આપી દેજે નીલા, એને હિસાબ.'

બાઈ નીલાને વળી કરગરવા લાગી: 'ખરું કહું છું બહેન! જેવોતેવોય ઘંટીવાળાનો જ ગોટાળો.'

'એ હું માનું જ નહિ ને પણ.' નીલા બોલતી હતી, 'ઘંટીવાળો ગોટાળો કરે પણ તારી આંખો ફૂટી ગઈ હતી? ને આમાં શું હિસાબ ગણવાનો છે? ડબા સાથે અડધો

મણ ને અઢીશેર વજન થાય એમાંથી અડધો શેર ઘટ કાપી લે એટલે અડધો મણ ને બશેર તારે લેવાનું. કેમ કંઈ એટલુંય તને ગણતાં નહિ આવડતું હોય!'

'ગણવાનું તો બહેન, આટલા દિવસથી બધુંય ગણતી 'તી, પણ આ કીલોવાળું તોલ બદલ્યું છે ત્યારથી–તોય હું તો બાટ યાદ રાખીને એનાં એ બાટ મૂકવાનું એ પીટચાને કે'તી 'તી...મીંકું અડધોશેરિયો આગળ વાળી લે એટલે તારી ઘટ આવી ગઈ પણ મૂઓ સાંભળે તો ને? બહુ કહીએ એટલે કે' કે ઓછો પડે તો આવજે પાછી.'

'જા તો પાછી. પૂરો કરાવી લાવ, ઊઠ.' નીલાની વાત વાજબી હતી.

મેં અંદરથી કહ્યું: 'બરાબર છે, ડબો લઈને જા ને કે' એ હરામીને કે–'

પરંતુ કોણ જાણે કેમ બાઈ ડબો લઈને જવાને બદલે ગલ્લાતલ્લા કરવા લાગી: 'હવે શું માને બહેન! પગથિયાં ઊતર્યાં એટલે થઈ રહ્યું. ઊલટો પીટચો અવળો મને '

નીલા ડબા સાથે રસોડામા જતી હોય તેમ લાગ્યુ. જતાં જતા બોલતી હતી: 'એના કરતાં એમ કે' કે તારા જ પગ ભાગેલા છે...ઊઠ, જા, કાલ સવારે તારો હિસાબ લઈ જજે.'

ખમીસનાં બટન ઘાલતાં ઘાલતાં હું બહાર આવ્યો.' 'શું કામ કાલ નીલા, આપી દે ને અત્યારે જ.'

'ગણી કાઢ્યા તો. આપી દઈએ.' નીલાએ કહ્યું, 'આજે સત્તર તારીખ સુધીના પંદર રૂપિયાના હિસાબ.' ઉમેર્યું, 'એમાં બાર રૂપિયા તો એ એડવાન્સ લઈ ગઈ છે.... કેમ, લઈ ગઈ છે ને?'

ને બાઈને હકારમાં ડોકું હલાવતી જોઈ મેં કહ્યું: 'તો તો સામે તારે અમને સાડા ત્રણ રૂપિયા આપવા પડશે.'

'વે'વારમાં કંઈ ના પડાય છે, સાહેબ! ખરા.' બાઈએ નિશ્વાસ નાખતાં કહ્યું ને ઊભી થઈ.

'આપી જજે ત્યારે, જા.' નીલાએ કહ્યું.

કોણ જાણે કે એ તો પાંચેક વર્ષથી અમારે ત્યાં વાસણ, કપડાં, પોતું વગેરે કરતી હતી તેથી મને એની દયા આવી કે પછી મેં ઉપરની રેખાઓમાં 'કંઈક એવું હતુ કે ગમે તેમ મેં કહ્યુ: 'કંઈ નહિ હવે, ગયા એટલા. જા ને.'

મને હતુ કે નીલા પણ સંમત થશે, પરંતુ આજે એ ખરેખર ગુસ્સામાં લાગી, બોલી: 'શાના એમ જવા દેવાના! એક તો આટો ખાઈ ગઈ ઉપરથી પાછા સાડા ત્રણ રૂપિયા જતા કરીએ એટલે–આમ ને આમ જ તો એને ફાવતું જડ્યુ છે.' ને બાઈ સામે જોઈ કહ્યુ: 'અત્યારે હાથમાં ન હોય તો છેવટ પે'લી તારીખે બીજેથી બાકી પગાર આવે ત્યારે પણ આપી જજે જરૂર...જા હવે.'

નીલાની વાત વાજબી હતી. ને એટલે જ મેં મારી વાત સુધારી લીધી: 'ખરી વાત છે. આવી ચોરી માટે તો ઊલટાની તને શિક્ષા કરવી જોઈએ, એને બદલે આમ ઇનામ તે હોય! આપી જજે જા.' ને હું દીવાનખાનામા પાછો ફરી ગયો.

અલબત્ત, મારા મનમા તો હજીય હતુ કે નીલા જરા ઠંડી પડશે એટલે કહીશ કે પૈસા પાછા આપવા આવે એ વખતે ન લેતી.

હાસ્તો, આખું જગત એક યા બીજી રીતે એકબીજાનુ શોષણ જ કરી રહ્યું હોય ત્યાં આ બિચારી ગરીબ બાઈ એકાદ ટંકનો રોટલો ચોરીછૂપીથી કાઢી લે તો એમાં...

પરંતુ મારા માટે ચા બનાવી રહેલી નીલાને મેં જ્યારે બોલતી સાંભળી ત્યારે મને લાગ્યુ કે એને આ બધું અર્થકારણ સમજાવવાની કે બાઈના તરફ એવી દયા કરવાની મારે જરૂર જ નહિ રહે. બાઈને એ કહી રહી હતી: 'બેસ, ચા પીને જા...'

અરે મને તો હતું કે ચા પાયા પછી એ એને વળી આમ પણ કહેશે, 'ઠીક છે, આટલા વાસણ માજીને જા ને.'

પરંતુ આ ગણતરીમાં હું સદંતર ખોટો પડ્યો. કારણ, બાઈએ ચા પીને જ્યારે પેલાં તપેલાં વગેરે માંજવા માટે માગ્યા, ત્યારે

નીલાએ ધરાર દઈને ના પાડી: 'ના, એ તો હવે હું માંજી લઈશ. તું તારે તારો એ કપ સાફ કરીને ચાલતી થા.'

અરે, બાઈએ એને વિનંતિ કરી કે આ પૈસા વળી જાય એટલા દિવસ મને કામ કરવા દો, પણ એ વાતેય નીલાએ નામંજૂર કરી: 'તું હવે મારે ઘેર જોઈએ જ નહિ. પહેલાં પણ તેં બેત્રણ વાર આવું કર્યું હતું. પણ મને થયું કે તારા ઉપર આટઆટલી લાગણી રાખું છું એટલે હવે તો તું આવી ચોરી નહિ કરતી હોઈશ, પણ કાગડા કાળામાંથી સફેદ નથી થતા, એ વાતની વળી તેં મને આજે યાદ દેવરાવી. માટે—નીકળ મે'રબાની કરીને—અરે જા ને ભાઈ, બાકીના આ સાડા ત્રણ રૂપિયાય ન આપતી. એમ ગણજે કે કામ કરીને પૂરા કર્યા'તા. બાકી હવે તું મારે ત્યાં જોઈએ નહિ...તારા છોકરાને મારા તરફથી એક ઝભલું સિવડાવી દેજે, જા.'

અને બાઈ જ્યારે વળી પોતાનો બચાવ કરવા ગઈ ત્યારે તો નીલા થોડીક કઠોર પણ થઈ બેઠી: 'જો, હું તને કહી દઉં કે મારે ત્યાં તું મફત કામ કરવા માગે તોપણ હવે ન જોઈએ. માટે મને વધારે ગુસ્સે કર્યા વગર ચાલતી થા, જા....મેં તારું ઘણું રાખ્યું છે, પણ એ બધું તેં ગણ્યું જ નહિ ને ઉપરથી પાછી સોનાનું ઈંડું આપતી મરઘીને મારવા બેઠી!...પણ કંઈ નહિ. અમારા વિના તું ભૂખે મરી જવાની નથી, જા.'

ઘાલી આપ્યા હતા, બસ? જા હવે'

મને પણ—કોણ જાણે કેમ એક બાજુ ઉપર બાઈની દયા આવતી હતી તો બીજી બાજુ ઉપર ગુસ્સો પણ એટલો જ ચઢતો હતો.

એમાં વળી કમ્પાઉન્ડનો ફાટક વટાવતાં એ બાઈએ જ્યારે નાક નસીકર્યું ને બારી વાટેથી મેં જોયું તો પાલવ વડે આંખ-મોં પણ એ લૂછતી લૂછતી જઈ રહી હતી, ત્યારે તો મને પ્રશ્ન પણ થયો: 'બાઈ કાં તો કસૂરવાન ન પણ હોય!...'

પરંતુ વાળુ વખતે નીલા આગળ આ વાત કરતાં મને લાગ્યું કે બાઈની નિર્દોષિતા માનવા માટે એ તૈયાર જ ન હતી. કે' છે: 'ના રે ના, આનંદ, તમે આ લોકને ઓળખતા જ નથી. મહિના ઉપર મંજુબેને મને વાત કરી'તી કે આને ત્યાંથી એમના ભાઈના નામની વાડકી હાથ આવી હતી. પૂછ્યું એટલે કે' છે કે મારી નણંદને કોટ પાછળ નાખેલા એંઠવાડમાંથી જડી હતી. કો' હવે!'—

'હા, પણ બનવા જોગ છે.'—

'શું બનવા જોગ છે, કૃપાળ?' નીલા મારા ભોળપણ ઉપર હસતી હોય તેમ હસવા લાગી, કહ્યું: 'એ કરતાં એમ કો' કે આ લોકની વાતો જ આપણને બનાવવા જેવી હોય છે.'

ને વળી પાછી નીલા વસુબેનની ને વાસંતીબેનની અવનવી વાતો મને કહેવા લાગી, જેનો સાર એટલો જ હતો: આ કામ-

તો હતો જ નહિ, પણ એ સિવાય ન તો એ કોઈ મધ્યમ વર્ગનો હોય એવો લાગતો હતો કે નો'તો લાગતો મજૂર જેવો. ને મેં એને સવાલ કર્યો: 'કોણ છો તમે?'

"શક્તિવિજય ફ્લોર ફેક્ટરીનો માલિક છું, સાહેબ.'

આ સાથે જ એ આખીય વાત હું જાણે પામી ગયો. એટલે જ તો મેં આ ગમ્મત માણવા રસોડામાંથી નીલાને હાંક મારી બોલાવી ને! 'નીલા, જરા આમ આવ તો... આ ભાઈ કંઈક મઝાની વાત કરવા માગે છે. સાંભળ તો ખરી જરા.'

ને નીલાના આવ્યા પછી ગંભીરતા ધારણ કરી એ ભાઈને મેં સવાલ કર્યો: 'હાં, બોલો હવે. પાલીની બાબતમાં તમે શું કહેવા માગો છો?'

'કે'વાનું બીજું તો કંઈ નથી, સાહેબ! પણ એ બાઈ નિર્દોષ છે એટલું મારે આપને—'

'કઈ બાબતમાં નિર્દોષ છે?' મેં વચ્ચે પૂછ્યું.

અહીં એણે નીલા સામે જોઈ કહેવા માંડ્યું: 'પેલો આટો ઓછો પડ્યો'તો ને બેન?'

નીલાએ હકારમાં ડોકું હલાવ્યું.

એ ભાઈએ આગળ કહેવા માંડ્યું: 'પણ એમાં એ બાઈનો જરા પણ દોષ નથી, સાહેબ!'

એ શું કહેવા માગે છે એ વાત ચોખ્ખી થતાં ઊમટી રહેલા હાસ્યને મેં હોઠમાં દબાવી દીધું, પૂછ્યું:

'તો પછી કોનો—અમારો દોષ છે?'

'ના રે સાહેબ! આપને કંઈ કહેવાય છે!'

'કેમ ન કહેવાય! બહેને કાં તો ઓછા તોળી આપ્યા હોય ને—'

'ના ના સાહેબ! પ...ણ મારો પોતાનો દોષ છે.' એનું મોં સાચે જ પડી ગયું હતું. એટલે જ તો મારામાં ઊમટી આવેલો ગુસ્સો કેટલેક અંશે હેઠો પડી ગયો હતો ને! છતાંય તાડવા નો જતો જ હતો ત્યાં વળી એણે ઉમેર્યું: 'ભૂલ થઈ એમ ગણો તોય સાહેબ, ને ચોરી કરી એમ કો' તોય, પણ એ દોઢ શેર આટાની મારાથી જ ગરબડ થઈ છે, બહેન!'

મારે એને કહેવું હતું, 'આવી ગરબડ તમે કેટલી કરતા હશો, ને—'

ત્યાં તો નીલાએ રસોડા તરફ ફટ મોં ફેરવી લીધું. 'હું આ માનું જ નહિ. એ બાઈએ એમ કરીને કોઈક ભળતા માણસને જ મોકલ્યો છે. આનંદ, ચક્કીવાળો ચોરી કરે ને સામેથી પાછો કે'વા આવે એ તે વળી—'

ને ફટ મને નીલાએ કરેલી આ લોકની હોશિયારીભરી વાતોનો ખ્યાલ આવીને ઊભો રહ્યો.

પછી તો ઝાઝી કંઈ લપછપ ન કરતા મેં એ માણસને ટૂંકમાં પતાવવાનો પ્રયત્ન પણ આદરી દીધો, 'ઠીક છે, પણ એ વાત પતી ગયા પછી હવે એનો શો અર્થ છે?'

'અર્થ તો બીજો કંઈ નહિ સાહેબ! કોઈક ગરીબ બાઈના પેટ ઉપર પાટુ મારવા જેવું થયું છે એટલે હું આપને ને બેનને વિનંતિ કરવા આવ્યો છું.'

'ઠીક છે, જોઈશું.' કોણ જાણે કેમ પણ જે રીતે તે દિવસે પેલી બાઈનું મોં મને જોવું નો'તું ગમતું, એ જ રીતે આજે પણ આ ભાઈની સિકલ મારાથી ઝાઝો સમય જોઈ શકાય એમ ન હતી. એટલે જ તો ઓસરીમાં નાખેલી ખુરશી ઉપરથી છાપા સાથે ઊભા થઈ મેં એને રજા આપતાં કહ્યું ને! 'જો સાચેસાચ તમે ચક્કીવાળા હો તો હવેથી કોઈના પેટ ઉપર લાત મારવા જેવું ન કરતા. જાઓ, હવે પાપ કબૂલ કર્યું છે એટલે આ ગુનો તો ભગવાન પણ હવે માફ કરશે.'

'આપની વાત માથે ચડાવું છું, સાહેબ! પણ મારી એક આટલી અરજ સ્વીકારીને આ ગરીબ બાઈને નોકરી ઉપર રાખી લો તો આપનો પાડ હું કોઈ દિવસ નહિ ભૂલું.' એનો અવાજ સાચે જ ગળગળો હતો.

એટલે જ તો જતાં જતાં મારાથી કહેવાઈ ગયું, 'હું બેનને પૂછી જોઉં—એ માને તો!'

ને પછી નીલા પાસે જઈ આ માણસની સચ્ચાઈ માટે વકીલાત કરતાં મેં એને સમજાવવાનો પ્રયત્ન કરવા માંડ્યો.

પરંતુ બીજી બાજુ નીલાની શંકાઓ પણ વિચારવા જેવી તો હતી જ. 'ચક્કીવાળાને ને એ બાઈને શું કે સામેથી આવીને પોતાનો ગુનો કબૂલ કરે?...હા, એ બાઈને ને આને સંબંધ હોય તો જુદી વાત છે...પણ એવું હોત તો એ બાઈ એ વખતે જ ડબો લઈને ચક્કી ઉપર જઈ શકી હોત ને આ માણસની ભૂલ સુધરાવી બશેર આટો સહેલાઈથી ઉમરાવી લાવી હોત.'...ને અંતમાં પછી મારી દયાવૃત્તિને ડામતી હોય તેમ કહ્યું:

'અરે આ લોક તો જાતજાતના કીમિયા ઊભા કરે એવા હોય છે...એ બાઈને આપણે ત્યાંથી સારી એવી ખોરાકની વધઘટ મળ્યા કરતી હતી ને દળાવવા જાય કે બીજો કોઈ ધક્કો ખાય તો આનો બે આના ઘણી વાર એને આપ્યા કરતી એટલે બનવા જોગ છે આવા આવા બનાવટી ચક્કીવાળા ઊભા કરીને–'

'ના, પણ એની કાળી ટોપી ઉપર આટો ઊડેલો છે એટલે લાગે છે તો ચક્કીવાળો.'

નીલા સહેજ ઢીલી તો પડી પણ હજી એના મનમાંથી બનાવટની શંકા જતી ન હતી. બોલી: 'હોય તોપણ–આવા માણસો એમ સહેલાઈથી પોતાનો ગુનો કબૂલ ન કરે, આનંદ! ને તે પણ પાછો સામેથી આવીને.'

'તો આપણે એને પૂછીએ: શા માટે એને બાઈની ભલામણ કરવાની ને અહીં આવીને પોતાની કસૂર કબૂલવાની અઠવાડિયા પછી આજે જરૂર ઊભી થઈ?'

પણ આ વાતેય નીલાને ન ગમી. કે' છે, 'મરવા દો ને આનંદ, આપણે એ બધી શું કામ પંચાત. આવાં માણસોને બહુ મોઢે ચઢાવવાં ઠીક પણ નહિ. ને બાઈ શું એવી ભૂખે મરી જવાની છે? આપણે ત્યાંથી છૂટી તો હેમંતભાઈને ત્યાં બંધાઈ છે. એ પણ આટલો પગાર તો આપતા જ હશે.' ઉમેર્યું: 'હા, એમને ત્યાં નોકર છે. એટલે ધક્કાબક્કાના પૈસા કે ખાવાનું પણ ઝાઝું નહિ મળતું હોય એ ખરું! છોકરું પણ સાથે લાવવાની મનાઈ છે. પણ એ બધાને આપણે શું કરીએ?'

મેં કહ્યું, 'એ તો બધું ઠીક છે, પણ કોઈક નિર્દોષ માણસ વિના કારણ ન દંડાય ને તેમાં પણ આ લોક જો એકની નિર્દોષતા ને બીજાની કસૂર કબૂલ કરતાં હોય તો પછી આપણી ફરજ છે નીલા, કે આપણે એમને સહાનુભૂતિપૂર્વક સાંભળવાં ને ન્યાય આપવો!'

ને મારી ઇચ્છાને પ્રેમપૂર્વક માન આપતાં નીલાએ હસીને મને સંમતિ આપી: 'સાંભળો, તો જાઓ.' ઉમેર્યું, 'પણ બનાવી ન જાય એ ધ્યાનમાં રાખજો.'

'એમાં શું બનાવી જવાનાં છે! આ લોકની સચ્ચાઈની ખાતરી થશે તો એ નિર્દોષ બાઈને કામ ઉપર રાખવામાં વાંધો પણ શો છે?'

'કશો વાંધો નથી.' કહેતાં વળી નીલાએ ઉમેર્યું: 'આ તો નાછૂટકે આપણે એને કાઢવી પડી. બાકી પરમ દિવસે એની બહેનની ભેંસ ડબામાં પડી હતી ને ખૂટતા બે રૂપિયા લેવા આવી હતી એ પણ મેં તો એને પહેલાંની જેમ જ આપ્યા હતા.'

પરંતુ નીલાની આ છેલ્લી વાતે તો ઊલટાના મારા પગ ઢીલા કરી મૂક્યા. કારણ આવું તેવું એનું કામ નીકળતું હતું એટલે એ બાઈ ફરી પાછી નોકરી મેળવવા કોઈ બનાવટ ઊભી કરે તો બનવા જોગ હતું.

ગમે તેમ પણ મેં બહાર આવી આ માણસને બનાવટ સામે કડક રીતે ચેતવણી આપી કેટલાક સવાલ પૂછ્યા પછી ઊલટતપાસ કરતો હોઉં એ રીતે પ્રશ્ન કર્યો: 'તો કહો જોઉં, તમારે ને આ બાઈને કોઈ પણ જાતનું સગપણ કે સંબંધ નથી છતાંય શા માટે આટલા દિવસ પછી આજે મારે ત્યાં આવી તમારી ચોરી કબૂલ કરવાની જરૂર ઊભી થઈ?'

'સાચું કહું, સાહેબ?'

'સાચું જ કહેવાનું. તમે બનાવટ કરશો તોપણ મારી પાસે એ પકડાયા વગર રહેવાની નથી; માટે તમે જો આ સત્કાર્ય કરવા જ નીકળ્યા છો તો કોઈ પણ જાતનો સંકોચ કે ધોખો રાખ્યા વગર જે હોય તે સાચું જ કહી નાખો!' કહી વળી મેં ઉમેર્યું: 'જેમ આ

આટો વધારે લીધાની તમે વાત કરી એ રીતે બીજી કોઈ વાત હોય તોપણ તમારે મારી આગળ વિના શરમ કે સંકોચ કહી નાખવી.'

'હાસ્તો સાહેબ! સામેથી કહેવા આવ્યો છું પછી શું કામ અડધું સાચું ને અડધું પાછું જૂઠું કહીશ?' ને હસીને એણે ઉમેર્યું, 'પણ એવું કંઈ છે નહિ, સાહેબ! આ તો એવું થયું કે,' આમ કહેતાં એણે મારી સૂચનાથી ઓટલા ઉપર સ્થાન લીધું. બોલવાનું તો ચાલુ જ હતું: 'આજ બપોરે એ બાઈ કોઈકનું દળણું લઈને ઘંટી ઉપર આવી હતી. મને ખબર હતી કે એની નોકરી આપને ત્યાંથી છૂટી ગઈ છે. ને શું કામ છૂટી ગઈ હતી એ પણ હું જાણતો હતો. મારે ને એને એ વખતે આ બાબતમાં બોલાચાલી પણ થઈ હતી. ને ત્યારથી એ મારી સામે જોતી પણ ન હતી. એટલે તોલ કરેલો ડબો મૂકીને જેવી એ પાછી ફરી એ સાથે જ પેલા કાંટા આગળ ઊભેલા એના બએક વરસના છોકરાએ પે'લાંની ટેવ પ્રમાણે ગોળીઓની માગણી શરૂ કરી દીધી: 'અન્નાવને ગોળી કે'તી'તી ને!'

પેલી બાઈએ કહ્યું, 'હેંડ, આગળથી અપાવું છું.' પણ છોકરું સાહેબ, રોજ પે'સેથી ગોળી મળતી હોય ને આજે ન મળી એટલે સમજી ગયું હોય કે ગમે તેમ પણ બાઈની વાત માનતું જ ન હતું. બાઈ ઓટલા નીચે ઊતરીને તેડવા માટે હાથ લંબાવતી એને ઘણું ઘણું પટાવવા લાગી, પણ છોકરું ત્યાંથી ખસે જ નહિ ને? કે' છે 'ગોળા આપ પછી આવું.'

'બીજે કોઈ સમય હોત તો મારું ધ્યાન આ મા–દીકરા તરફ જવાનું જ ન હતું. પણ એક તો ઘડી પહેલાં જ ઘંટી બંધ કરી હતી, ને બીજું તે દિવસ બોલાચાલી થયા પછી આ બાઈની મારા તરફ એવી તો કાળી કક સૂરત થઈ ગઈ હતી કે એને જોતો ને મને કશુંક થવા લાગતું હતું.'

ક્ષણેક થંભી આગળ બોલ્યો: 'એટલે મને દયા આવી ને હડફામાંથી દસ પૈસાનો સિક્કો કાઢી પેલા છોકરાના હાથમાં આપ્યો: 'લે જા, ગોળી–'

'પણ હું પૂરું બોલી રહું એ પે'લાં તો પેલી બાઈ ઓટલો ચઢતાકને ઉપર ધસી આવી. ને પછી છોકરાના હાથમાથી કોઈ ઝેર ઝૂંટાવી લેતી હોય એ રીતે સિક્કો આંચકી લેતાં એનો ઘા કરી છોકરાને ધીબવા લાગી.'

ને પછી રડતા કકળતા એ છોકરાને પોટકાની જેમ કેડમાં મારી બબડતી ને પોતેય રડતી કકળતી ચાલતી થઈ દુકાન પરથી સાહેબ!'

અહીં એણે જોરથી એક શ્વાસ લીધો, બોલ્યો તે પણ સ્વગતની જેમ: 'પણ જતાં જતાં–એમ તો એ ઘણું બોલી'તી સાહેબ. 'તારા કાળાં કરમનો કાળો પૈસો 'ને એવું એવું; પણ એમાં એણે છેલ્લે જ બએક વાક્યો કહ્યાં. એ મારાથી સહન ન થઈ શક્યાં, સાહેબ!'

'કઈ રીતનાં?'

'કે' છે: 'રોટલો તો હું ગમે ત્યાંથી કૂટી લઈશ, પણ તેં પીટ્યા, માબાપ જેવાં મનેખ પાસેથી મારો પતિયાર ખોઈ આપ્યો એ મારે–'

અને એ તો આ વાત કહેનાર ભાઈનું પણ પેલી બાઈની જેમ ગળું ભરાઈ આવ્યું હતું કે ગમે તેમ પણ વાત જાણે પતી ગઈ હોય એ રીતે વળી એણે ભારે એક શ્વાસ લીધો. મારી સામે નજર નાખી તે પણ થાકી ગયેલા કોઈ માનવી પેઠે. અરે, મને તો એનો અવાજ પણ ભાંગલો જ લાગતો હતો: 'માટે સાહેબ–'

પરંતુ બાજુના બારણામાંથી આવતો નીલાનો અવાજ તો વરતાઈ આવે એ રીતનો રુદનથી રંગાયલો હતો. 'કો' એને આનંદ, કે ફરી આવો ધંધો ન કરે ને પાલીને કામે મોકલે.'

ને આ સાંભળી હું–

કળવું મુશ્કેલ છે પતિયારના આ પુનર્જીવનથી અમારા ત્રણમાં કોનો આનંદ વિશેષ હતો. ને એમાં વળી અમારા ત્રણની પશ્ચાદ્ભૂમાં ઊભેલી પાલીના આનંદની તો કલ્પના જ થઈ શકે એમ નહોં'તી.

★

દેવર્ષિ નારદ

શ્રી રઘુનાથ બ્રહ્મભટ્ટ

આ મહર્ષિનું નામ એટલું વ્યાપક, એટલું ચિરંજીવ છે કે ભારતનાં આબાલ-વૃદ્ધ ગ્રામજનો કે શહેરીઓ સર્વ એ નામથી સુપરિચિત છે.

સ્રષ્ટા કહો કે દ્રષ્ટા કહો, તત્ત્વજ્ઞ, સંગીતજ્ઞ, મર્મજ્ઞ, સંસારસુધારક, જન–કલ્યાણપ્રદ, કલહપ્રિય, શ્રી હરિના પરમ ભક્ત–અનેક રૂપે એમને જગત ઓળખે છે

એમને પરબ્રહ્મ નારાયણનું મન પણ કહે છે. એટલે પ્રભુની માનસસ્ફુરણાનું બીજું નામ નારદ.

નાર એટલે માનવતા અને દ એટલે દેનાર. નામાર્થ પ્રમાણે માનવતા કેમ ખીલવવી એ જ એમનું જીવનકાર્ય.

પુરાણો, મહાભારત, રામાયણ, વેદો, શ્રુતિઓ અને સ્મૃતિઓ કોઈ ધર્મગ્રંથ એવો નહિ હોય કે એના એક પણ અધ્યાયમાં આ નામ ન આવતું હોય. પુરાણો, એક નહિ પણ સાત નારદ થયા છે, એમ કહે છે.

પ્રથમ નારદ સ્વાયંભુવ મન્વન્તરમાં બ્રહ્માના દશ માનસપુત્રોમાંના એક. શાપને લીધે એ દાસીપુત્રનો જન્મ પામ્યા હતા, એમ એમણે વ્યાસને શ્રીમદ્ ભાગવતના પ્રથમ સ્કંધના છઠ્ઠા અધ્યાયમાં આત્મચરિત્ર કહેતાં સ્વમુખે કહ્યું છે.

બીજા નારદ પર્વત ઋષિના મામા. અન્યોન્યના વિચારના જ્ઞાતા, અન્યોન્યને શાપ આપતા, પાછા અનુગ્રહ કરતા. દમયંતીના સ્વયંવરમાં આ કથા છે. મહાભારત શાંતિપર્વ અધ્યાય ૩૦ માં પણ છે.

ત્રીજા નારદ: વસિષ્ઠના સાળા. એમના પિતાનું નામ પણ મળતું નથી. એમને અરુંધતી નામની બહેન હતી અને મૈત્રાવરુણિ ભગવાન વસિષ્ઠને એ પરણાવી હતી.

ચોથા નારદ: કશ્યપ ઋષિની કનિષ્ઠ ભાર્યા મુનિના સુપુત્ર. સોળ દેવગંધર્વોમાંના એક.

'गंधर्वौ कलि नारदौ' મહાભારત આદિપર્વમાં આ કથા છે. એ દર વૈશાખી પૂર્ણિમાએ સૂર્યમંડળમાં સંચાર કરે છે. અહીંતહીં ઝઘડા–કલહ કરાવનાર તરીકે આ નારદ જ પ્રખ્યાત છે.

પાંચમા નારદ: કુબેરની સભાના સંચાલક. યુધિષ્ઠિરની સભામાં અને લોકપાળોમાં આ નારદ વિચરતા હતા. એમનો પ્રખ્યાત ગ્રંથ 'નારદનીતિ' મહાભારતના સભાપર્વ અધ્યાય ૫ થી ૧૧ માં આપેલ છે.

છઠ્ઠા નારદ: વિશ્વામિત્ર ઋષિના એક પુત્ર જનમેજયના સર્પયજ્ઞમાં એક સદસ્ય અને નિયામક.

સાતમા નારદ: રામ દાશરથીની રાજસભાના એક અગ્રગણ્ય સલાહકાર ધર્મશાસ્ત્રી.*

વાલ્મીકિને રામનામનું મહત્ત્વ સમજાવી નિષાદયોનિ તજાવી બ્રહ્મર્ષિ બનાવનાર, મહર્ષિપદે સ્થાપનાર આ નારદ હતા. આપણે મોટે ભાગે નારદ એ નામથી ફક્ત પરિચિત છીએ. ઊભી ચોટલી, હાથમાં કાશ્યપી વીણા ગ્રહણ કરી 'નારાયણ' શબ્દનો સતત જાપ જપનાર મહાન ભક્ત, પવનપાદુકાએ ગમે ત્યારે ગમે ત્યાં વિચરનાર, સમીર જેવી ગતિ ધારણ કરનાર. એમનું નામ યાદ આવતાં સ્મરણપટમાં આ બધી જ સ્મૃતિઓ તાજી થાય છે.

મહાન સંગીતશાસ્ત્રીઓમાં આદ્ય–સંગીતજ્ઞ સંગીતશાસ્ત્રી તરીકે એમની ગણના છે.

સાત રસોમાં હાસ્યરસને પ્રાધાન્ય અર્પનાર આ મુનિ અગ્રસ્થાને છે. પુરાણોમાં,

---

* વાલ્મીકિ રામાયણ-ઉત્તરકાંડ સર્ગ ૭૫માં આ કથા છે.

નાટકોમાં, આખ્યાન-આખ્યાયિકાઓમાં આ ઋષિના નામે હાસ્યરસ ખૂબ જમાવ્યો છે. મહર્ષિ નારદ ન હોત તો હાસ્યરસનો સાગર શુષ્ક બની જાત.

બ્રહ્માએ પ્રથમ સૃષ્ટિ ઉત્પન્ન કરી ત્યારે એ કાર્યમાં ગતિ આપવા એમની નિમણૂક કરતાં એમણે સ્પષ્ટ ના સુણાવી દીધી અને કહ્યું: 'હું તો હરિકીર્તન-હરિગુણગાન જ કર્યા કરીશ. જન્મોજન્મ બ્રહ્મચારી રહીશ. સૃષ્ટિની સુવ્યવસ્થામાં યેનકેન પ્રકારેણ મદદકર્તા બનીશ. વિસંવાદી સૃષ્ટિ બનશે ત્યાં ભારોભાર સંગીત ભરીશ અને સભાએ સભા નારાયણ નામથી ગુંજિત કરીશ.

ઉપર ગણાવેલા સાત નારદોની ગણના અને એમનાં કાર્યો જોતાં સાતે જન્મમાં વિશ્વકલ્યાણ માટે છેક દ્વાપરના અંત સુધી જન્મતા આવ્યા હોય, એમ જણાય છે. પૂર્વસ્મૃતિ, પૂર્વપ્રતિભા અને પૂર્વજ્ઞાન સદાસર્વદા એમનામાં સભર ભર્યું રહે છે.

'न हि कल्याणकृत कश्चित दुर्गतिं तात गच्छति' ગીતાના એ વચન પ્રમાણે એ શ્રીમાન યોગીકુલોમાં જન્મી પૂર્વનો અધૂરો યોગ પૂર્ણ કરતા. માનવજન્મના સાચો મોક્ષ અને સાચું રહસ્ય કોઈ હોય તો એ જેટલું નારદમાં સાર્થક દેખાય છે, તેવુ અન્ય ચરિત્રોમાં દેખાતું નથી.

ક્રોધને તો એ સમજતા જ નથી.

સંસ્કૃત નાટકોના વિદૂષકોની કલ્પનાના પ્રેરણાદાતા પણ આ જ મહર્ષિ લાગે છે. એ ધર્મિષ્ઠ, તત્ત્વજ્ઞ, બુદ્ધિમાન અને ભવિષ્યવેત્તા પણ હતા. પ્રસંગોપાત્ત-જ્ઞાનગમ્મત ખાતર, કલહો ઉત્પન્ન કરાવી-ગમ્મત ઊભી કરી, લોકરંજન કરતા. એમની લોકરંજની શક્તિ ખૂબ જ પ્રબળ હતી.

એમની સંગીત-સુરાવલિ અને શબ્દો એટલા બધા કર્ણપ્રિય-આત્મબોધથી ભરપૂર હતા કે માનવ ક્ષણભર વિશ્વ સકલનું ભાન ભૂલી પરબ્રહ્મમા લીન થતો. આવો હતો એમના અલૌકિક સ્વર્ગીય સંગીતનો પ્રભાવ. આટલા માટે જ કદાચ એમણે એક જન્મ ગંધર્વકુળમાં પણ લીધો હોય.

બ્રહ્મા, વિષ્ણુ, મહેશ્વર, રુદ્ર, મરુત, ઇંદ્ર, ચંદ્ર, લોકપાળો, બધાઓની સભાઓમાં એમની ગતિ અપ્રતિહત હતી. એમણે ઇંદ્રને, ચંદ્રને, વિષ્ણુને, શંકરને, યુધિષ્ઠિરને, રામને, કૃષ્ણને, ઘણી વખત કર્તવ્યપંથે વાળ્યાના દાખલા અનેક યુગમાં છે.

મરવું, પાછા યોગીકુલમાં જ જન્મવું, પાછી લોકસેવા આદરવી-આ બધાં કાર્યોથી પરબ્રહ્મનુ માનસ કયા પ્રકારનુ છે એની એમણે વિશ્વને દર્પણવત્ પ્રતીતિ કરાવી છે.

'નારદનીતિ,' 'નારદપાંચરાત્ર,' 'નારદગીતા,' 'નારદસંગીત'-આ બધા ગ્રંથોના એ પ્રણેતા હતા.

मद्भक्ता यत्र गायति तत्र तिष्ठामि नारद।

આ ભગવદ્વાકયનો મહિમા સમજાવી આ લોકમા એમણે ભજનમંડળોની સંસ્થાપના કરી છે.

પછી એ પરબ્રહ્મનું માનસ-પ્રભુનું મન કેમ ન હોય?

મન, પ્રાણ, આત્મા, અસ્થિ, બધું જ બ્રહ્મમા લીન. આવો ગોપિકાઓ જેવો સ્વયંસિદ્ધ, સાધનસિદ્ધ એમનો દેહ, તપ્ત સુવર્ણ જેવી કાંતિ, સ્ફટિકપરિશુદ્ધ માનસ, આ બધાંની એક સ્થળે એકસામટી કલ્પના કરીએ તો જ આપણને નારદ શું હતા, એનો મર્મ સમજાય. ભૃગુકન્યા લક્ષ્મીને નારાયણ સાથે વરાવનાર એ જ. ઇંદ્રને સમજાવી ઉર્વશી પુરૂરવાને અપાવનાર એ જ.

વૃંદાના સતીત્વના પ્રભાવે ઉન્મત્ત બની વિશ્વને રંજાડનાર મહાદાનવ જાલંધરનો વિનાશ કરાવનાર એ જ. મથુરામાં વસુદેવને ત્યાં જન્મી ભગવાન 'કૃષ્ણરૂપે કંસને મારશે' એવી આકાશવાણીનો મર્મ સમજાવનાર પણ એ જ. સાવિત્રી સત્યવાનને પરણી સતીત્વના પ્રભાવે સત્યવાનને યમપાશમાથી મુક્ત કરાવશે આવી ભવિષ્યવાણી ભાખનાર એ જ.

ભૂગોળ, ખગોળ, આકાશ, તારા, સૂર્ય, ચંદ્ર, બ્રહ્માંડોની ગતિ જાણનાર, ઇષ્ટ-અનિષ્ટની મહાન આગાહીઓ આપનાર કોઈ સિદ્ધ

વ્યક્તિ હોય તોપણ એ જ.

છતાં વિશ્વ એમને કલહપ્રિય મુનિ તરીકે જ ઓળખે છે. આજે પણ કોઈ ખટપટી મનુષ્યને માટે આપણે એમ જ કહીએ છીએ કે એ તો નારદ જેવો છે—નારદિયો છે. છતાં આ તો ફક્ત એમની બહુવિધ કલાઓનું એક જ પાસું છે.

આદિવ્યાસનો અને નારદનો એક પ્રસંગ શ્રીમદ્‌ભાગવત પ્રથમ અધ્યાયમાં છે. એક વખત વીણા વગાડતા, હરિકીર્તન કરતા નારદ સરસ્વતીને કિનારે શ્રીવેદવ્યાસ બેઠા હતા ત્યાં આવ્યા. વ્યાસજીએ પૂજનઅર્ચનથી નારદમુનિનો સત્કાર કર્યો છતાં વ્યાસ આ બધી ક્રિયામાં શોકગ્રસ્ત જણાયા.

નારદજીએ પૂછ્યું: અપૂર્વ એવું મહાભારત રચનાર જ્ઞાનના મહાસાગર જેવા આપ ઉદાસ કેમ છો?

વ્યાસે કહ્યું: મહર્ષિ, આપનો પ્રશ્ન યથાર્થ છે. ઈશ્વરનું મેં ઘણા શ્લોકોથી ઘણા સ્વરૂપે વર્ણન કર્યું છે એથી એના સર્વવ્યાપી તત્ત્વની જાણે મેં અવગણના કરી છે, એથી મને અત્યંત દુઃખ થાય છે.

નારદજીએ કહ્યું: આપના વિશેષ દુઃખનું કારણ એ નથી. આપે વિવિધ જ્ઞાનથી ભરપૂર મહાભારતમાં હરિગુણકીર્તન કર્યું નથી એથી આપનું ચિત્ત અશાંત રહે છે. જેના ગુણકીર્તનથી ત્રિલોક પાવન થાય છે, પૃથ્વી પવિત્ર થાય છે, ભક્તો નિરંતર જેનું નામસ્મરણ કર્યાં કરે છે, એના યશનું સાંગોપાંગ વર્ણન આપે કર્યું નથી એથી આપનું ચિત્ત ઉદાસ રહ્યા કરે છે. તો આ ચાર શ્લોક વડે આપ એની લીલાની કોઈ કથા રચો, એથી આપનું મન ભગવત્પરાયણ બનીને શાંત થશે. આ ઉપરથી વ્યાસજીએ શ્રીમદ્ ભાગવતનો ગ્રંથ રચ્યો અને શ્રી હરિની લીલા ગાઈ. નારદજી પોતે દાસીપુત્ર હતા. માતા સર્પદંશથી મૃત્યુ પામી. વહાલમયી માતાના મૃત્યુથી સાંસારિક બંધ તૂટી ગયો અને પોતે વિશ્વમાં સ્વતંત્ર વિચરવા લાગ્યા. આ બધી કથા પણ નારદજીએ જ શ્રી વ્યાસજીને કહી હતી. વ્યાસે શ્રીમદ્ ભાગવત પ્રથમ સ્કંધ અધ્યાય છ અને સાતમાં તે વર્ણવી છે.

નારદજીનો આ સાતમો અવતાર દ્વાપર યુગમાં હશે એમ આ વાત પરથી પુરવાર થાય છે.

એમના છેલ્લા અવતારમાં એમનો આશ્રમ યમુનાકિનારે કયાંક હતો અને એમને સાઠ હજાર શિષ્યો હતા. આ હિસાબે એ મહાન કુલપતિ પણ હતા. આ શિષ્યોને એમણે 'નારદનીતિ,' 'નારદપાંચરાત્ર' અને સંગીતના ગ્રંથો રચીને ભણાવ્યા. આ શિષ્યોએ આ જ્ઞાન અને સંગીતનો વિપુલ પ્રચાર વિશ્વમાં કર્યો.

'નારદપાંચરાત્ર' એના અસલ સ્વરૂપમાં ઉપલબ્ધ નથી, પણ એમાં કેટલાક ફેરફારો કાલક્રમ પ્રમાણે થયા છે. પુસ્તકોની હસ્તલિખિત પ્રતોને પરચક્રથી બચાવવા હાથી અને ઊંટો પર પૂર્વ—પશ્ચિમ—ઉત્તર-દક્ષિણ દિશાઓમાં ફેરવાતી. ત્યાંના પંડિતો એના પર દેશકાલ પ્રમાણે ફેરફારો કરતા. આ રીતે નારદના ગ્રંથોના સંબંધમાં પણ બન્યું હોવું જોઈએ.

એમની વિશેષતા એ હતી કે દેવ અને માનવો ઉપરાંત દાનવો પણ એમની સલાહ માન્ય રાખતા. શરૂઆતમાં એમની સલાહ અવળી લાગે, પણ પરિણામે તે જરૂર લાભકર્તા જ નીવડે. નિત્યપ્રવાસી અને અગસ્ત્યથી જૂના વિશ્વયાત્રી નારદ હતા, એમ એમના અનેક જન્મો પરથી પુરવાર થાય છે.

પર્વતઋષિ એક જન્મમાં એમના આજન્મ સહવાસી હતા, પણ નારદ એમનો વિશ્વાસ કરતા નહિ. એથી ઋષિએ એમને શાપ આપેલો. નારદે એમને પ્રતિશાપ આપેલો અને લાંબે કાળે અનુગ્રહ કરેલો, એ વાત પણ અનેક પુરાણોમાં છે.

આજના યુગ પ્રમાણે એમને તિબેટ, ચીન, જાપાન, જાવા, સુમાત્રા, ભારત અને પાતાલ એટલે આજનું અમેરિકા, એમ ચારે ખંડમાં ફરનાર એક આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યક્તિ પણ ગણી શકાય. વેદોમાં ઋગ્વેદના મંડલ આઠ અને નવના કેટલાક મંત્રોના રચયિતા તરીકે નારદનું નામ આવે છે.

તેમને કયાંક કણ્વ અને કયાંક કાશ્યપ-

વંશી પણ કહેલા છે, છતાં એનો ઉકેલ સાત નારદોના ઉપરનાં વર્ણનોમાંથી સહેજ મળી રહે છે.

આખા વિશ્વના રુમાચાર એક અડવાડિયામાં એ એક ખંડમાંથી બીજા ખંડમાં પહોંચાડતા. આ સિદ્ધિ એમની આગવી ગણી શકાય.

બ્રહ્મવૈવર્ત પુરાણમાં એમને બ્રહ્માના કંઠમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા વર્ણવ્યા છે. જ્યારે તેમણે પ્રજા ઉત્પન્ન કરવાની વાતને નકારી કાઢી, ત્યારે બ્રહ્માએ તેમને શાપ આપ્યો અને એ ગંધમાદન પર્વત ઉપર ઉપબર્હણ નામે ગંધર્વ થયા.

એક દિવસ ઇન્દ્રની સભામાં રંભાનો નાચ જોઈ એ મોહિત થયા તેથી બ્રહ્માએ એમને ફરી શાપ આપ્યો કે તમે મનુષ્ય થઈને જન્મો. દ્રુમિલ નામના ગોપની સ્ત્રી કલાવતી પતિની આજ્ઞાથી બ્રહ્મવીર્યની પ્રાપ્તિ અર્થે નીકળી અને એણે કાશ્યપ મુનિને પ્રાર્થના કરી અને એની પ્રાર્થનાથી મુનિએ વીર્યપ્રદાન કર્યું. આ રીતે કાશ્યપના વીર્યથી મૃત્યુલોકમાં મહર્ષિ નારદનો જન્મ થયો. આ બધા મતમતાંતરોનો સમન્વય કરતાં નારદ એક નહિ પણ અનેક થયા છે, એ નિર્વિવાદ સિદ્ધ થાય છે. રામનો જન્મ સુવ્યવસ્થિત લોકશાસન માટે હતો. શ્રીકૃષ્ણનો જન્મ ધર્મસંસ્થાપના અર્થે હતો. ભગવાન પરશુરામનો જન્મ બ્રહ્મત્વની રક્ષા માટે હતો. તેમ નારદનો જન્મ લોકોને સન્માર્ગે વાળી, માનવતા કેળવી, વિશ્વકલ્યાણ માટે હતો. શ્રીમદ્‌ભાગવતના પ્રથમ સ્કંધના અધ્યાય છઠ્ઠાનો નીચેનો શ્લોક એમની મહત્તાથી પરિપૂર્ણ છે:

'अहो देवर्षिर्धन्योऽय यत्कीर्तिं शार्ङ्गधन्वनः।
गायन्माद्यन्निदं तंत्र्या रमयत्यातुरं जगत् ॥

અહો! દેવર્ષિ નારદને ધન્ય છે, જે પોતાની વાણી વડે શાર્ઙ્ગધનુષધારી ભગવાનની કીર્તિ ગાતા આનંદમાં રહે છે અને આ આતુર જગતને પણ આનંદ આપે છે.

★

જગ સ્વપ્નેકી માયા

જગ સ્વપ્નેકી માયા સાધો,
જગ સ્વપ્નેકી માયા હૈ;
સોચ સમઝ નર દિલ અપનેમેં,
કૌન હૈ તું;
કિસ કારણ ઇસ દુનિયામેં,
મનુજતન પાયા હૈ? ટેક.

નારીસુતબાંધવ ચેરા હૈ,
નહિ તેરા હૈ નહિ મેરા હૈ;
ચિડિયાંકા રૈનબસેરા હૈ,
અપને અપને કર્મનકે બશ
કોઈ જાવત કોઈ આયા હૈ. જગ૦

ઘર મંદિર માલ ખજાના હૈ
દો દિન યહાં ઠહરના હૈ;
ફિર આખિર તુજકો જાના હૈ,
કર અપને કરસે શુભ કારજ,
જો પરલોક સહાયા હૈ. જગ૦

ચહેરે સુંદરતાઈ હૈ,
થોડે દિનકી રુસનાઈ હૈ;
ફિર ખાકમેં ખાક મિલાઈ હૈ,
સુમરણ કર હરિકા,
નિશદિન દિનદિન
છીજત યહ કાયા હૈ. જગ૦

યહ જૂઠા સબ સંસારા હૈ,
માયાને જાલ પસારા હૈ,
ક્યોં ભૂલા ફિરત ગમારા હૈ,
બ્રહ્માનંદ રૂપ બિન જાને
જન્મમરણ ભટકાયા હૈ. જગ૦

બ્રહ્માનંદ

આપણી કવિતાનો અમર વારસો

જીવનો સંગાથી

ઓ રાણા! જીવનો સંગાથી
હરિ વિણ કોઈ નથી;
મારે પ્રભુ ભજવાની હામ રે,
મારે હરિ ભજવાની હામ રે. જીવનો૦
ઓ રાણા! એક રે
ગાયને દો દો વાછડા,
તોય એના જુદા રે જુદા લેખ;
એક શિવજી ઘેર પોઠિયો,
બીજો ફરે ઘાંચીડાને ઘેર. જીવનો૦
ઓ રાણા! એક રે
માટીનાં દો દો માટલાં,
તોય એના જુદા રે જુદા લેખ;
એક રે માટલું, જસોદા માતનું,
બીજું દીસે કલાલને ઘેર. જીવનો૦
ઓ રાણા! એક રે
વેલાને બે બે તુંબડાં,
તોય એના જુદા રે જુદા લેખ;
એક રે તુંબડું સાધુના હાથમાં,
બીજું રાવળિયાને ઘેર. જીવનો૦
ઓ રાણા! એક રે
માતને દો દો બેટડા,
તોય એના જુદા રે જુદા લેખ;
એક રે બેટો ચોરાશી ધૂણી તપે,
બીજો ઘૂમે લખચોરાશી ફેરા માંહ્ય. જીવનો૦
ઓ રાણા! એક રે
વાંસની દો દો વાંસળી,
તોય એના જુદા રે જુદા લેખ;
એક રે વાંસળી કાન કુંવરની,
બીજી વાગે વાદીડાને રે ઘેર. જીવનો૦
ઓ રાણા! ગુરુને પ્રતાપે
મીરાં બોલિયાં,
દેજો અમને સંતોના ચરણોમાં વાસ. જીવનો૦

મીરાંબાઈ

વૈષ્ણવ નથી થયો તું રે

વૈષ્ણવ નથી થયો તું રે,
શીદ ગુમાનમાં ઘૂમે;
હરિજન નથી થયો તું રે. ટેક૦

હરિજન જોઈ હૈડું નવ હરખે,
દ્રવે ન હરિગુણ ગાતાં,
કામ ધામ ચટકી નથી પટકી,
ક્રોધે લોચન રાતાં.

તુજ સંગે કોઈ વૈષ્ણવ થાયે,
તો તું વૈષ્ણવ સાચો;
તારા સંગનો રંગ ન લાગે,
તાંહાં લગી તું કાચો.

પરદુઃખ દેખી હૃદે ન દાઝે,
પરનિંદા નથી ડરતો;
વહાલ નથી વિઠ્ઠલશું સાચું,
હઠે ન હું હું કરતો.

પરોપકારે પ્રીત ન તુજને,
સ્વારથ છૂટયો છે નહિ;
કહેણી તેવી રહેણી ન મળે,
કાંહાં લખ્યું એમ કહેની.

ભજવાની રુચિ નથી મન નિશ્ચે,
નથી હરિનો વિશ્વાસ;
જગતતણી આશા છે જાહાં લગી,
જગત ગુરુ તું દાસ.

મન તણો ગુરુ મન કરેશ તો,
સાચી વસ્તુ જડશે;
દયા દુઃખ કે સુખ માન પણ,
સાચું કહેવું પડશે.

દયારામ

લોકવાણી

બાર ગાઉએ બોલી બદલે,
તરુવર બદલે શાખા;
બૂઢાપણમાં કેશ બદલે,
પણ લખણ ન બદલે લાખા.

*

વૃદ્ધ ભલા રાજા ને શેઠ,
ભલાં માત ને તાત;
વૃદ્ધ ભલા નહિ નોકરો,
ધોરી ને ચોકિયાત.

આવું કે?

તસવીર : શ્રી પ્રાણલાલ કે. પટેલ

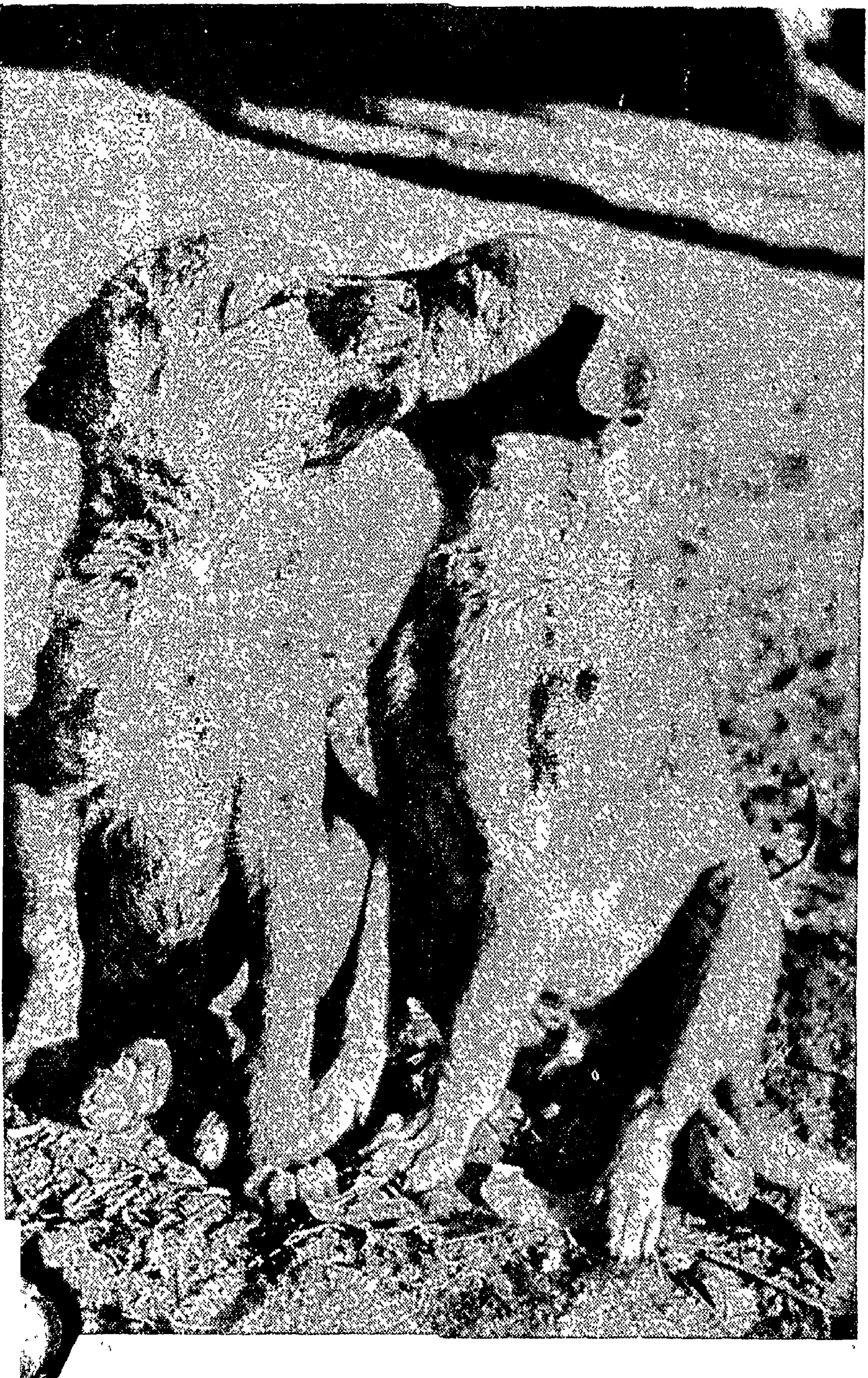

ાક્ષી ?

તસવીર : શ્રી સી. પી. પટેલ

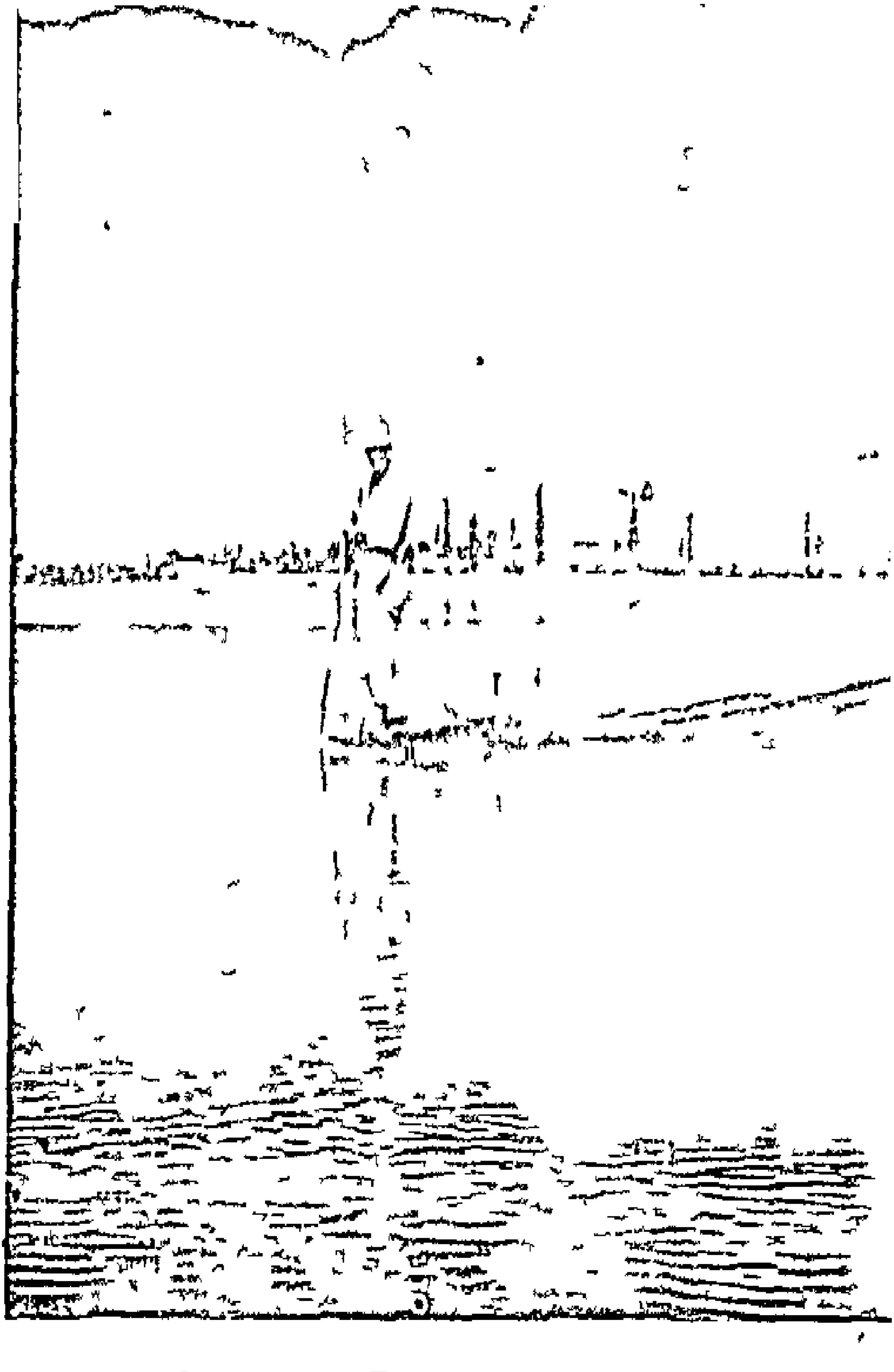

કાશ્મીરનો કેવટ (નાવિક) તસવીર શ્રી આર જે ચીનવા

કાલિપાદ

શ્રી જયભિખ્ખુ

'દુનિયાના બાગમાં વસંત આવ્યા કરે!
'બુલબુલોને પાનખર ઋતુ સતાવ્યા કરે,
'ફૂલોની કળીઓને સવારનો પવન ખીલવ્યા કરે,
'ગુલના પ્યારની કથા બુલબુલ સાંભળ્યા કરે.'

જુવાન તનબદનની એક શાહજાદી પોતાના પ્યારા કવિની એક બેતને ગણગણતી ચિત્રવત્ સ્થિર થઈ ગઈ. ન જાણે એણે શું જોયું?

ઢાકાના સમર્થ નવાબોનું એ શાહી ઉદ્યાન હતું, અને તેનાં અનેક ગુલોને ઝાંખું પાડે તેવું આ શાહી ગુલ હતું. એ ગુલના મોંમાં બુલબુલની કથા હતી, અને હૈયામાં બપૈયાના વેદનાસ્વરો હતા.

એ સ્વરો પોકારતી શાહજાદી ન જાણે કેમ ચિત્રવત્ સ્થિર થઈ ગઈ, તન્મય બની ગઈ! ધોળે દિવસે સ્વપ્ન જોવા લાગી. અલબત્ત, દિવાસ્વપ્નોની એની અવસ્થા હતી.

બાગની દીવાલે લપાતોછુપાતો એક ચિતારો આ સ્વર્ગની સુંદરીના ચિત્રની ખોજમાં હતો. શાહજાદીઓ અને રાજકુમારીઓનાં ચિત્રો યેનકેન ઉતારી, એ ચિત્રપટો શાહી દરબારોમાં દેખાડી, આજીવિકા ચલાવનારો એ જીવ હતો. એ કોઈ નિશાળિયાની જેમ શાહજાદાના અંગ–ઉપાંગને કવિની ઉપમાઓ આપતો ફલક પર ચિત્ર ઉતારી રહ્યો.

સૂર્ય કરતાં ચમકતો ચહેરો, હાથીદાંતમાંથી કંડારેલી કાયા, સાગમિસાલ કદ, કસ્તૂરીમિસાલ કમંદ, બાગનાં બે નરગિસ ફૂલ જેવી આંખો, કાગડાની પાંખથી કાળી પાંપણ, કમાન જેવાં ભવાં, રૂપેરી કલમ જેવી આંગળીઓ!

ચિત્ર એવું સુંદર બન્યું હતું કે ખુદ ચિતારાને એની મોહિની લાગી ગઈ. એ પોતાના ચિત્રમાં મુનિની જેમ ધ્યાનમગ્ન બની ગયો. બહિસ્તની કોઈ હૂરના દર્શને એ પણ બેહોશ બની રહ્યો.

કોઈ કાળ, કોઈ સમય, કોઈ મર્યાદા બેહોશીની હોય છે. બેતના કેફમાંથી શાહજાદી મુક્ત થઈ, ત્યાં તો એક અદ્ભુત જુવાન પર એની મીટ મંડાઈ ગઈ.

સોળમી સદીનું પહેલું ચરણ હતું. મુસ્લિમ સત્તાઓ ભારતમાં ધીરે ધીરે સ્થિર થઈ રહી હતી. એમના સંસ્કાર, લાગવગ ને પ્રભુતાનું પ્રજા પર જાદુ હતું.

પશ્ચિમાકાશમાં લાલ વાદળોની ઓટમાં સૂરજ આથમી રહ્યો હતો. એનાં રતૂમડાં કિરણો સાગરના તરંગો પર લાલ જાજમ બિછાવી રહ્યાં હતાં.

સૂર્યનાં તેજકિરણોનો બનેલો હોય અને સમુદ્રતરંગોની મદભરી ચાલે ચાલતો હોય તેવો એક પુરુષ શાહજાદીની નજરે પડ્યો! સાગરતીરે સંધ્યા કરીને એ પાછો ફરતો હતો.

પંખી પાછાં ફરતાં હતાં. ધેનુઓ પાછી ફરતી હતી. નમાજીઓ નમાજ પઢીને પાછા ફરતા હતા: એ વખતે આ જુવાન સંધ્યોપાસના પતાવી ઘર તરફ જતો હતો. એ આદર્શ બ્રાહ્મણ હતો.

નીરખ્યાનો આનંદ આપે એવો એનો નયનસુંદર દેહ હતો! માંસલ સુપુષ્ટ અંગપ્રત્યંગ! આજાનબાહુ! કેસરી સિંહ જેવા ખભા! મુખ પર મીઠું મીઠું તેજવર્તુલ! ખભા પર પડી રહેલું યજ્ઞોપવીત ધનુર્ધર યોદ્ધાની બખ્તરિયા છાતીને પણ લજાવે તેવું, પૃથ્વી પર પડતાં એનાં પગલાં પહેલવાનને પણ શરમ ખવરાવે!

દેશનો સેનાપતિ થઈ શકે એવો પુરુષ માત્ર ગીતાપાઠ ને સ્વસ્તિવાચન કરે...! રે! ભલભલી શાહજાદીએ પોતાની ખાનદાની

જેના તનબદન પર ખેરાત કરે, એવો પુરુષ શું રસ્તાની ખાખ છાણતો ફરે! શું દુર્દૈવ!

વિધાતાનો કેવો ભયંકર ગેરઇન્સાફ! એને મિટાવ્યે છૂટકો!

શાહજાદી મક્કમ રીતે બે પગલા આગળ બઢી રહી. વિશેષ ને વિશેષ નજર નોધી રહી, એમ વિશેષ ને વિશેષ પરવશ બનતી ગઈ.

ગગન ગાતુ હતુ. હવા નાચતી હતી. દિશાઓ ઠમકાર લેતી હતી. બુલબુલ ગાતું હતુ ને બપૈયો વ્યાકુળ હતો.

શાહજાદી પોતાની લાબી ભુજંગશી વેણી લહેરાવતી બાગમા ઘૂમી રહી! એ બેચેન બની હતી, અને જેને કારણે પોતે બેચેન બની હતી, એ ચેનથી ચાલ્યો જતો હતો. એ બ્રાહ્મણના મુખમાથી પવિત્ર મંત્રો સરતા હતા એથી જાણે આ સમસ્ત ભૂ પાવન થતી હતી

શાહજાદી એકાએક લયલાની પ્રેમગાથાઓ ગાવા લાગી. એ ગાથાઓ એને કંઈક ધૈર્ય આપી રહી, પણ થોડી વારે એ ધૈર્ય પણ નિરર્થક નીવડ્યું.

શાહજાદીએ બાદીઓને કહ્યું 'અરે સખીઓ! સાવધ રહેજો. કદાચ હું બેહોશ બની જઈશ.'

'કા નામદાર?'

'મેં બુત જોયું.'

'બુત કે તસ્કૂત?'

'ના, બુત!'

'શાહજાદી સાહેબ! બુતપરસ્તી ગુનો છે.'

'બેવકૂફ સાહેલીઓ! કોઈ વાત એવી છે કે એને દુનિયાદારીના ગજથી માપી ન શકાય, ગુનેગારીના ચોપડે નોધી ન શકાય વર્ષાનું પાણી પડે, જંગલમા ગુલ ખીલે, તમે ગુલને ત્યા ઊગ્યાનો ઠપકો દેવા જશો?'

'તો શું કરીએ શાહજાદી સાહેબા?'

'પેલા બરહમનને મારી પાસે હાજર કરો!'

'ન બને, શાહજાદી સાહેબા! ઢાકાના સમર્થ નવાબની આજ્ઞા છે કે જનાનખાનામા ચકલું પણ એમની જાણકારી વગર આવ–જા કરી શકે નહિ.'

'હું વાલિદને (પિતાને) વીનવીશ. એમને મન હું શાહજાદાઓ કરતા સવાઈ છુ!'

ને દીકરી બાપ પાસે દોડી ગઈ. એણે પિતાની સફેદ દાઢીમા પોતાની ચંપકવર્ણી આગળીઓ રમાડતા માગણી કરી કે 'વાલિદ! આપ ઢાકાના નવાબ છો એ ઘડીભર ભૂલી જાઓ. હુ શાહજાદી છું, એ પળવાર વીસરી જાઓ. ને મારી વાત સાભળો!'

નવાબ ચંપાના ફૂલ જેવી દીકરીને આવી વિચિત્ર વાત કરતી જોઈને હસ્યો. આવી દીકરીઓ જ મસ્તક પરના કાટાળા તાજનો ભાર હળવો બનાવતી હોય છે. એમની કાલી કાલી બોલી જ કાયદાના ને બંદોબસ્તના બોજને હલકો કરનારી હોય છે.

'દુનિયાની તમામ નવાજેશો ભુલી જઈએ, પણ નૂર! બાપ–દીકરીનો રિશ્તો એ એક ખુદાઈ નિયામત છે ને!' નવાબે ભોળે ભાવે કહ્યું.

'એ ખુદાઈ નિયામતને હુ અરજ ગુજારું છુ, એના કદમ ચૂમીને કહું છુ કે આપની દીકરી એક કાફરના પ્રેમમા પડી છે!'

'શું? કાફર! એ કાફરને હુ કિલ્લાની દીવાલમા જીવતો ચણી લઈશ.' નવાબે ભયંકર અવાજે કહ્યું. ત્યા રમતા ભોળા કબૂતરો બીકમા ફફડી રહ્યા.

'પિતાજી!! તો તમારી દીકરીને પણ તમારે સાથે ચણવી પડશે.'

'શું મહોબ્બતનુ દર્દ તને પણ લાગુ પડ્યુ છે, બેટા?'

'હા, પિતાજી! નહિ તો આપની બેટી આટલી બેશરમ ન થાત! એક વાત અલ્લાની સાક્ષીએ કહું છું. પ્રેમ કરું છું કાફરને, જંગલી ગુલને. પણ મહોબ્બતના માડવા પર ચઢેલી વેલને કચડી નાખવાનો વાલિદને (પિતાને) પૂરો હક છે. હું રહમ પણ નહિ માગું. અને આપની પરવાનગી વિના એને નજરે પણ નહિ નીરખું.'

પિતા પુત્રીની ફરમાનદારી જોઈ ઢીલો થયો. એણે કહ્યું:

'એ બંગાળી બ્રાહ્મણને બોલાવુ છું. જો

મરજિયાત અને ફરજિયાતમાં કંઈ ફેર ખરો કે નહિ? પણ તમે બધા એના રાજ્યમાં રહો છો એનું શું? એને કરવેરા ભરો છો, એનું શું? જેના કારાગારમાં નાઇલાજે રહ્યાથી હિંદુત્વ સરી જતું હોય, એના રાજમાં એનચેનથી રહેતાં શું તમારું હિંદુત્વ જળવાઈ રહે છે?'

'નાના મોઢે મોટી વાત ન કર!'

'ન કહું તો શું કરું! કોઈ સતિયાના સંતાપને પરખવા જેટલું હૃદય પણ તમારી પાસે રહ્યું નથી. સતી સીતાને કલંકિત કરનાર ધોબીની જાતનો વંશવેલો જાણે વધુ પાંગર્યો લાગે છે!'

બધા ગુસ્સે થઈ ગયા. ભાભીએ દ્વાર ભીડી દીધાં. ભાઈ લાકડી લઈ દરવાજામાં ઊભો. પિતાએ આંખો મીંચી 'શાન્તમ્ પાપમ્'ના મંત્રો રટવા માંડ્યા.

કાલિપાદનો પ્રચંડ દેહ એક વાર ટટ્ટાર થયો. એના સશક્ત બાહુએ પાસે પડેલું લાકડાનું આડું લીધું!

ભાઈ સમજી ગયો. અખાડાના ઉસ્તાદ કાલિપાદને લાકડીપટ્ટામાં હરાવે એવો કોઈ નર નગરભરમાં નહોતો. ભાઈએ કહ્યું:

'મહોલ્લે મહોલ્લો, શેરીએ શેરી અને ઘેરઘેર તને અપવિત્ર લેખે છે. છતાં પુરાણીઓના પંચ પાસે જા. એ ન્યાય આપે તે મને કબૂલ છે!' ભાઈ આટલું બોલી ઘરમાં પેસી ગયો.

પાંચ પુરાણીઓએ લાલઘૂમ આંખોવાળા અને પ્રચંડ સીનાવાળા જુવાનને સામે ઊભેલો જોયો, ને 'જા બિલાડી મોભામોભ' કરવામાં શ્રેય માન્યું. તેઓએ કહ્યું:

'સાત પવિત્ર પુરીમાં પ્રસિદ્ધ જગન્નાથપુરીમાં જા. ત્યાંનું પંચ જે કહે તે અમને કબૂલ!'

કાલિપાદે કદમ ઉઠાવ્યા. સાત સાત દહાડાના ઉપવાસીને કોઈએ ક્ષુધાશાંતિ માટે કે જલપાન માટે સાચો કે ખોટો આગ્રહ ન કર્યો. ખભે દોરીલોટો નાખી કાલિપાદ પાછો ફરી ગયો.

એ શેરીઓમાંથી પસાર થયો. કૂતરાઓને ધર્મી લોકો રોટલા નીરતા હતા. અધર્મના પાત્ર જેવા કાલિપાદને નીરખી તેઓ આઘા ખસી ગયા.

પારેવાંને દાણા નીરનારા પુણ્યશાળીઓ પણ કાલિપાદનો અપવિત્ર પડછાયો પોતાના પર ન પડે, એ માટે તકેદારી રાખી રહ્યા!

તરસે ગળું સુકાતું હતું. પરબવાળાએ યવન સિપાઈને પાણી પાયું, પણ કાલિપાદને દૂરથી હડધૂત કર્યો.

આખરે થાકયોપાકયો કાલિપાદ જગન્નાથપુરીના મંદિર પાસે પહોંચ્યો, પણ પરદુઃખમાં પરમ નિષ્ણાત લોકોએ મહામારીના આ જંતુના આગમનની ખબર પહેલાં જ આપી દીધી હતી. એનું દુર્ભાગ્ય એના પહેલાં દ્વાર પર આવીને ખડું હતું.

થાકયોપાકયો કાલિપાદ મંદિરના દ્વારમાં ફસડાઈને પડ્યો. કોઈ સ્ત્રી યાત્રીએ એના મુખ પર પાણી છાંટ્યું: એના હોઠ જળથી ભીના કર્યા. 'કોણ છે તું?' એમ પૂછ્યું.

પણ ત્યાં તો હાહાકાર થઈ રહ્યો. એ સ્ત્રીને એનો પતિ માર મારતો દૂર ખેંચી ગયો. જલપાન કરાવનાર સ્ત્રીના હાથોને એણે અગ્નિમાં શેકયા. મહત્ પાપમ્! કેટલીય સોનામહોરો આપી એણે સ્ત્રીની પૃચ્છા કરનારી જિહ્વાને પવિત્ર કરાવી, અન્યથા તો એનો શેષ ઉડાવી દેવો પડત!

કાલિપાદ સ્વસ્થ થયો હતો. એણે પંચના પવિત્ર આત્માને જગાવવા યત્ન કર્યો, આજીજીઓ કરી, આંસુ પાડ્યાં! રે, એનો ભ્રષ્ટ દેહ એને ખુદને ભારે પડતો હતો! એણે નિવેદન કર્યું:

'હું શુદ્ધ છું. જળ મને અપવિત્ર કરી શકયું નથી, અન્ન મને વટલાવી શકયું નથી.'

'અસંભવ!' એ જ નિષ્ઠુર જવાબ સામેથી મળ્યો. પરિસ્થિતિનું એક પણ પરમાણુ પંચને સ્પર્શી ન શકે, એટલી કિલ્લેબંધી ત્યાં હતી.

'ઓહ! જગતસ્પર્શી માનવતાવાળી 'આર્ય' સંસ્કૃતિને હું પોકારું છું. કયાં ખોવાઈ ગઈ

એ પડતાંને ઉઠાવનારી પતિતપાવન સંસ્કૃતિ ! વસુધાને કુટુંબ માનનારી કલ્યાણી જીવનદાતૃ ! રે, તારું કેવુ પતન ! આજ તમને પહાડો નડે છે, સાગર તમારાથી ઓળંગાતા નથી. યાદ કરો પૃથ્વીને પોતાના પગ તળે કાઢી પોતાની કરનારા તમારા પરાક્રમી પૂર્વજોને !'

'ઓહ ! અજ્ઞાનમૂર્તિ બ્રાહ્મણ ! અમને તુ ઉપદેશ આપે છે ?' પંચે કહ્યું.

'પોતાના અજ્ઞાનને તમે જ્ઞાન માની પૂજો છો. જ્ઞાન સાંકડું નથી. યવન–આર્યના ભાગલાવાળું નથી. ગા વાળે એ ગોવાળ !'

'તો પહેલાં ગુનો કબૂલ કર, પછી દયાની યાચના કર !'

'સિંહ પાસે શિયાળ થનારા તમે, ને નિર્બળ પાસે સબળતા દાખવનારા તમે, દંભને ધર્મ માની લેવાથી તમારી રક્ષા નહિ કરી શકાય. 'न धर्मो धार्मिकैर्विना' અનુયાયીઓ વિના આગેવાનોથી ધર્મ રહ્યો નથી! નિર્બળને દંડ દેવાથી તમારું શાસન સબળ નહિ થાય.'

થાકેલા કાલિપાદના શબ્દોમાં પુણ્યપ્રકોપ હતો. એના દિલની હરિયાળી પર નિષ્ઠુરતાનો અગ્નિ ફરી ગયો હતો. દિલમા ભયંકર પોકારો ઊઠ્યા : હે કાલિપાદ ! છોડી દે આ બધો બોજ !

પુરીના મહામહિમ પંચનો નિર્ણય અફર હતો. તેઓએ છડેચોક જાહેર કર્યું :

'ધગધગતા સીસાના રસના પાન વગર કાલિપાદ માટે કોઈ પ્રાયશ્ચિત્ત નથી.'

કાલિપાદની સ્થિતિ શૂદ્રથી હીન બની રહી. એનો અંતરાત્મા કોપ્યો. એ બોલ્યો :

'તમે ધર્મના ટેકેદારો નથી, પણ ધર્મના ઠેકેદારો છો. તમારી દયા સ્વાર્થી છે. તમારી ઉચ્ચતા હીનતાનો પ્રચાર કરનારી છે. જાઉં છું. જેનો ગર્વ છે એ મંદિરો સાચવજો. જેનુ અભિમાન છે, એ હિંદુપદ પકડી રાખજો. પડેલાને તમારો સમાજ પાટુ મારે છે. માણસને તમે ત્રાજવે તોળ્યો. જન્મ સાથે ઊંચ–નીચનો સંબંધ જોડ્યો. સારા વિચાર ને સારા વિચારવાળો શૂદ્ર તમારે ત્યાં હીનાતિહીન રહે છે. નહિ ચાલે એ અન્યાય. મિટાવીને છૂટકો કરીશ.'

કાલિપાદ ચાલ્યો.

લોકોએ મશ્કરીમા કહ્યુ : 'આવજો.'

'જરૂર આવીશ, રાહ જોજો. કાલિપાદ આવશે, પણ જુદા લેબાશમાં. રે ! સાપ ગયો ને કાચળી પડી રહી. એ કાચળીને બાળવા આવીશ. વહેલો વહેલો આવીશ. દયા અને માયા બન્ને ઘેર મૂકીને આવીશ.'

લોકો આ ગાંડી વાતો તરફ હસ્યાં. પથ્થર સાથે માથું પટકનારને લોહી પથ્થરમાથી ન મળે, મળે તો પોતાના મસ્તકમાંથી મળે.

*

થોડાએક દિવસો વીત્યા !

કાળો પહાડ નામનો એક ભયંકર સેનાપતિ એ પ્રદેશ પર ચઢી આવ્યો. એણે જગન્નાથપુરીનું મંદિર તોડ્યું. હિંદુઓનાં મોંમા થૂંક્યો. સામે થયા તેમને હણી નાખ્યા. ધર્માંતર સ્વીકાર્યો એને ન્યાલ કરી નાખ્યા.

આખા પ્રદેશમા કાળા પહાડની હાક વાગી રહી. ભલભલાના છક્કા એ નામ સાંભળીને છૂટી જતા. બાળક રોતાં રહી જતા.

સમસ્ત પ્રદેશને એ કાળા પહાડે મૂર્તિ તથા મૂર્તિપૂજાથી મુક્ત કર્યો, અને મંદિરોના સ્થાનમાં મસ્જિદો બનાવી નાખી !

લોકો કહેતા કે કાળો પહાડ એ કાલિપાદ બ્રાહ્મણનો નવો અવતાર છે. નવાબનો એ જમાઈ બન્યો છે ને હિંદુઓનો યમદૂત બન્યો છે !

ના

શાહજાદી હજીય કહેતી : 'હુ નૂરમકાની નંદિની !'

તા જીવ્યુ

કાલિપાદ કહેતો : 'તું નૂર. અ. આપીને નામ મને ગમતું નથી. નંદિની એટલે ...ર્યાં. અને હું ગાય–બ્રાહ્મણનો પાકો વિરોધી છું.'

ઉડીસાના ઇતિહાસમાં આજે પણ કાળા પહાડનુ નામ કંપ ઉપજાવે છે.

*

લોહીનું મિશ્રણ થયું છે. પહેરવેશ બાદ કરીએ તો બંગાળી એક ટાઈપ નથી, જે મિશ્રણ થયું છે તે પૂરેપૂરું થયું નથી. તેથી કોઈ બંગાળી ગોરા હોય છે અને ઘણા શ્યામ હોય છે. કોઈ ઊંચા તો કોઈ નીચા હોય છે, કોઈ સ્પષ્ટ મોંગોલ જાતના પીળાશ પડતા તથા આડી આંખવાળા હોય છે.

વિશેષમાં બંગાળીઓનું માનસ પણ પશ્ચિમ કે દક્ષિણ હિંદીઓના માનસ કરતા જુદું છે, અથવા કહો કે જુદું હતું. હવે લોહીનું મિશ્રણ વધતું જાય છે, પણ જૂના કાળમાં તેમ નહોતું–વેદકાળમાં બંગાળા રાક્ષસદેશ તરીકે ગણાતો હતો. બંગાળી પ્રજાએ વેદધર્મ એટલે યજ્ઞ અને હોમનો બ્રાહ્મણધર્મ સ્વીકાર્યો નહોતો. આ ધર્મની સામે બૌદ્ધ અને જૈન જેવા ધર્મોએ જે બળવો કરેલો તેની અસર બંગાળી પ્રજામાં ઠીક ઠીક થઈ હતી. આ પ્રજામાં અન્ય હિંદી પ્રજાઓના કરતાં ન્યાત, જાત, અસ્પૃશ્યતાનું જોર ઓછું છે. ઉપનિષદની ફિલસૂફી તેમણે સ્વીકારી હતી ખરી, પણ બંગાળીઓને શક્તિપૂજા, કાળીપૂજામાં વધારે શ્રદ્ધા છે. દેશમાં નાની નાની અસંખ્ય નદીઓ હોવાના કારણે જમીન ફળદ્રૂપ હતી. ચોખા અને માછલી એ તેમનો મુખ્ય ખોરાક છે, તેથી આ પ્રદેશ 'સોનાર બાંગલા' કહેવાય છે. હિંદની બીજી પ્રજાઓ સાથે જોડાઈ જવાનું બંગાળીઓને રુચ્યું નહોતું–આ લોકો પહેલેથી જ બળવાખોર હતા અને હજી પણ .ાં સામ્યવાદીઓ અને અરાજકતાવાદીઓનું (ઍનાર્કિસ્ટોનું) જોર વધારે હશે–એમને શ્રેય ના જોઈએ છે, રામરાજ્ય હરગિજ નહીં.

'સા ળીઓએ અહિંસાધર્મ સ્વીકાર્યો પુરીમાં જ ગભગ બધા જ માછલા ખાય છે. કબૂલ!' વૈષ્ણવો ખાતા નહીં હોય. છડેચોક પશુબલિદાન અપાય ાઓને હત્યા કરવાનો ડર નથી. ત્ર મિજાજના છે અને તેથી તેમને ક રુકાવટો (અં. ઈનહીબીશન્સ)નું ઓછું છે. રુકાવટોનું જોર ઓછું હોવાને લીધે તેમનું માનસ ઉદાર હોય છે. અને આ કારણે વ્યક્તિઓની ધૂન અગર વિશિષ્ટતાઓ વિકસે એવી છૂટ કુટુંબમાં અને સમાજમાં હોય છે. ઇસ્લામમાંનાં અને મોડેથી ખ્રિસ્તી ધર્મમાંનાં ઇષ્ટ તત્ત્વો સ્વીકારતાં બંગાળીઓને ઘણી મુસીબત પડી નહોતી. બ્રાહ્મણોએ અને ન્યાતધર્મે સંકુચિતતાનું વાતાવરણ આણ્યું છે.

૧૯મી સદીની છેક શરૂઆતના દિવસોમાં બ્રિટિશ ઈસ્ટ ઇંડિયા કંપનીનું રાજ્ય ઠીકઠીક જામી ગયું હતું. બ્રિટિશ વેપારીઓ, સિવિલ સર્વન્ટો (મુલકી અમલદારો) તથા સૈનિક ઑફિસરો તેમ જ થોડા મિશનરીઓ કલકત્તા તેમ જ બંગાળાનાં મોટાં ગામોમાં સારી મોટી સંખ્યામાં રહેતા હતા, અને તેમાંના કેટલાકની ઇચ્છા એવી ખરી કે હિંદી પ્રજાજનો નવું જ્ઞાન મેળવે અને તેમના સામાજિક રીતરિવાજોમાં તેમ જ ધાર્મિક માન્યતામાં યોગ્ય ફેરફારો થાય ને એ રીતે હિંદી સમાજ પ્રગતિશીલ બને. વેપારમાં તેમ જ સરકારી કામકાજને અંગે અંગ્રેજો તથા હિંદી આગેવાનો વચ્ચે વિચારવિનિમય વધવા પામ્યો હતો.

આવા સંપર્કને લીધે કેટલાક વિદ્વાન અંગ્રેજોએ આપણા સાહિત્યનાં તેમ જ ધાર્મિક પુસ્તકોનો અભ્યાસ શરૂ કરી દીધો હતો અને જાગ્રત હિંદી વિદ્વાનો અંગ્રેજી સાહિત્ય, ધર્મ, અર્થશાસ્ત્ર તથા રાજકારણનો અભ્યાસ કરતા થઈ ગયા હતા.

આવા વાતાવરણમાંથી હિંદી વિચારસરણીમાં નવું જોમ, નવો જુસ્સો, નવી જુવાની આવી હતી. આ નવા વાતાવરણને પુનર્જીવન અથવા 'રેનેસાંસ' કહી શકાય. ૧૯ મી સદીના અંતમાં અને વીસમા સદીના પહેલા દશકામાં જ બંગાળામાં એવાં અનેક કુટુંબો હતાં કે જેમાં વૃદ્ધો તેમ જ જુવાનો, સ્ત્રીઓ તેમ જ પુરુષોમાં નવી પ્રગતિ કરવાની જબરી તમન્ના જાગી હતી. ચુસ્ત 'સનાતની' હિંદુઓથી જુદા પડી જઈને તેમણે પોતાનો અલગ 'બ્રહ્મસમાજ' સ્થાપ્યો હતો.

વર્ષો પછી આવી અલગતાની જરૂર રહી નહીં; કારણ કે મોટા ભાગના સમાજે 'સુધરેલા' વિચારો સ્વીકાર્યા હતા અને તેથી સ્થિતિચુસ્તોનો અલગ સમાજ થઈ ગયો.

બ્રહ્મસમાજમા પુરુષો તથા સ્ત્રીઓ ભણેલા હતા અને 'તેમનામા નવા પ્રગતિશીલ વિચારોનો અમલ કરવાની હિંમત હતી.'

આવા અનેક કુટુંબોમાથી ટાગોર કુટુંબનો ઇતિહાસ હવે આપણે જોઈ લઈએ.

એમ કહેવાય છે કે સંયુક્ત પ્રાંત(હાલનો ઉત્તરપ્રદેશ)માથી કેટલાક બ્રાહ્મણો બંગાળામા જઈને વસવા લાગ્યા. તેમા એક બંદોપાધ્યાય (બેનરજી) કુટુંબ હતું. આ કુટુંબ ક્યારે ઠાકુર, ઠાકોર, કહેવાયુ તેની માહિતી મળી નથી. જે ઠાકુરો કલકત્તામા આવેલા તેમાથી કેટલાક પાથુરિયા ઘાટની પાસે વસેલા અને બીજા જોડાસાકોના મહોલ્લામા વસ્યા. એક લોકવાયકા એવી છે કે કેટલાક ઠાકુરોએ માસાહાર કર્યો હશે કે કોઈ મુસ્લિમ દોસ્તોએ ફોસલાવીને રંધાયલા માસની ગંધ આવતી હતી તેવા ઓરડામા આ બ્રાહ્મણોને બેસાડ્યા હશે, તેથી તે ટાગોર કુટુંબને બ્રાહ્મણોએ ન્યાત બહાર મૂક્યા અને તેમને 'પીર–અલી' બ્રાહ્મણ કહેવામા આવ્યા. આપણે આ લોકવાયકાની સાથે કાઈ ખાસ નિસબત નથી.

જોડાસાકોમા રહેતા દ્વારકાનાથ ટાગોરની તવારીખથી આપણે ટાગોર કુટુંબનો ઇતિહાસ તપાસવાનુ શરૂ કરીએ. એમનો જન્મ ૧૭૯૪ મા થયો હતો એ ઘણા બુદ્ધિશાળી હતા. એમણે છેક નાનપણથી જ સંસ્કૃત ભાષાનો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો. ત્યાર પછી એક મૌલવીની પાસેથી અરબી અને ફારસી ભાષાઓ શીખ્યા, અને તેમા એ એવા પારંગત થઈ ગયા કે તેમણે કુરાને શરીફનુ બંગાળી ભાષાંતર કર્યું હતુ. ઇસ્લામનો એમનો અભ્યાસ ઊંડો હતો અને તેથી મિત્રો સાથે વાદવિવાદો કર્યા પછી તેમણે ઇસ્લામમા નવા યુગને અનુકૂળ એવા સુધારાઓ સૂચવવાની પણ હિંમત કરી હતી. દ્વારકાનાથ અસરકારક અને છટાદાર વક્તા હતા.

દ્વારકાનાથે વેદધર્મનો પણ ઠીક ઠીક અભ્યાસ કર્યો હતો, પણ તેમને 'યજ્ઞ'માં શ્રદ્ધા નહોતી. એમનાથી બ્રાહ્મણોની દરમ્યાનગીરી સહન થતી નહીં, અને તેથી કર્મકાડ, અનુષ્ઠાનમા માનતા નહોતા તેમણે ઉપનિષદોનો અભ્યાસ કર્યો અને વેદાતધર્મ તરફ વળ્યા.

આ જ અરસામા રાજા રામમોહન રોય કલકત્તામા રહેતા હતા અને તે પણ ઘણા વિચક્ષણ પુરુષ હતા તેમણે હિંદુસમાજમા ધાર્મિક તથા સામાજિક સુધારાઓ કરવાનો ઉપદેશ શરૂ કરી દીધો હતો. આ પ્રતિભાશાળી પુરુષે જે અદ્ભુત કામ કરીને બંગાળામા જાગૃતિ આણી હતી તે જગજાહેર છે. દ્વારકાનાથ આ કામમા પણ જોડાઈ ગયા.

નવાઈ પામવા જેવી હકીકત તો એ છે કે આ જુવાન વિદ્વાન દ્વારકાનાથે એક અંગ્રેજ વેપારીની ભાગીદારીમા મોટા પાયા પર વેપાર શરૂ કર્યો હતો એમણે એક કંપની કાઢીને ચીન તથા અગ્નિ એશિયાના દેશોની સાથે વેપાર કરવા માટે વહાણો તથા સ્ટીમરો ખરીદેલા. જેમ જેમ કમાતા ગયા તેમ વહાણોના કાફલાની સંખ્યા વધતી ગઈ, અને નાણાની છત થઈ એટલે બીજા ધંધાઓ પણ શરૂ કરી દીધા એમના પાસા એવા સારા પડતા હતા કે એ લાખોપતિ થઈ ગયા. જ્યા દ્વારકાનાથ લેઈન છે તેની પાસે જોડાસાકોના મહોલ્લામા એમણે પુષ્કળ જમીન વેચાતી લઈને મોટા બાગની અંદર વિશાળ મોટું ઊંચા થાભલાઓવાળું મકાન બંધાવ્યું રાજામહારાજાઓને શોભે એવુ મોટું મકાન એ હતુ. બધા ઓરડાઓ મોટા હતા સ્લ્યુ નં. ૬ દ્વારકાનાથ લેઈનમા છે અ·આપીને વર્ણન કવિવર ટાગોરે કર્યું છે. એ 'ગાંઠ્યા ખારી' (વાડી)ના નામથી ઓળખી ગયા નં. ૫ દ્વારકાનાથ લેઈનમા ગિરીંદ્રનાથ ટાગોરનું કુટુંબ રહે છે અને રવિબાબુના મોટા ભાઈ સત્યેંદ્રનાથ, જે અમદાવાદ શાહી-

બાગમાં રહી ગયેલા, તેઓ બાલીગંજમાં મોટું મકાન બંધાવીને તેમાં અંગ્રેજોની પદ્ધતિથી રહેતા હતા.

ખૂબ મોટા વેપારની સાથે સાથે દ્વારકાનાથની પ્રવૃત્તિનો પાર નહોતો અને શક્તિનો પણ પાર નહોતો. કહેવાય છે, કે તે દિવસોમાં એમણે અનેક દૈનિક અને અઠવાડિક છાપાંઓ કઢાવ્યાં હતાં. કલકત્તામાં મેડિકલ કૉલેજ, ઇમ્પિરિયલ (હવે નેશનલ) લાઇબ્રેરી, અંગ્રેજી નાટ્યશાળા વગેરે સ્થાપવામાં એમણે બાદશાહી સખાવતો કરી હતી. એમણે એક વીમાકંપની પણ કાઢી હતી.

પણ આ બધી જાહોજલાલી ઘણા લાંબા વખત સુધી ટકી રહી નહિ. દ્વારકાનાથને એમના અંગ્રેજ ભાગીદાર સાથે મતભેદ અને ઝઘડો થયો. બીજી તરફથી ઈસ્ટ ઇંડિયા કંપની એમનો બહોળો વેપાર તોડી નાખવા માટે કાવાદાવા કરી રહી હતી. ભાગીદાર સાથેનો કેસ કોરટે ચઢ્યો, અને ભારે દેવાં થઈ ગયાં, માલમિલકત ગીરો મુકાઈ ગયાં.

ઈસ્ટ ઇન્ડિયા કંપનીની સરકારની અન્યાયી રાજનીતિની બાબતમાં ન્યાય મેળવવા માટે ૧૮૪૬માં પોતાના નાના દીકરા નાગેંદ્રનાથની સાથે એ ઇંગ્લેંડ ગયા. કંપનીના ડિરેક્ટરો તથા બ્રિટિશ પ્રધાનો પર એમના તેજસ્વી પ્રભાવશાળી વ્યક્તિત્વની ઊંડી છાપ પડી, પણ કંપનીના સ્વાર્થ પર એમના ભીર વાક્ચાતુર્યની કંઈ જ અસર થઈ નહિ.

૧૮૪૬માં ઇંગ્લેંડમાં જ માત્ર બાવન વર્ષની નાની વયે એમનું અવસાન થયું. ડનમાં બાળવામાં આવેલા મનુષ્યોમાં એ ોથી પહેલા હિંદી હતા.

ાત્ર બાવન વર્ષના બહુ ટૂંકા જીવનમાં રકાનાથ ટાગોરે કેવળ આશ્ચર્યજનક ચમત્કારિક પુરુષાર્થ કરી બતાવ્યો રોડો રૂપિયાની ઊથલપાથલ કરીને અનેક ઉદ્યોગો ખીલવ્યા હતા.

રકાનાથના અણધાર્યા અને અકાળ ી રજવાડી જાહોજલાલીમાં ઊછરેલા એમના કુટુંબ પર વજ્રાઘાત તૂટી પડ્યો હોય તેવું બની ગયું. કારખાનાં અને માલમિલકત હોવા છતાં ભયંકર દેવાં થયાં હતાં. તે બધાંની પતાવટમાં વર્ષો વીતી ગયાં, પણ બે ભાઈઓ તથા પુત્ર અને બીજા મિત્રોએ હિંમત, ધૈર્ય, કુનેહ અને હોશિયારીથી બચાવી શકાય તેટલું બચાવી લીધું.

દ્વારકાનાથના નાના ભાઈ પ્રસન્નકુમાર ટાગોર પોતાના મોટા ભાઈના વેપારઉદ્યોગમાં જોડાયા હતા અને તેમાંથી ધનવાન થયા હતા. એ બુદ્ધિશાળી અને હોશિયાર હતા.

સૌથી નાના ભાઈ રામનાથ ટાગોર પણ ઘણા હોશિયાર હતા. એમણે એ દિવસોના નવા વિચારો પચાવી લીધા હતા તેથી તેમણે સામાજિક સુધારામાં આગળપડતો ભાગ લીધો હતો.

દ્વારકાનાથના પ્રથમ પુત્ર દેવેન્દ્રનાથ હતા. (જન્મ ૧૮૧૭, મૃત્યુ ૧૯૦૫, પત્ની શારદાદેવી) એમના જીવન વિશે વિસ્તારથી લખવાની જરૂર નથી; કારણ કે આખા બંગાળામાં અને ઘણે અંશે સમસ્ત હિંદ દેશમાં એમનું નામ પ્રખ્યાત થઈ ગયું છે, અને એમના જીવનકાર્ય વિશે ઘણાં પુસ્તકો લખાયાં છે. એમણે નાનપણમાં બંગાળી તથા સંસ્કૃત ભાષાઓનો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો. એ વીસેક વર્ષના થયા હશે (૧૮૩૭), ત્યારે એમના પિતાનો વેપારરોજગાર ખૂબ ફેલાયો હતો તેથી એમને જુવાનીનાં ઘણાં વર્ષો એમના પિતાના વ્યવસાયમાં અને પછીથી તેમના મરણ બાદ એ વ્યવસાયને સમેટી લેવામાં ગાળવાં પડ્યાં હતાં. એમનો સ્વભાવ અને એમની વૃત્તિઓ પ્રવૃત્તિમય ઓછાં હતાં અને નવજુવાનીના અતિ કડવા અનુભવોને લીધે એમનું વલણ શાંતિપ્રિય બની ગયેલું. જે વર્ષોમાં હિમાલયમાં મુસાફરી કરવી અઘરી હતી ત્યારે એ અનેક પર્વતસ્થાનોમાં રહેવા જતા. એમણે ઉપનિષદોનો ખૂબ સારો ઊંડો અભ્યાસ કરેલો. શહેરોની ધમાલથી દૂર રહેવા માટે એમણે બોલપુર નામના નાના ગામડા-

માં નાનું મકાન બંધાવેલું.

શુદ્ધ ધર્મનો પ્રચાર કરવા માટે એમણે બ્રહ્મસમાજની સ્થાપના કરી હતી. અંગ્રેજી ઉચ્ચ શિક્ષણ તથા સામાજિક સુધારાઓનો પ્રચાર કરવા માટે એમણે ભારે જહેમત ઉપાડી હતી. એમના ઉદાત્ત જીવન તથા ભવ્ય ગંભીર પ્રભાવશાળી દેખાવ તથા ઊંડા જ્ઞાનને લીધે એમની ખ્યાતિ મહર્ષિ તરીકે થઈ હતી. એમના જીવનકાર્ય વિશે વિશેષ માહિતી આપવાની જરૂર રહેતી નથી.

દેવેંદ્રનાથ છેક ૮૮ વર્ષ સુધી જીવ્યા હતા, અને એ પ્રભાવશાળી મહાપુરુષને મળવા માટે બંગાળાના ઘણા ઘણા સાહિત્યકારો તથા કલારસિકોનો દરબાર ઠાકુરબારીમાં ભરાતો. ત્યાં જે ચર્ચાઓ થતી તેમાથી ટાગોર કુટુંબના જુવાનોને પુષ્કળ પ્રેરણા મળતી. એવા પ્રતિષ્ઠિત સજ્જનોમાથી થોડી વ્યક્તિઓ વિશે થોડી માહિતી આપવી અસ્થાને નહીં ગણાય.

દેવેન્દ્રનાથના કુટુંબીઓ બ્રહ્મસમાજની પ્રવૃત્તિઓમાં ઉત્સાહભર્યો ભાગ લે તે તો સ્વાભાવિક હતું. એક ઈશ્વરની ઉપાસના કરવી એ તેમનો મુખ્ય આશય હતો. હિંદુસમાજમા જે અનિષ્ટ રીતરિવાજો તથા રૂઢિઓ પેસી ગયાં હતાં તેને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન કરવો તે પણ અનિવાર્ય હતું. કન્યાઓ તથા સ્ત્રીઓને બંગાળી કે અંગ્રેજી ભાષામા ઉચ્ચ કેળવણી મળતી નહીં. બહુ સખત પડદો પાળવો પડતો. એ બધા કુરિવાજોનુ વર્ણન અહીં અસ્થાને છે પણ પડદાનું પાલન તે કાળમાના ભદ્ર લોકોમાં કેટલું બધું સખત હતુ તેનું વર્ણન રસપ્રદ ગણાશે. સ્ત્રીઓના પગની પાની પણ જણાવી જોઈએ નહીં. તેથી સ્ત્રીઓથી ચદ્દર ઓઢીને પણ બહાર નીકળાતું નહીં, અને ગંગાસ્નાનનું પુણ્ય તો મેળવવુ જ જોઈએ તેથી સ્ત્રીઓને બંધ પાલખીમાં બેસાડીને નદીકિનારે ભોઈઓ લઈ જતા અને પછી આખી પાલખીને નદીમા ઝબોળી દેતા. છેક ૧૯૧૨ માં અમે કલકત્તા ગયેલા ત્યારે બ્રહ્મસમાજ સિવાયની કોઈ પણ સન્નારીને અમે મળ્યા હોઈએ એવું સાંભરતું નથી. આવા પડદાપાલનની સામે તીવ્ર ઝુંબેશ જામે તેમા નવાઈ શી? મહર્ષિની હયાતિમા જ ટાગોર કુટુંબના કેટલાક જુવાનો પોતાની પત્નીની સાથે ઈડન-ગાર્ડનમા ઘોડેસવારી માટે ફરવા જતા હતા અથવા ખુલ્લી ગાડીમાં ખુલ્લે મોએ ફરવા જતા હતા ટાગોર કુટુંબના એક જુવાને મને માહિતી આપી હતી કે ખાનગી નાટકોમાં એક પરણેલી સ્ત્રીએ પોતાના દિયરની પત્નીનો ભાગ ભજવેલો અને બીજા નાટકમા એક સ્ત્રીપાત્ર પોતાના જેઠની પત્ની બની હતી. પચાસેક વર્ષ પહેલા હિંદ દેશના કોઈ પણ પ્રાંતમા આવુ જવલ્લે જ બની શકે.

ટાગોર કુટુંબની એક ખાસિયત છે કે દરેક વ્યક્તિને તેને પોતાના માર્ગે વિકાસ કરવા દેવો. આવી મનની ઉદારતા નાનીસૂની વાત નથી. અને પહેલેથી જ આ કુટુંબમાં સ્ત્રીસન્માનની તીવ્ર લાગણી છે.

ટાગોર કુટુબની જુદી જુદી પેઢીઓની અનેક વ્યક્તિઓની વિશિષ્ટ શક્તિઓ તથા કારકિર્દી વિશે હવે વર્ણન કરવામાં આવશે. તેમા એક હકીકત લક્ષમા રાખવાની છે કે આ લેખમા બધા જ સંતાનોનાં નામ આપવામા આવ્યા નથી. જે અમુક વ્યક્તિએ પોતે કે જેમના છોકરાઓએ અમુક જાતની પ્રવીણતા કેળવી છે તેમનો જ ઉલ્લેખ કરવામા આવશે.

દ્વારકાનાથના બીજા પુત્ર ગિરીન્દ્રનાથ-(૧૮૨૦–૧૮૫૪)ની જુવાનીમા જ એમના પિતા ધનાઢ્ય થયા હતા એટલે કુટુબની જાહોજલાલીમા એ ઊછર્યા હશે અને પછીથી પોતાના પિતાના કામધંધામાં જોડાઈ ગયા હશે. ઠાકુરબારીની લગોલગ જ એમણે પોતાનુ મકાન બંધાવ્યુ હતુ. પિતાના મૃત્યુ પછી તેમની મિલકતમાથી દેવાંઓ આપીને થોડું કાંઈ બચાવવામાં એમણે વર્ષો ગાળ્યા હશે. એ માત્ર ૩૪ વર્ષની વયે ગુજરી ગયા હતા. એમના સૌથી નાના ભાઈ નાગેન્દ્રનાથ (૧૮૨૯–૧૮૫૮) પોતાના પિતાની સાથે લંડન ગયા હતા ત્યારે માત્ર ૧૭ વર્ષના

હતા. સ્વદેશ પાછા ફર્યા પછી એમનું જીવન પણ પિતાની મિલકત બચાવવામાં વીત્યું હશે.

ગિરીન્દ્રનાથને બે પુત્રો હતા : ગણેન્દ્રનાથ અને ગુણેન્દ્રનાથ (૧૮૪૭–૧૮૮૧). ગુણેન્દ્રનાથ પણ ૩૪ વર્ષની વયે અવસાન પામેલા. તેમને ત્રણ પુત્રો હતા. ગગનેન્દ્રનાથ (૧૮૬૭–૧૯૩૮), સમરેન્દ્રનાથ (૧૮૭૦–૧૯૫૧) અને અવનીન્દ્રનાથ (૧૮૭૦–૧૯૫૧). ગગનેન્દ્રનાથ અને અવનીન્દ્રનાથ ચિત્રકાર તરીકે હિંદભરમાં પ્રખ્યાત થઈ ગયા છે. બંગાળના રૂઢિચુસ્ત સમાજમાં પ્રચલિત દુષ્ટ રૂઢિઓ તેમ જ પ્રગતિશીલ કહેવાતા સમાજના અંગ્રેજીકરણના અનેક વિષયો લઈને તેનાં ઠઠ્ઠાચિત્રોને માટે ગગનેન્દ્રનાથ મશહૂર થઈ ગયા છે. અવનીન્દ્રનાથે એક બ્રિટિશ ચિત્રકાર પાસે તાલીમ લીધી હતી, પણ પછીથી ધીમે ધીમે એમણે પોતાની આગવી શૈલીને વિકસાવી હતી. મે કલકત્તાની કળાશાળા(અં. સ્કૂલ ઑફ માર્ટ્સ)ના પ્રિન્સિપાલ હતા. એમણે અને મેમના શિષ્યોએ આપણી હિંદી સંસ્કૃતિને મનુકૂળ એવું ચિત્ર તથા શિલ્પકામ શીખવવા ાંડ્યું હતું. આ નવી 'બંગાળા શૈલી' અં. બેંગાલ સ્કૂલ ઑફ પેઈન્ટિંગ)નો ખૂબ ્રચાર કર્યો હતો. હાલના જાણીતા ચિત્રકાર ાંદલાલ બોઝ અવનીન્દ્રનાથ ટાગોરના શષ્ય હતા.

દેવેન્દ્રનાથના સૌથી મોટા પુત્ર દ્વિજેન્દ્રનાથ(૧૮૪૦–૧૯૨૬) પણ ઘણા વિચક્ષણ ુરુષ હતા. સાહિત્ય તથા ફિલસૂફીના ઊંડા ભ્યાસી હતા. વર્ષો સુધી 'સાધના' તથા ભારતી' માસિકોમાં એમણે સામાજિક ્રશ્નો પર લેખો લખ્યા હતા. કાવ્યો પણ ખતા, અને કેટલાંક તો ઉત્તમ કોટિનાં ણાતાં હતાં. જે ગુણ આપણા દેશમાં ઓછો ેળવાયો છે તે, રસમય વાતચર્ચા કરવાની ળા એમનામાં હતી. એમને નાટકોમાં ભાગ વાનો શોખ હતો. બ્રહ્મસમાજના કામમાં ણ તેમને રસ હતો. સમાજમાં ઉચ્ચ સ્થાન એ ોગવતા હતા. દેખાવ પણ પ્રભાવશાળી હતો. પણ કાંઈક અંશે એ ધૂની હતા. એમને વિશે કહેવાય છે કે આ વિદ્વાન અને વૃદ્ધ ફિલસૂફ લાંબો કોટ પહેરીને મોટી ટ્રાઇસિકલ (ત્રણ પૈડાંની સાઇકલ) પર બેસીને જાહેર બાગમાં ઘૂમવા જતા.

દ્વિજેંદ્રનાથને ત્રણ પુત્રો હતા : દ્વીપેંદ્રનાથ (૧૮૬૨–૧૯૨૨), નીતીંદ્રનાથ (૧૮૬૭–૧૯૦૨) અને સુધીરિંદ્રનાથ (૧૮૬૯–૧૯૨૯). નીતીંદ્રનાથને સુશોભિત સજાવટ–ડેકોરેશન્સનો અભ્યાસ અને શોખ હતો, અને તેથી કળાઓની સારી સમજ હતી.

ત્રીજા ભાઈ સુધીરિંદ્રનાથ પણ સાહિત્યના શોખીન હતા અને 'સાધના' માસિકના વર્ષો સુધી તંત્રીપદે રહ્યા હતા. એ કાવ્યો પણ લખતા અને એમની ટૂંકી વાર્તાઓ વખણાતી હતી.

દેવેન્દ્રનાથના બીજા પુત્ર સત્યેંદ્રનાથ હતા (૧૮૪૨–૧૯૨૩). એ પહેલેથી જ તીવ્ર બુદ્ધિના હતા તેથી એમને ઇંગ્લેંડ મોકલેલા અને ત્યાં એમણે ઇન્ડિયન સિવિલ સર્વિસની પરીક્ષા પસાર કરી હતી. ૧૮૭૮ માં ૧૭ વર્ષની વયે રવિબાબુ અમદાવાદ આવેલા ત્યારે સુરેન્દ્રનાથ શાહીબાગના જૂના મહેલમાં રહેતા હતા. એ અમદાવાદના ડિસ્ટ્રિક્ટ જજ હતા. શાહીબાગના એ એકાંત વાતાવરણે તથા ઘરની પાસેથી વહી જતી સાબરમતી નદીના નીરે રવિબાબુને કેટકેટલી પ્રેરણા આપી હતી તે વાત તો સૌ કોઈ જાણે છે.

સત્યેન્દ્રનાથે અમદાવાદની પ્રાર્થનાસમાજની પ્રવૃત્તિઓમાં રસ લીધો હતો અને તેમને ધાર્મિક તથા સામાજિક સુધારા તરફ સક્રિય સહાનુભૂતિ હતી. એ પણ સાહિત્યપ્રેમી હતા અને તેમણે ઊંચી પંક્તિનાં અનેક ગીતો રચીને છપાવ્યાં હતાં, ને તે પંકાયાં હતાં.

એમનાં પત્ની જ્ઞાનદા નંદિનીએ 'ઇંગ-બંગ' સમાજની રચના કરીને સમાજઉન્નતિ માટે ચર્ચાવિચારણા કરીને યોગ્ય પગલાં લીધેલાં.

સત્યેન્દ્રનાથના પુત્ર સુરેન્દ્રનાથ (૧૮૭૨–૧૯૪૦) એવા સમયે ઊછરેલા કે જ્યારે

હિંદીઓને પરદેશી રાજ્ય ખૂંચવા માંડેલું. સત્યેન્દ્રનાથે હિંદુસ્થાન ઇશ્યુરન્સ કંપની કાઢી હતી અને તેમાંથી સારી કમાણી કરેલી. બંગાળામાં જે ક્રાંતિકારી ચળવળ જોર પકડી રહી હતી તેમાં એ ખૂબ મદદરૂપ થતા હતા.

હેમેન્દ્રનાથના બીજા એક પુત્ર હેમેન્દ્રનાથ (૧૮૪૪–૮૪) વિશે ખાસ નોંધવા જેવું નથી પણ એમની પુત્રી સારું ભણેલી, સુસંસ્કારી અને ઉદાર દિલની હતી. કલકત્તામાં પ્રસિદ્ધ બારિસ્ટર આશુતોષ ચૌધરી જોડે એ પરણ્યાં હતાં. ચૌધરી પ્રથમ કોટિના વકીલ હતા તેથી તેમની કમાણી મોટી હતી. એમના ઘરની આસપાસના વિશાળ પટાંગણમાં અમે કવિવર રવીન્દ્રનાથને નાટક ભજવતા જોયા હતા તેનું વર્ણન આગળ આવશે.

મહર્ષિના બીજા એક પુત્ર બીરેન્દ્રનાથ, (૧૮૪૫–૧૯૧૫) વિશે પણ ખાસ નોંધવા જેવું નથી, પણ એમના પુત્ર બાલેન્દ્રનાથ (૧૮૭૭–૧૯૦૬) ઉત્તમ સાહિત્યકાર હતા. એમણે વિશેષ ગદ્યમાં જ વિચારશીલ નિબંધો લખેલા, અને એમની લેખનશૈલી ઘણી જ પ્રશંસા પામી હતી. માત્ર ૨૯ વર્ષની વયે તેમનું અકાળ મૃત્યુ થયું હતું.

રવીન્દ્રનાથથી બાર વર્ષ મોટા જ્યોતિરિન્દ્રનાથ (૧૮૪૯–૧૯૨૫) પણ જબરા સાહિત્યકાર હતા. એમણે અનેક નાટકો લખ્યાં હતાં અને ફ્રેંચ, સંસ્કૃત તથા મરાઠી ઉત્તમ પુસ્તકોનાં ભાષાંતરો બંગાળીમાં કર્યાં હતાં.

તેમનાં નાનાં બહેન સ્વર્ણકુમારીદેવી (૧૮૫૮–૧૯૩૨) બંગાળી ભાષાનાં સૌથી પ્રથમ સ્ત્રીસાહિત્યકાર હતાં. એમણે નવલકથાઓ, વાર્તાઓ, કાવ્યો અને ગીતો લખેલાં અને અનેક વર્ષો સુધી એ 'ભારતી' માસિકના તંત્રીપદે રહ્યાં હતાં. એમની વાર્તાઓ તથા કાવ્યોના તરજુમા અંગ્રેજી માસિક 'મોડર્ન રિવ્યુ'મા વખતોવખત છપાતાં હતાં.

આ વિદુષી સન્નારીની છોકરી સરલાદેવી (૧૮૭૨–૧૯૪૫)એ નવી ઢબનો સારો અભ્યાસ કર્યો હતો અને પહેલી જુવાનીથી જ પોતાનાં માતુશ્રીને 'ભારતી' માસિકના સંચાલનમાં મદદરૂપ થયાં હતાં. અને પોતાના મામા રવીન્દ્રનાથને બ્રહ્મસમાજના સંચાલનમાં ખૂબ ઉપયોગી થઈ પડેલાં. એમનો કંઠ ઘણો મીઠો હતો અને રવીન્દ્રનાથે બંગાળી ગીતોમાં ઇટાલિયન ઢાળના જેવા જે પ્રયોગો કરેલા તે એ ગાઈ બતાવતાં. એ સાહિત્યકાર પણ હતાં. એ ઠીક મોટી વય સુધી અવિવાહિત રહ્યાં હતાં તેથી બંગભંગની લડતમાં પ્રચારકામ માટે ભાષણો કરતાં અને ગાતાં હતાં, પણ તે ઉપરાંત ક્રાંતિકારી ચળવળને પણ તે ઉત્તેજન આપતા. એમના દિવસોમાં એ બહુ મશહૂર થઈ ગયેલાં. સ્ત્રીઓમાંથી એ પહેલાં જ ક્રાંતિકારી બન્યાં હતાં. એ કવિવરનાં ઘણાં માનીતાં હતા.

મોટી વયે એમણે એક પંજાબી ગૃહસ્થ રામભજ દત્ત ચૌધરી સાથે લગ્ન કરેલાં. વર્ષો પહેલાં એ ગાંધીજી સાથે સાબરમતી આશ્રમમા પણ રહ્યાં હતાં. એમણે સાબરમતી નદીની રેતી પર ભરાયલી એક જંગી સભામાં પોતાનાં ગીતોથી શ્રોતાજનોને મંત્રમુગ્ધ કરી નાખેલા.

રવીન્દ્રનાથ (૧૮૬૧–૧૯૪૧, લગ્ન મૃણાલિનીદેવી) મહર્ષિના સૌથી નાના પુત્ર હતા. એમને વિશે તો અનેક દેશોની અનેક ભાષાઓમાં એટલું બધું લખાઈ રહ્યુ છે કે મારા જેવાને તેમાં ઉમેરો કરવાનો અધિકાર નથી. તે છતાં થોડી અંગત હકીકત ઉમેરું છું. ૧૯૧૨મા અમે કલકત્તા ગયાં હતાં ત્યારે એક રવિવારની સવારે અમે બ્રહ્મસમાજ મંદિરમાં એમના પ્રવચન પછી સૌપ્રથમ મળેલાં. બ્રહ્મસમાજના ભવિષ્ય વિશે અમે લાંબી ચર્ચા કરેલી; કારણ કે મારો મત એવો હતો કે બ્રહ્મસમાજ માટે હવે સ્થાન રહ્યુ નથી. થોડા દિવસો પછી એક રાત્રે અમે એમને એમણે પોતે જ લખેલા નાટક 'વાલ્મીકિની પ્રતિભા'માં વાલ્મીકિનો ભાગ ભજવતા જોયેલા. ખુલ્લા મેદાનમાં લાંબો પણ સાંકડો તખ્તો હતો અને ઘણું

કરીને બેત્રણ જ પડદા હતા. પ્રકાશ(લાઈટિંગ)ની વ્યવસ્થા તદ્દન સાદી હતી. એકલા રવિબાબુનું જ નહીં પણ બધાનું એક્ટિંગ 'નેચરલ' હતું. બધું વાતાવરણ સાદું પણ અસરકારક. પ્રેક્ષકવર્ગ માટે બેસવાની વ્યવસ્થા પણ ઘણી જ સાદી, જોકે વાઈસરૉયની ધારાસભાના ધારાસભ્યો હાજર હતા. આ નાટક જોઈને અમે છક્ક થઈ ગયેલાં.

સત્યેન્દ્રનાથ ટાગોરની પુત્રી એટલે સુરેન્દ્રનાથની નાની બહેન ઇન્દિરાદેવી ૧૮૭૩માં જન્મ્યાં હતાં. એ પણ ઘણાં શક્તિશાળી હતાં. એ લેખિકા હતાં, સંગીતમાં પ્રવીણ હતાં અને જાહેર જીવનમાં ઠીક આગળ પડતો ભાગ લેતાં હતાં. સ્ત્રીઓની ઉન્નતિ, તેમનો સર્વાંગી વિકાસ તથા તેઓને સમાજહક ળે તેનો પ્રચાર તેઓ લેખન તથા ભાષણથી રતાં. એ પ્રમથનાથ ચૌધરી, જે 'બિરબલ'ના ખલ્લુસથી લખતા હતા, તેમની સાથે રણ્યાં હતાં. પ્રમથનાથ સુંદર પદ્યો અને દ્ય લખનારા છે.

કવિ રવીન્દ્રનાથના પુત્ર રથીન્દ્રનાથ૧૮૮૮–૧૯૬૧)નું જીવન ટાગોર કુટુંબની મેલકતની વ્યવસ્થા કરવામાં, શાંતિનિકેતન આશ્રમની વ્યવસ્થામાં અને પોતાના યશસ્વી પેતાની દેખરેખમાં પસાર થયું હતું તે છતાં એમણે જે આત્મકથા લખી છે તે પુસ્તક ારું રસમય બન્યું છે.

દ્વીપેન્દ્રનાથના પુત્ર સુધીરિન્દ્રનાથના પુત્ર સૌમ્યેન્દ્રનાથ હમણાં જ કવિવરની જન્મતાબ્દીના પ્રસંગે અમદાવાદ આવીને ભાષણો કરી ગયા. અનેક ગુજરાતી લેખકો તેમને ઓળખે છે. એક ગુજરાતી સન્નારી સાથે ે પરણ્યા છે અને ગુજરાતી સમાજમાં એ અપરિચિત નથી.

ધાર્મિક, સામાજિક, આર્થિક અને રાજારણના વિષયોના સારા અભ્યાસી હોઈને આ બધા વિષયો પર ચર્ચા કે ભાષણો કરે છે.

એમનો જન્મ ૧૯૦૨ની આસપાસ થયો હશે. વર્ષો પછી જ્યારે આપણા દેશમાં સામ્યવાદી પક્ષની સ્થાપના થઈ ત્યારે એ તેમાં જોડાયા હતા. વર્ષ હશે ૧૯૨૬ કે ૧૯૨૭, પણ થોડા જ સમય પછી એ જર્મની અને રશિયામાં અભ્યાસ કરવા ચાલ્યા ગયા. એકંદરે એમણે સાત વર્ષ યુરોપમાં અભ્યાસ કર્યો હતો. સૌમ્યેન્દ્રને સામ્યવાદમાં શ્રદ્ધા છે પણ એમને સ્તાલીનની રાજનીતિ તરફ અણગમો થઈ ગયો હતો તેથી સ્વદેશ આવ્યા પછી એ હિંદી કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષમાં જોડાયા નહીં પણ પોતાનો અલગ પક્ષ (રેવોલ્યુશનરી કોમ્યુનિસ્ટ પાર્ટી) કાઢ્યો છે અને કલકત્તા તથા બંગાળામાં ૨૮ વર્ષથી મજૂરો, ગરીબ, મધ્યમવર્ગ, યુવાનો, વિદ્યાર્થીઓ તથા કિસાનોમાં કામ કરી રહ્યા છે.

કવિવર તો નૅશનિસ્ટ હતા પણ એમને સામ્યવાદની સૂગ નહોતી, અને એ જ્યારે રશિયા ગયા હતા ત્યારે સૌમ્યેન્દ્રનાથને સાથે લઈ ગયા હતા.

દ્વારકાનાથ ટાગોરના કુટુંબીઓ—માત્ર પુત્રો અને પૌત્રો જ નહીં પણ પુત્રીઓ અને ભાણેજો—અને તેમનાં સંતાનોએ પણ પાંચ પેઢી સુધી સાહિત્ય તથા કલાનાં ક્ષેત્રોમાં જે ફાળો આપ્યો છે, કોઈએ થોડો, કોઈએ વિશેષ, તેની અહીં નોંધ લીધી છે. થોડી માહિતી ટાગોરના એક કુટુંબી પાસેથી જ મેળવી હતી. ઘણી માહિતી પુસ્તકોમાંથી વખતોવખત નોંધી લીધી હતી. આ લખાણમાં અનેક ભૂલો થઈ હોય તો નવાઈ પામવા જેવું નથી. કલકત્તામાં રહેતા જુવાન ગુજરાતીઓમાંથી કોઈ વધારે સારું સંશોધન જરૂર કરી શકે.

એક જ કુટુંબની આટલી બધી વ્યક્તિઓ પેઢીદરપેઢી કલા તથા સાહિત્યનાં વિવિધ ક્ષેત્રોમાં અજાયબ ફાળો આપી શકી છે, તે ગુજરાતીઓને જણાવવા માટે જ આ લેખ લખાયો છે.

* * *

ગિરજો ગોર

નમો નવગ્રહાય

શ્રી રામચંદ્ર ઠાકુર

'અરે એ રાસ્કલ ગિરજો ગોર! એ સાલા બામણના દાત તોડી નાખીશ.' બચુ બબડ્યો.

'પણ એ પહેલા એ તારું માથું ફોડી નાખશે.' હું જવાબમાં બબડ્યો, 'બચુ, એક સોટામા તને ઘર ભેગો ને બે સોટામા તને સીધો હરકીસનદાસ હૉસ્પિટલમા પહોચાડી દેશે. દોસ્ત, મારા ગુરુજીને માથામા સોટો દઈ દેવાની પુરાણી આદત છે.'

પરંતુ મારો દોસ્ત બચુ લોખંડવાળો મારી એક પણ વાત સાંભળવા તૈયાર ન હતો. દાત ભીંસી કહેવા લાગ્યો, 'સાલા, તારા કહેવાથી જ હું તારા ગુરુ પાસે ગયો અને એ હરામખોરે મને પાંચ લાખના ખાડામા ધકેલી દીધો. એણે કહ્યું : શનિના ચાળીસ હજાર જપ કરાવો. મેં જપ કરાવ્યા. એણે કહ્યું : સો બ્રાહ્મણોને સુવર્ણદાન કરો. (એના બાપના પૈસા થોડા હતા?) મેં કર્યું. •એણે કહ્યું સાત દિવસ અડદ ખાઈ પાણી પીઓ. મેં દસ દિવસ અડદના દાણા ગણ્યા કર્યા. રોજ હનુમાનજીનાં દર્શન. રોજ ગોમૂત્ર, ઉપરથી એક હજાર ને એક રોકડા દક્ષિણાના, કેવળ તારા કહેવાથી જ મેં આપ્યા. એના કહેવાથી વેચવાલીમા લેવાલી કરી. તેજી છોડી મંદીમા કૂદ્યો. લોખંડ છોડી ચાંદીમા પડ્યો. હું બચુ લોખંડવાળો, જિંદગી ભર લોખંડમા પડ્યોપાથર્યો રહેનાર માણસ, ચાદીમા પડ્યો અને પાચ લાખ રોકડા મુંબઈ ગરા ફુર્ર્ર્, શું સમજ્યો, ફુર્ર્ર્!'

'પણ તારો શનિ લોખંડ છોડી ચાંદીને પાયે બેસી ગયેલો તે તને કેમ છોડે?' મેં મારો જ્યોતિષપ્રેમ દેખાડતા કહ્યું.

'અરે સાલા બુધ્ધુ! એટલા જ માટે તો ગ્રહોની શાતિ કરાવી હતી. સાલા, તારા ઉડાઉગીર ગુરુજીએ જ કહ્યું હતું ને કે ગ્રહશાતિ કરાવો પછી બધુ સારું થઈ જશે! સાલાએ ચેલેંજ આપી કહ્યુ હતુ મારી બોલબાલા થશે. સાલાએ છાતી ઠોકી કહ્યુ હતુ કે ગ્રહોની ધારી અસર થયા વિના નહીં રહે. સાલો ૪૨૦, સાલો ક્રિમિનલ, મને બચુ લોખંડવાલાને ચાદીમા ધકેલી ગયો! પંડિત નહેરુ ખરું કહે છે. આ સાલા એકએક જોષીને ગોળી મારી દેવી જોઈએ. તેમને હાથકડી કરી બેકબેના દરિયામા ડુબાડી દેવા જોઈએ. નહીં, એ સાલા ગિરજા ગોરને તો હુ જાતે નરીમાન પોઈટના દરિયામા ધકેલી દઈશ. સાલાએ મારા પાચ લાખનું વાટી દીધુ. સાલો શનિ, સાલો રવિ, સાલો ગુરુજી.'

હું આભો બની જઈ, લાલચોળ બની માથાં કૂટતા મારા દોસ્ત બચુ લોખંડવાળાને એલ ફેલ બોલતો સાભળી રહ્યો. હું રહ્યો અભણ માણસ. તેને કેમ સમજાવવો? હું મારી ઢબે બોલ્યો : 'એ ભઈલા, તુ કેટલા વખત 'સાલો' બોલીશ? મારા ગુરુજી તારા સાલા બનવાને યોગ્ય નથી. તુ બામણ હોત તો કદાચ તારો સસરો બની શકત. તારે પોતાને જ લેવાલી કરવી હતી. તારે યાહોમ ચાદીમા પડવુ હતું. તેં જ કહ્યુ હતુ, તને શનિ નડે છે ને તેં જ કબૂલ્યું હતુ કે તને જ્યોતિષમા ખૂબ શ્રદ્ધા છે, અને પચીસ જ્યોતિષીઓ પાસે તારી કુંડલી બનાવી ચૂક્યો છે. તું તારી ગરજે, હજારોનાં લાખો કરવા મારા ગુરુજી પાસે આવ્યો હતો. મારો ગિરજો ગોર રહ્યો ધર્મનું માણસ. ધર્મમા જે કહ્યુ છે તે તેમણે કહી દીધું. વાક તારો છે, ગુરુજીનો નહીં. વળી આ તો ગ્રહ

કહેવાય. મનુષ્યપ્રયત્ન, ઈશ્વરકૃપા!'

'અરે તારી જાતની મનુષ્યકૃપાની તો! તો સાલા, એમ ભસી મરવું હતું ને તારા ગુરુજીએ! એણે મને બે વાર મૂછો પર તાવ દેતાં કહ્યું: કરો લેવાલી. અને મેં કરી લેવાલી. પાંચ લાખ હર હર ગંગે. જાડેજા, સાલા, યાદ રાખ, એની ગરદન પકડીને એની મૂછો ઉખેડી નાખીશ.'

'મારા ગુરુજી અખાડેબાજ છે, બચુ! કલાજંગનો એક પેચ મારશે તો ત્રણ મહિના કમ્મરમાં લેપ લગાવી તારે પલંગ માથે બંધાવું પડશે.'

પરંતુ બચુનો ક્રોધ રોકયો રોકાય તેમ ન હતો. તેમાં વળી મારી શ્રીમતીએ બળતામાં ઘી ઉમેર્યું. સારું થયું કે ગુરુજી ત્રણ મહિનાની કુંભની જાત્રાએ ગયા હતા તે હજુ પાછા નહોતા આવ્યા. બે માણસોને એક સાથે કાખમાં દબાવી દેવાની ગુરુજીની તાકાત મેં નજરોનજર ભાળી હતી એટલે બચુની મને ચિંતા ન હતી. હું વધુ તો ત્યારે ગભરાયો કે રાવજીભાઈ કેસરવાળા અને કુમારી બચુબહેન ચીકીવાળાં ગુરુજીને અવળે હાથે લઈ લેવા મારી સાથે ટેલિફોન પર ઊકળી ઊઠયાં. વાત એમ હતી કે રાવજીભાઈને બીજી વાર અને બચુબહેનને પહેલી વાર પરણવું હતું. બે પરણેલા છોકરાના બાપ રાવજીભાઈ ૫૫ વરસે પોતાને ૪૫ના કહેવડાવતા ને બચુબહેન ૪૨ વરસે પોતાને ૩૦ ની કહેવડાવતી હતી. લગ્ને મંગળ પડેલો હતો એટલે, મારા કહેવાથી, રાવજી મંગળનું શમન કરાવવા ગુરુજી પાસે ગયા હતા. ગુરુજીએ ભીનાં વસ્ત્રે દસ હજાર મંત્રો કરાવી એકહજાર રૂપિયા તેમની પાસેથી ઓકાવી લીધા હતા. છતાં કોઈ સજ્જન કે દુર્જન તેમને પોતાની દીકરી પરણાવવા આવ્યું ન હતું. બચુબહેનને પરણનાર માટે કેટલીક ખાસ શરતો હતી. તેમને પરણનાર ભૂરા માથાનો હોવો જોઈએ, કાળા માથાનો નહીં. (તેમને 'ત્યજી' જનાર તેમના બધા બોય-ફ્રેન્ડ્ઝ કાળા માથાના હતા.) છોકરાને રેસ, ક્રિકેટ કે બોલરૂમ ડેન્સનો શોખ ન હોવો જોઈએ. (તેમના માજી ત્રણ ચાહકો રેસ, ક્રિકેટ ને કલબમાં તેમને છોડી બીજી છોકરીઓ સાથે નાસી ગયા હતા). બચુબહેન પાસે ગળાડૂબ પાણીમાં ઊભા રહી શુક્રના વીસ હજાર મંત્ર, સો કુંવારિકાઓને ભોજન, સો આખલાઓને લીલું ઘાસ, પચીસ ગોરાણીઓને જોડી લૂગડાંનો સંકલ્પ કરાવ્યો. પરંતુ ખાસ બાથરૂમમાં, ખાસ ટબમાં, ઠંડા પાણીમાં, ગળાડૂબ પડી રહી વીસ હજાર દીક્ષિત મંત્રો ગણગણ્યા છતાં રેખાબહેનને મુરતિયો તો ન મળ્યો તે ન મળ્યો, ઊલટું છાતીએ એવી સખત શરદી બેસી ગઈ કે તેમની સતત છીંક અને ઉધરસથી તેમનાં ભાઈભાભીઓય તેમનાથી દૂર નાસવા લાગ્યાં.

આથી, મને મારા ગુરુજીના દિવસ આથમતા લાગ્યા. બે છોકરાનો બાપ પેલો રાવજી, નાનપણમાં ગુંડો હતો અને વખત આવે હજુય પૈસા ખરચી ભલભલાનાં માથાં ફોડી નંખાવતો. બચુબહેનનો ભાઈ ખાનગી દારૂ બનાવનારાઓને પકડનારી છૂપી પોલીસનો અધિકારી હતો. ધારે ત્યારે, એ જાલીમ, ગિરજા ગોરને દારૂ પી રસ્તામાં રખડવાના ગુના માટે, ત્રણ વરસની સખત કેદ અપાવી ઘરમાંથી પરભારા જેલભેગા કરાવી શકે તેમ હતું.

એમ તો મને કયારનોય વ્હેમ પડ્યો હતો. ગુરુજી હમણાં હમણાં વધારેપડતી તંબાકુ ખાતા હતા. જે આવે તેને મીન–મકર અને કન્યા–તુલાની જ વાતો કરતા. દરેકને હો. દરેકને જપ. પાંચ વખત મેટ્રિકમાં નપાસ થનાર રવીન્દ્રને છઠ્ઠી વખત વગર વાંચ્યે પાસ કરાવી આપવાનું ગુરુજીએ માથે લીધું; અને રાહુના જપ કરાવી ૨૫૧ રૂપિયા પડાવી લીધા. ભાજીપાલા લેનવાળા કસ્તૂરભાઈને વોશિંગ કંપનીમાં બેઠાં બેઠાં કોંગ્રેસના પ્રમુખ થઈ જવું હતું. ગુરુજીએ તેની પાસે રવિજપનો સિદ્ધપ્રયોગ કરી પાંચસો ઓકાવી લીધા. ચંચળબહેન સુરતીને તેમના સટોડિયા ધણીથી છૂટાછેડા જોઈતા હતા. ગુરુજીએ બાવન

માતૃકાઓની બાવન ચાંદીની મૂર્તિઓ બાવન કુમારિકાઓને દૂધપાક-પાતરા જમાડી ભેટ અપાવીને 'તથાસ્તુ' કહી દીધું. સટોડિયા અને શરાબી, માગણિયા અને ભાગણિયા પોતપોતાની જન્મોત્રી લઈ આવ્યે જતા હતા અને દરેકના ખરાબ ગ્રહને માથે લોખંડનો ખીલો મારી દેવાનું આશ્વાસન આપી ગુરુજી પોતાની પૈસા-પેટી ભરતા હતા. કામિનીનો ધણી વિવેક, સુશી નામની એંગ્લો ઇંડિયન ટાઈપની 'વાંદરી' ટાઈપિસ્ટ સાથે ભટકતો હતો. કામિનીની ઇચ્છા મુજબ, સાત ગ્રહોથી મંત્રેલું લીંબુ સુશીને મારવાનો કોન્ટ્રેક્ટ, પાંચસો એક રૂપિયા લઈ ગુરજીએ કરી નાખ્યો હતો.

મારી શ્રીમતી હરખભેર ખબર લાવ્યાં કે વિવેક એ 'વાંદરી' સુશીને લઈ ધંધાના અધ્યયન માટે વિમાનમાં જાપાન ઊડી ગયો હતો, અને કામિની પિસ્તોલ લઈ ગુરુજીને યાદ કરી રહી હતી.

જાણે આટલું ઓછું પડતું હોય તેમ બીજી ખબર પણ એણે સંભળાવી. કક્કલભાઈના બાપ ટેકચંદ ૮૯મે વરસેય જાતે પેઢીમાં આવી ધંધો કરતા હતા અને કક્કલ તેમની જોહુકમીથી ત્રાસી ગયો હતો. પચાસ હજાર રાહુના મંત્રથી એક મહિનામાં ડોસા કાકાને હસતે હસતે ઇહલોકમાંથી રવાના કરી દેવા ગુરુજીએ ૫૦૧માં સોદો કર્યો. પરંતુ પંદરમે દિવસે ડોસાને બદલે કક્કલ બિછાનામાં સૂઈ રહેવા લાગ્યો અને તેનો બાપ તેને દવા પિવડાવવા માંડ્યો. કક્કલ રાતદિવસ રોતો ગુરુજીનું નામ ખડખડી રહ્યો હતો. ઉપર વર્ણવેલા ગુંડા રાવજી કેસરવાળાનો એ સગો બનેવી હતો તે હું જરાય ભૂલ્યો ન હતો.

'ખાતા-જાઓ લાડુ' મારી હૈયાદાઝવાળી શ્રીમતીએ મને દબડાવવા માંડ્યો. 'તમે જ આ બધાંને ગુરુજી પાસે લઈ ગયા હતા. મારા ગુરુજી, જ્યોતિષભાસ્કર છે ને મારા ગુરુજી ગણિતમાર્તંડ છે. મારો ગુરુજી કહે તે થાય; ને મારો ગુરુજી બોલે તે ફળે. લ્યો, વળગો હવે તમારા ગુરુજીને! ડંફાશ મારતા હતા ને કે એક એક ગ્રહની ચોટલી તેમના હાથમાં છે! હં! ગુરુજીના બાપનું રાજ છે તે જેમ ફાવે તેમ ગ્રહોને ફેરવી દે! હવે તમારું જ ફરી ગયું છે. હું તો છોકરાંને લઈ આ ચાલી મારે પિયેર. એક મહિના પછી હરકીસનદાસ હૉસ્પિટલમાં તમને મળવા આવીશ. સાભળ્યું છે તૂટેલાં હાડકાં સાંધવાની ત્યાં ઉત્તમ ગોઠવણ કરેલી છે.'

મેં જોઈ લીધું કે ગુરુજીના એકસરખા મંત્ર-દમનથી કંટાળી જઈ ત્રણસો પાંસઠેય દિવસનું વેર લેવું હોય તેમ બધા ગ્રહો જાણે તેમના માથે ત્રાટકી પડવા તૈયાર હતા. ખરેખર, ગુરુજીના દિવસો ભરાઈ ગયા.

હું રહ્યો ભાઈ, અભણ માણસ. મારો જીવ ખારો થઈ ગયો. ગિરજા ગોરને મારા ગુરુ કહું કે બાપ, બધું સરખું હતું. ગુરુજી મુંબઈ આવે કે તરત તેમના શરીર માટે પોલીસનો પાકો બંદોબસ્ત કરી નાખવાનો મેં નિશ્ચય કર્યો. બચપણની ગરીબાઈથી તે અત્યારની મોટી સમૃદ્ધિ સુધીની ભાગ્યરેખા ગુરજીએ સુરક્ષિત રાખી હતી. રેખા? ઊભા રહો. રેખા વિષે તો હું કહેવાનું જ ભૂલી ગયો. રેખાના બાપ મનહરનું નામ સાંભળીને મારી છાતીનાં પાટિયાં બેસી ગયાં. મનહર શેઠ રંગીલો. પરંતુ ભયંકર ક્રોધી અને ભયંકર પ્રેમી. ગુંડા ગુલજીભાઈ અને લોખંડી બચુભાઈ જેવા દસને ખીસામાં રાખી ફરનાર. વેપારધેલો મનહર વીફરે તો ગુરુજીના નક્કી બાર વગાડી દે.

હા, મને યાદ આવ્યું. જાત્રા જવાના એક દિવસ પહેલાં ગુરુજીને ઘેર હું શેઠ મનહર ને તેની દીકરી રેખાને લઈ ગયો હતો.

'મિ. ગોરજી, મારે એ સ્કાઉન્ડ્રલ ગિરીશ સાથે પરણવું છે. મારે એ ફૂકની બરાબર ખબર લેવી છે. મને એટલો જ જવાબ આપો કે તેની સાથે મારું લગ્ન થશે કે નહીં?' અંગેઅંગમાં થનગનતી જવાનીને પરદેશી રેશમનાં ચુસ્ત શર્ટ-સ્લૅક્સમાં કલાપૂર્ણ રીતે જકડી રાખતી લખપતિ મનહરની બેટી રેખા, છેલ્લામાં છેલ્લી ઢબની નારીય લાપરવાહીથી

બાલા. તેનો એક પગ ખુરશી પર હતો. એક હાથ કેડ પર. વાળ કાપેલા. હોઠ રંગેલા. બાપથી સંપૂર્ણ આઝાદી પામેલી–આધુનિકા.

ઊંચું જોયા વિના રેખાની જન્મકુંડલીમાં માથું રાખી, રેખાએ પૂછેલા સવાલનો ગુરુજીએ નિશ્ચયપૂર્વક જવાબ આપતાં કહ્યું:

'બહેન, તમારાં લગ્ન થશે.'

'પણ, નહીં થાય તો ગુરુજી?' પાસે બેઠેલા મનહરશેઠે બહુ ઉત્સુકતાથી પૂછ્યું.

'નહીં થાય તો આપણે કરાવીને જ રહેશું.'

'વૉટ નોન્સન્સ પાપા! હું તમારા જ્યોતિષના ધતિંગમાં જરાય માનતી નથી.'

'તમે નથી માનતાં પણ તમારા પિતાજી ખૂબ માને છે!' આંગળીઓના વેઢા ગણતાં ગુરુજી બોલ્યા.

'ગુરુજી, લગ્ન કેમ થશે? ગિરીશ ભયંકર જિદ્દી છોકરો છે. તેણે ભરી મજલિસમાં રેખાને કહી દીધું: 'આઇ હેટ યુ.' ને રેખાએ કહ્યું, 'આઇ હેટ યુ.' એણે કહ્યું 'મૂર્ખ.' આણે કહ્યું 'બેવકૂફ.' એણે કહ્યું, તારા દાંત તોડી નાખીશ.' આણે કહ્યું, 'તારું માથું ફોડી નાખીશ.' સમજ્યા, ગુરુજી?' મનહરશેઠે ઊંચે સાદે કહી દીધું.

'સમજ્યો. લગ્ન થવાની મને વધુ ખાતરી થાય છે.' ગુરુજીએ હોઠ ચાવી, વધુ દૃઢતાથી કહ્યું.

'પરંતુ રેખાનો મંગળ ઉચ્ચનો નથી. લગ્નેશ ખોટો છે. શનિ ઑપોઝિશનમાં–રવિની જરાય મદદ નહીં...' શેઠની બાજુમાં બેઠેલા શેઠના પુરોહિત કલોલકરે (કલાલ નહીં) વચમાં જ ટાપસી પૂરી દીધી.

'અને બુધ બાયલો છે–કબૂલ. છતાંય લગ્ન થશે.' ગુરુજી નિશ્ચિતપણે બોલ્યા.

'ગુરુજી! રેખા અને ગિરીશ, સાથે સાથે જ મોટાં થયાં છે. રેસમાં સાથે, ટ્રિપમાં સાથે, કૉલેજમાં સાથે, ઘરમાં સાથે, નાચમાં સાથે, બાથમાં સાથે. એમની રગેરગ હું જાણું છું. પણ આજે બન્નેના મિજાજ આસમાને ચઢ્યા છે. નહીં આ નીચે ઊતરે કે નહીં પેલો. ગિરીશના બાપના અને મારા ધંધાના રંગ ઊલટવા માંડ્યા છે.' મનહરે મૂળ મુદ્દો અંતમાં ભાંગેલી હિંમતથી કહી દીધો.

'મને ગિરીશ માટે નફરત થઈ છે, પાપા! યુ સી એબ્સોલ્યુટલી નફરત. આઇ ડિસ્પાઇઝ હિમ–હું એને ધિક્કારું છું. આઇ હેટ હિમ–હું એને તિરસ્કારું છું. એણે જાણી જોઈને મને જોઈસની આઇસક્રીમ આપી અને પેલી બ્લેકટોટ જ્યોતિને મેનીલાનો કોન! આપણી મલબાર હિલવાળી કલબમાં પેલી ખંબાલા હિલવાળી ચંપા સાથે તે જાણી જોઈને ડેન્સ કરવા ઊભો થયો અને જાણી જોઈને તેણે મને પાસ–ઓન કરી દીધી. મારી બધી ફ્રેંડ્સના દેખતાં. મને નીચું દેખાડવા તેણે મીનનેસ દેખાડી છે! હું તેને પરણીશ ને તેના મિજાજને બરાબર ઠેકાણે કરી દઈશ. આઈ હેટ હિમ રાઈટ ફ્રોમ ધ બૉટમ ઑફ માય હાર્ટ.' ભયંકર ગુસ્સામાં ધ્રૂજી ઊઠતાં રેખાએ કહ્યું.

'ગુરુજી, સાંભળો છો ને?' મનહર શેઠે કહ્યું, 'જો કોઈ છોકરી પરણવાની ના પાડે તો એક છોકરો તેને બળાત્કારે પરણી શકે છે. પરંતુ જો એક છોકરો ના પાડે તો એક છોકરી બળાત્કારે તેને કેવી રીતે પરણવા સફળ થાય તે મારી બુદ્ધિમાં નથી ઊતરતું.'

'બહેન જરૂર પરણશે. પરંતુ એક શર્ત છે. એમણે જાતે ગ્રહોની શાંતિ કરવી પડશે.' ગુરુજીએ શાંત અવાજે કહ્યું, પરંતુ રેખા આગ થઈ ગઈ. ભભૂકી ઊઠી:

'હું આ નોન્સન્સમાં બિલકુલ નથી માનતી.'

'તમારા એ નીચ, ક્રૂર, સ્કાઉન્ડ્રલ સાથે તમારે લગ્ન કરવું જ હોય તો ગ્રહોની શાંતિ તમારે જ હાથે થવી જોઈએ.' ગુરુજીએ ડોકું ઊંચું કરી પહેલી વાર રેખાને જોતાં જોતાં કહ્યું.

'ગ્રહશાંતિથી લગ્ન નક્કી થશે?' મનહરે બહુ જ આતુરતાથી વચમાં પૂછ્યું.

'આ વર્ષે લગ્ન. આવતે વર્ષે, ભગવાન કરશે તો બીજા શુભ સમાચાર માટે ગિરજા ગોર પાસે તમારે આવવું પડશે.' ગુરુજીએ

મંદ હસતાં કહ્યું.

'આ નોન્સેન્સ છે, સેન્સલેસ, મીનિંગલેસ. ઇટ્સ એ રૅકેટ. હું ગ્રહોની શાંતિમાં બિલકુલ માનતી નથી, પાપા!' રેખાએ કંઈક તુચ્છકારમાં કહી નાખ્યું, પરંતુ ગુરુજી સ્વસ્થ રહ્યા, બોલ્યા:

'તમે માનો કે ન માનો, ગ્રહો બરાબર એમનું કામ કર્યા કરે છે.'

'ગ્રહો તમારા ઘરના ઘાટીઓ છે કે જેમ તમે કહેશો તેમ ફર્યા કરશે?'

'ગ્રહો અમારા દેવતાઓ છે. અમારી પ્રાર્થના પર તેમને તરત વિચાર કરવો પડે છે.' ગુરુએ દૃઢ અવાજે રેખાને કહ્યું.

'આઇ ચૅલેંજ યુ!' ગુસ્સામાં કંઈ સંભળાવવા જતી રેખા બોલી. અને પછી એકાએક દાંત ભીસી ગુસ્સો દબાવી સ્મિત કરતાં કહેવા માંડી: 'ઑલ રાઈટ! કબૂલ. શું ગ્રહશાંતિ છે?'

'તમારે એકવીસ દિવસ મહાલક્ષ્મીના મંદિરમાં જવું પડશે.' ગુરુજીએ જન્મોત્રી બાજુએ કરી રેખા સામું જોઈ ટાઢે કલેજે કહેવા માંડ્યું.

'હું દસ વરસથી મંદિરમાં જતી નથી.'

'તો હવે જાઓ.'

'વૉટ નોન્સેન્સ! મંદિરે જવાથી ગ્રહો બદલાઈ જશે! આ તમારું જ્યોતિષ!'

'તમારે પરણવુ છે કે નહિ?' ગુરુજીએ કંઈ વધુ દૃઢતાથી પૂછ્યું.

'હા—ઓલરાઈટ. મંદિરમાં જઈશ, પણ સાડી નહીં પહેરું.' રેખા તોછડાઈમા બોલી.

'ભલે. ખમીસ—પાટલૂન પહેરી દર્શને જજો. તેમાં દેવીઓને કંઈ વાધો નથી.'

'શાસ્ત્રી! લક્ષ્મીનાં દર્શન કરવાથી શનિનું ઑપોઝિશન નીકળી જશે?' પુરોહિત કલોલકરે વ્યંગ કરતાં ગુરુજીને પૂછ્યું.

'નિશ્ચય, શાસ્ત્રી!' ગુરુજીએ 'શાસ્ત્રી' શબ્દ પર વજન મૂકી પુરોહિતનું અનુકરણ કરતાં તેને જવાબ આપ્યો. પછી રેખાને જોઈ કહ્યું:

'તો બહેન, હાથમાં નાળિયેર અને ગુલાબની માળા લઈ, બસો ડગલાં દૂરથી પગપાળા મંદિરમાં દર્શન કરવા તમારે જવું. પૂજારીને હસતાં હસતાં રોજ પાંચ રૂપિયા આપવા અને માતાને માથું નમાવવું.'

'નાળિયેરથી મંગળ માની જશે? પાંચ રૂપિયાથી રવિ સમજી જશે?' પુરોહિતે અદેખાઈમાં પાછો વ્યંગ કર્યો.

'હા, એ બંને ગ્રહો ગાય જેવા સીધા ચાલશે.' ગુરુજીએ પૂર્વવત્ અનુકરણ કરતાં જવાબ વાળ્યો અને પછી રેખાને કહ્યું:

'સવારના આઠ વાગ્યા પહેલાં અને નવ વાગ્યા પછી મંદિરમાં ન જવું.'

'કબૂલ.' રેખા બોલી.

'તેની કુંડળીનો રાહુ માની જશે?' પુરોહિત પાછા વચમાં બોલી પડ્યા.

'હસતો હસતો માની જશે.' ગોરજી એક એક શબ્દ ચીપી ચીપી બોલ્યા અને રેખાને કહ્યું:

'એક બીજી બહુ અગત્યની વાત. રસ્તે ભૂલેચૂકે ગિરીશ મળે તો એકવીસે એકવીસ દિવસ તમારે એની સાથે બોલવું નહીં!'

'તમે બોલવું કહો છો? આઇ હેટ હિમ!'

ગુરુજી આંખો ખેંચી રેખાને જોઈ રહ્યા. પછી સહેજ સ્મિત કરતાં ચેતવી દીધું:

'હં! ગુસ્સે ન થવું. તેને જોઈ તુરત નીચી આંખો કરી, નાળિયેરને જોતાં જોતાં મંદિર તરફ ચાલ્યાં જવું.'

'કબૂલ. બીજું કાંઈ?'

'બસ. પછી પોબારા!'

'આ ગોરખધંધા છે!' પુરોહિત કલોલકર ક્રોધમાં ઊભો થઈ બોલવા માંડ્યો:

'આમાં કયા ગ્રહની શાંતિ છે? મહાલક્ષ્મીને શનિ સાથે શું સંબંધ? ૨૦૦ ડગલાંને મંગળ સાથે શી સગાઈ? રેખાના નવે ગ્રહો વીફરેલા છે. લક્ષ્મીના પૂજનથી લક્ષ્મી આવે, લગ્ન ન થાય. હું પાંચ હજારની શર્ત લગાડું, જો લગ્ન થાય તો! ગિરજા ગોર! તમે જોષી નથી, ઉઠાઉગીર છો!'

‘ખબરદાર!’ ગુરુજીએ એકાએક પોતાનો સોટો ઉઠાવ્યો. અગર રેખા મંદિરે જશે તો બધા ગ્રહો પાંસરા થશે અને લગ્ન નક્કી થશે. મારું જ્યોતિષ સ્પષ્ટ રીતે કહે છે.’

મનહર, રેખા અને પુરોહિત કલ્લોલકરને જાણે ઇલેક્ટ્રિક શૉક લાગ્યો હોય તેમ ‘ઓહ’ કરી સ્તબ્ધ બની ગુરુજીને અને તેમના સોટાને જોઈ રહ્યાં.

પરંતુ આજે એ દિવસનો વિચાર આવતાં મને એકાએક ફફડાટ વછૂટ્યો.

તે રાતે ગુરુજી આવ્યાની ખબર પડતાં બીજે દિવસે સવારે અંધારે અંધારે ચા પીધા વિના હું ગુરુજી પાસે પહોંચી ગયો અને તેમના પગમાં માથું મૂકી રડતા અવાજે બોલ્યો: ‘ગુરુજી, હમણાં ને હમણાં રામેશ્વર રવાના થઈ જાઓ સાત મલકના ડાકુઓ અહીં આવી પહોંચશે.’

‘જરૂર આવવા દે વત્સ, મજા આવશે.’ અનંત શાંતિ દર્શાવતાં ગુરુજીએ મને વહાલથી કહ્યું, ‘તું ચા પીધા વિના આવ્યો છે ને? બેસ, ઉકાળો પી. ગોરાણી! જાડેજા આવ્યો છે!’

જોયું! આનું નામ જ્યોતિષી! હું ચા પીધા વિના આવ્યો છું તે બાપો મારો ગિરજો ગોર જાણી ગયો! ધન્ય ગુરુજી! ધન્ય જોષી!

પરંતુ ઉકાળાની રકાબી હજુ તો મોઢે અડાડું તેટલામાં છૂપી પોલીસના માણસોને લઈ બચુ લોખંડવાળો અંદર ધસી આવ્યો; અને પાગલની માફક ગુરુજીને દેખાડતાં બોલ્યો: ‘આ રહ્યો એ ઉઠાઉગીર ગોર! મારા પાંચ લાખ ફુર્રર્ર ફટ કરાવનાર. મને તબાહ કરનાર આ ખોટો છે. ફ્રોડ છે. ડાકુ છે. ચોગડે બે મીંડે ચારસો ને ઉપરથી પૂરેપૂરા વીસ છે.’

‘ખરી વાત છે.’ નપાસ થયેલા અન્ય વિદ્યાર્થીઓને લઈ અંદર ધસી આવતાં રવીન્દ્ર બોલી ઊઠ્યો, ‘ગુરુજી, તમે ને તમારા ગ્રહ સાવ જૂઠા છો. ધર્મને નામે પૈસા લૂંટનાર તમે પોલંપોલ છો. ક્યાં ગયા તમારા રાહુના મંત્ર? ક્યાં છે તમારા ગ્રહ?’

‘અરે માસ્તર! આ ગિરજો ગોર ખરેખર મહાચોર છે,’ રવીન્દ્ર પૂરું બોલી રહે તે પહેલાં રાતાપીળા થતા કસ્તૂરભાઈ દાખલ થતાં બોલ્યા. ‘સિદ્ધપ્રયોગના નામે મારી પાસેથી પાંચસો રૂપિયા લૂંટી ગયો, માસ્તર!’

‘પણ તમને તો રવિ ખરાબ રીતે નડતો હતો શેઠ!’ મેં વચમાં જ કહી દીધું.

‘અરે માસ્તર, રવિયે શું ને શનિયે શું? બધું હંબગના ભાઈ સવા હંબગ છે. માસ્તર, આ માણસને સીધો જેલમાં પહોંચાડી દેવો જોઈએ!’ પોલીસ તરફ આક્રંદ કરતાં તેઓ બોલ્યા.

‘જેલમાં નહીં, એને ઉપર પહોંચાડવો જોઈએ. એણે મારી પાસે બાવન માતૃકાઓ પૂજાવી છતાં મારો ધણી છૂટાછેડા આપવાની હાથ ઘસી ના પાડે છે.’ ચંચળબહેન સુરતીએ ઘરમાં પ્રવેશ થતા પહેલાં બોલી દીધું.

થઈ રહ્યું! મારો ડર ખરો નીકળ્યો. ગુરુજીના આવવાની વાટ જોઈ બધા ટાંપીને બેઠા હતા. એવામાં એકાએક કોઈ રડી પડ્યું. મેં પાછળ જોયું તો ચંચળની પૂંઠે જ કામિની રડતી રડતી દાખલ થઈ. ‘આ ગિરજો ગોર ધુતારો છે, શઠ છે. ગોરખધંધો કરનાર બિલકુલ બેપાની છે. હું તો ખલાસ થઈ ગઈ, મારા બાપ!’ કહેતાં કહેતાં કામિની બેસી ગઈ.

‘કંઈ સ્ફોટ પાડશો બહેન?’ પોલીસ અધિકારીએ અધિકારમાં પૂછ્યું.

‘ભાઈ, હું છતે ધણીએ વિધવા જેવી થઈ ગઈ. મારો ધણી જાપાન નાસી ગયો અને હવે ખબર આવ્યા છે કે જાપાનમાં જઈ તેણે તેની વાંદરી ટાઇપિસ્ટ સાથે લગ્ન કરી લીધાં છે. હવે મારી સાથે છૂટાછેડા માગે છે. હાય રે હાય! સત્યાનાશ જાય આ ગોરજીનું!’ કામિનીએ રડવાનું ચાલુ રાખ્યું, બલ્કે એ બધાંની સહાનુભૂતિ લેવા રડતી રહી.

એક અજબ ખળભળાટ ગુરુજીની ઓરડીમાં થઈ ગયો. દરેક જણ જાણે ગુરુજીને ખાઈ જવા ટાંપીને બેઠું હતું. જેવા તેઓ જાત્રાએથી આવ્યા કે તેમના ભક્તો અને તેમના શત્રુઓનો પ્રચંડ ધસારો એમની

ારડીમા થઈ ગયો હતો. કોઈ ગુરુજીના ટુકડા ી નાખવા તૈયાર હતુ તો કોઈ એમના ચોટિયા તોડવા તડપતુ હતુ. કોઈ તેમનુ માથું ફોડવા તો કોઈ તેમની કમ્મર તોડવા ઘુરકિયા કરી જોઈ રહ્યુ હતુ.

ગુરુજી ઠંડે પેટે બધાને સાભળતા સાભળતા હથેલીમા તંબાકુ મસળી રહ્યા હતા. જાણે કંઈ જ સાભળ્યુ ન હોય તેમ, તેમણે કલાત્મક રીતે હથેલી પર હથેલી મારી તાલબદ્ધ અવાજ કરતા તંબાકુની ઝીણી કરચો ફૂંકથી ઉડાડી દીધી. પછી બાકી રહેલીને મોઢામા નાખી ગાલના એક ખૂણામા ગોઠવી દીધી. પછી સ્વસ્થ બની ખૂણામા મૂકેલો તેમનો નેતરિયો સોટો હાથમા લઈ ઊભા થયા.

બધા આભા બની થોડી ક્ષણ તેમને જોતા જ રહી ગયા. ગુરુજીએ ગળું સાફ કર્યું અને પછી છૂપી પોલીસને દબાવી દે તેવા ગંભીર વજનદાર અવાજે બાઈઓ તરફ નજર કરી બોલવુ શરૂ કર્યું:

‘ચંચળબહેન અને કામિનીબહેન, અહી પારકા પુરુષો છે એટલે તમને મારા સોટાનો ચમત્કાર દેખાડતો નથી, અને કસ્તૂર શેઠ તથા બચુશેઠ, જો તમારે લડવુ જ હોય અને આ અધિકારી સાહેબ રજા આપે તો નીચે ચાલો. આ સાહેબના દેખતા મારા સોટાની કલા તમારા માથા પર ઉતારી દઉં. અને છોકરા રવીન્દ્ર, જો વધુ બોલ્યો છે તો આ સોટો તારા માથામા એવો ચોટી જશે કે જિંદગીભર યાદ કરીશ.’

‘આ તો ચોખ્ખી ગુંડાગીરી છે.’ ભયથી ખૂણામાં પેસી જતા રવીન્દ્રે કહ્યું. બધા એક એક સામુ મૂઢ બની જોવા લાગ્યા. ગુરુજી બોલ્યા -

‘પ્રિય યજમાનો! આ ગોરજીનુ ઘર છે, કતલખાનુ નહીં. અહીં માત્ર શાસ્ત્રાર્થ અથવા મિષ્ટાન્નની જ ચર્ચા થાય છે. ત્રીજી વાતને આ સોટો ટકવા દેતો નથી. તમ બધા ખરા છો, અને તમે બધા ખોટાય છો.’

ગુરુજી હંમેશની એમની ભેદવાળી વાણી બોલ્યા. અમે બધા આખો ફાડી તેમને જોતા રહ્યા. બચુએ પહેલ કરી.

‘ત્યારે શાસ્ત્રો બધાં ખોટા જ ને? ગ્રહો તદ્દન ખોટા!’

‘ગ્રહો ખોટા નથી, તમે ખોટા છો, શાસ્ત્રો ખોટા નથી, જોશી ખોટા છે.’

‘એટલે, એટલે ગિરજા ગોર?’ એક ખૂણામા આવીને ઊભેલો કલોલકર પુરોહિત અકળાઈ જતા બોલ્યો. ‘કાંઈ સમજાવશો કે ભરડ્યા જ કરશો?’

‘આધળાને સમજાય, પરંતુ છતી આખે આધળો હોય તેને કેમ સમજાવાય?’

‘મારા ચશ્માની ટીકા ન કરો. હું ઓછુ દેખું છું એ બરાબર છે, પણ હું આધળો નથી!’ પુરોહિતે પોતાના ચશ્મા ઠીક કરતા ચિડાતા કહ્યું.

‘જે બુદ્ધિથી જોઈ શકતો નથી તે જ ખરેખર આધળો છે તમો આધળા છો. બાર રાશિ અને સત્તાવીસ નક્ષત્રો જાણવાથી જોષી નથી થઈ જવાતું–શાસ્ત્રી!’

‘મોઢું સંભાળજે ગોર!’ બચુ લોખંડવાળો ગર્જ્યો, ‘પુરોહિતને મારા મોટા ભાઈ ગણું છું.’

‘તારું માથું સંભાળજે, શેઠ!’ ગુરુજીએ ચટ જવાબ આપ્યો, ‘મારા સોટાનો સ્વાદ વીસ વરસ પહેલા તારો બાપ ચાખી ગયો છે તમે શાસ્ત્રાર્થ કરો. બુદ્ધિની વાત કરો. પ્રેમની વાત કરો. તમારી બધાની ખાટલે ખોડ તો એ છે કે જ્યોતિષને ચમત્કાર ગણો છો. ગ્રહો એ ચોખ્ખું ગણિત છે. જ્યોતિષ એટલે વિજ્ઞાન.’

‘હું અભણ ન સમજ્યો, બાપા!’ મેં વચમાં બકી દીધું.

ગુરુજીનો અવાજ ધીમો પડ્યો. મારી તરફ આખો ફેરવી કૃપાદૃષ્ટિ કરતા બોલ્યા, ‘જો જાડેજા, સૂર્ય સવારના નિયમિત ઉદય પામે છે અને સાંજના નિયમિત અસ્ત થાય છે. કારણ? ગ્રહ. ચંદ્ર પંદર રાત ધીમે ધીમે ઉદય પામી પ્રકાશકિરણો પાથરે છે ને પંદર રાત ધીમે ધીમે, નિયમિત અસ્ત થાય છે. કારણ? ગ્રહ. એવી જ રીતે બીજા નવ

ગ્રહો ચોક્કસ નિયમ પ્રમાણે ઉદય–અસ્ત થતા થતા, દરેક જડ જીવના શરીર પર, કોઈ પણ પ્રકારનો ભેદભાવ રાખ્યા વિના પોતાનાં ચેતનકિરણો ફેંકતા રહે છે. સમજી ગયો ?'

'તે હશે. તેથી શું ?' મેં અભણ માણસની ગમારતાથી પૂછ્યું.

'તેથી જ ઘણું ઘણું બની રહે છે. તમે તેને ચમત્કારનું મિથ્યા નામ આપી અવળું વાટો છો. અનેક ગુણ–દોષવાળાં આપણાં માબાપોએ આપેલા આ શરીરનાં પંચતત્ત્વો આપણને વારસામાં મળેલાં છે. હવામાં અદૃશ્ય રીતે નિરંતર ઓસરતાં નવ ગ્રહોનાં ચેતનકિરણો તેમની સાથે મળી જતાં, આપણા દરેકના મનમાં એકધારાં ચેતના–આંદોલનો ઉત્પન્ન કરી રહે છે અને તેથી, આપણે તે પ્રમાણે વિચારતા, વર્તતા રહીએ છીએ. જેટલી આપણી બુદ્ધિ, જેટલી આપણી સમજ, જેટલો આપણો સંયમ અથવા જેટલું આપણું જાનવરપણું, તેટલા જ પ્રમાણમાં એકના એક જ ગ્રહોની આપણા પ્રત્યેક પર અલગ અલગ અસર થાય છે. પાગલ માણસ પૂર્ણિમાએ જ કેમ વધુ ગાંડો થાય છે? સમુદ્ર પૂર્ણિમાએ જ કેમ સૌથી વધુ ઊછળે છે? જુવાન છોકરા છોકરીઓ અને કવિઓ પૂર્ણિમાએ જરા વધારે વાયડાં કાં દેખાય છે? ગણિત! ચોખ્ખું ગણિત. સમજ્યો, જાડેજા! ધનેશ ને લાભેશ એ આધારે ને હિસાબે ફરતા ફરે છે.' એટલું કહીને ગુરુજી પલાંઠી વાળી બેસી ગયા.

'ગુરુજી, હું ન સમજ્યો. ધનેશ ને લાભેશની વાત કાં કરો? માર્ગી ને વક્રીમાં અમને શું સમજણ પડે! ચંદ્ર ગુરુના ઘરમાં પેસી ગયો કે શનિ મંગળ સામે આંખો ફાડી જોઈ રહ્યો છે એવી વાતો ન કરો. બધાય જોષીઓ નિરયન–સાયનથી માંડી હર્ષલ–પ્લુટો અને અષ્ટોત્તરી–વીંશોત્તરીથી માંડી અક્ષાંશ–રેખાંશ સુધી પહોંચી જાય છે. તમે સીધી વાત કરો. ગ્રહો એટલે શું? જોષી એટલે કોણ ?' મેં શ્વાસ ખાઈ પૂછ્યું.

ગુરુજી એક ક્ષણ ઝીણી આંખ કરી મને જોઈ રહ્યા. પછી ઓરડીની છત પર આંખ ફેરવી અને પછી મને જોઈ બોલ્યા, 'મારી ઓરડીમાં વીજળીની બત્તીના વાયર તું જુએ છે ?'

'ગુરુજી, હું ગ્રહોની વાત કરું છું, વાયરની નહીં.'

'હે અભણરાજ! વાયર એટલે ગ્રહ. જ્યાં જ્યાં વાયર ત્યાં ત્યાં વીજળી. વીજળીને તું ગ્રહ સમજ.'

'સમજી લીધું. પણ વીજળી એ ગ્રહ હોય તો પછી જોષી એટલે કોણ ?'

'બલ્બ બતાવનાર દલાલ.'

હું પ્રશ્નાર્થચિહ્નનું મોઢું કરી ગુરુજીને જોઈ રહ્યો. ફેલાઈ જતી તંબાકુને ગલોફાંમાં પુનઃ સંકોરતાં ગુરુજી અન્ય યજમાનોને સંભળાવતાં મને કહેવા માંડ્યા :

'જાડેજા, આ રૂમમાં વાયરને છેડે કેટલાનો બલ્બ છે ?'

'સાઠ પાવરનો.' મેં કહ્યું. મારી ધીરજ ખૂટતી જતી હતી.

'અને અંદર ગોરાણીના ખંડમાં પંદર પાવરનો બલ્બ છે. વાયર એક છે. વીજળી એક છે. પણ અહીં વધુ પ્રકાશ છે. અંદર ઓછો પ્રકાશ છે. અંદરના ખંડમાં કોઈ રતાંધળો રહેવા આવે તો પંદરને બદલે ૬૦ના પાવરનો ગોળો મૂકી શકાય. અને આ ખંડમાં આંખની બીમારીનો કોઈ માણસ આવે તો ૬૦ને બદલે દસનો ગોળો બદલી શકાય. એક જ વીજળી પેલા ખંડમાં બલ્બને લઈ ઓછો પ્રકાશ આપે છે. એ જ વીજળી બલ્બથી આ ખંડમાં વધુ પ્રકાશ આપે છે. વીજળી, બલ્બ, ઘર, તમારું. બલ્બ બદલવાનું કહેનાર જોષી. એવી જ રીતે આપણા દરેકના શરીરગૃહમાં પુણ્યપાપના નાના મોટા બલ્બો મૂકેલા છે ને ગ્રહો વીજળી આપ્યા કરે છે. હું કોઈ જોશીને નહીં, તને નિરક્ષરને, સમજાવું છું. દરેક ગ્રહ કોઈને સુખકારક છે તો કોઈને દુઃખ-

કારક છે. જ્યારે દુઃખ આવે ત્યારે દુઃખની અસર ઓછી સહેતા કેમ તેની સામે ટકી રહેવુ, અને જ્યારે સુખ આવે ત્યારે એને કેમ સંચિત કરી રાખવુ કે જેથી તે નિરર્થક વેડફાઈ ન જાય, આવુ માર્ગદર્શન કરાવવાનુ કામ જોષીનું છે. જોશી જો વીજળી સમજતો હોય, બલ્બની જાત જાણતો હોય અને માણસોના દર્દ જાણતો હોય (શારીરિક કે માનસિક), તો ચોક્કસ રસ્તો બતાવે. અને તે ખરો જ પડે.'

'વાહ! ધન્ય! શું ચમત્કાર!' હું કંઈક સમજતાં બોલી ઊઠ્યો.

'ચમત્કાર નહીં', અભણ યજમાન! આ તો ચોખ્ખું વિજ્ઞાન છે. ચોખ્ખો આયુર્વેદ!'

'આયુર્વેદ! પાછો બળાત્કારે આયુર્વેદ અહીંયાં ઘસડી લાવ્યા! ગોરબાપા, તમારી દરેક વાતમા આયુર્વેદ ઘૂસી આવે છે!' મેં મીઠો રોષ દેખાડતા કહી નાખ્યું.

'હે બુદ્ધિશૂન્ય! સાંભળ. તું જન્મ્યો તે વખતના બધાય ગ્રહો તારા શરીર પર કાયમની અસર મૂકી ગયા છે. તારા માબાપના શારીરિક લક્ષણો–કુલક્ષણો, તારા પોતાના સુવિચાર ને કુવિચાર, તારું શારીરિક સદાચરણ ને દુરાચરણ, તારા પંચતત્ત્વવાળા શરીરમા ઓતપ્રોત થઈ તને નિરંતર અસર કરતાં રહે છે. 'મેટર નેવર ડાઈઝ'–કોઈ તત્ત્વ મરતુ નથી. તારા અને તારા પૂર્વજોના, વર્તમાન યા ભૂત, કૃત્યો યા કુકૃત્યો, આજે નહિ તો કાલે, આ જન્મે નહી તો આવતે જન્મે તારે ભોગવ્યા વિના છૂટકો નથી. આયુ(જીવન)નો આ ખરો વેદ (જ્ઞાન) છે એટલા માટે જ ગુરુ ઉચ્ચનો હોય, ચાલુ દશા ઉત્તમ હોય, નવપંચમ યોગ હોય છતા એક પ્રવીણચંદ્ર નામનો પવિત્ર માણસ ભૂખે મરે છે ને તેનો પડોશી તે જ ગ્રહોવાળો બીજો પ્રવીણચંદ્ર લફંગાઓમા મિજાજ ઉડાવતો આનંદ કરે છે પવિત્ર શરીરવાળી ધર્મપરાયણ એક શાંતિબાઈ અસાધ્ય દર્દોથી પીડાતી રહે અને ફેશનને નામે દારૂની પ્યાલી ગટગટાવતી બીજી શાંતિબાઈ અનેક રોગોવાળા શેતાનો સાથે ઉજાણીઓ ઊજવતી હોય છે એક જ ગામમા, એક જ મહોલ્લામા, એક જ દિવસે જન્મેલા બે ખાનદાન છોકરાઓમા એક મૂઢ અને બીજો તેજસ્વી કેમ? એક જ ઘરમા એક જ માબાપના એક જ દિવસે જન્મેલા જોડિયામા એક નર અને એક નારી કેમ? એક મા-મુખુ ને બીજું બાપ-મુખું કાં? આમા ચમત્કાર નથી. તમારા સારાનરસા ભૂત ને વર્તમાન કામોના ચોખ્ખા સરવાળા–બાદબાકી છે.' ગુરુજી તેમની રોજની રીત મુજબ ગર્જી ઊઠ્યા પણ બચુ લોખડવાળો શાંત ન રહ્યો, બોલ્યો, 'તો પછી ગ્રહોની શાંતિના નામે તમોએ અમને ઉલ્લુ બનાવ્યા છે અમને ટાઢે કાળજે લૂંટી લીધા છે–ખરું કે નહીં?'

'જરાય નહીં. હું ખરો જોષી છું. કયો બલ્બ, કોને, કેમ, જરૂરનો છે તે હું જાણું છું' એટલું કહી બીજી બાજુ મોઢું ફેરવી તેઓ દરેકની ખબર લેવા લાગ્યા 'રવીન્દ્ર, તારા ગ્રહ સરસ છે પરંતુ તારી મહેનત ન કરવાની હરામખોરીથી તું નપાસ થાય છે. ગ્રહનો શું વાંક? તારો કંજૂસ બાપો તારા ટ્યુશન-માસ્તરનો પાંચ મહિનાનો પગાર હોઈયા કરી ગયો હતો તે મેં મોકલાવી દીધા. આ રસીદ. તારાથી નબળા ગ્રહનો તારો દોસ્ત પાસ થયો, કારણ, તેણે પુરુષાર્થ કર્યો. અર્થાત્ ભાગ્યે તેને પંદરનો બલ્બ આપ્યો હતો પરંતુ પુરુષાર્થથી તેણે સાઠનો કરી દીધો. બચુશેઠ, તમે તમારા સાળાના જ પાંચ લાખ લૂંટી લીધા હતા. એ જ રૂપિયા દેવાલીમા તેને પાછા મળ્યા, તેમા માથાં શાના કૂટો છો? તમારા ભોગ, એનુ ભાગ્ય. કસ્તૂરભાઈ, તમારે વગર મહેનતે દેશસેવક બનવું છે, પરંતુ પાંચ વરસથી ઘરડી માને દેશમાં કંઈ મોકલ્યુ? મેં પાંચસો તેને મોકલાવી દીધા છે. ચંચળ બહેન, તમે પ્રસિદ્ધિ મેળવવા જાહેરમા દાન કરી પછી ફરી ગયાં? તમારી જ્ઞાતિની બાવન છોકરીઓને તમારા નામે મેં જમાડી કપડા

લાવણ્યની
પ્રભા
વિકસાવનાર ...

માખણ સમો મુલાયમ લકમે ફેસ પાવડર આપની ત્વચાના કુદરતી સૌન્દર્યને ઓર દીપાવે છે. લકમે ડાઘાઓ છુપાવી આપની ત્વચાને અપૂર્વ કાન્તિ આપે છે. ત્વચાના રંગ સાથે સુમેળ સાધતા ૬ જુદા જુદા રંગો-નેશનલ, રશેલ, ગોલ્ડન પીચ, રોઝ-કોરલ, સન-ટેન અને ગ્લોઇંગ અમ્બર-ત્રણ જુદા જુદા કદમાં મળી શકે છે.

લકમે
ફેસ પાવડર

સંચય

[અન્ય સામયિકો મેળવીને વાચી નહિ શકતા 'અખંડ આનંદ'ના વાચકો માટે વિવિધ વિષયો પરત્વે પ્રતિષ્ઠિત સામયિકોમાંથી તેમ જ નામાકિત નાગરિકોના પ્રવચનોમાથી જાણવા જેવા વિચારો અહીં રજૂ થાય છે. આમાંના દરેક વિચાર સાથે તંત્રી સંમત છે, એમ માની લેવું નહિ.]

આર્થિક સાથે આધ્યાત્મિક પ્રગતિની જરૂર

આપણી પાયાની સંસ્કૃતિ અને પ્રણાલિકાઓ કે જે ભારતને એક જીવંત રાષ્ટ્ર તરીકે ચાલુ રહેવામાં સહાયભૂત બની છે તેનું જતન કરવાના પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.

પરદેશી વિચારોને ગ્રહણ કરવા એ સારું છે પરંતુ તે આ દેશ પાસે રહેલી સારી વસ્તુઓને ભોગે થવું ન જોઈએ. આર્થિક પ્રગતિની સાથે આધ્યાત્મિક અને નૈતિક કલ્યાણ પણ થાય નો એ પ્રગતિ સુમેળભરી બનશે. આપણી પ્રાચીન વિચારધારાના યોગ્ય મૂલ્યાંકન માટે સંસ્કૃતનો અભ્યાસ અગત્યનો છે.

ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદ

સિલોન એ લંકા નથી!

સામાન્ય જનસમાજમાં પ્રચલિત સમજણ એવી છે કે હિંદુસ્તાનની દક્ષિણે સિલોનનો ટાપુ છે એ જ લંકા છે. પણ એ સમજ નિરાધાર છે.

હિંદુસ્તાનના દક્ષિણ કિનારાથી ૧૦૦ યોજન દૂર આવેલા રાક્ષસદ્વીપ નામના એક વિશાળ દ્વીપની રાજધાની લંકા–ભૂમધ્ય રેખા પર આવેલી હતી. વાયુપુરાણના ભુવનવિન્યાસ પ્રકરણના ૪૮ મા અધ્યાયમાં જુદા જુદા દ્વીપોનું વર્ણન છે. શ્લોક ૨૦થી ૩૦માં મલયનુ વર્ણન છે. 'એમાં સુવર્ણની ખાણો છે. વસ્તી મ્લેચ્છ છે. મલય નામે વિશાળ પર્વતમાં ચાંદીની ખાણો છે. આ પર્વત પર પર્વને અવસરે સ્વર્ગીય આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે. અહીં પ્રખ્યાત ત્રિકૂટ પર્વત પણ છે. આ પર્વતના ઉત્સંગમાં લંકાપુરી છે. આ પુરીમાં ઇચ્છિત રૂપધારી બલગર્વિત દેવશત્રુ મહાત્મા રાક્ષસો રહે છે.'

મહાભારત શાંતિપર્વમા તામ્રદ્વીપ (સિલોનનુ પ્રાચીન નામ) અને લંકાનો પૃથક્ ઉલ્લેખ છે. તે પ્રમાણે વનપર્વમાં પણ સિંહલ અને લંકાનો પૃથક્ ઉલ્લેખ છે. માર્કણ્ડેય પુરાણમા કૂર્મવિભાગમાં લંકા અને સિંહલનો પૃથક્ ઉલ્લેખ છે. શ્રીમદ્‌ભાગવતમા જમ્બુદ્વીપના આઠ ઉપદ્વીપોનું વર્ણન છે. એનાં નામોમાં પણ સિંહલ અને લંકાનો પૃથક્ ઉલ્લેખ છે. રાજશેખરના બાળરામાયણ નાટકના ત્રીજા અંકમાં લંકેશ્વર રાવણના વિનોદાર્થે સીતાસ્વયંવર નામના અભિનયનું વિવરણ છે. અન્ય રાજાઓની સાથે સિંહલાધિપતિ રાજશેખર નામનું આ અભિનયનું પાત્ર છે. આ ઉપરથી સિંહલાધિપતિ રાજશેખર અને લંકેશ્વર રાવણ ભિન્ન ભિન્ન પુરવાર થાય છે. આના જ દશમા અંકમાં ભગવાન રામ સિંહલ અને લંકાને જુદાં જુદાં બતાવે છે.

આટલા ઉપરથી વાંચનારને ખાતરી થશે કે સીલોન અને લંકા એક નથી. સંભવ છે કે રાક્ષસદ્વીપના કેટલાક વતનીઓએ અતિપુરાતન કાળમાં સિંહલમાં વસવાટ કર્યો હોય. ને પછી રાક્ષસદ્વીપ પર પાણી ફરી વળ્યાં હોય.

'મુંબઈ સમાચાર'

કમ્મરનો દુખાવો
હેરાન કરે ત્યારે...

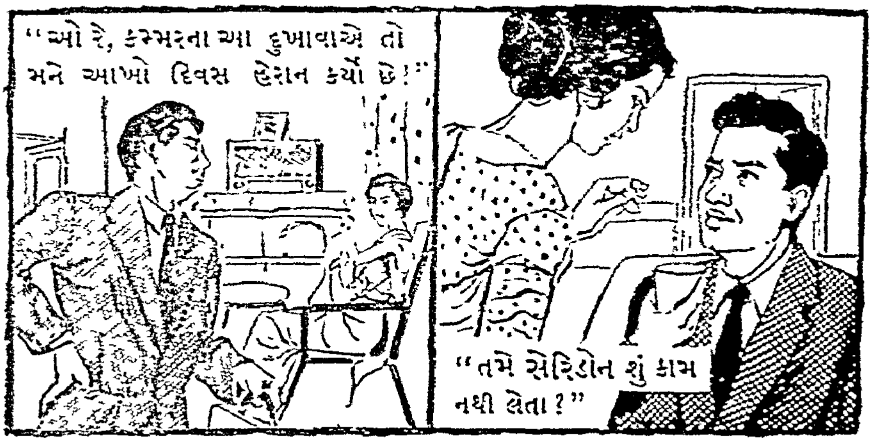
"ઓ રે, કમ્મરના આ દુખાવાએ તો મને આખો દિવસ હેરાન કર્યો છે!"
"તમે સેરિડોન શું કામ નથી લેતા?"

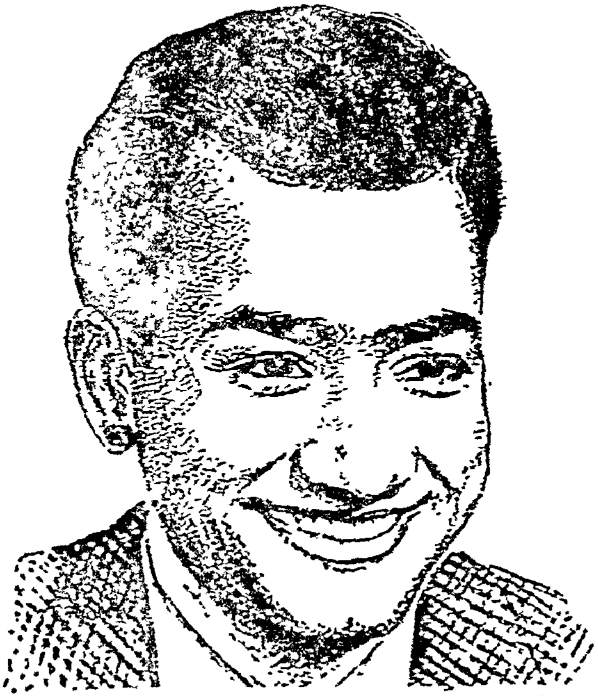

થોડી વાર પછી...
"સેરિડોનનો ખ્યાલ વહેલો આવ્યો હોત તો કેવું સારું... તેનાથી દુખાવો બંધ થઈ ગયો!"

સેરિડોન 'રોશ'

દર્દ દૂર કરે છે, આરામ પહોંચાડે છે, તાજગી આપે છે

દર્દ અને દુખાવા પર સેરિડોન અચૂક અને નિરાપદ રીતે જલદી આરામ આપે છે, શારીરિક દુખાવા, શિર-દર્દ, દાંતના કળતર, તાવની અસર અને બેચેની પર સેરિડોન લ્યો.

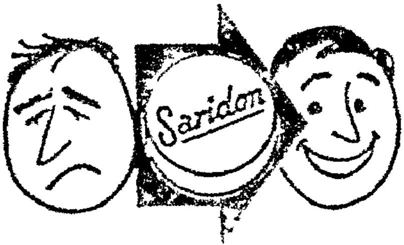

એક જ ટીકડી પૂરતી છે
(એક ટીકડીના ૧૩ નયા પૈસા

પુખ્ત વયના માણસો માટે ૧ ટીકડી
બાળકો માટે ¼ થી ½ ટીકડી.

'રોશ' ઉત્પાદન
સોલ ડિસ્ટ્રિબ્યુટર્સ: વોલ્ટાસ લિમિટેડ

SAR. 6. 1524

પરસ્પર પ્રશંસા !

જો અત્યારે ચાલે છે તેમ ચાલ્યા કરશે તો ગુજરાતી સાહિત્ય અને આપણા ગુજરાતી સાહિત્યકારો, પ્રશંસાને બદલે તિરસ્કારને પાત્ર જ વધુ બનતા જશે.

હમણાં જ ગુજરાતના 'શ્રેષ્ઠ' પુસ્તકોને ઇનામો અપાયાં. જેમા એકાદ બે અપવાદ સિવાય આ પુસ્તકોને કેટલે અંશે શ્રેષ્ઠ ગણાવવા તે તો સૌ સારી રીતે સમજી શકે છે. આ 'શ્રેષ્ઠ' કહેવાતાં જે જે પુસ્તકો ઇનામો લઈ જાય છે, તેમા મોટે ભાગે એકનો એક ગ્રુપ, પરસ્પર પ્રશંસાને લીધે ઇનામો લઈ જતો નથી લાગતો? સારા આશાસ્પદ નવા લેખકોને તો લગભગ નકામા ગણીને જ, જાણે પહેલેથી જ વિચાર બાંધીને બેસી ગયા હોય તેમ લાગે છે; પરંતુ વ્યાપક ટીકાના ભોગ ન થવુ પડે એટલા માટે એકાદ બે નવા લેખકો તરફ પણ ઇનામના નાનકડા ટુકડા ફેંકાય છે.

આ ઇનામ આપનારા અને લેનારાઓમા, જૂજ અપવાદને બાદ કરતા બાકીના બીજા છે કોણ તે ગુજરાતનો સાહિત્યપ્રેમી વર્ગ ખૂબ જ સારી રીતે ઓળખી ચૂક્યો છે. એમા કોઈ કોઈ તો એવા પણ છે કે જેઓ પાસે એકબીજાને 'ખટાવવાની' પાસાદાર ચાવી રહેલી હોય છે. 'હું તારું પુસ્તક, પાઠ્ય પુસ્તકમા આવે તે માટે પ્રયત્ન કરી દઈશ.' 'રેડિયો પર તને નિયમિત પ્રોગ્રામ મળતા રહે તે માટે ફલાણા ભાઈને મે મજબૂત ભલામણ કરી જ રાખી છે,' 'સાહિત્યસંસ્થાઓ કે એકેડેમીઓ મારફત તને કામ મળે તે માટે જરૂરી ભલામણોની તારે ચિંતા ન રાખવી.' 'અમારી યુનિ.મા તને પેપરસેટર, એકઝામિનર વગેરેમા બેસાડી દઈશ.' આવુ તો બીજુ ઘણુ ઘણુ ચાલી રહ્યું છે. ગુજરાતના સાહિત્યકારો માટે અને ગુજરાતી સાહિત્ય માટે પણ, આ શું નીચું જોવડાવનારું નથી?

શ્રી રમેશ કે. મહેતા

દેશનું યૌવનધન

આપણા યુવાનોનું શું થવા બેઠું છે? જેઓના પર આપણા દેશના અને તેની પ્રજાના ભાવિનો આધાર છે તેઓ જો તેમને માથે આવી પડનારી જવાબદારી સંપૂર્ણ રીતે સંભાળી શકે એવી યોગ્યતા મેળવવાની દરકાર ન કરતા યુવાનીના તનમનાટમા મૌજશોખ, ઐશઆરામ અને ખોટાં તોફાનોમા સમય ગાળવાની વૃત્તિ વધારે પ્રમાણમા દાખવતા થાય અને એની સાથોસાથ સ્વૈરાચારી વર્તન પણ કરતા જાય, તો આપણા દેશના ભાવિ માટે ઉજળી આશા રાખવાનું કઈ રીતે બની શકે? યુવાનોમા વધતી જતી વિલાસી વૃત્તિ સાથે વધતું જતું સ્વચ્છંદી વર્તન દેશ માટે મોટી ચિંતાનો વિષય છે. યુવાનીનો કાળ એવો છે કે જે કાળમા ચોક્કસ પ્રકારનો ઉન્માદ સ્વાભાવિક લેખાય. પણ એને સંયમિત બનાવીને જો આપણા યૌવનધનને યોગ્ય દિશામા વાળીને ચારિત્ર્યશીલ અને કર્તવ્યપરાયણ બનાવવામા નહિ આવે તો દેશ ભવિષ્યમા વિમાસણમા જ મુકાઈ જશે.

'મુંબઈ સમાચાર'

ભારતી સ્ત્રીઓ ગુલામીમાં વેચાય છે!!

વિદેશ વ્યવસાય ખાતાના રાજ્ય પ્રધાન શ્રીમતી લક્ષ્મી મેનને લોકસભાને જણાવ્યું હતુ કે, ભારતીય ધંધાદારીઓને તેમની સાથે ઇરાની અખાતના શેખડમ વિસ્તારમા સ્ત્રીઓને લઈ જવા પર સરકાર પ્રતિબંધ મૂકવાનો ઇરાદો ધરાવે છે.

વિદેશ વ્યવસાય ખાતાને લગતા બજેટ વિષેની ચર્ચા દરમિયાન તેમણે ઉપરોક્ત પ્રદેશોમા ભારતીય સ્ત્રીઓ ગુલામ તરીકે વેચાઈ રહી છે એ પ્રકારના નિવેદન અંગે જવાબ આપતા, એ વાતનો સ્વીકાર કર્યો હતો કે, મુંબઈથી આ દેશોમાં જતા વેપારીઓ, ખાસ કરીને મુસ્લિમ વેપારીઓ, અહીં લગ્ન કરીને ત્યા જાય છે. અને તેમની એ પરિણીત

હવે
[illegible]
અઠવાડીઆમાં
બે
વખત
કોમેટ જેટ
વિમાની સરવીસ
[illegible]
નેરોબી

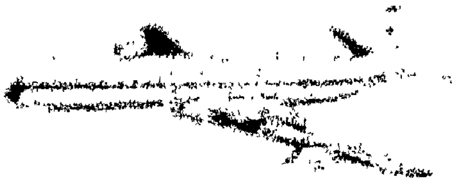

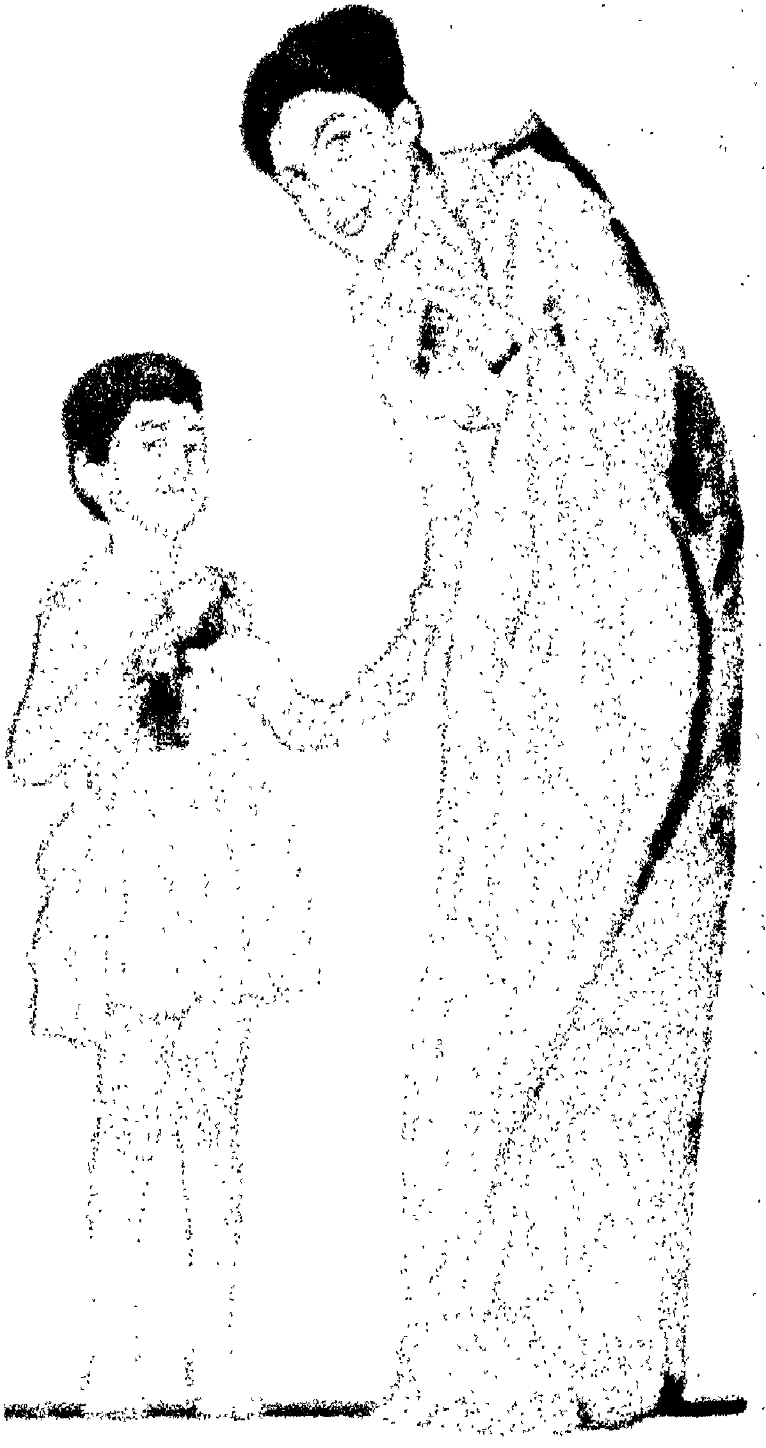

સ્ત્રીઓને ત્યાં વેચી મારે છે. આ બાબતમાં સરકાર એ દેશોમાં સ્ત્રીઓને લઈ જવા પર પ્રતિબંધ મૂકવાનું પગલું લઈ શકે. આ હકીકત જાણવામાં આવતાં રાષ્ટ્રકુટુંબના દેશોના મિશનને પણ જાણ કરવામાં આવી છે.

પી ટી આઈ

•

પુત્ર કે પુત્રી ?

સગર્ભા સ્ત્રીઓ પોતાને ગર્ભાધાન પછી ત્રણ અઠવાડિયામાં પુત્રનો જન્મ થશે કે પુત્રીનો તે જાણી શકશે.

'ઑરગોન ક્રોમેટોગ્રાફ' નામનું એક નવું ઇલેક્ટ્રોનિક યંત્ર શોધવામાં આવ્યું છે. તે ૨૦ મિનિટમાં ગર્ભાશયની અંદરના બાળકની જાતિ પારખી શકે છે.

આ યંત્રની કીમત ૭૦૦ સ્ટર્લિંગ છે અને સગર્ભા સ્ત્રીના લોહીનું પૃથક્કરણ કરીને ઉપર જણાવેલી ચમત્કારીક શક્તિ તે બતાવી શકે છે. આ યંત્ર કેમ્બ્રિજમાં નવા વૈજ્ઞાનિક શસ્ત્રોના કારખાનાના ઉદ્ઘાટન સમયે વૈજ્ઞાનિકો અને તબીબોને બતાવવામાં આવ્યું હતું.

'મેન્ચેસ્ટર ગાર્ડિયન'

ધનિકોનું ધન લઈ લેવું તે સમાજવાદ નથી

ભારતની પ્રાથમિક જરૂરિયાતો પૂરી પાડવા માટેના ઉપાયો યોજવા એ ફરજ આપણી સરકારની છે, એટલું જ નહિ પણ આપણી સહુની છે. કોઈને રંજાડ કર્યા વગરના સાત્ત્વિક ઉપાયો જો બજેટમાં હોય તો બજેટને હું ધાર્મિક બજેટ કહું. મનુષ્યની જરૂરિયાતો વધી રહી છે અગર કહું કે મનુષ્ય પોતાની જરૂરિયાતો વધારી રહ્યો છે તેનાં ભયસ્થાનો તરફ દુર્લક્ષ કર્યા વગર માનવ સમાજનાં સામાન્ય સુખસગવડોની ચિંતા કરવી તે દરેક ગજસત્તાની ફરજ છે આર્થિક ઉન્નતિ કરવા માટે જે સામુદાયિક પ્રયત્ન તેનું નામ યોજના. આપણો હેતુ દેશની ધનસંપત્તિ વધારવાનો છે, ધનિકોનું ધન ઝૂંટવી લેવાનો નથી. ધનવાનોના પૈસા લઈ લેવાની પ્રવૃત્તિને જો સમાજવાદ કે સામ્યવાદ જેવાં રૂપાળાં નામો આપવામાં આવતાં હોય તો એ વાદોમાં કોઈ વિચારશીલ માણસને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થવાની નથી. ધનનું ઉપાર્જન કરવું એ ગુનો નથી, પણ પુરુષાર્થ છે. ધન મેળવવા માટે મનુષ્ય સાહસો ખેડે છે, યાતનાઓ વેઠે છે, દૂર દેશ જઈ ઘરબાર તથા કુટુંબકબીલો છોડી દુઃખો સહન કરે છે અને ઉજાગરા વેઠે છે. એ બધું કરીને જો એ ધન પેદા કરે તો એનું ધન ભોગવવાનો એને હક્ક છે

શ્રી યશોધર મહેતા

પ્રાદેશિક અનિષ્ટ

રાજ્યોમાં ભિન્ન ભિન્ન પ્રાદેશિકતાનું અસ્તિત્વ આપણી સંકુચિત મનોવૃત્તિ પ્રગટ કરે છે. પ્રધાનમંડળની રચનામાં પણ જ્યારે આ 'પ્રાદેશિકતા'ને માન્ય લેખવામાં આવે ત્યારે એ કાયમી બની જાય છે, અને આ રોગને તેનાં મૂળ ઊંડાં ઉતારવામાં સહાયક બને છે. આ અનિષ્ટને નિર્મૂળ કરવા સત્તાધારી પક્ષે પોતાનાથી બનતું બધું જ કરવું જોઈએ.

રાજ્યો વચ્ચે તો પ્રાદેશિકતાની ભાવના (ભાષાવાર પ્રાંતરચનાના પરિણામે) વળી નવા જ સ્વરૂપે બહાર આવતી આપણે જોઈએ છીએ; નદીઓના પાણીની વહેંચણીનો પ્રશ્ન આ વૃત્તિનું જ એક અનિષ્ટ પરિણામ છે. વહીવટી સગવડ ખાતર (ભૂલથી ભાષાવાર ધોરણે) રચાયેલા બે એકમો વચ્ચે પાણીની વહેંચણીનો પ્રશ્ન 'આપસની તકરાર'નું કારણ બની રહે એ તો જે પોતાને ભારતીય માને છે તેને મૂર્ખાઈભરેલું જ લાગે! પાણીની વહેંચણીથી તો જેમ બને તેમ વધુ ભારતીયોને વધારેમાં વધારે લાભ થવો જોઈએ; અને આની સાથે આન્ધ્ર, કર્ણાટક અથવા મહારાષ્ટ્રની આગવી ભાવનાને જગાય નિસ્બત ન હોવી ઘટે.

• • •

શ્રી સી જી પાતની

વહીવટમાંનો વેડફાટ અને દુર્વ્યય ઘટાડો

આજનું વહીવટી તંત્ર બિલકુલ આવડત વગરનું છે અને તેમાં ભારે શિથિલતા વ્યાપેલી છે. કેટલીક વખત અક્ષમ્ય ઢીલ અપ્રમાણિકતા પેદા કરે છે અને એને કારણે જનતાને પણ અસહ્ય હાડમારી વેઠવી પડે છે. આમાં તાત્કાલિક સુધારો થવાની જરૂર છે.

બિહાર આગળ પડતું ને વિકસિત રાજ્ય બને એ માટે તેના વિકાસકાર્યને આગળ ધપાવવા સરકાર તેની આવક વધારવા જનતા પર કર નાખે છે. પણ જ્યાં સુધી સરકાર બધી જ જાતના વેડફાટો અને ગોટાળાને નિર્મૂળ કરવાની બાંહેધરી ન આપી શકે. ત્યાં સુધી ગરીબ જનતા પાસેથી વધુ નાણાં વસૂલ કરવાં એ નૈતિક રીતે અયોગ્ય છે.

વળી જો આ નાણાંનો ઉપયોગ માત્ર સરકારી ખાતામાં નવી જગ્યાઓ ઊભી કરવામાં જ થતો હોય તથા તેને આધારે કર્મચારીઓ પરિશ્રમ કરવાને બદલે મોજ કરતા હોય અને કંઈ નક્કર પરિણામ આવવાને બદલે નાણાંનો વેડફાટ જ થતો હોય, તો આપણને વધુ નાણાં મેળવવાનો નૈતિક અધિકાર નથી, એટલું જ નહિ પણ સામાજિક રીતે પણ તે વાજબી નથી.

પંડિત બિનોદાનંદ ઝા
બિહાર રાજ્યના મુખ્ય પ્રધાન

બેસિતમ મોંઘવારી વિ. નાણાંનો વેડફાટ

દર સાલ આગલી મોંઘવારીને ભૂલી જવાય છે અને નવી મોંઘવારી ઊભી થતી જાય છે. જનતાએ કેડ બાંધીને લડી લેવાનો નિશ્ચય કરવો જોઈએ. નવા કરવેરા અને મોંઘવારી સામે આખા દેશમાંથી ખરું આંદોલન જાગશે તો સફળતા મેળવ્યા વિના રહીશું નહિ.

ખર્ચનો વધારો મોટા ભાગે થયા કરે છે. તે વિકાસનાં કામ સિવાયના વહીવટી ખર્ચમાં

ઘણાને બદલે મારે તો એ એક જ બસ છે!

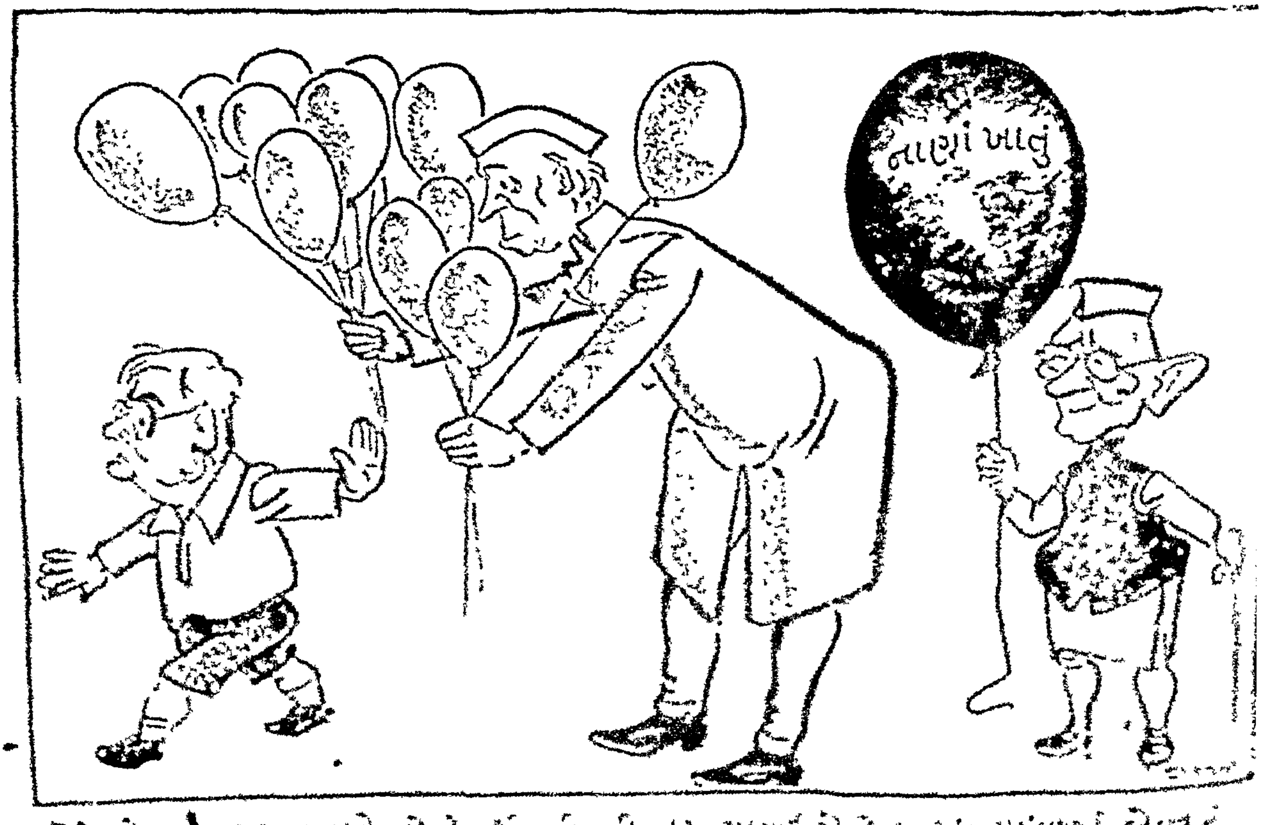

એવો હેવાલ બહાર આવ્યો છે કે, શ્રી. ટી. ટી. કૃષ્ણમાચારીએ કેન્દ્ર પ્રધાનમંડળમાં જોડાવાનું આમંત્રણ નકાર્યું હતું.

સૌજન્ય : 'શંકર્સ વિકલી'

પણ થાય છે.

બીજી બાજુએથી જોઈએ તો જાહેર વિભાગના ઉદ્યોગોમાં લગભગ સાડા સાતસો કરોડ રૂપિયા રોકાયા છે. એમાંથી ત્રીજી યોજનામાં આશરે રૂપિયા સાડાચારસો કરોડ મળે એવી ગણતરી રાખવામાં આવી છે. આમ છતાં રૂપિયા ચાલીસ કરોડ નથી મળ્યા; એટલું જ નહિ પણ બે કરોડ જ રૂપિયા મળ્યા છે. આ બતાવે છે કે પ્રજાના કરોડો અને અબજો રૂપિયા કેવી ફડાઉ રીતે વેડફી નાખવામાં આવે છે.

આથી કરોડોના મોટા કૉન્ટ્રાક્ટરો, ઉચ્ચ અધિકારીઓ અને કોંગ્રેસી નેતાઓ કેવા ખાટી જાય છે અને તે પણ પ્રજાને પૈસે તેનો આ બેનમૂન દાખલો છે.

શ્રી ઇન્દુલાલ યાજ્ઞિક

સત્તાની ખેંચતાણ

આજે સત્તા માટેની ખેંચતાણ અને ઝઘડા ચાલુ છે. પક્ષ પક્ષ વચ્ચે તો આવી ખેંચતાણ છે જ, પરંતુ પક્ષની અંદરોઅંદર પણ એ ચાલુ થઈ છે. જ્યાં સત્તા કબજે કરવાની ઇચ્છાથી કામ થતું રહેશે ત્યાં સાચું કામ થઈ શકવાનું નથી.

કહેવા ખાતર તો એમ કહેવાય છે કે અમે સેવા કરવા સારુ સત્તા પ્રાપ્ત કરવા ઇચ્છીએ છીએ. આ જો સાચું હોય તો તો ડરવાનું કશું કારણ નથી. પણ ખરું શું છે એ તો સૌ કોઈ પોતપોતાનું અંતર તપાસીને નક્કી કરી શકે છે. બાકી જરૂર તો એ છે કે સેવા કરાય તે સત્તાને માટે નહિ. અને સત્તા પણ મેળવાય પરંતુ તે કેવળ સેવાને સારુ જ. જો આ પ્રકારે આપણું કામ ચાલ્યું તો જ ગાંધીજીનું સ્વરાજ્ય આવશે.

કાજળની કોટડીમાં એક વાર પેઠા કે કાળા થયા વિના રહેવાના નથી. આપણે ગંજાવર કારખાનાં ઇચ્છતા હોઈશું તો કેન્દ્રીકરણ આવ્યા સિવાય રહેવાનું નથી. આ વાતનો અંદાજ તો આપણને થોડા વખતમાં જ આવી ગયો. એક કારખાનું કર્યું: એને ચલાવવા માટે વળી બીજું કારખાનું જોઈએ. એમ કરતાં કરતાં કારખાનાંની હારમાળા ઊભી થઈ જવાની. જોતજોતામાં આખો દેશ જ એક મોટું કારખાનું બની જવાનો.

શ્રી રાજેન્દ્રપ્રસાદ

ખોટને માર્ગે લઈ જતી વર્તમાન અર્થનીતિ

‘વર્તમાન અર્થનીતિ ઉત્પાદનવિરોધી, વપરાશવિરોધી અને બચતવિરોધી છે. મધ્યમ વર્ગને ચીજ વસ્તુઓ તેમ જ તેમને મળતી સેવાઓ માટે ભારે કરવેરાને કારણે ઘણા જ ઊંચા દામ આપવા પડતા હોવાથી તેઓ ક્યાય રોકાણ કરવા માટે કશું જ બચાવી શકતા નથી. જો સરકારની આ જ પ્રકારની નીતિ ચાલુ જ રહેશે તો ઓછા રોકાણને કારણે ઉત્પાદન પણ ઓછું જ થશે.

૧૯૫૨ માં માથાદીઠ સરેરાશ આવક ૨૫૦ રૂપિયા હતી તે આજે વધીને ૨૯૨ રૂપિયાની થઈ છે, જે ફક્ત ૧૭ ટકાનો જ વધારો બતાવે છે. આને ભાગ્યે જ સંતોષકારક ગણી શકાય. માણસ દીઠ આવકના ક્રમાંકમાં એશિયાના દેશોમાં ભારતનું સ્થાન અઠ્ઠાવીસમું છે. આ સિવાય ૧૯૫૧ થી ૧૯૬૧ સુધીમાં કારખાનાઓમાં ૨૯ લાખ માણસોને રોજગારી મળતી તે વધીને ૩૬ લાખની થઈ છે—અર્થાત્ તેમાં માત્ર ૭ લાખનો જ વધારો થવા પામ્યો છે.

લોકો પોતાની મૂડીનું રોકાણ કરતા થાય તેવું વાતાવરણ સર્જવાના પ્રયત્નો કરવા જોઈએ. આ રોકાણ ઉત્પાદક હોવા ઉપરાંત લોકોને રોજગારી પૂરી પાડે તે પ્રકારનું હોવું જોઈએ. પોલાદનાં કારખાનાંઓ માટે રોકવામાં આવેલા ૧૦૦૦ કરોડ રૂપિયામાંથી ઘસારો અને વ્યાજને ગણતરીમાં લેતાં ૬૦ કરોડ રૂપિયાની ચોખ્ખી ખોટ જોવા મળે છે.

૧૯૬૦માં ૨૬૫ કરોડ રૂપિયાનું રોકાણ થયેલ; ગયે વરસે તે ઘટીને ૨૪૪ કરોડ રૂપિયાનું થયેલું. વળી વાસ્તવમાં તો

કેટલીય નવી ઊભી થતી કંપનીઓ ફડચામાં ગઈ છે.

હું કંઈ જાહેર વિભાગનો વિરોધી નથી. પરંતુ વહીવટી કુશળતા અને યોગ્ય રોકાણુ-નીતિ હોવી જોઈએ, કે જેનો વર્તમાન સમયમાં સર્વથા અભાવ જોવામાં આવે છે. આયોજન તો સૌએ સ્વીકાર્યું હોય એવું અને સામૂહિક હોવું જોઈએ.

શ્રી ઘનશ્યામદાસ બિરલા

*

'હું બિરલાજીના મતને મળતો છું. મને લાગે છે કે યોજના (અં. પ્લાનિંગ)થી દેશના અર્થતંત્ર ઉપર ખાસ અસર થઈ નથી. સમાજવાદ એ શ્રદ્ધાનો વિષય નથી, પણ નક્કર કાર્યક્ષમતાનો છે. યોજનામાં શું સફળતા મળી અને શું નિષ્ફળતા મળી તેનું સરવૈયું કાઢવાની જરૂર છે.'

શ્રી ગગનવિહારી મહેતા

ઢેકું ભાંગીને ધૂળ !

ભારતમાં પંડિત જવાહરલાલ નહેરુએ સહકારી ખેતીની હિમાયત કરી તે અગાઉ ઘણાં વર્ષ પહેલાં ૧૯૩૨–૩૩ માં ગુજરાતના ખેડા જિલ્લામાં સ્વેચ્છાએ આ પ્રકારની મંડળીઓ માટે પ્રયત્ન થયો હતો. બારેક માસના અખતરાને અંતે કંગાળ પરિણામ અને અનહદ નુકસાનને જ કારણે તેને સમેટી લેવામાં આવી. ૧૯૩૦ ના અરસામાં પૂનાની આસપાસ પણ આવો જ નિષ્ફળ પ્રયાસ થયો હતો. ભારતની રિઝર્વ બેંકે પોતાના ૧૯૫૭–૫૮ ના સહકારી પ્રવૃત્તિના આંકડાને લગતા નિવેદનમાં જાહેર કર્યું છે કે, ભારતમાં સહકારી ખેતી કરતી ૩૬૪૬ મંડળીઓ છે. આ મંડળીઓના કાર્યક્ષેત્રમાં કેટલા એકરના વિસ્તારમાં એકર દીઠ કેટલું ઉત્પાદન થયું હતું તે જણાવવામાં આવ્યું નથી. પણ આ મંડળીઓને હેવાલના વર્ષ દરમિયાન ૧,૦૪,૦૦૦ રૂપિયાનું ચોખ્ખું નુકસાન

'રેસ'ની ઘોડદોડ !

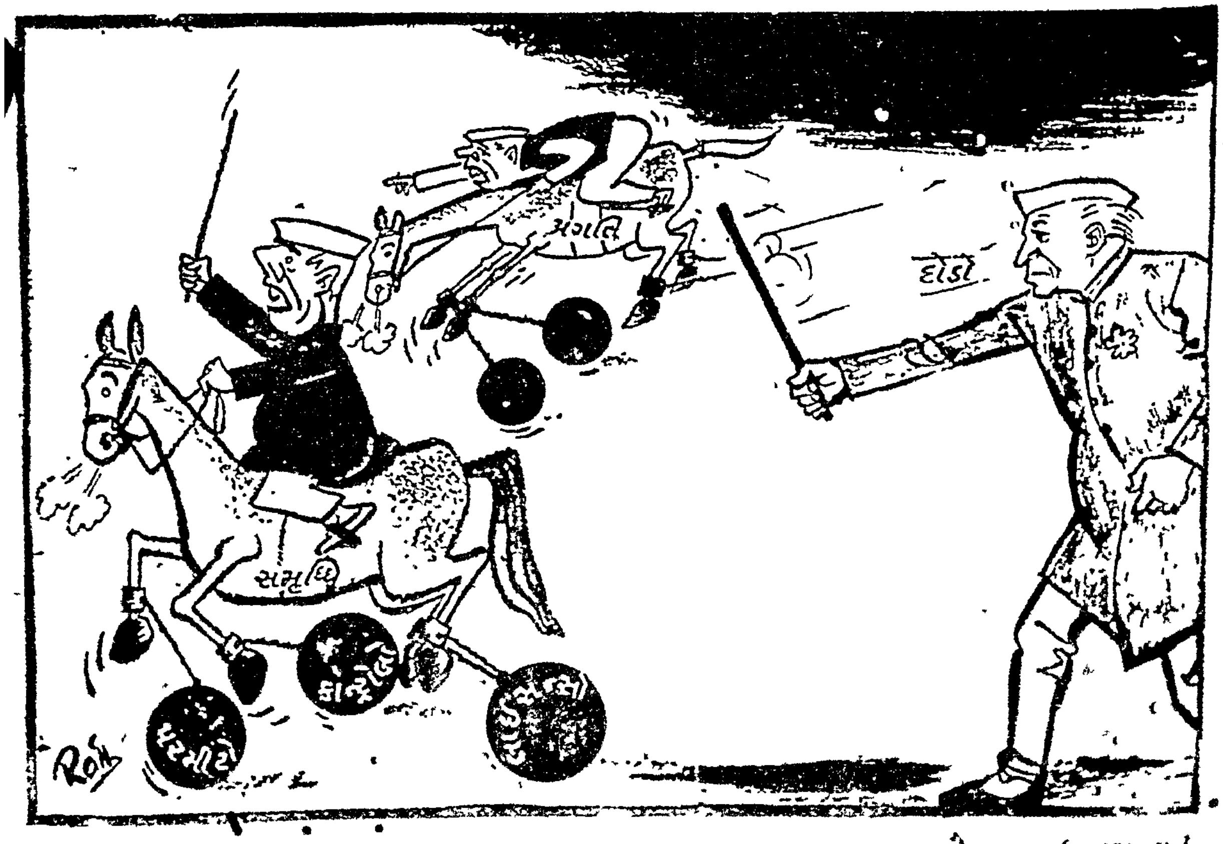

સૌજન્ય: 'સ્વરાજ્ય'

વેઠવુ પડ્યું હતુ. ૧૯૫૯–૬૦ના વર્ષ દરમિયાન સહકારી ખેતીમંડળીઓના વિકાસનુ અવલોકન છેલ્લામા છેલ્લા મળતા અહેવાલ પરથી સહેજે થઈ શકે છે. આ વર્ષ દરમિયાન આ મંડળીઓની સંખ્યા વધીને ૫૬૩૧ સુધી પહોંચી છે, અર્થાત્ પહેલાં કરતાં ૨૦૦૦ મંડળીઓ વધી છે અને કુલ ૬,૧૭,૦૬૦ એકરમાં વાવેતર કરવામાં આવેલું. આમાં કેટલીકને નફો થયો, ત્યારે બહુ જ થોડીને લાભ કે હાનિ બંનેમાંથી કંઈ જ ન થયુ અને બાકીનીને ખોટ વેઠવી પડી. એકર દીઠ ૧·૦૫ રૂપિયા લેખે કુલ ૬॥ લાખની ખોટ આવી છે, એ હકીકત છેવટનાં બહાર પડેલા પરિણામોએ ખુલ્લી કરી છે. ૧૯૫૯–૬૦ દરમિયાન એકલા ગુજરાતમા જ ૧૨,૦૦૦ એકરના વાવેતર વિસ્તારવાળી ૩૬૪ મંડળીઓ હતી. આ મંડળીઓને એકર દીઠ ૧·૫૨ રૂપિયા લેખે ૯૪,૦૦૦ રૂપિયાની સાફી ખોટ આવી છે.

ભારતમાં તેમ જ વિદેશોમાં સહકારી ખેતીના અખતરાઓનાં આ પરિણામોની નોંધ લઈ પંડિત નહેરુ તેમની આ અંગેની યોજનાને બંધ કરવાની હાકલ કરશે કે ?

'સ્વરાજ્ય'

જ્યારે ભારત દેવું ચૂકવી નહિ શકે

વિદેશી હૂંડિયામણના ઉપયોગની બાબતમાં ભારતે હૃદયપલટો કરવાની જરૂર છે.

ભારતે દેખાવડી યોજનાને બદલે નફાકારક યોજનાઓ હાથ ધરવી જોઈએ અને જાહેર યોજનાઓ માટે નકામા નાણાની ફાળવણીને લીધે ખાનગી ક્ષેત્રને ગૂંગળાવતી ભૂલભરેલી યોજનાઓ અંગે પુનઃ વિચારણા હાથ ધરવી જોઈએ.

ઈકાફેની પરિષદે ભારતને ઉત્પાદનવૃદ્ધિના ક્રમાંકમાં સહુથી નીચે મૂક્યુ છે, જ્યારે જાપાનનું ઉત્પાદન ભારત કરતાં સાતગણું વધારે બતાવાયું છે.

પુનોના અહેવાલમા જણાવાયું છે કે, 'રાષ્ટ્રીય' આર્થિક યોજના 'ખાનગી ક્ષેત્રની જેમ જ જાહેર ક્ષેત્રમા સાવચેતીપૂર્વક ખર્ચ-નફાના સંબંધોની ચકાસણી કરવામાં નિષ્ફળ નીવડી છે.

આ ટીકાઓનો મારી ભારતયાત્રા અંગેના અહેવાલમા પડઘો પડે છે. કોઈ પણ નિરીક્ષકને સરકારી યોજનાઓ અને તેના અમલમા થઈ રહેલાં નાણાના વ્યય સિવાય કશું જ દેખાતુ નથી. અલબત્ત, આ યોજનામા કેટલાક મજબૂત અને ઉત્સાહજનક મુદ્દાઓ પણ છે. ખાનગી ક્ષેત્રના ખાતર અને પોલાદનાં કારખાનાઓ નફામા કામ કરે છે, જ્યારે જાહેર ક્ષેત્રના કારખાનાઓ ખોટ દર્શાવે છે. વળી ખાનગી પેઢીઓને કાર્યક્ષમ વહીવટી અને ઇજનેરી તજ્જ્ઞો પણ મળી રહે છે.

સામ્યવાદીઓ સહિત તમામ કામદાર નેતાઓ કહે છે કે ખાનગી માલિકો વધારે સારા છે. ખાનગી ક્ષેત્રોમા અમુક મુશ્કેલીઓ હોવા છતા તે નોંધપાત્ર રીતે સારું કાર્ય કરે છે.

એક દિવસ એવો આવશે જ્યારે ભારત પોતાનું વિદેશી દેવું ચૂકવી નહીં શકે

શ્રી મોરીસ ગ્રીન (ડેલી ટેલિગ્રાફ)

ભારતની કંગાલ પ્રજાની હાંસી !!

જ્યારે પ્રજાના સર્વાંગી વિકાસનો પુરુષાર્થ મંડાયો હોય ત્યારે પ્રજાને કરવેરા દ્વારા વધારે ને વધારે ભોગ આપવો પડે એ સ્વાભાવિક માની લઈએ, અને પ્રજા આવો ભોગ આપતી જ આવી છે, એ હકીકત છે. પણ પ્રજા પાસેથી આવા ભોગની અપેક્ષા રાખવા છતા, ભારતમાં કરવેરાનુ પ્રમાણ, અન્ય દેશોને મુકાબલે ઘણું ઓછું છે, એવી દલીલ જ્યારે કરવામાં આવે છે, ત્યારે, તો આ દેશની દીનહીન પ્રજાની વધારે તાલેશી કરવામાં ન આવે તો સારું એમ લાગ્યા વિના રહેતું નથી. આમ છતાં ભારતની રાષ્ટ્રીય આવક સાથે કરવેરાની ટકાવારી સરખાવીને અન્ય દેશોમાં કરવેરાનુ પ્રમાણ ૨૫–૩૦ ટકાનુ છે, જ્યારે ભારતમાં માત્ર ૯

B/C/94/A GUJ

એક અપૂર્વ ભેટ...!

...ધી બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા લિ. માં સેવિંગ્સ બેન્ક ખાતું અને
પોતાની પાસ બુક!

..તે તેનાં શેકડ ઇનામો. અને ભેટો તેના ખાતામાં જમા કરશે. વધતી જતી રકમ જોઇ તે કેવો આનંદ અને મગરૂણી અનુભવશે!

વિશેષ સગવડો

આપને વર્ષમાં ૧૦૦ સુધી ચેકો મળી શકશે અને ગમે તેટલી રકમ અગાઉથી ખબર આપ્યા વિના ઉપાડી શકશો—અને. આપની બચત ઉપર વાર્ષિક 3% ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ પણ મળશે.

ધી બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા લિ.

ટી. ડી. કેસારા, જનરલ મેનેજર

ટકાનું છે, એવી દલીલ થાય છે ત્યારે તો એ દલીલ પાછળની પોકળતા ઉઘાડી પડ્યા વિના રહેતી નથી.

ભારતની વસતીનો ૭૦ ટકા જેટલો ભાગ ખેતીવાડી પર જીવે છે અને રાષ્ટ્રીય આવકમાં પણ એ પ્રજાનો મોટો હિસ્સો છે. એની સાથે સાથે આ પ્રજાનો મોટો ભાગ સાવ કંગાલિયતમાં જીવે છે એ પણ હકીકત છે. એટલે રાષ્ટ્રીય આવક સાથે કરવેરાની ટકાવારીનો મેળ મેળવવાનું ભાગ્યે જ વાજબી લેખાશે. માથાદીઠ આવકના પ્રમાણુ સાથે આ કરબોજની ટકાવારી મેળવવી ઘટે છે. એ રીતે જોતાં ૨૫–૩૦ ટકા કરવેરો ભરતી પ્રજાની માથાદીઠ આમદાની જોઈએ તો અમેરિકામા રૂપિયા ૧૧,૧૧૮, કેનેડામાં રૂપિયા ૭૩૧૯, સ્વીડનમા રૂપિયા ૭૩૨૯, સ્વીટ્ઝર્લૅંડમાં રૂ. ૬૩૩૮, ગ્રેટબ્રિટનમાં રૂ. ૫૮૬૩, ફ્રાન્સમા રૂ. ૪૨૦૮, ડેનમાર્કમાં રૂ. ૪૭૯૫, નોર્વેમાં રૂ. ૪૪૪૮ અને પશ્ચિમ જર્મનીમાં રૂપિયા ૪૧૫૯ છે, જ્યારે એની સામે ભારતમાં માથાદીઠ આવક માત્ર રૂ. ૩૦૨ છે. આ આંકડાઓના અનુસંધાનમાં ભારતની પ્રજાને માથે ઓછામાં ઓછો કરબોજ છે એવી દલીલ કરવી એ ભારતની કંગાળ પ્રજાની હાસી કરવા બરાબર જ લેખાવું જોઈએ.

‘મુંબઈ સમાચાર’

કરવેરામાં ધાર્યા કરતાં વધુ મળશે?

આવક વધારવાના નાણાંપ્રધાનના પ્રયત્નોમાં જોવા જેવી એક ખાસ હકીકત એ છે કે, તેમણે અંદાજેલા વેરાના આંકડા છેવટે પ્રાપ્ત થનાર રકમ જેટલા જ છે કે કેમ. છેલ્લાં બે-ત્રણ વર્ષોનાં બજેટના આંકડાઓની થોડીક ચકાસણી કરવામાં આવે તો જણાઈ આવશે કે, કરવેરાની અંદાજેલી રકમ કરતાં હમેશાં મળેલી રકમ વધુ માલૂમ પડે છે. છેલ્લાં બે વર્ષથી આ પ્રમાણે બનતું આવ્યુ છે.

દાખલા તરીકે ૧૯૬૧–૬૨ ની અંદાજેલી રૂપિયા ૫ કરોડ ૫૭ લાખની ખાધ, રૂપિયા ૩૩ કરોડ ૯૬ લાખની પુરાંતમાં ફેરવાઈ ગઈ છે. આથી નાણાંપ્રધાને અંદાજેલા સીધા અને આડકતરા વેરા દ્વારા રૂપિયા ૬૮ કરોડ ૮૮ લાખની પ્રાપ્તિના સૂચિત આંકડા કરતા પણ વધુ પ્રાપ્ત થાય તો તેમાં આશ્ચર્ય પામવા જેવું નથી.

આ હકીકતને ખાસ ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર એટલા માટે છે કે નવા કરવેરાથી તો ફુગાવો જ વધવાનો. અને તેથી મધ્યમવર્ગની યાતનામાં વધારો જ થશે કે જેની આવક વધતી જતી ભાવની સપાટી કરતાં ઘણી જ ઓછી હોય છે.

‘ચ ર પત્રિકા’

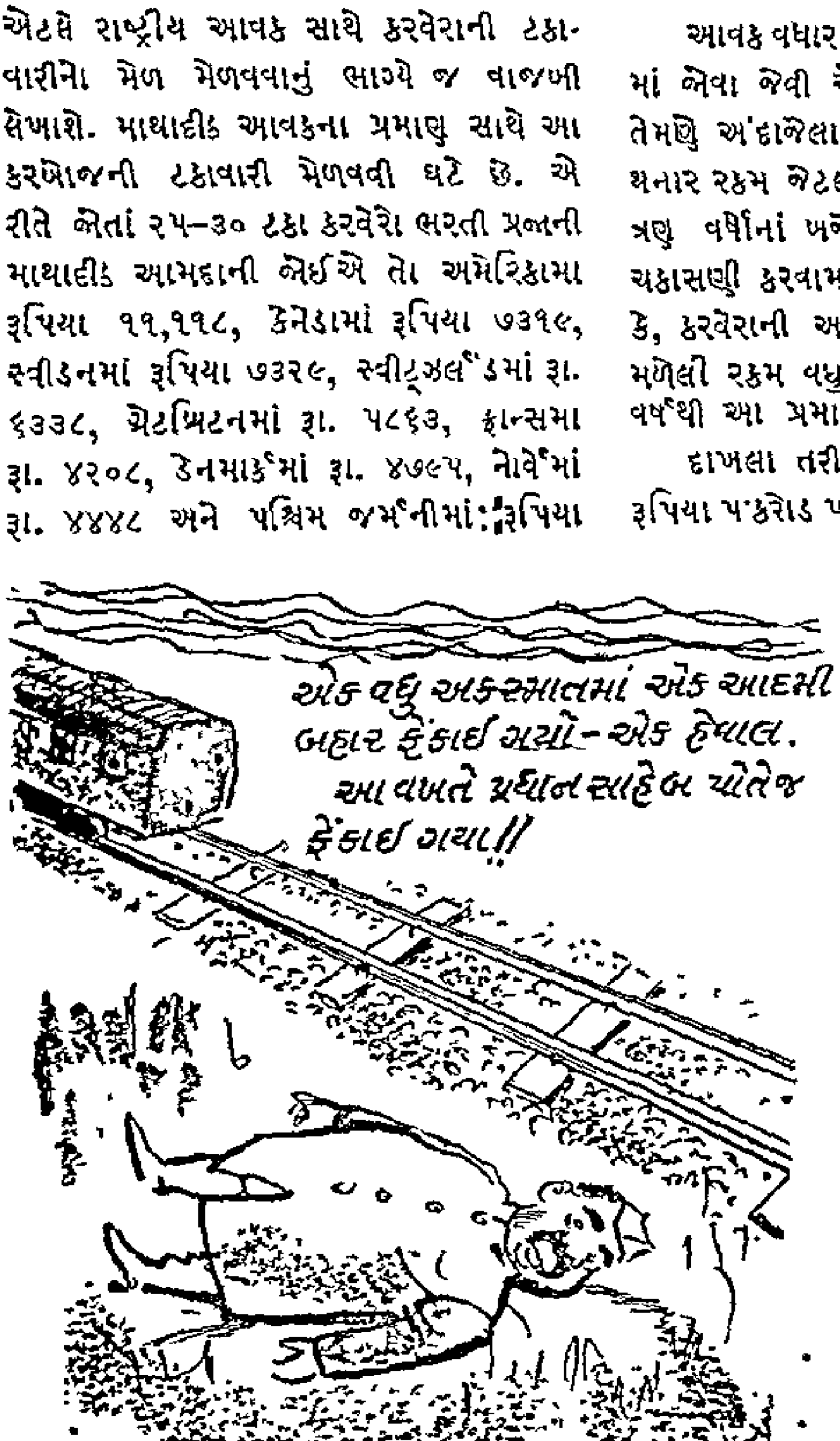
એક વધુ અકસ્માતમાં એક આદમી બહાર ફેંકાઈ ગયો—એક હેવાલ.
આ વખતે પ્રધાન સાહેબ પોતેજ ફેંકાઈ ગયા!!

ભાવોમાં ઘટાડો થયો હોવાના કોઈ પણ નિવેદનને સ્વીકારવા તૈયાર નહિ થાય. કેમ કે આજે ચીજવસ્તુઓના જે ભાવો પ્રવર્તે છે તે કારણે આમપ્રજાને પોતાની આવક–જાવકનાં પાસાં સરખાં કરવા આકાશ–પાતાળ એક કરવા જેટલી જે જહેમત ઉઠાવવી પડે છે તે તેનો રોજબરોજનો અનુભવ છે.

નવા કરવેરા, રેલવે, તાર–ટપાલના દરોમાં વધારો; અરે, નયા પૈસાની ગણતરીમાં થતા મામૂલી ફેરફારનું કારણ મળતાં ભાવો પુનઃ નવી સપાટીએ જઈ પહોંચે છે અને આમ-જનતાના શ્વાસ પુનઃ અદ્ધર ચડી જાય છે, જે હેઠા બેસવાનો ફરી અવકાશ સાંપડતો નથી. સરકાર જો આવા ઠગારા **ભાવનિર્દેશક આંકને** આધારે ભાવોની પરિસ્થિતિ વિષે સધિયારો મેળવવા માગતી હશે તો તે ભારે ભ્રમમાં રહે છે એમ કહેવું જોઈએ.

'જન્મભૂમિ'

સિમેન્ટ અને કાળાં બજાર

ટેરિફ કમિશનના ચૅરમેને જાહેરમાં જણાવ્યું છે કે ૧૯૫૩ થી ૧૯૬૦ સુધીમાં સિમેન્ટનું ઉત્પાદન ૩ કરોડ ૮૨ લાખ ટનથી વધીને ૭ કરોડ ૬૦ લાખ ટન એટલે કે બમણું થયું હોવા છતાંય દેશના કેટલાક ભાગોમાં તેની ખૂબ જ તંગી વરતાય છે. તેમણે વધતી જતી માંગ તરફ પણ ઇશારો કર્યો જ છે. સાથે સાથે 'વહેંચણીની પદ્ધતિ'માં સુધારો થવો જરૂરી છે એ વાત પણ કબૂલ કરી છે. અમુક જૂથ અને વ્યક્તિઓ દ્વારા જ વહેંચણી પદ્ધતિની રાજ્યની ઇજારાશાહીને લીધે સિમેન્ટનાં ભયંકર કાળાંબજાર થવા પામ્યાં છે. કૉંગ્રેસ સરકાર માને છે કે સિમેન્ટના નિયંત્રણ (અં. કંટ્રોલ) દ્વારા તેના વાપરનારાઓ ઉપર તે ઉપકાર કરી રહી છે, પણ ખરું પૂછો તો આથી એક ચોક્કસ વર્ગના ધુતારાઓને જ તે લાભ પહોંચાડી રહી છે.

શ્રી રાજગોપાલાચારી

લાંચ–રુશવત સામે જેહાદ

વડા પ્રધાને લોકસભામાં જણાવ્યા પ્રમાણે, ભારતનું વહીવટી તંત્ર ઓછામાં ઓછું લાંચિયું હોઈ શકે. પરંતુ સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ પછી આ દેશમાં લાંચરુશવતનો સડો અનહદ વધી રહ્યો છે તે વિષે ભાગ્યે જ બે મત હશે.

આ બધું ઉત્તરોત્તર વધતા જતા કૉન્ટ્રોલો અને નોકરશાહીની ફલદ્રૂપતાને આભારી છે. આ સંજોગોમાં પરમીટ, લાઈસન્સ કે કોઈ કૉન્ટ્રેક્ટ મેળવવા માટે ઘણી લાગવગ લગાડવી પડે છે અને સંખ્યાબંધ હથેળીઓને લીસી કરવી પડે છે. અને ખરું કહીએ તો, શાસક પક્ષના રાજદ્વારીઓ તેમના લાગતાવળગતાઓ માટે અધિકારીઓ પર દબાણ લાવવામાં પાછા પડતા નથી.

વળી એવું વાતાવરણ સર્જાઈ જાય છે કે લાંચ આપવા–લેવાની પ્રથાને માન્ય કરવી પડે છે. આથી વહીવટી કાર્યક્ષમતાનું ધોરણ નીચું ઊતરવા સાથે સમાજની નૈતિક મર્યાદાઓને પણ ભારે અસર પહોંચે છે.

આ રીતે જોતાં, આપણે ત્યાં ભ્રષ્ટાચારનું પ્રમાણ ઓછું છે, એવો દાવો કરવાથી ભાગ્યે જ પૂરતું આશ્વાસન મળશે.

શાસક વર્ગ તેના સભ્યો પર ચોક્કસ પ્રકારનાં નીતિ–નિયમનો નહિ લાદે ત્યાં સુધી ભ્રષ્ટાચારના અનિષ્ટ પર કાબૂ મેળવવામાં સફળતા નહિ મળે. ગયે વર્ષે, કૉંગ્રેસ સમિતિઓના સભ્યો અને ધારાસભ્યોએ તેમની મિલકત વિષે કૉંગ્રેસ કારોબારીને માહિતી પૂરી પાડવાની એક દરખાસ્ત આવી હતી. કેટલા જણે આ બાબત જાહેરાત કરી અને કેટલાની બાબતમાં તપાસ કરવામાં આવી તે વિષે કંઈ જાણવા મળ્યું નથી.

સાથે જ, 'સીઝરની પત્ની શંકાથી પર હોય છે!'

'સન્ડે સ્ટૅન્ડર્ડ'

'મોહિનીનો વિજય'

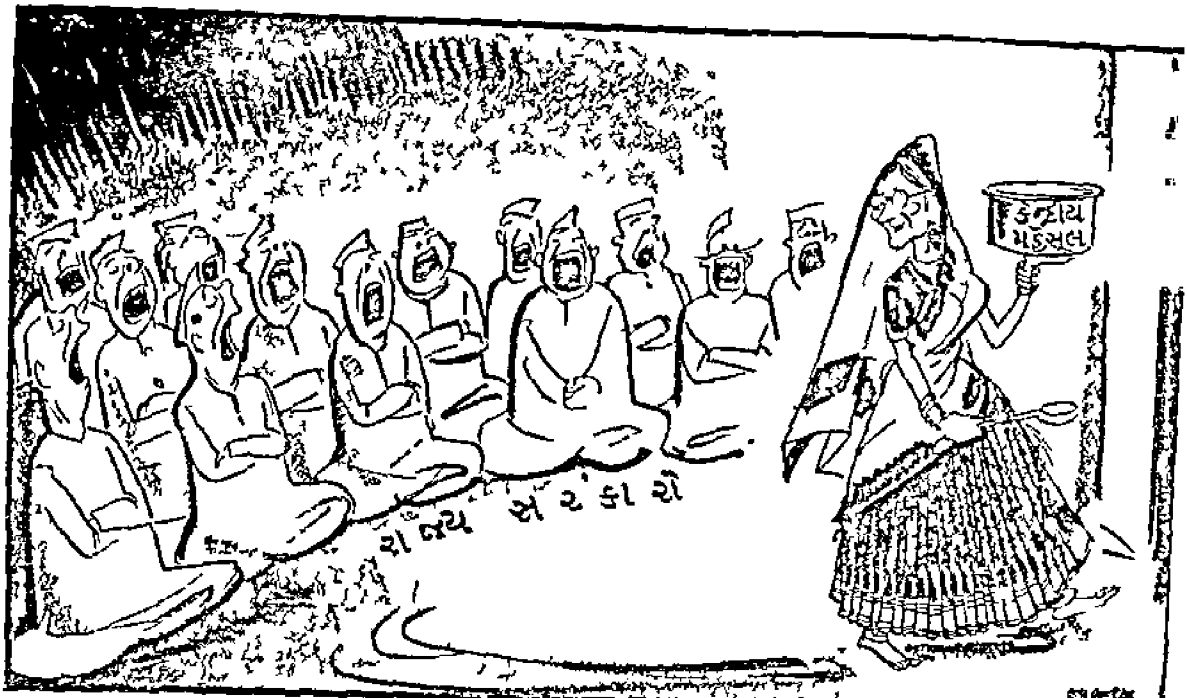
કેન્દ્રીય મહેસૂલ
રાજ્ય સરકારો

કેન્દ્રીય મહેસૂલમાંથી અપૂરતો ભાગ મળવાને કારણે અસંતોષ વ્યક્ત થઈ રહ્યો છે

સૌજન્ય 'શંકર્સ વિકલી'

'મને મદદ કરો, મહેરબાનો!'

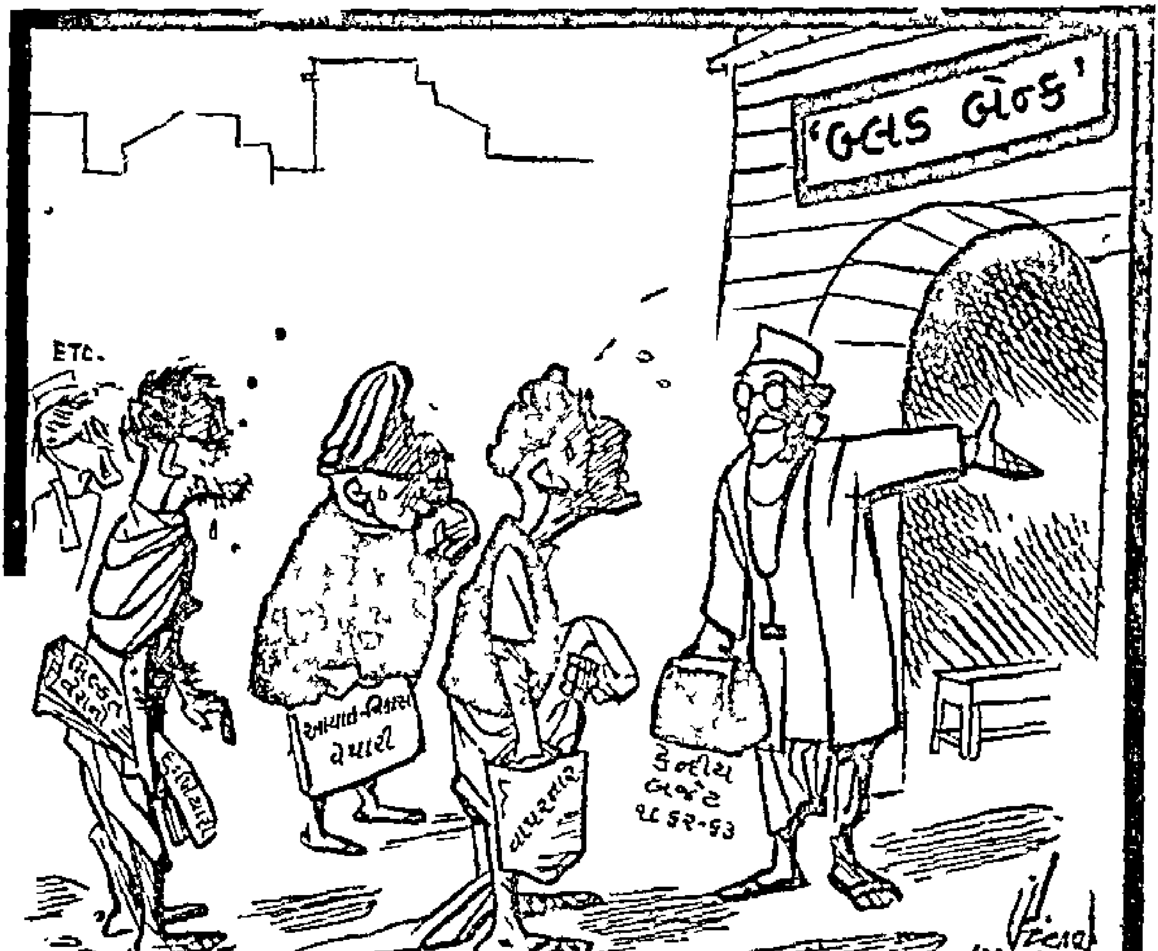
'બ્લડ બેન્ક'
ETC.
મિલકત વેરાની
ફરજિયાત
આયાત-નિકાસ વેપારી
વાપરનાર
કેન્દ્રીય બજેટ ૧૯૬૨-૬૩

સૌજન્ય: 'અમૃતબઝાર પત્રિકા'

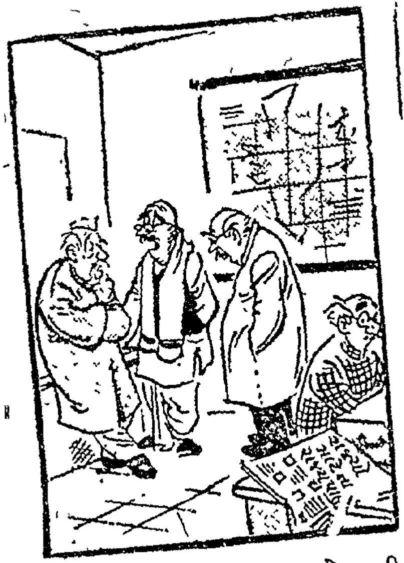

હજી આપણામાં ઘણા તેજસ્વી ગવર્નરો રહી ગયા છે. પણ દયાજનક સ્થિતિ એવી છે કે તેમને નીમવા જેટલાં રાજ્યો નથી...!

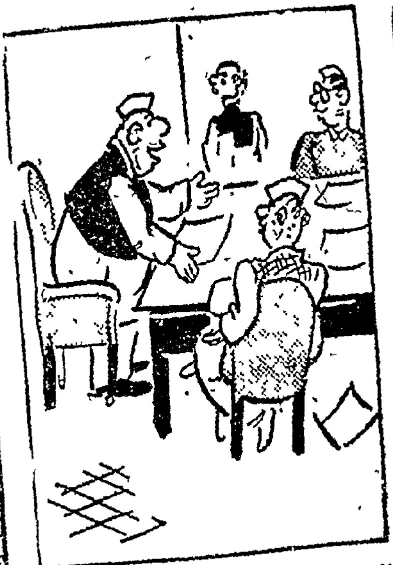

ભાવો કૂદકે ને ભૂસકે વધતા જાય છે! આપણી ગરીબ જનતાની મૂંઝવણો ઓછી કરવા એક પ્રેસનોટ બહાર પાડો કે ભાવો ઊતરતા જાય છે!

સૌજન્ય : 'ફ્રી.પ્રેસ જર્નલ'

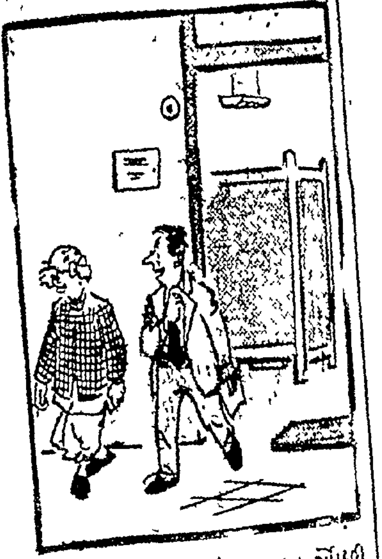

ઉચ્ચ કક્ષાએ લાંચરશવત ઓછી છે, એમ મારે કહેવું જોઈએ. આણે તો ફક્ત બે જ રૂપિયા લીધા!

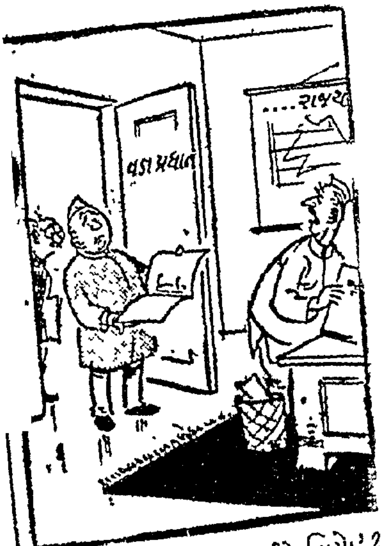

વણવપરાયેલો આ 'પાર્ટફોલિયો'? જરૂર; તમારે જોઈએ તો લઈ લ્યો! પણ ધ્યાન રાખજો, એથી કંઈ તમે પ્રધાન નહિ થઈ શકો!!

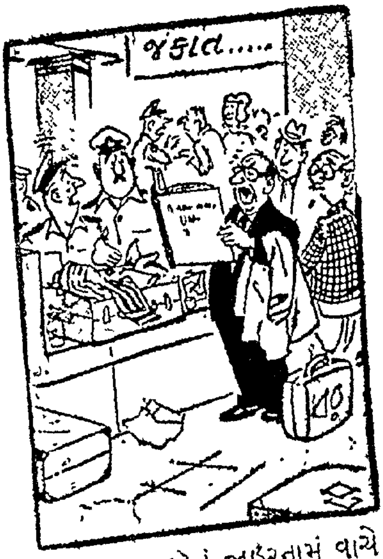

એ માનવહક્કોનું જાહેરનામું વાંચે છે! એ ભાઈ યુ.નો. ના હશે! પણ મેં તો એમને પૂછ્યું કે કંઈ કિંમતી વસ્તુ જાહેર કરવાની તમારી પાસે છે?

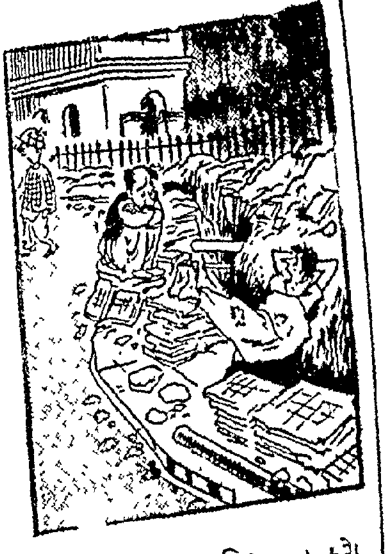

આ ફૂ:સબંધીની ચિંતા ન કરો. જાઓ, ભૂલી જાઓ. વિકાસ પામતા રાજ્યમાં તો સમય બદલાય તેમ બદલાતા રહેવું જોઈએ.

સૌજન્ય : 'ટાઈમ્સ ઑફ ઇન્ડિયા'

અંજન

કેળવણીનો સાચો ઉદ્દેશ

કેળવણીનો સાચો ઉદ્દેશ યથાર્થ રીતે ધાર્મિક કહી શકાય એવા સત્ય, સમર્પણ, સંશુદ્ધિ વગેરે મૂલ્યો પ્રત્યે નિષ્ઠા કેળવવાનો છે.

આજે શાળા–કોલેજોમા 'બિન–સાપ્રદાયિક' કેળવણીને નામે જે કંઈ શીખવવામા આવે છે એમા આવા ધાર્મિક મૂલ્યો કે બીજાં કોઈ જ મૂલ્યો હોતા નથી યુવક કે યુવતી આગળ એથી કોઈ આદર્શ ઊભો થતો નથી. આ કેળવણી તેઓને લાલસા કે આનંદ પાછળ દોડતા કરી મૂકે છે અને તેઓમા જીવનની નિરર્થકતાની લાગણી વિકસાવે છે.

કેવળ ધર્મ જ વ્યક્તિના જીવનને સંગતિ અને અર્થ આપે છે. સાથોસાથ આપણે એ હકીકત પ્રત્યે પણ આખમિચામણા ન કરવા જોઈએ કે આપણે,ધર્મની વાતો ઘણી કરીએ છીએ, પરંતુ ધર્મનું આજની યુવાન પેઢીની આવશ્યકતાઓને સંતોષે તેવું મનોવૈજ્ઞાનિક અને સામાજિક અર્થઘટન આપી શક્યા નથી.

ધર્મ એ લાલસા કે સુખ શોધનારો જીવન માર્ગ નથી ધર્મનો માર્ગ તો સત્ય, સમર્પણ અને સંશુદ્ધિના મૂલ્યોને ધારણ કરે છે. જો આપણે આ મૂલ્યોને નિષ્ઠાપૂર્વક જાળવી રાખીએ, એટલે કે ધર્મભાવના વિકસાવીએ તો જ આ જીવનમાર્ગ આપણો બની શકે

કહેવાતો બિનસાપ્રદાયિક માનવતાવાદી માને છે કે, સત્ય વૈયક્તિક કર્મો અંગે સમર્પણ-ભાવના અને સંશુદ્ધિ ધર્મની સહાય વિના પણ જાળવી શકાય છે. આ માન્યતામા માનવમન કેમ કામ કરે છે તે અંગેનુ અજ્ઞાન જણાઈ આવે છે. કેવળ ધર્મ દ્વારા જ મુલ્યોને નિષ્ઠાપૂર્વક જાળવવાનુ શક્ય બને છે.

આનુ કારણ તદ્દન સાદું છે. આપણે જો સાથોસાથ ધર્મનિષ્ઠ હોઈએ, એટલે કે ઈશ્વર પાસે નમ્રતાપૂર્વક, દંભ કે અહંકાર વિના ઊભા રહી શકીએ, તો જ આપણી નિષ્ઠા શ્રદ્ધામા પલટાય છે, શક્તિશાળી બને છે અને આપણી લાગણીઓ અને ઝંખનાઓને રચનાત્મક બળ સાંપડે છે. ઈશ્વરાભિમુખ થતા જ આપણે નિષ્ઠા અને સમર્પણભાવનાથી કર્મ કરવા પ્રવૃત્ત બનીએ છીએ.

જો આપણા શિક્ષિત જુવાનોમાં સત્ય અને શિવમા સક્રિય શ્રદ્ધાનો અભાવ હોય, તો એ બતાવે છે કે, તેમને સાચા અર્થમા ધર્મ સ્પર્શી શક્યો નથી આથી આપણે આ દુઃખી પેઢીને ધર્મમાં નવી શ્રદ્ધા આપવાનો યોગ્ય રાહ શોધી કાઢવો જોઈએ.

જો ધર્મને પુરાણી માન્યતાઓમાંથી મુક્ત કરાય અને એક જમાનામા સંતોષજનક ગણાતા છતા આજે પર્યાપ્ત ન લાગતા સિદ્ધાતો અને નિયમોમાંથી ઉદ્ધારાય તો જ આ થઈ શકે. આથી યુવાન પેઢી આધુનિક સંજોગોમા ધાર્મિક મૂલ્યો સાથે નવેસરથી અનુસંધાન મેળવી શકે.

આ હું કોઈ ધર્મ વિરુદ્ધ મત પ્રગટ નથી કરતો. આપણા દ્રષ્ટાઓ અને સંતો તો યુગે યુગે ધર્મના વિચારમા નવો પ્રાણ સિંચતા જ આવ્યા છે. આથી તો આપણો ધર્મ છેલ્લા ૩૦ સૈકાઓથી પ્રત્યેક પેઢીના પ્રશ્નોનો ઉત્તર આપી શક્યો છે.

આજ સુધી ધાર્મિક પ્રેરણાના પ્રવાહને

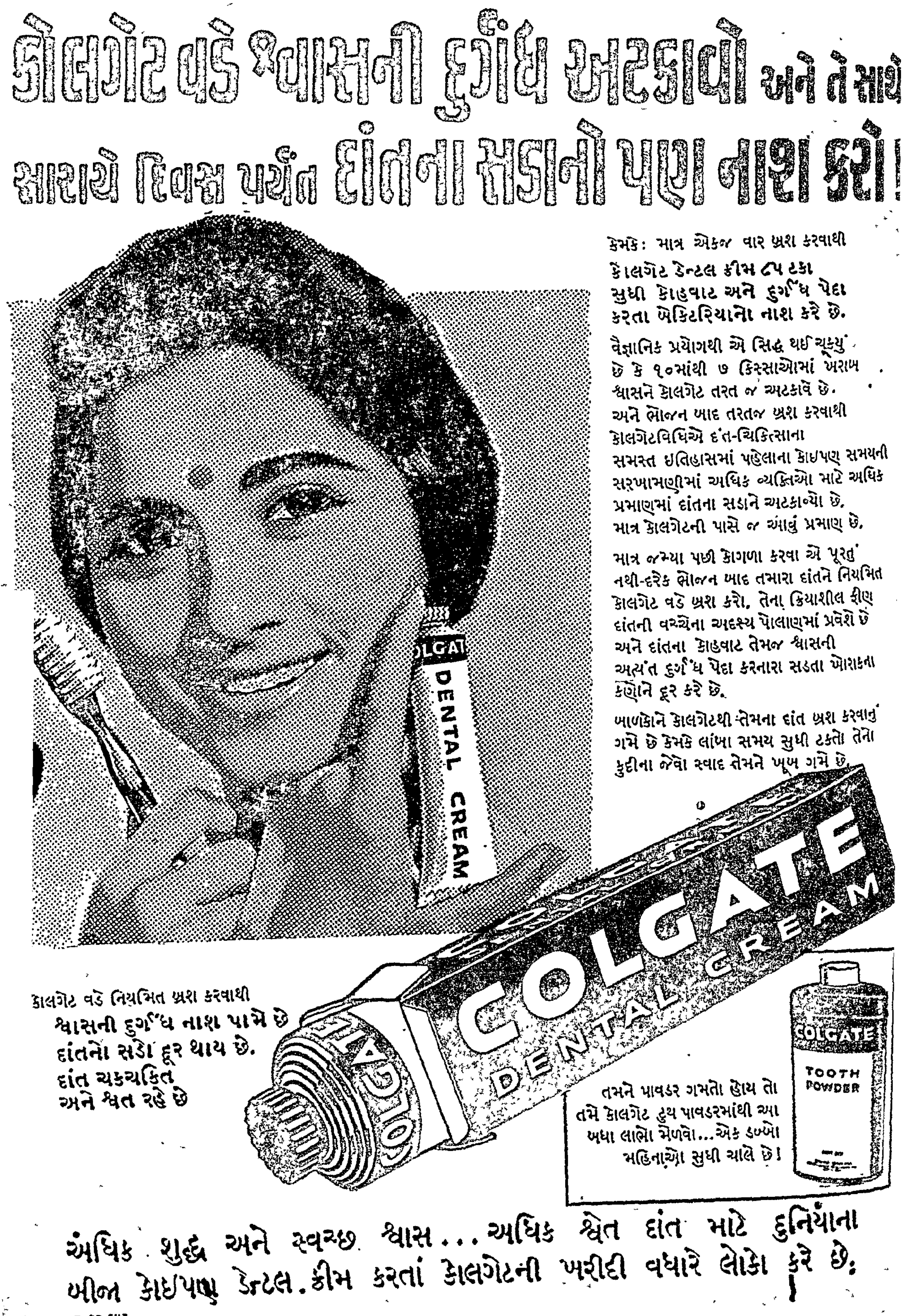
COLGATE
DENTAL CREAM
COLGATE
DENTAL CREAM
COLGATE
TOOTH POWDER

કોલગેટ વડે શ્વાસની દુર્ગંધ અટકાવો અને તે સાથે સારાયે દિવસ પર્યંત દાંતના સડાનો પણ નાશ કરો!

કેમકે: માત્ર એકજ વાર બ્રશ કરવાથી

કોલગેટ ડેન્ટલ ક્રીમ ૮૫ ટકા સુધી કોહવાટ અને દુર્ગંધ પેદા કરતા બેક્ટિરિયાનો નાશ કરે છે.

વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગથી એ સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે કે ૧૦માંથી ૭ કિસ્સાઓમાં ખરાબ શ્વાસને કોલગેટ તરત જ અટકાવે છે. અને ભોજન બાદ તરતજ બ્રશ કરવાથી કોલગેટવિધિએ દંત-ચિકિત્સાના સમસ્ત ઇતિહાસમાં પહેલાના કોઇપણ સમયની સરખામણીમાં અધિક વ્યક્તિઓ માટે અધિક પ્રમાણમાં દાંતના સડાને અટકાવ્યો છે. માત્ર કોલગેટની પાસે જ આવું પ્રમાણ છે.

માત્ર જમ્યા પછી કોગળા કરવા એ પૂરતું નથી-દરેક ભોજન બાદ તમારા દાંતને નિયમિત કોલગેટ વડે બ્રશ કરો. તેના ક્રિયાશીલ ફીણ દાંતની વચ્ચેના અદૃશ્ય પોલાણમાં પ્રવેશે છે અને દાંતના કોહવાટ તેમજ શ્વાસની અત્યંત દુર્ગંધ પેદા કરનારા સડતા ખોરાકના કણોને દૂર કરે છે.

બાળકોને કોલગેટથી તેમના દાંત બ્રશ કરવાનું ગમે છે કેમકે લાંબા સમય સુધી ટકતો તેનો ફુદીના જેવો સ્વાદ તેમને ખૂબ ગમે છે.

કોલગેટ વડે નિયમિત બ્રશ કરવાથી

શ્વાસની દુર્ગંધ નાશ પામે છે
દાંતનો સડો દૂર થાય છે.
દાંત ચકચકિત
અને શ્વેત રહે છે

તમને પાવડર ગમતો હોય તો તમે કોલગેટ ટુથ પાવડરમાંથી આ બધા લાભો મેળવો...એક ડબ્બો મહિનાઓ સુધી ચાલે છે!

અધિક શુદ્ધ અને સ્વચ્છ શ્વાસ...અધિક શ્વેત દાંત માટે દુનિયાંના બીજા કોઇપણ ડેન્ટલ ક્રીમ કરતાં કોલગેટની ખરીદી વધારે લોકો કરે છે.

DC·G·33·GUJ.

વહેતો રાખવામાં અર્થસહાય કરનારા રાજવીઓ કે રૂઢિચુસ્ત શ્રીમંતોએ સાધનોની મર્યાદાને લીધે હાથ સંકેલવા માંડ્યા અને આ પ્રવાહ ક્ષીણ થતો ચાલ્યો.

આ નવી પરિસ્થિતિનો દેશના તરુણ માનસ પર ગજબનાક પ્રભાવ પડ્યો છે. તેઓ જુએ છે કે, વાણીમાં ભવ્ય અને ઉદાત્ત આદર્શો રજૂ કરતા રાજપુરુષો વર્તનમાં અનુદાત્ત હેતુઓ બર લાવવા પ્રયત્નશીલ હોય છે; આજના બુદ્ધિશાળી તરુણોને એ વાતની ખાતરી થઈ ગઈ છે કે જો તેઓને કોઈ રાજકીય વગવાળા માનવીનું પીઠબળ નહીં હોય તો એ જીવનમા આગળ વધી શકશે નહીં. એટલે આ જુવાનો કહેવાતા નેતાઓમાંથી અને તેઓ દ્વારા ઉચ્ચારાતાં સૂત્રોમાથી શ્રદ્ધા ગુમાવી બેઠા છે.

સામાજિક કાર્યકરો લોકકલ્યાણનું જે સૂત્ર ઉચ્ચારતા ફરે છે તેનો આપણા બુદ્ધિશાળી જુવાનો માટે ભાગ્યે જ કંઈ અર્થ હોય છે. વધતા જતા ભાવોને કારણે તેનું જીવન તો દિનપ્રતિદિન વિષમ બનતું જાય છે. અને કહેવામા આવે છે કે, **બંધો અને પોલાદનાં કારખાનાંઓ યાત્રાના સ્થળો છે. પણ બંધ કે પોલાદનાં કારખાનાં તેના આત્માનો ઉદ્ધાર નથી કરી શકતાં; કારણ કે તેની આસપાસ ફરી રહેતા નેતાઓ ઇશ્વરનો ઉપહાસ કરે છે, ધર્મની અવગણના કરે છે, સગાશાહીને ઉત્તેજે છે અને રુશવતનો આશ્રય લે છે.**

કેટલાક લોકો આજના યુવાનોને ‘પ્રગતિશીલ’ બનવાની સલાહ આપે છે, પણ તેણે પ્રગતિશીલતા જાઝ સંગીતના ઘોંઘાટમાંથી કે હોલીવુડ–છાપના ઉઘાડું મનોરંજન આપતાં અને વાસના અને હિંસાનું ગૌરવ કરતાં દેશી–વિદેશી ચલચિત્રોમાંથી કે ‘લોલિતા’ અથવા ‘લેડી ચેટર્લીઝ લવર’માથી શોધવાની રહે છે!

આમ, આજના જુવાન પાસે ઉચ્ચ મૂલ્યોનો એક અંશ પણ રહેવા દેવાયો નથી. આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ શૂન્ય એવો આ જુવાન સુખપ્રયોજનવાદના વહેતા વાયરામા પાંદડા માફક આમથી તેમ ઊડે તેમા શું નવાઈ!

શ્રી કનૈયાલાલ મુનશી

હિંદુ સંસ્કૃતિ ન ભુલાય !!

આ દેશમાં આજકાલ એવી વિચિત્ર હવા ચાલે છે કે જે ઘડીએ તમે હિંદુ રાજકીય વિચારની વાત કરો કે તરત જ પોતાને ‘પ્રગતિવાદી’ તરીકે ઓળખાવનારાઓ તમને ‘પ્રત્યાઘાતી’–‘બેલગાડાના યુગના માનવીઓ’ ‘જુનવાણીઓ’ ‘સાંપ્રદાયિકો’ અને ‘કોમવાદીઓ’ તરીકે ઓળખાવવા લાગી પડશે.

જેઓને છાશવારે ભાષણો કરવાનો રોગ લાગુ પડ્યો છે, જેઓ પોતાને ‘વિચારકો’ તરીકે મનાવવા માગે છે, તેઓ ‘ધર્મ’ શબ્દની ચર્ચા પણ ઘણી કરે છે. કોઈ પણ એક માનવી ‘ધર્મ’ને લગતી પ્રવૃત્તિ કરે છે એમ એક વાર કોઈને કહેવા દો કે તરત જ એની રાજકીય પ્રવૃત્તિમાં શંકા જગાડવાની મથામણ થશે: એને કેળવણીના ક્ષેત્રમાંથી બાકાત રાખવાની કોશિશ થશે. એને રમતગમતના મેદાનોમાંથી પણ કાઢી મૂકવાના પ્રયત્નો થશે અને એને જાહેર જીવનમાંથી હાંકી કાઢવાની પ્રવૃત્તિઓ પણ થશે.

અલબત્ત, ‘ધર્મ’ની સાચી વ્યાખ્યા સમજવા કે કરવાની તો આમાંથી કોઈને પડી જ નથી હોતી, તેમ માનવીના રોજબરોજના જીવન અને વ્યવસાયમાંથી ધર્મને રુખસદ દેવાનાં પરિણામો કેવા આવશે એ જોવાની પણ કોઈને ફુરસદ નથી.

હિંદુ રાજકીય વિચારકોના મત પ્રમાણે માનવીનાં સુખ, માનવીની વ્યક્તિ અને સમાજના અંગભૂત તરીકેના સંતોષ, એ કેવળ ધર્મ ઉપર જ આધાર રાખે છે. ધર્મ એમના મત પ્રમાણે જ્યાં ત્યાંથી ઉછીના

સર્વત્ર લાવણ્યમયી લલનાઓનું પરંપરાગત સૌંદર્ય સાધન

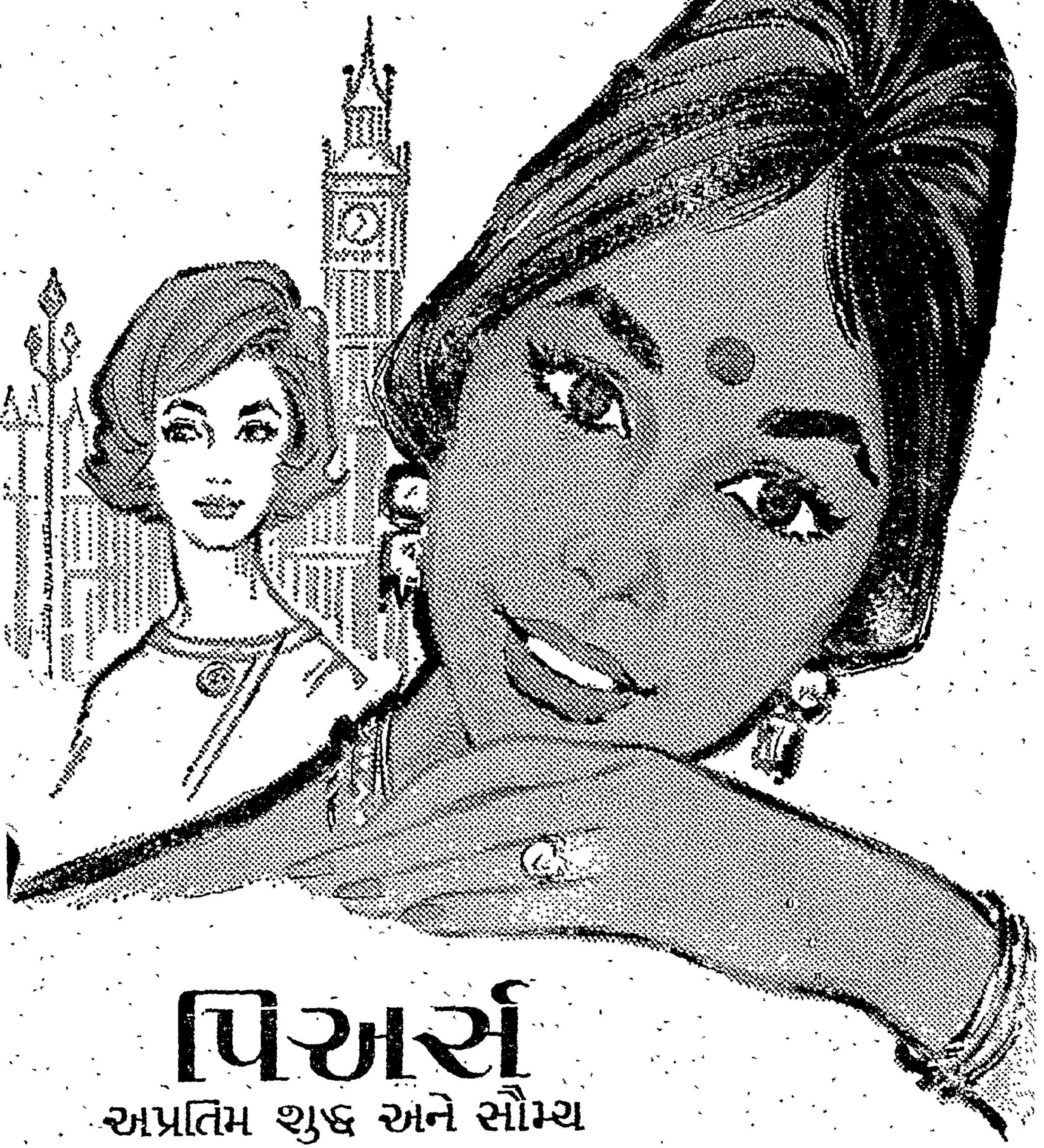

પિયર્સ

અપ્રતિમ શુદ્ધ અને સૌમ્ય

પ્રભાતે સૌંદર્ય આરાધનાની સામગ્રી... અતિ શુદ્ધ, અતિ સૌમ્ય પિયર્સ... દુનિયાભરની લાવણ્યમયી લલનાઓ માટે એ પરંપરાગત સૌંદર્ય સાધન છે.

પ્રથમ, પ્રાત:સ્નાન માટે સૌમ્ય પિયર્સ સાબુ — બાળકની કોમળ ત્વચા માટે પણ મુલાયમ એવો પારદર્શક ગ્લિસરીનયુક્ત સાબુ. અને સ્નાન પછી મખમલ જેવો સુંવાળો સુગંધિત પિયર્સ ટૅલ્કમ — જેનાથી દિવસભર પ્રભાતની પ્રસન્નતા જળવાઇ રહે છે.

PEARS
TRANSPARENT
SOAP
PEARS
TRANSPARENT
SOAP

P. 5-X52 GJ

હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડે એ. એન્ડ એફ. પિયર્સ લિ. લંડન માટે ભારતમાં બનાવેલ

આણેલા થોડાઘણા સદ્દગુણો જ નહિ પરંતુ સમસ્ત સમાજજીવનને તલસ્પર્શી અસર કરે એવી નીતિ અને નિયમોના ધોરણ જ છે. આ એટલા તો સર્વવ્યાપક છે અને માનવીના જીવન, વિચાર અને વ્યવહારમા એના મૂળ એટલા તો ઊંડા હોવા જોઈએ કે કોઈ પણ સંયોગમા, કોઈ પણ સંઘર્ષમા અને કોઈ પણ કપરા કે મીઠા અવસરમા માણસને સાચી દિશામા નિર્ણય લેવામા મદદગાર બને.

ને એ વાત પણ એટલી જ ઉઘાડી છે કે જ્યા સુધી લોકોને જીવનના ધરમૂળ પાયા ન સમજાય, જ્યા સુધી લોકો સમાજ જેને વશીભૂત રહેવા માગે છે ને રહે છે એવા મૂલ્યો સમજાય નહિ, ત્યા સુધી કોઈ પણ આર્થિક યોજનાઓ કે કોઈપણ રાજકીય વ્યવસ્થા જરા પણ સફળ થવાની નથી.

હિન્દુ ધર્મ એટલે શું? મુસલમાનો આ દેશમા આઠમી–નવમી સદીમા આવ્યા ને પહેલા ભાષા, સાહિત્ય, કલા, વિજ્ઞાન, વૈદક, ધારા અને સંસ્કાર એ તમામના સમન્વયથી જે જ્ઞાનનો સંચય થયો છે એનું નામ હિન્દુધર્મ.

આ દેશમા મુસ્લિમો આવ્યા. એમણે આપણી પરંપરાને, સખત આચકો આપ્યો. ત્યારથી ને આજસુધી 'ઇન્ડિયા'–ભારત–એ બે સમાતર સમાજરચનાના સંઘર્ષની ભૂમિ બની ગઈ છે. હિન્દુ અને મુસ્લિમ એ બે સમાજરચનાઓ આજ પણ પ્રત્યેક થર અને તબક્કામાં એકબીજાથી સદંતર નિરાળી જ છે.

આ બેનો સમન્વય શક્ય છે ખરો?

કેટલાક મુસલમાન બાદશાહો અને મુસ્લિમ સંતોને એવી રીતે ચીતરવાના પ્રયાસો થયા છે કે હિંદુઓ પણ એમને રાષ્ટ્રીય વીરો અને પૂજ્યો તરીક સ્વીકારે.

પરંતુ 'કોમવાદ'ના નિવારણ માટે એક પ્રાણપ્રશ્ન તો આ છે. મુસ્લિમો આવ્યા ત્યાર પહેલાના ભારતના ઇતિહાસ અને સંસ્કૃતિ તરફ મુસ્લિમ કોમ આજે પણ કઈ નજરે જુએ છે? તેઓ સંસ્કૃત ભાષા, વૈદિક તત્ત્વજ્ઞાન, મહાકાવ્યો અને પ્રાચીન ઉત્સવોનો સ્વીકાર કરવા તૈયાર છે ખરા?

મુસ્લિમોનો ખાસ ઉલ્લેખ કરવાનું પ્રયોજન આટલું. આ બાબતમા મુસ્લિમો બૌદ્ધો, જૈનો, શીખો અને સનાતનીઓથી જુદા છે. એમના મૂળ આ ભૂમિમા જ છે ને ઊડા છે. તેઓ ભારતના ભૂતકાળમા ગૌરવ લે છે. એમાનો મોટો ભાગ તો એક સર્વસામાન્ય મૂળમાથી પોતાની પ્રેરણા મેળવે છે પોતાના પ્રાચીન અને સનાતન વારસાનુ અભિમાન એ કોમી સમન્વયનું એકમાત્ર બળ છે.

ભારતના પ્રાચીન ગૌરવ, પ્રાચીન સંસ્કૃતિ, પ્રાચીન વીર પુરુષોમા ગૌરવ અનુભવવાને મુસ્લિમો તૈયાર છે, એ ઘણી શંકાથી ભરેલી વાત છે. આ દેશના ઘણા મોટા ભાગની વસ્તી જેમા ગૌરવ અનુભવે છે, મમત્વ અનુભવે છે ને સર્વસામાન્ય વારસાને જુએ છે, એ તરફ મુસ્લિમો સદંતર ઉપેક્ષા જ સેવે છે.

આમ હોવાથી આ મુદ્દા તરફ આખો મીચીને કોમી સમન્વય સાધવાના નવા તુક્કા અજમાવાય છે.

આમાનો એક તુક્કો છે કે હિંદુઓને એમની પ્રાચીન અને સનાતન પરંપગથી વિમુખ કરવા. આપણા આજના નેતાઓ પુરાણા તહેવારોને, પ્રાચીન વીર પુરુષોને, જૂના પરંપરાગતના ઉત્સવોને 'કોમવાદી'નો બિલ્લો લગાવવા માંડ્યા છે. એક નેતાએ તો એવી વાત કરી છે કે ભારતના પ્રશ્નનો ઉકેલ હિંદુઓને સમાજવાદી, મુસ્લિમોને રાષ્ટ્રવાદી ને શીખોને સમાધાનવાદી બનાવવામા છે.

ગોવામાથી ફિરંગી લોકો ગયા કે તરત જ 'ગોવાના વિશિષ્ટ વ્યક્તિત્વ'ની વાતો આપણા નેતાઓએ શરૂ કરી દીધી.

સવાલ એ છે કે ભૂતકાળના ભારતને કોઈ 'વિશિષ્ટ વ્યક્તિત્વ' નથી? જેને તમે હિંદુ કહો છો તેઓ ભારતના એ વિશિષ્ટ વ્યક્તિ

વાળની સુંદરતાનો આધાર છે તેમની તંદુરસ્તી પર

Tata's
Perfumed
HAIR OIL
CASTOR
THE TATA OIL MILLS COMPANY LIMITED
MADE IN INDIA
Tata's
Perfumed
HAIR OIL
COCONUT
LAVENDER

આપણે ત્યાંના લોકો રોજને રોજ તેલ, ઊંચી જાતના વનસ્પતિ તેલો માથામાં ઘસે છે—તેથીજ ઘણાએ ભારતીય પુરુષોના વાળ ભરાવદાર, અને તંદુરસ્ત હોય છે. વાળના મૂળમાં સારી પેઠે તેલ ઘસવાથી ભરાવદાર વાળની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેથી જ વાળમાં રહેલા નૈસર્ગિક પોષક તત્વોની પૂરણી માટે સારા તેલની ચીવટભરી પસંદગી:કરવી એ અગત્યનું છે. તાતાના તેલો શુદ્ધ અને સરળતાથી શોષાઇ જાય એવાં પોષક તત્વો વંડે વાળને પુષ્ટિ આપે છે...તંદુરસ્ત, સુંદર વાળ ઉગાડવામાં સહાય કરે છે...વાળને વધુ ચીકાશ વગર તેજસ્વી રાખે છે. તાતાના કોકોનટ અને કેસ્ટર હેર ઓઇલની સુવાસ ચિત્તાકર્ષક છે. અને તે ત્રણ સાઇઝની બાટલીઓમાં મળે છે.

તાતાનાં હેર ઓઇલ

THO 11 GUJ

ત્વના સાતત્યમાં માનનારા છે.

માત્ર આઠમી સદીથી જ ભારતનો ઇતિહાસ શરૂ થયો છે અને એના પહેલાં ભારતને કોઈ ઇતિહાસ નહોતો, એની કોઈ સિદ્ધિ કે સાધના નહોતી, એનુ કોઈ 'વ્યક્તિત્વ' જ નહોતું એમ.માનનારાઓને હિંદુઓ 'કોમવાદી' દેખાય છે. એમને એ બહુ 'વહેમથી ભરેલું,' 'જુનવાણી' અને ક્યારેક 'પ્રત્યાઘાતી' લાગે છે.

એક સર્વસામાન્ય સંસ્કૃતિ ને સંસ્કારના વારસાનું અભિમાન એ કોમી સમન્વયનું એક મહાન બળ છે. જ્યાં સુધી દેશમાં બે કોમો બે જુદા જુદા વારસાઓનો દાવો કરશે ત્યાં સુધી ક્યારેય પણ, કોટિ ઉપાય કર્યે પણ ભાવનાત્મક એકતા આવવાની નથી જ.

કોમી સમન્વય, ભાવનાત્મક ઐક્યનો એકમાત્ર સાચો રાહ છે કે ભારતના મુસ્લિમ કાળ પહેલાના ઇતિહાસ, સાહિત્ય અને વિજ્ઞાન તરફની મુસ્લિમ ઉપેક્ષાને દૂર કરવી અને એ તમામનો રાષ્ટ્રીય વારસા તરીકે એમણે સ્વીકાર કરવો. આ સિવાયની બીજી બધા વાતો ઘોડા પહેલાં ગાડી જોડવા જેવી થશે.

મુસ્લિમ યુગ પૂર્વેની બધી વાતોને 'કોમવાદી પ્રત્યાઘાતી' કહેવાથી અને જૂના પૂજ્યો ને તહેવારોને રુખસદ આપીને એને સ્થાને કોઈ નવા પુજ્યો ને તહેવારોને દાખલ કરવાથી લાભ થવાને બદલે હાનિ જ વધારે થાય છે, થઈ છે અને થશે.

ભાખરાબંધ, રાજઘાટ અને જાનેવારી ૨૬મી તારીખનો મહિમા ગમે એટલો વધારો, પણ એ બધાં દશેરા, દિવાળી ને રામ, કૃષ્ણ, વિક્રમ કે હર્ષનાં ચરિત્રોથી વધારે પ્રમાણમા રાષ્ટ્રીય સંગઠન કરી શકશે એમ એક પળને માટે પણ કોઈ માને છે ખરું? ખરી રીતે તો આવા પ્રયાસોનુ પરિણામ ધારવા કરતાં ઊલટું જ આવશે—જેટલો સમન્વય અલ્પાંશે પ્રણ છે એનો પણ લોપ કરવામાં.

બિનસાંપ્રદાયિકો—સેક્યુલારિસ્ટોના પ્રયાસને પરિણામે હિન્દુ પરંપરાને ભૂલવામાં આવી છે ને હિન્દુઓના વિશિષ્ટ વ્યક્તિત્વ સામે આંખો મીંચી દેવામાં આવી છે. એથી અલબત્ત હિન્દુઓના સમાજજીવનમાં અવ્યવસ્થા આવી છે. હિન્દુઓમાં ધર્મ અને નીતિનાં મૂલ્યો ઘટયાં છે પરંતુ હિન્દુ—મુસ્લિમ—ઐક્ય તો હજી દૂરનું દૂર જ રહ્યું છે.

આ આખાયે પ્રશ્ન ઉપર નેતાગણે જાણે ચૂપ રહેવાનુ ઠાવતરું જ ગોઠવ્યુ છે. એમના કહેવા પ્રમાણે સમન્વય એ બિનસાંપ્રદાયિક છે. એ લોકો કહે છે કે સમન્વય માટેની તમામ યોજનાના મૂળમા એક વાત જ છે કે હિંદુઓએ એમની પ્રાચીન પરંપરા ભૂલી જવી, એમના પ્રાચીન વારસાને ભૂલી જવો અને ભારતનો ઇતિહાસ વેદકાળથી નહિ પણ મુસ્લિમો આવ્યા પછીથી જ શરૂ થયો એમ માનવું.

મુસ્લિમોની જ્યા સુધી એમના પૂર્વેના ભારતના ઇતિહાસ તરફની અવગણના રહેશે ત્યા સુધી 'ભાવાત્મક ઐક્ય'ની કોઈ વાત સફળ બને એવા સંયોગો જ નથી, શક્યતા જ નથી.

હિંદુઓ 'કોમવાદી છે', 'ધર્મરાજ' માગે છે એમ કહેવું એ ખોટું છે. હિંદુઓમાં પણ રાજકીય વિચારકો છે. એમાં અનેક દેવદેવીઓની માન્યતા છે. એમા આસ્તિક પણ છે, નાસ્તિક પણ છે. કોઈ પણ એક કોમ હિંદુ નથી. બધી જ કોમો હિંદુઓ છે. કેમકે હિંદુ ધર્મ એ સંપ્રદાય નથી, સર્વ સામાન્ય રાષ્ટ્રીય બંધ છે. પોતાની પ્રાચીન પરંપરા અને આ દેશના વિશિષ્ટ વ્યક્તિત્વને જેઓ પ્રમાણે છે એ બધા હિંદુઓ છે.

ને જેઓ આ દેશમાં આઠમી સદી પહેલા કાંઈ હતું જ નહિ, કોઈ ઇતિહાસ જ નહોતો, કોઈ સંસ્કાર, સંસ્કૃતિ, ચારિત્ર્ય કે જ્ઞાન હતું જ નહિ એમ માને છે, તેઓ 'સેક્યુલારિસ્ટો' છે.

શ્રી આ. પી. કાદોલ

સુંદર વસ્તુઓ સર્વદા આનંદદાયક હોય છે.
એલ્યુમિનિયમની કોઈપણ વસ્તુ ખરીદતાં
'ક્રાઉન બ્રાન્ડ'નો જ આગ્રહ રાખો.

ક્રાઉન PURE ALUMINIUM THE CROWN બ્રાન્ડ

એલ્યુમિનિયમની વસ્તુઓ

ક્રાઉન બ્રાન્ડ એનોડાઈઝ્ડ
થર્મિક જગ ડીલક્સ,
પિકનિક ટિફિન કેરિયર
અને નાસ્તા માટે સગવડ-
ભર્યું ટિફિન કેરિયર
અમારી ખાસ બનાવટ હોઈ
અતિ લોકપ્રિય બનેલ છે.
અમારી વિવિધરંગી એનો-
ડાઈઝ્ડ વસ્તુઓ તેમજ ફોટો-
પ્રિન્ટ પદ્ધતિથી બનાવેલી
નામની પ્લેટો વસાવવી
એક અનેરો આનંદ છે.

☆

વિશુદ્ધિનું પ્રતીક :
ચોખ્ખા—વિશુદ્ધ એલ્યુમિનિયમ-
માંથી બનાવાય છે.

ખાતરીની મહોર :
માનવ-તંદુરસ્તી માટે તદ્દન
સલામત છે.

પ્રતિષ્ઠાની મુદ્રા :
અરધી સદી ઉપરાંતથી કરોડોની
સંખ્યામાં વપરાય છે.

સંતોષનું નિશાન :
વજનમાં હલકાં છતાં મજબૂત
અને ટકાઉ છે. અને તેને કાટ
ચઢતો નથી.

સુંદર : સસ્તાં :
વ્યાજબી ભાવે મળે છે : સર્વ
સ્થળે સુપ્રાપ્ય છે.

જીવનલાલ (૧૯૨૯) લિમિટેડ

ક્રાઉન એલ્યુમિનિયમ હાઉસ, ૨૩, બ્રેબોર્ન રોડ,
કલકત્તા-૧

મુંબઈ • મદ્રાસ • રાજમહેન્દ્રી • દિલ્હી • એડન

શ્રી ટી. ટી. કૃષ્ણમાચારીનુ ગાડપણ!!

દેશમા જ્યારે શાણા માણસો રાષ્ટ્રીય એકતાને સુદૃઢ કરવા માટેના પ્રયત્નો કરી રહ્યા છે અને ધર્મ, ભાષા, નાતજાત વગેરેની ભિન્નતાને કારણે ઊભી થતી ખંડનાત્મક પ્રવૃત્તિ સામે ઝઝૂમી રહ્યા છે ત્યારે પ્રખર રાજદ્વારી ગણાતા શ્રી ટી ટી. કૃષ્ણમાચારી– એક વખતના કેન્દ્રીય પ્રધાનમંડળના પ્રધાન અને લોકસભાના સભ્ય–ની અમુક પ્રકારની હિમાયતથી એકતાવિરોધી તત્ત્વો મજબૂત બને છે. એક અહેવાલ મુજબ, થોડા દિવસો પહેલા મદ્રાસમા તામિલનાડ કોંગ્રેસ કમિટી સમક્ષ પ્રવચન કરતા શ્રી કૃષ્ણમાચારીએ, કેન્દ્રની અને રાજ્યની સત્તાની ફેરવહેંચણી કરવા માટે અને આમ કરી આ રાજ્યોની સત્તામા અને સાધનોમા વધારો કરવા બંધારણમા સુધારો કરવાનુ સૂચવે છે! વધુમા એમ પણ જાણવા મળે છે કે તેમણે એવુ પણ જણાવ્યુ કે સત્તાની આવી ફેરવહેંચણી, છેલ્લા પંદર વરસના અનુભવને કારણે અત્યંત આવશ્યક બની છે; જોકે સાથે સાથે તેઓ એ પણ કબૂલ કરે છે કે, રાજ્ય રાજ્ય વચ્ચે વહેતી નદીઓના વધારાના પાણીના વપરાશ જેવી કેટલીક બાબતોમાં કેન્દ્રને રાજ્યો કરતા વધુ સત્તા હોવી જોઈએ, કે જેથી રાજ્યો વચ્ચેની અનિચ્છનીય વૈર-ભાવનાને નાબૂદ કરી શકાય.

સંકલિત અને પરસ્પર સહાયક એવા સર્વસામાન્ય રાષ્ટ્રીય ધ્યેયો પાર પાડવા માટે, પાછલા ત્રણ દાયકાના જે કંઈ અનુભવો મળ્યા હોય તે પરથી કેંદ્ર સરકારને કાયદાથી કે રૂઢિગત રીતે જે પણ અધિકારો મળેલા હોય તેને દૃઢ કરવા જોઈએ. પંચવર્ષીય યોજનાઓ તેમ જ નિયોજન અંગેની સઘળી વિચારણાઓ આ ધ્યેયો હાંસલ કરવા માટે જ યોજાયેલા છે. આમ છતાં એના માર્ગમા અનેક અવરોધો ખડા છે. રાજ્ય રાજ્ય વચ્ચેના ગંભીર મતભેદો–અવરોધોને કારણે રોડ ટ્રાન્સપોર્ટને પણ ઘણું સહન કરવું પડે છે. ભૂતકાળમાં પશ્ચિમ બંગાળ અને આસામે નાખેલા નાકાવેરા અને વાહન વેરાને કારણે કલકત્તા ખાતે મોકલાતી ચાહની નિકાસને ભારે ફટકો વેઠવો પડ્યો છે.

કોલસા અને તેલના ઉત્પાદન સાધનો વિકસાવવામા કેટલાક રાજ્યોના સ્વાર્થ અને સંકુચિતતાને કારણે તેમણે કરેલા વિલંબથી કોઈને ફાયદો થયો નથી. આવા તો અનેક દાખલાઓ ટાંકી શકાય. આને બદલે રાજ્ય રાજ્યો વચ્ચે જો સહકાર સધાયો હોત તો ઘણા પ્રશ્નોનો ઉકેલ આવી ગયો હોત અથવા હળવા પણ કરી શકાયા હોત. નદીઓ માટેનાં પંચો રચાયા છે, રાજ્ય રાજ્ય વચ્ચે વીજળીની ગ્રીડ યોજનાઓનો વિકાસ થઈ રહ્યો છે અને કેટલાક રાજ્યોના ખોરાક અંગેના વિભાગો પણ રચાયા છે. આ અંગેની વિભાગીય સમિતિઓએ તે તે બાબતને લગતી મૂલ્યવાન ચર્ચાઓ ખુલ્લા દિલે કરી છે અને સમન્વયાત્મક પગલા ભર્યાં છે. અલબત્ત, દરેક કક્ષાએ કામકાજની જવાબદારીની વહેંચણીપદ્ધતિને ઉત્તેજન આપવું જોઈએ. પરંતુ આ બધું અવરોધો ઊભા કરીને કે બંધારણમા અણઘડ સુધારા કરીને નહિ, પણ ભિન્ન ભિન્ન વ્યવસ્થિત માર્ગે જ થઈ શકે. રાજ્યોને વિશાળ હક્કો આપવાની શ્રી. કૃષ્ણમાચારીની વાતને તો વિચિત્ર–વાહિયાત જ ગણી શકાય. તેમાં વળી મદ્રાસ જેવા રાજ્યમાં જ્યાં ડી. એમ. કે. જેવો પક્ષ, જેણે ત્યાંની વિધાનસભામાં ૨૦૬ બેઠકોમાંથી ૫૦ બેઠકો મેળવી છે, તેવા ભાગલાપ્રધાન રાજ્ય માટે કરી .છે તે તો વળી એથી વધું બેહૂદું ગણાય.

'ટાઇમ્સ ઑફ ઇન્ડિયા'

મનોરમ્ય
અનુપમ
વેક્યુમ ફ્લાસ્ક...

શીમાડા કોહીનૂરના આ નવલા સુશોભિત મૉડલ માટે બે મત હોયજ નહીં; તદ્દન નવાજ પ્રકારની ★ ડીઝાઇન —જે માત્ર શીમાડાજ બનાવી શકે... મજબૂત સુરમ્ય અને ટકાઉ ઉપરાંત સાફ કરવામાં અને વાપરવામાં પણ સરળ. વિશિષ્ટ પ્રસંગો માટે એક ઉત્કૃષ્ટ ભેટ.

SHIMADA

ડિ ડીઝાઇન રજી. નં ૧૦૯૦૭૪

શીમાડા
પીકનીક સ્પેશ્યલ કોહીનૂર

ભારતમાં બનાવનાર :
શીમાડા ગ્લાસ એન્ડ
ફ્લાસ્ક ફેક્ટરી પ્રા. લી.
મદ્રાસ ૨૩.

સોલ સેલીંગ એજન્ટો :
સેરેમીક સેલ્સ એજન્સીઝ
૧૮૨, બ્રોડવે, મદ્રાસ ૧.

MPS

આનંદપ્રાપ્તિનું રહસ્ય

આજે રવિવાર છે અને લેખન એ મારો ધંધો છે; એટલે હું એમ કહી શકું કે હું રજાને દિવસે પણ કામ કરું છું. છતાં પણ મારા સહપ્રવાસીઓમાંથી કોઈ મારા જેટલું સુખી હશે કે કેમ એની મને શંકા છે.

મારી સાથેનાં ઘણાંખરાં લોકો કંટાળી ગયાં છે. બેત્રણ જણ સૂઈ જવાનો પ્રયત્ન કરે છે. એક સજ્જન વ્યંગવિનોદની ચોપડીનાં પાનાં ફેરવે છે; પરંતુ એમના ચહેરા પર હાસ્યની એકેય રેખા નથી. બે સ્ત્રીઓ શબ્દરચના હરીફાઈમાં એટલી તલ્લીન છે કે ન પૂછો વાત. કેટલાંક અંદરોઅંદર અર્થહીન ચર્ચા કરે છે. પરંતુ તેઓ બધામાં પ્રસન્ન કે પ્રફુલ્લ તો કોઈ જ જણાતું નથી.

કામ અને મઝામા એટલું જ અંતર છે કે જે કામ આપણે કરવુ જ પડે છે માટે કરીએ છીએ તે કામ છે; તે જ કામ જો આપણી ઇચ્છા હોય ને કરીએ તો તે મઝા છે. ફૂટબોલ કે ક્રિકેટ રમવું એ મઝા છે, પરંતુ જેનો ધંધો જ રમત છે એવા કોઈને પૂછશો તો તે કહેશે કે એને એમાં રસ આવતો નથી. આ જ રીતે જેમને પોતાના ધંધાને અંગે પ્રવાસ કરવો જ પડે છે તે સિવાયના લોકો માટે, પ્રવાસ આનંદદાયક બની રહે છે.

હું નાનો હતો ત્યારે મારા પિતાની અખબારી કચેરીમાં જઈ એમને કહેતો કે મને કંઈક લખવાનું કામ આપે. પરંતુ હવે જ્યારે એ જ કામ માટે મને મહેનતાણું મળવા લાગ્યું, તો એ કામ મને બોજ સરખું લાગ્યું અને હું પણ બીજાની જેમ રજા માટે ઉત્સુક રહેવા લાગ્યો. જ્યાં સુધી જગતમાં તન અને મનને નિત્ય નવજીવન આપનાર સાધન એક માત્ર કામ જ છે એ સત્ય મને સમજાયું નહોતું, ત્યાં સુધી મારી એ સ્થિતિ હતી.

ખરેખર, જગતમાં સૌથી દુઃખી માણસ એ જ છે, જેની પાસે કાંઈ કામ નથી. મેં એમને મૃગજળ પાછળ દોડતાં, હોટલના નોકરો સાથે જીભાજોડી કરતાં, અર્થહીન સામાજિક મનોરંજનની યોજના કરતાં, માની લીધેલા અપમાન માટે દુઃખી થતાં, કપડાંનાં કબાટ ભરતાં, બીજાની નિંદા કરતાં, અફવાઓ ફેલાવતાં અને ખોટા વહેમના રોગથી દુઃખી થતાં જોયાં છે. વસ્તુતઃ તે બધા ખૂબ કંટાળી ગયેલા હોય છે.

મને પણ એક–બે મહિનાની રજા લઈને પ્રવાસમાં જવું ગમે છે. ખરેખર તો આ અવકાશ મને ગમે છે, કારણ કે હું જાણું છું કે અમુક નિશ્ચિત સમય પછી તે પૂરો થઈ જશે. અંતહીન છુટ્ટીના તો વિચારમાત્રથી હું કંપી ઊઠું છું. એક વાર મેં સાત મહિના સુધી પરિભ્રમણ કર્યું. પરંતુ સૌથી વધારે આનંદ મને જે વસ્તુ જોઈને મળ્યો તે હતું મારી ઑફિસનું ચિરપરિચિત ટેબલ.

તમે એવા ઘણા માણસો જોયા હશે, જેમની ઉંમર ૬૦ વર્ષની હોવા છતાં, કામ છોડ્યા પહેલાં તેઓ 'તરુણ' લાગે છે. પરંતુ કામ છોડ્યા પછી એક વર્ષ બાદ, કોઈ જ કામ ન હોવાથી તેઓ શિથિલ અને વૃદ્ધ લાગે છે. એવુ પણ નથી કે એમને કોઈ વિષયમાં રુચિ ન હોય! પરંતુ એક નક્કી નિયમિત કામના અભાવે એમનું મન પૂર્ણ પ્રફુલ્લિત રહી શકતું નથી.

હું એક પ્રાચ્ય સંશોધનના પ્રોફેસરને ઓળખું છું. તેઓ પોતે નિવૃત્ત થવાની ઉત્કંઠાપૂર્વક રાહ જોઈ રહ્યા હતા. એમનો વિચાર હતો કે નિવૃત્ત થઈને શેષજીવન બધાં સંગ્રહાલયો જોવામાં ગાળવું. પણ જ્યારે તેઓ ખરેખર નિવૃત્ત થયા ત્યારે, પોતાના નિવૃત્ત જીવનથી તેઓ એટલા કંટાળી ગયા કે, તે ફરીથી કોઈ કોલેજમાં પ્રોફેસર થવાનો પ્રયત્ન કરવા લાગ્યા.

મને સમજાતું નથી કે લોકો કામથી આટલા બધા ડરે છે, શા માટે? વધારેમાં વધારે વેતન મેળવીને ઓછામાં ઓછું કામ

ઘરની ધોલાઈ
સર્ફની
ધોલાઈ
Surf
AMAZING BLUE POWDER
FOR THE WHITEST WASH!

ઘરનાં તમામ કપડાં ઘરમાં જ ધુઓ... ખમીસ, બ્લાઉઝ, સાડીઓ, બાળકોનાં કપડાં, ટુવાલ, એકેએક કપડું! ઘરનાં તમામ કપડાં સર્ફથી ધુઓ! આપનાં કપડાં સહેલાઇથી અપૂર્વ સફેદ, અતિ સ્વચ્છ થશે. સર્ફની અધિક ધોલાઇશક્તિનો એ પ્રતાપ છે. આજે જ સર્ફ અજમાવી જુઓ! ઘરમાં કપડાં ધોવાની એ સારામાં સારી રીત છે.

સર્ફ – અપૂર્વ સફેદ ધોલાઇ કરે છે!

[illegible]

હિન્દુસ્તાન લીવરનું ઉત્પાદન

કરવાની વૃત્તિ શા માટે રાખે છે? મેં જોયું છે કે, રસ્તા ઉપર ઘણા મજૂરો પાવડો કે કોદાળી પર હાથ ટેકવીને ઊભા હોય છે. એમાંના કેટલાક તો થાકીને આરામ લેતા હશે; પરંતુ મોટા ભાગના મજૂરો એવા હોય છે, જેમને કામના બોજને કારણે દિવસ લાંબો લાગે છે.

આજે લાખો માણસો અઠવાડિયામાં ૩૦ કલાક કામ કરવા માટે હિમાયત કરે છે. પરંતુ બાકીના ૧૩૮ કલાક તેઓ શું કરશે? ૬૦ કલાકથી વધારે તો સૂવાનું પણ ન જ હોય. બાકી રહ્યા ૭૮ કલાક! આ કલાકોને કારણ વગરની વાતોમા કે અર્થહીન કાર્યોમાં વિતાવવામા આવે તો ખરેખર જીવનનો ઘણો ખરો અંશ નિરર્થક જ વીતી જશે. મારે માટે તો આ ૭૮ કલાકમા મેદાનમાં દડા પાછળ દોડવું, સિનેમામા પ્રણયદૃશ્યો અને અપરાધોનાં ચિત્રો જોવાં અથવા છાપા કે પત્ર-પત્રિકાઓના પાના ફેરવવા એ એક ભયાનક રોગ જ થઈ પડે. મેં તો જીવનમા હમેશાં દિવસના ૩૦ કલાક ગણીને જ કામ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે અને માનું છું કે બીજા બધા લોકો કરતાં હું ઘણો સુખી છું.

લગ્નની ભેટ માટે ખાસ યોજના

લગ્નસંસ્કાર સમયે નવદંપતીને પૈસા અને દાગીના તો બધા આપે છે, પણ તેમને સારું વાચન એક વર્ષ સુધી પહોંચાડવું એ પણ એક ઘણી ઊંચી જાતની ભેટ થાય.

લગ્ન એ જિંદગીના જવાબદારીભર્યા ક્ષેત્રનું એક પ્રવેશદ્વાર ગણાય. લગ્નપ્રસંગે આ ભેટ બાર મહિના સુધી આપનારનું મીઠું સંભારણું ચાલુ રાખે છે.

આ રીતે નવદંપતીને એક વરસ સુધી 'અખંડ આનંદ' ભેટ મળે એ માટે વાર્ષિક લવાજમ રૂ. ૮-૫૦ને બદલે રૂ. ૮-૦૦માં આપવા માટે સુશોભિત અભિનંદનકાર્ડ સુંદર કવરમાં સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય, ભદ્ર, અમદાવાદ અથવા ૧૪૮, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨ એ ઠેકાણેથી મેળવી લેવું.

• જગતમા કોઈ પણ વ્યક્તિ જ્યા સુધી પોતાના કામમાં પૂરેપૂરો રસ ન લે, ત્યા સુધી તે સફળ તેમ જ સુખી થઈ શકતો નથી. વિરક્ત ભાવે અથવા જરૂરિયાતને કારણે જ માત્ર કામ કરવાથી કામ બગડે છે. અને કામ કર્યાનો સંતોષ પણ નથી મળતો.

રેલવેનો એક સામાન્ય મજૂર, જેણે કાલે અમારો સામાન ઉપાડ્યો હતો, તે મને જીવન જીવવાની શૈલીની દૃષ્ટિએ એક સફળ કલાકાર લાગેલો! તે પોતાનો વ્યવસાય સુંદર રીતે કરતો હતો. એટલું જ નહિ, પરંતુ દરેક મુસાફરને વધારેમાં વધારે સગવડ આપવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યો હતો. મેં ખુશ થઈને એને એક ડોલર બક્ષિસ આપી. પરંતુ એણે ધન્યવાદ સાથે એ મને પાછો આપતા કહ્યું, 'તમારી બક્ષિસ માટે આભારી છું. પરંતુ બક્ષિસ એ શ્રમનું મૂલ્ય નથી. એના કરતા, કૃપા કરીને રેલવે બોર્ડમા લાગવગ લગાડી તમે અમારા પગારનું ધોરણ ઊંચું કરાવો તો વધારે સારું. બક્ષિસ આપવી અને લેવી, એ બને મનુષ્યની શ્રેણીના બે ભેદ પાડે છે, એટલે એ તો ઊલટું ખરાબ કહેવાય.' થોડા દિવસો પહેલા એથી જુદા જ પ્રકારનો એક બીજો મજૂર પણ મને મળ્યો હતો. તે ખૂબ ખિજાળ સ્વભાવનો હતો. સામાન પણ બરાબર ઉપાડતો નહિ. એનાથી જેટલું થઈ શકતું હતું એટલું કામ કરવાનો પણ એણે પ્રયત્ન કર્યો નહિ. છેલ્લે મારે જાતે જ સામાન ઉપાડીને ગાડીમાં મૂકવો પડ્યો. પોતાની મૂર્ખતામાં એણે પોતાની રોજી પણ ખોઈ.

હું તો માનુ છું કે, માનવીના જીવનમા

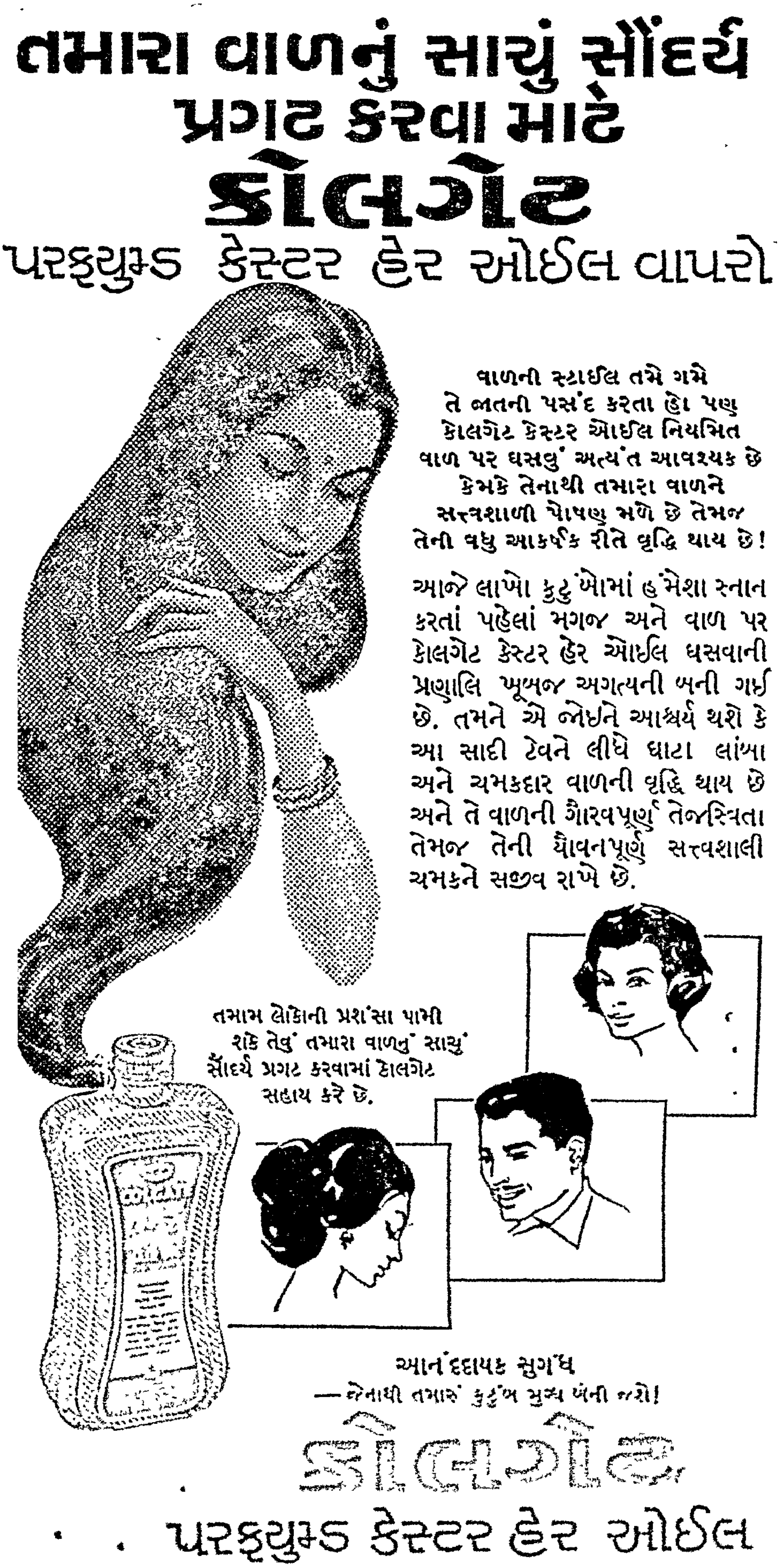

તમારા વાળનું સાચું સૌંદર્ય પ્રગટ કરવા માટે

કોલગેટ

પરફ્યુમ્ડ કેસ્ટર હેર ઓઈલ વાપરો

વાળની સ્ટાઈલ તમે ગમે તે જાતની પસંદ કરતા હો પણ કોલગેટ કેસ્ટર ઓઈલ નિયમિત વાળ પર ઘસવું અત્યંત આવશ્યક છે કેમકે તેનાથી તમારા વાળને સત્ત્વશાળી પોષણ મળે છે તેમજ તેની વધુ આકર્ષક રીતે વૃદ્ધિ થાય છે!

આજે લાખો કુટુંબોમાં હંમેશા સ્નાન કરતાં પહેલાં મગજ અને વાળ પર કોલગેટ કેસ્ટર હેર ઓઈલ ઘસવાની પ્રણાલિ ખૂબજ અગત્યની બની ગઈ છે. તમને એ જોઈને આશ્ચર્ય થશે કે આ સાદી ટેવને લીધે ઘાટા લાંબા અને ચમકદાર વાળની વૃદ્ધિ થાય છે અને તે વાળની ગૌરવપૂર્ણ તેજસ્વિતા તેમજ તેની યૌવનપૂર્ણ સત્ત્વશાલી ચમકને સજીવ રાખે છે.

તમામ લોકોની પ્રશંસા પામી શકે તેવું તમારા વાળનું સાચું સૌંદર્ય પ્રગટ કરવામાં કોલગેટ સહાય કરે છે.

આનંદદાયક સુગંધ
—જેનાથી તમારું કુટુંબ મુગ્ધ બની જશે!

કોલગેટ
પરફ્યુમ્ડ કેસ્ટર હેર ઓઈલ

CCHO.8.64

જે કંઈ પ્રગતિ થાય છે તે શ્રમની પૂજાને કારણે જ થઈ છે. જે સમાજમાં શ્રમ કરનારને હીન અને તુચ્છ માનવામાં આવે છે, એની પ્રગતિ રૂંધાઈ જાય છે. જે જેટલો મહાન છે, એણે એટલી જ વધારે મહેનત કરવી જોઈએ. પ્રગતિ, વૃદ્ધિ, સમાન અધિકાર અને લોકશાહી એ બધાનો મૂળ આધાર શ્રમનું ઉચિત મહત્ત્વ જ છે.

ઘણાં કાર્યો એવાં પણ હોય છે જે કરવાની ખાસ કોઈને ઇચ્છા હોતી નથી. પરંતુ આવાં નીરસ કાર્યોમાં પણ મહેનતાણા ઉપરાંત કંઈક ને કંઈક સંતોષનું કારણ મળી રહે છે. બીજું કંઈ નહિ તો તમને એટલું તો લાગશે જ કે, તમારું જીવન સાવ નિરર્થક નથી, તમારા શ્રમનો ઉપયોગ માનવસમાજ માટે થાય છે. જે પોતાનુ નાનામાં નાનું કામ પણ રસપૂર્વક કરે છે, એ લાંબો વખત એની એ જગ્યાએ પડી રહેતો નથી. હું એ ભારતીય પુરાણ–કથાને વંદન કરું છું, જેમાં શ્રમ સુગંધનો કોષ મનાય છે, એટલે કે જે શ્રમ અપનાવશે તે બહારથી અને અંદરથી મહત્તારૂપી સુગંધ મેળવશે.

તમે પણ લખી મોકલશો

સાચો અનુભવપ્રસંગ અથવા સાંભળેલો વૃત્તાંત મનુષ્યના હૃદયને સચોટ બેસી જાય તેવો હોય અને સરળ ટૂંકી રીતે તમે લખી શકતા હો તો તમે પણ 'જોયેલું જાણેલું' વિભાગમાં બેસે તેવું લખાણ મોકલશો. જો યોગ્ય લાગશે તો છાપશું. —તંત્રી

મારો એક મિત્ર જેને હું ૩૩ વર્ષથી ઓળખું છું, તે ખેતરમાં મજૂરી કરતાં કરતાં 'સુપરવાઈઝર' બની ગયો હતો. વૃદ્ધ થઈ ગયા પછી એણે પોતાના શેઠને કહ્યું, 'હવે મને ૬૫ વર્ષ પૂરાં થયાં, મને રજા આપો.' શેઠ જિંદગીના રહસ્યને જાણતા હતા. મારા મિત્રનો વૃદ્ધાવસ્થા પ્રત્યેનો ભય એમને યોગ્ય લાગ્યો નહિ. મારા મિત્રની હતાશ મુખમુદ્રા જોઈને એમને દુઃખ થયું હશે. એમણે ચતુરાઈપૂર્વક કહ્યું, 'વાહ, તમે તો હજુ યુવાનોના પણ યુવાન છો. ભગવાને તમારા તન અને મન એવાં બનાવ્યાં છે કે તમે અંતકાળ સુધી કામ કરી શકો.' પ્રોત્સાહિત થઈને એણે છૂટા થવાનો વિચાર માંડી વાળ્યો. અને કુશળતાપૂર્વક પોતાનું કામ ચાલુ રાખ્યું. અંતે ત્રણ દિવસની માંદગી ભોગવીને ઇસ્પિતાલમા એણે દેહ છોડ્યો.

એના મૃત્યુને એક મહિનો થયા પછી એના પુત્રે શેઠને કહ્યું, 'પિતાજી અંતિમ દિવસોમાં ગમે તેમ બોલતા હતા.'

શેઠે વિશ્વાસપૂર્વક કહ્યું, 'બને જ નહિ. એ અંતકાળ સુધી એટલા સ્વસ્થ હતા, જેટલા અત્યારે તમે છો.'

દીકરાએ માથું ધુણાવીને કહ્યું, 'પરંતુ કદાચ તમને ખબર નહિ હોય, મરતા પહેલાં થોડી મિનિટો પહેલાં એમણે નર્સને બોલાવીને કપડાં અને જોડા પહેરાવવાનુ કહ્યું હતું, જેથી પોતે કામ પર જઈ શકે. નર્સે એમને કપડા અને જોડા પહેરાવ્યા પછી બે મિનિટમાં જ એમનુ મૃત્યુ થયુ...'

મારી પણ આશા છે કે આવું સૌભાગ્ય મને મળે. જ્યારે મારો અંતકાળ નજીક આવે ત્યારે હું પણ કામ કરતાં કરતાં જ મૃત્યુ પામું.

શ્રી કેનિંગ પોલાક

'સસ્તુ' સાહિત્ય એટલે ઊંચામાં ઊંચુ' સાહિત્ય'

સો ઉપનિષદો

પાન ૭૩૬ : **કિં. ૫-૦૦** : ટ. ખ. ૦-૮૦

શ્રીમત્ શંકરાચાર્યની ટીકા સાથે બહાર પડેલાં ૧૧ ઉપનિષદો સિવાયનાં સો ઉપનિષદો. જેમાંનાં ૨૩ ઉપનિષદો મૂળ સાથે તથા બાકીનાં ૭૭ ઉપનિષદોનો માત્ર ગુજરાતી સાર આપવામાં આવ્યો છે.

હિતોપદેશ

પાન ૧૯૨ : **કિં. ૧-૫૦** : ટ. ખ. ૦-૨૫

નીતિના મોટા મોટા ગ્રંથો સામાન્ય રીતે સર્વસાધારણ માનવીઓ માટે અને ખાસ કરીને બાળકો માટે સમજવા સરળ થઈ પડે એ રીતે નીતિનો સાર સરળ રીતે સંક્ષેપમાં સમજાવતી બોધક કથાઓ.

શુભસંગ્રહ (જુદા જુદા બે ગ્રંથો)

પાન ૫૪૪ : **કિં. ૩-૦૦** ટ. ખ. ૦-૮૦

ભાગ ૨ જો : સુમારે ૧૪૮ જેટલા વિવિધ વિષયોના ઉપયોગી લેખોનો સંગ્રહ.

પાન ૭૩૬ : **કિં. ૩-૦૦** : ટ. ખ. ૦-૮૦

ભાગ ૯ મો : જુદા જુદા ૧૬૫ વિષયો પર ઉપયોગી લેખો ને દવાઓની જરૂરી માહિતી.

શ્રીમદ્ ભાગ૦ દશમ સ્કંધ

પાન ૭૨૦ : **કિં. ૪-૦૦** : ટ. ખ. ૦-૮૦

ભાગવતે જેને પૂર્ણાવતાર અથવા સાક્ષાત્ ઈશ્વરતત્ત્વ કહ્યો છે, તે કૃષ્ણાવતારનું વર્ણન આ દશમસ્કંધમાં અદ્ભુત રીતે નિરૂપવામાં આવ્યું છે. ભગવત્પ્રેમીઓ અને વૈષ્ણવોને ઉપયોગી થઈ પડે તેવો ગ્રંથ.

આગળ ધસો (પુશિંગ ટુ ધ ફ્રન્ટ)

પાન ૫૨૮ : **કિં. ૪-૦૦** : ટ. ખ. ૦-૮૦

સુપ્રસિદ્ધ અમેરિકન લેખક ઓરિસન માર્ડને લખેલો માનવ-ચારિત્ર્યની ખિલવણી કરતો આ ગ્રંથ જીવનમાં આગળ વધવાની આકાંક્ષા ઉત્પન્ન કરી, જીવનમાં નિષ્ફળ ગયેલાઓમાં ફરીથી પુરુષાર્થનું ચેતન પ્રગટાવે છે.

અધ્યાત્મ વાર્તાલાપ

પાન ૩૮૪ : **કિં. ૪-૦૦** : ટ. ખ. ૦-૫૦

જ્ઞાનયોગી ચંદુભાઈ સાથેના પ્રેરક વાર્તાલાપ. જેમાંથી સરળ અને નિષ્કપટ મનુષ્યને જીવનનાં સરળ સત્યો સહજ રીતે સમજાય છે અને સદ્માર્ગે તથા સંતોષપૂર્વક જીવવાની ચાવી સાંપડે છે.

પોરસ અને સિકંદર

પાન ૧૨૦ : **કિં. ૧-૦૦** : ટ. ખ. ૦-૨૦

તખ્તા પર નહિ ભજવાયેલી, ગુજરાતી નાટ્યસાહિત્યની આ ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ કૃતિ જનતા સમક્ષ પુસ્તકરૂપે રજૂ થાય છે. સરળતાથી ભજવી શકાય તેવું આ નાટક કવિશ્રી મૂલાણીની કલમે આલેખાયું છે.

બીજાં અનેક ઉપયોગી પુસ્તકો માટે
વિસ્તૃત સૂચિપત્ર મંગાવો.

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય
સ્વામી અખંડાનંદ માર્ગ, ભદ્ર પાસે, **અમદાવાદ**
અને ૧૪૮, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, **મુંબઈ-૨**

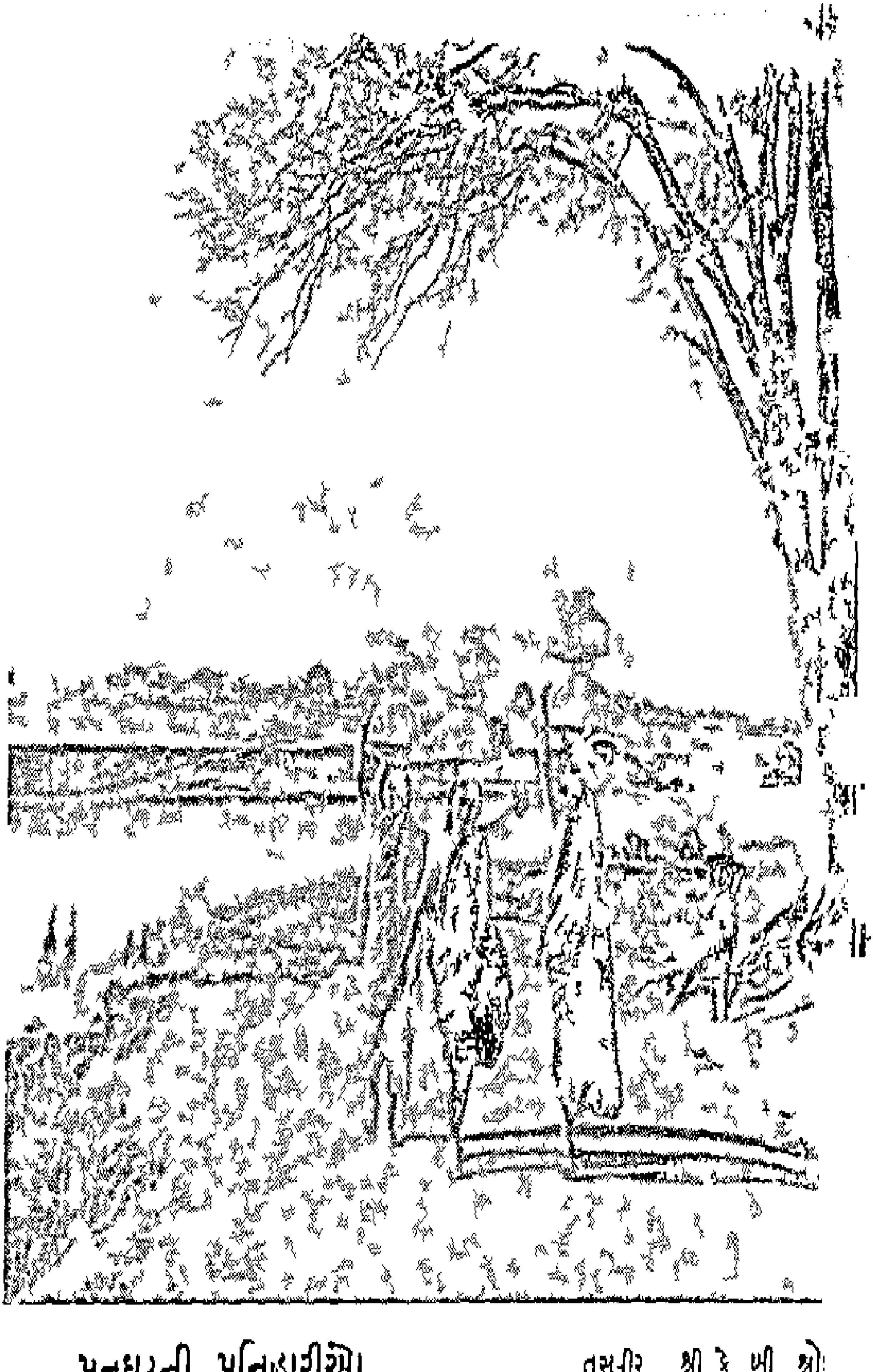

પનઘટની પનિહારીઓ   તસવીર શ્રી કે બી શ્રો

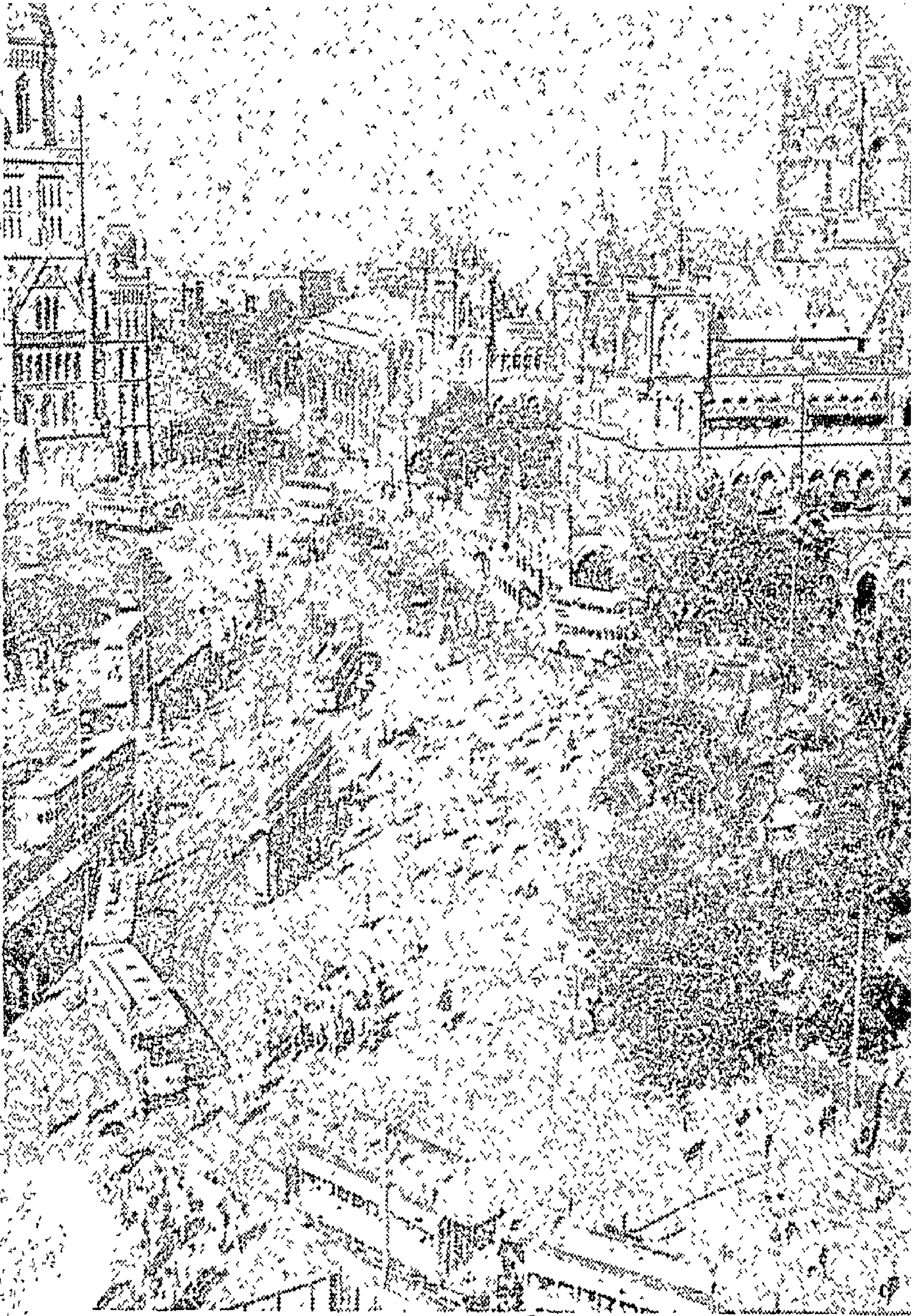

હર મુંબઈ નગરી

તસવીર : શ્રી આનંદ પી. માનકર

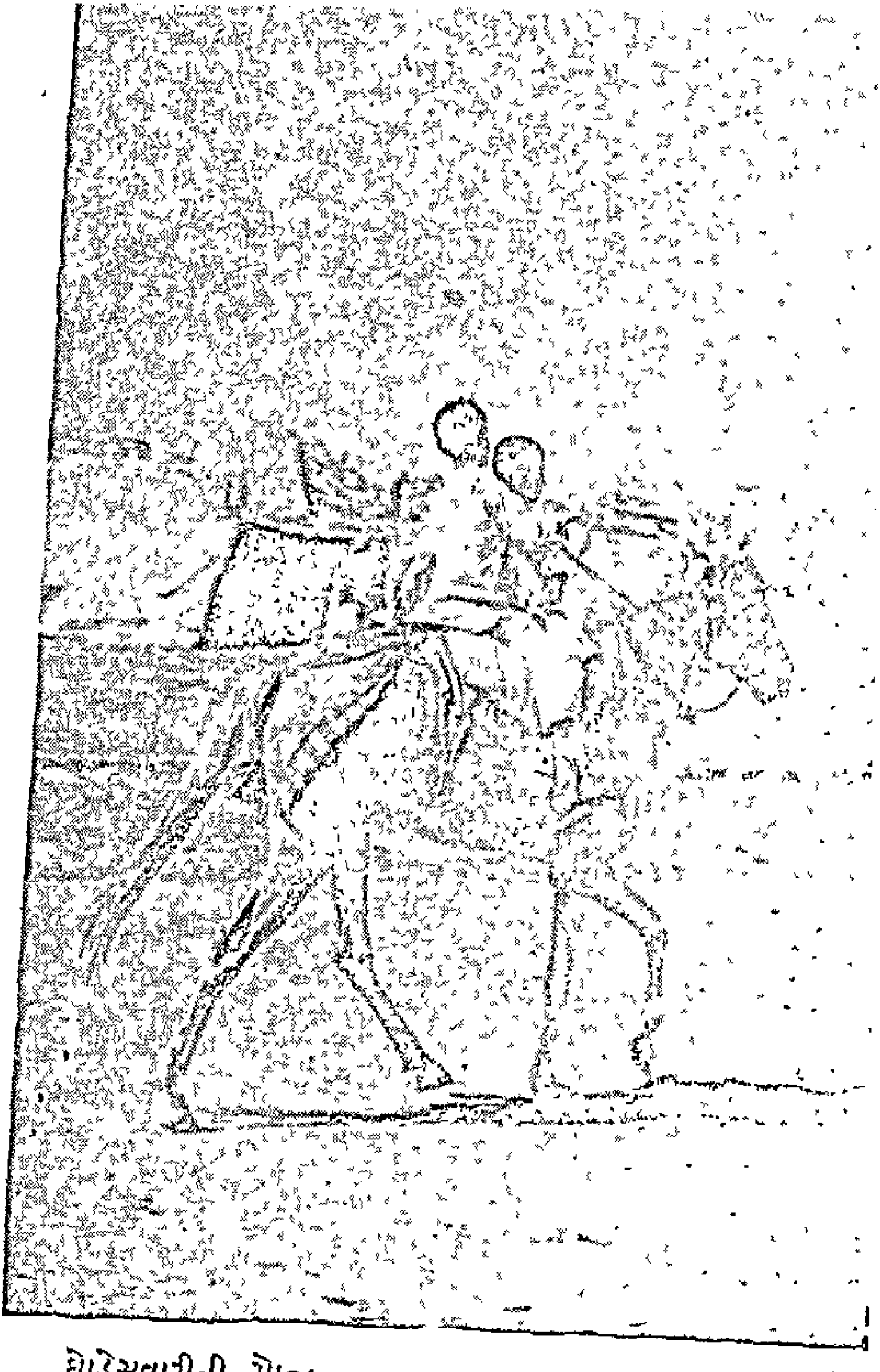

ઘોડેસવારીની મોજ

તસવીર : શ્રી શંકરલાલ ડી. પંચાલ

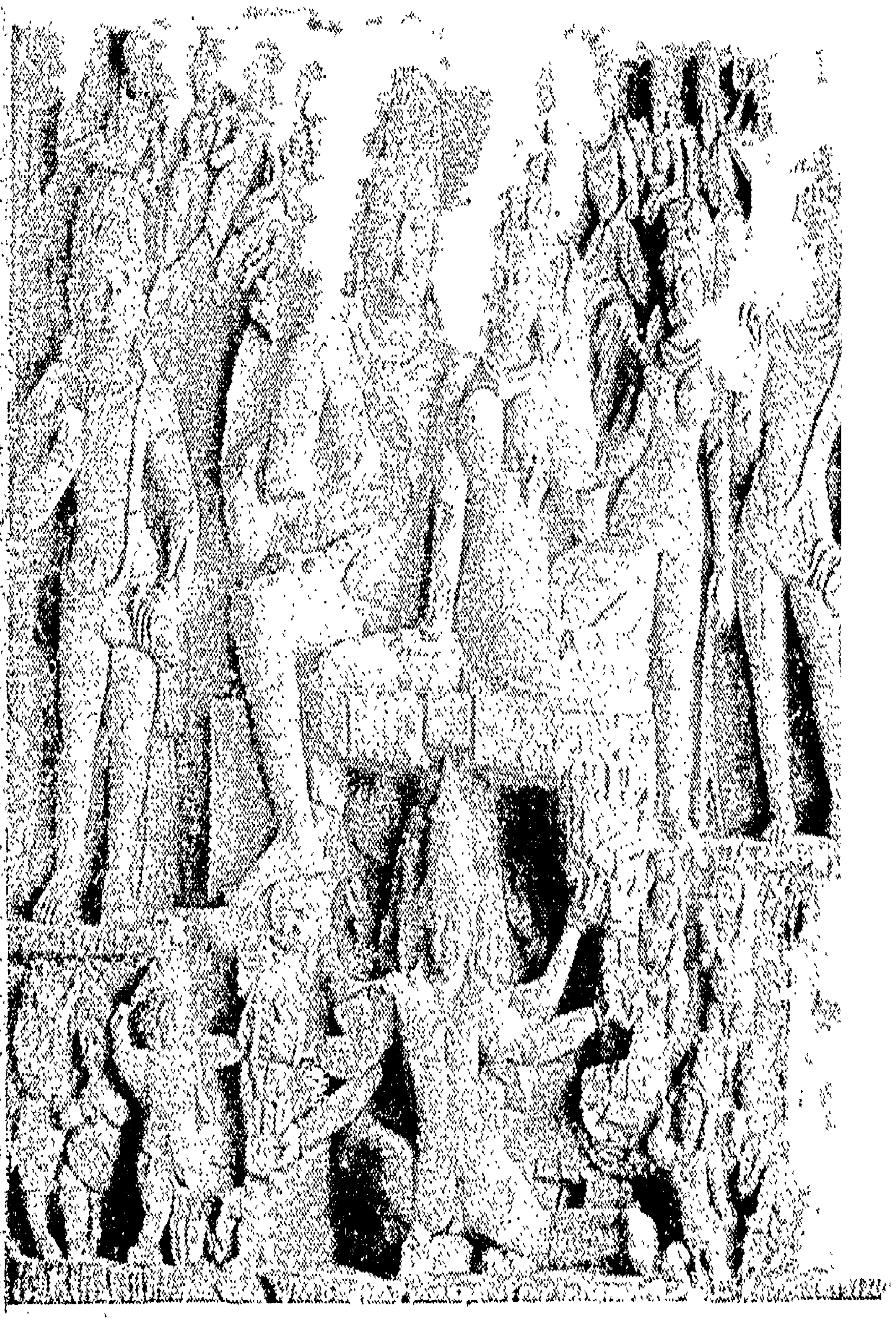

શિલ્પમાં શિવ-પાર્વતી (અજન્ટા) તસવીર : શ્રી અનિલ આર. શાહ

પીછો છોડ

શ્રી જગદીશ પરમાર

'કાં ગગી! નરવી?'

કૂવામાંથી પાણી ખેંચતી માલીએ, આ હેતાળ પણ ધીમા બોલ સાંભળી, ડોક નમાવી પાછળ જોયું પાસેના વિશાળ વૃક્ષની છાયામાં ઘેલો ડોસો ઊભો હતો જીવતરની સંધ્યાએ એને ઘેરી લીધો હતો નેણ ઉપરના બધાય ધોળા વાળ નીચે આંખો માત્ર તગતગતી હતી એનું માથું પાઘડીના ભારે જાણે ડગમગતું હતું પાણીથી છલકતી ડોલને માલીએ ઝડપથી ઉપર ખેંચી લીધી અને આ પંથકમાં માભાદાર અને સાચકલા ગણાતા ઘેલા ડોસા સામે અચંબાથી જોઈ રહી

'અવેડામાં પાણી નથી' ઘેલા ડોસાએ કહ્યું

માલી હસી પડી

'અવેડામાં પાણી નથી એટલે તમે પૂછ્યું, 'કાં ગગી! નરવી?' તમેય આતા! ભારે છો, લો સીધેસીધું કહી દીધું હોત કે ભેંસ્યું તરસી છે તો અવેડો ભરવાની હું થોડી ના કહેવાની હતી!'

ડોસો નિરુત્તર રહ્યો માલીએ ડોલને ફરીથી કૂવાના ખરેળા પાણી ઉપર ફેંકી અને સ્ફૂર્તિથી પાણી ખેંચતા અવેડો ભરવા લાગી અવેડામાં પાણી ઊભરતા પડખે ઊભેલી ભેંસો પાણી પીવા લાગી

'આતા! મૂંગામૂંગા કેમ ઊભા છો?'

'મૂંગા તો ગગી! હવે એવું છે ને'

ડોસો એનું વાક્ય પૂરું કરી શક્યો નહિ એની નબળી આંખો માલી ઉપર સ્થિર થઈ ગઈ એ જાણી શક્યો કે કૂવાને કાંઠે ઊભેલી માલીમાં જુવાની ભરી પડી છે અને લોહીનો થનગનાટ ઓછો થયો નથી ડોસાએ વેણ માની માલી, ડોલને કૂવાના કાંઠે મૂકી, ધીમે પગલે ડોસાની પાસે આવી ઊભી રહી અને પૂછ્યું, 'વેણ કેમ વાળી લીધું? મને કે'વા જેવું નથી?'

ડોસાએ માલીને નજીકથી જોઈ અને એની આંખો નીચે ઢળી ગઈ રૂપને જોવાનીય અવસ્થા હોય છે ઘેલો ડોસો એ અવસ્થા વટાવી ગયો હતો નરવી ગરવી, ગલગોટાના ફૂલ જેવી, આંખોમાં ઉજાસ ભરીને ઊભેલી નારી પ્રત્યે નજર ઠરવી રાખવી અને ઊછળતી ઊર્મિઓ જીવને જ્યાં ફંગોળે ત્યાં પડવા દેવો એવી કાચી માટીનો ઘેલો ડોસો નહોતો તેણે તો વગડાનાં અમી પીધાં હતાં અને પ્રકૃતિની છાયામાં કાયાને કોળાવા દીધી હતી એની પડખે ઊભતાં જુવાન હૈયું થડકારો પણ અનુભવે નહિ, અને એટલે તો માલી, જાણે લાડ કરતી હોય તેમ ડોસાની પડખે ઊભીને પૂછવા લાગી

'આફરો ચડશે કે, આતા!'

'આફરો હવે ન ચડે એવાં છીછરાં પેટ અમારાં ન હોય!'

'તો વાતને કાં ઢબૂરો? ખોલી નાખો'

'ખોલું તો ખરો પણ' ડોસાની આંખો ઊંચી થઈ, 'તું સાંભળીને થડકીશ નઈ ને?'

આ પ્રશ્ને તો માલીને બે ડગલાં પાછળ ધકેલી એની છાતી ધડકવા લાગી આશ્ચર્યથી પહોળી થયેલી આંખો ડોસા સામે નોંધીને તેણે આખરે કહ્યું, 'તમે પાસે હો પછી થડકવાનું કેવું?'

'તો મારે કે'વાનું છે, ગગી! કે તારા વરને હમણાં દેખું છું'

માલીનું વેંતુ લોહી, સાંભળીને, થીજી ગયું એ સ્તબ્ધ બની ગઈ એ ફાટી આંખે

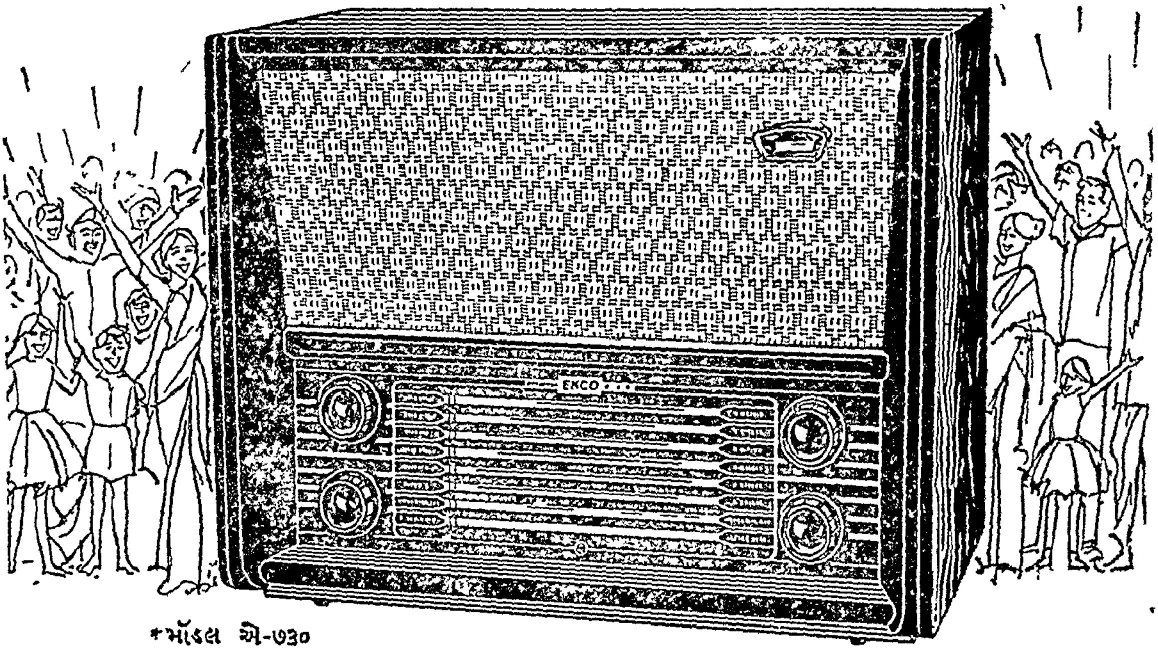

*મૉડલ એ-૭૩૦

આપની પસંદગી માટે **નેશનલ એકો** રેડિયોના

વિવિધ શાનદાર નમૂના!

નેશનલ-એકો રેડિયોનાં અનેકવિધ મનોહર મૉડલોમાં આપને ફાવે તેવો સેટ અવશ્ય મળશે!

આપનો નેશનલ-એકો રેડિયો આપના માટે કલાકોના કલાકો સુધી શ્રવણ-સુખનો અપાર આનંદ સર્જશે...વર્ષોનાં વર્ષો સુધી આપના કુટુંબનો મનોહારી સાથી બની રહેશે!

નેશનલ-એકો રેડિયોના ૧૦ અનુપમ નમૂના મળે છે. કિંમતો રૂ. ૧૨૫.૦૦ થી રૂ. ૭૨૫.૦૦ સુધી.

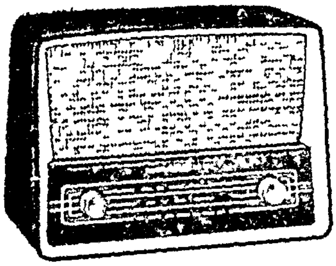

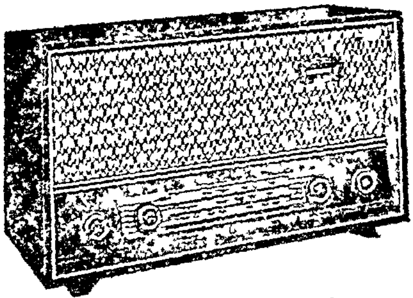

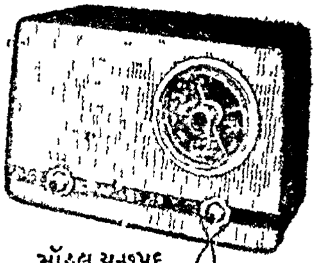

મૉડલ યુ-૭૬૪: એસી/ડીસી સેટ. ૫ વાલ્વ, ૩ બૅન્ડ, મનમોહક કૅબિનેટ.
મૉડલ બી-૭૬૪: ડ્રાય બૅટરી સેટ. ૪ વાલ્વ અને ૩ બૅન્ડ. રૂ. ૨૮૦.૭૫

*મૉડલ એ-૭૩૦: એસી સેટ. ૯ વાલ્વનું કામ કરનાર ૬ 'નોવલ' વાલ્વ, ૮ બૅન્ડ.
મૉડલ યુ-૭૩૦: એસી/ડીસી સેટ. લાકડાની કૅબિનેટ. રૂ. ૫૭૪.૨૫

મૉડલ એ-૭૪૪: એસી સેટ. ૯ વાલ્વનું કામ કરનાર ૬ 'નોવલ' વાલ્વ, ૪ બૅન્ડ.
મૉડલ બી-૭૫૨: ડ્રાય બૅટરી સેટ. ૩ ટ્રૅન્સિસ્ટર અને ૪ વાલ્વ, મોહક કૅબિનેટ. રૂ. ૪૩૦.૦૦

મૉડલ યુ-૭૫૫: એસી/ડીસી સેટ. ૬ 'નોવલ' વાલ્વ, ૩ બૅન્ડ. લાકડાની કૅબિનેટ.
મૉડલ બી-૭૫૫: ડ્રાય બૅટરી સેટ. ૫ 'નોવલ' વાલ્વ, ૩ બૅન્ડ. લાકડાની કૅબિનેટ. રૂ. ૩૫૧.૦૦

મૉડલ યુ-૭૫૬ (જનતા):
એસી/ડીસી સેટ.
૩ વાલ્વ અને રૅક્ટિફાયર,
૨ બૅન્ડ: મીડિયમ અને શૉર્ટ વેવ.
સુંદર કૅબિનેટ.

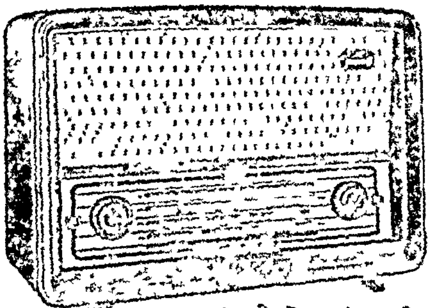

નેશનલ-એકો રેડિયો વધારે સારા છે... તેઓ મૉન્સુનાઈઝ્ડ હોય છે!

તમામ કિંમતો એક્સાઈઝ ડ્યૂટી સહિત છે, કરવેરા જુદા.

જનરલ રેડિયો ઍન્ડ એપ્લાયન્સીઝ લિમિટેડ
મુંબઈ • કલકત્તા • મદ્રાસ • દિલ્હી • પટના • બૅંગલોર • સિકંદ્રાબાદ

JWT-GRA-3470

ધૈયાને જોઈ રહી.

'ડરી ગઈ?' ડોસાએ પૂછ્યુ

માલી કાંઈ બોલી શકી નહિ

'તુ ડરી જઈશ ઈ કારણે હુ કાંઈ કે'તો નહોતો. તુને હુ આંઈ રોજ જોઉં છું. પણ કે'વાનુ કહી 'શકતો નહોતો. તને જોઈ હુ આઘો હાલ્યો જાતો. મરેલા માણસની વાત ઉખેળવી ઈ સીધી કેડીએ હાલવા જેવુ સહેલું નથી.'

'તો આતા! આજે કેમ સહેલું લાગ્યુ?'

'સહેલું તો નથી લાગ્યુ. કઠણ થઈને કે'વુ પડ્યુ છે. દેવો વગડામા રોજ રાતે જયા ત્યા દેખાય છે. ગઈ રાતે, હરણું આથમવા ટાણે, ઈ તારા ઘરની સામે એવી–એવી તો નજરે જોઈ રહ્યો 'તો કે મારું કાળજું વલોવાઈ ગયુ. એની પાસે જઈને કાંઈ કે'વા મન નો થયુ, પણ ઈ પ્રેત ભણી મારા પગ ઊપડ્યા નહિ.'

ધૈયા ડોસાની ભેસો પાણી પી હવે ગામ તરફ જવા લાગી હતી. ધરાયેલી ભેસોને પણ લલચાવે એવો મોલ આજુબાજુના ખેતરોમા લહેરાતો હતો. ભેસો કોઈના ખેતરમા ઘૂસી જઈ મોલને નુકસાન કરશે એ બીકે ધૈયા ડોસાએ પોતાની ડાગ સંભાળી અને ભેંસોની પાછળ જતા જતા તેણે માલીને કહ્યું.

'એનો જીવ ગતે જાય એવુ કાંઈક કર, ગગી!'

'શું કરું, આતા?' માલીએ પૂછ્યું પણ ડોસો આગળ નીકળી ગયો હતો. તેણે જવાબ આપ્યો નહિ.

માલી થોડી વાર ઊભી રહી. પણ પછી શૂન્ય જેવી બની, જ્યાં ઊભી હતી ત્યા બેસી ગઈ. વડલાની ઉપરની લાબી પહોળી ડાળીઓ વચ્ચે પંખીઓ કલરવ કરતા હતા. ઉગમણી દિશામાથી પ્રકાશ પથરાવા લાગ્યો હતો. સૃષ્ટિ, ઉજાસના સ્પર્શે, આગવુ રૂપ પ્રકટાવી રહી હતી. જીવમાત્રને ક્રિયાશીલ થવા પ્રેરણા આપે એવી હવા લહેરાવા લાગી હતી. માલી ઉપર, આ બધાની કોઈ અસર થઈ નહિ. ધૈયા ડોસાએ આજે વહેલી સવારે જ કહ્યું તે માલી માટે અણધાર્યું અને વેદનાભર્યું હતુ.

'દેવો પ્રેત!' આ વિચાર માલીથી સહ્યો જતો નહોતો. એનુ હૈયુ ચિરાઈ જતુ હતુ.

'ઈ બને જ નઈ.' માલીનુ અંતર પડઘો પાડતુ હતુ.

પણ ધૈયો ડોસો ખોટી વાત કરે એવો નહોતો એ ઠરેલ અને પાકટ માણસ હતો. અને બે ચોમાસા વીતી ગયા છતા દેવાની યાદે ઝૂરતી અને વ્યગ્ર રહેતી માલીને વધુ દૂભવવામા એને રસ ન જ હોય તે એ બરાબર સમજતી હતી

'તો આતાએ દેવાને પ્રેતરૂપે ખરેખર ભાળ્યો હશે?' એ અવકાશને પૂછી રહી પ્રકૃતિએ પડઘો પાડ્યો નહિ અને માલીએ બળબળતો નિશ્વાસ મૂક્યો.

દેવાનો દેહ પડ્યા પછી એ પિયુનું ઘર છોડી માને આશરે રહેવા આવી હતી માએ માન્યુ હતુ કે દીકરી પિયરમા રહી રંડાપાના દુઃખને ભૂલશે અને જીવતરને નવેસરથી ઘડશે, પણ એની માની એ આશા હજી ફળી નહોતી. બે ચોમાસા પૂરા થયા તોયે વિજોગનો ઘા માલીના હૈયામા દૂઝતો જ રહ્યો. કોઈ કોઈ વાર એ ઘાની વેદના એવી તો એને અસહ્ય લાગતી કે એનું હૈયુ હાથ રહેતુ નહિ. એ પોક મૂકીને રડી પડતી અને એને રડતી જોઈ ફળિયામા બાંધેલા ઢોર પણ મોમા લીધેલું ઘાસ નીચે નાખી દેતા.

'દીકરી! ખમી ખા! દિવસો જ દુઃખને ગાળી નાખશે.'

માનો આ દિલાસો સાંભળી માલી મૂગી રહેતી. એ એની માને ઉઘાડે છોગ કહી શકતી નહિ કે માડી! દેવાની યાદ તો મારા રૂંવાડે રૂંવાડે જાગતી પડી છે. દિવસો જતા, મહિનાઓ જતા, વરસો જતા એનો નેહ ટાઢો પડે તેમ નથી.

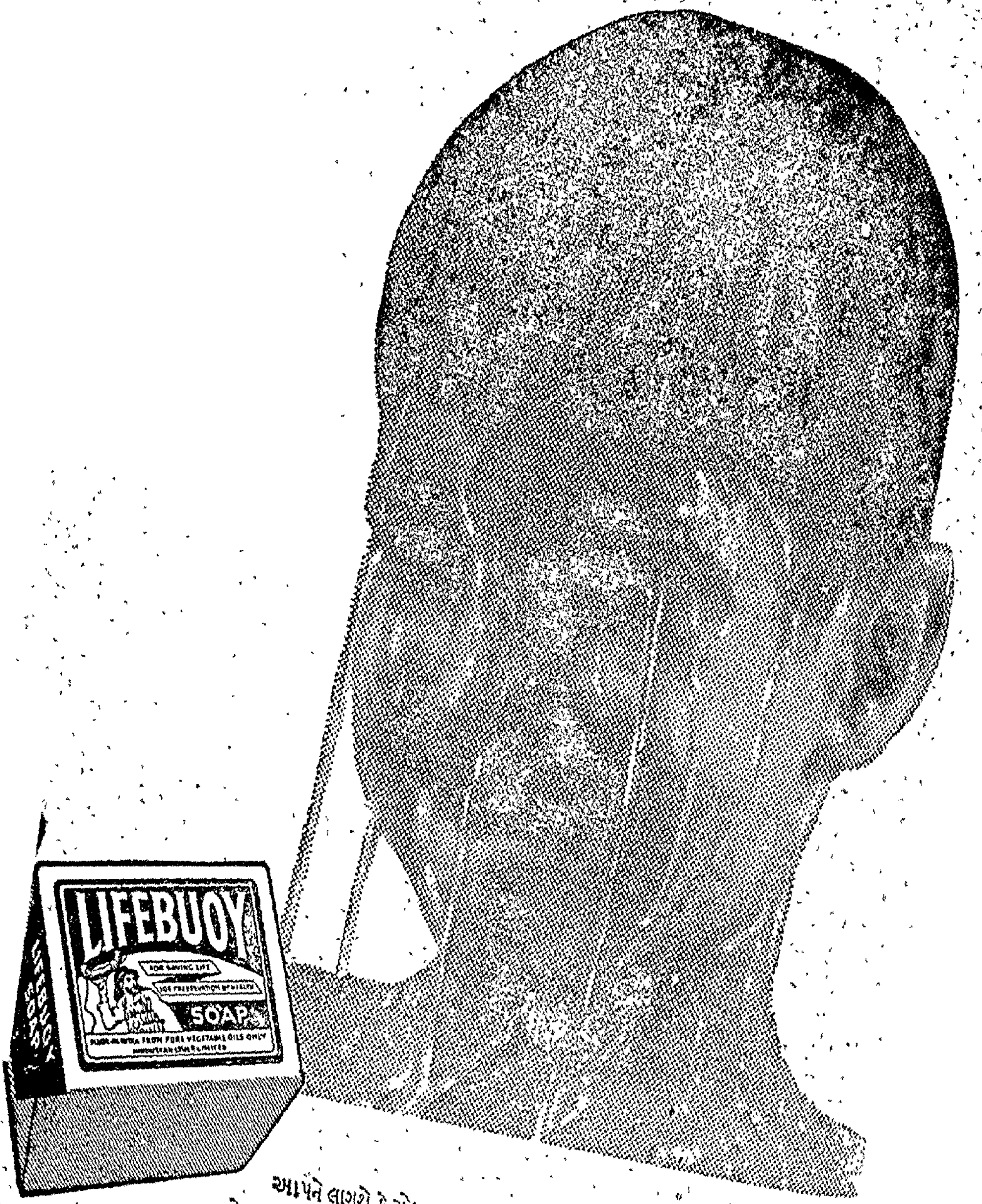
LIFEBUOY
FOR SAVING LIFE
SOAP
MADE IN INDIA FROM PURE VEGETABLE OILS ONLY
HINDUSTAN LEVER LIMITED
LIFEBUOY SOAP

આપને લાગશે કે ચોખ્ખાઇ જાળવવી એ કંઇ રમત વાત નથી! પરંતુ લાઇફબૉયથી ચોખ્ખાઇ જાળવવામાં ગમ્મત પડે છે. ગરમી, કંટાળો ... અને વળી મેલના જંતુઓને પણ નસાડી મૂકવામાં લાઇફબૉય અજોડ છે. લાઇફબૉયથી નાહી ને ઘરમાં બધાં તંદુરસ્ત રહે છે.

જ્યાં વસે લાઇફબૉય ત્યાં હશે તંદુરસ્તી!

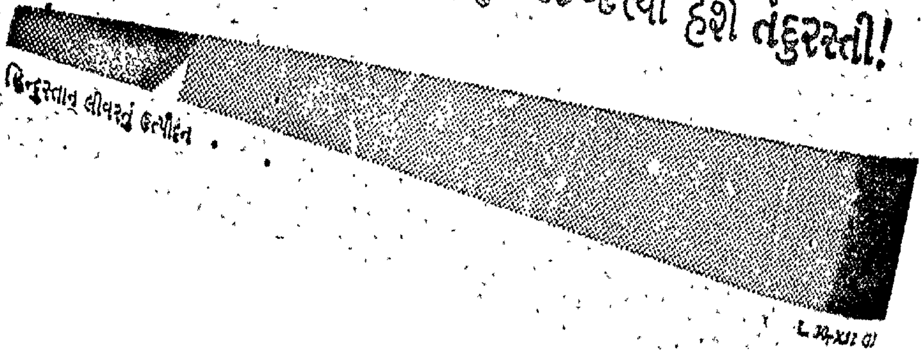

હિન્દુસ્તાન લીવરનું ઉત્પાદન

L. 34-XII GJ

માલીની મા તો થોડું બોલીને શાંત રહેતી, પણ માલીની ભાભી, નણંદનું વિકસેલું જોબન એળે જતું જોઈ ઘણી વાર કહેતી, 'આપણું તો નાતરિયું વરણ! એકને સભાગી ભવ આખો બેસી રહેવાય નહિ, બાઈ!'

ભાભીની આ ટકોરથી એ છળી ઊઠતી. એને લાગતું કે ભાભી આ પ્રમાણે ટકોર કરીને, પ્રહાર કરીને પોતાની અને દેવાની વચ્ચે અખંડ પ્રીતની જે ગાંઠ પડી છે તે છેદવા માગે છે અને એમને સદાને માટે છૂટાં પાડવા મથે છે. ભાભીની સામે એ રોષથી ધૂંધવાતી જોઈ રહેતી. માલીની ભાભી, આ વખતે પણ, માલીની જુવાની જે મોહક સ્વરૂપ પ્રકટ કરતી તે જોઈને આભી બની જતી અને બોલી ઊઠતી, 'આ અથોક રૂપને કોઈના ઓઢણાથી ઢાંકો ને!'

અંતરમાં બળીઝળી રહેતી માલી આ સાંભળીને ઢગલો થઈ નીચે બેસી જતી અને રોષને, ઉશ્કેરાટને, અસહાયતાને આંસુથી ભીંજવતી એ મા સામે, ભાભી સામે, દીન ભાવથી જોઈ રહેતી.

ઘેલા ડોસાએ દેવો પ્રેત થયો છે એ વાત કહી તે પહેલાં થોડા સમય પહેલાં જ તેની ભાભીએ, શહેરમાં ગોરસ વેચવા જતાં જતાં કહ્યું હતું, 'બેન! હવે તો પડખે પડખેના ગામના જુવાનિયા ધરાઈને ધાન ખાતા નથી.'

'કાં?'

માલીના દેહ સામે અર્થસૂચક દૃષ્ટિ ફેંકી ભાભી હસતી હસતી જતી રહી, ત્યારે માલીએ પોતાના દેહ સામે જોયું અને એ ચમકી. કાયામાં કાન્તિ ચમકતી હતી અને હાથની કળાયું નીચે લાલચટક લોહી ઘૂઘવાટા મારતું હતું. માલીને આ જોઈ આંચકો લાગ્યો હતો.

'દેવો આ દેહમાં જીવ પરોવી રહ્યો હશે? આ કાયાના મોહને કારણે એના જીવને પ્રેત થાવું પડ્યું હશે?'

આ વિચારનો ઉદ્‌ભવ થતાં એને ભૂતકાળનો એક પ્રસંગ યાદ આવી ગયો.

માલી એક વેળા માંદી પડી હતી. રોજની જેમ એનાથી આજે શહેરમાં જેમનાં લગવાં બાંધ્યાં હતાં તેમને ત્યાં દૂધ દેવા જઈ શકાય તેમ નહોતું. દેવાને બધું સમજાવી નાછૂટકે શહેરમાં મોકલવો પડ્યો હતો. કયા ગ્રાહકનું ઘર ક્યાં આવ્યું છે અને કોને કેટલું દૂધ આપવાનું છે એ માલીએ, દેવાને પાસે બેસાડી, બરાબર સમજાવ્યું હતું. દેવો દૂધ લઈને, કહ્યા પ્રમાણે શહેર ભણી જવા ઊપડ્યો, પણ માલીને પથારીમાં પડ્યા પડ્યા પણ ચિંતા કોરી ખાતી હતી કે આ વગડાનો જીવ બધા લગવાવાળાને દૂધ પહોંચાડશે કે નહિ?

માલીની ચિંતા વાજબી હતી. દેવો થોડી વારમાં જ પાછો ફર્યો. માલી એને કાંઈ પૂછે તે પહેલાં જ એ બોલી ઊઠ્યો.

'તારે મને કોઈ દિ' શે'રમાં મોકલવો નઈ.'

'કાં?'

'કઉં છું ને કે તારે મને આ કામ ચીંધવું નઈ.'

'પણ કાંઈ કે' તો ખરો?'

'કે'વા જેવું નથી.'

'તો હું કેમ જાણીશ?' અને માલીએ નવમાં પૂછ્યું, 'દૂધનાં બોઘરણાં ક્યાં? દૂધ ઢોળાયું? બોઘરણાં કોઈએ પડાવી લીધાં?'

'દૂધ ઢોળાયું યે નથી અને બોઘરણાં કોઈએ આંચકી લીધાં નથી.'

'તો પછી ક્યાં છે દૂધ, બોઘરણાં?'

'એ પડ્યાં છે ઓલી બાઈની ઓસરીમાં.'

'કઈ?'

'શે'રમાં પેસતાં જ બગીચાવાળું.'

'હા, હા, અસ્તરબાઈ નિયાં રિયે છે.'

'ઈ અસ્તરબાઈ હોય કે કસ્તરબાઈ, હું તો ભાગી છૂટ્યો.'

'પણ થ્યું કાંઉ ઈ કે' ને?'

'થાય કાંઉ? તેં કહ્યું'તું ને કે એને નિયાં જઈ ભીંતે જડેલી ચાંપ દાબવી.'

'હા, પછી?'

તમારા
રસોડામાં વનસદા
એટલે તમારા ઘરની તંદુરસ્તી

દરેક શાણી માતા જાણે છે કે તેના કુટુંબની તંદુરસ્તીનો આધાર મુખ્યત્વે તેઓના ખોરાક ઉપર છે. તે એ પણ જાણે છે કે 'એ' અને 'ડી' વિટામિનોથી સમૃદ્ધ લોકપ્રિય વનસદા રાંધવા માટે એક આદર્શ પદાર્થ છે.

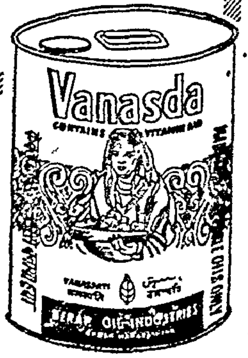
Vanasda
CONTAINS VITAMINS A&D
BERAR OIL INDUSTRIES

વનસદા

વિટામિનયુક્ત વનસ્પતિ
'એ' અને 'ડી' વિટામિનથી ભરપૂર
બેરાર ઓઈલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ, અકોલા

ASP/V-11A

કલપ કદી કહેશો નહિ-

લીના

માગો. આ અદ્ભૂત કેશ પ્રસાધન સફેદ વાળ શ્યામ બનાવે છે, એટલું જ નહિ. પરંતુ વાળને ફરી ધોળા ઉગતા અટકાવે પણ છે.

Lina
Lina
HAIR TONIC

લીના સફેદ વાળને
શ્યામ બનાવે છે

સૌરાષ્ટ્ર સુગંધી સ્ટોર્સ
અમદાવાદ-૧

એજન્ટસ : કે. મહેતા એન્ડ કું. કાલુપુર રોડ, અમદાવાદ-૧

'મેં તો જઈ ચાંપ દાબી અને કોઈ આવે એની વાટ જોતો ઓસરીમા બેઠો.'

'પછી?'

'બારણું ઊઘડ્યુ અને હું ભાગ્યો.'

'કાં?'

જવાબ આપવાને બદલે દેવાએ આખો મીંચી દીધી અને મીચેલી આખો ઉપર બન્ને હાથ ઢાંકી દીધા.

'દેવા!'

'હં!'

'ફોડ પાડીને કે' તો ખરો.'

'બાઈના લૂગડાનુ ઠેકાણું નહોતુ.' દેવો માંડ બોલી શકયો.

પારકી સ્ત્રીનું જરા જેટલું ઉઘાડું અંગ જોતા પણ જે ભાગે અને પરિણીત જીવનમા પણ કયારેય આછકલાઈનો ઊભરો જેને ચડે નહિ એવો પાપભીરુ, ધીર, ઠાવકો દેવો, મૃત્યુ પછી, પોતાની પત્નીના રૂપમા આસક્તિ રાખી પ્રેત બને, અહીંતહીં ભટકયા કરે, એ વિચાર ગળે ઉતારવો માલીને માટે બહુ કઠિન હતો.

'તો ઈ પ્રેત થ્યો કેમ? એની કઈ અબળખા બાકી ગઈ?'

સીમમાં લાકડાં વીણવા ગયેલી બાઈઓ હવે પાછી ફરતી હતી એ બાઈઓએ માલીની માને ખબર આપ્યા, 'તમારી દીકરી વગડાની વાટે, વડલાની છાંયામા બાઘોલા જેવી એકલી બેઠી છે.'

માલીની મા દોડતી આવી

'એ ગગી! તું હજી આંઈ એકલી બેઠી છો? ઊઠ!'

માના હેતાળા હાથનો સ્પર્શ થતા માલી ઊઠીને માને વળગી પડી. જનેતાની છાતીની હૂંફ મળતા એના થીજી ગયેલા આસુ ફરીથી ટપકવા લાગ્યા. મા સમજી ગઈ કે અહીંના જેવું એકાંત હોય, ઝાડની છાયા હોય, પડખે જ સીમમા જવાની વાટ હોય ત્યારે માલધારીની જુવાન છોકરીને એનો પિયુ યાદ આવે એ સ્વાભાવિક છે. માલીની પીઠ ઉપર એ મમતાથી હાથ ફેરવવા લાગી

'તારી આપદા હું સમજું છું, બેટા! પણ જે થયું ઈ થોડું આપણે કર્યું છે? અને થયુ ન થયુ કરવાની આપણામા ગુંજાશ છે! હવે તો કઠણ થા. હિંમત રાખ્ય. ઈ વિના આરો નથી.'

માએ આપેલું આશ્વાસન માલીના વહેતા આસુને રોકી શકયું નહિ. માલી કઠણ થઈ શકી નહિ. આજ એની હિંમતનો છેડો આવી ગયો હતો આજે એને ખાતરી થઈ ચૂકી હતી કે દેવો દેહ છોડ્યા પછી પણ એને ભૂલ્યો નથી. એ એને જ, માલીને જ ઝંખે છે. શરીર નથી તોયે પ્રેત બનીને માલીને માટે જ ઝૂરે છે એના જીવને કયાય ચેન નથી આ વાત એ કઈ રીતે માને સમજાવે? અને ધણી મરીને પ્રેત થયો છે એ કહેવા પણ એની જીભ કેમ ઊપડે? એ રડતી જ રહી.

મા એને ઘર તરફ દોરી ગઈ. આગ્રહ કરીને થોડું ખવડાવ્યુ અને ખાટલો ઢાળી આપતા કહ્યું, 'સૂઈ જા. મનનું વાવાઝોડું નીંદર આવતા શમી જશે.'

માને સંતોષ થાય એ માટે માલી ખાટલામા સૂતી, પણ ઊંઘ સુખિયાની સંપત્તિ છે. માલીની એ સંપત્તિ તો કયારની લૂંટાઈ ગઈ હતી. પેથા ડોસાની વાત સાભળ્યા પછી તો એની આખ મટકું મારવાની પણ ના કહેતી હતી. આખો દિવસ એ ઊંડા નિશ્વાસ નાખતી, કણસતી ખાટલામાં પડી રહી. રાત્રે એની માએ વાળુ કરી લેવા કહ્યુ, પણ માલીએ દાદ દીધી નહિ. એ ઊંઘવાનો ડોળ કરતી સૂતી રહી. કુંટાળી ઘરના સૌ પોતપોતાને ઠેકાણે સૂવા ચાલ્યા ગયા.

ફળિયામાં સર્વત્ર અંધકાર ફરી વળ્યો ત્યારે માલી ઊઠીને ઊંચી ઓસરીની કોરે ઊભી રહી. પેથા ડોસાએ આજે એને કહ્યુ હતું, 'તારા ઘરની સામે દેવો એવી નજરે— એવી તો નજરે જોઈ રહ્યો હતો.' એ શબ્દો યાદ આવ્યા. એ નજર, જે નજરે

જીવનનો
ઉલ્લાસ
ખેતર, વારિગૃહ,
કારખાનાં અને
અન્યત્ર ગોઠવેલા
પંપ
મારફત...

જીવનમાં
સમૃદ્ધિ
મોટર
ના અનેકવિધ
ઉપયોગ મારફત...

જ્યોતિ

ઇજનેરી પ્રગતિનું પ્રતીક.
વર્ટીકલ ટર્બાઇન પંપ, 'યુનિબિલ્ટ'
અને અન્ય પંપો તથા વિદ્યુત મોટરો.

Quality is our Creed

જ્યોતિ લિ.,
વડોદરા-૩.

EVEREST GUJ 388-JL

મદાવાદ શહેરના (ફક્ત પંપો માટે) ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ : **મનુભાઈ પરીખ એન્ડ કું.,**
બાદશાહ ભુવન, કડીયા કુઈ, રીલીફ રોડ,
અમદાવાદ-૧ ફોન: ૨૮૫૦

મદાવાદ (શહેર સિવાય) જિલ્લા માટેના ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ : **ફકીરભાઈ પટેલ એન્ડ કું.,**
ધોળકા (ઉત્તર ગુજરાત) ફોન: ૪૦

પડે તો, પકડી લેવા એ અંધારામાં તાકીને જોવા લાગી. ભૂતપ્રેત વિશે તેણે અનેક-વાતો સાંભળી હતી. રૂંવાડાં ઊભાં કરે તેવી, ભલભલાની છાતી ભાંગી નાખે એવી વાતો એણે સાંભળી હતી. અગાઉ એ સાંભળીને એ કંપી ઊઠી હતી. આજે એને એવો ડર લાગતો નહોતો. દેવો પ્રેત થયો એટલે એ પોતાનો દેવો થોડો મટી જવાનો હતો? આ વિચારે એ દૃઢનિશ્ચયી બની હતી.

રાત પુરેપૂરી જામી તોય તેને ક્યાંય દેવો દેખાયો નહિ. એની આશા ઓગળવા માંડી. નિરાશ થઈ એ પથારીમાં આવી પડી, પણ ઊંઘ એની પડખે ચડી નહિ. એ જાગતી, દેવાને યાદ કરતી, પથારીમાં પડખાં ઘસી રહી.

લગભગ મધરાતે તેણે ભેંસોને ડચકારનો પરિચિત અવાજ સાંભળ્યો અને એ ખાટલામાંથી બેઠી થઈ ગઈ. ઓસરીની થાંભલી પાસે આવી તેણે અવાજની દિશામાં જોયું. મેઘલી રાતની ભયંકરતા જાણે છે જ નહિ પણ સૂરની સાચી અભિવ્યક્તિ માટે જ આ રાત આટલી કાળી અને ભીષણ છે એવો ખ્યાલ માલીને આવ્યો અને ઓસરીના પગથિયાં ઊતરી એ ફળિયામા આવી. ધેયા ડોસાનો મીઠો, ભાવભર્યો, અંતરની આરતને વ્યક્ત કરતો સૂર માલીએ ઓળખી લીધો. બિલાડીની જેવી ચપળતાથી તે વંડી ઉપર ચડી અને બહાર કૂદી પડી.

મલપતી ભેંસોની પાછળ પાછળ ધેયો ડોસો ધીમે પગલે આવી રહ્યો હતો.

'આતા!'

'માલી! તું? આ ટાણે?'

'હાં, આ ટાણું જ બરાબર છે ને! મારે દેવાને જોવો છે.'

'દેવાને? દેવાને જોવા તુ બહાર નીકળી છો?'

'હા.'

'અરે ગાંડી! દેવો તને દેખાશે?'

'કેમ નહિ? તમે દેખો છો. હું દેખી નહિ શકું?'

ધેયા ડોસાની ભમરો આગળ ઝૂકી. આંખો ઝીણી કરી તેણે માલીને જોઈ. મૃત પતિને કોઈ પણ સ્વરૂપે જોવાનો તલસાટ માલીના ચહેરા ઉપર હતો. ઠીક સમય સુધી એ માલીને નીરખી રહ્યો. ત્યારે તેને માલીના હૈયાનો ફફડાટ પણ સંભળાતો લાગ્યો. તે માલીને કહી શક્યો નહિ કે 'તું પાછી જા. પ્રેતના ભરોસા નહિ. એ દેખા દે; કદાચ નજરે ચડે પણ નહિ.'

ભેંસો વગડાઉ પવનથી પુલકિત બની આગળ વધી રહી હતી. એમની પીઠ ઉપરની રુવાટી હવામા ઊડતી હતી. ચારાની મીઠી સોડમ ભેંસોને આગળ ખેંચી રહી હતી. ધેયો એ ભેંસો પાછળ જવા લાગ્યો. માલી પણ સાથે ચાલવા લાગી માલીને આ માર્ગ અજાણ્યો નહોતો.

ચરિયાણ જગ્યા આવી અને ભેંસો વીખરાવા લાગી. ધેયો ડોસો માર્ગની એક બાજુ, ડાગને બગલ નીચે દબાવી ઊભો રહ્યો. માલી પણ ડોસાની બાજુમાં ઊભી રહી ચારે દિશામા નજર દોડાવવા લાગી. ભેંસોનાં દૂધ પીને એ ઊછરી હતી. એની આખોમાં, એથી, દૂધની શક્તિ ભરી પડી હતી અંધારાને વીંધીને દૂર દૂર જોવુ માલીને માટે સહજ હતું. દેવો હવે ક્યાય દેખાય તો એની પાસે દોડી જવા માલી આતુર બની હતી. એની નજર અંધકારને વીંધવા લાગી. ધેયો ડોસો ડુંગરની ધારની જેમ શાંત, અડગ ઊભો હતો.

માલીને ધેયાનુ મૌન થોડી વારમાં અકળાવવા લાગ્યું. એને પૂછવા એનું મન કૂદાકૂદ કરતું હતું. 'દેવો ક્યાં છે? ક્યારે મળશે? એને દેખાડ!'

આતો જમાનાનો ખાધેલ હતો. એ વળી કહેવા માંડે, 'તું માલી! સાવ વરઘેલી બની છો. બહુ ઉતાવળ સારી નહિ.' તો ડોસાને કહેવું શું? લાજી મરવું પડે ને! એ વિચારીને એ મૂંગી રહેતી હતી.

માલી અધીંતરી ફરવા લાગી. થોડી વાર

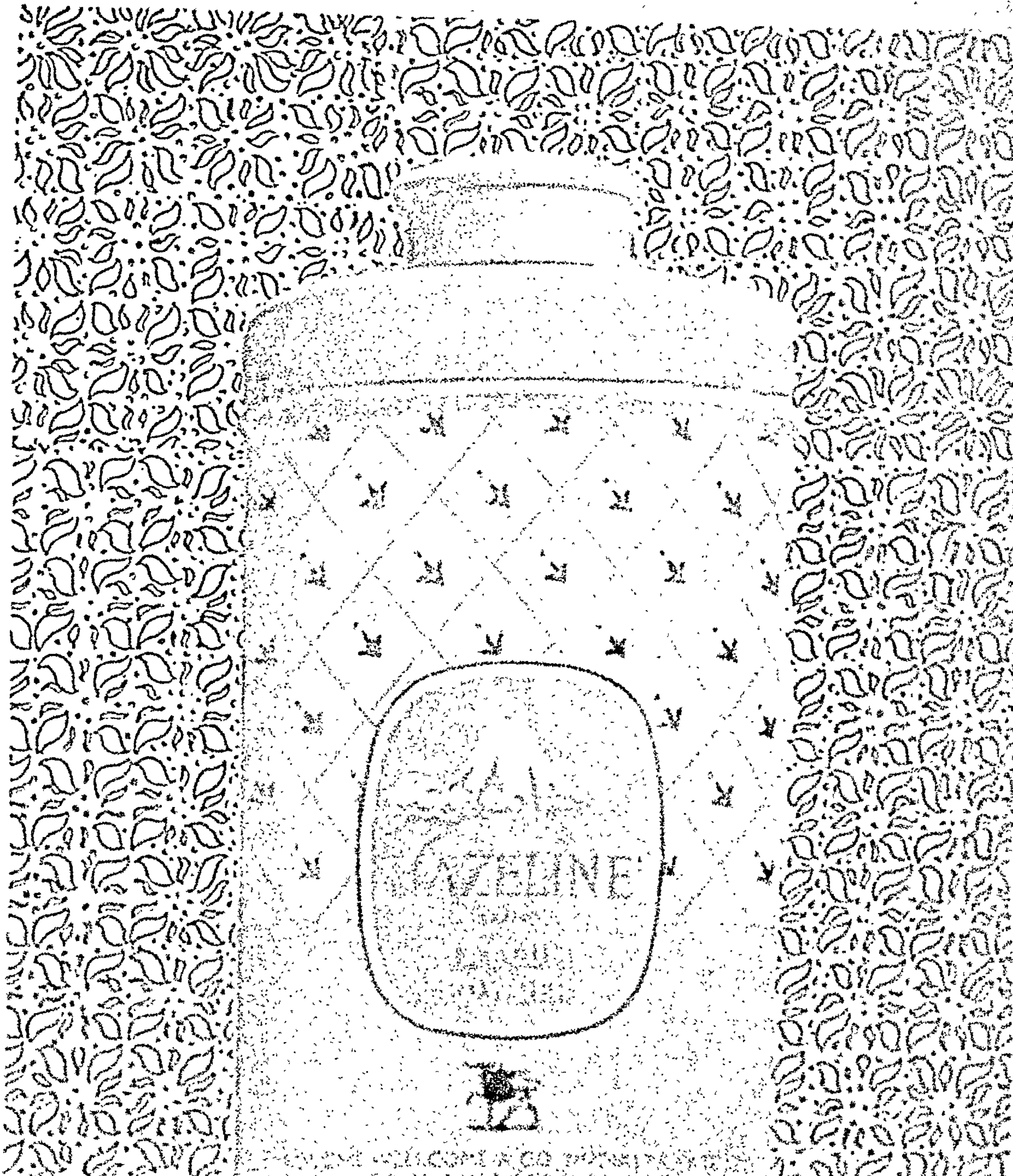

સુગંધિત અને સ્પર્શરોચક 'હેઝલિન' ટેલ્ક
મખમલ શો મુલાયમ પાવડર

ત્વચા શો હલકો, સુંવાળો, મંદ સુવાસયુક્ત 'હેઝલિન' ટેલ્કમ પાવડર અળાઈઓને દૂર કરતો ઠંડક છે અને દિવસભર આપની ત્વચાને ખુશબોદાર તાજગી આપે છે. 'હેઝલિન' ટેલ્કમ પાવડર હર સ્નાન બાદ [illegible] [illegible] અને [illegible] રાખવા માટે જરૂર વાપરતા રહો.

'હેઝલિન' ટેલ્કમ પાવડર—[illegible]

પીપળની ઓથમા ઊભી રહી. ત્યાથી દૂર સુધી નજર લંબાવી. દેવો દેખાયો નહિ. બાજુના ઘેઘૂર વડલાને ફરતો ચકરાવો લીધો. એ વડલા નીચે કે ઊંચે ડાળીઓમા એને દેવો દેખાયો નહિ ઊંચાણવાળા ટેકરા સુધી એ જઈ પહોંચી. ટેકરા ઉપર ચડી ચારે કોર જોયુ. ઊંચે આકાશ તરફ પણ નજર દોડાવી. દેવાની ક્યાય ઝાંખી થઈ નહિ. તારાઓ હવે નીચે ઢળવા લાગ્યા હતા અને ઠંડો પવન ફૂંકાવો શરૂ થયો હતો.

એ ઘૈયા ડોસા પાસે આવી. એની ધીરજ ખૂટતી હતી.

‘આતા! દેવો ક્યારે દેખાશે?’

‘પ્રેતનો ભરોસો નહિ.’

‘પણ તમે તો કે’તા ’તા, એ રોજ દેખાય છે.’

‘એ ખરું! પણ આજે એને ન આવવું હોય તો ન આવે.’

‘રોજ આવે અને આજે કેમ ન આવે? હું આવી છું એ માટે?’

‘એમ પણ બને!’

ડોસાનો જવાબ માલીને લાગણીહીન, તોછડો લાગ્યો. એ વિચારી રહી. ઘૈયો ડોસો ભલે ને જે તે જવાબ આપે અને વાતને ઉડાડે, પણ દેવો નિષ્ઠુર નથી. પોતે અહી સુધી આવી છે એટલે એ અચૂક આવવો જોઈએ. આ વગડામા અંધારી રાતે એને ઝંખતી હું ભમુ એ જાણી દેવો ક્યાય ઝાલ્યો રહે નહિ. એ દોટ મૂકીને અહીં આવે જ.

આ આશાના તંતુને બાઝીને એ ફરીથી આજુબાજુમા ઘૂમવા લાગી. આ વખતે તો એ પોતાના ગામની સીમ ઓળંગી પરહદના ખેતરો સુધીની ધરતી ખૂંદી વળી. કોઈ ઝાખરા સાથે એના ઓઢણાનો છેડો ભરાતો તો એ ચમકીને ઊભી રહેતી. ‘દેવાએ છેડો ઝાલ્યો?’ એવું એને લાગતુ, પણ પછી કોઈ નથી જાણી ભોઠી પડતી.

હવે તો તારાઓ સાવ નીચે ઢળવા લાગ્યા હતા. પ્રાગડના દોર ફૂટે એવુ માલીને લાગ્યુ. એ ડોસા પાસે આવી ઊભી રહી.

‘આતા! દેવો ક્યાંય દેખાતો નથી’ એના અવાજમા નિરાશા હતી.

‘પ્રેતનો ભરોસો નહિ.’

આ એકનો એક જવાબ માલીની છાતી વીધી ગયો. આસુને મહામુશ્કેલીએ રોકતા તેણે જરા ગરમ થઈ પૂછ્યું, ‘આતા! તેં મારી મશ્કરી તો કરી નથી ને?’

‘તે કાંઈ કીધું? ગગી!’ ડોસાના હાથમા ડાગ ધ્રુજી ગઈ.

‘તે સાભળ્યુ ઈ, આતા!’

‘હું આ ઉંમર તારી મશ્કરી કરું છું એવું તને લાગ્યુ?’

‘તો દેવો કેમ દેખાતો નથી? એ રોજ વગડામા જ્યા ત્યા દેખાય છે એ તેં કહ્યું હતું, એ સાચુ કે ખોટુ?’

ઘૈયો ડોસો અંધારામા ટટ્ટાર થતો લાગ્યો. એનું માથું ધડ ઉપર કદી ડગમગતુ ન હોય એવું અક્કડ લાગ્યુ. એના સફેદ ભવા ઊંચા થયા અને એની આખોમા ન ભાળી હોય એવી અપાર્થિવ ચમક માલીએ જોઈ.

‘હું મશ્કરી કરતો ’તો, હું તને ખોટું કે’તો ’તો એવુ તે માન્યુ? મ’. મેં ઘૈયાએ અસતનો કોઈ દિ ઓછાયો લીધો નથી. એને તુ એવું કે’છ’ ઘૈયાનો અવાજ ફરી ગયો. માલીને લાગ્યુ કે આજુબાજુની હવા બદલી રહી છે, એમા ધ્રુજારી આવી રહી છે. ક્યાક કાંઈ થઈ રહ્યું છે એની એને પ્રતીતિ થઈ શું થઈ રહ્યુ છે એ એ સમજી શકી નહિ. એ મૂંઝાતી, હવે ગભરાતી ઘૈયા સામે જોઈ રહી.

અચાનક ઘૈયો ડોસો ખડખડાટ હસી પડ્યો. માલીને ડોસાનું હાસ્ય કઢંગું, અસ્વાભાવિક લાગ્યુ. માલીના શરીરે પરસેવો વળી ગયો.

‘આજકાલની છોકરી મને ખોટો માને છે! મને એમ કે આ છોકરી કાંઈ ન દેખે તો સારું પણ: પણ છોકરીએ તો ..’ ડોસો ફરીથી ભૈરવની ચીસ જેવું હાસ્ય કરી ગયો.

‘આતા!’ માલી ગભરાઈને બોલી ઊઠી.

વૉટરબરીઝ

લાલ લેબલ

કમ્પાઉન્ડ

શરદી અને ખાંસી માટે

Waterbury's
Trade Mark
Compound
with Creosote and Guaiacol
ALCOHOL 9.5% V/V.
INDICATED IN:
Coughs, Colds, Bronchitis and Respiratory Affections.
A health tonic for General Malaise, Impaired Appetites, Convalescence and where blood deficiency is present.
To supplement Diet Deficiency
TO KEEP YOU FIT
1089

એમાં નીચેના ચાર ગુણો છે...

૧ વૉટરબરીઝ
કમ્પાઉન્ડ
શરદી અને ખાંસીને
એકદમ અસરકારક
રીતે દૂર કરે છે.

૨ વૉટરબરીઝ
કમ્પાઉન્ડ
માત્ર દવા નથી. એ એક
ભરોસાપાત્ર ટૉનિક પણ છે
એના સેવનથી શરીરમાં
માંદગીનો પ્રતિકાર કરવાની
શક્તિ પેદા થાય છે.

૩ વૉટરબરીઝ
કમ્પાઉન્ડમાં
ક્રીઓસોટ અને ગીઆકોલના
નામના તત્વો રહેલાં છે
જે કફ છૂટો પાડે છે અને
ફેફસામાંથી કફ દૂર
કરવામાં મદદરૂપ છે.

૪ વૉટરબરીઝ
કમ્પાઉન્ડ
ભૂખ વધારે છે,
પાચનક્રિયાને
મદદ કરે છે, લોહી
સુધારે છે અને વપરાઈ
ગયેલા ધાતુતત્વો પૂરા
પાડે છે.

વૉટરબરીઝ કમ્પાઉન્ડ

લાલ લેબલ

વૉર્નર-લેમ્બર્ટ ફાર્મેસ્યુટિકલ કંપની (મર્યાદિત જવાબદારીથી યુ.એસ.એ. માં સંસ્થાપિત)

ડોસાએ એનો હાથ લંબાવ્યો અને કહ્યું, 'ઘેયો ડોસો ખોટો ન હોય, છોડી! આ રહ્યો દેવો, જોઈ લે એને!'

'ક્યાં છે?'

'દેખતી નથી? તારી પાછળ જ ઊભો છે.'

માલીએ પીઠ ફેરવી. એને કાંઈક આભાસ જેવું દેખાયું. તેણે સાંભળ્યું હતું કે પ્રેતને દેહ ન હોય. માલી બાવરી બની.

'આતા! મને એ બરાબર દેખાય એવું કરો.'

ઝાંખો આભાસ સ્પષ્ટ રૂપ ધરવા લાગ્યો. માલી એ તરફ ધસી. 'દેવા! દેવા!'

માલીના હૈયામાં સ્નેહનો ઉછાળો આવ્યો. એ ભાન ભૂલીને એ રૂપને ઝડપી લેવા દોડી, કેમ જાણે હવે એને કદી વિખૂટો પાડવો નથી, એને હૈયા સાથે જ જડી લેવો છે, એનામાં ઓતપ્રોત થઈ જવું છે! આકાર આઘો ખસવા લાગ્યો અને માલીની ઝડપ વધી.

'દેવા! ભાગ મા, હું તારી માલી! તારો જીવ મારામાં રહી ગયો હોય તો તું મને તારામાં સમાવી લે. હુંય તારા વગર મૂંઝાઉં છું. તારા માટે ઝૂરું છું. મને ઉપાડી લે, દેવા!'

આકાર દૂર દૂર ખસતો જતો હતો. એ આકારને ઝડપી લેવા, એ આકારને ભેટી પડવા માલી છૂટેલા તીરની જેમ દોડી રહી હતી. સ્પષ્ટ, અસ્પષ્ટ થતો એ આકાર માલીને ક્યાંય સુધી દોડાવી રહ્યો. માલી અંતે થાકી, એની છાતીમાં શ્વાસ ભરાયો, પગ લથડિયાં ખાવા માંડ્યા. આંખોમાં આંસુ ઊભરાયાં અને દૃષ્ટિને અવરોધી રહ્યાં.

'દેવા! તને શું થયું છે? કેમ હાથમાં આવતો નથી? મારામાં ખામી છે કે તું અવગતિયો ભેળો રહીને બગડ્યો છે? કાંઈ કે' તો ખરો?'

માલીને એના સવાલનો જવાબ ન મળ્યો પણ એના કાને ઘેયા ડોસાની કારમી ચીસ સાંભળી. એ થંભી ગઈ. આકાર હવે ક્યાંય દેખાતો નહોતો. તેણે પીઠ ફેરવી ઘેયો ડોસો જ્યાં ઊભો હતો ત્યાં નજર નોંધી. ઘેયા ડોસાની ભેંસો પૂંછડાં ઉલાળતી, ત્વરિત ગતિએ ઘેયા પાસે દોડી જતી હતી. અંધારું ઓછું થયું હતું. ઘેયો ડોસો ઊભો હતો ત્યાં ભેંસો જ કૂંડાળે વળેલી જણાતી હતી. માલી રડતી, કલ્પાંત કરતી એ તરફ વળી, પણ ભેંસોની પાસે આવતાં તેણે ભયંકર, અતિ ભયંકર દૃશ્ય જોયું. ઘેયો ડોસો જમીન ઉપર ચત્તોપાટ પડ્યો હતો અને એના પગ પાસે એક કાળોતરો નાગ નજીક આવતી ભેંસોને ડારતો, ઝીણી જીભના લબકારા લઈ રહ્યો હતો.

'આતા!' માલીના કંઠમાંથી નીકળેલો ચિત્કાર સાંભળી આજુબાજુનાં વૃક્ષોનાં ઊંડાં મૂળ પણ હલબલી ઊઠ્યાં. ભેંસો ભાંભરવા લાગી અને પેલો નાગ માલીને આવતી જોઈ જરા ઊંચો થયો અને પછી સરી જતા રેલાની ઝડપથી અદૃશ્ય થઈ ગયો.

ઘેયો ડોસો છેલ્લી ઘડીઓ ગણતો હતો. માલીને જોઈ તેણે પૂછ્યું, 'દેવો મળ્યો?'

'ના.'

'એ મને મળ્યો.'

'કાંઈ કહ્યું?'

'હા. કહ્યું કે મારો પીછો છોડો.'

'હું! એવું એણે કહ્યું?'

'હા. આ લોકનાં ખેંચાણ ત્યાં–ઉપરના લોકમાં એને જંપવા દેતાં નથી. એ આ ધરતીના ખેંચાણમાંથી મુક્તિ માગે છે.'

'આતા! એને કેમ ભુલાય? એની પ્રીત્યું તો અહીં વળગી છે.' માલીએ છાતી ઉપર હાથ મૂક્યો.

'એનો પીછો છોડ, એના હિત ખાતર!' ડોસાની જીભે હવે લોચા વળતા હતા. માલી, આ જોઈ, ધ્રુસકાં મૂકતાં બોલી, 'આતા! તમે અંતે આ ભોગવ્યું!'

'ભોગવ્યું કાંઈ નથી. અંતે ખરું જાણ્યું, ગગી!' કહી ડોસાએ આંખો ઢાળી દીધી.

★

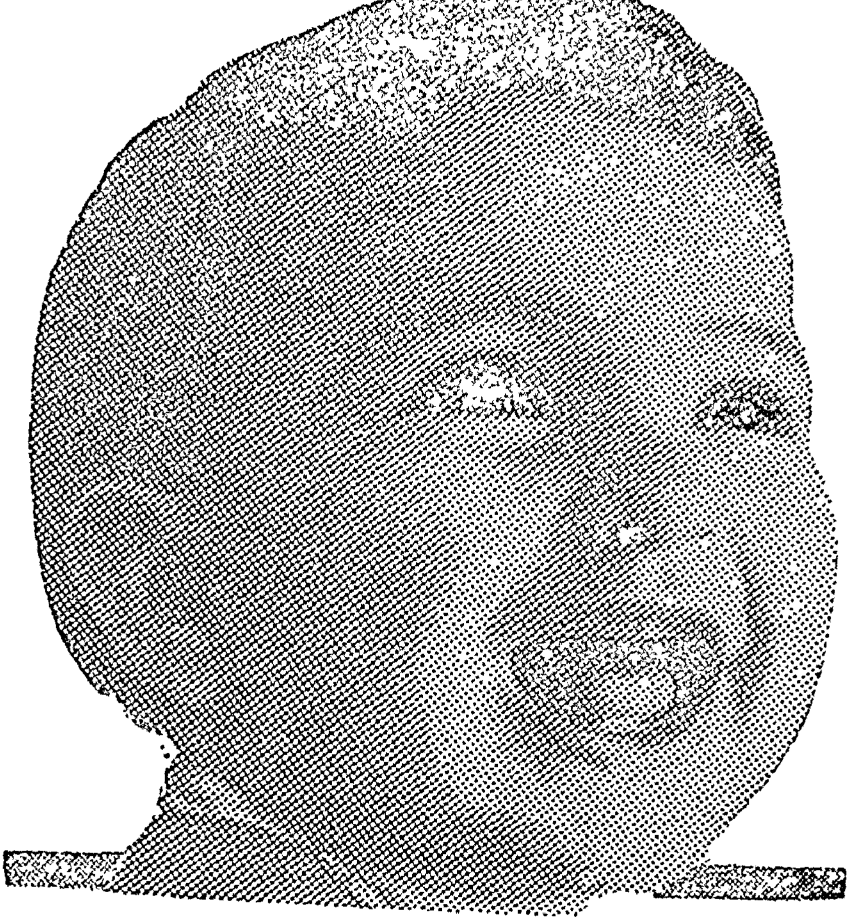

અમૂલ દુગ્ધાહારમાં

સાત વિટામિનો છે

પ્રોટિનથી સમૃદ્ધ અમૂલ દુગ્ધાહારમાં વિટામિનો 'એ', 'બી૧', 'બી૨', 'બી૬', 'સી' 'ડી' અને 'નીઆસીનામાઇડ' છે. આ વિટામિનો બાળકનો વિકાસ જાળવી રાખીને વૃદ્ધિ પૂર્ણ બનાવે છે, અને રોગ સામે સંરક્ષણ આપે છે.

ઉત્પાદકો: ખેડા ડિસ્ટ્રીક કો-ઓપરેટીવ મીલ્ક પ્રોડ્યુસઅર્સ યુનીયન લિમિટેડ
ભારતના સોલ ડીસ્ટ્રીબ્યુટસ': VOLTAS વોલ્ટાસ લિમિટેડ

ASP/ABF-24 GUJ

ગૃહગંગાને તીરે

ગુણાનુરાગી બનતા શીખીએ

શ્રી વિનોદિની નીલકંઠ

કોઈ વ્યક્તિને નીચે ઉતારી પાડ્યાથી બીજી વ્યક્તિ ઊંચે ચઢી શકતી નથી, એ હકીકત વારંવાર ભૂલી જવાતી જોવાય છે

ઘણી વાર એવુ બને છે કે પોતાનામા કાંઈ વખાણવા લાયક અમુક ઉચ્ચ પ્રકારના સદ્‌ગુણો ન હોય અને બીજી વ્યક્તિમા તેવા સદ્‌ગુણો અગર કોઈ પણ પ્રકારના ચઢિયાતાપણાનો આવિર્ભાવ થાય તો, ગુણાનુરાગી વ્યક્તિઓ તે વ્યક્તિની અસર નીચે આવીને એક પ્રકારનો અહોભાવ અનુભવી વીરપૂજા અગર ભક્તિભાવ દાખવે છે, જ્યાર બીજા પ્રકારના મનુષ્યો પોતાનામા તે સદ્‌ગુણોનો અભાવ છે એમ જોઈ ઈર્ષાળુ બને છે, અને તે અદેખાઈની આગને બૂઝવવા માટે પેલી વ્યક્તિના છિદ્રો ખોળવામા તન્મય બને છે તે વખતે એ વાત સાવ ભુલાઈ જાય છે કે ચઢિયાતા પ્રકારની વ્યક્તિના દોષો શોધીને તે તરફ બીજાનુ ધ્યાન દોરવા ગમે તેટલા પ્રયત્નશીલ રહેશો તેથી કદાચ જ તે વ્યક્તિ માટેનુ માન ઓછુ કરાવી શકાશે, પરંતુ તેમ કર્યાથી છિદ્રશોધક વ્યક્તિ પોતે શી રીતે વધુ સન્માનને પાત્ર બનશે ?

દોષોની, ઊણપોની કે ખામીઓની યાદી ગમે તેટલી લાંબી બનાવીને રજૂ કરાશે, છતા બીજી તરફ તે વ્યક્તિના સદ્‌ગુણો અને પ્રશસ્ય વૃત્તિઓની યાદી પણ ક્યા રજૂ નથી થઈ જતી ? એ રીતે લોકો પોતે પોતાની મેળે પોતાની પ્રશંસાનુ સ્થાન ખોળી લે છે

ઘણી વાર એવુ જોવા મળે છે કે સ્ત્રીઓ નાનુ મન રાખે છે, અને પોતાના નિકટના વર્તુળમા વસતી સ્ત્રીની કીર્તિ તે જીરવી શકતી નથી ન્યૂયોર્ક કે મોસ્કોમા વસતી મહાન સ્ત્રીની તે ગુણાનુરાગી બની શકે છે, ગુજરાતમા વસતી સ્ત્રી બંગાળ કે પંજાબની નારીની મહત્તાનુ મૂલ્યાંકન કરી જાણે છે, પરંતુ પોતાના પ્રાન્તની સ્ત્રીના સદ્‌ગુણો અગર બાહોશીની પ્રશંસા તેને ગળે ઓછી ઊતરે છે તેમા પણ જો તેવી સ્ત્રી તેના પોતાના જ ગામમા અને વળી પોતાના જ લત્તામા રહેતી હોય તો તેના તમામ ગુણ વીસરી જઈ, તેના છિદ્રોનુ સંશોધન કરવામા તે મશગૂલ બની જાય છે

આ પ્રકારની માનસિક સંકુચિતતા કદાચ સ્ત્રીઓમા વધારે પ્રચલિત હોય એવું લાગે છે

આવુ માનસ ધરાવતી સ્ત્રીઓએ સમજી જવુ આવશ્યક છે કે ઉદાત્ત સદ્‌ગુણો ધરાવતી કોઈ નારીને તેના ઉચ્ચાસન ઉપરથી ઉથલાવી પાડવાનો પ્રયત્ન કરવાથી, તેવી સ્ત્રીઓનુ પોતાનું જે કાંઈ નાનું મોટું આસન હશે, તે જ ડોલાયમાન થવાનો સંભવ રહે છે જે પારકાની મહત્તા જીરવી શકવા અસમર્થ છે, તે પોતે ઘણા ફાંફા માર્યા છતા મહત્તા કે ચિરંજીવ લોકપ્રિયતાની પ્રાપ્તિ કરવામા સદા નિષ્ફળ જાય છે

ગુણના સદા અનુરાગી રહીએ સંસ્કૃતમા એક જાણીતી ઉક્તિ છે કે

गुणा पूजास्थान गुणिषु न च लिंग न च वय ॥

અનેક વાર ઉચ્ચારાઈ ગયા છતા આ ઉક્તિમા સનાતન સત્ય સમાયલું હોઈ તેનુ રટણ મનમા થવા દઈશું તો લાભ પામીશુ

લોકપ્રિયતા, સુકીર્તિ વગેરે પોતાનામા રહેલા ગુણોને લીધે જ મળી શકે, પારકાના અવગુણોનું સંશોધન કર્યાથી હજી સુધી કોઈ મહાન બનેલું જાણ્યુ નથી

Shebro
INSECTICIDE Spray
Shebro
KILLS:
Shebro
SHELAT BROS. MADRAS
GP

શેબ્રો ઈન્સેકટીસાઈડ એટલે માકડ, મચ્છર
અને વંદાઓ માટે ચોક્કસ મૃત્યુ વૉરંટ

Mfrs SHELAT BROS, MADRAS-3.

(સોલ પ્રો.: એસ. એચ. શેલત)
અમદાવાદ શાખા : ભૃગુ એજન્સીઝ,
(સોલ પ્રો.: એસ. એચ. શેલત)
નં. ૧૦૯/૧, સારગપુર સરકીવાડ, અમદાવાદ–૧ (ગુજરાત રાજ્ય)
પૂર્વ આફ્રિકા માટે એજન્ટો જોઈએ છે.

નવીન **પ્રોટેક્સ** સર્વોપયોગી ટેલ્ક
સમગ્ર કુટુંબ માટે ઉત્તમ છે

"પ્રોટેક્સ મારી પસંદગીનો પાવડર છે કેમકે તે ખૂબજ સોંધો છે તેમજ તે સમગ્ર કુટુંબને અનુકૂળ આવે છે."
"સારાયે દિવસની તાજગી માટે હું પ્રોટેક્સ પસંદ કરું છું."
"મમ્મી પ્રોટેક્સ પસંદ કરે છે કેમકે તેનાથી મારી સુલાયમ ત્વચાને રક્ષણ મળે છે."
NEW
PROTEX

પ્રોટેક્સ આહલાદજનક સુગંધયુક્ત ઉત્તમ કોટિનો પાવડર છે તેમજ તે સર્વોપયોગી ટેલ્ક છે. સ્નાન કર્યા બાદ અને ગરમીની ઋતુમાં તાજગી મેળવવા, સમગ્ર કુટુંબ માટે તે એક આદર્શ પાવડર છે. પ્રોટેક્સ ખરીદો—મોટા ડબ્બામાં મળતાં હોવા છતાં તેની કિંમત ઘણી ઓછી છે.

પ્રોટેક્સ સર્વોપયોગી ટેલ્કમ પાવડર

રસગુલ્લાં ....

.... શ્રી મહાશ્વેતા પંડ્યા

ઢોલી જાણે અધીરો બનીને ઢોલ વગાડી રહ્યો હતો. શરણાઈના મધુર સ્વર હવામા ચારે તરફ ફેલાઈ રહ્યા હતા. સાજનમાજન તૈયાર થઈને ઊભું હતું.

'ચાલો, હવે જરા ઉતાવળ કરો.' વરની માની અધીરાઈ ખૂટી.

'હવે થાય છે, એમ શું ઉતાવળા થાઓ છો? હવે પછી તો તમારે ત્યાં જ રહેવાની છે ને!' કન્યાની મામીએ ધીરજ આપી.

થોડો સમય પસાર થયો. વળી ધીરજ ખૂટતી ગઈ.

'ચારુલતા, ચાલો...જલદી કરો.' ચારુના જેઠાણીએ મોટે ઘાટે બૂમ પાડી.

ચારુ અંદર માબાપ અને ભાઈની વસમી વિદાય લઈ રહી હતી. એના સોહામણા મુખ પરથી આંસુની ધાર ચાલી જતી હતી.

'બા, જઉં છું હો.' કહી બાને પગે લાગી ચારુ ભેટી પડી.

'જો ચારુ. શરીર સાચવજે, કાગળ લખતી રહેજે. અને બેટા, સંપી, હળીમળી રહેજે હો, વડીલોનુ કહ્યુ માનજે.' જોરથી એક ડૂસકું આવ્યું ને તેથી ચારુના બા બોલતા અટકી ગયાં. આસુ લૂછી પાછું એમણે ઉમેર્યું:

'બેટા, સામા માણસનો વિચાર પહેલો કરવો હો. જો, યતિનકુમાર કહે એમ કરવુ હો કે.'

પોતાના નેત્રોમાથી અશ્રુપાત થતો હતો તેની દરકાર કર્યા વગર બાએ પોતાના પાલવથી ચારુની અવિરત અશ્રુધારને લૂછવા માંડી. ચારુએ 'બા, તુ મારી કશી ચિંતા કરીશ નહિ' કહેવા હોઠ હલાવવા માડ્યા, પણ કંઈ કહી શકાયું નહિ અને રડવુ ખાળી શકી નહિ. વહાલનું સિંચન કરતો બાનો હાથ ચારુને વાસે ફરી રહ્યો. સાસુના ઉતાવળ કરાવતા શબ્દો સાંભળી ચારુ મહાપ્રયત્ને જાણે બાથી છૂટી પડી પિતા તરફ વળી. એણે પહેલી જ વાર આજે પિતાની આખમા આસુ જોયાં.

'બેટા, સુખી થજે.' એટલું જ એ ચારુને માથે હાથ મૂકી બોલી શક્યા. એમને બોલવુ તો ઘણું હતુ, ચારુને ઘણી ઘણી શિખામણ આપવાની જરૂર છે એમ એ જાણતા હતા, પણ અત્યારે એ એવા ગળગળા થઈ ગયા કે વધુ કંઈ બોલી ન શક્યા, પણ એમના આંસુ ચારુને ઘણું ઘણું કહી રહ્યાં હતાં. ચારુ એમના અશ્રુ સામુ જોઈ ન શકી. એ નીચું જોઈ સામ ઊભી ઊભી રડી રહી, ને એ દશ્ય જોઈ ચારુના કેટલાય સાસરિયા ત્યાં ઊભા હતા તેમની આખોમા પણ પાણી ઊભરાયા.

વળી બહારથી જેઠાણીનો અવાજ સંભળાયો ને ચારુ પિતા પાસેથી ભાઈ તરફ વળી. ભાઈ તો ચારુથી બે વર્ષ નાનો હોવાથી એને પગે લાગવાનું ન હતુ, પણ 'ભાઈ, તું આવજે હો' એમ ભાઈ સામું જોઈ બોલતા બોલતા ચારુ વળી રડી.

'તને તો વહેલી વહેલી સાસરે મોકલી દેવાની છે. પછી જોજે ને અમે કેટલી મજા કરીશું,' કહેનારો, રોજનો તોફાની, ચારુ જોડે હંમેશ ઝઘડા કરતો ભાઈ પણ આજે ચારુ સાસરે જાય છે જાણી રડતો હતો! એણે તો નક્કી કર્યું હતું કે ચારુને ખૂબ ચીઢવીશ, એની મશ્કરી કરીશ, કે 'ચારુ, હવે કેવી મોટી થઈ ગઈ? ના કહેતી હતી ને કે કોઈ દિવસ સાડી નહિ પહેરું ને હું તો ફ્રોક જ પહેરવાની છું તે આજે કેવી બનીઠની છું?' ચારુને ચીઢવવા થોડી શિખામણો કહેવાની પણ ગોખી રાખી હતી, પણ અત્યારે એ પણ કશું ન બોલી શક્યો.

'ચારુ, લે' કહી એણે પાટલૂનના ખીસામા હાથ નાખ્યો, અને એક કાચની બુદ્ધદેવના

પામોલીવ વડે આપના સૌન્દર્યની સંભાળ લેવાથી

આપના ચહેરાને નૂતન કાંતિ

પ્રાપ્ત થાય છે!

પામોલીવની સૌન્દર્ય-સંભાળ દ્વારા આપનાં ચહેરાને નૂતન કાંતિ મળે છે-તેને અધિક મુલાયમ અને અધિક પ્રફુલ્લિ રાખે છે.

તેનો પ્રથમ ઉપયોગ કરતાં જ, પામોલીવની સૌન્દર્ય સંભાળ દ્વારા તમારા ચહેરાને નવી કાંતિ મળે છે પામોલીવ સાબુમાં ભારતનાં અપૂર્વ સૌન્દર્યવર્ધ તેલો સારા પ્રમાણમાં રહેલાં છે અને તે ખૂબ સૌમ્ય અને શુદ્ધ છે...તેનું ઉત્તમ મલાઈદાર રી ત્વચાને સંપૂર્ણપણે સ્વચ્છ કરે છે...અને તે આપના ચહેરાને નૂતન કાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે. આ હંમેશા સૌન્દર્યવર્ધક તેલોયુક્ત પામોલીવ સા વાપરો અને પછી તમારા ચહેરાના સૌન્દર્યમાં કે વૃદ્ધિ થઈ છે તેની પણ ખાતરી કરો—ઝીણી ઝી ફોલ્લીઓ કે ડાઘ કમી થાય છે, ચહેરો મુલાય અને કોમળ બની જાય છે...ત્વચા અધિક પ્રફુ અને સ્વચ્છ બને છે, ચહેરો અધિક તેજસ્વી કાં વાળો બની જાય છે!

ભારતના અપૂર્વ સૌન્દર્યવર્ધ!
તેલોથી બનાવેલો સાબુ!

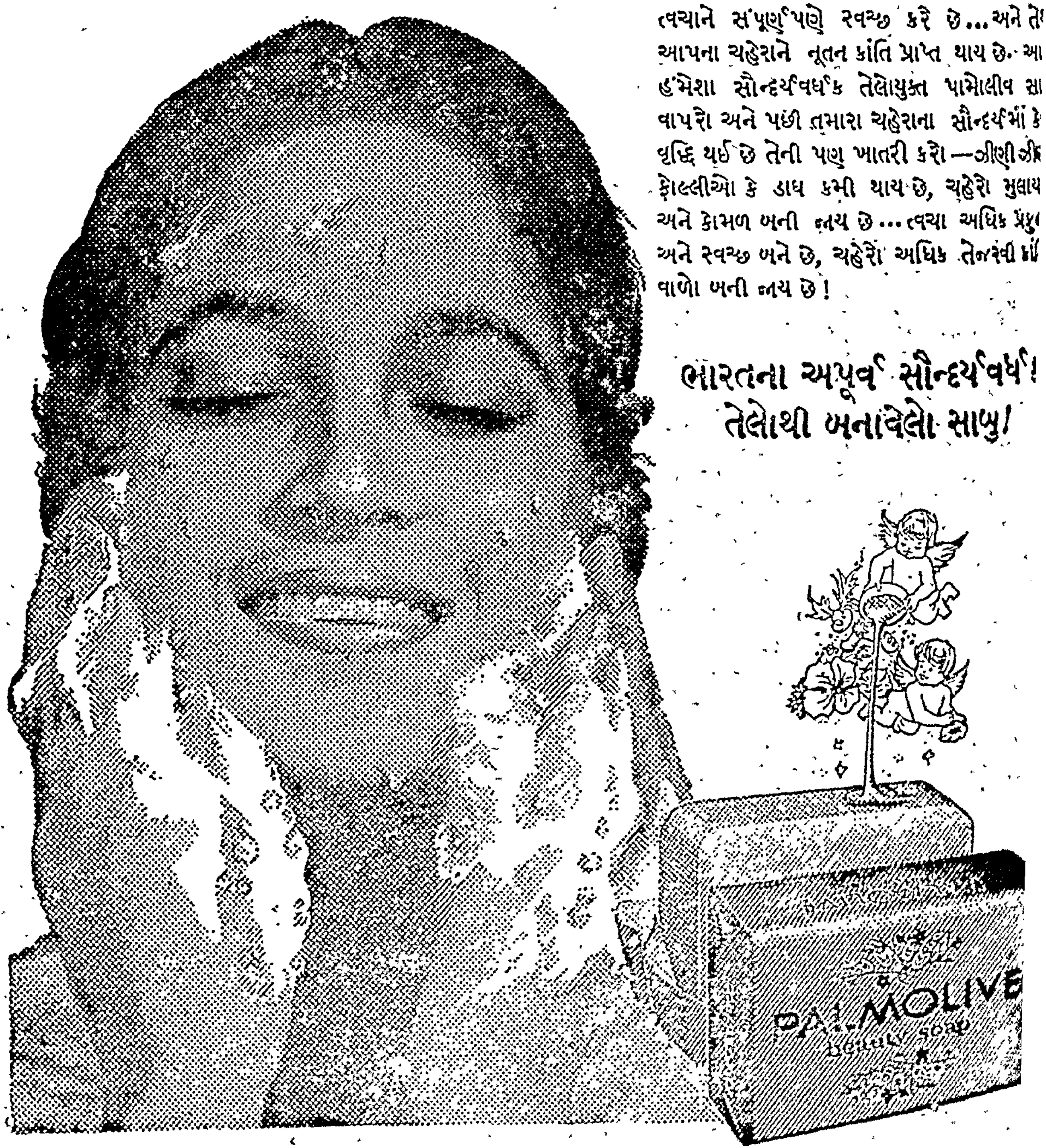

સમગ્ર શરીરની મોહક કાંતિ માટે પામોલીવથી સ્નાન કરો!

PSO G.16.GUJ

આકારની રંગિત સેંટ ભરેલી શીશી ચારુનો હાથ પકડી એને આપવા માડી.

'ભાઈ, આ તો તારી છે. મારે નથી જોઈતી.' ચારુએ હાથ પાછો ખેંચી લેતા કહ્યુ.

એ જ લીલી શીશી માટે ભાઈ–બહેનને અંદર અંદર અનેક તકરારો, ખેંચાખેંચી, મારંમારા બધું થયુ હતું, ને છેવટે એને બદલે બેત્રણ વસ્તુઓ ભાઈ પાસેથી મેળવી પોતે લાભમાં છે જાણ્યુ ત્યારેં જ ચારુએ પોતાના ભાઈ ચેતનને એ શીશી રાખવા આપી હતી, અને તે પછી પણ અનેક વાર ચારુ 'ભાઈ, જરા શીશી બતાવ ને! હાથમાં લઈને જરા જોવા દે ને! જરા વાસ એક વાર તો સૂંઘાડ! એક વાર મારા રૂમાલમા સેંટનુ એક ટપકું નાખી આપ ને' એમ ચેતન પાસે આજીજી કરતી. અને ચેતન ઘણી વાર એને ના પાડતો, ને કોઈ વાર જરાક દાટો ઉઘાડી ચારુના નાક આગળ ધરી તરત પાછી ખેંચી લેતો, ને ચારુ ખિજાતી. આજ સુધી તે શીશી ચેતને સંતાડી રાખી હતી, ને અત્યારે બહેનને બહુ ગમતી મારી વસ્તુ એને ભેટ આપી દઉં કરી એ જ ભાઈ પોતાને જ હાથે પોતાને કિંમતી ને અમૂલ્ય લાગતી વસ્તુ પણ બહેનને આપી દેવા આગ્રહ કરી રહ્યો હતો!

અત્યારે સ્વેચ્છાએ ભાઈ પોતે આપી રહ્યો છે, એ વિચારે ચારુનું મન પહેલી જ વાર જાણે ભાઈ માટેના હેતથી ઊભરાઈ રહ્યું ને એણે તે લેવાની ના પાડી.

'ના ચારુ, તારે ત્યાં કાચના કબાટમા મૂકજે. હું જોવા આવીશ. તું લઈ લે.' આજે ઉદાર બની ચેતન આપી રહ્યો હતો અને છતાય ચારુ લેતી ન હતી! શાંત, સૌમ્ય બુદ્ધદેવના મુખારવિંદ પર પણ જાણે કરુણાની રેખાઓ દેખાતી હતી. છેવટે તો ચારુનો વાટવો લઈ, ઉઘાડી અને અંદર તે મૂર્તિ ચેતને મૂકી દીધી ને ભાઈ–બહેનના હેતમા ઘૂંટાયલી એની ફોરમ પ્રસરી રહી.

'ભાઈ, આવજે હો. કોઈ વાર કલકત્તા આવી પહોંચજે.' ચારુએ ભાઈના કપોલ પર હાથ ફેરવતા કહ્યું, ને આજે ચારુનાં માબાપને લાગ્યું કે પહેલી જ વાર ચારુ અને ચેતન મીઠાશથી વાત કરી રહ્યા છે!

ચારુના પિતા બહાર આવ્યા અને એમના જમાઈ યતિને એમને નીચા નમી પ્રણામ કર્યાં. આસુ લૂછતે લૂછતે પિતાએ યતિનને માથે હાથ મૂક્યો. 'આશીર્વાદ સુખી થજો,' એમ કહ્યુ. પણ પછી થોડી વાર કંઈ બોલી ન શક્યા, પણ ફરી પ્રયત્નપૂર્વક આંસુ રોકી એમણે યતિનને ખભે હાથ મૂક્યો.

'જુઓ, અમારી ચારુ હજુ ઉંમરમાં નાની છે, તે તો તમે જાણો છો, પણ મારે એટલું કહેવાનું છે કે એ બહુ લાડમા ઊછરી છે તેથી એ સ્વભાવે બહુ બાળક બુદ્ધિ ને છોકરવાદી છે, માટે એને કશું આવડે ન આવડે, કઈ નાદાનીમા બોલી જાય તો તમે કોઈ માઠું ન લગાડશો હો. એની મેળે ઉંમર થતા ને માથે જવાબદારી આવતા એને સમજણ આવી જશે એટલી.. એટલી અમારા ઉપર કૃપા કરજો.' કહી આંખમાંથી ટપકતા અશ્રુ સાથે ચારુના પિતાએ યતિન સામે હાથ જોડ્યા.

'અરે, તમે શું કામ આટલી ચિંતા કરો છો? અમે એને જરાય દૂભવીશું નહિ. તમે નિશ્ચિંત રહેજો.' એમ યતિને સાંત્વન આપ્યુ.

ચારુ માથે ઓઢી, નીચું જોઈ ઘરની બહાર નીકળી. એ રડતી હતી અને એનાં મા, બાપ, ભાઈ સર્વે વિયોગનાં અશ્રુ સારી રહ્યા હતા તેથી વાતાવરણ એટલું કરુણ બની ગયું કે વરનાં મા, માશી, બહેનો વગેરે 'અમે ઈડરિયો ગઢ જીત્યાં રે, આનંદ ભયો' ગાતાં હતાં તોય એમની આંખોમાંથી પણ પાણી નીકળવા લાગ્યાં. જાન ચાલવા લાગી.

સોળ સોળ વર્ષથી ઘરમાં કલબલાટ કરતી, આનંદ, તોફાન, મસ્તી, કલ્લોલ કરી ઘર ગજવી મૂકતી ચારુ આઘે આઘે જતાં

જ્યાં ફક્ત શ્રેષ્ઠ વસ્તુ જ સ્વીકાર્ય છે...

પરિવારહિતેચ્છુ માતાઓની પસંદગી ડાલ્ડા

સ્નેહાળ માતા...એનાં વહાલુડાંના સ્વાદભીના સ્વાગત માટે હંમેશાં તૈયાર. હંમેશાં એમને શ્રેષ્ઠ વસ્તુઓ આપે છે. ડાલ્ડા વનસ્પતિમાં બનાવેલી એની વાનગીઓ બધાં હોંશે હોંશે ખાય છે. સાફ્ શુદ્ધ ડાલ્ડા વનસ્પતિ...ઉત્તમ વનસ્પતિજન્ય તેલોનું ઉત્પાદન. આરોગ્યના નિયમો અનુસાર સીલ કરેલા એના ડબ્બામાં એની તાજગી અને શુદ્ધતા માટે ખાતરી રહે છે. ઉછરતાં બાળકો માટે જરૂરી વિટામિનો તેમાં ઉમેરવામાં આવે છે. લાખો ઘરોમાં વપરાતું ડાલ્ડા આપના ઘરમાં પણ વાપરવું જોઈએ

ડાલ્ડા વનસ્પતિ-રાંધવા માટે એક વિશિષ્ટ,શુધ્ધ સ્નિગ્ધપદાર્થ

હિન્દુસ્તાન લીવરનું ઉત્પાદન. DL. [illegible]

ઘર સૂનું સૂનું લાગવા માંડ્યું; ચારે તરફથી ચારુના ભણકારા વાગતા હતા. ચેતન બહુ ગમગીન બની ગયો હતો. આટઆટલી લઢાલઢી બહેન સાથે થતી પણ તેમાંય એક જાતનો આનંદ હતો. ઘરમાં એવી અનેક વસ્તુઓ હતીં જેને ચારુ પોતાની છે કહી ચેતનને અડકવા નહોતી દેતી ત્યારે ચેતનને એ લઈ લેવાનું મન થતું ને છાનોમાનો લઈ લઈને ઘણી વાર ચારુને બતાવતો ને ચીઢવતો. ને હવે કોઈ ના કહે એમ નથી તોય ચેતન એ કંઈ લેતો નથી!

ચારુની બાને પણ આખો વખત ચારુનો જ વિચાર આવ્યા કરતો. 'જાણીએ તો છીએ કે સાસરિયાં સારાં મળ્યાં છે, પણ તોય આપણી ચારુ એવી છોકરવાદી છે કે કેમ કરતાં ત્યાં સમાશે' એ જ વિચાર એમને મૂંઝવી રહ્યો હતો. ને એમની આંખ આગળ અનેક પ્રસંગો યાદ આવતા ગયા.

ચારુને એના કાકાને ત્યાં દિવાળી કરવા દસ દિવસ માટે મોકલી હતી ને કાકી સાથે ન ફાવતાં બે જ દિવસમાં મોઢું ચઢાવીને પાછી ઘેર આવતી રહી હતી.

ગયે વર્ષે મામાને ત્યાં મોકલી હતી ને ત્યાં મામાની મોટી પુત્રી જોડે લઢીને પાછી આવતી રહી હતી.

'અહીં ભાઈ જોડે તો એને રોજના ઝઘડા ચાલતા જ હોય; સો હવે ઉંમર નાની, જવાબદારી સમજે નહિ, તેથી સાસરેથી તો લઢીલઢીને નહિ આવતી રહે? યતિનકુમાર જોડે તો મન ઊંચાં નહિ કરી મૂકે ને?' એ વિચારે ચારુનાં બાને ધ્રુજારી આવી જતી.

વળી કોઈ વાર થતું કે, 'હું કેટકેટલી વાર કહેતી કે ચારુ, જરા ઘરકામમાં જીવ પરોવ, રસોઈ કરતાં શીખ, માણસ વહાલું નથી, કામ વહાલું છે. પણ કોઈ વાર એણે ધ્યાન આપ્યું છે? શું શીખી તે કંઈ ન જ શીખી. એ તો વખત થાય એટલે સૌથી પહેલી જમવા આવે પણ કોઈ દિવસ રસોઈમાં મન ન પરોવે; તો હવે એ બિચારીને ત્યાં કંઈ નહિ આવડે, એની ફજેતી થશે, બિચારી ગભરાશે, યાદ કરશે કે મા કહેતી હતી તે ખરું હતું.' ને આ વિચારો એવા હૃદય કોરી ખાતા કે ચારુની બાની આંખમાંથી ટપટપ આંસુ નીકળી પડતાં.

ચારુ ખુશીમા છે, એને કલકત્તામાં ગમે છે, એની ચિંતા કરવા જેવુ નથી; પણ એને બા, બાપુજી ભાઈ બધા બહુ યાદ આવે છે, કલકત્તામા પાડોશીઓ જોડે ઓળખાણ થયુ છે ને નવરાશનો વખત ભરતગૂંથવામાં જાય છે, એમ અવારનવાર ચારુના પત્રો આવતા. ઘરમાં બહુ ઉત્સુકતાથી દરેક પત્ર વંચાતો, કવચિત્ વાચતે વાંચતે આંખોમાં ઝળઝળિયાં આવી જતા ને બરાબર અક્ષર ઊકલતા નહિ ત્યારે બા લૂગડાના પાલવથી આંખો લૂછી ફરી વાંચતી ને આંખમાં આંસુ હોવા છતાંય હોઠ મલકાઈ જતા.

'ચારુ વળી ક્યારથી ભરતગૂંથતાં શીખી? અહીં તો હું કહીકહીને થાકી જતી, પણ સોય સરખી પણ હાથમાં પકડતી નહિ ને આખો દા'ડો ભાઈ જોડે કૂદાકૂદ કરતી. માથે પડચે સૌને આવડે.' એમ એનાં બા બોલતાં, ને ચારુનો બીજો પત્ર આવતા સુધી છેલ્લો પત્ર રોજરોજ બેત્રણ વાર વાંચી સંતોષ મેળવતાં. તેમાંય કોઈ વાર યતિનકુમારના હસ્તાક્ષર આવે અને 'બધાં કલકત્તા આવો,' એમ આમંત્રણ હોય ત્યારે તો સર્વેને ખરે જ નિરાંત ને આનંદનો અનુભવ થતો, ને જમાઈનો સ્વભાવ તો સારો લાગે છે એમ સંતોષ વળતો.

વચ્ચે ચારુના સાસુ, સસરા, જેઠ, જેઠાણી વગેરે બધાંય કલકત્તા, ચારુને ઘેર મહિનો રજા ગાળવા ગયાં. ચારુનાં બાએ એ વાત જાણી ત્યારે મનમાં પાછો ફફડાટ થવા માંડ્યો. કશુંય કહ્યું અહીં માનતી નહિ, ને તડાતડ સામું બોલતી. એ મોઢે ચઢેલી છોકરી તે

જ્યાં ફક્ત શ્રેષ્ઠ વસ્તુ જ સ્વીકાર્ય છે...
પરિવારહિતેચ્છુ માતાઓની પસંદગી ડાલ્ડા
ડાલ્ડા

સ્નેહાળ માતા...એનાં વહાલુડાંના સ્વાદભીના સ્વાગત માટે હંમેશાં તૈયાર. હંમેશાં એમને શ્રેષ્ઠ વસ્તુઓ આપે છે. ડાલ્ડા વનસ્પતિમાં બનાવેલી એની વાનગીઓ બધાં હોંસે હોંસે ખાય છે. સાફ શુદ્ધ ડાલ્ડા વનસ્પતિ...ઉત્તમ વનસ્પતિજન્ય તેલોનું ઉત્પાદન. આરોગ્યના નિયમો અનુસાર સીલ કરેલા એના ડબ્બામાં એની તાજગી અને શુદ્ધતા માટે ખાતરી રહે છે. ઉછરતાં બાળકો માટે જરૂરી વિટામિનો તેમાં ઉમેરવામાં આવે છે. લાખો ઘરોમાં વપરાતું ડાલ્ડા આપના ઘરમાં પણ વાપરવું જોઇએ.

ડાલ્ડા વનસ્પતિ-રાંધવા માટે એક વિશિષ્ટ, શુધ્ધ સ્નિગ્ધપદાર્થ

હિન્દુસ્તાન લીવરનું ઉત્પાદન. DL. 19-X52 GU

ઘર સૂનુ સૂનુ લાગવા માંડ્યું; ચારે તરફથી ચારુના ભણકારા વાગતા હતા. ચેતન બહુ ગમગીન બની ગયો હતો. આટઆટલી લઢાલઢી બહેન સાથે થતી પણ તેમાંય એક જાતનો આનંદ હતો. ઘરમાં એવી અનેક વસ્તુઓ હતીં જેને ચારુ પોતાની છે કહી ચેતનને અડકવા નહોતી દેતી ત્યારે ચેતનને એ લઈ લેવાનું મન થતું ને છાનોમાનો લઈ લઈને ઘણી વાર ચારુને બતાવતો ને ચીઢવતો. ને હવે કોઈ ના કહે એમ નથી તોય ચેતન એ કંઈ લેતો નથી!

ચારુની બાને પણ આખો વખત ચારુનો જ વિચાર આવ્યા કરતો. 'જાણીએ તો છીએ કે સાસરિયાં સારાં મળ્યાં છે, પણ તોય આપણી ચારુ એવી છોકરવાદી છે કે કેમ કરતાં ત્યાં સમાશે' એ જ વિચાર એમને મૂંઝવી રહ્યો હનો. ને એમની આંખ આગળ અનેક પ્રસંગો યાદ આવતા ગયા.

ચારુને એના કાકાને ત્યાં દિવાળી કરવા દસ દિવસ માટે મોકલી હતી ને કાકી સાથે ન ફાવતાં બે જ દિવસમાં મોઢું ચઢાવીને પાછી ઘેર આવતી રહી હતી.

ગયે વર્ષે મામાને ત્યાં મોકલી હતી ને ત્યાં મામાની મોટી પુત્રી જોડે લઢીને પાછી આવતી રહી હતી.

'અહીં ભાઈ જોડે તો અને રોજના ઝઘડા ચાલતા જ હોય; તો હવે ઉંમર નાની, જવાબદારી સમજે નહિ, તેથી સાસરેથી તો લઢીલઢીને નહિ આવતી રહે? યતિનકુમાર જોડે તો મન ઊંચાં નહિ કરી મૂકે ને?' એ વિચારે ચારુનાં બાને ધ્રુજારી આવી જતી.

વળી કોઈ વાર થતુ કે, 'હું કેટકેટલી વાર કહેતી કે ચારુ, જરા ઘરકામમાં જીવ પરોવ, રસોઈ કરતાં શીખ, માણસ વહાલું નથી, કામ વહાલું છે. પણ કોઈ વાર એણે ધ્યાન આપ્યું છે? ન શીખી તે કંઈ ન જ શીખી. એ તો વખત થાય એટલે સૌથી પહેલી જમવા આવે પણ કોઈ દિવસ રસોઈમાં મન ન પરોવે; તો હવે એ બિચારીને ત્યાં કંઈ નહિ આવડે, એની ફજેતી થશે, બિચારી ગભરાશે, યાદ કરશે કે મા કહેતી હતી તે ખરું હતુ.' ને આ વિચારો એવા હૃદય કોરી ખાતા કે ચારુની બાની આખમાથી ટપટપ આંસુ નીકળી પડતાં.

ચારુ ખુશીમા છે, એને કલકત્તામાં ગમે છે, એની ચિંતા કરવા જેવુ નથી; પણ એને બા, બાપુજી ભાઈ બધા બહુ યાદ આવે છે, કલકત્તામા પાડોશીઓ જોડે ઓળખાણ થયુ છે ને નવરાશનો વખત ભરવાગૂંથવામા જાય છે, એમ અવારનવાર ચારુના પત્રો આવતા. ઘરમા બહુ ઉત્સુકતાથી દરેક પત્ર વંચાતો, કવચિત્ વાચતે વાચતે આંખોમા ઝળઝળિયા આવી જતા ને બરાબર અક્ષર ઉકલતા નહિ ત્યારે બા લૂગડાના પાલવથી આખો લૂછી ફરી વાંચતી ને આખમા આસુ હોવા છતાંય હોઠ મલકાઈ જતા.

'ચારુ વળી ક્યારથી ભરતાગૂંથતા શીખી? અહીં તો હું કહીકહીને થાકી જતી, પણ સોય સરખી પણ હાથમા પકડતી નહિ ને આખો દા'ડો ભાઈ જોડે કૂદાકૂદ કરતી. માથે પડ્યે સૌને આવડે.' એમ એના બા બોલતા, ને ચારુનો બીજો પત્ર આવતા સુધી છેલ્લો પત્ર રોજરોજ બેત્રણ વાર વાચી સંતોષ મેળવતાં. તેમાંય કોઈ વાર યતિનકુમારના હસ્તાક્ષર આવે અને 'બધા કલકત્તા આવો,' એમ આમંત્રણ હોય ત્યારે તો સર્વેને ખરે જ નિરાંત ને આનંદનો અનુભવ થતો, ને જમાઈનો સ્વભાવ તો સારો લાગે છે એમ સંતોષ વળતો.

વચ્ચે ચારુના સાસુ, સસરા, જેઠ, જેઠાણી વગેરે બધાંય કલકત્તા, ચારુને ઘેર મહિનો રજા ગાળવા ગયાં. ચારુના બાએ એ વાત જાણી ત્યારે મનમાં પાછો ફફડાટ થવા માંડ્યો. કશુંય કહ્યુ અહીં માનતી નહિ, ને તડાતડ સામુ બોલતી. એ મોઢે ચઢેલી છોકરી તે

સૌંદર્ય-પ્રસાધનોની
મારી પસંદગીમાં હંમેશાં અગ્રસ્થાને...
રેમી
સ્નો અને પાવડર
Remy
BORATED TALCUM POWDER
Remy INDIA
Remy SNOW
Remy

સોલ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ :
જી. વી. આર. જી. એન્ડ કું.
મુંબઈ ૨. મદ્રાસ ૧. કલકત્તા ૧,

ત્યાં શોયે છબરડો વાળશે કોણ જાણે.' એમ ચારુના પિતા આગળ હૈયાની વરાળ કાઢતા; પણ મહિનો પસાર થયો ને કાગળ આવ્યો કે, 'મહિનો એવા આનંદમા ગાળ્યો કે દિવસો ક્યાંય ચાલ્યા ગયા તે ખબર પણ ના પડી ને પાછાં સૌ સૌને ઠેકાણે પહોંચ્યાં.' ત્યારે ચારુની બાનું મન હળવું થયું, પણ મનમા તો એમને ખાતરી થઈ કે, 'ચારુનાં સાસરિયા એટલાં સારાં કે ચારુ માટે કંઈ વાંકું સંભળાયું નહિ. બાકી એ છોકરી એમ તે કંઈ સુધરી જાય?'

વળી ચારુ અને યતિનનો આગ્રહભર્યો પત્ર આવ્યો ને ચેતનને ચારુને ત્યાં કલકત્તા જવાનું મન થયું. 'બબ્બે વર્ષ થયાં બહેનને દીઠી નથી. કલકત્તા જોતો આવુ ને એનુ ઘરે જોતો આવુ. બહેન કેવી ખુશી ખુશી થશે! બા, જવા દો ને! બાપુજી, તમે મને જવાની હા કહો તો બા માની જશે. મારે રજા છે તો હું જઈ આવું' કહી, હઠ કરી, ઓચિંતો જ ચેતન કલકત્તા જવા નીકળી પડ્યો.

કલકત્તાનું વિશાળ સ્ટેશન આવ્યુ, ગાડી થોભી, ચેતન ઝપાટાબંધ ગાડીમાંથી ઊતર્યો, પણ પછી જરા ગભરાયો. પહેલી જ વાર આવ્યો હતો ને આવડું મોટું સ્ટેશન જોઈ ગૂંચવાયો, પણ બહેનને ઘેર જવાના ઉત્સાહમાં પાછી હિંમત એકઠી કરી. સરનામું બરાબર પાસે હતુ એટલે ખોળી કાઢીશ કહી ટેકસી કરી લીધી.

સરનામા પ્રમાણે તો આ જ ઘર હોવુ જોઈએ, ધારી ચેતને જરા બારણું ઠોક્યુ ને યતિને બારણું ઉઘાડ્યુ ને ચેતનને આવેલો જોઈ બહુ આશ્ચર્ય થયું. એને અંદર લઈ જઈ બેસાડ્યો, પણ ચેતનની આંખો તો બહેનને શોધ્યા કરતી હતી. 'આ એનું જ લૂગડું ખીંટી પર છે. નક્કી આ જ ઓરડો એ વાપરતી હશે. આ ટેબલક્લોથ એણે જ ભર્યું હશે! ઓરડી તો સરસ ગોઠવી છે! આટલી સુઘડતા એનામાં ક્યાંથી આવી? બા તો રોજ ફરિયાદ કરતી કે એની ચોપડીઓ, કપડાં, બધું ગમે એમ ફેંકે છે. સાફસૂફી કરતી નથી, પણ અહીં તો બધું વ્યવસ્થિત ગોઠવ્યુ છે. અરે, આ કાચના કબાટમાં પેલી બુદ્ધની મૂર્તિ એણે મૂકી છે! હજુ એ લીલા 'સેન્ટ'થી ભરેલી જ છે! પહેલાં વાપરવાનું કેટલું મન કરતી; હવે નહીં વાપરતી હોય?' એક ક્ષણમાં વિચારોની પરંપરા ચેતનના મગજમા ચાલી ગઈ, ને બુદ્ધની મૂર્તિ જોઈ એને હસવુ પણ આવ્યું.

'ક્યાં છે ચારુ?' અધીરાઈથી એણે પૂછ્યું.

'ચાલો, એની પાસે લઈ જઉં. એ બહુ ખુશ થશે' કહી યતિને ચેતનને લઈ રસોડા તરફ જવા માંડ્યું.

ચારુને જોઈ ચેતન તો આશ્ચર્યમાં ડૂબી ગયો. 'આ જ ચારુ?' ચારે બાજુ વાસણો, સગડીઓ વગેરે મૂકી ચારુ બેઠી હતી અને ઝીણું ઝીણું ગાતે ગાતે રોટલી વણી રહી હતી. બારણા તરફ એની પીઠ હતી.

'ચારુ!' ચેતને હાક મારી.

'ઓહો, ભાઈલુ!' ચારુ એકદમ ઊભી થઈ ગઈ ને હર્ષાશ્રુ સાથે ભાઈ સામું જોઈ રહી. 'કાગળ તો લખવો હતો, તને સ્ટેશને લેવા આવત. ચાલો, સારું થયુ તું આવી પહોંચ્યો તે. બા–બાપુજી ખુશીમાં છે ને?' હાથ લૂછતે લૂછતે ચારુએ એકી શ્વાસે બોલી દીધું. ચેતનને મનમાં વિચાર આવતો હતો કે આ ચારુ, આટલી ડાહી બની ગઈ? મારી સાથે રોજ ઝઘડા કરતી એ જ ચારુ?

ચારુ સાથે થોડી વાતો કરી ચેતન પાછો રસોડામાંથી નીકળ્યો. જમવાનો વખત થયો ત્યાં સુધી યતિને ચારુનાં, એના સ્વભાવનાં, એની રસોઈની આવડતનાં, ગૃહકાર્યમાં કુશળતાનાં વગેરેનાં વખાણ કર્યાં જ કર્યાં ને ચેતનને તો એ સાંભળી એટલી નવાઈ લાગી કે વચ્ચે તો એને વહેમ પડ્યો કે બનેવી કટાક્ષમાં તો નથી કહેતા ને? એટલે ઝીણવટથી એમના સામુ જોઈ લેતો. ને ચારુનાં સાચાં જ

સર્વ પ્રકારમાં સર્વોત્તમ હલકાં વજનમાં...પીછું

સર્વ પ્રકારમાં સર્વોત્તમ કાપડમાં...એસ આર એમ

ફુલ વૉયલ્સ
પ્રિન્ટેડ વૉયલ્સ
પોપલિન્સ • ધોતીજોટા
મલમલ
લિનોઝ • હાથરૂમાલ

શ્રી રામ મિલ્સ લિ.
ફર્ગ્યુસન રોડ, મુંબઈ ૧૩.

વખાણુ કરે છે જાણી મનમાં થયું કે, ચારુ બદલાઈ ગઈ લાગે છે. મારી સાથે ,લડતી ઝઘડતી, અનેક વાર બા-બાપુજીના ઠપકાને પાત્ર બનતી એ ચારુ નથી, આ તો એ લગ્ન થતાં જુદી જ ચારુ બની ગઈ લાગે છે. બા નાહકની ચિંતા કર્યા કરે છે. ચેતને નિશ્ચય કર્યો કે, ચારુને માટે થયેલી પ્રશંસાનો શબ્દે શબ્દ યાદ રાખી બાને કહીશ ત્યારે એ કેટલી ખુશ થશે !

જમવાનો વખત થયો છે, એમ ચારુએ આવીને ધીરેથી કહ્યું ને બંને જમવા ગયા. ચેતને થાળીમાં જોયું ને ફરી આશ્ચર્ય ઊપજ્યું.

'ચારુ, તેં કેટલી વાનગીઓ બનાવી દીધી !' બંને થાળીની વચ્ચોવચ બબ્બે રસગુલ્લાં મૂકેલાં હતાં. ચેતનને રસગુલ્લાં બહુ ભાવતાં ને ચારુ પણ એ વાત જાણતી હતી તેની ચેતનને ખબર હતી.

'ચારુ, હું કંઈ થોડો જ મહેમાન છું ? આ રસગુલ્લાં શું કામ મંગાવ્યાં ?'

'ભાઈ, મંગાવ્યાં નથી કંઈ, એ તો મેં શીખવા સારુ 'નમૂના' માટે જ ઘેર હાથે બનાવ્યાં છે. ચાખી જો, કેવાં થયાં છે? કરતાં આવડે છે ખરાં ?'

ચેતન તો ખુશ ખુશ થઈ ગયો. ખરે જ બજારમાંથી તૈયાર આણ્યાં હોય એવાં જ સુંદર દેખાવમાં ને સ્વાદમાં હતાં !

'ખૂબ જ સરસ થયાં છે, હો ચારુ, આ બધું તું શીખી કયાંથી ?' ચેતને હસતે હસતે કહ્યું ને ચારુને યાદ આવ્યું કે એક વાર બા માંદી હતી ને એણે જાતે રસોઈ બનાવી હતી ત્યારે ચેતન જમતી વખતે કેવું કહેતો હતો ? 'એ તારી રોટલી તો જો ! તાણી તૂટે નહિ, ચાવતાં દાંત પાડે. શાક તો સાવ ખારું, દાળ કાચી રહી છે. આજે તો, બા, ચારુની રસોઈ ખાઈશું તો પચાવવાની દવા લેવી પડશે, નહિ તો દાંત ને પેટ બહુ દુખવા માંડશે !' ને ચારુએ ચિડાઈને કહ્યું હતું કે, 'ના ખાઈશ ત્યારે. તને કોણ ખાવાનું કહે છે ? મને તો આજની રસોઈ બહુ ભાવી.' જોકે ચારુ ત્યારે થાળીમાં બધું રહેવા દઈને જ ઊઠી ગઈ હતી.

'બધી રસોઈ સરસ થઈ છે હો' ચેતને કહ્યું ને બંનેને ઉપરનો પ્રસંગ યાદ આવ્યો ને બંને હસી પડ્યાં.

ચેતન રસગુલ્લાં ખાઈ ગયો એટલે ચારુએ વળી બે મૂકયાં. ચેતન તો ચારુની રસોઈ, એનો જમાડવાનો વિવેક, ઉત્સાહ ને આગ્રહ, બધું જોઈ ખુશ થઈ ગયો.

'આ પાપડ–અથાણાં તો તેં જાતે નહિ જ કર્યાં હોય.' છેવટે ચેતને કહ્યું.

'અરે, એ કયાં જંપીને બેસે જ છે! બહુ શોખીન છે. એણે જ બધું હાથે બનાવ્યું છે.' યતિને કહ્યું ને ચેતનને ખાતરી થઈ.

'બેન, તું અમારી સાથે જ જમવા બેસી જા ને ?'

'ના, હું પછી જમીશ.' ચારુએ કહ્યું. ત્યારે ચેતનને થયું કે રોજ કોઈની પણ રાહ જોયા વગર પહેલી જ જમી લેનાર ચારુથી આમ કયે દિવસે ભૂખ્યાં રહેવાતું હતું ?

જમીને બહાર નીકળ્યા પછી ચારુએ પોતાની થાળી પીરસી. ચેતને આગળના ખંડમાં આવી પોતાની પેટી ઉઘાડી ને બહેનને માટે આણેલી વસ્તુઓ આપવાનું એને યાદ આવ્યું. 'આ બધું જોઈ ચારુ કેવી ખુશ થશે ! હું તો એને કહેવુંય ભૂલી ગયો કે તારે માટે આ બધું લાવ્યો છું. લાવ, હમણાં જ આપી આવું,' કહી બંને હાથમાં અનેક વસ્તુઓ લઈ ચેતન દોડતો રસોડામાં આવ્યો.

'ચારુ, તારે માટે હું શું શું લાવ્યો હોઈશ, બોલ જોઈએ ? જો, તને ચોકલેટ બહુ ભાવે છે ને? તારે જ માટે આ મોટી ચોકલેટ, આ કેસરી પેંડા, આ તારે પહેરવાને બંગડીઓ માળા, સાડી...જો તો ખરી, હું શું મ' છું.' એમ ઉત્સાહથી બોલતા ચે'

નિર્મળ, સુકુમાર અને કોલનની તાજગીવાળી ત્વચા માટે

Tata's
EAU DE COLOGNE
Toilet Soap

તાતાનો
ઓ ડી કોલન
સાબુ વાપરો

[illegible]

સ્ત્રી અને પુરુષ …. …. ડૉ. મંજુલાલ ર. મજમુદાર

• સ્ત્રી અને પુરુષ: બંને પોતે તો અપૂર્ણાંક છે; પરંતુ બંને મળીને એક પૂર્ણાંક થવાને ઇચ્છે છે. તેથી જ પુરુષ અને સ્ત્રીના સમ-વિષમ ગુણોનો સુમેળ લગ્ન દ્વારા સિદ્ધ કરવાનુ સમાજે શોધી કાઢ્યું જણાય છે.

ગૃહ, સમાજ અને રાજ્ય, એ પરસ્પર સંકળાયેલા છે. તેમાયે પુરુષ કરતાં સ્ત્રીનું સ્થાન બહુ નાજુક છતા પાયાનુ છે. કેટલાક લોકો એમ માને છે કે સ્ત્રીઓને અને રાજ્યને શો સંબંધ છે? પણ સ્ત્રી વિના ગૃહ નથી, ગૃહ વિના પ્રજા નથી ને પ્રજા વિના રાજ્ય નથી. સ્ત્રીની સુસ્થિતિ વિના રાજાઓના મંદિરો વહેલામોડાં ભ્રષ્ટ થાય છે. સ્ત્રીના ઉત્કર્ષ વિનાનાં પ્રજાનાં ગૃહોમા ક્લેશ અને ચિંતા જાળા બાધે છે. સ્ત્રીની ઉન્નતિ વિના દેશની ઉન્નતિ અશક્ય છે.

ચાર આશ્રમમાં ગૃહસ્થાશ્રમ એ સંસારીઓનો કિલ્લો છે, જેમા રહીને બીજા બધા આશ્રમોનુ રક્ષણ થાય છે. ગૃહસ્થાશ્રમ એટલે એક મહાકાવ્ય: ગૃહસ્થાશ્રમ એટલે એક શાળા: આ શાળામા માણસ સંયમ શીખે છે, સહનશીલતા અને શાંતિ કેળવે છે.

ગૃહસ્થાશ્રમ ચલાવવા માટે સ્ત્રી અને પુરુષની સહિયારી જીવનયાત્રા જરૂરી બને છે. સમાજના ઘટક અવયવો બે: સ્ત્રી અને પુરુષ: પરંતુ તેમાથી સર્જાતુ ઘટક તે એક કુટુંબ: એક દંપતી. 'દંપતી'નો અર્થ પણ એ જ છે કે 'ઘરના માલિક.'

હિંદુ ધર્મના બીજા આચાર્યોને મુકાબલે શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય એક વીગતમા જુદા પડે છે. ઋષિ યાજ્ઞવલ્કયના જેવા શ્રી વલ્લભાચાર્ય એક ગૃહસ્થ આચાર્ય હતા. પોતાના આરાધ્ય ભગવાન બાલકૃષ્ણની બાળલીલાઓનુ અનુસંધાન ગૃહસ્થાશ્રમી બનાય તો જ વિશેષે કરીને રહી શકે, એમ એમણે સ્વાનુભવથી પ્રતિપાદન કર્યું હતુ. તેથી જ તેમણે 'સંસારમાં સરસો' રહે છતાં, મનને પ્રભુની પાસે રાખવાનો આત્મનિવેદન મંત્ર ઉપદેશ્યો હતો.

વેદનો એક મંત્ર છે કે 'વહુ એટલે પૃથ્વી, અને વર એટલે આકાશ' (द्यावापृथिवि).

લગ્નનું વધાવાનું ગીત છે કે,

'ધરતીમાં બળ સરજ્યાં બે જણાં,
એક ધરતી ને બીજો આભ:
વધાવો રે આવિયો.'

આકાશમા તોફાન જાગે છે, પરંતુ ધરતી ક્ષમાશીલ હોય છે. આકાશના બધા રંગઢંગને એ નિરખે છે, તેને શાંતિપૂર્વક તે સહન કરે છે, કારણ કે એ જાણે છે કે આ બધા ચંચળ રંગોની પાછળ એક અભંગ વાદળી રંગ છે. પૃથ્વી પણ કોઈ વાર ગુસ્સે થાય છે; ધરતીકંપ થાય છે; પણ તે વખતે આકાશ શાંત રહે છે.

કવિ દલપતરામે કહ્યુ છે કે,

'નરનારીનાં જોડલાં,
પણ તેના દિલની દોરી એક,'

પરણ્યા પછી વર અને કન્યાનુ 'હું' અને 'મારું' ટળી જાય છે અને એ 'આપણું' બોલતાં થઈ જાય છે. ભગવાનની જ ઇચ્છા છે કે સંસાર એમ નિર્માણ થાય. 'एकोऽहं बहुस्याम् ।' માટે જ

એકાકિ ન ગમ્યું,
સખા દ્વિતીયની જ્યારે થઈ વાંછના;
આત્મા દ્વિદલ બ્હેંચી નાખી,
વિલસ્યો ભૂગોલ ગોલાર્ધમાં;
વેણા એક તણાં ખીલ્યાં કુસુમ બે:
એ અર્ધનારીશ્વર.

પુરુષ અને પ્રકૃતિનો સુમેળ, તેમાથી જ સંસારનું સર્જન થાય છે. जगत. पितरौ- જગત્પિતા અને જગદમ્બા—એ નામ સાચા અને સહેતુક છે.

માટે જ લગ્ન એ વિઘ્ન નથી, પણ સંરક્ષણ છે: લગ્ન એટલે આલમ્બન છે. લગ્ન એટલે નાવડી તણાઈ ન જાય તે માટેનુ લંગર છે, ગૃહસ્થાશ્રમ શરૂ થયો, હવે સ્વચ્છંદ વર્તન નહિ ચાલે. હવે અન્યની ચિં
શરૂઆત થાય છે. 'હું

Himalaya
Bouquet
TALCUM POWDER

દિવસભર પ્રસન્નતા માટે . . .
હિમાલય બુકે
ટૅલ્કમ પાવડર

પુષ્પોનો મૃદુ સ્પર્શ... સ્નાન કરીને તરત જ... હિમાલય બુકે ટૅલ્કમ પાવડર આખે શરીરે છાંટો અને... જાણે હમણાં જ સ્નાન કર્યું હોય એવી તાજગી અને સૌરભ દિવસભર અનુભવો !

હવે
આકર્ષક
નવીન
ડબ્બામાં

ઘરનાં બધાં માટે એ ઉત્કૃષ્ટ ટૅલ્કમ પાવડર છે!

હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડે ઇંપ્રૅસ્મિક લંડન માટે ભારતમાં બનાવેલ

HBP. 5-X

જ્ઞાનગોષ્ઠી

શ્રી વિજયગુપ્ત મૌર્ય

શસ્ત્રનો પરિચય

ગયા ફેબ્રુઆરીના અંકમાં 'શસ્ત્રોનો પરિચય' એ નામના પ્રશ્નોત્તરના અનુસંધાનમાં એક વાચક ભાઈ લખી જણાવે છે કે બ્રેનગન મશીનગન, લાઈટ મશીનગન એ એક જ પ્રકારના હથિયારના જુદાં જુદાં નામ છે અને તે સ્વયંસંચાલિત–ઑટોમૅટિક છે. તે મિનિટમાં સેંકડો ગોળી છોડી શકે. ખરી બ્રેનગન મોટા ભાગે બે કે ત્રણ પગવાળી ઘોડી પર રાખીને ફોડવામાં આવે છે. સ્ટેનગન નાનું ઑટોમૅટિક હથિયાર છે. ગ્રેનેડ–હાથગોળો હાથ વડે નજીક ફેંકી શકાય છે, તેમ એક ખાસ પ્રકારની રાઈફલથી દૂર પણ ફેંકી શકાય છે. પાયદળમાં એવી મૉર્ટાર તોપ પણ હોય છે, જે ટૂંકા અને લાંબા અંતરે ગોળા ફેંકી શકે.

આપનું લખવું યથાર્થ છે. પરંતુ મેં શસ્ત્રોનો પરિચય તેમના પ્રાથમિક અર્થમાં આપ્યો હતો. ગ્રેનેડ–હાથગોળા–૧૭મી સદીથી હાથ વડે ફેંકાતા હતા અને તે ઉપરથી એ ગોળા ફેંકનારા ગ્રીનેડિયર કહેવાયા. પછી એ શસ્ત્રો ઉપયોગી ન લાગ્યા, પણ ખાસ કરીને પહેલા વિશ્વવિગ્રહમાં ખાઈઓ ખોદીને ચીટકી બેઠેલા દુશ્મનોની ખાઈઓમાં ભયંકર સ્ફોટક હાથગોળા ફેંકવા બહુ ઉપયોગી લાગ્યા.

મૉર્ટાર તોપ મૂળ સ્વરૂપમાં ટૂંકી અને મોટા મુખના અને નજીકનાં લક્ષ્યસ્થાનો પર ભારે ગોળા વડે મારો ચલાવવા માટે બના હતી. દા. ત. કિલ્લો તોડવા માટે. પછી તેના ઘણા પ્રકાર બન્યા. હવે માઈલો સુધી ગોળા ફેંકી શકે એવી મૉર્ટાર તોપો પણ બની છે.

આપે આ પ્રશ્નમાં રસ લઈ પત્ર લખ્યો તે માટે આભાર.

સગર્ભા અને માટી

ભારતીબહેન વિક્રમસિંહ ઠાકોર, તલાવડી : સગર્ભા સ્ત્રીને માટી ખાવાનું મન કેમ થાય છે?

સામાન્ય રીતે ત્રીજા માસથી એવી ઇચ્છા થાય છે. બધી સ્ત્રીઓને એકસરખી ઇચ્છા નથી થતી. કોઈને કંઈ પણ વિચિત્ર વસ્તુ ખાવાની ઇચ્છા થાય. તેનું કારણ જાણવામાં નથી, પણ માટી ખાવાની જેને ઇચ્છા થાય તે વંશલોચન કે વાસકપૂર ખાય તો માટીનો સ્વાદ પણ તેને મળે અને તેને તથા ગર્ભમાંના બાળકને ફાયદો પણ થાય. કદાચ એમ હોય કે ગર્ભવતી સ્ત્રીને કૅલ્શિયમની આવશ્યકતા વધુ હોવાથી તેના પ્રત્યાઘાતરૂપે તેને માટી ખાવાની ઇચ્છા થતી હોય. વંશલોચન એક ઉત્તમ કૅલ્શિયમ છે.

કાશ્મીરના વડા પ્રધાન

મહેન્દ્ર મહેતા, મુંબઈ : ભારતમાં બધા રાજ્યોમાં મુખ્ય પ્રધાનો છે ત્યારે કાશ્મીરના મુખ્ય પ્રધાન વડા પ્રધાન કેમ કહેવાય છે?

ભારત સ્વતંત્ર થયા પછી કાશ્મીરના મહારાજાએ ભારત સાથે કાશ્મીરનું જોડાણ કર્યું નહિ અને પાકિસ્તાને કાશ્મીર પર ચડાઈ કરી. આથી મહારાજાએ નછૂટકે જોડાણ કર્યું, જેથી ભારત કાયદેસર કાશ્મીરનો બચાવ કરવા જઈ શકે. પાકિસ્તાને યુનોમાં આ જોડાણને પડકાર ફેંક્યો અને હિંદના ભાગલા હિંદુ બહુમતી અને મુસ્લિમ બહુમતીના ધોરણે થયા છે માટે કાશ્મીર મુસ્લિમ બહુમતી વિસ્તાર હોવાથી કાશ્મીર પર પાકિસ્તાનનો અધિકાર છે એવો કર્યો. આથી ભારતે કાશ્મીરની પ્રજાને

ડેટ વડે ધોવાયેલા તમારા વસ્ત્રોથી

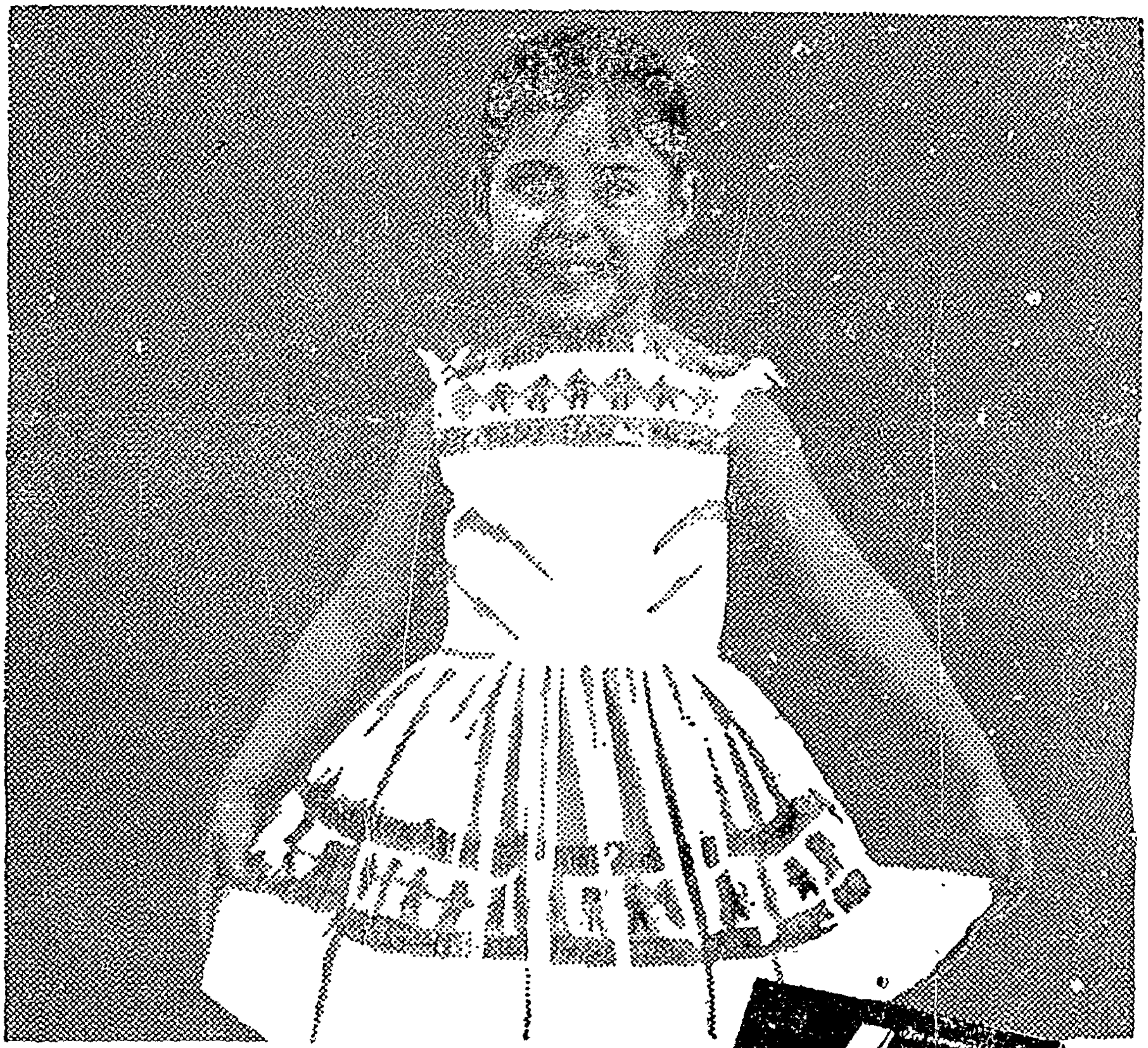

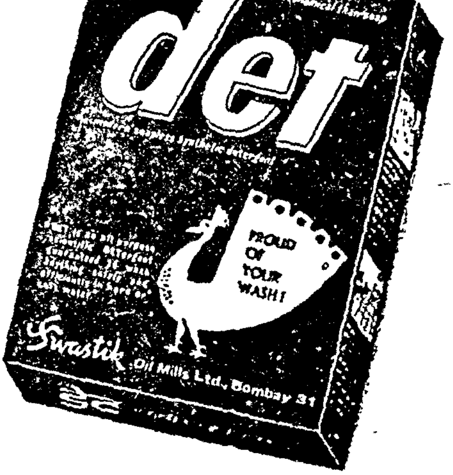
der
PROUD OF YOUR WASH!
Swastik Oil Mills Ltd., Bombay 31

મગરૂબી અનુભવો

- **ડેટથી ધોવાયેલ વસ્ત્રો વધુ ચમકદાર દેખાય છે.**
  ડેટમાં કપડાંને ધોવાના ખાસ ગુણો રહેલા છે જે તમારા વસ્ત્રોને નવાં જેવીજ ચમક અર્પે છે.
- **ડેટથી ધોવાયેલ વસ્ત્રો વધુ સફેદ દેખાય છે.**
  ડેટ કપડાં ધોવાનો સંપૂર્ણ પાવડર છે, ડેટ વડે ધોવાયેલાં વસ્ત્રોને તમારે અલગ ગળી કરવાની કે વસ્ત્રોને સફેદાઇ આપે તેવો અન્ય કોઈ પદાર્થ વાપરવાની જરૂર નથી; કારણ કે ખુદ ડેટમાંજ વસ્ત્રોને શ્વેત બનાવતું રાસાયણિક તત્વ રહેલું છે.
- **અદ્યતન ઢબે કપડાં ધોવા એટલે ડેટ વડે કપડાં ધોવા.**
  ડેટ ક્ષારવાળા અને ક્ષાર વગરના એમ બન્ને પ્રકારના પાણીમાં કપડાંને અસરકારક અને કાર્યક્ષમ રીતે ચોકખાં ધૂએ છે. વળી, ડેટથી ફીણ પણ પુષ્કળ વળે છે. ડેટથી તમામ પ્રકારનાં કપડાં–સુતરાઉ, રેશમી, રેયોન કે ઉનનાં–પછી એ સફેદ હોય કે રંગીન હોય–સલામતીથી ધોઈ શકાય છે.

● ડેટ કપડાંને વધુમાં વધું સફેદ અને ચમકદાર ધુએ છે.

સ્વસ્તિક ઓઇલ મિલ્સ લીમીટેડ મુંબઇ

shilpi som 21 guj.A

ભાવિ નક્કી કરવાની તક આપી. આથી કાશ્મીરની પ્રજાએ પોતાની બંધારણસભા ચૂંટી કાઢી અને તેણે કાશ્મીરનુ અલગ બંધારણ ઘડી કાઢ્યું, જેમાં તેણે કાશ્મીરનું ભારત સાથે જોડાણ કર્યું, પરંતુ જે કેટલાક અધિકારો બીજાં રાજ્યોને નથી તે કાશ્મીર રાજ્યને મળે એવી જોગવાઈ કરી. આમ બધાં રાજ્યોમાં કાશ્મીરનું સ્થાન વિશિષ્ટ છે. તેથી કાશ્મીરના મુખ્ય પ્રધાન વડા પ્રધાન કહેવાય છે.

માંસાહારી વનસ્પતિ

વિનોદરાય વ. ધાંકિયા, ટેકડી : કેટલીક વનસ્પતિ માંસાહારી હોવાનું કહેવાય છે, તો તે માંસાહાર કેવી રીતે કરે છે?

તે ખરા અર્થમાં માંસાહારી નથી, પણ માત્ર જીવાતભક્ષી હોય છે. કોઈને લોટા જેવાં ફૂલ છે, જેમાં જીવડાં રસ પીવા ઊતરતાં ફસાઈ પડે. કોઈને રુવાંટીવાળાં પાન છે જેની ઉપર જીવડું ઊતરતાં ફસાઈ પડે છે. કોઈના પાન જીવડું બેસવાથી બિડાઈ જાય છે. જીવડું સપડાયા પછી વનસ્પતિના ફૂલ કે પાનમાંથી એવા પાચક રસો છૂટે જેમા તે ગળી જાય અને ચુસાઈ જાય. પાછળ ફોતરાં રહે ત્યારે પાન ઊઘડી જાય.

એકસાથે ચાર સંતાનો

રસિક લિ., સિહોર : આ સાથે છાપાની એક કાપલી મોકલું છું, જેમાં બલ્ગેરિયાની એક સ્ત્રીને એક સાથે ચાર બાળકો આવ્યાં અને તેમા બે છોકરા અને બે છોકરી છે એવા સચિત્ર સમાચાર છે. હું ધારું છું કે કોઈ સ્ત્રી એકસાથે તેથી પણ વધુ બાળકોને જન્મ આપે, પણ તે બધાં બાળક છોકરા હોય અથવા બધી છોકરી હોય. પણ અમુક છોકરા અને અમુક છોકરી હોય એવું ન બને, એમ મેં ક્યાંક વાંચેલ છે. મારી માન્યતા સાચી છે?

'ચિત્રલેખા'માં મેં આ વિષય ઉપર બે-ત્રણ લેખ લખ્યા હતા તેની ઉપરથી તમને કદાચ યાદ રહ્યું હશે. સાચી વાત એ છે કે માતાના ગર્ભમાં ફલિત થયેલ અંડનું વિભાજન થાય તો બે બાળકો સાથે જન્મે, વધુ વખત વિભાજન થાય તો વધુ બાળકો જન્મે પણ આ બધાં બાળકો એક જ જાતિનાં હોય, એટલે બધા છોકરા હોય અથવા બધી છોકરી હોય. દાખલા તરીકે કેનેડામાં ૩૦ વર્ષ પહેલાં એક માતાને એક સાથે પાંચ બાળકીઓ અવતરી હતી, જેમાંથી ચાર હજી જીવતી, નીરોગી અને સશક્ત છે. આવા બેલડાને અંગ્રેજીમાં 'આઈડેન્ટિકલ' એટલે એકસરખાં જોડિયા બાળકો કહે છે. તેઓ દેખાવમાં અને પ્રકૃતિમાં સાવ સરખાં હોય. પછી સંયોગો પ્રમાણે પ્રકૃતિભેદ થાય તે જુદી વાત છે.

જો ફલિત અંડનું વિભાજન સંપૂર્ણ ન બને તો જોડિયાં બાળકો શરીરે જોડાયેલાં રહે છે. વિભાજનની અપૂર્ણતા વધુ-ઓછી પણ હોય. કોઈને એક ધડ ને બે માથાં, ચાર હાથ ને ચાર પગ હોય, કોઈને બે માથાં અને એક ધડ હોય, કોઈ ઉપરછલી રીતે જ જોડાયેલા હોય, કોઈને અંદરનું કોઈ અવયવ એક જ હોય. જેમ વિભાજનની અપૂર્ણતા વધારે તેમ જીવવાની આશા ઓછી. ગઈ સદીમાં સિયામી જોડિયા ભાઈઓ માત્ર ડાબી છાતીથી જોડાયેલા હતા. તેઓ મોટા થયા, અમેરિકા ગયા, ત્યાં બે બહેનો તેમને પરણી, બાળકો થયાં અને પછી એક મરી ગયો ત્યારે બીજો પણ મરી ગયો. અહીં વિચિત્રતા એ છે કે એક ભાઈ દારૂડિયો થયો હતો, અને બીજો દારૂનો વિરોધી હતો. તેથી ઝઘડા પણ થતા! બંને સમાન સંયોગોમાં ઊછર્યા અને રહ્યા, છતાં આવો પ્રકૃતિભેદ કેમ થયો તે નવાઈની વાત છે.

હવે જોડિયાં બાળકોનો બીજો પ્રકાર લઈએ. કોઈ વખત એવું બને છે કે માતાના અંડકોશમાંથી એકથી વધુ પરિપક્વ અંડ લગભગ એક જ સમયે તૈયાર થાય છે અને પિતાના વીર્યના અલગ અલગ પિંડ (અં. સ્પર્મ્સ) તેમને અલગ અલગ ફળાવે છે. તેથી એક કરતાં વધુ બાળકો ઉત્પન્ન થાય છે. જેટલાં અંડ ફળે તેટલાં બાળકો થાય. તેમાં જાતિભેદ હોઈ શકે. એટલે છોકરો–છોકરી બંને હોઈ શકે. માતાને એક પછી બીજી એમ સ
આવી હોય એવી જ આ પ્રજા.

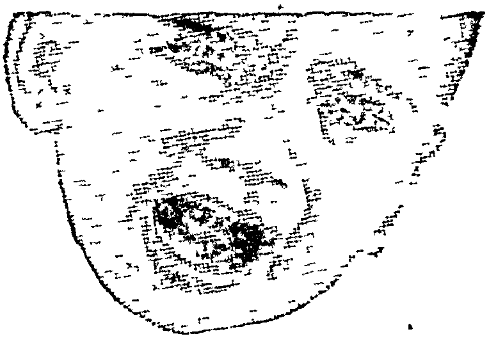

મૅનર્સ
ગ્રાઇપ મીક્શ્ચર
અજમાવો

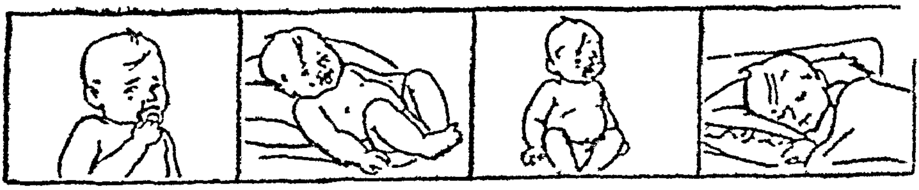

મૅનર્સ ગ્રાઇપ મીક્શ્ચર વિશેષ કરીને દાંત આવે તે સમયે થતાં અજીર્ણને રોકે છે.

પેટના દર્દો રોકવામાં સહાયભૂત બને છે.

વાયુદોષ અને પેટ ફૂલી જવાની ફરિયાદ ઘણી સરળતાથી દૂર કરે છે.

સમગ્ર શરીરનું આરોગ્ય સારી રીતે જળવાઇ રહે છે ને ગાઢ નિદ્રા લાવે છે

અને જુઓ કે
બાળકના મુખ
ઉપર ફરી હાસ્ય
દીપી ઉઠે છે

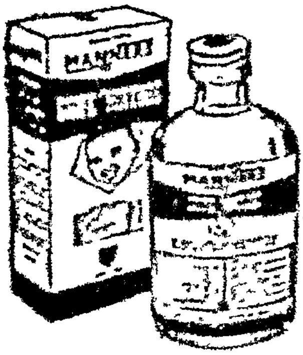

મૅનર્સ ગ્રાઇપ મીક્શ્ચરના
રોજ બે નાના ચમચા આપવાથી
તમારું બાળક તંદુરસ્ત
અને પ્રફુલ્લિત રહે છે.

GEOFFREY MANNERS & COMPANY LIMITED.

ASP/GM.17

ફરક એટલો જ કે એક જ સુવાવડમા એકથી વધુ બાળકોનો જન્મ થાય છે. આવાં જોડિયા બાળકોને અંગ્રેજીમા 'ફ્રેટરનલ ટ્વીન્સ' એટલે સહોદર કહે છે. જોડિયા બાળકોના ચાર કિસ્સા બને તો તેમા ત્રણ સહોદરના કિસ્સા હોય છે. તેમની પ્રકૃતિ પણ જુદી હોય. તેમના દેખાવમા પણ ફેર પડે

ઊંડાઈ કેમ મપાય?

મધુસૂદન એમ. સોની, અમદાવાદ સમુદ્રની ઊંડાઈ કેમ મપાય છે?

પહેલા તો દોરી વડે માપવામા આવતી હતી. પણ એ રીત સંતોષકારક નથી અને દસ વીસ હજાર ફૂટની ઊંડાઈ એને માપી શકાય નહિ તે પછી અવાજના મોજા વડે ઊંડાઈ માપવાના યંત્ર(ફેધોમીટર)ની શોધ થઈ. પાણીમા અવાજના મોજા સેકન્ડના ૪,૫૦૦ ફૂટની ઝડપથી પ્રવાસ કરે છે [illegible] તળિયે અથડાઈને પડઘારૂપે પાછા આવે તેના સમય માપીને ઊંડાઈનો હિસાબ કરવામા આવે છે. એ માપ બહુ ચોક્કસ હોય છે.

રાજ્યપ્રધાનો

ચંદુલાલ મૂલચંદ, રાપર-કચ્છ હમણા દેશમા જે પ્રધાનમંડળો રચાયા તેમા ત્રણ પ્રકારના પ્રધાનો છે કેબિનેટ કક્ષાના પ્રધાનો, રાજ્ય પ્રધાનો અને નાયબ પ્રધાનો, તો તેમના દરજ્જામા તફાવત શો છે?

કેબિનેટ દરજ્જાના પ્રધાનો ઉપલા વર્ગના છે નાયબ પ્રધાનો પ્રધાનનો સંપૂર્ણ દરજ્જો નથી ધરાવતા કેન્દ્રમા એ બની વચ્ચે રાજ્ય પ્રધાનો છે, જે પ્રધાનનો સંપૂર્ણ દરજ્જો ધરાવતા હોવા છતાં કેબિનેટ એટલે પ્રધાનમંડળની બેઠકમા હાજરી આ નો અધિકાર નથી ધરાવતા.

વૈદકશાસ્ત્રની શાખાઓ

વિષ્ણુપ્રસાદ હરકીશન સુરત. **અશ્વિન અચાભત, ગ્રંથણી :** ઍલોપ' આયુર્વેદ, યુનાની, બાયોકેમિસ્ટ્રી, હોમિયોપથી, [illegible] વગેરે ઘણા વૈદકશાસ્ત્ર છે, તેમા સૌથી વધુ અસરકારક શાસ્ત્ર કયું? સારણગાંઠ અને વધ વળ જેવા રોગ માટે વધુ સારા ઉપાય શેમા છે?

વૈદકશાસ્ત્રની આ બધી શાખાઓ પરસ્પર પૂરક છે, કોઈ એક સંપૂર્ણ નથી જે ઉપાય એકમા ન હોય તે બીજામા મળી આવે છે. પણ સારણ અને વધરાવળ માટે શસ્ત્રક્રિયા સિવાય બીજો કોઈ ઉપાય જાણવામા નથી.

હાથીનું આયુષ્ય

ડી. મી. જરીવાળા અને મંદાકિની જરીવાળા, મુંબઈ: એક હાથીની કિંમત કેટલી ગણાય અને હાથીનુ આયુષ્ય કેટલું?

હાથીની કિંમત સ્થાનભેદે સરખી નથી. કેરલ, મૈસૂર, આસામમા ઓછી હોય તો ગુજરાત, રાજસ્થાનમા વધારે હોય. હાથીનુ આયુષ્ય તેની માવજત ઉપર અને તેને મળતા ખોરાક ઉપર આધાર રાખે છે. પચાસ વર્ષે તેને વૃદ્ધત્વ જણાય છે. માવજત અને ખોરાક સારા મળે તો વધુ જીવે

અહિંસક ઈંડાં

સુકેતુ પારેખ, ભાવનગર: નરના સંયોગ વિના મરઘી ઈંડાં મૂકે છે અને તેમાથી બચ્ચું નીકળતું નથી માટે આવા ઈંડાં અહિંસક કહેવાય?

આવી અહિંસક શોધ હજી થઈ નથી. અહિંસક ચપ્પલ અને અહિંસક મધની કલ્પના થઈ શકે છે, પણ અહિંસક ઈંડાની કલ્પના થઈ શકતી નથી! કોઈ પક્ષી અફલિત ઈંડું મૂકે ખરું, અને તેમાં બચ્ચું ન પાકે. પણ તે અપવાદ છે, નિયમ નથી.

આ કયો મચ્છર?

કૃષ્ણકાંત દામોદર, માંગરોળ આ સાથે એક મચ્છર મોકલું છું તે કઈ જાતનો છે? નુકસાનકારક છે? તેના મો પાસેના બે પાંખિયા શું કામના છે?

આવી રીતે કવરમા ટપાલ દ્વારા મુસાફરી કરવી એ ગેરકાયદે છે એમ મચ્છરને જ્ઞાન હશે તેથી તે તમારી બાજુ જ ઊડી ગયો હશે, આથી મને તે મળ્યો નથી!

મચ્છરને આગળ જે માજર જેવાં પાંખિયા છે તે તેની સંવેદનેન્દ્રિય [illegible] કરવા

ACC

એસીસી સર્વોત્તમ
સીમેન્ટનું પ્રતિક

૧,૦૦,૦૦૦ ટનથી યે વધુ
એસીસી સીમે

નાગાર્જુનસાગર બંધમાં

(આંધ્ર પ્રદેશ)

વાપરવામાં આવી છે

ધી એસોસીએટેડ સીમેન્ટ કંપનીઝ લિમિટેડ • ધી સીમેન્ટ માર્કેટિંગ કંપની ઓફ ઈન્ડિયા લિમિટેડ

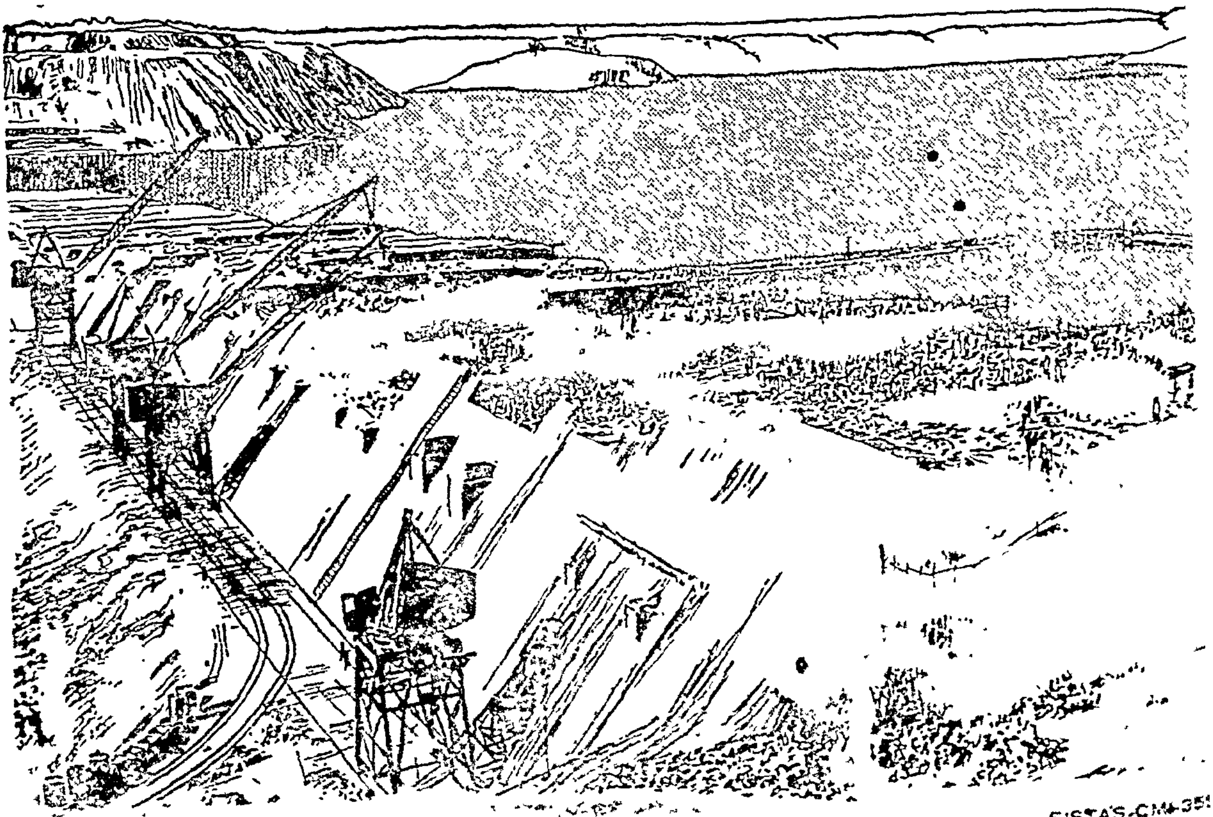

SISTAS-CM-351

GUJ

માટે માદા અને લોહી પીવા માટે માણસ ક્યાં છે એ તેના વડે તેને જાણ થાય છે.

મૃત્યુ પછી વાળવૃદ્ધિ!

રોશન આઈ. ત્રવાડી, લીંબડી: મેં એક સામયિકમાં વાંચ્યું કે મરણ પછી પણ માણસને શરીરે વાળ ઊગે છે મને આ વાત ગળે ઊતરતી નથી.

ઘણી વાર એવું બને છે કે સામયિકોના સંપાદકો આવો તર્ક લડાવ્યા વિના જ, મળે તે છાપી નાખે છે. સંપાદકો સર્વજ્ઞ હોય એવી આશા પણ કેમ રખાય? વિજ્ઞાનનો નિયમ એવો છે કે વૃદ્ધિ પામે તે સજીવ, વૃદ્ધિ ન પામે તે નિર્જીવ. લાકડું પાણીમાં રહીને ફૂલી જાય એ વૃદ્ધિ નથી, કારણ કે તેમાં પાણી પેસવાથી લાકડું ફૂલે છે, લાકડામાં વધારો નથી થતો. મૃત્યુ ન થાય ત્યાં સુધી શરીરમાં નવા કોશ બન્યા કરે છે, જૂના નાશ પામ્યા કરે છે. પછી તે વાળના કોશ હોય, ચામડીના કોશ હોય કે બીજા અંગ-ઉપાંગના કોશ હોય. એવી જ રીતે બીજા જીવો અને વનસ્પતિના કોશોનું પણ થાય છે. મૃત્યુ થાય એટલે નવા કોશો ઉત્પન્ન થવાને બદલે જે કોશો હોય તેમનું વિસર્જન થવા લાગે છે.

ઈશ્વરના અસ્તિત્વનો પુરાવો

ચંદ્રસિંહ પી. તડવી, અલસીપુર: કોઈ પણ વસ્તુના અસ્તિત્વ માટે પુરાવો જોઈએ, તો ઈશ્વરના અસ્તિત્વ વિશે શો પુરાવો છે?

ઈશ્વર ભૌતિક વસ્તુ નથી. વિજ્ઞાન ભૌતિક વિષયો વિશે છે. ઈશ્વરના અસ્તિત્વ અને નાસ્તિત્વ વિશે ઘણી દલીલ થઈ શકે. દલીલ કર્યા પહેલાં ઈશ્વરના સ્વરૂપની કલ્પના કરવી જોઈએ. આપણાં શાસ્ત્રોએ પણ કહ્યું છે કે ઈશ્વર નિરાકાર છે. આથી ચિત્રો અને મૂર્તિઓ દ્વારા ઈશ્વરનું સ્વરૂપ વ્યક્ત થઈ શકે નહિ. ઈશ્વર એક શક્તિ હોય તો શક્તિને આકાર નથી. ઈશ્વર છે કે નહિ તેના વિશે વિવાદ કરવા કરતાં સદ્બુદ્ધિ, સુવિચાર અને સદાચારનું પાલન કરવું એ વધુ મહત્ત્વનું છે.

અવાજ અને વીજળી

પ્રદીપ એમ. ચોકસી, દાહોદ: અવાજની ઝડપ સેકન્ડના ૧૧૦૦ ફૂટ છે, પણ આકાશમાં વીજળી થાય તે જ ક્ષણે રેડિયો પર ઘરઘરાટી થાય છે, ત્યારે મેઘગર્જનાનો અવાજ તો તે પછી થોડી વારે સંભળાય છે તેનું કારણ શું?

રેડિયોમાં થતી ઘરઘરાટીને મેઘગર્જના સાથે નહિ પણ વીજળી સાથે જ સંબંધ છે. વીજળીનો તણખો થાય એટલે રેડિયોનાં વિદ્યુતચુંબકીય મોજાંના પ્રવાહમાં ખલેલ પડે અને તેથી રેડિયોમાં ઘરઘરાટી થાય.

પાણીમાં આગ

પ્રેમકાન્ત આલુવાલિયા, મણિનગર: પાણીમાં આગ કેવી રીતે લાગે?

વડવાનલ અથવા વડવાગ્નિ એ સમુદ્રમાં રહેલો અગ્નિ છે એવી કલ્પના કરવામાં આવી છે. સમુદ્રને તળિયે જ્વાળામુખી ફાટે છે તેના અગ્નિને આપણે વડવાગ્નિ કહી શકીએ. તેમાં પાણી અને અગ્નિ વચ્ચે સતત યુદ્ધ થયા કરે છે. સમુદ્રના તળિયે પડેલી તિરાડમાં જેમ પાણી જાય છે, તેમ અંદરની ગરમીથી તેની વરાળ થઈને ફૂલવાથી વધુ ને વધુ ધડાકા થાય છે અને વધુ ને વધુ અગ્નિ તળિયું ફાડીને બહાર આવે છે, તેમાં ધીખતો લાવારસ બહાર ધકેલાય છે. તે પાણીમાં ઠરીને તેનો ડુંગર બનતો જાય છે. તે વધતો જાય છે. વધુ લાવારસ બહાર આવી તેની ઉપર ઠરતો જાય છે. આમ જ્યારે આ યુદ્ધના અંતે જ્વાળામુખીનું મુખ પાણીની સપાટીની બહાર આવે ત્યારે તે જ્વાળામુખી ટાપુ બની જાય છે.

પાણીની સપાટી પર પેટ્રોલ સળગે છે.

કાન હલાવી શકાય?

મોહનલાલ ડી. નાયક, પાદરા: તમે એક પ્રશ્નના ઉત્તરમાં લખ્યું કે માણસ પોતાના કાન હલાવી શકે નહિ, પણ મેં એક માણસને જોયો છે કે જે કાન હલાવી શકે છે.

અપવાદ હોઈ શકે. મેં પણ એક ગૃહસ્થને પોતાના કાન જરા ફરકાવતા જોયેલ છે
તિના ક્રમમાં મનુષ્યના શરીરમાં

રેક્સ

જેલી

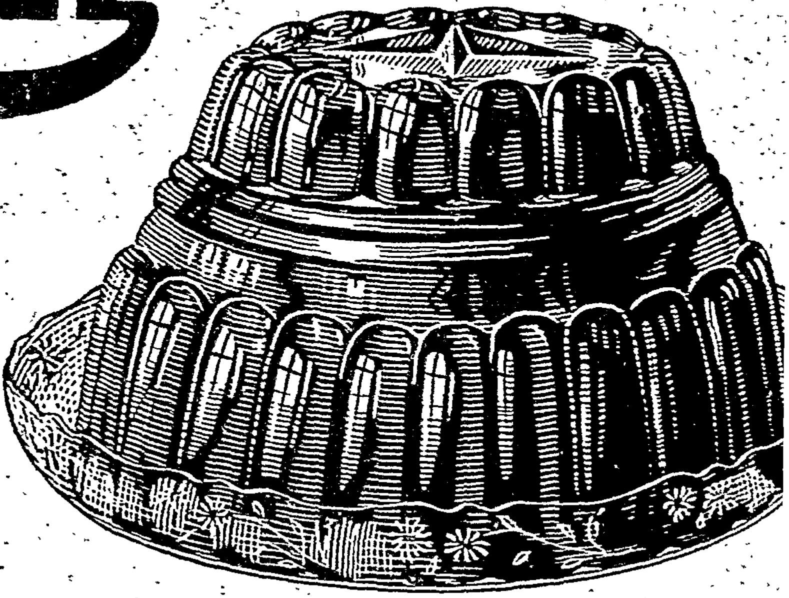

દેખાવમાં સરસ...
સ્વાદમાં સરસ...સર્વ રીતે સરસ!

જુઓ, આ સ્વાદિષ્ટ અને ફળની મહેકભર્યો ડેસર્ટ, જે સરળતાથી બનાવી શકાય છે. તમે માત્ર રેક્સના જેલી ક્રિસ્ટલોને ગરમ પાણીમાં ઓગાળો. ત્યાર બાદ, મિશ્રણ એક પાઇન્ટ (૨૦ ઔંસ) જેટલું થાય તે પ્રમાણમાં ઠંડું પાણી ઉમેરો. તેને બીબાંમાં રેડો અને જેલીને બરફ ઉપર ઠરવા દો.

આ હળવી, પોષક અને કુટુંબમાં સર્વેને પ્રિય વાનગી અશક્ત માણસો માટે પણ ગુણકારી છે.

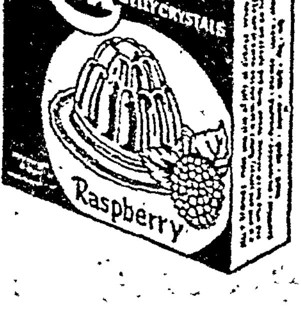

રેક્સ જેલી ક્રિસ્ટલો ૬ પ્રકારની મહેકમાં આવે છે; રાસ્પબેરી, સ્ટ્રૉબેરી, લેમન, પાઇનએપલ, ઑરેન્જ અને ચેરી.

કોર્ન પ્રોડક્ટસ કું (ઇન્ડિયા) પ્રાઇવેટ લિમિટેડ., મુંબઈ-૧

વર્તન થયુ છે. મનુષ્યનો પૂર્વજ વાનર હતો એટલું જ નહિ પણ બહુ દૂર જઈએ તો જલચર માછલું હતો. અને આપણા કાન અને ગળાની વચ્ચે માછલીની ચૂઈના અવશેષ સમાન પોલાણ પણ છે એમ જીવશાસ્ત્રીઓ કહે છે.

કબૂતરની વર્તણૂક

નવીનચંદ્ર આર. ત્રિપાઠી, ભચાઉ–કચ્છ: અમારા ઘરના આગણામા એક તરસ્યુ કબૂતર પાણીની ડોલ પર આવીને બેઠુ અને પાણી પીવા પ્રયાસ કર્યો, પણ ચાચ પહોચી નહિ આથી તે તરસ્યુ ઊડી ગયું મે તે પછી એક વાટકામા પાણી મૂકયુ અને તે પાછુ આવ્યુ, પણ વાટકામાથી પાણી પીવાને બદલે ડોલમાથી પાણી પીવા મિથ્યા પ્રયાસ કરવા લાગ્યુ તો શુ કબૂતરની નજર એટલી ટૂંકી હશે કે તે પાણી ભરેલો વાટકો ન જોઈ શકે ?

નજર ટૂંકી નથી. પણ પક્ષીઓમા હોલા અને કબૂતર ગમાર છે, કાગડા જેવુ ચબરાક પંખી બીજુ કોઈ નથી. હોલા–કબૂતરની મૂર્ખતાના અને કાગડાની ચતુરાઈના ઘણા બનાવ મેં જોયા છે ગમારપણામા કબૂતર પછી ચકલી આવે.

રાતે દેખાતા કૃત્રિમ ઉપગ્રહો

મનોજકુમાર ડી મહેતા, અમરેલી: રાતે આકાશમા નૈઋર્ત્યથી વાયવ્ય તરફ ઝડપથી જતો તારો અમે જોયો કેટલાકનું કહેવુ થયુ કે તે રશિયા કે અમેરિકાએ ચડાવેલ કૃત્રિમ ઉપગ્રહ હતો. પરતુ આ ઉપગ્રહો તો બહુ ઊંચે હોય છે, તે પૃથ્વી પરથી નરી આખે કેમ જોઈ શકાય ?

એ કૃત્રિમ ઉપગ્રહ જ હોઈ શકે, પરંતુ તે નૈઋર્ત્યથી વાયવ્ય ન જાય, નૈઋર્ત્યથી ઈશાન જાય. અલબત્ત, દરેક પ્રદક્ષિણા વખતે તેની દિશા બદલ્યા કરે છે, કારણ કે પૃથ્વી પોતાની ધરી પર ફર્યા કરે છે. નરી આખે રાતે જ તેમને જોઈ શકાય. કારણ કે સેંકડો માઈલ ઊંચે હોવાથી સૂર્યના કિરણોમાં તેઓ તારાની જેમ પ્રકાશે છે. એટલે ઊંચે હવા ન હોવાથી રાતે સૂર્યનો પ્રકાશ જોઈ શકાતો નથી પણ વધુ ઊંચે ચંદ્ર અને ગ્રહો પર પડે છે તે જોઈ શકીએ છીએ.

મધના ગુણ

જ્યોતિકાબહેન ગોરધનદાસ, વીસનગર: મધમા પોષક તત્ત્વો ક્યા છે ?

સ્થાનભેદે મધના પૃથક્કરણમા ફેર પડે છે. પણ તેમા ૧૮થી ૨૦ ટકા પાણી, આશરે ૦.૪ ટકા પ્રોટીન, મીણનો ભાગ હોય તો જરાક ચરબી, જાત પ્રમાણે ખનિજો જરાક અથવા જરાય નહિ, ૭૨ થી ૮૧ ટકા શર્કરા, જરાક કૅલ્શિયમ, લોહ અને ફૉસ્ફરસ, જરાક વિટામિન 'બી,' અને જરાક 'સી' છે. પણ આ પૃથક્કરણથી તેના ઔષધીય ગુણોનો ખ્યાલ નહિ આવે. એમાં કેટલાક કિણ્વો (અં. એન્ઝાઈમ્સ) છે. મધ જીવાણુઓનો નાશ કરવાની અમુક શક્તિ ધરાવે છે. તેનું પાચન સરળ છે. શક્તિદાયક છે. છાતીના રોગો(ક્ષય, દમ, ઉધરસ, કફ વગેરે)મા બહુ ગુણકારી છે. જખમને રૂઝવે છે, આખમા આજવાથી આખના કેટલાક રોગ મટે છે. મધના ગુણ અને ઉપયોગ વિશે તો એક પુસ્તક લખી શકાય.

વધરાવળ

એક્સ. વાય. ઝેડ., અમરેલી: વધરાવળ થવાનુ કારણ શું? ઉપાય શું ?

વૃષણના અંડની આસપાસ કોથળીમા પાણી ભરાય છે. કોઈને એક બાજુ હોય, કોઈને બંને બાજુ હોય. સોય જેવી પિચકારીથી પાણી કાઢી લઈ શકાય. ઑપરેશન વધુ સારો ઉપાય છે. તેમા થેલી કાઢી લેવામાં આવે છે.

કરોળિયાનો ઉપાય

મણિલાલ મોહનલાલ ઝવેરી, મુંબઈ: શરીરે થતા કરોળિયા વિશે પ્રશ્નોત્તર આવી ગયેલ છે તેના અનુસધાનમા હું એક અનુભવસિદ્ધ ઉપાય લખી જણાવુ છું આખી બદામના કઠણ છીલકા બાળીને બારીક ભૂકી કરવી અને તેને ચારોળી સાથે વાટીને મલમ બનાવવો આ મલમ લગાડવાથી કરોળિયા મટી જાય છે

અખતરો મોંઘો કે નુકસાનકારક નથી. જેને કરોળિયા હોય તે અજમાવીને જણાવે.

* * *

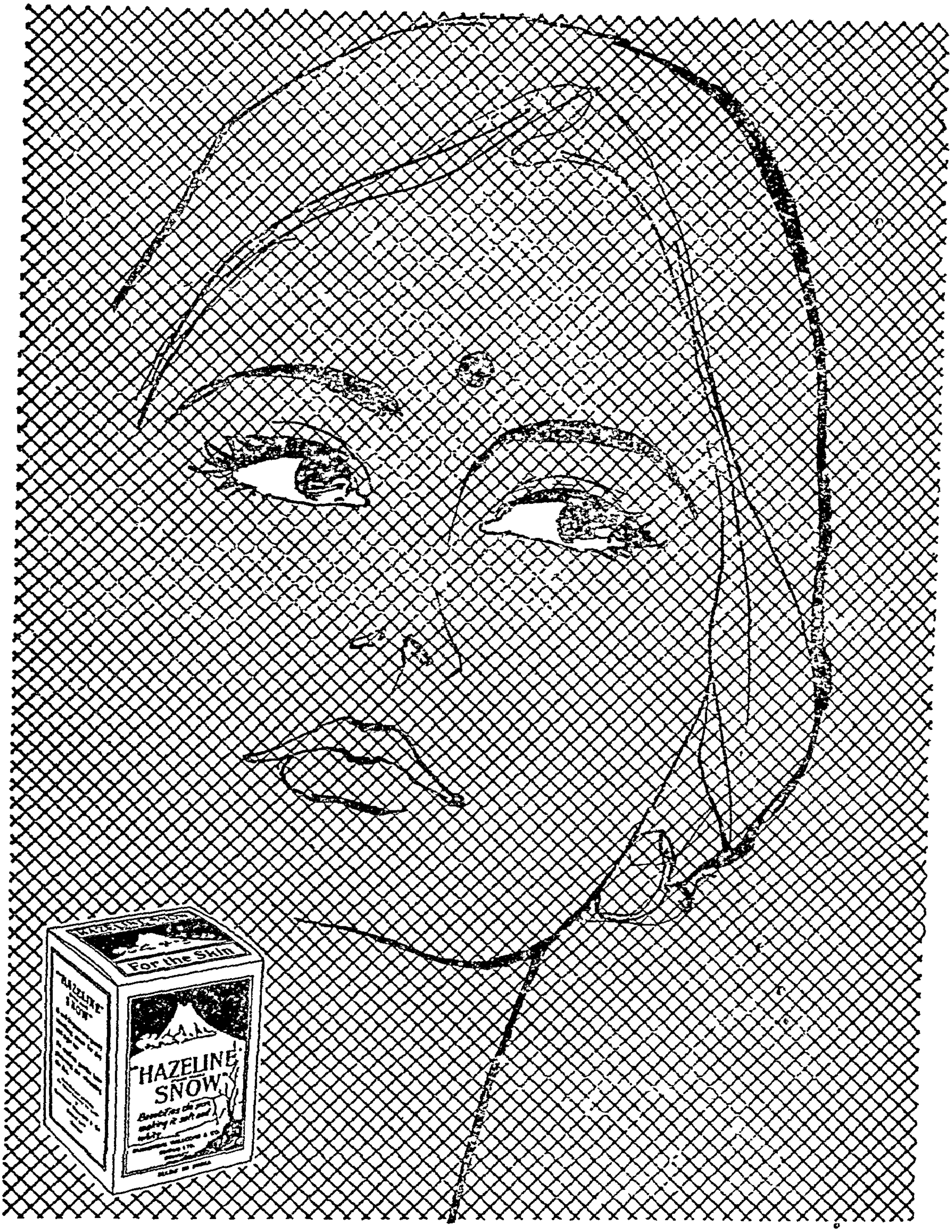
HAZELINE SNOW
For the Skin
"HAZELINE SNOW"

ચામડીની કોમળતા માટે "'હેઝલિન' સ્નો" વાપરો. કરચલીઓ, ખીલ અને ડાઘ "'હેઝલિન' સ્નો"થી દૂર કરી શકશો.
ચામડીની રક્ષા માટે "'હેઝલિન' સ્નો" સૌથી કોમળ પ્રસાધન છે. મૃદુ ..ચિકાશવાળો સ્ફૂર્તિદાયક તે તમારી ચામડીને રેશમ જેવી સુંવાળી રાખે છે, ચમકતી અને તેજસ્વી બનાવે છે,
રોજ સવારે...સાંજે અને રાતે "'હેઝલિન' સ્નો" વાપરવાનો આગ્રહ રાખો તે તમારી ચામડીના વર્ણની રક્ષા કરે છે. "'હેઝલિન' સ્નો" લગાડીને પછી પાવડર લગાડીને જુઓ કેટલો સરસ લાગે છે! આ સ્નો તમારી ચામડીને સુંવાળી, કોમળ અને ગોરી રાખે છે "'હેઝલિન' સ્નો"—લાવણ્યમયી મહિલાઓનું પરમ્પરાગત સૌન્દર્ય પ્રસાધન

"'હેઝલિન' સ્નો" 'બરોઝ વેલ્કમ'ની બનાવટ

BWY-7 GUJ

બે કૌંસની વચ્ચે

શ્રી મધુ રાય

મૂર્ખની જેમ એ છોકરો આવીને ટેબલ સામે બેસી ગયો. પૂછવાની જરૂર નહોતી, પહેલેથી જ જાણી લીધું હતું, કે એ ભણે છે. નામ, માત્ર કંઈ પૂછવું જોઈએ, એમ વિચારી પૂછ્યું. કંઈ યાદ પણ આવ્યુ, આ રીતે જ...પણ ખેર, નામ એનું હતું પ્રદોષ.

(મારા છોકરાનું નામ પણ પ્રદોષ હતુ. અને મારો છોકરો પણ ભણતો હતો. પ્રદોષથી એક વર્ષ ઓછું, એટલે, થર્ડ યર.) ઑફિસનો પ્રદોષ ફોર્થ યરમા ભણતો હતો.

હું પણ એક વખત ભણતો હતો અને આ રીતે જ હું ટેબલ સામે બેઠો હતો. ટેબલ ઉપરની ચીજો અત્યારે એ જેમ કરતો હતો, એમ હું પણ ઉપાડ–મૂક કરતો હતો. આ છોકરાની આંખો પાણીદાર લાગતી હતી, પણ એને જોઈને મુક્કી મારવાની મરજી થાય, એવાં હાડકા બહાર નીકળી આવ્યા હતાં. હું જ્યારે નોકરી લેવા ગયો હતો, ત્યારે હું ઓગણીસ વર્ષનો હતો. આ રીતે જ ભણતો પણ હતો. પણ શરીર પહેલવાન જેવું હતું.

મારા કૌટુંબિક સંયોગો, લગભગ આ છોકરાના સંયોગોને મળતા આવતા હતા. પણ આગળ ઉપર મારો અભ્યાસ ખોરવાઈ ગયો હતો. ઑફિસે જવાનું અને કૉલેજ જવાનું બન્ને સાથે બને એમ નહોતું. સાજે કામ વધી જતું અને કૉલેજ ધીમે ધીમે છૂટી ગઈ.

છૂટી તો ગઈ હતી, પણ મને એનો રંજ નહોતો. બજારમા લગભગ ઘણા લોકોની સાથે ઓળખાણ થઈ ગઈ હતી. કારકુનીમાથી દલાલીમાં કૂદી પડતાં મને વાર ન લાગી. પૈસાની છોળો ઊડવા લાગી. અને પછી કૉલેજ ન જઈ શક્યાનો રંજ ન રહ્યો.

(હવે, અત્યારે, છોકરાનુ ફેશનેબલ નામ પાડી, કેટલીક વખતે એવું લાગે છે, એકાદી ડિગ્રી હોત તો સારું થતે. મારો છોકરો પણ અત્યારે બરાબર એ જ વર્ષમા ભણતો હતો, જ્યારથી મેં ભણતર છોડ્યું હતુ.) મને પહેલી ઘડીએ પ્રદોષ–ઑફિસના–ની ઈર્ષા આવી, કે મારા કરતાં એક વર્ષ વધુ ખેંચી ગયો. (અને બીજી ક્ષણે મારા છોકરાની તુલના અજાણતા એની સાથે કરી.) એની સાથે, બહુ જ સહાનુભૂતિવાળું વર્તન રાખવાનો અને દીકરાની જેમ એનો પણ અભ્યાસ જાળવવાનો ઉમળકો થઈ આવ્યો.

બહુ સરળતાથી પૂછ્યુ: 'ટાઈપ આવડે છે?'

બહુ ગંભીર ગુનો કર્યો હોય એ રીતે એ બોલ્યો હતો, 'ના, પણ શીખી લઈશ, જલદી શીખી લઈશ.'

કંઈક અજબ ભાવો મારા મનમાં જાગતા હતા. થતું હતું: આને કહું, કે તુ તારી કૉલેજ મને આપી દે, હું તને–અને બીજો વિચાર આવતો હતો, તુ નોકરી છોડી દે, હું તને પગાર આપીશ, સ્કૉલરશિપ તરીકે.

પણ હું પાછો ઠેકાણે આવી ગયો. અને એને 'ઠીક છે, ચડી જાઓ કામ પર' કહી જરા સ્મિત કરી જવા દીધો.

*

આજે એને અમસ્તો, અમસ્તો જ બોલાવ્યો. ધીમે ધીમે ઘરની બધી વિગતો જાણવાનો દેખાવ કર્યો. મૂળ મને એની કૉલેજની વાતોમા રસ હતો. અને ધીમે, ધીમે એની પરીક્ષા વગેરેની બાબતો પૂછી. પ્રૉક્સી, ફી, ઍડ્મિશન, સબ

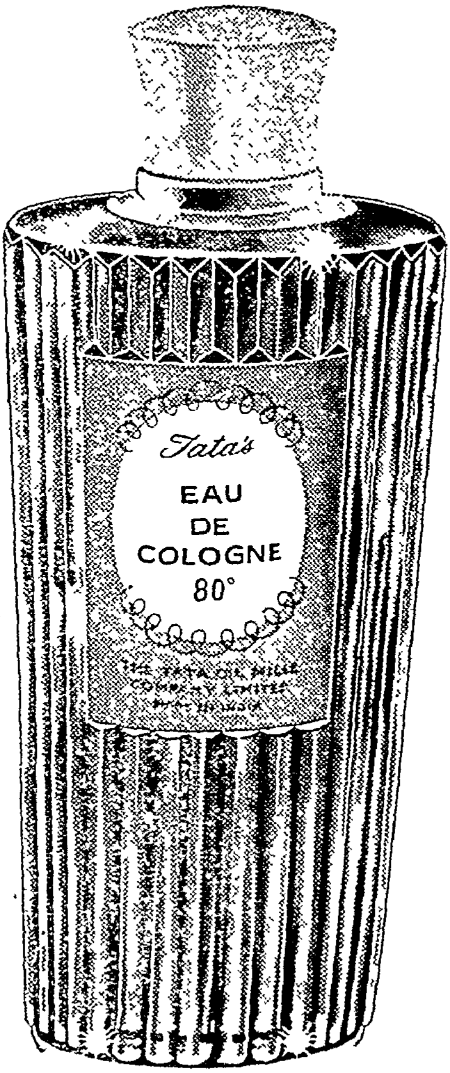
Tata's
EAU
DE
COLOGNE
80°
THE TATA OIL MILLS COMPANY LIMITED

આ રહ્યાં

ટાટાના ઓ ડી કોલોનના

અનેકવિધ ઉપયોગો !

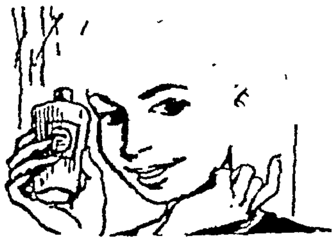

અત્તર તરીકે

તાજગી આપતા આફ્ટર
શેવ લોશન તરીકે

માંદગીમાં પ્રફુલ્લિત થવા

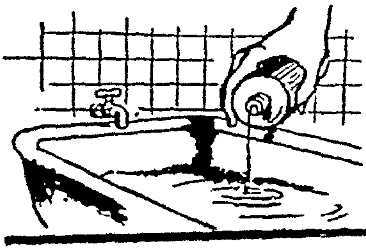

સૌરભભર્યાં સ્ફૂર્તિદાયક સ્નાન માટે

મુસાફરીમાં ઠંડક અને ચેતન માટે

મનગમતી ભેટ તરીકે

અને આ ઉપરાંત આપ એને અનેક રીતે ઉપયોગમાં લઈ શકશો. ઘરમાં ઓ-ડી-કોલોન અવશ્ય રાખો. ટાટાનું ઓ-ડી-કોલોન ચાર કદની બાટલીમાં મળે છે. એકવાર વાપરી જુઓ, આપ હંમેશા એ માંગતા આવશો.

તાતા-ઉત્પાદન

TELY-26

વધુ ઝેર ઘોળી એને પરાસ્ત કરવાના ઇરાદાથી એની સામે જ ઘેર પ્રદોષને ફોન કરતો. કોલેજના, ચોપડીઓના, ખબર પૂછતો. ક્યારેક મર્મમાં ‘ઘણા કેવી ભૂલો કરે છે’ એની વાતો હું મારા દીકરાને પ્રદોષની ભૂલો વર્ણવતાં એની સામે ફોનમાં કહેતો.

પછી હું પ્રદોષની આખી જાત ઉપર આવ્યો. બંગાળી એટલે કંગાળી, આળસુ, એદી, ઝઘડાખોર...ની પરંપરા મારવાડીઓ સાથે વાતો કરતાં ચાલતી. હું એના મુખભાવો જોતો રહેતો.

મને લાગતું, જે દિવસે એ નોકરી છોડી દેવાની વાત કરશે, ત્યારે સામટી માફી માગી લઈશ, અને પાંચેક રૂપિયા પગાર વધારી દઈશ, બહુ ‘સેન્ટિમેન્ટલ’ જણાય છે, અને છતાં મનના ભાવ મોં ઉપર પ્રકટ થવા નથી દેતો, એ મને ચોખ્ખું સમજાતું હતું.

મને ખબર હતી એ સવારે કોલેજમાં જાય છે. એક દિવસ મેં એની પાસે એક પિક્ચરની ટિકિટ જોઈ. ઓફિસ આવી ટિકિટ એણે ટેબલના ખાનામાં મૂકી હતી. મેં એ અચાનક જોઈ લીધું અને એને બેંકમાં મોકલી દીધો.

બે ટિકિટ હતી: ‘ઇલાઈટ’ની બે ટિકિટો અને બંને સાથે હતી, આજના જ સાંજના શોની. મારામાં શેતાન સળવળી ઊઠ્યો. ટેબલમાંથી એક કાગળ કાઢી લીધો. બહુ જરૂરી કાગળ હતો. ફૂલ્સકેપ આઠ પાનાં લાંબો. બેંકમાંથી એ આવ્યો. દોઢ વાગી ગયો હતો.

દોઢ વાગ્યાથી પાંચ સુધી મેં એને બેસાડી રાખ્યો. એ ઊભો થયો. ટેબલમાંથી ટિકિટો કાઢી. બારીના કાચમાં જોઈ માથું ઓળ્યું, મોં ધોયું. મારી પાસે આવવા પગ ઉપાડ્યો, ને મેં એને બૂમ મારી.

પેલો કાગળ માગ્યો. અને એ રઘવાયો થઈને શોધવા લાગ્યો. હું અહીં દરવાન ઉપર, બેરર ઉપર બૂમો પાડી પાડી ખિજાવા લાગ્યો.

એની હિંમત ચાલી નહિ, હું આનંદથી માણવા લાગ્યો. એની પ્રેયસીની અવદશાની કલ્પના કરવા લાગ્યો. પેલી ચાર છ હોજરીઓ. જેને માટે પ્રદોષ આ બધું સહેતો હતો, એની કલ્પના કરી કરી, એમના લાડીલા, એમનાં આદરણીય પ્રદોષની રેવડી કરી કરી માણતો રહ્યો. સવાપાંચ વાગ્યે મેં એના મોં ઉપર સખતાઈ જોઈ. હું બી ગયો. મને થયું, ક્યાંક ઝઘડો ન કરી બેસે. જ્યારે જ્યારે હું એની ઠેકડી કરતો, ત્યારે ત્યારે એના મોં ઉપર બળવાના ભાવો આવી જતા. પણ પછી...હું મારી વાતો યાદ કરી કરી એ અધૂરાં ચિત્રો પૂરી લેતો. પણ બળવો એ ક્યારેય કરતો નહિ.

હું કોણ જાણે શાથી, આખી વસ્તુ વીસ વર્ષ પહેલા ખેંચી જતો, એની જગ્યાએ મારી જાતને ગોઠવતો, અને મારી જગ્યાએ મારા ભૂતપૂર્વ શેઠને. શેઠ તરીકે મારા સંવાદ હું બરાબર બોલતો, પણ એ, (જોકે મારા કરતા વધુ હિંમત એ બતાવતો, ક્યારેક સામું પણ, ધીમેથી, બોલી દેતો. ખોટી રીતે ક્યારે પણ વાંક સ્વીકારતો નહિ...પણ) હું જે રીતે ઇચ્છતો હતો એ રીતે એ બળવો કરતો નહિ. અને બધું ખેંચ્યે જતો. કોલેજ, પ્રેમ, કુટુંબ, નોકરી...

મારો નિષ્ફળ ગયેલો પ્રણયકિસ્સો યાદ આવ્યો. આવી જ કોઈ રીતે એ નિષ્ફળતામા પરિણમ્યો હતો. હું જાણે વેર લેવા તૈયાર થયો હતો, પણ વિચિત્ર, છતાંય ઇચ્છતો, કે પ્રદોષ મારી સામે ટેબલ ઉપર મુક્કી મારે, ‘તમે ગધેડા છો’ એવું કહે...કારણ કે હું માનતો હતો, કે એ બધી ગાળાગાળી મારા ભૂતપૂર્વ શેઠને જશે. અત્યારના એના મુખભાવોને જોઈને મને થયું: આજ બરાબર જામશે. મેં પહેલેથી જ બધું તૈયાર રાખ્યું હતું, રૂપિયા દસનો પગારવધારો, માફી માગવી, અને હવે પછી ક્યારેય આવુ નહિ કરવાનું વચન.

એટલે મેં તીખામાં તીખા સ્વરે કહ્યું, ‘શું કરશો હવે? જાઓ, કરો ટાઈપ ફરીથી. ડુપ્લિકેટ

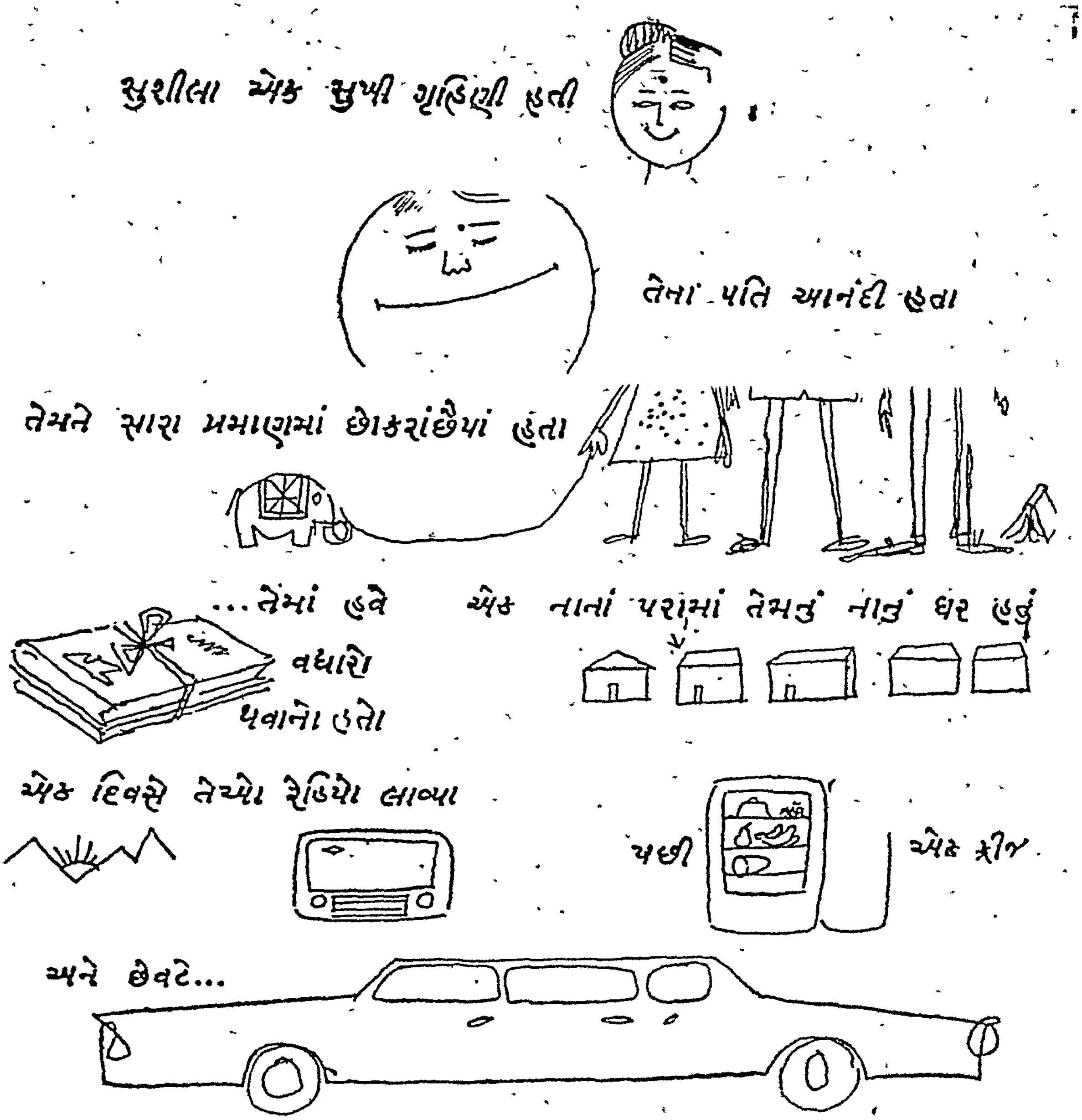
સુશીલા એક સુખી ગૃહિણી હતી
તેના પતિ આનંદી હતા
તેમને સારા પ્રમાણમાં છોકરાંછૈયાં હતા
...તેમાં હવે વધારો થવાનો હતો
એક નાના પરામાં તેમનું નાનું ઘર હતું
એક દિવસે તેઓ રેડિયો લાવ્યા
પછી એક ફ્રીજ
અને છેવટે...

NGB-80-9UJ

કેવી રીતે? સુશીલાએ નૅશનલ ઍન્ડ ગ્રિન્ડલેઝમાં પૈસાની બચત કરી. તેણે ફક્ત પાંચ રૂપિયાથી સેવિંગ્સ બૅંક એકાઉન્ટ ખોલ્યો. તેના પૈસા સહીસલામત હતા અને દરેક વરસે તેને 3% વ્યાજ મળતું. પ્રત્યેક માસે નિયમિતપણે કાંઇક રકમ જમા કરી થોડા સમયમાંજ તેણે સારી રકમ એકઠી કરી. સુશીલા શાણી હતી. તેણે ભવિષ્ય માટે, પોતાના કુટુંબ માટે અને આવતા સમયને આનંદદાયક અને સારી રીતે વિતાવવા બચત કરી

શું તમે તમારા ભવિષ્ય માટે બચત કરવાનો કદાપિ વિચાર કર્યો છે?

નૅશનલ ઍન્ડ ગ્રિન્ડલેઝ બૅંક લિમિટેડ

સંયુક્ત રાજ્યમાં સ્થાપિત. સભાસદોની જવાબદારી મર્યાદિત

મુંબઈની શાખાઓ :—૯૦, મહાત્મા ગાંધી રોડ; ૨૭૦/૨૭૨, ડૉ. દાદાભાઈ નવરોજી રોડ, (લૉઇડ્ઝ બ્રાન્ચ); મિન્ટ રોડ, (મિન્ટ રોડ અને સર ફીરોઝશાહ મહેતા રોડના ખૂણા પર); ૨૫/૨૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, (લૉઇડ્ઝ બ્રાન્ચ); ૧૧૭-૧૧૯, કાજી સૈયદ સ્ટ્રીટ, માન્ડવી.

રાખી છે કે નહિ ?' એણે ભમ્મરો સંકોચી જરા મારી સામે જોયું. પછી હા પાડી ગયો. હું ઘરે ચાલ્યો ગયો. તૈયાર થઈ જાય એટલે પોસ્ટ કરવાનું કહી દીધું. લેઈટ ફીના પૈસા આપી દીધા. ઘરે જઈ છએ બરાબર ફોન કર્યો.

એ ચાલ્યો ગયો હતો. મને ખાતરી થઈ ગઈ, એ ધૂંધવાયો હશે. અને–

મેં મારા પુત્રને બોલાવી જરા ધમકાવ્યો. શાથી, કોણ જાણે. પછી એને પણ 'ઈલાઈટ'માં મોકલી દીધો.

*

તે દિવસ પછી એ વધુ ને વધુ ગંભીર રહેવા લાગ્યો. પછી અચાનક એ મારી પાસે આવ્યો અને જરા ઓછી નમ્રતાથી પગાર વધારી આપવાનું કહ્યું. ટાઈપ આવડી ગયું છે જ, અને અનુભવ પણ વધ્યો છે, વગેરે. મેં એને કહ્યું (એ વખતે એના ખિસામાં કંઈ કાગળ જેવું પડ્યું હતું): 'હમણાં વખત સારો નથી. પછી જોઈશું. પગાર વધારવાની વાત તો બાજુએ રહી. તે દિવસે પેલો અગત્યનો કાગળ તમે ટાઈપ ન કર્યો, અને મોડું કર્યું. ઊલટું પગાર તો ઓછો કરવો જોઈએ.' અને પછી હજામની જેમ ખિજાતાં વળી પાછી મારી વાતો કરી: કેવી રીતે હું ચલાવતો અને ક્યાં સૂતો અને કેમ ભણતો વગેરેની વિગતો આપી, ઉપરટે કહ્યું, 'જુઓ હવે, ભણતરમાંથી તો ઊંચા આવતા નથી.' (મને આશ્ચર્ય હતું. પરીક્ષાની તૈયારી માટે એણે રજા પણ માગી નહોતી.) 'આ તો હું સારો છું, કે તમે ભણતર ચાલુ રાખી શકો છો.' એ દિવસે આખો દિવસ એ બરાબર બોલ્યો નહિ. અને એકાદ વખત આવીને જાણે મને મારશે કે શું એ રીતે વાત કરી ગયો. ('ફાઈલ' બોલતાં જાણે ઊલટી કરતો હોય એવું લાગતું). અને એના ટેબલમાંથી મેં એકબે, નોટબુક, એકાદ ટેક્સ્ટ બુક વગેરે જોયાં હતાં. છોકરો ખરેખર મારા કરતાં આગળ વધી શકે એમ હતો. હતી જરૂર માત્ર બળવાની. મેં વધુ ને વધુ ક્રૂર થવાનું શરૂ કર્યું. એની આંખમાં ખુન્નસ આવી ગયું. મેં એના બાપ વિષે શંકા કરી હતી, કારણ કે સરવાળામાં ભૂલ હતી.

'ધેર ઈઝ ફન્ડામેન્ટલી સમથિન્ગ રોગ વિથ યોર બર્થ, મિ. ભટ્ટાચાર્ય!' પ્રદોષને મેં કહ્યું હતું.

*

ઘરે આવીને આખી રાત જાગ્યો, પ્રદોષ તરત જ ઑફિસ છોડીને ચાલ્યો ગયો હતો, એનો પગાર લેવા નહોતો રોકાયો. મને મુક્કી મારવા નહોતો રોકાયો. અને ચુપચાપ એ નીકળી ગયો.

હું વારી ગયો હતો. બળવા કરતાં આ રીતમાં ક્યાંય વધુ શાન હતી. ઘરે જઈ પ્રદોષને (દીકરાને) વાંસે જાણે એણે પરાક્રમ કર્યું હોય એ રીતે હાથ ફેરવ્યો અને કેટલીય વાર સુધી બંગલાની ગૅલેરીમાં ઊભો રહ્યો. કાલનો પ્રોગ્રામ સ્પષ્ટ હતો: પગારમા પચાસનો વધારો, માફી, ફરી નહિ કરવાનું વચન...

એના ઘરનું સરનામું હતું. અને દરવાને એનું ઘર જોયું હતું. સવારે વહેલા ઑફિસે આવીને મેં કાગળ લખ્યો. સાથે માફી પણ માગી. પગારવધારાની વાત લખી હતી. પત્ર બીજા કોઈને ન આપવાની તાકીદ આપી દરવાનને ગાડીમાં મોકલ્યો.

એ ઘરે નથી એવું કહેતો દરવાન પાછો ફર્યો. હું ગભરાયો: રખે આપઘાત...

ત્યાં સામે બારણામાં પ્રદોષ દેખાયો. મોં દેખાતું ન હતું. ધીમે ધીમે આવી એ મારે પગે પડ્યો. બે વાર હાથ જોડી માફી માગી. કામે ચડી જવાની રજા માગી.

મેં કાગળના ચૂરેચૂરા કરી નાખ્યા. ઘડિયાળ ટિક્-ટિક્ થતું હતું. એની તૂટેલી, મૃત આંગળીઓ ટાઈપ ઉપર પડી રહી હતી: 'ખટ્ખટ્' . . .

★

સ્વાસ્થ્ય અને સ્ફૂર્તિ

માટે

હેમો-દ્રાક્ષો માલ્ટ!

હેમો–દ્રાક્ષો માલ્ટ પાચનશક્તિ
વધારનાર અને ભૂખને ઉત્તેજિત
કરનાર એક શક્તિશાળી 'ટોનીક'
છે. તમારો શારીરિક તથા માનસિક
થાક દૂર કરે છે અને તમને
તાજગીભરી તંદુરસ્તી બક્ષે છે.
સત્ત્વશાળી પ્રજીવકો (વીટામીનો)
અને ખનીજોથી ભરપૂર
હેમો–દ્રાક્ષો માલ્ટ લોહીનો વધારો
કરે છે અને જ્ઞાનતંતુઓને માટે
પોષણકર્તા છે. વર્ષોથી સુપ્રસિધ્ધ
આ વિશ્વસનીય 'ટોનીક' તમને
સ્ફુર્તિમય સ્વાસ્થ્ય સંપાદન
કરવામાં સહાય કરે છે.

O-DRAKS
TRADE MARK
DELICIOUS AND

એલેમ્બિકનું ઉત્પાદન

સાકથી પંચોતેર ફૂટની ઊંચાઈના આ કોતર પર તેનું બેસણું છે. તો વડગામ ખભાત તાલુકાનું જ ગામ, ત્યા પણ તે સાબરમતીના કાઠે અને દક્ષિણે દરિયાના કાઠે શિકોતર માનું મંદિર છે. એટલે તે કોતરની દેવી છે, તેમ માનવાને પુરાવાઓ મળે છે.

પણ ખંભાતના સામા કિનારાના માછીમારો માને છે કે શિકોતર માનો વાસ ખાસ કરીને વહાણમા મનાય છે. વહાણવટી શિકોતરમા વહાણને ચલાવનારી માતા છે.

પણ શિષ્ટ સાહિત્યમાથી કયા કયા ગ્રંથોમા શિકોતરના ઉલ્લેખો મળે છે? રત્નશેખર સૂરકૃત सिरि सिरिवाल कहामा, અસાઈત રચિત हसावलिमा તેમ જ સ્વામી સહજાનંદ પર કવિશ્રી દલપતરામના हरिलीलामृतमा અને કવિ શામળના 'વૈતાલ પચ્ચીસી'મા શિકોતરીમાના ઉલ્લેખો મળે છે, તો લોકસાહિત્યમા 'વેણીભાઈનો રાસડો'મા પણ શિકોતરીમાના વર્ણનો અને સ્તુતિ મળે છે.

આ ઉપરાંત સ્વ. શ્રી જેકસન સાહેબે ગુજરાતની લોકસંસ્કૃતિ પર લખેલ અંગ્રેજી ગ્રંથ ફોકલોર નોટ્સ–ગ્રંથ ૧મા ગુજરાતમા પણ શિકોતર પર નોંધ લખી છે. સુપ્રસિદ્ધ સાહિત્યમાથી આટલાં ઉલ્લેખો સહેજે આજે શિકોતર પર મળે છે, પણ લોકસંસ્કૃતિને લગતું સાહિત્ય સવિશેષ કંઠસ્થ છે, તેથી ગુજરાતમા જ્યા જ્યા શિકોતરના સ્થાનકો છે ત્યા ઘૂમવું અતિ જરૂરી બને છે અને ત્યાના પૂજારીઓ, ભૂવાઓ, રવાણીઓના ગાનારા જાગરિયાનો પરિચય મેળવવો અતિ જરૂરી બને છે.

હવે જૂનામા જૂનો શિકોતરીનો ઉલ્લેખ ક્યારનો જડે છે? તેમા તો सिरि सिरिवाल कहाने જ ટાકી શકાય ઈ. સ ૧૩૬૫મા રત્નશેખરસૂરિ કૃત આ પ્રાકૃત કથામા એવી કથા આવે છે કે કૌશામ્બીનો વણિક ધવલ ભરૂચથી ચારસો વહાણ માલ ભરીને પરદેશ ખેડવા તૈયાર થાય છે, પણ આ વહાણો બંદરના બારામાથી ખસતા નથી એટલે તે નગરમા જઈને એક શિકોતરીને કારણ પૂછે છે. તે કહે છે કે કોઈ દેવતાએ વહાણોને થંભાવ્યા છે, અને બત્રીસલક્ષણાનો જો તેને ભોગ આપવામા આવશે તો જ આ વહાણ આગળ ચાલશે શિકોતરીના નિર્દેશવાળો ગાથાભાગ આ પ્રમાણે છે.

ततो स सगाओ धवलो चिताई तीइकाल मुहो।
उत्तरिय गओ नयरिं पुच्छइ सीकोतरिं एग॥

(વહાણ ચાલતા ન હોવાથી) ચિંતાથી તે ધવલ(વણિક)નુ મુખ કાળુ થઈ ગયુ. ઊતરીને તે નગરીમા ગયો અને એક શિકોતરીને પૂછ્યુ.)

ઈ. સ. ૧૩૫૦મા રચાયેલ हसावलीमां મનેકસરિ પ્રધાન માતાની સ્તુતિ કરતા તેના જે નામ બોલે છે તેમા એક શિકોતર છે.

'ભણિ મંત્રિ માઈ, કરયો ક્ષમા,
તૂં સીકોતરી, તૂં માતમા.'

(મંત્રી કહે, હે માતા, ક્ષમા કરજે, તુ શિકોતર છે, તુ મહાત્મા છે)

આમ તેરમી અને ચૌદમી સદીના સમયમા ગુજરાતમા શિકોતરની પૂજા વ્યાપને પામી હોય તેવુ માની શકાય.

પણ શામળની કથાઓમા શિકોતરીનો ઉલ્લેખ વારે વારે થયા કરે છે વૈતાલપચ્ચીશીની વાર્તા–૧૧, કડી ૧૨૮મા આ પ્રમાણે છે.

'ડાકિણ સીકોતરી, એ વ્યંતરી,
નિત્યે માણસ ખાઈ છેતરી''

તો લોકસાહિત્યમા જાણીતા બનેલ વીર વેણીભાઈના સુદીર્ઘ રાસડામાય શિકોતરીમાનો ઉલ્લેખ મળે છે

ત્યાંથી તે વેણીભાઈ પટેલ, ઊપડ્યા જો'
ભાણેજ ભત્રીજા સાથે , ,,
કુટુંબકબીલા સાથે ,, ,,
આવી ઊતર્યા નવાપુરના ચોકમાં જો'.
સીકોતરની પાસે ડેરા તાણિયા જો'.
પીળા ને પચરંગી ડેરા ,, ,,

આમ શિકોતરીમાના ઉલ્લેખ સાહિત્યમા

ગૃહિણીઓનો ઉત્તમ સાથી

ઝેનિથ

સીવવાના સંચા

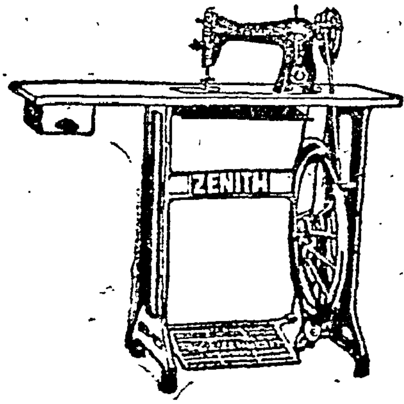

ઘરસિલાઈ અને ભરતકામ માટે

ઉત્તમ મશીન

અનુકૂળ હપ્તાઓની શરતે મળે છે.

બનાવનાર:

ધી બ્રિટિશ મશીનરી સપ્લાઈઝ કું.,
૨૩૦, ચર્ની રોડ, મુંબઈ-૪
ફોન: ૨૦૩૭૪

દિલ્હી-૬ મદ્રાસ-૬ સીમલા-૧

સ્થાનિક એજન્ટો:

મેસર્સ ધી ગુજરાત સૉઈંગ મશીન કું.,
જૂની સિવિલ ઈસ્પિતાલ સામે,
ઘીકાંટા રોડ, અમદાવાદ

મેસર્સ નગીનદાસ એમ. પટેલ
નયા બજાર, વડોદરા

મેસર્સ ઈ. એચ. પંથકી એન્ડ કું.,
કણપીઠ, સુરત

TALIWAL

આધુનિક પદ્ધતિથી સીમેન્ટ પાઈપ તથા
ટાઈલ્સ બનાવવાનું કારખાનું
ખેડૂતો તથા કોન્ટ્રાક્ટરોને ખુશખબર

હિંદુસ્તાન ટાઈલ્સ

HIND

હાઈડ્રોલિક પ્રેશરથી બનાવેલા સુંદર અને ટકાઉ
હિંદુસ્તાન (હિન્દ) મોઝીક ટાઈલ્સ વાપરો.

મ્યુનિસિપાલિટી, પી.ડબલ્યુ.ડી., રેલવે, મિલો, લોકલ-
બોર્ડને લગતી દરેક વસ્તુ
R. C. C. ઑર્ડરથી બનાવી આપીશું.
સીમેન્ટ પાઈપો તૈયાર સ્ટોકમાંથી મળશે.

ફેક્ટરી:
હિંદુસ્તાન
સીમેન્ટ પાઈપ્સ
એન્ડ કોંક્રીટ
કન્સ્ટ્રક્શન કું.
ઠે. કેલિકો મિલ આગળ
સુવેઝ ફાર્મ રોડ,
ટે. નં. ૫૧૬૩૬
અમદાવાદ

ઑફિસ:
છોટાલાલ ગોરધનદાસ
(ટાઈલ્સ સેનીટરી વેર્સ અને
પાઈપ ફીટીંગના વેપારી)
ઠે. ખાડિયા, ચાર રસ્તા,
અમદાવાદ
ઑફિસ અને ઘર:
ટે. નં. ૫૨૨૯૨
ગ્રામ: 'ઉત્સવ'

સિમેન્ટ કોંક્રીટ કામની અમારી
ફ્રી સરવીસનો લાભ ઉઠાવો.

"એરો" સોફા કમ બેડ

આપને મનપસંદ કોઈ પણ રંગોમાં

૨૪ કલાકમાં ડીલીવરી

આપવાની વ્યવસ્થા કંપનીએ કરેલ છે.

જરૂર કુટુંબ સહિત પધારો—ઑર્ડર નોંધાવો:

ARROW STEEL INDUSTRIES

એરો સ્ટીલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ

(પ્રો: બી. અમૃતલાલ કું.) ફોન: ૩૮૭૪૩
ઑફિસ-શોરૂમ: ૩૦૫, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ-૨

અમદાવાદના એજન્ટ:

મહાવીર સ્ટીલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ
રીલીફરોડ, પથ્થરકુવા.

ઠીકઠીક સ્થળે મળે છે.

દક્ષિણ ગુજરાતના માછીમારોની અભાવાણીમાં પણ શિકોતરના ઉલ્લેખો મળે છે.

હવે ગુજરાતમાં શિકોતરનાં સ્થાનકો ક્યાં ક્યાં છે?

સુરત જિલ્લામાં મીંઢોળા નદીના કાંઠા પર અને દરિયા પર આવેલ હજીરા બંદર પાસે શિકોતરીનું મંદિર છે. ભરૂચ જિલ્લામાં એકલા ભરૂચમાં એકથી વધુ શિકોતરનાં મંદિરો હશે, તેમ સિંસિવિાલ कहा કથી જાય છે. તે ભરૂચ શહેરમાં શિકોતરમા દિલ્લામાં બેઠાં છે. ઉપરાંત ભરૂચ જિલ્લાનાં ગામોમાથી કાવી, ઈસનપુર, માલપોર અને દેવજગનમાં પણ તેમનાં થાનકો છે. આ બધાય ગામો જંબુસર તાલુકામાં આવેલાં છે. તો ખેડા જિલ્લામાં વડગામ, રાળજ, મિતલી, શકરપર, ખાજીપરાની ધાર પર શિકોતરમાનાં ધામો છે. અમદાવાદ જિલ્લાનાં ગામોમાંથી ધોળેરામાં છે તો ભાવનગર જિલ્લાના વઃણુજમા શિકોતરમાનું મંદિર છે. તાલુકા સંખેડાના ગરડા ગામમાં એક બારૈયા ઠાકોરના ઘરમાં તે બેઠાં છે અને તે જ ગામના આંબાવાડિયામાં.

આ ઉપરાંત સૌરાષ્ટ્રના સાગરકિનારે શિકોતરમાના અનેક મંદિરો હોવાં જોઈએ.

શિકોતરમાની ઉત્પત્તિ માટે લોકવાર્તાઓ મળે છે. ખંભાતમાં આજે વસતા સોમા માછીએ આપેલ વાર્તા નીચે પ્રમાણે છે:

એક વેળા સિંધના રાજાનો એકનો એક કુંવર માંદો પડ્યો. ઘણાં દવા–ઓસડ કર્યાં, ઘણા વૈદ્ય તેડાવ્યા, ઘણા જતિફકીરના દોરાધાગા કર્યા, પણ કેમેય તે સાજો ન થાય. અને એવી સ્થિતિમાં તે આવી ગયો, કે હવે કેમેય કરતાં નહીં બચે. ઘરમાં સૌએ તેની આશા છોડી દીધી.

છેવટે કોઈકે આવીને કહ્યું: 'શિકોતરમાની બાધા રાખો. તે રીઝશે તો તમારો કલૈયો કુંવર સાજોતાજો, ખેલતોકૂદતો 'ને રમતો થઈ જશે!'

રાજારાણીએ માનતા રાખી: 'જો કુંવર સાજો થશે તો તમારી ઉજવણી કરીશ.'

કુંવર સાજો થયો.

હવે આ તો સિંધ દેશનો રાજા. સિંધુ જેવી ખહોળી અને પહોળી નદી. તેથી તેણુ વહાણુ ભર્યાં. શેણુથી? લાકડાના ખાંભાથી અને શિકોતરીમાને આરાધ્યા. 'મા, તારા સતને ખાંભામાં મેલજે. હું ઠેરઠેર તારી સ્થાપના કરવા નીકળ્યો છું.'

રાજાએ દરિયાના કાંઠે ઠેરઠેર માના ખાંભા મૂક્યા ને માના પરચાની વાત કરી. અને તેનું આ વહાણુ પડેલવહેલું બાંધેલું તેના કૂવાથંભ પર આવીને, તે દિવસની, તે બેઠી, તેથી વહાણુના ધધામાં પડેલા સૌ માછીમારો અને ખારવાઓની તે મા બની છે!

તો રાળજ ગામના માતાના શ્રી ભૂદર વાઘરીએ આ પ્રમાણેના વાત કહી:

'ચંદ્રાવતી નગરીમાં વેવારિયો વાણિયો રહે. એ શેઠને વસ્તાર નૈ. તેથી તેને મનમાં થયુ: 'બળ્યુ, આમ વાંઝિયા જીવવુ તે અવતાર છે? જિંદગી કાંઈ વાંઝિયા રહીને કઢાય ખરી કે?' તેનું જીવતર ખારુંખારું ઉસ જેવું થઈ ગયું.

આ વાણિયાને ચંદ્રાવતી નામની નારી–જોબનવંતી, રૂપરૂપનો અવતાર. તેનેય આ જ સૂઝી આવ્યુ કે જિંદગાની વાંઝિયા કાઢવી? આ કરતાં મોત ભલું.

પછી બન્ને અંટસ કરીને નીકળ્યાં, મીઠા મહેરામણમાં મરવા માટે. રુંઝકૂંઝ વેળા હતી અને રાત પડે કે બંને જણે દરિયામાં ખાબકવું ને જિંદગીને આમ ટૂંકાવી નાખવી. રાત પડ્યે દરીયામાં પડીને મરવાનો બંનેનો વિચાર હતો તેમાં સંધ્યાવેળાએ તેમણે દરિયાના પાણી માથે કૌતુક દીઠું. કૌતકમાં શું હતું? દરિયાના પાણી ઉપર એક ઊંટ ચાલ્યું જાય. વાણિયો મનમાં વિચારવા લાગ્યો: 'આ શું?' દરિયાના પાણી માથે ઊંટ; ધરતી–માથે ચાલે છે તેમ ચાલતું જાય?'

નાની-નાની બચતોમાંથી

મોટી મૂડી

ઉભી કરવા તમારા પૈસા

બૅન્ક ઑફ બરોડામાં જમે કરાવો

સેવિંગ્સ એકાઉન્ટ પર

3% વ્યાજ

ફિક્સ્ડ ડિપૉઝિટ્સ પર મુદત મુજબ

૫% સુધી વ્યાજ

ફક્ત એક રુપિયાથી પણ બરોડા બૅન્કમાં સેવિંગ્સ એકાઉન્ટ ખોલી શકાય છે. આ નજીવી 'મૂડી'થી આપ આ ખાતા સંબંધી બધી સગવડોનો લાભ ઉઠાવી શકો છો...આપને 3% વ્યાજ મળે છે...નોટિસ આપ્યા વગર એક વર્ષમાં ૧૦૪ વખત આપ આપના ખાતામાંથી જોઇએ એટલી રકમ ઉપાડી શકો છો... અને આપની મનગમતી વસ્તુઓ ખરીદવા માટે પણ આપ પૈસા બચાવી શકો છો!

બરોડા બૅન્કમાં ફિક્સ્ડ ડિપૉઝિટ્સ રાખીને તો આપ આપની મૂડીથી સ્થિર આવક મેળવી શકો છો. ફિક્સ્ડ ડિપૉઝિટ્સ ૧ થી ૫ વર્ષ અથવા એથી પણ લાંબી મુદત માટે સ્વીકારવામાં આવે છે. વ્યાજ વર્ષમાં બે વખત—૩૦મી જૂન અને ૩૧મી ડિસેમ્બરના રોજ—આપવામાં આવે છે. ૫ વર્ષ અને એથી વધુ મુદતની ફિક્સ્ડ ડિપૉઝિટ્સ પર વાર્ષિક ૫% જેટલું ઊંચું વ્યાજ આપવામાં આવે છે.

સંપૂર્ણ માહિતી માટે બરોડા બૅન્કની આપની નજીકની શાખામાં પધારો.

ધી બૅન્ક ઑફ બરોડા લિમિટેડ

(સ્થાપના: ૧૯૦૮) હેડ ઑફિસ: વડોદરા

શાખાઓ: ભારતમાં ૧૩૫થી વધુ શાખાઓ ઉપરાંત પૂર્વ પાકિસ્તાન, લંડન, બ્રિટિશ પૂર્વ આફ્રિકા અને ફીજી ટાપુઓમાં પણ શાખાઓ છે.

JWT-BB-2329(R)

વાણિયાની જાત વિચારવાળી તેથી તેણે આમ તેમ નજર નાખી. તેની ઘરવાળીને પૂછ્યુ. 'તેં કંઈ હમણાં જોયુ ?'

'હા, પાણી માથે ચાલતું ઈંટ !'

આ ધણીધણિયાણી ઊભા હતા, તે જગાએ શિકોતરમાનો ખાસો હતો. નાનકડું થાનક હતું, તેમાંથી હવે શિકોતરમા પ્રગટ્યા, ને વાણિયાને આવી કહ્યુ. 'તું આત્મહત્યા ન કરતો. હું શિકોતર તને આજ્ઞા આપું છું. જા તારા ઘરે પારણું બંધાશે, અને તે પુત્ર જ હશે'

ત્યારથી મા શિકોતરનું માહાત્મ્ય વધ્યુ !

લોકમાન્યતા પ્રમાણે શિકોતરમા કુંવારકા છે. તેમનું વય પદરસત્તર વર્ષનુ હશે. વળી તેઓમા એ માન્યતા પણ છે કે શિકોતરમા સિંધમાથી આવી છે, અને તે માન્યતાને અનુરૂપ એવી દતકથા પણ તેમના જાગરિયામા જાણીતી છે, જે નીચે પ્રમાણે છે.

'જયારે સિધના મુલ્કમા મામણી બાદશાહ રાજ કરતો હનો, ત્યારે સિંધમા પાપાચાર વધી ગયો. આથી શિકોતગમાને ત્યા ગહેવું ગોઠ્યુ નહીં. અને તેમના ભક્તોને કહ્યું કે મને પુણ્યભૂમિમા લઈ ચાલો. તેથી શિકોતરમા ગુજરાતમા આવ્યા. મૂળ સિંધના.

અને હમણા દસેક વર્ષ પહેલા સિંધનો એક લુહાણો શિકોતરમાના થાનને ગોતતો ગોતનો આવ્યો હતો, અને તેણે આવી કહ્યુ

'મા મારા સ્વપ્ને આવ્યા હતા, અને કહી ગયા. હું ગુજરાતમાં છું. દરિયાકાઠે બેઠી છું. મારા એક પડખે સાબગ છે, બીજા પડખે મહી. ત્યા તું આવજે !' અને તે લુહાણો માને સિંવમા પાછી લેવા માટે આવ્યો હતો.

આ બધી લોકકથાઓ પરથી આટલું તારવી શકાય. શિકોતરમા સિંધમાથી ગુજરાતમા આવ્યા હશે, જેમ હીંગળાજ મા, પઢારોની દેવી, બલુચિસ્તાનમાથી નળસરોવરમા આવી વિગજ્યા. ગુજગતમા વસતી જાતિઓનો સ્થાનાતરનો ઇતિહાસ (અ. હીસ્ટ્રી ઓફ માઇગ્રેશન)નો અભ્યાસ કરીએ તો ખ્યાલ આવે કે ગુજરાતની અનેક જાતિઓ સિધ, બલુચિસ્તાન અને મારવાડમા થઈને ગુજરાતમા આવી છે. તેથી તેમના દેવદેવીઓ પણ તે જ રસ્તે ગુજગતમા અત્રે આવ્યા હોય ને ! તેથી સાગરખેડુઓ જેઓ પહેલા, સિંધુનદીની ખીણની સંસ્કૃતિના કાળમા, મોહન–જો–દડોના સમયમા, સિંધુના સાગર કિનારે રહેતા, તેઓ સ્થાનાતર કગી ગુજરાતમા આવ્યા, તેમની સાથે તેમના દેવદેવીઓને પણ લાવ્યા, અને મોહન–જો–દડોની સંસ્કૃતિમા શક્તિપૂજા હતી, તે કહેવાની કશીય જરૂર નથી. કેમ કે તે સત્ય આજે સર્વવિદિત છે.

બીજું, શિકોતરમા વહાણવટામા પડેલ લોકોની માતા હોવી જોઈએ, આ ત્રણમાની એક દંતકથામા તે પણ સ્પષ્ટ થયુ છે. તેથી શિકોતરને ખારવાઓ અને માછીઓ વહાણવટી શિકોતરી કહે છે. ચાદોદના માછીઓએ–નર્મદાકિનારે ઘૂમતા માછીઓએ, શિકોતરને વહાણવટી શિકોતરના નામે જ ઓળખાવવાનો આગ્રહ રાખેલો.

તો સૂર્યપત્ની ગદલ જ વંશવૃદ્ધિની દેવી (અ ગોડેસ ઓફ ફર્ટિલિટી) તગીકે આખા ય ગુજરાતમા પૂજાય છે, તેમ શિકોતરમાની એક લોકકથા પગથી શિકોતરમામા લોકોને શ્રદ્ધા હોવી જોઈએ, કે તે પણ છોકગાઓ આપનાગ મા છે. અર્થાત્ વંશવૃદ્ધિની દેવી (ગોડેસ ઓફ ફર્ટિલિટી). રાળજ અને વડગામમા શિકોતરના સ્થાનકો છે, ત્યા આજેય ઉચ્ચ વર્ણના અભણ હિંદુઓ પુત્રપુત્રીઓ માટે તેની માનતા રાખે છે. માછી કોમમા માન્યતા છે કે હોડીના ખૂંટાની બેડી બનાવી પગે પહેરવાથી જે સ્ત્રીના સંતાન ન જીવતા હોય તે જીવે છે. વડગામનું મંદિર આવી શ્રદ્ધાના કાગણે માબાપ બનેલ એક વણિક ગૃહસ્થે બધાવી આપેલું.

અન્ય દેવદેવીઓ જેમ શિકોતરમાના મેળા પણ ભરાય છે. સુગતમા આવેલ શિકોતગની જાત્રા ચોમાસામા ભરાય છે. બીજી

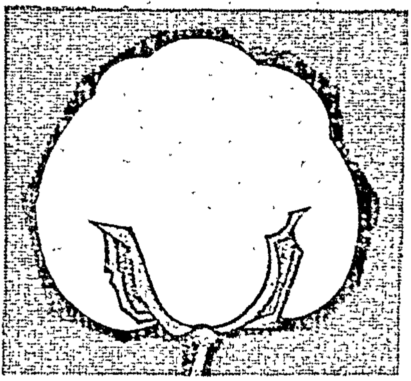

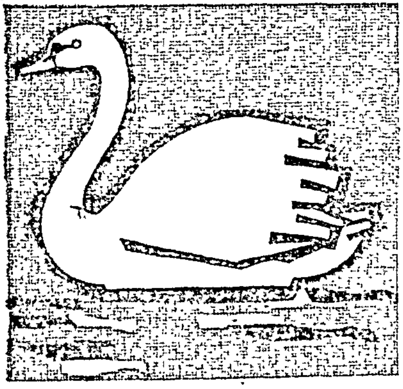

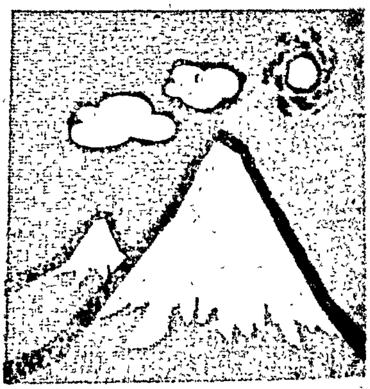

મેટાવ્હાઈટથી
તેમનાં જેવી ચકચકિત
સફેદાઈ
મેળવો.

મેટાવ્હાઇટ

સુંદર અને ચમકદાર સફેદ કપડાંનો આગ્રહ રાખનાર
ગૃહિણીઓ માટે આશીર્વાદરૂપ

મેટાવ્હાઇટ હવે લોકવપરાશ માટે ૨૫ ગ્રામના નાનાં પેકિંગમાં મળે છે. તેથી મેટાવ્હાઇટ ગૃહિણીઓ ઘર વપરાશમાં લઇ શકશે. કાપડ ઉદ્યોગમાં જાણીતું મેટાવ્હાઇટ કદાચ આપને નવીન લાગશે, પણ મોટી મોટી કાપડની મીલોમાં મોટા જથ્થામાં મેટાવ્હાઇટ ઘણાં વખતથી વપરાય છે. આપના કપડાં કોઇપણ સાબુ વડે ધોવાયાં હોય પણ મેટાવ્હાઇટ વાપરવાથી તે વધારે ચમકદાર અને ઉજળાં બને છે.

અને કરકસરની દૃષ્ટિએ પણ! મેટાવ્હાઇટ વાપરવાથી કપડામાં આવતી સફેદાઇ અને ચમક લાંબો સમય ચાલે છે. તેથી મેટાવ્હાઇટનો ઉપરાછાપરી ઉપયોગ કરવાની જરૂરત નથી.

થોડો સમય નિયમિત મેટાવ્હાઇટ વાપરવાથી આપના કપડામાં આવેલી સફેદાઇ લાંબા સમય સુધી ટકી રહે છે. ખરેખર મેટાવ્હાઇટ અસાધારણ રીતે ઉત્તમ છે. એક ગ્રામ મેટાવ્હાઇટ લગભગ ૨૦ નાનાં મોટાં કપડાંને ઉજળાં બનાવવા માટે પૂરતું છે.

મેટાવ્હાઇટ કેટલું ઉત્તમ છે તેની પોતે જ ખાતરી કરી જુઓ. આજેજ મેટાવ્હાઇટ ખરીદો.

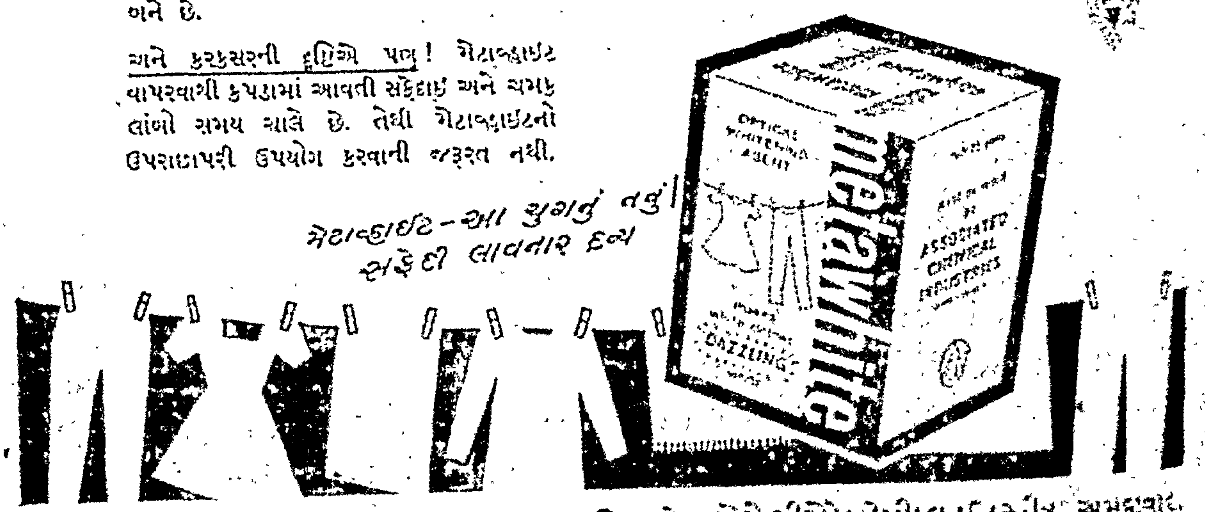
મેટાવ્હાઇટ—આ યુગનું નવું
સફેદી લાવનાર દ્રવ્ય
OPTICAL WHITENING AGENT
DAZZLING
ASSOCIATED CHEMICAL INDUSTRIES

સ્ટોકીસ્ટ: મેસર્સ ચંદુલાલ પ્રેમચંદ, અમદાવાદ • ઉત્પાદકો: એસોસીએટેડ કેમીકલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ, અમદાવાદ.

જાત્રા ચૈત્ર માસમાં ભરાય છે. આ પ્રદેશમાં શિકોતરમા દુઃખનિવારણ માતા તરીકે જાણીતી છે. વિશેષે કરીને તેનો રથ જ્યારે નીકળે, ત્યારે એ રથને વેળાકુવેળા જોયા વગર વિના વિલંબે બીજા ગામે પહોંચતો કરવો જોઈએ, નહીં તો રોગચાળો આવે, કોગળિયું આવે, એવી લોકમાન્યતા છે.

સુરત જિલ્લામાં શિકોતરમાનો રથ માટીનો હોય છે. રથના માથે ત્રિકોણ તોરણ હોય છે. રથ છજાવાળો અને ચૈત્રની જાત્રાએ આ રથ ફરવા નીકળે છે ને ત્યારે ખેડુ લોક બંધાંય કામ પડતાં મૂકીને રથને ખેંચીને બીજે ગામ લઈ જાય છે. જો ન લઈ જાય તો ગામ પર–કાં તો માનવીમાં કે કાં તો ઢોરમાં–રોગચાળો આવે.

સુરત જિલ્લાના માછીમારોના લોકગીત અખાવાણીમાં, સીંગોતર–સીકોતરનો આ ઉલ્લેખ જુઓ:

જંજીરા જાના કબીરા, ઝાલાના ઝાલે !
કબીરે માતા સીંગોતેર, ઝાલાના ઝાલે !
સીંગોતેરે રુરોવરિયા, ઝાલાના ઝાલે !

આમ, સુરત જિલ્લામાં પણ શિકોતરમાનો મહિમા ઘણો છે.

ખંભાત પાસેના રાળજ ગામના શિકોતર મંદિરે કારતક મહિનાના પહેલા રવિવારે મેળો ભરાય છે. આ મેળામાં સર્વ કોમના લોકો જાત્રાએ, શિકોતરમાના દર્શને જાય છે.

શિકોતરમાનું રૂપ, કાઠું અને સ્વરૂપ કેવું છે? શિકોતર કુંવારિકા મનાઈ છે. તેનાં સગાવહાલાં દેવદેવીઓમાં કોણ તેની વિગતો મળતી નથી. તેનું વય માડમાંડ સોળસત્તર વર્ષનું હશે. તેનું વાહન વહાણ છે. બાવડે ચૂડલા, ચાર હાથવાળી મા, માથા પર મુકુટ.

વડગામમાં શિકોતરમાના મંદિરમાં કાળા પથ્થરની દોઢ ફૂટ ઊંચી મૂર્તિ છે. તે પહેલાં ત્યાં લાકડાની મૂર્તિ હતી, જે આજે ભગ્નદશામાં તે મંદિરના એક ખૂણામાં પડેલ છે. શિકોતરમા વહાણમાં ઊભાં છે. ચતુર્ભુજ મૂર્તિ છે. હાથમા તરવાર, ઢાલ, ત્રિશૂળ છે. વહાણના તૂતક પર ધજા લહેરે છે. વહાણના બીજા છેડે પણ ધજા ફરફરે છે. ઓછા અલંકારે વિભૂષિત, ગળામાં હાંસડી અને માળા છે.

શિકોતરમાને કયાં કયાં નૈવેદ્યો ધરાવાય છે? ખંભાત બારાના માછીમારો સાથે વાતચીત કરતાં જણાયુ કે શિકોતરમાની નાળિયેરી પૂનમે પૂજા કરીને તેને દરિયે પૂજીએ અને નૈવેદ્યમાં દૂધપાક–પૂરી ધરીએ. સુખી અને સારા લોક સુખડી ધરાવે છે. આ રિવાજ સવિશેષ હિંદુઓમાં છે. પણ ભરવાડ લોક શિકોતરમાને ખીરપૂરી કે દૂધપાકપૂરી ચડાવે છે. માછીમારોમાંથી કેટલાક બકરો ચડાવે છે. અને આ કારણે આ દેવી અચોખ્ખીમાં લેખાણી.

ઉચ્ચ હિંદુઓમાં શિકોતરમા તિરસ્કરણીય પણ બની છે. કેમ કે તેને મેલી માવડી માને છે.

પણ તે વહાણવટી શિકોતરી છે, તે હકીકતનો સ્વીકાર કર્યા વગર ચાલે તેમ નથી.

★

અજય: જો વિજય, હવે ફરીથી તું મને 'ગધેડો' કહીશ તો હું તને લાતો મારીશ.
વિજય: કેમ? કાંઈ કારણ?
અજય: કેમ વળી, ગધેડો હોય તે શું કરે?
વિજય: સારું, કાંઈ વાંધો નહીં. તું મને લાતો મારજે અને હું તને ડફણાં મારીશ.
અજય: કેમ? કાંઈ કારણ?
વિજય: કેમ શું, ગધેડો લાતો મારે ત્યારે માણસ શું કરે?

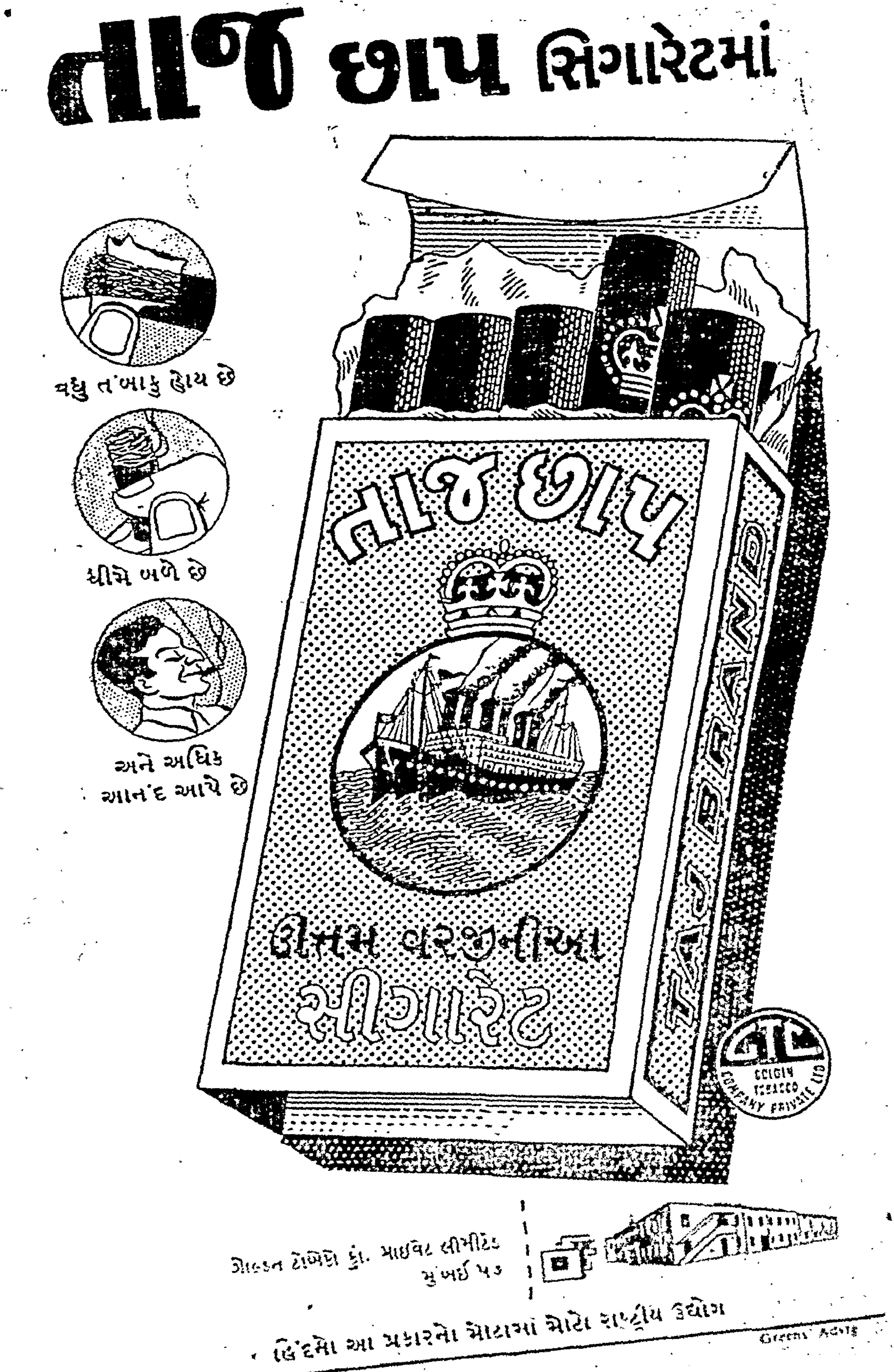

તાજ છાપ સિગારેટમાં

વધુ તંબાકુ હોય છે
ધીમે બળે છે
અને અધિક
આનંદ આપે છે
તાજ છાપ
ઉત્તમ વરજીનીઆ
સીગારેટ
TAJ BRAND
GTC
GOLDEN
TOBACCO
COMPANY PRIVATE LTD

ગોલ્ડન ટોબેકો કું. પ્રાઇવેટ લીમીટેડ
મુંબઈ ૫૭

હિંદમાં આ પ્રકારનો મોટામાં મોટો રાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગ

Greens' Advtg

ज्ञ 313 GUJ

જોયેલું ને જાણેલું

ઉદાત્ત ભાવના

ઓગસ્ટ ૧૯૫૬માં કચ્છમા ભયંકર ધરતીકંપ થયો. અમદાવાદ શહેરની એક સંસ્થા તરફથી જાતતપાસ કરી પીડિતોને મદદ કરવા અમો બે વ્યક્તિઓની પસંદગી થઈ.

અમે અમદાવાદથી કંડલા થઈ અંજાર પહોચ્યા.

ઘણા ગામોની મુલાકાત પછી એક નાનકડા ગામમાં અમે પ્રવેશ કર્યો.

વ્યક્તિઓની જરૂરિયાત પ્રમાણે અનાજ, કાપડ અને પૈસાની મદદ કરતા કરતા, અમે એક ચક્ષુહીન વૃદ્ધ ડોસાના મકાનમા ગયા. જાતમહેનત કરી સંતોષી જીવન ગુજારનાર તે વૃદ્ધ માવામાથી પેંડા બનાવી રહ્યો હતો. અમે અમારા આગમનનુ પ્રયોજન જણાવી રૂપિયા ૧૦૦)ની મદદ આપવા માડી.

‘અમદાવાદ જેટલે દૂરથી અમ ગરીબોની ખબર લેવા આવ્યાં? અમ રંકના પેડાનો સ્વાદ તો કરો!’ એ ડોસો બોલ્યો. અમે ખૂબ આનાકાની કરી. છેવટે ડોસાના અતિ આગ્રહને વશ થઈ અમે પેંડો ચાખ્યો.

ત્યારબાદ અમે રૂપિયા આપવા માંડ્યા. ડોસાએ આનાકાની કરવા માડી. અમારા મનમા કે ડોસા શરમાતા હશે, તેથી ખૂબ આગ્રહ કરી પૈસા આપવા માંડ્યા. ત્યારે તેમણે કહ્યું:

‘આ ગામમા ઘણી વ્યક્તિઓ મારા કરતાં વધુ ગરીબ છે, ઘણાને નુકશાન થયું છે. હું તો પંડે એકલો જીવ છું, મારું ગુજરાન પેંડા બનાવી ચલાવું છુ. એ રૂપિયા ઉપર મારા કરતાં વધુ જરૂરિયાતવાળાનો હક પહેલો છે. આ રૂપિયા તેવાઓને આપો. ગયા ભવમાં કોઈના હકના પૈસા પડાવી લીધેલા તે આ ભવમાં અંધ બન્યો. આ રૂપિયા લઈ બીજા જનમમા મારે અંધ અને બહેરા બનવુ નથી.’ આટલું બોલતાં તો એ અંધ ડોસો રડી પડ્યો ચક્ષુના ઓજસવિહોણા એ ડોસાના મુખ ઉપર આત્માનું ઓજસ ઝળહળી ઊઠયું. અમે બે મિત્રો ગરીબ ડોસાના ત્યાગનો વિચાર કરતા બીજે ગામ ગયા.

અમદાવાદ આવ્યા બાદ શરમના માર્યા પૈસા લેતા અચકાતી હોય તેવી થોડીક વ્યક્તિઓને મનીઑર્ડરો કર્યા. તે પૈકી આ ડોસાનુ મનીઑર્ડર અસ્વીકાર્ય (અ. રિફ્યુઝડ) ના શેરા

સર્વોત્કૃષ્ટ ટુથ બ્રશ

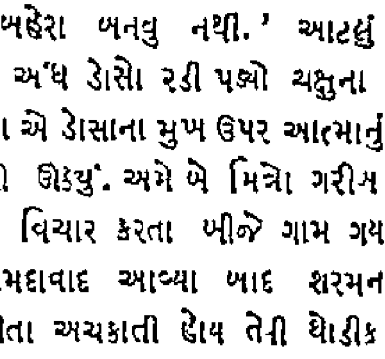

આર્યન

Aryan

વધુ સારી રીતે સાફ કરે છે.
વધુ લાંબો સમય ટકે છે.

P.L.P 8

'પારકું ધન પચે નહિ'

જયપુરનો એક વેપારી પરદેશથી ભારતમાં માલ આયાત કરે. આ માલને મુંબઈમાં સ્ટીમરમાંથી ઊતારી રેલ રસ્તે જયપુર રવાના કરવાનું કામ એક મધ્યમ વર્ગનો મુકાદમ કરે.

આ રીતે એક વખત પરદેશથી જયપુરના વેપારીનો માલ મુંબઈ આવ્યો, તેમાં ચાર પેટી ઓછી ઊતરી, જેની કિંમત ચાર હજાર રૂપિયા જેટલી થાય. મુકાદમે જયપુરના વેપારી પાસેથી ચાર પેટીનો દાવો (અં. કલેઇમ) દાખલ કરવા માટે જરૂરી કાગળિયાં અને તેના પૈસા લેવાની સત્તા આપતો અધિકારપત્ર, વગેરે મંગાવ્યાં અને શિપીંગ કંપનીમાં રૂપિયા ચાર હજારનો દાવો દાખલ કર્યો.

સામાન્ય રીતે આવા દાવાઓનો નિકાલ થતાં બહુ જ સમય લાગે છે અને આ વાતને લગભગ બે વરસ વીતી ગયાં. પહેલા થોડા મહિનાઓ તો વેપારીએ મુકાદમને અવારનવાર પત્રો લખી દાવા અંગે પૂછપરછ કર્યા, કરી, પણ પછી તેના પત્રો આવતા બંધ થઈ ગયા.

આખરે બે વરસે આ દાવો મંજૂર થયો અને આપણા મુકાદમને પૈસા વસૂલ કરવાની સત્તા અપાયેલી એટલે તેણે એ રકમ લઈ પણ લીધી. મુકાદમે આ વિષે જયપુર પત્ર લખ્યો પણ એ પત્ર 'વ્યક્તિ મળતી નથી' તેવા પોસ્ટ ઓફિસના લખાણ સાથે પાછો આવ્યો. થોડા થોડા દિવસને આંતરે બીજા પણ બે ચાર પત્રો લખી જોયા, પણ બધા તેવી જ રીતે પાછા ફર્યા.

મુકાદમના ભાગીદારે તો કંટાળી જઈને કડાકૂટ છોડી દેવાનું સૂચન પણ કર્યું !

બીજાં બે વરસ સરી ગયાં. મુકાદમને કંઈક કામ પ્રસંગે દિલ્હી જવાનું થયું. દિલ્હીથી પાછા

卐 જોઈએ છે. 卐
નવી નવી ડીઝાઈનોના કેલેન્ડરો તથા ડાયરીઓના
ઓર્ડર લેવા માટે કમીશનથી એજન્ટો જોઈએ છે.
વધુ વિગત માટે લખો :
રીલાયેબલ કેલેન્ડર કું. ૧૭૦, મ. ગાંધી રોડ, કલકત્તા-૭
પૂર્વ ભારતની ગુજરાતી માલીકીની સૌથી મોટામાં મોટી કેલેન્ડર કું.

SAPAT LOTION

દરાજ, ખસ, ખરજવા માટે
સપટ
લોશન તથા મલમ
૫૦ વર્ષનો અનુભવસિદ્ધ પ્રયોગ
★ સર્વત્ર મળશે. ★

SAPAT MALAM
SAPAT & CO.

સપટ એન્ડ કંપની
મુંબઈ-૨

ફરતી વખતે તેઓ જયપુર ગયા ચોકસાઈ કરતા જાણવા મળ્યુ કે વેપારી તો અવસાન પામ્યા છે ને તેમના પત્ની ધંધો બંધ કરી વીસેક માઈલ દૂરના એક ગામડામા વસે છે જયપુરથી તેઓ તે ગામડે ગયા ને વેપારીના પત્નીની ભાળ મેળવી વેપારીનાં પત્નીને તો ડર લાગ્યો કે તેના પતિનું કઈક દેવુ હશે તે વસૂલ કરવા આવ્યા હશે એટલે તેઓ તો 'અમારો ધંધો બંધ કર્યો છે, મારી પાસે કઈ મૂડી પણ નથી,' વગેરે કાલાવાલા કરવા લાગ્યા પરંતુ મુકાદમે બાઈને ખરી હકીકત સમજાવી અને કહ્યુ. 'ચાર હજાર રૂપિયા હુ અહી તો લાવ્યો નથી, પણ બહેન, તમે મુંબઈ આવો મારે ઘેર ઊતરજો હું તમોને પૈસા આપી દઈશ '

વેપારીના પત્ની પોતાની સાતેક વર્ષની બાળકીને લઈને મુંબઈ આવ્યા મુકાદમને ઘેર અઠવાડિયું રહ્યા અને પોતાના સદ્દગત પતિના આત્માની શાતિ અર્થે પાચસો રૂપિયા દાન પુણ્યમા વાપરી બાકીના સાડાત્રણ હજાર રૂપિયા લઈ પોતાને વતન પાછા ફર્યા

ભાગીદારના કહેવા મુજબ વેપારીની તપાસ કરવાની લમણાઝીક શા માટે છોડી ન દીધી તેમ મુકાદમને પૂછતા તેમણે મને કહ્યુ 'મને માત્ર એક જ વિચાર રાતદિવસ સતાવી રહ્યો હતો મારા પૈસા જો કોઈ પાસે બાકી રહી ગયા હોય અને મારી પાછળ તે મારા બાલ બચ્ચાને ન મળે તો? અને જો મળે તો તે તેમને કેટલા બધા ઉપયોગી થઈ પડે અને તેનો તેમને કેટલો બધો આનદ થાય ! મને તો રાતે ઊંઘમા પણ મારી પાછળ મારા બાલબચ્ચા ભૂખે ટળવળતા દેખાતા હતા પારકુ ધન પચાવવુ આપણે માનીએ છીએ તેટલુ સહેલુ નથી માણસ એમ ઝટ માનતો નથી હોતો મારુ એકાદ બાળક થોડુ પણ બીમાર પડે ત્યા તો મારુ હૈયું ફફડી ઊઠતુ કે આ હરામના પૈસાનુ તો એ પરિણામ નહિ હોય ! આજ ચાર ચાર

વરદકર
બ્રાહ્મી તેલ
હમેશા વાપરો
વરદકર મુંબઈ ૨.

ઈલોરા ઈલેક્ટ્રિકલ એસેસરીઝ

Ellora

phone:34270

grams:Ellorart

Ellora Art Industries

SHRIJEE BHUVAN, LOHAR CHAWL, BOMBAY-2

ગરમીના વિકારો

જ્યારે ઠંડકદાયી અન્ય સાધનો શારીરિક આરામ આપવામાં નિષ્ફળ નીવડે ત્યારે અજમાવો.........

"ચરક"નો

ગુલકંદ

(૪ શીતલ દ્રવ્ય-યુક્ત)

આંતરિક ઠંડક અને બહારની રાહત,- સાથે નીચેની ફરિયાદો દૂર કરે છે:—

૧. આખાય શરીરમાં બળતરા થવી
૨. અળાઈ, ફોલ્લા
૩. મોં આવી જવું
૪. કબજિયાત અથવા આંતરડાની ગરમીને લીધે થતાં ખીલ

સર્વે અગ્રગણ્ય કેમીસ્ટને ત્યાં મળે છે

ચરક

ચરક ફાર્માસ્યુટીકલ્સ
મુંબઇ ૭

બેસ્ટેક

સરળતાથી લખવાની ખાતરી

PRODUCTS

શ્રીચંદ ઍન્ડ બ્રધર્સ
કલકત્તા-૧ ● મુંબઈ-૨.

[illegible] મંગાવી શકાય છે.

જમતો હતો ત્યારે મેં પીરસનાર પાસે રોટલી માગી, એ કહે અર્ધા ભાણામાં વધારે રોટલી ન મળે. જોઈએ તો વધારાનો ચાર્જ ભરવો પડે.

મારી બાજુમાં એક ગૃહસ્થ જમતા હતા. એમને મારામાં રસ પડ્યો. એમણે મારી પાસેથી બધી વાત જાણી લીધી અને જમીને ઊઠ્યા પછી ગલ્લા પર સોની નોટ આપી કહ્યું કે 'આ છોકરાને દરરોજ બે ટંક પેટ પૂરતું જમવા આપજો.' એટલું કહી એ તો ચાલ્યા ગયા. એ મારા કોઈ ઓળખીતા કે સંબંધી નહોતા, છતાં એમણે મારા પ્રત્યે દયાભાવથી પ્રેરાઈને જે ઉપકાર કર્યો એનો બદલો હું સીધી રીતે એમને તો વાળી શકતો નથી. કેમકે એમનું નામ ઠામ કશું જ હું જાણતો નથી. તેથી આ રીતે હું આટલું કરી છૂટું છું.

આજે આ ભાઈ આપબળે આગળ વધી, ઠરીઠામ થઈ લગ્ન કરી જીંદગીની તકડીછાંવડી જોયા પછી સુખેથી જીવન ગુજારે છે.

ચીમનલાલ જે. સોમપુરા

સ્વ૦ પઢિયારની ત્યાગભાવના

'સ્વર્ગ'નાં પુસ્તકોના લેખક સ્વ. અમૃતલાલ સુંદરજી પઢિયાર એક વાર ભાવનગર આવેલા. સાક્ષરશ્રી મણિશંકર રત્નજી ભટ્ટ ઉર્ફે કવિ કાન્તને ત્યાં ઊતરેલા. આ અરસામાં કવિ નાનાલાલ દલપતરામનું પણ ત્યાં આગમન થયેલ.

સ્વ. મણિભાઈ એ વખતે ભાવનગર રાજ્યના કેળવણી અધિકારી હતા. તેઓ સમુદ્રકાંઠાની સહેલ કરવા ગોપનાથ આવેલા. ગોપનાથની બ્રહ્મચારીની ગાદી એ વખતે ઉત્તરાધિકારના ઝઘડામાં ખાલી હતી.

ધોળે લૂગડે સંન્યાસ જેવી જીવનયાત્રા કરતા પઢિયારને આ ગાદી આપવા સ્વ. મહારાજા ભાવસિંહજીને ઇચ્છા થઈ.

મણિભાઈ અને કવિ નાનાલાલે શ્રી પઢિયાર પાસે આ વાત મૂકી. એક તો તેઓ બ્રાહ્મણ; સરળ ને સચોટ ઉપદેશ આપનાર લેખક ને ભક્તિમાન આત્મા. તેઓ આ જગ્યાની મુખત્યારી લે તો તે પરમાર્થસાધક સંસ્થા બની જાય.

પાઢયારે ચોખ્ખી ના પાડી. એમણે કહ્યું: 'ગાદી રજોગુણ વધારે છે અને એના વહીવટની જંજાળમાં ઇષ્ટચિંતન થતું નથી. એવા સોનેરી પિંજરમાં સપડાઈને લોકૈષણામાં રાચવા કરતાં નિજાનંદમાં પૃથ્વીરૂપી શય્યા ને ભુજાનું ઓશીકું કરવું સારું છે ને તેથી હરિસ્મરણ અખંડ રહે છે.'

આમ એમણે આ પ્રલોભનનો ત્યાગ કર્યો.

ભાવનગરમાં તે વખતે સ્વ. વિઠ્ઠલદાસ શામળદાસ મહેતા (માજી દીવાન ને શ્રી. વૈકુંઠભાઈ મહેતાના (પતાના મોટા ભાઈ) પેન્શન પર નિવૃત્ત થઈ સત્સંગી જીવન ગાળતા હતા. મણિભાઈ પાઢયારભાઈને લઈને તેમની પાસે ગયા.

ઓળખાણ આપતાં સ્વ. વિઠ્ઠલભાઈ ઊભા થયા ને પઢિયારને મળ્યા. આ વખતે તેમણે કહ્યું કે, 'અમારા સત્સંગમાં સ્વર્ગનાં પુસ્તકો તો વંચાય છે પણ એના લેખકનાં દર્શનથી અમે સદ્‌ભાગી થયા.'

લેખક કે ઉપદેશકનું આવું ઉદાર, ઉમદા ને પવિત્ર જીવન હોય તો તેમની કલમ તેના વાંચનારને શા માટે સન્માર્ગે ન વાળે?

નારાયણ ગો. કળસારકર

પરાજયની ક્ષણોમાં

આઝાદ હિન્દ ફોજની પીછેહઠના દિવસોની આ વાત છે. સિંગાપુરથી કોહિમા સુધી જાપાનીઝ સહાયથી સુભાષ બાબુએ ઊભી કરેલી આ ફોજના સૈનિકોએ આગેકૂચ કરીને એ પ્રદેશ મુક્ત કર્યો હતો.

પણ પછી વિશ્વયુદ્ધમાં જાપાનનાં વળતાં પાણી થયાં. મિત્રરાજ્યોએ વિજય મેળવવા માંડ્યો. અને હિંદી સરહદને સુરક્ષિત બનાવવા તથા બ્રિટિશ રાજ્ય ટકાવવા અંગ્રેજોએ જબરું લશ્કર અને યંત્રસામગ્રી ઇમ્ફાલ-મોરચે ખડકી દીધાં.

દેના બેંક

દેવકરણ નાનજી બેંકિંગ કું. લિ.
સ્થાપના ૧૯૩૮

સત્તાવાર થાપણ	રૂા.	૧ કરોડ
ભરાએલી અને પગાર થયેલી	રૂા.	૫૦ લાખ
રીઝર્વ ફંડ	રૂા.	૭૫ લાખ
કુલ ડિપોઝિટ	રૂા.	૪૩ કરોડથી વધુ
કુલ વર્કિંગ ફંડઝ	રૂા.	૪૮ કરોડથી વધુ
ખાતાંઓની સંખ્યા		૨,૪૦,૦૦૦

અમારા ગ્રાહકોના દેનાબેંકની
કોઈપણ શાખા પરના કોઈપણ રકમના ચેકો
વગર કમીશને વસુલ કરી આપશું

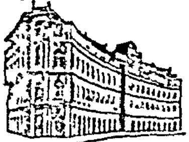

૧૦૦ થી વધુ ઓફિસો અને
૨૯ સેફ ડિપોઝિટ વોલ્ટ

રજીસ્ટર્ડ ઓફિસ:
દેવકરણ નાનજી બિલ્ડીંગ્ઝ,
હોર્નિમેન સર્કલ,
કોટ, મુંબઈ ૧

દેના બેંકની વિશિષ્ટ સેવાઓ

★ કરંટ એકાઉન્ટ

★ સેવિંગ્ઝ એકાઉન્ટ
વ્યાજ ૩ ટકા. એક વર્ષમાં ૧૦૦ ચેક સુધી
ચેકથી નાણાં ઉપાડી શકાય છે.

★ ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ
વ્યાજ ૪ ટકા થી ૫ ટકા. ૧ થી ૫ વર્ષ સુધી
દર છ મહીને વ્યાજ આપવામાં આવે છે.

★ સગીર બચત યોજના
વ્યાજ ૩ ટકા. ૧૦ વર્ષ કે તેથી ઉપરની ઉંમરના
બાળકો ખાતું ઉઘાડી શકે છે.

★ કેશ સર્ટિફિકેટો
૪ ૧/૪ ટકા વ્યાજ આપે છે.

★ પરદેશી હુંડિયામણ અને
લેટર્સ ઓફ ક્રેડિટ

★ મૂડી રોકાણની સેવા

★ ગીફ્ટ ચેક

★ નાની ચાંદીની લગડીઓ

પ્રવીણચંદ્ર વ. ગાંધી
મેનેજિંગ ડિરેક્ટર

DB/50/31

સાંધિવા તેમજ કોઈ પણ જાતના શારીરિક દુખાવા ઉપર

WINTOGENO
FOR MUSCULAR & NERVE PAINS

"હકસલીનું"

વિન્ટોજીનો

જરૂર વાપરો.

શિરવેદના, કમરનો દુખાવો, વાતરોગ, શૂળ આવવી, છાતીની શરદી વગેરે શારીરિક દુખાવા ઉપર 'હકસલી'નું વિન્ટોજીનો ખાસ ગુણકારી છે.

બધા દવાવાળા સ્ટોર્સ પાસેથી મળશે.

પ્રિન્સિપાલ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ: પી. એમ. ઝવેરી એન્ડ કું., પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨

બાજુદીન

બાળકોને

તંદુરસ્ત અને તાકતવાન
બનાવે છે.

બી. એ. એન્ડ બ્રધર્સ. : મુંબઈ-૨-કલકત્તા-પટણા-દિલ્હી-

જમાવ્યું હુ હજુ સ્થિર થાઉ તે પહેના તો એક ભાઈ બેગ અને બિસ્તરો લઈને આવી પહોચ્યા તેમણે પણ પોતાનો સામાન ગોઠવી દીધો

પેલા ભાઈએ કુલીના હાથમા ત્રણ આના મૂકી દીધા પણ કુલીએ હાથ પાછો ખેચી લીધો

પૈસા લેતા પેલા ભાઈ તાડૂકયા કેમ શુ છે? ત્રણ આના ઓછા પડે છે? જ્યા જુઓ ત્યા આ લોકો માથાભારે જ થઈ ગયા છે

કુની બોલ્યો 'અરે શેઠ, આટલી ગિર્દીમા જગ્યા કરી આપી એ તો કહેતા નથી ને પાછા આવુ બોલો છો? આઠ આના આપો આઠ આના'

પેના ભાઈએ કુલીને કાયદો બતાવતા કહ્યુ 'આઠ આના શેના આપે? એક મણ વજન સુની તો ત્રણ આના જ આપવાના ને?'

પણ કુલીએ પોતાની જીદ છોડી નહિ એ તો ઊભો જ રહ્યો આખરે પેના ભાઈ કટાળ્યા અને કુલીના હાથમા પાવલી મૂકી, પણ કુની તો આઠ આના આપો કહેતો ઊભો જ રહ્યો

એનામા ગાર્ડે સિસોટી મારી

પેલા ભાઈને અચાનક કઈ વિચાર આવ્યો તેમણે પોતાના ગજવા ફંફોળીને એક આઠ આની કાઢી અને કુલીના હાથમા મૂકતા તે બોલ્યા 'હવે રાજી થયો ને! કુલી ખુશ થતો ચાલ્યો ગયો અને ટ્રેન ઊપડી ગઈ.

'મિસ્ટર, અહી બેસુ તો વાધો તો નથી ને?' પેલા ભાઈએ મારી બેગ પરની થોડી જગ્યા બતાવતા પૂછ્યુ અને હુ કઈ કહુ તે પહેના તો તે ત્યા બેસી ગયા

થોડીક વાર વીતી ગઈ કઈક વાત કરવી જોઈએ એ ઇરાદાથી મે પેના ભાઈને કહ્યુ 'આ કુલીઓનુ જોર દિવસે દિવસે વધતુ જાય છે'

કોઈ વિજયીની અદાથી તે હસ્યા અને બોલ્યા, 'પણ આજે તો બેટો જિંદગીભર યાદ કરશે કે કોઈ માથાનો મળ્યો હતો'

મારા આશ્ચર્યનો પાર ન રહ્યો મારાથી પુંછાઈ ગયું કેમ?

હસતા હસતા તે બોલ્યા 'પેલી આઠ આની જ ખોટી હતી!'

અને હુ સાભળી જ રહ્યો મને થયુ પેલો કુલી તો અભણ હતો એટલે આવી માગણી કરે, પણ આમના જેવા શિક્ષિત ભાઈ પણ આવુ કરે?

અને હું એ જ વિચાર કરતો રહ્યો કે કોણ વધુ અશિક્ષિત?

મુકુલ બક્ષી

કમર વાંકી વળી ગઈ છે

સોળેક વર્ષ પહેનાની એ વાત ત્યારે દેશ આઝાદ થયો ન હતો અને પચવર્ષીય યોજનાઓ જેવુ કઈ જ જોયુ જાણ્યું ન હતું પદરસો ઘરની વસતિનાળુ એ નાનુ ગામ હતું ગામડુ જ કહો ને કારણ કે એની શકલ કે બદશકલ બરાબર ગામડાની હતી ધૂળિયા રસ્તા, કાચા ખોરડા, ઊકરડા ડામરિયા રસ્તા કે ચમકદિવડા હજી ત્યા પહોચ્યા ન હતા મોટર તો જોવાય શાની મળે? અરે! પડિત નહેરુનો પેલો શબ્દ પ્રયોગ વાપરીએ તો 'સાયકલ યુગ પણ હજી ત્યા ઊગ્યો ન હતો આવા પછાત ગણાતા ગામમા અને કાળમા એક નમતી સધ્યાએ એક નિરાધાર કુટુબે ગામમહાજન સમક્ષ ધા નાખી 'બાપલા! કરમ ફૂટી ગયા ગામમા આગ લાગી ને ઘર ફૂકાઈ ગયુ વગડે હેમ પડ્યો અને ઊભો પાક બળી ગયો થોડા દન દાણાપાણીનો કઈક વેત કરી આલો તો આ કપરા દા'ડા ખેચી કાઢીએ '

અને આખા ગામે ભેગા થઈને એ આપદગ્રસ્ત કુટુબને 'ટીપ' કરી આપી હતી અને એની તૂટેની કમરને ફરીથી ટટ્ટાર કરી હતી

ત્યાર પછી તો ઘણા દિન વહી ગયા ઘણા નીર વહી ગયા દેશ આઝાદ થયો દેશને આબાદ કરવા પચવર્ષીય યોજનાઓ આવી શહેરો ફાલ્યા ફૂલ્યા, ગામડા શહેર ભણી ખેચાયા અને હું ય પાચ અક્ષર ભણેલો મારા પેલા ગામમાથી શહેરના ડામરિયા રસ્તા અને ચમકદિવડાથી અંજાઈને મુબઈ જેવી મહાનગરીના માનવસાગરમા ખેચાઈ આવ્યો રોટલો અને ઓટલો મેળવવા તન, મન અને ધન ખરચી નાખ્યા.

અળાઈ માટે

ખાસ પ્રકારનો સાબુ અને પાઉડર...

Johnson's
PRICKLY HEAT
POWDER
Johnson-Johnson
PRICKLY HEAT SOAP
Johnson's
PRICKLY HEAT
SOAP
Johnson-Johnson
OF INDIA LIMITED

ન્સન્સ પ્રિકલી હીટ

સોપ અને પાઉડર

મ્ય અસરવાળો અને ઍન્ટીસેપ્ટિક જૉન્સન્સ પ્રિકલી સોપ ત્વચાનાં છિદ્રોમાં ભરાઈ જઈ અળાઈની લીફ પેદા કરતા મેલને ધોઈ નાખે છે અને આળી થયેલી ત્વચાને ત્વરિત શાંત પાડે છે! મૃદુ અને અસરકારક જૉન્સન્સ પ્રિકલી હીટ પાઉડર અળાઈમાં તત્કાળ રાહત આપે છે...આખો દિવસ ઠંડક અને આરામ પહોંચાડે છે!

જૉન્સન એૅન્ડ જૉન્સન ઑફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ

JWT. U 360

છેવટે 'જેને ભગવાને દાંત આપ્યા છે તેને ચાવવાનું મળી રહે છે' એ ન્યાયે રોટલો અને ઓટલો તો મળી ગયાં છે. પરંતુ કમર વાંકી વળી ગઈ છે. કોઈક વખત જ્યારે મને સોળ વર્ષ પહેલાંની ઉપરની વાત યાદ આવે છે ત્યારે મારી વાંકી વળી ગયેલી કમર ઘડીભર સહેજ ટટ્ટાર થાય છે.'

વિ. કુ. પં.

દિવાળીની ભેટ

થોડાંક વર્ષો પહેલાંની આ વાત છે. એક વાર એક કિશોરી બહેન મને તેમને ઘેર લઈ ગઈ. એ નાનકડા ઘરમાં તેના સહિત છ છોકરાં સાથે તેની મા રહેતી હતી. આવા નાના સરખા ઘરમાં તેઓ બધાં તેમના ઘરનું ગાડું ગબડાવતાં હતાં. તેઓ આવા નાના ઘરમાં શી રીતે સમાસ કરતાં હતાં તે વિષે મેં પૂછ્યું.

પેલી કિશોરી બહેને કહ્યું, 'પંજાબના ભાગલા વખતે અમારા ગામનું એક કુટુંબ નિર્વાસિત બનેલું. તેણે અહીં આવી વસવાટ કર્યો. તેવામાં દિવાળીના દિવસો આવ્યા. બાળકોને દિવાળીની ભેટ આપવા જેવું માતા પાસે ખાસ કંઈ ન હતું. માતાએ બાળકોને કહ્યું: 'જુઓ, આ વખતે દિવાળીની ભેટમાં તમને હું શું આપું? કંઈક તો તમને આપવું જ જોઈશે.' અને વધુમાં કહ્યું: 'હું થોડી વાર બહાર જઈને આવું છું. પછી તમને એ ભેટ મળશે.'

આ સાંભળી બાળકો રાજી રાજી થઈ ગયાં. થોડાક વખત બાદ માતા બહારથી આવી ગઈ. તેની સાથે એક નાની અનાથ બાળા હતી. તેને બતાવીને માતાએ કહ્યું, 'જુઓ, તમારે માટે હું આ ભેટ લાવી છું.' અને તેણે એ અનાથ બાળાને તેમની વચ્ચે બેસાડી.

પછી તો સૌ બાળકો એ અનાથ બાળા સાથે હળીમળી ગયાં અને પોતાની સગી બહેનની જેમ એની સાથે વહાલભર્યો વર્તાવ કરવા લાગ્યાં પછી તે મોટી થઈ ગઈ અને તમે જાણીને ખુશ થશો કે એ અનાથ બાળા તે હું!!'

એમ ઋણમુક્ત ના થવાય!

ભાવનગરમાં લીલે બંગલે સ્વ. સર પ્રભાશંકર પટણીને મળવા એક ભાઈ સવારના નવેક વાગતા આવ્યા. આવીને કહે: 'મારે પટણી સાહેબને મળવું છે.'

એમના સેક્રેટરીએ પૂછ્યું કે 'શું કામ છે?'
તે કહે કે 'તમે તમારે મારું નામ આપોને!'

સેક્રેટરીએ જઈને પટણી સાહેબને કહ્યું: 'કોઈ અધિકારી ભાઈ આપને મળવા ઇચ્છે છે.' નામ આપ્યું છતા પટણી સાહેબ કહે: 'મને યાદ આવતુ નથી. પણ ખુશીથી આવે અને એમને માટે ચા પણ મંગાવો.' આ ભાઈએ, પટણીજીના હાથમાં આશરે રૂા. ચારેક હજારનો ચેક આપ્યો. પટણીજી કહે: 'શાના છે?' પેલા ભાઈ કહે: 'આપે મને મારી ગરીબ સ્થિતિમાં મદદ આપી ભણાવ્યો. બી. એ. એલએલ. બી. થયો. આજે મેજિસ્ટ્રેટ છું. મને આપે કરેલી પૈસાની મદદ મેં લખી રાખેલી. આશરે ચારેક હજારની થાય છે. એ આપ લ્યો અને મને ઋણમુક્ત કરો.'

પછી તો પટણીજીએ એમને ઓળખ્યા અને કહે: 'જુઓ, આ ચાર હજાર રૂપિયા પાછા આપ્યે કંઈ ઋણમુક્ત નહિ થઈ શકો. પણ આ ચેક પાછો લઈ જાઓ અને મેં જેમ તમને ભણાવ્યા તેમ તમે આ રકમમાંથી બીજાને ભણાવજો. તો જ ઋણમુક્ત થશો.' અને ચેક પાછો આપી દીધો.

શિવલાલ ફોટોગ્રાફર

'વિલાયત'માંથી 'ભારત'માં

હિંદીના વિખ્યાત કવિ સ્વ૦ નિરાલાજી એક વાર કોઈ એક શહેરમાં પોતાના મિત્રને ત્યાં ગયા. મિત્ર મોટા ધનિક માણસ હતા. તેમને ત્યાં તેઓ કેટલાક મહિના રહ્યા. ત્યાંથી પાછા આવ્યા પછી સંજોગવશાત્ રસ્તા ઉપર તેમને એક પરિચિત સજ્જન મળ્યા. નમસ્કાર કરીને તે મહાશયે પૂછ્યું: 'હમણાં કેટલાક મહિનાથી

નની ફિકર ચિંતાઓને લીધે આપની પાચનક્રિયા મંદ પડી જાય છે. …. નાની બાબતોમાં ચીડીયા, તંગ અને ઉદાસ બનો છો. આ સ્થિતિ દૂર ા, આપની તંદુરસ્તી પાછી મેળવવા તેમજ માંદગીથી બચવા માટે ક્રુશન સોલ્ટસ . એકલા ક્રુશન સોલ્ટસ્માંજ શરીરની સર્વ ક્રિયાઓને સહાયરૂપ મહત્વનાં ખનિજ ને ક્ષારોનુ સંતુલિત મિશ્રણ છે

ક્રુશન સોલ્ટસ્ સ્નાયુ અને સાંધાનો દુખાવો, વાતરોગ, સંધિવા, કરમરા, જાંઘનો દુખાવો તેમજ ખરજવું તથા બીજા ચર્મરોગોના કારણરૂપ લોહીની અશુદ્ધિઓને દૂર કરવામાં આપના શરીરયંત્રને સહાય કરે છે. માત્ર એકજ ચપટી ક્રુશન સોલ્ટસ આપના સવારના પીણા સાથે લો અને પછી જુઓ.

માત્ર ક્રુશન સોલ્ટસ્
આ સાત પ્રકારે ગુણકારી છે.

● મૂત્રાશય સારું રાખે છે ● મંદ લિવરને સક્રિય કરે છે ● લોહીને શુદ્ધ કરે છે ● બંધકોશ અટકાવે છે અને પેટને સારું રાખે છે ● પાચનક્રિયાને વેગ આપે છે ● ખોરાકમાં રુચિ ઉત્પન્ન કરે છે ● મહત્વના ક્ષારોનુ પ્રમાણ જાળવે છે

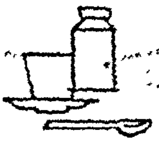

ઉત્તમ તંદુરસ્તી માટે

ક્રુશન સોલ્ટસ્ લો

K.S.G 17 GUJ નિકોલસનુ N ઉત્પાદન આપને માટે શ્રેષ્ઠતા અને શુદ્ધતાની મહોર

સંસ્થા સમાચાર

સંકીર્તન કાર્યક્રમ

સદ્‌ગત સ્વામીશ્રી ભિક્ષુ અખંડાનંદજીની પુણ્યસ્મૃતિ નિમિત્તે પાક્ષિક આખ્યાનમાળા ચાલે છે તે અનુસાર આ મે માસમાં ગુજરાતના ખ્યાતનામ લેખક અને કવિ–કીર્તનકાર શ્રી કરસનદાસ માણેકનાં બે આખ્યાનો થયાં હતાં : જેમાંનુ પહેલુ આખ્યાન 'दण्डकारण्य' હતું તા. ૬–૫–૬૨ ને રવિવારે અને બીજું 'पञ्चवटी' હતું તા. ૨૭–૫–૬૨ ને રવિવારે.

જૂન મહિનામાં પણ તા. ૧૦–૬–૬૨ (જેઠ સુદ ૮) ને રવિવારે 'किष्किन्धा' તથા તા. ૨૪–૬–૬૨ (જેઠ વદ ૭) ને રવિવારે 'सुन्दरकाण्ड' પર આખ્યાનો યોજાયાં છે.

મહાભારતસાર

લે૦ વિશ્વનાથ ગોવિંદજી પંડિત

પૃષ્ઠ ૫૬૮ : કિંમત ૪–૦૦

મહાભારતના અઢારે પર્વોના સારરૂપ આ ગ્રંથમાં જનસમાજના સામાન્ય બુદ્ધિવાળા વર્ગને પણ સમજાય એ રીતે જીવનનાં અનેક પાસાઓને વિવિધ દૃષ્ટાંતો દ્વારા આલેખવામા આવ્યા છે. આમાં મહાભારતના મુખ્ય વિષયને તથા તેના કથાભાગને ટૂંકાણમા પણ સુંદર રીતે રજૂ કરવામાં આવ્યો છે. પ્રવૃત્તિશીલ ગૃહસ્થો; શાળા–મહાશાળાના વિદ્યાર્થીઓ તથા અન્ય વાચકોને આ ગ્રંથ ઠીક ઠીક ઉપયોગી થઈ પડશે.

ભાઈબંધ અને બીજી બાળવાતો

લે૦ નવનીત સેવક

પૃષ્ઠ ૧૬૦ : : કિંમત ૧–૨૫

બાળકોને વાંચવી ગમે એવી સરળ શૈલીએ લખાયેલી સત્તર બાળવાતોનો સંગ્રહ, પ્રાસંગિક ચિત્રો સાથે.

છોટમની વાણી

પૃષ્ઠ ૮૮ : : કિંમત ૦–૭૫

ગુજરાતના સંતકવિઓમાં જેમની ગણના થાય છે એ મહાત્મા છોટમનાં ભજનોનો સંક્ષિપ્ત સંગ્રહ, જેમાં આ અગાઉ સંસ્થામાંથી પ્રસિદ્ધ થયેલ 'છોટમની વાણી' નામના ત્રણ ભાગ માથી ચૂંટીને કીર્તનો, મહિના, પદો, ઘોળ, ગરબીઓ, સાખીઓ તથા અક્ષરબાવની, વહેમનિરૂપણ, ભક્તિનિરૂપણ વગેરેને સંગ્રહવામાં આવ્યાં છે. ઘણા સમયથી અપ્રાપ્ય હોવાથી વસાવવો ઉપયોગી થઈ પડશે.

નારાયણકવચ

પૃષ્ઠ ૭૨ : : કિંમત ૦–૫૦

આ પુસ્તકમાં ગણેશકવચ, સૂર્યકવચ, દેવીકવચ, શિવકવચ અને નારાયણકવચનું મૂળ શ્લોકો સાથે સરળ ભાષાંતર આપવામાં આવ્યું છે. સાથે સાથે અભ્યાસની દૃષ્ટિએ પ્રત્યેક કવચ પછી મનનીય ટિપ્પણ પણ આપવામાં આવ્યુ છે. (ત્રીજી આવૃત્તિ)

ગૃહ, ગૃહિણી અને ગૃહસ્થ

લે૦ લાલભાઈ કહાનભાઈ દેસાઈ

પૃષ્ઠ ૨૪૦ : : કિંમત ૧–૫૦

આપણાં ગૃહ અને કુટુંબજીવન વિષે ઊંડું અવલોકન કરીને ઘરેઘરના મુખ્ય મુખ્ય પ્રશ્નોને સરળ ને રસમય ભાષામાં લેખકે આમાં ચર્ચ્યા છે. ખાસ કરીને નજરે જોયેલી હકીકતોને આધારે

દૃષ્ટાંતો યોજ્યાં છે, જેથી આ પુસ્તક ઘણું રોચક બન્યું છે. (ચોથી આવૃત્તિ)

પરાક્રમી દશકુમાર

પૃષ્ઠ ૩૬૮ : : કિંમત ૨–૫૦

સંસ્કૃત સાહિત્યના મહાન કવિ દંડીની પ્રખ્યાત કૃતિ 'દશકુમારચરિત' પરથી તૈયાર કરેલા આ પુસ્તકમાં દશ પરાક્રમી કુમારોની સાહસગાથાઓ વણી લેવામાં આવી છે. આમાં કવિએ તે સમયના ભારતની સામાજિક સ્થિતિનો ખ્યાલ આપતાં રીતરિવાજો, રમતગમતો, ઉત્સવો વગેરેનું રસિક ભાષામાં સુંદર ચિત્રણ કર્યું છે. આ પુસ્તક ખાસ કરીને હાઈસ્કૂલ તથા કૉલેજના વિદ્યાર્થીઓ અને યુવાનોને પ્રેરણા આપનારું હોઈ સાહસ, દીર્ઘદૃષ્ટિ, ધીરજ અને વિચક્ષણતાના ગુણોને વિકસાવે તેવું રસપ્રદ વાચન પીરસે છે. (બીજી આવૃત્તિ)

ધીરા ભગતનાં પદો

પૃષ્ઠ ૭૨ : : કિંમત ૦–૨૫

શ્રી ડુંગરશી ધરમશી સંપટ સંપાદિત આ નાનકડા પુસ્તકમાં ધીરા ભગતનાં જ્ઞાનાત્મક અને ઉપદેશાત્મક ભક્તિભાવભર્યાં પ્રસિદ્ધ પદોને સંગ્રહવામાં આવ્યાં છે. (ચોથી આવૃત્તિ)

શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતા

પૃષ્ઠ ૨૫૬ : : કિંમત ૦–૪૦

ગુજરાતી સરલાર્થ સહિત મૂળ શ્લોકો સંસ્કૃત લિપિમાં આપ્યા છે. ગુટકા કદની નવી આવૃત્તિ.

હવે પછી પ્રકટ થનારાં પુસ્તકો

વલ્લભ ભટ્ટની વાણી, હરિવંશ, દયારામનાં ભજનો, પંચદશી, ભક્તચરિત્ર, ગિરધરકૃત રામાયણ વગેરે પ્રસિદ્ધ થશે.

★

BHRINGOL
MAHA BHRINGARAJ OIL

વાળની માવજત

વાળની માવજત રાખવામાં ભૃંગોલ મહત્વનો ભાગ ભજવે છે. તે જ્ઞાનતંતુને શાંતતા આપી ઉત્તેજીત કરે છે અને માથાને ઠંડક આપે છે. વળી, સુંદર, કાળા અને ભરાવદાર વાળની વૃદ્ધિ કરવામાં મદદ કરે છે.

ભૃંગોલ

સુગંધિત મહાભૃંગરાજ કેશ તેલ

ખાસ આયુર્વેદ તત્વો પ્રમાણે બનાવવામાં આવ્યું છે

ધી કૅલકટા કેમિકલ કું. લિ.
કલકત્તા–૨૯

મુંબઇ શાખા:—દેવકરણ મેનશન, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ–૨.

આપના
પ્રિયજનો
માટે...

ક્રાઈસ્લર એરટેમ્પની શીતળ, આરોગ્યપ્રદ આરામદાયક સગવડ

Airtemp

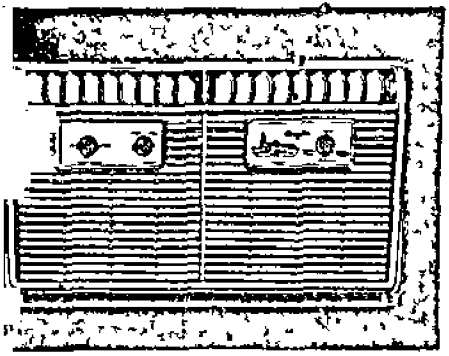

રૂમ એર કન્ડિશનર

ક્રાઈસ્લર એરટેમ્પની ખરીદી તમારી સાચી સંપત્તિ બની રહે છે. તેનાથી તમને આરોગ્યદાયક ઘસઘસાટ નિદ્રા... શીતળ આરામદાયક સગવડ...અને સ્વચ્છ રજકણ વિનાની હવા મળે છે. એરટેમ્પ સરળતાથી ચાલે છે, અવાજ થતો નથી અને તેની મશીનરી માટે પાંચ વર્ષની ગેરંટી આપવામાં આવે છે. તદુપરાંત વેચાણ બાદ એરટેમ્પ માટે કાર્યદક્ષ સેવા પણ પૂરી પાડવામાં આવે છે.

બોમ્બે સાઈકલ એન્ડ મોટર એજન્સી લિમિટેડ
૫૩૪, સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ-૭

ડીલર્સ:
ઇલેક્ટ્રો એર કન્ડિશનિંગ કોર્પોરેશ
આઈ. એ. સી. ઑફિસ સામે, ૧૭૫૯, મિરઝાપુર રોડ,
અમદાવાદ-૧

ફીનલેની છબી

ફીનલે

ધોતિયાં
સચ્ચા હીરા • બ્રેસલેટ
કીંગ્સ વેર • ઇન્દ્રધનુષ
ગ્લોરગોલ્ડ • રાજરાજેન્દ્ર

સુંદર વસ્ત્રોનું કેન્દ્ર

ધી ફીનલે ગ્રુપ ઑફ મીલ્સ

ભરોંસાપાત્ર 'ડેટૉલ'

અળાઈના ચેપથી રક્ષણ કરવામાં મદદ કરે છે

પસીનો નાજુક ચામડીનો કટ્ટર દુશ્મન છે. તે અળાઇને લીધે ચામડીમાં ખસ અને ચમચાટ ઉત્પન્ન કરે છે. ખંજવાળવાથી આપને આરામને બદલે વધુ નુકશાન કરશો. દુનિયાનું સર્વોત્તમ ચેપવિનાશક 'ડેટૉલ' મિશ્રિત પાણીથી તેને શાંત કરો. આપના સ્નાન કરવાના પાણીમાં મિશ્ર કરેલું 'ડેટૉલ' આપને આરામ આપે છે એટલું જ નહીં પણ અળાઈને ફેલાતી અને તેથી ઉત્પન્ન થતા જખમને અટકાવવામાં મદદ કરે છે. 'ડેટૉલ' એક સર્વોત્તમ ચેપવિનાશક છે, જે આપની ચામડીનું અળાઇથી રક્ષણ કરે છે.

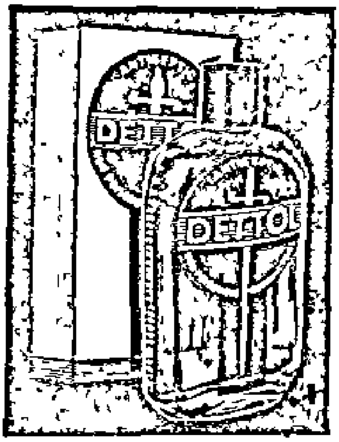

'ડેટૉલ' મિશ્રિત આપનું સ્નાન કરવા પાણી સુગંધિત અ સ્ફૂર્તિદાયક હોય છે. તેના કોગળા કરવાથ આપના ગળાનો દુખાવો અટકાવવા મદદ કરે છે. ઉપરાંત જમીનને પોતી અગ લુંછતી વખતે પાણી 'ડેટૉલ' ઉમેરો.

DL 11 ઍટલાન્ટીસ (ઈસ્ટ) લિમિટેડ (ઇંગ્લૅન્ડમાં સ્થપાએલી) JWTAEL5163.

પરશુરામ

વિવિધ માપ-વિવિધ ઘાટ
બરણી-ક્રોકરી

- ગ્લેઝ્ડ ટાઇલ્સ
- સેનીટરી વેર્સ
- રીફ્રાક્ટોરીઝ
- રમકડાં

પરશુરામ પોટરી વર્કસ કું. લિ.
મોરબી-થાન-વાંકાનેર-ધ્રાંગધ્રા

P.P.W.

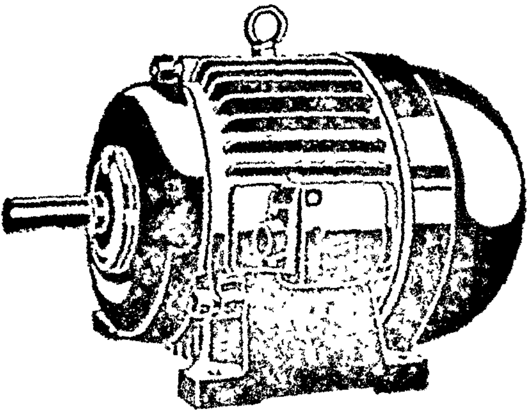

સ્પાર્ટન મોટર ગોઠવીને
તમારા ઉત્પાદન લક્ષાંકને
આંબી જાવ

બી. એસ. એસ. ૨૬૧૩ની ઢબે તૈયાર કરેલી સ્પાર્ટન મોટરની કાર્યક્ષમતા તથા ટકાઉપણાની પૂરેપૂરી ચકાસણી કરવામાં આવે છે. નિયમબદ્ધ, આંતર બદલી શકાય એવા મશીનના ભાગો કરકસર માટે બનાવેલા છે.

મળો :
બાટલીબૉય એન્ડ કંપની
માલિકો : ભોગીલાલ લહેરચંદ પ્રા. લિમિટેડ
રીચીરોડ, અમદાવાદ

participants
in planned
progress

[illegible]

ઉત્તમ આમ્લતાનાશક-રેચક

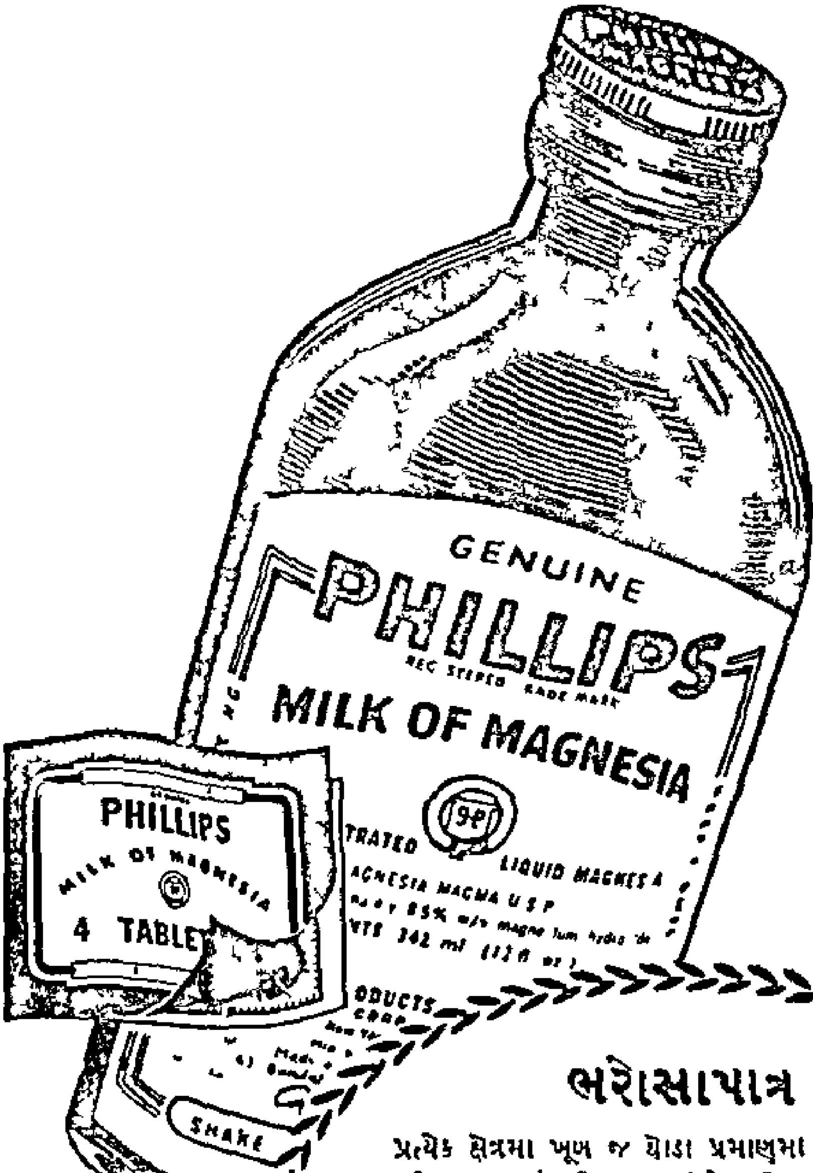
GENUINE
PHILLIPS
REG STERED TRADE MARK
MILK OF MAGNESIA
LIQUID MAGNESIA
MAGNESIA MAGMA U S P
SHAKE
PHILLIPS
MILK OF MAGNESIA
4 TABLE

ભરોસાપાત્ર

પ્રત્યેક ક્ષેત્રમા ખૂબ જ થોડા પ્રમાણમા એવી બનાવટો
હોય છે કે જેમને ઘણા વર્ષો સુધીના એક સરખા
દરજ્જા અને પૂરવાર ભરોસાપાત્રતાને લીધે, નામના પ્રાપ્ત
થાય છે આવી જ ભરોસાપાત્રતાને લીધે ૭૫ કરતા
વધુ વર્ષોથી ફિલિપ્સ મિલ્ક ઑફ મેગ્નેશિયાએ લોકોનો
વિશ્વાસ પ્રાપ્ત કરી જગતમા નામના મેળવી છે અને
સર્વત્ર તેની ભલામણ થાય છે

અધિકૃત નિયોજક: ડેઝ મેડિકલ સ્ટોર્સ (મેન્યુ.) પ્રા. લિ., એ બનાવ્યુ
કલકત્તા • મુંબઈ • દિલ્હી • મદ્રાસ • પટણા • ગૌહત્તી • કટક

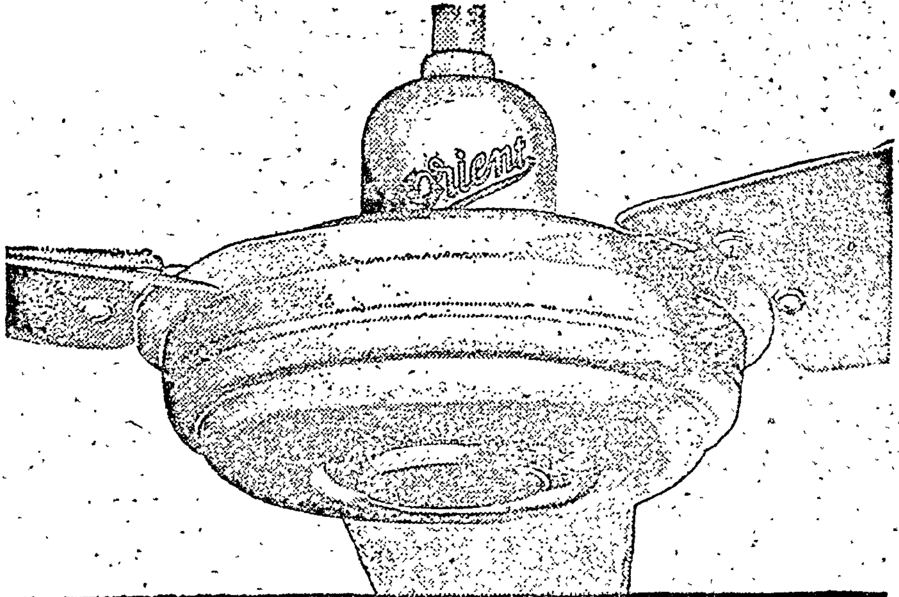

કુશળ ઇજનેરોની કળાથી ઉત્તમ પંખાઓ
બનાવવામાં આવે છે

આ છે
ઓરિએન્ટની
વિશિષ્ટતા

ઓરિએન્ટ
પંખા
કાર્યદક્ષતા અને દેખાવમાં
વધી આગળ છે

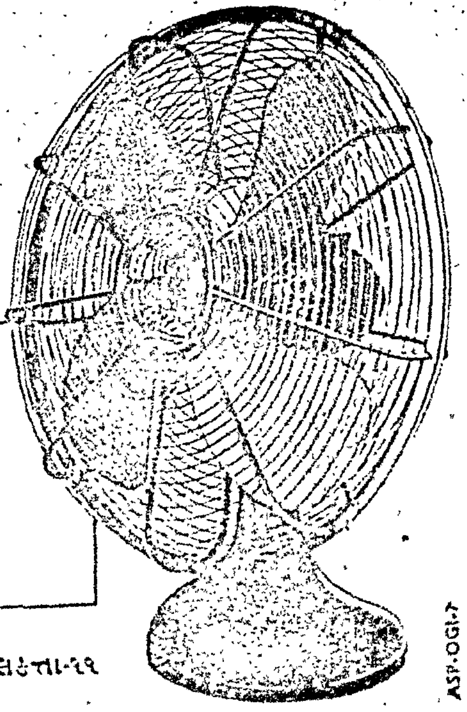

ASP.OGI-7

ઓરિએન્ટ જનરલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિ., કલકત્તા-૨૧

મુંબઈ રાજ્યના વિક્રેતાઓ :
ઓરીએન્ટ જનરલ એજન્સીઝ
પોદાર ચેમ્બર્સ, પારસી બજાર સ્ટ્રીટ,
મુંબઈ

ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર અને કચ્છના વિક્રેતાઓ :
ઓરીએન્ટ ટ્રેડીંગ કું.,
જૈન મંદિર સામે, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ
ટે. નં. : ૨૫૧૨ * તાર : **ઓલપરપઝ**

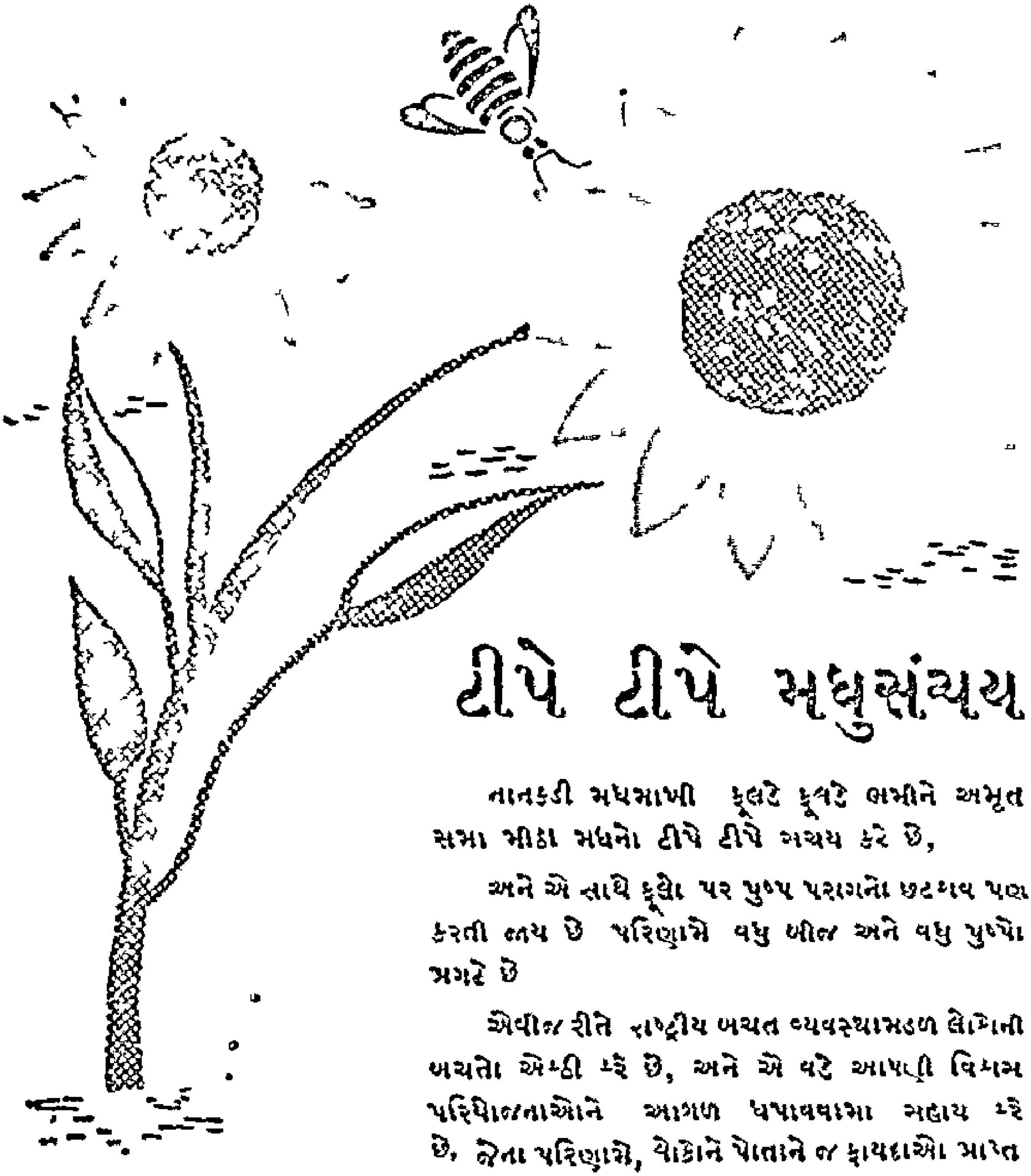

ટીપે ટીપે મધુસંચય

નાનકડી મધમાખી ફૂલડે ફૂલડે ભમીને અમૃત સમા મીઠા મધનો ટીપે ટીપે સંચય કરે છે,

અને એ સાથે ફૂલો પર પુષ્પ પરાગનો છંટકાવ પણ કરતી જાય છે પરિણામે વધુ બીજ અને વધુ પુષ્પો પ્રગટે છે

એવીજ રીતે રાષ્ટ્રીય બચત વ્યવસ્થામંડળ લોકોની બચતો એકઠી કરે છે, અને એ વડે આપણી વિકાસ પરિયોજનાઓને આગળ ધપાવવામાં સહાય કરે છે, જેના પરિણામે, લોકોને પોતાને જ ફાયદાઓ પ્રાપ્ત થાય છે

નાની બચતની જામીનગીરીઓ તથા ખાતાઓ અંગેની વિગતવાર માહિતી માટે કોઈ પણ ટપાલ કચેરીનો અથવા રા બ વ્ય મંડળના કોઈ પણ અધિકારીનો સંપર્ક સાધો

રાષ્ટ્રીય બચત વ્યવસ્થામંડળ

DA 61/746

શાલીમાર
સુપરલેક
સીન્થેટીક ઇનેમલ

દરેક
ઉપયોગ
માટે
એકજ પેઇન્ટ

- જલદીથી સૂકાઇને કઠણ બની જાય તેવો અતિશય ચળકાટવાળો સીન્થેટીક ઇનેમલ.
- અંદરના તેમજ બહારના ઉપયોગ માટે.
- બ્રશથી, સ્પ્રેથી અથવા તો ડબોળીને લગાડી શકાય છે.
- એક બીજામાં ભેળવી શકાય તેવા ૩૮ રંગોમાં.

સંપૂર્ણ વિગત માટે અમારા
ડેટા શીટ નં. ડી એસ/૭/૫/૬૧
માટે પો. બૉક્સ નં. ૬૮,
કલકત્તા-૧ માં લખો.

શાલીમાર પેઇન્ટ
કલકત્તા • મુંબઇ • મદ્રાસ • ન્યુ દિલ્હી • કાનપુર (પરદેશોમાં એજન્ટ)

SPW639A GUJ

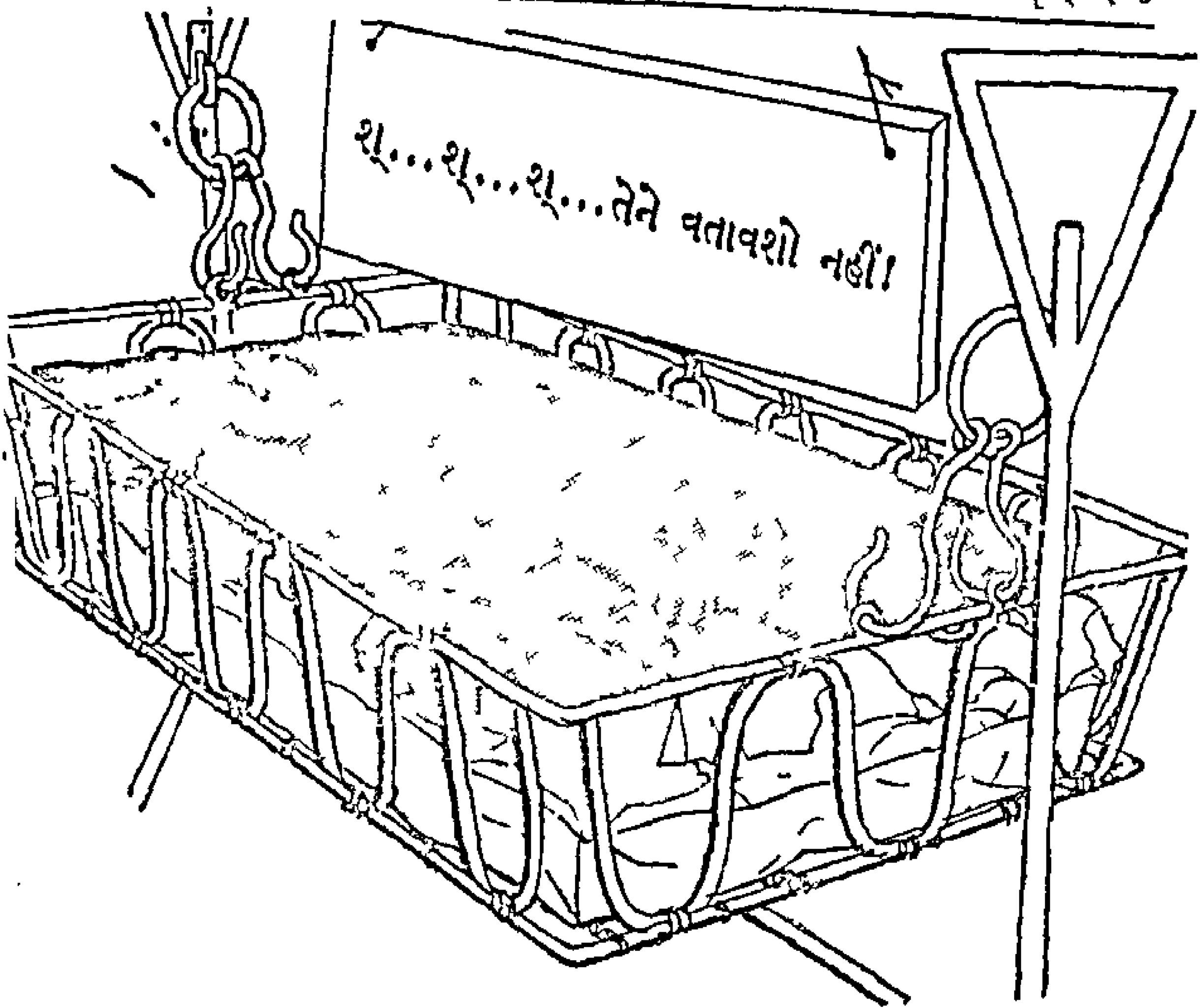
શ્...શ્...શ્...તેને વતાવશો નહીં!

તે શીખી રહેલ છે અને શીખતાં-શીખતાં મોટી થઈ રહેલ છે!

AMRUTANJAN
Gripe Mixture
AMRUTANJAN LIMITED

ઘૂંટણીએ ચાલતાં, બેસતા, ઊંભા રહેતાં અને ડગલા ભરતા આ બધુ તેણે એક વર્ષમાં જ શીખવાનું છે! સાથેસાથે તેનું વજન પણ ઓછામાં ઓછું બમણા જેટલું તો થવું જ જોઇએ! તેના માબાપની સહાય વગર તે આ બધુ કેમ કરી શકે! અપચન જેવી તકલીફોને લીધે તેની પ્રગતિ ખોરવાઇ ન જાય તે જોવાની ફરજ તો તેમની જ છે

બાળકોને અમૃતાંજન લિમિટેડનું ગ્રાઇપ મિક્સ્ચર આપવા ડૉક્ટરો કહે છે કારણકે તેનાથી બાળકોની તબિયત ઠીક રહે છે અને દાંત ફૂટતી વખતે પણ તેમને ત્રાસ થતો નથી

આપના બાળકને રોજ [illegible] ચાના એક ચમચા જેટલું અમૃતાંજન લિમિટેડનું ગ્રાઇપ મિક્સ્ચર આપો આમ કરવાથી તેને શારીરિક વિકાસ સાધવામાં મદદ થશે

અમૃતાંજન લિમિટેડનું ગ્રાઇપ મિક્સ્ચર

બનાવનાર અમૃતાંજન લિમિટેડ, ૧૪/૧૫, લઝ ચર્ચ રોડ, મદ્રાસ ૪
અને મુંબઇ ૧ • કલકત્તા ૧ • ન્યુ દિલ્હી ૧

/T-AM/G/1417

એક ગલાસ

કિસાન સ્કવૉશ પીઓ

અને તાજાં-માજાં બનો

તે કેવો સ્વાદિષ્ટ, ઉત્સાહવર્ધક અને પૌષ્ટિક હોય છે! તે ડાળી પ
પાકેલાં ફળોના રસમાંથી બનાવેલો હોઈ તેમાં વિટામિનો
ભરપૂર હોય છે.

અણધાર્યા આવતા મહેમાનોના સત્કાર માટે એકાદ વધારાની બાટલી હંમેશ ઘરમાં રાખી મૂકો.

સાન સ્ક્વૉશ ઑરેન્જ, લેમન અને બીજા છ પ્રકારનો મળે છે

સાન પ્રૉડક્ટ્સ લિમિટેડ, બેંગલોર

JWT-KP 1609

ખરીદી કિલોમાં કરો

[illegible]

મેટ્રિક વજનો દેશભરમા ફરજિયાત બન્યા છે. જૂના વજનોનો ઉપયોગ ગેરકાયદેસર ગણાશે.

કિંમત બદલીનુ કોઠક
(શેર [બ] ના
ભાવ પરથી
કિલોગ્રામનો ભાવ)

આટલા નવા પૈસે શેર(બ) તો કેટલા નવા પૈસે કિલોગ્રામ

ન.પૈ./(બ)શેર	ન.પૈ./કિ.ગ્રા.	ન.પૈ./(બ)શેર	ન.પૈ./કિ.ગ્રા.	ન.પૈ./(બ)શેર	ન.પૈ./કિ.ગ્રા.	ન.પૈ./(બ)શેર	ન.પૈ./કિ.ગ્રા.	ન.પૈ./(બ)શેર	ન.પૈ./કિ.ગ્રા.
૧	૧	૨૧	૨૩	૪૧	૪૪	૬૧	૬૫	૮૧	
૨	૨	૨૨	૨૪	૪૨	૪૫	૬૨	૬૬	૮૨	
૩	૩	૨૩	૨૫	૪૩	૪૬	૬૩	૬૮	૮૩	૮
૪	૪	૨૪	૨૬	૪૪	૪૭	૬૪	૬	૮૪	
૫	૫	૨૫	૨૭	૪૫	૪૮	૬૫	૭૦	૮૫	૯
૬	૬	૨૬	૨૮	૪૬	૪	૬૬	૭૧	૮૬	૯
૭	૮	૨૭	૨૯	૪૭	૫૦	૬૭	૭૨	૮૭	૯
૮	૯	૨૮	૩૦	૪૮	૫૧	૬૮	૭૩	૮૮	૯૪
૯	૧૦	૨૯	૩૧	૪૯	૫૩	૬૯	૭૪	૮૯	૯૫
૧૦	૧૧	૩૦	૩૨	૫૦	૫૪	૭૦	૭૫	૯૦	૯૬
૧૧	૧૨	૩૧	૩૩	૫૧	૫૫	૭૧	૭૬	૯૧	૯૮
૧	૧૩	૩૨	૩૪	૫૨	૫૬	૭૨	૭૭	૯૨	૯
૧૩	૧૪	૩૩	૩૫	૫૩	૫૭	૭૩	૭૮	૯૩	૧૦૦
૧૪	૧૫	૩૪	૩૬	૫૪	૫૮	૭૪	૭	૯૪	૧૦૧
૧૫	૧૬	૩૫	૩૮	૫૫	૫૯	૭૫	૮૦	૯૫	૧૦૨
૧૬	૧૭	૩૬	૩૯	૫૬	૬૦	૭૬	૮૧	૯૬	૧૦૩
૧૭	૧૮	૩૭	૪૦	૫૭	૬૧	૭૭	૮૩	૯૭	૧૦૪
૧૮	૧૯	૩૮	૪૧	૫૮	૬૨	૭૮	૮૪	૯૮	૧૦૫
૧૯	૨૦	૩૯	૪૨	૫૯	૬૩	૭	૮૫	૯	૧૦૬
૨૦	૨૧	૪૦	૪૩	૬૦	૬૪	૮૦	૮૬	૧૦૦	૧૦૭

આટલા રૂપિયે શેર (બ) તો કેટલા રૂપિયે કિલોગ્રામ

રૂ./(બ)શેર	રૂ./કિ.ગ્રા.	રૂ./(બ)શેર	રૂ./કિ.ગ્રા.	રૂ./(બ)શેર	રૂ./કિ.ગ્રા.	રૂ./(બ)શેર	રૂ./કિ.ગ્રા.	રૂ./(બ)શેર	રૂ./કિ.ગ્રા.
૧	૧ ૦૭	૧૧	૧૧ ૭૯	૨૧	૨૨ ૫૧	૩૧	૩૩ ૨૨	૪૧	૪૩ ૪
૨	૨ ૧૪	૧૨	૧૨ ૮૬	૨૨	૨૩ ૫૮	૩૨	૩૪ ૨	૪૨	૪૫ ૦૧
૩	૩ ૨૨	૧૩	૧૩ ૯૩	૨૩	૨૪ ૬૫	૩૩	૩૫ ૩૭	૪૩	૪૬ ૦૮
૪	૪ ૨૯	૧૪	૧૫ ૦૦	૨૪	૨૫ ૭૨	૩૪	૩૬ ૪૪	૪૪	૪૭ ૧૫
૫	૫ ૩૬	૧૫	૧૬ ૦૮	૨૫	૨૬ ૭	૩૫	૩૭ ૫૧	૪૫	૪૮ ૨૩
૬	૬ ૪૩	૧૬	૧૭ ૧૫	૨૬	૨૭ ૮૬	૩૬	૩૮ ૫૮	૪૬	૪૯ ૩૦
૭	૭ ૫૦	૧૭	૧૮ ૨૨	૨૭	૨૮ ૯૪	૩૭	૩૯ ૬૫	૪૭	૫૦ ૩૭
૮	૮ ૫૭	૧૮	૧ ૨૯	૨૮	૩૦ ૦૧	૩૮	૪૦ ૭૨	૪૮	૫૧ ૪૪
૯	૯ ૬૪	૧૯	૨૦ ૩૬	૨૯	૩૧ ૦૮	૩	૪૧ ૮૦	૪૯	૫૨ ૫૧
૧૦	૧૦ ૭૨	૨૦	૨૧ ૪૩	૩૦	૩૨ ૧૫	૪૦	૪૨ ૮૭	૫૦	૫૩ ૫૮

૧ કિલોગ્રામ (૧,૦૦૦ ગ્રામ)=૮૬ તોલા

ભારત સરકાર દ્વારા પ્રકાશિત

DA 6 59

બ્રિટાનિયા

ગ્લુકોઝ

મિલ્ક બિસ્કિટ

તાકાત વધારે છે અને ઉમંગી બનાવે છે

BRITANNIA
GLUCOSE
GLUCOSE
BBB

બ્રિટાનિયા ગ્લુકોઝ મિલ્ક બિસ્કિટ ચાખતાંની સાથે આપને એવી લાગણી ઉત્પન્ન થશે કે "તે કેવા ચમત્કારિક બિસ્કિટ છે"! તેમ છતાં બ્રિટાનિયા બિસ્કિટનો લહેજતદાર સ્વાદ એ તો ફક્ત તેના ગુણમાંનો અર્ધોગુણ છે. શક્તિદાયક પોષણથી ભરપૂર બ્રિટાનિયા ગ્લુકોઝ મિલ્ક બિસ્કિટ આપને તાકાતવાન અને ઉમંગી બનાવે છે.

આજેજ બ્રિટાનિયા ગ્લુકોઝ મિલ્ક બિસ્કિટ ખરીદો ! ઘેર એક પૅકેટ લઇ જાઓ. ખાત્રી છે કે તે આપના સમસ્ત કુટુંબને જરૂર ખુશ કરશે.

બ્રિટાનિયા
ગ્લુકોઝ
આપના કુટુંબ માટે
આદર્શ બિસ્કિટ છે

બ્રિટાનિયા
બિસ્કિટ

IS:1011

યોજનાથી તમને શું શું મળશે?

રોજગારીની વધુ તકો

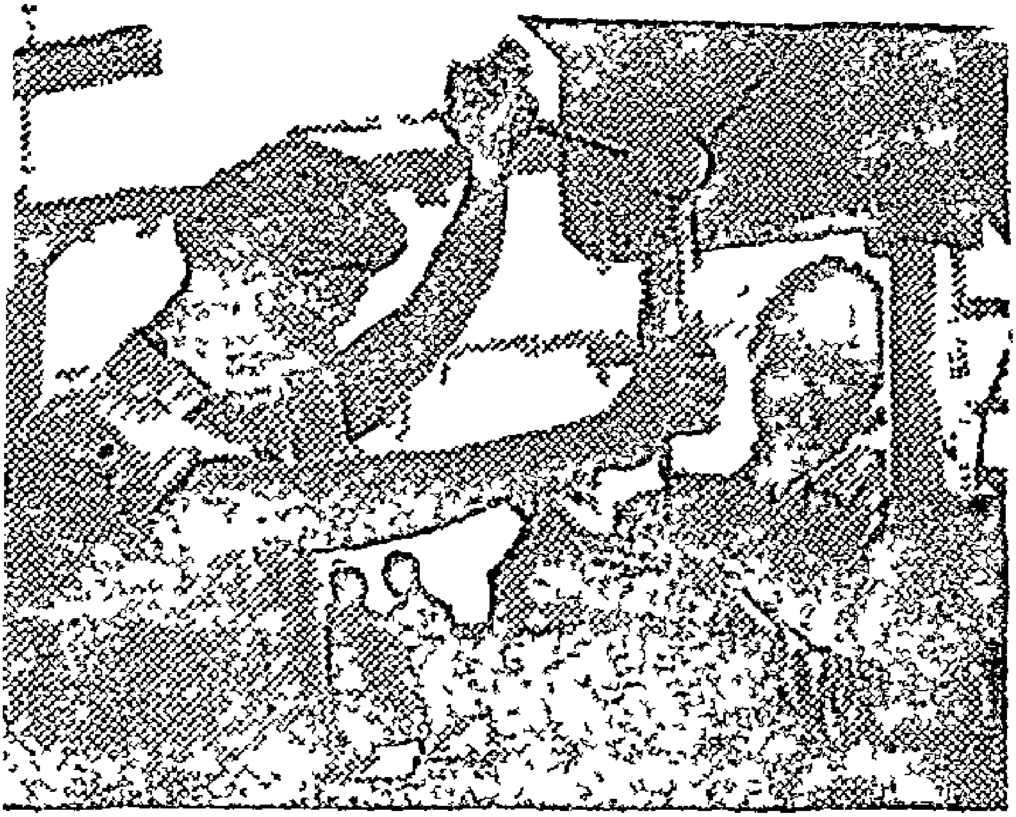

ત્રીજી પંચવર્ષીય યોજનામાં

- સઘન ખેતી અને ભૂમિવિકાસ દ્વારા ખેતીવાડીના ક્ષેત્રમાં ૩૫ લાખ લોકો માટે વધુ રોજગારીની જોગવાઈ થશે
- ઉદ્યોગો વાહનવ્યવહાર, વાણિજ્ય સામાજિક સેવાઓ તથા સરકારી નોકરીઓમાં ૧ કરોડ ને ૫ લાખ લોકો માટે વધુ રોજગારી ઊભી થઈ શકશે

પરિણામે

તમને રોજગારી અને વધુ ઉજ્જવળ
કારકીર્દિની નવીન તકો સાંપડશે

યોજનાને સફળ બનાવવામાં સહાયક
બનો, એથી અંતે થશે...

ત્રીજી
પંચવર્ષીય
યોજના

સહુને માટે
સુંદર જીવન

૧-મે '૬૨

દરેક જણ બિન્નીનું ડ્રિલ વાપરે છે

ઊંચી જાતના કપાસમાંથી બનાવેલું બિન્નીનું ડ્રિલ વર્ષોનાં વર્ષો સુધી ટકે છે અને હંમેશા સરસ દેખાય છે. એ સફેદ, રંગીન અને ખાખી એવા વિવિધ પ્રકારનું મળે છે.

દુકાન પર આ બોર્ડ ધરાવતા બિન્નીના અધિકૃત સ્ટૉકિસ્ટો પાસેથી આપ આપને જોઈતું બિન્નીનું કાપડ કન્ટ્રોલ ભાવે ખરીદી શકો છો.

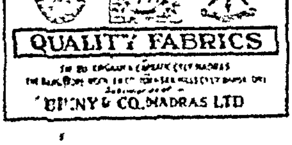
WE STOCK
QUALITY FABRICS
BINNY & CO. MADRAS LTD

ધી બકિંગહામ ઍન્ડ કર્નાટિક કંપની લિમિટેડ
બિન્ની ઍન્ડ કંપની (મદ્રાસ) લિમિટેડની ઉપ-કંપની

JWT-BC-D-1736

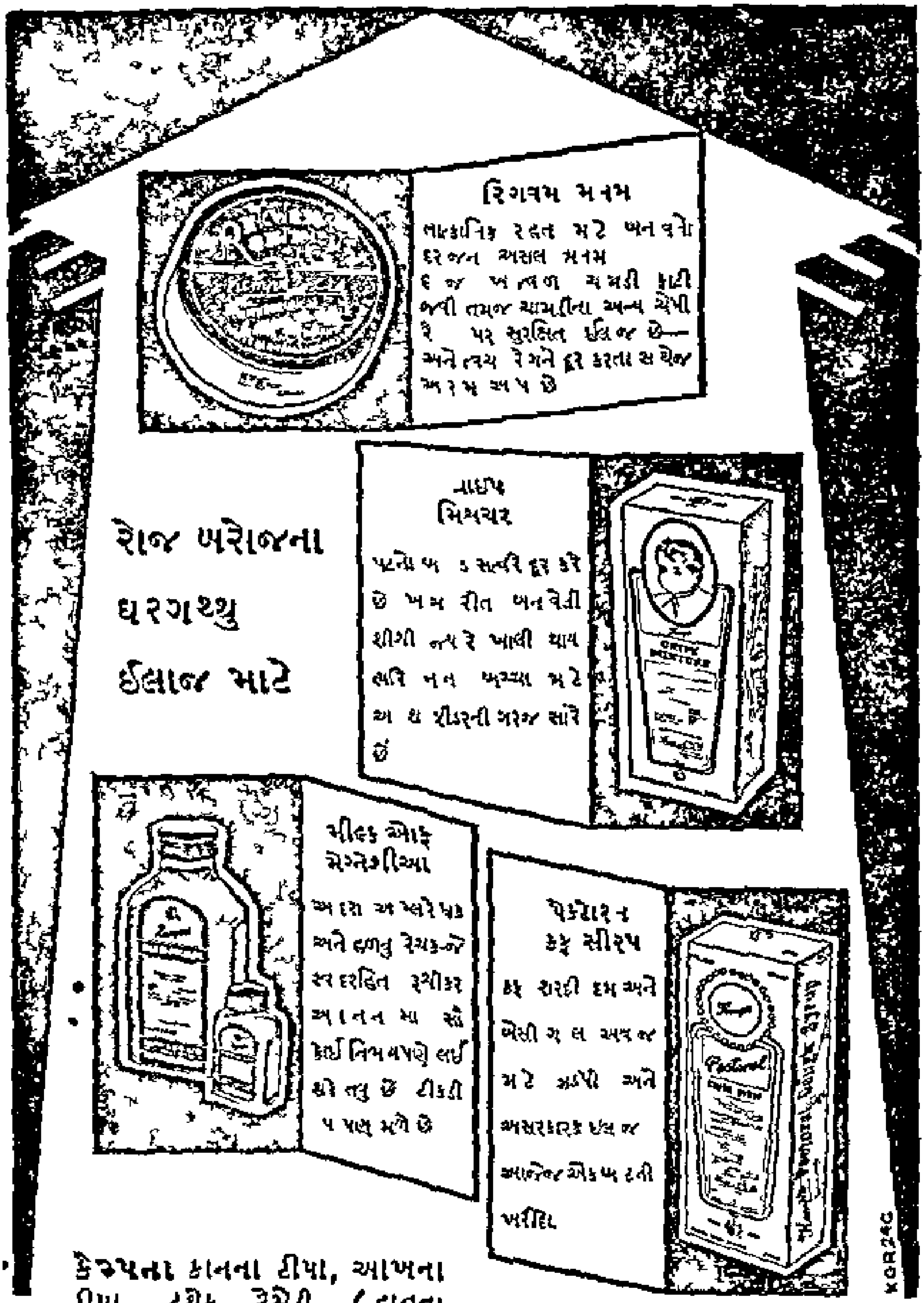

રિગલમ મલમ

લાક્ષણિક રક્ત માટે બનાવેલો
દરરોજનો અસલ મલમ
દાઝ ખજવાળ ચામડી ફાટી
જવી તેમજ ચામડીના અન્ય ચેપી
રોગ પર સુરક્ષિત ઈલાજ છે—
અને ત્વચા રોગને દૂર કરતા સત્વર
આરામ આપે છે

રોજ બરોજના
ઘરગથ્થુ
ઈલાજ માટે

ગ્રાઈપ
મિક્ષ્ચર

પેટનો બ ડ સળી દૂર કરે
છે ખાસ રીતે બનાવેલી
શીશી જ્યારે ખાલી થાય
ત્યારે મન ભરવા માટે
આ થ ફીડરની જરૂર સારે
છે

મીલ્ક ઓફ
મેગ્નેશીઆ

અ દો અ ખરે પક
અને હળવું રેચક—જે
સ્વાદરહિત રુચીકર
આનંદમાં સૌ
કોઈ નિયમપણે લઈ
શકે તેવું છે ટીકડી
પ પણ મળે છે

પેક્ટોરલ
કફ સીરપ

કફ શરદી દમ અને
બેસી ગએલ અવાજ
માટે ઝડપી અને
અસરકારક ઈલાજ
આજેજ એક પ્રતી
ખરીદો

કેમ્પના કાનના ટીપા, આંખના ટીપા, ટુથેક રેમેડી (દાંતના કળતર માટે), પેન બામ, સુવાનું પાણી અને ચૂનાનું પાણી પણ વાપરો

કેમ્પ એન્ડ કું. લિ., મુંબઈ–કલકત્તા–દિલ્હી–મદ્રાસ

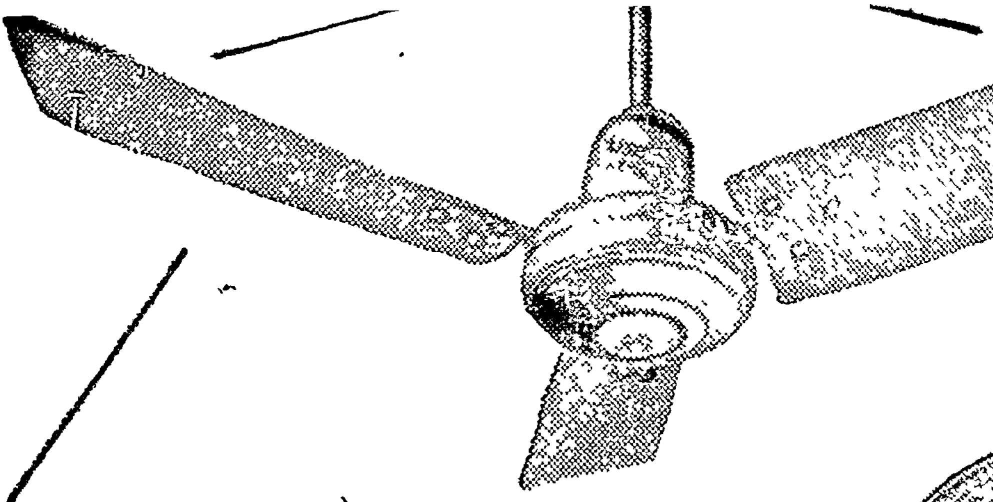

દુનિયાના ૪૦ દેશોની પ્રજામાં પસંદગી પામેલાં "ઉષા"ના પંખા તેની ક્વોલીટી અને ચોકસાઈ ભરેલ ઘડતર માટે પ્રખ્યાત છે.

વિશ્વના એક માત્ર સૌથી મોટા એકમ–પંખા બનાવવાના કારખાનામાં, કુશળ કારીગરો દ્વારા બનાવેલા "ઉષા" પંખા ભારતમાં સૌથી વધુ વેચાણ ધરાવે છે.

જે પંખો ખરીદો તો ખાત્રીપુર્વક ઉષાજ ખરીદો–વેચાણમાં સૌની મોખરે.

તમારા ઘર માટે સર્વશ્રેષ્ઠ

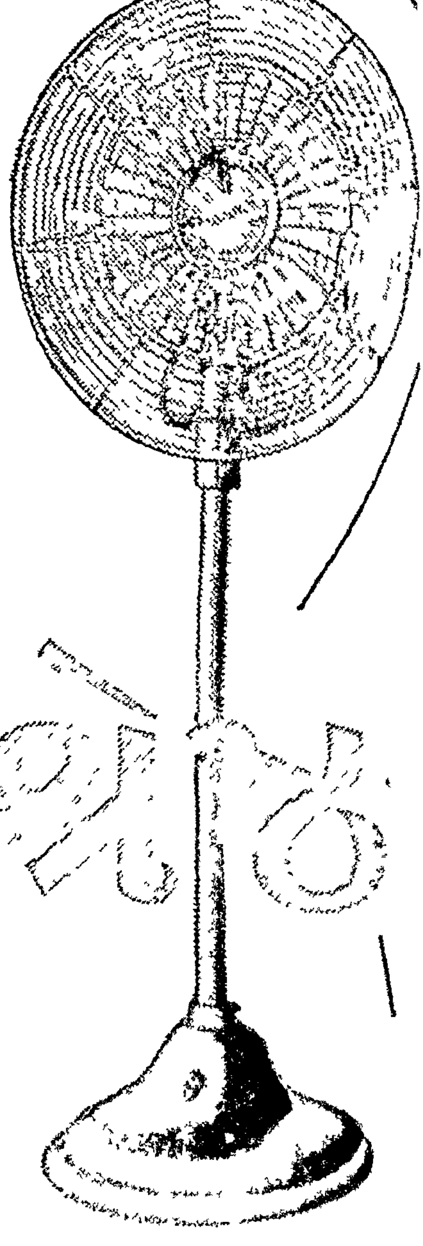

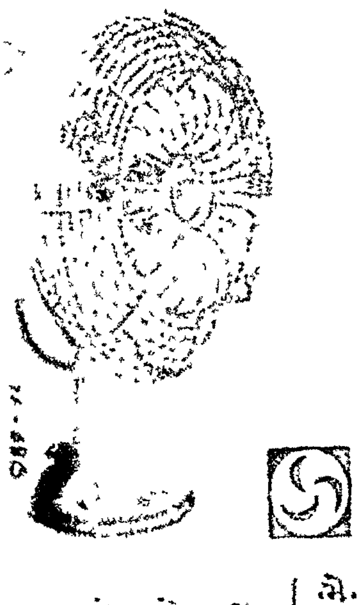

સર્વ સીલીંગ પંખાઓ ડબલ બોલ બેરીંગ ધરાવે છે જેથી તે વગર તકલીફે લાંબો વખત સુંદર કામ આપે છે.

ઉષા પંખાઓ

ધી જય એન્જીનીઅરીંગ વર્કસ લી., કલકત્તા

સોલ એજન્ટ્સ :
મે. વિશ્વા એન્ડ કુાં., ખાડિયા, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ
મે. ઉષા સેલ્સ પ્રા. લિ., તાદેરી મંઝિલ, [illegible], અમદાવાદ

૭૬૪-૬૨

પતિ વિહોણી પણ નથી ઓશિયાળી

આ ગોમતી બેનની જ વાત લો. આમ તો તદ્દન એકલાં જ છે. છોકરૂંછૈયું પણ નથી. પરંતુ નિરાંતે શાંતિથી પૂજાપાઠ અને ભજન-કીર્તનમાં દિવસો વિતાવે છે.

પતિને તો માત્ર માસિક રૂ. ૨૫૦ નો પગાર હતો. ભરજુવાનીમાં એકાએક હૃદય બંધ પડવાથી મૃત્યુ પામ્યા. પરંતુ વિચારપૂર્વક પોતાની જિંદગીનો વીમો* ઉતરાવ્યો હતો તે પાછળ રૂ. ૫૦૦૦ ની મૂડી ગોમતી બેન માટે મૂકતા ગયા.

આ વીમો એ ગોમતી બેનનો એક માત્ર સહારો છે. આજે તે એકલાં છે પણ કોઈનાં ઓશિયાળાં નથી. પતિના સ્મરણમાં અને ભગવદ્ ભજનમાં આનંદથી પવિત્ર જીવન ગુજારે છે.

*નફાવગરની હયાતીની વીમા પોલીસી

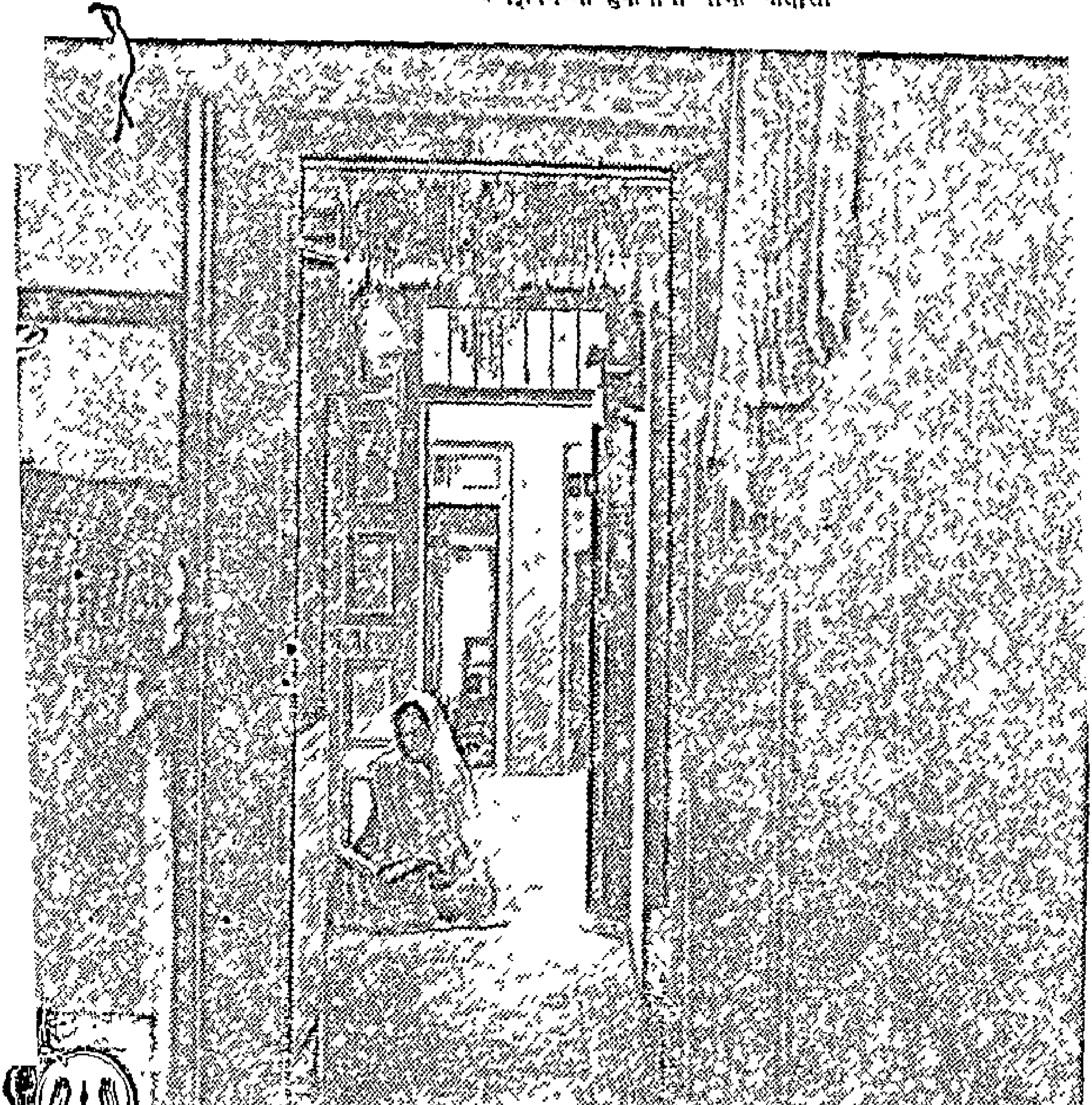

જીવન વીમાની સેવા અજોડ છે.

ASP/LIC 78 GUJ.

આશા પારેખનું રૂપરહસ્ય...

'મ્હારી કાંતિના જતન માટે લક્સ અજોડ છે!'

આશા પારેખનું રૂપરહસ્ય આપનું પણ રૂપરહસ્ય બની શકે. . લક્સ વાપરો .
એનું સૌમ્ય ફીણ, એની અદ્ભુત સુગંધ આપને અત્યંત ગમી જશે.
લક્સ પસંદ કરો...હવે મેઘધનુષના આકર્ષક રંગોમાં મળે છે. અને સફેદ પણ!
આપની કાંતિના જતન માટે આપ પણ લક્સ ટૉયલેટ સાબુ વાપરો.

LUX
TOILET SOAP
LUX
TOILET SOAP

ચિત્ર-તારિકાઓનો શુદ્ધ, સૌમ્ય સૌંદર્ય સાબુ

'જેવો શ્રેષ્ઠ સાબુ
તેવા ચિત્તાકર્ષક રંગ!'
આશા પારેખ કહે છે

LTS. 113-X52 GJ

હિન્

અખંડ આનંદ

સસ્તું સાહિત્ય

[illegible]

૩૦, જૂન-૧૯૬૨
વર્ષ ૧૫, અંક ૮

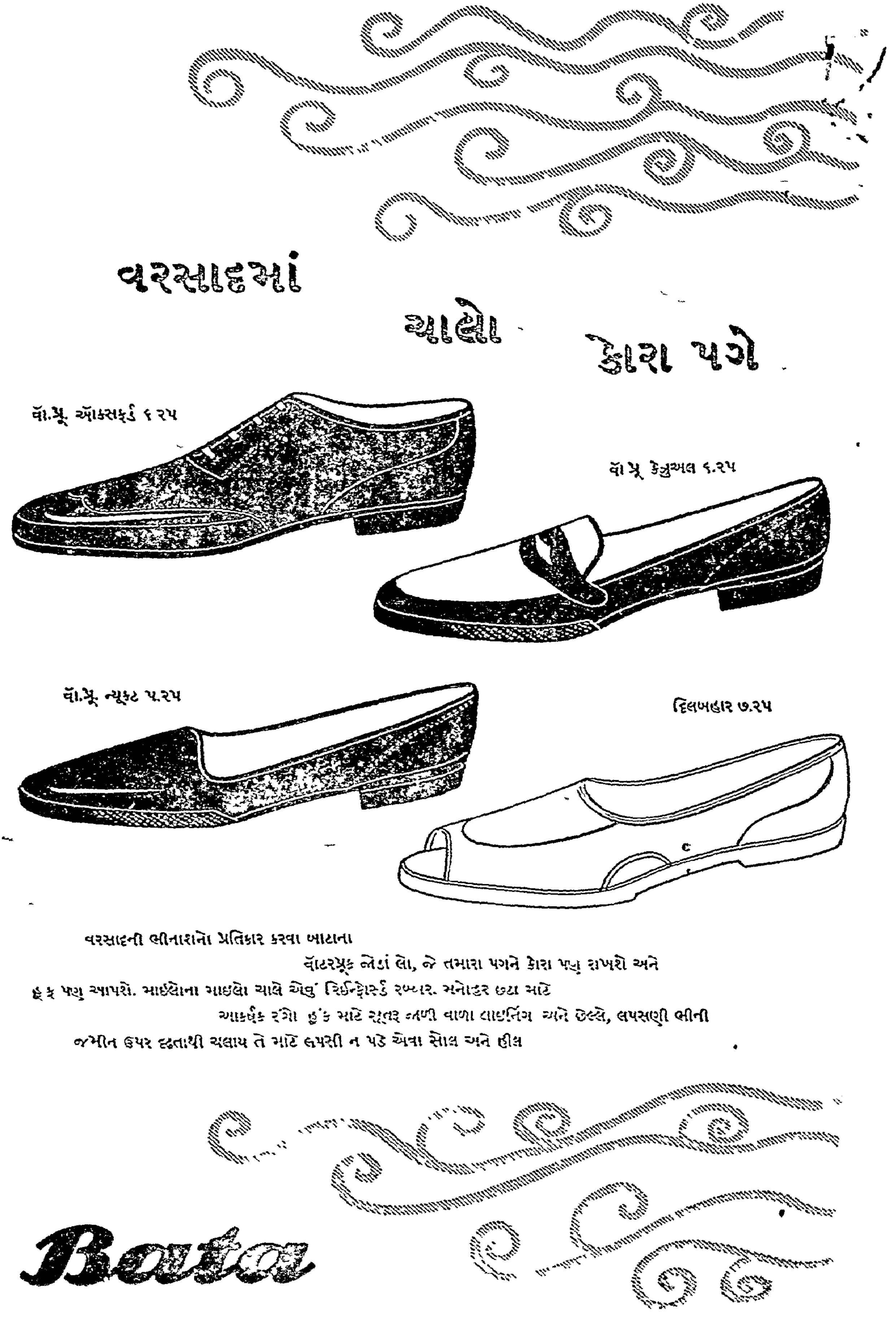

વરસાદમાં આવો કોરા પગે

વૉ.પ્રૂ. ઑકસફર્ડ ૬ ૨૫

વૉ.પ્રૂ. કેઝુઅલ ૬.૨૫

વૉ.પ્રૂ. ન્યૂકટ ૫.૨૫

દિલબહાર ૭.૨૫

વરસાદની ભીનાશનો પ્રતિકાર કરવા બાટાના વૉટરપ્રૂફ જોડાં લો, જે તમારા પગને કોરા પણ રાખશે અને હૂંફ પણ આપશે. માઈલોના માઈલો ચાલે એવું રિઈન્ફોર્સ્ડ રબ્બર. મનોહર છટા માટે આકર્ષક રંગો હૂંફ માટે સુતર જાળી વાળા લાઈનિંગ અને ઈન્સ્લે, લપસણી ભીની જમીન ઉપર દ્રઢતાથી ચલાય તે માટે લપસી ન પડે એવા સોલ અને હીલ

Bata

કુશળ ઇજનેરોની કળાથી ઉત્તમ પંખાઓ
બનાવવામાં આવે છે

આ છે
ઓરિએન્ટની
વિશિષ્ટતા

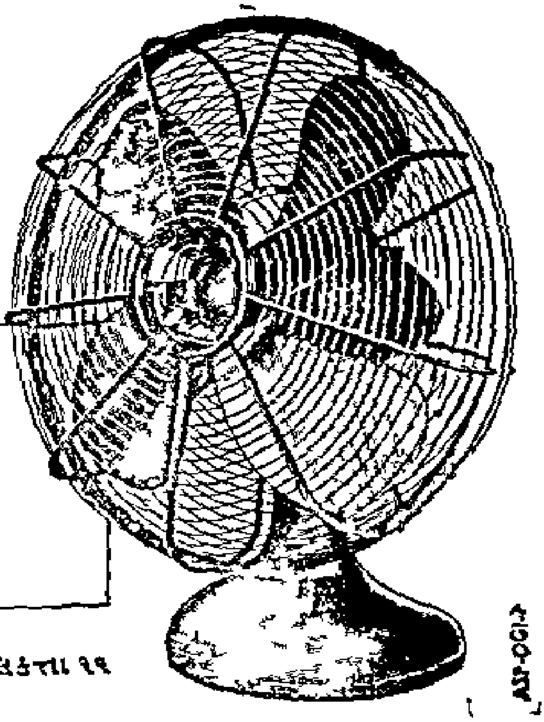

ઓરિએન્ટ
પંખા

કાર્યદક્ષતા અને દેખાવમા
વધો આગળ છે

ઓરિએન્ટ જનરલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ લિ કલકત્તા ૧૧

મુંબઈ રાજ્યના વિક્રેતાઓ
ઓરીએન્ટ જનરલ એજન્સીઝ
પોદ્દાર ચેમ્બર્સ પારસી બઝાર સ્ટ્રીટ,
મુંબઈ

ગુજરાત સૌરાષ્ટ્ર અને કચ્છના વિક્રેતાઓ
ઓરીએન્ટ ટ્રેડીંગ કું.,
જૈન મંદિર સામે ગાંધી રોડ, અમદાવાદ
ટે ન ૨૫૧૨૨ * ગ્રામ ઓલપરપઝ

ઉત્તમ આમ્લતાનાશક-રેચક

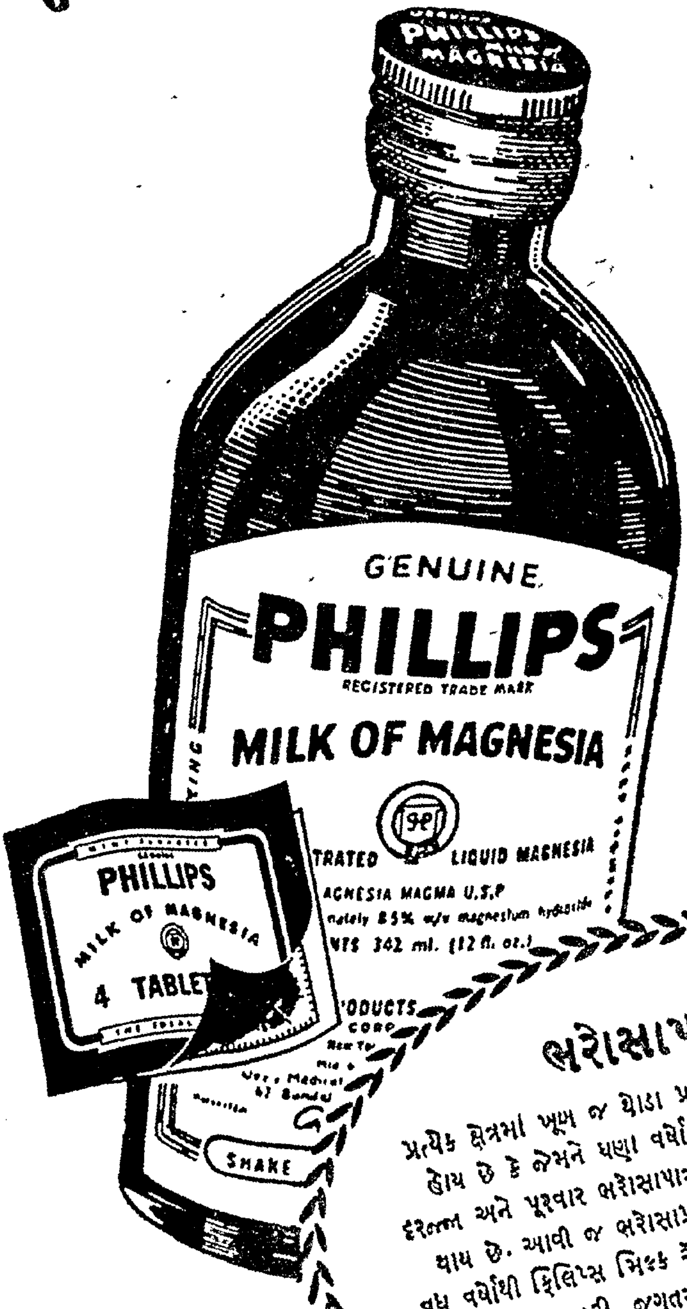
PHILLIPS
MAGNESIA
GENUINE
PHILLIPS
REGISTERED TRADE MARK
MILK OF MAGNESIA
TRATED LIQUID MAGNESIA
AGNESIA MAGMA U.S.P
NTS 342 ml. (12 fl. oz.)
ODUCTS
CORP
SHAKE
PHILLIPS
MILK OF MAGNESIA
4 TABLE

ભરોસાપાત્ર

પ્રત્યેક ક્ષેત્રમા ખૂબ જ થોડા પ્રમાણમાં એવી બનાવટો
હોય છે કે જેમને ઘણા વર્ષો સુધીના એક સરખા
દરજ્જા અને પૂરવાર ભરોસાપાત્રતાને લીધે, નામના પ્રાપ્ત
થાય છે. આવી જ ભરોસાપ્રાત્રતાને લીધે ૭૫ કરતાં
વધુ વર્ષોથી ફિલિપ્સ મિલ્ક ઑફ મેગ્નેશિયાએ લોકોનો
વિશ્વાસ પ્રાપ્ત કરી જગતમાં નામના મેળવી છે અને
સર્વત્ર તેની ભલામણ થાય છે

અધિકૃત નિયોજક : ડ્રેઝ મેડિકલ સ્ટોર્સ (મેન્યુ.) પ્રા. લિ., એ બનાવ્યું
કલકત્તા * મુંબઈ * દિલ્હી * મદ્રાસ * પટણા * ગૌહત્તી * કટક

'એનેસિન'
ચાર દવાઓના સંયોજનને લીધે

દુઃખાવો દૂર કરે છે

જ્ઞાનતંતુઓનું સાંત્વન કરે છે

બેચેનીને ભગાવી દે છે

તાવ ઓછો કરે છે

'એનેસિન'માં ડૉક્ટરના સુરક્ષિત પ્રીસ્ક્રીપ્શન જેવી ચાર દવાઓનુ વૈજ્ઞાનિક સંયોજન છે તેથી તે દુઃખાવામાંથી અધિક ઝડપે સંપૂર્ણ આરામ આપે છે. એનેસિન (૧) માથાનો દુઃખાવો, શરદી, તાવ, દાંતનો દુઃખાવો અને સ્નાયુપીડાને ખૂબ ઝડપથી દૂર કરે છે. (૨) જ્ઞાનતંતુઓના કળતરનું શમન કરે છે— આપને સુખચેન અને આરામ બક્ષે છે. (૩) બેચેની દૂર કરે છે. (૪) તાવ ઓછો કરે છે.

સ્વાસ્થ્યરક્ષક સીલબંધ સેલોફેન પાકીટમાં મળે છે.
૨ ટીકડીઓના માત્ર ૧૩ ન. પૈ.

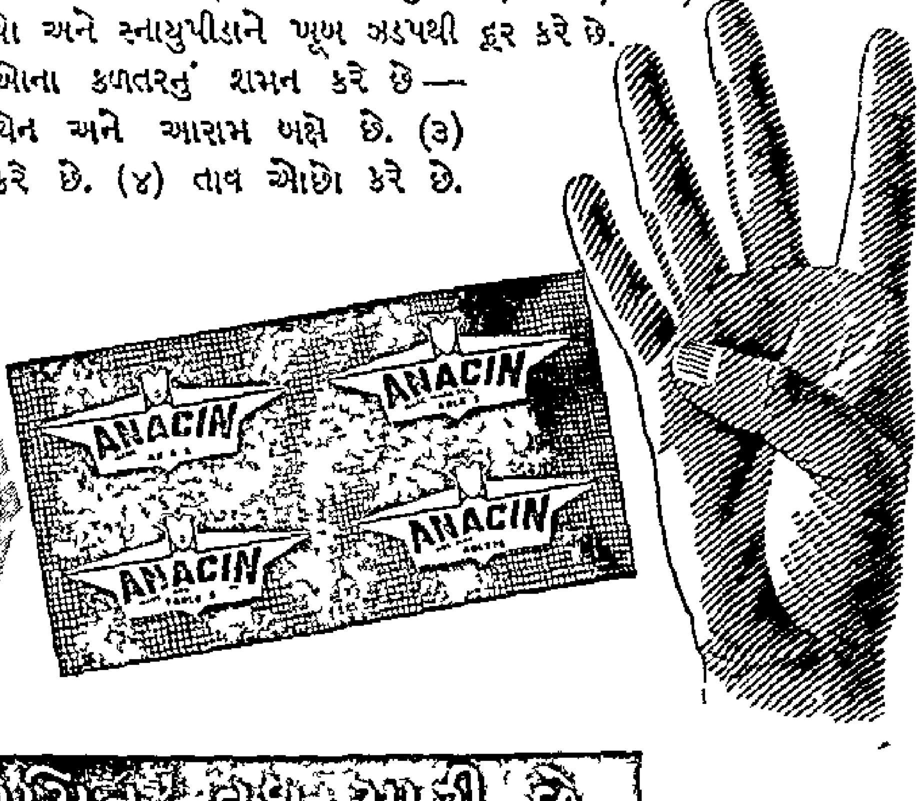

'એનેસિન' વધુ સારી છે

Registered User. GEOFFREY MANNERS & CO LIMITE

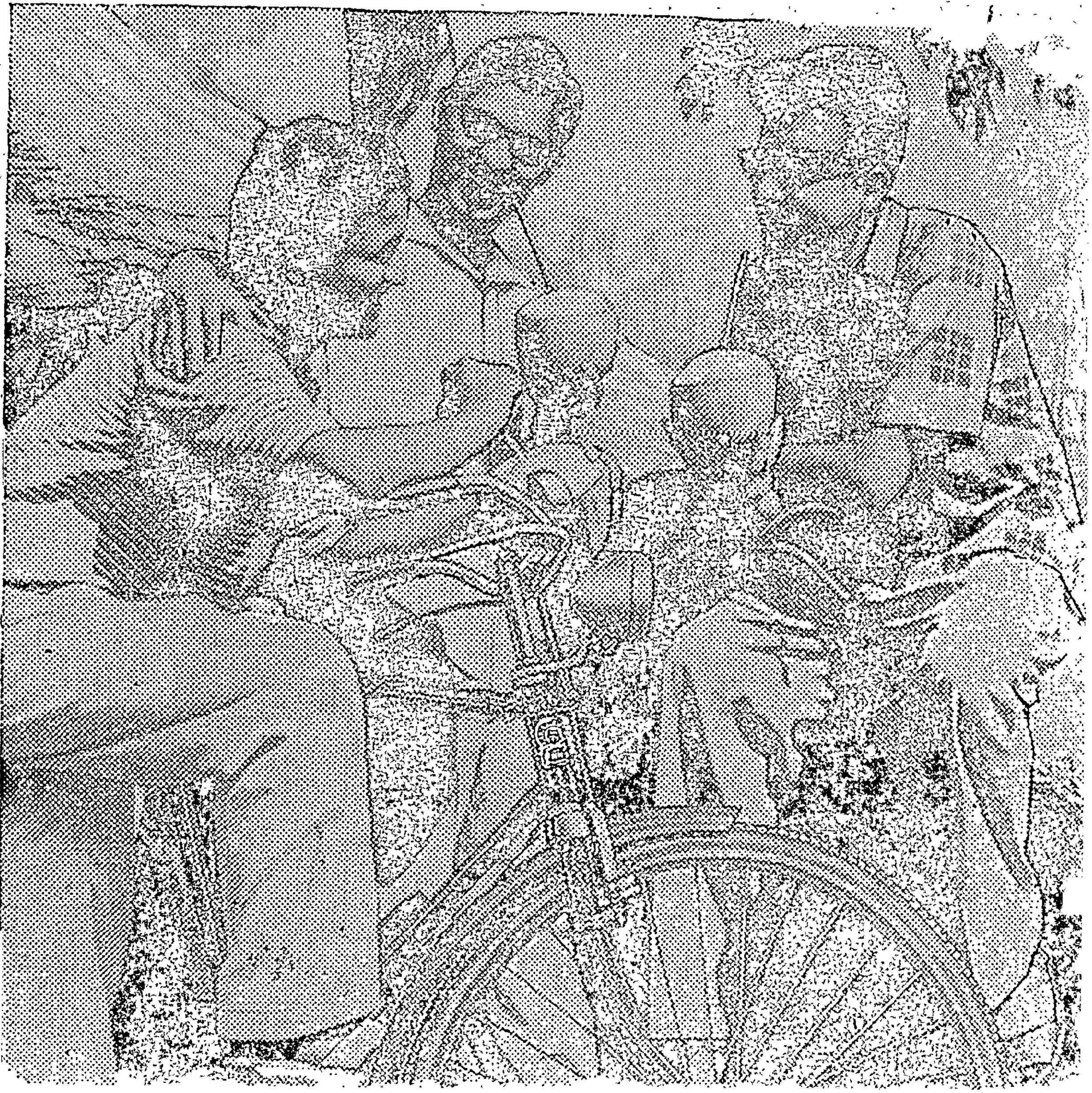

PHILLIPS ફિલિપ્સ સાઈકલ

ખાસ આપના માટે બનાવેલી છે

ચમકદાર, સુંદર દેખાવવાળી ફિલિપ્સ સાઈકલ આપના જેવા ઉત્સાહી યુવાનો માટે જ ખાસ બનાવેલી છે. ઉત્કૃષ્ટ પોલાદની આ સાઇકલ એટલી બધી મજબૂત હોય છે કે બેદરકારીથી વપરાય તો પણ વર્ષોનાં વર્ષો સુધી ઉત્તમ સેવા બજાવે છે.

આશરે ૭૦ વર્ષો થયાં દુનિયાભરમાં મશહૂર ફિલિપ્સ સાઈકલો હવે ટી. આઈ. સાઇકલ્સના એકદમ અદ્યતન કારખાનામાં ચોકસાઇપૂર્વક બનાવવામાં આવે છે.

ટી. આઈ. સાઇકલ્સ ઑફ ઇન્ડિયા, અમ્બત્તૂર (મદ્રાસ પાસે)

IWT/TIC/PH-1403

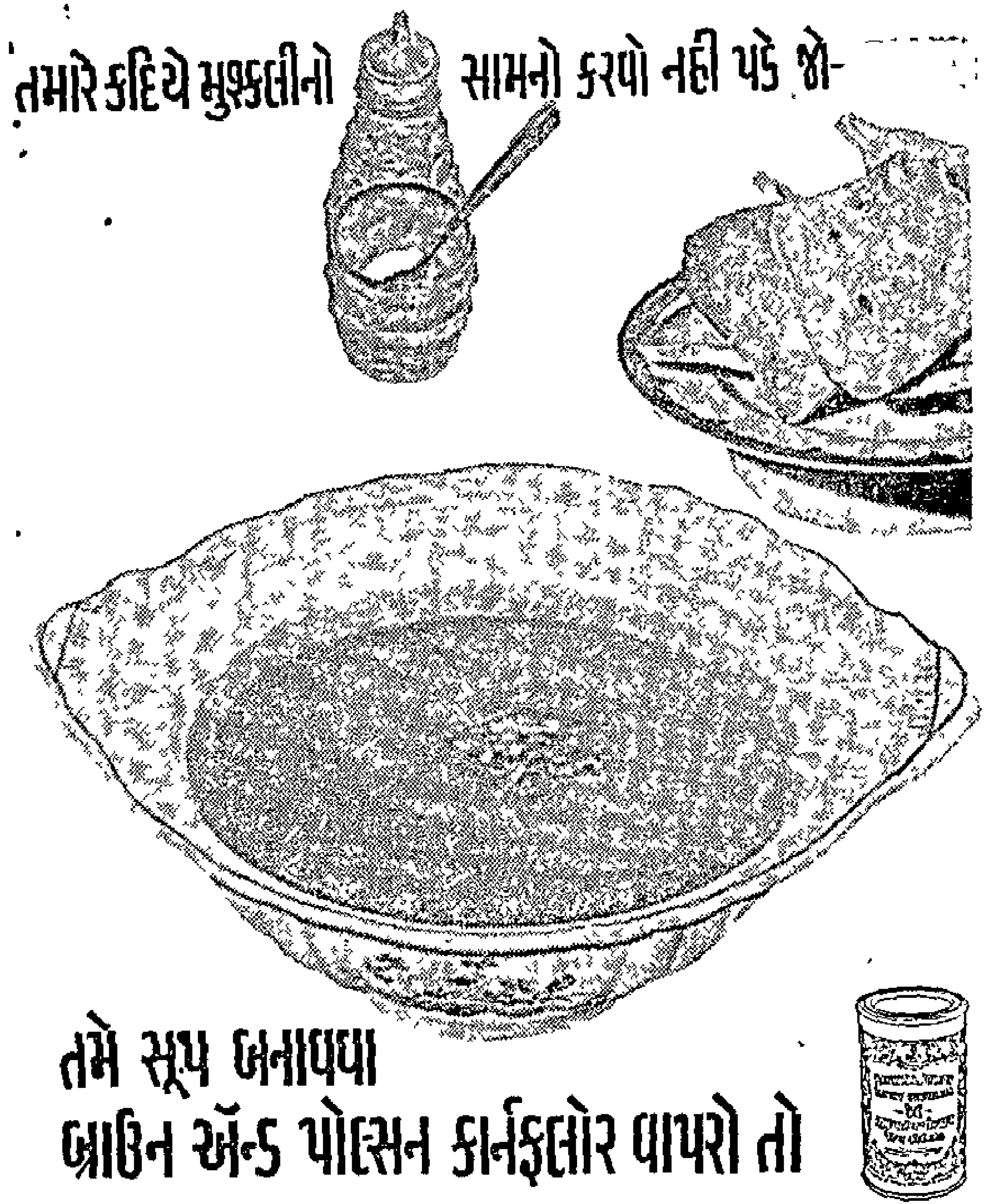
તમારે કદિયે મુશ્કેલીનો સામનો કરવો નહીં પડે જો-
તમે સૂપ બનાવવા
બ્રાઉન ઍન્ડ પોલ્સન કૉર્નફ્લોર વાપરો તો

કોઈ પણ ભોજનની લહેજતદાર શરૂઆત એટલે જ બ્રાઉન ઍન્ડ પોલ્સન પેટન્ટ કૉર્નફ્લોર વડે બનાવેલું ઉત્કૃષ્ટ સુપ. બીજી કોઈ પણ વસ્તુ સુપની સુગંધને સવાઈ બહેલાવતી નથી કે નથી તેને એટલું મલાઈદાર કે ક્ષુધાપ્રેરક બનાવતી. સ્ટયુ, ગ્રેવી અને સૉસને ઘટ્ટ બનાવવા માટે બ્રાઉન ઍન્ડ પોલ્સન પેટન્ટ કૉર્નફ્લોર આદર્શ છે. એના વડે આ વાનગીઓ પૌષ્ટિક બને છે અને એમનો રુચિકર દેખાવ ભોજનને મજેદાર બનાવે છે.

કૉર્ન પ્રોડક્ટસ કું. (ઇન્ડિયા) પ્રાઇવેટ લિ.

મફત બાજુનું કુપન ભરીને બ્રાઉન ઍન્ડ પોલ્સન ફ્લેવર્ડ કૉર્નફ્લોર અથવા વેરાઇટી કસ્ટર્ડ પાવડરના પેકેટની અંદરની પાંચ થેલીઓ સાથે મોકલાવો અને અંગ્રેજી, હિન્દી, તામિલ, તેલુગુ, ગુજરાતી, મલયાલમ, ઉર્દૂ, બંગાળી અથવા મરાઠી ભાષામાં (જરૂર ન હોય તે ભાષાના નામ છેકી નાખો) પ્રેરક વાનગી-પુસ્તક મંગાવો.

શ્રીમાન/શ્રીમતિ/કુમારી..
....
સરનામું...
....
પ્રતિ ડિપાર્ટમેન્ટ નં. AKA-10
કૉર્ન પ્રોડક્ટસ કું. (ઇન્ડિયા) પ્રાઇવેટ લિ.
પો. બો. ૯૯૪, મુંબઈ ૧
આ પ્રસ્તાવ માત્ર હિન્દુસ્તાન માટે જ છે.

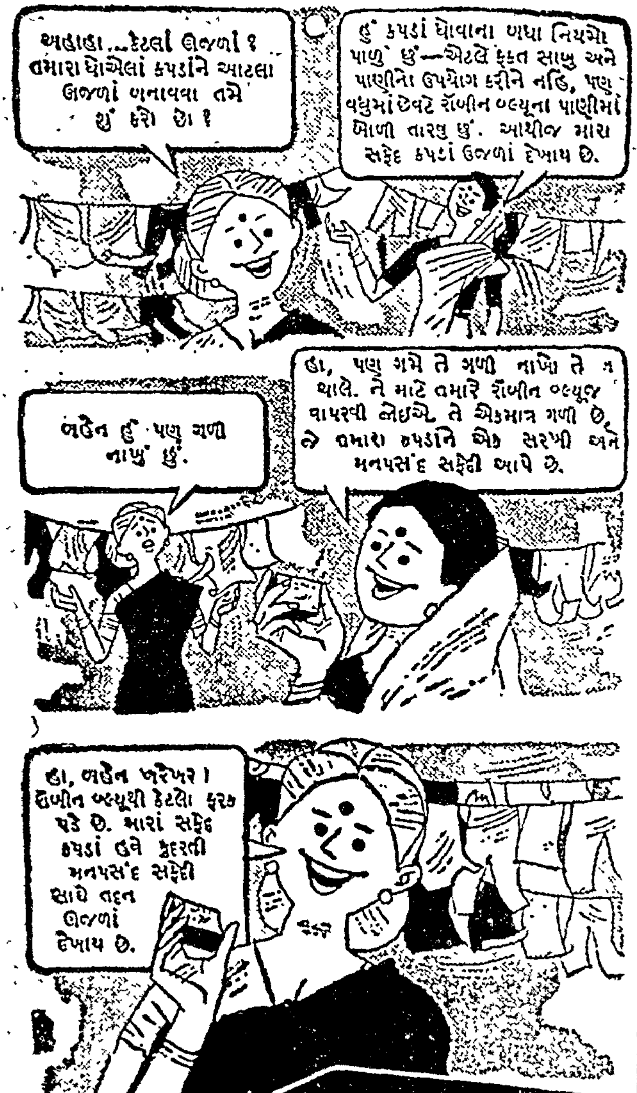
અહાહા...કેટલાં ઉજળાં ! તમારા ધોએલાં કપડાંને આટલાં ઉજળાં બનાવવા તમે શું કરો છો ?
હું કપડાં ધોવાના બધા નિયમો પાળું છું—એટલે ફક્ત સાબુ અને પાણીનો ઉપયોગ કરીને નહિ, પણ વધુમાં છેવટે રૉબીન બ્લ્યૂના પાણીમાં બોળી તારવું છું. આથીજ મારાં સફેદ કપડાં ઉજળાં દેખાય છે.
બહેન હું પણ ગળી નાખું છું.
હા, પણ ગમે તે ગળી નાખો તે ન ચાલે. તે માટે તમારે રૉબીન બ્લ્યૂજ વાપરવી જોઇએ. તે એકમાત્ર ગળી છે, જે તમારા કપડાંને એક સરખી અને મનપસંદ સફેદી આપે છે.
હા, બહેન ખરેખર ! રૉબીન બ્લ્યૂથી કેટલો ફરક પડે છે. મારાં સફેદ કપડાં હવે કુદરતી મનપસંદ સફેદી સાથે તદ્દન ઉજળાં દેખાય છે.

Robin Ultramarine
STANDARD QUALITY
RECKITT & COLMAN OF INDIA LTD.
for ATLANTIS (EAST) LTD.
કુદરતી મનપસંદ સફેદી માટે
ARRC 1 GUJ

રૉબીન બ્લ્યૂ*

● રૉબીન અલ્ટ્રામરીન
●નું પ્રખ્યાત નામ

*એટલાંટીસ (ઇસ્ટ) લિમિટેડ (ઇંગ્લંડમાં સ્થપાયેલી)

વુડવર્ડ્ઝ
'ગ્રાઇપ વૉટર'
શાણી માતાઓ
૫૦ કરતાંએ
વધારે વર્ષોથી વાપરે છે.

અધિકૃત એજન્ટો:
કામલ મેન્યુફેક્ચરીંગ-કેમીસ્ટસ લિમિટેડ., મુંબઈ; એમ. છ. શાહાની એન્ડ કું. (કલકત્તા) પ્રાઇવેટ લિમિટેડ., કલકત્તા; ટી. ટી. કૃષ્ણમાચારી એન્ડ કું., મદ્રાસ; એમ. છ. શાહાની એન્ડ કું. (દિલ્હી) પ્રાઇવેટ લિમિટેડ., દિલ્હી.

OP 115 GUJ

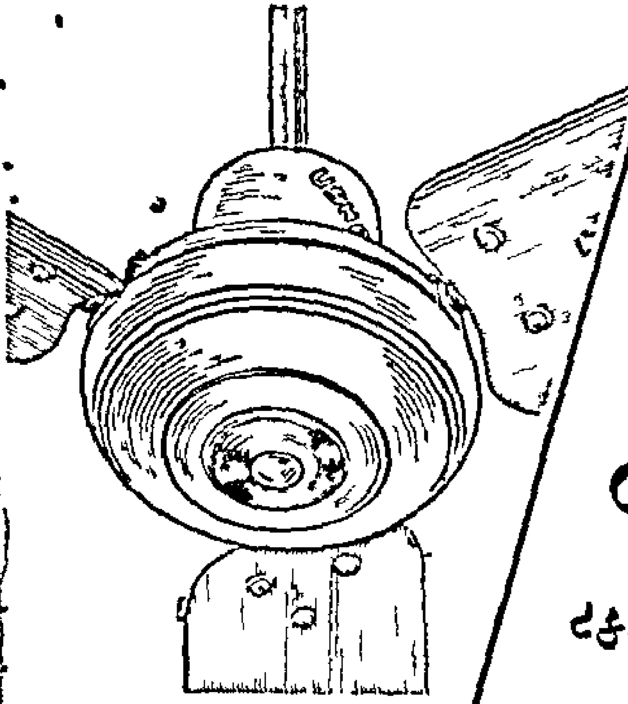

ડબલ બૉલ-બેરિંગથી ટકવામાં બમણો ઉષા પંખો

તમે સીલિંગ પંખો ખરીદો ત્યારે ખાતરી કરીલો કે તેને બે ઠેકાણે બૉલ બેરિંગ છે.

- ડબલ બૉલ બેરિંગ તેને અવાજરહિત ચાલવામાં મદદ કરે છે.
- ડબલ બૉલ બેરિંગ ઍવરેજ ટકવામાં વધુ,

ઉષા બજારમાં આજે સૌથી લોકપ્રિય પંખો

જય એન્જીનીઅરિંગ વર્કસ લિમિટેડ કલકત્તા

JT 45-007

સોલ એજન્ટ્સ
મે. વિશ્વા એન્ડ કું., ખાડયા ચાર રસ્તા, અમદાવાદ
મે. ઉષા સેલ્સ પ્રા. લિ., તાહેરી મંઝિલ ત્રણ દરવાજા, અમદાવાદ

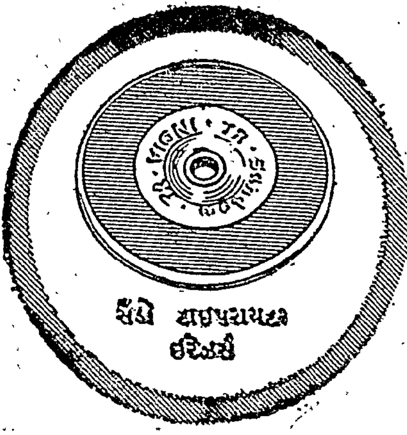
ફેંડે ટાઇપરાયટર
ઇરેઝર્સ

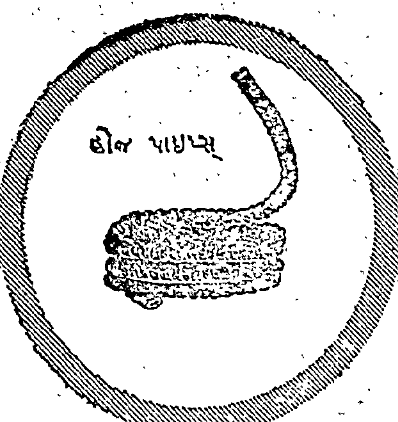

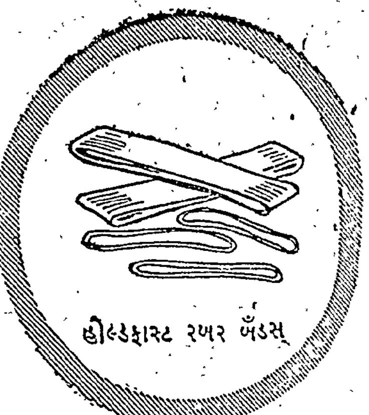
હોલ્ડફાસ્ટ રબર બૅંડસ્

નિર્યાત માટે તયાર...

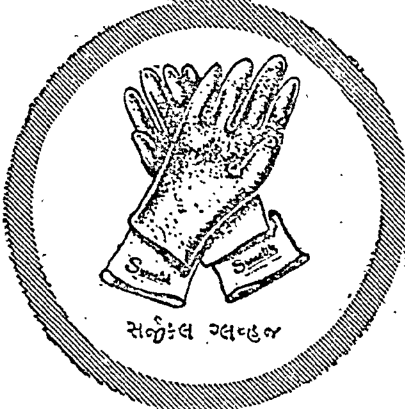
સર્જીકલ ગ્લવ્હઝ

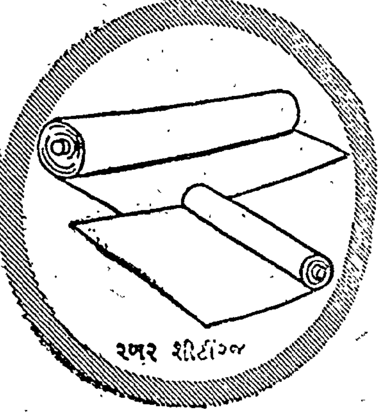
રબર શીટીંગ્જ

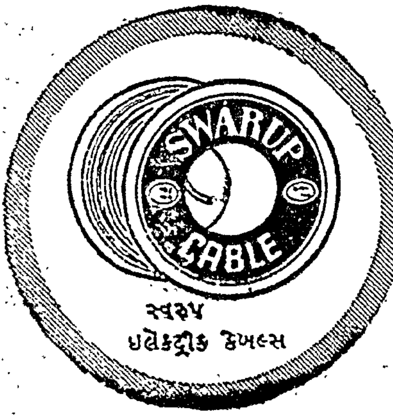

સ્વરૂપ
ઇલેક્ટ્રીક કેબલ્સ

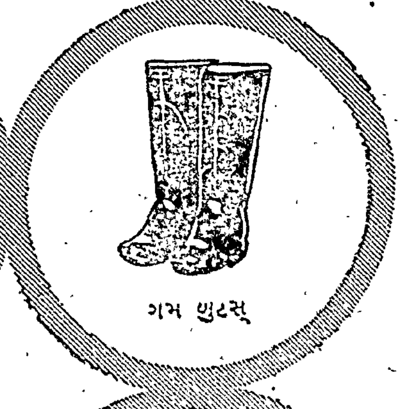
ગમ બુટસ્

સ્વસ્તિક રબર પ્રોડકટસ્ નો માલ હવે નિર્યાત્ માટે તયાર છે. અમારો વિશ્વાસ ઉંચા દર્જાના માલમાજ છે અને અદ્યાવત ઉત્પાદન તંત્રના સહાય્યથી અમે ખાસ માલ તયાર કરી શકીયે છીયે. તમે અમારા માલની સરખામણી બીજા કોઈપણ કંપનીના માલની સાથે કરી શકો છો. એક વાર વાપરીને ખાત્રી કરી લો.

અમારા નિર્યાત ખાતું તમારાથી
આવથી પૂછતાછ માટે તયાર છે

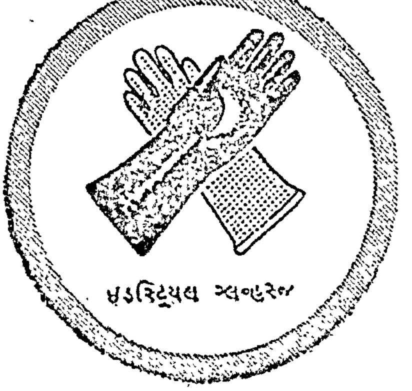
ઇંડસ્ટ્રીયલ ગ્લવ્હઝ

Swastik સ્વસ્તિક રબર પ્રોડક્ટસ્ લિમિટેડ
ખડકી, પુંના-૩. ભારત

બિન્નીની

નવી કરચલીવિરોધી વિધિને લીધે

હનાવાનો સૂટ

આખો દિવસ સરસ દેખાય છે

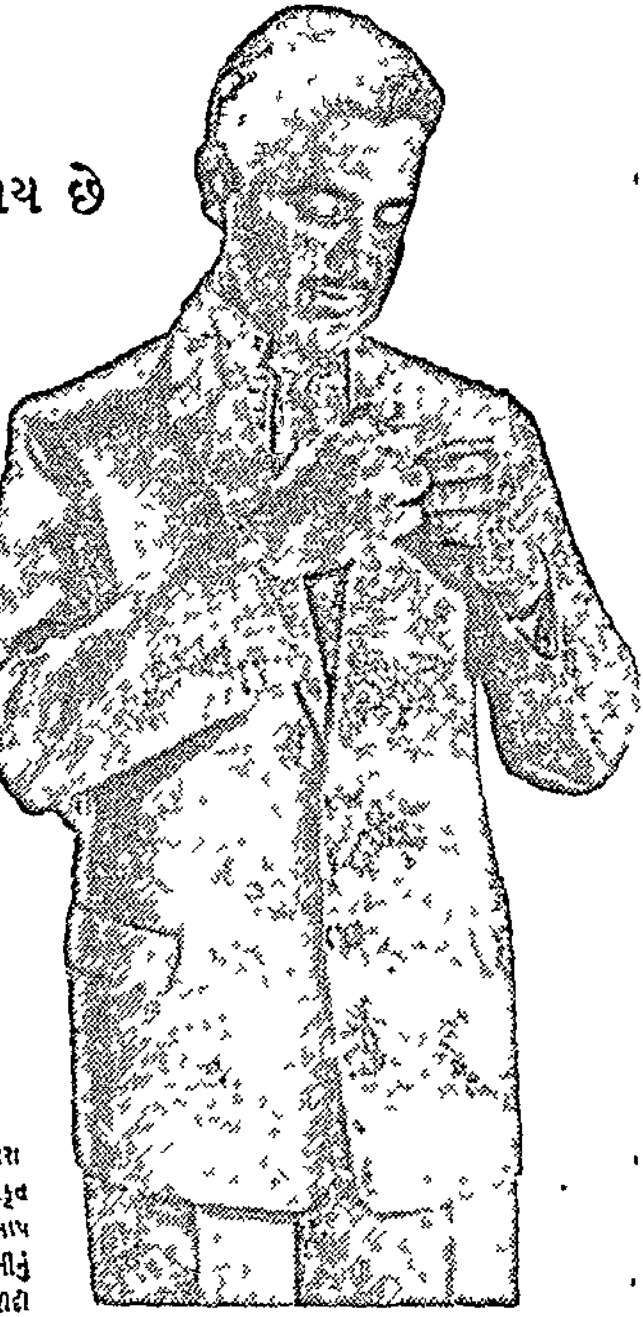

આ કાપડ અનેક આકર્ષક રંગોમાં મળે છે

એમનો સૂટ જુઓ કેવો સુઘડ અને કરચલી વિનાનો છે! તે બિન્નીના હનાવાનો બનાવેલો છે। દિવસ આખાના પરિશ્રમ પછી પણ આ કાપડના સૂટમાં કરચલીઓ પડ્યા વગર તે જાણે હમણાં જ પહેર્યો હોય એવો સુઘડ અને ભપકાદાર રહે છે

બિન્નીના હનાવાના વણાટમાં વપરાતા લાંબા તાતણાવાળા શ્રેષ્ઠ કપાસના સૂતરનો નૈસર્ગિક ચળકાટ આ કાપડમાં સ્પષ્ટ ઊપસી આવે છે

હનાવાના સૂટ સાથે પરદેશી કપાસમાંથી બનાવેલા બિન્નીના મુલાયમ સરટલિનનું શર્ટ વાપરો

QUALITY FABRICS

BINNY & CO. (MADRAS) LTD.

દુકાન પર આ બોર્ડ ધરાવતા બિન્નીના અધિકૃત સ્ટૉકિસ્ટો પાસેથી આપ આપને જોઈતું બિન્નીનું કાપડ કન્ટ્રોલ ભાવે ખરીદી શકો છો.

ધી બકિંગહામ ઍન્ડ કર્નાટિક કંપની લિમિટેડ
બિન્ની ઍન્ડ કંપની (મદ્રાસ) લિમિટેડની ઉપ કંપની

JWT-BCH 1735

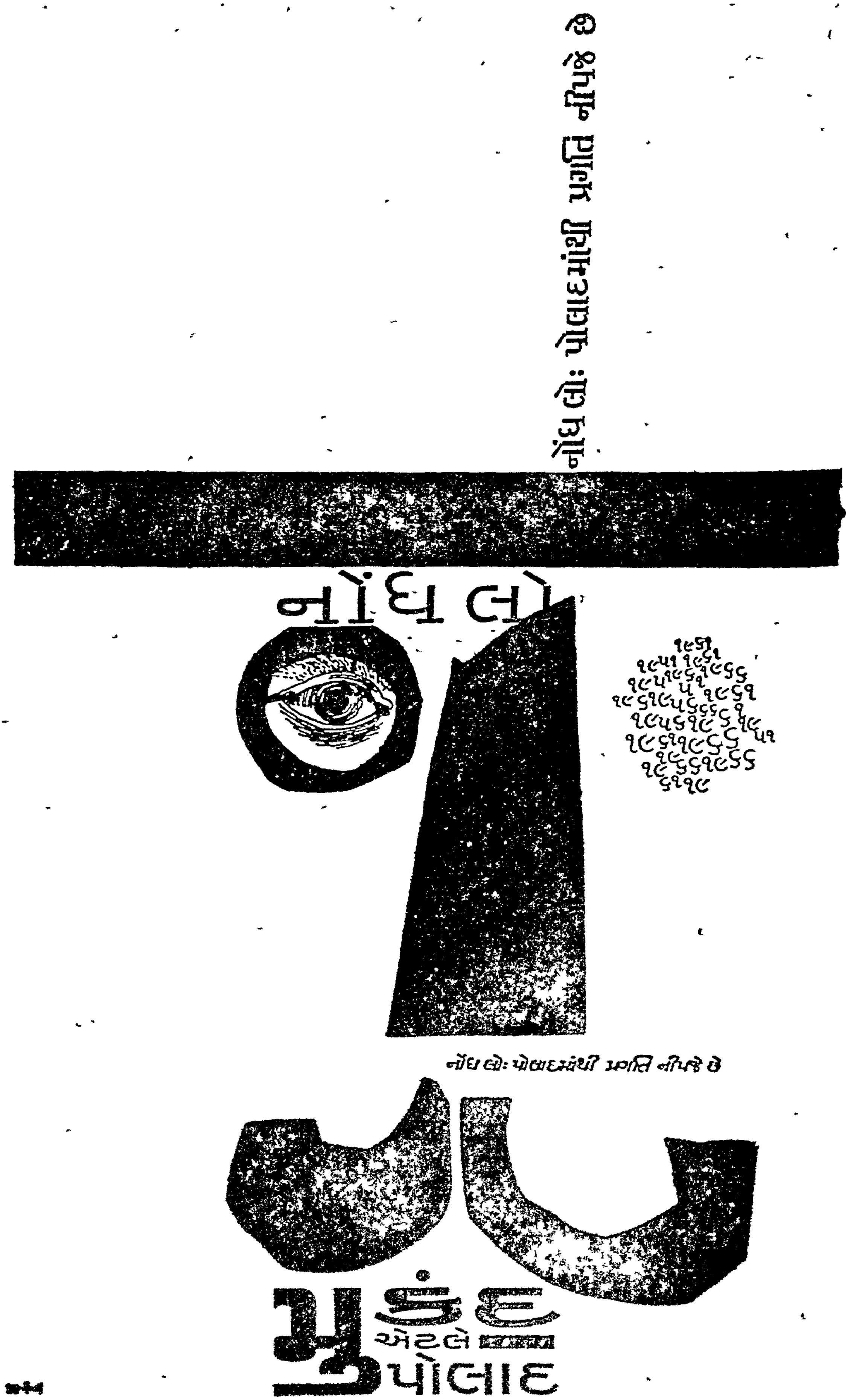
નોંધ લો: પોલાદમાંથી પ્રગતિ નીપજે છે
નોંધ લો
નોંધ લો: પોલાદમાંથી પ્રગતિ નીપજે છે
યુદ્ધ
એટલે
પોલાદ

શુદ્ધ ઘીની સાત્ત્વિક

મીઠાઈઓ

માટે જે સંસ્થાનું નામ
હંમેશાં અગ્રસ્થાને છે.
હરકોઈ શુભ પ્રસંગો
તેમજ વારતહેવારો માટે
'મોહનલાલ'ની
સર્વશ્રેષ્ઠ મીઠાઈ-
ઓનો જ આગ્રહ
રાખો.

સ્વાદમાં અજોડ, આબાલવૃદ્ધ
દરેકને પ્રિય

મોહનલાલનો

આઈસ હલવો

એડવાન્સ રકમ મોકલી પાર્સલથી
મંગાવી આપ ઘેરબેઠા પણ
આવી ઉત્તમ વાનગીનો સ્વાદ
માણી શકો છો.

મોહનલાલ એસ. મીઠાઈવાલા

હેડ ઑફિસ: ઝવેરી બજાર, મુંબઈ-૨ ફોન: ૨૯૧૭૮

શાખાઓ : (૧) ભૂલેશ્વર, મુંબઈ-૨ ફોન: ૨૯૯૫૫ (૨) ગ્રાન્ટ રોડ, મુંબઈ-૭ ફોન: ૭૧૮૩૧
(૩) ભૂલેશ્વર, કબૂતરખાના પાસે, મુંબઈ-૨ ફોન: ૨૨૫૨૬

• અમારી ભૂલેશ્વર કબૂતરખાનાની શાખા દર રવિવારે ખુલ્લી રહે છે. •

GUJARAT

ધી યુનાઈટેડ કમર્શિયલ બૅન્ક લિમિટેડ

હેડ ઑફિસ : ૨, ઈન્ડીઆ હાઉસ, એક્સચેન્જ પ્લેસ, કલકત્તા

સત્તાધારી થાપણ	રૂ.	૮,૦૦,૦૦,૦૦૦
જાહેર કરેલી અને ઉઘરાવેલી થાપણ	રૂ.	૪,૦૦,૦૦,૦૦૦
વસૂલ થયેલી થાપણ...	રૂ.	૨,૦૦,૦૦,૦૦૦
અનામત ભંડોળ	રૂ.	૨,૩૫,૦૦,૦૦૦
[illegible] અનામતો અને ડિપોઝિટ (તા. [illegible])	રૂ.	[illegible]

ડીરેક્ટરો :

જી. ડી. બીરલા, ચેરમેન

ઈશ્વરીપ્રસાદ ગોએન્કા, વાઈસ ચેરમેન
અનંતા ચૂર્ન લો
ગોબિન્દ લાલ બાંગુર
પી. ડી. હિંમતસીંગકા
રામેશ્વરલાલ નોપાની
મોતીલાલ તાપુરીઆ

મદનમોહન આર. રુઈયા, વાઈસ ચેરમેન
મહાદેવ એલ. દહાણુકર
મોહનલાલ એલ. શાહ
યોગીન્દ્ર એન. મફતલાલ
ટી. એસ. રાજમ
જી. ડી. કોઠારી

શાખાઓ : ભારતમાં પ્રત્યેક શહેર તથા ઔદ્યોગિક અને વ્યાપારી મથકોમાં.
વિદેશમાં શાખાઓ : પાકિસ્તાન, બર્મા, મલાયા, સિંગાપોર, હૉંગકૉંગ અને લંડનમાં.
વિશ્વભરમાં પ્રતિનિધિઓ અને સંવાદદાતાઓ છે.

દરેક પ્રકારનું બૅન્કિંગને લગતું કામકાજ કરવામાં આવે છે.

એસ. ટી. સદાશિવન, જનરલ મેનેજર

જૈ. બી. મંઘારામના

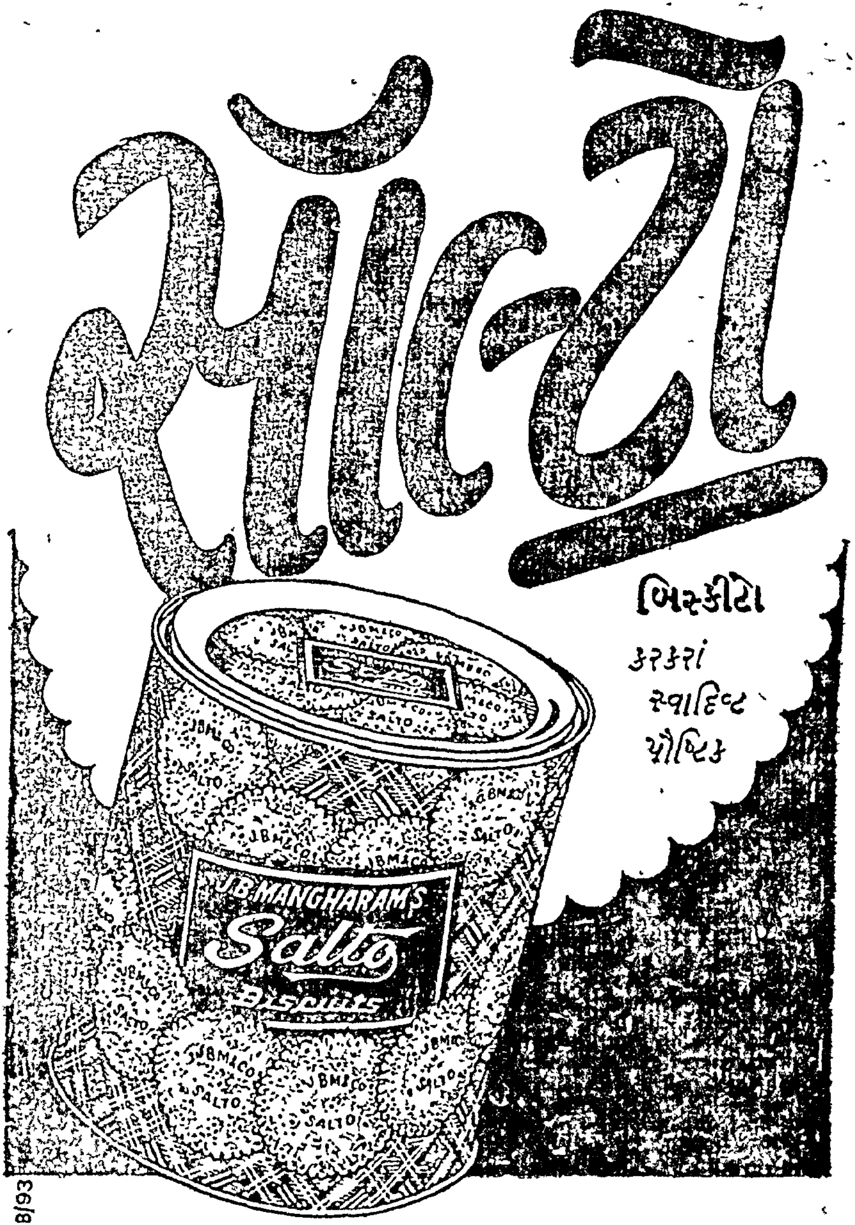
સૉલ્ટો
બિસ્કીટો
કરકરાં
સ્વાદિષ્ટ
પૌષ્ટિક
J.B. MANGHARAM'S
Salto
Biscuits
JBM&CO
SALTO

GUJ JB/93

જે. બી. મંઘારામ એન્ડ કું., ગ્વાલિયર અને હૈદરાબાદ
સંખ્યાબંધ જાતોના બિસ્કીટો અને કન્ફેકશનરી બનાવતું મોટામાં
મોટું રાષ્ટ્રિય ઉદ્યોગતંત્ર

રૂચિકર આહારનો આનંદ અનુભવો

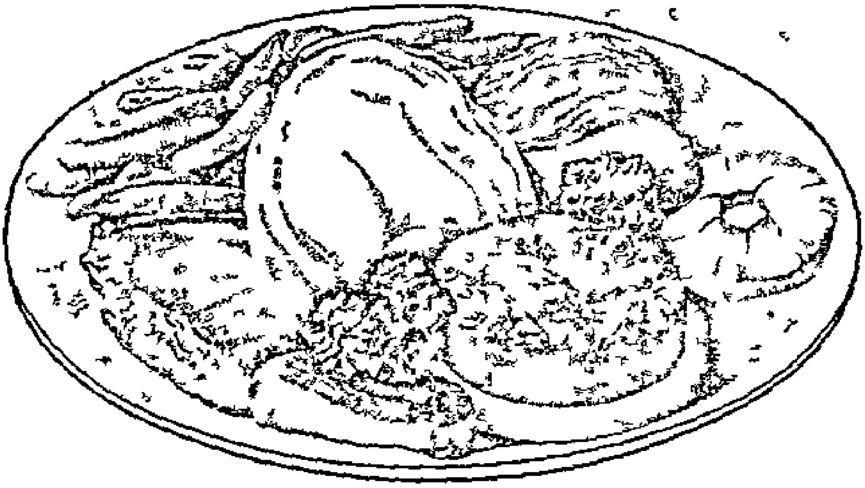

વિશ્વભરના તબીબી અભિપ્રાય અનુસાર, આજના જમાનામાં રસોઇનું એક અદ્‌ભૂત સાધન કરડી તેલ છે એ તેલ, સ્વાદિષ્ટ અને આરોગ્યપ્રદ આહાર બનાવે છે, વળી હૃદયરોગ સામાન્ય રીતે રક્તવાહીનીઓ જકડાઇ જતા થાય છે, એ રક્તવાહીનીઓને જકડાઇ જતી અટકાવવા લોહીનું કોલેસ્ટેરોલ દબાણ નીચુ રાખવાનો અધિકમા અધિક ગુણ એ તેલમા છે સફોલાના નામે લોકપ્રિય બનેલુ આ સ્વીકૃત તેલ રસોઇ કરવા, તળવા, શેકવામા અને દરેક જાતની મીઠાઇ કેક-પુડીંગ બનાવવામાં તેમજ સલાડના મિશ્રણ તરીકે ઝાઝા પ્રમાણમા પ્રચલિત બન્યુ છે. આરોગ્ય જાળવવું જ હોય તો આપની નજીકના સ્ટોરમાંથી સફોલાનો એક ડબ્બો ખરીદો.

રીફાઇન અને પ્રોસેસ કરનાર",

ધી બોમ્બે
ઓઇલ
ઇન્ડસ્ટ્રીઝ
પ્રાઇવેટ લિમિટેડ
કાનમૂર હાઉસ, મુબઈ ૮

સફોલા

એક સહૃદય
રસોઇનું
તેલ
Saffola
REFINED
KARDI
OIL

અમારા અન્ય ઉત્પાદનો :
પેરેશુટ: રીફાઇન્ડ શીંગ તેલ, કોપરેલ, તલનું તેલ
કોકોલીટ: રીફાઇન કરેલુ કોપરેલ

CBBO 2A-GUJ.

તારસંદેશાનું લખાણ

સુસ્પષ્ટ

અક્ષરે લખો

અસ્પષ્ટ રીતે લખાયેલા તારસંદેશાને કારણે ગૂંચવાડો કે ગેરસમજ પેદા થવાનો સંભવ રહે છે. ગરબડિયા અક્ષરોને લીધે ખોટો વિલંબ થાય છે.

તમારી બહેતર સેવા
કરવામાં અમને સહાય કરો

ટપાલ અને તાર ખાતું

DA.60/551

આગ,
ચોરી, મોટર,
શારીરિક અકસ્માત,
કામદારોના બદલા, કેશીયરને
લગતી જવાબદારી, દેરાસર તથા
મંદિરમાં રહેતું ઝવેરાત-દાગીના,
પ્લેટ, ગ્લાસ તથા શરતના
ઘોડાઓના વીમા માટે
લખો અથવા
મળો :

આલ્કો ઇન્શ્યુરન્સ કું. લી.

રહીમતુલા હાઉસ, હોમજી સ્ટ્રીટ, ફોર્ટ, મુબઈ. ફોન: ૨૫૧૫૧૭
• બ્રાન્ચ આફિસ લહેરીપુરા, વડોદરા •

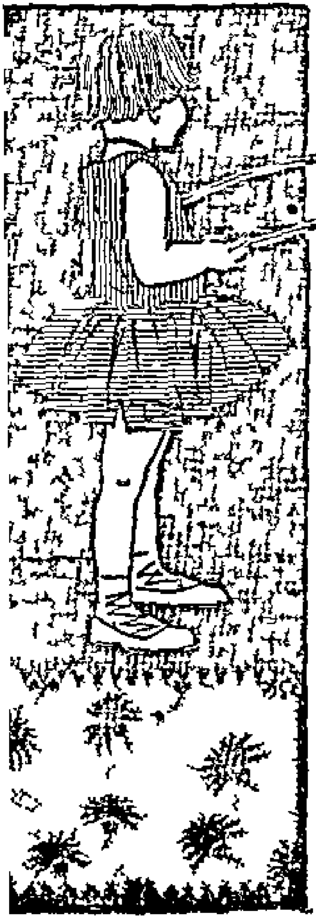

ચપળ અને સુંદર

ઠાકરસીના સુંવળા અને આકર્ષક
કાપડમાંથી બનાવેલા પોષાકોમાં
નાનકડી મસ્તીખોર બળાઓ
ઘણી જ વહાલસોયી લગે છે
ઠાકરસીનુ દરેક ઉત્પાદન
રંગબેરંગી વિવિધ ભાતવાળુ
અને આરામદાયક છે

ઠાકરસી ગ્રુપ ઑફ મિલ્સ

ધી ક્રાઉન સ્પી એન્ડ મેન્યુ કું લિ,
ધી વેસ્ટર્ન ઇન્ડિયા સ્પી એન્ડ મેન્યુ કું લિ,
ધી ઇન્ડિયન મેન્યુ કું લિ,
ધી હિન્દુસ્તાન સ્પી એન્ડ વી મિલ્સ કું લિ,

સન્ફોરાઇઝ્ડ છાપવાળા SANFORIZED

પ્રાથમિક શાળાના શિક્ષકો, સ્કુલના વિદ્યાર્થીઓ,
વેપારીઓ, બહેનો, આફ્રિકામાં વસતા ભાઈ બહેનો,
ફક્ત માસિક રૂ. ૫ માં ઘેર બેઠાં
ટપાલ મારફત ABC થી S.S.C.
સુધીનું

ઈંગ્લીશ શીખો.

મફત સચિત્ર સૂચિપત્ર
આજેજ મંગાવો.

એસ. પી. દેસાઈ. M.Sc. (લંડન)
બોમ્બે ટ્યુટોરિયલ કોલેજ
૫૭૫, કાલબાદેવી રોડ મુંબઈ ૨

શીતલ અને આહ્લાદક સુવાસથી મહેકતી
રજિસ્ટર્ડ

સુગંધ સાગર
ગુલાબ છાપ
તપકીર

સો કોઈ પસંદ કરે છે કારણ કે ખર્ચેલા પૈસાનો પૂરો બદલો આપે છે. તેની મુગ્ધકર અને શીતલ સુવાસ લાંબા સમય સુધી ટકી રહે છે.

હંમેશાં સીલ તપાસીને માલ ખરીદો

દરેક તપકીરવાળાને ત્યાં મળે છે.

-: વિશેષ માહિતી માટે લખો :-

પીતાંબરદાસ આણંદજી મહેતા

પ્રો. : ધી સુગંધસાગર સ્નફ વર્કસ
સીહોર (સૌરાષ્ટ્ર-ભારત)

હાઈ પ્રેસર મેઈન્સ
અને પ્રિસ્ટ્રેસ્ડ
કૉન્ક્રીટ પાઈપ્સ
વાપરો

સાધારણ કૉન્ક્રીટ પાઈપો અને સ્ટીલ પાઈપો વચ્ચેની કડી તરીકે પ્રિસ્ટ્રેસ્ડ કૉન્ક્રીટ પાઈપ કામ આપે છે ૧૫૦ ફીટ હેડ અને ઉપરની હાઈ પ્રેસર રેન્જ માટે બનાવે છે

મુખ્ય લાભો.

૧ હાઈ પ્રેસર સામે ટકી રહેવા કૉન્ક્રીટને પ્રિસ્ટ્રેસીંગ વધુ મજબુતાઈ આપે છે
૨, સ્ટીલ અને સીમેન્ટનો બચાવ
૩ બીજી પાઈપોની કામગીરીના પ્રમાણમા વધુ કરકસરભરી.

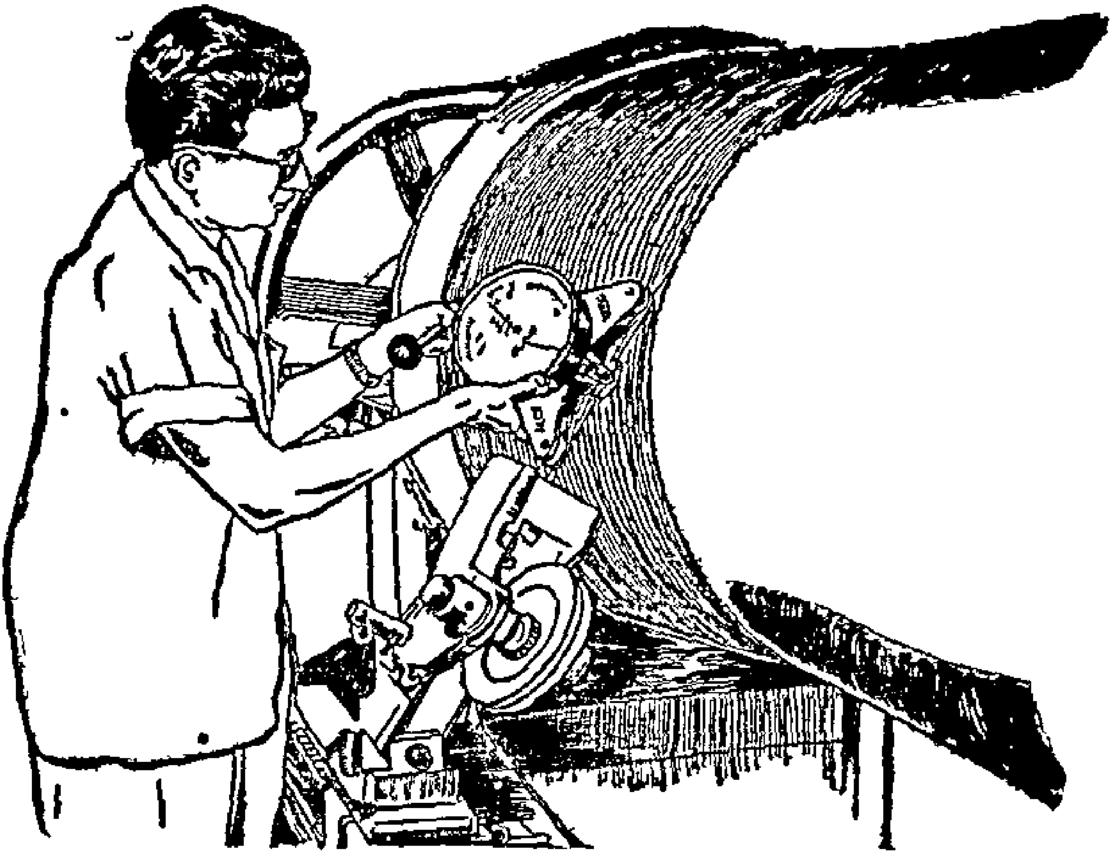

ટેન્સો મીટરથી ટેન્સન માપવામા આવે છે

કારખાનદાર અને વેચનાર :

ધી ઇન્ડિયન હ્યુમ પાઈપ કું. લિમિટેડ

રજિસ્ટર્ડ ઑફિસ કન્સ્ટ્રક્શન હાઉસ, બેલાર્ડ એસ્ટેટ, મુંબઈ-૧

વાલચંદ ગ્રુપ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ

ભારતભરમા અને સીલોનમા ફૅક્ટરીઓ

- અમદાવાદ ફૅક્ટરી : મછાની મસ્જિદ પાસે, પોટલિયા તળાવની દક્ષિણે,
સરસપુર દરવાજા બહાર, અમદાવાદ-૨ ટે નં ૫૧૩૦૯

હ્યુમ પાઈપની શાખાઓ : રાજકોટ, ભાવનગર, પોરબંદર, જામનગર સુરત, વડોદરા, પેટલાદ, ધંધુકા

Telegram : 'HUMEPIPE'

ગૃહિણીનો આનંદ

જનતા કુકર

આ કુકરની વિશિષ્ટતાઓ-

- ઘણુંજ સગવડભર્યું.
- બળતણનો ઓછો વપરાશ.
- ઓછા સમયમાં રસોઈ તૈયાર થઈ જાય છે.
- કુકરના ઢાંકણાનો કઢાઈ તરીકે ઉપયોગ થઇ શકે છે.

મે. હુકમચંદ ઈશ્વરદાસ

૧૬૭, ગુરુવાર પેઠ, પુના-૨

ગુજરાત મેટલ ફેક્ટરી

તાંબા, પિતળ અને સ્ટેનલેસ સ્ટીલના સર્વ પ્રકારના વાસણો બનાવનાર.

HAKAMCHAND
POONA

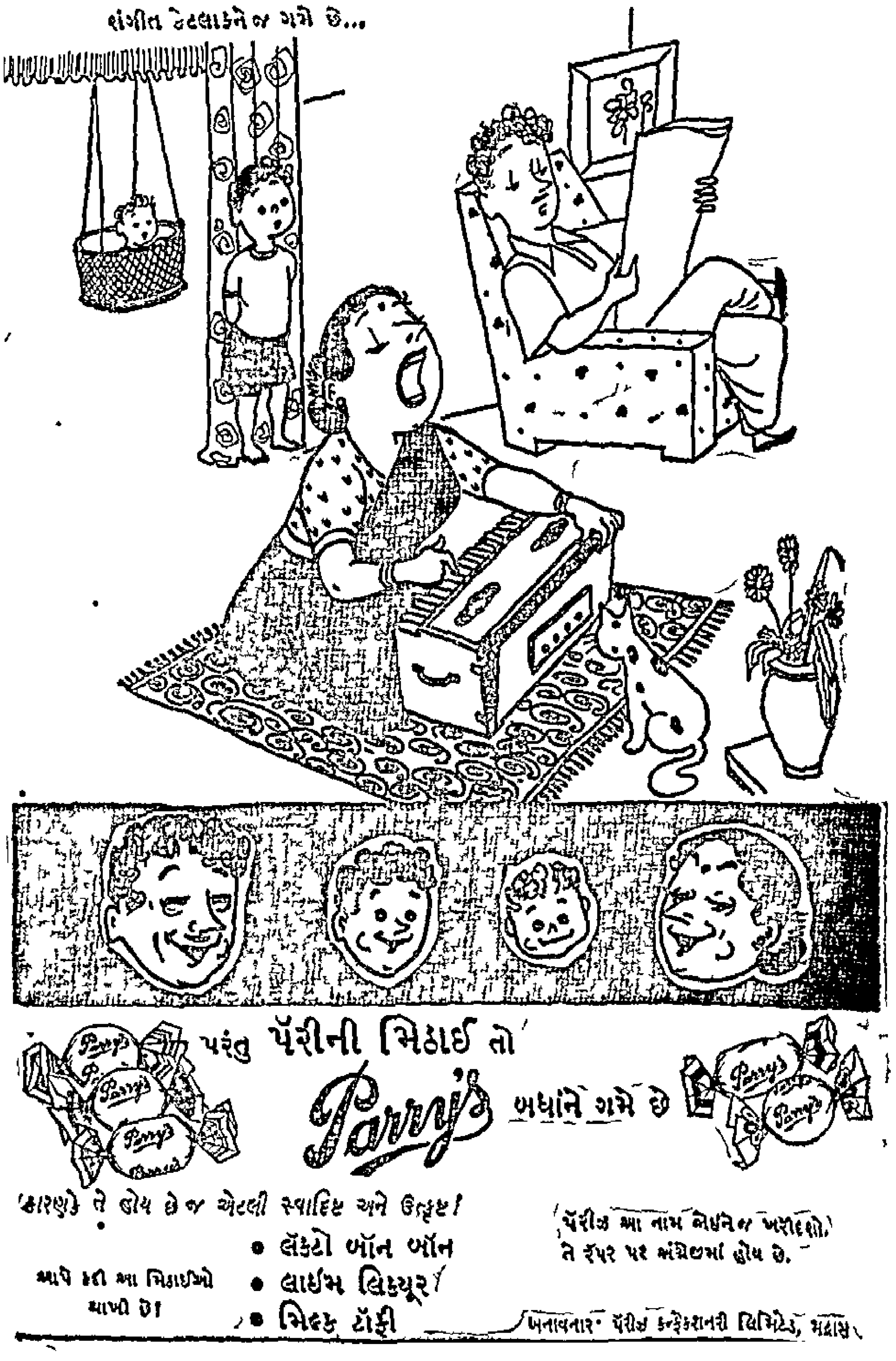

સંગીત કેટલાકને જ ગમે છે...

પરંતુ પૅરીની મિઠાઈ તો Parry's બધાને ગમે છે

(કારણ કે તે હોય છે જ એટલી સ્વાદિષ્ટ અને ઉત્કૃષ્ટ!

- લૅક્ટો બૉન બૉન
- લાઇમ લિક્યૂર
- મિલ્ક ટૉફી

આપે કદી આ મિઠાઈઓ
ચાખી છે?

(પૅરીઝ આ નામ જોઈને જ ખરીદજો.)
તે રૅપર પર અંગ્રેજીમાં હોય છે.

બનાવનાર: પૅરીઝ કન્ફેક્શનરી લિમિટેડ, મદ્રાસ

૨૨ સંકલન
લાલ ચીનની ભયંકર હાલત : ભારતને ચેતવણી ... [illegible]
'આયોજન વગર પરણવું નહીં' શ્રી રવિશંકર મહેતા ૯૭
૨૩ જડ્યાં, પડ્યાં (વાર્તા) શ્રી જયંતી દલાલ ૧૦૫
૨૪ ગૃહગંગાને તીરે
જાહેર જીવનમાં સંયમ શ્રી વિનોદિની નીલકંઠ ૧૧૫
આધ્યાત્મિક પંથે શ્રી માલતીબહેન દવે ૧૧૭
પંખીની પ્રીત શ્રી મ. રા. નથવાણી ૧૨૧
૨૫ જ્ઞાનગોષ્ઠી શ્રી વિજયગુપ્ત મૌર્ય ૧૩૧
૨૬ પારકે પૈસે પરમાનંદ (વાર્તા) શ્રી જિતુભાઈ પ્ર. મહેતા ૧૪૧
૨૭ પ્રસૂતાની સારવાર વૈદ્ય રસિકલાલ પરીખ ૧૫૧
૨૮ જોયેલું ને જાણેલું ૧૬૧
શ્રી શાન્તિલાલ ઓલે, શ્રી એમ. ટી., શ્રી મુકુલ બી. બક્ષી, શ્રી વિજયશંકર ધનશંકર મુનશી, શ્રી ધૈર્યચંદ્ર ર. બુદ્ધ, શ્રી મ. રા. પાટીલ, શ્રી રવીન્દ્ર એસ. ગોસ્વામી.
૨૯ સંસ્થા સમાચાર ... ૧૬૭

*

સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય ટ્રસ્ટ વતી ત્રિભુવનદાસ ક૦ ઠક્કરે સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય,
ઠે. સ્વામી અખંડાનંદ માર્ગ, ભદ્ર, અમદાવાદમાં છાપ્યું અને પ્રકટ કર્યું.

ધી મૈસુર પ્રીમીયર મેટલ ફેક્ટરી
અને
ધી હિંદુસ્તાન મેટલ રીફાઇનરી
એન્ડ
રોલિંગ મિલ્સ
(સંસ્થાપક): હીરાચંદ કે. શાહ
મદ્રાસ

પ્રખ્યાત સૂર્ય માર્કાનાં એલ્યુમિનિયમ, પિત્તળ, તાંબા તથા સ્ટેનલેસ સ્ટીલનાં ઉત્તમ કોટીનાં તદ્દન નવી ડીઝાઈનનાં અને ઉત્તમ પ્રકારનાં સફાઈવાળાં તેમ જ ચકચકિત વાસણો બનાવનાર અને વેચનાર.

ટેલિફોન : ઓફિસ : ૩૧૪૩૫
ફેક્ટરી : ૫૧૫૦૯, ૫૨૩૭૭
ટેલિગ્રામ : SUNBRAND
તમારી જરૂરિયાતો માટે લખો અથવા મળો : નં. ૧૯૪, મિન્ટ સ્ટ્રીટ, મદ્રાસ.
મેનેજિંગ પાર્ટનર : કેશવલાલ કે. શાહ

રેડિયોનું શિક્ષણ મેળવવા માટે

રેડિયો ટેલિવીઝન એન્ડ સાઉન્ડ સીસ્ટમ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ

એક આશાસ્પદ વિદ્યાર્થીનો

અભિપ્રાય

તા. ૩-૪-૧૯૬૨

માનનીય પ્રિન્સીપાલ સાહેબ,
રેડિયો ટેલિવીઝન એન્ડ સાઉન્ડ સીસ્ટમ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ,
અમદાવાદ-૧

.. મેં આપની ઇન્સ્ટિટ્યૂટમા રેડિયોનું શિક્ષણ લીધું અને મને એમ ચોક્કસ રીતે જણાયું છે કે જે શિક્ષણ મને મળ્યું છે તે સંપૂર્ણ છે. આ શિક્ષણે મારામાં ભવિષ્ય માટે આત્મવિશ્વાસ અને શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન કરેલ છે. હું રેડિયો રીપેર તથા એસેમ્બલ સારી રીતે કરી શકું છું ... ...

૪૬, P. W. D. ક્વાર્ટર્સ,
નવરંગપુરા, અમદાવાદ-૯

આપનો વિદ્યાર્થી :
ધ્રુવકુમાર યુ. ધ્રુવ

સંપૂર્ણ ગુજરાતીમાં

ટપાલ દ્વારા અગર રૂબરૂમાં રેડિયોની તાલીમ મેળવવા માટેની

માહિતી માટે મળો યા લખો :

રેડિયો ટેલિવીઝન એન્ડ સાઉન્ડ સીસ્ટમ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ

ગાંધી રોડ, અમદાવાદ-૧ (INDIA)

લાલ ચીનંની ભયંકર હાલત : ભારતને ચેતવણી ... ૮૫
'આયોજન વગર પરણવું નહીં' શ્રી રવિશંકર મહેતા ૯૭
૨૩ **જડ્યાં, પડ્યાં** (વાર્તા) શ્રી જયંતી દલાલ ૧૦૫
૨૪ **ગૃહગંગાને તીરે**
જાહેર જીવનમાં સંયમ શ્રી વિનોદિની નીલકંઠ ૧૬૫
આધ્યાત્મિક પંથે શ્રી માલતીબહેન દવે ૧૧૭
પંખીની પ્રીત શ્રી પ્ર. રા. નથવાણી ૧૨૧
૨૫ **જ્ઞાનગોષ્ઠી** શ્રી વિજયગુપ્ત મૌર્ય ૧૩૧
૨૬ **પારકે પૈસે પરમાનંદ** (વાર્તા) શ્રી જિતુભાઈ પ્ર. મહેતા ૧૪૧
૨૭ **પ્રસૂતાની સારવાર** વૈદ્ય રસિકલાલ પરીખ ૧૫૧
૨૮ **જોયેલું ને જાણેલું** ૧૬૧
શ્રી શાન્તિલાલ ભોલે, શ્રી એમ. ટી., શ્રી મુકુલ બી. બક્ષી, શ્રી વિજયશંકર ધનશંકર મુનશી, શ્રી ધૈર્યચંદ્ર ર. બુદ્ધ, શ્રી પ્ર. રા. પાટીલ, શ્રી રવીન્દ્ર એસ. ગોસ્વામી.
૨૯ **સંસ્થા સમાચાર** ... ૧૭૭

*

સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય ટ્રસ્ટ વતી ત્રિભુવનદાસ ક૦ ઠક્કરે સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય,
ઠે. સ્વામી અખંડાનંદ માર્ગ, ભદ્ર, અમદાવાદમાં છાપ્યું અને પ્રકટ કર્યું.

ધી મૈસુર પ્રીમીયર મેટલ ફેક્ટરી
અને
ધી હિંદુસ્તાન મેટલ રીફાઇનરી
એન્ડ
રોલિંગ મિલ્સ
(સંસ્થાપક): હીરાચંદ કે. શાહ
મદ્રાસ

પ્રખ્યાત સૂર્યમાર્કાનાં એલ્યુમિનિયમ, પિત્તળ, તાંબા તથા સ્ટેનલેસ સ્ટીલનાં ઉત્તમ કોટીનાં તદ્દન નવી ડીઝાઈનનાં અને ઉત્તમ પ્રકારનાં સફાઈવાળાં તેમ જ ચકચકિત વાસણો બનાવનાર અને વેચનાર.

ટેલિફોન : ઑફિસ : ૩૧૪૩૫
ફેક્ટરી : ૫૧૫૦૯, ૫૧૩૭૭
ટેલિગ્રામ : SUNBRAND
તમારી જરૂરિયાતો માટે લખો અથવા મળો : નં. ૧૨૪, મિન્ટ સ્ટ્રીટ, મદ્રાસ.
મેનેજિંગ પાર્ટનર : કેશવલાલ કે. શાહ

અખંડ આનંદ

વર્ષ ૧૫ : અંક ૮] : · : · [૩૦ જૂન ૧૯૬૨

सुओतः प्रोतः विभुः प्रजासु।

(છે સૃષ્ટિમાં ઈશ્વર ઓતપ્રોત)

બનેલી વસ્તુઓ અને એમને બનાવનાર કારીગર એ બંનેને આપણે સાધારણ રીતે જોઈ શકીએ છીએ અને બંને વચ્ચેનો સંબંધ પણ આપણે સાધારણ રીતે સમજી શકીએ છીએ વસ્તુઓ અને તેમના નિર્માતાઓ-એ બે વચ્ચેના સંબંધની સમજ આપણા જીવનમાં સ્વાભાવિક રીતે જ ઉતરેલી હોય છે. ખુરશી-ટેબલ અને ઇતર રાચરચીલાઓમાં લુહાર અને સુતારને આપણે જોઈએ છીએ; અને રેડિયો-સેટ, હવાઈ જહાજ આદિ સાધનોમાં એમના નિર્માતાઓ-યાન્ત્રિકો અને વૈજ્ઞાનિકોને આપણે દેખી શકીએ છીએ. નિશાળની પાછળ આચાર્ય, કાવ્યોની પાછળ કવિ, સંગીતના સૂરોની પાછળ ગવૈયાનો કંઠ અને નાટકની પાછળ નટવૃન્દ, લેખક આદિનો સહકાર આપણા ધ્યાનમાં જ હોય છે. ટૂંકામાં, 'સૃષ્ટિ' અને 'સ્રષ્ટા' એ બંને ઓતપ્રોત છે: એક વગર બીજાનો વિચાર કરી શકાય નહિ, એકની ખામી-ખૂબીઓ બીજામાં ઊતરવાની જ, અને બીજાના સ્વરૂપની કલ્પના પહેલાની ખામી-ખૂબીઓ ઉપરથી જ આવી શકે, (અન્ય કોઈ રીતે નહિ જ!) એ બધું આપણે બરાબર સમજીએ છીએ; અને એ સમજ એ આપણા જીવનનો એક અગત્યનો ભાગ બની રહી છે.

પણ આ તો 'સૃષ્ટિમાં' જે 'સૃષ્ટિ' છે, તેની વાત થઈ. ખુદ સૃષ્ટિની વાત આવે છે ત્યાં સ્થિતિ સાવ બદલાઈ જાય છે. ત્યાં પછી સૃષ્ટિ અને સ્રષ્ટા વચ્ચેનો સંબંધ આપણને એટલી સ્પષ્ટતાથી નથી દેખાતો. બીજી રીતે કહીએ તો, આ સૃષ્ટિ જેવી આપણી સામે પ્રત્યક્ષ છે, તેવો આ સૃષ્ટિનો સ્રષ્ટા આપણને પ્રત્યક્ષ નથી સૃષ્ટિ છે, તો સ્રષ્ટા પણ હોવો જોઈએ, એવો કેવળ તર્ક આપણે કરીએ છીએ, એવું કેવળ અનુમાન આપણે તારવીએ છીએ; અને પરિણામે સ્રષ્ટા એ આપણા માટે પ્રત્યક્ષ અનુભૂતિનો નહિ, પણ પરોક્ષ અનુમાનનો, બૌદ્ધિક તર્કનો જ કેવળ એક વિષય બની રહે છે.

સ્રષ્ટા અંગેના આ પરોક્ષ અનુમાનને પ્રત્યક્ષ અનુભૂતિમાં પલટવું એ જ જીવનની સૌથી મોટી સાધના. યોગ કહો, આત્મદર્શન કહો, મોક્ષ કહો, જીવનસાફલ્ય કહો, પરમ પુરુષાર્થની સિદ્ધિ કહો, જે કહો તે આ જ જે એક વસ્તુ જાણવાથી બાકીનું બધું આપોઆપ જણાઈ જાય (यदेकेन विज्ञातेन सर्वं खलु विज्ञात भवति ।) તે આ જ—સ્રષ્ટાના અસ્તિત્વ વિષેના આ તર્કને બુદ્ધિના ક્ષેત્રમાંથી ઊંચકીને પ્રત્યક્ષ અનુભવના

કોઈ પણ સમયે ☆ ☆ ☆
☆ ☆ ☆ કોઈ પણ સ્થળે
કોઈ પણ પ્રસંગે ☆ ☆

આપ સર્વશ્રેષ્ઠ દીપી ઊઠો છો

ખટાઉ

☆ ☆ ☆ ☆ વૉયલમાં

ધી ખટાઉ મકનજી સ્પી. એન્ડ વી. કું. લિ.
મિલ્સ: ભાયખલા, મુંબઈ. ઓફિસ: લક્ષ્મી બીલ્ડિંગ, બેલાર્ડ એસ્ટેટ, મુંબઈ-૧

અખંડ આનંદ

વર્ષ ૧૫ : અંક ૮] : : : : [૩૦ જૂન ૧૯૬૨

सुओतः प्रोतः विभुः प्रजासु।

(છે સૃષ્ટિમાં ઈશ્વર ઓતપ્રોત)

બનેલી વસ્તુઓ અને એમને બનાવનાર કારીગર એ બંનેને આપણે સાધારણ રીતે જોઈ શકીએ છીએ અને બંને વચ્ચેનો સંબંધ પણ આપણે સાધારણ રતે સમજી શકીએ છીએ. વસ્તુઓ અને તેમના નિર્માતાઓ-એ બે વચ્ચેના સંબંધની સમજ આપણા જીવનમાં સ્વાભાવિક રીતે જ ઉતરેલી હોય છે. ખુરશી-ટેબલ અને ઇતર રાચરચીલાંઓમાં લુહાર અને સુતારને આપણે જોઈએ છીએ; અને રેડિયો-સેટ, હવાઈ જહાજ આદિ સાધનોમાં એમના નિર્માતાઓ–યાન્ત્રિકો અને વૈજ્ઞાનિકોને આપણે દેખી શકીએ છીએ. નિશાળની પાછળ આચાર્ય, કાવ્યોની પાછળ કવિ, સંગીતના સૂરોની પાછળ ગવૈયાનો કંઠ અને નાટકની પાછળ નટવૃન્દ, લેખક આદિનો સહકાર આપણા ધ્યાનમાં જ હોય છે. ટૂંકામાં, 'સૃષ્ટિ' અને 'સ્રષ્ટા' એ બંને ઓતપ્રોત છે: એક વગર બીજાનો વિચાર કરી શકાય નહિ, એકની ખામી-ખૂબીઓ બીજામાં ઊતરવાની જ, અને બીજાના સ્વરૂપની કલ્પના પહેલાની ખામી-ખૂબીઓ ઉપરથી જ આવી શકે, (અન્ય કોઈ રીતે નહિ જ!) એ બધું આપણે બરાબર સમજીએ છીએ; અને એ સમજ એ આપણા જીવનનો એક અગત્યનો ભાગ બની રહી છે.

પણ આ તો 'સૃષ્ટિમા' જે 'સૃષ્ટિ' છે, તેની વાત થઈ. ખુદ સૃષ્ટિની વાત આવે છે ત્યાં સ્થિતિ સાવ બદલાઈ જાય છે. ત્યા પછી સૃષ્ટિ અને સ્રષ્ટા વચ્ચેનો સંબંધ આપણને એટલી સ્પષ્ટતાથી નથી દેખાતો. બીજી રીતે કહીએ તો, આ સૃષ્ટિ જેવી આપણી સામે પ્રત્યક્ષ છે, તેવો આ સૃષ્ટિનો સ્રષ્ટા આપણને પ્રત્યક્ષ નથી સૃષ્ટિ છે, તો સ્રષ્ટા પણ હોવો જોઈએ, એવો કેવળ તર્ક આપણે કરીએ છીએ, એવું કેવળ અનુમાન આપણે તારવીએ છીએ; અને પરિણામે સ્રષ્ટા એ આપણા માટે પ્રત્યક્ષ અનુભૂતિનો નહિ, પણ પરોક્ષ અનુમાનનો, બૌદ્ધિક તર્કનો જ કેવળ એક વિષય બની રહે છે.

સ્રષ્ટા અંગેના આ પરોક્ષ અનુમાનને પ્રત્યક્ષ અનુભૂતિમાં પલટવું એ જ જીવનની સૌથી મોટી સાધના. યોગ કહો, આત્મદર્શન કહો, મોક્ષ કહો, જીવનસાફલ્ય કહો, પરમ પુરુષાર્થની સિદ્ધિ કહો, જે કહો તે આ જ. જે એક વસ્તુ જાણવાથી બાકીનું બધું આપોઆપ જણાઈ જાય (यदेकेन विज्ञातेन सर्वं खलु विज्ञात भवति।) તે આ જ–સ્રષ્ટાના અસ્તિત્વ વિષેના આ તર્કને બુદ્ધિના ક્ષેત્રમાંથી ઊંચકીને પ્રત્યક્ષ અનુભવના

ક્ષેત્રમાં લાવવો અથવા કહો કે અનુમાનથી કલ્પેલા સરજનહારનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન કરવાં, એનો સાક્ષાત્કાર કરવો.

ઇંદ્રિયોને પ્રત્યક્ષ જે સૃષ્ટિ છે તે જ જીવનસર્વસ્વ છે, તે સિવાય કશું છે જ નહિ, એવી ભ્રમણા તે બંધ; અને એ ભ્રમણામાંથી મુક્ત થઈ પ્રત્યક્ષની પેલી પાર વસતા સ્રષ્ટાનો સાક્ષાત્કાર કરવો એનું નામ મોક્ષ.

વ્યક્તિગત તેમ જ સામૂહિક, આપણા જીવનની આંતરબાહ્ય તમામ ગૂંચવણોનું મૂળ અહીં છે. સૃષ્ટિને આપણે સૃષ્ટિ રૂપે જ જોઈએ છીએ, સ્રષ્ટા રૂપે નથી જોતા; ઇંદ્રિયોના ગજમાપથી માપીએ છીએ, આત્માના ગજમાપથી નથી માપતા, સ્વાર્થનાં કાટલાંથી જ જોખીએ છીએ, પરમાર્થનાં (પરમ+અર્થ=ઉચ્ચતમ હેતુ) કાટલાંથી નથી જોખતા; પરિણામે વ્યક્તિગત વિસંવાદથી માંડીને વિશ્વનાં મહાયુદ્ધો સુધીનાં અસંખ્ય ઘોર અનિષ્ટોના આપણે ભોગ બનીએ છીએ. કુટુંબ-ક્લેશ, સામાજિક સંઘર્ષો, રાષ્ટ્રીય પક્ષાપક્ષીઓ અને પ્રપંચો અને આંતરરાષ્ટ્રીય ધાંધલો—બધું આપણી આ જ એક સૃષ્ટિને સ્રષ્ટારૂપે ન જોઈ શકનારી, વિકૃતિમાંથી જન્મે છે.

એટલે આપણી આ વિકૃતિનું નિવારણ એ જ વિશ્વશાંતિનું એકમાત્ર ઓસડ છે.

પણ આ વાત સમજવી મુશ્કેલ છે, અને સમજ્યા પછી એને અમલમાં મૂકવી તો વળી અત્યંત મુશ્કેલ છે.

કોઈને અન્યાય કરવો એ પોતાને જ અન્યાય કરવા બરાબર છે. કોઈનું કંઈ લૂંટી લેવાથી લૂંટનાર માતબર નથી બનતો, બલકે પામર બને છે. સૃષ્ટિ આખીમાં તારો જ આત્મા લહેરી રહ્યો છે: એમાં કોને ભૂખ્યો રાખીને તું ધરાઈ શકીશ. કોને નિર્વસ્ત્ર, અસહાય, કંગાલ રાખીને તું જાતે સમૃદ્ધ થઈ શકીશ? આવા આવા વિચારો કવિઓ અને સંતોની આલંકારિક અને ભાવનામયી વાણીમાં સાંભળવા આનંદપ્રદ છે, પણ એનો અમલ કરવો કેટલો મુશ્કેલ છે, તે તો એવો અમલ કરવાની શરૂઆત થોડીકણી પણ જેણે કરી હોય તે જ જાણે છે!

અને એટલે જ આપણાં શાસ્ત્રો આ એક વાતને વારંવાર, ફેરવી ફેરવીને, ઉથલાવી ઉથલાવીને, કહ્યા કરે છે કે 'ભાઈ, તું આ બ્રહ્માંડને બ્રહ્મરૂપે જો—તારા રૂપે જો; આ સૃષ્ટિને સ્રષ્ટારૂપે જો! ઈશ્વરની ઉપાસના કરવાની તું વાતો તો કરે જ છે ને! તો ઈશ્વરની ઉપાસના અન્યત્ર શક્ય જ નથી. એ તો सर्वभूतानां हृद्ये છે. માણસની સેવા કર; એટલે ઈશ્વરની ઉપાસના આપોઆપ થઈ જશે.

ગીતામાં કૃષ્ણ કહે છે: मयि सर्वमिदं प्रोतं सूत्रे मणिगणा इव।

આ બધું—આ વિશ્વ મારામાં પરોવાયેલું છે—જેમ મણિઓ સૂત્રમાં પરોવાયેલા હોય છે તેમ.

આ લેખને મથાળે મૂકેલા યજુર્વેદના એક મંત્રના શબ્દો પણ આ જ વાત પર ભાર મૂકે છે કે વિભુ એટલે કે ઈશ્વર प्रजासु એટલે કે જે (એના થકી) જન્મ્યું છે તેમાં सु-ओतः प्रोतः તાણાવાણાની પેઠે વણાયેલો છે.

ઈશ્વરને આરાધવો હોય, તો એના સર્જનની આરાધના કર.

સારેસાર સૃષ્ટિ એ જ સ્રષ્ટાનું એકમાત્ર મંદિર છે, અને સૃષ્ટિ પ્રત્યે આદર, તેના એકેક અણુ પ્રત્યે નિર્મળ પ્રીતિભરી દૃષ્ટિ, એ જ સરજનહારની સાચી અર્ચના છે.

હિંદુધર્મ

સ્વામીશ્રી શિવાનંદજી

હિંદુ ધર્મ સૌને પોતપોતાની પ્રકૃતિ, શક્તિ, વિકાસ, અધિકાર અને સ્થિતિ અનુસાર આધ્યાત્મિક ખોરાક અને યોગસાધના પૂરા પાડે છે. ભંગી અથવા યોગીને પણ પોતાનુ દૈનિક કાર્ય કરતા કરતા ઈશ્વરનો સાક્ષાત્કાર લાધે એ એનો ઉદ્દેશ છે. હિંદુધર્મ એ કેવળ શાબ્દિક વાદોનો ધર્મ નથી, એ મુખ્યત્વે વ્યવહારુ ધર્મ છે. આવો વ્યવહારુ યોગ અને આવી ઉન્નત અભેદ તત્ત્વદૃષ્ટિ બીજા કોઈ ધર્મમા ભાગ્યે જ જોવા મળશે. ભારતને ઋષિઓનો, યોગીઓનો અને સંતોનો દેશ કહેવામા આવે છે, તે આજ કારણ.

ધર્મ એ દર્શનશાસ્ત્રનુ વ્યવહારુ અંગ છે. દર્શનશાસ્ત્ર એ ધર્મનુ સૈદ્ધાન્તિક અને બૌદ્ધિક અંગ છે. હિંદુ ધર્મનુ દર્શનશાસ્ત્ર એ આરામખુરશીમા પડ્યા પડ્યા કર્યા કરવાનો કલ્પનાવિહાર નથી. બૌદ્ધિક કુતૂહલ અને નિષ્ફળ ચર્ચા એ એનો હેતુ નથી. હિંદુ દર્શનશાસ્ત્રી શ્રુતિઓનો અભ્યાસ કર્યા પછી તેને વિષે ગંભીર વિચારણા કરે છે, આત્માની ખોજ કરે છે, નિરંતર ધ્યાન ધરે છે અને છેલ્લે આત્મસાક્ષાત્કાર સાધે છે. મોક્ષ એ જ એનુ ધ્યેય છે. શક્ય તેટલી જલદી જીવનમુક્તિ પ્રાપ્ત કરવાનો એનો પુરુષાર્થ હોય છે.

હિંદુને માટે ધર્મ એ માનવી જીવનને આધ્યાત્મિક જીવનમા પલટાવવાનો પુરુષાર્થ છે. ધાર્મિક શિક્ષણ એ એને માટે સ્વતંત્રતાનુ શિક્ષણ છે. હિંદુના જીવનના પ્રત્યેક ક્ષેત્રમા આત્માની મુક્તિ તેણે સાધવાની છે. સાચા સ્વાતંત્ર્યની સાધના માટે હિંદુને એનો ધર્મ વધુમાં વધુ અવકાશ આપે છે, જીવનમા સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતાની સિદ્ધિ તે એકમાત્ર ધર્મ દ્વારા જ હાંસલ કરી શકે છે.

ભારત જ એક એવો દેશ છે, જ્યા દરેક માણસ થોડુંઘણું તત્ત્વજ્ઞાન સમજતો જ હોય! ગાયો ચારતો ગોવાળ, ખેતી કરતો ખેડૂત, હોડી હંકારતો ખલાસી—સૌ તત્ત્વચિંતનથી તરબતર ભજનો ગાય છે. વાળંદ પણ અસ્ત્રો હાથમાં લેતાં પહેલાં 'નમ શિવાય, શિવોઽહમ્' એવો મંત્ર રટે છે. હિંદુધર્મના આદિદ્રષ્ટાઓ જેવા પરમહંસોએ વેદાતની વિચારણાને ઘેર ઘેર જાણે ગુંજતી કરી છે. ચપટી ચોખાની ભિક્ષાના બદલામા તેમણે હિંદુ ધર્મ અને તત્ત્વજ્ઞાનના અણમોલ રત્નોને ભજનો વાટે ઘેર ઘેર વેર્યાં છે.

સનાતન ધર્મ સભાની એક સભામાં લોકમાન્ય તિલકે કહેલું કે, 'શ્રુતિમાં સ્વયંસિદ્ધ અને સનાતન સત્યો છે, એવી શ્રદ્ધા જેનામાં છે તે હિંદુ.'

હિંદુ મહાસભાએ એક બીજી વ્યાખ્યા આપી છે. 'હિંદુ તે છે, જે ભારતમા પ્રગટ થયેલ ધર્મમા આસ્થાવાળો હોય' 'જેઓ પોતાના મૃતદેહોને અગ્નિદાહ કરે છે તેઓ હિંદુ છે.' એ વળી એક ત્રીજી વ્યાખ્યા છે.

કોઈ કહે છે કે 'ભારતને પોતાની જન્મભૂમિ તેમ જ પૃથ્વી ઉપરનુ સૌથી વધુ પવિત્ર સ્થળ માને એ હિંદુ.'

બીજાઓએ કહ્યું છે: 'પોતાને હિંદુ કહે તે હિંદુ.'

'ધર્મના મૂળ તરીકે તેમ જ વર્તનના ધોરણ તરીકે જે વેદો, સ્મૃતિઓ, પુરાણો અને તંત્રોને આધારભૂત માને અને જે બ્રહ્મ, કર્મ અને પુનર્જન્મને વિષે આસ્થા ધરાવે તે હિંદુ.'

'વેદવિહિત અથવા સનાતન ધર્મનું અનુસરણ કરે તે હિંદુ. વેદાતનો અનુયાયી તે હિંદુ.'

'કર્મ, પુનર્જન્મ, અવતાર, પિતૃપૂજા, વર્ણાશ્રમધર્મ, વેદો અને ઈશ્વરનું અસ્તિત્વ—

આટલામાં જેને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા હોય, વેદના આદેશ પ્રમાણે જે આસ્થા અને નિખાલસતાથી વર્તન કરતો હોય, સંધ્યા, શ્રાદ્ધ, પિતૃતર્પણ, પંચમહાયજ્ઞ જે કરતો હોય, વર્ણાશ્રમધર્મનું જે પાલન કરતો હોય, જે અવતારોની પૂજા કરતો હોય અને શ્રુતિનું અધ્યયન કરતો હોય તે હિંદુ.'

આ છેલ્લી વ્યાખ્યા એ હિંદુની સાચી અને સંપૂર્ણ વ્યાખ્યા છે.

મધ્ય એશિયામાંથી મહાન આર્ય જાતિની એક શાખા પર્વતોના ઘાટો ઓળંગીને ભારતમાં દાખલ થઈ અને આજે આપણે જેને 'ઈન્ડસ'ના નામથી ઓળખીએ છીએ, તે સિંધુ નદીના બન્ને કાંઠાઓ પરના પ્રદેશોમાં વસી. ઈરાની લોકો સિંધુનો ઉચ્ચાર 'ઇંદુ' કરતા અને તેથી સિંધુકાંઠે વસેલા પોતાના આર્ય બંધુઓને તેમણે 'ઈંદુ' તરીકે ઓળખાવ્યા. હિંદુ એ સિંધુનું અપભ્રંશ રૂપ છે (સિંધુ–ઈંદુ–હિંદુ).

હિંદુ આર્યો પછી ગંગાના પ્રદેશો તરફ વિસ્તર્યા એટલે ઈરાનીઓએ પંજાબ અને કાશી વચ્ચેના આખા દેશને હિંદુસ્તાન તરીકે ઓળખાવ્યો. આ હિંદુસ્તાનનું પ્રાચીન નામ જે સંસ્કૃત સાહિત્યમાં વપરાયું છે તે તો ભારતવર્ષ અથવા ભરતખંડ છે. પ્રાચીન કાળમાં ભરત નામે રાજા થઈ ગયો તેના ઉપરથી આ નામ પડ્યું છે. હિમાલય અને વિંધ્યાચલ વચ્ચેના પ્રદેશને મનુએ આર્યાવર્ત તરીકે ઓળખાવેલ છે. ભારતનું એક બીજું નામ જંબુદ્વીપ પણ છે. ગ્રીકોએ આખા દેશને 'ઇંદુ' એવું નામ આપ્યું તેથી સમગ્ર યુરોપમાં આપણો દેશ ઇંડિયા નામે ઓળખાવા માંડ્યો.

પણ આ હિંદુ શબ્દ માત્ર ભૂગોળવાચક કે રાષ્ટ્રવાચક કે જાતિવાચક શબ્દ નથી. આપણી જાતિનો, આપણા રાષ્ટ્રનો સમગ્ર ઇતિહાસ એ શબ્દની સાથે સંકળાયેલો છે. એ શબ્દની સાથે આપણા આદર્શોની અને આપણી વિચારણાઓની આખી સૃષ્ટિ એટલી બધી ઓતપ્રોત થઈ ગઈ છે કે હવે એ શબ્દની કોઈ સાદીસીધી વ્યાખ્યા આપવી અશક્ય જ છે. કવિઓ, ઋષિઓ અને અવતારોએ એ શબ્દનાં ગુણગાન ગાયાં છે. સંતોએ અને મહાપુરુષોએ એની ધરતીમાં શાસ્ત્રો અને દર્શનો રચવા માટે જન્મ લીધો છે. એની પ્રતિષ્ઠાને ખાતર વીરો અને યોદ્ધાઓ જીવને જોખમે લડ્યા છે. ધાર્મિકતા, ઉદાત્તતા, ઉદારતા, તત્ત્વચિંતન, આસ્તિકતા, યોગ, પરમત-આદર, પ્રજ્ઞા, ભક્તિ, ત્યાગ, આત્મસાક્ષાત્કાર, અહિંસા, સત્ય, શૌચ—આ બધા હિંદુ શબ્દની સાથે સંકળાયેલા છે. તમે તમારી જાતને હિંદુ કહેવડાવવામાં ગર્વ લેતા હો તો, આ બધા ગુણોનો વિકાસ સાધો.

ભારતની આધ્યાત્મિક ભૂમિએ અસંખ્ય ઋષિમુનિઓ, યોગીઓ, સંતો અને ભક્તોને જન્મ આપેલ છે. શ્રી શંકરાચાર્ય અને શ્રી રામાનુજાચાર્ય જેવા અનેક આધ્યાત્મિક આચાર્યોને તેણે જન્માવ્યા છે. સંત રામદાસ, તુકારામ, ગૌરાંગ મહાપ્રભુ, જ્ઞાનદેવ, દત્તાત્રેય, બુદ્ધ અને નાનક જેવા ધર્મપ્રવર્તકોને આ ધરતીએ સર્જ્યા છે. બુદ્ધ તો આપણું પોતાનું જ લોહી-માંસ છે. ગુરુ ગોવિંદસિંહ અને શિવાજી માટે ભારત મગરૂર છે. રાજા ભોજ અને વિક્રમાદિત્ય, મીરાં અને નરસિંહ કાલિદાસ અને વાલ્મીકિ, કૃષ્ણ અને રામ—બધા અહીં જ જન્મ્યા. વૃંદાવન અને અયોધ્યાની માટી કૃષ્ણ અને રામના પદપંકજથી અંકિત બની અને ઈસુ ખ્રિસ્ત પણ એમના જીવનનાં કેટલાંક વર્ષો દરમિયાન કાશ્મીરમાં આવીને વસ્યા હતા અને ભારતના યોગીઓ પાસેથી યોગવિદ્યા શીખ્યા હતા.

ભારત સાચે જ આધ્યાત્મિક ભૂમિ છે. દેશો એણે જીત્યા નથી અને પ્રદેશો એણે ખાલસા કર્યા નથી. લશ્કરી વિજય એ એની મહત્ત્વાકાંક્ષા ન હતી. એને તો આત્મ-સ્વ-રાજ્ય જોઈતું હતું, પોતાનાં સંતાનોને એ બીજાઓ ઉપર શાસન સ્થાપિત કરવાનો આદેશ નથી આપતો. એ આદેશ આપે છે પોતાના અંતરાત્મા ઉપર અને પ્રકૃતિ ઉપર

વિજય પ્રાપ્ત કરવાનો. એ ઇચ્છે છે કે એનાં સંતાનો તેજસ્વી દિવ્ય સદ્‌ગુણો પ્રાપ્ત કરે, નૈતિક ખમીર કેળવે અને આધ્યાત્મિક બળ પ્રગટાવે. આવા આધ્યાત્મિક વિજય માટે, જગતના મનોવિજય માટે તેની પાસે અહિંસારૂપી શસ્ત્ર છે.

ભારતનાં લોકોનું એક જ ધ્યેય છે: આત્મસાક્ષાત્કાર. ભૌતિક સંપત્તિની એમને પરવા નથી એ લોકોને યોગ જોઈએ છે. ઈશ્વરની સાથે તાદાત્મ્ય જોઈએ છે. અહિંસા, સત્ય, બ્રહ્મચર્યની તેમને સાધના કરવી છે. બ્રહ્મનો સનાતન આનંદ તેમને માણવો છે. અંતરાત્માની સાધના માટે દુન્યવી સંપત્તિને ઠોકરેં મારવા તેઓ તત્પર છે અને તેને માટે ગમે તે ભોગ આપવા તેઓ તૈયાર છે. તેમનુ માનસ જ આત્મપરાયણ છે.

હિન્દની પવિત્ર ધરતીમાં અનેક પવિત્ર નદીઓ વહે છે અને આધ્યાત્મિક સ્ફુરણો નિરંતર સ્ફુરાયમાન રહે છે. પ્રાચીન હિમાલય સમગ્ર જગતના લોકોને પોતાના ભણી આકર્ષે છે. આધ્યાત્મિક ચિંતન અને યોગાભ્યાસ માટે આ ભૂમિ ખાસ અનુકૂળ છે. પૃથ્વીના પ્રત્યેક દેશને પોતપોતાની વિશેષતા છે. ભારતની વિશેષતા એ છે કે એ યોગીઓનો દેશ છે. માટે જ તો દુનિયાના દરેક ભાગમાંથી જિજ્ઞાસુઓ અહીં યોગશિક્ષણ માટે આવે છે.

ભારત જગતમા સૌથી વધારે સહિષ્ણુ દેશ છે. એનુ હૃદય બહુ જ ઉદાર છે. જગતના બધા જ રાષ્ટ્રોને તે પોતાના પ્રેમના આલિંગનમાં સમાવી લે છે.

પશ્ચિમના રાષ્ટ્રો એ હિંદુઓના એટલે કે આર્યોના આદિપુરુષોના જ સંતાનો છે. હિંદુ સંસ્કૃતિના રત્નભંડાર સમી ભારતમાતા સમુદ્રપારના પોતાના સંતાનોને કદી જ ભૂલી ન શકે. તેઓ તેને સદૈવ પ્રિય રહેશે.

હિંદુ સભ્યતા અને સંસ્કૃતિ પુરાતન કાળમાં ઉચ્ચતાને શિખરે હતી. ગ્રીકો અને રોમનો હિંદુઓનું અનુકરણ કરતા અને હિંદુ વિચારસરણીને અપનાવતા આજે પણ હિંદુ સંસ્કૃતિ જગતમાં અગ્રપદે છે. ઋષિઓ, આચાર્યો, વીર પુરુષો, કવિજનો, રાજપુરુષો —સંતો—વિભૂતિઓ જેટલાં હિંદુ ધર્મમાં પ્રકટ્યાં છે તેટલાં અન્યત્ર ક્યાંય નથી પ્રકટ્યાં. આજે પણ ભારતમાં મહાત્માઓ સારી સંખ્યામાં છે.

હિંદુઓને કઠોર અગ્નિપરીક્ષામાંથી પસાર થવું પડ્યુ છે. ભીષણ યુદ્ધોનો અને નિઘૃંણ યાતનાઓનો તેમને સામનો કરવો પડ્યો છે; અને છતાં હિંદુ જાતિ હજુ જીવંત છે. કોઈ ભેદી અગમ્ય શક્તિ તેની રક્ષા કરે છે, કોઈ અદીઠ હાથ તેને જાળવે છે અને એ જ શક્તિ ભવિષ્યમા પણ સદાકાળ તેની રક્ષા કરતી રહેશે.

હિંદુ ધર્મ એ દેહદમનનો ધર્મ નથી, તેમ જ માયાવાદનો કે બહુદેવવાદનો કે વિશ્વદેવવાદનો પણ એ ધર્મ નથી તમામ પ્રકારના ધાર્મિક અનુભવોનો તે સમન્વય છે. જીવનનું અખંડ અને સમગ્ર દર્શન તેની પાસે છે. અસીમ ક્ષમાવૃત્તિ, ઊંડી માનવતા, ઉચ્ચતમ આધ્યાત્મિક લક્ષ્ય—એ એનાં લક્ષણો છે. અંધઝનૂનથી તે મુક્ત છે.

હિંદુ ધર્મ જેવો સ્થિતિસ્થાપક અને ક્ષમાશીલ બીજો કોઈ ધર્મ નથી. પાયાની બાબતોમા હિંદુધર્મ વજ્રથીયે કઠોર છે, પરંતુ બાહ્ય અને ગૌણ બાબતોમા બાંધછોડ કરવાની તેની શક્તિ અનંત છે. અનેક સહસ્રાબ્દીઓને તેણે કુશળતાપૂર્વક પાર કરી છે, તેનું આ જ કારણ છે.

હિંદુ ધર્મની કીર્તિ કદી ઝાંખી પડવાની નથી. વિશ્વધર્મ બનવા માટેની બધી જ પાત્રતા એનામા છે. એના સિદ્ધાંતો ઉન્નત છે. એનુ દર્શન ભવ્ય છે. એના આચારના ધોરણો ઊર્ધ્વગામી છે. એના શાસ્ત્રો અદ્‌ભુત છે. એના સાધનના પ્રકારો, યોગ અને વેદાન્તની પ્રક્રિયાઓ અજોડ છે. એનું ભવિષ્ય એના ભૂતકાળ કરતાયે વધુ ઉજ્જવળ છે. જગતને એક સંદેશો એણે આપવાનો છે. વિશ્વપ્રેમનો અને ઉપનિષદ ભાખી આધ્યાત્મિક એકતાનો.

★

ઈશ્વરપ્રાપ્તિનો સરળ માર્ગ

ભક્તિ

શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ

ભક્તિ વડે જ ઈશ્વર મળે છે, પણ તે ભક્તિ પરિપક્વ થવી જોઈએ, ખરેખરી થવી જોઈએ. એવી ભક્તિ થાય ત્યારે જ ઈશ્વર પર પ્રેમ બંધાય. જેમ બાળકોનો મા ઉપર પ્રેમ છે, માનો પોતાના બાળક ઉપર પ્રેમ છે અને સ્ત્રીનો જેમ પતિ ઉપર પ્રેમ છે, તેવો પ્રેમ થવો જોઈએ.

એવા ઈશ્વરીય પ્રેમનો ઉદય થાય એટલે સ્ત્રી, પુત્ર, સગાં–સંબંધી સર્વે ઉપરની મમતા ઓછી થાય છે; માત્ર દયા રહે છે. પ્રભુ-પ્રેમ પ્રાપ્ત થયા પછી સંસાર પરદેશ જેવો લાગવા માંડે છે. આ જગત માત્ર કર્મભૂમિ–એક ઑફિસ હોય એમ લાગે છે. જેમ કોઈ માણસ દૂરના ગામમાં રહેતો હોય અને કલકત્તા નોકરી કરવા આવતો હોય તેવું જ થઈ જાય છે. તે કલકત્તા રહે છે ખરો, પણ માત્ર નોકરીને અર્થે જ. ઈશ્વર ઉપર લગની લાગે એટલે સંસાર ઉપરની આસક્તિ જતી રહે છે.

માત્ર એ પ્રકારની ભક્તિની વાતો કર્યા કરવાથી પણ ઈશ્વરપ્રાપ્તિ થતી નથી. પ્રેમભક્તિ વગર ઈશ્વરનું દર્શન થતું નથી. પ્રેમભક્તિનું બીજું નામ રાગભક્તિ છે. પ્રેમ વગર, દૃઢ અનુરાગ વગર ભગવાન મળતા નથી.

બીજો એક ભક્તિનો પ્રકાર છે, તેનું નામ વૈધી ભક્તિ. એમાં જપ, ઉપવાસ, તીર્થયાત્રા ઇત્યાદિ સાધન કરવાં પડે છે; શાસ્ત્રવિધિ પ્રમાણે ષોડશોપચાર પૂજન કરવાં પડે છે; એ સર્વ ક્રિયાઓ કરતાં કરતાં ધીમે ધીમે રાગભક્તિનો ઉદય થાય છે. જ્યાં સુધી રાગભક્તિ ન હોય ત્યાં સુધી ઈશ્વરદર્શનની આશા રાખવી ફોકટ છે. સંસારવાસના સમાતી જતી રહે અને પ્રભુ ઉપર સોળેસોળ આના મન ચોંટે ત્યારે ભગવાન મળે.

પણ કેટલાકને રાગભક્તિ એકદમ થઈ જાય છે. તેમને વૈધી ભક્તિની ગલીકૂંચીઓમાંથી પસાર થવું પડતું નથી. એવા જીવો સ્વતઃસિદ્ધ કહેવાય છે. બાળપણથી જ તેમને ઈશ્વર ઉપર પ્રેમ હોય છે. બાળપણથી જ ઈશ્વરનાં દર્શન માટે તેમના ચિત્તમાં અત્યંત વ્યાકુળતા હોય છે. જેમ કે પ્રહ્‌લાદ. વૈધી ભક્તિ એક સાધન માત્ર છે. પવન જોઈએ તો આપણે પંખો હલાવીએ છીએ, પણ એની મેળે જ પવનની લહર આવતી હોય તો પછી પંખાની જરૂર નથી. તેમ જોકે ઈશ્વર ઉપર પ્રેમ ઉત્પન્ન થવાને માટે જપ, તપ, વ્રત, ઉપવાસ વગેરે કામનાં છે, પણ જેમ પવનના ઝપાટા આપોઆપ આવવા માંડે એટલે લોકો પંખો ફેંકી દે છે, તેમ ઈશ્વર ઉપર પ્રેમ, અનુરાગ ઉત્પન્ન થવા માંડે એટલે જપ, તપ, કર્મ વગેરે પણ એની મેળે જ છૂટી જાય છે. જેઓ હરિપ્રેમથી મતવાલા બને છે, તેમને વિધિવાદનાં કર્મોની દરકાર શી હોય?

જ્યાં સુધી ઈશ્વર પ્રતિ પ્રેમ થયો નથી, ત્યાં સુધી આપણી ભક્તિ કાચી જ કહેવાય. તેના ઉપર પ્રેમ જાગે ત્યારે જ ભક્તિ પરિપક્વ થઈ ગણાય.

જેની ભક્તિ કાચી હોય તેનાથી ઈશ્વર સંબંધી ઉપદેશ હૃદયમાં ધારણ કરી શકાતો નથી. ભક્તિ પરિપક્વ થાય ત્યારે જ તે હૃદયમાં ઊતરે છે, જેમ ફોટોગ્રાફની પ્લેટ ઉપર કાળો રંગ (રૂપાનું સોલ્યુશન) લગાડ્યો હોય તો જ તેના ઉપર છબી કાયમની પડી રહે છે, નહિ તો ઊડી જાય છે. ચોક્ખા કાચ ઉપર હજારો ચિત્રો પડે છે, પણ તે અદૃશ્ય થઈ જાય છે અને કાચ હતો તેવો ને તેવો

જ રહે છે. ઈશ્વર ઉપર પ્રેમ ચોંટયો ન હોય તો ખરો ઉપદેશ હૃદયમાં જામતો જ નથી.

*

'હું દાસ છું, તમે પ્રભુ છો' 'હું ભક્ત છું, તમે ભગવાન છો'—એવું અભિમાન ભક્તને રહે છે—ઈશ્વરપ્રાપ્તિ થયા પછી પણ રહે છે, એનો 'અહં' સંપૂર્ણ નષ્ટ થતો નથી.

ફરીથી એ જ અભિમાનના અભ્યાસ વડે જ ઈશ્વરની પ્રાપ્તિ થાય છે—એને જ તેથી ભક્તિયોગ કહે છે. ભક્તિમાર્ગમાં આગળ વધવાથી બ્રહ્મજ્ઞાન પણ થાય છે; ભગવાન સર્વશક્તિમાન છે, તેમની મરજી હોય તો બ્રહ્મજ્ઞાન પણ આપી દે! પણ ભક્ત તો 'હું દાસ છું, તમે પ્રભુ છો' 'હું સંતાન છું, તમે માતા છો'—એવો ભાવ પસંદ કરે છે.

*

વેદાંતના મનનથી પણ ઈશ્વરપ્રાપ્તિ થાય છે, એને જ્ઞાનયોગ કહે છે; પણ એ ઘણો મુશ્કેલ છે. બ્રહ્મ સત્ય અને જગત મિથ્યા, એટલી વાતનો જો સાક્ષાત્કાર થાય તો મનનો નાશ થાય અને સમાધિ પ્રાપ્તિ થાય. પણ કળિયુગના અન્નથી પોષાયેલા મનુષ્યોને એ વાત સમજાય જ શી રીતે? જ્યાં સુધી દેહાત્મબુદ્ધિ ટળે નહિ ત્યાં સુધી એ જ્ઞાન થાય જ નહિ. 'હું દેહ નથી, મન નથી, ચોવીસ તત્ત્વો નથી; હું સુખ-દુ:ખથી પર છું; મને રોગ, શોક, જરા, મૃત્યુ કાંઈ છે જ નહિ' એવો સાક્ષાત્કાર થવો બહુ મુશ્કેલ છે. તમે ગમે તેટલું વેદાંતનું મનન કર્યા જ કરોને, પણ દેહાત્મબુદ્ધિ કોણ જાણે કયાંથી યે અણધારી રીતે આવીને ઊભી જ રહે છે! પીપળાના ઝાડને કાપી નાખો. તમે એમ જાણો કે એ કપાઈ ગયું, નિર્મૂળ થઈ ગયું, પણ બીજે દહાડે સવારે જઈને જોશો તો બે-ચાર ફણગા ફૂટ્યા જ હશે. આમ દેહાભિમાન કેમે કર્યું જતું જ નથી, માટે કલિયુગમાં ભક્તિયોગને શ્રેષ્ઠ કહ્યો છે. તે ઘણો સરળ છે.

આપણે સાકર થવાનું પસંદ કરતા નથી, પણ સાકર ખાવાનું પસંદ કરીએ છીએ. હું બ્રહ્મ છું, એવો વિચાર કરવાની મને પોતાને કદી ઈચ્છા થતી નથી. હું તો એમ જ કહું છું કે, તમે ઈશ્વર છો અને હું તમારો દાસ છું. મનની પાંચમી અને છઠ્ઠી ભૂમિકામાં જ લાંબો વખત રહેવામાં ખૂબ આનંદ રહે છે. છઠ્ઠી ભૂમિકાની પાર જઈને સાતમી ભૂમિકામાં લાંબો વખત રહેવા ઈચ્છતો નથી. મારી શક્તિ તો માત્ર તેનું નામ-ગુણગાન કરવા જેટલી છે. સેવ્ય-સેવકભાવ બહુ ઉત્તમ છે. જુઓ, આપણે 'ગંગાના તરંગ' એમ કહીએ છીએ, પણ 'તરંગની ગંગા' કહેતા નથી.

*

સાધન-ભજન કરવાથી જે ભક્તિ પ્રકટે છે તેવી તેમની ભક્તિ નથી હોતી. આટલા જપ કરવા જ જોઈએ, આટલો વખત ધ્યાન કરવું જ જોઈએ, આવી રીતે ઈશ્વરપૂજન કરવું જ જોઈએ, એ સર્વ વિધિવાદીય ભક્તિના લક્ષણો છે. જેમ ખેતરમાં વાવેલું હોય તો મોટો ચકરાવો ખાઈને જવું પડે છે, અથવા વાંકીચૂંકી વહેતી નદી હોય તો નદીના વહેણની સાથે લાંબો ચકરાવો લેવો પડે છે, તેવો આ વિધિવાદીય ભક્તિનો માર્ગ છે.

રાગભક્તિ-પ્રેમભક્તિ વડે ઈશ્વરને પોતાના અંતરનો સગો જાણીને તેની સાથે પ્રેમસંબંધ જેઓ બાંધે છે તેમને કોઈ નિયમની કે શાસ્ત્રના કોઈ પણ વિધાનની જરૂર રહેતી નથી. એ તો જેમ લણેલા ખેતરમાંથી ગમે તે જગ્યાએ થઈને જવાય છે, તેમ ઈશ્વરની સમીપ પોતાને ફાવે તે રીતે પહોંચી જાય છે. તેને માત્ર ઈશ્વર પાસે જવા સાથે જ કામ છે.

જ્યારે નદીમાં પૂર આવે છે ત્યારે તેનો પ્રવાહ બહુ વાંકાચૂંકો હોતો નથી. ખેતરોમાં પણ વાંસ વાંસપૂર પાણી થઈ જાય છે, એટલે પછી ફાવે તેમ હોડી હાંકો.

એવી રાગભક્તિ-પ્રબળ અનુરાગ-પ્રેમનો ઉછાળો ન હોય ત્યાં સુધી ઈશ્વરનાં દર્શનની આશા રાખવી નહિ.

★

ઈશ્વરપ્રાપ્તિનો સરળ માર્ગ

ભક્તિ

શ્રી રામકૃષ્ણ પરમહંસ

ભક્તિ વડે જ ઈશ્વર મળે છે, પણ તે ભક્તિ પરિપક્વ થવી જોઈએ, ખરેખરી થવી જોઈએ. એવી ભક્તિ થાય ત્યારે જ ઈશ્વર પર પ્રેમ બંધાય. જેમ બાળકોનો મા ઉપર પ્રેમ છે, માનો પોતાના બાળક ઉપર પ્રેમ છે અને સ્ત્રીનો જેમ પતિ ઉપર પ્રેમ છે, તેવો પ્રેમ થવો જોઈએ.

એવા ઈશ્વરીય પ્રેમનો ઉદય થાય એટલે સ્ત્રી, પુત્ર, સગાં–સંબંધી સર્વે ઉપરની મમતા ઓછી થાય છે; માત્ર દયા રહે છે. પ્રભુ-પ્રેમ પ્રાપ્ત થયા પછી સંસાર પરદેશ જેવો લાગવા માંડે છે. આ જગત માત્ર કર્મભૂમિ–એક ઑફિસ હોય એમ લાગે છે. જેમ કોઈ માણસ દૂરના ગામમાં રહેતો હોય અને કલકત્તા નોકરી કરવા આવતો હોય તેવું જ થઈ જાય છે. તે કલકત્તા રહે છે ખરો, પણ માત્ર નોકરીને અર્થે જ. ઈશ્વર ઉપર લગની લાગે એટલે સંસાર ઉપરની આસક્તિ જતી રહે છે.

માત્ર બે પ્રકારની ભક્તિની વાતો કર્યા કરવાથી પણ ઈશ્વરપ્રાપ્તિ થતી નથી. પ્રેમભક્તિ વગર ઈશ્વરનું દર્શન થતું નથી. પ્રેમભક્તિનું બીજું નામ રાગભક્તિ છે. પ્રેમ વગર, દૃઢ અનુરાગ વગર ભગવાન મળતા નથી.

બીજો એક ભક્તિનો પ્રકાર છે, તેનું નામ વૈધી ભક્તિ. એમાં જપ, ઉપવાસ, તીર્થયાત્રા ઇત્યાદિ સાધન કરવાં પડે છે; શાસ્ત્રવિધિ પ્રમાણે ષોડશોપચાર પૂજન કરવાં પડે છે; એ સર્વ ક્રિયાઓ કરતાં કરતાં ધીમે ધીમે રાગ-ભક્તિનો ઉદય થાય છે. જ્યાં સુધી રાગ-ભક્તિ ન હોય ત્યાં સુધી ઈશ્વરદર્શનની આશા રાખવી ફોકટ છે. સંસારવાસના સમૂળી જતી રહે અને પ્રભુ ઉપર સોળેસોળ આના મન ચોંટે ત્યારે ભગવાન મળે.

પણ કેટલાકને રાગભક્તિ એકદમ થઈ જાય છે. તેમને વૈધી ભક્તિની ગલીકૂંચીઓમાંથી પસાર થવું પડતું નથી. એવા જીવો સ્વતઃસિદ્ધ કહેવાય છે. બાળપણથી જ તેમને ઈશ્વર ઉપર પ્રેમ હોય છે. બાળપણથી જ ઈશ્વરનાં દર્શન માટે તેમના ચિત્તમાં અત્યંત વ્યાકુળતા હોય છે. જેમ કે પ્રહ્‌લાદ. વૈધી ભક્તિ એક સાધન માત્ર છે. પવન જોઈએ તો આપણે પંખો હલાવીએ છીએ, પણ એની મેળે જ પવનની લહર આવતી હોય તો પછી પંખાની જરૂર નથી. તેમ જોકે ઈશ્વર ઉપર પ્રેમ ઉત્પન્ન થવાને માટે જપ, તપ, વ્રત, ઉપવાસ વગેરે કામનાં છે, પણ જેમ પવનના ઝપાટા આપોઆપ આવવા માંડે એટલે લોકો પંખો ફેંકી દે છે, તેમ ઈશ્વર ઉપર પ્રેમ, અનુરાગ ઉત્પન્ન થવા માંડે એટલે જપ, તપ; કર્મ વગેરે પણ એની મેળે જ છૂટી જાય છે. જેઓ હરિપ્રેમથી મતવાલા બને છે, તેમને વિધિવાદનાં કર્મોની દરકાર શી હોય?

જ્યાં સુધી ઈશ્વર પ્રતિ પ્રેમ થયો નથી, ત્યાં સુધી આપણી ભક્તિ કાચી જ કહેવાય. તેના ઉપર પ્રેમ જામે ત્યારે જ ભક્તિ પરિપક્વ થઈ ગણાય.

જેની ભક્તિ કાચી હોય તેનાથી ઈશ્વર સંબંધી ઉપદેશ હૃદયમાં ધારણ કરી શકાતો નથી. ભક્તિ પરિપક્વ થાય ત્યારે જ તે હૃદયમાં ઊતરે છે, જેમ ફોટોગ્રાફની પ્લેટ ઉપર કાળો રંગ (રૂપાનું સોલ્યુશન) લગાડ્યો હોય તો જ તેના ઉપર છબી કાયમની પડી રહે છે, નહિ તો ઊડી જાય છે. ચોખ્ખા કાચ ઉપર હજારો ચિત્રો પડે છે, પણ તે અદૃશ્ય થઈ જાય છે અને કાચ હતો તેવો ને તેવો

જ રહે છે. ઈશ્વર ઉપર પ્રેમ ચોટ્યો ન હોય તો ખરો ઉપદેશ હૃદયમાં જામતો જ નથી.

*

'હું દાસ છું, તમે પ્રભુ છો' 'હું ભક્ત છું, તમે ભગવાન છો'—એવું અભિમાન ભક્તને રહે છે—ઈશ્વરપ્રાપ્તિ થયા પછી પણ રહે છે, એનો 'અહં' સંપૂર્ણ નષ્ટ થતો નથી.

ફરીથી એ જ અભિમાનના અભ્યાસ વડે જ ઈશ્વરની પ્રાપ્તિ થાય છે—એને જ તેથી ભક્તિયોગ કહે છે. ભક્તિમાર્ગમા આગળ વધવાથી બ્રહ્મજ્ઞાન પણ થાય છે; ભગવાન સર્વશક્તિમાન છે, તેમની મરજી હોય તો બ્રહ્મજ્ઞાન પણ આપી દે! પણ ભક્ત તો 'હું દાસ છું, તમે પ્રભુ છો' 'હું સંતાન છું, તમે માતા છો'—એવો ભાવ પસંદ કરે છે.

*

વેદાંતના મનનથી પણ ઈશ્વરપ્રાપ્તિ થાય છે, એને જ્ઞાનયોગ કહે છે; પણ એ ઘણો મુશ્કેલ છે. બ્રહ્મ સત્ય અને જગત મિથ્યા, એટલી વાતનો જો સાક્ષાત્કાર થાય તો મનનો નાશ થાય અને સમાધિ પ્રાપ્તિ થાય. પણ કળિયુગના અન્નથી પોષાયેલા મનુષ્યોને એ વાત સમજાય જ શી રીતે? જ્યા સુધી દેહાત્મબુદ્ધિ ટળે નહિ ત્યા સુધી એ જ્ઞાન થાય જ નહિ. 'હું દેહ નથી, મન નથી, ચોવીસ તત્ત્વો નથી; હું સુખ-દુઃખથી પર છું; મને રોગ, શોક, જરા, મૃત્યુ કાઈ છે જ નહિ' એવો સાક્ષાત્કાર થવો બહુ મુશ્કેલ છે. તમે ગમે તેટલું વેદાંતનું મનન કર્યા જ કરોને, પણ દેહાત્મબુદ્ધિ કોણ જાણે કયાંથી યે અણધારી રીતે આવીને ઊભી જ રહે છે! પીપળાના ઝાડને કાપી નાખો. તમે એમ જાણો કે એ કપાઈ ગયુ, નિર્મૂળ થઈ ગયુ, પણ બીજે દહાડે સવારે જઈને જોશો તો બે-ચાર ફણગા ફૂટ્યા જ હશે. આમ દેહાભિમાન કેમે કર્યું જતું જ નથી, માટે કલિયુગમાં ભક્તિયોગને શ્રેષ્ઠ કહ્યો છે. તે ઘણો સરળ છે.

આપણે સાકર થવાનુ પસંદ કરતા નથી, પણ સાકર ખાવાનું પસંદ કરીએ છીએ. હું બ્રહ્મ છું, એવો વિચાર કરવાની મને પોતાને કદી ઈચ્છા થતી નથી. હું તો એમ જ કહું છું કે, તમે ઈશ્વર છો અને હું તમારો દાસ છું. મનની પાચમી અને છઠ્ઠી ભૂમિકામાં જ લાબો વખત રહેવામાં ખૂબ આનંદ રહે છે. છઠ્ઠી ભૂમિકાની પાર જઈને સાતમી ભૂમિકામાં લાબો વખત રહેવા ઈચ્છતો નથી મારી શક્તિ તો માત્ર તેનું નામ-ગુણગા કરવા જેટલી છે. સેવ્ય-સેવકભાવ બહુ ઉત્તમ છે જુઓ, આપણે 'ગંગાના તરંગ' એમ કહીએ છીએ, પણ 'તરંગની ગંગા' કહેતા નથી.

*

સાધન-ભજન કરવાથી જે ભક્તિ પ્રકટે છે તેવી તેમની ભક્તિ નથી હોતી. આટલા જપ કરવા જ જોઈએ, આટલો વખત ધ્યાન કરવુ જ જોઈએ, આવી રીતે ઈશ્વરપૂજન કરવુ જ જોઈએ, એ સર્વ વિધિવાદીય ભક્તિના લક્ષણો છે. જેમ ખેતરમા વાવેલું હોય તો મોટો ચકરાવો ખાઈને જવુ પડે છે, અથવા વાંકીચૂંકી વહેતી નદી હોય તો નદીના વહેણની સાથે લાબો ચકરાવો લેવો પડે છે, તેવો આ વિધિવાદીય ભક્તિનો માર્ગ છે.

રાગભક્તિ-પ્રેમભક્તિ વડે ઈશ્વરને પોતાના અંતરનો સગો જાણીને તેની સાથે પ્રેમસંબંધ જેઓ બાંધે છે તેમને કોઈ નિયમની કે શાસ્ત્રના કોઈ પણ વિધાનની જરૂર રહેતી નથી. એ તો જેમ લણેલા ખેતરમાંથી ગમે તે જગ્યાએ થઈને જવાય છે, તેમ ઈશ્વરની સમીપ પોતાને ફાવે તે રીતે પહોચી જાય છે. તેને માત્ર ઈશ્વર પાસે જવા સાથે જ કામ છે.

જ્યારે નદીમાં પૂર આવે છે ત્યારે તેનો પ્રવાહ બહુ વાંકોચૂંકો હોતો નથી. ખેતરોમા પણ વાસ વાંસપૂર પાણી થઈ જાય છે, એટલે પછી ફાવે તેમ હોડી હાકો.

એવી રાગભક્તિ-પ્રબળ અનુરાગ-પ્રેમનો ઉછાળો ન હોય ત્યા સુધી ઈશ્વરનાં દર્શનની આશા રાખવી નહિ.

★

સ્થિતિ એનાથી સર્વથા ભિન્ન છે. તમારા મનમાં શંકા થાય છે જેથી તત્ત્વજ્ઞાનના ક્ષેત્રમાં તમે-બૌદ્ધિક અસંતોષ અનુભવો છો. સંસારમાં સંશયના પરિણામસ્વરૂપ, અનિશ્ચિતતાના લીધે તે અસંતોષ ઘણો વધી જાય છે. એવી વિકટ પરિસ્થિતિમાં તમારે જીવન વિતાવવું પડે છે.

ઈશ્વર. જીવ, આત્મા, પરમાત્માનું હજુ સુધી નિશ્ચિત સ્વરૂપજ્ઞાન કોઈને થયું હોય એવું નથી જણાતું. શોધકોના પ્રયત્ન ચાલુ છે. પરંતુ એ પ્રયત્નોમાં બધાને નિશ્ચિત સમાધાન મળશે એવો કોઈ ઉત્તર આપવો એ શક્ય જણાતું નથી. મનુષ્યને એનો પત્તો લાગશે કે નહિ એ પણ સંદેહાત્મક વાત છે અને આપણે કોઈ ઘણા મોટા શોધક પણ નથી કે એનો ઉત્તર મેળવી શકીએ. તેથી આ ગૂઢ બાબતો છોડી દઈને, પોતાના દૈનિક જીવન માટે સમજાય એવી વાતોથી વિવેકપૂર્ણ માર્ગ શોધીને તે પર ચાલવાનો પ્રયત્ન કરીએ. આ આપણું કર્તવ્ય અને ધર્મ છે. આપણે યા આપણામાંથી કોઈ પણ દુઃખ ઇચ્છતો નથી.

અજ્ઞાન, લાલચ, સ્વાર્થ, કામ, ક્રોધ, લોભ, આશા, તૃષ્ણા, ઈર્ષ્યા વગેરે આપણા દોષો છે, આ આંતરિક દોષોને લીધે આપણાથી જે કર્મો થાય છે એ દુર્ગુણ છે. દોષો અને દુર્બુદ્ધિને લીધે આપણા ચિત્તની અશુદ્ધિ છે. પોતાના અને બીજાઓના ચિત્તની અશુદ્ધિને લીધે આપણને બધાને દુઃખ ભોગવવાં પડે છે. આપણી અશુદ્ધિ અને અશક્તિને લીધે આપણે દુઃખ દૂર કરી શકતા નથી. જો ચિત્ત શુદ્ધ થાય અને આપણામાં પુરુષાર્થ હોય તો આપણાં અને સંસારનાં ઘણાં દુઃખો દૂર થઈ શકે છે. પોતાનાં દુઃખોનું કારણ શોધવું એ વિવેકનું કાર્ય છે અને દુઃખોનું કારણ શોધ્યા પછી ચિત્તને શુદ્ધ કરવામાં સંયમની જરૂર રહે છે; અને પોતાનાં તેમ જ બીજાઓનાં દુઃખો દૂર કરવામાં સદ્‌ગુણયુક્ત પુરુષાર્થ આવશ્યક છે.

ચિત્તશુદ્ધિ, સદ્‌ગુણયુક્ત પુરુષાર્થ. સંયમ, વિવેક વગેરેથી માનવતાની પ્રાપ્તિ થાય છે. માનવતાની પ્રાપ્તિ એ આપણા બધાનો ધર્મ છે. આ ધર્મના આચરણથી આજનાં આપણાં અનેક દુઃખોનો નાશ થઈ શકે છે. આજ આપણે વ્યક્તિગત સુખ, વ્યક્તિગત સ્વાર્થ, વ્યક્તિગત ઉન્નતિ, વ્યક્તિગત જીવનની સાર્થકતા, પરમગતિની અભિલાષા વગેરે બાબતોમાં વ્યક્તિગત દૃષ્ટિથી વિચાર કરીએ છીએ અને આપણું જીવન પણ એ પ્રમાણે જ ચાલતું રહે છે. માનવતાની દૃષ્ટિથી આ ઉચિત નથી. આપણે બધાનાં સુખદુઃખ અને ઉન્નતિ અવનતિનો વિચાર કરીને જીવન ચલાવવું જોઈએ. શુદ્ધિ, સદ્‌ગુણ અને વ્યાપક સામાજિકતા પર માનવતાનો વિકાસ અને એની પૂર્ણતા અવલંબે છે. આ આદર્શ યા ધર્મ પર શ્રદ્ધા રાખીને ઈશ્વર, જીવ, પરમાત્મા, આત્મા વગેરે પર વિચાર કરવામાં આપત્તિ નથી. જો આપણા ધ્યેયમાં સ્પષ્ટતા થઈ તો આ વિષયોનું જ્ઞાન માનવતાની વૃદ્ધિમાં સહાયક જ થશે.

ભક્તિ, જ્ઞાન, યોગ, કર્મ વગેરે માર્ગોનો અંતિમ ઉદ્દેશ યા પર્યવસાન માનવતાનો વિકાસ કે તેની પૂર્ણતા જ હોવો જોઈએ. માનવતાનો પ્રેમી એને જ માન્ય કરાવશે. આ દૃષ્ટિએ જીવનનો વિચાર કરવાથી આપણે માનવતાના ઉપાસક બની સુખી થઈ શકીશું; શાંતિમય. સફળ અને ધન્ય જીવન પ્રાપ્ત કરી શકીશું.

જો આ વાત ઠીક લાગે તો જીવન પર આપણે પોતે વિચાર કરવો જોઈએ. અંધપ્રામાણ્ય યા પરંપરા પર વિશ્વાસ રાખવાથી કામ નહીં ચાલે, એમાં વ્યક્તિ યા માનવજાતિનું કલ્યાણ નથી.

⁂

આદર્શ સેવક : હનુમાન

શ્રી કરસનદાસ માણેક

જમણા હાથમાં, આખા બ્રહ્માંડને તુચ્છ સમજતા હોય એવી ગૌરવછટાથી ઉછાળેલી ગદા, આ પળે જ જાણે છલંગ મારશે એ પ્રમાણેની પોલાદની કમાનોવાળા હોય એવી રીતે વાળેલા ગોઠણો, વિશ્વને પેલે પાર જોતી અને ત્યાં પણ મારા રામ સિવાય બીજું કશું જ નથી એવી પ્રતીતિ પામી ચૂકેલી, તેજસ્વી તથા ભક્તિરસતરબોળ આંખો, વીજળી ઠાંસીઠાંસીને ભરી હોય એવા સુડોળ ગઠ્ઠાદાર સ્નાયુબંધો અને રામકાર્યની ઉત્કટ તાલાવેલીમાં દુનિયાભરની વાસનાઓને પૂરીને વિસારે પાડી દીધા હોય એવો વજ્રકછોટો...

ભાગ્યે જ એવો કોઈ હિંદુ હશે જેનું હૃદય જીવનની કોઈ ને કોઈ ભૂમિકાએ હનુમાનની આવી પ્રતિમાને નિહાળીને રામભક્તિથી પરિપ્લાવિત (તરબોળ) ન બન્યું હોય; અને ભારતમાં ભાગ્યે જ એવું કોઈ મંદિર હશે જેમાં અધિષ્ઠાતા દેવની સાથોસાથ સિંદૂરિયા તેલમાં સ્નાન કરતી અને આકડાની માળાઓના શણગાર ધારણ કરતી મારુતિની મૂર્તિ ધરતી સાથે જડેલી હોવા છતાં આભમાં ઊડું ઊડું કરતી નહિ ઊભી હોય!

બલિહારી છે હિંદુધર્મની, જેણે એક વાનરને આવી દિવ્ય પ્રતિષ્ઠા બક્ષી દીધી:

વાનરના વીર સૃજ્યા, વીરના રણધીર સૃજ્યા,
સરજ્યાં તૃણોમાંહી તીર;
એવી બલિહારી એનાં કિરણોના કામણની
સરજ્યાં મરુભૂમિ માંહી નીર!

જડચેતન સચરાચરમાં એક જ સચ્ચિદાનંદમય પરબ્રહ્મનો રાસ ભાળતી ભારતીય સંસ્કૃતિ સિવાય બીજા કોઈનું એ ગજું નહિ!

હનુમાનની ખૂબી એ છે કે એ સદોદ્યત (સદા + ઉદ્યત) છે. પ્રતિપળે, એક પળનીયે પૂર્વસૂચના વગર, છલંગ મારવા એ તૈયાર છે. એમની દૃષ્ટિ રામ ઉપર છે. ક્યારે એ આદેશ આપે, અને ક્યારે છલંગ મારું! રામની મુખમુદ્રા એ જ એમની સૃષ્ટિ! રામને બોલવું પડતું નથી, હનુમાન એમની મુખમુદ્રા પરથી એમનો ભાવ વર્તી લે છે, એમનો આદેશ ઉકેલી લે છે અને એનું પાલન કરવા ઊપડી જાય છે. છલંગ–તત્પર પગ અને વાળેલા ગોઠણો એ હનુમાનનું યોગાસન છે.

પ્રતિમાવિધાનની પણ એક અનોખી ભાષા છે, જો ઉકેલતાં આવડે તો. શિલ્પની સૃષ્ટિમાં, બ્રહ્માની સૃષ્ટિની પેઠે જ, નિરર્થક કે અહેતુક કશું જ નથી. બધું જ સહેતુક છે, સ–પ્રયોજન છે. (એ પ્રયોજનને શોધી કાઢવું એનું નામ જ જ્ઞાન! અને એ શોધને જીવનમાં ઉતારવી એનું નામ વિજ્ઞાન!) એવું જ છે ઉપાસનાવિધિનું. પ્રત્યેક દેવના સ્વરૂપને અનુરૂપ એની પ્રતિમા અને પ્રત્યેક પ્રતિમાને અનુરૂપ એનો ઉપાસનાવિધિ. એક આખી સાંકેતિક લિપિ જ છે, જાણે. એ ગુપ્ત લિપિ (અં. સિક્રેટ કોડ)ને ઉકેલતાં આવડવું જોઈએ. એ જેને ન આવડે, ને પ્રતિમાને બદલે પથ્થર જુએ, અને ઉપાસનાને બદલે નાટક કરે! છતી આંખે એ આંધળો; અને છતે હાથપગે એ અપંગ.

એકાદ દાખલો લઈએ. અંગરાગ સૌ દેવોને જોઈએ, તેમ હનુમાનને પણ જોઈએ; પણ તે શૃંગારસૂચક અબીલગુલાલ કે ચંદન નહિ, પણ વીર અને રૌદ્રનું સૂચક સિંદૂર! વળી માળા પણ ખરી; પણ એ પણ શૃંગારોત્તેજક, ઇંદ્રિયસંસ્પર્શજન્ય સુખસંવર્ધક નહિ; પણ આકડાના ફૂલની, નિર્વિષયાનંદી અને અનામયદાયી!

પ્રતિમાપૂજા પણ માણસને કરતાં આવડવી જોઈએ. અહીં 'પ્રતિમા' તથા 'પૂજા' બન્ને શબ્દો એકસરખા જ મહત્ત્વના છે. પ્રતિમાથી

મૂળ સ્વરૂપ સુધી પહોંચતાં આવડવું જોઈએ, અને પૂજાની એકેએક પ્રક્રિયાની પાછળ રહેલ સંકેતની સમજણ હોવી જોઈએ.

આ હનુમાન, રામને મળતાંવેંત, એમને વહાલા થઈ જાય છે, પળનાયે વિલંબ વગર. રામ જાણે એને જ શોધવા નીકળ્યા છે! હકીકતમાં ખોવાયલી સીતાને જો શોધવી હોય, તો હનુમાનને હાથ કર્યા વગર છૂટકો નથી, એમ રામાયણકાર આપણને કહેવા માગે છે. હનુમાન એ સેતુ છે, બ્રહ્મ અને જીવ બેને સાંધતો, બેનું મિલન સાધતો; સધાવતો. આ દૃષ્ટિએ હનુમાન જ્ઞાનમૂર્તિ છે. તુલસીદાસજીએ યોગ્ય રીતે જ એમને 'ज्ञानिनाम् अग्रगण्यम्' કહ્યા છે. આ જ દૃષ્ટિએ એમને રુદ્રના અવતાર પણ કહેવાય છે. (રુદ્ર એ શિવનું—જ્ઞાનનું બીજું નામ છે. અને જ્ઞાન, સાચે જ રુદ્ર છે, ભયંકર છે, અજ્ઞાન માટે!)

રામ—હનુમાન—મિલન ત્યારે કોઈ અકસ્માત નથી; સહેતુક, સપ્રયોજન છે. હનુમાન પાસે પારાવાર શક્તિ—સંચય છે; પણ એ શક્તિ—સંચયનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવા માટે એની પાસે કોઈ સલ્લક્ષ્ય નથી. રામને જોતાં જ એને થઈ જાય છે કે જેને તું શોધતો હતો તે તને સાંપડી ગયું! તારું લક્ષ્ય! તારામાં રહેલ શક્તિ—પ્રવાહને દિશા મળી ગઈ!

શરૂઆત બહુ જ સુંદર છે. વાલીના ડરનો માર્યો સુગ્રીવ આખી દુનિયાને ખૂંદી વળ્યો છે. ક્યાંય એને જંપ વળ્યો નથી. બધે જ એને વાલીના ઓછાયાએ અકળાવ્યા કર્યો છે. છેલ્લે એ અહીં ઋષ્યમૂક પર્વત ઉપર ઠરીઠામ થયો છે. પણ તે કેવળ શારીરિક રીતે જ. તેનું અંતર તો હજુ એવું ને એવું જ છે—ભયભીત. કારણ કે ઋષ્યમૂકના પ્રભાવને તેણે કર્ણોપકર્ણ સાંભળ્યો છે, અંતરથી ઓળખ્યો નથી, હજુ!

આવી સ્થિતિમાં એ, દૂરદૂર, પોતા ભણી આવતા બે ધનુર્ધર નવજુવાનોને જુએ છે અને કંપી ઊઠે છે. જરૂર વાલીએ એમને મોકલ્યા હોવા જોઈએ, મારા નાશ માટે!

અને ત્યાં હનુમાનનું એને સ્મરણ થાય છે.

હનુમાન નજીકમાં જ ઊભા છે. પેલા બે નવયુવકોને જેમ સુગ્રીવે જોયા છે, તેમ આમણે પણ જોયા જ હોવા જોઈએ. નથી જોયા એમ માનવાને આપણી પાસે કશાં જ કારણો નથી. એવી અપૂર્વ મુખમુદ્રાઓ એના જેવા ચકોર અને સાવધ પહેરેગીરની નજરથી બહાર રહી જાય એ બનવાજોગ ખરું? અરે, એમનું અંતર તો એ યુગલના દર્શનથી ક્યારનુંયે પુલકવિહ્વલ બની ચૂક્યું છે. કોણ હશે એ? લાગે છે તો કોઈ આત્માના સંગીઓ! કેવી રીતે પહોંચું એમની પાસે?

એમના હૃદયની આ મિલન—વ્યાકુલતાનો જ પડઘો પડતો હોય, કોઈ નિગૂઢ રીતે, તેમ સુગ્રીવ એમને નિમિત્ત પૂરું પાડે છે, રામલક્ષ્મણની પાસે જવાનું...

અને આમેય જવાના હતા, તે હનુમાન હવે સુગ્રીવના આદેશથી જાય છે.

પણ જતા પહેલાં સુગ્રીવ તેમને એક શિખામણ આપે છે:

'પેલા બે અજાણ્યા ધનુર્ધારીઓ વાલીપ્રેર્યા જ આ તરફ આવતા હશે, હનુમાન, એમ હું માનું છું. તો તમે જઈને તપાસ તો કરો કે એ કોણ છે! પણ એક વાત ન ભૂલતા કે આપણે એમનો ભેદ સમજવો છે, આપણો ભેદ એમને આપ્યા વગર! માટે તમે કોઈ કપટવેશ ધારણ કરીને જજો. અને ક્ષત્રિયો બ્રાહ્મણોને અવધ્ય ગણે છે, તેથી એ કપટવેશ બ્રાહ્મણનો લેશો તો વધારે ઠીક પડશે.'

હનુમાન જાય છે—બ્રાહ્મણનો વેષ લઈને; પણ રામને જોતાંવેંત એ સમજી જાય છે કે અહીં છેતરવાની કોશિશ કરવી એ જાતે જ છેતરાવા જેવું છે!

અને સાધનાના પ્રથમ સોપાન દરમ્યાન બજરંગ પ્રભુને પેટછૂટી વાત કરી દે છે.

અને તે જ પળથી રામ એને પોતાના પ્રિયતમ ભક્ત અને સેવક તરીકે સ્વીકારી લે છે.

★

સમંતભદ્ર

શ્રી ચુનીલાલ વર્ધમાન શાહ

'આજ કેટલા લાડુ ઉડાવ્યા, ભદ્ર?'

'સાત!' સમંતભદ્રે જવાબ આપ્યો અને દૃષ્ટિ ઊંચી કરીને વિજય સામે જોયું. તે ચોંકીને નીચુ જોઈ ગયો.

પ્રશ્ન પૂછનાર મુનિ વિજય મર્મમાં હસી રહ્યો હતો. એણે પ્રશ્ન કર્યો હતો 'લાડુ ઉડાવવાનો.' એ ઉક્તિમાં હાંસીનો રણકો હતો તેનો સમંતભદ્રને ખ્યાલ આવ્યો. તેનુ અંતર ખળભળી ગયુ.

નગરમાં આવી ઊતરેલા મુનિમંડળના એ મુનિઓ હતા. નાગરિકોને ગૃહેથી ભોજનના પદાર્થો લાવીને તેઓ જમતા હતા. ભક્તિપૂર્વક બહુધા લોકો મીઠાઈ, મોદક અને સરસ ભોજન આપતા અને મુનિઓ તેનો આહાર કરતા.

સમંતભદ્રને ખૂબ ખાવા જોઈતુ હતું! મુનિઓની સાથે ભોજન કરવા બેસતાં ભાગમાં ઓછું–વધારે ખાવાનું આવે, ત્યારે જો પૂરતું ન મળે તો તેને વસમુ લાગતું, સારી પેઠે ખાવાનું મળ્યા વિના તેને સંતોષ વળતો નહિ. ભૂખ્યો હોય ત્યારે તે બેચેની અનુભવે, તેનો મિજાજ બગડી જાય અને પછી પસ્તાવો પણ કરે. તે જેટલું ખાતો તેટલું તેને હજમ થઈ જતું. બીજા મુનિઓ તેની આ વસ્તુસ્થિતિ જાણતા હતા, પણ તેઓ પોતાથી અગોચર રીતે–છૂપી રીતે હાંસી કરતા હશે તેની ખબર તો સમંતભદ્રને વિજયના વર્તન પરથી પહેલી જ વાર પડી.

તે વખતે સમંતભદ્ર મનમાં એટલો લજાઈ ગયો કે પોતાને બીજા મુનિઓની સમીપે એક દીન–અલ્પ–તુચ્છ માનવી તરીકે જોવા લાગ્યો.

સંસાર ત્યજીને કલ્યાણસાધના માટે પોતે મુનિ થયો હતો. લોકો ભક્તિભાવે ભોજન આપતા તે જમીને શરીરને હુલાવવા–ફુલાવવાથી કલ્યાણ સધાવાનું નથી અને બીજાઓ સમક્ષ પોતાની પ્રકટ થતી દીનતા–અલ્પતા દૂર થવાની નથી, એ વિષેનો વિચાર હવે તેને થવા લાગ્યો.

જુવાન સમંતભદ્ર પંડિત મુનિ હતો. સંસ્કૃત–પ્રાકૃતનો તે ઊંડો અભ્યાસી હતો. તે ઉચ્ચ કોટિનાં કાવ્યો રચતો અને પોતાના જ્ઞાનામૃતનું ઇતર મુનિઓને પાન કરાવતો. હવે તેના મનમાં પ્રશ્ન થવા લાગ્યો કે આ જ્ઞાન તથા અમૃતપાનને પોતાની ભોજનલોલુપતા શું નિરર્થક નહિ બનાવી દે?

એક દિવસ સમંતભદ્ર એક વૃક્ષની હેઠળ આસન પર બેઠો હતો. આજુબાજુએ ખુલ્લા ચોકમાં જિજ્ઞાસુ શ્રોતાઓ બેઠા હતા. શ્રોતાઓ પોતાની શંકાઓ નિવેદન કરતા અને સમંતભદ્ર તેમનું સમાધાન કરતો. એ પ્રશ્નોત્તરી ચાલતી હતી એવામા એક માણસે પૂછ્યું: 'બાપજી! માણસને રોગ શાથી થતો હશે?'

સમંતભદ્રે ઉત્તર આપ્યો, 'આહાર–વિહારના અતિયોગથી.'

'પણ બાપજી! હું અને મારો પડોશી રોજ રોટલા ને દાળ ખાઈએ છીએ. પડોશી ચાર રોટલા ચડાવી જાય છે ને માદો પડતો નથી, જ્યારે મને રોજ બે રોટલા ખાવાથીયે અપચો થાય છે, તેનુ કારણ શું હશે?'

'તારા પડોશીનો આહાર તેને અતિયોગરૂપ બનતો નથી, પણ તારો આહાર તને અતિયોગમાં પરિણમે છે. એ પ્રકૃતિગત તફાવત છે. પ્રકૃતિભેદના કારણનું સંશોધન કરીને નિવારણ કરીશ તો એ વિષમતા દૂર થઈ જશે."

પ્રશ્ન સાંભળીને રોષે ભરાયેલ એક ભક્ત શ્રોતાએ પેલા પૃચ્છકનો કાન પકડીને પૂછ્યું: 'મુનિવરને આવું પૂછનાર તું કોણ છે અલ્યા?'

એ ભક્તને શંકા પડી હતી કે સમંતભદ્ર મુનિનો આહાર ઘણો હોઈને તેની હાંસી કરવાને પૃચ્છકે લોકોની વચ્ચે આવું પૂછ્યું હોવું જોઈએ; મુનિનું અપમાન કરવાનો તેનો ઇરાદો હોવો જોઈએ.

પેલાએ કહ્યું: 'હું વણકર છું, દેવ!'

'તો સૌની વચ્ચે આવો અવિનયી પ્રશ્ન કેમ પૂછે છે?'

'અવિનયથી નહિ, પણ મારા મનના સંશયના નિરાકરણ માટે મેં પૂછ્યું, દેવાનાં પ્રિય!'

વણકર એમ બોલતો જ રહ્યો અને ઉશ્કેરાયેલા શ્રોતાઓએ તેને મેદનીમાંથી ઉઠાડ્યો! ગુસ્સે થયેલાઓ તેને ઘેરી વળ્યા તે સમંતભદ્રે જોયું. વણકર ગભરાયો અને મુનિને કહેવા લાગ્યો:

'મુનિરાજ! આપ જેવા ત્યાગીમાં પણ અહિંસા, સમતા અને વીતરાગતા માત્ર ઉપદેશ માટેની વસ્તુઓ જ હોય એમ લાગે છે; નહિ તો આપની નજર સામે મારા જેવા ગરીબ જિજ્ઞાસુની આ દશા ન થાય.'

એમ કહેતો વણકર ચાલ્યો ગયો.

ધર્મસ્થાનમાં તો બધાય સમાન લેખાય, ત્યારે વણકરને અપમાનિત કરી હાંકી મૂકવામાં આવ્યો તેથી મુનિના અંતરમાં દુઃખ ઊપજ્યું. પૃચ્છકના પ્રશ્નમાં અવિનય નહોતો, પણ તેને હેરાન કરનારાઓનો એ પ્રકારનો માત્ર કુતર્ક હતો.

મુનિએ પોતાનું મનોદુઃખ પ્રકટ કરતાં કહ્યું: 'કોઈની શંકા બીજાઓને અણગમતી લાગતી હોય તોપણ તે ધર્મગુરુ સમક્ષ નિવેદન કરવાનો સૌને સરખો અધિકાર છે. અહીં તો સર્વ માનવીઓ વચ્ચે મૈત્રીભાવ પ્રકટાવવા અને કેળવવા સૌને વિના રોકયે–ટોકયે આવવા દેવામાં આવે છે, ત્યારે તમે એ બિચારાને હાંકી કાઢી અધર્મ કર્યો છે.'

શ્રોતાઓ મૂંગા મૂંગા સાંભળી રહ્યા. મુનિ આગળ કહેવા લાગ્યા: 'તમે સર્વ સમાન ઇંદ્રિયોવાળા અને કલ્યાણની સમાન વાંચ્છનાવાળા માનવીઓ પણ મૈત્રીપૂર્વક સાથે બેસી શકતા નથી અને અહંતાપૂર્વક સ્થૂળ સમૃદ્ધિમાં પોતપોતાની મહત્તા સમજો છો, તે જીવનને વ્યર્થ ગુમાવવા બરાબર છે. તમે સાચા માનવ બનો તે માટે અમારા જેવા મુંડન કરાવી, સંસાર ત્યજી, મુનિ થવાનું અને તમને કલ્યાણમાર્ગે દોરવાનું વ્રત લે છે, ત્યારે તમે અમારા ઉપદેશને અને ત્યાગને વ્યર્થ બનાવી રહો છો તેથી અમને કેમ દુઃખ થયા વિના રહે?'

એ સમયથી સમંતભદ્રને લાગવા માંડ્યું કે પોતાનો ત્યાગ અને મુનિત્વ જાણે વ્યર્થ બની રહ્યાં છે.

સમંતભદ્રને ખૂબ ખાધા વિના ચેન પડતું નહિ, તેનું ભોજન બીજાની દૃષ્ટિએ હાંસીરૂપ બનતું; તે પોતાના મનને પૂછતો: આવી ભયંકર ભૂખને શમાવ્યા વિના જીવવું અશક્ય બને તો તેવા દેહનોય શો ઉપયોગ છે?

એ દિવસથી સમંતભદ્રે આહારને ઓછો કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી. ભૂખને સંતોષવા જેટલો આહાર ન લેતાં તેણે રોજરોજ ભોજનમાં ઘટાડો કરવા માંડ્યો, ત્યારે અતૃપ્ત જઠરાગ્નિ તેના શરીરને શોષવા લાગ્યો.

આ વસ્તુસ્થિતિ બીજા મુનિઓની દૃષ્ટિ બહાર રહી નહિ. એક તે તરફ ગુરુદેવનું લક્ષ ખેંચ્યું, એટલે ગુરુએ સમંતભદ્રને તેની શરીરસ્થિતિ બગડતી જતી હોવાના કારણ વિષે પ્રશ્ન કર્યો.

પોતે આદરેલા તપ વિષે સમંતભદ્રે ખુલાસો કર્યો. પોતે ભસ્મક રોગથી પીડાતો હતો, વધુ ને વધુ ભોજન કરવાની જરૂર પડે એવી પરવશ સ્થિતિ ભોગવવી પડતી હતી, હાંસી અને લજ્જાથી વ્યગ્રતા અનુભવવી

પડતી હતી, તેથી ભોજનને નિયંત્રિત કરીને તપ આદર્યું હોવાનું પોતાનું આચરણ તેણે પ્રકટ કર્યું.

ગુરુદેવે કહ્યું: 'ભદ્ર, તું તપ દ્વારા તારા રોગને જીતવા માગે છે, પણ તે તારા મનની વ્યાકુળતા છે. આ રીતે તું સમાધિમરણની આશા રાખે છે, પણ તે વ્યર્થ છે.'

'આપની કૃપા થાય તો મારું તપ જરૂર સફળ થાય, ગુરુદેવ! આપ મને આશીર્વાદ આપો, કે જેથી આ તપશ્ચર્યા મારા આત્માનો ઉદ્ધાર કરનારી બને.'

ગુરુએ કહ્યું: 'નહિ, ભદ્ર! તારે માટે આ સમાધિમરણનો સમય નથી. માનવજાતિના કલ્યાણ માટે તારું જીવન હજી સતત જીવનચર્યાની અપેક્ષા કરી રહ્યું છે. તારે જીવવાનું છે, આ દૈહિક તપ દ્વારા મૃત્યુને નિમંત્રવાનું નથી. આ મુનિત્વ તારે માટે હિતકર નથી. એ છોડીને જ તારે જીવનને આરાધવાનું છે!'

ભદ્ર ગભરાઈને ગુરુના ચરણમાં લોટી પડતો બોલ્યો, 'મારા પર આપની અકૃપા શા કારણે ઊતરી રહી છે, ગુરુદેવ? શું હું મુનિત્વને લાયક નથી તેથી તે છોડી દઉં? જીવનભરની સાધના પર હું પાણી ફેરવું? મેં વ્રત અને તપને આરાધીને, શાસ્ત્ર ભણી—ભણાવીને, સ્તોત્રો રચીને અને સ્તુતિઓ ગાઈને જે કમાણી કરી છે, તેને હું વ્યર્થ કરું? ના, એ મારાથી નહિ બને! મૃત્યુ ભલે અત્યારે આવે, હું તે જ વાંચ્છું છું, પણ હું આ કલ્યાણમાર્ગના મુનિત્વનો ત્યાગ તો નહિ કરું, ભગવન્! હું વ્રતનો ભંગ કરીને જીવી નહિ શકું!'

એમ કહેતાં સમંતભદ્રની આંખોમાંથી અશ્રુધારાઓ વહી નીકળી.

ગુરુદેવે કહ્યું: 'તું રડ નહિ, ભદ્ર! હું તને જે કહું છું તે તારા અને જનસમાજના કલ્યાણ માટે કહું છું. તારે મહાસાધના માટે તારા માનસની તૈયારી કરવાની છે. તારો રોગ અસાધ્ય નથી. તારે ભોજન દ્વારા રોગ સામે લડીને આરોગ્ય મેળવવાનું છે, અને આ જ દેહ વડે લોકકલ્યાણને માર્ગે કૂચ કરવાની છે. તપ દ્વારા સમાધિમરણની ઝંખના એ તારે માટે અકલ્યાણકર વાસના છે, તેથી તારું કલ્યાણ નહિ થાય; માટે જ મારી આજ્ઞા છે, ભદ્ર...'

સમંતભદ્ર એ સાંભળીને મૂર્છિત થઈગયો.

વર્ષો પૂર્વે પોતાને ગુરુએ મુનિ બનાવ્યો હતો, તે માટેનાં વસ્ત્રો તથા ઉપકરણો ધારણ કરાવ્યાં હતાં, આજે એ બધું પાછું લઈને ગુરુદેવ પોતાને મુનિત્વથી રહિત કરવા ચાહતા હતા, તેથી થયેલા હૃદય પરના આઘાતે સમંતભદ્રની આત્મવેદના જાગ્રત કરી હતી.

ઉપચારથી સમંતભદ્ર ભાનમાં આવ્યો એટલે ગુરુદેવે તેને આદેશક સ્વરે કહ્યું: 'ભદ્ર! હવે તું આડાઅવળા તર્કો ન કરતાં મારી આજ્ઞાને જ અનુસર અને હું કહું તેમ કર! તેમાં જ તું સ્વપરહિત માની લે.'

ભદ્ર હાથ જોડી બોલ્યો: 'આપની આજ્ઞા મને શિરસાવંધ છે, દેવ! ફરમાવો!'

'મેં તને આપેલો વેશ અને સંયમનાં ઉપકરણો ઉતારીને મને પાછાં સોંપી દે!'

'તથાસ્તુ!' કહી ભદ્રે દેહ પરનાં વસ્ત્રો અને મુનિત્વનાં સાધનો ગુરુદેવના ચરણે ધરી દીધાં.

સમંતભદ્રની આંખોમાંથી આંસુની ધારા વહેવા લાગી.

વિજય ભદ્રને દોરતો ચાલવા લાગ્યો. થોડે દૂર જઈને તે સમંતભદ્રને છોડીને પાછો વળી ગયો.

સમંતભદ્રે એક વૃક્ષ હેઠળ થોભી વલ્કલ ધારણ કર્યાં અને પછી આગળ પ્રવાસ લંબાવ્યો.

વિજય મુનિ સ્વસ્થાનકે પાછા ફર્યા, એટલે મુનિઓ તેમને ઘેરી વળ્યા.

એકે પૂછ્યું: 'એ બિચારાને તમે ક્યાં મૂકી આવ્યા, વિજય મુનિ?'

બીજાએ પૂછ્યું: 'આવું કઠોર કાર્ય કરતાં ગુરુદેવે તો વિચાર ન કર્યો, પણ તમેય

એ વખતે આ બાઈ–શમુબાઈ–અને એનો ધણી–મોહન કંટેવાળો–એ જણાં જે ગામમાં રહેતાં હતાં એ ગામમાં એક ભારે કરુણ પ્રસંગ બની ગયો.

શમુના ઘર પાસે જ કોળણ નાનકીનું ઘર હતું. એનો ધણી, જુવાન છોકરો, છોકરાની વહુ, બધાં વહેલાં મરી પરવાર્યાં હતાં, એટલે એ એકલી જ હતી. અને દોઢ વરસનો એક નાનો છોકરો હતો–છોકરાનો છોકરો. એને એ ઉછેરીને મોટો કરી રહી હતી. કુટુંબમાં કુટુંબ આ. પોતે ને નાનો છોકરો.

એ નાનકી 'ઇન્ફ્લુએન્ઝા 'માં પડી. બેભાન થઈ જાય તે પહેલાં એણે શમુને બોલાવી. એને ખોળો પાથરીને વિનંતિ કરવા માંડી–પોતાના છોકરાને જાળવી લેવા માટે. પણ તે પહેલાં તો શમુએ છોકરો જ ઉપાડી લીધો. ને એને છાતી સરસો રાખીને નાનકીને ધરપત આપતાં કહ્યું: ' છોકરો તો મારો છે નાનકીમા! તમે મનમાં ધરપત રાખો. તમને કાંઈ થાવાનું નથી. ભગવાન બધાંય સારાં વાનાં કરશે. પણ ન કરે નારાયણ ને તમારું આંખ માથું દુખતું ન રયું, તો આ છોકરાની જરાય મનમાં ચંતા ન કરતાં–એ તો ભગવાને જ મને આપ્યો છે–એમ સમજી લેજો.'

શમુની સારવાર છતાં નાનકી તો બીજે દિવસે મૃત્યુ પામી. ને એનો છોકરો આ શમુ પાસે રહી ગયો. બીજું કોઈ રાખે તેમ પણ ન હતું. શમુએ તો આ વાત ભગવાન લેખે જ ઉપાડી લીધી–ને એવી ઉપાડી કે સગી માના કરતાં એક હજારગણું વધારે વહાલ–અકૃત્રિમ ને કુદરતી–એના દિલમાંથી શાંત ઝરણાંરૂપે વહેવા જ માંડ્યું–આ નાનકડા છોકરા રામધન પ્રત્યે. એણે એનું નામ પણ રામધન પાડ્યું હતું. પોતાને કાંઈ સંતાન ન હતું–એટલે તો રામધન એને વધુ પ્રિય થઈ પડ્યો.

રામધન મોટો થતો ગયો. શમુએ એના ઉછેર માટે કોઈ જાતની ઊણપ રહેવા ન દીધી; એને ભણાવ્યો, ગણાવ્યો, મોટો કર્યો. અને વિવાહજોગ થયો ત્યારે એનો વિવાહ પણ કર્યો. સગો છોકરો હોય એમ જ એ બધું કર્યું.

એ વખતે તો શમુનો ઉલ્લાસ પણ ક્યાંય માતો જ ન હતો. એ તો એમ જ સમજતી હતી કે એનો છોકરો પરણે છે ને એના છોકરાની વહુ આવે છે. પોતાના હાથની સોનાની બંગડીઓ ભંગાવીને પણ, એણે વહુને શણગારવામાં તો પાછું વાળીને જોયું જ નહિ.

શમુનો ઉત્સાહ ક્યાંય માતો ન હતો. પણ ગામડાગામના લોકદિલમાં આ વાતના પ્રત્યાઘાતો ઊઠતા હતા. અને ગામડામાં તો આ પ્રત્યાઘાતો જ છેવટે નિર્ણયાત્મક બની રહે છે, માણસનો નિશ્ચય નહિ. કેટલાકને મન શમુનો ઉત્સાહ પ્રશંસાપાત્ર હતો. તો બીજા એવા પણ હતા–અને એ જ વધુ હતા–કે આ બાઈ કાંઈક વધુપડતી વેવલી લાગે છે, ઘેલાં કાઢે છે, પણ છેવટે મૂરખ બનવાની છે. છોકરો હોશિયાર છે, પણ છોકરાની વહુ તો 'પુતરનાં લખ્ખણ પારણામાંથી' એની પેઠે આંખમાંથી કણું કાઢી લે તેવી છે. કાં તો એ શમુને સૂની વેચશે! હવે શમુનું દિલ તો એક જ વાત ઉપર મદાર માંડીને બેઠું હતું: રામનું ધન છે. રામે આપ્યું છે. એણે જ આ દિ' દેખાડ્યો છે. પોતાને કાંઈ સંતાન ન હતું–તો ભગવાને આ રીતે એના વંશવેલાને સજીવ રાખ્યો! ભગવાનની ગતિ અકળ છે.

આ અભણ બાઈના મનમાં તો આ વાત આ રીતે સ્થાન મેળવી ગઈ હતી. અને એના જીવનમાંથી તમામ કટુતાને અને અસંતોષને જાણે કે ઉપાડી ગઈ હતી. ગમે તેમ શમુની સાધારણ વ્યવહારુ વાતોમાં પણ આ વાતનો પડઘો પડતો હોય તેમ એને કોઈ સામે કાંઈ ફરિયાદ હવે રહી ન હતી. એને છેતરનારાઓએ ઘણી વખત એને એની ખેતીપેદાશમાં ઠીક ઠીક છેતરી હતી. એ છેતરાઈ ન હતી એમ ન હતું, પણ એ વાતની યાદી પણ હવે એને માટે જાણે મોટેથી હસવાનો વિષય બની ગઈ હતી–જીવનકટુતાનો નહિ.

પણ છોકરો રામધન હોશિયાર હતો. અને એની એ હોશિયારી જ એને દોરી રહી હતી.

અને છેવટે જયારે એવું બન્યું કે—ગામના મત્યાધાનો નવી વહુને કાને પડવા માંડ્યા—ત્યારે એણે પણ એની હોશિયારીને અસર કરવા માંડી.

એ પહેલી જ વખત સમજી કે પોતે જ્યાં આવી છે ત્યાં ખરી રીતે પોતે એક ઓશિયાળા જીવનમાં જ જીવે છે. રામધન વારસ છે ને વારસ નથી. શમુનો પુત્ર છે—ને પુત્ર નથી. ગમે તે પળે એને ઘરમાથી હાંકી કાઢવાની ખરી સત્તા તો શમુ પાસે છે જ. જરાક ઘર્ષણ થાય તેટલી જ વાર. એનો સગો છોકરો તો આ છે નહિ. આટલી આ વિચારસરણીમાંથી એના મનમાં એક બીજી વાત જન્મી. પોતે સ્વતંત્ર હોય તો જ પોતે આંહીં પરણી એ સાર્થક છે. ને નહિતર—આ બાઈના પાલક પુત્ર ને પોતે એના પાલક પુત્રની વહુ—એ વાત તો નપાવટમાં નપાવટ છે.

ને ગામલોકો પણ એ જ કહેતા: 'શમુ બહુ સારી છે, સમજુ છે. નકર પાળેલ છોકરા માટે આટલું કોણ કરે?' શમુ તો નિરાંત વાળીને બેઠી હતી કે હવે એનું ગઢપણ જાળવનાર પણ ભગવાને મોકલ્યાં છે અને એ ગઢપણ જાળવવાનાં છે.

પણ માણસનું મન શી રીતે, કયારે ને કેમ કામ કરશે એ કોઈ જાણતું નથી.

એટલે રામધન ધીમે ધીમે આંહીંથી રવાના થઈ જવાનાં સ્વપ્નાં સેવે છે—એ ખ્યાલ તો શમુને આવે જ કયાથી?

પણ બન્યું એવું કે પહેલાં વહુ પિયર ગઈ. એટલી માયાળુ રીતે એણે શમુ સાથે વર્તન રાખ્યું હતું કે આના દિલમાં કોઈ બીજી વાત રમી રહી છે, એ ખ્યાલ પણ શમુને આવ્યો ન હતો.

એટલે વહુ તો પિયર ગઈ ને એની પાછળ મહિનો દિવસ રહીને પછી એને તેડવા માટે રામધન ગયો. પણ એ બન્ને ગયાં તે ગયાં. આંહીંથી વાળીચોળીને પોતાનું કહેવાય—એ બધું જ લેતાં ગયાં હતાં. શા માટે—એમણે આમ કર્યું એનો ખુલાસો આટલો જ—એમના [illegible]માં જ એ હતું. ને છેવટે સ્વભાવ એ જીતે છે. બીજો કોઈ ખુલાસો હતો જ નહિ. શમુએ કોઈ દિવસ ઊંચે સાદે પણ પોતાની વહુને બોલાવી ન હતી. રામધનને કયારેય ટોકયો ન હતો. પાણીને બદલે દૂધ આપ્યુ હતું, પણ બન્યું એવું કે છેવટે માણસને મળેલા સ્વભાવે તમામ ઉપકારો ધોઈ નાખ્યા હતા. અને શમુને કાંઈ કહ્યા કારવ્યા વિના કે એક ચિઠ્ઠીપત્તર પણ લખ્યા વિના—એ બન્ને આફ્રિકા જવા માટે ઊપડી ગયાં—ત્યા સારો 'ચાન્સ' મળી ગયો માટે. બસ, ગયા તે ગયા.

વહુએ જે ટાકટોક કરી હતી કે તમે મને છેતરી—મારી માને છેતરી—મારા બાપને છેતર્યા—તમે એક આફ્રિકા જવા હતા એ અમને સૂઝવા દીધું નહિ—અને આ છેતરામણી શમુએ કરી હતી. માટે શમુને સૂતી વેચવી—તો જ એ જાણે કે આપણે બીજાને છેતરીએ તો બીજા આપણને છેતરે!

આ દલીલે ધીમે ધીમે રામધનને ફેરવ્યો હતો. એને પણ લાગ્યુ હતુ કે વહેલેમોડે શમુ—એને જરાક વાકું પડશે તો પોતાને કાઢી મૂકશે. એ અદૃશ્ય ભયલાગણીએ એની તમામ વાનોની હરરાજી બોલાવી દીધી. ને છેવટે એ પણ વહુ સાથે રવાના થઈ ગયો.

શમુએ જયારે આ જાણ્યું ને મહિનાઓ સુધી એક કાગળપત્તરની પણ એની આશા ન ફળી—ત્યારે એણે પછી આશા છોડી દીધી. ને મનમાં ને મનમાં સમસમી રહી.

પણ ગામલોકોને માટે આ ઘણો સારો ખોરાક મળી ગયો હતો. ઠેર ઠેર એક જ વાત થતી હતી—બે જણ સામા મળે તોપણ આ મોટો પ્રસંગ જ વાતનો વિષય થઈ રહે—ઠેર ઠેર સૌ એક જ વાત કરે: 'અરૂયા! પારકાં પોતાનાં થયાં છે તે આ શમુબાઈનાં થાય? એ તો મફતની ઘેલાં કાઢતી'તી. છેવટે મૂરખ બની. માલમત્તા પણ ખોઈ. ને છોકરાં પણ ખોયાં. કાંઈક ચાવી હાથમાં રાખી હોત—તો આ દિ' જોવા વખત આવત નહિ!'

પણ ગામલોકોની આવી આકરી ટીકાનો જવાબ વાળવાના સોગન ખાધા હોય તેમ શમુ એક જ જવાબ વાળતી: ‘અલ્યા ભાઈઓ! આપણા ગામની જ વાત સંભારો ને! ભલભલા ભૂલ્યા ન હતા?’

વાત એવી બની હતી કે એ વખતે ગામમાં મગફળીનો પાક ઘણો સારો થયો હતો. ને પરગામના ભારે મોટા શ્રીમંતો પાક ઉપાડી લેવા આવી પહોંચ્યા હતા. એમણે ભાવમાગણી પણ સારી કરી હતી. આખું ગામ આનંદમાં આવી ગયું. ને માલ પહોંચાડવાવાળાને આ શ્રીમંતે લાડુ–ગાંઠિયાની મહેફિલ પણ આપી. પહોંચાડવાવાળા માલ લઈ લઈને હરખાતા હરખાતા શહેરમાં પહોંચ્યા. ત્યાં એક ભભકાભરી દુકાને સૌ બેઠા. દુકાનમાં ગુમાસ્તા કામ કરે. કાગળો આવે-જાય. ને ભભકો બધો એવો કે ગામડાના ખેડૂતો તો અંજાઈ ગયા ને માલ માલને ઠેકાણે પહોંચાડીને આંહીં પૈસા લેવા બેઠા જ રહ્યા.

એક જણો ચેક વટાવવા ગયો. ચેક ટાઈને આવે એટલે સૌને પૈસા બાટી દેવાના. ણ ત્યાં સુધી તો ગાંઠિયા–લાડવા ભલે ખાયે! ગાંઠિયા–લાડવા ફરીને આવ્યા!

પણ ચેક વટાવવાવાળાને વાર થઈ. એટલે બીજો માણસ તપાસમાં ગયો.

એને ગયાં પણ ઠીક વાર થઈ. એટલે એની શોધમાં ત્રીજો ગયો!

ત્રણે આસન ખાલી થઈ ગયાં. કાગળપત્તર લાવવાવાળા પણ અદૃશ્ય ગઈ ગયા. થોડી વાર થઈ ત્યાં તો દુકાનનો ઘરમાલિક આવ્યો. એણે તો આવીને આ બધા અણઘડોને ઊધડા જ લીધા: ‘અલ્યા! કોકના ઘરમાં ટોળે વળીને પેસી ગયા છો, તે છે શું? કાંઈ પોલું ભાળી ગયા છો કે છે શું?’

એમાંથી વાતવાતમાં જાણ થઈ કે આખી વાત જ તૂત છે!

આ વાત સંભારીને શમુ સવાલ કરતી: ‘આપણા ગામના ભલભલા આવી ભૂલ નો’તા કરી આવ્યા? તો હું તો બાઈ માણસ છું!’

અને આમાં ભૂલ શું છે? રામધન રામ આપે. રામ સાચવે. રામ લઈ લે. એમાં શું?

‘કોક દી મને સંભારીને કાગળપત્તર તો લખશે! મારા ઉપર કાગળ તો આવશે!’

બસ, શમુની મોટામાં મોટી જીવનસમાધાનની વાત આ હતી–કોક દી મને સંભારીને કાગળપત્તર તો લખશે!–કોક દી લખશે!’

પણ રામધન અને એની વહુ બન્ને ચાલ્યાં ગયાં હતાં ત્યાર પછી શમુના જીવનમાં એક નવી વાત બની હતી. અને એ નવી વાતે એને જીવનસમાધાનનો સાચો અને સારો માર્ગ બતાવ્યો હોય એમ લાગતું હતું.

જ્યારે શમુ પોતાની વાત કહી રહી હતી–ને એના જીવનસમાધાનનો મર્મ મેળવવા મનમાં મથામણ થઈ રહી હતી–ત્યારે જ એના મોંમાંથી શબ્દો નીકળ્યા: ‘અને કોને ખબર છે, ભાઈ! કોણ હિસાબ માંડવા બેઠું છે? પણ રામધન અને એની વહુ બન્ને ચાલ્યાં ગયાં, અને હું દિવસો સુધી એક નાનકડી ચિઠ્ઠી–કાગળ–પત્તરની રાહ જોતી રહી–તે બધો હિસાબ કોઈકે રાખ્યો નહિ હોય?

‘મારા મનમાં, ભગવાનભરોંસે કહું છું, ક્યાંય એ છોકરાનો અવગણ વસ્યો ન હતો. ને એમાં છોકરો બિચારો શું કરે? ને છોકરીનો પણ શું વાંક? આપણે હોઈએ તો આપણને પણ મનમાં લાગે કે આ રોટલો તો ઓશિયાળો કહેવાય! આપણો રોટલો આપણે રળીએ તો એ સાચો રોટલો, અને એ તાનમાં ને તાનમાં એ આફ્રિકા ગયાં. ભલે ગયાં. ભગવાન એમને ત્યાં સુખી રાખે. ને બેયની આડીજાડી વાડી વધારે! કે’ છે નોકરી પણ બહુ સારી મળી ગઈ છે!’

‘પણ તમારા ઉપર કોઈ દિવસ કાંઈ કાગળપત્તર પણ આવ્યો નથી?’

‘ના,’ શમુએ કહ્યું: ‘કાગળપત્તર–ચિઠ્ઠી કાંઈ કહેતાં કાંઈ નહિ!’

'પણ એનું કારણ શું? તમે એમને કાંઈ કવેણુ કોઈ દિ' કીધા'તાં?'

'મેં? ના રે ભાઈ! કોઈ દિ' ઊંચે સાદે બોલી પણ નથી ને?'

'પણ ત્યારે તમને કાગળપત્તર પણ ન લખે–એ તો હદ થઈ ગઈ!'

'મને તો એમ સૂઝે છે, એનો હાથ પહેલાં હાલ્યો નહિ–ને હવે હાલતો નહિ હોય. આમ વિચારીને હું તો ભગવાનને હમેશાં પ્રાર્થું છું કે મારો એક છોકરો તારે ખોળે આફ્રિકા આવીને બેઠો છે તેને તું સાચવજે માબાપ! સાચવવાવાળો તુ છે–ને દેવાવાળો પણ તું છે!'

'પણ કોક વખત કાગળ એણે લખ્યો હોત!'

'તો મને બહુ સારું લાગત એ સાચું, ભાઈ! પણ આ કાગળ એનો આવ્યો નથી, જાણું છું કે આવવાનો પણ નથી, અને છતાં મનને એનું નામ સંભારતાં હજી પણ એનો ભૂતકાળ યાદ આવી જાય છે–ને એક પળભર તો બધું ભૂલી જવાય છે–કોને ખબર છે મારા ભાઈ! કે ભગવાને એ વાતનો બદલો જ મને આપ્યો નહિ હોય?'

'ભગવાને તમને બદલો આપ્યો છે? એમ તમે કહ્યું?'

એક પળભર તો શમુની આ વાતમાં કાંઈ સમજણ પડી નહિ. આટલી કૃતઘ્નતા બતાવનાર તરફ પણ એણે જરા જેટલો રોષ વાતમાં પણ પ્રગટાવ્યો ન હતો. એ એની નવી નવાઈની-વાત વિષે હજી તો સમજાયુ ન હતું. ત્યાં આ બીજું વેણ એણે કહ્યું, 'કોને ખબર છે? એનો જ બદલો ભગવાને મને આપ્યો નહિ હોય?'

'તમને શું બદલો આપ્યો ભગવાને?' મેં એને પૂછ્યું.

'બદલો નહિ તો બીજું શું કહેવાય? મોટી ઉમ્મર સુધી મારો ખોળો ભરાણો ન હતો, તે ભગવાને રહીરહીને મને મારાં પોતાનાં છોકરાં આપ્યાં. અને તે પણ એક બે નહિ–ત્રણ. બે છોકરા ને એક છોકરી! હું તો માનું છું: ભગવાને મને આ બદલો આપ્યો છે. ને બદલો આપીને તો મને નવાજી નાખી છે. એ તો હજાર હાથવાળો છે. આપવા બેસે ત્યારે કાંઈ પાછું વાળીને થોડું જુએ છે? આ બદલો એણે મને આપ્યો...'

શમુ બોલીને મારી સામે જોઈ રહી. ખાતરી કરવા કે મને પણ આ બદલાની વાત સાચી લાગે છે કે નહિ.

પણ મને તો એ વાતમાં બીજો રસ ન હતો. જે રીતે આ બાઈએ પોતાના જીવનમાં થયેલા ભયંકર અન્યાયનું પણ સમાધાન મેળવી લીધું હતું, પછી સાચું કે ખોટું, પણ મહત્ત્વનું તો એ હતું.

એટલે મેં એને એક પ્રશ્ન કર્યો, જાણીજોઈને જ વાતનો તાગ લેવા: 'અને શમુબાઈ! ત્યારે હું તમને એક સવાલ પૂછું?'

'હા, પૂછો ને ભાઈ! આવડશે એવો જવાબ વાળીશ. અમે તો અભણ કહેવાઈએ: મનમાં સૂઝે એમ બોલીએ.'

'તો હવે, રામધન પાછો આવે ..'

'અરે ભાઈ! તો તો તમારા મોંમાં સાકર! મારાં આ ત્રણ છે. ને એ પણ મારો જ છે નાં–ચોથો. ચારે જણાં કિલ્લોલ કરીએ. પણ હવે એ ક્યાથી આવે? પણ કોક દી એનો કાંઈક ને કાંઈક પણ કાગળપત્તર ચોક્કસ આવશે. હું એને ભૂલી નથી, ને ઈ કાંઈ મને ભૂલી જાશે? ઠીક લ્યો, બેસો ત્યારે. આજ તો બહુ વાતો ઉખેળી...'

અને શમુ બેઠી થઈ ને બાધરણું લઈને ચાલતી થઈ.

હું એને જતી જોઈ રહ્યો.

આ અણઘડ બાઈએ જીવનસમાધાન મેળવ્યુ હતું, જે મોટા મોટા પણ મેળવી શકતા નથી. ને છેવટની ઘડી સુધી વળ ખાધા જ કરે છે–'નવાઈની વાત!'

★

શિવને વરવા ઉમિ

શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્ય

નવરાત્રિના દિવસોમાં તમે ગમે ત્યાં જાઓ, નવ દિવસમાંથી એક દિવસ તો 'ઈશ્વર-વિવાહ'ના ગરખા ગવાતા જ હશે.

અને એ ગરખાઓમાં ફરીફરીને આવતી આ લીટી પણ દરેકને યાદ જ હશે :

શિવને વરવા ઉમિયા અવતર્યાં રે !

'ઈશ્વરવિવાહ' એ હિંદુ સંસ્કૃતિનો એક મહાન માર્ગસ્થંભ છે. આપણી સંસ્કૃતિની પરંપરામાં તોફાની મહાસાગરમાં દીવાદાંડી સમી એ ગાથા છે.

જગતપિતા અને જગન્માતા—જગતાત અને જગદંબાના અમર પ્રેમની એ કહાણી છે.

એના ઉપર પુરાણો લખાયાં છે. એના ઉપર મહાકવિ કાલિદાસે, જેની મહાકાવ્યમાં ગણના થતી નથી છતાં સદાય રામાયણ અને મહાભારતની સાથે જ જેને મૂકવામાં આવે છે એવું 'કુમારસંભવ' નામનું કાવ્ય લખ્યું છે.

અને એનો પ્રાંતેપ્રાંત, સ્થળેસ્થળના લોકકવિઓએ લોકગીતોમાં ફરીફરીને ઉલ્લેખ કર્યો છે. આર્યત્વના દ્વેષી અને સતત વિરોધી ગણાતા એવા દ્રવિડ કવિઓએ પણ ઈશ્વર-વિવાહને મોકળે મને ને મોકળે કંઠે બિરદાવ્યો છે.

આપણા ગુજરાતમાં એ મહાપ્રસંગ ઉપર કંઈક અંશે સામયિક સમાજવ્યવહારના વાઘા પહેરાવીને લોકકવિઓએ 'ઈશ્વરવિવાહ'ના ગરખાઓ લખ્યા છે.

અને દરેક સ્થળે નવરાત્રીના નવ દિવસો-માંથી એક દિવસે તો ગરબીમાં 'ઈશ્વરવિવાહ' ગવાવો જ જોઈએ, એવો લોકવ્યવહાર છે.

પુરાણોમાં વર્ણવેલી કથા પછી આપીશ. 'કુમારસંભવ'નો પણ પછી ઉલ્લેખ કરીશ. પહેલાં તો આમવર્ગમાં સેંકડો વર્ષોથી પ્રચલિત ઈશ્વરવિવાહના ગરખાઓમાં 'ઈશ્વરવિવાહની કથા કેવી છે તે આપું'.

એ કથા આવી છે:

નર્મદાતટવાસી ભગવાન શંકર કોઈક કારણે પોતાના અસુર અનુયાયી ઉપર રોષે ભરાયા અને અસુરોનો નર્મદાતટવાસ છોડીને હિમાલયના અઘોર અને હિમાચ્છાદિત પ્રદેશમાં ચાલ્યા ગયા.

અને ત્યાં આ નિત્યયુવા જોગીએ તપ કરવા માંડ્યું. એ જોગીના મહિમા, પ્રભાવ અને કાંતિની વાત હિમાચલ પ્રદેશના રાજવીની કન્યા પાર્વતી પાસે ગઈ. આથી પાર્વતીજી રોષે ભરાયાં. આ સ્થાન તો એમનું અને એમની સખીઓ માટેનું વિહારસ્થાન. એમાં કોઈ કરતાં કોઈ પુરુષનો પ્રવેશ પણ નિષિદ્ધ. આ જોગીને હાંકી કાઢવાને માટે પાર્વતીજી પોતાની સખીઓ સાથે ગયાં. અને જોગીને જોતાં જ એની સાથે પ્રેમમાં પડી ગયાં.

સુરો અને અસુરોના કલહમાં અસુરોના કુલપતિને સુરોના પક્ષમાં ખેંચી લેવાની કોઈ તક અને અવસરની રાહ જ નારદજી જોતા હતા. એમણે બન્નેની મુલાકાત કરાવી. પરસ્પર પ્રેમના કોલ લીધા—દીધા.

અને પછી નારદજીએ હિમાચળ રાજવી પાસે વાત મૂકી—શંકર અને પાર્વતીના વિવાહની. હિમાચળ રાજવી તો દેવો—સુરોના રાજકારણમાં એટલો બધો સંડોવાયો હતો કે એને આ દરખાસ્તમાં કોઇ ખાસ વાંધો ના દેખાયો, બલ્કે આવકારપાત્ર લાગી. કેમ કે જો અસુરોના કુલપતિ શંકરને અસુરોથી અલગ પાડી શકાય તો પછી અસુરોનો નાશ કરતાં વાર શી ?

એટલે હિમાચલ રાજનને તો આ દર-ખાસ્ત સ્વીકારવા જેવી લાગી. પણ હિમાચલનાં રાણી ને પાર્વતીજીની માતા મેનાને આ

વાત ગળે ના ઉતરી. લાડકોડમાં ઊછરેલી એક મહારાજ્યના રાજવીની એકની એક દીકરી એક ભીખમગા જોગટાના ઘરમાં !

એણે આ લગ્નમાં વિઘ્ન નાખવા ઘણા ઘણા ઉપાયો કર્યાં. પરંતુ આખરે એનું કાંઈ ના ચાલ્યું. અને આખરે ' વર ચઢ્યા તોરણે 'ના મશહૂર ગરબા સાથે શંકરની જાન કન્યાને માંડવે આવીને ઊભી.

પણ કેવી એ જાન ? આસપાસના ભીલો ને ભૂતિયાઓ–આદિવાસીઓ ને જંગલવાસીઓ તો ભારે ઉમળકામાં આવી ગયા હતા. પોતાના જ જેવો ગરીબ માણસ રાજાની કુંવરી સાથે પરણે !

અલ્યા, જુઓ છો શું ? હિમાચળનો રાજા પણ ઘડીવાર જોઈ રહે એમ એને શણગારો.

એટલે આદિવાસી, વનવાસી ને પહાડી લોકોની સમૃદ્ધિ શંકરની સેવામાં આવી.

પહાડોમાં હરવા, ફરવા ને માલ વહી જવાનું સાધન–યાક–પોઠિયો–નાંદી. એક જણ પોઠિયો લાવ્યો. બીજો હરણ ને વાઘનાં ચામડાં લાવ્યો. ત્રીજાએ ભેરી ને તૂરી કાઢી. ચોથાએ પહાડોમાં દૂર દૂર સુધી સંદેશ પહોંચાડવા વપરાતાં ડમરુ કાઢ્યાં. અને આમ જાન માંડવે આવી.

હીરા, માણેક, રત્ન અને જરકસી જામામાં શોભતા દેવો અને દેવીઓ કન્યાને માંડવે હતાં. ને સોળે શણગાર સજીને પાર્વતીજી નવવધૂના વેશમાં હતાં.

ને એને માંડવે પોઠિયા ઉપર બેસીને વાઘના ચામડા પહેરેલો વરરાજા ડમરુ ને ભેરી બજાવતો આવ્યો. ત્યારે મહારાણી મેનાએ છેલ્લો ઉપાય અજમાવ્યો. ઊંચી ઊંચી રાજહવેલીની ઊંચી ઊંચી અગાસી ઉપર એ પાર્વતીને લઈ ગઈ ને ત્યાંથી એણે શ્રીમંત રાજકુંવરીને પરણવા આવતા ગરીબ જોગીની જાન બતાવી. મેનારાણીના મનમાં એમ કે જે કારમી ગરીબી ને કંગાલિયતમાં તે જવાની હતી એનાં પ્રત્યક્ષ દર્શન કરતાં પાર્વતીનો પ્રેમ ઓસરી જશે.

બન્યું એથી અવળું. જેમ જેમ જાન નજીક આવતી ગઈ તેમ તેમ પાર્વતીજીએ એક પછી એક શણગાર ઉતારીને માતાના ચરણમાં મૂકવા માંડ્યા. અને આખરે જ્યારે જાન તોરણે આવી ત્યારે પાર્વતીજી પોતાના પતિથી પણ ગરીબ એવા એકમાત્ર વલ્કલમાં ઊભાં હતાં.

ત્યારે મેનાએ પોતાની હઠ મૂકી, લગ્નને મંજૂરી આપી ને વરકન્યાને આશિષ આપ્યા.

લોકજીવનમાં, લોકવિચારમાં ને લોકસાહિત્યમાં વીર, હાસ્ય ને કરુણરસથી છલકાતા ગરબાઓમાં સંઘરાયેલી આ કથા છે. એની મૂળ પરંપરા આવી છે :

શિવપુરાણ અને લિંગપુરાણ કહે છે કે ઉત્તરના હિમપ્રલયમાંથી નાસી આવેલી આર્ય જાતિ જ્યારે હિમાલયને સામે પાર આવીને ઊભી, ત્યારે એમાં બે ભાગલા પડ્યા: એક ભાગ હિમાલયને પાર કરીને સામે છેક જવા માગતો હતો. બીજો ભાગ હિમાલય પાર કરવાને બદલે એની ખીણોમાં આગળ ને આગળ વધવા માગતો હતો.,

જે ભાગે હિમાલય પાર કરીને બ્રહ્માવર્ત ને આર્યાવર્તમા પ્રવેશ કર્યો ને વસવાટ કર્યો તે સુર. વેદોના ઉચ્ચારની શુદ્ધિ એમણે જાળવી રાખી. હિમાલયની સમાંતરે જે ભાગ વધતો વધતો ઈરાન તરફ ગયો એ અસુર. એમણે ભાષા, સાહિત્ય, સંસ્કાર ઉપર ભાર મૂકવાને બદલે જીવનનિર્વાહના વ્યવસાયો ઉપર, ઢોરઉછેર ઉપર અને પ્રકૃતિનાં બળોને વશ કરીને પોતાની સેવા માટે એનો ઉપયોગ કરવાની વાત ઉપર ભાર મૂક્યો.

એટલે જેઓમાં ભાષાનો, ઉચ્ચારનો અને વ્યાકરણનો ગોટાળો થયો ને જેઓ વેદોના સૂર ભૂલી ગયા અને સૂરશુદ્ધિ ને વ્યાકરણ વગર જ વેદપાઠ કરવા લાગ્યા, તેઓ અસુર. આવા અસુર કુળના કુલપતિ શંકર.

લિંગપુરાણ અને શિવપુરાણ કહે છે કે ભગવાન શંકર અસુરોના ઉત્પાત અને એમની ઉન્મત્તતાથી નારાજ થયા એટલે વહાણમાં બેસીને આ તરફ આવતા રહ્યા.

આજે જ્યાં પ્રભાસમાં સોમનાથ છે, લગભગ એની પાસે એ વહાણમાંથી ઊતર્યા. ત્યાં ઊતરીને એમણે દિગંબર સ્વરૂપે વિહાર

કરવા માંડ્યો. જેટલા પથકમાં આ દિગંબર અસુરનાથે વિહાર કર્યો એ ભૂમિ નગ્નહર–નાઘેર–ને નામે આજ પણ ઓળખાય છે. પ્રભાસના ઋષિ અને ઋષિપત્નીઓએ આ દિગંબર વિહાર સામે મજબૂત વાંધો લીધો. એટલે ભગવાન શંકર ત્યાંથી વહાણમાં આગળ ચાલ્યા અને નર્મદાતટ ઉપર એમણે વાસ કર્યો. કાળાંતરે નર્મદાતટમાં અસુરોની ભારે મોટી વસતી થઈ. અને એમણે જીવનનિર્વાહ અને જીવનનિભાવનાં સાધનોનો વિકાસ કર્યો. પ્રકૃતિનાં બળો ઉપર ભાર મૂક્યો. શાસ્ત્રો અને ભાષાને ગૌણ માન્યાં.

ત્યાર પછી અસુરોએ ધીમે ધીમે નર્મદાતટ ઉપરથી ઉત્તર અને દક્ષિણમાં વિસ્તાર કરવા માંડ્યો. એક તરફ એમનાં જૂથ છેક લંકા સુધી, ને બાલી પહોંચ્યાં. બીજી તરફ ઉત્તરમાં સરસ્વતી નદીને કાંઠે આગળ વધીને તેઓ સુરો સાથેના સંઘર્ષમાં આવ્યાં.

અસુરોમાં પણ ભગવાન શંકરનું કુલપતિ અને કુલગુરુનું પદ બિનહરીફ નહોતું. ત્રિપુરાસુર સાથે ભગવાન શંકરને ભારે ભયંકર આંતરવિગ્રહ વહોરવો પડ્યો હતો. ને આખરે ત્રિપુરાસુરનો નાશ કરીને શંકર અસુરોના સર્વપ્રમુખ વ્યક્તિવિશેષ તરીકે સ્થાન પામ્યા.

ત્યારે અસુરદળના સેનાપતિ જે સુરો સાથે સરસ્વતી તટે આક્રમક સંગ્રામ ખેલતા હતા એનું નામ હતું તારકાસુર.

અને અસુરોનો ભય ટાળવાને માટે નારદ ઋષિએ એક 'ફોરમ્યુલા'–એક વિચાર વહેતો મૂક્યો. એ વિચાર આવો હતો : સુરોના માનવસાથી મહારાજા હિમાલયની પુત્રી સાથે જો અસુરોના કુલપતિનો વિવાહ થાય તો એમાંથી જે સંતાન ઊપજે–પુત્ર ઉત્પન્ન થાય એ તારકાસુરનો વધ કરી શકે.

એક જ આર્યકુળના બે મહા આંતરપક્ષોને એક કરવાનો આ મહામાર્ગ સહુએ એકમતે સ્વીકાર્યો ને એને સરળ કરવાને દેવો, સુરો અને દેવપક્ષી માનવોના પ્રયાસો શરૂ થયા.

એ પ્રયાસો કેમ સફળ થયા, એ પ્રયાસમાં કામદેવ કેમ ભસ્મસાત્ થયો, પાર્વતીએ કેમ ભીલડીનો સ્વાંગ સજ્યો, શંકરે કેમ વૃદ્ધ બ્રાહ્મણનો વેશ પહેર્યો એ આખીયે રસિક કહાણી મહાકવિ કાલિદાસે 'કુમારસંભવ'માં વિગતે વર્ણવી છે. આપણે એની સાથે અત્યારે કોઈ સંબંધ નથી.

વાતનો સાર આટલો : એ પ્રયાસ સફળ થયો. ભગવાન શંકર અને પાર્વતીનો પરિણય શક્ય બન્યો.

એ પરિણયના પરિપાકરૂપ કુમાર કાર્તિકેયનો જન્મ થયો; તારકાસુરનો વધ થયો.

અને આર્યોની અંતર્ગત એક અલાહેદા જૂથ તરીકે, અસુરોનાં જૂથનો સદાને માટે અંત આવ્યો.

હિમાલયને સામે પાર જુદાં પડેલાં બે જૂથો માનવજીવનમાં, ભાષા, શબ્દ, સૂર, સાહિત્ય, શાસ્ત્ર વગેરેના પરિપાકરૂપ આધિભૌતિક વાદ વધે કે જીવનનિર્વાહનાં સાધનોની આસપાસ રમતો અને વિકસતો ભૌતિક વાદ વધે, એનો સંઘર્ષ વીસરીને પાછાં એક થયાં. જ્ઞાન, સંસ્કાર અને સંસ્કૃતિના બે જુદા જુદા ખંડો હોય જ નહિ; એક જ સ્વરૂપ હોય–ભૌતિક અને આધિભૌતિક–આ લોકનું જીવન ને પરલોકનું જીવન એ બે જુદાં જુદાં નથી–એક જ જીવનની પરંપરા છે એ વાત સ્થાપિત થઈ. તનને ભૂલીને મનનો વિકાસ થઈ શકે નહિ. મનને ભૂલીને તનનો વિકાસ થઈ શકે નહિ. માનવજીવનની વાસ્તવિકતા સ્થાપિત થઈ.

ત્યાર પછી જે કોઈ સુરોએ આ સિદ્ધાંતનો વિરોધ કર્યો તેઓ 'ચાર્વાકો' ગણાયા. જે અસુરોએ આ સિદ્ધાંતનો વિરોધ કર્યો તે રાક્ષસો ગણાયા. કાળગણના પ્રમાણે લગભગ એક હજાર વર્ષ સુધી ચાલેલો 'ब्रह्म सत्यं जगत् मिथ्या' અને 'जीवो जीवस्य जीवनम्'નો સંઘર્ષ આમ જગતાત ને જગદંબાના પરિણય પછી અંત પામ્યો.

*

બંધનમુક્તિ

શ્રી શં. ખાનવેલકર

મહારાષ્ટ્રના પ્રસિદ્ધ સંત સમર્થ રામદાસ સ્વામી એક જ સ્થળે રહેતા નહિ. એ તો 'સાધુ તો ચલતા ભલા'ની જેમ, સાચા પરિવ્રાજક હતા. નછૂટકે એકવાર તેમને ચાતુર્માસ એક નાના ગામમાં રહેવું પડ્યું.

એ ગામમા ધર્મશાળા નહિ હોવાથી તેમણે પોતાના શિષ્યો સહિત ત્યાંના એક બ્રાહ્મણને ત્યાં મુકામ કર્યો. આ બ્રાહ્મણનું ઘર અને કુટુંબ મોટું હતું. ઘરમા છોકરા, તેમની વહુઓ તેમ જ તેમનો વિસ્તાર બધું મળીને ત્રીસેક માણસોનો કુટુંબકબીલો હતો. શ્રી સમર્થ મહારાજ તેમની સાથેના જયરામ સ્વામી, રંગનાથ સ્વામી અને અન્ય શિષ્યોનો ભોજનપ્રબંધ તેમ જ સેવાપૂજા આ બ્રાહ્મણને ત્યા ચાલતુ.

શ્રી સમર્થનાં ભજન–કીર્તન અને પ્રવચનોમાં કુટુંબના નાનામોટા સૌ સામેલ થતાં, અને ગામને ગોદરે આવેલા હનુમાનમંદિરમાં એક મોટા પીપળાના ઝાડ નીચે ગામનાં આબાલવૃદ્ધ શ્રોતાઓ આવીને સમર્થ મહારાજના ભજનકીર્તનનો લાભ મેળવી કૃતાર્થતા અનુભવતા. આ બધા શ્રોતા–સમુદાયમાં એક વ્યક્તિની ગેરહાજરી હમેશ માલૂમ પડતી. અને તે હતા, જેમને ત્યાં શ્રી સમર્થ મહારાજનો મુકામ હતો તે કુટુંબના વડીલ પુરુષ કેશવરાવ.

એક વાર શ્રી સમર્થ મહારાજે પૂછેલું અને કહેલું. 'કેશવરાવ! અમારા ગાંડાઘેલાં ભગવાનનાં ગુણગાન સાંભળવા તમે કેમ નથી આવતા? તમે આવતા હો તો બહુ આનંદ આવે.'

કેશવરાવે કહેલું, 'મહારાજ! આપની મીઠી વાણી સાંભળવાની જિજ્ઞાસા ઘરના જેનામા છે તેઓ ત્યા આવે છે. વળી આ ઘરબાર સંભાળનાર પણ કોઈક તો ઘેર રહેવુ જ જોઈએને? હું અહીં રહી ઘરની સાર–સંભાળ રાખું છું. આ ગાય વગેરે ઢોર–ઢાંખરને રાત્રે નીરણ પણ કરવુ પડે તે ઘરના બધાય જાય પછી કોણ કરે? અને મહારાજ! ખરું કહું? આ ઘર જ મને છોડતુ નથી!'

આમ શ્રી સમર્થ રામદાસ મહારાજ આખો ચાતુર્માસ એ બ્રાહ્મણને ત્યા રહ્યા, રોજ રાત્રે ભજન–કીર્તન અને પ્રવચન ચાલે પણ કેશવરાવ તો ઘેરના ઘેર જ! ગામ આખું સમર્થ રામદાસની વાણીમા તરબોળ થતુ હતુ ત્યારે કેશવરાવ કોરા જ હતા!

આથી નિરાશા અનુભવી સમર્થ મહારાજે એમના નિકટના સાધુ રંગનાથ સ્વામીને હસતા હસતા કહ્યું: 'અરે રંગનાથ: ચાર ચાર માસ સુધી આ બ્રાહ્મણને ત્યા આપણે વાસો કર્યો, તેના અન્નોદક લીધા અને તેના ઘરના સૌની સેવા લીધી. તો આપણે આ કેશવરાવને કંઈક તો અર્પણ કરવું જોઈએ! નહિ તો આપણે નગુણા ગણાઈએ! એને પરમાર્થનો અધિકારી બનાવવો જ જોઈએ.'

*

સમર્થ મહારાજ તેમનો મુકામ ઉપાડવાની તૈયારી કરવા લાગ્યા. ઊપડવા આડે માત્ર બે જ દિવસ બાકી રહ્યા! એમના વિદાયસમારંભની કેશવરાવે ભારે તૈયારીઓ કરી. એક સમૂહભોજન પણ ગોઠવ્યુ. આ માટે કેશવરાવે એક ભવ્ય મંડપ રચાવ્યો ભોજનનો સમય થયો અને હારબંધ પાટલા ગોઠવાઈ ગયા. હવે ભોજનસ્થળે સૌ આવી ગોઠવાઈ ગયા. પણ સમર્થ મહારાજ હજી આવ્યા નહોતા. તેમના આવવાની સૌ રાહ

જોઈ રહ્યા હતા. તેઓ આવે એટલે ભોજનની શરૂઆત સૌ કરી શકે. કેશવરાવ સમર્થ મહારાજને ભોજનસ્થળ પર તેડી લાવવા તેમની પાસે જઈ પહોંચ્યા. અહીં કેશવરાવ જુએ છે તો મકાનના એક થાંભલાને બાથ ભીડી શ્રી સમર્થ મહારાજ રડી રહ્યા છે! કેશવરાવની પાછળ પાછળ એમના શિષ્યસમુદાયમાંથી રંગનાથ સ્વામી, કલ્યાણ સ્વામી વગેરે સાધુજનો તેમ જ ગામના પ્રતિષ્ઠિત સજ્જનો પણ અહીં આવી પહોંચ્યા. અને તેઓ બધા પણ આ દશ્ય જોઈને અવાક થઈ ગયા.

'મહારાજ! ભગવાન સમર્થ! આપને શું થયું છે? આમ રડો છો કેમ? આ થાંભલાને બાથ કેમ ભીડી છે?' કેશવરાવે પૂછ્યું.

સમર્થે કહ્યું: 'કેશવરાવ! કકડીને ભૂખ લાગી છે. આ અન્નદેવ વગર કોઈને કદીય ચાલ્યું છે? ગમે તેમ પણ કંઈક થયું છે અને મને રડવું આવે છે!' અને તેઓ ધ્રૂસકે ધ્રુસકે રડી પડ્યા.

સમર્થ રામદાસને શું થઈ આવ્યું છે ! કોઈ કળી શકયું નહિ! કેશવરાવે તેમની ાવુ નજીક જઈને પૂછ્યું, 'મહારાજ! ઈક તો કહો, તમને શું થાય છે? શા માટે આમ ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડી રહ્યા છો? મારાથી કંઈ થાય તેમ હોય તો હું તે કરી છૂટું. હવે આ રુદનનો ત્યાગ કરી આપ ભોજન માટે પધારો.' અને વિનમ્ર સ્વરે કહ્યું: 'ભગવન્! આપે તો મારા ઘરને ગોકુળ બનાવી દીધું છે, હવે વિદાયવેળાએ એવું તે શું થયું કે આપ આમ રુદન કરી રહ્યા છો?'

હવે સમર્થ મહારાજનું રુદન રોકાયું. તેમણે કહ્યું: 'શું કરું, કેશવરાવ! મને કકડીને ભૂખ લાગી છે. અહીંથી ઊઠવા માટે પણ હું ઘણોય પ્રયત્ન કરું છું, પણ આ થાંભલો મને અહીંથી ખસવા દેતો નથી! એ મને છોડતો નથી!'

આ સાંભળતાં જ ત્યાં હાજર રહેલા સૌ હસવા લાગ્યા; માત્ર સમર્થનું આક્રંદ વળી પાછું ચાલુ થયું.

'અરે એવું તે હોય મહારાજ! આપે જ આ થાંભલાને બાથ ભીડી છે અને આમ કેમ બોલો છો? જલદી જમવા પધારો. મારા જેવા પામરની આવી મશ્કરી આપને શોભે છે?'

સમર્થ મહારાજે કહ્યું: 'કેશવરાવ! જેમ તમારું ઘર તમને છોડતું નથી, આ સંસાર તમને છોડતો નથી, તેવું જ મારું પણ થયું છે! જરા કહો તો, તમારા ઘરે અને સંસારે તમને બાંધી રાખ્યા છે કે તમે પોતે જ તેને વળગી રહ્યા છો? ભૂખ લાગી છે, ભોજન પણ તૈયાર છે, સમય પણ થઈ ગયો છે, છતાં પણ થાંભલાને વળગ્યો છું. શું તમારું પણ એવું નથી કે?'

બાજુમાં ઊભેલા રંગનાથ સ્વામી સમર્થ મહારાજનો આશય સમજી ગયા. અને બીજી તરફ કેશવરાવના અંતરમાં પ્રકાશનો ઉદય થયો.

કેશવરાવે સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કરી આંસુ નીતરતી આંખે શ્રી સમર્થ મહારાજને વિનંતી કરી: 'ભગવન્! મારા પર અનુગ્રહ કરો.'

શ્રી સમર્થે કહ્યું: 'સંસાર છોડવો છે' એમ કહેવાથી કંઈ સંસાર છૂટતો નથી. આશા, આસક્તિ, વાસના ઇત્યાદિ બંધનોથી માનવી જકડાયેલો છે. પરંતુ જીવન સાર્થક કરવું હોય તો પરમાર્થની ભૂખ જાગવી જોઈએ. સંસારના થાંભલાથી અળગા થઈએ તો જ્ઞાનરૂપી ષડ્રસયુક્ત ભોજન પ્રાપ્ત થાય છે.'

અને અંતે ભોજન સમારંભ સારી રીતે ઊજવાયો, કેશવરાવ શ્રી સમર્થ રામદાસ સ્વામીના સંઘમાં જોડાયા અને એ ભક્તમંડળી બીજે દિવસે ત્યાંથી બીજે ગામ વિદાય થઈ. (અમૃત)

★

મનની ગતિ

केतक द्यौस भये समुझावत, नेक न मानत है मन मोंहू ।
भूलि रह्यो विषयासुखमें कछु, और न जानत हैं शठ दोंहू ॥
आँखि न कान न नाक बिना सिर, हाथ न पाँव नहीं मुख पोंहू ।
सुंदर ताहि गहै कहु क्यूं करि, निकसि जाइ बडो मन लोंहू ॥

તને સમજાવતાં કેટલાક દિવસ થયા; તોપણ હે મૂર્ખ મન, તું જરાયે માનતું નથી. વિષય(ઇંદ્રિયોના)સુખમાં તું બધું ભૂલી ગયું, હે દુષ્ટ (બીજાની શિખામણ નહીં માનવાવાળું), તું બીજું કાંઈ જાણતું નથી; તને આંખ નથી, કાન નથી, માથું નથી, હાથ નથી, પગ નથી, મોં નથી; ઠેકાણા વગરનું છે. (આંખ, કાન વગેરે અવયવો છે તે શરીરના છે, મનના નથી.) સુંદરદાસ કહે છે કે, એને કેમ કરીને પકડવું? મન એટલું બધું લુચ્ચું (નીચ, ગુલામ) છે કે નીકળી (છટકી) જાય છે.

दौरत है दशहू दिशकूं सठ, वायु लग्यो तबतें भयो बेंडा ।
लाज न कान कछू नहिं राखत, शील स्वभावकी फोरत भेंडा ॥
सुंदर सीख कहा कहि दीजिये, भेदत बान न छेदत गेंडा ।
लालच लागि रह्यो मन बीखर, बारह बाट आठरह पेंडा ॥

મૂર્ખ મન દશે દિશાએ દોડતું ફરે છે, જેમ વહાણ જે બાજુથી વા લાગે છે તે પ્રમાણે દોડે છે. લાજ અને કાન (કાન હોય તો લાજ લાગે ને?) કશુંયે રાખતું નથી, સારા સ્વભાવરૂપી વાસણ ફોડે છે. સુંદરદાસ કહે છે કે, શિખામણ કેમ કરીને આપીએ? બાણ ગેંડાને ભેદતુંયે નથી અને છેદતુંયે નથી (ગેંડાની એવી કઠણ ચામડી છે કે જે કરો તે બધું ઉપર ઉપર એટલે વ્યર્થ જાય છે). મનને (વિષયની) લાલચ લાગી રહી છે તેથી બારે વાટ અને અઢારે રસ્તે વીખરાઈ ગયુ છે.

श्वान कहूं कि सियार कहूं कि बिल्लाड कहूं मनकी मति तैसी ।
ढेढ कहूं किधूँ डूम कहूं किधूं, भांड कहूं किधूं भंडइ जैसी ॥
चोर कहूं बटपार कहूं ठग, जार कहूं उपमा कहूं कैसी ।
सुंदर और कहा कहिये अब, या मनकी गति दीसत ऐसी ॥

મનની મતિ (વલણ) એવી છે કે એને કૂતરો કહું, કે શિયાળ કહું, કે બિલાડી કહું? ઢેડ કહું કે ચંડાળ કહું? કે ભાંડ (નાચું બોલવાવાળો) કહું, કે મશ્કરા જેવો કહું? ચોર કહું કે વાટપાડો (રસ્તા ઉપર લૂંટનારો) કહું, કે ઠગ કે જાર (વ્યભિચારી) કહું? એને ઉપમા કેવી આપું (કોની સાથે સરખાવું)? સુંદરદાસ કહે છે કે, હવે બીજું શું કહીએ? આ મનની ગતિ એવી જ દેખાય છે.

સુંદરદાસ

આમ તે હોય?

આચાર્ય મનસુખલાલ ઝવેરી

સર્જકમાં જે શક્તિઓ હોવી આવશ્યક છે તે–પ્રતિભા, વ્યુત્પત્તિ અને અભ્યાસ–સહૃદય ભાવકમાં કે વિવેચકમાં પણ હોવી જોઈએ. કદાચ, થોડી વિશેષ પણ હોવી જોઈએ. કારણ કે તો જ એનાથી જુદી જુદી અનેક સર્જનાત્મક કૃતિઓનું યથાર્થ ભાવન થઈ શકે.

ભાવકમાં કે વિવેચકમાં એ હોતી નથી ત્યારે 'આમ તે હોય?' કહીને એ કૃતિનો કાંકરો કાઢી નાખતો હોય છે. અને તેથી કૃતિને અન્યાય અને એને પોતાને નુકસાન થતું હોય છે.

'આમ તે હોય?' કહેવું એ આબાલવૃદ્ધ સૌની સર્વસામાન્ય વૃત્તિ હોય છે. આપણે જે વિચારો, ભાવનાઓ, વ્યવહાર વગેરેથી ટેવાઈ ગયાં હોઈએ તે આપણે માટે સ્વાભાવિક અને ધોરણસરનાં બની ગયાં હોય છે. એનાથી જુદું કશુંક સાંભળીએ કે જોઈએ કે તરત આપણે કહી ઊઠતાં હોઈએ છીએ: 'આમ તે હોય?' શયન, આસન, ભોજન, સ્ત્રીસંતાનો અને ગુરુજનો આદિ સાથેનો વ્યવહાર, રૂઢાચાર, લોકાચાર વગેરે બધી જ વસ્તુઓમાં આમ બને છે. નરસિંહરાવ કોઈને ત્યાં જમવા ગયા હતા, ત્યાં કેરીના રસમાં ઘી કે સૂંઠ નહિ પણ દૂધ નાખવામાં આવતું હતું તે જોઈને એમને નવાઈ લાગી હતી. મેં પહેલી વાર નેકટાઈ બાંધી ત્યારે મારા એક બાલમિત્રને જે આઘાત લાગ્યો હતો તે હજી મને કોઈ વાર યાદ આવે છે. ઘણાં વર્ષ પહેલાં હું એક શાળામાં ગયો હતો ત્યાં વિદ્યાર્થીઓને એમના આચાર્યના ટેબલ પર બેસીને ગપ્પાં મારતા જોઈને મને આઘાત લાગ્યો હતો. અને એવો જ આઘાત મારા એક મિત્રે ઓડિયાં રાખવાનું શરૂ કર્યું ત્યારે પણ મને લાગ્યો હતો. કોઈને શિખા કે સૂત્ર રાખતાં કે તજતાં જોઈને, પાટલે બેસીને, ટેબલ પર બેસીને કે ઊભાં ઊભાં, ચમચાથી, છરીકાંટેથી કે હાથથી, ડાબે હાથે કે બેય હાથે જમતા જોઈને કે એવા અસંખ્ય પ્રસંગોએ, આપણને આપણા પોતપોતાના સંસ્કાર કે પૂર્વગ્રહો પ્રમાણે આઘાત લાગતો હોય છે કે આશ્ચર્ય થતું હોય છે. અને ઘણી વાર તો આપણી માન્યતાઓથી જુદું તે બધું અસત્ય કે અનુચિત એમ પણ આપણે માનતાં હોઈએ છીએ. પરંતુ જ્યારે, किंचित् किंचित् बुधजन–सकाशात् (થોડુંથોડું જ્ઞાનીજનો પાસેથી) આપણે અવગત કરીએ (જાણીએ) છીએ, આપણાથી સર્વથા ભિન્ન પણ આપણા જેટલી જ સ્થિર અને સ્વાભાવિક બની ગયેલી જીવનપ્રણાલીઓ કે વિચારસરણીઓનો આપણને પરિચય થતો જાય છે, ત્યારે જગત આપણી નાનકડી આંખમાં સમાય છે તેવડું જ નથી એનું આપણને ભાન થાય છે–અલબત્ત, આપણા પોતાના અનુભવની મર્યાદા પ્રમાણે.

ધીમે ધીમે આપણને પ્રતીતિ થાય છે કે સૌને પોતપોતાના આચારવિચારની વિશિષ્ટ

અને સારી પેઠે આરૂઢ થઈ ગયેલી પ્રણાલી હોય છે. એ પ્રણાલી એને પોતાને માટે સલામત અને તેથી સુખદાયક અને સાચી હોય છે. આ સૌ પ્રણાલીઓ પોતપોતાના વિશિષ્ટ દેશકાલાનુસાર બંધાઈ હોવાથી, એકની પ્રણાલી બીજાને કદાચ ન પણ સદે. પણ પોતપોતાની રીતે જીવવાનો કે ટકવાનો હક્ક તો સૌ પ્રણાલીઓને એકસરખો જ હોય છે.

આમ જો

श्रुतिर्विभिन्ना स्मृतयोऽपि भिन्नाः ।
नैको मुनिर्यस्य वचः प्रमाणम् ॥

(શ્રુતિઓ ભિન્ન ભિન્ન છે અને સ્મૃતિઓ પણ ભિન્ન ભિન્ન છે. એવો કોઈ એક ઋષિ પણ નથી કે કેવળ તેનું જ વચન પ્રમાણભૂત હોય.) જેવું જ હોય તો જીવનનું કોઈ સર્વસામાન્ય અને સનાતન ધોરણ હોઈ શકે જ નહિ? આનો જવાબ 'હા' અને 'ના' બંનેમાં આપી શકાય. હા. હોઈ શકે જ નહિ. કારણ કે જીવન પોતે ગતિશીલ છે, અને તેથી પરિવર્તનશીલ છે. દેશકાલાનુસાર આર્થિક, સામાજિક, રાજકીય વ્યવસ્થાઓ બદલાતી જતી હોય છે. ભિન્ન ભિન્ન વ્યક્તિઓ, પ્રજાઓ અને વિચારપ્રવાહોના પરિચયમાં આપણે આવતાં હોઈએ છીએ; આવ્યા વિના આપણને છૂટકો જ નથી હોતો; અને એ સૌની અસર જાણ્યે-અજાણ્યે આપણા પર પડ્યા જ કરતી હોય છે. અને તેને લીધે આપણી જીવનપદ્ધતિમાં જ નહિ, જીવન પ્રત્યેની દૃષ્ટિમાં પણ ફેરફાર થયા કરતો હોય છે. અંગ્રેજો આવ્યા તે પહેલાં આપણી જે જીવનપદ્ધતિ હતી તે અંગ્રેજોના સમયમાં ટકી નહિ. અંગ્રેજોના સમયમાં પણ બંને વિશ્વયુદ્ધો અને યુદ્ધોત્તર સમયાવધિઓમાં એ પદ્ધતિમાં આમૂલાગ્ર ફેરફાર થઈ ગયો. અંગ્રેજો આપણા દેશમાંથી વિદાય થયા ત્યાર પછીના ગાળામાં આપણી જીવનપદ્ધતિમાં ઓર ફેરફાર થયો.

આપણે ગમે તેટલા સ્થાવર કે રૂઢિચુસ્ત હોઈએ તોપણ માત્ર પેઢીદરપેઢી જ નહિ, પણ પ્રત્યેક પેઢીના જીવનકાલ દરમ્યાન પણ જીવનપદ્ધતિમાં ફેરફાર થયા કરતો હોય છે. મારા દાદાજી જે રીતે જીવ્યા તે રીતે મારા પિતાશ્રી જીવી ન શક્યા; મારા પિતાશ્રી જે રીતે જીવ્યા તે રીતે હું નથી જીવી શકતો; એટલું જ નહિ પણ મારા બાલપણમાં હું જે રીતે જીવતો હતો તે રીતે યૌવનમાં જીવી ન શક્યો; અને યૌવનમાં જીવતો હતો તે રીતે આજે જીવી શકતો નથી. હું જે રીતે જીવું છું તેના કરતાં મારાં સંતાનોની જીવવાની રીત ઓછેવત્તે અંશે જુદી છે. આ બધી જ જુદી જુદી રીતો તે તે સમયાવધિ પૂરતી આપણે માટે સાચી હોય છે. એટલે જીવનની કોઈ પણ એક પદ્ધતિને આપણે સર્વ દેશકાલને માટે સનાતન માની શકીએ નહિ.

જીવનનું કોઈ સર્વસામાન્ય અને સનાતન ધોરણ હોઈ જ શકે નહિ? એ પ્રશ્નનો જવાબ 'ના'માં પણ આપી શકાય. સર્વસામાન્ય અને સનાતન ધોરણ અવશ્ય હોઈ શકે. મનુષ્યનું જીવન પાણીના પૂરમાં તણાતા તણખલા જેવું કેવળ લાચાર કે કેવળ પરાધીન નથી, કે અવશ બનીને આડુંઅવળું, ઘડી જમણે તો ઘડી ડાબે, ઘડી પાછળ તો ઘડી આગળ, તો ઘડીક વળી વમળોમાં ઘૂમરીઓ ખાતું અથડાયા ને ધકેલાયા કરે. મનુષ્યને સ્મૃતિ અને દૃષ્ટિ હોય છે, સારાસારવિવેકબુદ્ધિ અને સૂઝ હોય છે, પોતાના અને બીજાઓના અનુભવ પરથી ધડો લેવાની આવડત હોય છે, ઇચ્છાશક્તિ અને પ્રતિકાર કરવાની શક્તિ હોય છે, જરૂર પડે તો જીવન જેવા જીવનનેય હોડમાં મૂકી દેવાની એનામાં તાકાત હોય છે. એટલે માનવજાતિના, જુદા જુદા દેશના અને જુદા જુદા કાલના મેધાવીઓએ પોતાની અનુભૂતિ અને દર્શનને પરિણામે જે જે મૂલ્યોને સત્ય અને નિત્ય તરીકે સ્થાપ્યાં હોય તેને આધારે એ પોતાની નૌકાને નાંગરતો હોય છે.

આમ नित्य પૂરતો એ આગ્રહી અને नैमित्तिक પૂરતો અનાગ્રહી બની શકતો હોય છે.

એ દૃષ્ટિએ જોઈએ તો માનવજાતિના

સંતોએ જે જીવનપ્રણાલીને મૂલ્ય તરીકે સ્વીકારીને પ્રબોધી છે તેને સર્વસામાન્ય અને સનાતન ગણી શકાય. आत्मनः हिताय जगतः सुखाय (પોતાના હિત માટે અને જગતના સુખ માટે) જીવવું એ નિત્ય ધર્મ છે એટલે કે સર્વ દેશ અને સર્વ કાલનાં સ્ત્રીપુરુષો માટેનો સામાન્ય ધર્મ છે. ધોતિયું, લુંગી કે કોટ-પાટલૂન, શિખા કે સૂત્ર, તિલક કે ત્રિપુંડ, એ બધી નૈમિત્તિક, પ્રાસંગિક કે સાંપ્રદાયિક વસ્તુઓ છે. પણ એ વસ્તુઓથી આપણે એવાં તો ટેવાઈ ગયાં હોઈએ છીએ કે ઘણી વાર તો આપણે એને જ નિત્ય કે સત્ય અને સનાતન માની બેસતાં હોઈએ છીએ. અને એનાથી જે કંઈ જુદું હોય તેના પ્રત્યે 'આમ તે હોય ?' કહીને આપણી અકળામણ કે કેટલીક વાર અસહિષ્ણુતા વ્યક્ત કરતાં હોઈએ છીએ.

પછી જેમ જેમ એ રીતે પણ જીવી શકાય છે અને એમાં પણ સારું અને સંસ્કારી જીવન હોઈ શકે છે એનો અનુભવ આપણને થતો જાય છે, તેમ તેમ આપણને કળ વળતી જાય છે, એના પ્રત્યેનો વિરોધ ઓછો થતો જાય છે, ધીમે ધીમે સમભાવ પણ જાગતો જાય છે અને કેટલીક વાર એમાંથી આપણને ઠીક લાગી હોય તે વસ્તુઓનો સ્વીકાર પણ આપણે કરતા હોઈએ છીએ.

જેમ જીવનમાં તેમ સાહિત્યમાં પણ 'આમ તે હોય ?' કહેવાતું આપણે ઘણીવાર સાંભળતાં હોઈએ છીએ, અને આપણે પોતે પણ અકળાઈને ઘણી વાર કહી ઊઠતાં હોઈએ છીએ. નાનાલાલની ડોલનશૈલી આવી ને આપણે કહી ઊઠ્યા, 'આમ તે હોય ?' ઉમાશંકર–સુન્દરમ્‌ના યુગના કવિઓએ છંદોની તોડ–જોડ કરી, પ્રાસાનુપ્રાસ અને ગેયત્વને ગૌણ બનાવી દીધાં, કવિતામાં ઉકરડો ને જાજરૂની માખી ને ભૂંડ ને ચંપલ ને એવું એવું પણ આવ્યું: ને આપણે બોલી ઊઠ્યા: 'આમ તે હોય ?' પોચી પોચી, મધુરી મધુરી, આસમાની આદર્શલક્ષિતાને બદલે વાસ્તવદર્શન આવ્યું અને આપણે ઉદ્‌ગારી ઊઠ્યા, 'આમ તે હોય ?' પોતાનો હડકાયો થયેલો મરણોન્મુખ પુત્ર પોતાને ક્યાંક કરડ બેસશે એ બીકે દૂર નાસી જતી માતા આલેખન ગુલાબદાસે કર્યું: અને કોઈની આંતરડી કકળી ઊઠી, 'આમ તે હોય ?' શિવકુમાર જોશીનું 'સુવર્ણરેખા' કે સુરેશ જોશીની વાર્તાઓ કે અદ્યતન કવિતામાં થતા આકૃતિવિધાન માટેના પ્રયોગો આપણે જોઈએ છીએ અને આપણાથી કહેવાઈ જાય છે, 'આમ તે હોય ?'

આમ શું સાહિત્યનું બહિરંગ કે શું અંતરંગ, આપણે ટેવાઈ ગયા હોઈએ તેનાથી જ્યાં કંઈક જુદું કે વિલક્ષણ આવ્યું ત્યાં ક્યાંક ને ક્યાંકથી સાંભળવા મળતું જ હોય છે: 'આમ તે હોય ?'

પણ જેમ જીવનમાં તેમ સાહિત્યમાં પણ નિત્ય અને નૈમિત્તિક, અચલ અને ચલ તત્ત્વો હોય છે અને તેનો વિવેક રાખવો આવશ્યક હોય છે. જીવનમાં પ્રેમ, શૌર્ય, દયા, ભીરુતા, ક્રૂરતા આદિ ભાવો હમેશાં એક જ રીતે કે અમુક જ રીતે પ્રકટ થતા નથી હોતા. કોઈ સ્ત્રી પતિનું અનુગમન કરે અને કોઈ પોતાનો પતિ મૃત્યુ પામતાં, જવાબદારીનો ભાર પોતા પર આવ્યો તે ઉપાડી લેવા માટે, છાતીએ છીપર બાંધીને, જીવતી રહેવાનો નિશ્ચય કરે, એ બન્નેમાં વાસ્તવિક રીતે તો રહી છે એકની એક પતિપ્રીતિ જ. મૂંગાં પશુઓને કતલખાનેથી છોડાવવામાં જે જીવદયા છે તો અસાધ્ય રોગથી રિબાતા વાછરડાને ઇન્જેકશન અપાવીને મારી નાખવાના ગાંધીજીના નિર્ણયમાં પણ જીવદયા જ છે. પોતાના પેટે પાટા બાંધીને પોતાના સંતાનને ઉછેરનાર માતાનું કાર્ય જો અપત્યપ્રીતિનું નિદર્શન છે તો નાખી નજર ન પહોંચે એવા નિરાશાના, અકિંચનતાના અને અસહાયતાના અભેદ્ય અંધકારમાં નિરુપાયે આપઘાત કરતા પહેલાં પોતાના બાળકનો જીવનદીપ બુઝાવી દેનાર માતાનું કાર્ય પણ એ જ

અપત્યપ્રીતિનું નિદર્શન છે. લડાઈમાંથી નાસી જવું એ ભીરુતા છે, તો નાસીને પાછા જતાં મૃત્યુ નિશ્ચિત છે માટે આગળ ધપ્યા વિના છૂટકો જ નથી એમ માનીને સામે ધસવામાં પણ ભીરુતા જ છે. જીવનમાં કોઈ પણ ગુણ કે દોષ, એક જ કે એકસરખી રીતે જ પ્રકટ થતો નથી હોતો. પણ નિમિત્તભેદે પૃથક્ પૃથક્ વિવર્તોને આશ્રયે ભિન્ન ભિન્ન રીતે પ્રકટ થનો હોય છે. એની વ્યવસ્થા બહુ જ સૂક્ષ્મ હોય છે, એ સમજ્યા વિના 'આમ તે હોય ?' કહી બેસવામાં ઘણી વાર ઉતાવળ થઈ જતી હોય છે.

. જીવનની આ સંકુલતા, આ સંવિધાન—જેમાં કયારેક કાર્ય અકાર્ય બની જતું હોય છે તો કયારેક અકાર્ય કાર્ય બનતું હોય છે—ભલભલા ભોમિયા પણ ભૂલા પડી જાય એવી આ જટિલતા અને ગહનતા જ્યારે સાહિત્યમાં પ્રકટ થતી હોય છે ત્યારે એ સવિશેષ તીવ્ર અને ધારદાર લાગતી હોય છે. કારણ કે જીવનમાં જે આડુંઅવળું, અહીં-તહીં, અવ્યવસ્થિત રીતે વીખરાઈને પડ્યું હોય છે, તે સાહિત્યમાં સુવ્યવસ્થિત અને સુશ્લિષ્ટ રીતે રજૂ થતું હોય છે; જે ગૂઢ હોય છે તે કલ્પનાગોચર રીતે પ્રકટ થતું હોય છે; આસપાસની બીજી વસ્તુઓને લીધે જેના પર આપણું ધ્યાન પૂરેપૂરું જઈ શકતું હોતું નથી તેને, તેના સિવાય આપણું ધ્યાન બીજે કયાંય ન જાય તેવી રીતે નિરૂપવામાં આવતું હોય છે. કાલિદાસના દુષ્યન્તે વેગભર જતા રથમાંથી જે જોયું હતું તે સાહિત્યને પણ લાગુ પાડી શકાય કે:

> यदालोके सूक्ष्मं व्रजति सहसा तद् विपुलताम्
> यदद्धा विच्छिन्नं भवति कृतसन्धानमिव तत्।
> प्रकृत्या यद्वक्रं तदपि समरेखं नयनयोः ॥

(અર્થાત્ જ્યારે જ્ઞાનનો—વાસ્તવિકતાનો પ્રકાશ થાય છે ત્યારે અગાઉ જે વસ્તુ સૂક્ષ્મ, ઝીણી કે તુચ્છ લાગતી હોય છે તે જગતમાં તેના ક્ષેત્રમાં વિપુલ સારવાળી, મહત્ત્વની છે એ જણાઈ આવે છે. જે કંઈ છૂટુંછવાયું, વીખરાયેલું કે પૃથક્ લાગતું હોય છે, તે સર્વની સાથે સંબંધવાળું, સર્વમાં સમન્વિત હોય તેવું બની જાય છે, અને પ્રકૃતિથી જ વક્ર દેખાતું હોય છે તેની વક્રતા પણ તેના સ્થાને, નેના કાર્ય-કારણભાવ અનુસાર યથાયોગ્ય જણાઈ આવવાથી આંખોને માટે તે સમરેખ, સુરેખ અથવા સીધું બની જાય છે.)

વસ્તુસ્થિતિ આ હોવાથી, સાહિત્યકૃતિનું મૂલ્યાંકન કરતી વેળા, 'આમ તે હોય ?' કહી ઊઠતા પહેલાં ડાહ્યા માણસે વિચાર કરવો જોઈએ. જીવનમાં જેમ નિત્ય અને નૈમિત્તિક વચ્ચે વિવેક રાખવાની જરૂર છે, નૈમિત્તિક નો દેશકાલપ્રસંગાનુસાર બદલાતું આવે, નિત્યનું અનુસંધાન તૂટતું નથી ને, એ જોવાની જરૂર હોય છે, તેમ સાહિત્યમાં પણ નિત્ય અને નૈમિત્તિક અથવા અચલ અને ચલની વચ્ચે વિવેક રાખવાની જરૂર છે. અચલ માટે આગ્રહ અને ચલ માટે અનાગ્રહ રાખવો જેમ જીવનમાં તેમ સાહિત્યમાં પણ આવશ્યક છે.

★

એક વખત એક ટાપુમાં લશ્કર ઉતારવામાં આવતું હતું. લશ્કરનો વડો કામમાં ખૂબ જ વ્યસ્ત હતો. તેની પાસે જઈને સંકેત વિભાગના લેફ્ટનન્ટે બે માણસોની તાત્કાલિક માગણી કરી.

'હમણાં તો માણસોની તંગી છે; પણ તમારે શા માટે જોઈએ છે?' વડાએ પૂછ્યું.

'મારે એક 'સ્વીચ-બોર્ડ' ટેકરી ઉપર લઈ જવું છે.'

'હં!' વડાએ કહ્યું, 'એક તંદુરસ્ત માણસ તેને લઈ જઈ શકે કે?'

'મારા ધારવા પ્રમાણે તો તે લઈ જઈ શકે.'

'વારુ લેફ્ટનન્ટ!' વડાએ હુકમ છોડ્યો: 'તમે જ તેને ઉઠાવો અને ઉપર લઈ જાઓ.'

આપણી કવિતાનો અમર વારસો

ધ્યાન ધર હરિ તણું

ધ્યાન ધર હરિતણું, અલ્પમતિ આળસુ,
જે થકી જન્મતાં દુઃખ જાયે;
અવર ધંધો કરે, અરથ કાંઈ નવ સરે,
માતા દેખાડી ને મૃત્યુ વ્હાયે.
ધ્યાન ધર હરિતણું૦
સકળ કલ્યાણ શ્રીકૃષ્ણના ચરણમાં,
શરણે આવે સુખપાર ન્હોયે;
અવર વેપાર તું મેલ મિથ્યા કરી,
કૃષ્ણનું નામ તું રાખ ગ્હોંયે.
ધ્યાન ધર હરિતણું૦
પટક માયા પરી, અટક ચરણે હરિ,
વટક મા વાત સુણતાં જ સાચી;
આશાનું ભુવન આકાશ સુધી રચ્યું.
મૂઢ એ મૂળથી ભીંત કાચી;
ધ્યાન ધર હરિતણું૦
અંગ જોબન ગયું, પલિત પિંજર થયું,
તોય લેતો નથી કૃષ્ણ કહેવું;
ચેત રે ચેત, દિન ચાર છે લાભના,
લીંબુ લ્હેકાવતાં રાજ લેવું.
ધ્યાન ધર હરિતણું૦
સરસ ગુણ હરિતણા, જે જને અનુસર્યા,
તે તણા સુયશ જગત બોલે;
નરસૈંયા રંકને પ્રીત પ્રભુશું ઘણી,
અવર વેપાર નહિ ભજન તોલે.
ધ્યાન ધર હરિતણું૦

નરસિંહ મહેતા

ગ્રીષ્મ ઋતુ

જે બાગમાં કોઈ લોક બેસે,
ઝાડી વિશે જેમ છુપાઈ પેસે;
જાણે થયો છે રવિ વાઘ જેવો,
છુપાય પ્રાણી જન ત્રાસ તેવો.
આંબા વડો પીંપર લીંબડાને,
પુષ્ટિ કરે વૃક્ષ વડાવડાને;
કરે વડાને લલચાવી તાજા,
સ્વરાજ્ય લોભે પ્રતિપક્ષી રાજા.
ચંબેલી ચંપા વળી જૂઈ-જાઈ,
ગુલાબ સેવંતી રહી ફુલાઈ;
જો મોગરો આ ફુલભાર ફૂટ્યો,
જાણે જીતી ગ્રીષ્મકાળ ફૂલ્યો.
જુવાની ગ્રીષ્મે ગુણ શુદ્ધ જેના,
જેનો વખાણે જશ યોગ્ય તેના;
દસે દિશાએ જન સર્વ દેખે,
અસાડમાં અંકુર તો અલેખે.
ચાંપાં, પપૈયાં ફળ ફાલસાં છે,
શેતૂર સારાં જગમાં થયાં છે;
શ્રીમંતને દે બહુ સ્વાદ એવા,
જાણે વિચારે લલચાવી લેવા.
કેરાં તથા જો તડબૂચ, ટેટી,
ગ્રીષ્મે ધરી છે વળી ભેટ મોટી;
તથાપિ ઝાઝો પરિતાપ દાખે,
રાજા હસાવે વળી દાબ રાખે.

કવિ દલપતરામ

હંસા સરોવર સેવીએ

હંસા સરોવર સેવીએ,
નીર હોય અકલંક.
ઓછે ચાંચ ન બોળીએ,
જેનાં ફૂડાં ચડે કલંક.
મેં જાણ્યું સજન પ્રીત ગઈ,
પ્રીત તો જાશે મૂવાં.
સુતારી ઘરે લાકડાં.
એ તો વહેર્યાં થાશે જુદાં.
લાલી દેખું મેરે લાલ કી,
જબ દેખું તબ લાલ.
લાલીમેં લાલી મિલ ગઈ,
પિયા હો ગઈ લાલ ગુલાલ.
હંસા પ્રીતિ કાગ કી,
વિપત પડે ઊડ જાય;
સાચી પ્રીત જલકમલ કી,
અંગોઅંગ સુકાય.

અસાઈત

લોકવાણી

અતિ વેપારી કબાલિયા, એક પુરુષ બે નાર;
ભાઈ એને ન મારશો, મારિ રાખ્યો કર્તાર.
આશા ઊંડી ખાડ, પહાડથી પુરાય નહિ;
હેમ મેરુ સમ હોય, તોયે મન માને નહિ.
મોજ ઘણેરી હોય, મોટા મોટા મ્હેલમાં;
ટાઢે ના'વે તોય, ઘરની મીઠી ઝૂંપડી
કરેણ પુષ્પ સુગંધ, ડોલર કોઈ અડે નહીં;
સાવકી આપે સુખ, ઓરમાન કોઈ કે' નહીં.

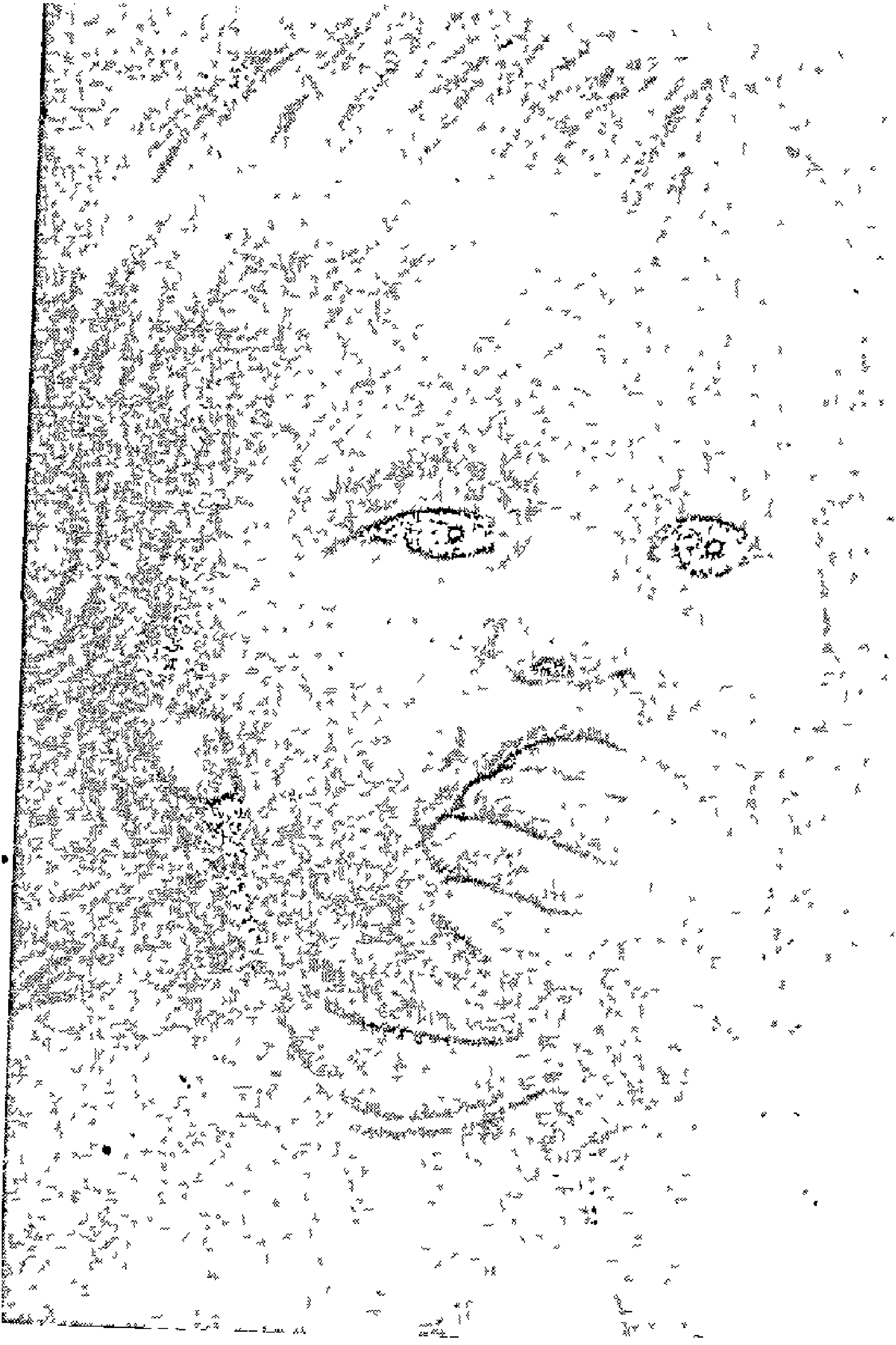

નાનું ભોળું બાળ

તસવીર : શ્રી એમ. વી. વિજયકર

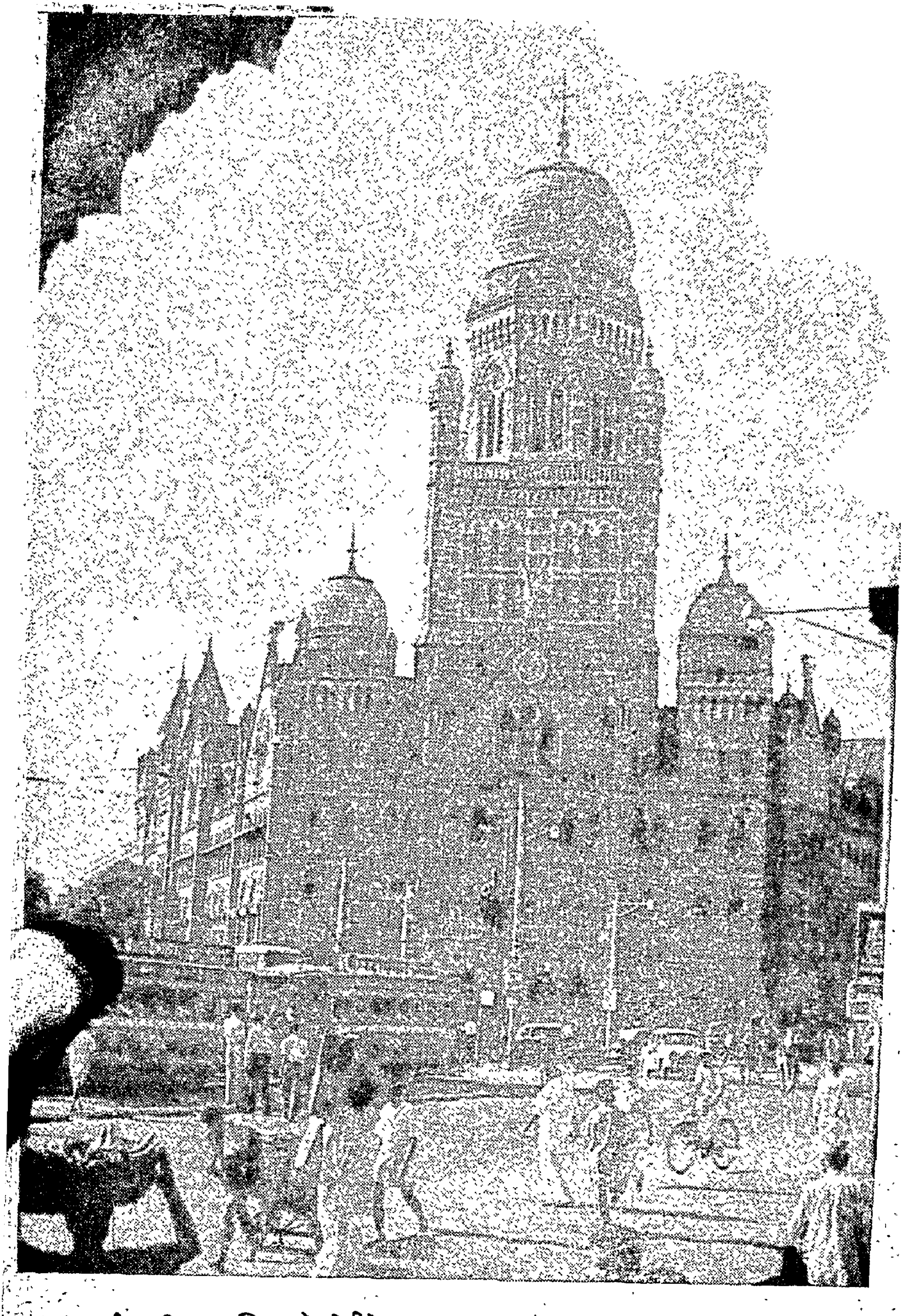

મુંબઈ મ્યુનિ. કૉર્પોરેશનની આલીશાન ઇમારત

તસવીર : શ્રી નરેન વી. મીઠાણી

ધરતીની ખેડ

તસવીર : શ્રી ચતુરભાઈ એચ. બારોટ

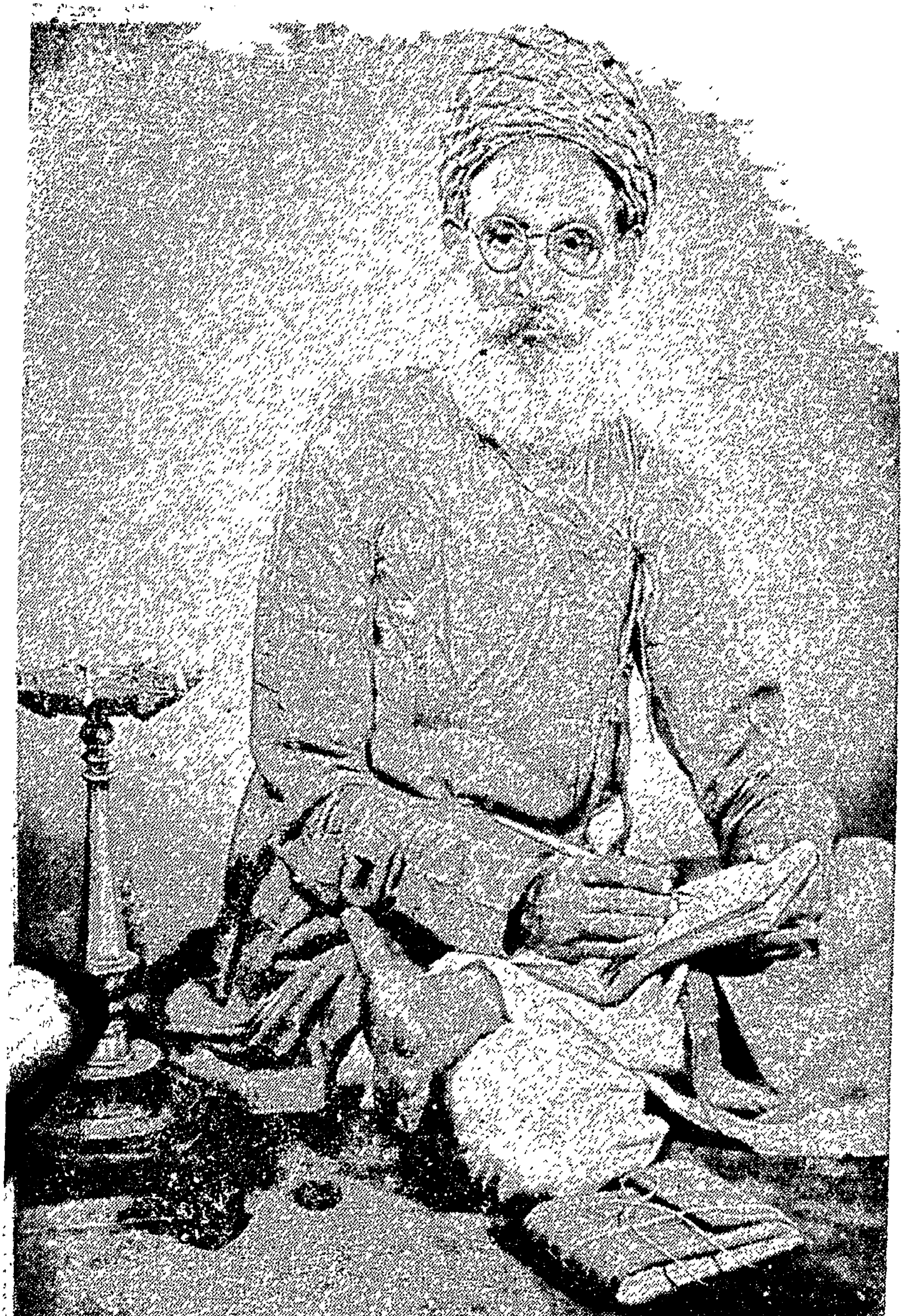

'દહાડે હીરા પારખે, રાતે નામું લખે.'

તસવીર : શ્રી એમ. વી. વિજયકર

નવાં કાવ્યો

ઉનાળો

ઋતુંઓમાં ભારતની સુજને ગમતો ઘણો
ઉનાળો,
અટલ અલ્પવસન જોગી શો તાંબાવર્ણી
જટાળો.
સૂકાં નદીનવાણો, સૂકાં ગામેગામ તળાવો.
મૂંગા તપ તપનારા જાણે સ્તવે દયાઘન આવો!
ઉજ્જડ ખેતરનાં ખેતર, શી ધરા તાપથી ફાટે,
હોઠ ખૂલ્યા કોઈ તરસ્યાના ઊર્ધ્વતણા રસ માટે.
ઘડી ઘડી વાયુ વીંઝાતો ધૂળવંટોળ ચગાવે
તુચ્છનેય ઉદ્ધરવા કેવા શક્તિ સંત લગાવે!
વસ્ત્ર વિનાનો વગડો બળતો ભાળે દૂર દિશામાં
ઇંદ્રપુરીવૈભવ મ્હેલાંનો જાણે ભક્ત સુદામો!
સાવ શુષ્ક નીરસ સૃષ્ટિમાં હસતો હરિત
જવાસો
મહાભારતની વચમાં જાણે નટવર ખેલે રાસો.
ઋતુઓમાં ભારતની સુજને ગમતો ઘણો
ઉનાળો,
હિમગંગાને ઉતારનારો ભગીરથ તપનો ગાળો.

જયન્ત પાઠક

ભાવના

તું બીન બને હું તાર બનું
તારા ઉરનો ઝંકાર બનું
મન-મૃદંગના તાલે તાલે
સંવાદી સ્વર સાકાર બનું તું બીન૦
રસતરસ્યાંને સમરસ કરવા,
પુલકિત કરવા નવ રસ ભરવા
તું આષાઢી જો મેઘ બની
વરસે તો હું મલ્હાર બનું. તું બીન૦
હરિયાળી કુંજનિકુંજોમાં
તું વસંત થઈ વિહરે ત્યારે,
હું મંજરિયોનો મો'ર બની
મહેંકું, ઉપવન શૃંગાર બનું તું બીન૦
તું રૂપ બને જો રઢિયાળું
હું પ્રેમ બની જીવતર ઠારું
યાને તું દીપક-જયોત બને
તો હું પતંગનો પ્યાર બનું. તું બીન૦
માનસ સરમાં અભિનવ રૂપે
તું શતદલ થઈ ઝૂમે પ્રિયતમ
તારા ઉરમંદિરમાં ક્ષણભર
હું મધુકરનો ગુંજાર બનું. તું બીન૦

સંગનો દોષ!

નામ ચોખો ને જાતનો ચોખો,
દુધિયા જેનાં રૂપ;
કંકુની સાથે સંગ કર્યો ને,
નમાવ્યા મોટા ભૂપ;
સેવાની ભાવના એવી,
રાજી રહે દેવ ને દેવી. નામ૦
મગની સાથે મેળ કર્યો ને,
ચોખે કર્યો કુસંગ,
પલટાણો પ્રભાવમાં એ તો,
ધીંગો થયો કુઢંગ,
સોબતની અસર એવી,
માથે થઈ જોયા જેવી! નામ૦
બેયનું હાલે બખડજંતર,
કજિયે થાતા તંગ,
ખડખડે ને થાય ખદાખદ,
જેમ ઝપાઝપ જંગ.
કર્યો નહિ સંગ વિચારી,
ચોખો ગયો હિંમત હારી. ના૦
સમજ્યા વિના સોબત કીધી,
ચોખો થયો બદનામ
નર હતો એ નારી ગણાયો,
ખીચડી પડ્યું નામ
જેની હોયે ભાવના જેવી,
વધે ઘટે કીર્તિ તેવી ના૦
ચોખો હતો એ મેલો થયો ને,
તારીના નામે ગણાય
સંગનો એને દોષ લાગ્યો ને,
કડવો ભગત ગાય,
જ્ઞાનીને ગુણ જણાયે,
અબૂધને ઊંઘમાં જાયે. નામ૦

કેશવલાલ ૨. સાયલાકર

પ્રગતિ

જાગે આશાથી જિજ્ઞાસા, જિજ્ઞાસાથી વિનમ્રતા,
વિનમ્રતાથી સૌજન્યો, સૌજન્યે સ્નેહ, હૃદ્યતા;
સ્નેહસૌહાર્દથી શ્રદ્ધા, શ્રદ્ધાથી ભક્તિ પાંગરે,
ભક્તિથી ભાવના મ્હોરી જ્ઞાતસાફલ્યને વરે.

કંડલા

શ્રી ભાઈલાલભાઈ ધાભાઈ પટેલ

હિંદુસ્તાન અને પાકિસ્તાનના જયારે ભાગલા પડ્યા ત્યારે કરાંચીનું બંદર પાકિસ્તાનમાં ગયું. કરાંચીના બંદરથી રાજસ્થાન પંજાબ અને ઉત્તર પ્રદેશના વિભાગોને આયાત અને નિકાસની સગવડો મળતી હતી.

આ સગવડો કરાંચી બંદર પાકિસ્તાન પાસે જવાથી હિંદ માટે બંધ પડી. આ પ્રદેશોને મુંબઈ બંદર ઉપર જ આધાર રાખવો પડે એવી પરિસ્થિતિ ઉત્પન્ન થઈ. મુંબઈનું બંદર આ વધારાનો બોજો ઊંચકી શકે એવી પરિસ્થિતિ પણ નહોતી. ખાસ કરીને લડાઈના પ્રસંગોમાં તો વિકટ પરિસ્થિતિ ઊભી થાય એ સમજાય તેવી વાત હતી. શાન્તિના કાળમાં પણ મુંમઈનું અંતર લાંબું હોવાથી મુંબઈ બંદર સુધી માલ લાવવા લઈ જવાનું ખર્ચ કાયમને માટે વધે એ પણ એક વિચારવા જેવી વાત હતી.

આ કારણથી ગુજરાત સૌરાષ્ટ્ર અને કચ્છના દરિયાકાંઠે કાયમ ઊંડા પાણીવાળું કોઈ સ્થળ હોય, કે જયાં મોટી મોટી સ્ટીમરો આવી શકે એવું બંદર સ્થપાય એની શોધ કરવા માટે હિંદ સરકારે શ્રી કસ્તૂરભાઈ શેઠના અધ્યક્ષપણા નીચે એક સમિતિ નીમી હતી.

આ સમિતિએ ગુજરાત સૌરાષ્ટ્ર અને કચ્છના સમુદ્રકાંઠાનાં બધાં બંદરોની પૂરતી તપાસ કર્યા પછીથી કચ્છના 'કંડલા' બંદરના સ્થળને મુખ્ય બંદર તરીકે બનાવવાની ભલામણ કરી. સમિતિની એ ભલામણ હિંદ સરકારે મંજૂર કરી.

એ વખતે હિંદમાં પાંચ મુખ્ય બંદરો હતાં : મુંબઈ, કોચીન, મદ્રાસ, વિઝાગાપટ્ટણ અને કલકત્તા. આથી કંડલાને મુખ્ય બંદર તરીકેનું છઠ્ઠું સ્થાન અપાયું. કચ્છ રાજ્યે કંડલા બંદરમાં ગોદીઓ તો બંધાવેલી હતી જ, સ્ટીમરો પણ ત્યાં આવતી જતી હતી. બંદર નજીકના દરિયામાં પાણીની ઊંડાઈ પણ પૂરી હતી. પણ રાજસ્થાન, પંજાબ વગેરેના માલની આયાત–નિકાસ કંડલા બંદરેથી કરવી હોય, તો તેને પહોંચી વળાય તેવી સગવડો કંડલામાં નહોતી જેથી હિંદ સરકારે સરદારશ્રી વલ્લભભાઈની દીર્ઘ દૃષ્ટિને લીધે જોઈતા પ્લાન એસ્ટીમેટ કરાવ્યા. એ કામને માટે વીસ કરોડ રૂપિયા મંજૂર થયા.

બંદરથી આયાત નિકાસના માલની અવરજવર માટે કંડલાથી ડીસા સુધીની મીટરગેઈજ રેલવે પણ શરૂ કરાઈ, તેમ જ કંડલાથી અમદાવાદ સુધી બ્રોડગેઈજ રેલવે માટેની પણ બંદરના વિકાસ માટે મંજુરી આપવામાં આવી.

આ ઉપરાંત, કંડલા બંદરથી અમદાવાદ સુધીના ધોરી માર્ગનો પણ સમાવેશ કરવામાં આવ્યો. ઈ. સ. ૧૯૫૨ ની જાન્યુઆરી માસની દસમી તારીખના શુભ દિવસે શ્રી જવાહરલાલજીના શુભ હસ્તે નવા કંડલા બંદરનો 'શિલારોપણ'વિધિ થઈ ગયો. એટલી ઝડપે કામ આગળ ધપ્યું કે જેના પરિણામે તા. ૩ માર્ચ ૧૯૫૯ ના રોજ શ્રી જગજીવનરામજીના હસ્તે ત્રીજા કાર્ગો બર્થનો ઉદ્ઘાટનવિધિ કરવામાં આવ્યો.

હાલ ઊંડા પાણીનાં ચાર બર્થ જેટી આગળ તૈયાર થઈ ગયાં છે, જયાં ૩૧ ફૂટની પાણીની ઉંડાઈએ લાંગરી શકાય તેવી ગમે તેટલા વજનની આગબોટો આવવા લાગી છે. આ બર્થ ઉપર ઇલેક્ટ્રિસિટી વડે એક સ્થળેથી બીજે સ્થળે ચાલતા ફરતા ઊંટડાઓ રાખ-

વામાં આવ્યા છે. વળી વીજળી વડે ચલાવાતા સાત ઊંટડા તરતા પ્લેટફોર્મવાળા પણ રખાયા છે.

દરિયામાં દૂર ઊભેલાં વહાણો પરથી માલ કિનારે લાવવા માટેનાં બધા યાંત્રિક સાધનો પણ હવે તૈયાર થઈ ગયાં છે.

મોટી સ્ટીમરોને સહેલાઈથી ડોક ઉપર લાવી, ઝપાટાબંધ તેમાંના માલની રવાનગી કરાવવાની ઉત્તમ સગવડો પણ તૈયાર થઈ ગઈ છે.

વહાણો તથા આગબોટોની મરામત માટે સૂકી ગોદીની પણ વ્યવસ્થા થઈ ગઈ છે. સાઠ સાઠ ટનનું વજન ઊંચકી શકે એવા ઊંટડા પણ ત્યાં રખાયા છે.

માલની ચડઊતર વખતે રક્ષણ કાજે ૪૫૦×૩૫૦ ફૂટ માપનાં ત્રણ ગોડાઉન બનાવ્યાં છે. વળી બે મજલાવાળાં ‘વેરહાઉસ’ની ત્યાં વ્યવસ્થા છે. તે ઉપરાંત દરેક વેરહાઉસમાં પણ માલની હેરફેર માટેનાં યાંત્રિક સાધનો પણ તૈયાર છે.

‘શેડ્ઝ’ તથા ‘વેરહાઉસ’ લગી રેલવે લાઈન નંખાઈ ગઈ છે. અકસ્માતથી બચાવી લેવાય એવા રૂની ગાંસડીઓ ઇત્યાદિ માટે જૂદાં વેરહાઉસ થયાં છે. કિફાયત ભાડાથી માલ ગોઠવવા માટે રસ્તાઓ તેમ જ રેલવેનાં સાધનોથી ભરપૂર દસ લાખ ચોરસ ફૂટનો વિસ્તાર કેવળ એ કામને માટે રોકવામાં આવ્યો છે.

કંડલા બંદરનો જન્મ મોડે મોડે થયો હોવા છતાં પણ હવે તે બંદર હિંદનાં છ મોટાં બંદરો પૈકીનું એક મોટું બંદર ગણાવા માંડ્યું છે. આ બંદરેથી કાશ્મીર, પંજાબ, હિમાચલ પ્રદેશ, દિલ્હી, ઉત્તર પ્રદેશનો પશ્ચિમ ભાગ, રાજસ્થાન, સૌરાષ્ટ્ર અને ઉત્તર ગુજરાત મળીને બહોળા વિસ્તારવાળા પ્રદેશોનો દુનિયાના વેપાર માટેનો ભારે વિકાસ સધાયો છે. ઉપરોક્ત પ્રદેશોનો વિસ્તાર લગભગ ત્રણ લાખ ચોરસ માઈલનો છે; વળી તેમાં પાંચ કરોડ જનતા વસતી હોવાથી આ નવા બંદર કંડલા વડે ભારે વિસ્તારવાળી બહોળી જનતાને વ્યાપાર રોજગાર માટેનું સુદર સાધન મળ્યુ કહેવાય, એ દેખીતું જ છે.

અન્ય બંદરોનાં અંતર વગેરેની સરખામણીમાં આ નવુ કંડલા બંદર કલકત્તા કરતાં મીરત અને ગાઝીઆબાદથી ૧૭૮ માઈલના ટૂંકા અંતરે છે. આગ્રા શહેરથી એ ૧૩૩ માઈલ ઓછા અંતર ઉપર છે.

મુબઈ બંદરની સરખામણીમાં પઠાણકોટથી કંડલા બંદર ૨૦૦ માઈલ નજીક છે. દિલ્હીથી ૧૯૭ માઈલ પાસે છે. બિકાનેરથી કંડલા ૧૮૦ માઈલ નજીક છે. અમદાવાદથી પણ ૩૩ માઈલ પાસે છે. (આ અંતર બ્રોડગેજ રેલવે લાઈન ચાલુ થયા પછીથી આથીયે વધુ નજીકનું થશે.)

જોધપુર કંડલાથી ૧૯૮ માઈલ નજીક છે. ભટીંડા ૧૯૮ માઈલ નજીક છે. અમૃતસર ૧૯૭ માઈલ પાસે છે.

આ હિસાબે કલકત્તા કે મુંબઈ બંદરોએથી માલ મંગાવવાને બદલે કંડલા બંદરથી જ મંગાવાય તો જનતાને રેલવે નૂરમા કેટલો બધો ફાયદો થાય એ સમજાય તેવુ છે.

કંડલા બંદરે બહારથી તેલ લાવવા માટે ખાસ તેલ માટેની ‘જેટીઓ’ બાંધી છે, જ્યાં ૬૦૦ ફૂટની લંબાઈવાળા અને ૨૯ ફૂટ જેટલી ઊંડાઈએ રહી શકે તેવાં ટૅંકરો નાંગરી શકાય છે. અહીંયા ટૅંકરોમાંથી તેલની ટાંકીઓ સુધી તેલની અવરજવર કરવા માટેની પાઈપ–લાઈનો પણ નંખાઈ ગઈ છે.

ઉતારૂઓની સ્ટીમરો માટેની ગોદીઓ પણ બંધાઈ ગઈ છે.

૬૦૦ ફૂટ લંબાઈનાં અને ૨૫ ફૂટ ઊંડાઈએ નાંગરી શકાય તેવી માલ–સામાનની સ્ટીમરો માટે ત્રણ ‘ડક્કા’ પણ બંધાયા છે. એક ‘ડક્કો’ મીઠાની સ્ટીમરો, કે જે ૫૦૦

ફૂટ જેટલી લંબાઈની હોય તેને લાંગરવા માટે ખાસ રાખવામાં આવ્યો છે.

કચ્છના અખાતના પૂર્વકિનારે કંડલા બંદર આવેલું છે. કંડલાની ખાડીમાં આ એક કુદરતી રક્ષિત બંદર બન્યું છે. જ્યાં ભરતીઓટનો તફાવત ૨૪ ફૂટ સુધી જાય છે, જ્યાં આગબોટો નાંગરવા માટે તેમ જ તેની હેરફેર કરી શકવા માટેની પુષ્કળ જગાઓ પણ છે, જ્યાં મહિનાના ઘણા દિવસોમાં ૨૮ ફૂટની ઊંડાઈએ લાંગરી શકાય તેવી સ્ટીમરો બંદરમાં સહેલાઈથી આવી શકે છે. વળી વસંતઋતુની ભરતી વખતે તો ૨૯ ફૂટની ઊંડાઈએ આગબોટો લાંગરી શકાય છે.

પાણીની ઊંડાઈની ખબર સ્ટીમરોના માલિકોને હરવખત સરળતાથી મળી શકે છે. આ યોજનાઓ પૂરેપૂરી કાળજી અને ભારે જહેમત ઉઠાવીને સતત પરિશ્રમ વડે તૈયાર થયેલી હોઈને થોડાં જ વરસોમાં એક અદ્યતન સુંદર બંદરના રૂપમાં પરિણમી છે.

બંદરની સાથે સાથે 'ગાંધીધામ' નામનું એક નવું નગર પણ તૈયાર થઈ રહ્યું છે.

હિંદ–પાકિસ્તાનના ભાગલા પડતી વખતે પાકિસ્તાનમાંથી આવેલાં લાખો માણસોના વસવાટ માટેનો પણ એક ભારેમાં ભારે પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો હતો. કંડલા બંદરના વિસ્તારમાં લગભગ ૪૦થી ૫૦ હજાર માણસોનો વસવાટ થઈ શકે એવી યોજના સિંધથી આવેલ સાહસિક નિર્વાસિતોએ ભાઈ પ્રતાપની આગેવાની નીચે તાબડતોબ તૈયાર કરી દીધી છે.

ઈ. સ. ૧૯૪૮ના જાન્યુઆરીની છઠ્ઠી તારીખે કરાંચીમાં હિંદુઓની ભયંકર દુર્દશા થઈ. સિંધમાંથી હજારો હિંદુઓએ કચ્છમાં પ્રવેશ કર્યો. એમના વસવાટ માટે કચ્છના મહારાવશ્રીએ કંડલા બંદર નજીક ૧૩૦૦૦ એકર જમીન મફત આપી. આ સાહસિક નિરાશ્રિતોએ ઉપલી તેર હજાર એકર પૈકીની ૩૦૦૦ એકર જમીનમાં 'ગાંધીધામ' નગરની રચના કરી દીધી. નગરરચના કરતી વખતે ત્યાંના એન્જિનિયરો વલ્લભ વિદ્યાનગર આવ્યા હતા. વલ્લભ વિદ્યાનગરમાં ચરોતર ગ્રામોદ્ધાર સહકારી સંસ્થા મારફતે નગરરચનામાં ઉપયોગમાં લેવાની જરૂરજોગાં સાધનો બનાવવાની આ સંસ્થાની યોજના તેઓને ગમી ગઈ હતી.

વલ્લભ વિદ્યાનગરમાં દરેક પ્લોટહોલ્ડરોને જેમ ૩૦૦ રૂપિયાના શેર લેવા પડે છે તેમ ગાંધીધામમાં પણ પ્રત્યેક પ્લોટદીઠ ૧૦૦૦ રૂપિયાના શેર લેવાની યોજના એ લોકોએ ઘડી છે. આ શેરોની મૂડીથી મકાનો બાંધવા માટે સિમેન્ટ કોંક્રિટના પોલા બ્લોકસ બનાવવા માટેનું એક કારખાનું પણ એમણે ઊભું કર્યું હતું. આ સિવાય બીજાં પણ કારખાનાં એ લોકો સહકારી ધોરણે ચલાવતા થયા હતા.

એ યોજનાનું નામ સિંધુ પુનર્વસવાટ મહામંડળ રાખ્યું હતું. આ મંડળ દ્વારા નગરેરચનામાં ઘણા મોટા ભાગનાં કામો લગભગ પૂરાં થઈ ગયાં છે.

શિક્ષણ માટે પ્રાથમિક તેમ જ માધ્યમિક શાળાઓનાં મકાનો પણ તૈયાર થઈ ગયાં છે. એક અદ્યતન 'હોસ્પિટલ' પણ બંધાઈ ચૂકી છે. પોર્ટ તેમ જ કસ્ટમ ઓફિસનું સુંદર મકાન પણ તૈયાર બની ગયું છે.

આમ કંડલા બંદર એ વાયવ્ય હિન્દનો એક સુંદર 'દરિયાઈ દરવાજો' બની ગયું છે.

કંડલામાં ચાળીસ હજાર નિર્વાસિતો પોતાનાં ઘર અને દુકાનો બાંધીને રહે છે, જેમને માટે ઊજળું ભવિષ્ય ઊભું થયું છે.

'કંડલા' એ ભવિષ્યનું 'કરાંચી' બને એવી બધી ચીજો હાલ ત્યાં મોજૂદ છે.

કચ્છના સાહસિક કચ્છીઓ આખી દુનિયા જોડે વેપાર ખેડે છે. કરાંચી, મુંબઈ, મોમ્બાસા, ઝાંઝીબાર વગેરે બંદરોની ખિલવણીમાં કચ્છીઓએ મોટો હિસ્સો આપેલો છે. કંડલા બંદર એ તો કચ્છમાં જ આવેલ છે. કચ્છી

જનોનો વતન માટેનો પ્રેમ પણ જગજાહેર છે. એટલે આ સુંદર બંદરને ખીલવવા માટે કચ્છી શાહ સોદાગરો કચ્છમાં આવે એ સહજ સમજી શકાય તેવી વાત છે.

કચ્છના મહારાવે આપેલ તેર હજાર એકર જમીનમાંથી સિંધુ પુનર્વસવાટ મહામંડળના તાબામાં ફક્ત ત્રણ હજાર એકર જ રહ્યા છે; બાકીના દશ હજાર એકર હિન્દ સરકારે કચ્છના જોડાણ પછીથી પોતાને કબજે કરેલા છે. એનો ઉપયોગ ખુલ્લા બંદર માટેના ઉદ્યોગો અને એ વિસ્તાર બહારના વિકાસ માટે કરવાનો છે. એ માટેના પ્લોટ પણ હિન્દ સરકાર કનેથી આમજનતાને મળી શકે છે.

બ્રહ્માજીએ એક બહુ જ સુંદર સ્ત્રીનુ સર્જન કર્યું. એનાં અંગ–ઉપાંગોની સુંદરતા માટે એમણે બહુ જ કાળજી લીધી. પંચમહાભૂતોનો ઉપયોગ કરવામાં પણ કશીય કચાશ રાખી નહિ. આખા શરીરનું ઘડતર પૂરું થયું, ફક્ત નાકનું જ સર્જન બાકી રહ્યું હતું. તે વખતે બ્રહ્માજીને થાક લાગ્યો, અગર આળસ ઉત્પન્ન થઈ આવી; જેથી કરીને પેલી સ્ત્રીનો સ્વયંવર કરવા માટે નારદજીને સોંપણી કરીનિ બ્રહ્માજી પોતે આરામ લેવા સારુ સ્વસ્થાને પધારી ગયા. પેલી સ્ત્રીનું હજુ નાક ઘડાયું નથી, નાકનાં છિદ્રો પણ નથી, જેથી ફેફસાં વગેરે તૈયાર હોવા છતાં ફેફસાં પર્યંત હવા પહોંચી શકતી નથી અને એનું હલનચલન પણ થઈ શકતું નથી.

સ્વયંવર રચાયો; પરંતુ નાક વગરની આ સુંદર કન્યા માટે કોઈ ઉમેદવારો પણ મંડપમાં આવતા નથી, જોકે નારદજીએ તો એના સૌંદર્ય વિષેનાં વર્ણન ખૂબ ગાયાં અને સમસ્ત વિશ્વમાં તેનો પ્રચાર કર્યો. કંડલા બંદરની સ્થિતિ લગભગ આવા જ પ્રકારની બની છે એમ કહેવું અજુગતું ન ગણાય.

સરકારી પ્રકાશન ખાતું કંડલા બંદરની અત્યંત સુંદર જાહેરાત ફેલાવી રહ્યુ છે. પણ ફેફસાં સુધી હવા પહોંચાડવા માટે નાકનાં છિદ્રો જ જોઈએ એ છિદ્રો બનાવવા ટાણે સરકારને થાક લાગી ગયો છે. બંદર તો સુંદર થયુ, પણ આંતર પ્રદેશ સાથે તેના જોડાણ માટેની અમદાવાદ સુધીની બ્રોડગેઈજ રેલવેનું હજી સુધી કંઈ ઠેકાણું નથી. તેથી જ આ નવા બંદરનું હલનચલન સદંતર બંધ પડી ગયુ છે.

બંદરને અદ્યતન ગીતે ખીલવવુ હોય તો તેના આંતરપ્રદેશો સાથેના રેલવે માર્ગો અને રાષ્ટ્રીય ધોરી માર્ગો એકી સાથે તૈયાર થવા જ જોઈએ. બંદર પર ઊતરેલો માલ લોકો જ્યાં રહેતા હોય ત્યાં એમને તાત્કાલિક પહોંચનો કરવો જોઈએ. લોકો જે જે માલ ઉત્પન્ન કરતા હોય, અગર મેળવતા હોય તેમાં દેશની જરૂરિયાત ઉપરાંતનો જે માલ હોય તે બધો તેના ગામેથી બંદર પર સરળતાથી પહોંચતો થવો જોઈએ. આ માટે વાહનવ્યવહારનાં બધાં જરૂરી સાધનો બંદર તૈયાર કરવાની સાથે સાથે જો તૈયાર કરાયાં હોય તો જ બંદરની ગોદીઓ ઉપર આગબોટોની હલગાર લાગે અને ગોદીના ઊંટડાઓ રાતદિવસ કામ કરતા બની જાય.

આ છિદ્રોની રહી ગયેલી અપૂર્ણતા સિવાયના બંદરરૂપી નાકના ઘડતરમાં બંદરના રૂપ રંગ સંબંધે અન્ય વિચાર કરવાની પણ આવશ્યકતા રહે છે. બંદરના વિકાસ માટે આયાતનિકાસ કરનારા વેપારીઓ એ પણ એક અગત્યનું અંગ લેખાય છે. બંદરનુ નાક તો આ વેપારીઓ જ છે. જ્યાં સુધી વેપારીઓને જરૂરજોગી સવલતો ન મળે, ત્યાં સુધી આવા વેપારીઓ બંદર ઉપર વસવાટ કરવા શી રીતે પ્રેરાય ?

નવા બંદરની ખિલવણી માટે વેપારીઓને આયાતનિકાસના પરવાના બહુ સહેલાઈથી મળવા જોઈએ. દુકાનો, ઑફિસો, રહેઠાણ અને કારખાનાં માટેની જમીનો બહુ સગવડતાવાળી અને સસ્તા દરે અપાવી જોઈએ. સસ્તા દરે જોઈતા પાણીની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ. વીજળી પણ બની શકે તેટલા સસ્તા

દરે પૂરતા પ્રમાણમાં અપાવી જોઈએ.

મુંબઈ અને કરાંચી બંદરો ખીલવવા માટે અંગ્રેજોએ સાહસિક વેપારીઓને અનેક પ્રકારનાં પ્રલોભનો આપ્યાં હતાં. તેને લીધે જ કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર અને ગુજરાતના સાહસિક વેપારીઓ પોતાનાં વતન છોડીને છેક મુંબઈ અને કરાંચી સુધી જવા પ્રેરાયા હતા.

હાલની મુંબઈ, કરાંચીની જાહોજલાલીનાં મૂળ અંગ્રેજ રાજકર્તાઓની ઉદાર કુનેહમાં રહેલાં છે. કરાંચીનું બંદર ખીલી રહ્યું હતું. એટલા બધા કચ્છી સોદાગરોનો ત્યાં જમાવ થયો હતો કે જે સ્થળે કચ્છીઓ વેપાર કરતા હતા તે સ્થળ 'જોડિયા બઝાર'ને નામે હાલ પણ ઓળખાય છે. એવે વખતે કચ્છ સૌરાષ્ટ્રના કારીગરોએ સ્વામીનારાયણનું મંદિર બાંધવાની જગા કેવળ ત્રણ પૈસે વારના ભાવે ખરીદ કરી હતી. આ જગા રાજકર્તાએ કંઈ મંદિરના દાન તરીકે દીધી ન હતી. પરંતુ હજારો વાર જમીન ખરીદીને મંદિરની ચોપાસ ચાલીઓ તથા મોટી દુકાનો બંધાવી હતી, જ્યાં સેંકડોની વસતિનો વસવાટ થઈ ગયો હતો.

મંદિરનું ખર્ચ કાઢતાં લાખો રૂપિયાની બચત આવા સાહસથી કચ્છ–સૌરાષ્ટ્રના સત્સંગીઓએ મંદિરના લાભાર્થે કરી આપી હતી; પણ એને લીધે જ પાછળથી કરાંચી શહેરના મુખ્ય રોડ 'બંદર રોડ'નો ઉત્તમ વિકાસ થયો હતો. છેવટે તો આ વિકાસના પરિણામે જમીનના બહુ જ સારા ભાવ સરકારને પણ મળવા લાગ્યા હતા.

કરાંચીમાં ગુજરાતી કચ્છી વેપારીઓનું વર્ચસ્વ એટલું બધું જામ્યું હતું કે, સિંધી, પંજાબી અને મારવાડી વેપારીઓ પોતાનાં બાળકોને ગુજરાતી શાળાઓમાં મોકલી ગુજરાતી શિક્ષણ લેવા આકર્ષાયા હતા.

જે ગુજરાતી શાહ સોદાગરો પરભોમમાં જઈને સુંદર બંદરો વિકસાવી શક્યા તે જ ગુજરાતીઓ પોતાના વતનમાં સરકારે જ્યારે આવું સુંદર બંદર રચવા માંડ્યું કે ત્યારે વતનની અંદર આવી વસીને એના વિકાસમાં ભાગ લઈ શકતા નથી, એનાં કારણો શોધવા માટે દૂર જવું પડે તેમ નથી.

ખાસ કરીને કચ્છી ભાઈઓનો વતનપ્રેમ એટલો બધો છે કે, કચ્છને ગામડે ગામડે કચ્છીઓએ આલિશાન ઇમારતો ઊભી કરી દીધી છે. દુનિયાના ગમે તે ભાગમાં એ રહેતો હશે, પેટે પાટા બાંધીને પૈસો મેળવતો હશે, છતાંય દ્રવ્ય મેળવ્યા પછીથી એ નાણાંનો સારો એવો ભાગ પોતાના વતનનાં હિતકાર્યોમાં વાપરે છે. આવો તેનો સહજ સ્વભાવ હોવા છતાં પણ હજુ સુધી કચ્છી વેપારીઓએ કંડલા બંદરમાં વસવાટ કરેલો નથી.

કંડલામાં લગભગ ચાળીસ હજાર સિંધીઓની વસતી છે. જ્યાં સુધી ગોદીઓનાં કામ ચાલ્યાં, ગાંધીધામ નગરીનાં મકાનોનાં કામ ચાલ્યાં, સડકો વોટરવર્ક્સ આદિ કામો થયાં ત્યાં સુધી માણસોને મજૂરીનું કામ મળ્યું. કોન્ટ્રેક્ટરોને કામ મળ્યું. બાંધકામ માટેનો માલસામાન બનાવનારાં કારખાનાંઓને કામ મળ્યું. તેમ જ સાધારણ વેપારીઓનો વેપાર પણ ચાલતો થયો. આટલું થયા બાદ પણ હવે પછી શું, એ મોટો પ્રશ્ન ઉપસ્થિત થયો છે.. દુકાનો માલસામાનથી ભરી પડી છે. પણ ખરીદનારાં નજરે પડતાં નથી. રસ્તાઓ ઘણા વિશાળ બની ગયા છે. પરંતુ ધોરી માર્ગો ઉપર માણસો તો શું, પરંતુ શ્વાન સુદ્ધાં નજરે પડતાં નથી.

અદ્યતન વિશાળ હૉસ્પિટલ છે, પણ તેમાં નિષ્ણાત ડાકટરો નથી; તેમ જ નર્સો પણ નથી. તો પછી દર્દીઓનાં ત્યાં સ્થાન જ શી રીતે હોઈ શકે! હૉસ્પિટલનું ઉદ્ઘાટન થઈ ગયા છતાં તેની રૂમોનાં તાળાં હજી ખોલવામાં આવ્યાં નથી.

કંડલામાં વસેલા નિર્વાસિતોએ ફરી પાછી કામના અભાવે હિજરત શરૂ કરી દીધી છે. જીવને જોખમે સિંધમાંથી સાથે આણેલ નાણું મોટી મોટી આશાઓથી એમણે કંડલામાં

રોકી, મકાનો બંધાવ્યાં. હવે એ છોડીને હિંદના બીજા કોઈ પણ શહેરોમાં પેટનો ખાડો પૂરવા માટે ધંધાની શોધ માટે તેઓ જઈ રહ્યા છે. ૪૦ હજારની નિર્વાસિત વસતિમાથી પાંચ ૭ હજાર માણસો કમી થઈ ગયાં છે, એમ કહેવાય છે. બાકીનાઓ સરકાર તરફથી હજી પણ કંઈક આશાસ્પદ પગલા લેવાશે એવી રાહ જોઈ બેસી રહ્યા છે.

ગોદીઓ ઉપર દર વરસે આયાત–નિકાસના માલની અવરજવર પંદર લાખ ટને પહોચી છે, પણ મોટા ભાગનુ કામ સરકાર પોતે જ કરે છે, જેથી વેપારી વર્ગને એમા વધુ ફાયદો મળે તેવું નથી. વેપારીઓ માલ મંગાવી શકતા નથી; કારણ કે એઓ પાસે આયાત–નિકાસના પરવાના હોતા નથી. પરવાના તો જે માણસો જે જાતનો માલ મંગાવતા હોય, જેટલો મંગાવતા હોય તે હિસાબે જ અપાય છે. નવા વેપારીને પરવાના મળે નહિ. કંડલા તો કેવળ નવું જ બંદર એટલે ત્યા આયાત–નિકાસ કરનારા જૂના વેપારીઓ હોય પણ નહિ. આથી કંડલાના વેપારીઓને આવા પરવાના મળી શકતા નથી.

લાકડાના વેપારી પાસે જો કેસર મંગાવવાનો જૂનો પરવાનો હોય તો તે ચાલુ રહી શકે છે. પછી ભલે એ વેપારી કેસરનો પરવાનો વેચી ખાનો હોય! પોને જાને કેસર ન મંગાવતો હોય, પરંતુ નવા વેપારીઓને કેસરનો વેપાર કરવા મન થાય તો તેને તેનો પરવાનો અપાનો જ નથી.

એ દશા કંડલા બંદરની હાલ થઈ રહી છે. તેથી ત્યા આયાતનિકાસનો વેપાર વિકસી શકનો નથી. હવે તો સરકારે કંડલાને 'મુક્ત બંદર' તરીકેની જાહેરાત આપી છે. પણ એ મુક્ત બંદરમા પણ જ્યાં સુધી મુક્ત હવા ઉત્પન્ન ન કરાય, ત્યાં સુધી આવુ મુક્ત બંદર પણ ખીલી શકે નહિ.

મુક્ત બંદરના વિસ્તારમા પણ સસ્તી અને પૂરતી જમીન નવા આવનાર ઉદ્યોગપતિઓને આપવી પડશે, જ્યારે જમીનનો ભાવ હાલ કંડલામા બહુ ભારે છે. સરકારના કબજામા જે જમીન છે, તેની મળેલી માહિતી મુજબ વાર એકના રૂ. સત્તર છે નવા બંદરમા નવા આવનારા વેપારીઓને જમીનનો આ દર પરવડી શકે નહિ.

પાણીનો દર પણ દર હજાર ગેલન દીઠ રૂપિયા ત્રણ છે. નવુ કારખાનું સ્થાપનારને પાણીનો આ દર પણ પોસાય નહિ. વીજળીનો દર પણ ઘણો ભારે છે. યુનિટના જો સાડા–ત્રણ કે ચાર આના દર હોય તો તે ઉદ્યોગવાળાઓને શી રીતે પાલવી શકે?

કંડલાના માત્ર થોડા વિસ્તારને મુક્ત બંદર તરીકે જાહેર કરવાથી બંદરનો કંઈ વિકાસ થઈ શકવાનો નથી. મુક્ત બંદર કરવાથી તો મુક્ત વિસ્તારના જ ઉદ્યોગોનો માલ પરદેશોમા મોકલી શકાય, તેટલા પૂરતુ પરદેશી હુંડિયામણ મેળવી શકાય, પણ બંદરનો સાચો વિકાસ તો બંદરનું જોડાણ જ્યા સુધી આતરપ્રદેશો સાથે ન થાય ત્યા સુધી કોઈ કાળે પણ ન સાધી શકાય.

જે કચ્છ પ્રદેશમા કંડલા બંદર આવેલું છે ને કચ્છ પ્રદેશના બધા શહેરો અને અન્ય નાના બંદરો જોડે પણ હજી કંડલા બંદર સડકો અને રેલવેથી જોડાયેલું નથી. કચ્છી લોકો જે પરદેશી માલ વાપરે છે તે પણ કંડલા બંદર મારફતે હજી સુધી મંગાવી શકતા નથી. કચ્છીઓને આયાત–નિકાસ વ્યાપાર કરતા આવડે છે, પણ તેઓ એવા પ્રકારનો વ્યાપાર કંડલા બંદરથી હજી સુધી કરી શકતા નથી.

કચ્છ રાજ્યે કંડલા બંદર ઉપર નાની ગોદીઓ તો બાધેલી હતી. એ ગોદીઓ ઉપર માલની અવરજવર તો ચાલુ જ હતી; પણ કંડલા બંદરને મહાન બંદર બનાવવાનું કામ છેલ્લા દશ વરસથી ચાલી રહ્યુ છે. તેના બાધકામ ઇત્યાદિ માટે કરોડો રૂપિયા ખર્ચાઈ રહ્યા છે. બધી આધુનિક સગવડો બંદર ઉપર ખડી કરી દેવામાં આવી છે, છતાય એ

બધી સગવડોનો ઉપયોગ કરવા માટે કંડલાથી અમદાવાદની મોટા માપની રેલવે (કે જે મંજૂર થયેલી છે)નું કામ હાથ પર લેવાનું આપણી કેન્દ્ર સરકારને હજી પણ સૂઝ્યું નથી. ત્રીજી પંચવર્ષીય યોજનામાં પણ તે રેલવેનો સમાવેશ કરાયો નથી. તેમ જ અમદાવાદ–કંડલાના રાષ્ટ્રીય ધોરી માર્ગનું કામ પણ કીડીવેગે ચાલી રહ્યું છે.

બગોદરાથી વાંકાનેર સુધીના માર્ગ ઉપર છેલ્લાં પાંચ વરસથી પ્રવાસ કરનારાઓ કામ કેટલી ઝડપથી ચાલે છે તે જોતા આવ્યા છે. કંડલા બંદરને વિકાસાવવાના આ ઢંગ નથી.

કદાચ એમ પણ હોય કે કંડલા બંદરના ઝડપી વિકાસથી મુંબઈનાં સ્થાપિત હિતોને થોડું સહન કરવાનો વખત પણ આવે; પરંતુ દેશમાં થઈ રહેલા વિકાસનો વિચાર કરીએ તો, કંડલા બંદરને ઝડપભેર વિકસાવવા માટે બે મત હોઈ શકે જ નહિ. એટલા માટે કંડલા બંદરને હિંદના આંતરપ્રદેશો સાથે સાંકળવા માટે મીટર ગેઈજ અને બ્રોડ ગેઈજ રેલવેઓની રચનાનો નવેસરથી વિચાર કરી નો તાત્કાલિક અમલ થઈ જવો જોઈએ.

મહેસાણા જિલ્લાની મીટર ગેઈજ રેલવે હારિજથી રાધનપુર અગર સાંતલપુર સુધી લંબાવવી પડશે, જેથી ટૂંકામાં ટૂંકા માર્ગે જિલ્લામાં માલની હેરફેર સરળતાથી થઈ શકે. હાલ હિંમતનગરને ઉદેપુર સુધી જોડનારી રેલવેનું કામ આગળ ધપી રહ્યું છે. જો વિજાપુરને હિંમતનગર સાથે જોડવાનો રેલવેનો નવો ટૂકડો વધારાય તો કંડલા બંદરનો માલ રાજસ્થાન તથા મધ્યપ્રદેશ સુધી સહેલાઈથી પહોંચાડી શકાય.

મુંબઈના ધરાઈ બેઠેલા વેપારીઓ કરતાં કંડલામાં સ્થાયી થયેલા વેપારીઓ ઘણા ઓછા ખર્ચે, ઓછા નફાથી કામ કરી શકશે. આંતરપ્રદેશોમાં પોતીકો માલ ઝડપથી પહોંચાડી શકશે. આંતર પ્રદેશોમાંના માલની બંદર સુધી નિકાસ કરવા માટે પણ એ વેપારીઓ પોતાથી બનતું બધુંય કરી છૂટશે, જેથી આ બંદરના વિકાસ માટેની મુખ્ય અડચણો જેવી કે, (૧) રેલવે અને સડકો વડે કંડલાનું આંતરપ્રદેશો સાથેનું જોડાણ, (૨) વેપારીઓને આયાતનિકાસના પરવાના માટેની સુગમતા, (૩) સસ્તી જમીન, સસ્તું પાણી અને સસ્તી વીજળી–આ અડચણો જ્યારે દૂર કરવામાં આવશે ત્યારે કંડલાનો ઝડપી વિકાસ થશે. દેશની સમૃદ્ધિ વધારવામાં આ નવું બંદર સુંદર ફાળો દઈ શકશે.

દિલ્હીના બાદશાહો કહેતા હતા કે અમારા રાજ્યમાં તો જાર, બાજરીનો પાક થાય છે, જ્યારે ગુજરાતના સુલતાનોના રાજ્યમાં મોતી પાકે છે. ગુજરાતમાં મોતી પાકતાં હતાં, કારણ કે એનાં બંદરો મોતી પકવતાં હતાં. ગુજરાતીઓ ફરીથી એ સુંદર સમયની રાહ જોઈ રહ્યા છે, જ્યારે ગુજરાતનાં બંદરો પુનઃ એક વાર કામ કરતાં બની જાય.

★

આગગાડીના પ્રવાસ દરમિયાન વાસુદેવની આંખમાં કોલસાની કણી પડી. ઘરગથ્થુ ઉપાયથી તે કણી જ્યારે આંખમાંથી બહાર ન નિકળી ત્યારે ડૉક્ટર પાસે તેને બહાર કઢાવવી પડી. અને તેના પાંચ રૂપિયા આપવા પડ્યા.

વાસુદેવે ગુસ્સામાં ને ગુસ્સામાં રેલવે સત્તાવાળાને નુકસાની માટે પત્ર લખ્યો. થોડા જ દિવસમાં વાસુદેવને રેલવે અધિકારીનો પત્ર મળ્યો :

'આપનો પત્ર મળ્યો, તે બદલ આભારી છું. અમારે તે કોલસાની કણીનો કંઈ જ ઉપયોગ ન હતો. તેમ છતાં કાયદાની દૃષ્ટિએ વિચાર કરતાં લખવાનું એ જ કે તે કણી પર આપની માલિકી નહોતી અને અમારી માલિકીની એ કણી આપ આપની સાથે લઈ ગયા એટલે કાયદા મુજબ અમે પગલાં લઈ શકીએ; પરંતુ આ બાબત અમે કોઈ પણ જાતનાં પગલાં ન લેવાનો નિર્ણય લીધો છે.'

મગન મેરાઈ

શ્રી મુરલી ઠાકુર

મગન મેરાઈનુ નામ ગામમા ખૂબ મોટુ ને એની વહુ મિરાત પણ કાઈ ઓછી નહી. આમ જોત જોતામા તો બે ઘગના લૂગડા સીવી દે.

આગણામા બેઠા બેઠા મગન મેરાઈ સચો ફેરવે છે ને છીંકણીની ડાબડી કાઢી મિરાત સામી બેઠી વાતો કરે છે.

'આ લગનગાળો આપણા ઘણા બધા ઘગકસે ત્યાં લગનો છે–કામને પહોચી વળતાય ભારે થઈ જશે! તેમાંય બધા છોડીઓના–તે લગન–મૂરત–એકી સાથે ન આવે તો સારું.'

'તે તુ અટાણેથી ચિંતા કરી સૂકાવા માડી! કામ છે એનીય ચિતા! પેલા મોહનિયાને કામ નથી એ જોતી નથી, એની વહુ રોજ ભવાડા કરે છે એ!'

'તે હાથમા કસબ હોય તો કોક આંગણે આવે ને? આ મોઘામૂલના કપડા બગાડી ઉપરથી સિલાઈ આપવાની મૂર્ખાઈ કોણ કરે? શે ટાકા સરખા મારતા હોય તો? જ્યારે જુઓ ત્યારે કોકનુ કોક એને આગણે લડતુ જ હોય!'

'તે તને ખૂબ ઘમંડ આવતો જાય છે–જાણે ભારે મોટી કસબી!'

'કસબી નહી તો! તૂટ્યો છે એકે ટાકો મારો કદી? કે આવી કદી કયાંય ઘરાકમાથી ફરિયાદ?'

'એ તો નં બોલે કો'ક– પણ–'

'પણ શું? બોલો ને! તમે કદી વખાણ કર્યાં છે મારા? કદર જ નહી ને ગ્જ!'

'તે કદર કરવા હવે આટલે વર્ષે મારે નીકળવુ ધારી કેમ? લે ભઈ, ખૂબ મોટા કસબી તમે, બસ? દુનિયાભરના મેગઈઓમાં તારો જોટો નથી–થયુ? વાજાં વગડાવીએ કહે તો!'

'બસ મશ્કરી કરવા સિવાય કશું સૂઝતુ જ નથી તમને તો!' કહી મિરાતે છીંકણીનો એક સટાકો લીધો ને ઊઠી

'લે હવે ભાગી કયા? ચા તો મૂક–જરા પીએ. સવારથી બેઠા છું આ સચા પર, જુએ છે ને? ને સચોય ભૂંડો આજ કાઈ ભારે થઈ ગયો છે? પગના કૂચા થઈ ગયા મારા તો!'

'–તે કયારની કહું છુ કે એક વાર ખોલીને તેલ તો પૂરો–નહી તો સરખો કરાવી આવો. લગનગાળે અટકી ગયો ને, તો લે'મેલ થશે!'

'થયા લે' મેલ હવે! લે ચાલ, મેલ ચા–ને સંચો અટકે તો મારા હાથ કયાં ગામ ગયા છે?–ને પડેલા વળી ગામમા સચોય કોણ લાવ્યું'તુ?–તોય ગામના વરકન્યા પરણ્યા વગર નહોતાં રહ્યા કદી તુ જ આ પગણી ત્યારે કોની પાસે સચો હતો–સીવ્યાં'તાને તોય–'

'લો રાખો હવે–લાજશરમ કાઈ! આટલા મોટા થયા તોય?' મગનને વચમાંથી જ અટકાવી મિરાતે મીઠો છણકો કર્યો.

'સીવ્યા'તાં ને મે રૂપાળા કપડા!–તારે માટે! હાથમા કસબ જોઈએ એ તો!'

'મંડ્યા પાછા! મેરાયું ચઢાવું આંગણામા કા તો?'

આમ વિનોદ કરતા બને ધણીધણિયાણી–મગનો–મિરાત ગામમા આનદથી રહે છે. ગામ આખાનુ કામ એમને ત્યા જ આવી પડે છે. દેશદેશાવગ જઈ આવનાગ, ગામના બૈરાય આવી વખાણ કરે છે–મગન–મિગતની સિલાઈના

'મગનાભાઈ, તમાગ સીવેલાં કપડા–પોલકા વગેરે તો શહેરના બૈરાય જોઈ રહે છે ઘડીક!'

'તમારા ભાઈના શેઠની દીકરી તો મને કહે કે તમારો દરજી કાંઈ પોલકાં સીવે છે તમારાં! મારે માટે કરાવી લાવતાં હો તો! નહીં તો એને જ એક વેળા અહીં બોલાવોને, માપ લઈ જાય–સીવી દે પછી ઘેર બેઠાં. ભલે બીજી વાર ન આવે. એની પાસે અમારું માપ રાખે. અમે અહીંથી કપડાં મોકલી દેશું ને એ નિરાંતે સીવીને મોકલે ત્યાંથી.'

આવી આવી વાતો મગ્નો મેરાઈ ને મિરાત સાંભળી લે છે. ને હસીને મગ્નો કહેતો કોકવાર, 'એ તો બહેન, શહેરનાં મનખ તો કહે. ત્યાં તો કેવા કેવા કસબી બેઠા હશે! મારું વળી તેમની આગળ શું ગજું?'

આ લગનગાળામાં મગ્નાનાં ઘરાકોમાંથી જે કામ નીકળ્યું, મગન દન આખો સીવી સીવી લોથ થઈ જાય. ને એમાં પેલી વાતો સાંભળી જરા હળવો થઈ જાય. ઘેર આવી મિરાતને એ બધું કહે. મિરાત ને પોતે બન્ને એકલાં એકલાં હસી પડે.

'જોયા મોટા કસબી!' મિરાત કહે ત્યાં મગ્નોય ખૂબ હસી પડે ને કહે 'એ તો ળાં એ કહે છે એમ!'

'કહ્યાં. એ તો માળાં, તમારી પાસેથી કામ કઢાવવું એટલે એવું એવું બોલે–ચઢાવે છે, ચઢાવે તમને. પૈસા આપતાં કે ભાણું સરતાં તો જીવ વેતરાઈ જાય છે એમનો આમ માપ વગરનો.'

'લે ભૂંડી થા મા, ભૂંડી આમ. એ બિચારીઓ ખોટું શું કામ બોલે?' મગ્નો જવાબ દેતો મિરાતને.

'તો જાવ મુંબઈ કાલ જ. હુંયે આવું કહો તો. ગાડું ભરી પૈસા લઈ આવીએ. પછી મૂકી દઈએ કામ સમૂળગું.'

'લે વળી કામ તે કદી મુકાતું હશે! દન આખો પછી કરશું શું?' મગ્નાએ કહ્યું.

'એ તો એ ટાણે થઈ રહેશે.'

'પણ આપણે બે જીવ રોટડા. કોને માટે એટલું વેતરું કરવું? આ કામ ન કરીએ તોય ખાઈ શકીએ ને ઉપરથી ધરમદાન પણ થોડું કરીએ એટલું તો ભગવાન ઘેરબેઠાં મોકલી દે છે. ખળેથી જેટલું આવે છે એ એ જ મોકલે છે ને! તો જેટલું મોકલે છે એટલું ઘણું છે, માન–ધરવ રાખ.'

મગ્નો આટલું બોલ્યો ત્યાં મિરાત ગમગીન થઈ ગઈ.

મિરાતની આંખમાંથી બે આંસુ દડી પડ્યાં. મગનાએ એ જોયાં ને એય ઢીલો થઈ ગયો.

સારું થયું કે બરોબર એ જ ટાણે ફરતો ફરતો કોઈ ટેલિયો આવ્યો ફળીમાં.

'રામ રાજા, રામ પરજા'

એટલામાં તો ટેલિયો મગ્નાના આંગણામાં ય આવી પહોંચ્યો. મગને વૃદ્ધને ઓળખ્યો.

'આવો મહારાજ! ક્યાં હતા આટલા દન? ઘણે બધે વખતે આ ગામમાં આવ્યા શું મહારાજ!' મગને આવકાર આપ્યો.

'હા, મગન મેરાઈ! ખાસ્સાં બેએક વરસ થઈ ગયાં.'

'અલી જો તો! આ તો લખમીશંકર મહારાજ છે.' નામ સાંભળી મિરાત દોડતી બહાર આવી, હાથ જોડ્યા મહારાજને ને સામે ઊભી રહી ગઈ.

'અરેરે મહારાજ, મેં તો ઓળખ્યા ય નહીં તો આઘેથી. બેસો આપ બેસો.' કહી મગને ખાટલો ઢાળી દીધો.

'હે રામ.' કહેતા મહારાજ બેઠા. મગન સામે જ આંગણામાં નીચે બેસી ગયો. 'જો સાંભળ, પૂરું સીધું ભરી લાવ મહારાજ માટે. ને જોજે, કુલડીમાંથી પાશેરેક ઘી ય લેતી આવજે–હજી કાલે જ તાવ્યું છે એ...' મગનાએ કહ્યું.

ઘડીકમાં, મિરાત થાળ ભરીને–દાળ, ચોખા ને લોટની–ઢગલીઓ દાબી દાબીને કરી છે ફરતી થાળમાં–લઈ આવી. મોટા વાટકામાં ઘી–તે ય કોરે મૂક્યું છે ને એક કોર ચાર વેંગણ.

મહારાજ કંઈક શ્લોક બોલ્યા ને ધીમે ધીમે ઉપરણાને છેડે છેડે એક એક પોટલી જુદી જુદી બાંધી લીધી. ને લોટીમાં ઘી ઠાલવી લીધું.

'જાઉં ત્યારે મગનભાઈ!' મહારાજે કહ્યું.

'બેસોને ઘડીક મહારાજ! કે ગામમાં ફરવુ છે હજી?'

'ના, બધે ફરી આવ્યો. છેલ્લે જ અહીં આવ્યો, જાણીને કે–મગનભાઈ પાસે નિરાતે જ જાઉં–ઘડીક બેસાય.'

'સારું કર્યું મહારાજ, રોકાશો ને બેએક દિવસ ગામમાં? છો તો મંદિરમા જ ને?'

'હાસ્તો. બે દિવસ તો રોકાવુ જ જોશે ને! રવિશંકરભાઈને ત્યા એમના દીકરાનું લગ્ન છે. કાલ ફુલેકું છે. એમણે ખૂબ તાણ કરી છે.'

'તો રોકાવ. રૂડું લાગશે.'

'હાસ્તો. આ બાજુના નાના નાના ગામ સવારના ફરી આવીશ ને જાન ભેગો ચાલ્યો જઈશ, સંગાથે થશે.'

'ઘેર તો બધા કુશળ છે ને મહારાજ?' મગને પૂછ્યું.

'છે એટલાં તો હજી કુશળ છે ભાઈ.' કહી મહારાજ એકદમ ઉદાસ થઈ ગયા.

'કેમ એમ બોલ્યા કાંઈ મહાગાજ!' મગને ફરી પૂછ્યું.

'ભગવાનની ગતિ ન્યારી છે ભાઈ! ચાલ્યા કરે એ તો.'

'તે શું થયુ મહારાજ?' મગન ને મિરાત બંને પૂછી રહ્યા.

'પહેલા આવ્યો ત્યારે, જાણો છો ને–ડોશી ને મારી વિધવા દીકરી જ હતા ઘરમા.' મહારાજે ભાવિક જન આગળ હૈયુ ખોલ્યુ.

'હા, દીકરો તો ઘણા વરસ પહેલા કોગળિયામાં ઝડપાઈ ગયેલો, ખરું ને મહારાજ!' મગનને બધુ યાદ હતુ તે કહ્યું.

'એ તો ઘણી જૂની વાત મગનભાઈ, ત્યાર પછી તો હું ગામડે ફરાય એટલું નીકળું. માત્ર ત્રણ જીવ, ને તેમાંય દીકરી વિધવા, ડોશીને આંખનુ કાચુ એટલે આમ નછૂટકે જ નીકળું. તેમાય ગઈ ફેરા અહીંથી ગયો ને બેએક મહિના પછી પાસેના ગામમા કથા વાંચવા ગયો હતો. સાંજે આવ્યો ત્યા કાળો કેર થઈ ગયો. મગનભાઈ, શું કહું!' કહેતા મહારાજ અસ્વસ્થ થઈ ગયા.

'શું થયુ મહારાજ એવુ?' લખમીશંકર ઉપરણાના એક છેડાથી આસુ લૂછતા હતા. મગન ને મિરાત ઉદાસ થઈ ગયાં આ જોઈ ને.

'શું થાય ભાઈ! કરમ જ ફૂટેલું હોય ત્યા કોને દોષ દેવો? ફળીમાં પેલી એક આવી છે ને વાઘરણ ને વાડથી કજિયા સેતી ફરે. ગામ આખું થાકી ગયુ છે એનાથી તો બાપ! તે મારી દીકરીને કૈં કાંઈ બોલી હશે. લોક તો જાણો જ છો ને! ને ડોશીનો જીવ આમે આકળો. તેમાથી માદીકરીને એ વાત પરથી કૈં બોલાચાલી થઈ હશે દીકરી કહે છે ખૂબ રડી ઠેઠ બપોર સુધી બહાર જ ન ગઈ ને ઘરમા પાણીનો છાંટો નહીં તે ડોશીએ પાછી ડાગી. એવી ને એવી રોતી કકળતી કૂવે ગઈ હશે, ધૂનમા ને ધૂનમા ગઈ. દોરડું જૂનુ હાથમા આવી ગયુ તે લઈ ને તે પાણી તાણતા દોરડું વચ્ચેથી તૂટ્યું, ઘડો ગયો ને ધાકની મારી એ–તે પગ લથડી ગયો. ઘડીકમાં જઈ પડી, ઘડા ભેગી કૂવામા.' કહેતા મહારાજથી ડૂસકું નીકળી ગયુ. મગન ને મિરાત સ્તબ્ધ થઈ ગયા. 'ગરીબનું નસીબ જ ગરીબ મહારાજ.' કહી આશ્વાસન દીધુ.

'હા ભાઈ, સાચું ભણ્યા તમે. બપોરી વેળા ગામમા કોઈ ખાસ માણસ નહિ. બૂમ તો પડી પણ માણસ ભેગું થતાં ખાસ્સી વેળ ગઈ ને માણસ આવ્યુ ત્યા મોડું પડ્યુ. કથા અટપાઈ ગઈ હતી. એને બહાર કાઢી કોક માણસ મને બોલાવવા આવ્યુ ત્યારે ઠીક થયુ કે ત્યાય કથા અટપાઈ ગઈ હતી. ધકેલ્યો ઘેર આવ્યો ને દીકરીને જોઈ મારું તો કાળજું ફટકી ગયુ. ગામનાં બે મનખ વળી સાચાં ને મુખી ય ભલો થયો તે લાખું ન કર્યું. નહીં તો પ્રેત ચૂંથાત બાઈનુ બિચારીનુ–ભવ આખો જ ચૂંથાઈ ગયો'તો ને એનો તો આમે! એટલે આ બે વરસ નીકળ્યો જ નહીં ક્યાંય. આ ફેરા થયુ લાવ જીવ આવતું સિંહસ્થ છે એટલે આ ફેરાના લગ્ન ખૂબ હશે, આટો મારી આવુ.

પછી બેત્રણ વરસ નીકળવું જ નહીં પાછું. તે પછીની વાત પછી. ભગવાન જાણે જીવતા રહીશું તો તમ જેવા છે ને!' મહારાજ અટકી ગયા.

'કાંઈ ફકર નહીં મહારાજ' એટલું જ બોલી મગન ને મિરાત સૂનમૂન થઈ ગયાં. મહારાજની વાતથી એવાં તો અકળાઈ ગયાં કે ત્રણેમાંથી કોઈ કાંઈ બોલતું નથી. છેવટે મગને કહ્યું 'તો ઘડી વધારે બેસો મહારાજ, કાશીશંકરભાઈને ત્યાંથી એક કોપ ચા કરાવી લાવું ને કહેતોય આવીશ, રસોઈ કરે તમારા ભાગની-સીધું હું આપી આવીશ.'

'ના, ના ભા, એટલી બધી તસ્દી–'

'તસ્દી શેની વળી એમાં મહારાજ! મારે ને એમને એટલો ઘરોબો છે ને માણસે ભલાં બેઉ–આટલી વેળા થઈ ગઈ છે ત્યાં હવે ક્યાં જઈ ચૂલો ફૂંકશો મંદિરમાં?'

મહારાજ આ ભાવિકજન આગળ કશું બોલી શક્યા નહીં. મગન ઝટ ગયો ને ગયો એવો આવ્યો લોટો ભરીને ચાનો. મહારાજે પોતાના પવાલામાં ચા રેડી–'અરે આ તો [illegible] છે–મગનભાઈ! તમેય લ્યો બે'ક.'

[illegible] ના રે ના. અમે તો અબઘડી પીધી [illegible]ારા આવતા પહેલાં જ.'

'પણ આટલી બધી ચા! મોટો હાથ છે કાશીશંકરનો ને ગોરાણીનોય. હું ક્યાં નથી જાણતો એમને! લો, તમેય લો થોડીક ભાઈ!' મહારાજે આગ્રહ કર્યો ત્યાં મિરાત ઘરમાંથી કોપ લઈ આવી. ત્રણેયે ચા પીવા માંડી. ચા પીતાં પીતાં મહારાજે પૂછ્યું:

'કેમ મિરાત! બહેનના કૈં સમાચાર? વાતમાં ને પૂછવું જ ભૂલી ગયો. પેલી ફેરા એને આમ જોયો'તો તે શી ખાતરી કરી હતી એની! ચાર દન નીકળવા જ ન દીધો ગામમાંથી. કુટુંબ મોટું ને ખાનદાન! 'અમે આપણી નાની સમોઈથી મહારાજે' એમ ગામમાં ફરેલા કરે.' ને મિરાતના હાથમાંથી કોપ પડી ગયો. મગને હકડ ઝૂમી મહારાજે. વાત કરી, ચા ઠારી વાત ટાળવા કર્યું ને ત્યાં જ વાત સામે આવી ઊભી–કાળ જેવી. મગને ય કોપ નીચે મૂકી દીધો. મહારાજ પણ ચા પીતા અટકી ગયા. મિરાત ઘરમાં દોડી ગઈ ને તેનાથી ઠૂંઠવો મુકાઈ ગયો. મહારાજ અકળાઈ ગયા.

'શું થયું ભાઈ!–મગનભાઈ?' મહારાજે પૂછ્યું ઉદાસ થઈને.

'મહારાજ, શું કહું?' કહી મગન પણ રોઈ પડ્યો.

'પણ ભાઈ!' કહી મહારાજ ખાટલેથી ઊઠી એની પાસે આવી બેઠા–એના વાંસા પર હાથ ફેરવતા.

'આપ ઉપર બેસો મહારાજ!' મહારાજ પાછા ખાટલે બેઠા.

'મહારાજ, દિવાળીને પરણાવી, ઘર તો ખૂબ ઊજળું મળ્યું'તું. આમ સળીય ઉપાડવી ન પડે એને એવું અમે એનું સુખ જોઈ ભગવાનનો પાડ માનતાં'તાં. દિવાળીનું આણું કર્યું ને જમાઈ એને મુંબાઈ લઈ ગયા. ત્યાં કહે છે–કસુવાવડ થઈ ને બેત્રણ દિવસમાં લોહીવા થયો, તે આખું શહેર માથે કર્યું તોય કશું ન વળ્યું.'

'અરે રામ રામ! શું કહો છો ભાઈ?' કહી મહારાજેય ગળગળા થઈ ગયા.

'ભગવાન પણ શી લીલા કરે છે બેઠા બેઠા ભાઈ! આપણું ધાર્યું કાંઈ રહેતું નથી. ભોળાં ને સુખિયાં આમ મૂરત જેવાં ચાલ્યાં જાય છે. આ મારા જેવાને કશું કાંઈ જ થતું નથી. આટલી ટાંગાતોડ કરીએ, થાકીએ, તોય ભગવાન ઉપાડી નથી લેતા ને ફૂલ જેવાં ચૂંટાઈ જાય છે આમ ઘડીકમાં. ખૂબ ભૂંડું થયું ભાઈ. હરિ, હરિ!' મહારાજ આંખો મીંચી હરિસ્મરણ કરી રહ્યા.

'પણ મહારાજ! અમે તો દીકરીનું મોઢું-ય ન ભાળી શક્યાં–આ તાર આવ્યો ને માથું ફૂટી રહી ગયાં. બળાપો ને બળાપો! કેવી આમ સાબદી થઈ ગઈ હતી અહીં તો!–ને ત્યારથી પેલીનો જીવ રૂંધાઈ જાય છે. કમળું કમળું કાંક ઠીક થયું છે. નહીં તો આટલો ને એ!'

'હિમ્મત રાખો ભાઈ. મારા સામે તો જુઓ! મારી શી વલે છે? ઘેર ઘેર દુઃખના

ડુંગરા છે ભાઈ–સંસાર છે આ તો !'

'ખરું મહારાજ. તમારાં વેણ સંભારી સંભારી, એના જીવને ટાઢક વળે એવું કરું છું–પણ માનો જીવ ! મહારાજ !'

'ખરું ભા ખરું. મારે ત્યાં ય ડોશી આમ ઘંટીમાં ઘઉં ભરડાય એમ ભરડાઈ રહી છે. રોજ, હજી સુધી મોઢું ઢાકતી. દીકરીનું દુઃખ માને ઘણું. લો મિરાતને બોલાવો એકલી એકલી અકળાઈ જશે.'

મગને અંદર જઈ મિરાતને સમજાવી ત્યારે કેટલી બધી વારે, મિરાત નીચું ઘાલી બહાર આવી ને બેસી ગઈ ચોપાડના ખૂણામાં.

'બેટા મિરાત ! મારા આ ઘરડા સામુ તો જો. ડોશી ઘરમાં એકલી. આંખનુ કાચુ ને હું ય હવે ટાંટિયાતોડ કરી શકતો નથી. કોક વાર રોટલા ય ટીપી લઉં–એ દાઝી ગઈ હોય તો–તમે તો હજી હાથેપગે સાબદાં છો.' મહારાજે મિરાતને કહ્યુ.

'હાથપગને શું કરે માબાપ ?–એના સાંધા જ ઢીલા થઈ ગયા હોય ત્યાં !' કહી મિરાત રોઈ પડી.

'ધીરજ રાખ બાઈ. તેં તો દીકરીને કેવુ ઠેકાણું ગોતી દીધું–તમારી મેરાઈની નાતમાં એવું ઠેકાણું નહીં બીજું ! બબ્બે દુકાનો ચાલે છે મુંબાઈમાં સાંભળ્યું છે. કો'કે કહ્યુ છે ને કે–'જનમ દેતી જનેતા પણ કરમ ન દેતું કોઈ–' એવી વાત છે. છઠ્ઠીના લેખ તે કોઈથી ટાળ્યા ટળાયા છે ? એટલું તો સમજ કે એ સુખ ભોગવીને ગઈ. મારા જેવું તો નથી ને ? રંડાપો ને એમાં ય અકસ્માત. આંખ આગળ તરે છે બધું–આમ તારી દીકરી તો માણીને ગઈ–ચાંદલે ચૂડલે.'

'શું માણ્યું મહારાજ ! અહીં હોત તો હું એને આમ મરવા ન દેત. આ શે'રનું લોક સુવાવડ જ બગાડે. મેં કહીને મોકલી'તી; જમાઈને પણ કહ્યુ'તું–છેલ્લા દા'ડા હશે એટલે મોકલી દઈશ, પણ કાળ આગળ આગળ ચાલ્યો ને કૈં નહીં તો કસુવાવડ થઈ ગઈ ઓચિંતી !–એનાં સાસરિયાં ય શું કરે બિચારાં ! આપણાં જ ઠીકરાં ફૂટેલાં તે એ ક્યાંથી સાધે !' મિરાત હૈયાનો બળાપો કાઢી રહી મહારાજ આગળ.

'ખરું મારી મા, ખરું–એ જ છે એક કરમ.' કહી મહારાજે મિરાતને શાત કરવા આકાશ ભણી આંગળી ઊંચી કરી, 'એ કરે તે ખરું.' મહારાજ શાંત થઈ ગયા.

આમ મગન–મિરાત ને મહારાજે એકમેકના દુઃખની વાતો કરી ક્યાંય સુધી. ત્યાં કાશીશંકરનો દીકરો આવ્યો મહારાજને બોલાવવા ને વાત અટકી ત્યાંથી.

'લો મહારાજ, તમારે તો હજી મંદિરે ય જવું છે ને ? જમવા માટે તો આ બોલાવવાય આવી પહોંચ્યો. અહીં જ બધું સીધું મૂકીને જાવ સીધા–વળતાં લેતા જજો.' મગને સૂચવ્યું ને મહારાજને ગમ્યુ પણ.

'હા. એ ઠીક કહ્યુ ભાઈ.' કહી મહારાજ કાશીશંકર મહારાજને ત્યાં ગયા. જમતાં જમતા આની આ વાત થઈ; કાશીશંકર પણ દુઃખી થયા. મહારાજને ખૂબ ભાવથી જમાડવા પ્રયત્ન કર્યાં, પણ દીકરીની યાદ મનમાં ઘોળાતી હતી તે તેમણે ખાધું–જાણે નામનુ જ. ભાણે બેઠા બેસવા પૂરતુ.

ખાઈ લઈ, કાશીશંકરને આશિષ આપી મહારાજ પાછા આવ્યા મગન મેરાઈને ત્યાં. ઘડીક બેસી ઊઠવા કરતા હતા ત્યાં મિરાત બોલી:

'મહારાજ, તમારા ગામમા તો ઘણાં તમારા બ્રાહ્મણનાં ઘર છે !'

'ઘણાં, ને એટલી જ ભીખ વધારે ગામમાં ને રોટલો ન હોય ત્યાં ખાનાર વધારે. દરેકને ઘેર પાંચ પાંચ છોકરાં તો ખરાં જ. ને તેમાં ય દીકરીઓ વધારે. બચારા બધા અમૂંઝાય છે. દીકરીઓને નાખવી ક્યાં ! દુઃખનો કોઈ પાર નથી.'

'તો મારું એક કામ ન કરો મહારાજ ?' મિરાતે પૂછ્યું.

'શું મારી બાઈ ! એક શું ? થાય એટલાં કરું.' મહારાજે કહ્યું.

મિરાત ઘરમાં જઈ એક પોટલું લઈ આવી. મહારાજ આગળ મૂક્યું ને બોલી: 'મારી દીકરી માટે બેઠાં બેઠાં આટલાં સીવી રાખ્યાં છે કપડાં. લઈ જશો? પહેરાવી દેજો ગોરોની કન્યાઓને. કોરાં કટ છે. આમ મહારાજ, મારે દેખીને દાઝવું ઓછું, આટલું કરો મહારાજ.'

મહારાજે જરી વિચાર કરી કહ્યું: 'આટલું બધું ક્યાં લઈ ફેરવીશ બહેન! બેચાર ગામડાં ફરવાં છે હજી. પણ એમ કર, અહીંથી કોઈ આવતું જતું હોય તો મોકલી દેજે. નહીં તો લાવને હું જ લેતો જાઉં.'

'ખરું કહે છે મહારાજ. એમને ફરવાનું રહ્યું, ને ક્યાં ક્યાં પડી રહેવાનું. બેચાર દિવસ પછી ટાંપિયો-કરી મોકલી દેશું.' મગને કહ્યું.

'જો બને તો હું એનું સારા ઠેકાણે દાન કરી દઈશ. ઘણીય કન્યાઓ છે, બિચારી જી રાજી થઈ જશે.' કહી વિદાય લઈ હારાજ મંદિરે ગયા.

ગામમાંથી નીકળતી વેળાએ મહારાજ ગન મિરાતને મળતા ગયા. જતાં જતાં નેને ખૂબ સમજાવી આશ્વાસન આપ્યું ને ચિંતા કરવા કરતાં ભજન કરવાનું કહ્યું.

'મેરાંઈ, આમ ચિંતા કર્યે તો એનો જીવ દુઃખી થશે બિચારીનો. તમે બંને મળીને થોડી સેવાચાકરી કરો ને માળા ફેરવો એના નામની રોજ. બીજે જ્યાં ક્યાંય હશે ત્યાં એના આત્માને ટાઢપ વળશે. બીજું તો આપણે મનખજાત શું કરી શકીએ?' ને બંનેએ માની લીધું.

'ખરું કહો છો મહારાજ. એ જ ખરું છે. અમે એ જ કરશું. પણ તમે વારતેવારે આંટો મારી જજો હોં—બને તો. ને કૈં કામકાજ હોય તો બેલાશક કહેવરાવજો. બનશે એટલું કરી છૂટશું.' મગને કહ્યું ને મિરાતે ટેકો દીધો વાતને.

'એ તો જાણું જ છું ને ભાઈ! આ કળજગમાં કોણ તમારા જેટલું—આટલું—ટેલિયા બ્રાહ્મણનું સાંભળે છે?'

'થાય એટલું કરીએ છીએ મહારાજ.' મિરાત બોલી.

'ને એ જ એક સાચું છે બહેન, કર્યું એટલું આપણું. એ જ એક સાથે આવશે. અહીં દીધું એટલું લીધું પરભવમાં જાણું. બાકી બીજું તો રહેશે અહીંનું અહીં—'

આવી આવી વાતો કરી, સમજાવી મહારાજ ગયા જાન સાથે. ભાગોળે વળાવવા પણ ગયાં બન્ને મહારાજને.

જાન ગઈ ને બન્ને પાછાં ફર્યાં. ઘેર આવતાં જ મિરાતને જાન, દીકરીને વળાવતાં હતાં એ યાદ આવ્યું ને ભેગું પોતાની દીકરીને સાસરે વળાવી હતી એ ય યાદ આવી ગયું.

'વાજતે ગાજતે વળાવેલી દીકરીનું મોંય પાછું જોવા ન મળ્યું.' બોલતી મિરાત રોઈ પડી. મગન પણ રોતો રોતો એની પાસે બેસી ગયો. ખૂબ શાંત કરી, મનાવીને—'ગાંડી, હજી હમણાં તો મહારાજ સમજાવી ગયા ને પાછું એનું એ! એ બ્રાહ્મણનું દુઃખ તો સંભાર ઘડી. એના દુઃખ આગળ આપણું તો કાંઈ દુઃખ જ નથી. છતાં કેવી સમતા રાખી ફરે છે એ!'

'એ તો સાધુ જેવા છે, જ્ઞાની બ્રાહ્મણ. આપણું એના આગળ ગજું શું આ સ્હેવાનું?' કહી મિરાત શાંત થઈ ગઈ.

બીજે દિવસે સવારે બન્ને ઊઠ્યાં ઘડિક સૂઈ ને. કારણ—આખી રાત મિરાત રોઈ હતી ને મગને પડખે પડખે જોયાં કર્યું હતું. પોતે ય છાનો છાનો રોઈ રહ્યો હતો.

સવારે ઊઠી ચા બા પીધી. મિરાત બેડું લઈ કૂવે ગઈ એટલે મગને સંચો ખોલી નાખ્યો, તેલ પાયું ત્યાં મિરાત પાછી આવી પહોંચી.

'ઘડિય જંપ નહીં જીવને! આખી રાત ઊંઘ્યા નથી તે જરા આરામ તો લેવો હતો. સંચો ક્યાં નાસી જવાનો હતો?'

'તે તું આખી રાત આંખને ચૂવા દેતી હતી—ને સવારથી જ કામે લાગી ગઈ. બે બેડાં પાણી ભરાવી લીધું હોત તો ન ચાલત આજે—' મગને ઉત્તર દીધો.

'હાથપગ ચાલે છે ત્યા સુધી જ કરવુ છે ને!' કહી મિરાત ઘરમા બેડું મૂકી આવી ને મગનની પાસે બેસી સંચાના છૂટા ભાગ વીણવા માંડી.

'શું કરે છે?' મગનને કૈં સમજાયું નહીં.

'ઊભા રહો ઘડીક—' કહી ઘરમા જઈ એક ટોપલો લઈ આવી. મગન તો જોઈ જ રહ્યો છે ત્યા મિરાતે, પેલા ટોપલામા મગને છૂટા પાડેલા સંચાના ભાગ ભરી લીધા ને ઊઠવા જાય છે ત્યા—'શું કરે છે?' મગને પૂછ્યુ.

'હમણા આવી પાછી ટોપલો કોઠીમા મૂકીને.'

'પણ આમ સંચો—' મગન કૈં બોલે ત્યાં જ વચમાં મિરાત બોલી ઊઠી.

'હવે જોયો. કોને માટે ચલાવવો છે એ સંચો હવે! આપણે માળા ફેરવશું બન્ને ત્યા કટાઈ જશે એમ ને એમ.' કહી ટોપલો ઉપાડી એ ઘરમા ચાલી ગઈ. મગન વિચારતો જ રહી ગયો. એનાથી કશું બોલાયું નહીં. એને ય લાગતુ તો હતુ જ—

'કોના માટે હવે આ સંચાને થકવવો, આપણો જ સંચો 'કહોજ' થવા માંડ્યો છે ત્યા?' એ મનમા જ બોલ્યો.

ટોપલાને કોઠીમા મૂકી મિરાતે એનું ઢાકણુ દીધુ એનો અવાજ ઠેઠ બહાર મગને સાભળ્યો ને આકાશ તરફ જોઈ હસી પડ્યો.

મગને સંચો મૂકી દીધો એ ગામ આખાએ જાણ્યુ આ વેળા આવા ભરપૂર લગનગાળે!!

'દીકરી તો એમને એકલાને જ હતી જાણે!' મેરાઈઓના ઘરમા વાતો થતી હતી. આ લગનગાળે ગામના કેટકેટલાયે બન્નેને સમજાવવા મથી મુવા, પણ મગન મિરાત એકનાં બે ન થયા. જે આવે તેને હાથ જોડી કહે. 'સંચો જ ખોટકાઈ ગયો છે ને ભા, ને હવે નવો સંચો કોણ વસાવવા બેઠું છે! બીજા મેરાઈ ક્યા થોડા છે ગામમા?'

છતા દરેક લગનગાળે, ટાણે અવસરે, ગામની વહુ—દીકરીઓ મગનને ત્યાં આવે.

'મિરાતકાકી, નહીં સીવી દો ને? મગન કાકા આમ શું કરો છો? જુઓને આ પોલકા! પે'રાતા જ નથી'

'તે ભા!—અમે મરી જશું પછી શું થશે?' હસતા હસતા મગન બધાને જવાબ દેતો.

'આવુ આડું આડું શુ બોલો છો મગન કાકા?' કહી ગામની દીકરીઓ કા ચિડાઈ, કા ઉદાસ થઈ, પાછી ચાલી જતી. મગન મિરાતથી આ સહન થતુ નહીં. એમના કસબી જીવને પેલી છોકરીઓના કાઈ મેળ વગરના લૂગડા, તે જાણે એમના અંગ પરે હોય એમ કઠતા.

—ને એમના ખાસ ઘરાકને ત્યાં, એમની દીકરી જેવડી જ દીકરી હતી પરણાવેલી. ગામમા આવી ને મગન—મિરાતે જોઈ ત્યારે મગન—મિરાતે ખૂબ ભાવથી બોલાવી હતી એને. એને નાની દીકરી હતી. તેને તો મગને ખેંચી લઈ કાઈ વહાલ કર્યું! કાઈ વહાલ કર્યું!

'આ તારી મા પણ આવડી જ હતી, તારા જેવડી' કહી બેબીને બબ્બે બચીઓ ભરી લીધી એની માને પાછી આપતા. મિરાતે બેબીનુ ઝભલું જોયું: ને મગને પણ—બન્ને અટવાઈ ગયા કોઈક ભૂતકાળના સ્મરણોમા.

'શું ફરાક સીવ્યુ, છે મારા વાલાએ! આમ બચાડી બેબીનુ અંગ અટવાઈ જાય છે જાણે.' મગનાથી બોલી દેવાયુ.

ત્યા જ બેબીની મા બોલી: 'તે મગન-કાકા, તમારા જેવા તો કપડા મલકમા કોઈ સીવતુ નથી.' મગન—મિરાત ઊંધું ઘાલી સાભળી રહ્યા.

ત્યા ઘરમાથી એમના ઘરાકના પત્ની ડોકાણા ને કહ્યું, મગનમિરાતને જોઈ ને. 'મગન-ભાઈ! બહેન આવી છે. મેં જ બોલાવી છે એને આ હોળી પર, અહીં જ બેબીનો જંભ કરશું. ને તમારે ત્યા જ આવવાની હતી બેબીને લઈ ને. એને જંભમા બેપાચ ઝભલા ચડાવવા પડશે ને!' બાઈના વેણ પૂરા થયા ન થયા ત્યાં મગનમિરાત ચાલી નીકળ્યાં.

'કાકા, કપડાં લઈ આવું ને ?' ઘરાકની દીકરીએ કહ્યું.

'તારું જ ઘર છે દીકરી' જતાં જતાં મગને કહ્યું ને પોતાની દીકરીને ભાળી લીધી. રોતાં રોતાં બન્ને ઘેર પહોંચી ગયાં.

ઘેર પહોંચતાં જ મિરાત ખૂબ રડી. મગન મેરાઈ પણ સાવ ઢીલા થઈ ખાટલા પર આડા પડ્યા. ત્યાં લખમીશંકર મહારાજનાં વેણ કાને પડ્યાં. બન્ને સફાળાં ઊઠી બહાર આવ્યાં તો મહારાજ બહાર ઊભા હતા.

'મહારાજ આવો આવો—'

'ના ભાઈ, ઊભો ઊભો જ બે વેણ કહી દઉં—તે અમે જાત્રાએ જઈએ છીએ કાલ. ન મળાય પછી તો થયું લાવ બેચાર ભાવિકને મળી આવું. બધે આમ ઊભાં ઊભાં જ 'જે જે' કરતો આવ્યો છું. રજા આપો એટલે ગામ ભેગો થઈ જાઉં. ડોશી એકલાં છે ને સામાનેય બાંધવો છે હજી.'

'અરે મહારાજ! ભલા આવ્યા. ભગવાને મોકલ્યા તમને જાણે! એવાં અમૂઝાણાં હતાં અમે બન્ને!'

'કેમ શું થયું વળી ?' મહારાજે પૂછ્યું.

'અરે અમારા જગુશેઠને ત્યાં ગયાં હતાં સવારે—એની દીકરી સાસરેથી આવી છે. મારી દીકરી ને એ બન્ને સરખેસરખાં. સાથે એની ઢીંગલી જેવી દીકરી છે. એનો જંભ કરવા પિયર આવી છે. અમે તો લગભગ સીવવાની બાધા જ લીધી છે તમે ગયા ત્યારથી. ભક્તિ સિવાય કાંઈ કરવું નહીં એમ નક્કી કરીને. ને આ જંભમાં ઝભલું સીવડાવવા એ આવવાની જ. ભારે થઈ છે મહારાજ. ઘરની દીકરી જેવી દીકરીને ઝભલું ન સીવી દઈએ તો દીકરી ય નિહાહો નાખે ને! કંઈ સમજાતું નથી મહારાજ.'

'તો ચાલો જાત્રાએ મારી સાથે'—મહારાજ બોલ્યા ને મગન મિરાતે વેણ પકડી લીધાં.

'ભલું ભણ્યા મહારાજ—ને હવે જાવ તમ તમારે—અમે કાલ તમ ભેળાં, ટેસને આવી પહોંચશું. તમારા જેવાનો સંગાથ! જાત્રામાં રૂડો મેળ થઈ ગયો મહારાજ!'

'તો ઉત્તમ, આવી પ્હોંચજો સ્ટેશને. બીજી બધી વાતો પછી કરીશું.' કહી મહારાજ ગયા ને આખી રાત જાગી મગન–મિરાતે સામાન ઠેકાણે કરી દીધો. જોઈતો સાથે બાંધી લીધો. સવારે તો વહેલાં, એ સ્ટેશન તરફ રવાના થઈ ગયાં, પાડોશીઓને ઘર ભળાવીને.

ને લોકે ગામમાં જાણ્યું: મગન મેરાઈ જાત્રાએ ગયા.

*

મગન–મિરાતને તો આ સરસ નાકાબારી મળી ગઈ. દરેક લગનગાળે જાત્રાએ જવા માંડ્યાં; લગનગાળો વીત્યે પાછાં ઘેર.

જાત્રામાં સંકલ્પ કર્યો મગનમિરાતે—ખળાંના ત્રીજા ભાગનું ધાન લખમીશંકરને દર સાલ પહોંચતું કરવા. ને સંકલ્પ પ્રમાણે એઓ દર વરસે ત્રીજા ભાગનું ધાન લખમીશંકરને ઘેર પહોંચતું કરતાં. આમ ખળા ટાણે મગન મિરાત પોતાની દીકરીનું શ્રાદ્ધ ઊજવતાં.

જાત્રા બન્નેને ફળી: મગન–મિરાતને ને લખમીશંકર મહારાજને ય. ને 'ગામમાં લગનગાળો ત્યાં મગનમેરાઈનો જાત્રાગાળો'—કહેવત થઈ ગઈ.

ને મગનના ઘર પર મેરાયાં ચઢી ગયાં ગામલોકનાં વેણનાં—જાતજાતનાં 'આ તે શા ભક્તોના ચાળા! ભકતું કર્યું મગનમિરાતે એક.'

ને મગન–મિરાતના હાથમાં ફરતી માળા તો ગામ આખું જોતું–કહેતું–'મગનમેરાઈ તે મગનમેરાઈ ભાઈ! જેવો સંચો ફેરવ્યો એવી જ માળા ફેરવે છે.'

'ને એ ધાગામાં—માળાના ધાગામાં જીવે છે ભાઈ.'

ને મગનમેરાઈ આ સાંભળી કહેતા: 'જીવનો ધાગો છે ત્યાં લગી એ માળાનો ધાગો સંભાળશે ભાઈ!'

★

મહર્ષિ વસિષ્ઠ

શ્રી રઘુનાથ બ્રહ્મભટ્ટ

પુરાણોમાં આ મહાન તત્ત્વવેત્તા મહર્ષિના ત્રણ જન્મ આલેખ્યા છે. લગભગ બધા જ ઋષિઓના જન્મની કથાઓ આ પ્રકારની છે. એથી એક સર્વસામાન્ય કલ્પના પર આવવુ પડે છે કે, આ એ મહર્ષિઓની પરંપરાની અટકો હશે અને વર્ષો અને કદાચ કલ્પો પર્યંત એની અટકે આ વંશો ખ્યાતનામ હશે.

મહર્ષિ વસિષ્ઠ સ્વાયંભુવ મન્વંતરમાં દશ મહાપ્રજાપતિઓમાના એક હતા અને સાક્ષાત્ બ્રહ્મદેવના પ્રાણવાયુ દ્વારા ઉત્પન્ન થયા હતા. તેઓ મહાત્મા કર્દમ મુનિની પુત્રી અરુંધતીને પરણ્યા હતા. એમને હવીંદ્ર, સુકૃત, મૂર્તિ, આપ, જ્યોતિ, અય અને અનિસ્મય નામક સાત પુત્રો હતા. બીજી ઊર્જા નામની ભાર્યા પણ હતી. એનાથી પણ એમને છ પુત્રો થયા હતા. એમાં ચિત્રકેતુ ખ્યાતનામ છે. સ્વાયંભુવ મન્વંતરના પુત્રો શંકરના શાપથી નાશ પામ્યાની કથા છે.

ત્યાર બાદ બ્રહ્માના બીજા કલ્પમા પણ એ માનસપુત્ર જન્મ્યા હતા. આ વાત પુનરુક્તિ જેવી લાગે છે છતાં એમના બીજા જન્મનો પણ વંશવિસ્તાર છે.

બીજા જન્મમાં એ અગ્નિના મધ્યમાં ઉત્પન્ન થયા હતા અને અક્ષમાલા નામની તેમની પત્ની હતી. આ મહર્ષિ ઇક્ષ્વાકુઓના કુલગુરુ હતા. એ વંશના તૃતીય નૃપતિ નિમિના ઉપાધ્યાય તરીકે લાબા સમય એમણે પુરોહિતપદ સાચવ્યું હતું. એક યજ્ઞસમયે એ પ્રથમથી સ્વર્ગમાં ઇદ્રના યજ્ઞમાં રોકાયલા હતા અને યથાસમયે આપેલ વચન પ્રમાણે નિમિ રાજાના યજ્ઞનુ કાર્ય સંભાળી શકયા નહિ. એથી નિમિએ ગૌતમ ઋષિને પુરોહિતનુ સ્થાન આપ્યુ.

વસિષ્ઠ ઇદ્રનો યજ્ઞ પૂર્ણ કરી નિમિનો યજ્ઞ કરાવવા આવ્યા ત્યા તેમણે પોતાને સ્થાને ગૌતમને જોયા. આથી ક્રુદ્ધ થઈ નિમિને 'તારો દેહ નાશ પામો' એવો શાપ આપ્યો. નિમિએ ગુરુનો દેહ પણ નાશ પામો એવો વળનો શાપ આપ્યો. બન્ને તપસ્વી હતા. બન્નેના દેહો નાશ પામ્યા.

બ્રહ્માજીએ આ અવદશા જોઈ અને વસિષ્ઠને કહ્યું, 'તમે ભગવાન મિત્રાવરુણને ત્યા ફરીથી જન્મ ધારણ કરો. ત્યાં તમને પૂર્વસ્મૃતિ કાયમ રહેશે અને તમારું નામ વસિષ્ઠ' જ રહેશે. તમને એ સાથે પૂર્વભવની સ્મૃતિ પણ રહેશે.' આ રીતે તૃતીય જન્મમા પૂર્વજન્મની સ્મૃતિ સહ એ મિત્રાવરુણને ત્યાં જન્મ્યા. એમની માતાનુ નામ કુંભ હતુ. આ જન્મે પણ તેઓ ઇક્ષ્વાકુ વંશના શશાદ રાજાના કુલગુરુ થયા અને મહર્ષિ નારદના ભગિની અરંધતીને પરણ્યા. આ વસિષ્ઠની અને અરુંધતીની કથા અજરામર છે. જન્માતરનુ રહસ્ય ગમે તે હોય પણ રામના જીવનના ઘડવૈયા, દશરથના મહામંત્રી, સમાજના આદર્શ રચયિતા તરીકે આ મહાપુરુષ રામાયણમા ખૂબ જ અગત્યનું સ્થાન ધરાવે છે. ભગવતી અરુંધતી વિશ્વની મહાસતીઓમા અગ્રસ્થાને હોઈ નભોમંડલમાં અરુંધતીના તારા તરીકે આજે પણ એ ખગોળમા જીવંત છે. શિવપુરાણની કથાને આધારે ભગવાન શંકર ઋષિપત્નીઓની છલના કરવા ગયા હતા. અને અરુંધતી પાસે એમને નતમસ્તક બનવું પડ્યુ હતુ. આવો હતો એમના પાતિવ્રત્યનો અજોડ

સમયે એ ખૂબ ખિન્ન થયા. પોતે નિર્વંશ થશે એ વાત સહસા એમના માનસમાં પ્રતિબિંબિત થઈ અને શોકથી પોતાનું શરીર બાંધા નદીમાં ડૂબવા ગયા, પણ નદીએ એમને પાશમાંથી મુક્ત કરી બહાર કાઢ્યા. એટલે એ સરિતાનું નામ વિપાશા પડ્યું. મરણ પણ આવતું નથી, એમ જાણી એ વધુ શોકમગ્ન બન્યા, અને ઉન્મત્ત બની અહીંતહીં ભટકવા લાગ્યા. એટલામાં પોતાના મૃત પુત્ર શક્તિની પત્ની અદૃશ્યંતીને એમણે સગર્ભા અવસ્થામાં જોઈ. એથી તેઓ આશ્રમમાં પાછા આવ્યા. તેમનો શોક ચાલ્યો ગયો. પૂરા દિવસે અદૃશ્યંતીને એક તેજસ્વી પુત્ર જન્મ્યો. એ પુત્રનું નામ એમણે પરાશર પાડ્યું, જે વ્યાસના પિતા પરાશર નામે સુપ્રસિદ્ધ છે.

વસિષ્ઠકુળમાં તેમના સુદ્ધાં સાતેક મંત્રદ્રષ્ટા ઋષિઓ થયા:

વસિષ્ઠ, શક્તિ, પરાશર, ઇંદ્રપ્રભૃતિ, ભરદ્વસુ, મૈત્રાવરુણ અને કુંડિન.

એમની વંશમાલા ચાર છે:

વસિષ્ઠ, કુંડિન, ઉપમન્યુ અને પરાશર.

પરાશર–કુલોત્પન્ન–ગોત્ર–પરાશરાદિક છ ભેદ ધરાવે છે. તેનાં ત્રણ પ્રવર છે: વસિષ્ઠ, શક્તિ અને પરાશર.

બ્રહ્મર્ષિ વસિષ્ઠ પ્રથમથી જ વ્યવહારનિપુણ હતા. એથી જ એમણે સુવ્યવસ્થિત સમાજરચના રામચંદ્ર દ્વારા પ્રસ્થાપિત કરાવી. કારણ કે આ વસ્તુ રાજઆજ્ઞા બને ત્યારે જ પ્રજા એને ગ્રહણ કરે. આ વાત એમનાથી અજાણી નહોતી.

ઐહિક કાર્ય પરિસમાપ્ત કર્યા બાદ પારલૌકિક સાધના માટે પતિ–પત્ની હિમાલય જઈને વસ્યાં. કેટલો ભવ્ય અદ્વૈત યોગ! પુરુષ–પ્રકૃતિનું કેવું વિરલ યુગ્મ!

અદ્વૈતના આચાર્યોમાં આપણે શંકરાચાર્યને ઘણું મોટું સ્થાન આપીએ છીએ, પણ શંકરને એ અદ્વૈતસિદ્ધિ વસિષ્ઠ મુનિ દ્વારા પરંપરાએ પ્રાપ્ત હતી.

વસિષ્ઠના શક્તિ, શક્તિના પરાશર, પરાશરના વ્યાસ, વ્યાસના ગૌડપાદ, ગૌડપાદના ગોવિંદપાદ અને ગોવિંદપાદના શંકરાચાર્ય. આ પરંપરા છે. આપણે કોણ, બ્રહ્મ શું, આપણો સંબંધ શું, આપણે પરિચ્છિન્ન કે અપરિચ્છિન્ન, પહેલો ઈશ્વર કે પહેલું જગત, આ અનાદિ ચક્રનો પ્રવર્તક કોણ, વ્યાષ્ટ–સમષ્ટિવાદ શું, બિંબ–પ્રતિબિંબનો શો સંબંધ, સૃષ્ટિ પહેલાં શું હતું, પછી શું રહેશે, આ બધા જ પ્રશ્નો સનકાદિકોએ જે રીતે ઉકેલેલા તેના સુગમ ઉકેલ વસિષ્ઠ મુનિએ આપ્યા છે. એટલે આર્ય ધર્મના એ મહાન દીપક હતા, એ વાત નિર્વિવાદ છે.

યોગધર્મના પ્રથમાચાર્ય એમને એટલા માટે કહેવાય છે કે, પ્રલય પછી સુપ્ત થયેલો યોગ, યોગવિદ્યા અને યોગસાધના વસિષ્ઠે પુનઃ પ્રસ્થાપિત કરી. પરમહંસોનાં વૃંદો વધાર્યાં. છતાં એ પોતે મરણ પર્યંત ગૃહસ્થાશ્રમી હતા. એટલે ગૃહસ્થાશ્રમનો ઉચ્છેદ એમને પસંદ નહોતો. વેદોક્ત ધર્મક્રિયાઓ અને યજ્ઞોને એ ધર્મકાર્યમાં પ્રાધાન્ય આપતા હતા. છતાં તેઓ પરમ અહિંસક હતા. વિશ્વામિત્રના ઘોર સંહાર સામે એમણે એક શબ્દોચ્ચાર પણ કર્યો નથી. મારા પુત્રોનું એ જ ભાવી હશે, એમ કહી એમણે વિશ્વામિત્ર માટે એક કડવો શબ્દ પણ કહ્યો નહિ.

કોઈનું મનથી પણ અપમાન કરવું, એને પણ એ જીવહિંસાનો જ પ્રકાર માનતા.

ગાયત્રી, સૂર્ય, અંબિકા, ગણેશ અને વિષ્ણુ–આ એમનાં આરાધ્ય સત્ત્વો હતાં.

છતાં સર્વવ્યાપક સ્વયંસિદ્ધ–સ્વયંજ્યોતિ આદિ અનાદિ ઈશ્વર એક છે. બધાં એનાં પ્રતિબિંબો છે. આ એમનું મુખ્ય પ્રબોધન હતું.

એમણે જે નિયમો સ્થાપિત કર્યા હતા, એ જ પ્રણાલિકા પર મત્સ્યેન્દ્રનાથ, ગોરક્ષનાથ, જલંધરનાથ, નવ નાથો, ચોર્યાસી સિદ્ધો, નવ યોગીશ્વરો, ગોપીચંદ, ભર્તૃહરિ અને

વિક્રમ ચાલી ગયા છે.

નાસ્તિકો પણ યોગધર્મનો પરમ આદર કરતા. એ એમની એક પ્રકારની વિશિષ્ટતા હતી. સમાજવ્યવસ્થા, યોગસાધના, મંત્રોપદ અને ઇક્ષ્વાકુઓનુ ગૌરવ–એ જ મુખ્યત્વે પોતાના જીવનકાળમાં તેઓ સંભાળતા. આજના પરમહંસો, સંન્યાસીઓ, યોગી, સંયોગી, ખાખી, નાથ બધા જ એક રીતે યોગધર્મના ઉપાસકો માની શકાય.

એમના સમયનું સપ્તર્ષિમંડળ નીચે પ્રમાણે હતું:

અત્રિ, કશ્યપ, જમદગ્નિ, વસિષ્ઠ, વિશ્વામિત્ર, ગૌતમ અને ભારદ્વાજ.

એ સમર્થ સમાજવાદી અને પ્રજાપક્ષી હતા. કોઈ પણ રાજાનાં જુલમી અને અઘટિત કાર્યો જુએ તો પ્રજાને સચેત કરી પ્રજાપક્ષે ઊભા રહી રાજાને નમાવી, પ્રજાનુ ગૌરવ પુનઃ સ્થાપિત કરતા. એમની વક્તૃત્વશક્તિ અમોઘ હતી. પોતાનાં વ્યાખ્યાનોથી એ સભાઓની સભાઓના માનસ પલટાવી શકતા.

આજે સહસ્રો વર્ષ વીત્યા છતાં, એમની આ પ્રજાસેવા આર્યાવર્તની પ્રજા કદી જ ભૂલી નથી. મહર્ષિ વસિષ્ઠ વિરુદ્ધ કોઈ શાસ્ત્રે કદી એક વાક્ય પણ ઉચ્ચાર્યું નથી. પછી ગમે તે ધર્મશાસ્ત્ર હોય–એ છે એમનો આજ સુધી જીવંત માનવધર્મ અને આત્મપ્રભાવ.

એ સપ્તર્ષિમંડળમાં ગયા તો અરુંધતી તારકમંડળમાં વિરાજ્યાં. આજે પણ વિવાહપ્રસંગે કન્યાઓ પાસે અરુંધતીના પાતિવ્રત્યનાં દૃષ્ટાંતો અપાય છે કે હે દેવી અરુંધતી, હું તમારા જેવી પતિપરાયણ રહી, સાધ્વી, શીલવતી, દયાળુ અને પાપથી વિમુખ રહેનારી બનીશ. આર્યાવર્તની આ યોગબેલડી વિશ્વસમસ્તને પ્રેરણા આપનારી છે.

વસિષ્ઠે ભારતવર્ષને રામ આપ્યા, જેના પુનિત નામોચ્ચારથી આપણે પાવન થઈએ છીએ. એ મહાન વિભૂતિને ઘડનાર મહર્ષિને હજારો વંદન ઓછાં છે.

★

સુભાષિત

असंभवं हेममृगस्य जन्म
तथापि रामो लुलुभे मृगाय ।
प्रायः समापन्नविपत्तिकाले
धियोऽपि पुंसां मलिना भवन्ति ॥

સોનાના મૃગનો જન્મ અસંભવિત છે, તોપણ રામ એવા મૃગ માટે લોભાઈ ગયા. મોટે ભાગે વિપત્તિકાળ આવ્યો હોય છે ત્યારે મનુષ્યોની બુદ્ધિ પણ મલિન થઈ જાય છે.

मनस्वी म्रियते कामं
कार्पण्यं न तु गच्छति ।
अपि निर्वाणमायाति
नानलो याति शीतताम् ॥

મનસ્વી જન ઇચ્છાપૂર્વક મરવાનું સ્વીકારી લે છે, પરંતુ તે કદી દીનતા ધારણ કરતો નથી. અગ્નિ ઓલવાઈ જાય છે, પણ કદી તે શીતળ બનતો નથી.

च्युता दन्ताः सिताः केशा
दृङ्निरोधः पदे पदे ।
पातसज्जमिमं देहं
तृष्णा साध्वी न मुञ्चति ॥

દાંત પડી ગયા છે, કેશ ધોળા થયા છે અને દૃષ્ટિ ક્રમે ક્રમે કુંઠિત થતી ગઈ છે. એમ હવે આ દેહ પડવા માટે તયાર થયો છે, તોપણ તૃષ્ણા એવી સતી–સાધ્વી છે કે એ દેહને છોડતી નથી.

गुणवदगुणवद्वा कुर्वता कार्यमादौ
परिणतिरवधार्या यत्नतः पण्डितेन ।
अतिरभसकृतानां कर्मणामाविपत्ते-
र्भवति हृदयदाही शल्यतुल्यो विपाकः ॥

સારું કે નરસું કામ કરતા ડાહ્યા માણસે પ્રથમથી જ પ્રયત્નપૂર્વક તેના પરિણામનો વિચાર કરવો જોઈએ. અતિ ઉતાવળથી (વગર વિચાર્યે) કરેલા કર્મોનુ પરિણામ મરણ પર્યંત હૃદયને બાળનાર અને શૂળ સમાન નીવડે છે.

અંતરનો અવાજ

શ્રી શાંતિકુમાર જ. ભટ્ટ

'મને વચન આપો કે તમે આજે મારું કહ્યું જરૂર માનશો.' સવારમાં જ્યારે મારી પત્ની નિર્મલા સાથે હું ચા પીતો બેઠો હતો ત્યારે તેણે આગ્રહભર્યા અવાજે મને કહ્યું.

'પણ વાત જાણ્યા સિવાય વચન કેવી રીતે અપાય? જરા સમજાવ તો ખરી કે છે શું? યોગ્ય લાગશે તો જરૂર વચન આપીશ. અને હાં, તું ક્યારે અયોગ્ય વાત કરે છે!' પરોક્ષ રીતે પત્નીની પ્રશંસા કરતાં મેં કહ્યું.

'જુઓ, આજે તમે ક્યાંય દર્દીની મુલાકાત લેવા દવાખાનાની બહાર ન જતા.'

'લે, એમ તે કંઈ ચાલતું હશે? ગામમાં મારી એવી છાપ આજે પંદર વર્ષથી છે કે ડોકટર ચંપકલાલ વિઝિટ પર આવવાની કોઈ દિવસ ના ન પાડે. અને વળી એ તો અર્થ સાથે પરમાર્થનું પણ કામ કહેવાય.'

'પણ હું ક્યાં તમને કાયમ માટે વિઝિટ પર જવાની ના પાડું છું? સવાલ માત્ર આજના જ દિવસનો છે.'

'પણ, મને સમજાવ તો ખરી કે આમ મનાઈહુકમ ફરમાવવાનું કારણ શું છે?'

'વાત એમ છે કે ગઈ કાલે રાતે મને બેચેની ખૂબ થતી હતી. કોઈ મને કહેતું હોય એમ રાતમાં લાગતું હતું કે 'તારા પતિને માથે મોત ઝઝૂમે છે. કાલે ક્યાંય બહાર જવા ન દઈશ. એમને માથે મોતનો ભય ઝઝૂમે છે.'

'એ તો તને મારા પર પ્રેમ ઘણો છે એટલે એવી શંકાકુશંકા મનમાં થાય. કહ્યું છે ને કે अतिप्रेम पापशंकी। આ એક રાતે ધાડપાડુ રસ્તામાં ભેટી ગયો તોય કંઈ ન થયું અને ડોકટર સમજીને તો ઊલટા બે હાથ જોડ્યા તો આજે વળી શું થવાનું છે!'

'પણ ત્યારે તો આપણાં લગ્ન પણ નહોતાં થયાં. તમે મને વચન આપો તો જ આજે નીચે દવાખાનામાં જવા દઈશ.' મારી પત્ની નિર્મલાએ ગળગળા અવાજે કહ્યું. એણે મારી સામે સત્યાગ્રહની શરૂઆત કરી.

'જો મારા નસીબમાં આજે મરવાનું જ લખાયું હશે તો મને કોઈ જિવાડનાર નથી અને મારા નસીબમાં જીવવાનું લખાયું હશે તો મને કોઈ મારી શકનાર નથી. વળી ડોકટર તરીકે મારી એ ફરજ છે કે ગમે ત્યારે કોઈ મને વિઝિટ પર બોલાવવા આવે ત્યારે મારે જવું જ જોઈએ. મોત અને માંદગીમાંથી બીજાને બચાવનાર ડોકટરને વળી મોતનો ડર કેવો?'

શ્રીમતીએ ત્યાર બાદ મારા હઠીલા સ્વભાવની સામે આંસુઓનો આશ્રય લીધો, પણ હું તો રહ્યો ડોકટર. આંસુ, દર્દ અને ચીસો માટે મારા મનમાં કશી નવાઈ ન હતી. અતિપરિચયથી હું એમની અવજ્ઞા કરતાં શીખી ગયો હતો.

અને પછી હું નીચેના ભોંયતળિયા પર આવેલા મારા દવાખાનામાં ગયો. શ્રીમતીની વાતને જેમ જેમ હું મારા મનમાં દૂર હડસેલવા પ્રયત્નો કરતો હતો, તેમ તેમ એ વિચારો વધુ જોરથી મને સતાવવા લાગ્યા.

એક દર્દીને તપાસવાની હું શરૂઆત કરું ત્યાં જ તેની સાથે આવેલા તેના એક સગાએ મને કહ્યું, 'ડોકટર સાહેબ, આ દર્દી રોજ કહ્યા કરે છે કે હવે એ એકાદ બે મહિનાનો મહેમાન છે. તમારા હાથમાં જશરેખા છે. સાહેબ, ગમે તે ચાર્જ લો, પણ એને સાજો કરી દો.'

દર્દીને તપાસવાથી મને લાગ્યું કે ખરેખર એ એકાદ બે મહિનાનો જ મહેમાન આ

દુનિયામાં છે. એને બચાવી શકે એવી કોઈ દવા હજી શોધાઈ ન હતી. છતાં રાહત ખાતર મેં એને દવા આપી.

એ દર્દી ગયા પછી મને વિચાર આવ્યો કે આ દર્દીને કેવી રીતે ખબર પડી હશે કે તે માત્ર એકાદ બે મહિનાનો જ મહેમાન છે ? કેટલાક માણસોમાં પોતાની જિંદગીમાં કે બીજાની જિંદગીમાં બનનારા બનાવોને આગળથી જાણવાની કોઈ ગુઢ શક્તિ હોય છે એમ મેં સાંભળ્યુ હતું, પણ મારી પત્નીમાં એવી કોઈ ગૂઢ કે દિવ્ય શક્તિ હોવાની મને અત્યાર સુધી એક પણ સાબિતી મળી ન હતી.

આવા આવા કેટલાય વિચારો વચ્ચે અને દવાખાનાના કામકાજ વચ્ચે આખો દિવસ પૂરો થઈ ગયો.

રાત પડી. અગિયાર વાગ્યે રેડિયો પરથી શાસ્ત્રીય સંગીત પૂરું થતાં મેં મારા પલંગમાં લંબાવ્યું.

'સાંભળો છો કે ? આજે વિઝિટ પર બોલાવવા કોઈ આવે તો નથી જવાનુ, સમજ્યા ?'

'એ તો વખત આવ્યે જોઈશું.' કહી હું પડખું ફરી ગયો અને વિચારવા લાગ્યો કે, કદાચ જો કોઈ વિઝિટ પર બોલાવવા આવે તો શું કરવું ? શ્રીમતી સત્યાગ્રહની છેલ્લી કક્ષાએ જાય તો શું કરવું ? એક પરોપકારી સદાતૈયાર ડૉક્ટર તરીકેની મારી પ્રતિષ્ઠાને કલંક લાગવા દેવું ? કદાચ વિઝિટ પર ગયો અને મોતને આધીન થવાનો સમય આવે તો ? પણ મને કોઈ શા માટે મારી નાખે ? મારે ક્યા કોઈ જોડે વેરઝેર છે ? ડૉક્ટરને વળી દુશ્મન ક્યાંથી ?' આવા આવા વિચારોના વમળમાં મન ઘૂમરીઓ લેતું હતું ત્યાં જ દૂરના ટાવરમા બારના ડંકા વાગ્યા.

અને તે જ સમયે મારા ઘરની નીચેના દવાખાનાની સાંકળ કોઈએ ખખડાવી. મારા મનમાં ભયના ભણકારા વાગવા લાગ્યા.

'વિઝિટ પર જવાનું નથી. અને જાઓ તો મને સાથે જ લઈ જવી પડશે.' કહી નિર્મલાએ મારો હાથ પકડ્યો.

'ભલે, સાથે લઈ જઈશ. બસ ?' કહી હાથ છોડાવી હું નીચે આવ્યો અને દરવાજો ઉઘાડ્યો.

દરવાજો ઉઘાડતાંની સાથે જ એક માણસ મારા પગ પર માથું મૂકી ચીસો પાડી બોલવા લાગ્યો, 'ડૉક્ટર સા'બ, મને મારી નાખો. મારા રાઈ રાઈ જેવડા ટુકડા કરી નાખો.'

બેટરી નાખીને મેં જોયું તો એ માણસ એક આધેડ ઉંમરનો ગામડિયો હતો. બેટરીના પ્રકાશમાં એણે ઊંચું જોયું તો મને લાગ્યુ કે આ માણસને તો અગાઉ મેં ક્યાંક જોયેલો છે.

એણે તરત જ પોતાના હાથમાંનુ ખંજર મારા હાથમાં મૂક્યું અને ફરી બોલવા લાગ્યો, 'લો આ ખંજર. મારા હૃદયમાં ભોંકી દો. મારાં આતરડાં ખેંચી કાઢો. ડૉક્ટર, વાર ન લગાડો.' આમ કહી મારા હાથમાં ખંજર મૂકી તે પોતાનું કપાળ કૂટવા લાગ્યો અને થોડી વારમાં બેભાન બની ઢળી પડ્યો.

મેં પાછળ જોયું તો નિર્મલા ઊભી હતી અને ધ્રૂજતી હતી. અમે બન્ને ઊંચકીને એને દવાખાનામા લઈ ગયાં. મેં એની સારવાર શરૂ કરી. ઇન્જેકશનો આપ્યાં અને દવા સૂંઘાડી. થોડી જ વારમાં તે ભાનમા આવ્યો. ભાનમા આવતાંની સાથે જ તે રડવા લાગ્યો. મેં એને ચોધાર આસુએ રડવા દીધો. ફરી પાછો તે બોલવા લાગ્યો, 'ડૉક્ટર સા'બ, મને મારી નાખો. મને કાપીને મારા શરીરમાં મીઠું ભરો. મારી ચામડી ઊતરડી નાખો. મારી લાશને કાગડાકૂતરાને ખવડાવી દો.'

હજી હું તેને બરાબર ઓળખી શક્યો ન હતો.

'ડૉક્ટર સા'બ, મને ના ઓળખ્યો ? હુ સનાળા ગામનો કરસન. પણ તમે ક્યાંથી ઓળખો ? એ વાતને તો દસ વરસ થઈ ગયાં, દસ. મારા એકના એક દીકરાને તમે નેમોનિયામાંથી બચાવેલો.'

'હું, હવે યાદ આવ્યું. પણ તારો દીકરો રામુ હાલ ક્યાં છે?' મને એ બનાવ યાદ આવવાથી મેં પૂછ્યું.

'આ એને તમે તો બચાવેલો અને એને બચાવવા રાતદિન સારવાર પણ કરેલી, પણ રામલો તો અમારા ગામ પર પડેલી એક ધાડમાં ખપી ગયો. પણ હું હત્યારો આજે તમારી હત્યા કરવા આવ્યો.' કહી ફરી તે ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડવા લાગ્યો અને 'મને મારી નાખો'વાળી પારાયણ એણે ફરી શરૂ કરી દીધી.

કરસન પગીના દીકરા રામુને ન્યુમોનિયા થયો ત્યારે એ ગરીબ હોવાથી દવા કે વિઝિટનો કશો જ ચાર્જ મેં લીધેલો નહીં.

'પણ આજે તું આવ્યો'તો શા માટે?'

'ડોકટર સા'બ, તમારું ખૂન કરવા માટે જ આવ્યો હતો. હમણાં નોકરીધંધો નથી. છૂટક ચોરીઓ કરીને ગુજરાન ચલાવું છું. એમાં મને ગામના વજેસંગ ગરાસિયાએ કહ્યું, 'લે અલ્યા, આ સો રૂપિયા રોકડા અને ડોકટરનું ખૂન કરી નાંખીશ તો બીજા પાંચસેં રોકડા ગણી આપીશ.'

હવે આ આખીય વાતની કડી મને મળી ગઈ. છતાં કરસન આ બાબતમાં શું જાણે છે તે જાણવા મેં તેને પૂછ્યું, 'પણ તેં વજેસંગને પૂછ્યું નહીં કે ડોકટરનું ખૂન શા માટે કરવું છે?'

'હા, સા'બ, મેં પૂછ્યું ત્યારે વજેસંગ ગરાસિયાએ કહ્યું, 'એ ડોકટરને લીધે જ મારી જુવાનજોધ દીકરી દેવુબાએ કૂવો પૂર્યો છે. એ બદમાસને લીધે જ મારી દીકરીને દા'ડા રહ્યા'તા અને એ કલંકમાંથી છૂટવા માટે જ એણે આપઘાત કર્યો છે.' એ વાત સાંભળીને ડોકટર સા'બ, મારાં પણ રૂંવાડાં ઊભાં થઈ ગયાં અને મારાય ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહીં. મને થયું કે ડોકટર થઈને આવાં કાળાં કામ કરે? એને તો ઊભો ને ઊભો જ વાઢી નાંખું. પણ ડોકટર સા'બ, એવું કાળું કામ તમે તો કદી કરો નહીં. તો સાચી વાત તો કહો કે શું છે?' કરસને કહ્યું.

'હા, કરસન. આમાંની થોડીક વાત ખરી છે. વાત એમ છે કે વજેસંગ ગરાસિયાની દીકરી દેવુબા સાથે તેના પડોશીને આડો સંબંધ બંધાયો. આમાંથી દેવુબાને દા'ડા રહ્યા. વજેસંગ મારી પાસે દેવુબાને લઈ આવ્યો અને મને ખાનગીમાં કહેવા લાગ્યો કે દેવુબાને ગર્ભપાત કરાવવો છે. પણ હું એવું કામ કરતો ન હોવાથી મેં દેવુબાને ખાનગીમાં અમદાવાદમાં સુવાવડ કરાવડાવી આવનાર સંતાન માટે અનાથાશ્રમમાં વ્યવસ્થા કરી આપવાનું વચન આપ્યું. પણ વજેસંગ એકનો બે થયો નહીં. મને પાંચ હજાર રૂપિયા સુધીની તેણે લાલચ આપી, પણ હું એકનો બે થયો નહીં. આથી વજેસંગ ગભરાયો અને દીકરી દેવુબા પર મારઝૂડ શરૂ કરી. આથી કંટાળીને દેવુબા કૂવે પડી હશે. એકબે વાર એ મને ખાનગીમાં મળીને ખૂન કરવાની ધમકી પણ અગાઉ આપી ગયો હતો.'

'એમ વાત છે ડોકટર સા'બ? માળો ભારે કપાતર નીકળ્યો! મને કહે છે કે ડોકટરને લીધે જ દેવુબાને દા'ડા રહ્યા હતા. આ તમે હુકમ કરો તો આ જ ખંજર એની છાતીમાં ખોસી દઉં.'

'ના, કરસન! રખે એવું કરતો! એના પાપનાં ફળ એ ભોગવશે, પણ તું ગામેથી નીકળ્યો હતો મારું ખૂન કરવા, પણ અહીં આવતાં બદલાઈ કેમ ગયો?'

'શી વાત કરું ડોકટર સા'બ! નોકરીધંધો નહીં અને ખાવાપીવાની જોગવાઈ નહીં; એમાં આ ચોરીનો ધંધો શરૂ કર્યો. આ ધંધામાં તો હું મારા આતમાને પણ ભૂલી ગયો અને ભગવાનને પણ ભૂલી ગયો. એમાં વળી દીકરો ગયો. આ ત્યારથી મગજ બરાબર ચાલતું નથી. ગામેથી નીકળ્યો ત્યારે નક્કી કર્યું હતું કે તમને તમારી મોટરમાં જ વિઝિટ માટે લઈ જવા. વળી તમે તો મોટર જાતે જ હાંકો છો. આ રસ્તામાં મોટર ઊભી રખાવી એક ખેતરમાં ઝૂંપડામાં માંદો માણસ છે એમ કહી તમને લઈ જવાનું નક્કી કર્યું હતું. ત્યાં

જ તમને પૂરા કરી નાખવાના હતા.' કરસને કહ્યુ.

'તો પછી એમાં વાધો શો નડ્યો?' મેં પૂછ્યુ.

'આ ચાલતો ચાલતો આવતો હતો ત્યા રસ્તામા નદીં પરનો પુલ આવ્યો. ત્યા થાક ખાવા બેઠો. રાત શાત હતી અને નજીકના ગામમાથી ભજનનો અવાજ વાતાવરણમા ફેલાતો હતો કે.

મૂરખો રળીરળી રે કમાણો
કે માથે મેલશે મોટો પાણો.
ધાઈ ધૂતીને ધન ભેગું કીધું
'પણ પાછળથી પસ્તાણો રે મૂરખો

મને થયું, 'અલ્યા જીવ, હવે કેટલા વરસ કાઢવા છે તે આ કસાઈનો અને ચોરીનો ધંધો આદર્યો છે. આ પાચસેં છસેં રૂપિયા કેટલો વખત ચાલશે? અને પકડાઈ ગયા તો પોલીસ ખરડોય ભાગી નાખશે અને ઉપરથી જેલની લાબી કડક સજા. અલ્યા જીવા, જેણે તારા દીકરાને બચાવ્યો અને રાતી પાઈ પણ લીધી નહીં, જે દરરોજ સેંકડો માણુસોના દુ:ખદરદ ઓછા કરે છે એની જ હત્યા કરવી છે? ફટ છે તને! લોકોને તો ખબર નહીં પડે, પણ ઉપરવાળાને શો જવાબ દઈશ?'

'અને ત્યા બેઠાબેઠા દૂર નજર કરી તો જણાયુ કે શ્મશાનમા એક ચિતા બળી રહી હતી. વડલામાથી ઘુવડનો અપશુકનિયાળ અવાજ આવતો હતો. વળી પાછો મનમાં વિચાર આવ્યો 'અલ્યા જીવ, આ માણુસહત્યાનું પાપ શા માટે? કેટલા વરસ કાઢવા છે!' વળી પાછો વિચાર આવ્યો કે આવા નગદ રૂપિયા કેમ જતા કરાય? ખંજર મ્યાનમાથી કાઢીને તપાસી જોયુ.

'આગળ જવા પગ ઉપાડવા જાઉ ત્યા તો મારા પગ જ જાણે ભારે સીસાના થઈ ગયા હોય એમ મને લાગ્યું. પગ ઉપાડતા મુશ્કેલી પડવા લાગી. મારો આતમા મને ડંખ મારવા લાગ્યો. મને લાગ્યુ કે જાણે હજારો મધમાખો મારા શરીર પર ડંખ મારી રહી છે. જાણે આખે શરીરે આગ ઊઠી હોય એવું મને લાગવા માડ્યુ.

'પછી તો જે દોટ દીધી ને સીધો અહીં તમારે દરવાજે આવી ગયો. પછી જે બન્યુ તે તો તમે જાણો છો. ડૉકટર સા'બ, તમે મારા માથા પર હાથ મૂકી મને માફ કરો. ફરી કોઈ દા'ડો આવું પાપ નહીં કરું.' કહી કરસન પગી મારા પગ પર માથું મૂકી પડ્યો રહ્યો.

અને તે સમયે પ્રભાત થવા આવ્યું હતુ. મેં તેને માથે હાથ ફેરવ્યો અને ધીમે ધીમે તે શાત થઈ ગયો.

ત્યારથી કરસન મારા દવાખાનામા જ નોકર તરીકે કામ કરે છે અને લોકો એને કરસન ભગત તરીકે ઓળખે છે.

★

એક વર્તમાનપત્રમા નાનકડી ભૂલ થઈ જવાથી વાચકોના અસંખ્ય પત્રો આવી પડ્યા. આ પત્રોના જવાબમા તંત્રીએ એક ટૂંકી નોંધ લખી: 'એવો વકીલ જે પોતાની ભૂલથી એકાદ મુકદ્દમો પણ હારી ન ગયો હોય, એવો રેડિયો એનાઉન્સર જેણે કદી પણ કોઈ શબ્દનો ખોટો ઉચ્ચાર કર્યો ન હોય, એવો ગવૈયો જેણે રાગ ગાવામા કદી પણ ભૂલ ન કરી હોય, એવો ટપાલી જેણે કોઈ વાર પણ ખોટે નામે પત્ર આપ્યો ન હોય અને એવી મહિલા જે કદી દાળ કે શાકમા મીઠું નાખવાનું ભૂલી ન હોય, જો ક્યાંય પણ મોજૂદ હોય તો વાચકગણ અમને બતાવે અમે તેમને મળીને ખૂબ ખુશી થઈશુ. છતાં ત્યાર પછી પણ અમે જાણવા માગશુ કે વાસ્તવમાં તે શુ માણસ છે?'

Rs.
તંબાકુની કહાણી... નં. ૮
Panama
20
CIGARETTES
Specially blended for a cool and pleasant smoke from selected Virginia Tobacco leaves

આપણા કરોડો ભારતવાસીઓના ઉપયોગ માટે આપણે આપણા દેશમાં સિગારેટો ઉત્પન્ન કરી શકીએ એમ છીએ. માનવબળ, મૂડી અને માલ—આપણી પાસે છે. તે છતાં, આઝાદ ભારતમાંય સ્વદેશી સિગારેટોનો ઉદ્યોગ જોઇએ તેટલો ફૂલ્યો ફાલ્યો નથી. વાંક મૂડીના અભાવનો નથી, દોષ પુરૂષાર્થનો નથી, વાંધો કસબીઓનો નથી પરંતુ પ્રશ્ન, ભારતની ધરતી પર જેની હજુયે આણ વર્તે છે, એ વિદેશી કંપનીઓના સંઘબળની ઇજારાશાહીનો છે.

પનામા

એક સરસ સીગારેટ છે—

તે છેલ્લી ઘૂંટ સુધી એકધારી લિજ્જતદાર છે

મુંબઈ ૫૭

હિંદનો આ પ્રકારનો
મોટામાં મોટો
રાષ્ટ્રિય ઉદ્યોગ

GT 709 GUJ

Greens' Advtg.

દુનિયા ઝૂકતી હૈ....

શ્રી જયંતી પટેલ

રોજ સવાર થાય છે. સવાર થાય અને તમે ઊઠો, છાપુ વાચો, તમને થાય કે દુનિયા હમચચી ઊઠી છે, હકીકતમા દુનિયા હચમચી ઊઠી નથી, પણ છાપાવાળાએ તમને છાપું વેચી દીધુ છે જૂના ભક્ત કવિઓએ 'જંજાળ' શબ્દ શોધી કાઢ્યો હશે ત્યારે એમના મનમા આવો જ કંઈક ખ્યાલ હશે એવુ મારું માનવુ છે મારી સ્ત્રીની સામે જોઉં છું અને 'માયા' શબ્દની શક્તિની મને સ્પષ્ટતા થઈ જાય છે. બીજાની સ્ત્રીની સામે જોઉં છું અને માયાજાળ એટલે શુ એ સ્પષ્ટ થઈ જાય છે. બાકી જાદુગરની માયાજાળ વિષે જાણવા છતા હું પૈસા ખર્ચીને એ જોવા જાઉં છુ. આમ કેમ બને છે? એનુ નામ જ સંસાર! બાકી તો જ્યા જ્યા સંસાર ત્યા ત્યા જંજાળ તો ખરી જ.

સવારે ઊઠો અને દૂધવાળો તમને જે દૂધ આપે છે તેમા પાણી ભેળવેલુ જ મળે. અનાજવાળાની દુકાનેથી અનાજ ખરીદો અને કાકરા એવા પ્રમાણસર ભેળવ્યા હોય કે અનાજમા કાંકરા તો આવે જ, એ વાત તમે વેલ ઉપર ફૂલ આવે એટલી સ્વાભાવિકતાથી સ્વીકારતા થઈ જાઓ છો. શાક તોલમા ઓછુ, ટિકિટ લેવા જાઓ તો લાઈન લાઈન લાગેલી હોય ત્યા ગિરદી ગિરદી થાય ત્યા ગોટાળો ગોટાળો હોય ત્યા ખરીદનારની સગવડ ખાતર 'બ્લેક મારકેટ'. સાચુ બોલો! સાચું ના બોલો તો તમે કહો તેના સમ (આ ટેક્નિક કેમ લાગે છે?) ફિલ્મની ટિકિટ બ્લેક મારકેટમાંથી ખરીદીએ છીએ એ કેટલું સ્વાભાવિક લાગે છે! સ્વાર્થ માટે અસત્ય બોલીએ છીએ ત્યારે સત્ય કરતા પણ આ કલદાર સત્ય કેટલુ પ્રિય લાગે છે. મૂળ સત્યથી આંખ આડા કાન કરીએ એટલે આ કલદાર સત્યનુ જ્ઞાન થાય. જ્ઞાનોદય થયો એટલે 'દુનિયા ઝૂકતી હૈ, ઝુકાનેવાલા ચાહીએ,' એ સૂત્રની તમને ઝાંખી થાય.

પછી તો એ સૂત્રના વ્યાવહારિક વપરાશથી ધીમે ધીમે એનો કસબ તમારા હાથમાં આવી જાય. સૂત્રના આ કસબની શરૂઆત વેપારીઓએ બહુ જ નમ્રતાથી કરી હતી શરૂઆતમા નમ્ર થઈ જઈને એણે કહ્યું હતુ કે હું તો ભાઈ, મારા માટે વેપાર કરું છું અને દિવસ જતા નમ્રતામા સ્વાદ લાવવા એણે લીબુ નિચોવ્યુ કે વેપાર તો તમારી સેવા માટે કરું છુ. દિવસ જતાં એણે જોયુ કે આ સ્વાદ પણ કોઠે પડી ગયો છે, એટલે એણે શરૂ કર્યું કે વેપાર એ કંઈ મારા કે તમારા માટે નથી થતો. એ તો મનુષ્યની સેવા માટે કરીએ છીએ અને મનુષ્યની સેવા એ જ ઈશ્વરની સેવા. બિચારો ઈશ્વર હસતો હતો, પણ વેપારી એમ કંઈ હસવાથી ગભરાઈ જાય નહિ હસ્યા એમા શુ વળ્યુ? આપણને શુ મળ્યુ, એ વાત કરો ને!

આ સૂત્રના ચલણનો વપરાશ કંઈ વેપારમાં જ છે અને રાજકારણ અને સાહિત્ય તથા કલામા નથી એવુ નથી 'દેશના વિકાસ માટે તમારો મત અમારા પક્ષને આપો' એ જો રાષ્ટ્રીય સૂત્ર છે તો 'શાંતિ માટે યુદ્ધ અનિવાર્ય છે,' એ આંતરરાષ્ટ્રીય સૂત્ર છે. સાહિત્ય અને ફિલ્મની કળામાં લોકો હોશિયારીથી પુસ્તક અથવા ફિલ્મ ઉપર પ્રતિબંધ લાવે છે. બીજા દિવસથી પ્રતિબંધવાળું જ

COLGATE
DENTAL CREAM
COLGATE
DENTAL CREAM
COLGATE
TOOTH POWDER

કોલગેટ વડે શ્વાસની દુર્ગંધ અટકાવો અને તેમજ સારાયે દિવસ પર્યંત દાંતના સડાનો પૂર્ણ નાશ કરો

કેમકે: માત્ર એકજ વાર બ્રશ કરવાથી કોલગેટ ડેન્ટલ ક્રીમ ૮૫ ટકા સુધી કોહવાટ અને દુર્ગંધ પેદા કરતા બેક્ટિરિયાનો નાશ કરે છે.

વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગથી એ સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે કે ૧૦માંથી ૭ કિસ્સાઓમાં ખરાબ શ્વાસને કોલગેટ તરત જ અટકાવે છે. અને ભોજન બાદ તરતજ બ્રશ કરવાથી કોલગેટવિધિએ દંત-ચિકિત્સાના સમસ્ત ઇતિહાસમાં પહેલાના કોઇપણ સમય સરખામણીમાં અધિક વ્યક્તિઓ માટે અધિ પ્રમાણમાં દાંતના સડાને અટકાવ્યો છે. માત્ર કોલગેટની પાસે જ આવું પ્રમાણ છે.

માત્ર જમ્યા પછી કોગળા કરવા એ પૂરતું નથી-દરેક ભોજન બાદ તમારા દાંતને નિયમિ કોલગેટ વડે બ્રશ કરો. તેના ક્રિયાશીલ ફીણ દાંતની વચ્ચેના અદૃશ્ય પોલાણમાં પ્રવેશે છે અને દાંતના કોહવાટ તેમજ શ્વાસની અત્યંત દુર્ગંધ પેદા કરનારા સડતા ખોરાક કણોને દૂર કરે છે.

બાળકોને કોલગેટથી તેમના દાંત બ્રશ કરવા ગમે છે કેમકે લાંબા સમય સુધી ટકતો તેનો ફુદીના જેવો સ્વાદ તેમને ખૂબ ગમે છે.

કોલગેટ વડે નિયમિત બ્રશ કરવાથી
શ્વાસની દુર્ગંધ નાશ પામે છે
દાંતનો સડો દૂર થાય છે.
દાંત ચકચકિત
અને શ્વેત રહે છે

તમને પાવડર ગમતો હોય તો તમે કોલગેટ ટુથ પાવડરમાંથી આ બધા લાભો મેળવો...એક ડબ્બો મહિનાઓ સુધી ચાલે છે।

અધિક શુદ્ધ અને સ્વચ્છ શ્વાસ... અધિક શ્વેત દાંત માટે દુનિયાના બીજા કોઇપણ ડેન્ટલ ક્રીમ કરતાં કોલગેટની ખરીદી વધારે લોકો કરે છે.

[illegible]

પુસ્તક અને ફિલ્મ જોવા લોકો તલપાપડ થઈ જાય છે. તમે કોઈને કહો નહિ તો હું તમને એક ખાનગી વાત કહું. મને પણ એવાં પુસ્તકો અને ફિલ્મમા રસ પડે છે. દુઃખ એ વાતનુ જ થાય છે કે આ પ્રકારનાં પુસ્તક અને ફિલ્મમાં જે વસ્તુ વાંચવા અને જોવાની મારી ઇચ્છા હોય છે તે વસ્તુને બદલે ફક્ત વેચનારાનો કસબ જ જોવા મળે છે. નદી જેમ પટ વિશાળ થતાં વહેણ બદલે છે તેવું જ આ કસબના વિકાસનું પણ છે. આજે હવે સાહિત્યમાં અને નાટકોમાં સરકારી ઇનામો લેવા પડાપડી થાય છે. એ પડાપડી વસ્તુનું ઊંચું ધોરણ જળવાય છે માટે નહિ, પણ એમાંથી બે પૈસા મળી રહે અને નબળી વસ્તુ સબળીના સિક્કા હેઠળ વેચાય તે જ હેતુ છે.

તમારા અને મારા બાપદાદાનાં લગ્ન તેમણે પોતે નહી કરેલા, પણ કોઈ કે ખાનદાન કુળ કે ધનની ખૂબીઓ બતાવીને એમને પરણાવી દીધેલા. આજની વાત જુદી છે. આજે લોકો રૂપને મહત્ત્વ આપે છે. રૂપ એટલે શું? તમને કોણે ઝુકાવ્યા એની કરામત રૂપ સિવાય છે ક્યાં? મારી વાત જુદી છે. હું આમાંની એક પણ વસ્તુમાં લલચાયો નથી એનું કારણ શું મેં મારા ઉપર કાબૂ મેળવ્યો છે? હું તો માણસોના પ્રેમનો અને હિતેચ્છુઓની શુભેચ્છાઓનો ભૂખ્યો છું. મારા હિતેચ્છુઓ આ વાત જાણે છે. આ દૃષ્ટિકોણને ધ્યાનમાં રાખીને મારા હિતેચ્છુઓએ બે ઉત્તમ ચલચિત્રની ભારેમાં ભારે ટિકિટો મારા લગ્નની ભેટ નિમિત્તે મોકલી હતી, જેથી હું એવુ આદર્શ ચિત્ર જોઈને મારું જીવન એવુ આદર્શ બનાવી શકું. હિતેચ્છુઓની શુભેચ્છાઓની મેં કદર કરી હતી. હું અને મારી પત્ની–અમે બન્ને ચિત્ર જોવા ગયાં હતાં અને ઘેર પાછાં આવ્યાં ત્યારે ઘરમાથી અમારા દાગીના અને પૈસા ચોરાઈ ગયા હતા. ફક્ત ટેબલ ઉપર શુભેચ્છકની ચિઠ્ઠી પડી હતી: 'આશા રાખું છું કે તમે જે જોયું તે તમને ગમ્યું હશે!'

★

મન મસ્ત હુઆ

મન મસ્ત હુઆ તબ ક્યોં બોલે. ટેક.
હીરા પાયો ગાઁઠ ગઠિયાયો,
બાર બાર વાકો ક્યોં ખોલે. ૧
હલકી થી જબ ચઢી તરાજૂ,
પૂરી ભઈ તબ ક્યોં તોલે. ૨
સુરત કલારી ભઈ મતવારી,
મદવા પી ગઈ બિન તોલે. ૩
હંસા પાયે માન સરોવર,
તાલ તલૈયા ક્યોં ડોલે. ૪
તેરા સાહિબ હૈ ઘટ માંહી,
બાહર નૈના ક્યોં ખોલે. ૫
કહે કબીર સુનો ભાઈ સાધો,
સાહિબ મિલ ગયે તિલ ઓલે. ૬

*

મન તોહી....

મન તોહે કેહિ વિધ કર સમઝાઊં. ધ્રુ૦
સોના હોય તો સુહાગ મંગાઊં,
બંકનાલ રસ લાઊં,
ગ્યાન શબ્દકી ફૂંક ચલાઊં,
પાની કર પિઘલાઊં. ૧

ઘોડા હોય તો લગામ લગાઊં,
ઊપર જીન કસાઊં.
હોય સવાર તેરે પર બૈઠું,
ચાબુક દેકે ચલાઊં. ૨

હાથી હોય તો જંજીર ગઢાઊં,
ચારોં પૈર બંધાઊં
હોય મહાવત તેરે પર બૈઠું,
અંકુશ લેકે ચલાઊં. ૩

લોહા હોય તો એરણ મંગાઊં,
ઊપર ધુવન ધુવાઊં,
ધૂવનકી ઘનઘોર મચાઊં,
જંતર તાર ખિંચાઊં. ૪

ગ્યાની હોય તો જ્ઞાન સિખાઊં,
સત્યકી રાહ ચલાઊં,
કહત કબીર સુનો ભાઈ સાધુ,
અમરાપુર પહુંચાઊં. ૫

કબીર

સુંદર વસ્તુઓ સર્વદા આનંદદાયક હોય છે.
એલ્યુમિનિયમની કોઈપણ વસ્તુ ખરીદતાં
'ક્રાઉન બ્રાન્ડ'નો જ આગ્રહ રાખો.

ક્રાઉન બ્રાન્ડ

PURE ALUMINIUM
THE CROWN

એલ્યુમિનિયમની

ક્રાઉન બ્રાન્ડ એનોડાઈઝ્ડ
થર્મિક જગ ડીલક્સ,
પિકનિક ટિફિન કેરિયર
અને નાસ્તા માટે સગવડભર્યું ટિફિન કેરિયર
વસ્તુઓ
અમારી ખાસ બનાવટ હોઈ
અતિ લોકપ્રિય બનેલ છે.
અમારી વિવિધરંગી એનોડાઈઝ્ડ વસ્તુઓ તેમજ ફોટોપ્રિન્ટ પદ્ધતિથી બનાવેલી
નામની પ્લેટો વસાવવી
એક અનેરો આનંદ છે.

☆

વિશુદ્ધિનું પ્રતીક :
ચોખ્ખા—વિશુદ્ધ એલ્યુમિનિયમમાંથી બનાવાય છે.

ખાતરીની મહોર :
માનવ—તંદુરસ્તી માટે તદ્દન સલામત છે.

પ્રતિષ્ઠાની મુદ્રા :
અરધી સદી ઉપરાંતથી કરોડોની સંખ્યામાં વપરાય છે.

સંતોષનું નિશાન :
વજનમાં હલકાં છતાં મજબૂત અને ટકાઉ છે. અને તેને કાટ ચઢતો નથી.

સુંદર : સસ્તાં :
વ્યાજબી ભાવે મળે છે : સર્વ સ્થળે સુપ્રાપ્ય છે.

જીવનલાલ (૧૯૨૯) લિમિટેડ

ક્રાઉન એલ્યુમિનિયમ હાઉસ, ૨૩, બ્રેબોર્ન રોડ,
કલકત્તા-૧

મુંબઈ • મદ્રાસ • રાજમહેન્દ્રી • દિલ્હી • એડન

'સત્યમેવ જયતે': પ્રજા બેવકૂફ કે પ્રધાન?

શ્રી મૂળરાજ અંજારિયા

નાનપણમાં જૂની સરકારી વાચનમાળામાં એક પાઠ આવતો. એમાં એક જણ કહેતો: 'કલ મૈં જંગલમેંસે આતા થા તબ એક જાલેમેં સો સાપ દેખા.'

'હોય નહિ.' સાંભળનારે કહ્યું, 'એક રાફડામાં સો સાપ કદી પણ સમાય જ નહિ.'

'તો સાઠ હોગા.' વાત હાંકનારે સોના સાઠ કર્યા.

'સાઠ પણ ન સમાય.'

'તો ચાર-પાંચ હોગા.' પેલો વળી નીચે ઊતર્યો.

'પણ આપણા જંગલમાં ક્યાંય સાપની રાડ નથી. તમને ભ્રમ થયો હશે.'

'તો ઐસા હોગા. સાલા કુછ ખખડાટ તો હુઆ થા.' ઝાડનાં પાંદડાંના ખખડાટને સાપ માની લઈ ભાગી આવેલાએ કહ્યું.

*

આવી જ વાત ખંભાતના તેલક્ષેત્ર વિષે હવે સંભળાય છે. ખંભાતમાં તેલ માટે પહેલું શારકામ થયું અને અવનવા અહેવાલો આવતા થયા.

એ અહેવાલો પરથી તો એવું લાગતું હતું કે ખંભાતવાસીઓએ હિજરત કરી બીજે રહેવા જવું પડશે અથવા ત્યાં વહેતી તેલની નદીઓ પાર કરવા હોડીઓ વસાવવી પડશે.

'આ કૂવામાંથી તેલ જડયું' અને તે કૂવામાંથી તેલના ફુવારા ઊડ્યા' ના અહેવાલો ત્રણેક વરસથી ઊડ્યા કરે છે. ત્યારે એ શુદ્ધ થઈ બજારમાં કેમ મળતું નથી? કે પછી 'એક જાલે મેં સો સાપ' જેવી જ એ વાત નીકળી? અને પછી 'સાલા, કુછ ખખડાટ તો જરૂર હુઆ થા.' જેવો બધો પ્રચારનો ખખડાટ જ હતો?

અને રહી રહીને તેલ ખાતાના પ્રધાનજીએ હવે નવડાવી નાખ્યા કે 'ખંભાતને અમે કદી તેલક્ષેત્ર છે એમ કહ્યું જ નથી.'

એટલું સારું છે કે, 'ખંભાતનું અસ્તિત્વ તો એમણે સ્વીકાર્યું છે. નહિ તો એમ પણ કહી દેત કે, 'ખંભાત? એ કઈ ચીડિયાનું નામ છે વળી?'

★

તમારા વાળનું સાચું સૌંદર્ય પ્રગટ કરવા માટે

કોલગેટ

પરફ્યુમ્ડ કેસ્ટર હેર ઓઈલ વાપરો

વાળની સ્ટાઈલ તમે ગમે
તે જાતની પસંદ કરતા હો પણ
કોલગેટ કેસ્ટર ઓઈલ નિયમિત
વાળ પર ઘસવું અત્યંત આવશ્યક છે
કેમકે તેનાથી તમારા વાળને
સત્ત્વશાળી પોષણ મળે છે તેમજ
તેની વધુ આકર્ષક રીતે વૃદ્ધિ થાય છે।

આજે લાખો કુટુંબોમાં હંમેશા સ્નાન કરતાં પહેલાં મગજ અને વાળ પર કોલગેટ કેસ્ટર હેર ઓઈલ ઘસવાની પ્રણાલિ ખૂબજ અગત્યની બની ગઈ છે. તમને એ જોઇને આશ્ચર્ય થશે કે આ સાદી ટેવને લીધે ઘાટા લાંબા અને ચમકદાર વાળની વૃદ્ધિ થાય છે અને તે વાળની ગૌરવપૂર્ણ તેજસ્વિતા તેમજ તેની યૌવનપૂર્ણ સત્ત્વશાલી ચમકને સજીવ રાખે છે.

તમામ લોકોની પ્રશંસા પામી
શકે તેવું તમારા વાળનું સાચું
સૌંદર્ય પ્રગટ કરવામાં કોલગેટ
સહાય કરે છે.

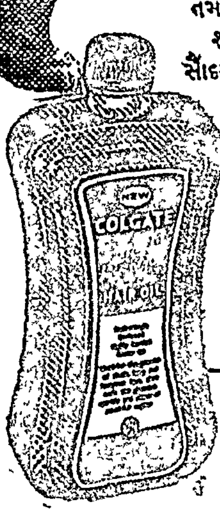

આનંદદાયક સુગંધ
—જેનાથી તમારું કુટુંબ મુગ્ધ બની જશે।

કોલગેટ

પરફ્યુમ્ડ કેસ્ટર હેર ઓઈલ

[illegible]

સંચય

[અન્ય સામયિકો મેળવીને વાચી નહિ શકતા 'અખંડ આનંદ'ના વાચકો માટે વિવિધ વિષયો પરત્વે પ્રતિષ્ઠિત સામયિકોમાથી તેમ જ નામાંકિત નાગરિકોના પ્રવચનોમાથી જાણવા જેવા વિચારો અહીં રજૂ થાય છે આમાના દરેક વિચાર સાથે તંત્રી સંમત છે, એમ માની લેવુ નહિ]

ચારિત્ર્યઘડતરની ખામી

આજે દેશ સમક્ષ સૌથી મોટો પ્રશ્ન પ્રજાના ચારિત્ર્યઘડતરનો છે. ભૌતિક લક્ષ્યો તો આપણે ખૂબ સાધ્યા. કરોડો નહિ, અબજો રૂપિયાના કામો આપણે કર્યાં છે. એકસો વર્ષમા નથી થયા તે તેર વર્ષમા કર્યાં છે. એથી છાતી ગજ ગજ ફૂલે છે. પરંતુ તેની સાથે પ્રજાનું નૈતિક ધન વધ્યું કે નહિ, એનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે છાતી બેસી જાય છે. આપણું નૈતિક ધન વધ્યુ નથી, જે વધારવાનું કામ સૌનું છે.

સત્તાસ્થાને છે તેઓ તેમ જ હવે પછી એ સ્થાનોએ આવે તેઓ સૌ ધ્યાનમા રાખે કે, સત્તાનો નશો ઘણો કપરો છે. દારૂના કરતા પણ તે ઘણો ખરાબ છે. એ ખ્યાલ રાખીને જો વર્તવામા આવે તો કામ ઘણું સહેલુ થઈ શકે.

સત્તાસ્થાને જતા ઘણાના મગજ ફાટી જાય છે. ઘણાને સત્તા પચતી નથી. કોંગ્રેસ સામે વિરોધ થવાનુ કારણ પણ આ જ છે.

શ્રી કલ્યાણજીભાઈ મહેતા

વાપરનારાઓ જ ભેળસેળ થતી અટકાવે

'ઇન્ડિયન સ્ટાન્ડર્ડ ઇન્સ્ટિટ્યુટ' અને ગ્રાહકોની મંડળીઓ દ્વારા સંયુક્ત રીતે દેશભરમા કરેલી નમૂના દાખલની તપાસમા કેટલીક આઘાતજનક હકીકતો બહાર આવી છે. આ અહેવાલ અનુસાર, હલકી બનાવટનાં ઘરવપરાશનાં વિદ્યુતસાધનો વાપરનારની જિંદગી જોખમમા મૂકે તેવા માલૂમ પડ્યાં છે. વળી હળદરમા સીસુ અને ક્રોમિયમના મિશ્રણથી બનાવેલો પ્રાણઘાતક રંગ ભેળવાય છે અને ખાંડેલા મરચામા રંગેલા લાકડાના વહેરના ભૂકાનુ મિશ્રણ થાય છે તેમ જ હલકી જાતના સાબુઓમા ચામડી તતડી ઊઠે તેવા પદાર્થો ભેળવાય છે, જે વાપરનારના આરોગ્યને માટે ખૂબ જ હાનિકારક છે. આ ચીજવસ્તુઓ બજારમા ઉઘાડે છોગ વેચાય છે. ઊતરતા ધોરણની અને આવી હાનિકારક વસ્તુઓનુ પણ એક બજાર ચાલે છે એ તો જાણીતી વાત હોઈને ઘણા સમયથી ચાલી આવતી આ બદી છે. જાહેર જનતાના આરોગ્ય સાથે ચેડા કરનારી આ બદીને અટકાવવા અધિકારીઓ તેમ જ ગ્રાહકો તરફથી કોઈ ખાસ અસરકારક પગલા લેવામા આવ્યાં નથી, એ ખરેખર આશ્ચર્યજનક છે.

દેશમા જ્યાં, જીવનરક્ષક ગણાય તેવી ઔષધિઓ અને દવાઓની ગુણવત્તા ઉપર નિયંત્રણ રાખી શકે તેવુ અધિકારી તંત્ર નથી ત્યા સ્વાસ્થ્ય અધિકારીઓ પાસે વપરાશની વસ્તુઓની ગુણવત્તા પર ચાંપતી તપાસ રાખવાની અપેક્ષા રાખવી એ કદાચ વધુપડતુ ગણાય.

હલકી બનાવટની આવી વસ્તુઓને લગતા પ્રશ્નોથી સજાગ રહેવા માટે પ્રત્યેક શહેરમા ગ્રાહકોનુ સંગઠન હોવુ આવશ્યક છે. ગ્રાહકોને તેમના પૈસાનો સંપૂર્ણ બદલો મેળવવાનો પૂરેપૂરો હક્ક છે.

'ટાઇમ્સ ઑફ ઇંડિયા'

અધૂરું આત્મનિરીક્ષણ

એક વાર પ્રજાના મત લઈને ચૂંટાઈ ગયા પછીથી કોંગ્રેસી ધારાસભ્યો કે સંસદ સભ્યો પ્રજાનો સંપર્ક જોઈતા પ્રમાણમાં સાધતા નથી એની સાથે કોંગ્રેસ સંસ્થાના કાર્યકરો પણ જોઈતા પ્રમાણમાં જાગૃતિ બતાવતા નથી અને જનતાને કોંગ્રેસ અને તેની સરકારોના કાર્યક્રમથી તેમ જ વિવિધ યોજનાઓથી સારા પ્રમાણમાં પરિચિત પણ રાખતા નથી. પરિણામે કોંગ્રેસ પ્રત્યે જનતાની ઉદાસીનતા ઊભી થઈ ચૂકી છે. એમાં કોંગ્રેસીઓમાં પરસ્પર ઘર્ષણ અને વાદવિવાદ તેમ જ ઝઘડાઓ વધી પડતાં જનતા પર એની વિશેષ પ્રતિકૂળ અસર થવા પામી છે. અને એટલા પ્રમાણમાં કોંગ્રેસને કેટલેક ઠેકાણે પરાજય ખમવો પડ્યો છે; અને ચોક્કસ ઠેકાણે કોંગ્રેસને મળેલા મતોનું પ્રમાણ પણ સારા પ્રમાણમાં ઘટવા લાગ્યું છે.

પ્રજાને દોરવાનો દાવો કરનારા અગ્રણીઓ પોતે જ જો સંકુચિતતા અને સ્વાર્થમાં રત રહેતા હોય, જો તેઓ જ અરસપરસ ઝઘડતા હોય, જો તેઓ જ પ્રાંતવાદ, પ્રદેશવા અને ભાષાવાદને નામે નિરર્થક વિવાદો ઊભ કરીને રાષ્ટ્રની એકતાને ખંડિત કરના પ્રવૃત્તિ કરતા હોય, તો તેઓ સામાન્ય પ્ર પર સારી છાપ પાડી શકે નહિ, તેમ પ્રજા આવાં અનિષ્ટોથી મુક્ત રહે એવ અપેક્ષા તેની પાસેથી રાખી પણ શકે નહિ એટલે આ અગ્રણીઓએ જ, કોંગ્રેસી કાર્ય કરોએ જ, પોતાની ગંભીર જવાબદા સમજીને વર્તન રાખવું ઘટે છે.

'મુંબઈ સમાચાર'

સમાજવાદને નામે ખોટો ભ્રમ

લોકોના મનમાં સમાજવાદનો જુદો ચિતાર ઘુસાડી દેવામાં આવ્યો છે. એમ કહેવામ આવે છે કે સમાજવાદ લોકોના ભલા મા છે. ખાસ કરીને એ ગરીબ લોકોના ભલા મા છે અને જે લોકો આ સિદ્ધાંતનો વિરોધ ક

દોડો ! દોડો !

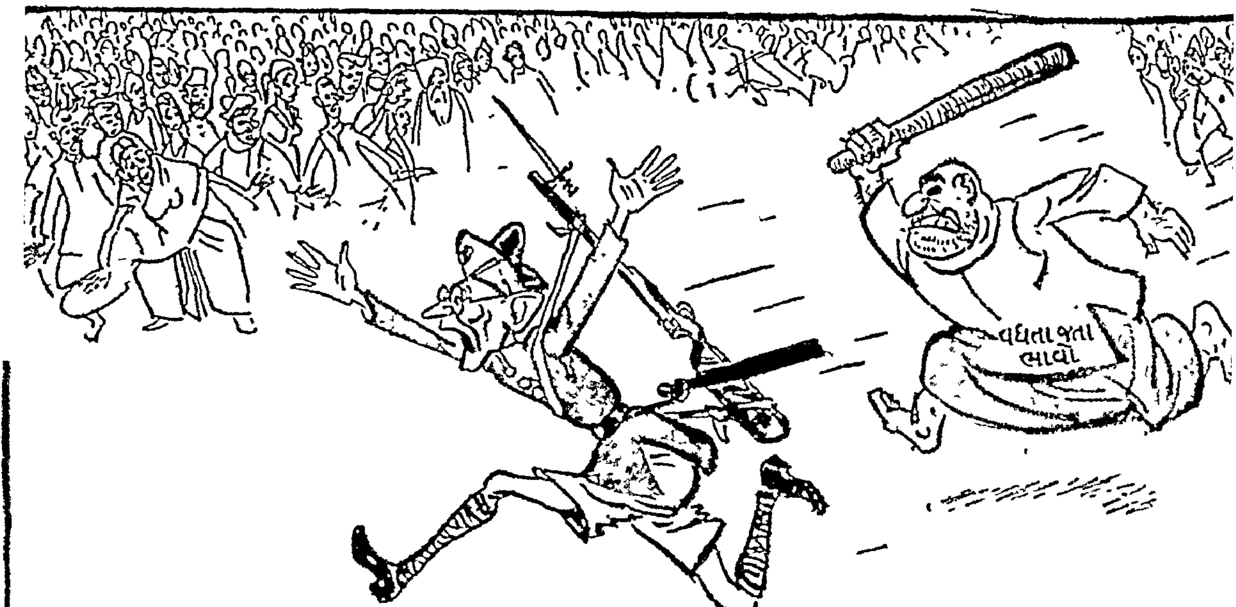

શ્રી મોરારજી દેસાઈએ વાપરનાર વર્ગને ભાવોના વિષચક્રને ડામવાનો પ્રયત્ન કરવા સુફિયાણી સલાહ આપી છે.

સૌજન્ય : 'શંકર્સ વિકલી'

છે ને બધા જનહિતના સિદ્ધાંતનો વિરોધ કરે છે; આ બાબત એક મોટો ભ્રમ છે અને તે દૂર થવો જોઈએ.

લોકોને આજની સરકાર એમ જણાવે છે કે, પંચવર્ષીય યોજનાઓ લોકોના ભલા માટે છે અને એ યોજનાઓની સફળતા માટે લોકો પાસેથી જે નાણું કર દ્વારા લેવામાં આવે છે તે પણ લોકોના ભલા માટે જ છે પરંતુ આમ સમજાવવામાં ચતુરાઈની યુક્તિ છે.

પંચવર્ષીય યોજનાઓ દ્વારા ભારત સમૃદ્ધિ સર્જે છે એવા જે અભિનંદનસૂચક સંદેશાઓ વિદેશી લોકો તરફથી મળે છે તેની પાછળ અહીં બનતી પરિસ્થિતિનું ખરું ચિત્ર નથી પરંતુ 'ઠંડા યુદ્ધ'ની મેલી નીતિરીતિઓ છે.

આજની ઘડીએ કોઈ ચીજની વધુમાં વધુ જરૂરિયાત હોય તો તે અધિક ઉત્પાદનની અને લોકોમાં કામ માટેની ધગશ પ્રેરવાની છે. આ સિવાયનો કોઈ પણ માર્ગ આપણી સમાજ વ્યવસ્થાને જોખમાવશે.

જો તાત્કાલિક કંઈક બદલો મળવાની ખાતરી મળે તો લોકોમાં કર આપવાની ભાવના જાગે છે અને વાજબી ઉત્તેજન મળે છે. ભારતમાં આથી કંઈક જુદી જ પરિસ્થિતિ છે. અહીં આયોજન તથા યોજનાઓની જે પ્રણાલી સ્વીકારવામાં આવી છે, તેનો બદલો તો લાંબા ભાવિમાં જ મળી શકે. હાલની તકે તો ઉજળા વળતરની કોઈ આશા રહે જ નહીં.

અત્યારે જે પ્રકારે યોજનાઓ તૈયાર થાય છે તે ગેરવાજબી રીતે જ થાય છે. આ આખી પ્રણાલી જ ખોટી છે. આનાથી તો કરનું માળખું અસહ્ય બની જાય છે, અને લોકોની બચત કરવાની શક્તિ ખલાસ થઈ જાય છે.

શ્રી ચક્રવર્તી રાજગોપાલાચારી

કોંગ્રેસ પ્રમુખની પ્રતિષ્ઠા

શ્રી સંજીવૈયા શ્રી સંજીવ રેડ્ડીના અનુગામી છે કે પરિસ્થિતિ એથી જુદી જ છે તે કહેવું મુશ્કેલ છે, જે હોય તે. પરંતુ જે કંઈ બની રહ્યું છે તે નૈતિક દૃષ્ટિએ સુસંગત તો નથી જ. આ બનાવથી કોંગ્રેસ લોકોની ટીકાને પાત્ર બની છે, જેની સંપૂર્ણ જવાબદારી વરિષ્ઠમંડળના શિરે છે. આ બેહૂદા બનાવના શ્રીગણેશ લગભગ અઢી વરસ પહેલાં જ મંડાઈ ચૂક્યા હતા. જ્યારે આંધ્ર પ્રદેશ કોંગ્રેસના અંદરઅંદરના વિખવાદને કારણે મુખ્ય પ્રધાનપદેથી શ્રી સંજીવ રેડ્ડીને હાથ ધોવા પડ્યા હતા. વિજેતા પક્ષે વરિષ્ઠમંડળના આશીર્વાદપૂર્વક સંજીવૈયાને શ્રી સંજીવ રેડ્ડીના અનુગામી તરીકે સ્થાપિત કર્યા તે વખતે એવું માનવામાં આવેલું કે વરિષ્ઠ મંડળનું વલણ એવી ધારણાથી રંગાયેલું હોવું જોઈએ કે શ્રી સંજીવ રેડ્ડી પક્ષના અંદરોઅંદરના વિખવાદો માટે દોષિત છે, પરંતુ તરત જ જ્યારે શ્રી સંજીવ રેડ્ડીને વરિષ્ઠ મંડળે શ્રીમતી ઇંદિરા ગાંધીના અનુગામી તરીકે કોંગ્રેસના પ્રમુખપદ માટે પસંદ કર્યા ત્યારે સૌ આશ્ચર્યમાં ડૂબી ગયા. તેમના આ નવા હોદ્દાની રૂએ, શ્રી સંજીવ રેડ્ડીએ ભારતનાં તમામ રાજ્યો અને તેમના પોતાના રાજ્યમાં પણ, કોંગ્રેસપક્ષના આપસના વિખવાદોને લગતા પ્રશ્નોના નિરાકરણનો, શક્ય પ્રયાસ કરવાનો હતો. એક રીતે જોતાં, ત્રીજી સામાન્ય ચૂંટણીમાં કોંગ્રેસને વિજયી કરવા પાછળ શ્રી સંજીવ રેડ્ડીની સ્વાભાવિક રીતે જ એવી ઇચ્છા હોય કે તેઓ ફરીથી આંધ્ર પ્રદેશના મુખ્ય પ્રધાન થાય, એ બનવાજોગ છે. આભાર માનો વરિષ્ઠ મંડળનો, કે પોતાને સ્થાનભ્રષ્ટ કરનાર મુખ્ય પ્રધાનને સ્થાને પોતે ફરી આવી શક્યા તે બદલ તેમને સંતોષ થયો હોવો જોઈએ. ફરીથી એવું માનવામાં આવ્યું કે વરિષ્ઠ મંડળનું વલણ એ માન્યતાથી રંગાયેલું હોવું જોઈએ કે શ્રી સંજીવૈયા શ્રી સંજીવ રેડ્ડીની માફક અંદરોઅંદરના વિખવાદ માટે દોષિત હતા અને પરિણામે શ્રી સંજીવૈયાની કોંગ્રેસના પ્રમુખ (અલબત્ત, શ્રી સંજીવ રેડ્ડીના અનુગામી) તરીકેની વરણીથી ઘણાને જરૂર આશ્ચર્ય થશે. જોકે એ કહેવું મુશ્કેલ છે કે આ આખાય પ્રકરણમાં, આ એક પ્રકારની ગોળ ચકરડી

જ સર્જાઈ ગઈ છે.

જો આવું કંઈ ન બન્યું હોત તો કોંગ્રેસના પ્રમુખપદ માટે શ્રી સંજીવૈયાની વરણીને પૂરેપૂરો આવકાર મળ્યો હોત. કારણ કે તેઓ બધી જ રીતે કાર્યક્ષમ વ્યક્તિ છે; વળી સત્તાધારી પક્ષના પ્રમુખપદે એક નવયુવક હોય એ ખરેખર આવકાર્ય પરિવર્તન ગણાય. ભૂતકાળમાં–સુદૂર ભૂતકાળમાં–નાની ઉંમરનાઓ પણ કોંગ્રેસના પ્રમુખ તરીકે ચૂંટાયા હતા; પરંતુ એક હરિજનને એ પદ માટે ચૂંટવાનો આ પહેલો જ બનાવ છે. શ્રી સંજીવ રેડ્ડીની બાબતમાં જેમ બન્યું તેમ શ્રી સંજીવૈયાને પણ આંધ્ર પ્રદેશનું મુખ્ય પ્રધાનપદું મેળવવામાં નિષ્ફળતા મળવા બદલ કોંગ્રેસ પક્ષનું પ્રમુખપદ વરિષ્ઠ મંડળે તેમને દિલાસા ખાતર આપેલ છે એવી છાપ જો ન પડી હોત તો શ્રી સંજીવૈયાની વરણીનું મહત્ત્વ અનેકગણું વધુ લેખાત. આમ કરીને વરિષ્ઠ મંડળે પક્ષના પ્રમુખની પ્રતિષ્ઠાને ઘટાડી છે એમ કહેવું યથાર્થ નથી, પણ ઘટાડેલી પ્રતિષ્ઠાને વધુ ઘટાડી છે એમ કહેવું વધુ વાજબી છે. કેટલાંક વર્ષોથી આ દિશામાં પગરણ તો મંડાઈ જ ચૂક્યાં હતાં. સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ બાદ કોંગ્રેસ પ્રમુખની રાષ્ટ્રવ્યાપી કામગીરીમાં આમૂલ પરિવર્તનની ખાસ જરૂર હતી. શ્રી કૃપલાણી જ્યારે નવીન પરિસ્થિતિ સાથે પોતાનો મેળ ન મેળવી શક્યા, ત્યારે તેમણે રાજીનામું આપી દીધું. બદલાયેલી કામગીરીનો અર્થ કંઈ એવો નથી થતો કે તેથી તે પદનો મહિમા ઘટે; ઊલટું નવીન પરિસ્થિતિ જોતાં તો એ ખાસ જરૂરી હતું કે કોંગ્રેસ પ્રમુખ, પક્ષના સંગઠનની સૌથી ઉચ્ચ વ્યક્તિ હોવી જોઈએ. પણ ખરું જોતાં આમ બન્યું નથી. ખરી હકીકત તો એ છે કે કોંગ્રેસ પ્રમુખનો હોદ્દો વાસ્તવમાં તો નામમાત્રનો રહી ગયો છે–જે વ્યક્તિ તે સ્થાને હોય તેની જ પ્રતિભા પર આ હોદ્દાની પ્રતિષ્ઠા અવલંબે છે. એટલે જ તો આજે એક કોંગ્રેસી, સત્તાધારી પક્ષના પ્રમુખ થવા કરતાં સૌથી નાનકડા રાજ્યના મુખ્ય પ્રધાન થવાનું વધુ પસંદ કરે તે જરાય આશ્ચર્યજનક નથી. આવી પરિસ્થિતિ ખરેખર ખેદજનક છે!

'ટાઈમ્સ ઑફ ઇંડિયા'

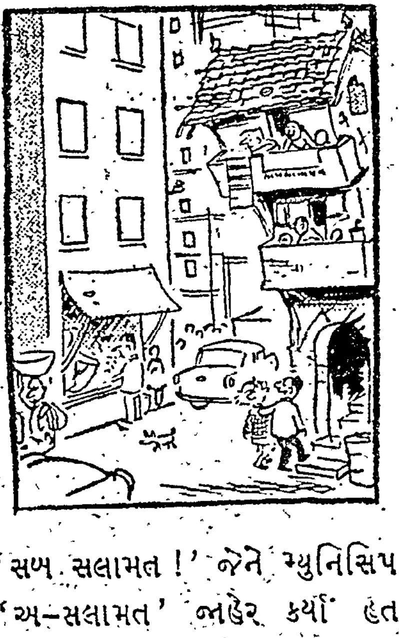

હવે 'સબ સલામત!' જેને મ્યુનિસિપાલિટીએ 'અ–સલામત' જાહેર કર્યાં હતાં તે કેસમાં અમારી જીત થઈ છે!

સૌજન્ય: 'ટાઈમ્સ ઑફ ઇન્ડિયા'

વાઘ–વરુ કરતાંયે બૂરું

ચીનની સંસ્કૃતિ અને ચીનાઓના ઘડતરમાં મહત્ત્વનો ફાળો આપનાર કોન્ફ્યુશિયસ એક વખત જ્યારે તેના ચેલાઓ સાથે એક ગામથી બીજે ગામ જતો હતો ત્યારે માર્ગમાં એક કબ્રસ્તાન પાસે તેણે એક સ્ત્રીને તાજેતરમાં જ બનાવેલી કબર પાસે બેસીને આક્રંદ કરતાં જોઈ તેને પૂછ્યું, 'બાઈ, કેમ રડે છે?' બાઈએ જવાબ આપ્યો, 'મારા સસરાનો અને મારા ધણીનો પણ એક વાઘે આ જ જગ્યાએ જાન લીધો હતો અને હવે મારા દીકરાના પણ એ જ હાલ થયા છે.' આ સાંભળી કોન્ફ્યુશિયસે પૂછ્યું: 'ત્યારે તું આ જગ્યા શા માટે છોડી જતી નથી?' બાઈએ જવાબ આપ્યો: 'કારણ કે અહીંની સરકાર જુલમી નથી.' આ ઉપરથી કોન્ફ્યુશિયસે તેના ચેલાઓને કહ્યું, 'ભાઈ, આટલું યાદ રાખજો કે જુલમી સરકાર વાઘ–વરુ

કરતાંયે વધારે ત્રાસદાયક છે.' આમ જીવનના અનુભવો ઉપરથી બોધસૂત્રો રચી કોન્ફ્યુશિયસ લોકોનાં જીવન સુધારવા મથતો.

'મુંબઈ સમાચાર'

'દાક્તર, પ્રથમ તારી પોતાની જ દવા કર!'

ઉચ્ચ કક્ષાના એક નિવૃત્ત અમલદારે, દેશની દશ મોટી કંપનીઓમાં કામ કરી રહેલ વ્યક્તિઓનું પૃથક્કરણ કરતાં, જાણવા મળ્યું છે કે આ નોકરિયાતોમાં મોટા હોદ્દા પરના ૨૦ ટકા પ્રધાનો અને ધારાસભ્યોના, ૧૫ ટકા સરકારના મંત્રીઓ (સેક્રેટરીઝ)ના અને ૨૫ ટકા સરકારના અન્ય અમલદારોના સગાઓ છે. એ તો જગજાહેર છે કે ખાનગી સાહસો પોતાની તરફેણમાં કામકાજ થાય એ માટે જ આવી નિમણૂકોને માન્ય રાખે છે; પણ આટલી બધી હદે સરકારી અમલદારોની 'કૃપા' ખરીદવામાં આવતી હશે તેની જાણ આમજનતાને ક્યાંથી હોય? આવી પરિસ્થિતિમાં, વહીવટી તંત્રમાં સડાને નિર્મૂળ કરવાનાં 'કડક' પગલાં લેવાઈ રહ્યાં છે, એવી કેન્દ્રના ગૃહપ્રધાનની ગંભીર જાહેરાત સાવ પોકળ જ લાગે. જ્યાં સુધી પ્રધાનો અને ઉચ્ચ અમલદારો આવી ગેરરીતિઓમાં સંડોવાયેલા રહેશે ત્યાં સુધી તેમની નીચેના માણસો પણ તેમનું અનુકરણ કરવામાં જરા પણ સંકોચ નહિ અનુભવે. જો શ્રી શાસ્ત્રી સડાને નાબૂદ કરવા બાબતમાં મક્કમ હોય તો તેમણે છેક ઉચ્ચ કક્ષાથી જ શરૂઆત કરવી રહી. નવી ઊભી થતી કંપનીઓના 'ખર્ચના હિસાબ અને તેના નોકરવર્ગની યાદી' તરફ વેધક દૃષ્ટિપાતની તેમ જ આપણી લોકશાહીમાં 'અમલદારોની કૃપા'નો ક્યાસ કાઢવાની ખાસ આવશ્યકતા છે.

એ તો જાણીતું જ છે કે, સડો તેમ જ બદીને નાબૂદ કરવાની સત્તાવાર પ્રાસંગિક જાહેરાતો સાવ બોખલી હોય છે અને તેનો કદી પણ અમલ થતો નથી. આ વસ્તુ સડા કરતાં પણ વિશેષ ભયંકર છે.

'ફ્રી પ્રેસ જર્નલ'

કોના બાપની દિવાળી!!

ઔદ્યોગિક મજૂરોને અસામાન્ય કામગીરી બદલ વર્ષે દશ લાખ રૂપિયા ઇનામ તરીકે આપવાની મજૂરખાતાની યોજના દિલ્હીમાંથી વખતોવખત નીકળતી અનેક યોજનાઓમાંની એક વધુ વિચિત્ર યોજના છે. શ્રી નંદાના મંતવ્ય પ્રમાણે આ ઇનામો ઉત્પાદનમાં વધારો, ગેરહાજર રહેવાની વૃત્તિમાં ઘટાડો, અને ઔદ્યોગિક શાંતિ જાળવનારાઓમાં વહેંચાશે. બીજા શબ્દોમાં કહીએ તો કામદારો પાસેથી જે સામાન્ય કામોની અપેક્ષા રાખી શકાય તેવાં કાર્યો માટે ઇનામો અપાશે અને જો આ કાર્યો 'અસામાન્ય' ગણાતાં હોય તો આપણું ગુણવત્તાનું ધોરણ ઘણું જ નીચું ગયું ગણાય.

એક જ દાખલો લઈએ. રૂરકેલામાં પોલાદ બનાવવાનાં અદ્યતન યંત્રો ચલાવવા ૧૧,૦૦૦ માણસો રોકેલા છે, જ્યારે યુરોપમાં આવું કારખાનું માત્ર ૭,૦૦૦ માણસો વડે ચલાવવામાં આવે છે. કેટલાક કારખાનાઓમાં ગેરહાજર રહેનારાઓની સંખ્યા ઘણી વાર ૪૦% જેટલા મોટા પ્રમાણમાં હોય છે. ઘણાં કારખાનાંમાં કે જ્યાં રાતપાળી ચાલતી હોય છે તેમાં

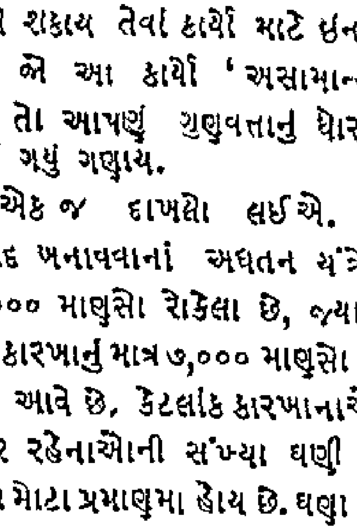
ચીનની નવી ઘૂસણખોરી
આજે ચીનની નવી ઘૂસણખોરી નથી

જેને માટે કામ કરું છું તે આ પત્રો મને પોતાને ગમતાં નથી. એ તો રોજબરોજ સનસનાટી જ ફેલાવે છે.

સૌજન્ય : 'ટાઇમ્સ ઑફ ઇન્ડિયા'

હાજર રહેનારા કારીગરોમાંના કેટલાક બે કલાકની ઊંઘ ખેંચી કાઢે છે. તાજેતરમાં એક જર્મન એન્જિનિયરે જ્યારે એક કારીગરને જગાડવાનું અવિચારી પગલું ભર્યું ત્યારે કારીગરો તેને ઘેરી વળ્યા હતા અને તેને ધમકી આપવામાં આવી હતી. ફરજની જવાબદારીવાળા એક 'ફોરમેન'નું ખૂન કરવામાં આવ્યું. હિન્દુસ્થાન સ્ટીલના ઉત્પાદનની બોનસની યોજના હેઠળ પગારના ૨૫% પ્રમાણે જ્યારે ગયે વર્ષે રૂરકેલા(જે પોતાની ઉત્પાદનશક્તિના ૩૫% જેટલું જ ઉત્પાદન કરે છે)ના કામદારોને બોનસ આપતાં ચોખ્ખું નુકસાન જ થયેલું. આવી પરિસ્થિતિમાં ઈનામ કોણ જીતશે?

'ટાઈમ્સ ઑફ ઇન્ડિયા'

શ્રી નંદાનું ફોરમ

પરવાના ધરાવનાર ઇજારદારો તેમના પોતાને માટે સહેલાઈથી ધન મેળવી શકે છે. અને રાષ્ટ્રીયકરણ પામેલા વ્યાપારઉદ્યોગોનું સંચાલન કરતા લાંચિયા અમલદારો તેની ચોરી નસો જેવા છે. તેને વ્યક્તિસંચાલિત અને જાહેર બજારનાં નિયમનો હેઠળ મૂકવાની જરૂર છે.

કોઈ પણ 'ફોરમ' આ સત્યને બદલી શકે તેમ નથી. આપખુદી, સર્વત્ર ફરજિયાતપણું, ગુલામીભરી મજૂરી વગેરે ન નિવારી શકાય એવા, સમાજવાદી શાસનનાં ટેકેદારો છે, જ્યારે અમુક લોકો પર 'કૃપાદૃષ્ટિ' અને સડો તેમજ બદી એ અમલદારી શાસનનાં લક્ષણો છે.

બીજી બાજુ મુક્ત અર્થતંત્ર દેશના લોકોની આગવી સંપત્તિમાં ગતિશીલતા ઉત્પન્ન કરે છે. વળી મુક્ત વેપારના કાયદાઓ લોકોની ઇચ્છાશક્તિ તેમ જ આંધળિયા દોટ પર આપોઆપ જ નિયંત્રણ કરે છે. જો આપણે દેશને સમૃદ્ધ અને સુખી કરવા માગતા હોઈએ તો આપણે આ બધું કરવું જ જોઈએ અને બીજા આપણને શું કહેશે એ ભય પણ ત્યજી દેવો જોઈએ. માત્ર સારાં હળ, સારા બળદો અને મહેનતુ તથા ખંતીલા ખેડૂતો જ પાકની પેદાશમાં વધારો કરે છે. આ સિવાયના તેમનામાં બીજા સુધારાથી પાકમાં જરાય વધારો થતો નથી.

મુક્ત અર્થતંત્રથી અમુક ગણ્યાગાંઠ્યા 'પહોંચેલા' માણસોના હાથમાં જ સર્વ કંઈ કેન્દ્રિત થઈ જશે એ ભયથી શ્રી નહેરુએ થોડાક, નોકરશાહીમાં માનનારાઓ તેમ જ પોતાના પક્ષના શેઠિયાઓના હાથમાં જ શક્તિ કેન્દ્રિત કરવામાં સફળતા મેળવી છે. ચાલુ દસકામાં ભારતમાં તો આ તેમનો સર્વમાન્ય અધિકાર થઈ પડ્યો છે. અને નોકરશાહીના આ અધિકારને કારણે જ વર્તમાન શાસકોને જે

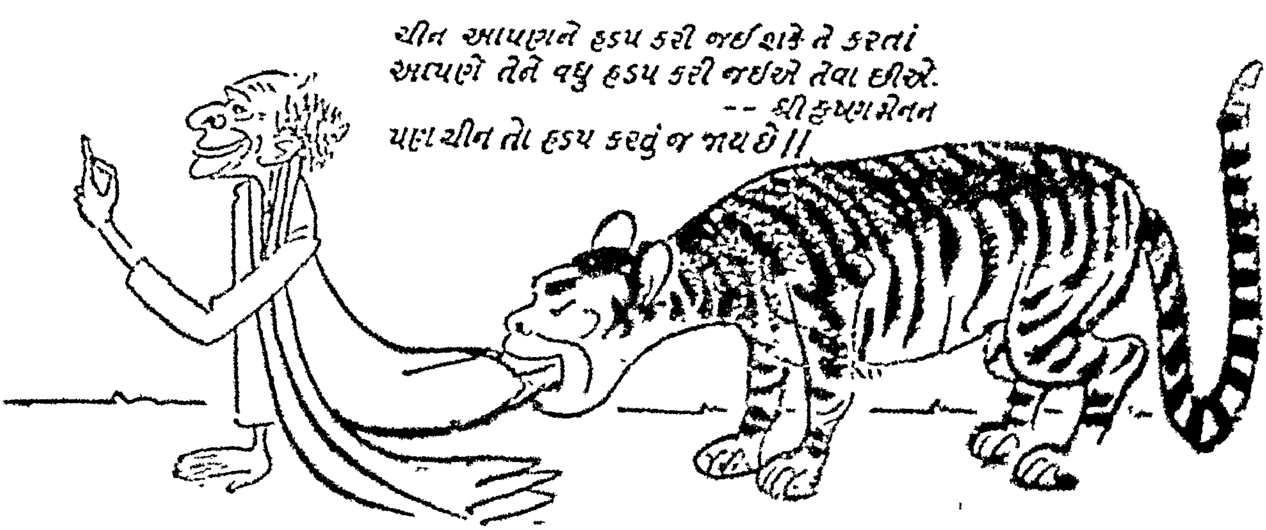
ચીન આપણને હડપ કરી જઈ શકે તે કરતાં
આપણે તેને વધુ હડપ કરી જઈએ તેવા છીએ.
-- શ્રી કૃષ્ણમેનન
પણ ચીન તો હડપ કરતું જ જાય છે !!

સૌજન્ય : 'શંકર્સ વીકલી'

કંઈ સલાહ આપવામાં આવે છે તેના તરફ આંખ આડા કાન કરવામાં આવે છે. કોઈ પણ 'ફોરમ' આવી દયાજનક પરિસ્થિતિમાં સુધારો કરવાને શક્તિમાન નથી.

શ્રી ચક્રવર્તી રાજગોપાલાચારી

•

સામ્યવાદી વિચારસરણી!

સરકારની મિલકતને નધણિયાતી ગણવામાં આવે છે અને આથી લોકો તેના બગાડ પ્રત્યે બેપરવા રહે છે, જ્યારે બીજા દેશોમાં આવા બગાડ માટે જવાબદાર પ્રધાનો પર તેમની ફરજ ચૂકવા બદલ કામ ચલાવવામાં આવે છે. કેટલીક વાર સરકાર જે બિનજરૂરી અને 'બેદરકારીપૂર્વકનો ખર્ચ' કરે છે તેને માટે જનતાને પોતાને જ કરવેરાના રૂપમાં ચૂકવવું પડે છે, એ હકીકતથી તે (જનતા) અજાણ હોય છે. તાજેતરમા જ રજૂ કરવામાં આવેલું કેન્દ્ર સરકારનું મહેસૂલી બજેટ ૧૯૫૦–૫૧ કરતાં ત્રણગણું મોટું છે, અને 'કેપિટલ' બજેટ તો વળી, ૧૯૫૦–૫૧ કરતાં તેરગણું મોટું છે. કરવેરાઓ અને સરકારી 'લોનો' માત્ર લોકોની આવકમાં જ ઘટાડો કરે છે, એટલું જ નહિ પણ નવી વપરાશની વસ્તુઓ તરફ આકર્ષે છે, જે વળી નવા રોકાણને ટેકો આપે છે. (અને આમ લોકો પાસેથી વધુ ને વધુ નાણાં ખેંચવાનું ચક્ર ચાલતું જ રહે છે.) સાથે સાથે આપણે ત્યાં દુનિયાની ભાવસપાટી કરતાં ચીજવસ્તુઓના ભાવો ૫૦ ટકા વધુ ઊંચે રાખવાથી તો નિકાસ–વેપાર ભાગી પડવાની સ્થિતિમાં છે. આ બધાના કારણમાં એટલું જ કહી શકાય કે સરકાર સામ્યવાદી વિચારસરણી–રાજ્યમાલિકીની નીતિને અનુસરે છે. આ બધું અણધાર્યું સ્વાતંત્ર્ય આવી પહોંચ્યું તેના વહીવટની ખામીને આભારી છે.

શ્રી જે. એમ. લોબો પ્રભુ

•

'ગાજ્યા મેહ વરસે નહિ!'

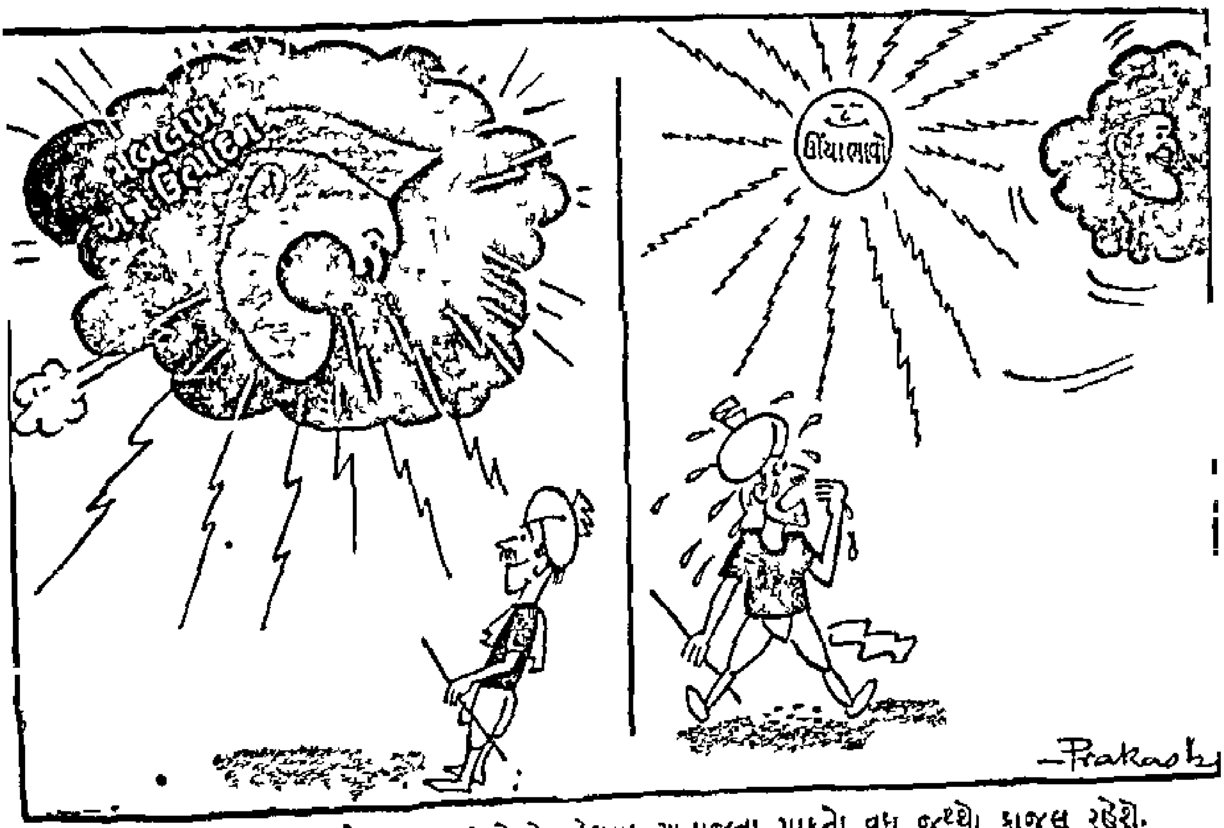

શ્રી અસ. કે. પાટીલે જણાવ્યું છે કે, દેશમા અનાજના પાકનો વધુ જથ્થો ફાજલ રહેશે.

સૌજન્ય: 'શંકર્સ વિકલી'

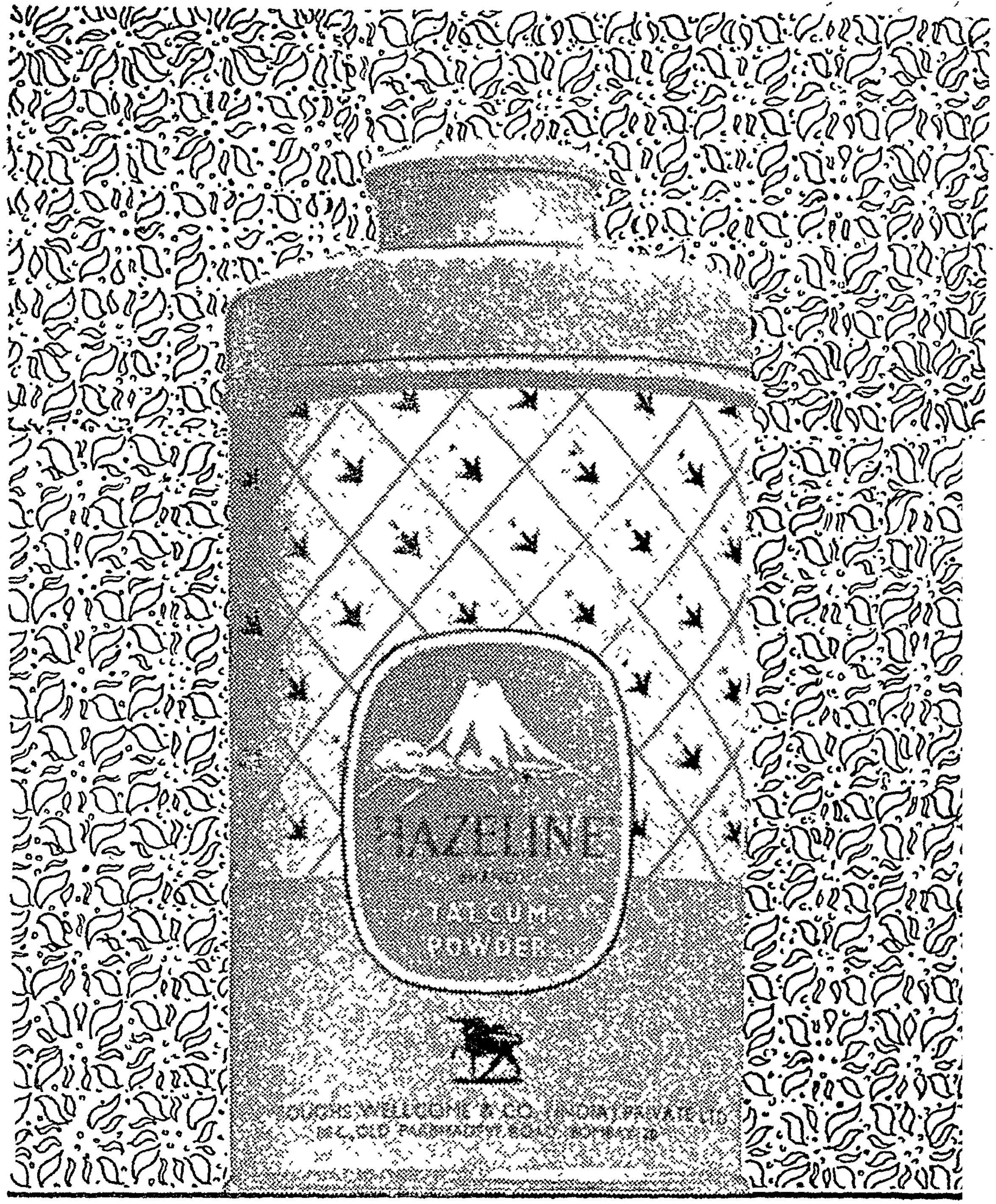

સુગંધિત અને સ્પર્શરોચક • 'હેઝલિન' ટૅલ્ક

મખમલ શો મુલાયમ પાવડર

હવા શો હલકો, સુંવાળો, મંદ સુવાસયુકત 'હેઝલિન' ટૅલ્કમ પાવડર ભીનાશને દૂર કરતો રહે છે અને દિનભર આપની ત્વચાને ખુશબોદાર તાઝગી અર્પે છે. 'હેઝલિન' ટૅલ્કમ પાવડર હર જગ્યાએ મળે છે. નયનરમ્ય ભૂરા-શ્વેત અને સોનેરી ડબા માટે નજર રાખતા રહો.

'હેઝલિન' ટૅલ્કમ પાવડર—બરોઝ વેલ્કમની બનાવટ.

વીજળીની તંગીનો પ્રશ્ન આજથી જ વિચારો

વીજળીની વર્તમાન તંગી, આપણને ૧૯૭૦ અથવા તો કહો કે ૧૯૮૦મા વીજળીની આપણી જરૂરિયાત અંગે અત્યારથી જ વિચારવાની ફરજ પાડે છે અને તેને માટે જળવિધુત તેમ જ કોલસા દ્વારા ઉત્પન્ન થતી વીજળીને લગતા નકશાઓ (અં. બ્લ્યૂ પ્રિંટ્સ) દરેક પ્રદેશ માટે અત્યારથી જ તૈયાર કરવા જોઈએ કે જેથી તેને લગતું કામ ટૂંક મુદતની અવધિમા પણ હાથ પર લઈ શકાય. કોઈ પણ વસ્તુને ભવિષ્યને ભરોસે ઠેલી ન દેવાય.

'ટાઈમ્સ ઑફ ઇંડિયા'

કૉંગ્રેસની નિષ્ફળતાનાં કારણો

એ તો હવે જાણીતી વાત છે કે, કૉંગ્રેસ પક્ષના આપસઆપસના ઝઘડા અને ખખેડા માત્ર જિલ્લા કે રાજ્ય કક્ષા સુધી જ વિસ્તરેલા છે એવું નથી. એ તો એથી આગળ વધીને, પક્ષની નીતિ નિર્માણ કરનાર સર્વોચ્ચ કક્ષા સુધી પ્રવર્તે છે. આ રીતે આદર્શો અંગે વાદવિવાદ કરતી સર્વોચ્ચ નેતાગીરીમાં મતભેદો પ્રવર્તતા હોય ત્યારે તેથી નીચલી કક્ષાની નેતાગીરીમાં હોદ્દાઓ મેળવવા પડાપડી થતી હોય તો તેઓ પણ એમના મુરબ્બીઓને જ અનુસરે એ સ્પષ્ટ છે. કૉંગ્રેસીઓમાં નજીવી બાબતો માટે ઝઘડા ઊભા થવાનાં મૂળ જોઈએ તો, એ પક્ષમાં એકસૂત્રીય રાજકીય દૃષ્ટિબિંદુ કેળવી સરખી સપાટી સ્થાપવામાં નેતાઓની સરિયામ નિષ્ફળતા જ જણાઈ આવે છે. કૉંગ્રેસ પક્ષ સત્તાસ્થાને હોવાથી કેટલાક સ્વાર્થી તેમ જ તકસાધુઓ તેના તરફ આકર્ષાય છે; વળી ભિન્ન ભિન્ન સામાજિક તેમજ આર્થિક હિત ધરાવનારાઓ પણ કૉંગ્રેસ–સંગઠન પર પોતાનો કાબૂ મેળવવાનો પ્રયાસ કરે તે પણ સ્વાભાવિક જ છે. પણ અત્યારે તો કૉંગ્રેસમાં ચારે બાજુથી અનિચ્છનીય તત્ત્વોનો ભરાવો ક્યારનોય ચાલુ થઈ ગયો છે; આ હકીકતની ગંભીરતા ઓછી આંકવા જેવી નથી.

'ફ્રી પ્રેસ જર્નલ'

યોજનાઓની નિષ્ફળતા

ત્રીજી પંચવર્ષીય યોજનાનું બીજું વર્ષ શરૂ થયું, છતાં જે પ્રમાણમાં પ્રજાએ ભારે કરવેરાનો બોજો સહન કરવો પડે છે, સમગ્ર પ્રજાએ જે પુરુષાર્થ કરવો પડે છે તેના પ્રમાણમાં યોજનાનાં ફળ મળતાં નથી; હોઠ ચાટવાનો જ સ્વાદ મળે છે, પેટ ભરાતું નથી, એવી ફરિયાદ જ્યાં ત્યાં સંભળાય છે. દસ વર્ષમાં માથાદીઠ આવક બાર ટકા જ વધે એ વધારો પરિશ્રમ અને ભોગના પ્રમાણમાં બહુ જ ઓછો છે એ ખરું, પણ તેની સાથે એ વિચાર પણ કરવો જોઈએ કે, માથાદીઠ આવકના પ્રમાણમાં આવક ખાનારાં માથાં કેટલાં વધ્યાં છે ?

જો આપણે આવા વસતિ–ધડાકાથી બચવું હોય તો દેશમાં જન્મપ્રમાણ ઘટાડવું જોઈએ. જો આવક કરતાં આવક ખાનારાનો વધારો થતો રહે તો દેશની ગરીબાઈનો અંત આવે નહિ. સુધરેલી દુનિયાના પ્રમાણમાં આપણું જીવનધોરણ એટલું બધું કંગાલ છે કે આ હિસાબે તો આપણે સો વર્ષે પણ વિકસિત દેશોની હરોળમાં આવી શકીશું નહિ.

આપણે કુટુંબનિયોજન વડે વસતિવધારો નહિ અટકાવીએ તો એ કામ કુદરત કરશે. અને કુદરતની રીત ક્રૂર છે–દુકાળ, રોગ, વિગ્રહ વગેરે.

આપણે અયોગ્ય માર્ગ તો ન જ અપનાવીએ. પણ યોગ્ય માર્ગો તો ગંભીરતાપૂર્વક અજમાવવા જ જોઈએ. બે બાળક થયા પછી નિર્બીજન અથવા નિષ્ફલત્વ (અં. સ્ટરિલાઈઝેશન) કરાવવા માટે સમજણ સાથે આકર્ષણો આપવાં જોઈએ અને ન કરાવનાર ઉપર કરવેરારૂપી બોજો વધારવો યોગ્ય છે કે કેમ તે પણ વિચારવું જોઈએ. લોકશાહીમાં કાયદા વડે આવી ફરજ પાડવાનું સુચન સ્વીકાર્ય નહિ બને, પણ અત્યારે જે રીતે કુટુંબનિયોજનનો મંદ પ્રચાર અને એથી પણ ઓછી સગવડો છે, આકર્ષણનો અભાવ છે એ જોતાં

'આવા તોફાની
બારકસને સાચવતાં ...'

આવા તોફાની બારકસને સાચવતાં કામકાજમાંથી કદી માથું જ ઊંચું ન આવે—દાખલા તરીકે એને સ્વચ્છ, સુઘડ રાખવા આખો દિવસ એનાં કપડાં જ ધોવાં પડે
સારે નસીબે હું સનલાઇટ વાપરું છું. સનલાઇટનું સમૃદ્ધ ફીણ એનાં કપડાંને એવાં તો સ્વચ્છ કરે છે. ફક્ત શુદ્ધ સાબુથી જ આટલી ઓછી મહેનતે આવી સરસ ધોલાઇ થઈ શકે.'

ફ્લૅટ નં. ૫૪, ભગતસિંગ માર્કેટ, નવી દિલ્હીના શ્રીમતી કમલા વાધવાણી કહે છે, 'કપડાં ધોવાને સનલાઇટ જેવો કોઈ સાબુ નથી.'

સનલાઇટ

SUNLIGHT
SOAP

આપનાં કપડાં માટે ઘણો હિતકારી છે!

હિન્દુસ્તાન લીવરનું ઉત્પાદન

S. 31-X52 GJ

વસતિવધારો અટકાવવામાં ભાગ્યે જ કંઈ સફળતા મળશે.

'જન્મભૂમિ-પ્રવાસી'

વિકાસઘટક કે ચકાસઘટક !

ગુજરાતના સિંચાઈપ્રધાન શ્રી વિજયકુમાર ત્રિવેદીએ આણંદના ગ્રામવિકાસ ઘટકની કચેરીની ઓચિંતી મુલાકાત લેતા તેમને કચેરીમાં કામ કરતા કર્મચારીઓને બદલે લગભગ ખાલી ખુરશીઓ અને ટેબલોથી ભરેલી કચેરી જોવા મળી હતી. ફરજ પર હોવા છતા મોટા ભાગના કર્મચારીઓ ઑફિસમા હાજર ન હતા અને માંડ માંડ હાજર રહેલા એક મહિલા કર્મચારી પણ બે વાગ્યા બાદ ફિલ્મ જોવા ગયાં હતાં.

આમ ઓચિંતી મુલાકાત દ્વારા તપાસ કરવાની ઉમેદ સાથે ગયેલા પ્રધાનને કચેરીના ફર્નિચર સિવાય બીજું કંઈ જોવા મળ્યુ ન હતું.

'મુંબઈ સમાચાર'

વર્ષોથી ઉપેક્ષિત આયુર્વેદશાસ્ત્ર

અમારી પાસે આયુર્વેદના સંશોધનની અપેક્ષા રાખવામાં આવે છે. અને તેય આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણે એનો સ્વીકાર થાય તેવી ઇચ્છા રાખવામાં આવે છે. પરંતુ આ માગણીને સંતોષવા માટે અમારી પાસે નથી સાધનસગવડ. વર્ષોથી કચડાયેલા અમે (વૈદ્યો) અમારી શક્તિ અને હિંમત ગુમાવી બેઠા છીએ. આ સંયોગોમા અમને હૂંફ મળે, અમારો સ્વમાનપૂર્વક વિચાર થાય એ જ અમારી ઇચ્છા છે. આજે લાખો રૂપિયા આરોગ્ય પાછળ ખર્ચવામાં આવે છે. અમારે લાખો રૂપિયા નથી જોઈતા. માત્ર થોડા હજાર રૂપિયા આપો તોપણ અમે અમારી તમામ શક્તિથી પ્રજાને સ્વીકાર્ય બને તેવા પ્રકારનાં વૈજ્ઞાનિક મૂલ્યાંકનો તૈયાર કરીને પ્રજા પાસે મૂકવાનો પ્રયત્ન કરીશું.

આ માટે અમને મમતાપૂર્વકની હૂંફ જોઈએ છે. આપણી સરકાર આટલો જ વિચાર અમારા માટે કરે તોય અમારું બળ વધશે. અમે ઉત્સાહથી આયુર્વેદનાં શાસ્ત્રોને લોકમાન્ય બનાવવાના પ્રયત્ન વિજ્ઞાનની મદદથી કરી છૂટશું.

વર્ષોથી અમારું શાસ્ત્ર ઉપેક્ષિત રહ્યુ છે. આજે પ્રજાનો સહકાર છે ત્યારે પણ આ શાસ્ત્ર સંબંધમાં ઉપેક્ષિત વ્યવહાર કરવામાં આવે છે. આયુર્વેદના સ્નાતકોનો દરજ્જો હલકો રાખીને આયુર્વેદની પ્રતિષ્ઠા હલકી દેખાય એવો જાણેઅજાણે ભાસ થાય છે અને એના કારણે જ આજે આયુર્વેદની કૉલેજોમાં હડતાળ પડે છે.

વૈદ્ય માગજી મોહનજી રાઠોડ (ચિકિત્સક)

આયુર્વેદનું ઉજ્જવળ ભાવિ

'આયુર્વેદનું ભાવિ ઉજ્જવળ છે અને અત્યારની તમામ પ્રવર્તમાન ઔષધપદ્ધતિઓમાં આયુર્વેદ મહત્ત્વનુ સ્થાન ધરાવે એ દિવસ હવે બહુ દૂર નથી. આયુર્વેદ અત્યારની અર્વાચીન ઔષધપદ્ધતિ સામે ટકી શકે એ દિવસ પણ આવશે.

આયુર્વેદની એની સઘળી શાખાઓમાં પુનઃ પ્રતિષ્ઠા સ્થપાય તે માટે તમામ મહત્ત્વના પગલાં લેવાઈ રહ્યાં છે.

સ્વાતંત્ર્ય પહેલાંના દિવસમા તે સમયના રાજાઓએ, ભૂતકાળમા આયુર્વેદે અસરકારક સેવા બજાવી હોવા છતાં તેને ઉત્તેજન આપવા માટે લગભગ કંઈ જ કર્યું નહોતું. સ્વાધીનતા પછી કેન્દ્ર અને રાજ્યોની સરકારો આયુર્વેદ તથા યુનાની પદ્ધતિને તેનું યોગ્ય સ્થાન પુનઃ પ્રાપ્ત થાય તે માટે સક્રિય પગલાં લઈ રહી રહી છે.

શ્રી ચંદ્રભાનુ ગુપ્તા
ઉત્તરપ્રદેશના મુખ્ય પ્રધાન

ખાનગી ટ્યૂશનો

આપણી શિક્ષણપ્રથાની કેટલીક વિચિત્રતાઓ પૈકી એક વિચિત્રતા ખાનગી ટ્યૂશનોની છે. ખમતીધર માબાપ પોતાનાં બાળકો માટે

આધુનિક મહિલાઓ

સાબુ અથવા ઘરગથ્થુ વસ્તુઓથી વાળ ધોતી નથી. સાબુથી વાળ ઝાંખા પડી જાય છે અને ઘરગથ્થુ બનાવટોમાં જે રજકણો હોય છે તે સહેલાઇથી ધોઈ શકાતા નથી.

ટાટાનો શેમ્પુ વાપરો

કારણ કે એનાથી વાળ સ્વચ્છ સુંદર અને સુગંધિત બને છે. એનું વિપુલ ફીણ મેલ દૂર કરી વાળને મુલાયમ અને ચમકદાર બનાવે છે. એની અનોખી મહેક ફરી પાછા વાળ ધૂઓ ત્યાં સુધી ટકી રહે છે.

વધારે સ્વચ્છ, મુલાયમ, ચમકદાર અને સુગંધિત વાળ માટે

ટાટાનો શેમ્પુ વાપરો

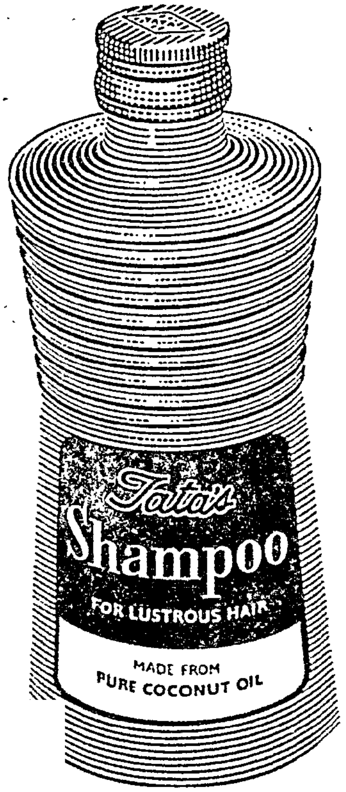
Tata's
Shampoo
FOR LUSTROUS HAIR
MADE FROM
PURE COCONUT OIL

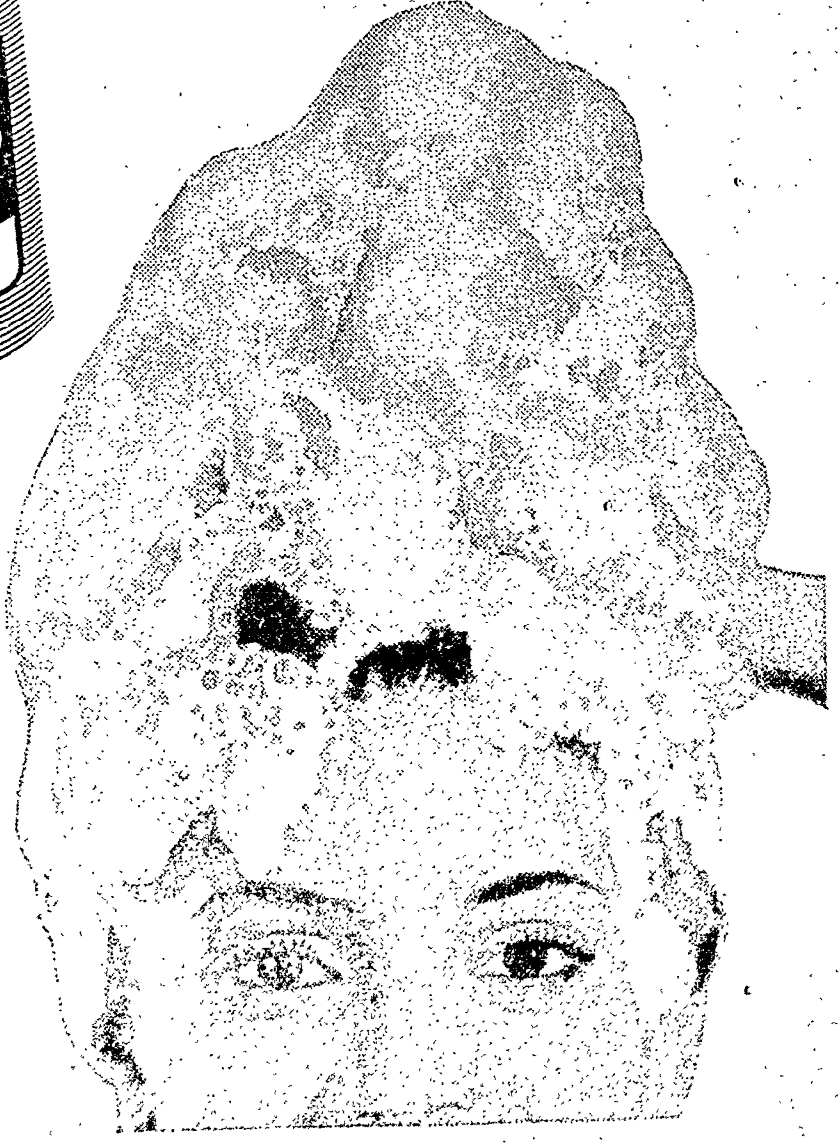

TSY-29

શાળાના સમય બાદ શિક્ષકોને ટ્યૂશન આપવા રોકે છે; અને કેટલાય શિક્ષકોએ બાળકોનાં માબાપ પર અમુક પ્રકારનું દબાણ લાવી તેઓ પોતાને જ ટ્યૂશન માટે ફરજિયાત રોકે એ કળામાં કુશળતા કેળવેલી હોય છે. આવી રીતે ચકડોળે ચડેલી ટ્યૂશન રાખવાની પ્રથા, આપણી શિક્ષણપદ્ધતિ વિષે બે વસ્તુ પર પ્રકાશ પાડે છે: **શાળામાં અપાતું શિક્ષણ સદંતર અપૂરતું છે અને બીજું, શિક્ષકોના પગારનું ધોરણ એટલું નીચું છે કે તેમને પોતાની આવકનાં ખૂટતાં પાસાં મેળવવા ખાનગી ટ્યૂશન કરવાં જ રહ્યાં.** બિહાર રાજ્યની સરકારે શિક્ષકો માટે ખાનગી ટ્યૂશનો કરવાની પ્રથા ઉપર પ્રતિબંધ મૂકવાનું જે સૂચન કર્યું છે તે મહત્ત્વભર્યું જણાય છે. બિહાર રાજ્યની સરકારનું, આ પ્રથાને નાબૂદ કરવાનું સૂચન બિલકુલ વાજબી છે; પરંતુ એનો અર્થ એવો તો નથી જ થતો કે આવી રીતે શિક્ષકોનાં ખાનગી ટ્યુશનો પર પ્રતિબંધ મૂકવાથી તેઓ આપોઆપ પોતાના વ્યવસાયમાં વધુ લક્ષ આપશે અને પોતાના પગાર કરતાં વધારાનાં નાણા મેળવવા બીજે ફાંફાં નહિ મારે. જો તેઓને ખાનગી ટ્યૂશનો કરતા રોકવામા આવશે તો તેઓ 'પાર્ટ-ટાઈમ' તરીકે બીજો કોઈ પણ ધંધો સ્વીકારશે તો ખરા જ અને આની ઉપર પણ જો પ્રતિબંધ ફરમાવવામા આવશે તો શિક્ષકોમાં ભયંકર નિરાશા વ્યાપી જશે. વળી આ બધા કરતાંય શાળાઓમાં શિક્ષણની શિથિલતાને પહોચી વળવા માટે કોઈ ચોક્કસ અને અસરકારક કાર્યક્રમના અભાવે, આ ખાનગી ટ્યૂશનો નાબૂદ કરવાનું પગલું, સંભવ છે કે શિક્ષણના ધોરણને વધુ નીચું ઉતારે.

'ટાઈમ્સ ઑફ ઇંડિયા'

આવી નાની બાબતોમાં ક્યાં પડીએ!

ગાઝીપુર (યુ. પી.) વિભાગના લોકસભાના સભ્ય શ્રી વિશ્વનાથ સિંગ ગાહમારીએ લોકસભાને જણાવ્યુ હતું કે ગાઝીપુર, આઝમગઢ અને બાલિયા વિભાગના કેટલાક ગ્રામજનોને તો માત્ર એક ટંકના ભોજનથી જ ચલાવી લેવું પડે છે.

આ બાબત માટે લોકસભામા શંકા કરતા અવાજો સંભળાયા ત્યારે તેમણે ફરીથી આ વાત જણાવી કહ્યુ કે, આ વિસ્તારમા ખેત-મજૂરોને આખા દિવસની રોજી માત્ર બે જ આના મળે છે!

શ્રી ગાહમારીને પૂછવામા આવતા તેમણે જણાવ્યું કે બે આનાની રોજી (અનાજના રૂપમાં) સામાન્ય રીતે અપાતા ૨॥ શેર અનાજ સાથે હતી કે કેમ, ત્યારે શ્રી ગાહમારીએ જણાવ્યું કે કા તો બે આના અથવા તો ૨॥ શેર અનાજ; બેમાથી કોઈ પણ એક.

શ્રીમતી સિન્હાએ શ્રી નહેરને જણાવ્યુ કે, આ સભ્ય બોલતા હતા ત્યારે તેમની આંખો ભીની થઈ ગઈ હતી.

વધુમા શ્રી ગાહમારીએ ઉમેર્યું, કે દક્ષિણ ભારતના સભ્યો અવારનવાર કહે છે કે 'ઉત્તર પ્રદેશના સભ્યો માટે કેન્દ્ર પાસે દાદ માગવાનું શા માટે મુશ્કેલ હોવુ જોઈએ? તેઓએ શ્રી નહેરુને કહેવું જોઈએ.'

પણ શ્રી નહેરુએ જ્યારે આ કથની સાભળી ત્યારે તેમણે માત્ર એટલું જ કહ્યું, 'આવી નાની બાબતોથી શા માટે ઉત્તેજિત જઈ જવુ જોઈએ? આપણે તો અત્યારે મહાન યોજનાઓ વચ્ચે ગૂંથાઈ ગયા છીએ.' (!) 'ટાઈમ્સ ઑફ ઇંડિયા'

'આકાશવાણી'ની હિંદીથી અસંતોષ

શ્રી નહેરુએ એક પત્રકાર પરિષદમાં જણાવ્યું હતું કે આકાશવાણીની હિંદીને સરળ બનાવવાના શ્રી ગોપાલ રેડ્ડીના પ્રસ્તાવ વિષે હું સંપૂર્ણ માહિતગાર નથી તોપણ અત્યાર સુધી આકાશવાણીમા જે હિંદી ભાષા વપરાતી આવી છે તેનાથી હું ભારે અસંતોષ અનુભવું છું. હું હિંદી ભાષા સારી રીતે જાણું છું એવી મારી માન્યતા છે. પણ આ આકાશવાણીની હિંદીને હું બરાબર સમજી શકતો નથી. આથી એક પત્રકારે પૂછ્યુ, 'જો આકાશવાણીની હિંદી તમે ન

સર્વત્ર લાવણ્યમયી લલનાઓનું પરંપરાગત સૌંદર્ય સાધન

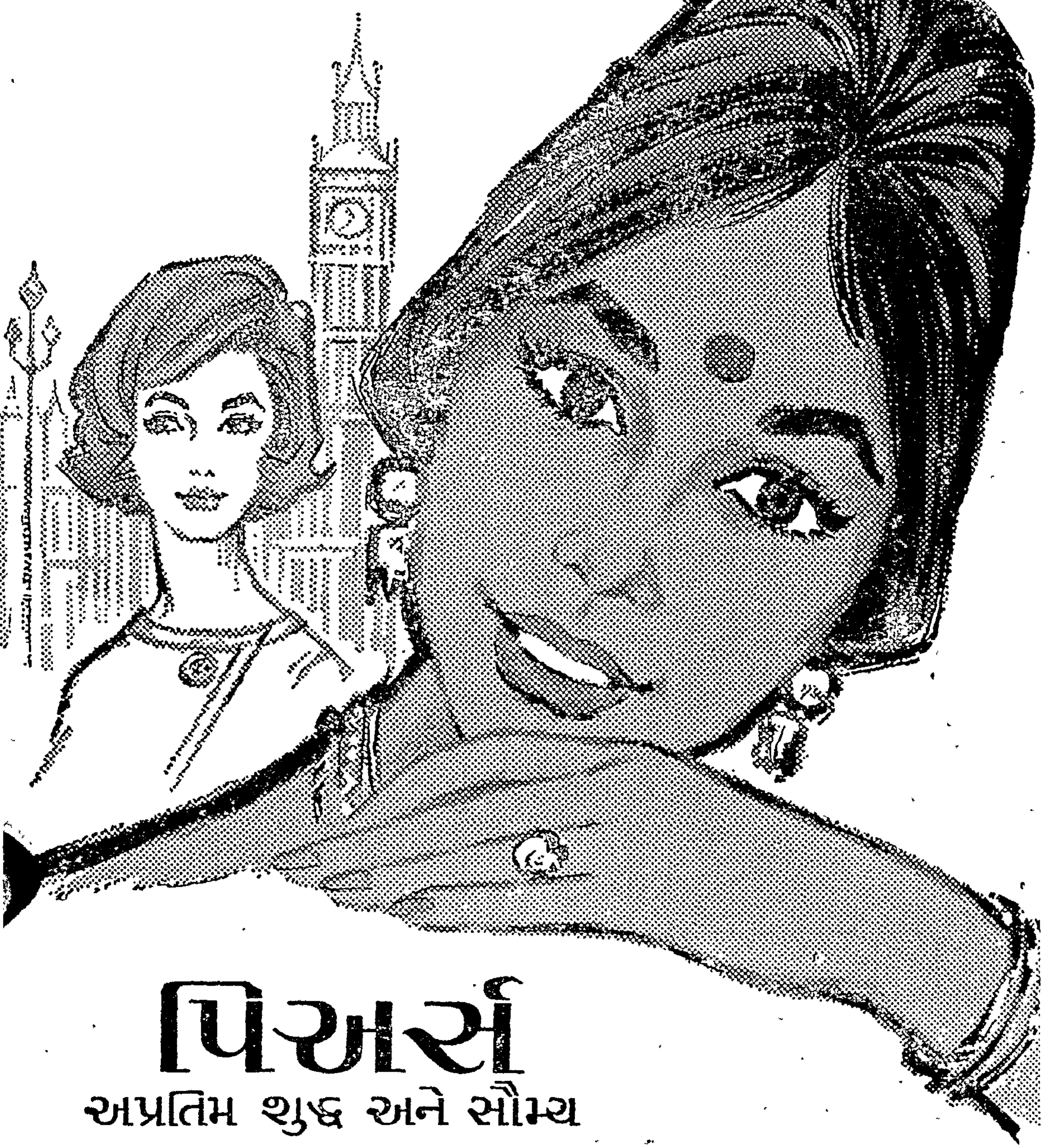

પિઅર્સ

અપ્રતિમ શુદ્ધ અને સૌમ્ય

પ્રભાતે સૌંદર્ય આરાધનાની સામગ્રી... અતિ શુદ્ધ, અતિ સૌમ્ય પિઅર્સ... દુનિયાભરની લાવણ્યમયી લલનાઓ માટે એ પરંપરાગત સૌંદર્ય સાધન છે.

પ્રથમ, પ્રાત:સ્નાન માટે સૌમ્ય પિઅર્સ સાબુ — બાળકની કોમળ ત્વચા માટે પણ મુલાયમ એવો પારદર્શક ગ્લિસરીનયુક્ત સાબુ. અને સ્નાન પછી મખમલ જેવો સુંવાળો સુગંધિત પિઅર્સ ટેલ્કમ — જેનાથી દિવસભર પ્રભાતની પ્રસન્નતા જળવાઇ રહે છે.

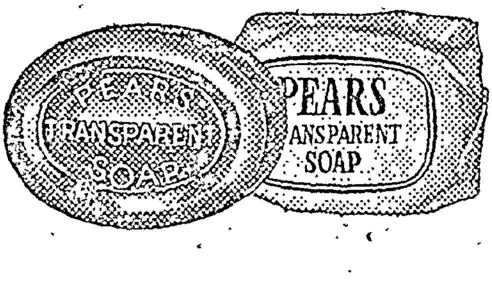
PEARS TRANSPARENT SOAP
PEARS
ANSPARENT
SOAP

PTP. 5-X52 GJ

હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડે એ. એન્ડ એફ. પિઅર્સ લિ. લંડન માટે ભારતમાં બનાવેલ

સમજી શકો તેવી હોય તો શ્રી કેસકરના દશ વરસના લાંબા કારોબાર દરમિયાન તેને કેમ ચલાવી લેવામાં આવી ?'

શ્રી નહેરુએ જણાવ્યું: 'કારણ કે આપણે ઘણાં જ સહિષ્ણુ છીએ !' પી. ટી. આઈ.

યુવાનો અને સિનેમા

યુવાનોના ગેરવર્તાવના બનાવોના ૫૦ ટકા કિસ્સાઓમાં સીધી કે આડકતરી રીતે આજનાં ચલચિત્રો જ જવાબદાર છે, એ હકીકત ખરેખર ખેદજનક છે.

ઘરેથી નાસી જનારા ઘણાખરા કિશોરોને મુંબઈનું આકર્ષણ તેના ફિલ્મ–સ્ટુડિયો અને ફિલ્મી અદાકારોને જ આભારી હોય છે. આ નાના સાહસિકો, ફિલ્મી દુનિયાના કેંદ્ર સમા મુંબઈના પ્રવાસ માટે કાં તો ઘરમાથી પૈસાની ચોરી કરે છે; અથવા તો ફિલ્મી અભિનેતા કે અભિનેત્રીઓને મળવાની કે ફિલ્મમાં જોડાવાની તેમની મહેચ્છા પૂરી કરવાનાં વચનો આપતા સમાજવિરોધી તત્ત્વોના હાથમાં સપડાય છે.

આ બાબતને લગતા આંકડા જોતાં જણાય છે કે બીજી કોઈ પણ ઉંમરના માણસો કરતાં આ કિશોરો જ વધારે ફિલ્મો જુએ છે. વિદ્યાર્થીઓ સિનેમાઘરોની ટિકિટબારી પર જામતી હારમા ઊભા રહેવા માટે શાળાએથી ગેરહાજર રહે છે. મર્યાદિત આવકવાળાં તેમનાં માબાપને તેઓ હેરાનપરેશાન કરે છે અને નાના નાના ગુનાઓ કરીને ફિલ્મ જોવા માટેના પૈસા મેળવે છે.

ગેરકાયદે દારૂનો ધંધો અને દાણચોરી એ તેમની કમાણીનાં મુખ્ય સાધનો છે, જેના દ્વારા તેઓ વારંવાર સિનેમાગૃહોની મુલાકાતો માટે જોઈતા પૈસા મળવી લે છે.

ભલાભોળા માણુસોને ઠગવાની, પાડોશીઓની રૂપાળી છોકરીઓ સાથે નાસી જવાની તેમ જ ઘરફોડ ચોરીઓ કરવાની તરકીબનું શિક્ષણ તેમને આ ફિલ્મો દ્વારા મળે છે.

આ લોકો જુવાન થતાં તેમની કિશોર અવસ્થામાં તેઓ જે શીખ્યા હોય છે તેને ભૂલી જતા નથી. આજે સંખ્યાબંધ લગ્નો નિષ્ફળ નીવડવાનું કારણ જોઈએ તો, યુવાન યુગલો પરણ્યા પછી આપસમાં નિરાશા અનુભવતાં જોવા મળે છે અને જીવનની નક્કર વાસ્તવિકતા સાથે પોતાનો સુમેળ સાધી શકતાં નથી. આ સિનેમાઓ તેમની સામે પ્રેમ, રોમાંસ, આરામ અને વૈભવનું ગુલાબી ચિત્ર રજૂ કરે છે. આ યુવાનો જયારે પોતાના અંગત જીવનમાં આવાં સુંદર સ્વપ્નો સાકાર કરી શકતાં નથી, ત્યારે નાસીપાસ થઈ ભાગી પડે છે અને પરિણામે તેમની સાથે સાથે તેમના કુટુંબ તેમ જ અન્ય વ્યક્તિઓને તેમના ભોગ થવું પડે છે. આમ કેટલાય ઘરો બરબાદ થાય છે.

*

હવે તો સિનેમા આપણા જીવનના એક અંગ જેવુ બની ગયુ છે. સમાજ પર તેની ભારે અસર પડોચે છે. આ સિનેમાને નિર્દોષ આનંદનું સધન કેવી રીતે બનાવવું એ આપણો એક મહત્ત્વનો પ્રશ્ન છે. ચલચિત્રોના નિર્માતાઓને તેમની આ નિર્માણકળાને સુધારવાની કંઈ પડી નથી. તેઓ તો સ્પષ્ટપણે જણાવે છે કે અમે કંઈ શિક્ષણ આપનારા નથી, અમે તો આનંદ આપનારા છીએ. જનતા જે માગે છે તે અમે આપીએ છીએ.

સિનેમાની માઠી અસર સામે જેહાદ જગાવનારાઓ કમભાગ્યે આજે બીજી જ દિશા તરફ વળી ગયા છે; અને આ પ્રશ્નને હલ કરવાના અદૂરદર્શી તેમ જ ઉપરછલ્લા પ્રયાસના કારણે તેઓ બુદ્ધિશાળીઓનો સહકાર ગુમાવી બેઠા છે.

જે સાધન લોકોના શિક્ષણ અને મનોરંજન માટે અતિ ઉપયોગી થઈ શકે તેમ છે તેનો યુવકોને ભયંકર રીતે અવળે માર્ગે અને ખોટી રીતે દોરવામાં દુરુપયોગ થઈ રહ્યો છે.

'સન્ડે સ્ટાન્ડર્ડ'

★

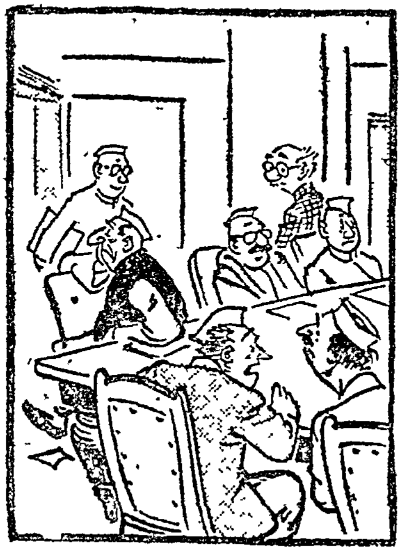

હવે એમને અપમાનજનક લાગે છે! કારણ કે એમના હાથ નીચે કોઈ નાયબ પ્રધાનની નિમણૂક કરવામાં આવી નથી!

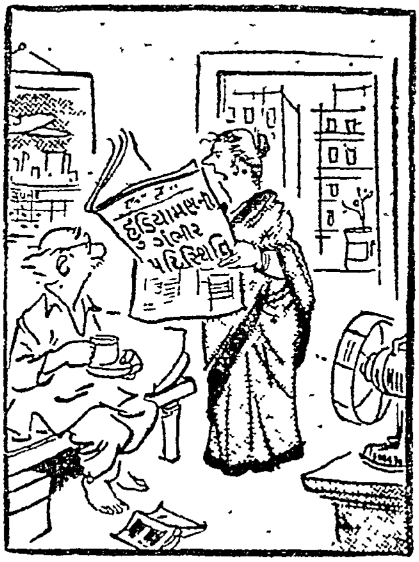
ઈંડિયામાંની ગંભીર પરિસ્થિતિ

મહત્ત્વની કામગીરી માટે પ્રધાનોના વિદેશગમન ઉપર પણ પ્રતિબંધ આવશે! હવે તો તે લોકોને આપણી સમસ્યાઓનો અભ્યાસ અને ઉકેલ અહીં જ કરવો પડશે!

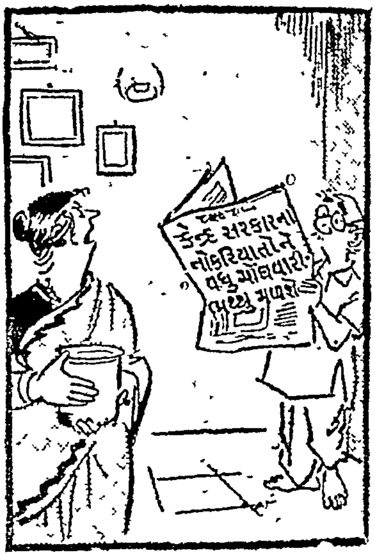
કેન્દ્ર સરકારના નોકરિયાતોને વધુ મોંઘવારી ભથ્થું મળશે

એથી શું? દુકાનદારોને પણ એની ખબર પડી જ જવાની!

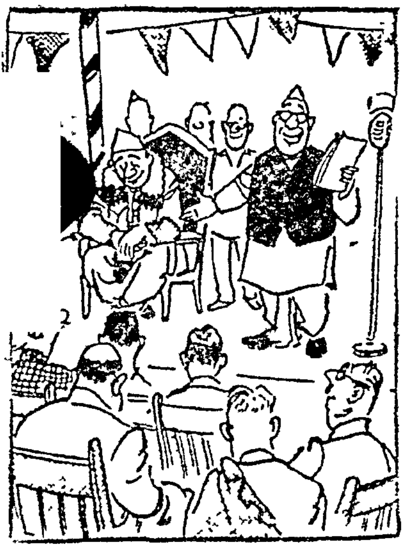

પેટાચૂંટણીમાં તેમની સફળતા એ ખરેખર સામાન્ય ચૂંટણીમાં તેમને હાર આપનાર મોટા ભાગના લોકો પરનો જ્વલંત વિજય છે.

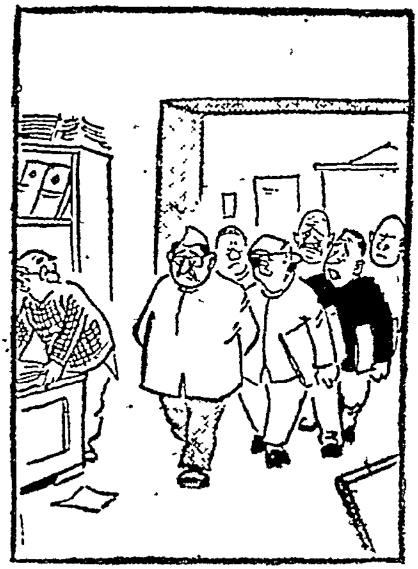

વારુ, જો આયોજન એ જ મોટી સફળતા હોય તો પછી આપણે શા માટે ચિંતા કરવી?

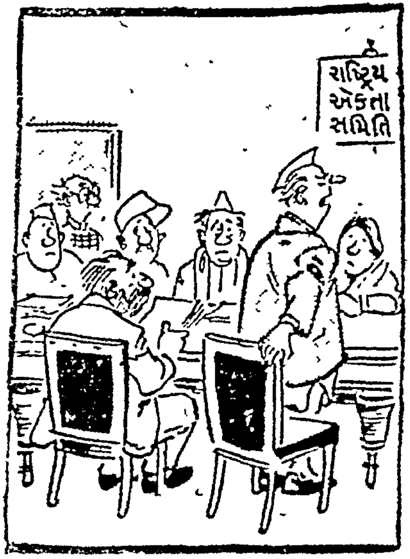
રાષ્ટ્રીય એકતા સમિતિ

સાહેબ, હું જાહેર કરવા માગું છું, કે આપણું રાજ્ય આપણા રાજ્યની જ રાષ્ટ્રીય એકતા પસંદ કરશે!

સૌજન્ય: 'ટાઈમ્સ ઑફ ઇન્ડિયા'

અંજન

લાલ ચીનની ભયંકર હાલત : ભારતને ચેતવણી

પેટનો ખાડો પૂરવા જેટલું પણ અનાજ દિવસો નહિ પણ મહિનાઓ સુધી ટળવળવા છતાં નહીં મળવાને કારણે માદરે વતનનો ત્યાગ કરીને અન્ય મુલકો તરફ જનારા લાખો માનવીઓનાં ટોળેટોળાંનો ઘડીભર ખ્યાલ કરો એટલે લાલ ચીનની વર્તમાન સ્થિતિનો તમને ખ્યાલ આવશે.

સને ૧૯૪૭માં ચીનના બે ભાગલા પડ્યા. એમાંના એક મોટા વિસ્તાર પર સામ્યવાદી શાસનનો આરંભ થયો. પેકિંગ પાટનગર બન્યું. અને માઓ ત્સે–તુંગે કોમ્યુનિસ્ટ શાસનના વડા તરીકે ચીનના આતર–બાહ્ય પરિવર્તનના પ્રયાસોનો આરંભ કર્યો. એક બાજુએ વિશ્વની મહાન સત્તાઓ સાથે સરસાઈ કરવા મથતા ચીનમાં આજે ભયાનક ભૂખમરો પ્રવર્તે છે.

મહિનાઓ સુધી લાઈનમાં ઊભાં રહેવા છતાં પેટપૂરતું અનાજ ન મેળવી શક્યાં હોય એવાં બાળકો, સ્ત્રીઓ અને વૃદ્ધો કોમ્યુનિસ્ટ શાસને નક્કી કરેલા રેશનનો પોતાનો હિસ્સો મેળવી શકતાં નથી. પેટનો ખાડો પૂરવા માટે ચોખા, ખાંડ અને માછલીનો નિયત થયેલ 'ક્વોટા' લાગલાગટ અનેક દિવસો પર્યંત હરોળમાં ઊભા રહેવા છતાં પણ ન મેળવનારાં હજારો ક્ષુધાતુર માનવીઓનાં ટોળેટોળાં કોમ્યુનિસ્ટ શાસનવાળા ચીનના પ્રદેશમાં અત્યારે નજરે પડે છે.

કોમ્યુનિસ્ટ શાસન નીચેના ચીનની દશા ગયા શિયાળામાં ભૂખ્યા રાક્ષસ જેવી હતી મંચુરિયાના બરફથી છવાયેલા સપાટ પ્રદેશ અને યુનાનનાં વાંસના જંગલો સુધીમાં તેમ જ શાંગહાઈ નજીકના જળધોધ સુધીના વિસ્તારમા સૌથી વિશેષ મહત્ત્વની બાબત માત્ર એક જ હતી અને તે ખોરાકની અછતની. વૂહન પ્રદેશમાં પોલાદમાંથી શસ્ત્રો અને ઓજારો બનાવતાં કારખાનામાં કામ કરતા કારીગરોને પેટપૂરતું અનાજ આપી શકાય તેમ ન હોવાના કારણે કામના કલાકો ઓછા કરવાની ફરજ પડી હતી. નિયત ધોરણ અનુસાર આખા માસ માટે વ્યક્તિદીઠ મળતા ચોખા માત્ર ત્રણ જ દિવસ ચાલે તેટલા મળતા હતા, અને ખાંડ તો વર્ષમાં માત્ર ચાર જ વખત આપવામાં આવતી અને તેનો જથ્થો એટલો બધો ઓછો હતો કે જે લાંબો વખત ચાલે તે માટે તેમા સૂકા ઘાસ અને છાલના ભૂકાનુ મિશ્રણ કરવામાં આવતું. માછલી કે જે ચિનાઈ પ્રજાના ખોરાકમા અનિવાર્ય ગણાય છે તે જવલ્લે જ રેશનમાં મળતી. એક વાર લાંબા વખતે પેકિંગમાં લાવવામાં આવેલ સૂકી માછલી રેશનમાં આપવામાં આવી, પરંતુ એ એટલી બધી સડેલી હતી કે આવો ખરાબ જથ્થો વહેંચવા માટે સ્ત્રીઓએ કોમ્યુનિસ્ટ શાસનના અમલદારો પર હુમલો કર્યો હતો.

લાલ ચીનમાં વસનારાઓમાં ખોરાકની અછત એટલી બધી હતી કે એ પ્રદેશના વતનીઓ જ્યારે એકબીજાને મળે ત્યારે પરસ્પર એક જ મહત્ત્વનો પ્રશ્ન પૂછતા કે 'શું તમે બરોબર ખાધું તો છે ને?' કેમ કે સંતોષપૂર્વક પેટ ભરીને ખાધું હોય એવો માણસ એ પ્રદેશમાં મળવો મુશ્કેલ હતો. સને ૧૯૫૯માં

૭૦થી યે વધુ પ્રીસ્ટ્રેસ્ડ કોંક્રીટના પુલો ભારતની નદીઓ પર બંધાઇ ગયા છે અને તેથી વાહન-વ્યવહાર માટે સરળ અને સુગમ માર્ગની સગવડ મળી છે.

કોંક્રીટ વડે નદી-નાળાં પર પુલ બંધાય છે

કેરળમાં અરૂર મુકામે કોચીનના જલપ્રવાહ પર આ એક નવો પ્રીસ્ટ્રેસ્ડ કોંક્રીટનો પુલ સંપૂર્ણપણે એ.સી.સી. સીમેન્ટ વડે બાંધેલો છે.

એસીસી
ઊંચી જાતની
સીમેન્ટનું પ્રતીક

ધી એસોસીએટેડ સીમેન્ટ કંપનીઝ લિમિટેડ • ધી સીમેન્ટ માર્કેટિંગ કંપની ઓફ ઇન્ડિયા લિમિટેડ

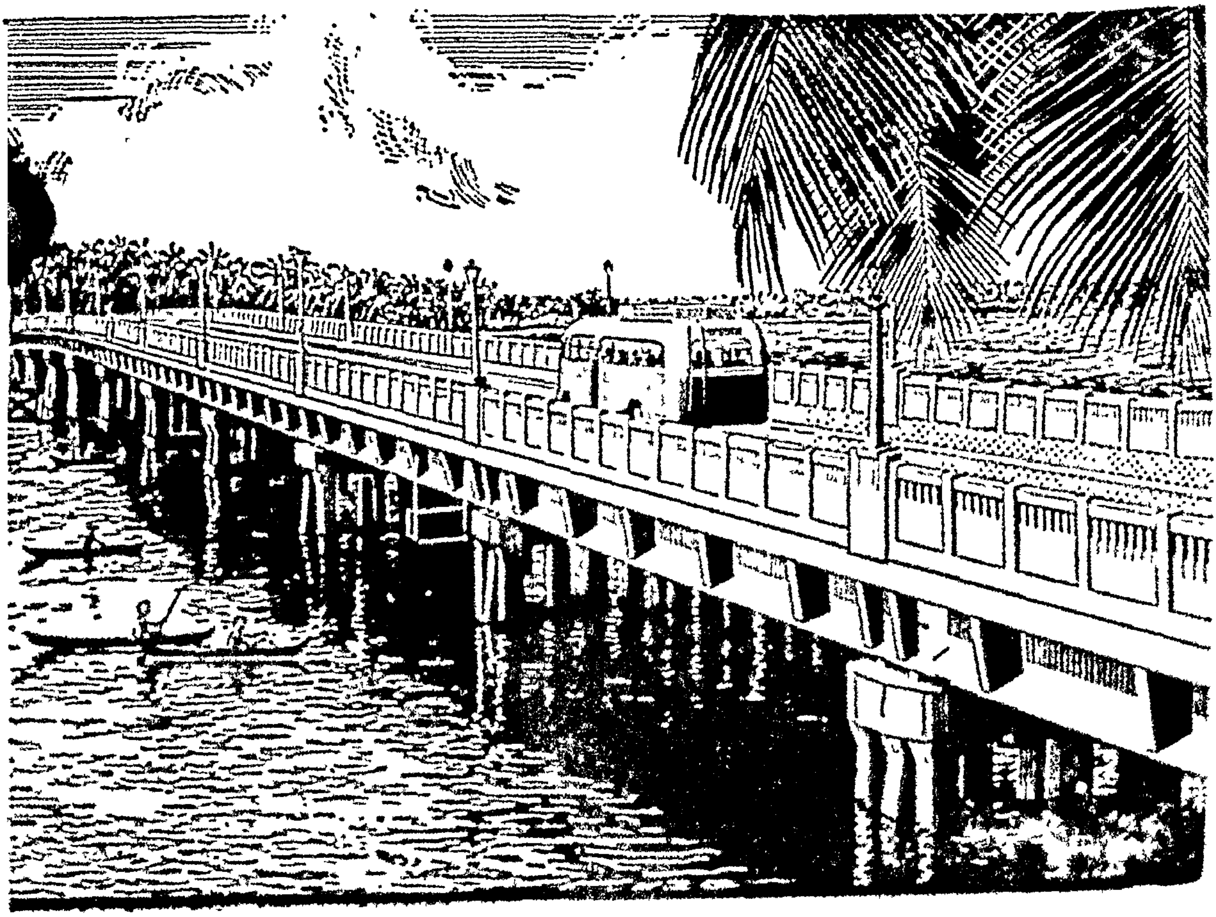

બ્રિટિશ શાસન તળેના હોંગકોંગમાંના ચીનાઓએ કૉમ્યુનિસ્ટ શાસનમાં વસતાં પોતાનાં સગાંવહાલાંઓની વિનતિને માન આપીને ખાદ્ય સામગ્રીઓનાં ૮,૭૦,૦૦૦ પારસલો મોકલ્યાં હતાં. એવી જ રીતે ૧૯૬૧મા પણ ખાદ્યસામગ્રીઓનાં ૯૦ લાખ પારસલો હોંગકોંગથી મોકલવામાં આવ્યાં હતાં. મજૂરી ન કરી શકે તેવાંઓ માટે રેશન મેળવવાનું મુશ્કેલ હતું અને તેમને પેટપૂરતું અનાજ આપવાની જવાબદારીમાંથી મુક્ત થવા માટે લાલ ચીનમા વસતાં બાળકો, અપંગ સ્ત્રી–પુરુષો, રોગીઓ અને વૃદ્ધોને નજીકના પ્રદેશોમા જયા પેટપૂર અનાજ મળી શકે ત્યાં જવાની કૉમ્યુનિસ્ટ ચીનના શાસકોએ 'પરમિટો' આપવા માંડી. એના પરિણામે હોંગકોંગ અને મેકોમાં રોગગ્રસ્ત, અપંગ, અનાથ અને અસહાય ચિનાઈ સ્ત્રીપુરુષો લાખોની સંખ્યામાં ઊભરાવા લાગ્યાં. આવાં રોગગ્રસ્ત અને રોટીના ટુકડા માટે ટળવળતાં ટોળાં અન્ય પ્રદેશોની તંદુરસ્તી અને સામાજિક વ્યવસ્થા માટે ભયજનક થઈ પડ્યાં. પેકિંગમાં માસ તો કયાય મળતું જ નથી, અને અઠવાડિયામા એક વાર પણ માછલી મળે કે કેમ તે પણ નક્કી નહીં. ચોખા, ખાંડ, ફળ અને શાકભાજીનો મર્યાદિત જથ્થો મેળવવા માટે પણ રાત્રે બે કે ત્રણ વાગ્યાથી લાઈનમા ઊભા રહેવું પડે, અને આમ કરવા છતાય ઘણી વાર કંઈ પણ મેળવ્યા વિના નિરાશ થઈને પાછા ફરવું પડે. માણસ એ કંઈ યંત્ર નથી. એને જો પેટપૂરતું ખાવાનું પણ ન મળે તો એને કોઈ પણ પ્રવૃત્તિમાં રસ ન રહે એ સ્વાભાવિક છે.

કૉમ્યુનિસ્ટ શાસનવાળા ચીનમા ખોરાકની અસહ્ય તંગીને કારણે પારાવાર ભૂખમરો, કંગાલિયત અને રોગચાળો હોવા છતાં પેકિંગની સરકાર ચલચિત્રો, વર્તમાનપત્રો અને રેડિયો દ્વારા એ પ્રદેશનાં બાળકો બાલગૃહોમાં પ્રફુલ્લ અને તંદુરસ્ત જીવન જીવતાં હોય એમ દેખાડે છે. વધુમાં કોઈક પ્રદેશના તંદુરસ્ત ભરવાડોની મસ્તી અને ઘેટાંના ઊનમાંથી થતી આવકથી સુખી જણાતાં કોઈક ખેડુકુટુંબો અને નવાં ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રો અને કારખાનાની હસ્તિથી કામદારો ખૂબ સુખી અને હર્ષોન્માદ અનુભવતા સમૃદ્ધ છે એવુ બતાવવાનો ભ્રામક પ્રયાસ કરે છે, પણ લાલ ચીનની ભીતરની સ્થિતિ સદંતર ઊલટી જ છે.

લાલ ચીનના ખૂબ જ બડાશ મારતા અગ્રણીઓ પણ એમના પ્રદેશમા કટોકટીની સ્થિતિ હોવાનું સ્વીકારે છે, એટલું જ નહીં પરંતુ ચીનના કૉમ્યુનિસ્ટ પક્ષના વડા માઓ ત્સે તુગે ફ્રાન્સના એક માજી પ્રધાન ફ્રેંકાઈસ મિટ્રેન્ડ સાથેના વાર્તાલાપમાં જણાવ્યું હતું કે, પશ્ચિમનાં વર્તમાનપત્રો ચીનમાં દુષ્કાળ છે એમ કહે છે, પરંતુ અહીં દુષ્કાળ નથી પણ ખાદ્યખોરાકીની વસ્તુઓની ભારે અછત છે, એમ કહી શકાય.

ચીનના ઇતિહાસમા આ પ્રકારની અછતનો કાળ તો ઘણા લાંબા વખતથી ચાલ્યો આવે છે, પરંતુ ભૂતકાળમાં ખાદ્યખોરાકીની આવી અછત માટે યુદ્ધના અંત પછીનો સમય, કુદરતી સંજોગો અને જમીનમાંથી પાક નિપજાવવાની અણઆવડતના કારણો જવાબદાર હતાં, જ્યારે હાલમાં પ્રવર્તેલા ભૂખમરા માટે તો રાજ્યકર્તા પક્ષની આત્મવિઘાતક ગણી શકાય એવી વિરાટ યોજનાઓ જ જવાબદાર છે. 'ટાઈમ'નો હોંગકોંગનો ખબરપત્રી એના એક વૃત્તાંતમાં જણાવે છે કે, 'શિસ્તબદ્ધ અને સખ્તાઈભર્યો ભૂખમરો જ આજે કૉમ્યુનિસ્ટ શાસનવાળા ચીનમાં પ્રવર્તે છે, તે આજ સુધી ક્યાંય પણ નહીં આદરાયેલા એવા વિરાટ પ્રયોગનું નિરાશાજનક પરિણામ છતુ કરે છે. ખૂબ જ મર્યાદિત તથા ઓછાં સાધનો અને શક્તિવાળા દેશને એક જ રાતમા જગતની મહાન ઔદ્યોગિક સત્તાવાળા દેશના રૂપમાં પલટી નાખવાનો આ કૉમ્યુનિસ્ટ પ્રયોગ અર્થહીન પુરવાર થયો છે અને એના પરિણામે પ્રજાનાં આબાલવૃદ્ધોને શોષવુ પડે છે.'

સને ૧૯૪૯ માં ચ્યાંગ–કાઈ–શેક પર

દર્દ અને દુખાવા પર

સેરિડોન

'રોશ' લ્યો !

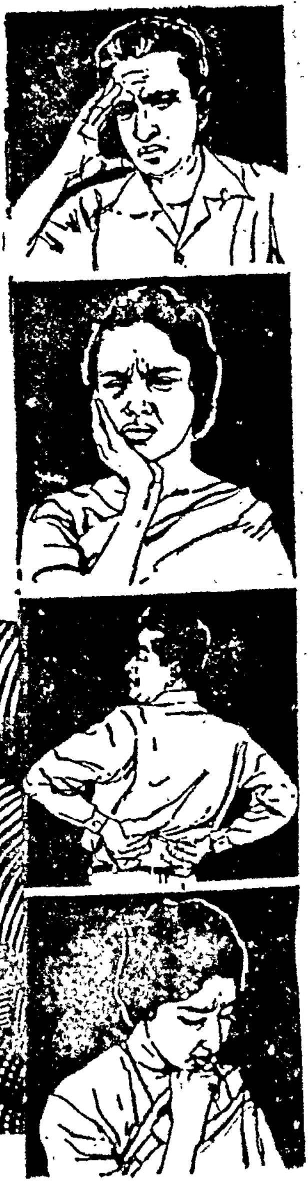

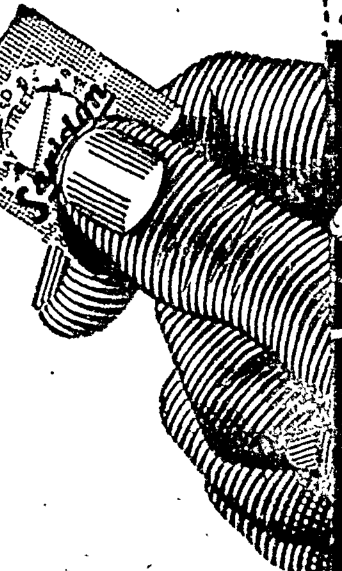

Saridon
ROCHE PRODUCTS LIMITED
DADAJI STREET
BOMBAY

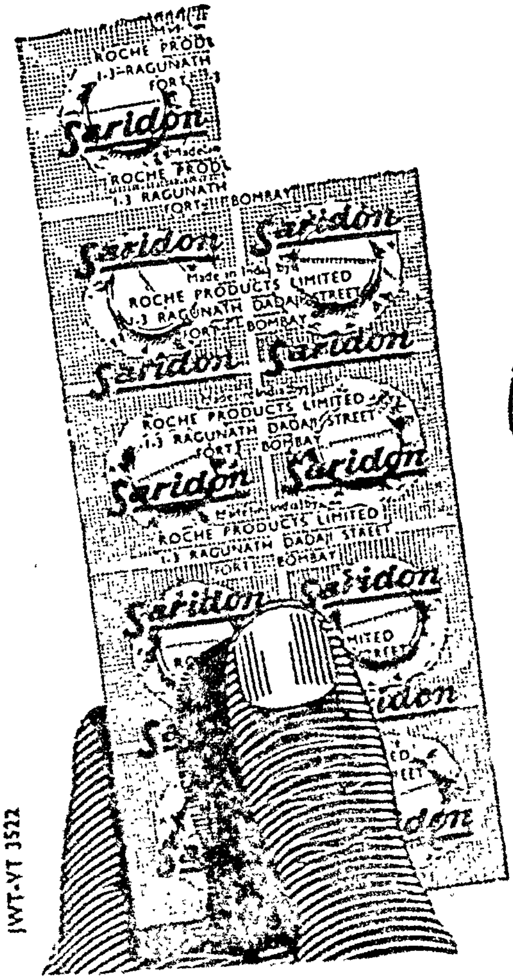

Saridon
ROCHE PRODUCTS LIMITED
1-3 RAGUNATH DADAJI STREET
FORT BOMBAY
Made in India

એક જ ટીકડી પૂરતી છે
એક ટીકડીના ૧૩ નયા પૈસા

સેરિડોન દર્દ અને દુખાવામાં જલદી રાહત આપે છે. એ ત્રણ પ્રકારે અસર કરે છેઃ દર્દ દૂર કરે છે, આરામ પહોંચાડે છે, તાજગી આપે છે. શિર-દર્દ. શારીરિક દુખાવા, દાંતના કળતર, તાવની અસર અને બેચેની પર સેરિડોન લ્યો. તે અચૂક અને નિરાપદ રીતે જલદી ફાયદો કરે છે. પુખ્ત વયના માણસો માટે સેરિડોનની એક ટીકડી પૂરતી છે. બાળકો માટે ¼ થી ½ ટીકડી પૂરતી છે.

JWT-VT 1522

'રોશ' ઉત્પાદન સોલ ડિસ્ટ્રિબ્યૂટર્સઃ વોલ્ટાસ લિમિટેડ

વિજય મેળવ્યા પછી માઓ ત્સે-તુગે કોમ્યુનિસ્ટ શાસનના સૂત્રો હાથ કર્યાં અને ચીનને એક મહાન ઔદ્યોગિક રાષ્ટ્ર બનાવવાનો નિર્ણય કર્યો હતો. આમ કરવામા ચિનાઈ પ્રજાના જીવન સુખી બનાવવાનો નહિ, પરંતુ જગતનાં અન્ય રાષ્ટ્રોની હરોળમાં ચીનની એક બળવાન રાષ્ટ્ર તરીકે ગણના થાય એમ કરવાનો ઉદ્દેશ હતો. માઓ ત્સે તુગે આ ઉદ્દેશની સિદ્ધિ માટે ચિનાઈ પ્રજાની પ્રગતિ માટે આઠ વર્ષ સુધી એકલક્ષી પ્રયાસો ચાલુ રાખ્યા હતા અને એના પરિણામે આશ્ચર્યકારક સિદ્ધિ સાધી શકાઈ હતી. સને ૧૯૪૩ મા લાલ ચીનમા નવ લાખ ટન જેટલાં પોલાદના સાધનોની પેદાશ થઈ હતી તે કરતાં છ ગણી વધુ પેદાશ હવે થઈ હતી. અને આ આશ્ચર્યકારક પ્રગતિનો આંક એથીય આગળ વધીને જાપાનની સરેરાશ પેદાશની નજીક પહોંચે એવો સંભવ છે.

સોવિયેટ રશિયાનો સહકાર સાધીને લાલ ચીને પહેલી જ વાર ટ્રક, એન્જિનો, ટ્રેક્ટરો અને હવાઈ વિમાનો તૈયાર કરવાનો આરંભ કર્યો અને પેટોવ, વૂહાન અને એન્શાન જેવા શહેરોમા મોટા પાયા પર ઔદ્યોગિક પ્રવૃત્તિઓ વધી જવા પામી તેમ જ અન્ય દેશોના બજારોમા ચીનમાં બનેલો માલ વેચાણ માટે ખડકાવા માડ્યો. પરંતુ સને ૧૯૫૭થી જ જમીનની ખિલવણીના પ્રશ્ન પર ઓછું ધ્યાન અપાયુ. ચીનની કુલ સંપત્તિના માત્ર આઠ ટકા જ ખેતીના વિકાસ માટે ખર્ચવામા આવતા. જોકે ઔદ્યોગિક પ્રગતિનો આંક ૧૨૩ ટકા જેટલો વધ્યો, જ્યારે જમીનની પેદાશનો આંક માત્ર ૨૬ ટકા જેટલો જ વધ્યો. અને આ આંક આઠ વર્ષમા ચીનમા વધેલી વસ્તીના આંક કરતાં જરાક જ વધુ હતો.

લાલ ચીન પ્રદેશના આયોજનપંચના પ્રમુખ શ્રી લિ-ફુ-ચને સવેળા ચેતવણી આપી હતી કે, આપણે માત્ર એક જ દિશામા પ્રગતિ કરીએ છીએ તે યોગ્ય નથી આપણે જમીનની ખિલવણી તરફ પણ લક્ષ આપવાનું એટલું જ જરૂરી છે. આ વિધાનને આયોજન પંચના આર્થિક સલાહકારોએ પણ અનુમોદન આપેલું. આવા સલાહકારોમાના એકે ગુપ્ત નામથી લેખ લખીને વર્તમાનપત્રોમા જણાવ્યુ કે, ભારે ઉદ્યોગોમા સિદ્ધિ માટે આપણે કદાચ માણસોનો ભોગ આપવો પડશે. અને ઔદ્યોગિક સિદ્ધિ પ્રાપ્ત ન થાય તોપણ આપણે માણસો ગુમાવવા પડશે.

માઓ ત્સે તુગને જમીનની ખિલવણી માટેનાં યાંત્રિક સાધનો અને પાકનો નાશ કરનારા જંતુઓના નાશની દવાઓનો ઉપયોગ કરવાનું અને પાક નિપજાવવા માટે બુદ્ધિયુક્ત શ્રમનું મહત્ત્વ સમજાયુ, પરંતુ કમનસીબી તો એ હતી કે શત્રુના સૈન્યની આગલી હરોળને મારીને પાછી હઠાવવા માટે પોતાના સૈન્યની આગની કતારને પૂર્ણ બળપૂર્વક આક્રમણ કરવાનો હુકમ આપતા હોય એ રીતે લશ્કરી માનસ ધરાવતા માઓ ત્સે તુગે કેવળ વૈજ્ઞાનિક અને આર્થિક સવાલોનો નિકાલ કરવાનો રસ્તો લીધો, અને એમણે સામુદાયિક ધોરણે જમીનની ખિલવણીની અને ખેતીના આરંભની ઘોષણા કરી. આ વિરાટ યોજનાની વિગતોની એમણે વર્તમાનપત્રો અને રેડિયો દ્વારા જાહેરાત કરી. સામુદાયિક ધોરણે ખેતી માટે આવશ્યક યંત્રસામગ્રી અને પાકનો નાશ કરતા જીવજંતુઓનો નાશ કરનારી દવાઓનો જથ્થો તૈયાર કર્યો, અને 'કેન્પુસ'(લાલ ચીનના સત્તાધીશોની આજ્ઞા મુજબ પ્રજા પાસેથી બળપુર્વક કામ લઈ શકે તેવા રાષ્ટ્ર સેવકોની અર્ધસરકારી સંસ્થા)ના કાર્યકરોને સામુદાયિક ખેતીના કાર્યક્રમને અમલમા મૂકવાનું ફરમાન કર્યું. માઓ ત્સે તુગે ખેતીવાડીની ખિલવણી માટેની કરેલી આ યોજના સૌએ હર્ષપૂર્વક વધાવી લીધી ચુઈલિંગના ગ્રામ્યપ્રદેશના ૩૧ હજાર જેટલા ખેડૂતોએ સામુદાયિક ખેતીનો આરંભ કર્યો અને એ પછી હજારો ખેડૂતોને જમીનની ખિલવણીના કામમા રોકવાના 'કેન્પુસ'ના પ્રયાસો કામે લાગી ગયા. આમ હજારો એકર જમીનના ખેડાણ

Himalaya Bouquet Snow
Himalaya Bouquet Snow

સોહામણી કાંતિ આપની આંગળીને ટેરવે

આપની કાંતિનું જતન કરો। હિમાલય બુકે સ્નો હળવેકથી લગાડીને તેને સોહામણી રાખો—હિમાલય બુકે સ્નો ત્વચાની શુષ્કતાને દૂર કરીને નવજીવન અર્પે છે! વળી, હિમાલય બુકે સ્નો આપની ત્વચાને તડકા, પવન, ખીલ અને કરચલીઓ સામે સક્રીય રક્ષણ આપે છે।

આપની કાંતિનું યોગ્ય જતન કરો—એને સોહામણી રાખવા માટે વાપરો—

હિમાલય બુકે સ્નો

HBs. 22-X52 GJ

હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડ, ઈરસ્મિક લંડન માટે ભારતમાં બનાવેલ

નું કામ સામુદાયિક ધોરણે શરૂ થવા પામ્યું. અત્યાર સુધી કેવળ ઘરકામમા ગૂંથાઈ રહેતી સ્ત્રીઓને પણ બળજબરીથી ખેતીના કામમાં સામેલ થવાની ફરજ પડી. ખેતીનુ કામ ન કરી શકે તેવા વૃદ્ધો અને અશક્તો માટે ‘આરામગૃહો’ શરૂ થયાં. બાળકો માટે સરકાર તરફથી ‘બાળગૃહો’ શરૂ થયા અને સામુદાયિક ખેતીનાં કામોમા રોકાયેલાઓ માટે સામુદાયિક રસોડાં પણ ચાલુ થયા. ખાનગી માલિકીનાં ઘર કે મિલકત રાખવા દેવામાં આવતી જ નહીં. આમ લોકોનું ગૃહજીવન છિન્નભિન્ન થયુ અને દિવસના અઢાર કલાકના કામકાજમાં લાખો સ્ત્રી–પુરુષો રોકાઈ ગયાં. ખેતીવાડીનાં ખોદવુ, વાવવુ, લણવુ, પાકના રક્ષણ માટે જંતુનાશક દવાઓનો ઉપયોગ અને એ ઉપરાંત દિવસના થોડાક કલાકો લશ્કરી તાલીમ માટે દરેકને ગાળવા પડતા. આ ઉપરાંત સરકારે નિયત કરેલા સમૂહશ્રમના સિદ્ધાંતના અમલ માટે કેન્વાસના બૂટ, સુતરાઉ કાપડ, ઊનની કંતાઈ વગેરે કાર્ય પણ આ ખેડૂતોને થોડાક કલાકો કરવુ પડતુ. ‘કેન્પુસ’ની આજ્ઞા મુજબ વ્હીસલ વાગે ત્યારે ઊઠવુ, વ્હીસલ વાગે ત્યારે ખેતરોમાં જવુ, વ્હીસલ વાગે ત્યારે ખેતરોમાંથી દોડીને કવાયત કરવી, કારખાનાંઓની કામગીરી કરવી અને એ પછી સરકારે નક્કી કરેલ ‘રેશન’ મુજબ ખાધખોરાકી મેળવવી. આટલું જ ખેતીના કામમાં લાગેલા લાખો માનવીઓને કરવાનું હતુ. ખાધાખોરાકીનાં ખાનગી સાધનો સરકારે કબજે લીધા હતા અને ખેડૂતો તથા કામદારોને જીવનનિર્વાહ મહામુસીબતે થાય તેટલો જ ખોરાક આપવામાં આવતો.

એક વર્ષ સુધી આ સામૂહિક ખેતીના પ્રયોગને અંતે લાલ ચીનની સરકારે જોરશોરથી આશ્ચર્ય પમાડે એવા આંકડા પ્રગટ કર્યા અને જાહેર કર્યું કે જમીન અને કારખાનાંઓમાં સામુદાયિક ધોરણોએ કામ કરવાનાં ઘણાં સારાં પરિણામ આવ્યા છે. પરંતુ આ પછીના થોડાક જ મહિનાઓમાં સત્તાધીશોને જણાયું કે જાહેર કરાયલા આંકડાઓ માત્ર અતિશયોક્તિભર્યા જ નહિ, કાલ્પનિક હતા. ‘કેન્પુસ’ના સૂત્રધારોએ ઉચ્ચ સત્તાની વધુમાં વધુ ઇચ્છા સંતોષાય એવા આંકડા આપવાનુ યોગ્ય ધાર્યું હતું અને જે સરવાળે પ્રગતિની એક મોટી આગેકૂચને બદલે વાસ્તવમા પીછેહઠની ઊર્ધ્વમુખી છલાંગ સમાન પુરવાર થયુ. ૩૭·૫ કરોડ ટન અનાજની પેદાશ અગાઉ જાહેર થઈ હતી, તેને બદલે લાલ ચીનના સત્તાધીશોએ ૨૫ કરોડ ટન અનાજની પેદાશ તરીકે જાહેર કરી હતી, જ્યારે પાશ્ચાત્ય દેશોના નિષ્ણાતોએ માત્ર ૨૧ કરોડ ટન અનાજ એટલે ૧૯૫૭ કરતાં માત્ર અઢી કરોડ ટન જ વધુ પેદાશ થયાનું જણાવ્યું હતું. આવી જ રીતે રૂની પેદાશ પણ ૧/૩ જેટલી ઓછી હતી. ૧·૧ કરોડ ટન પોલાદનાં સાધનોની જાહેરાત થઈ હતી, પરંતુ ખરી રીતે તે માત્ર ૮૦ લાખ ટન પોલાદના સાધનો હતાં. આ પછીના મહિનાઓમાં તો જમીન અને કારખાનાંની પેદાશના આંકડા એટલા બધા ઓછા હતા કે લાલ ચીનના સત્તાધીશોએ તે જાહેર કરવાનું યોગ્ય માન્યું ન હતું. જોકે લાલ ચીન પ્રત્યે સહાનુભૂતિ રાખનારાઓના અંદાજ મુજબ ૧·૫૦ કરોડ ટન અનાજ પાક્યું હતું, જે આગલા વર્ષની સરખામણીમાં ઊતરતા પ્રકારનું હતું.

કોમ્યુનિસ્ટ દેશોનાં પ્રતિનિધિમંડળોએ ઑસ્ટ્રેલિયા, ફ્રાન્સ અને કેનેડામાથી રૂા. ૧૭૦ કરોડના અનાજની ખરીદી માટે એ દેશોની મુલાકાત લીધી હતી અને લાલ ચીનની મુલાકાત પ્રસંગે લાલ ચીનના સત્તાવાળાઓએ કૉમ્યુનિસ્ટ પ્રતિનિધિઓને જણાવ્યુ હતું કે, નિકાસનાં સાધનોના અભાવને કારણે તેઓ બીજા દેશોમાં અનાજ મોકલાવવા અશક્ત છે. આ જ અરસામાં આંતરરાષ્ટ્રીય બજારોમાં પોતાની આંટ તૂટતી બચાવવા માટે લાલ ચીનના સત્તાવાળાઓએ એમના સત્તાવાર ધનસંગ્રહમાંની ચાંદીની પાટો, સોનું અને તિબેટ પરના આક્રમણ દરમ્યાન કબજે લીધેલા

આ રહ્યાં

ટાટાના ઓ ડી કોલોનના

અનેકવિધ ઉપયોગો !

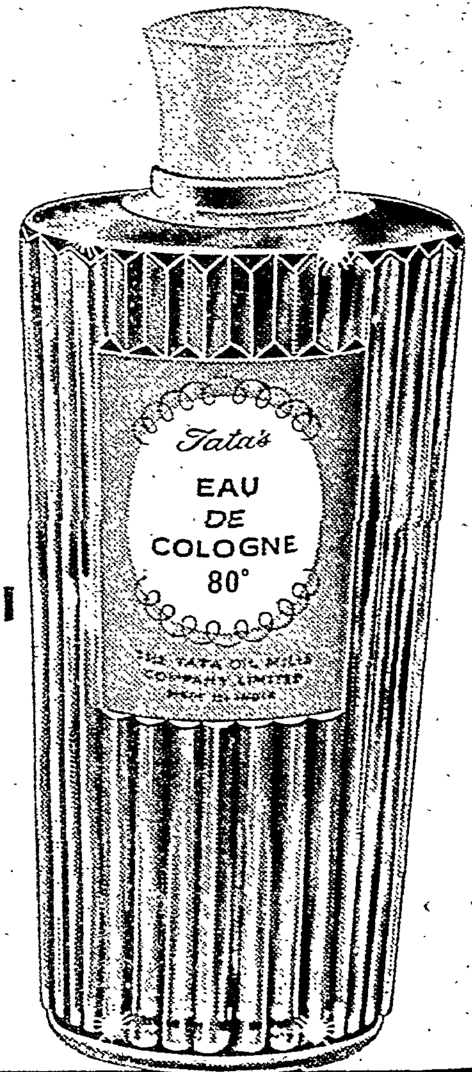
Tata's
EAU
DE
COLOGNE
80°
THE TATA OIL MILLS
COMPANY LIMITED
MADE IN INDIA

અત્તર તરીકે

તાઝગી આપતા આફ્ટર
શેવ લોશન તરીકે

માંદગીમાં પ્રફુલ્લિત થવા

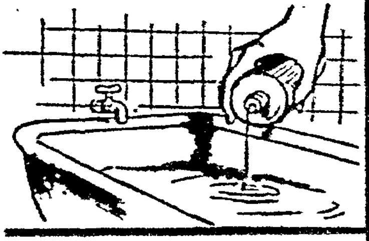
સૌરભભર્યા સ્ફૂર્તિદાયક સ્નાન માટે

મુસાફરીમાં ઠંડક અને ચેતન માટે

મનગમતી ભેટ તરીકે

અને આ ઉપરાંત આપ એને અનેક રીતે ઉપયોગમાં લઈ શકશો. ઘરમાં ઓ-ડી-કોલોન અવશ્ય રાખો. ટાટાનું ઓ-ડી-કોલોન ચાર કદની બાટલીમાં મળે છે. એકવાર વાપરી જુઓ; આપ હંમેશા એ માંગતા આવશો.

તાતા-ઉત્પાદન

TELY-26

સોનાના સિક્કાઓ ઓગાળીને બનાવેલ સોનાના ગચિયા લંડનનાં બજારોમાં વેચવા મોકલ્યા હતાં.

લાલ ચીનમા ખરાબ આબોહવાને કારણે જમીનનો પાક ઓછો થવા પામે છે એવા માઓ ત્સે તુગે જાહેર કરેલાં કારણો માની શકાય એમ નથી. કારણ કે લાલ ચીનના જેવી જ આબોહવાવાળા નજીકના ફોર્મોસા, હોગકોગ અને ચીનના ક્વાંગટુગ પ્રદેશોમાના હોગકોગનો પાક આઠ ટકા, અને ફોર્મોસાનો પાક આગલા વર્ષો કરતાં ૧૩ ટકા ઓછો ઊતર્યો હતો. ક્વાગટુંગની ખેતીની પેદાશ ૩૦ ટકા ઓછી થઈ હતી અને એ માટે કોમ્યુનિસ્ટ ગેરવહીવટ જવાબદાર લેખી શકાય.

જમીનનો પાક વધારવા માટે લાલ ચીનના પ્રદેશમાથી જે દસ ટકા ખેતીયોગ્ય છતા વણખેડાયલી જમીન હતી તેમા ખેતી શરૂ કરવાનો માઓ ત્સે-તુંગે આપખુદીભર્યો હુકમ કર્યો, જમીનને ઊંડેથી ખોદવાનો અને ઊભા પાકને નુકસાન કરતાં જીવડાનો નાશ કરવાના વિરાટ કાર્યક્રમની હાકલ કરી અને તીડ, ઉંદર, માખીઓ અને મચ્છરો જેવા જંતુઓનો દવાઓ અને બીજાં સાધનોથી નાશ કરવાના કાર્યમા બધા લાગી ગયા આ ઉપરાંત શેડો બાંધીને ઘઉંનો પાક નિપજાવવાના અને જમીન ઊંડી ખોદીને ડાગર ઉગાડવાના અવૈજ્ઞાનિક પ્રયોગોનુ પરિણામ ધારવા કરતા ઊલટુ આવવા પામ્યું. તીડોનો સામૂહિક નાશ કરાતા ઊભા મોલનો નાશ કરે એવી જીવાત ફેલાઈ જવા પામી, ઘઉંનો પાક કથળી ગયો અને ડાંગર પણ ઘટાઈ જવા પામી. ચીનની મુલાકાત લઈને પાછા ફરેલ એક જાપાની સમાજવાદીએ ચીનના સામુદાયિક ખેતીના પ્રયોગ સંબંધી જણાવ્યું હતું કે 'ડાગરનાં ખેતરોમાં ક્યાંય અદ્યતન યંત્રો કે દવાઓનો ઉપયોગ મેં જોયો નથી, અને ખેતીવિષયક બાબતોમા જાપાન કરતાં ચીન ૫૦ ટકા પછાત છે.'

ખેતીવિષયક પ્રગતિની બાબતમા લાલ ચીનની આવી સ્થિતિ છે અને ઔદ્યોગિક પ્રગતિમા પણ લાલ ચીનને ધારી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થઈ શકી નથી. કારખાનાંઓના નિભાવ માટે જરૂરી પોલાદના જથ્થાના અભાવે કેટલાક કારખાનાની યંત્રસામગ્રી કટાઈ ગઈ છે, અને ઘણા વખતથી ઊભાં કરાયેલાં કારખાના ખિસ્માર હાલતમા ઊભા છે, અને આના પરિણામે કામદારોમા ઘોર નિરાશા પ્રકટી છે.

ખેતીના કામના અનુભવી ખેડૂતોને કારખાનાંઓમાં કામે લગાડવાની અને કારખાનાંમાં કામ કરવા યોગ્ય કારીગરોને ખેતીનાં કામોમાં રોકવાની બુદ્ધિહીન યોજનાનાં આ માઠાં પરિણામો હતાં. સમૂહઉત્પાદનની આંધળી દોટ સામે સ્પષ્ટ અભિપ્રાય આપનારાઓને દાબી દેવાની અને સમગ્ર ક્રમને એકાએક પલટી નાખવાની વૃત્તિ આ બધા માટે જવાબદાર ગણી શકાય.

ક્યાગસી પ્રાતના ચાર લાખ એંશી હજાર કામદારો, જેઓ કારખાનાંમા કામ કરતા હતા, એમને ખેતરોમાં કામ કરવાનું ફરમાન થયું હતું, અને એવી જ રીતે શાસી પ્રાતના ચાર લાખ જેટલા કામગારો જેઓ જળાશયોના બંધ બાંધવાના અને બીજાં એ પ્રકારના કામોમાં રોકાયા હતા એમને ખેતરોમાં કામે લાગવાના હુકમો થયા હતા. આ બધા પગલાનાં માઠા પરિણામોની કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષને ત્રણ વર્ષ પછી જાણ થઈ અને જ્યારે ઘણું જ મોડુ થઈ ગયુ હતુ ત્યારે તેણે ભૂલ સુધારવાનો આરંભ કર્યો અને પુન. કોમ્યુનિસ્ટ પક્ષના કાર્યક્રમમાં પલટો આવ્યો અને જાહેર રીતે માઓ ત્સે તુંગની સત્તાએ કબૂલ કર્યું કે ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રોમા કામે લાગી શકે તેવી જનશક્તિને ખેતીના વિકાસના કામોમા લગાડી શકાય નહીં.

સામુદાયિક આયોજનની આંધળી દોટ દરમ્યાન અખત્યાર કરાયેલી નિર્દય અને સખત પ્રથાઓના અંકોડા આપોઆપ ઢીલા કરી નાખવાનું 'કેન્પુસ'ને ફરમાન મળ્યું.

જીંદગીની મઝા માણવા માટે

Cadbury's
ALMOND
Cadbury's
FRUIT & NUT
MILK CHOCOLATE
Cadbury's
MILK
CHOCOLATE
CADBURY'S MILK

કેડબરીઝ
ચોકલેટ...
માત્ર
મીઠાઈજ નથી...
ખોરાક છે !

ખેતી અને ઔદ્યોગિક ક્ષેત્રોમાં કામ કરનારાઓના કામના કલાકોનો ઘટાડો થયો, સામુદાયિક રસોડાંને તાળાં લગાવાયાં. સામુદાયિક ઉત્પાદનમાં કામે લાગેલાઓને અંગત વપરાશ માટે ઘર, બાઇસિકલ, રેડિયો, કપડાં અને બેંકમાં નાણાં રાખવાની છૂટ આપવામાં આવી અને 'કેન્પુસ'ની આપખુદ સત્તામાં આપોઆપ ઓટ આવી. ઉપરની સત્તાએ 'કેન્પુસ'ને અનુભવી ખેડૂતોની સલાહ લેવાની પણ સૂચના કરી. આ ઉપરાંત ખેતીની ઊપજની મર્યાદાનો આંક નક્કી કરવાના, એકરના ધોરણે યાંત્રિક સાધનોથી પાકનો જથ્થો ફરજિયાત રીતે તૈયાર કરવાના અને યંત્રોના ઉપયોગની ફરજ પાડવાના તેમ જ અન્ય પ્રકારની સખતાઈનાં પગલાં લેવાથી દૂર રહેવાની 'કેન્પુસ'ને ખાસ સૂચનાઓ આપવામાં આવી. આવી સ્થિતિ ઉપસ્થિત થઈ ત્યાં સુધી લાલ ચીનનાં શાસક બળો ત્રણપક્ષી સત્તામાં વહેંચાયાં હતાં—કેન્પુસ, સૈન્ય અને એકપક્ષી દૃષ્ટિ ધરાવતી નેતાગીરી, જે ધ્યાન ખેંચનારાં હતાં.

શાસિત બળોના અંકોડા અલગ થતાં શાસનબળ ઢીલું પડવા પામે અને એમ થતાં શાસનનું સમગ્ર માળખું અસ્તવ્યસ્ત થઈ પડે એવા સંજોગોમાં સામુદાયિક એકીકરણ (અ. ઇન્ટિગ્રેશન) અથવા સમૂળી ક્રાન્તિની શક્યતા છે કે કેમ એનો સહજ વિચાર કરતાં આ પ્રશ્નનો જવાબ નકારમાં મળશે. આવી કોઈ શક્યતા સંભવિત નથી અને આવા પ્રકારની ગણતરીમાં રાચવાનું ભારે ભયજનક ભ્રમ લેખાશે. ચીનનો પ્રદેશ જ એટલા બધા મોટા વિસ્તારમાં પથરાયેલો છે કે કોઈ પણ આફત એનો સર્વાંગી નાશ કરી શકે એમ નથી. ખોરાકની અછત ચીનના કેટલાક પ્રદેશમાં છે, પરંતુ એવા પ્રદેશોની ખૂબ નજીકના વિસ્તારોમાં ખોરાકની ઘણી સારી છત પણ દેખાય છે. આ ઉપરાંત લાલ ચીનની સત્તા નીચેના પ્રદેશનાં બધાં જ કારખાનાં અવ્યવસ્થિત રીતે નથી ચાલતાં, સમગ્ર રીતે નિરાશાજનક સંજોગો હોવા છતાં કેટલાક બુદ્ધિપ્રાધાન્ય ધરાવતા કામદારો વધુ ને વધુ શ્રમ કરવાની ઇચ્છાવાળા છે. આ ઉપરાંત છેલ્લાં બાર વર્ષોના અમલ દરમ્યાન કૉમ્યુનિસ્ટ તંત્રે પ્રજાના સામૂહિક વિકાસ માટે આવશ્યક સુધારાઓનો ખૂબ ઝડપી અમલ કર્યો છે એની ના કહી શકાય નહીં. શરીરવિજ્ઞાનની પ્રાથમિક સમજનો પ્રચાર સારા પ્રમાણમાં થયો છે, રોગોનો ફેલાવો થતો અટકાવાયો છે અને બાળમરણનું પ્રમાણ ઘણું ઓછું થયું છે. જોકે પ્રજાના હિતની આ બધી વાતો છતાં કૉમ્યુનિસ્ટ શાસકોએ બળપૂર્વક લાદેલા સુધારાઓની પ્રજાએ ખૂબ ભારે કિંમત ચૂકવી છે એ પણ અહીં ભૂલવા જેવું નથી.

લાલ ચીનના સંબંધમાં પશ્ચિમના દેશોના નિષ્ણાત અભ્યાસીઓના માનવા મુજબ ચીનમાં પ્રજોત્પત્તિની ઝડપના પ્રમાણમાં ખાદ્ય સામગ્રીનાં સાધનોની વૃદ્ધિ થઈ નથી. ખેતીવિષયક પ્રશ્નોના એક પાશ્ચાત્ય નિષ્ણાતનું માનવું છે કે 'આવતાં પચીસ વર્ષો દરમ્યાન લાલ ચીન બધી જ દિશાઓમાં સંતોષપ્રદ પ્રગતિ કરે તોપણ લાલ ચીનની બધી જ પડતર જમીન ખેડાણ યોગ્ય નહીં બની શકી હોય. અને ત્યારે પણ ઉત્પન્નની સરખામણીમાં વસ્તીનું પ્રમાણ એક કરોડ જેટલું વધુ જ હશે.'

આગેકૂચના કાર્યક્રમના અમલ પછીના લાલ ચીનનું આ ચોથું વર્ષ છે; અને આજે જગત સામેની એક સમસ્યા એ છે કે, જગતનાં રાષ્ટ્રોની હરોળમાં જે પોતાને 'મહાનસત્તા'વાળા રાષ્ટ્ર તરીકે ગણાવવા માગે છે અને મોસ્કો અને વૉશિંગ્ટન સામે બાથ ભીડવાની હામ ધરે છે, અણુબૉમ્બ બનાવવાની તૈયારી કરે છે, તે રાષ્ટ્ર આજે તો એના પ્રજાજનોને પેટપૂરતું અનાજ પણ આપી શકતું નથી!

'રિડર્સ ડાઈજેસ્ટ'

Surf
AMAZING BLUE POWDER
FOR THE WHITEST WASH!
ઘરની ધોલાઈ
સર્ફની
ધોલાઈ

ઘરનાં તમામ કપડાં સર્ફથી ઘરમાં જ ધુઓ...સાડીઓ, ચાદરો, ખમીસ, ટુવાલ, એકેએક કપડું! આપનાં કપડાં સહેલાઈથી અપૂર્વ સફેદ, અતિ સ્વચ્છ થશે. સર્ફની અધિક ધોલાઈ શક્તિનો એ પ્રતાપ છે. આજે, જ સર્ફ અજમાવી જુઓ! ઘરમાં કપડાં ધોવાની એ સારામાં સારી રીત છે.

સર્ફ — અપૂર્વ સફેદ ધોલાઈ કરે છે!

હિન્દુસ્તાન લીવરનું ઉત્પાદન

SU. 27-X52 GJ

' આયોજન વગર પરણવું નહીં '

ગુજરાત પર વાવાઝોડાની અદાથી ઊતરી પડેલા લગ્નગાળાની વિટંબણાઓનાં રંગદર્શી વર્ણનોથી અખબારો છલકાતાં રહ્યાં છે. ઘણાક ચિબાવલા પત્રકારો, પરણીને પસ્તાયેલાઓ અને લગ્નજીવનના લાકડાના લાડુનો મોહ જેમને સ્પર્શ્યો નથી એવા એકલિયાઓ લોકોના આ લહાવાના પર્વને પરણ–વાના સામુદાયિક પ્રકોપ તરીકે વગોવીને, જે વિટંબણાઓ આ ગાળામાં લોકોને વેઠવી પડી તેના લાગના તેઓ હતા એમ માનવા–મનાવવાને મથી રહ્યા છે.

પરંતુ કલ્યાણરાજ્યને અશોભતી એવી આ વલણ આપણાથી અખત્યાર કરી શકાય નહિ–ખાસ કરીને એ કારણે કે આ પરણ–વાની પ્રક્રિયાને જ આપણા દક્ષિણ ભારતીય બંધુજનો 'કલ્યાણમ્' તરીકે પિછાનતા હોય છે. વળી આ પરણ–વાને એક સામાજિક ઉપદ્રવ લેખવામાં આવતો હોય તોયે સમાજવાદ અને સમૂહવિકાસના આ જમાનામા તેનો પરિહાસ કે ઉપેક્ષા કરી શકાય નહિ. એટલે આ પ્રતિવર્ષી પીડાનું નિરાકરણ પંચવર્ષીય અને તે શક્ય ન હોય તો પ્રલંબકાલીન–પર્સ્પેક્ટિવ–યોજના દ્વારા શોધવુ જોઈએ. સવિશેષપણે એટલા માટે કે અમારા સંશોધકોએ ચલાવેલા નમૂનારૂપ સર્વેક્ષણ દ્વારા માલૂમ પડ્યું છે કે આ વિટંબણા ગુજરાત પૂરતી મર્યાદિત ન હોતાં રાષ્ટ્રવ્યાપક છે; અને તેથી તેનો ઉકેલ રાષ્ટ્રીય સ્તર પર શોધાવો જોઈએ. આમ કરવાથી રાષ્ટ્રનું ભાવાત્મક ઐક્ય સાધવામાં પણ સહાય થશે.

આ અતિ ઉપયોગી કામગીરી આયોજન પંચ ન અપનાવે તો ભારત સેવક સમાજ કે એવી કોઈક લોકાશ્રિત કહેવાતી સંસ્થાએ હાથ ધરવું જોઈએ. એ હાથ ધરાય તો તેમાં સહાયભૂત થવા આયોજનપ્રધાન નંદાજી ભારત સાધુ સમાજને પણ સમજાવી શકે.

અખબારી અહેવાલોમાથી આગળ તરી આવતી વિટંબણાઓ આ હતી: ટ્રેનો, એસ. ટી.ની બસો અને વાહનોની અછત હતી; સ્વાગત માટેનાં બેંડવાજાંઓની ખેંચ હતી; લગ્ન કરાવનાર આચાર્યો અને ભોજન બનાવનાર ભટજીઓની ઊણપ હતી; લગ્નસ્થળ માટેની વાડીઓ, મંદિરો, શાળાઓના હૉલો અને મંડપો બાંધી શકાય એવા ખુલ્લાં સ્થળોની ટંચાઈ હતી; ભોજન માટેના વાસણો અને મીઠાઈ–ફરસાણની તૈયાર વાનીઓની તંગી હતી. આ મુખ્ય ફરિયાદો ઉપરાત બીજી તરેહવાર ગૌણ તકલીફો પણ હતી, પણ 'ઠાકો દેખ્યે કુટુંબ દેખાઈ જાય' આ ન્યાયે આટલેથી અલં લેખવું રહ્યું.

હવે આ બધી અછતો અને મુસીબતો કોઈ કુશળ આયોજન વડે નિવારી ન શકાય એવી નથી. ફરિયાદોના આ પરિશિષ્ટમા એક મૂળભૂત વાત વીસરાઈ ગઈ દેખાય છે કે આમાંની ઘણીક આપત્તિઓ જ્યોતિષીઓના જડસુપણાને આભારી હતી. લગ્નના મુહૂર્તો તેઓ અમુક મહિનાઓ અને તિથિઓ પૂરતાં શા માટે મર્યાદિત બનાવે છે? વર્ષના બારેય માસ અને ત્રીસેય દિવસો–અલબત્ત થોડાક અગવડભર્યાં કે અપશુકનિયાળ દિવસોને બાદ કરતાં–પર મુહૂર્તોને પાથરી દેવામાં આવે તો આમાંની ઘણીક આફતો અદૃશ્ય નહિ તોયે ઓછી તો થઈ જ જાય. આયોજનપ્રવીણ પેલા ધર્મનિર્ણય મંડળવાળાઓએ આ કીમિયો અજમાવ્યો છે, પરંતુ ગોરપદાના કાળા બજારિયાઓ તેને અમલમા આવતો અટકાવે છે. પરણવાને પંથે પડેલા પ્રાગતિક લોકોએ આ સમાજવિરોધી વર્તાવને ઉત્તેજન ન આપવુ જોઈએ.

ગોર મહારાજોની અછત અળગી કરવા માટે કાં તો એક માઈક પર ઉચ્ચારાતા આચાર્યના શબ્દોને ધ્વનિપ્રસારણ દ્વારા અનેક

સ્વાસ્થ્ય અને સ્ફૂર્તિ

માટે

હેમો-દ્રાક્ષો માલ્ટ!

હેમો–દ્રાક્ષો માલ્ટ પાચનશક્તિ વધારનાર અને ભૂખને ઉત્તેજિત કરનાર એક શક્તિશાળી 'ટોનીક' છે. તમારો શારીરિક તથા માનસિક થાક દૂર કરે છે અને તમને તાજગીભરી તંદુરસ્તી બક્ષે છે.

સત્ત્વશાળી પ્રજીવકો (વીટામીનો) અને ખનીજોથી ભરપૂર હેમો–દ્રાક્ષો માલ્ટ લોહીનો વધારો કરે છે અને જ્ઞાનતંતુઓને માટે પોષણકર્તા છે. વર્ષોથી સુપ્રસિધ્ધ આ વિશ્વસનીય 'ટોનીક' તમને સ્ફુર્તિમય સ્વાસ્થ્ય સંપાદન કરવામાં સહાય કરે છે.

HEMO-DRAKSO
MA

એલેમ્બિકનું ઉત્પાદન

સ્થળોએ પહોંચાડવાની તજવીજ હાથ ધરવી જોઈએ; અને ઢાં સગવડે વગાડી શકાય તેની તેની રેકર્ડ ઉતારી શકાય. બેંડવાળાઓનો અભાવ ટ્રાન્ઝિસ્ટરો દ્વારા આબાદ પૂરી શકાય; ટ્રેનો અને એસ. ટી.ની ગિરદી નિવારવા તો ભાડામાં વધારો કરવા સિવાય બીજો ઉપાય આપણા આયોજિત અર્થતંત્રના આરાધક સત્તાવાળાઓને સૂઝે તેમ નથી; એટલે ખાનગી ક્ષેત્રનો એમાં કોઈ ઉપાય નથી. પણ ભોજન-વ્યવસ્થાની હાડમારી સારી રીતે હળવી કરી શકાય તેમ છે. અહીં પણ બે વિકલ્પો મોજૂદ છે: એક એ કે આમંત્રિત સ્વજનોને નિયત કરેલી હોટેલોની ભોજનની કુપનો આપી શકાય; અથવા તો લગ્નવિધિમાં ઘણાંક યજ્ઞ કે પૂજાનાં દ્રવ્યો અને દક્ષિણાઓને બદલે 'અક્ષતાન્ સમર્પયામિ' કરવામાં આવે છે તેમ આ બાબતમાંયે ભોજનાર્થે 'અક્ષતાન્ સમર્પયામિ' કહીને આગંતુકના હાથમાં ચોખાના ચાર-છ દાણા મૂકી શકાય. લગ્નસ્થળોની અછત અળગી કરવા માટે, જેમ અન્ય ઉપદ્રવોના સમયે શાળાઓ બંધ રાખવામાં આવે છે તેમ પરણ-વાના ઉપદ્રવના દિવસો એ છોકરાંઓને છૂટી આપી શાળાના પ્રત્યેક ખંડને બહુહેતુલક્ષી-મલ્ટીપર્પઝ-બનાવીને આ સંકટને નિવારી શકાય. આ ઉપકારક ઉપક્રમનો આરંભ મુંબઈ જેવા મહાનગરોમાં તો થઈ ચૂક્યો છે એટલે હવે તેનું 'રાષ્ટ્રીય વિસ્તરણ' થાય એટલું જ બાકી હોય એમ લાગે છે.

આમ જો કરવા જ ધારીએ તો તો લગ્નગાળાની વિટંબણાઓ દૂર કરવા ઘણું ઘણું થઈ શકે; જરૂર માત્ર આયોજિત પ્રયાસની છે. ભારત જેવા પછાત અને અવિકસિત દેશમાં યોજનાબદ્ધ વિકાસ સિવાય બીજો કોઈ તરણોપાય નથી, એવું આપણા નેતાઓનું સૂત્ર આપણે વીસરવું ન જોઈએ. એવું આયોજન કરવાથી પરણ-વાની પીડાઓ પળવારમાં પતી જશે એવી ભ્રમણામાં ન રહેવું જોઈએ. શરૂઆતમાં એ ઘટવાને બદલે વધતી અને વધુ ઘેરી જ બનવી જોઈએ; પણ તેની ખૂબી એ હોય છે કે આગામી પેઢીઓને આવી પીડાઓ વેઠવી નહિ પડે એવું આશ્વાસન તેમાં અંતર્ગત રહેલું હોય છે; અને એ પેઢીઓ એ સુખ પામે કે નહિ તે જોવા આજની પેઢીનું કોઈ અલબત્ત જીવતું નહિ હોય, પરંતુ એ ખ્યાલ કેટલો ઉત્સાહિત બનાવનારો છે! એટલે કર્મફળના ત્યાગની આપણી પરંપરાને યાદ કરીને પરણ-વાના આયોજનમાં આજથી પરોવાઈ જઈએ.

શ્રી રવિશંકર મહેતા જનશક્તિ)

* * *

ઈરાનમાં હાથી નથી હોતા, એટલે નાદિરશાહની સવારી હાથી પગ કાઢવામા આવી.

હાથી ચાલતો હતો, ત્યારે નાદિરશાહે કહ્યું: 'હાથીની રાસ (લગામ) મારા હાથમાં લાવો.'

માવતે વિનંતી કરી: 'જહાંપનાહ, હાથીને રાસ ન હોય, હાથી અંકુશથી કાબૂમાં રહે છે.'

નાદિરશાહે તુરત જ હાથી પરથી ઊતરીને કહ્યું: 'જે સવારીની રાસ મારા હાથમાં ન હોય તેના પર સવારી કરવામાં મને જોખમ લાગે છે.'

⁂

• ઉદ્યોગનું રાષ્ટ્રીયકરણ ચાહતા મજૂરપક્ષના એક ઉમેદવારે તેના ભાષણમાં પ્રસંગોપાત્ત કહ્યું, 'આપણા દેશમાં કેવા તંદુરસ્ત અને સુંદર બાળકો જન્મે છે!'

સ્થિતિચુસ્ત પક્ષના શ્રોતાએ રાડ પાડી: 'ખાનગી સાહસોનું પરિણામ!'

⁂

‘સસ્તુ’ સાહિત્ય એટલે ઊંચામાં ઊંચું’ સાહિત્ય’

સો ઉપનિષદો

પાન ૭૩૬ : કિં. ૫–૦૦ : ટ. ખ. ૦–૮૦

શ્રીમત્ શંકરાચાર્યની ટીકા સાથે બહાર પડેલાં ૧૧ ઉપનિષદો સિવાયનાં સો ઉપનિષદો, જેમાંનાં ૨૩ ઉપનિષદો મૂળ સાથે તથા બાકીનાં ૭૭ ઉપનિષદોનો માત્ર ગુજરાતી સાર આપવામાં આવ્યો છે.

વિષ્ણુપુરાણ

પાન ૫૨૦ : કિં. ૪–૫૦ : ટ. ખ. ૦–૮૦

આ પુરાણમાં ધ્રુવ–પ્રહ્‌લાદની કથા, વિવિધ લોકોનાં વર્ણન, ભરતચરિત્ર, અન્ય ઋષિમહર્ષિઓનાં તથા રાજાઓનાં ચરિત્રો, ભગવાન કૃષ્ણની કથાઓ, કલિધર્મ, પ્રાકૃત પ્રલય વગેરેનું નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે.

પક્ષપાતરહિત અનુભવપ્રકાશ

પાન ૫૫૨ : કિં. ૫–૦૦ : ટ. ખ. ૦–૮૫

આ ગ્રંથમાં વેદો, શાસ્ત્રો અને પુરાણોમાંની તાત્ત્વિક વસ્તુઓ લઈને તેમ જ તેને આધ્યાત્મિક અર્થમાં ઘટાવીને યુક્તિ-પ્રયુક્તિઓ દ્વારા તેનું સ્પષ્ટ રીતે નિરૂપણ કરવામાં આવ્યું છે.

શ્રીમદ્ ભાગવતનો દશમ સ્કંધ

પાન ૭૨૦ : કિં. ૪–૦૦ : ટ. ખ. ૦–૮૦

ભાગવતે જેને પૂર્ણાવતાર અથવા સાક્ષાત્ ઈશ્વરતત્ત્વ કહ્યો છે, તે કૃષ્ણાવતારનું વર્ણન આ દશમસ્કંધમાં અદ્‌ભુત રીતે નિરૂપવામાં આવ્યું છે. ભગવત્પ્રેમીઓ અને વૈષ્ણવોને ઉપયોગી થઈ પડે તેવો ગ્રંથ.

આગળ ધસો (પુશિંગ ટુ ધ ફ્રન્ટ)

પાન ૫૨૮ : કિં. ૪–૦૦ : ટ. ખ. ૦–૮૦

સુપ્રસિદ્ધ અમેરિકન લેખક ઓરિસન માર્ડને લખેલો માનવ–ચારિત્ર્યની ખિલવણી કરતો આ ગ્રંથ જીવનમાં આગળ વધવાની આકાંક્ષા ઉત્પન્ન કરી, જીવનમાં નિષ્ફળ ગયેલાઓમાં ફરીથી પુરુષાર્થનું ચેતન પ્રગટાવે છે.

જ્ઞાનયોગી ચંદુભાઈ સાથેના–

અધ્યાત્મ વાર્તાલાપ

પાન ૩૮૪ : કિં. ૪–૦૦ : ટ. ખ. ૦–૫૦

જ્ઞાનયોગી ચંદુભાઈ સાથેના પ્રેરક વાર્તાલાપ, જેમાંથી સરળ અને નિષ્કપટ મનુષ્યને જીવનનાં સરળ સત્યો સહજ રીતે સમજાય છે અને સદ્‌માર્ગે તથા સંતોષપૂર્વક જીવવાની ચાવી સાંપડે છે.

પોરસ અને સિકંદર

પાન ૧૨૦ : કિં. ૧–૦૦ : ટ. ખ. ૦–૨૦

તખ્તા પર નહિ ભજવાયેલી, ગુજરાતી નાટ્યસાહિત્યની આ ઐતિહાસિક ઉત્કૃષ્ટ કૃતિ જનતા સમક્ષ પુસ્તકરૂપે રજૂ થાય છે. સરળતાથી ભજવી શકાય તેવું આ નાટક કવિશ્રી મૂળશંકર મૂલાણીની કલમે આલેખાયું છે.

બીજાં અનેક ઉપયોગી પુસ્તકો માટે
વિસ્તૃત સૂચિપત્ર મંગાવો.

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય
સ્વામી અખંડાનંદ માર્ગ, ભદ્ર પાસે, અમદાવાદ
અને ૧૪૮, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ–૨

કુતુહલ

તસવીર : શ્રી ઝવેરીલાલ ડી મહેતા

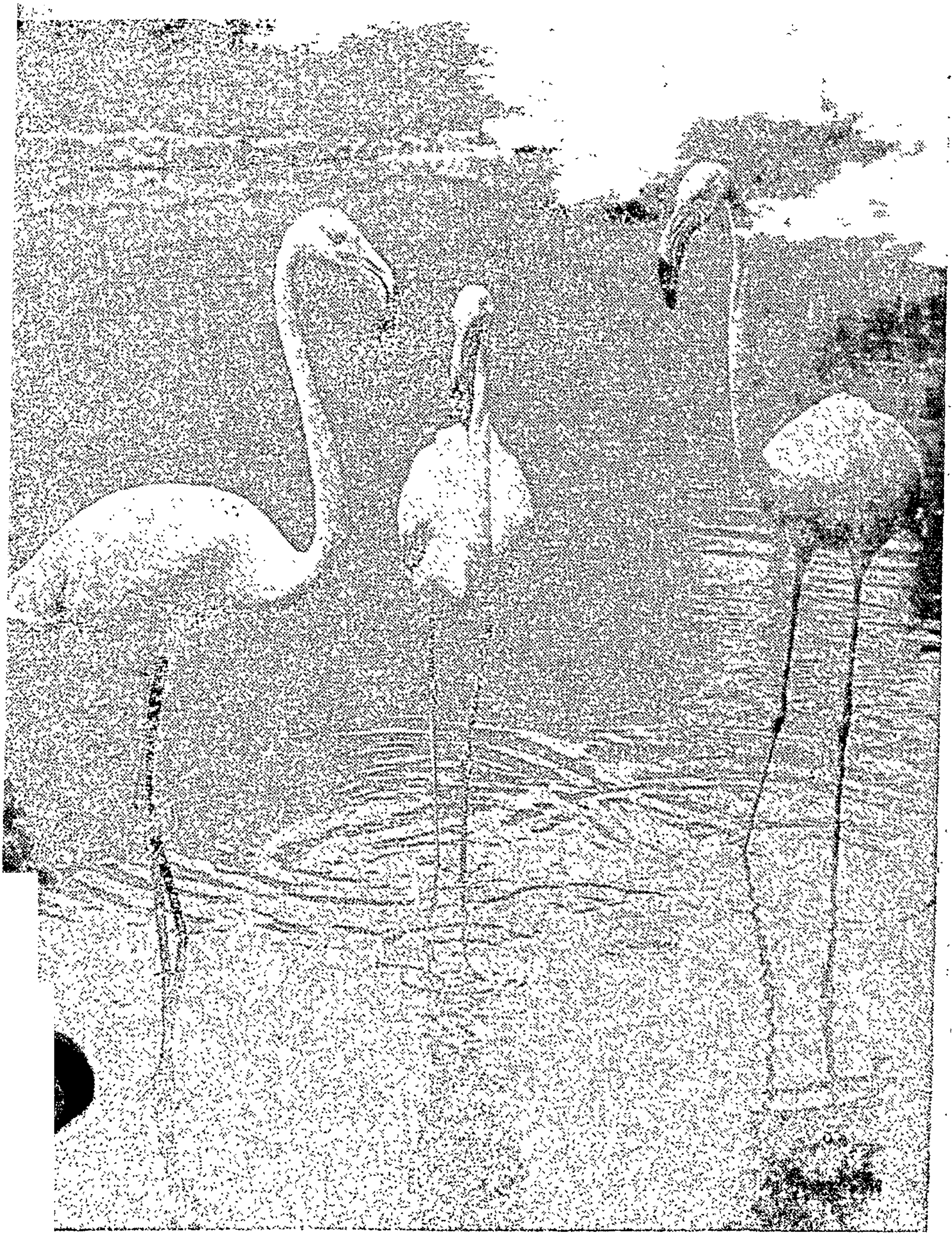

બકધ્યાન તસવીર : શ્રી એમ. વી. વિજયકર

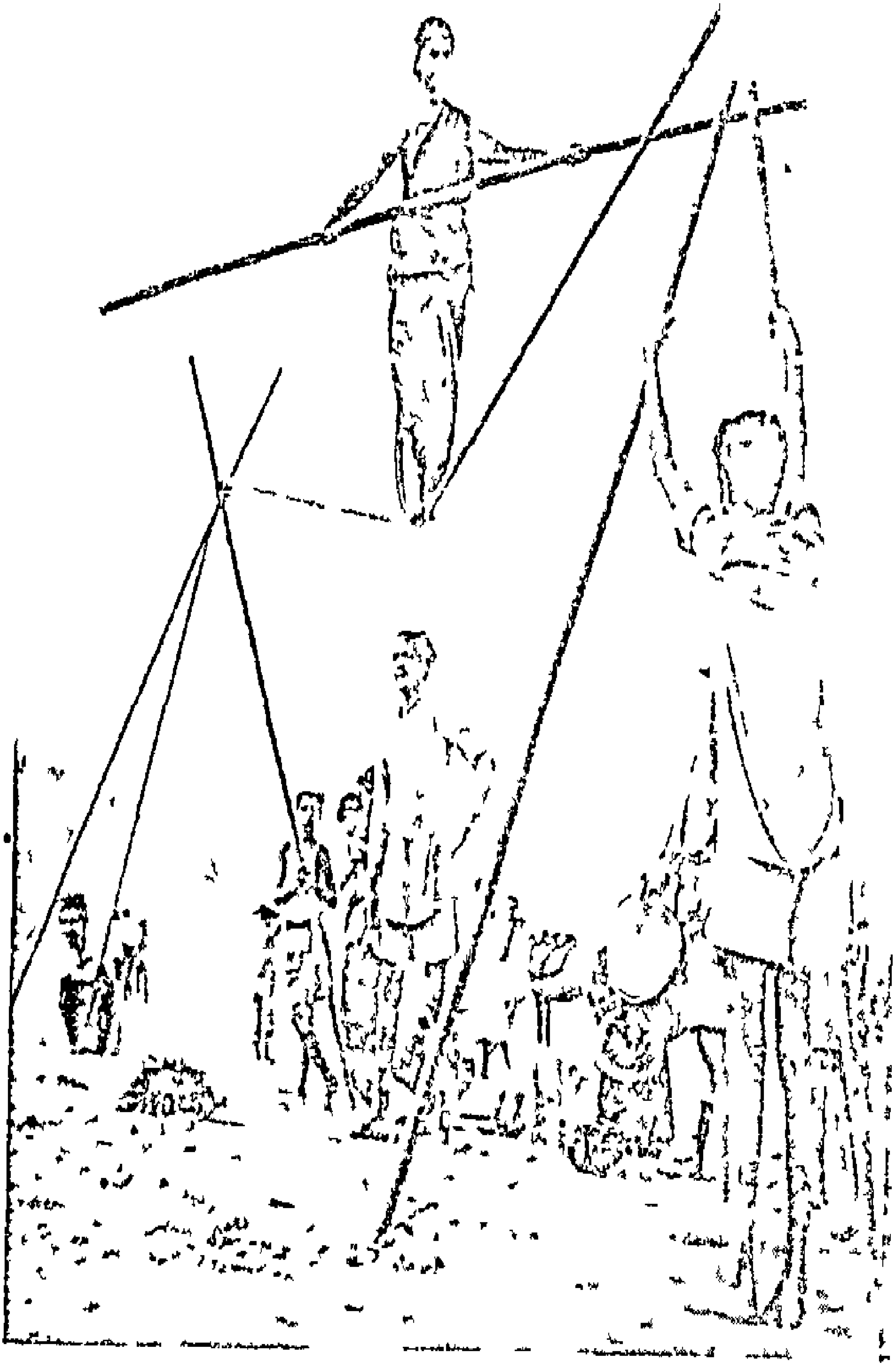

દોર પર સમતોલ

તસવીર શ્રી એમ વી વિજયકર

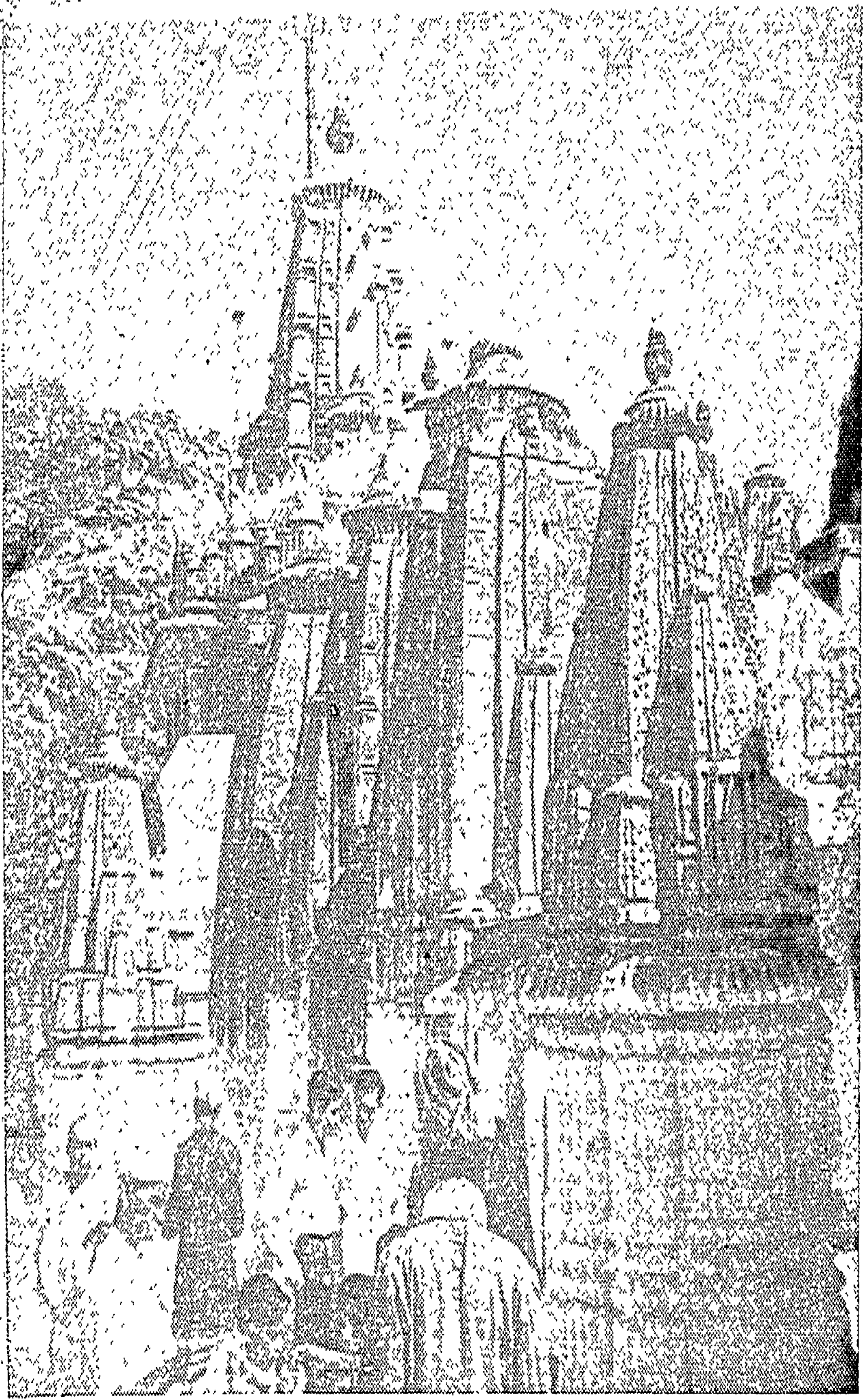

ઇતિહાસપ્રસિદ્ધ શ્રી એકલિંગ મહાદેવ : ઉદેપુર

તસવીર : શ્રી અજિત બી. કાપડિયા

જડયાં પડયાં

શ્રી જયંતિ દલાલ

અમિતને, પહેલી જ વાર જોયુ હતુ તે ટેક્નિકલર ચિત્ર યાદ આવી ગયુ.

કાળાં અને ધોળા ચિત્ર તો અનેક જોયાં હતાં. દેશી, પરદેશી, પરદેશી પરથી દેશી થયેલા, એવાં ઘણા જોયા હતા. પણ આ ટેક્નિકલર ચિત્ર પહેલી વાર જોયુ ત્યારે રોજ ચોવીસે કલાક જોવા મળતા અનેકવિધ રંગનુય કેવું આકર્ષણ હોય છે, એની ભભક હોય છે, કોક રંગ કેવા ભડકાવે છે, તો કોક વળી કેવો મુલાયમ લાગે છે, કોકને વળી પંપાળવાનું મન થાય એવો હોય છે એ બધો ખ્યાલ પણ પરદા પર આ ટેક્નિકલર ચિત્ર જોયુ એ પછી આવેલો.

એ જ અનુભવ આજે જાણે પુનરાવર્તન પામતો હોય એવુ અમિતને લાગ્યુ.

એસ. એસ. સી.ની પરીક્ષા આપ્યા પછી આમે વખત ગાળવા સિવાય કરવાનું ઓછુ હતુ. મોટાઓએ કોલેજજીવનની જે રંગીન વાતો કરી હતી તેમા પોતાની મુખ્ય ભૂમિકા સાથેનું નાટક મનમા ને મનમાં ગોઠવવાનું કામ, લાગતું હતુ એટલું અઘરું ન હતું. એમાં રસ્તામાંથી આ ચશ્મા જડ્યાં. અને માત્ર કૌતુકથી ચશ્માં આખે ચઢાવ્યા અને પેલું ટેક્નિકલર ચિત્ર જોતા જ આનંદદાયક અનુભવ થયો હતો એનું જાણે પુનરાવર્તન થતુ લાગ્યું.

કેવુ બધું રંગરંગીન! કેવુ બધુ ચમકદાર! કેવુ બધું સુદર!

પેલી બનારસી સાડીની દુકાન. દેલવાડાના દેરાણી-જેઠાણીના ગોખલાને ક્યાંય હઠાવી દે એવી એની શો-વિન્ડો. વીસ વરસ પહેલા તો જે રંગની કલ્પના પણ ન થઈ શકે એવા રંગનો પાલવ અને પાલવમા બનારસી સાડીમાં જ થઈ શકે એવી વેલબુટ્ટીની ભાત. કમાલ તો એમાં સફેદમા ચાંદીના તારની હતી. કેટલું સરસ મેચિંગ! સુઘડતાની સૂઝ આવી બીજે ક્યાય જોવા મળે છે?

બીજી કાચની બારીમા પેલું મોબિયુ કેવુ સરસ લાગતુ હતુ! અને દુકાનમાં બેસીને સાડી જોતી પેલી બાઈઓ? કેવી નમણી લાગે છે! દુકાન આગળ ઊભેલી બેરંગી સ્ટેન્ડર્ડ ગાડીમા જ આવી હશે.

અમિત સહેજ મલકી પડ્યો. દુનિયાની આવી વાતો આજ લગી એની નજરે ચઢી કેમ નહીં હોય એનુંય એને થોડું અચરજ થયુ. મલકતા મલકતાં જ એણે ફરી ત્યાં જ નજર માંડી. ઓત્તારીની! જોયુ? આ મોટરના બન્ને રંગ સાથે આમની સાડીના રંગ મેચ થાય છે! અને બાઈઓ સુડોળ પણ છે!

પોતે એક જ જગાએ, બહુ ધ્યાનપૂર્વક, ઘણી વાર લગી, જોઈ રહ્યો હતો એવી, કશી હોશિયારીની ઘંટડી મનમા ક્યાક રણકી. અમિતે, પોતાને કોઈ જોઈ ગયુ નથી એની આપખાતરી કરીને, બીજી બાજુ જોયું.

રોજ પોતે અહીંથી દા'ડામા ચાર વાર જાય છે, પણ આજે આ બધું કેવું રંગભર્યું લાગે છે!

ડગલાની સો રૂપિયા સિલાઈ લેતા કોઈ માસ્ટર-ટેલરની આ દુકાન નથી. અહીં મોટરો અને સ્કુટરોની કતાર લાગતી નથી. ગામડામાથી આવતા ભાઈઓ-બાઈઓ,

જ્યાં ફક્ત શ્રેષ્ઠ વસ્તુ જ સ્વીકાર્ય છે...

પરિવારહિતેચ્છુ માતાઓની પસંદગી ડાલડા

સ્નેહાળ માતા...એનાં વહાલુડાંના સ્વાદભીના સ્વાગત માટે હંમેશાં તૈયાર. હંમેશાં એમને શ્રેષ્ઠ વસ્તુઓ આપે છે. ડાલ્ડા વનસ્પતિમાં બનાવેલી એની વાનગીઓ બધાં હોંસે હોંસે ખાય છે. સાફ શુદ્ધ ડાલ્ડા વનસ્પતિ...ઉત્તમ વનસ્પતિજન્ય તેલોનું ઉત્પાદન. આરોગ્યના નિયમો અનુસાર સીલ કરેલા એના ડબ્બામાં એની તાજગી અને શુદ્ધતા માટે ખાતરી રહે છે. ઉછરતાં બાળકો માટે જરૂરી વિટામિનો તેમાં ઉમેરવામાં આવે છે. લાખો ઘરોમાં વપરાતું ડાલ્ડા આપના ઘરમાં પણ વાપરવું જોઇએ.

ડાલડા વનસ્પતિ-રાંધવા માટે એક વિશિષ્ટ, શુદ્ધ સ્નિગ્ધપદાર્થ

હિન્દુસ્તાન લીવરનું ઉત્પાદન

DL. 79-X52 GJ

બજાર વચ્ચે તૈયાર કપડાંની અજમાયશ લઈ પાકી સોદાબાજી કરી, હજુય પાવલું અરધું કરીને કપડાં–તૈયાર ડગલા, તૈયાર બંડી, તૈયાર કબજા–હવે શંકરમા બાબાને નામે ઓળખાતા ગઈકાલના ગામડાના બબવાને કપડાં અપાવે છે. વાંસ ખોસીને કનાતની છતરી બનાવી છે. રોજ આ જોવું છે. દિવસમાં ચાર વાર જોયું છે.

પણ આજે એમાંય નવું નવું લાગે છે. પેલી છતરીના કંતાનમાં મારેલું થીગડું પણ કેટલું કલાત્મક છે! હમણાં જ સંસ્કાર કેન્દ્રમાં એક ચિત્રપ્રદર્શન થયું હતું. મફત હતું એટલે પોતે પણ જોવા ગયો હતો. ચિત્રોમાં કશો વિષય ન મળે. માણસના કે પ્રાણીની આકૃતિ ન મળે. પણ રંગના રેલા પારાવાર. આ શું છે એમ જાતને જ પૂછતા. બીજાને પૂછવા જઈએ તો મૂરખમાં ખપીએ.

અમિતને છતરી પરનું થીગડું જોઈને આ રંગના કલાત્મક રેલા યાદ આવ્યા. જાને અને જાને થોડું મલકી જવાયું. લાલ રંગમાં આટલો ઉલ્લાસ વરસ્યો હોય છે એવું આજ લગી સમજાયેલું જ નહીં!

*

લેખકને કીર્તિના ડંખ લાગે એથી પણ વિશેષ ડંખ તો જેને ચશ્માં પહેરવાં પડે છે એને ચશ્માંનો લાગે છે. ઈશ્વરે, ગુરુદેવ ટાગોરની મારફતે હરકોઈને સધિયારો આપ્યો કે તમારી સહુ નિષ્ફળતા લઈને મારી પાસે ચાલ્યા આવજો. તેમાં આ ચશ્માં પહેરવા પડતાં હોય એની નિષ્ફળતાનો સમાવેશ થાય કે નહીં એટલી પાદટીપ ગુરુદેવે ઉમેરી હોત તો સારું થાત એવો ખ્યાલ અત્યારે સુબંધુને આવી ગયો.

બન્યું એમ કે, નાની ઉંમરે જ ચશ્માં ફરજિયાત પહેરતો થયેલો સુબન્ધુ કશા જ કારણ વિના, રસ્તે ચાલતાં, ભીડમાં, ધક્કે ચડ્યો અને આડીતેડી અડફેટમાં આવતાં બે કાન અને નાકની દાડી પર આધાર રાખતાં, 'દીવાને આમ'ની દીવાલ પર સમતુલા જાળવી રહેલા ત્રાજવા જેવાં ચશ્માં ઊથલી પડ્યાં. છોકરડા જેવા રામે જનકના દરબારમાં શિવધનુષ્ય તોડ્યું ત્યારે પ્રૌઢ પ્રતાપી પરશુરામનું અવતારતેજ હણાયાની વાતો આપણે સહુએ સાંભળી છે. વાજબી રીતે જ આપણામાંથી કોઈ, પંચ કે પ્રેક્ષક જેવી કોઈ પણ હેસિયતે ત્યાં હાજર ન હતું. ચશ્માં ઊથલી પડતાં સુબન્ધુએ પણ આમ ચપટી મારી એટલી વારમાં જ તેજ ગુમાવ્યું. આંખોનું નૂર તો પહેલેથી ઓછું, નહીંતર ચશ્માં જ આવ્યાં ન હોત. પણ ઉછીનું લીધેલું તેજ પણ આમ ઊથલી પડ્યું.

પડખે થઈને જતા કે ઊભા રહેલા કોકે પૂછ્યું: 'શું થયું મિસ્તર?' શું કહેવું આમને? સુબન્ધુ જવાબ ગોઠવી શકે એ પહેલાં જ એમણે જૂનાનો જવાબ અને નવો સવાલ બન્નેને, ડભોઈના કિલ્લાના શિલ્પસ્થાપત્ય અને માટીના પૂરણ જેમ ભેળાં વાળીને કહ્યું. 'ચશ્માં પડી ગયાં? ક્યાં પડ્યાં?'

દાઝ્યા પર ડામ જેવી આ વાત છે. ક્યાં પડ્યાં એ જાણતા હોત તો આમ બાઘા મારવા કરતાં ચપ દઈને ઉપાડી ન લેત! અને આ કિસ્સામાં તો જાણતા કરતાંય જોવાનું મહત્ત્વ વિશેષ હતું. ચશ્માં વિના દેખાય નહીં અને શોધવાનાં ત્યારે ચશ્માં! તત્ત્વજ્ઞાનમાં તો 'હુંને જ હું ઢૂંઢું' એમ કહેનારા કહી ગયા. પણ આ રોજિંદા જીવનમાં પડી ગયેલાં ચશ્માંને ચશ્માંની મદદ વિના શોધવાનું કામ ખોવાયેલા આત્માની શોધ કરતાં પણ કપરું છે.

ક્ષોભની ક્ષણ વિતાવી ચૂકેલા સુબન્ધુને એક નવો અનુભવ થયો. અને એ સાથે જ એને ચશ્માં આવ્યાં હતાં ત્યારની પરિસ્થિતિ યાદ આવી. વર્ગની સાવ આગળની ગણાય એવી પાટલીઓએ બેસવાનું તો જાણીતાં કારણસર મળતું નહીં, પણ ક્યારેક આ પાટિયા ઉપર જોવું પડે એમાંય થોડી મુશ્કેલી લાગવા

કલપ કદી કહેશો નહિ-

લીના

મિત્રો. આ અદ્ભૂત કેશ પ્રસાધન સફેદ
વાળ શ્યામ બનાવે છે, એટલુંજ નહિ, પરંતુ
વાળને ફરી ધોળા ઉગતા અટકાવે પણ છે.

લીના સફેદ વાળને
શ્યામ બનાવે છે

સૌરાષ્ટ્ર સુગંધી સ્ટોર્સ
અમદાવાદ-૧

એજન્ટસ : કે. મહેતા એન્ડ કુાં. કાલુપુર રાડ, અમદાવાદ-૧.

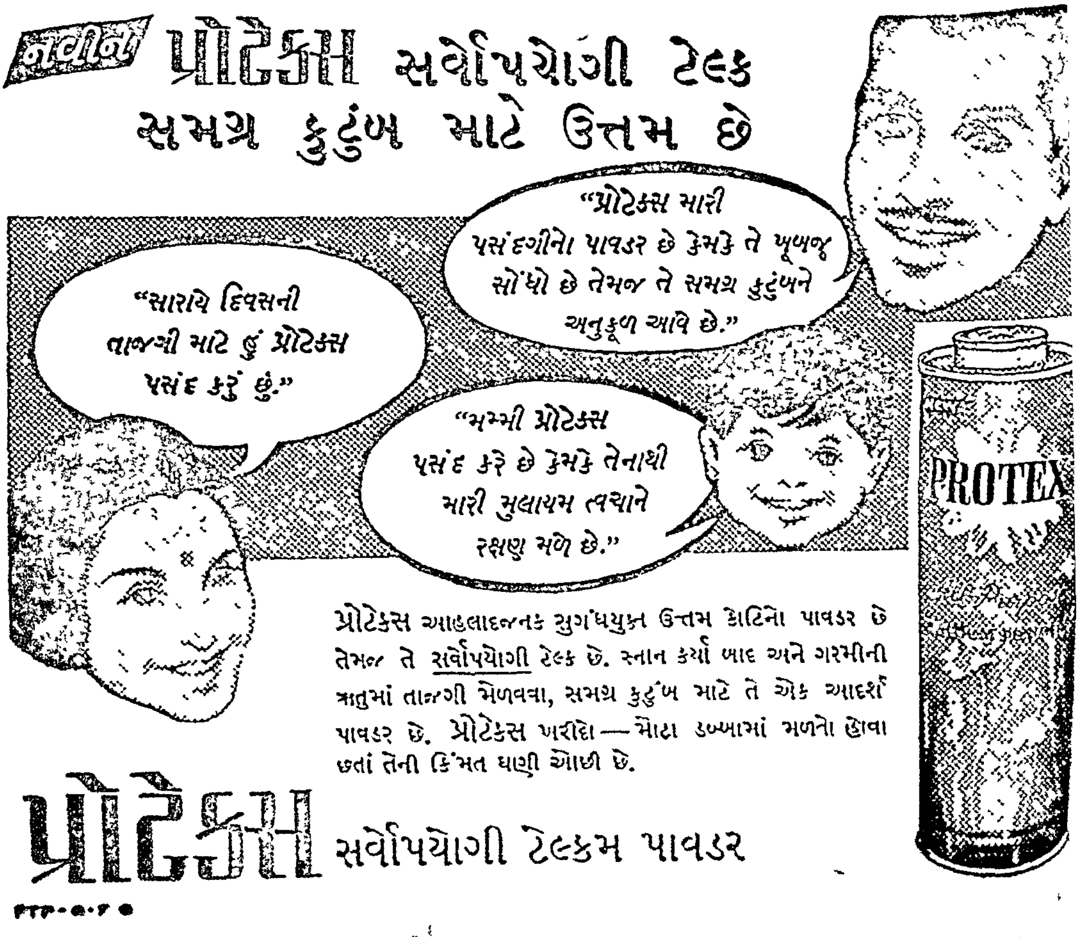
"સારાયે દિવસની
તાજગી માટે હું પ્રોટેક્સ
પસંદ કરું છું."
"પ્રોટેક્સ મારી
પસંદગીનો પાવડર છે કેમકે તે ખૂબજ
સોંઘો છે તેમજ તે સમગ્ર કુટુંબને
અનુકૂળ આવે છે."
"મમ્મી પ્રોટેક્સ
પસંદ કરે છે કેમકે તેનાથી
મારી મુલાયમ ત્વચાને
રક્ષણ મળે છે."
PROTEX

નવીન પ્રોટેક્સ સર્વોપયોગી ટેલ્ક
સમગ્ર કુટુંબ માટે ઉત્તમ છે

પ્રોટેક્સ આહલાદજનક સુગંધયુક્ત ઉત્તમ કોટિનો પાવડર છે તેમજ તે સર્વોપયોગી ટેલ્ક છે. સ્નાન કર્યાં બાદ અને ગરમીની ઋતુમાં તાજગી મેળવવા, સમગ્ર કુટુંબ માટે તે એક આદર્શ પાવડર છે. પ્રોટેક્સ ખરીદો—મોટા ડબ્બામાં મળતો હોવા છતાં તેની કિંમત ઘણી ઓછી છે.

પ્રોટેક્સ સર્વોપયોગી ટેલ્કમ પાવડર

FTP-G-70

માડી. આખો ઝીણી કરીને તાણીએ તોય અક્ષર વરતાય નહીં અને આકૃતિ તો શુંની શું લાગે! બધું ધૂધળું, ચહેરામોરા વગરનું, જાડું જાડું, ઘાટઘૂટ વિનાનું લાગે.

અત્યારે ચશ્મા જતા, આ જ પરિસ્થિતિ આવી તો ખરી, પણ એક વિશેષતા સાથે લેતી આવી. પેલા ક્ષ–કિરણમાં જેમ નજર બીજા બધા આવરણને ભેદીને અપારદર્શક હાડકાં કે એવા પદાર્થ પર કેન્દ્રિત થાય છે, એમ અત્યારે વસ્તુની મૂળભૂત કાઠી, દેખાય નહીં તોય સમજાય એવું થતુ હતુ. અનુભવની વિચિત્રતા વરતાઈ એ સાથે જ એની કઠોરતા પણ પ્રતીત થઈ. આજ લગીનો અનુભવ સુબન્ધુને એક વાત કહેતો હતો: અડખેપડખેના, પોતાની વ્યાકુળતા જોઈને જરૂર હસતા હશે. કોકે ચશ્મેધબ કહ્યું હશે, કોકે હોઠ આગળ જ શબ્દદેહ ધારણ કરતી એ લાગણીને રોકી હશે. પણ કોકનો ગળાનો અવાજ કે ખડખડ કાને પડે, તો જ આમ થતુ હશે એમ સમજાય એવી પરિસ્થિતિ હતી. ચશ્મા વગર કોઈ હસતું હતું એ કહેવું પણ મુશ્કેલ હતું.

ફરજિયાત ફિલસૂફ થવાની દશામાં આવેલા સુબન્ધુએ ન જાણે કેમ પણ એક તારણ તારવ્યું: હસવાને હાડકાં સાથે કશો સંબંધ નહીં. એ બધો તો માત્ર સ્નાયુનો વ્યાપાર છે.

*

અમિતે નાખી નજરે બસ ઘૂંટ પર ઘૂંટ પીધે રાખ્યા.

ચાંદીનાં ઘરેણાંની દુકાન પાસે થઈને જ સુધરાઈની પગથી જાય. પગથી ઉપર ઝૂલતી પડે એવી ઓટલી જેવુ. એક પગ પગથી પર અને બીજો ઓટલી પર. ઓટલી પર મૂકેલા પગમાં સાંકળાની સેર. અંગૂઠાની જોડેની આંગળી પર માછલીનો વીંટો આટલે દૂરથી પણ દેખાય. અને નજર ધીરે ધીરે ઊંચે ચઢતી ગઈ. ઘાટીલી ઘૂંટી પર પળભર રોકાઈને, સાંકળાનો પેચ પરોવતી બે હાથની આંગળીઓ, ડેસનો આટો અટવાતાં કાંડા પરની બંગડીઓ અથડાઈ તે, અને ત્યાંથી ઊંચે ચઢતી નજર, પવનથી ફુગ્ગો થતા સાળુમા જાણે ગુમ થઈ ગઈ.

આ કવિઓ, લેખકો વગેરે જેને સ્ત્રી કહે છે તે આ?

રોજ જોઉં છું છતા આજે કેમ આ બધું સાવ નવુ નવુ, માદક અને ઉત્તેજક લાગે છે? કોક નવી દુનિયામા તો દાખલ નથી થઈ ગયો ને? પોતાની જાત આગળ પણ આ દર્શન સમજાવવાનુ અમિત માટે શક્ય ન હતુ.

અને આ તો ઓળખીતી છે. પોળને નાકે રહેતા ધોબીની નવી પત્ની. લાંબો ઘૂમટો તાણીને, પોળના ઓટલા પર માંડેલી ઇસ્તરીની દુકાન પાસે ઊભી જ હોય છે ને! પણ આ સ્ત્રી છે એવો ખ્યાલ ત્યારે નહીં આવેલો.

મન પાસે આટલું કબૂલ કરતા જ અમિત ચોંક્યો. આવો મોટો ફેરફાર કરાવે એવુ શું બન્યુ છે?

સાળુમા ભરાયેલો પવન પાછો હટ્યો હોય એમ લાગ્યુ ઓટલી પરથી પગ નીચે મૂકીને, ઝૂકી પડેલી બાઈ ટટાર થઈ હતી. અને દુકાનદાર સાથે વાત કરતી હતી. નહી ઊંચી, નહી નીચી, નહી જાડી નહી પાતળી, સમપ્રમાણ, ઘાટીલી, સુડોળ. અત્યારે મો પર ઘૂમટો પણ ન હતો. વાન આટલે ઊજળો હશે એની કલ્પના પણ પેલા ઘૂમટા આડે આવી શકે એમ ન હતુ.

પણ અમિને નજરને ત્યાંથી હટાવી લીધી. જાતને પૂછતો હતો એ. રહીસહી કરડાકીથી પૂછતો હતો: શું થયું છે?

*

બધું અડવુ અડવુ લાગતુ હતુ. સુરદાસની દશા આના કરતા તો સો ટકા સારી. કશું જ દેખાય નહીં એ પરિસ્થિતિ પોતાને અને અન્યને માટે પણ સારી. આને કશું દેખાતુ નથી એમ લોક સ્વીકારે અને કશી મદદ ન

હવે
ઈસ્ટ આફ્રિકન એરવેઝની
અઠવાડીઆમાં
બે
વખત
કોમેટ જેટ
વિમાની સરવીસ
મુંબઈથી કરાંચી અને એડન થઈ
નૈરોબી

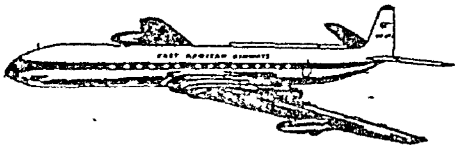

ફર્સ્ટ અને ઇકોનોમી ક્લાસ
અંગ્રેજી, હીંદી અને ગુજરાતી ભાષા બોલતી પરીચારિકાઓ
શાકાહારી અગર બિનશાકાહારી ભોજન
સુદાન, ઇથીઓપીઆ અને આફ્રિકાના બધા સ્થળોના અનુકૂળ જોડાણ

ઈસ્ટ આફ્રિકન એરવેઝ આપને ખરેખર મૈત્રીભરી સેવાઓ આપે છે.

મૈત્રીભર્યા વાતાવરણમાં ઈસ્ટ આફ્રિકન એરવેઝમાં વાયુપ્રવાસ કરો.

EAA

વધારે વિગત માટે આપના ટ્રાવેલ એજન્ટ અગર ઇસ્ટ આફ્રિકન એરવેઝના જનરલ સેલ્સ એજન્ટસ બી.ઓ.એ.સી. મુંબઈ, કલકત્તા, દિલ્હી, અને મદ્રાસનો સંપર્ક સાધો

કરે તોય અંતરાય તો ન જ નાખે. સુરદાસ ધોળે દા'ડે દીવો લઈને ચાલે તો એને પોતાને સુરદાસ ચેતવે છે એમ માનીને, સગવડ નહીં તો રસ્તો તો આપે.

પણ આ ચશ્માં વગરનાંને સુરદાસનો ન કશો સામાજિક દરજ્જો મળે કે ન એને સહાનુભૂતિ મળે. અને ન દેખાય એના કરતાં ઓછું કે આછું દેખાય એમાં જ પરેશાની છે એની વાત બીજાને કેમ કહી શકાય? કહી હોય તોય એ સમજે કઈ રીતે? કાં તો આંખો એટલી સારી કે ચશ્માંની જરૂર નથી. અથવા ચશ્માં જેવું સાધન મોજૂદ છે, પાસે છે, પહેરેલું છે, એટલે જ દેખાય છે તે દૂષિત કે ખંડિત નથી.

ચશ્માંની આદતને લીધે, પલકારા મારે કે આંખ ઝીણી કરે પણ ઝાઝું વળે નહીં. છતાં સુબન્ધુએ કોશિશ કરી. લાંબા અનુભવથી એ જાણતો હતો. ચશ્માં હતાં ત્યારે જોયુ પણ હતું. ચાંદીના દાગીનાની દુકાન. સુધરાઈની પગથી પર એની ઝૂલતી ઓટલી. ચશ્મા હતા ત્યારે ત્યાં ખરીદી કરતી, જાતજાતની અંગભંગીથી ઊભી રહેતી સ્ત્રીઓના દાગીના જોતા જ ચહેરે આવતા મલકાટ એણે જોયા હતા. અંગઉપાંગનુ અણધાર્યું પ્રદર્શન થતું પણ એણે જોયુ હતું. આજે ત્યાં શું છે તે જોવા એણે કોશિશ કરી. જડબું સખત દબાવી, આંખ ચૂંચળી કરીને એણે જોયું.

ક્યાંકથી આવતો પ્રકાશ કાચમાં મોં જોવા જતાં જાણે પાંખો થયો હોય એમ ઘવાયાની ફરિયાદ કરતો પાછો ફરતો હતો. અજવાળું હતું. આકાર ન હતો. ગાભાનો હાથી ભર્યો હોય એમ કાંક પીળા રંગનું ગોળ પોટલું ત્યાં ખડકેલું હતું. શું હશે? કોક હરખાતી મલકાતી ખરીદ કરતી બાઈ?

એટલે દૂરનું નહીં સૂઝે માની પાસેનું જોવાની કોશિશ કરી.

બરાબર. આ જ ખૂણામાં તૈયાર કપડાંની હાટ બેસતી. તડકો ખાળવા એ બધા કંતાનની છતરી કરીને મૂકતા. એ જ જગાએ જે છતરી ઊભી કરેલી રહેતી એને તો એક રંગીન અને બહુ જ ગંદું, ભદ્દું લાગે એવું થીગડું મારેલું હતું. રોજ જોવું પડતું. નોકરીએ જતાં અને પાછા આવતાં, સાંજે ટ્યુશને જતાં અને પાછા આવતાં, ત્યાંથી થઈને શાક લેવા જતા અને ત્યાંથી પાછા આવતા, આ રંગીન થીગડું જોવુ પડતુ. ત્યારે તો દિલ દુખાતું. આકાશના વિશાળ ફલક પર જો શક્ય હોત તો આવા ભાઈઓએ ડામરનો મોટો કૂચડો માર્યો હોત અને ઉષા–સંધ્યાના વિવિધ રંગની લીલાને નહિવત્ કરી દીધી હોત એમ એ વખતે થતુ.

પણ આજે? એક પેલા રંગીન થીગડાનું ધાબું જ દેખાય છે. બીજું તો એ છતગીને ટેકો દેતો કોક સફેદ થાભલો ઊભો કર્યો હોય એવુ લાગે છે. ના ના, કશું ચણતર નહીં હોય એ. પેલો વેપારી જ કશું વેચતો ઊભો હશે. જો ને આસપાસ, બીજાં સફેદ કાળાં ધાબાં દેખાય છે ને? ખરીદનાર હશે.

*

ત્યાથી નજર વાળી તો વળી નજર પડખે થઈને જતી બે છોકરીઓ પર જઈને ચોંટી. રાસ લેતી યુવતીઓની છાપવાળું સ્કર્ટ, પ્લાસ્ટિકનો પટો, નદીમાં મંદ ગતિએ ડોલતી નૈયા જેવો વાટવો, બે ફૂમતાં, અને અને, લીપસ્ટિક, મેકઅપ. વચ્ચે એકાદ ક્ષણ નજર, ત્રાટક કર્યું હોય એમ સ્થિર થઈ ને પછી નીચે ઊતરી. ઊંચી એડીની ચંપલ.

અમિત આકુળવ્યાકુળ થઈ ગયો. આ શું થયું હતું એને? આજે આવું જ કેમ નજરે ચઢે છે અને મન બગાડી જાય છે? ગઈ કાલ શું, આ જ સવાર લગી, આવું ન હતું. પોતે જેમ આ રસ્તેથી જતો હતો એમ જ આ બધાં પણ રોજરોજ અને હરેક કલાકે અહીંથી જતાં હતાં. પણ આ ક્ષણ લગી પોતાના જ જેવા બે હાથ અને બે પગવાળાં માણસને જોતાં ન કશું કૌતુક થતું, ન કશી લોલુપતા જાગતી. આજે અને અત્યારે જ આમ કેમ થાય છે?

સર્વ પ્રકારમાં સર્વોત્તમ હલકાં વજનમાં... પીછું

સર્વ પ્રકારમાં સર્વોત્તમ કાપડમાં... એસ આર એમ

ફુલ વૉયલ્સ
પ્રિન્ટેડ વૉયલ્સ
પોપલિન્સ • ધોતીજોટા
મલમલ
લિનોઝ • હાથરૂમાલ

શ્રી રામ મિલ્સ લિ.
ફર્ગ્યુસન રોડ, મુંબઇ ૧૩.

પોતાના જ સામે અમિતને રોષ ચઢતો હતો. પણ મન એને વશ ન હતું. નજર પણ એને વશ ન હતી 'આ જો' એમ ન'તુ કહેવાતુ. 'આ ન જો' એમ પણ નહોતુ કહેવાતું. બેકાબૂ બનીને નાફરમાન બનીને, નજર પાછી ત્યા જ ગઈ. ઓળખી. નાની બહેનની બહેનપણી મીના. લગભગ રોજ ઘેર આવતી હતી આજ કરતા નહી નહીં તોય ત્રણચાર વર્ષથી ઘેર આવતી હતી. આજે એ સાવ નવી કેમ લાગે છે?

અને મીનાએ જ પાસે આવી ત્યારે પુછ્યું. 'અમિતભાઈ, આજે ચશ્મા ચઢાવીને ઊભા છો ને?' હસતી અને ગાલમા ખંજન પાડતી એ તો ચાલી નીકળી.

બસ, આ ચશ્માનુ જ કારસ્તાન. કોઈના પડી ગયા હશે એ ઉપાડીને પહેર્યાં એ તો પહેલું પાપ હતુ જ. આ ચશ્માએ જ મન પણ બગાડી દીધું.

અમિને ચશ્મા ઉતાર્યા, અને આખ આવું નવું અને ખોટું ફરી ન દેખે એ માટે જરા પટપટાવી. ઉઘાડીને અને મીંચીને જાણે આ બધું આખમાથી હટાવી દેવાની એણે કોશિશ કરી.

*

ચશ્મા ન હોય ત્યારે ધૂંધળું દેખાય, ઝીણું ઝીણું ન દેખાય એ વાતની તો સુબન્ધુને ખબર હતી. કોઈ અજવાળના એ ચશ્મા પહેરતો ન હતો. નાની ઉમરમાય ખાસ્સો અનુભવી કહી શકાય એવુ હતુ.

પણ અત્યારે થતુ હતુ એ જરા ધૂંધળાપણાથી વિશેષ હતુ. માત્ર જાડું જાડુ જ દેખાતુ હતુ એવું ન હતુ. સુબન્ધુને કોકે પુછ્યુ હોત તો એ પોતાની વાત બહુ જ સુરેખપણે કહી ન શકત. ચશ્મા વિના જાણે વસ્તુમાત્રની સુંદરતા જતી રહી હોય એવું એને લાગતુ હતું નાની વયે તને તો ફિલસૂફ બનવાની ટેવ માથે પડી છે એમ મિત્રો સુબન્ધુને કહેતા, પણ એ બધું તો પાપ શેને કહેવાય અને પુણ્ય શેને કહેવાય એની ચર્ચા માટે કહેવાતું, સુંદર અને અસુંદરનો ખ્યાલ મનમા આવી રીતે ક્યારેય આવેલો નહી. બસ? આ સુંદરતા શું ચશ્માને લીધે જ?

પણ, સુંદરતા ક્યા હોય શેમા હોય?

કોકની સાથે અથડાઈ પડતા, સુંદરતાના અમૂર્ત ખ્યાલમાથી, ભાનાની સુંદરતાની પ્રતીતિ લગીની હવાઈ મુસાફરી થઈ ગઈ

'જોતા નથી, મિસ્ટર? ચશ્મેધમ! તમે તો પડશો પણ બીજાનેય પાડશો.'

'આ તો ઠીક છે આ ભાઈ ભલા છે.'

'હાસ્તો, કોક દાતણવાળી '

'અરે કોક માટર '

સુબન્ધુ સાભળતો હતો.

અને અમિતને કાને પણ આ સંવાદ પડ્યો. ઉતારેલા ચશ્મા એના હાથમા હતા. ચશ્મા આ ભાઈના તો ન હોય?

'તમારા ચશ્મા ખોવાયા છે?'

'આ 'ધીરે ધીરે પૂછીએ, શાની ખોયા નેણ?' જેવુ તો નથી ને?'

'આ ચશ્મા તમારા છે?'

અમિતે હાથ છેક સુબન્ધુના મો લગી લબાવ્યો.

'આભાર તમારો ચશ્મા ક્યાથી જડ્યા?'

ચશ્મા પહેરીને પહેલું કામ તો અમિતના ચહેરા સામુ જોવાનું કર્યું. અને પોતાના આનંદને એ છુપાવી પણ શકતો ન હતો.

અમિતને પણ મનમા આનંદ થતો હતો મનમા પાપ પ્રવેશતું હતું આ ચશ્મા વાટે સારું થયુ

પણ ત્યા જ પડખેથી જુવાન છોકરીઓનું ટોળું નીકળ્યુ. અને અમિતની નજર ત્યાં ગઈ પ્રયત્ન છતા એ નજરને ત્યાથી પાછી વાળી ન શક્યો. પેલો જુએ છે એટલુ જ નહીં પણ નિર્લજ્જ બનીને જુએ છે

પડ્યા પડેલા જ રહ્યા હોત તો? જડ્યા જ ન હોત તો?

પણ દોષ ચશ્માનો હતો? કોનો હતો?

★

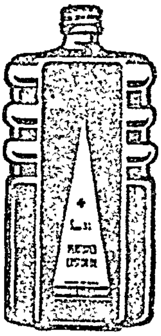

સુંદર રીતે ઓળાયેલા વાળ સૌંદર્ય અર્પે છે

સ્વસ્તિક

પરફ્યુમ્ડ કેસ્ટર ઓઇલ

કરે છે વાળનું સુંદર જતન!

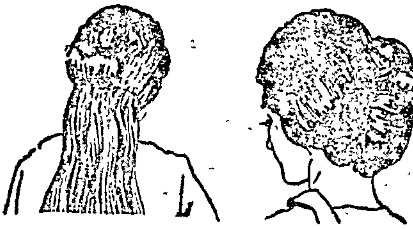

સ્વસ્તિક કેશકલાપ “સંધ્યા”

(૧) તમારા ઉપલા વાળના થોડાંક ભાગનો આડો અંબોડો વાળો અને માથાની પીનો વડે તેને બાંધો.

(૨) બાકીના વાળનો તમારી ડાબી બાજુએ મૃદુતાપૂર્વક ઊભો અંબોડો વાળો. વાળના છેડાઓને ઉંચા લ્યો અને પછી પહેલા અંબોડા નીચે છેડાઓને ગોળાકારમાં સુંદર રીતે ભેગા કરો.

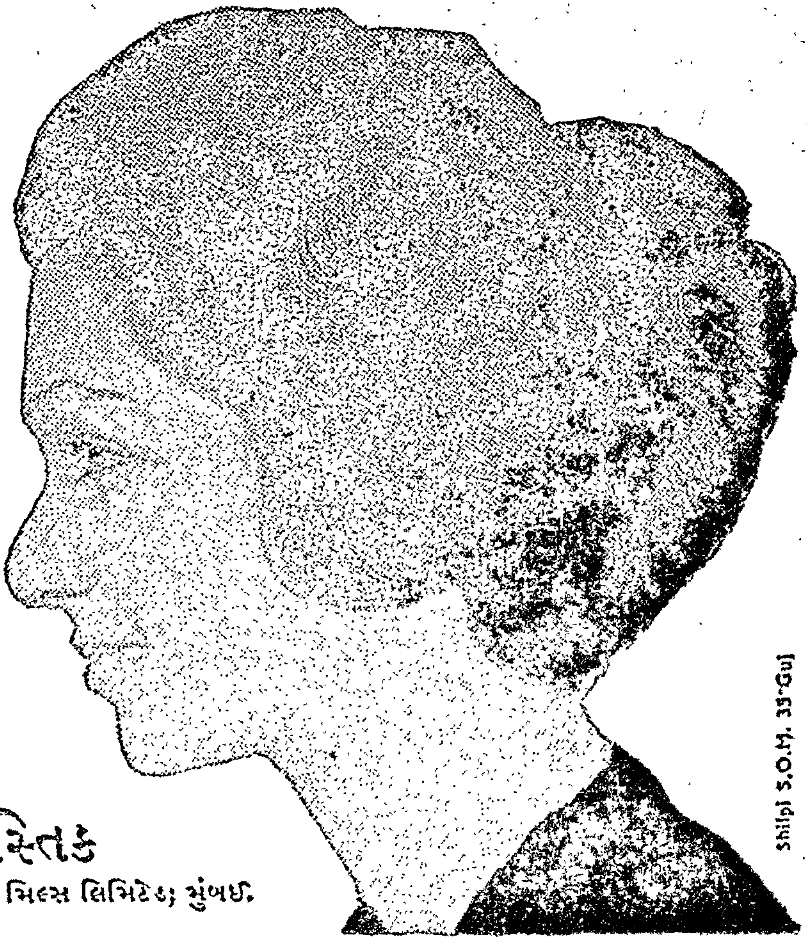

સ્વસ્તિક

ઑઇલ મિલ્સ લિમિટેડ, મુંબઈ.

ગૃહગંગાને તીરે

જાહેર જીવનમાં સંયમ

શ્રી વિનોદિની નીલકંઠ

થોડા જ વખત ઉપર કપડવંજ પાસે મોટરબસનો જબરજસ્ત અકસ્માત થયો અને લગભગ પોણોસો સ્ત્રીપુરુષો તથા બાળકો તેમાં મૃત્યુ પામ્યાની વાતે ગુજરાતમાં જ નહિ, પરંતુ સમસ્ત દેશમાં ચોપાસ અરેરાટી ઉત્પન્ન કરાવી છે. તેમાં કોનો વાંક, એ વિષે પણ ઠેર ઠેર ચર્ચા થાય છે

લોકોએ ગમે એટલી માગણી કરી, છતાં અધિકારીઓએ આ રીતે બેત્રણગણાં માણસોને બેસાડ્યાં, એ ગંભીર અને અક્ષમ્ય ભૂલ છે. છતાં ઉતારુઓનો પણ વાંક ઓછો ન કહેવાય. તેમણે જબરજસ્ત ધસારો કર્યો હશે ને વાર્યા છતાં બસમાં ચઢતા જ ગયા હોવા જોઈએ, એમ કહેવાય છે. અને તેવું બન્યું હશે એ વિષે શંકા પણ નથી

જેમ અંગત જીવનમાં સંયમનું મહત્ત્વ મનાયું છે, તેમ જાહેર જીવનમાં પણ સંયમ પાળવાની અતિશય આવશ્યકતા છે. જ્યાં ત્યાં આપણે ઘેલછાભર્યો ધસારો કરીને મન તથા શરીર ઉપરની લગામ છેક જ ઢીલી મૂકી દઈએ છીએ. કોઈ પણ સ્થળે જ્યારે આપણે મોટા સમૂહમાં એકઠાં થઈએ છીએ, ત્યારે વિહ્વળ-વેવલા બની જઈએ છીએ. વ્યક્તિગત રીતે મનોનિગ્રહની કિંમત સમજતા હોઈએ, અને સંયમ પાળવા સતત પ્રયત્ન કરતા રહેતા હોઈએ છતાં પણ જ્યાં ટોળામાં એકત્રિત થયાં, કે મનોનિગ્રહ તેમ જ સંયમ પાળવાની ભાવના આપણે ગુમાવી બેસીએ છીએ. ધક્કાધક્કી કરવી, બીજાંને ઠૂંસા મારી આગળ જવા પ્રયત્ન કરવો, ઘાંટા પાડવા, ગુસ્સો બતાવવો એવું બધું તેવે પ્રસંગે હરહંમેશ જોવા મળે છે. સ્વાર્થી ન બનવું, એવો પાઠ સો વાર શીખ્યા છતાં પ્રસંગ આવે ત્યારે સૌ સ્વાર્થી બની જઈએ છીએ.

આપણા સ્વભાવની આ નબળાઈનો આવિર્ભાવ રેલવેમાં ત્રીજા વર્ગમાં મુસાફરી કરતી વખતે, મોટરબસમાં જ્યારે જબરો ધસારો થાય ત્યારે ખાસ કરીને દૃશ્યમાન થાય છે. આપણી પ્રજામાં શિસ્તની ઘણી જ ખામી છે તે આવે પ્રસંગે ખુલ્લી રીતે જણાઈ આવે છે. આવું ન થાય માટે શું કરવું તે વિચારી તેનો અમલ હવે સત્વર કરવો જોઈએ.

શાળાઓમાં હવે નાગરિકધર્મના પાઠો રીતસર શીખવાય છે, તો તેમાં જાહેર જીવનમાં સંયમિત રહેવા વિષે સચોટ રીતે ઉદાહરણો સહિત બાળકોને ન શીખવી શકાય? 'રખેને રહી જઈશું' એવો જે ભય જાહેર પ્રસંગોએ સદા સેવાતો જોવાય છે, તેની ઉપર સંયમની લગામ મૂકવાની અત્યંત આવશ્યકતા છે. જો નાગરિકધર્મનાં પાઠ્ય પુસ્તકોમાં આ બાબત વિષે કાંઈ ન લખાયું હોય, તો તેમાં આવો પાઠ જરૂર ઉમેરાવો જોઈએ. આપણે—પાછલી પેઢીનાં—તો હવે ઘડાઈ ચૂક્યાં છીએ, અને કદાચ પાકી કોઠીએ કાનો ન ચઢી શકે, એ સત્ય આપણને લાગુ પડી જાય, પરંતુ નવી પેઢીનાં બાળકોને તો જરૂર આપણે આપણાં જેવાં બેલગામ, સંયમરહિત અને વેવલાં બનવામાંથી બચાવી શકીએ..

FEBUOY
SOAP

તાજગી, તરવરાટ, તંદુરસ્તીનો આનંદ માણવાને...લાઇફબૉયથી
ન્હાઓ! આપણને હંમેશાં મેલના જંતુઓ તો લાગવાના જ.
આપ ન્હાઓ ત્યારે લાઇફબૉય એ જંતુઓને ધોઇ નાખે છે..
લાઇફબૉયથી નાહી ને ઘરમાં બધાં તંદુરસ્ત રહે છે.

યાં વસે લાઇફબૉય ત્યાં હશે તંદુરસ્તી!

L. 29-X52 GJ

હિન્દુસ્તાન લીવરનું ઉત્પાદન

આધ્યાત્મિક પંથે ... . શ્રી માલતીબહેન દવે

મનહરબહેનના થોડા જ પરિચયે પણ અમે નિકટનાં સ્નેહી બની ગયાં. એમના નામ પ્રમાણે જ મન હરી લે એવા એમનામા ગુણ હતા. સદાય આનંદી ને પ્રેમાળ. એમનો નિર્મળ વાંણીપ્રવાહ સાંભળતા જાણે કોઈ નવીન અને સુદર દિશામા ઘસડાઈ રહ્યાં હોઈએ એવો જ ભાસ થાય. એ દેખાવે તો સાધારણ સુંદર હતા પણ એમની અંતર્દષ્ટિ, દિલની વિશાળતા ને વાણીનું માધુર્ય વેરીને પણ ઘડીભર નમ્ર બનાવે એવા તો હતા જ.

એમની જીભની મીઠાશથી તો એમણે આખા કુટુંબને જીતી લીધુ હતું. કેટલાય સ્નેહભૂખ્યા માનવીઓ હોય છે, તે એમના પ્રેમાળ સ્વભાવથી બીજાને આકર્ષ્યાં વિના રહેતાં નથી. એવુ જ મનહરબહેનમા હતુ.

એ વારંવાર આમંત્રણ આપતા ને એમને ઘેર જવા મારું મન લલચાતું. થોડા દિવસ ના જાઉં તો 'કેમ મળતાં નથી' કહેતા એ હાજર થઈ જતા.

એક દિવસ જ્યારે હું એમને ઘેર જઈ ચઢી ત્યારે એ કોઈક ચોપડી વાચતા બેઠા હતાં. એ આવકાર આપતાં હસી રહ્યા.

'આ શુ વાચો છો?' કહેતા મેં ચોપડી હાથમા લીધી. એ હતું 'રામકૃષ્ણ ઉપનિષદ.'

'જુઓ ને, હવે ચાળીસી તો વટાવી ગયા. થોડું આધ્યાત્મિક વાચન તો હોવુ જોઈએ ને? આ તમારું અત્યારનું સાહિત્ય તો હવે મને હાથમાય પકડતુ ગમતુ નથી.' એ ગંભીરતાથી બોલ્યા.

'કેમ, અત્યારનુ સાહિત્ય શું ખોટું છે? દુનિયા બધી દિશામા આગળ પ્રગતિ કરે છે ત્યારે સાહિત્યમાય કંઈ નવીનતા, નવા પ્રયોગો તો લેખકોએ બતાવવા જોઈએ ને!'

'ધૂળ એ બધુ. એમાથી શું મળવાનુ હતુ! શું નવું શીખવાનું છે! જે જીવનને ઊંચે લઈ જાય તે સાહિત્ય. નોવેલો તો બહુ દિવસ વાચી. પણ જુઓ આ પેલી પડેલી ચોપડીમા કેવુ બધુ ઉઘાડું આવે છે હવે એવું વાચવાની ઉંમર આપણી ન કહેવાય! આ દીકરો ક્યાંકથી લઈ આવ્યો છે.'

'એ જ નવીનતા, બીજું શું! તમારું વાચન આધ્યાત્મિક છે. ને તમ એક આદર્શ જીવનમા માનો છો ને વર્તો છો, જેથી તમને એમ લાગે. પણ અત્યારનુ બધુંય સાહિત્ય કંઈ ઓછું એવુ જ હોય છે! સારું ગ્રહણ કરવું. ખોટું લાગ તે છોડી દેવુ.' મેં મારો મત દર્શાવ્યો. એટલામા એમના દીકરાની વહુ બહારથી આવી ને બેઠી.

'જુઓ ને બહેન, સુધા હજી નાની છે. મેં કહ્યું, કંઈ શીખ. ઘરનું કામ હું કરું એમ છું. એને હિન્દીના કલાસમા દાખલ કરી. વળી સીવણ કલાસમા પણ જાય છે. અમારા જમાનામા કંઈ શીખવા જવાય એવુ નહોતું. એનો જમાનો જુદો છે. શીખશે તો એને જ કામ લાગશે!' ને સુધા તરફ મોઢું ફેરવતા બોલ્યાં.

'ચા હમણા જ કરી રાખી છે. પી લે બેટા, થાકી ગઈ હોઈશ.'

અમ ત્રણે એકબીજાનું મો જોતા હસી પડ્યા.

'આવી સાસુ તો જેણે પૂર્વના પુણ્ય કર્યાં હોય તેને મળે સુધાબેન '

'એ તો છે જ ને! બા છે તો મને કશીય ઘરવ્યવસ્થાની ચિંતા નથી. મારી જનેતાને તો મેં જોઈ નથી, પણ લગ્ન પછી જાણે એની ખોટ પણ લાગતી નથી.' સુધા નીચુ જોતા બોલી.

'બહેન, વહુ થઈ માટે કઈ પારકી છે! એ આપણી દયા રાખે ત્યારે; એ તો એકબીજાનું કરવુ જોઈએ ને! એ બિચારી પિયરિયાનો પ્રેમ, ઘર, બધુંય ત્યાગીને આવે, ત્યારે આપણે એને જગાય ઓછુ આવે એમ કેમ વર્તી શકીએ? મારે ક્યા દીકરી છે? દીકરી કે વહુ એ એ જ. આ હાથ નહિ ચાલે ત્યારે એને જ ચાકરી કરવી પડશે ને!' ને એ

Lakmé VANISHING CREAM

લકમે વેનિશિંગ ક્રીમ

સ્વયં છુપાઈને આપનું સૌંદર્ય પ્રદર્શિત કરે છે

લકમે વેનિશિંગ ક્રીમ એક હળવું હમકણ સમું સૌંદર્ય પ્રસાધન છે. એ આપના લાવણ્યનો અદ્રશ્ય આધાર છે. એના ઉપર પાવડર એક સરખો લાગે છે—ટકી રહે છે. એનાથી આપની ત્વચા હમેશા મોહક, મુલાયમ, સુવાળી અને અતિ સુંદર રહે છે. પ્રથમ ચહેરા ઉપર લકમે વેનિશિંગ ક્રીમ લગાડો...તેના ઉપર મુલાયમ લકમે પાવડર વાપરો, આપના સૌંદર્ય સાથે સુંદર સુયોગ સાધતા આ પ્રસાધનોથી આપના ચહેરાનું લાવણ્ય સોળે કળાએ પ્રકાશી ઉઠશે.

લકમે

કંઈક મૌન રાખવું એમ વાત કરી ગયાં તે શું એટલું સહેલું છે? કોઈક વાર બહુ રોષ આવે તો થોડું બોલી પણ પડાય.'

'અરે, એમાં જ ઝઘડાનુ કારણ વધે. મૌન સાથે દિલની વિશાળતા રાખવી પડે છે. આ બહેન અત્યારે બોલાવવા આવ્યાં હતાં ને, તે બે દિવસ ઉપર આ કોલસાની ગૂણો મૂકી છે એના માટે ખૂબ લડી ગયાં હતાં, પણ હું તો એક શબ્દેય ન બોલી. મેં ગૂણો ખસેડી લીધી. એમને પછી પશ્ચાત્તાપ થયો અને એ જ બોલાવવા આવ્યાં ને? એમ જ અમારા કુટુંબમાં ઘરના ભાગ પડ્યા ત્યારે મારા દિયેર સાથે કેટલીય બોલાચાલી થઈ હતી. અમે તો કહ્યું, 'તમારે જે જોઈએ તે લઈ લો. ન જોઈએ તે અમે લઈશું'. પણ કુટુંબમાં ક્લેશ ન જોઈએ. પણ મારા દેરાણી! એની શું વાત કરવી? બધુંય લીધું તોય મારી સાથે કેટલું ઝઘડી ને વહેવાર તોડી નાખ્યો. પછી થોડાં વર્ષ બોલ્યાં જ નહિ અમારી સાથે. મને મનમા દુઃખ ખૂબ થતું. વિના કારણ ઝઘડો શા માટે કરતાં હતાં તે સમજાતું નહોતું. પણ પણ એ તો માનવ સ્વભાવ! 'કપાળે કપાળે જુદી મતિ' ત્યાં શું થાય? અમે વિચાર્યું વખત આવ્યે સમજશે. પણ જ્યારે મારા દિયેર માંદા પડ્યા ત્યારે એમને મુશ્કેલીનો પાર નહોતો. અમને ખબર પડી, બધુંય માન મૂકી ઝટ વગર બોલાવ્યે અમે દેશમાં ગયાં. રાતોના ઉજાગરા કરી ચાકરી કરી છેવટે અમારે ત્યાં લઈ આવ્યાં ને સાવ સારા થયા પછી જવા દીધા. દેરાણીનુ કોઈ એવું અંગત સગું તો હતું જ નહિ તે કોણ એમની દરકાર રાખે? મને થયું ઈશ્વર માંદાંની પથારી પાસે છે અને ગમે તેમ તોય મારા એ દિયર મારા દીકરા જેવા છે ને! ને હવે તો અમારા ઘર વચ્ચે વાહ વાહ સંપ થઈ ગયો છે. ને દેરાણી તો મારા ખોળામાં માથું મૂકીને એક દિવસ રડીને બોલી: 'મોટી બહેન, અમારી ભૂલ હતી. હું તમને સમજી શકી નહોતી! બસ એ લોકો સમજ્યા એમાં જ અમને આનંદ. બીજું શું જોઈએ! બાકી તો બહેન, બધું આંહીંનું આંહીં જ પડી રહેશે. આ જીભ જ બધું કરાવે છે. 'રાજ અપાવે ને માથું વઢાવે'. સાચું કે નહિ!'

એ બધું એકી શ્વાસે બોલી ગયાં. ત્યારે એમના મોઢાના ભાવો હું જોતી જ રહી.

'તદ્દન સાચું, મનહરબહેન! એટલે તો તમે તમારી વહુને રોજ કહો છો ને કે કંઈ કંઈ નવું ભણ. ને દુનિયાને ને માનવ સ્વભાવને પરખતાં શીખ. પણ આપણી વાતો ખૂટશે નહિ. હું હવે જઈશ.'

'જુઓને, વખત બદલાયો છે! કહી કેવી સ્થિતિ આવે એનો સામનો કરી શકે, ગભરાય નહિ એવી હિંમતવાળી મારી સુધાને મારે તો કરવી છે. હું ઘરમાં છું તો એને માથે ભાર શેનો નાખવો! પછી ઉપાડવાનો છે ને!'

'હા, એ તો છે જ ને!' કહેતાં હું ઊભી થઈ.

'આવજો પાછાં. ખૂબ આનંદ થયો' કહેતાં પ્રેમાળ વિદાય દેતાં એ બારણામાં ઊભાં રહ્યાં.

'દરેકના દિલમાં ઈશ્વર છે—જો ઓળખતાં આવડે તો! નિર્મળ પ્રેમ એ જ શું પ્રભુનું સ્વરૂપ નથી?' મનહરબહેનનું એ વાક્ય મારા મનમા ગુંજી રહ્યું. સંસારમાં રહી મન કેળવવું એનું નામ સાચો આધ્યાત્મિક પંથ.

પંખીની પ્રીત!

શ્રી મ. રા. નથવાણી

દીવાનખાનામાં એક સુંવાળા સોફા પર વિચારમગ્ન બેઠેલી રંજના કોણ જાણે ક્યારથી શુંય વિચારી રહી છે! તેની નાની નણંદ સુશીએ બે વાર હાક મારી તેને બોલાવી પણ રંજનાના કાનમાં જાણે કંઈ પ્રવેશતું જ નથી.

છેવટે કંટાળીને સુશીએ પોતે ઊભી હતી ત્યાંથી જ હાથમાં રહેલું કવર રંજનાના માથા પર ફેંક્યુ. આઘાતથી રંજના ઝબકી

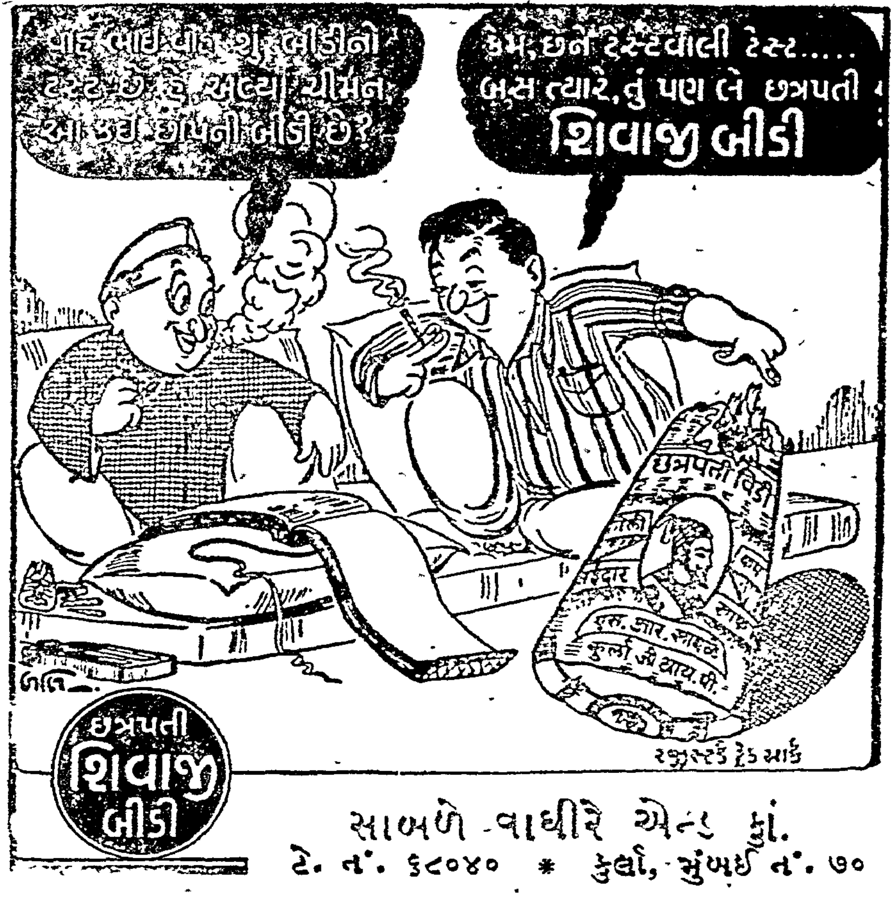
વાહ ભાઈ વાહ શું બીડીનો ટેસ્ટ છે હે, અલ્યા ચીમન, આ કઈ છાપની બીડી છે?
કેમ, છેને ટેસ્ટવાળી ટેસ્ટ..... બસ ત્યારે, તું પણ લે છત્રપતી શિવાજી બીડી
છત્રપતી બિડી
એસ.આર.સાબળે કુર્લા જી.આય.પી.
રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ માર્ક
છત્રપતી શિવાજી બીડી

સાબળે વાઘીરે એન્ડ કું.

ટે. નં. ૬૮૦૪૦ * કુર્લા, મુંબઈ નં. ૭૦

KANT ADVT.

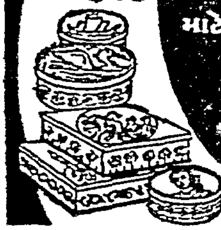

દરેક પ્રકારની ચીજો પેક કરવા માટે રંગીન કલાત્મક રેડીમેડ ટીન બોક્સીસ વાપરો

મીઠાઈ, ટોફી, શૃંગારના સાધનો, સોનાચાંદીના અલંકારો વગેરે માટે ખાસ ઉપયોગી

બનાવનાર: **બોમ્બે ટીન પ્રીન્ટર્સ**

૨૨૧/૨૨૩, ઠાકુરદ્વાર રોડ, મુંબઈ-૨ ફોન ૩૫૫૯૦

બોમ્બે ટીન પ્રીન્ટર્સ

કલાત્મક ટીન બોક્સીસમાં
પેક કરેલી ચીજો
એ-ટ-લે

શોભા અને સંરક્ષણનો બેવડો લાભ!

ADVANCE

卐 જોઈએ છે. 卐

નવી નવી ડીઝાઈનોના કેલેન્ડરો તથા ડાયરીઓના
ઓર્ડર લેવા માટે કમીશનથી એજન્ટો જોઈએ છે

વધુ વિગત માટે લખો :

રીલાયેબલ કેલેન્ડર કું. ૧૭૦, મ. ગાંધી રોડ,
કલકત્તા-૭

પૂર્વ ભારતની ગુજરાતી માલીકીની સૌથી મોટામાં મોટી કેલેન્ડર કું.

ગઈ. ત્યારે તેણે ખડખડાટ હસતી નણંદને ઊભેલી જોઈ.

'અરે ભાભી, તમને થયું છે શું? આ જુઓ. તમારા નામની ટપાલ છે તેથી જ તમને બોલાવતી હતી.' સુશી ગંભીર અવાજે બોલી.

'ટપાલ! મારી ટપાલ?!'

વિદ્યુતની અસર થઈ હોય તેમ રંજના ફરી ચમકી. અને અક્ષર હતા મંજુલાના. આજે જ નહીં, છેલ્લા ચાર માસથી તેની યાદ રંજનાને સતાવતી હતી.

ચાર માસ પહેલાં જ રંજનાએ છટ્ઠો પત્ર મંજુલાને લખ્યો હતો. તેણે એ પત્ર લખ્યો ત્યારે ધાર્યું હતું કે ત્રીજે જ દિવસે મંજુનો પત્ર આવશે. કંઈ કંઈ આજીજી કરી હશે. પત્ર ન લખવા બદલ કંઈ કંઈ બહાનાં કર્યાં હશે. પોતાના ઘરની, બહારની, આડોશપાડોશ અને કંઈક અલકમલકની વાતો લખી હશે. એ છે જ એવી. લખે છે ત્યારે એવું લખે છે કે જાણે જાસૂસી નવલકથા વાંચતાં હોઈએ એવું લાગે તેનો પત્ર વાંચતાં.

રંજનાને ખાતરી હતી કે મંજુલાનો પત્ર ત્રીજે દિવસે જ આવશે—એ ખાતરીનું કારણ એ હતું કે છેલ્લા પાંચ પત્રો રંજનાએ લખ્યા તેનો જવાબ મંજુલાએ ન આપતાં આ પત્ર બહુ જ કડક ભાષામાં પોતે લખેલો—એ લખતી વખતે તે ખરેખર ગુસ્સે થઈ ગઈ જ હતી, પણ પત્ર કવરમાં નાખતી વખતે રંજના હસી પડી હતી. કેવી ઊભી થઈ જશે મંજુ આ પત્ર વાંચીને!

પણ મુદત વીતવા છતાં મંજુનો પત્ર ન મળતાં રંજના રડતી થઈ ગઈ હતી—હા, ખરેખર છાનેખૂણે તે રડી પણ લેતી હતી. રંજનાને મંજુ પર તેવો પ્રેમ હતો તો સામે મંજુલાને પણ આ રંજુ પર કંઈ જેવોતેવો પ્રેમ ન હતો. બન્ને એક જ ફળિયામાં જન્મી. અરે, એક જ દિવસે જન્મી અને રમી, ભણી-ગણી પણ એકી જ સાથે. રંજુ–મંજુની એ જોડી જાણે અતૂટ હતી.

એમનું જાણે અસ્તિત્વ જ સંયુક્ત હતું. જાણે જોડિયા બહેનો—અરે જોડિયા બહેનો પણ જરા જરા ભિન્નતા તો ધરાવતી જ હશે, પણ આ તો જાણે એકબીજી સાથે શરીરથી જ જોડાયેલી હોય તેમ સાથે જ દેખાય.

એમનું નામ પણ સંયુક્ત જ હતું જાણે—રંજુમંજુ! સૌ તેમને 'રંજુમંજુ' જ કહેતાં. સગાવહાલાના પત્રોમાં પણ 'રંજુમંજુ' મઝામાં હશે કે 'રંજુમંજુ'ને પ્યાર એમ જ લખાતું.

ઘેર આવનારા પણ 'રંજુમંજુ' ક્યાં? અથવા 'રંજુમંજુ' ગઈ કાલે મળી હતી. આવા જ ઉચ્ચારો કરતાં.

અને એક દુઃખદ ઘટનાએ તો તેમને વળી સાવ નજીક આણ્યા. મંજુલાની માતાનું અચાનક ટૂંકી બીમારીમાં મૃત્યુ થયું.

ત્યારથી રંજુમંજુ વચ્ચેની એક નાનીશી રેખા હતી તે પણ ભૂંસાઈ ગઈ. મંજુને કોઈ ભાઈબહેન ન હતાં. મંજુ તો રંજુમય હતી જ. એક પિતાના કારણે અલગ મકાનનું નામ-માત્રનું અસ્તિત્વ રહ્યું. પણ રંજુમંજુ તો—સાથે જ ઊછર્યાં.

રંજનાનાં માતાપિતા પણ મંજુને રંજુનું એક અંગ જ માનતાં હોય તેમ વર્તતાં.

આવો સ્નેહ હતો રંજુમંજુ વચ્ચેનો.

રંજના અને મંજુલાની માતાઓ વચ્ચે વર્ષોનાં વેર હતાં, પણ આ બંનેના પ્રેમે જ જાણે પેલા બંને વચ્ચેના વેરને ધોઈ નાખ્યું.

એક જ ફળિયામાં રહેતા બે ભાઈઓનાં ઘરોની વચ્ચેની દીવાલ જ જાણે આ બંને બાલિકાઓએ તોડી નાખી. બંને પિતરાઈ બહેનો છતાં સગી બહેનોથીયે વિશેષ—એક આત્મા અને બે શરીરો—જેવો તેમનો સંબંધ હતો.

રંજુના મામાને ઘેર મંજુ આવે તો જ રંજુ જાય. અને મંજુનાં માસીને ઘેર રંજુ આવે તો જ મંજુ જાય. એક વિના બીજી ક્યાય ન જાય. એટલે સુધી કે સૂઈ રહે પણ એક જ પલંગમાં.

લગ્ન થતાં એવા એ સ્નેહીઓને પણ છૂટા પડવું પડ્યું. પિયર છોડતાં તેમને કંઈ દુઃખ નહોતું, પણ એકબીજીનો સાથ છોડતાં

ગ્લુકોવિટા તમને
બહુ
ઝડપથી
વધારાની
શક્તિ આપે છે

Glucovita
GLUCOSE-D
PRESERVES RESTORES STRENGTH & VITALITY
MANUFACTURING LICENCE NO 75

દરરોજ પીઓ!

- ★ તાકાત અને કાર્યશક્તિ આપે છે
- ★ શરીર-તંત્રને જરૂરી શર્કરા લોહીને પૂરી પાડે છે
- ★ શરીરમાં બહુ ઝડપથી ભળી જાય છે.

ગ્લુકોવીટા

કૉર્ન પ્રૉડક્ટ્સ કંપની (ઇન્ડિયા) પ્રાઇવેટ લિ.

તમારા
રસોડામાં વનસદા
એટલે તમારા ઘરની તંદુરસ્તી

દરેક શાણી માતા જાણે છે કે તેના કુટુંબની તંદુરસ્તીનો આધાર મુખ્યત્વે તેઓના ખોરાક ઉપર છે. તે એ પણ જાણે છે કે 'એ' અને 'ડી' વિટામિનોથી સમૃદ્ધ લોકપ્રિય વનસદા રાંધવા માટે એક આદર્શ પદાર્થ છે.

વનસદા

વિટામિનયુક્ત વનસ્પતિ
'એ' અને 'ડી' વિટામિનથી ભરપૂર
બેરાર ઓઇલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ, અકોલા

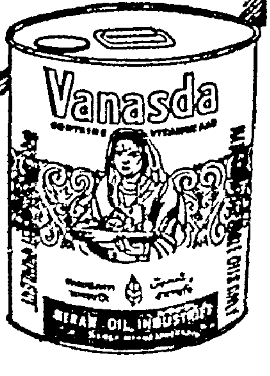
Vanasda
BERAR OIL INDUSTRIES

ASP/V-9A

અત્યંત દુઃખ થયુ હતુ. બંનેના લગ્ન પણ એક જ માડવે થયાં. બધું સરખું–પણ છતાય એક ફરક તો પડ્યો જ.

રંજુના લગ્ન થયાં ધનવાનને ત્યા અને મંજુના એક સાધારણ ઘેર !

રંજુના પિતા પાસે અઢળક ધન હતુ ત્યારે મંજુના પિતા સામાન્ય માનવી ! એ પિતાઓની આર્થિક સ્થિતિએ બંનેના જીવનને જુદી જુદી દિશામા વાળી નાખ્યુ.

સાથે ભણેલી, સરખું ભણેલી, સરખી રૂપાળી, સરખી ચબરાક, સરખી ગુણિયલ, સરખી જ સરખી, બધી રીતે સરખી સહિયરો– પણ છતાં તેમનો સંસાર સરખો નહીં !

ખેર ! એ વાત તો બહુ જ નાની છે. પણ તેથીય મોટી વાત તો એ હતી કે લગ્ન પછી રંજનાએ ઊડતુ ઊડતુ સાંભળેલું કે મંજુના પતિને ટી.બી નો રોગ હતો. ગરીબ ઘરમા ટી.બી.નુ દર્દ અને એ પણ કમાનાર પુરુષને ! ધ્રૂજાવી દે તેવી વાત હતી. વાત ઊડતી ઊડતી આવી હતી. મંજુએ તો જરાય એવુ લખ્યું ન હતુ.

રંજુના પતિને ધંધા બાબત તે તરફ જવાનુ થતાં પોને કહ્યુ હતુ કે તપાસ કરે. અને તેની તપાસમાં પણ તે જ વાત ખૂલતાં તેણે અઢીસો રૂપિયાં મોકલ્યા હતા, પણ તેનીયે પહોંચ નહોતી. આજે આટલા દિવસો પછી આવેલો એ પત્ર ફોડતા પણ રંજુની આગળીઓ ધ્રૂજી રહી છે. આંગળીઓનો ધ્રુજારો તેના ફફડતા હૈયાનુ પ્રતીક છે ને !

આજ સવારથી જ તે અન્યમનસ્ક અને ઉદાસ થઈ ગઈ હતી. પત્ર મળવાની જાણે એ પૂર્વભૂમિકા જ હતી. અને તેથી જ તેના માનસપટ પર શંકાકુશંકાઓના બિહામણા વાદળ ઘેરાવા લાગ્યા. આખરે પત્રની લીટીઓ તેની આખો દ્વારા મગજમાં પહોંચવા લાગી. લખ્યું હતુ :

'મારી વહાલી બહેન રંજુ,

તારો છેલ્લો પત્ર મળ્યાને પણ મહિનો થવા આવ્યો. તેં ધાર્યુ હશે કે હવે મંજુ પત્ર નહીં લખે. અને એ ધારણા બાધતા પહેલા તો મનમા મને ઘણી વાર ભાંડી હશે અરે, તારો સ્વભાવ હું જાણુ ને ! રડી પણ હોઈશ. આ બધું જાણવા છતા મેં પત્ર ન લખ્યો તેનું કારણ છે. મારી તારા મનમાથી ભૂસાઈ જવાની ઇચ્છા છે. તુ શા માટે મારું આટલું ધ્યાન રાખે છે ? સૌથી પહેલો પ્રશ્ન હું તને પૂછું છું કે તેં પેલા અઢીસો રૂપિયા શા માટે મોકલ્યા હતા ? હું જાણુ છું કે તને તારા પતિએ સમાચાર આપ્યા હશે કે 'નિશીથ બીમાર છે, નિશીથ નોકરી પર નથી જતા–મંજુ પોતે ટ્યૂશનો કરીને સંસાર ચલાવે છે ' ખરું ને ? કહ્યું હતુ ને તારા પતિએ ? અને દાત્રી બનીને તેં અઢીસો રૂપિયા મોકલી આપ્યા ?

પણ રંજુ, તારી ભૂલ થાય છે. નિશીથને થોડી ઉધરસ અને તાવ હતાં. તેમની શંકા હતી કે ટી.બી. છે, પણ ખરેખર તેમ નહોતુ. અને હવે તો તેઓ સાજાનરવા છે. ઉપરાત નોકરી નથી કરતા તેથી કંઈ કમાતા નથી તેવી તારા પતિની અને તે દ્વારા તારી માન્યતા ખોટી છે. તેઓ સારું કમાય છે.

મારા ટ્યૂશનની વાત તો તારી સમજમા આવી જવી જોઈતી હતી. મને ભણાવવાનો અને ભણવાનો શોખ છે, તે તુ નથી જાણતી ? ઘરખર્ચ માટે મારે કસરડો નથી કરવો પડતો પણ ટાઇમ પસાર કરવા હું ટ્યૂશન કરું છું

તારા પતિ એક દિવસ આ શહેરમા રહી જાય અને આવું આવું ધારી જાય તે બને, પણ તારે તો આમ ન ધારવું જોઈએ !

તારા અઢીસો રૂપિયા મેં એટલા ખાતર પાછા ન વાળ્યા કે તારી પ્રતિષ્ઠા સાસરિયામા ન જાય ! અથવા તેં ખાનગીમા આ કાર્ય કર્યું હોય તો છતુ ન થઈ જાય. બાકી મારે એ પૈસાની લેશમાત્ર જરૂર નથી. એ તારી અનામત તરીકે પડ્યા છે મારી પાસે.

રંજુ, તુ જરા પણ માઠું ન લગાડતી

વાંદરાછાપ
કાળો
દંથપાવડર
REGD
જોગી એન્ડ કંપની મુંબઈ ૪

એજન્ટ: પ્રકાશ ટ્રેડીંગ કંપની, ખાડિયા, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ

સંધિવા તેમજ કોઈ પણ જાતના શારીરિક દુખાવા ઉપર

“હકસલીનું”

વિન્ટોજીનો જરૂર વાપરો.

શિરવેદના, કમરનો દુખાવો, વાતરોગ, થાક આવવો, છાતીની શરદી વગેરે શારીરિક દુખાવા ઉપર 'હકસલી'નું વિન્ટોજીનો ચોક્કસ ગુણકારી છે

બધા દવાવાળા સ્ટોર્સ પાસેથી મળશે.

પ્રિન્સિપાલ ડીસ્ટ્રીબ્યુટર્સ: પી. એમ. ઝવેરી એન્ડ કું., પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ–૨

SAPAT LOTION

દરાજ, ખસ, ખરજવા માટે

સપટ

લોશન તથા મલમ

૫૦ વર્ષનો અનુભવસિદ્ધ પ્રયોગ

★ સર્વત્ર મળશે. ★

SAPAT MALAM

સપટ એન્ડ કંપની

મુંબઈ–૨

બહેન, હું સુખી છું. જરા પણ દુ:ખ નથી મારે! તુ ચિતા શા માટે કરે છે આટલી?

તારી મંજુના સ્નેહસ્મરણ

પત્ર પૂરો થયો. પણ પત્ર પૂરો જ્યાં થયો અને સહી કરી તે બન્ને વચ્ચેની જગ્યા મંજુના અસ્વસ્થ મનની ચાડી ખાતી હતી. છેલ્લા બેત્રણ વાકયો છેકાયેલા હતા. ન ઉકલે તેવી રીતે છેકાયા હતા. કંઈક કહેવુ હતુ પણ પછી માંડી વાળ્યું હતુ તેમ લાગ્યા વિના ન રહ્યું! શું કહેવા માગતી હતી ને? શા માટે એ છેકી નાખ્યુ હશે? શું છુપાવવા મથે છે મંજુ?

કયાય સુધી રંજુ પત્ર હાથમા લઈને બેઠી રહી. એ દશામા જ તેણે બેધ્યાનપણે બેત્રણ વાર પત્ર વાચ્યો. તેને થયુ. આ મંજુ પણ કેવી થઈ ગઈ છે? જો તે તેના અક્ષરને ન ઓળખતી હોત તો એમ જ માનત કે આ પત્ર મંજુનો નથી!

તેને થયુ છે શું?

ત્યાર પછી બીજે દિવસે તેણે પત્ર લખ્યો. કંઈ જવાબ ન મળ્યો. એ મહિનામા જ તેણે બીજા બે પત્રો લખ્યા, પણ કંઈ જવાબ નહીં.

ત્યાર પછીના બે મહિના તે પોતે જ વ્યસ્ત રહી. પ્રથમ સુવાવડ હતી–પોતાની! બાબો આવ્યો! સ્ત્રીના જીવનનો સૌથી વધુ આનંદનો દિવસ–તેના જીવનનો સાર્થક દિન! એ સમાચાર મંજુને પોતે જ લખ્યા, સૌ પ્રથમ તેને જ લખ્યા! 'ખુશાલીના સમાચારનો તો ઉત્તર મળશે જ ને? કેટલી ખુશ થશે મંજુ? ઢીંગલા–ઢીંગલીની રમતના સંતાનોને પ્યાર કરતા કેવા સ્વપ્નાઓ સેવ્યા હતા જીવનનાં? પોતાના સ્વપ્નો તો સાચા પડતા હતા. તેનો હર્ષ થવો જોઈએ, પણ સ્વપ્નોની ભાગીદાર–સ્વપ્નોની સાક્ષી એવી મંજુ જો અહીં હોય તો જ તે હર્ષ થાય! પણ મંજુ? અરેરે, તેણે આ ખુશાલી પ્રસંગે પણ કંઈ લખ્યુ નહીં!

હવે રંજુને પોતાના પર જ ચીડ ચડી. શા માટે તે વળગતી જાય છે! જો તેને કંઈ જ પડી ન હોય તો પોતે જ શા માટે આટલી હરખપદુડી થઈ રહી છે? તેને પૈસા ન જોઈતા હોય તો પોતાની કને ક્યાં વધારાના છે? પૈસા મોકલ્યા તે કોઈ ગુનો કર્યો છે? બળતી લાગે છે મંજુ, ઈર્ષ્યામા! હં! બસ એમ જ. ઈર્ષ્યા જ સતાવી રહી છે તેને!'

આ વિચારે તેના હૃદયમા ઘર કર્યું અને તે પોતે થોડો વખત મંજુથી રિસાયેલી રહી. પણ રોસ વધુ ટકી નહીં! મંજુ વિના તેનો આનંદ અધૂરો હતો. વળી પાછી તે નવી દિશામા વિચારવા લાગી–કેમ મંજુ પત્ર નહી લખતી હોય? સમય નહીં મળતો હોય? આ 'સમય' શબ્દે તેને પેલા ટ્યૂશનની યાદ આપી. સમય પસાર કરવા તે ટ્યૂશન કરતી હતી? કે ઘર ચલાવવા? શું નિશીથ, તેનો પતિ, બહુ જ બીમાર હશે? શું ખરેખર ટી.બી હશે? ટી.બી. ગંભીર અવસ્થામા હશે?

આ વિચારે તે ધ્રૂજી ઊઠી અને મંજુને તે જ સમયે તાર કર્યો: 'વિગતવાર પત્ર લખ, નહીતર હું ત્યા આવું છું!' પત્રની રાહ તેણે એક અઠવાડિયું જોઈ.

પત્ર ન આવ્યો.

ફફડતા હૃદયે તેણે પતિને વાત કરી, સાથે લીધો અને મંજુને ઘેર જઈ ઊભી રહી. તેના પતિએ ઘર જોયુ હતુ. સાંકળ ખખડાવી. અંદરથી આવતી વ્યક્તિ અજાણી હતી.

'મંજુબહેન છે?' પૂછ્યુ

'મંજુબહેન?'

'હા, મંજુબહેન! નથી ઘેર?' ફરી પૂછ્યુ.

'ઓહ, તમે પેલા બેનની વાત કરો છો? તે તો પાચ છ દિવસ પહેલાં જ અહીંથી ચાલ્યા ગયા–અમે અહીં નવા ભાડૂત છીએ.'

'ચાલ્યાં ગયા?' ધ્રૂજતા સાદે રંજુએ પૂછ્યું.

'ક્યાં ચાલ્યા ગયાં?' તેના પતિએ પૂછ્યુ.

'કોણ જાણે, તે અમે જાણતા નથી.' પેલી સ્ત્રીએ કહ્યું.

'તેમના પતિને કેમ રહેતુ હતુ?' રંજુના પતિએ જ પૂછ્યુ.

સાધનાનું રૂપરહસ્ય...

'લક્સથી કાંતિ અધિક લાવણ્યમયી બને છે'

LUX
LUX
LUX
LUX
LUX
TOILET SOAP

લકસ એવું રૂપરહસ્ય છે જે ચિત્ર-તારિકાઓથી છૂપાવી શકાતું નથી! રૂપસુંદરી સાધનાનું સૌંદર્ય જુઓ. આ નિર્મળ, સૌમ્ય કાંતિ બેશક લકસના જતનને લીધે જ છે. આપનું લાલિત્ય પણ લકસથી વિકસાવો. લકસ વાપરો...લક્સનું સૌમ્ય ફીણ આપની ત્વચાને નવીન લાવણ્ય અર્પે છે. લકસ વાપરો...એની અદ્ભુત સુગંધ આપનાં અંગો પર મહેકી રહે છે. લકસ વાપરો...રંગોના મેઘધનુષમાંથી આપને મનગમતો રંગ પસંદ કરો—અને આપનો માનીતો સફેદ પણ. લકસ ટૉયલેટ સાબુ આપના લાલિત્યને વિકસાવે છે.

ચિત્ર-તારિકાઓનો
શુદ્ધ, સૌમ્ય,
સૌંદર્ય સાબુ

'કેવા સુંદર રંગ--કેવો સૌમ્ય સાબુ', સાધના કહે છે

LTS. 111-X52 GJ

હિન્દુસ્તાન લીવરનું

પેલી સ્ત્રીને આશ્ચર્ય થયું! ‘તેમના પતિ? નિશીથભાઈ?’

‘હા, હા, તે જ. તેમને કેમ હતું?’

‘અરે ભાઈ, તેમને ગુજરી ગયે તો છ મહિના થયા!’

‘હેં!’ રંજુ ત્યાં જ બેસી પડી.

‘હા, તેઓ ગુજરી ગયા. મંજુબહેને જાતે પૈસા રળીને તેમની ચાકરી કરી રાત દહાડો એક કર્યાં, પણ તે ન બચ્યા. લગ્ન કર્યાં ત્યારે જ ટી.બી. હતો. બિચારાં મંજુબહેન! આ પાડોશમા તેમને સૌ કમનસીબ દેવી તરીકે જ ઓળખે છે. દેવી છતા કમનસીબ!’ પેલી સ્ત્રીએ નિસાસો નાખ્યો. પછી આ લોકો બહારગામથી આવે છે તે યાદ આવતાં કહ્યું, ‘આવો ને, અંદર તો આવો!’ પણ તે કોઈએ સાંભળ્યું નહીં. બન્નેએ મંજુની તપાસ કરી, પણ કોને પૂછે? કોઈ તેમનું સગું પણ નહોતું શહેરમાં!

*

ઘેર પાછા આવ્યા પછી ત્રીજે દિવસે પત્ર હતો.

‘રંજુ! બહેન! મારી વહાલી બહેન! મેં તને દુઃખી કરી હો! તુ આવી પણ તારું સ્વાગત કરવાને બદલે હું ભાગી ગઈ! પણ શું થાય? હું તને ઓળખું છું. તુ મને લાચાર બનાવી કંઈક કેટલાંય વચનો લેત! અને તને જોઈને મારા હૃદયની પાળ પણ તૂટી જાત!

તને જોઈને હું પણ મારો સંયમ ખોઈ બેસત! અને તે મને પસંદ નહોતુ. મારા પર વીતેલું મારે જ સહેવું છે. મારે જ એકલીને! સમજી?

મેં તને દૂરથી જ જોઈ પણ ખરી! એક ક્ષણ તો એમ થયુ કે તને ભેટી પડું. તારા ખોળામા માથું મૂકી રડી લઉં. પણ તેમ મારે નહોતુ કરવું. હું તને હવે કદી નહીં મળું. તું તો મને મળી શકશે જ નહીં. એવો પ્રયત્ન પણ કરીશ નહીં! મેં મકાન બદલ્યુ છે. અને આ વિશાળ શહેરમાં કોઈને શોધવુ સહેલું નથી! કૃપા કરીને તુ એવો પ્રયત્ન કરીશ નહીં.

હા, એક વાત કહી દઉં, હું મારું ગુજરાન ચલાવું જ છું. ચલાવી શકું તેમ છું તે તો તુ પણ જાણે છે. કાકાએ આપણને બંનેને એટલી તો કેળવણી આપી જ છે ને?

તારો બાબો મઝામાં હશે. તેને મારા વતી રોજ બે વાર બચી લેજે. લઈશ ને! મેં દૂર ઊભા રહી તને જોઈ તેનું એક કારણ એ હતુ કે બાબાને જોઈ શકું! મૌન આશિષ આપી શકું! પણ તેને તો તુ લાવી જ નહીં!

જોજે ગાંડી, રડીશ નહીં, ચિંતા કરીશ નહીં. બહેની, આપણી પ્રીત તો પંખીની પ્રીત છે! આ ડાળે બેઠી અને આ ઊડી ગઈ! એક જ ડાળનો મોહ શા માટે?

તુ જ ગાતી’તી ને પેલું ગીત:

‘માડી મારી પંખી જેવી પ્રીત!’

યાદ છે ને? વધુ શું લખું? તારી મંજુના સ્મરણ–

તા. ક. તેં મોકલેલા અઢીસો રૂપિયા મારી પાસે છે. એ હવે પાછા મોકલીને તને દૂભવીશ નહીં. એ મારી થાપણ છે. મને મુશ્કેલી પડશે એ વાપરીશ અને તે રીતે તું મારી મુશ્કેલીમા મારી સાથે જ છે તેમ માનું છું!’

બસ! પત્ર પૂરો થયો, પણ પત્ર પર બેત્રણ જગ્યાએ આંસુના ટીપા અક્ષરને ઝાંખા પાડતા ચાડી ખાઈ રહ્યા હતાં!

અને પાછી ઉપરથી લખે છે: ‘તું રડીશ નહીં!’ રંજુ રડે નહીં? વાહ, કેવો હુકમ! રડે નહીં? અરે મંજુ, તુ શું ધારે છે? મારું હૈયુ પથ્થરનુ છે?

ત્યારે પેલી પંક્તિઓ યાદ આવી:

‘પંખીની પ્રીત રે માડી,
મારી પંખી જેવી પ્રીત!’

અને મંજુના આંસુથી ખરડાયેલા પત્ર પર રંજુના અશ્રુ

★

આયુર્વેદિક દેશી દવાઓ, ભસ્મો, ચૂર્ણો વગેરે માટે નોંધી રાખશો **દુગ્ધાનુપાન ફાર્મસી, જામનગર**

ગેસ-વાયુ-પેટદર્દ માટે

ગેસહર પીલ્સ ગેસ-વાયુ, ગોળો, બાદી, મંદાગ્નિ, પેટનો દુખાવો, શૂળ, કબજિયાત, ઓડકાર આવવા, પેટ ભારે થવું, તેમજ ગેસ-વાયુ-વિકૃતિ અંગે ઉત્પન્ન થતી ફરિયાદો માટે. ખોરાક પચાવી દસ્ત સાફ લાવી ભૂખ વધારે છે. ૨૧ વર્ષથી ગેસ-વાયુ, પેટદર્દ માટે વપરાતી આયુર્વેદિક ઔષધિ. વૈદ્ય, ડૉક્ટર, હૉસ્પિટલમાં વપરાય છે. ૫૦ ગોળી **રૂા. ૧-૫૦**, ગોળી ૧૫૦ મોટી બાટલી **રૂા. ૪-૦૦.** વી.પી. અલગ

બલવર્ધક, રક્તવર્ધક, સ્ફૂર્તિવર્ધક

દુગ્ધાનુપાન ગોળીઓ ! પાચનક્રિયા સુધારી દસ્ત સાફ લાવે છે. રસ, રક્ત-લોહી વગેરે સપ્તધાતુઓને પોષણ આપી મગજશક્તિ-યૌવનશક્તિ અને વજન વધારનાર ૩૩ વર્ષની પ્રસિદ્ધ શક્તિવર્ધક આયુર્વેદિક ઔષધિ. ૩૨ ગોળી બાટલી **રૂા. ૧-૫૦** તથા ગોળી ૯૬ મોટી બાટલી **રૂા. ૪-૦૦.** વી.પી. જુદું.

બધે દવાવાળા વેચે છે. વી. પી. પારસલ માટે જામનગર લખવું.

સ્ત્રીઓ માટે શક્તિવર્ધક
હીના પીલ્સ

ખાનપાન-આહારવિહારની અનિયમિતતા અંગેની ફરીઆદો-પાચનની મંદતા, હાથ, પગ, કમરનો દુખાવો, થાક, શારીરિક ક્ષીણતા, સુવાવડ પછીની નબળાઈ, લોહીની ખામી વ. માટે; શક્તિ, સ્ફૂર્તિ, ચૈતન્ય તેમ જ તંદુરસ્તી વધારનાર **સ્ત્રીઓનું આયુર્વેદિક ટૉનિક.** ૪૦ ગોળી નાની શીશી **રૂા. ૧-૫૦.** તથા ૧૨૦ ગોળી મોટી શીશી **રૂા. ૪-૦.** વી. પી. જુદું

આપના દર્દની સંપૂર્ણ વિગત લખી મોકલો. વૈદરાજની સૂચના મુજબ સલાહ-સુચના મફત લખી મોકલીશું. લખો : પો. બો. ૩૨, **જામનગર.**

બનાવનાર : દુગ્ધાનુપાન ફાર્મસી, ગાંધીચોક, 'દુગ્ધાનુપાન ભવન', **જામનગર (સૌરાષ્ટ્ર)**

હોલસેલ સ્ટોકીસ્ટ :-**મુંબઈ**-વીંછી બ્રધર્સ, ૭૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ. **સુરત**-સી. એન. બ્રધર્સ, કણપીઠ **અમદાવાદ**-પારેખ મેડિકલ, ગાંધી રોડ. **વડોદરા**-એ. રોય, રાવપુરા. **ઈંદોર**-શેઠ બ્રધર્સ, ૮, મહારાણી રોડ **પુના**-સેન્ટ્રલ મેડીકલ સ્ટોર્સ, ૨૧૭, બુધવાર પેઠ. **દિલ્હી**-જમનાદાસ કું. ચાંદની ચોક. **કાનપુર**-પ્રવીણચંદ્ર જયંતિલાલ, ૫૮-૭૭, બિરહાના રોડ. **કલકત્તા**-સૌરાષ્ટ્ર સ્ટોર્સ, ૧૮, મલિક સ્ટ્રીટ. **નૈરોબી**-જનરલ કોમર્શિયલ સ્ટોર્સ, પો. બો. ૨૧૯. **નાગપુર**-અનંતરાય બ્રધર્સ, કીરાનાઓલી. **મોમ્બાસા**-મોંબાસા સ્ટોર્સ, બો. ૯૭૭.

"એરો" સોફા કમ બેડ

આપને મનપસંદ કોઈ પણ રંગોમાં

૨૪ કલાકમાં ડીલીવરી

આપવાની વ્યવસ્થા કંપનીએ કરેલ છે.

જરૂર કુટુંબ સહિત પધારો-ઑર્ડર નોંધાવો :

ARROW STEEL INDUSTRIES

એરો સ્ટીલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ

(પ્રો : બી. અમૃતલાલ કું.) ફોન : ૩૮૭૪૩

ઑફિસ-શોરૂમ : ૩૦૫, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ-૨

અમદાવાદના એજન્ટ

મહાવીર સ્ટીલ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ

રીલીફરોડ, પત્થરકુવા.

કિંમત રૂા. ૧૩.૦૦ અને વધુ

- ★ સ્ટેનશીલ પેપરની જરૂર નથી.
- ★ વધારે ખર્ચ નહિ.
- ★ સ્પેશિયલ પેન તથા કાગળની જરૂર નહિ.
- ★ છાપવાની શાહીની જરૂર નહિ.

તમારે હાથે લખેલ, ટાઈપ કરેલ અથવા ડ્રોઈંગ કરેલ ઓરીજીનલ ઉપરથી એક જ ઓપરેશનમાં એક અથવા અનેક રંગોમાં સેંકડો ડુપ્લીકેટ નકલો છાપે છે.

સોલ ડીસ્ટ્રીબ્યુટર્સ :

સેલારકા બ્રધર્સ

૫૮, ગોઆ સ્ટ્રીટ, પો. બો. નં. ૧૩૨૧, મુંબઈ-૧

ઓરીજીનલ સ્ટેશનરી માર્ટ

૨૩ ડી, પારસી બજાર સ્ટ્રીટ, **મુંબઈ-૧**

જ્ઞાનગોષ્ઠી

શ્રી વિજયગુપ્ત મૌર્ય

સ્થાનિક સમય

મુકુંદરાય ધનેશ્વર, તલોદ કોઈ સ્થળનો સ્થાનિક સમય નક્કી કરવો હોય તો સૂર્ય બરાબર માથે આવે ત્યારે બપોરના બાર વાગ્યા ગણાય અને તેની ઉપરથી સ્થાનિક સમય નક્કી થાય પરંતુ જે સ્થળો પર સૂર્ય માથે આવતો જ ન હોય દાખલા તરીકે ઉત્તર-દક્ષિણ ધ્રુવના પ્રદેશો ત્યા સ્થાનિક સમય કેમ નક્કી થાય ?

તે માટે સૂર્ય માથે જ આવે એવું જરૂરી નથી, પણ સૂર્ય એ સ્થળના રેખાંશ માથે આવે એ બસ છે. રેખાંશો ઉત્તર ધ્રુવથી દક્ષિણ ધ્રુવ સુધી જાય છે.

વિમાન અને વિદ્યુત

અરુણકુમાર, ચંદુભાઈ અને દશરથભાઈ વામજ ઊડી રહેલા વિમાનને વીજળીથી બચાવવા શી વ્યવસ્થા હોય છે ?

કંઈ નહિ, કારણ કે વિમાન અદ્ધર હોય છે, એટલે તેને વીજળીનો ભય નથી પણ વીજળીનો ચમકારો થાય અને હવાનો ધડાકો (મેઘગર્જના) થાય એ જ ઠેકાણે જો વિમાન હોય તો તેનો નાશ થવાની શકયતા ખરી આવો એક અકસ્માત નોધાયો છે.

રશિયામા ચૂંટણી

ડી. એન. મણિયાર ભાવનગર આપણે ત્યા ચૂંટણીઓ થાય છે તેમ રશિયામા પણ થાય છે ?

થાય છે. પરંતુ ત્યા સામ્યવાદી પક્ષ સિવાય બીજા કોઈ પક્ષની રચના થઈ શકે નહિ આથી જે ઉમેદવારો ચૂંટણીમા ઊભા રહે છે તે સત્તાવાર સામ્યવાદી પક્ષે પસંદ કરેલા હોય છે. એટલે સ્પર્ધાના સિદ્ધાંત પર ચૂંટણી નથી થતી

વિમાનનું ફરજિયાત ઉતરાણ

કીર્તિકુમાર શાહ, ઉજ્જૈન: અંધારી રાતે પ્રવાસ કરતા વિમાનને અચાનક ફરજિયાત ઉતરાણ કરવું પડે તો તે શું કરે ?

વિમાનને નીચે જોવા માટે સર્ચલાઈટ જેવી બત્તીઓ હોય છે જો નજીકના વિમાની મથક કે ઉતરાણપટ્ટી સુધી પહોંચી શકાય તો વિમાની તેવો પ્રયાસ કરે વિમાન એટલે છેટે ન જઈ શકે અને ઝડપથી ઊંચાઈ ગુમાવી રહ્યું હોય તો વિમાની નીચે સપાટ ધરતી શોધે. વિમાન જેમ મોટું અને ભારે તેમ તેને પાણાની જેમ તૂટી પડતાં બચવા માટે વધારે ઝડપ જોઈએ. અને જેમ ઝડપ વધારે તેમ વિમાનને વિમાનપટ્ટી વિનાની ધરતી પર ઊતરવું વધુ મુશ્કેલ. સપાટ લીસી જમીન ન હોય તો ઝડપથી દોડતું વિમાન ભાગી પડવાનો, સળગી ઊઠવાનો ભય વધારે

ટપાલની વ્યવસ્થા

મનુભાઈ નટવરલાલ, અમદાવાદ પરદેશ જતી ટપાલ પર જે દેશમાથી ટપાલ લખાઈ હોય તે દેશના સ્ટેમ્પ ચોંટાડવામા આવે છે, તો તે ટપાલ જે દેશમા જાય તે દેશની સરકારને તેથી શું મળે ?

તાર-ટપાલ એકબીજાના દેશમા વહેંચી આપવા માટે આંતરરાષ્ટ્રીય તાર-ટપાલના કરાર હોય છે ને કરારના ભાગીદારો પરસ્પર એકબીજાની ટપાલ વહેંચી આપે છે

લોકસભામાં નિમાયેલા સભ્યો

અરુણકુમાર પી. પજવાણી, દહાણુ કાશ્મીર આંદામાન નિકોબાર લખદીવ વગેરેના પ્રતિનિધિઓ લોકસભામા ચૂંટાતા નથી, પણ રાષ્ટ્રપતિ તેમની નિમણૂક કરે છે, ત્યારે બાકીના રાજ્યોના

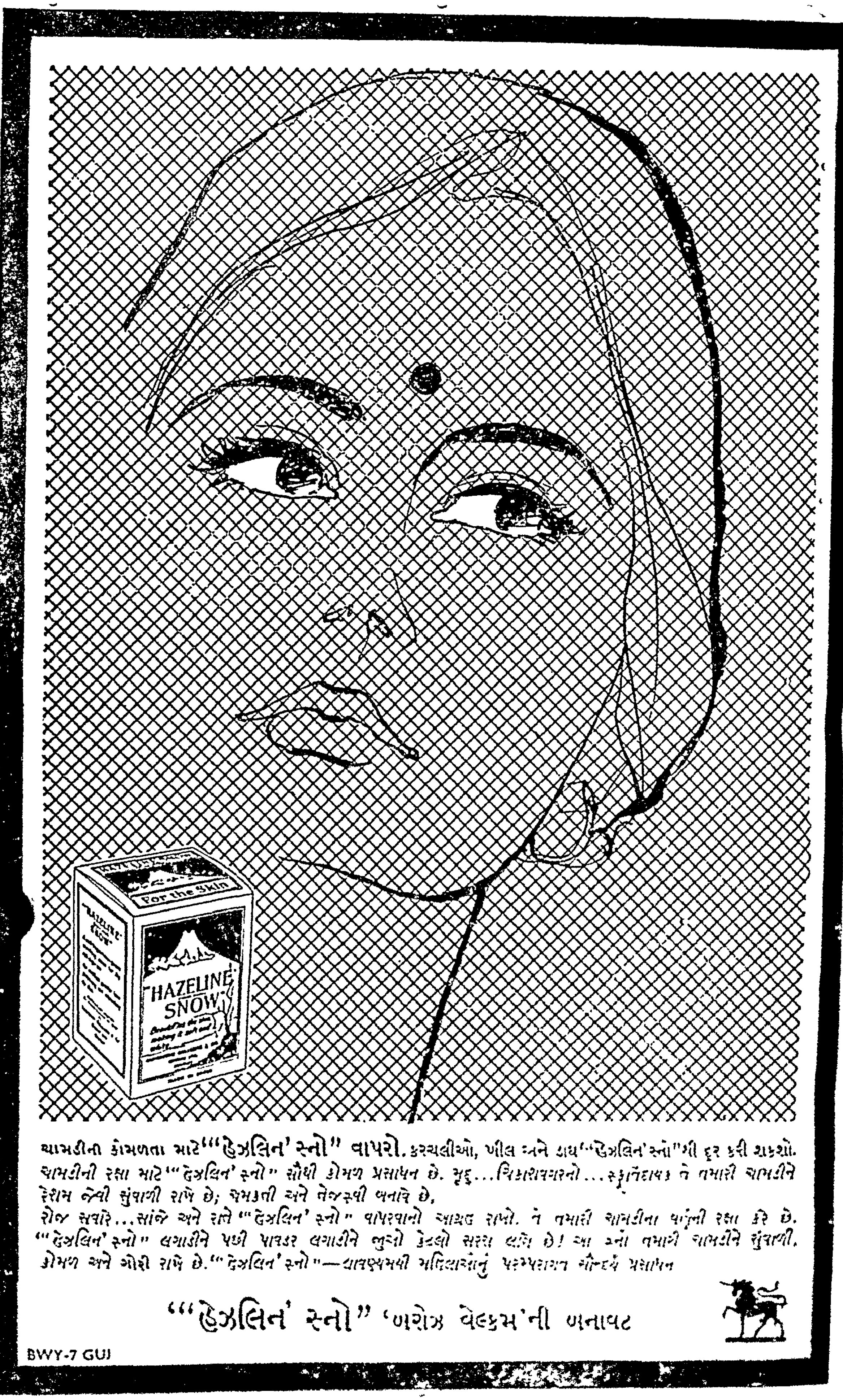

ચામડીની કોમળતા માટે "'હેઝલિન' સ્નો" વાપરો. કરચલીઓ, ખીલ અને ડાઘ "'હેઝલિન' સ્નો"થી દૂર કરી શકશો.
ચામડીની રક્ષા માટે "'હેઝલિન' સ્નો" સૌથી કોમળ પ્રસાધન છે. મૃદુ...ચિકાશવગરનો...સ્ફૂર્તિદાયક તે તમારી ચામડીને રેશમ જેવી સુંવાળી રાખે છે; ચમકતી અને તેજસ્વી બનાવે છે.
રોજ સવારે...સાંજે અને રાતે "'હેઝલિન' સ્નો" વાપરવાનો આગ્રહ રાખો. તે તમારી ચામડીના પાણીની રક્ષા કરે છે. "'હેઝલિન' સ્નો" લગાડીને પછી પાવડર લગાડીને જુઓ કેટલો સરસ લાગે છે! આ સ્નો તમારી ચામડીને સુંવાળી, કોમળ અને ગોરી રાખે છે. "'હેઝલિન' સ્નો"—લાવણ્યમયી મહિલાઓનું પરમ્પરાગત સૌન્દર્ય પ્રસાધન

"'હેઝલિન' સ્નો" 'બરોઝ વેલકમ'ની બનાવટ

BWY-7 GUJ

પ્રતિનિધિ લોકો દ્વારા ચૂંટાઈ આવે છે આ ભેદ રાખવાનું કારણ શું?

કાશ્મીરને પોતાનું બંધારણ છે, જે તેની ચૂંટાયેલી બંધારણસભાએ ઘડેલ છે. તેમાં એવો પ્રબંધ છે કે રાજ્યની વિધાનસભા જેમની ભલામણ કરે એવા પ્રતિનિધિઓને રાષ્ટ્રપતિ લોકસભામાં નીમશે. આ સભ્યો લોક દ્વારા સીધી રીતે ચૂંટાય એવી માગણી વિરોધ પક્ષે કરી છે અને કદાચ હવે પછીની ચૂંટણીમાં એમ થશે. આદામાન–નિકોબાર, લખદીવ, મિનિકોય અને અમીનદીવી ટાપુઓ પછાત છે અને વસતિ પણ ઓછી છે. બીજા પ્રદેશો અને રાજ્યોની પ્રજા પોતાના પ્રતિનિધિ ચૂંટી મોકલે છે.

પ્રમુખની ચૂંટણી

(૨) પ્રમુખ, ઉપપ્રમુખ, રાજ્યસભા અને વિધાન પરિષદોની ચૂંટણી કેવી રીતે થાય છે?

પ્રમુખની ચૂંટણી સંસદનાં બંને ગૃહો (રાજ્યસભા અને લોકસભા), તથા રાજ્યોની વિધાનસભાઓ કરે છે. ઉપપ્રમુખની ચૂંટણી સંસદનાં બંને ગૃહો સાથે મળીને કરે છે.

રાજ્યસભાનું વિસર્જન નથી થતું, પણ દર બે વર્ષે તેના ૧/૩ સભ્યો નિવૃત્ત થાય છે. રાજ્યસભામા કુલ ૨૫૦ સભ્યોથી વધારે ન હોવા જોઈએ.' તેમાંથી ૧૨ની નિમણૂક પ્રમુખ કરે છે. ચૂંટવાની બેઠકો રાજ્યો વચ્ચે તેમના હિસ્સા પ્રમાણે વહેંચાયેલી છે. તે હિસ્સા પ્રમાણે દરેક રાજ્યની ચૂંટાયેલી ધારાસભા પોતાના પ્રતિનિધિઓને ચૂંટી મોકલે છે.

વનસ્પતિમાં ઉત્ક્રાન્તિ

કે. ટી. હાતીમ, બગસરા: વનસ્પતિમા ઉત્ક્રાન્તિ જેવું કંઈ છે?

જરૂર છે. જેમ હલકી કોટીના પ્રાણીઓ નાશ પામતાં ગયાં અને ઉચ્ચ કોટીના પ્રાણીઓનો વિકાસ થતો ગયો તેમ વનસ્પતિસૃષ્ટિમાં પણ હલકી કોટીની વનસ્પતિનું સ્થાન ઉચ્ચ કોટીની વનસ્પતિ લેતી ગઈ. દા. ત. દસ કરોડથી વધુ વર્ષ પહેલાં આ પૃથ્વી પર સપુષ્પ એટલે ફૂલોવાળી વનસ્પતિ ન હતી, અને જો ફૂલ ન હોય તો ફળ ક્યાથી હોય? મહાકાય પ્રાણીઓની જેમ મહાકાય વનસ્પતિ હતી, પણ માત્ર લીલા રંગની. રંગબેરંગી ફૂલ, ફળ અને મધુર મધ વિનાની દુનિયાની કલ્પના તો કરો! ઉત્ક્રાન્તિના ક્રમમાં ફૂલવાળી વનસ્પતિ વિકસી, બીજ થયા, ફળ થયા.

અવકાશમાં લોહચુંબક

(૨) લોહચુંબકને અવકાશમા લઈ જઈએ તો તેનું ચુંબકત્વ કાયમ રહે?

લોહચુંબક કાટો ત્યાં નકામો થઈ જાય, કારણ કે અવકાશમા દિશા નથી. હોકાયંત્રનો કાટો પૃથ્વીના ચુંબકીય ધ્રુવ તરફ ફરે છે. તેથી અવકાશમા તે કંઈ ન બતાવી શકે.

શરીરના વાળ

પરમાનંદ રાધુ, મુંબઈ: કેટલાક પ્રાણીઓને શરીરે વાળ બિલકુલ હોતા નથી પણ કેટલાક પુરુષોને શરીરે ખૂબ વાળ હોય છે, ત્યારે સ્ત્રીઓને ભાગ્યે જ હોય છે, પણ માથા પર લાંબા વાળ હોય છે, તેનું કારણ શું?

સર્જનહારની સૃષ્ટિનો વિચાર કરો તો તમને તેમા ઝીણવટભર્યું આયોજન દેખાશે. આખી જીવસૃષ્ટિ બે વિભાગમાં વહેંચાયેલી છે: કરોડરજ્જુવાળાં પ્રાણીઓ અને કરોડરજ્જુ વિનાનાં પ્રાણીઓ. કરોડરજ્જુવાળાં પ્રાણીઓમાં સ્તન્ય વંશનાં પ્રાણીઓને શરીરે વાળ આપવામાં આવેલ છે, પક્ષીવંશને પીંછાં, સરિસૃપવંશને તથા મત્સ્યવંશને ભીંગડાં. સ્તન્યવંશનાં બધાં પ્રાણીઓને જરૂરિયાત પ્રમાણે શરીરે વધુ–ઓછા વાળ છે. મનુષ્યના પૂર્વજો વાનર જેવી દશામા જંગલમાં રહેતા હતા ત્યારે તેમને આખા શરીરે વાળ હતા. હવે સુધરેલા મનુષ્યને વાળરૂપી રક્ષણની જરૂર નથી તેથી રુવાટીરૂપે વાળ નામશેષ થઈ ગયા છે. પરંતુ માથાને રક્ષણ અને શોભા માટે વાળની જરૂર છે, કારણ કે ખોપરી નીચે મગજ શરીરનો સૌથી મહત્ત્વનો અને કોમળ ભાગ છે.

BC/95/A GUJ

'મારી
પોતાની
સેવિંગ્સ બેન્ક
પાસ બુક!...'

..."મારી પસંદગી હંમેશાં શ્રેષ્ઠ હોય છે—
તેથી મારૂ સેવિંગ્સ બેન્ક ખાતું
ધી બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા લિ. માં છે.
મને જે કંઈ પૈસા મળે છે તે હું તેમાં જમા કરૂં છું.
હું શાના માટે બચાવું છું ?
અરે, એ તો ખાનગી વાત છે."

વિશેષ સગવડો

આપને વર્ષમાં ૧૦૦ સુધી ચેકો મળી શકશે અને ગમે તેટલી રકમ અગાઉથી ખબર આપ્યા વિના ઉપાડી શકશો—અને, આપની બચત ઉપર વાર્ષિક 3% ચક્રવૃધ્ધિ વ્યાજ પણ મળશે.

ધી બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા લિ.

ટી. ડી. કંસારા, જનરલ મેનેજર

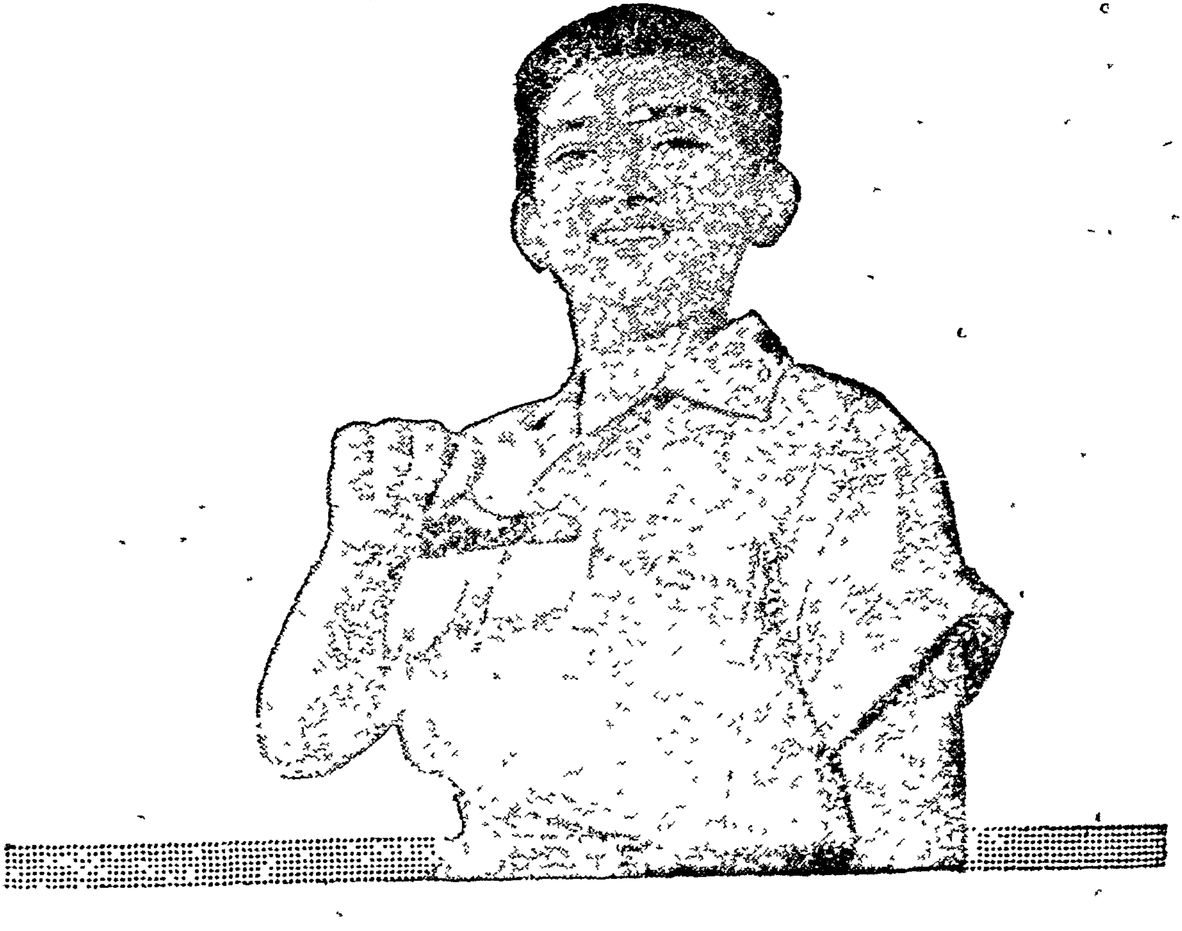

ડબાનો ખોરાક

પ્રવીણચંદ્ર શાહ તથા ગિરીશ ગોર, ઘાટકોપર: ડબામાં પેક કરેલો ખોરાક (અં. કેન્ડ ફુડ) મહિનાઓ પછી ડબો ખોલીને ખાવામા નુકસાન ખરું?

ખોરાકને બગાડનાર સૂક્ષ્મ જીવાણુઓ અને ફૂગ છે. ડબાને જીવાણુમુક્ત કરીને તેમાં ખોરાક ભરીને, ડબો બંધ કરીને તેને ચોક્કસ સમય સુધી ચોક્કસ પ્રમાણમાં ગરમી આપવામા આવે છે, જેથી ખોરાકમાં કંઈ જીવાણુ હોય તો નાશ પામે. પછી બહારની હવા અંદર જઈ શકતી ન હોવાથી અંદરનો ખોરાક બગડતો નથી. પચાસ વર્ષ પહેલાં કેપ્ટન સ્કોટ દક્ષિણધ્રુવની શોધ કરવા ગયો હતો અને પાછો ફરતા તે અને તેના બધા સાથીઓ માર્યા ગયા હતા. તેમણે દાટી રાખેલો ખોરાક હમણા બે વર્ષ પહેલાં તેનો દીકરો બરફમાથી કાઢી આવ્યો અને એ ખોરાક બનાવનાર કંપનીએ બતાવી આપ્યુ કે ૫૦ વર્ષથી વધુ સમય પહેલા પૅક કરેલો ખોરાક ખાવા યોગ્ય હતો! તેનો સ્વાદ ન બગડ્યો તેનું કારણ બરફની ઠંડી હતી.

બાજ પક્ષી

જયવદન પી. લાડ, મોટા વરાછા: બાજ પક્ષી હવામાં સ્થિર કેમ રહી શકે છે?

માત્ર બાજ નહિ, શકરા, કલકલિયા, સકરખોરા, વા–બગલી, વગેરે ઘણાં પક્ષીઓ હવામાં થોડી વાર સ્થિર રહી શકે છે. જેમ હેલિકૉપ્ટરનો વિશાળ પંખો હેલિકૉપ્ટરને નીચે પડી જતાં અટકાવે છે, તેમ આ પક્ષીઓ બધી દિશામાં એવી રીતે પાખો વીંઝે છે કે જેથી તેઓ હવામાં સ્થિર રહી શકે છે.

પક્ષીમા કાન અને નાક

દિનકર બી. ત્રિવેદી, હજીરાધાર: પક્ષીઓને કાન અને નાક ક્યા હોય?

માથાની બંને બાજુ કાનના છિદ્રો હોય છે. કહેવત છે કે કાનને ઠેકાણે મીંડાં (છિદ્ર) હોય તે ઈંડાં મૂકે. પીછાં ખસેડીને જોવાથી અથવા બચ્ચાંને હજી પીછા ન આવ્યાં હોય ત્યારે કાન જોઈ-શકાય છે. નાકનાં નસકોરાં ચાંચના ઉપલા ફાડિયા ઉપર મૂળ પાસે હોય છે. પક્ષીઓની શ્રવણેન્દ્રિય તીવ્ર હોય છે, પણ તેની ઘ્રાણેન્દ્રિય ખીલી નથી. આથી તેઓ ગંધ પારખી શકતાં નથી. નાક માત્ર શ્વાસ લેવા માટે છે.

ભસ્મમાંથી પુનર્જીવન

પ્રિયવ્રત સી. જોશી, ભાવનગર: મે સાંભળ્યું છે કે અરબસ્તાનમાં દેવહુમા અથવા ફિનિક્સ નામનું પક્ષી થાય છે, તે જ્યારે મરી જાય છે ત્યારે સળગીને રાખ થાય છે અને રાખમાંથી પુનર્જીવન પામે છે. આમ બની શકે ખરું?

આ એક કલ્પના છે. ભારતની જેમ પશ્ચિમ એશિયા, ગ્રીસ, ઇટાલી વગેરેની પ્રજાનું સાહિત્ય બોધદાયક દંતકથાઓથી ભરપૂર છે. પરાજયમાથી વિજય, મૃત્યુમાથી જન્મ, વિનાશમાથી સર્જનની પ્રેરણા આપવા માટે આવા પક્ષીની કલ્પના કરવામાં આવી હશે.

ગંધક

ગોપાળભાઈ એમ. પટેલ, લણવા: શુદ્ધ આમલસારો ગંધક કેવો હોય અને ક્યા મળે?

કોઈ પણ ગંધક ગંધક જ છે, પછી તેમાં અશુદ્ધિઓ હોય તે જુદી વાત છે, અને તે ઔષધો વેચનાર ગાંધીને ત્યાં કે કેમિસ્ટને ત્યાં મળે. આયુર્વેદમા ગંધકની શુદ્ધિ માટે તેને બારીક ખાંડીને દૂધથી ભરેલી તપેલી પર મલમલનું કપડું બાધી તેની ઉપર ગંધકની ભૂકી છાંટીને તેની ઉપર વાટકીમા દેવતા ભરી તે વાટકી ફેરવવામાં આવે છે. આથી ગંધક પીગળીને નીચે દૂધમાં પડે છે. આ પ્રમાણે વારંવાર કરવાથી તેની અશુદ્ધિઓ દૂધમાં ભળી જાય છે અને ગંધક શુદ્ધ થાય છે એમ કહેવામાં આવે છે.

ઋતુ અને રેડિયોનાં મીટર

જે. આર. જાડેશ્વર, જસદણ: ઋતુ પ્રમાણે રેડિયો સ્ટેશન મીટર કેમ બદલે છે?

શોર્ટવેવનાં મીટર બદલે છે, કારણ કે રેડિયો સ્ટેશનેથી છૂટતાં આ વિદ્યુતચુંબકીય મોજાં અવકાશમા અયનમંડળમાં જઈને અથડાય છે અને ત્યાથી પાછાં પૃથ્વી પર આવી પાછાં અયનમંડળમા અથડાય છે.

નિર્મલ, સુકુમાર અને
કોલનની તાજગીવાળી
ત્વચા માટે

Tata's
EAU DE
COLOGNE
Toilet Soap

તાતાનો
ઓ ડી કોલન
સાબુ વાપરો

આ પ્રમાણે તેમની ગતિ ચાલુ રહે છે. અયન-મંડળની ઊંચાઈ સમય અને ઋતુ પ્રમાણે બદલાયા કરે છે. સમય કરતા ઋતુ પ્રમાણે તફાવત વધુ પડે છે તેથી તે પ્રમાણે મીટર બદલવામા આવે છે.

સ્વજાતિભક્ષણ

હર્ષદ હ. મહેતા, મુંબઈ : હમણા વર્તમાન પત્રોમા સમાચાર આવ્યા હતા કે દક્ષિણ ગુજરાતમા કાનપુર ગામ પાસેના જંગલમા દિવસોથી ભૂખ્યા એક વાઘે એક વાઘણનો શિકાર કર્યો હતો. પોતાની જાતના જ પ્રાણીનો શિકાર કોઈ પ્રાણી કરે ખરું ?

આવા વિષયમા વર્તમાનપત્રોના સમાચાર માનવા યોગ્ય નથી હોતા. બે વાઘ વચ્ચે લડાઈ થાય તો એક વાઘ બીજા વાઘને મારી નાખે ખરો પણ તેને ખાઈ જવા માટે નહિ. સ્વજાતિભક્ષણ હલકી કક્ષાના પ્રાણીઓ કરે છે દા. ત. એક સાપ બીજા સાપને ગળી જશે. એક માછલું બીજા માછલાને ખાઈ જશે. કરોળિયાને પણ આ આદત છે.

બ્રહ્મચર્ય અને કેળનો રસ

એક બ્રહ્મચારી, વેરાવળ . કેળનો રસ પીવાથી બ્રહ્મચર્યપાલનમા સહાય થાય ? કેટલો અને ક્યા સુધી રસ પીવો ?

• બ્રહ્મચર્ય પાળવું હોય તો વૃત્તિઓ પર વિજય મેળવીને પાળવું જોઈએ. બાહ્યોપચાર વિના મનોનિગ્રહ ન કરી શકાય, સંયમ ન પાળી શકાય તો બહેતર છે કે બ્રહ્મચર્યાશ્રમનો મોહ છોડીને ગૃહસ્થાશ્રમમાં પ્રવેશ કરવો. એમાં કશું ખોટું નથી.

સાપનો મોરો

મણિરામ દેવમુરારિ, પિપાવા : સાપનું ઝેર ઉતારવા મદારીઓ સાપનો મોરો વેચે છે એ શુ છે ?

સાપનો મોરો કે સાપના મોંમાથી નીકળતો મોરો અજ્ઞાન અને અંધશ્રદ્ધાળુઓને બનાવીને પૈસા કઢાવવા માટે મદારીઓનું એક સાધન છે. સાપના મોંમાથી એવુ કંઈ નીકળતુ નથી. તમે નાગના મોંમાથી નીકળતુ જે જોયુ તે તેનુ ઝેર હોઈ શકે. અથવા દૃષ્ટિ-વિભ્રમ થયો હોય.

સૂર્યની ગરમી

વસંત જે. પટેલ અને નવનીત જે. પટેલ, ઝાલોદ : સૂર્ય શૂન્યાવકાશમા છે, જ્યા હવા નથી કારણ કે ગરમી હવા દ્વારા આપણને લાગે છે, તો સૂર્યની ગરમી આપણા શરીર સુધી કેમ પહોંચે છે ?

ગરમી મોજાંરૂપે પ્રસરે છે અને જેમ પ્રકાશનાં મોજાંને પ્રસરવા માટે માધ્યમની જરૂર નથી, તેમ ગરમીના મોજાંને પણ પ્રસરવા માટે માધ્યમની જરૂર નથી. અવકાશમાંથી ગરમીના મોજાં આપણા વાતાવરણમા આવીને હવાને તપાવે છે અને આપણું શરીર હવા વડે વીંટાયેલ હોવાથી હવામા થતા ઉષ્ણતામાનના ફેરફારનો અનુભવ થાય છે.

બૌદ્ધ ધર્મ અને મૂર્તિપૂજા

ખંધાર અરવિંદ (નોલી) ભગવાન બુદ્ધે મૂર્તિપૂજાનો નિષેધ કર્યો હતો છતા આજે તેમના અનુયાયીઓ બુદ્ધ ભગવાનની મૂર્તિ પૂજે છે એમ કેમ ?

પરમાત્મા નિરાકાર છે, તેથી તેને મૂર્તિરૂપે વ્યક્ત કરી શકાય નહિ. પરંતુ જે અમૂર્ત છે તેની કલ્પના કરીને તેનું ભજન–પૂજન સામાન્ય માણસ કેવી રીતે કરી શકે ? આથી પુરાણોએ ઈશ્વરની કલ્પના મૂર્ત સ્વરૂપે કરી. કાળે કરીને મૂર્તિપૂજાનો અતિરેક થયો. એમા ઘણા અનિષ્ટો પણ પેઠા. દેવને બલિદાન આપવાના નામે ખૂબ હિંસા થવા લાગી. આથી ભગવાન બુદ્ધે પરમેશ્વરનો પરિચય કરાવીને મૂર્તિપૂજાનો નિષેધ કર્યો. પરંતુ એક વખત ફરીથી સામાન્ય માનવી માટે એ જ મુશ્કેલી ઊભી થઈ. અમૂર્તની ઓળખ કેમ કરવી ? આથી બૌદ્ધો ભગવાન બુદ્ધની જ મૂર્તિ બનાવીને તેને પૂજવા લાગ્યા. મૂળ ધર્મના પ્રવર્તકના બધા સિદ્ધાન્ત હંમેશા જળવાઈ રહેતા નથી. ભગવાન બુદ્ધે શરીરને નાશવંત ગણીને તેના મોહમાંથી મુક્ત થવા લોકોને બોધ આપ્યો હતો, તેમ છતા આજે બૌદ્ધો ભગવાન બુદ્ધના કહેવાતા દાંત અને કેશની પ્રતિષ્ઠા કરીને તેમને પણ પૂજે છે !

વૉટરબરીઝ

લાલ લેબલ

કમ્પાઉન્ડ

શરદી અને ખાંસી માટે

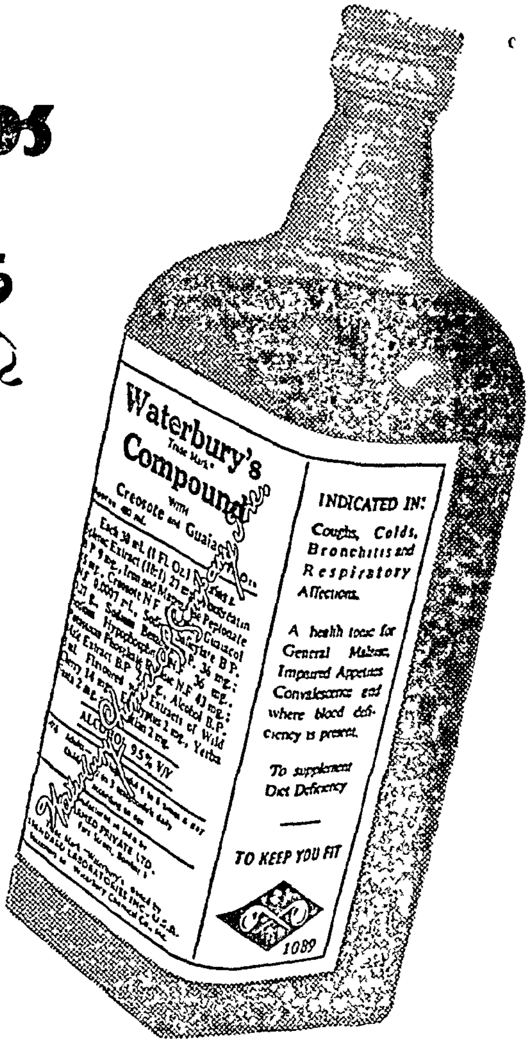
Waterbury's
Trade Mark
Compound
WITH
Creosote and Guaiacol
ALCOHOL 95% V/V
INDICATED IN:
Coughs, Colds, Bronchitis and Respiratory Affections.
A health tonic for General Malaise, Impaired Appetite, Convalescence and where blood deficiency is present.
To supplement Diet Deficiency
TO KEEP YOU FIT
1089

એમાં નીચેના ચાર ગુણો છે...

૧ વૉટરબરીઝ કમ્પાઉન્ડ શરદી અને ખાસીને એકદમ અસરકારક રીતે દૂર કરે છે.

૨ વૉટરબરીઝ કમ્પાઉન્ડ માત્ર દવા નથી, એ એક ભરોસાપાત્ર ટૉનિક પણ છે એના સેવનથી શરીરમા માંદગીનો પ્રતિકાર કરવાની શક્તિ પેદા થાય છે.

૩ વૉટરબરીઝ કમ્પાઉન્ડમાં ક્રીઓસોટ અને ગીઆકોલના નામના તત્વો રહેલા છે જે કફ છૂટો પાડે છે અને ફેફસામાંથી કફ દૂર કરવામાં મદદરૂપ છે

૪ વૉટરબરીઝ કમ્પાઉન્ડ ભૂખ વધારે છે, પાચનક્રિયાને મદદ કરે છે, લોહી સુધારે છે અને વપરાઈ ગએલા ધાતુતત્વો પૂરા પાડે છે.

વૉટરબરીઝ કમ્પાઉન્ડ

લાલ લેબલ

વોર્નર-લેમ્બર્ટ ફાર્મેસ્યુટિકલ કંપની (મર્યાદિત જવાબદારીથી યુ.એસ.એ. માં સંસ્થાપિત)

(ભગવાનનો અર્થ ઈશ્વર નથી. દયા, તપ, ક્ષમા, વીરતા વગેરે અમુક ગુણો જેમાં હોય તે ભગવાન કહેવાય. એ રીતે પરશુરામ, રામચંદ્રજી, શ્રીકૃષ્ણ, બુદ્ધ વગેરે નાશવંત દેહધારી મનુષ્ય હોવા છતાં ભગવાન કહેવાયા.)

પરસેવો

અરુણકુમાર પી. પજવાણી, દહાણુ: ઉનાળામાં આપણને પરસેવો થાય છે તેથી લાભ કે ગેરલાભ શું ?

એથી શરીરની ગરમી ઓછી થાય છે. વધુપડતી ગરમીમાં પરસેવો ન થાય તો શરીરને નુકસાન થાય.

ખરતા તારા

મહેન્દ્ર અમીન, તારાપુર: આકાશમાંથી તારા ખરે છે તેમને ગતિ કોણ આપે છે?

મંગળ અને ગુરુ વચ્ચે એક ગ્રહ હતો તે ફાટી ગયો છે. તેનો ભંગાર હજી ફર્યા કરે છે, પણ તેમાંથી જે પૃથ્વીના ગુરુત્વાકર્ષણમા આવી જાય તે પૃથ્વી પર ખેંચાઈ આવે છે અને આપણે તેને ખરતા તારા તરીકે જોઈએ છીએ. એ નાની કાંકરીથી માંડીને મોટા પથ્થર જેવડા હોય. એવી રીતે ધૂમકેતુઓ જ્યારે સૂર્ય પાસેથી પસાર થાય છે ત્યારે તેઓ પણ સૂર્યના ગુરુત્વાકર્ષણને લીધે તૂટવા લાગે છે. તેમનો ભંગાર પણ પૃથ્વીના ગુરુત્વાકર્ષણમાં આવે તો ખરતા તારારૂપે ખેંચાઈ આવે.

આઈશ(ક)માનનો અપરાધ

ગુલાબચંદ ઉત્તમચંદ, ગોંડલ: હમણા એક દૈનિક અખબારમા મેં વાંચ્યું કે ઇઝરાઇલમાં આઈશમાન (અઈકમેન) નામના એક માણસ પર યહૂદીઓની હત્યા કરવા માટે કેસ ચાલ્યો, તેમા તેને ફાંસી અપાઈ અને તેના શબને બાળીને તેની રાખ દરિયામાં ફેંકી દેવામા આવી, કારણ કે તેને જો ઇઝરાઇલમા દફનાવવામા આવે તો ઇઝરાઇલની ધરતી અપવિત્ર થાય અને જો જર્મનીમા દફનાવવામા આવે તો તેની કબર યાત્રાધામ બની જાય.

ઇઝરાઇલમા આટલા બધા ઘૃણાપાત્ર અને જર્મનામાં આદરપાત્ર ગણાતા આ માણસનો પરિચય આપશો ?

આઈશમાન હિટલરનો એક અફસર હતો. હિટલરને એવો હડકવા હતો કે જર્મન પ્રજા જ શુદ્ધ આર્યવંશી છે, માટે જર્મનીમાં કે યુરોપમાં ઇતરવંશી પ્રજા હોય તે જર્મનીની ગુલામ જ હોવી જોઈએ. તેમાં પણ યહૂદીઓ હોય તેમનું તો નિકંદન કાઢી નાખવું.

હિટલરની આ નીતિનો આઈશમાન અમલ કરતો હતો. તેણે યુરોપમાંથી સાઠ લાખ જેટલા યહૂદી સ્ત્રી–પુરુષ–બાળકોની હત્યા કરી હતી અને બીજા એટલાએ કરુણ યાતના ભોગવી હતી. યહૂદીઓને ઝેરી ગૅસના ચેમ્બરમાં ધકેલી દેવામાં આવતા, જ્યાં ઝેરી ગૅસથી તેમની સામુદાયિક હત્યા થતી.

હિટલર હાર્યો પછી આઈશમાન છૂપી રીતે નાસી ગયો અને દક્ષિણ અમેરિકામાં આર્જેન્ટિનામાં જઈને જુદા નામે અને જુદા વેશે વસ્યો. બીજા વિશ્વવિગ્રહના અંત પછી પૅલેસ્ટાઈનમાં યહૂદીઓનું ઇઝરાઇલ રાજ્ય સ્થપાયું. યહૂદીઓ આખા જગતમાં આઈશમાનને શોધી રહ્યા હતા. તેમણે આર્જેન્ટિનામાં આઈશમાનને શોધી કાઢ્યો અને નિર્દોષ બહાનુ કાઢીને ત્યાં વિમાન મોકલ્યુ. દરમ્યાન આઈશમાન સાજે કારખાનામાંથી ઘેર આવતો હતો ત્યારે કેટલાક યહૂદીઓએ તેની ઉપર છાપો મારીને તેને મોટરમાં નાખીને વિમાનમથકે ઉડાવી ગયા અને વિમાનમાં નાખીને તાબડતોબ વિમાન ઉપાડી મૂક્યું. આ બધું એટલી ઝડપથી બન્યુ કે કોઈને ભાન થાય કે શું બની ગયુ તે પહેલાં તો વિમાન આર્જેન્ટિનામાંથી બહાર નીકળી ગયું. આઈશમાનને ઇઝરાઇલ લાવવામાં આવ્યો અને તેની સામે ૬૦ લાખ યહૂદીઓની હત્યા કરવા માટે કેસ ચલાવવામાં આવ્યો. આઈશમાનનો બચાવ એવો હતો કે મેં તો માત્ર હિટલરની નીતિનો અમલ કર્યો છે, અને હિટલરના હુકમને તાબે થવા હું બંધાયેલો હતો.

★

દેના બેંકના ગ્રાહકો માટે ખાસ સગવડો

દેના બેંકની કોઈપણ શાખા પરના કોઈપણ રકમના ચેકો વગર કમીશને વસુલ કરી આપવામાં આવશે

સેવિંગ્ઝ એકાઉન્ટ : વ્યાજ ૩ ટકા. એક વર્ષમાં ૧૦૦ વાર ચેકથી નાણાં ઉપાડી શકાય છે.

સેફ ડિપોઝિટ વોલ્ટ : ૨ થી ૩ વર્ષ માટે ભાડામાં ઘટાડો.

ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ: વ્યાજ ૪ ટકા થી ૫ ટકા. ૧ થી ૫ વર્ષ સુધી. દર છ મહીને વ્યાજ આપવામાં આવશે

બાળકો માટે બચત યોજના: ૧૦ વર્ષ કે તેથી ઉપરના બાળકો ખાતું ઉઘાડી શકે છે.

વ્યક્તિગત ધીરાણ યોજના: આધુનિક જીવનધોરણને સાનુકુળ એ પ્રકારનાં અદ્યતન સાધનો ખરીદવામાં આપને સહાયકર્તા

ગીફ્ટ ચેકો અને નાની ચાંદીની લગડીઓ : આપનો ભેટ સોગાદનો પ્રશ્ન સરળ બનાવે છે

તમારા હિસાબની રકમ માટે દેના બેંક ચેકનો આગ્રહ રાખો

દેના બેંક
દેવકરણ નાનજી બેંકિંગ કું. લિ.
રજીસ્ટર્ડ ઓફીસ : દેવકરણ નાનજી બિલ્ડીંગ
હોર્નિમેન સર્કલ, કોટ, મુંબઈ ૧
૧૦૦ થી વધુ ઓફીસો અને ૩૦ સેફ ડિપોઝિટ વોલ્ટ
પ્રવીણચંદ્ર વ. ગાંધી : મેનેજિંગ ડીરેક્ટર

DB/SG/48

હડેન્સા

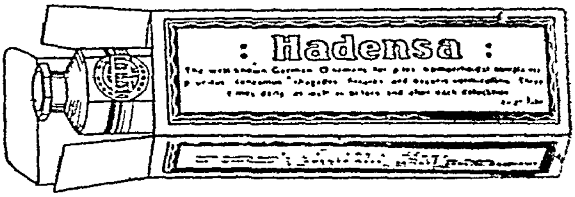

ખાત્રીપૂર્વક શીઘ્ર સલામતભરી રીતે હરસ મટાડે છે

હડેન્સામાં નાર્કોટિક્સ વપરાતાં નથી.
વળી એનાથી કપડાં પર ડાઘ પડતાં નથી.

નિયમિત ચૂકવવામા પાછળ પડ્યા. નરમ બોલીથી ખરીદેલા મકાનના નવા માલિક માધવલાલે કુનેહથી નૌતમને આ એક ઓરડામાં પૂરી દીધા. એની અંદર એક બારી, એ બારી પાસે બેસીને નૌતમ બહાર નજર મોકલતા હતા.

વરસાદ ધીમો પડ્યો હતો. પાકડા પર ફેરા ગેલ કરતા હતા લૂગડા સૂકવવાનો તાર હતો એના પર વરસાદનું ટીપું જરા રોકાતુ હતુ, પવન આવતો હતો, અને દોરડા પર બજાણિયા ચાલે એમ ફેરું સરરર સરતુ હતુ.

દૂર આ ટાણે કોઈ પાવો વગાડતુ હતું. નૌતમે શરણાઈ સાંભળી. એ શુભ દિન સાંભર્યો નૌતમભાઈને મકાનને નવી સજાવટથી રૂપાળું બનાવ્યુ એક સમારંભ કર્યો. મિત્રોએ મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપી તે વેળા બનારસના નામી શહનાઈનવાઝે સંગીત રેલાવીને પ્રસંગમાં મંગળ હવા જમાવી. આ ઘડીનો આ પાવો ત્યારે, શરણાઈ. નવી નોખી સુરાવલીએ સામસામા છંટકાવ કર્યો

બારી પાસે એ મૂગા બેસી રહ્યા. દૂર દાડિયા વરસતા વરસાદમાં કામ કરતા હતા. કામ કરતા ગાતા હતા. મરસિયા જેવા એ સ્વરો એમાંથી એમને સંભળાયો વિલાપ. સાંભરી આવી એ સાંજ મારી પત્નીની તબિયત એકાએક બગડી. આંચકી આવી એ ઊથલી પડી. સ્મશાનમા જલી ગઈ

આકાશનો ગડગડાટ શમી ગયો. થોડા છૂટા ફૂડીના પાણીમા પડી ધ્વનિ જગાડતા હતા. નૌતમે બારીમાંથી કોઈ જણને એમના ઓરડા ભણી આવતો દીઠો. જરૂર, એમનો કોઈ જૂનો મિત્ર હશે. એ ઊભા થઈ ગયા રૂમાલ વતી મો લૂછ્યુ અને ઓરડામાં એક ખુરસી હતી એના પર બેસી ગયા પળો વીતી એમના બારણે કોઈ આવ્યુ નહિ ભૂલથી જ એ જણ એમના ઓરડા ભણી આવતો હશે—ને જરૂર માધવલાલને મળવા એ જતો હતો.

કેટલો સમય ચાલ્યો ગયો, એનુ નૌતમને ભાન રહ્યુ નહિ. એમના ઓરડા ભણી હવે કોઈક આવતું જ હતું .અને ઓરડે આવ્યા માધવલાલ. નૌતમે આવકાર આપ્યો 'ઘણે વખતે પધાર્યા' ઝટ પાણીનો પ્યાલો ધર્યો. માધવલાલે પાણી પીધું નહિ.

'નૌતમ, મને દુખ થાય છે, પણ કહેવુ પડે છે કે, આ ઓરડો તમારે ખાલી કરવાનો છે—તુરતમાં. તમે નિયમિત ભાડું ભરતા નથી એટલા માટે નહિ, પણ મારે આ જગ્યા એક 'કાર્યકર'ને આપવાની છે. એમને આ બગીચો પસંદ છે. ને છેવાડો ઓરડો પસંદ છે. શુ કરીએ, ભાઈ! સરકારી અધિકારીની ભલામણચિઠ્ઠી છે ઓરડો જેને જોઈએ છે એ સેવક છે, સીધા સાદા જણ છે. દેશના કલ્યાણની ધૂનમા જીવે છે.'

નૌતમથી બોલાઈ જવાયુ. 'તમારી પાસે ઘણા ઓરડા છે, એમાંથી એક આપો.'

'તમારી સલાહ હું માગતો નથી આ સેવાધારીને આ ઓરડો જોઈએ છે. તમારે ખાલી કરવો પડશે.'

'માધવલાલ, હું ક્યા જાઉં? તમારા આ 'કાર્યકર'ને મારી હાલત સમજાવશો તો એ અચૂક માની જશે'

'હું નહિ માનુ ને! તમે સીધી રીતે ખાલી નહિ કરો એમ જ ને?'

હવે નૌતમનો અવાજ ઊંચો ગયો 'તમે ધમકાટી કરવા આવ્યા છો? આ ઘર મામૂલી રકમે તમે ખરીદ્યું, એ વખતે કેવી નરમ વાત તમે કરી હતી નીચેનો બધો ભાગ વાપરજો—પછી એક ઓરડામા મને કાઢ્યો ને મેય ઝૂંટવી લેવો છે?'

માધવલાલ એમના મૂળ સ્વભાવ પર ગયા: 'એઈ ભાઈ! મારી અને તમારી વચ્ચે કરારનો કોઈ કાગળ પસાર થયો નથી.'

'તમારા બોલ પર મને ભરોસો હતો'

'એ બોલી બોલનારો જ તમને સાફ કહે છે કે, બેચાર દિવસમાં જગ્યા ખાલી કરો. નહિતર હું કેવો બૂરો છું, એની ખબર પડશે.'

પામોલીવ વડે આપના સૌન્દર્યની સંભાળ લેવાથી

આપના ચહેરાને
નૂતન કાંતિ

પ્રાપ્ત થાય છે!

પામોલીવની સૌન્દર્ય-સંભાળ દ્વા આપનાં ચહેરાને નૂતન કાંતિ મળે છે- અધિક મુલાયમ અને અધિક પ્રફુલ્લિ રાખે છે.

તેનો પ્રથમ ઉપયોગ કરતાં જ, પામોલીવની સૌન્દ સંભાળ દ્વારા તમારા ચહેરાને નવી કાંતિ મળે છે પામોલીવ સાબુમાં ભારતનાં અપૂર્વ સૌન્દર્યવ તેલો સારા પ્રમાણમાં રહેલાં છે અને તે ખૂ સૌમ્ય અને શુદ્ધ છે...તેનું ઉત્તમ મલાઈદાર ફી ત્વચાને સંપૂર્ણપણે સ્વચ્છ કરે છે... અને તે આપના ચહેરાને નૂતન કાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે. આ હંમેશા સૌન્દર્યવર્ધક તેલોયુક્ત પામોલીવ વાપરો અને પછી તમારા ચહેરાના સૌન્દર્યમાં કે વૃદ્ધિ થઈ છે તેની પણ ખાતરી કરો—ઝીણી ઝી ફોલ્લીઓ કે ડાઘ કમી થાય છે, ચહેરો મુલાય અને કોમળ બની જાય છે... ત્વચા અધિક પ્રફુ અને સ્વચ્છ બને છે, ચહેરો અધિક તેજસ્વી કાં વાળો બની જાય છે!

ભારતના અપૂર્વ સૌન્દર્યવર્ધ
તેલોથી બનાવેલો સાબુ!

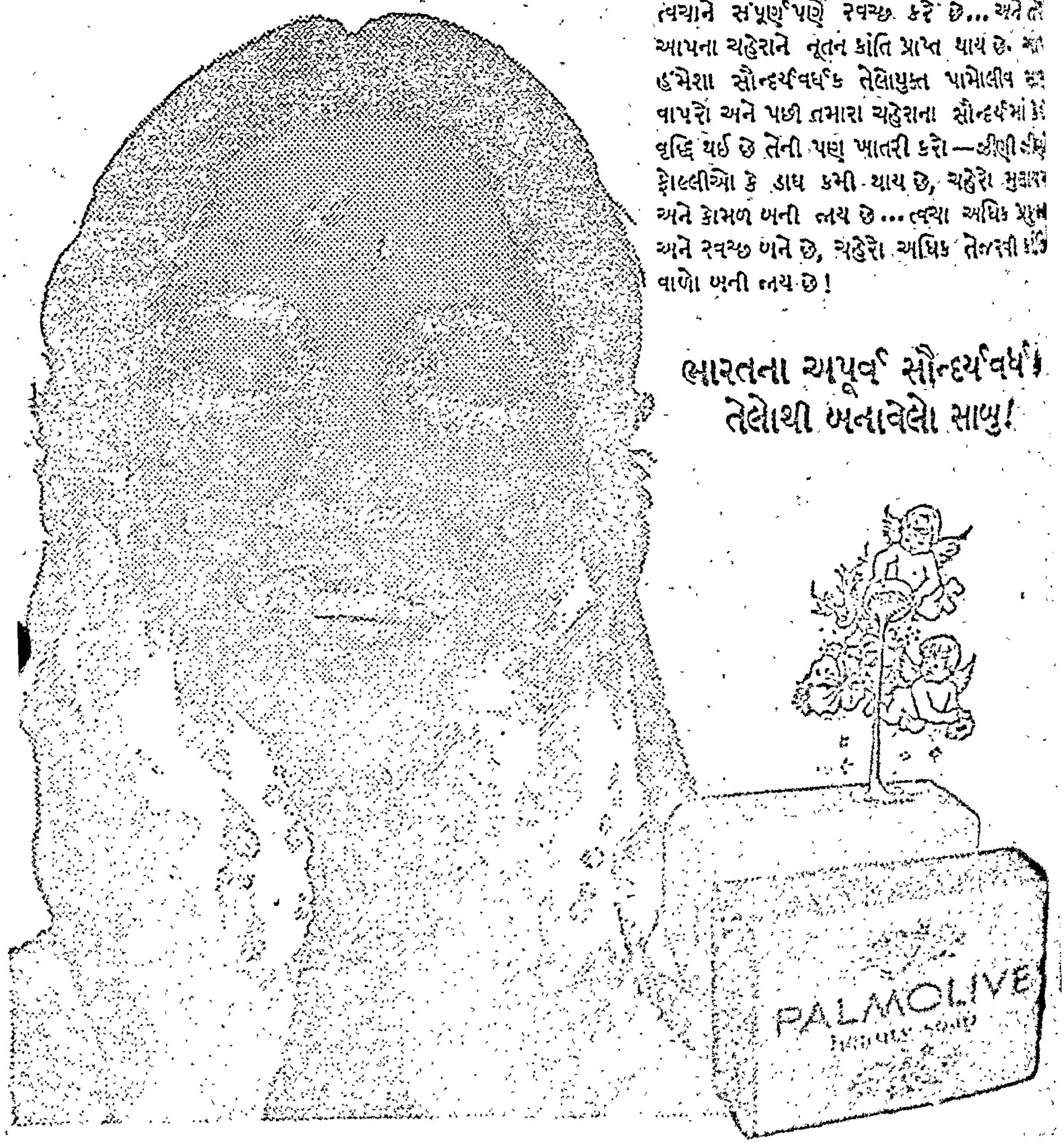

[illegible] શરીરની મોહક કાંતિ માટે પામોલીવથી સ્નાન કરો!

રાફનો છંટકાવ કરીને એ ઓરડો છોડી ગયા.

નૌતમ બારી આગળ આવીને બેસી ગયા.

*

ચોમાસું વરસ્યું. ગામડામા મોરલા ગહેક્યા. નગરમા પરાની ગાડીઓના સમયકાંટામા ઉથલપાથલ થઈ. ખેડૂતો ખેતરમા રોકાઈ પડ્યા. નવી યોજનાથી નવો બંધાયેલો બંધ પહેલા પાણીએ ધોઈ નાખ્યો. અખબારો જગતના બનાવોના મથાળા બાંધતા ગયા. 'આકાશવાણી'એ મલાર રાગના ગાયકો પેશ કર્યા. છત્રીઓ મોંઘી જાહેર થઈ. આંતરરાષ્ટ્રીય બનાવો ઉપર દેશના આગેવાનોની વાછંટ ઊડી અંદર અંદરની વઢવાડ કાબરોના કિલકિલાટના કરતા વધુ બેસૂરી બની. દેશની પ્રગતિની વાતો પ્રધાનોએ હાજર કરી. એમને રેડિયોપેટી મળી, એમને રૂપેરી પરદો સાંપડ્યો. શહેરની ફૂટપાથો પર રાત ગાળતી માનવ મેદની વરસાદ સામે ગાળ કાઢી રહી. કાર્યકરોની અસવારીઓ ચડતી રહી. નગારાની દાંડી બજતી રહી, સેવાના ફૂતેડા નીકળતા રહ્યા. ચોમાસું વરસી વરસીને ચાલ્યું ગયું. શિયાળો આવ્યો ક્યાંક ઠંડીનું મોજું, ક્યાંક શીતળતા નામની અને બા । ઉનાળો. થોડાઓ શીતળ ટેકરી પર ગયા થોડાઓ યંત્રથી પેદા થતી શીતળતા માણી રહ્યા અને આમ ને આમ મહિનાઓ નીકળી ગયા.

માધવલાલ જામી ગયા. એમના સરળ સેવાભાવી પરોણાને લેવા માટે, એ ભલા સરળ 'કાર્યકર'ને તેડવા માટે મોટરો આવતી રહી. માધવલાલે તે બધાની ખિદમત કરી. હવે તો એ પણ બોલતાનું શીખી ગયા. 'હું તો પ્રજાનો દાસ'. પ્રજાના આ દાસના ઘરના એક ઓરડામા હવે તો એવી સગવડો પથરાઈ કે, કાર્યકરની સેવા બઢતી ચાલી. એ ઓરડાની બારીની બહાર હવે તો મોગરાની ક્યારીઓ મહેકતી થઈ. જે બારીની સોબત નૌતમને હતી, એ બારીથી બહુ આઘેરા નૌતમલાલ જઈ પડ્યા. માધવલાલની ખૂરાઈ સાથે એ સ્પર્ધા કરી શક્યા નહિ. માંડ માંડ એક બહુ દૂરના સગાની બે ઓરડીઓ બહારની ગેલેરીમા એમણે એમનો પથારો નાખ્યો. એક જિંદગીમા એમણે અનેક જિંદગીઓ જોઈ લીધી. જીવનનો ફેરો પતાવી દેવાની એમને ઉતાવળ આવી. જીવનનો રેલો એમની રીતે એમના ભણી એ વાળી શક્યા નહિ. ઓલી બારીની સોબત તેમને સાંભરી આવી. એક સેવાધારીએ એમની પાસેથી એ નજરધન આચકી લીધું, એનું નૌતમને દુઃખ થયું. નૌતમ મનમા ને મનમા બોલી રહ્યા: 'આ કાર્યકર દેશ માટે જીવે છે એમ માધવ કહે છે. પણ જીવન શું હુંય નથી જીવતો? સાચકલા રહીને જીવન જીવવું એ શું કોઈ કાર્ય નથી? સેવાની કોઈ જાહેર છાપ મારી કને નથી, એ સાચું. માધવની કઈ સેવા? ઠગાઈ કરીને મારું બાપદાદાનું મકાન પડાવી લીધું. માધવને એક વાત આવડી. મોટી ખુરસીને સલામ ભરતા એના હાથ થાક્યા નહિ એને બંગલે નેતાઓ હાજર થયા. માધવે આ લાગવગનું મદિરાપાન કર્યું. મને એક ઓરડામાંથી બહાર કાઢ્યો ને એ ઓરડામા શીતળ હવા ઢોળનારા યાંત્રિક વીંજણા ફર્યા. હું હાર્યો, એ જીત્યા'

નૌતમનું મગજ આવા વિચારોથી ગરમ થયું પણ એને ટાઢું પાડનારો કોઈ ઇલાજ જડ્યો નહિ. એમને હવે નિસાસો પણ રાહત આપતો ન'તો. ગેલેરીમાં પડી રહીને એમને એમની આ હાલતથી નરમ રહેવાની ફરજ પડી. વેઠ માફક એ જિંદગી જીવી રહ્યા.

*

આગ ભભૂકી માધવલાલના એક મજલાને અગ્નિના અજગરે ભરડામા લઈ લીધો. આગ લંબાઈ નહિ. આગના અજગરની રાખ થઈ ગઈ. સમયસર પાણીનો છંટકાવ થયો. બધું શાંત થઈ ગયું પણ માધવલાલને એ મજલામાંથી 'કાંઈક' મળી આવ્યું. એ

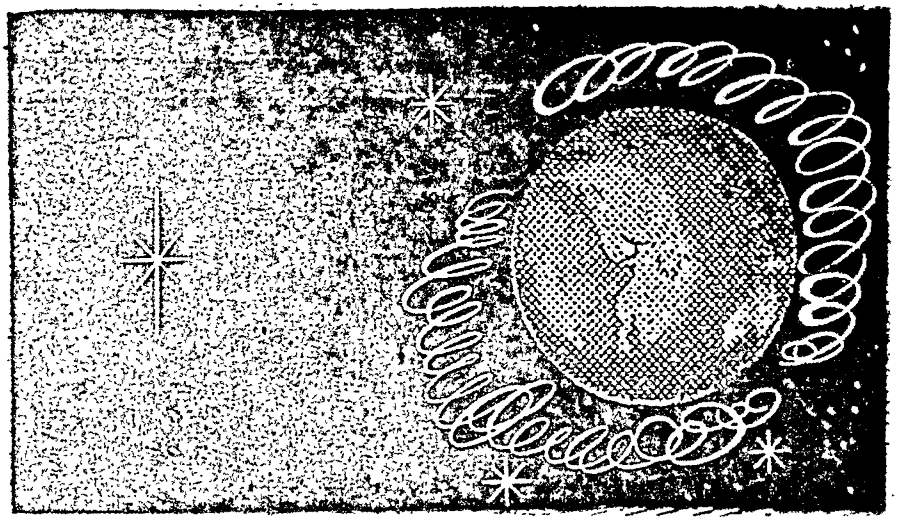

ઓછા મૂલ્યે ઉત્કૃષ્ટ–રેડિયો કામગીરી

ઝંકાર મોડલ જીજે ૪૩૧યુ

કિંમત રૂા. ૧૯૦–૦૦ (જકાત અને વેરાઓ અલગ)

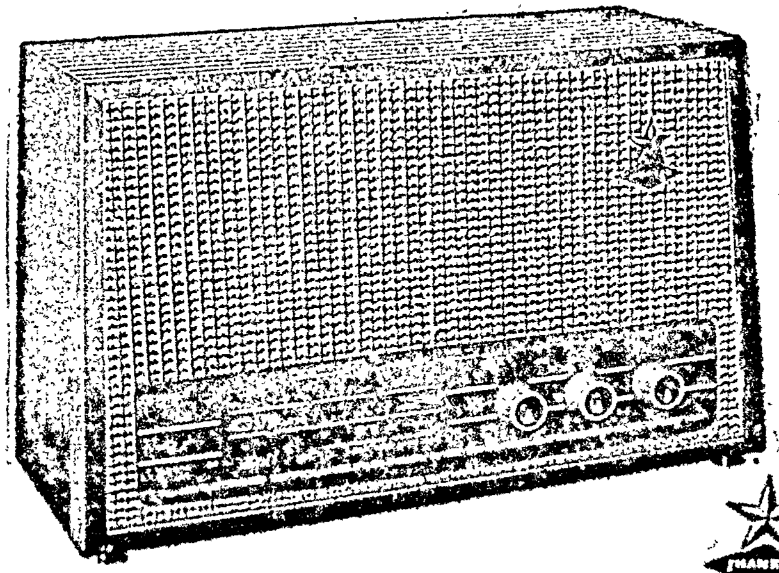

આખરે આ છે ઉત્કૃષ્ટ કામગીરીવાળો ઓછી કિંમતનો રેડિયો સેટ. મોડલ જીજે ૪૩૧યુ અદ્વિતીય રેડિયો બનાવનાર ઝંકાર તરફથી રજૂ થાય છે. જે આપને મોટા કદના રેડિયો જેટલી બધી સવલતો આ નાના કદના ભભકદાર રીસીવરમાં આપે છે.

- વિશ્વવિસ્તૃત સમાચાર માટે ૧૬ થી ૫૫૦ મીટર્સ
- ૫" ઊંચા પ્રકારનું સ્પીકર
- છાપેલ સરકીટ
- ત્રીરંગી અસરવાળું પ્રકાશિત લીનીયર ડાયલ
- ચાર વાલ્વ; ત્રણ બેન્ડ; એ.સી./ડી.સી.

વાજબી કિંમતમાં ઉત્તમ આકર્ષક કેબીનેટ સાથેના મોડલ જીજે ૪૩૧યુ રેડિયો સર્વ પ્રકારે સંતોષપૂર્વક આપ સાંભળી શકશો.

પશ્ચિમ વિભાગ: વેચાણકાર્ય ઇમ્પાકો પાસે સોંપાયું છે.

ઇન્ડિયન પ્લાસ્ટિક્સ લિમિટેડ, મુંબઈ–૬૭

'કાઈક' એટલે સોનું અને ઝવેરાત. લાખોની કિંમતનો માલ માધવને સાપડ્યો. નૌતમના દાદાએ સંઘરેલો એ ચરુ. દાદા ભારે લોભી હતા. એમણે મકાન બધાવીને બીજી કરકસર કરી. ત્યા સુધી કે. એ લોભી તરીકે જાહેર થયા. નૌતમને દાદાના એ લોભી સ્વભાવની જાણ થયેલી. ઘણી ઘણી વાતો નૌતમને કહેવામા આવેલી. સતત ચિંતા કરીને, સતત કડક થઈ ને, દાદાએ આ સોનુ અને આ ઝવેરાતનો છાની રીતે સંઘરો કર્યો અને એક મજલાની ભીંતમા એને સંતાડી દીધો. કોઈને કહ્યું નહિ. એના પર ઈંટ, માટી, ચૂનો લાગી ગયા. આ આગે એ દોલત માધવના ખોળામા ઢોળી દીધી. લાખો રૂપિયાનું સોનું અને ઝવેરાત. માધવે આ બનાવ અંગે મૌન રાખ્યુ કોઈને ખબર પડે નહિ એની કાળજી રાખી એ માટેની તરકીબ અજમાવી. આગને એમણે મનમા બિરદાવી. એમનો અવાજ હવે મોટો થયો. કાર્યકરને એમણે બમણા જોરથી પેશ કર્યા અને માધવલાલની વાહ વાહ થઈ. એમણે એક સખાવત પણ જાહેર કરી. એમની છબીઓ અખબારો એ પ્રસિદ્ધ કરી. સમારંભો યોજાયા. માધવલાલની દેશસેવાનું નગારું બજ્યું.

*

'તમને મેં કહી દીધું છે. અમારો ભાઈ શહેરમાં ભણવા આવે છે. આ ગેલેરીની જરૂર પડશે તમારે માટે અમને બહુ લાગે છે. પણ શું કરીએ? અમે માડ માડ જીવીએ છીએ. જુઓ ને આ મોંઘવારી .આ ઘર ચલાવવું' '

નૌતમ આ શબ્દો સાભળવાની રાહ જોતા જ હતા. મામલો એ પામી ગયા હતા. જે સગાની ગેલેરી એ ઉપયોગમા લેતા હતા, એ સગાએ ઘણી સહાનુભૂતિ બતાવી પણ અત્યારે સગાની સ્થિતિ કફોડી હતી. ભાઈ આવતો હતો. સગાએ જણાવેલું' 'તમને રહેવા માટે જગ્યા મળે એ માટે હું પ્રયાસ કરીશ.' પ્રયાસ કરી જોવો એ ક્રિયા પાછળથી શૂન્યનું જ વાચન મળતું, એનો નૌતમને અનુભવ થઈ ગયો હતો.

બાપદાદાની હવેલી એટલી એમને સાભરી નહિ પણ વાડા પર પડતી બારી એમના ઉર સાથે ઇશારો કરતી જ રહી. હવે તો એમનું મન ઊકળી ગયું. મનમા બોલી નાખ્યુ. 'ફૂટપાથ પર જાઉં અનેક માણસો ત્યા રાતવાસો કરે જ છે ને! હવે બજારમાથી મને માડ એક ટંકના પૈસા મળે એટલું પરચૂરણ જડે છે. મારી ભૂલ કઈ? હું અકડ રહ્યો–હું પ્રમાણિક રહ્યો–મેં કોઈની ખુશામત કરી નહિ. મેં તો આ સેવકોને ઝાડી નાખ્યા. બજારનો મારો આ બોલ ચાડીએ ચડ્યા. હવે હું જાઉં છું ને વેપારીઓ આખ ફેરવી લે છે. તેઓ સમજી ગયા છે કે, મારી સાથે સંબંધ રાખશે તો આ સત્તાધીશો તેમને અંગારા ચાપશે ફૂટપાથ શું ખોટી? નગરમા કેટલાય અહીં જીવન ગુજારે છે.'

નૌતમના સગા એમનો ભાઈ આવે તે પહેલા નૌતમની પાસે દોડી આવ્યા. 'તમને મે નહોતુ કહ્યું? હું કાઈ ને કાઈ જોગવાઈ તમારે માટે કરીશ. લ્યો, આ કાગળ. એમા તમારું નામ લખો બીજી બધી શરતો છાપી છે, એની સામે જે જણાવવાનું હોય એ જણાવો. તમને એક ઓરડી મળશે.'

નૌતમ ખુશ થયા નહિ, નાખુશ પણ થયા નહિ. હાથમા કાગળ લીધો. એના પર જે કાઈ લખ્યુ હતુ એ વાચવા લાગ્યા

*

નગરથી જરા દૂરના ભાગમાં એક મંડપ રોપાયો. મંડપને આગણે નોબત બજી. સાજનો સમય થયો ત્યા તો મોટરોની લંગાર લાગી. નગરની જાણીતી વ્યક્તિઓ હાજર થઈ. પ્રધાનોની મોટરો પણ ચળકી રહી.

મંડપ છલોછલ થઈ ગયો. ખાદીની ટોપીનો દરિયો લહેરાયો.

એક પછી એક ભાષણ 'માઈક'મા ઠાસી-ઠાસીને ભરાતુ ગયું.

કોલગેટ
ક્લોરોફીલ
પેઢાના તંતુઓને મજબૂત
બનાવે છે

અન્ય કોઈ ટુથપેસ્ટમાં આથી
અધિક ક્રિયાશીલ ક્લોરોફીલ નથી
—બાળકો એનો ફુદીના જેવો સ્વાદ પસંદ કરે છે

CTPA·G·9·G

COLGATE
CHLOROPHYLL
TOOTH POWDER
COLGATE
CHLOROPHYLL

ગ્રાઈપ વૉટર
આલ્કલાઈન

બાળકોને તંદુરસ્ત
અને આનંદી રાખે છે.

દરેક જગ્યાએ મળે છે.

સીપલા ★ મુંબઈ ૧૨.

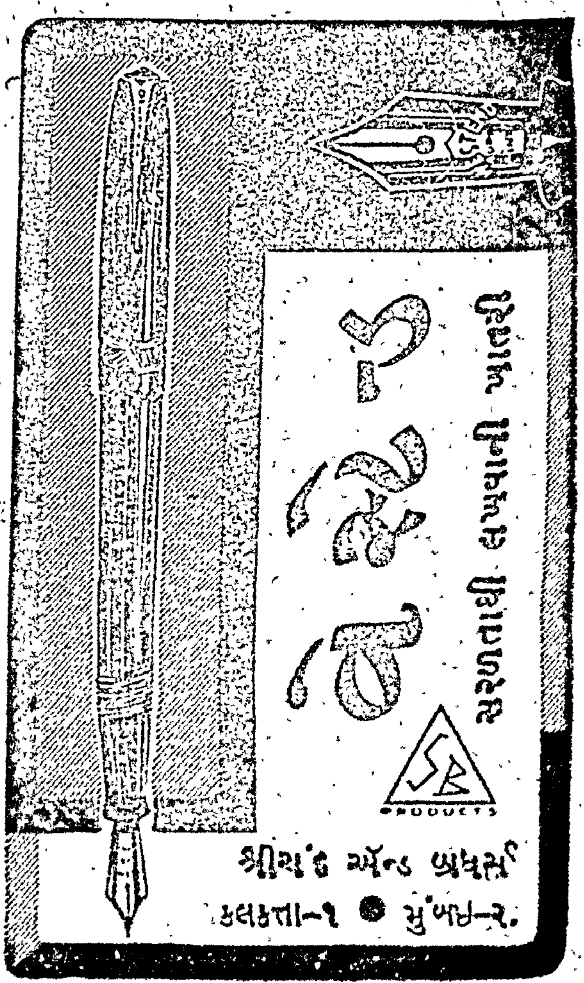

સરળતાથી લખવાની ખાતરી

શ્રીચંદ એન્ડ બ્રધર્સ
કલકત્તા-૧ ● મુંબઈ-૨.

Deevan/SB/13

SB
PRODUCTS

મધ્યમ વર્ગની સામે મકાનસંકટ ઊભું થયું હતુ, એને પહોચી વળવા એક પરોપકારી વ્યક્તિએ મોટી સખાવત કરી હતી. એમાથી આ ઓરડીઓ પૂરઝડપે રચાઈ ગઈ હતી. સખાવતની પ્રશંસા ઉદ્‌ગારોના મોજાં ઉછાળી ગઈ. સખાવત કરનારા ભલા આદમીના સદ્‌ગુણોના સરવાળા આ પ્રસંગની પાસે પર ગણાયા. શેઠ માધવલાલની આ સખાવતને એમના ઘરમા રહેતા પેલા કાર્યકરે એટલી બિરદાવી કે, તાળીઓનો વરસાદ વરસ્યો.

જે કાર્યકરને જગ્યા આપીને, માધવલાલે નૌતમને ઘરની બહાર રવાના કરી દીધા હતા, એ કાર્યકરે સેવા માટેના એમના પર્યટનોની વિગતો જાહેર કરી.

જલસામા પીણાના પ્યાલા ફરતા રહ્યા. ફૂલના ગજરા રંગ ઉછાળતા ગયા. માધવલાલના ચહેરા પર નમ્ર ભાવ ફરકતો રહ્યો. મનમા એ મજલાને લાગેલી આગને યાદ કરી રહ્યા. એમાથી આ દોલત મળી અને એમાથી થોડા હજારોની સખાવત તેમણે જાહેર કરી.

એક તરફ આ સમારંભ જોરશોરમા ઊજવાતો હતો અને બીજી તરફ મંડપથી દૂર માણસોની લાંબી લંગાર લાગી હતી. માધવલાલે અરજીઓ માગી હતી અને એ પણ તરત જ. તેમની ત્વરિત કાર્યશક્તિનો ઝબકારો કરવા તેમણે તેમના માણસોને રોકી આ અરજીઓ લેવાનુ કામ સાથોસાથ જારી રાખ્યું હતુ. સમારંભના અતિથિવિશેષની આખ પર આ દૃશ્ય મૂકવાની માધવલાલની ઇચ્છા હતી. એ છબી ખેંચવાનો બંદોબસ્ત થઈ ગયો હતો.

નૌતમના સગાએ જે કાગળ આપ્યો હતો, એની અંદર જે શરતો હતી એ બધી લખી કારવીને નૌતમ આ મોટી લંગારના છેડા પર ઊભા હતા. તેમને ખબર નહોતી કે, માધવલાલની સખાવતનુ આ નગારું હતું.

દૂર નોબતના સ્વરો હવામાં પરોવાયા. માધવલાલ, તેમના મહેમાનો અને માનીતા કાર્યકર, આ લંગારની લગોલગ થઈ ગયા.

નૌતમલાલના દાદાએ લોભ કરીને ધન ભીંતમા ધરબ્યું, એ ધનના થોડા હિસ્સામાંથી આ ઓરડીઓ ઊભી થઈ, એમાં રહેવા માટે અરજદારોની આ લગાર કલાકો લગી અહીં ઊભી રહી. કાર્યકર, માધવલાલ અને જાણીતી વ્યક્તિઓએ આ ભીડ દીઠી, એની તસવીરો ખેંચાવી, મોટરમા બેસીને બધા તેમના મુકામ પર સરકી રહ્યા. ચાલતી મોટરે માધવલાલે લંગારમા ઊભેલા નૌતમને એકાએક દીઠા. એ જરા હેબતાઈ ગયા. કાર્યકરે સવાલ કર્યો: 'કોણ હતુ ?...'

માધવલાલે હસીને જણાવી દીધું: 'હોય કોણ ? ઓરડી માટેના અરજદારો. .'

ઓચિંતાનો અવાજ થયો. મોટર પાછળ કોઈ દોડતુ હતું. 'માધવ... તું ?...તું ?

પેલા કાર્યકર એ દોડનારાને ઓળખી ગયા. મોટર હાંકનારાને કાર્યકરે વરદી આપી: 'મોટર ધીમી કેમ પાડી ? ઝડપે જવા દો... કોઈ ઘેલો આદમી પાછળ દોડે એમા રોકાવું શીદ ને ? ચલાવો, મોટર.'

☆

એક વિવેચકે એક દિવસે પોતાના એક અભિનેતા મિત્રના કાંડાઘડિયાળની ખૂબ પ્રશંસા કરી.

તે અભિનેતાએ વિનયપૂર્વક કહ્યુ, 'આપની વાત સાંભળીને આ ઘડિયાળ આપને ભેટ આપવાની ઇચ્છા થાય છે, પરંતુ લાચાર છુ કે આની પર મારું નામ કોતરેલું છે '

વિવેચકે જરા જવાબ દીધો 'એ વાત તો સાચી છે. પરંતુ નામની પાસે '–ની તરફથી ભેટ' કોતરાવી દઈએ તો જરા પણ વાંધો ન આવે.'

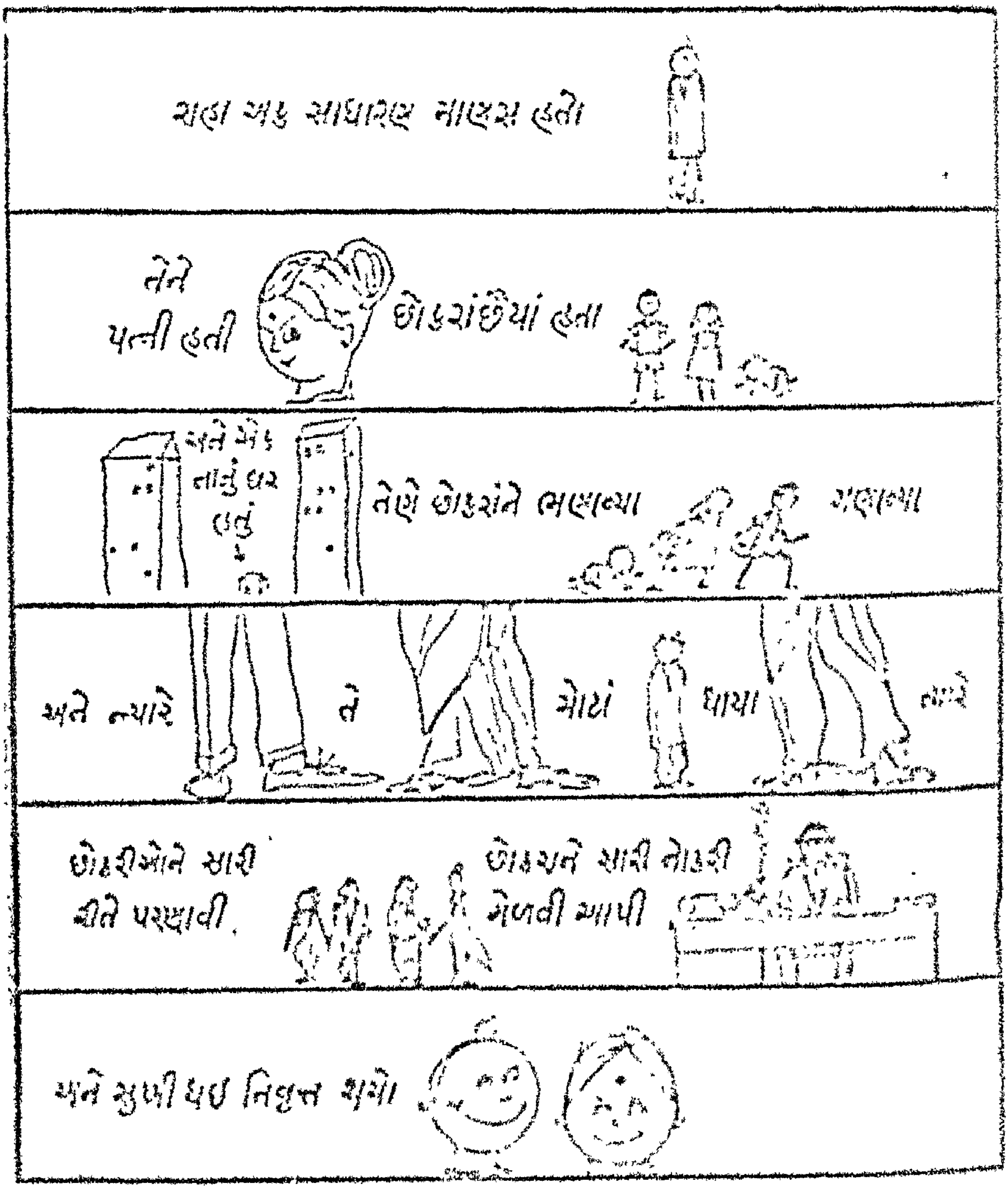
રાજુ એક સાધારણ માણસ હતો
તેને પત્ની હતી
છોકરાંછૈયાં હતાં
અને એક નાનું ઘર હતું
તેણે છોકરાંને ભણાવ્યા
ગણાવ્યા
અને જ્યારે
તે
મોટાં
થયા
ત્યારે
છોકરીઓને સારી રીતે પરણાવી.
છોકરાને સારી નોકરી મેળવી આપી
અને સુખી થઇ નિવૃત્ત થયો

કેવી રીતે? નેશનલ એન્ડ ગ્રિન્ડલેઝમાં સેવિંગ્સ બેંક એકાઉન્ટ ખોલીને. [illegible] ફક્ત પાંચ રૂપિયાથી તેનું ખાતું ખોલ્યું. તેના ઉપર [illegible] મળતા અને તેને દરેક વખતે [illegible] વ્યાજ મળ્યું. [illegible] [illegible] ખાસ નિયમિતપણે, [illegible] જમા કરતાં અને [illegible] [illegible] તેવું સારી [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] હતા. તેઓનું ભવિષ્ય માટે, [illegible] [illegible] માટે અને [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] અને સારી રીતે [illegible] [illegible] [illegible].

શું તમે તમારા કુટુંબ માટે [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] છો?

પ્રસૂતાની સારવાર

વૈદ્ય રસિકલાલ પરીખ

હાલમા શહેરોમા પ્રસૂતિ માટે હોસ્પિટલો–પ્રસૂતિગૃહો ચાલે છે અને શહેરની મોટા ભાગની સ્ત્રીઓ તેનો લાભ લે છે, આમ છતા ભારતના ગામડાઓમા અને મધ્યમ કક્ષાના શહેરોમા બધી સ્ત્રીઓ પ્રસૂતિ ગૃહોમા સુવાવડ કરાવી શકે એવી સગવડ નથી. વળી પ્રસૂતિગૃહોમા સુવાવડ કરાવાય છે તેમા મુખ્ય હેતુ પ્રસવ સલામત રીને થાય તે હોય છે. તેમા ધ્યાન અપાય છે ખરું, પણ તે પછી પ્રસૂતાના આહારવિહાર ઉપર પૂરતા ધ્યાનના અભાવે ઘણી વાર સ્ત્રીઓને લાબા વખત સુધી નબળાઈ અને રોગના ભોગ બનવુ પડે છે, એવુ પણ જોવામા આવે છે.

વળી સુવાવડની આપણી દેશી પદ્ધતિમા અનેક એવી સારી બાબતો છે કે જેને લીધે પ્રસૂતાનુ શારીરિક બંધારણ નીરોગી રહીને લાબા વખત સુધી સશક્ત રહે છે. જોકે તેમાં દૂષણો પણ ઘણાં ઘૂસેલા છે. જેમ કે સુવાવડીને ઘરમાથી ગંદામા ગંદુ ગોદડુ અને ખરાબ નાનો–ટૂંકો ખાટલો કાઢી આપે છે તેના કપડા અને પાથરણા વગેરેમા પણ પૂરતી સ્વચ્છતા જળવાતી નથી કેટલીક સ્ત્રીઓને જઠરાગ્નિ કે પાચનશક્તિ જોયા વિના સુવાવડ પછી તરત જ ખૂબ ઘીવાળો ભારે ખોરાક શરૂ કરી દેનામા આવે છે કેટલીક સ્ત્રીઓ આર્થિક મુશ્કેલી, ગૃહક્લેશ કે ચિંતાને લીધે તેમ જ આજુબાજુના ગંદા વાતાવરણને લીધે પણ સુવાવડમા રોગનો ભોગ બને છે. એટલે તે ખામીઓ દૂર કરવા તરફ લક્ષ્ય આપવાની જરૂર છે.

પ્રસૂતા માટેનો ઓરડો બને તેટલી મોકળાશવાળો અને શાતિવાળો હોવો જોઈએ. ઓરડાનાં બારીબારણામાંથી પવનના સુસવાટા આવે અને તેની અસર પ્રસૂતાને લાગે એવુ ન હોવુ જોઈએ. એવી જ રીતે ઓરડામા પ્રકાશના કિરણો પણ એકદમ સીધા આવે એવુ ન હોવુ જોઈએ. ખૂબ જ આછો શાત પ્રકાશ અને ખૂબ જ શાત શુદ્ધ હવાવાળો ઓરડો હોવો જોઈએ.

પ્રસવ થવાનો હોય તે વખતે સ્ત્રીનુ પેટ પોચું પડી જાય, હૃદય ઉપર ભાર ઓછો થાય, પેડુમા શૂળ નીકળવા લાગે અને સ્ત્રીને કમર તથા પીઠમા ચોમેર વેદના થાય, વારે ઘડીએ ઝાડો–પેશાબ થાય અને યોનિના મૂળમાથી પાણી પડે ત્યારે સમજવુ કે સ્ત્રી ટૂંક સમયમા જ બાળકને જન્મ આપશે.

જે સ્થળે પ્રસૂતિ કરાવવાની હોય ત્યા તૈયાર રાખવાના સાધનોમા સગડી, ધોયેલા કપડાના નાના મોટા કટકા, ગાયનુ ઘી, મધ અને તલનુ તેલ, મેથી, ગંઠોડા, સૂંઠ, લીડીપીપર, ધારવાળી કાતર અને ચપ્પુ, દોરો, મોટી હરડે અને તેનો બારીક ભૂકો, નાગકેસર, ફટકડી, માયાનુ વસ્ત્રગાળ ચૂર્ણ, પેટે વીંટવા માટે એક મોટો પાટો, માલિસ કરવાનુ તેલ તથા ગૂગળ, ગંધક, સરસવ, સુખડ અને લીમડાની છાલ એટલા ધૂપ માટે તૈયાર રાખવા. તેમ જ બે ચણિયા ને બે સાલ્લા, સાફ ધોયેલું એક એનીમા ટબ, ગર્ભાશયમા ડૂશ આપવાનુ સાધન તેમ જ દેશી એરંડિયુ, આટલું રાખવુ.

પ્રસૂતિ કરાવનારી સુયાણી હોશિયાર, ધીરજવાળી, હસમુખી તથા પ્રીતિથી કામ કરનારી અને વિશ્વાસપાત્ર હોવી જોઈએ તેણે નખ લેવડાવેલા હોવા જોઈએ, ઉપરાત સુયાણી સિવાય એ કામની અનુભવી બેથી ચાર બીજી વૃદ્ધ સ્ત્રીઓ હાજર રાખવી જોઈ

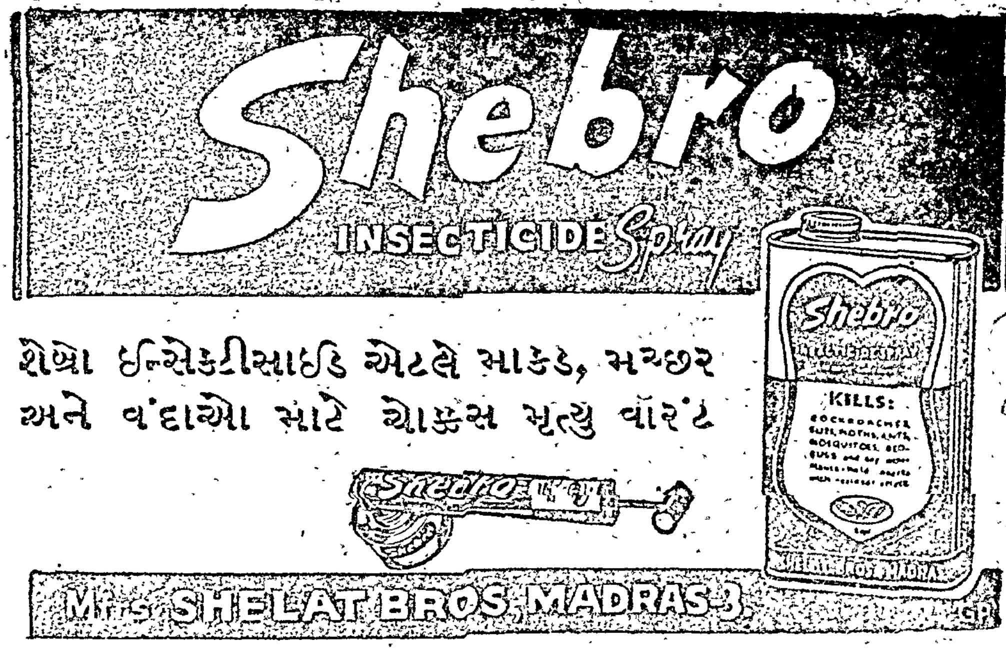
Shebro
INSECTICIDE Spray
Shebro
KILLS:
COCKROACHES, SILVERFISH, MOTHS, ANTS, MOSQUITOES, BED-BUGS
SHELAT BROS MADRAS

Shebro

INSECTICIDE Spray

શેબ્રો ઈન્સેકટીસાઈડ એટલે માકડ, મચ્છર
અને વંદાઓ માટે ચોક્કસ મૃત્યુ વૉરંટ

M/s SHELAT BROS, MADRAS-3

(સોલ પ્રો.: એસ. એચ. શેલત)
અમદાવાદ શાખા : ભૃગુ એજન્સીઝ,
(સોલ પ્રો.: એસ. એચ. શેલત)
નં. ૧૦૯/૧, સારંગપુર સરકીવાડ, અમદાવાદ-૧ (ગુજરાત રાજ્ય)
પૂર્વ આફ્રિકા માટે એજન્ટો જોઈએ છે.

તાપ, ગરમી, અતિવાંચન, ઉજાગરા કે બીજા કોઈ કારણથી નિપજતી આંખની તકલીફ ઉપર ગુણકારી

જીવદયા નેત્રપ્રભા

(રજિસ્ટર્ડ)

નિયમીત અંજન આંખને સ્વચ્છ, નિરોગી અને સતેજ રાખે છે.

જીવદયા નેત્રપ્રભા કાર્યાલય
ગામદેવી રોડ, મુંબઈ-૭

: સ્ટોકીસ્ટો :
મહેન્દ્ર સ્ટેશનરી માર્ટ
૧૦, અમરતલા સ્ટ્રીટ, કલકત્તા-૧
સુખચંદ હીરાચંદ, કલકત્તા-૭
દામોદર એન્ડ કું.
૧૧૩, નૈનિઅપ્પા નાયક સ્ટ્રીટ, મદ્રાસ-૩

શુદ્ધ ઘી * સાત્વિક મસાલાથી ભરપૂર

મીઠાઈઓ

માટે :

જોશી બુધાકાકા

માહીમ હલવાવાળા

માહીમ : ૬, કાપડ બજાર,
મુંબઈ-૧૬
ફોન : ૬૨૯૦૭

દાદર :
ખોરદાદ સર્કલ
ટ્રામ જંકશન
મુંબઈ-૧૪
ફોન : ૬૦૫૦૬

તારદેવ : ટ્રામ ટરમીનસ,
સોનાવાલા સ્ટેટ, મુંબઈ-૭
ફોન : ૪૦૩૬૫

કારણ કે તેઓ પોતાના અનુભવથી પ્રસૂતાને શાતિ અને વિશ્વાસ સાથે હિંમત આપતી રહે. તેઓ પોતાના અનુભવને લીધે પ્રસૂતાની પ્રકૃતિમાં કાઈ ફેરફાર થતો હોય તો લક્ષમા રાખી એના સત્વરે ઇલાજ કરે.

પ્રસૂતિનો વખત થાય ત્યારે સ્ત્રીની યોનિમાં પ્રથમ તેલ ચોપડવું પછી તેને ઉભડક બેસાડીને જોર કરવાનું કહેવું અને તે પ્રમાણે જોર કરવાથી બાળક ગર્ભાશયમાથી ખસી યોનિદ્વારમા આવે એટલે સ્ત્રીને ચત્તી સુવાડવી. વેણુ જોરમા ન આવતી હોય તો દેશી એરંડિયુ રૂપિયા રૂપિયાભાર પાવું અને કમળ ખુલ્લું ન થતુ હોય તો શેક–તાપ વધારવો. એ અરસામા દુઃખ તથા ભયને લીધે સ્ત્રીના ગર્ભસ્થાનના સ્નાયુઓ સંકોચાવાથી ગર્ભ પાછો ઊંચે ચઢી જઈ પ્રસવ થતા વાર લાગે એવું કેટલીક વાર બને છે અને વધુ પીડા થાય છે. તે માટે અનુભવી સ્ત્રી તેના પેટને એવી રીતે પકડી દબાવી રાખે કે જેથી ગર્ભ પાછો ઉપર ચઢી શકે નહિ. એ ક્રિયાને લોકમા 'ઠસ્સો દેવો' કહેવામા આવે છે. બીજી સ્ત્રીએ પ્રસૂતાના પગને મજબૂત રીતે પકડી રાખવા કે જેથી ગર્ભની સાથે આવતી વેણની પીડાને લીધે ઉત્પન્ન થતા શૂળથી પ્રસૂતા પોતાના પગને પછાડી પ્રસવ થતા બાળકને હાનિ પહોંચાડી શકે નહિ. એવી રીતે કુશળતાથી કાર્ય કરવામા આવે એટલે સુખરૂપ પ્રસવ થાય. મુખ્ય સુયાણી બાળકને હાથમા ઝીલી લઈ બાળકની સારવાર અર્થાત્ તેનું માથું ગોળ કરવામાં, તેના શરીર પર ચોટેલી ઓર દૂર કરવામા, બાળકની ઉપર એક ઠંડા પાણીનો લોટો રેડવામાં રોકાયેલી હોય તે વખતે બાકીની સ્ત્રીઓ સ્ત્રીના ગર્ભસ્થાનને યથાસ્થિત સ્થિતિમા ગોઠવવામા અને સ્ત્રીના પેટ ઉપર મજબૂત પાટો બાધવાના કાર્યમા રોકાય છે. જો એવી કુશળતાથી કાર્ય કરવામા ન આવે તો સ્ત્રીના ગર્ભસ્થાનમા એવો કોઈ જાતનો રોગ ઉત્પન્ન થાય કે જેનો ઉપાય મળે જ નહિ અને સ્ત્રી જિંદગી પર્યંત તેનું દુખ ભોગવતી રહે.

જેને આયુર્વેદાચાર્યોએ 'જરાયુ' એવું નામ આપેલું છે, તે ઓર અથવા મેલી ગર્ભસ્થાપન થતી વખતથી ગર્ભની આસપાસ સ્ત્રીના શરીરના અવયવોથી અલગ રહીને જેમ જેમ ગર્ભ વધતો જાય તેમ તેમ વધીને સ્ત્રીના મળમૂત્રથી ગર્ભને બચાવવાનું કામ કરે છે. પ્રસૂતિ સમયે તે ફૂટીને પાણીરૂપે તેમાનુ પ્રવાહી વહી જઈને બાળકના જન્મ પછી બહાર નીકળી જાય છે, તે ઓર અથવા મેલીનો થોડો ભાગ પણ જો ગર્ભસ્થાનમા રહી જાય તો પ્રસૂતાને સુવાવડમાં કેડ પાકે છે અથવા તેમાથી યોનિકંદ, મક્કલ અથવા યોનિમાર્ગનો દીર્ઘ વરમ કે સોજો અને સુવારોગનો જ્વર ઉત્પન્ન થાય છે એથી જ મેલી પડવાની આતુરતાથી વાટ જોવામા આવે છે. તે મેલી પડી ગયા પછી પ્રસવની વેદનાથી, પ્રસવ થતા યોનિના થયેલા વિકાસથી અને પ્રસવ થતી વખતે યોનિને પહોંચેલા જોરથી યોનિમા ક્ષત, ફાટ કે સોજો આવ્યો હોય તે મટાડવા માટે પેટ ઉપર પાટો બાધીને તુરત યોનિમા ગોળ, મીઠું અને સૂકી હળદર ભરી દેવામા આવે છે. આ ઉપચારથી મેલીનો કોઈ પણ ભાગ ગર્ભાશયમાં રહી ગયો હોય તો તે બહાર નીકળી જઈ યોનિ સ્વચ્છ થાય છે.

એ પછી પ્રસૂતા સ્ત્રીએ પોતાને હિતકારી હોય તે આહારવિહાર સેવવા. શ્રી નાનભટ્ટ બાપાની પ્રણાલી પ્રમાણે પ્રથમ ત્રણ દિવસ પ્રસૂતા સ્ત્રીને લંઘન કરાવવી અને તે પછીના ત્રણ દિવસ મગ અને મગનું પાણી આપી સાતમા દિવસે મગ ભાત શરૂ કરવા. દસ દિવસ બાદ રોટલીનો ફુલકો આપવો. એ રીતે અગ્નિ વધારવો અને એક માસ બાદ ઘી, શીરો, રાબ વગેરે આપવું. બાળકને ત્રણ દિવસ ગળથૂથી આપવી. સુવાવડ એ ઝીલવાની વસ્તુ છે, કરાવવાની વસ્તુ નથી. પશુ, પંખી, પ્રાણીમા જુઓ તો એ વાતનુ દર્શન થશે. એબનોરમલ અથવા

તન અને મનને નવી જ સૂક્ષ્મ છતાં સૌમ્ય અને ઘણો લાંબો કાળ ચાલનાર શક્તિ આપતું અદ્‌ભુત કલ્પ, આજના યુગને અમારી એક નમ્ર ભેટ!

ઠક્કુર (રજી. ટ્રેડમાર્ક)

સુવર્ણ નવરત્ન ચિંતામણિ

આ યોગમાં સુવર્ણ, મોતી, માણેક, પ્રવાલ. પાનું-પન્ના, પોખરાજ. વૈડૂર્ય, વૈક્રાન્ત, નીલમ, અકીક અને ચાંદી જેવાં બહુમૂલ્ય નવેય ગ્રહોના નવરત્નો તથા ધાતુની પિષ્ટિ અને ભસ્મો મેળવીને બનાવેલ છે.

રત્ન અને ઉપરત્નોની પિષ્ટિનો આ યોગ અનુક્રમે સૂર્ય, ચંદ્ર, મંગળ, બુધ, ગુરુ, શુક્ર અને શનિ, રાહુ તથા કેતુ નવેય ગ્રહોની તન અને મન ઉપર નડતર અને બાધા દૂર કરનાર એક ખાસ-વિશિષ્ટ યોગ છે, જે સંપૂર્ણ રીતે અનેક દર્દીઓ ઉપર સંશોધન કરી જાહેરમાં મૂકેલ છે. આ કલ્પના સેવનથી શરીરના પ્રત્યેક અણુને નવજીવન મળે છે. અકાળે આવેલી વૃદ્ધાવસ્થાનાં લક્ષણો દૂર થાય છે. જૂનાં, હઠીલાં દર્દોમાં ઘસાયેલી શારીરિક શક્તિ પુનઃ પાછી મળે છે. યાદશક્તિ તીવ્ર બને છે. ખોટો ઉશ્કેરાટ શાંત થાય છે. હૃદયને બળ મળે છે. થડકો અને ગભરાટ ઓછાં થાય છે.

હાથ-પગની કળતર, સાંધાનો દુ:ખાવો, નસોની કમજોરી, અનિદ્રા, બાળકોના અંગોનો વિકાસ અટકી જવો, પોલિયોની અસર, જીભ થોથરાવી, બુદ્ધિની મંદતા, શરીરની શિથિલતાને તે દૂર કરે છે.

શરીર ઉપરાંત તેની ખાસ અસર મન ઉપર થાય છે. ચિંતા, ભય, ક્રોધ, શોક આદિ ભાવોથી ઘેરાયેલું મન તેની અસરને લઈ શાંત બને છે. કોઈ શોકજન્ય બનાવની અસર, ધંધાની ખોટ જેવા બનાવોથી શોકતપ્ત મનને આ કલ્પ લેતાં શાંતિ મળે છે. ચીડિયો સ્વભાવ શાંત બને છે. થાક લાગતો નથી અને સ્ફૂર્તિ રહે છે.

આ કલ્પની ૦। થી ૦॥ રતી માત્રા પણ તેની અસર બતાડે છે. કઠણુ અને વિકટ કેસોમાં એની માત્રા સવાર-સાંજ ૧-૧ રતી સુધી આપી શકાય છે. એનાથી વધુ માત્રા આ દવાની આપવી નહીં. બાળકો માટે ૦। રતીની માત્રા બસ થઈ પડે છે. સ્ત્રી, પુરુષ, આબાલવૃદ્ધ સૌ કોઈ તે લઈ શકે છે. અનુપાનમાં મધ, માખણ કે મલાઈ સાથે આપી શકાય છે. શુદ્ધ શિલાજીત સાથે લેતાં મૂત્રમાર્ગનાં દર્દો અને મૂત્રમાં જતા વિકૃત પદાર્થોને દૂર કરે છે.

આપની તબિયત અંગે અમારા અનુભવી અને નિષ્ણાત વૈદ્યરાજની સલાહ ૧૧ થી ૧ અને ૫ થી ૭ માં કાલબાદેવી કેન્દ્રમાં મળી શકશે: સવારે ૮ થી ૯ ગોરેગાંવ કેંદ્રમાં મળી શકો છો.

કિંમત: ૧૦ ગ્રામના રૂ. ૧૦૦, ૫ ગ્રામ રૂ. ૫૦, ૨ ગ્રામ રૂ. ૨૫.

૧ ગ્રામમાંથી ૧ રતીના ૮ અને ૦॥ રતીના ૧૬ ડોઝ તૈયાર થાય છે.

આ નવીન શોધેલા 'કલ્પ'ના એક માત્ર નિર્માતા, વિતરક અને વિક્રેતા છે:—

સિન્ધુ આયુર્વેદિક ફાર્મસી

૩૭૫, કાલબાદેવી રોડ
મુંબઈ નં: ૨
(ટે. નં. ૩૯૯૮૭)

રઝાક બેંડ ગલી, લીમડા ચોક, સુરત * અમુલ ચશ્માઘર સામે, ૧૭૭૮, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ.

ગર્ભની પ્રસૂતિમા ડોકટરોએ માનવ જાતને ઘણા જ સરળ, ઉપયોગી, સુખદાયક અને કષ્ટનિવારક ઉપાયો શોધ્યા છે.

જણનારી સ્ત્રીએ પરિશ્રમ કરવો નહિ, મૈથુનનો ત્યાગ કરવો, ક્રોધ કરવો નહિ અને ઠંડા પદાર્થનું સેવન કરવું નહિ. સુવાવડી સ્ત્રીથી આહારવિહારમા ભૂલ થતા જે વ્યાધિ થાય છે તે ઘણા પ્રયત્ને મટે છે. માટે તેણે પથ્યનું સેવન કરવુ જોઈએ. સુવાવડી સ્ત્રીનું દુષ્ટ રક્ત નીકળી ગયા પછી પણ તેણે સાવધાન રહી એક માસ સુધી નિત્ય પથ્ય ને ઘીવાળું થોડુ થોડુ જમવુ. શેક–તાપ લેવો અને નાગાયણતેલનો અભ્યંગ કરાવવો. પ્રસૂતિ પછી ફરી અટકાવ આવે ત્યારે તે સુવાવડી કહેવાતી મટે છે એવો ધન્વંતરિનો મત છે. એકંદરે સ્ત્રી ઉપદ્રવ-રહિત અને ચોખ્ખી થયેલી જણાય તે પછી પણ સુવાવડને ચાર માસ થઈ જાય ત્યારે સુવાવડ સંબંધી આહારવિહારના નિયમો છોડાવવા. આ ઉપરથી સમજાય છે કે સ્ત્રીને પ્રગૂતિકાળ આવ્યા પહેલા ગર્ભથી પાચમે અથવા સાતમે માસે પોતાના પિતૃગૃહે મોકલવાનો અને પ્રસૂતિ થયા પછી પાચમે યા સાતમે મહિને પતિગૃહે લાવવાનો જે રિવાજ પડેલો છે તે ઘણો વિચારપૂર્વક ઘડાયેલો અને સ્તુત્ય છે. કારણ કે તેથી ગર્ભિણીના અને સુવાવડીના નિયમો બરાબર પાળી શકાય છે.

આજકાલ આપણા દેશની સ્ત્રીઓમા સુવારોગ, સંગ્રહણી અને ક્ષયનાં દરદો વધી પડવાથી જે મરણનું પ્રમાણ વધ્યુ છે અને ઘણીખરી સ્ત્રીઓ એક અથવા બીજી પ્રસૂતિ બાદ સુવાવસ્થાનો કાળ હોવા છતાં અકાળે મૃત્યુને વશ થાય છે, તેનું મુખ્ય કારણ આ રૂઢિ અથવા નિયમોનો ભંગ જ છે.

બિનકેળવાયેલી અને અર્ધજગલીના નામથી ઓળખાતી પ્રજા કરતા કેળવાયેલી અને ઉચ્ચ પંક્તિનું અભિમાન ધરાવતી પ્રજામા એક એવો ચાલ પડી ગયો છે કે પતિને બહારગામ નોકરી કે વ્યાપાર હોવાથી તેની સ્ત્રીથી લાબા સમય સુધી પતિગૃહથી દૂર રહેવાનો નિયમ પાળી શકાતો નથી અને પ્રસૂતિ કરવા માટે પોતાના પિતાને ઘેર નછૂટકે મોકલી હોય ત્યાં પણ ચાળીસમુ નાહવાની રૂઢિનો ભંગ કરી અઠ્ઠાવીસ અથવા બત્રીસ દિવસે સૂતિકાસ્નાન કરાવી તે સ્ત્રીને તેનો પતિ પોતાની સગવડ માટે પાસે બોલાવી લે છે. આથી તે સ્ત્રી વૈદકશાસ્ત્ર અને ધર્મશાસ્ત્રના બંધનને તોડી પતિ સાથે સમાગમમા આવે છે અને તેને જીર્ણજ્વર, ક્ષય એવા રોગ લાગુ પડી જાય છે. માટે આયુર્વેદાચાર્યોએ બળવાન, બુદ્ધિમાન, સ્વસ્થ અને ઐશ્વર્યવાન સંતતિ ઉત્પન્ન કરવા માટે ગર્ભસ્થાપન થાય તે દિવસથી ગર્ભ વધી તેનો પ્રસવ થાય ત્યા સુધી અને બાળક અન્ન ખાતુ થાય ત્યાં સુધી પતિ–પત્નીએ બ્રહ્મચર્ય પાળવું એવો સિદ્ધાત સ્થાપેલો છે. એ સિદ્ધાંતને તોડવાથી અલ્પાયુષી અને રોગયુક્ત સંતતિ ઉત્પન્ન થાય છે.

પ્રસૂતા સ્ત્રીને જો ત્રણ દિવસ અથવા પાચ દિવસ સુધી ચત્તી સુવાડવામાં ન આવે અને થોડો પણ પરિશ્રમ કરવા દેવામાં આવે તો તે સ્ત્રીનું ગર્ભાશય નીચેના ભાગમા ધસી આવે છે અને જો તે સ્ત્રી વધારે વાર બેસી રહે તો ગર્ભાશય પર બોજો પડવાથી તે પાકે છે, જેને કેડ પાકી છે એમ કહેવામાં આવે છે. તેનાથી કમરમાં થયેલો દુખાવો તેની જિંદગી પર્યંત રહી જાય છે. માટે પ્રસૂતા સ્ત્રીને ત્રણ કે પાંચ દિવસ ચત્તી સુવાડી રાખવાની ખાસ જરૂર છે. આ પછી પ્રસૂતાને દરરોજ તેલ ચોળી ગરમ પાણીથી સ્નાન કરાવવું અને સ્વચ્છ કપડા તથા સ્વચ્છ બિછાનું આપવુ તથા હલકો ઘીવાળો ખોરાક આપવો. પણ ચાલુ જમાનાના રિવાજ પ્રમાણે દૂધ અથવા ચા તો બિલકુલ આપવી જ નહિ. આજકાલ નાના બાળકોને માનુ ધાવણ પૂરું મળતુ નથી. તેનું કારણ આ ચા અને ભેંશના અથવા સેપરેટેડ દૂધ છે. જે પ્રજામાં આવા દૂધ અને ચા આપવામાં આવતા નથી તે પ્રજામા માતાને બાળકને ધવડાવવા ઉપરાત દૂધનો પાનો એટલો ચઢતો જોવામા આવે છે કે એક સ્તનથી બાળક ધાવતુ હોય તો

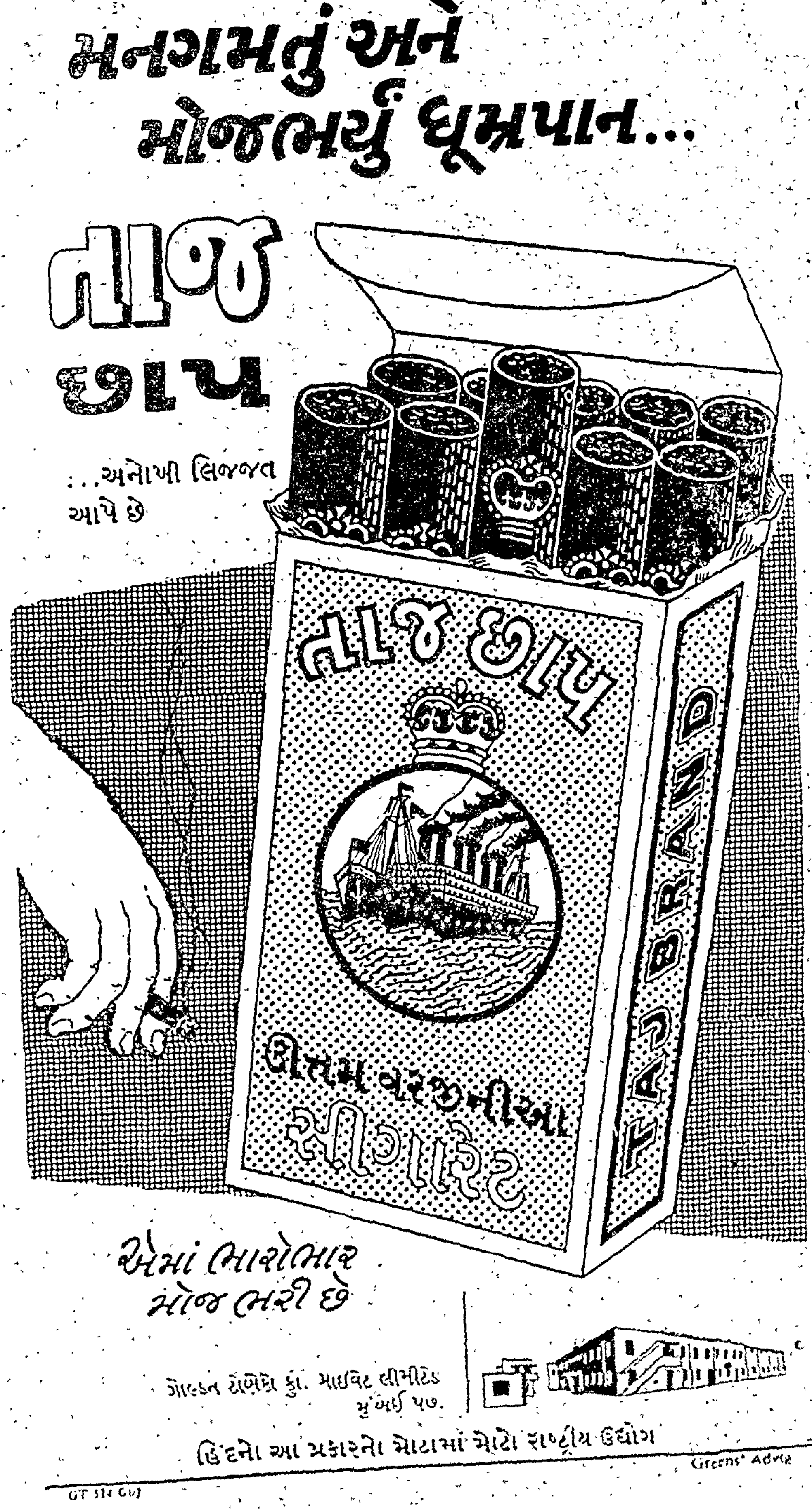

મનગમતું અને
મોજભર્યું ધૂમ્રપાન...

તાજ
છાપ

...અનોખી લિજજત
આપે છે

તાજ છાપ
ઉત્તમ વરજીનીઆ
સીગારેટ
TAJ BRAND

એમાં ભારોભાર
મોજ ભરી છે

ગોલ્ડન ટોબેકો કું. પ્રાઇવેટ લીમીટેડ
મુંબઈ ૫૭.

હિંદનો આ પ્રકારનો મોટામાં મોટો રાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગ

Greens' Advtg

GT 314 Guj

જોયેલું ને જાણેલું

અશિક્ષિતની દાનની ધગશ

એક દિવસ વહેલી સવારે વર્તમાનપત્ર વાંચતો હતો, ત્યાં મારા મુકાદમ દહુએ દરવાજો ખટખટાવ્યો અને કહ્યું કે, 'શેઠ, તમારી પાસે મારા પાંચ હજાર રૂપિયા જમા પડેલા છે તેમાંથી ચાર હજાર રૂપિયા હમણાં જ આપો.' તેને અત્યારમાં, આવડી મોટી રકમ માગતો સાંભળી હું આભો જ બની ગયો, અને આટલી મોટી રકમની શી જરૂર પડી છે તે જાણવા પૂછ્યું.

તેણે ગંભીરતાથી કહ્યું, 'સરકાર અમારા ગામડામાં શાળા બાંધવા માગે છે અને આઠ હજાર રૂપિયાના થનાર ખર્ચમાંથી અડધી રકમ ચાર હજાર રૂપિયા ગામ તરફથી મળે તો બાકીની અડધી રકમ સરકાર આપશે અને શાળા જલદીથી ચાલુ થઈ જશે, અને મેં તે રકમ આપવાનો નિર્ણય કર્યો છે.'

મેં તેને ઘણો સમજાવ્યો કે 'આ કામ તો પૈસાદાર વર્ગના માણસોનું છે અને તેં તો લોરી (મોટર-ખટારો) લેવા માટે, કરકસર કરી, બહુ મહેનતે, રૂપિયો રૂપિયો બચાવી ભેગી કરેલી આ રકમ છે. તો બધા નહીં આપનાં સો-બસો આપે તોપણ ચાલશે.'

તેણે કહ્યું: 'શેઠ, અમારું નાનું સરખું ગામડું ગામ છે અને માંડ માંડ સરકાર. ત્યાં શાળા બાંધવા કબૂલ થઈ છે. ગામમાં ૨-૩ શાહુકારો છે, પણ તેઓ કોઈ પૈસો પણ આપવા માટે તૈયાર નથી. વળી શિક્ષણનો આ જમાનો છે અમો સર્વે તો અશિક્ષિત રહ્યાં, પણ અમારાં તેમ જ ગામનાં બાળકો શાળા થતાં શિક્ષણ લેતાં થઈ જશે, તો મને [illegible] જેટલો જ આનંદ આવશે.'

'આટલી વહેલી સવારમાં, આટલે લાંબે આવવાની તારે કંઈ જરૂર ન હતી. મને ફક્ત ટેલિફોન કરી દીધો હોત તોપણ હું રકમ પેઢી પર લઈ આવત.' એમ મેં એને જણાવ્યું ત્યારે એણે જવાબ આપ્યો: 'નહીં શેઠ, આજ સવારે જ મને આ સદ્‌વિચાર આવ્યો, અને સામાન પણ સાથે જ લાવેલ છું, જેથી રકમ લઈ સીધો આઠ વાગ્યાની એક્સપ્રેસમાં ગામડે ચાલ્યો જાઉં, અને સરકારી અધિકારીના હાથમાં એ રકમ જલદી મૂકી દઉં, જેથી એ સદ્‌વિચાર બદલાઈ જવાનો સમય જ મળે નહીં.'

સર્વોત્કૃષ્ટ ટુથ બ્રશ

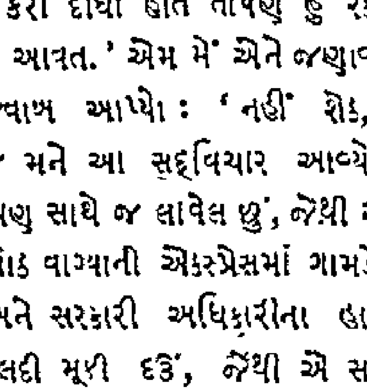

આર્યન

Aryan

વધુ સારી રીતે સાફ કરે છે.
વધુ લાંબો સમય ટકે છે.

વેપારમાં નેકી

સૌરાષ્ટ્રના એક મોટા શહેરમાં એક ભાઈ વસે. તેમનો કાપડનો વેપાર. જેમ લગભગ દરેક વેપારમાં અનીતિ, છેતરપિંડી, દગલબાજી હાલમાં ચાલી રહી છે, તેમ તેઓ પણ તે જ રીતે પરંપરાની રૂઢિ પ્રમાણે વેપાર કરતા. પણ તેઓ નીતિપરાયણ અને આદર્શ વિચારના હોવાથી અપ્રમાણિક જીવન તેમને હૃદયમાં ખૂબ જ ખૂંચતુ.

પણ ટૂંકી મૂડી, કૌટુંબિક જવાબદારી તથા ભાઈઓ વગેરેના અસહકારને લીધે પ્રમાણિકપણે વેપાર કરવાની તેમની ઇચ્છા અમલમાં આવતી ન હતી.

છેવટ એક વખત તો એમને નેકીથી જ વેપાર કરવાની અને તે જ રીતે જીવન જીવવાની ખૂબ જ દૃઢ શ્રદ્ધા જાગૃત થતાં એક આદર્શ

શરીર પરની
કરચલીઓ મટી ગઈ

સિદ્ધ રસાયન કલ્પ

* તમે વારંવાર થાકી જાઓ છો? * માંદગી પછીની નબળાઈ હજી હેરાન કરે છે? * ઝાઝા કામકાજથી થાકી જાઓ છો? * યાદશક્તિ ઘટી ગઈ હોય એમ લાગે છે? * સીડીઓ ચડતાં હાંફી જાઓ છો? આ અને એવી ફરિયાદો હોય ત્યારે હમેશાં સિદ્ધ રસાયન કલ્પનું સેવન શરૂ કરીને માનસિક-શારીરિક તાકાત ને તાઝગી અનુભવો.

* પં૦ બાલકૃષ્ણ શર્મા (ભોપાળ) લખે છે: 'આપનો સિદ્ધ રસાયન કલ્પ મંગાવીને સેવન કરવાથી મારી તબિયત સારી રીતે સુધરી ગઈ છે. શરીર પરની કરચલીઓ મટી ગઈ છે ને શરીર સબળ બની ગયું છે. અત્યારે મારી ઉંમર ૭૪ વર્ષની છે.'

કિં. બૃહત ૧૦ ગ્રામ રૂા ૨૫, લઘુ ૧૦ ગ્રામ રૂા. ૧૦: અષ્ટવર્ગ ચૂર્ણ ૧૦૦ ગ્રામ રૂા. ૨/૫૦

ગોંડળ રસશાળા, ૪૧૬, કાલબાદેવી, મુંબઈ-૨ * ટે. ૨૦૧૬૩

દરાજ (ધાધર), ખંસ, ખરજવા જેવા ચામડીના વિકારો પર ગુણકારી
રિંગોઝોન
મલમ અથવા લોશન
RINGOZONE
RINGOZONE FOR RINGWORM ECZEMA OINTMENT
RINGWORM OINTMENT LOTION
RING ZONE

બનાવનાર:- ઝોન કેમીકલ કંપની, મુંબઈ-૧૩

● પરગોઝોન

અસરકારક
ચોકલેટ જેવી મીઠી
જુલાબની ટીકડીઓ ●

ક્રીકેટ મેટીંગ

ગ્રીન કોર મેટીંગ. આઈલેટેડ, લેધરબોન્ડ:
સાઈઝ: ૬૬×૯, ૩૩×૯, ૬૬×૬; ૩૩×૬ ફૂટ.

મેઝર ટેપ: લેધર કેઈસમાં
૨૫, ૫૦ અને ૧૦૦ ફૂટ.

શીલ્ડ, પ્રાઈઝ કપ્સ, મેડલ્સ માટે પૂછો:

ચંપકલાલ મગનલાલ
૧, ભાવનગર

"૧૨૧૪" બ્રાન્ડ
ક્રીકેટ બોલ

એમ. સી. સી. સાઈઝ-વજન, સુંદર ગ્રીપ, ડબલ સિલાઈ, રમતને ખિલવે તેવા કળામય છે.

મહેશ ૧૨૧૪: પ્રેક્ટીસ બોલ ૪-૫૦
સીમકો ૧૨૧૪: સુપર પ્રેક્ટીસ બોલ ૫-૧૨
અજીત ૧૨૧૪: મેચ બોલ ૫-૬૨
અરવિંદ ૧૨૧૪: સ્પેસ્યલ મેચ બોલ ૮-૦૦

ચાર બોલ યા વધુ મંગાવનારને પોસ્ટેજ ફ્રી

સતની આ બાબત સલાહ પણ લીધી કે હવે મારે શુ કરવુ ?

'દૃઢ શ્રદ્ધાપૂર્વક જો તમે તમારુ કામ કરશો તો સત્યનો જ આખર જય છે' એમ સતે તેમની શ્રદ્ધાનુ સમર્થન કર્યુ

આ સત પુરુષના આશીર્વાદ સાથે એમણે આ અખતરાનો અમલ શરૂ કર્યો

'એક જ ભાવ,' 'સાચી જ વાત' અને 'ટૂકે નફે બહોળો વેપાર' આ ધોરણે કામ ચાલુ કર્યુ

શરૂઆતમા તો જ્યા બજારમા મોટા ભાગના વેપારી અનીતિ, અધર્મ અને દગાબાજીથી જ વેપાર કરતા હોય, ત્યા તેમને ખૂબ જ મુશ્કેલી પડવા માડી બે મહિના તો ઘરાકી ખૂબ જ મદ ચાલી પણ ત્રીજે મહિને લોકોને તેમની નેકી ને સચ્ચાઈ પર શ્રદ્ધા જાગતા વેપાર ખૂબ જ વધ્યો, અને આખા બજારમા સારી એવી નામના મેળવી

એમ. ટી.

અનોખુ નેત્રદાન

'પ્રકાશ શુ છે ?' એ એક નાનકા બાળકનો પ્રશ્ન હતો બાળપણથી જ અધ બનેલો એ એક કમનસીબ બાળક હતો ઘણા પ્રશ્નો પૂછીને તે માબાપને મૂઝવી નાખતો માબાપ પાસે એના પ્રશ્નનો જવાબ હતો, પણ તે આ બાળક સમજી શકે તેમ ન હતુ

ભારતમા હવે આખ બદલાવવાનુ શરૂ થયુ છે 'કોર્નિયા' બદલાવી શકાય તેવી આ આખની ઓપરેશનપદ્ધતિ છે કોર્નિયા એટલે આખની ઉપરનુ પારદર્શક પડ નવી પદ્ધતિ પ્રમાણે એકનો સજીવ કોર્નિયા બીજાની આખમા બદલી શકાય છે

ઘણી આશાઓ લઈને એ બાળકના પિતા મુબઈની એક જાણીતી હોસ્પિટલમા આવ્યા હતા ડોક્ટરોએ બરાબર તપાસીને કહ્યુ 'આ બાળકને નવી દૃષ્ટિ મળી શકે તેમ છે પણ તે માટે કોઈના કોર્નિયાની જરૂર પડે '

દરદહર
બાહ્મીતેલ
દરદહર

ઊંઝા ફાર્મસીનું હાથી છાપ
ગ્રાઈપ વૉટર
બાળકને તંદુરસ્ત રાખે છે.

શક્તિ વર્ધક સ્વાદિષ્ટ ચાટણ
અમીરી જીવન
બળવર્ધક અને બુદ્ધિવર્ધક છે.
નાના મોટા સર્વ સેવન કરી શકે છે.

ઊંઝા ફાર્મસી
હાથી છાપ
UNJHA
ઊંઝા. (ઉ.ગુ.)

આયુર્વેદનું અનુપમ ઔષધ
ઊંઝા ફાર્મસીનું બૃહત
સુવર્ણ માલિની વસંત
શરીરની નબળાઈ જીર્ણ જ્વર
અને ખાંસી વ. માટે અનુપમ છે

સ્ત્રીઓ માટે
શક્તિ વર્ધક
સુંદરી સંજીવની

• ભારતમાં સર્વત્ર મળે છે • ઈસ્ટ આફ્રિકા એજન્ટ : સી. મહેતા એન્ડ કું., મોમ્બાસા

'શામલા' ત્રિવિધ મશીનો બહુવિધ કામ કરે છે.

Shamala

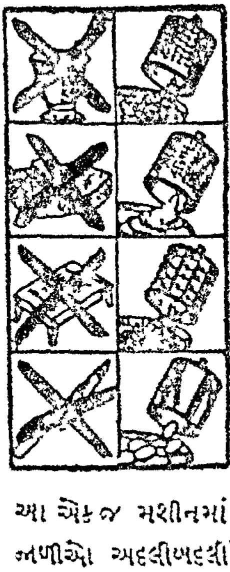

ગ્રેટર : કાજુ, બદામ, પિસ્તા, ચારોલી દાળિયા, શેકેલા સીંગદાણા, પલાળેલી દાળ, વિગેરેનો ભૂકો કરે છે.

મિંસર : પુરણપોળી (ગળી રોટલી) માટેનું પુરણ કરે છે.

શ્રેડર : બટાટા, કાંદા, ગાજર, મૂળા, રતાળુ, બીટ, આલકોલ, કોબી એવા પ્રકારનાં શાકભાજી તેમજ કોપરા, પાંઉ, ચીઝ વિગેરેનાં છીલ કરે છે.

સ્લાઈસર : બટાટા, રતાળુ, બીટ, ગાજર, મૂળા, આલકોલ, કેળા વિગેરેના કાપ કરે છે.

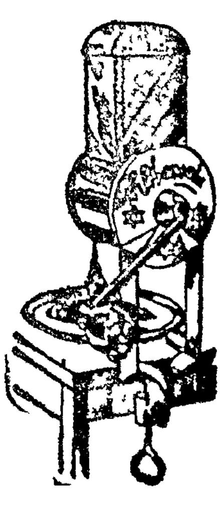

આ એક જ મશીનમાં ગ્રેટર, મિંસર, શ્રેડર અને સ્લાઈસર આવી ચાર પ્રકારની જાળીઓ અદલીબદલીને બેસાડી વિવિધ કામો કરવાની બહુ જ સગવડ છે.

'શામલા' મશીન (૧) તાંબા-પિત્તળ તથા સ્ટેઈન સ્ટીલનાં વાસણોની દુકાને, (૨) કટલરી તથા હોઝિયરીની દુકાને, (૩) ભેટને લાયક વસ્તુઓની દુકાને, (૪) ડીપાર્ટમેન્ટ સ્ટોર વિગેરેની બધી જ મોટી દુકાને મળે છે.

તૈયાર કરનાર : **એવરશાઇન મોડર્ન કંપની**

ઠાકુરવાડી, કીર્તિ (બાગબે) કોલેજ સામે, કાશીનાથ ધુરૂ રોડ, દાદર (પશ્ચિમ), મુંબઈ-૨૮

પણ કોર્નિયા કોણ આપે ? કોઈ જીવતો માણસ તો આપે જ નહિ મૃત્યુ પામેલા માનવીનો કોર્નિયા ઉપયોગમાં લઈ શકાય, પણ તેના સગાસંબંધી લેવાની રજા આપે નહિ આમ કોર્નિયાની બહુ તાણ રહે છે. આપણા લોકોએ આ દૃષ્ટિ કેળવવાની ખાસ જરૂર છે જે વસ્તુ આપણને મરણ પછી કશા કામની નથી, પણ કોઈ અંધનું જીવન બની શકે તેમ છે, તે વસ્તુ આપવામાં શો વાંધો હોઈ શકે ? હમણાં કેટલાક માણસો પોતાના મરણ પછી પોતાની આંખ આપવાનું વીલ કરતા જાય છે આ એક અનુકરણીય અને ઉમદા પગલું છે

*

અંધોને પણ હવે નેત્રદાન મળે છે તેની વાત તેણે પણ સાંભળી હતી 'હું પણ દેખતો થઈશ' એવી આશાથી તે હૉસ્પિટલમાં આવ્યો હતો

ડૉક્ટરોએ તેને તપાસ્યો. બરાબર તપાસીને તેમણે અભિપ્રાય આપ્યો: 'તમારા જ્ઞાનતંતુઓ જ કામ કરતા બંધ પડી ગયા છે એટલે હવે તમે દેખતા થઈ શકો તેમ નથી '

તે એકદમ નિરાશ થઈ ગયો.

ડૉક્ટરે આગળ કહ્યું 'હા, પણ તમારુ કોર્નિયા સજીવ છે કોઈ બીજાને આપી શકાય'

કંઈક નવું સાંભળી રહ્યો હોય તેમ તે સ્તબ્ધ થઈ ગયો. તેણે પૂછ્યું' 'એટલે શું મારી આંખ મને કામ ન આપે પણ બીજાને કામ આવી શકે ?'

ડૉક્ટરે કહ્યું 'હા, કારણ કે તમારા જ્ઞાનતંતુઓ કાર્ય કરતા નથી, એટલે તમારા માટે તમારો કોર્નિયા પણ નકામો છે, પણ જેમના જ્ઞાનતંતુઓ કાર્ય કરે છે પણ કોર્નિયા બરાબર નથી, તેમને તમારો કોર્નિયા ઉપયોગી નીવડે. તમે જો સંમત થાઓ તો એક અંધને નવી દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ શકે.'

થોડોક વિચાર કરીને તેણે પોતાનો કોર્નિયા કાઢીને ઉપરના બાળકને નાખવાની રજા આપી.

ઑપરેશન થઈ ગયું. ઑપરેશન સફળ થશે કે નહિ તેની સૌથી વધુ ચિંતા આ અંધને હતી ! આ એક એવું શ્રદ્ધાપૂર્વકનું અને નિઃસ્વાર્થ દાન હતું કે તે સફળ થાય જ.

બાળકને નવી દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થઈ. 'પ્રકાશ શું છે ?' એવું પૂછતો આ બાળક હવે પ્રકાશ અનુભવી રહ્યો છે

સૌએ આ અંધને તેની ઉદારતા બદલ ધન્યવાદ આપ્યા.

મુકુલ બી. બક્ષી

મંદાગ્નિ-'આમ' પર ઉપવાસ

ઈ. સ. ૧૯૪૪માં મારા પુત્રવધૂનું શરીર દુખતું હતું. કુટુંબની સ્ત્રીઓને લાગ્યું કે માસિક અટકાવની પીડાને લીધે દુખતું હશે, એટલે સંકોચને લીધે મારાથી કંઈ તપાસ થઈ શકી નહિ જ્યારે બે દિવસ સુધી શરીર દુખતું ન મટ્યું, ત્યારે જોયું તો થોડો તાવ હતો શરીરમાં કાચો આમ ખૂબ ભરાયો હતો તેથી શરીર દુખ્યા કરતું હતું. શરીરે ગમે ત્યાં આંગળી અડકે તોપણ દુખે.

વાયોલા
ફલેવરીંગ
એસેન્સ
અને
ફુડ કલર
Viola
VANILLA
આઇસક્રીમ
સરબત
એરેટેડ વોટર્સ
ને મીઠાઇ માટે

હમામ સાબુમાં એક એવો છૂપો ગુણ છે જે બચત કરવામાં સહાયક બને છે!

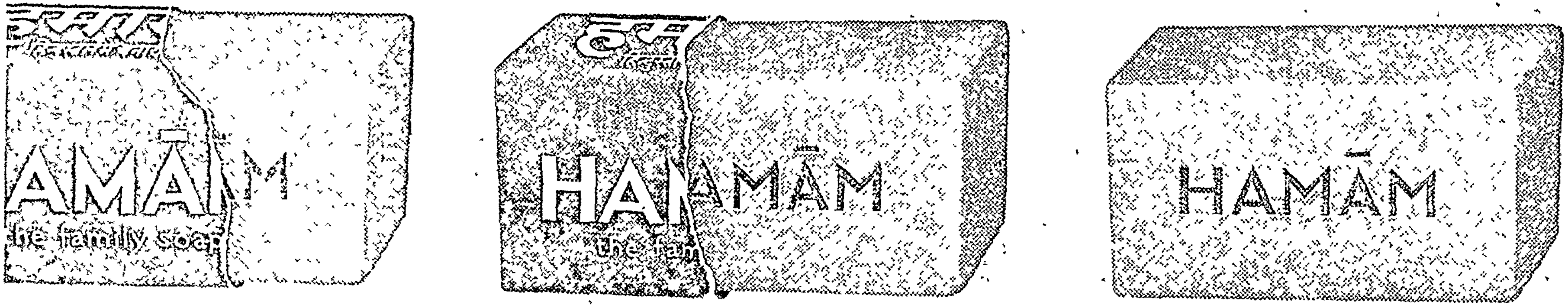
હમામ
HAMĀM
the family soap
HAMĀM
HAMĀM

તે ગુણ કયો?

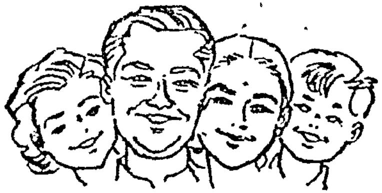

હમામ બનાવવામાં વપરાતું વનસ્પતિજન્ય તેલોનું ખાસ મિશ્રણ તેને છેલ્લા અંશ સુધી સુગંધિત અને સખત રાખે છે.
તેથીજ હમામ વધારે વખત ચાલે છે. આપના કુટુંબની સ્વચ્છતા માટે સુગંધ અને તાજગી આપતો હમામ સાબુ વાપરો.

પરિવારનો મનપસંદ સાબુ–બચત કરવામાં મદદરૂપ!

ઘેન પણ હતું. સંકોચને લીધે તરત કંઈ ઉપચાર કરી શક્યા નહિ, એટલે કાચા આમમાં વધારો થયો હતો. ત્રીજે દિવસે આંખોની ફરિયાદ ઊભી થઈ. જાણે આંખો ખેંચાઈને બહાર નીકળી પડતી હોય એવું દર્દ થવા માંડ્યું. આંખના ખાસ દાક્તરની ઇસ્પિતાલમાં દાખલ કરાવવાની સલાહ મળી. પણ મને તો આ બધું કાચા આમનું પરિણામ જણાતું હતું. આંખના દાક્તરને આંખ સિવાય બીજો કંઈ વિચાર કરવાનું સૂઝે નહિ. 'દુખે પેટ અને કૂટે માથું' એવું હોય ત્યાં માથાનો ખાસ દાક્તર પેટને બદલે માથાની દવા કર્યા કરે, તેમ જ દર્દી આંખની ફરિયાદ કરે એટલે આંખના ખાસ દાક્તર આંખની દવા કે વાઢકાપ કરે. પણ દર્દ તો મંદાગ્નિનું હતું, એ આંખના દાક્તર સમજી ન શકે. કાચો આમ પકવવા માટે ઉપવાસ કરાવવા જોઈએ, પણ મારાં પુત્રવધૂનાં માબાપને પૂછ્યા વિના એમની પુત્રીને ઉપવાસ કરાવવા મને યોગ્ય ન લાગ્યા. તેથી મેં હિમજ આપવા માંડી. દર્દીની ઇચ્છા હોય તો થોડું દાળનું નીતર્યું પાણી આપવાની છૂટ રાખી અને આખે રોક કર્યો.

આટલું કરવાથી આંખનું દરદ તો ૨૪ કલાકમાં મટી ગયું અને શરીરનો દુખાવો ઓછો થઈ ગયો; પણ તાવ અને ઘેન ચાલુ રહ્યાં. એટલે એમને અમદાવાદ લાવ્યા. એમણે એમનાં માબાપને ત્યાં પાંચ ઉપવાસ કર્યા, ત્યાં ઘેન તો જતું રહ્યું અને તાવ નરમ પડ્યો, પણ તદ્દન ઊતર્યો નહિ. બેત્રણ વધારે ઉપવાસની જરૂર હતી. તાવ ઊતરતા પહેલાં થવા જોઈતાં બધાં લક્ષણો થતાં હતાં. પણ સગાંવહાલાંની ધીરજ રહી નહિ. એમણે દાક્તર બોલાવ્યા. દાક્તરની દવા અને ખોરાક પણ શરૂ થયાં. બેએક દિવસમાં તાવ તો ઊતર્યો, પણ પેટમાં બહુ ભાર લાગવા માંડ્યો અને પથારીમાં બેઠા થવાતું પણ બંધ થયું. બેત્રણ દિવસમાં તો ભયંકર મૂર્છા (તાણ–હિસ્ટીરિયા) આવવી શરૂ થઈ. દિવસમાં ત્રણચાર વાર મૂર્છા આવતી અને તે દરેક વખતે દોઢ કલાક જેટલી લાંબી ટકતી. કેટલીક વાર તો આખરઘડી આવી હોય એવું થઈ જતું.

સગાં મુઝાયાં. કંઈ ગુપ્ત દરદ કદાચ હોય તો! તેની તપાસ કરવા સ્ત્રીડૉક્ટરને બોલાવ્યાં. એમણે કહ્યું કે કંઈ રોગ જ નથી, દરદીએ માત્ર માની લીધું છે કે પોતે માંદાં છે. આ વાત દરદી કે સગાંના આશ્વાસન માટે કહેવાઈ નહોતી, પણ સ્ત્રીડૉક્ટર સાચે જ એવું માનતાં હતાં. એમણે પાંચ દિવસમાં દરદીને ચાલતાં કરી દેવાનું કહ્યું. એમની સલાહ પ્રમાણે દવા, ઇન્જેક્શનો, પેટન્ટ દવાઓ વગેરે ચાલુ થવાં. તાણ બંધ થઈ, પણ કમર વધારે ને વધારે પકડાતી ગઈ. દોઢેક માસની દવા પછી જ્યારે દરદીએ ચાલવા માંડ્યું, ત્યારે કમરમાંથી ટટ્ટાર થઈ શકાયું નહિ. પડખા તરફ વાંકા વળીને ચાલવું પડતું. જાણે એક પગ બીજા કરતાં ટૂંકો થઈ ગયો હોય એમ લંઘાતાં ચાલવું પડતું અને ચાલતી વખતે ભીંતે હાથનો ટેકો દીધા વિના ચાલી શકાતું નહિ. દરદી અપંગ જેવાં થઈ ગયાં. દોઢ મહિને તાણ

હરસ-મસાથી
પીડાતા દર્દીઓ
તમો આખરી ઉપાય - ઓપરેશન - વિચારો તે પહેલાં .
"ચરક"ની
ક્યોરોપાઈલ્સ
ટીકડી
જરૂર વાપરી જુઓ. આ ૬૦ ટીકડીનો કોર્સ,૧૦ દિવસ લેવાથી તમારા .
લીલા-સૂકા, ફૂઝતા-ફૂટેલા-દુખતા લોહીવાળા અંદરના-બહારના હરસ-મસાના અસહ્ય દર્દમાં તાત્કાલિક ફાયદો કરી આરામ આપે છે.
૬૦ ટીકડીના કોર્સનાં રૂ. ૬.૫૦
દરેક દવાની ના વેપારીને ત્યાં મળે છે.
વી.પી. (એકસ્ટ્રા) થી મોકલીએ છીએ
ચરક ફાર્માસ્યુટીકલ્સ
મુંબઈ ૭
વી. પી. દ્વારા મંગાવી શકાય છે.

હવે આ તક જવા દેશો નહિ!

બાલશૂલાર્ક

સુંદર વાક્ય સ્પર્ધામાં
ભાગ લેવા માટેની મુદત
૧૪મી જુલાઈ સુધી
લંબાવવામાં આવી છે.

BAL
SHOOLARKA
ZANDU

શાનદાર
ઇનામના
વિજેતા બનો

ઝંડુ
બાલશૂલાર્ક ગ્રાઈપ મિક્ષ્ચર

વાક્ય હરિફાઈ

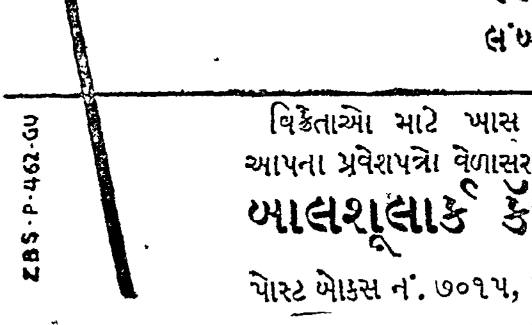

બંધ થવાની
તારીખ
૧૪મી જુલાઈ
૧૯૬૨ સુધી
લંબાવવામાં આવી છે.

વિક્રેતાઓ માટે ખાસ ૧૦ ઇનામો
આપના પ્રવેશપત્રો વેળાસર મોકલો:
બાલશૂલાર્ક કૉન્ટેસ્ટ
પોસ્ટ બોક્સ નં. ૭૦૧૫, મુંબઈ-૨૮

પ્રવેશપત્રો તથા વીગત માટે તમારા નજદીકના વેપારીને મળો.
સ્ટૉકીસ્ટસ: મેસર્સ ભોગીલાલ એન્ડ બ્રધર્સ, ૫૭, ગાંધી રોડ, અમદાવાદ

ZBS-P-462-GU

મટી લાગી, પ્રણ સાથે અપંગતા વહોરી લીધી. આવી દયામણી સ્થિતિમાં સ્રીડૉક્ટરે જોઈને કહ્યુ કે, હવે દર્દીને આરામ થઈ ગયો છે અને બીજું કંઈ કરવાની જરૂર નથી. એમની દવા છૂટ્યા પછી થોડાક જ દિવસમા પાછી તાણુ શરૂ થઈ. ત્યારે સમજાયું કે, અપંગતા વહોરી તોપણુ તાણુ તો ઊભી રહી.

માબાપ મુઝાયા અને વૈદરાજ પ્રભાશંકર ગઢડાવાળા(હાલ સ્વર્ગસ્થ)ને દેખાડ્યું. એમણે કહ્યું કે હજી મોં બાવરું છે અને ધ્યાન નહિ રાખો તો ઉન્માદ (ગાડપણુ) થશે વળી કમર સખત પકડાઈ ગઈ છે શરૂઆતના પાચ ઉપવાસ સાથે જ બીજા બેત્રણુ ઉપવાસ કર્યા હોત તો તાવ ઊતરત અને પાછળથી ઊભી થયેલી તાણુ, અપંગતા વગેરે દાક્તરી ચિકિત્સાની અનર્થપર પરાથી ઊગરી જવાત પણુ હવે જે થયું તે ખરું. એમણે રોજ સવારે અને સાંજે બે વાર હિમજ આપવાનું કહ્યું. ભૂખ હોય તો જ સાદો, દાળભાત–શાકનો ખોરાક લેવાનો કહ્યો. જમતા પહેલાં અડધે કલાકે અધોળ આદુનો રસ પીવાનો કહ્યો અને સિંધવ તથા મરીનું બેઆનીભાર વસ્રગાળ ચૂર્ણ દિવસમાં બે વાર અને તાણુની તૈયારી લાગે ત્યારે નાકમાં ફૂંકવાનું કહ્યું. આટલુ જ એક મહિના સુધી કરવાથી મારાં પુત્રવધૂની બધી ફરિયાદ દૂર થઈ. તાણુ મટી, કમર અને પગ સીધા થઈ ગયા અને જુવાનીના જોરથી ચાલી શક્યાં. હિમજથી થતા જુલાબમાં દોઢ બે માસ સુધી લીધેલ દાક્તરી દવાઓ પોતાની વાસ સાથે જાણે કાચી ને કાચી નીકળતી ! બેત્રણુ ઉપવાસ વધારે કર્યા હોત, તો આટલું રગડાવુ ન પડત. સેંકડો રૂપિયાના ખરચના ખાડામાં ઊતરવું પડ્યું. છેવટે મટ્યું ત્યારે ચાર–પાંચ રૂપિયાનાં હિમજ, આદુ, સિંધવ અને મરીથી !

વિજયશંકર ધનશંકર મુનશી

ભિખારીનાં ભિખારી

શ્રીમંત કુટુંબનો એકવીસ વર્ષનો યુવાન અને તેની સોળ વર્ષની યુવાન પત્ની, બન્ને બંગલાના વરંડામાં સવારનો ચાનાસ્તો લઈને બેઠા હતાં. તુરતમા જ લગ્ન થયેલ તેનું આ યુગલ હતુ. તેમા પુરુષને લેખનનો શોખ હતો. અને કલાનો શોખ ધરાવતી યુવતી ચિત્રલેખા હતી. એ રીતે લેખક–આલેખકની જુગલ જોડી બેઠી હતી. બંગલાને દરવાજે આવીને ઊભેલ ભિખારણુ તેમની નજરે પડી. વિકૃત દેહ, લઘરવઘર લૂગડાં, ફરફર ઊડતાં માથાના જટિયાં, એક હાથમા ભૂખડીબારશ ડબલું, ને બીજા હાથમાં વાંકીચૂંકી લાકડી !

‘ બટકું રોટલો દઈ જાવ ને, બાપા ! ’ ભિખારણુનો કરુણુ અવાજ સંભળાયો.

આ નવદંપતી ભિખારણુના ચહેરામહોરાનું અવલોકન કરી રહ્યા. તેમણે નોકરને બોલાવી બહાર ઊભેલ ભિખારણુને અંદર લાવવા કહ્યું.

ભિખારણુ અંદર આવી. વરંડાના પગથિયાની આડી પગથી ઉપર બેઠી. યુવાન ઝીણવટભરી રીતે તેને અવલોકી તેનું વર્ણન લખવા લાગ્યો, અને યુવતી તેનુ રેખાચિત્ર દોરવા લાગી.

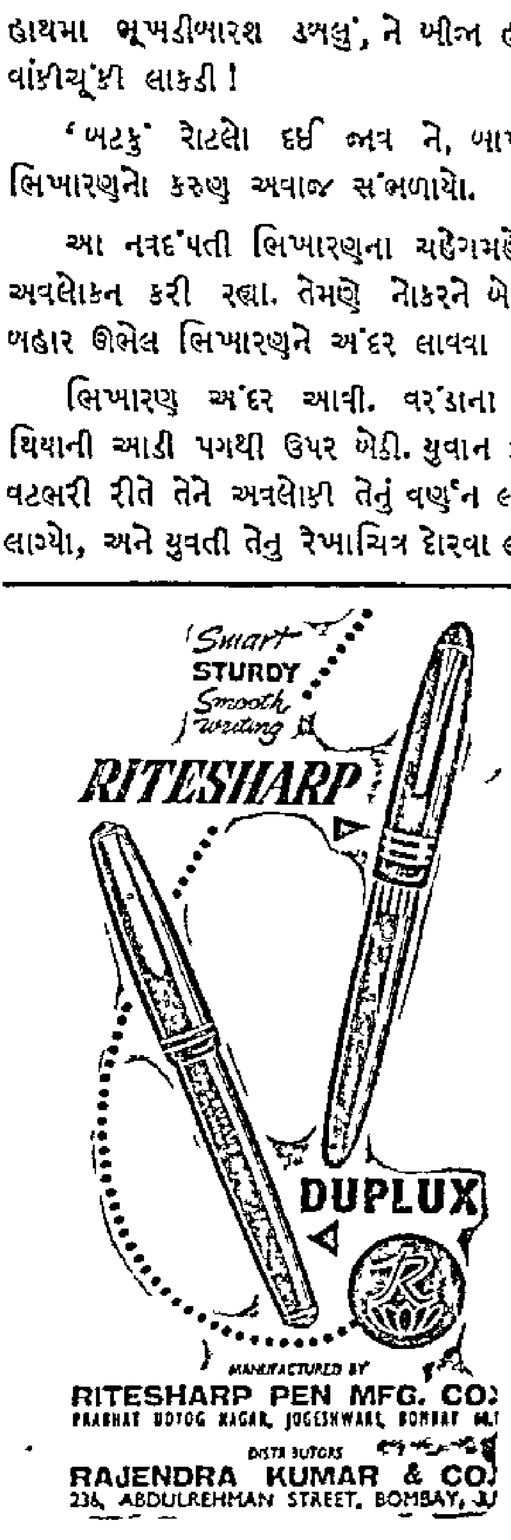
Smart
STURDY
Smooth
writing
RITESHARP
DUPLUX
MANUFACTURED BY
RITESHARP PEN MFG. CO.
PRABHAT UDYOG NAGAR, JOGESHWARI, BOMBAY
DISTRIBUTORS
RAJENDRA KUMAR & CO.
236, ABDULREHMAN STREET, BOMBAY,

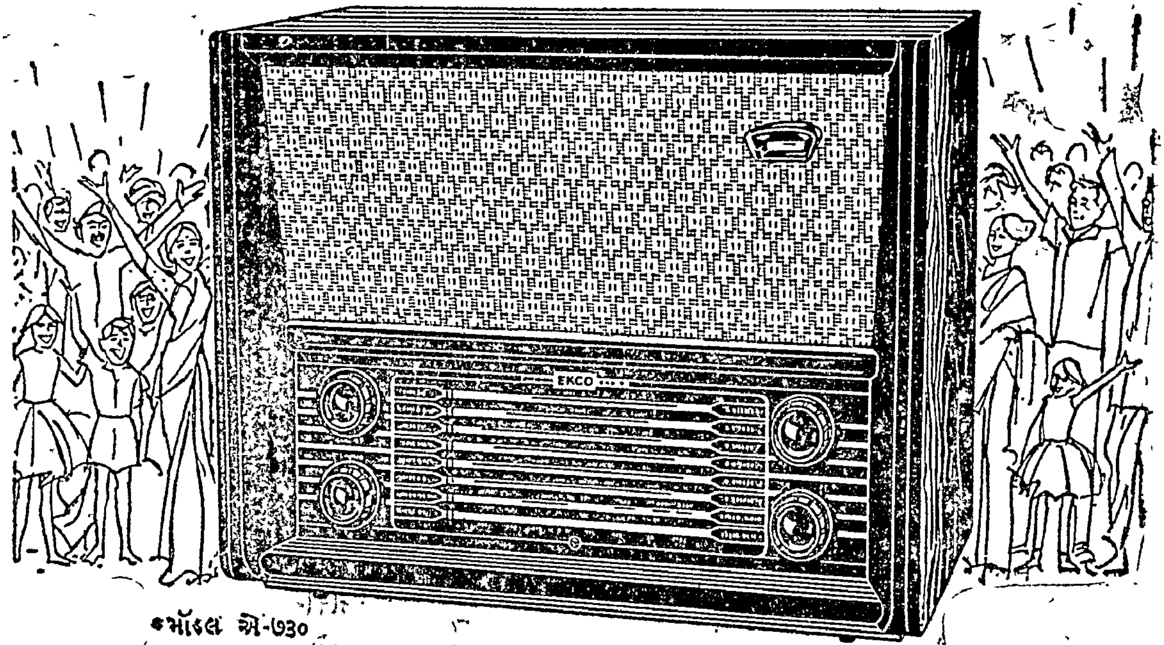

*મૉડલ એ-૭૩૦

આપની પસંદગી માટે **નેશનલ એકો** રેડિયોના

વિવિધ શાનદાર નમૂના!

નેશનલ-એકો રેડિયોનાં અનેકવિધ મનોહર મૉડલોમાં આપને ફાવે તેવો સેટ અવશ્ય મળશે! આપનો નેશનલ-એકો રેડિયો આપના માટે કલાકોના કલાકો સુધી શ્રવણ-સુખનો અપાર આનંદ સર્જશે... વર્ષોનાં વર્ષો સુધી આપના કુટુંબનો મનોહારી સાથી બની રહેશે! નેશનલ-એકો રેડિયોના ૧૦ અનુપમ નમૂના મળે છે. કિંમતો રૂ. ૧૨૫·૦૦ થી રૂ. ૭૨૫·૦૦ સુધી.

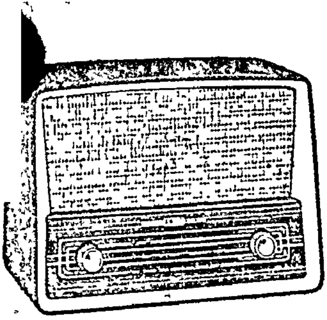

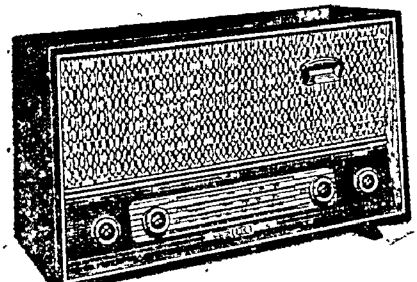

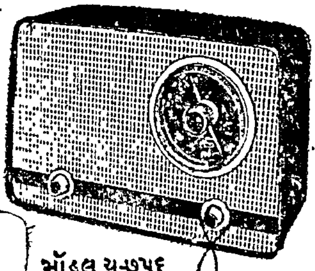

મૉડલ યુ-૭૬૪: એસી/ડીસી સેટ. ૫ વાલ્વ, ૩ બૅન્ડ, મનમોહક કૅબિનેટ.
મૉડલ બી-૭૬૪: ડ્રાય બૅટરી સેટ. ૪ વાલ્વ અને ૩ બૅન્ડ. રૂ. ૨૬૫.૦૦

મૉડલ યુ-૭૫૫: એસી/ડીસી સેટ. ૬ 'નોવલ' વાલ્વ, ૩ બૅન્ડ. લાકડાની કૅબિનેટ.
મૉડલ બી-૭૫૫: ડ્રાય બૅટરી સેટ. ૫ 'નોવલ' વાલ્વ, ૩ બૅન્ડ. લાકડાની કૅબિનેટ. રૂ. ૩૫૫.૦૦

મૉડલ યુ-૭૫૬ (જનતા): એસી/ડીસી સેટ. ૪ વાલ્વ અને રેક્ટિફાયર. ૨ બૅન્ડ: મીડિયમ અને શૉર્ટ વેવ. સુંદર કૅબિનેટ.

*મૉડલ એ-૭૩૦: એસી સેટ. ૯ વાલ્વનું કામ કરનાર ૬ 'નોવલ' વાલ્વ, ૮ બૅન્ડ.
મૉડલ યુ-૭૩૦: એસી/ડીસી સેટ. લાકડાની કૅબિનેટ. રૂ. ૫૭૦.૦૦

મૉડલ એ-૭૪૪: એસી સેટ. ૯ વાલ્વનું કામ કરનાર ૬ 'નોવલ' વાલ્વ, ૪ બૅન્ડ.
મૉડલ બી-૭૫૧: ડ્રાય બૅટરી સેટ. ૩ ટ્રૅન્સિસ્ટર અને ૪ વાલ્વ, મોહક કૅબિનેટ. રૂ. ૪૦૫.૦૦

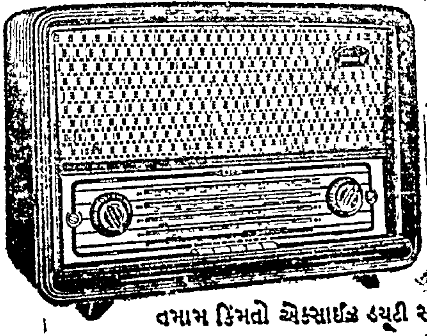

નેશનલ-એકો રેડિયો વધારે સારા છે... તેઓ મૉન્સુનાઈઝ્ડ હોય છે!

તમામ કિંમતો એક્સાઈઝ ડ્યૂટી સહિત છે; કરવેરા જુદા.

જનરલ રેડિયો ઍન્ડ એપ્લાયન્સીઝ લિમિટેડ
મુંબઈ • કલકત્તા • મદ્રાસ • દિલ્હી • પટના • બૅંગલોર • સિકંદ્રાબાદ

JWT-GRA-3470

બરાબર એ જ વખતે એક મિત્ર આવી ચડ્યો. તેની છાતી ઉપર કૅમેરા ઝૂલતો હતો. તેણે કૅમેરા ભિખારણ સામે રાખીને ચાંપ દબાવી, અને પછી વરંડા ઉપર ચડતાં ચડતાં બોલ્યો:

'અદ્‌ભુત પોઝ! - સામાહિક નહિ નહિ તોય પચીસ રૂપિયા તો દેશે જ.'

મિત્રને લઈને યુગલ વાતો કરતું કરતું અંદર ચાલ્યું ગયું. પેલી ભિખારણ તો અનિમિષ નયને ત્રણેને જતાં જોઈ રહી. તેને હવે તો કંઈક જરૂર મળશે, એવી આશા હતી. પણ એની એ આશા આ સુખી ઘરમાં ઠગારી નીવડી.

નોકરે આવીને કહ્યું: 'રસ્તે પડો, ડોશીમા! આ લોકો તો તમને પણ વટાવીને ખાઈ જાય એવાં છે–ભિખારીનાંય ભિખારી!'

ભિખારણે પેટ બતાવી તેનો ખાડો નોકરને દેખાડ્યો. ગરીબ નોકરને દયા આવી. તેણે તેની ઓરડીમાંથી ખાવાનું લાવીને ભિખારણને દીધું, અને તે દિવસે નોકરે એકટાણું કર્યું.

ધૈર્યચંદ્ર ર. બુદ્ધ

ઉમેદવારની પરીક્ષા

થોડાં વરસ પહેલાંની આ વાત છે. એક મામલતદારની કચેરીમાં રેકૉર્ડકીપરના મદદનીશની જગ્યા ખાલી પડી હતી, અને તેને માટે અરજીઓ મંગાવવામાં આવેલી. મારા એક મિત્રે પણ આ જગ્યા માટે અરજી કરી.

થોડા દિવસ બાદ મારા મિત્રને ઇન્ટરવ્યૂ માટે બોલાવવામાં આવ્યો. હવે બન્યું એવું કે, ઇન્ટરવ્યૂના દિવસે જ ધોબીએ મારા મિત્રને કપડાં ન આપ્યાં; આથી ઘેર ધોયેલાં અને કરચલીઓવાળાં કપડાં પહેરીને જ તેને ઇન્ટરવ્યૂ દેવા જવું પડ્યું.

ઑફિસમાં જઈને તેણે જોયું તો ઇન્ટરવ્યૂ માટે લગભગ પંદર–સોળ ઉમેદવારો ઇસ્ત્રીબંધ અને ભભકાદાર કપડાંમાં ત્યાં આવેલા દેખાયા. મારા મિત્રને તે લોકોનાં કપડાં જોઈને મનમાં ઘણો જ ક્ષોભ થયો અને ધોબી ઉપર ખૂબ ગુસ્સો ચડ્યો. તેને થયું કે તેનાં આવાં લઘરવઘર કપડાં જોઈ અધિકારીઓ પર તેના વિશે ખરાબ છાપ પડશે. પણ હવે તો જે થાય તે ખરું, એમ નસીબ પર ભરોસો રાખી બીજા ઉમેદવારો પાસે જઈને તે ઊભો રહ્યો.

એટલામાં મામલતદાર બહાર આવ્યા અને બધાને હારબંધ ઊભા રહેવાનું જણાવ્યું. બધા એક લાઈનમાં ઊભા રહ્યા. તેમણે પાંચ મિનિટ સુધી બધાનું નિરીક્ષણ કર્યું અને કોઈને કંઈ પણ પ્રશ્ન પૂછ્યા સિવાય જ મારા મિત્રની તે જગ્યાએ નિમણૂક કરી. ઘડીભર તો મારા મિત્રને થયું કે સાહેબ તેની હાંસી ઉડાવી રહ્યા છે. પણ જ્યારે તેમણે અવલકારકુનને નિયુક્તિપત્ર દેવાનું કહ્યું ત્યારે તેની ખાતરી થઈ; પણ પોતાનામાં એવી કઈ લાયકાત જોઈને સાહેબે તેની નિમણૂક કરી હશે, તે વિશે તે વિચારવા લાગ્યો.

તેની નિમણૂક થઈ ગયાના ત્રણચાર દિવસ

બી-ટેક્સ
દરાજ, ખસ, ખુજલી, ચાંદા,
મોઢા પરનાં ખીલ, ખરજવું, હાથ, પગ ફાટી ચીરા
પડવા તથા જનાવરોના ઘા તથા જખમો ઉપર
અસરકારક છે.
બી-ટેક્સ, મુબઈ, ૩.

શરદી અને ગળાના દુખાવામાં

ગળાનો દુખાવો હોય કે એકાએક સખત શરદી થઇ હોય તો 'એસ્પ્રો' વડે જલ્દીથી નિશ્ચિત રાહત મેળવો. તમને ગળાનો દુખાવો હોય તો ગરમ પાણીમાં 'એસ્પ્રો' ઓગાળો અને તેનાથી કોગળા કરો. દુનિયાભરના કરોડો લોકો માટે 'એસ્પ્રો' ઘરગથ્થુ દવા બની ગઈ છે. તમારા શરીરનો જે ભાગ દુખતો હોય તેના પર 'એસ્પ્રો' સીધેસીધી ક્રિયા કરીને નિશ્ચિત રાહત આપે છે. સમગ્ર કુટુંબ માટે તમારી પાસે 'એસ્પ્રો' રાખો.

સંપૂર્ણ રાહત મેળવો

'એસ્પ્રો'

સમગ્ર કુટુંબ માટે

ASPRO
A NICHOLAS PRODUCT
ASPRO
ASPRO

ગુલાબી અને
જાંબુડી રંગની
સીલબંધ પટ્ટી
માગો.

આ છે "એસ્પ્રો"ની ક્રિયા:

છૂટી પડવા લાગે છે
'એસ્પ્રો' સત્વર છૂટી પડવા લાગે છે. 'એસ્પ્રો'ની ક્રિયા થોડી સેકંડમાં થવા માંડે છે.

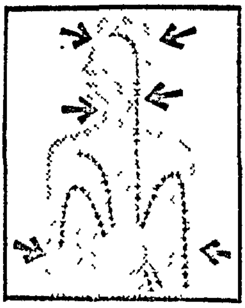

પ્રસરે છે
તેના કરોડો સૂક્ષ્મ કણો તમારા રક્તપ્રવાહ મારફત દુખાવાની જગાએ જલ્દીથી પહોંચી જાય છે. તરત જ રાહત મળવા લાગે છે

રાહત આપે છે
સંપૂર્ણ રાહત આપે છે. તમને તંદુરસ્ત અને આનંદી બનાવીને 'એસ્પ્રો' આ રીતે પૂર્ણ કાર્ય કરી શરીરમાંથી નીકળી જાય છે

'એસ્પ્રો'લો

ફરીવાર ખરેખર સાજા થાવ

નિકોલસનું Ⓝ ઉત્પાદન આપને માટે શ્રેષ્ઠતા અને શુદ્ધતાની ગેરંટી

AG 1360

સંસ્થા સમાચાર

સંકીર્તન કાર્યક્રમ

સદ્ગત સ્વામીશ્રી ભિક્ષુ અખંડાનંદજીની પુણ્યસ્મૃતિ નિમિત્તે પાક્ષિક આખ્યાનમાળા ચાલે છે તે મુજબ આ જૂન માસમાં બે આખ્યાનો થયાં હતાં, જેમાંનુ પહેલું આખ્યાન તા. ૧૦–૬–૬૨ ને રવિવારે 'किष्किन्धा' એ વિષય પર તથા બીજું આખ્યાન તા. ૨૪–૬–૬૨ ને રવિવારે 'सुन्दरकाण्ड' એ વિષય પર ગુજરાતના ખ્યાતનામ લેખક અને કવિ-કીર્તનકાર શ્રી કરસનદાસ માણેકે કર્યું હતું.

જુલાઈ મહિનામાં પણ તા. ૮–૭–૬૨ (અસાડ સુદ ૬) ને રવિવારે 'मिलन' તથા તા. ૨૨–૭–૬૨ (અસાડ વદ ૬) ને રવિવારે 'अश्वमेध' એ વિષય પર બે આખ્યાનો રાખવામાં આવ્યાં છે.

આખરાના મૂળનો અર્ક હમણાં મળશે નહિ

આખરાના મૂળનો અર્ક કેટલાક વખતથી ખલાસ થઈ ગયો છે, અને તે આ વર્ષે તૈયાર કરી શકાયો પણ નથી, એટલે તેનું વેચાણ હાલ બંધ છે.

મહાભારતસાર

લે વિશ્વનાથ ગોવિંદજી પંડિત

પૃષ્ઠ ૫૬૮ : : કિંમત ૪–૦૦

મહાભારતનાં અઢારે પર્વોના સારરૂપ આ ગ્રંથમાં સરળતાથી સૌ કોઈ સમજી શકે એ રીતે જીવનનાં અનેક પાસાંઓને વિધવિધ દૃષ્ટાંતો દ્વારા રજૂ કરવામાં આવ્યાં છે. વળી મહાભારતના મુખ્ય વિષયને અને કથાભાગને ટૂંકાણમાં પણ સુંદર રીતે આલેખવામાં આવ્યો છે. સૌ કોઈને આ ગ્રંથ ઠીક ઠીક ઉપયોગી હોઈ વસાવી લેવા જેવો છે.

શ્રીભક્તચરિત્ર

પૃષ્ઠ ૪૪૮ : : કિંમત ૩–૦૦

જનસમાજને અસત્યથી બચાવી સન્માર્ગે પ્રેરનારા જ્યોતિર્ધરો સમા ૨૯ ભક્તોનાં ચરિત્ર આ પુસ્તકમાં સરળ ભાષામાં રજૂ કરવામાં આવ્યાં છે, જેના વાચનથી માણસ પોતાના જીવનને એક શરીરમાં, એક ઘરમાં કે એક કુટુંબમાં સમાઈ ગયેલુ ન જોતાં સર્વત્ર, સર્વમાં, સર્વદા પોતાનો જ આવિર્ભાવ થઈ રહેલો જુએ અને સર્વ પ્રાણીઓ સાથે નિર્મળ પ્રેમથી, આત્મભાવથી અને હિતભાવથી વર્તી શકે એવો પ્રકાશ મળે છે. (ચોથી આવૃત્તિ)

હિંદુ ધર્મ

લે સ્વામી શિવાનંદજી

પૃષ્ઠ ૮૦ : : કિંમત ૦–૨૫

હિંદુ ધર્મ એ શું છે અને માનવજાતિની સંસ્કૃતિમાં એણે શો ફાળો આપ્યો છે તે આમાં બહુ જ સચોટ છતાં સરળ ભાષામાં સમજાવવામાં આવ્યુ છે.

ભરોંસાપાત્ર 'ડેટૉલ'

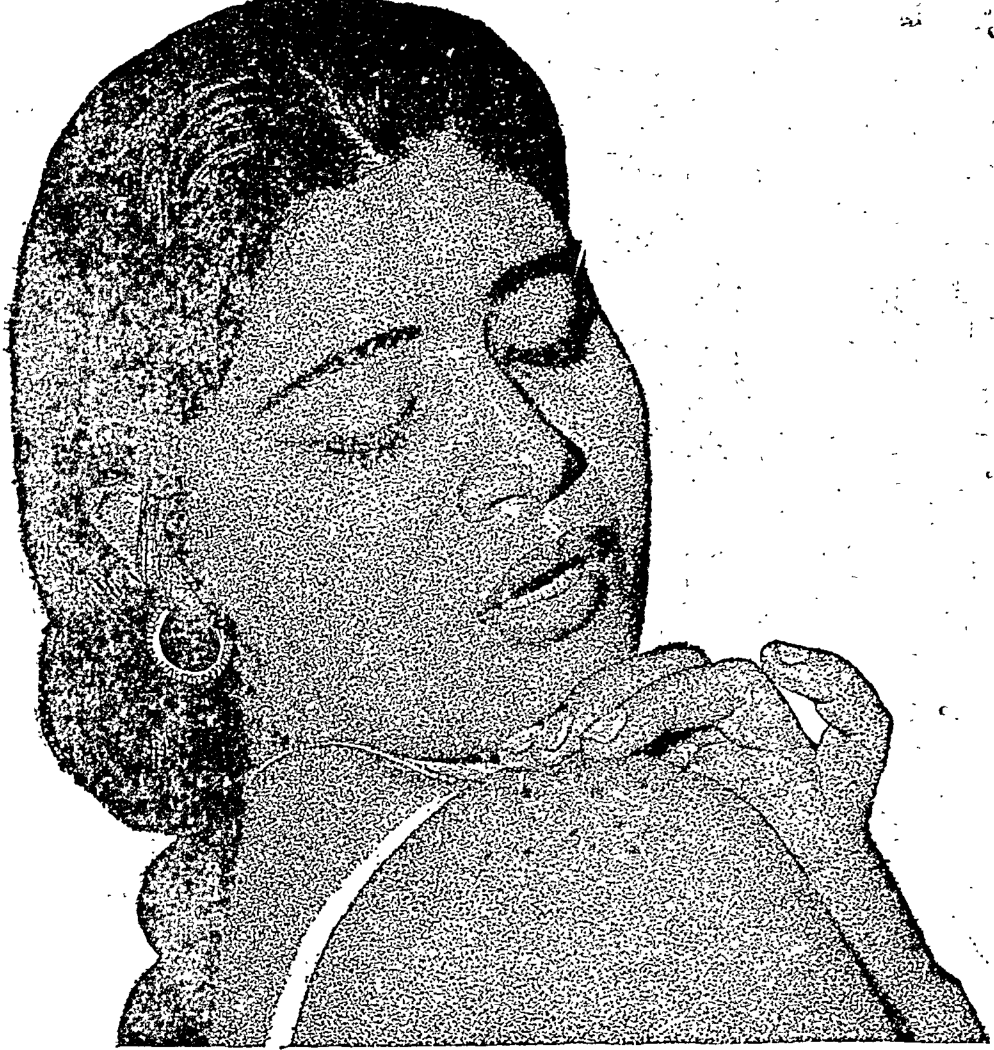

અળાઈના ચેપથી રક્ષણ કરવામાં મદદ કરે છે

પસીનો નાજુક ચામડીનો કટ્ટર દુશ્મન છે. તે અળાઇને લીધે ચામડીમાં ખસ અને અમળાટ ઉત્પન્ન કરે છે. ખંજોળવાથી આપને આરામને બદલે વધુ નુકશાન કરશો. દુનિયાનું સર્વોત્તમ ચેપવિનાશક 'ડેટૉલ' મિશ્રિત પાણીથી તેને શાંત કરો. આપના સ્નાન કરવાના પાણીમાં મિશ્ર કરેલું 'ડેટૉલ' આપને આરામ આપે છે એટલું જ નહીં પણ અળાઇને ફેલાતી અને તેથી ઉત્પન્ન થતા જખમને અટકાવવામાં મદદ કરે છે. 'ડેટૉલ' એક સર્વોત્તમ ચેપવિનાશક છે, જે આપની ચામડીનું અળાઇથી રક્ષણ કરે છે.

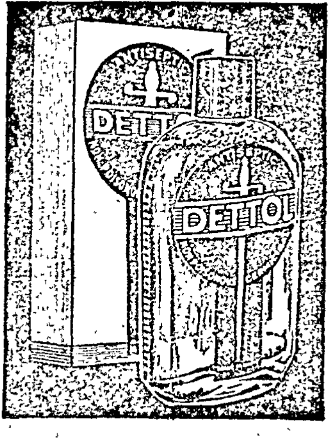

'ડેટૉલ' મિશ્રિત આપનું સ્નાન કરવાનું પાણી સુગંધિત અને સ્ફૂર્તિદાયક હોય છે. તેના કોગળા કરવાથી આપના ગળાનો દુખાવો અટકાવવામાં મદદ કરે છે. ઉપરાંત જમીનને ધોતી અગર લુંછતી વખતે પાણીમાં 'ડેટૉલ' ઉમેરો.

DL 11 ઍટલાન્ટીસ (ઈસ્ટ) લિમિટેડ (ઇંગ્લૅન્ડમાં સ્થપાએલી) JWTAEL5163A

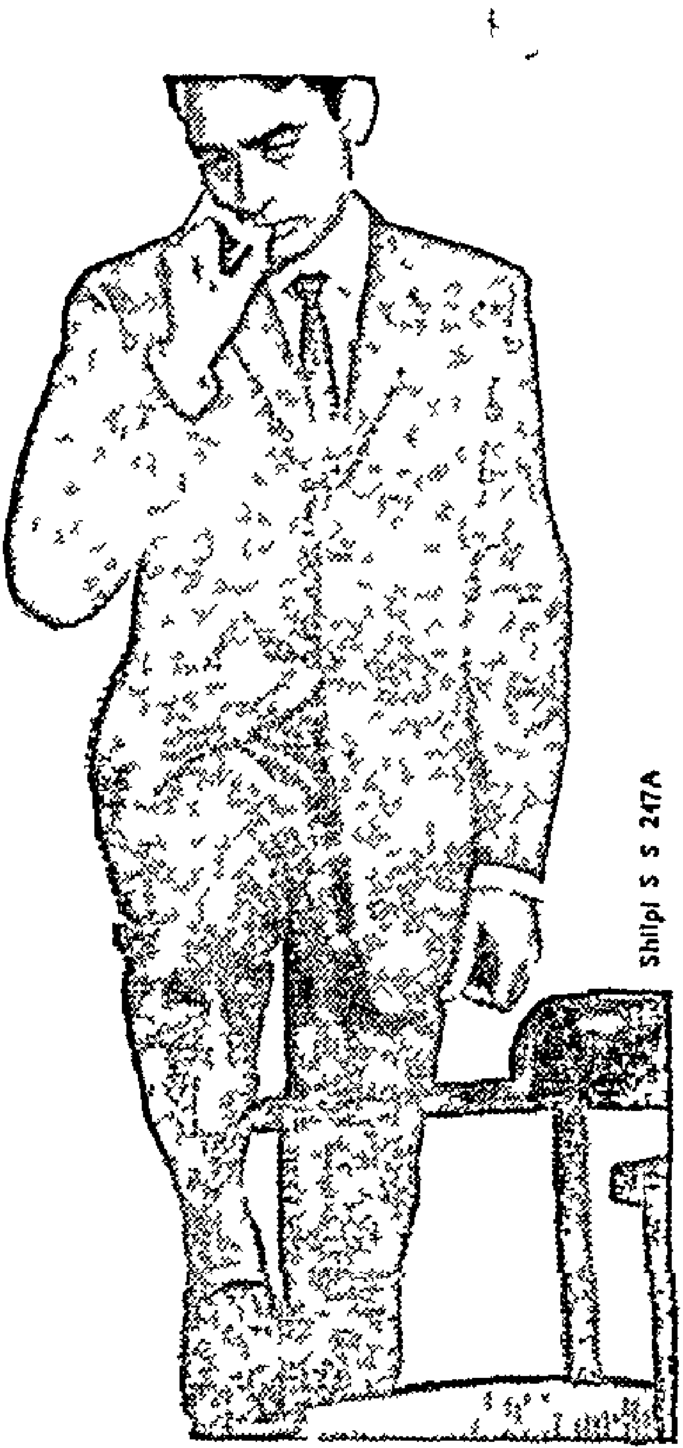

કેત સુટીંગ દિમાગને દિવસભર અને હરેક તુમાં પ્રફુલ્લિત રાખે છે સવારની પરિધાન-સજાવટ ઇસ્ત્રીથી પ્રાપ્ત થયેલી નવીનતા, શક્તિ સુટીંગ પરિધાન કરતા, દિવસભર સચવાય છે કારણ કે, શક્તિ સુટીંગ્ઝને સળ પડતા નથી અને તે ટકાઉ છે

Shakti Suitings
શક્તિ સુટીંગ્ઝ-પોદારનું ઉત્પાદન

શ્રી શક્તિ મીલ્સ લિમિટેડ,
પોદાર ચેમ્બર્સ
પારસી બજાર સ્ટ્રીટ મુંબઈ-૧

ભારતમાં પ્રથમ
સોના જેવી ધાતુ, પ્લાસ્ટીક અને
કાચના ઘરેણાં ઉપર ગીલીટ કરવામાં આવે છે.

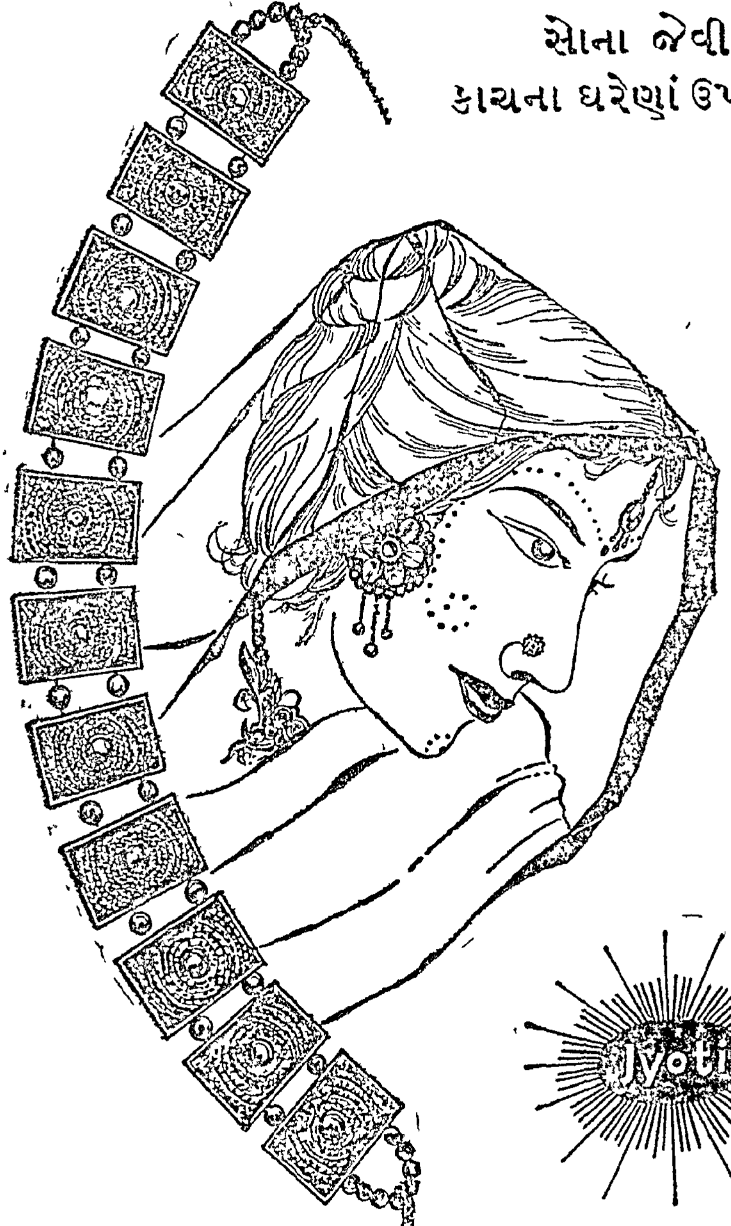

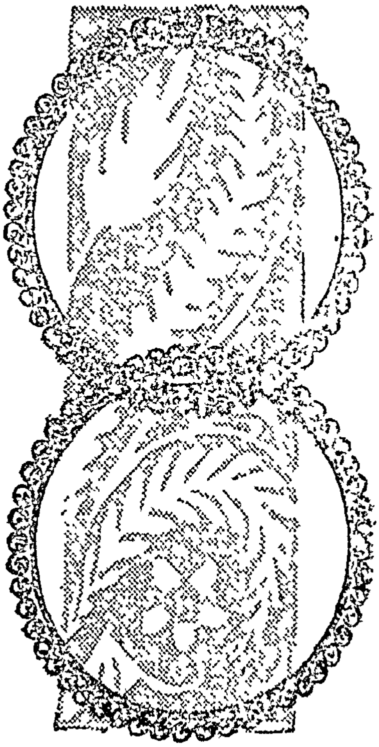

jyoti

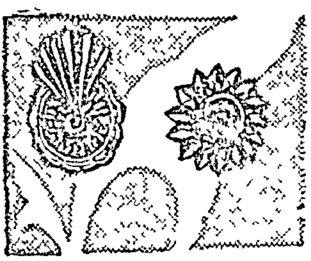

સોના અને
બીજા રંગોમાં
ચમકદાર કાંચની
બંગડીઓ, માળા,
પ્લાસ્ટીકની બંગડીઓ,
નેકલેસ, બ્રેસલેટ, ફોટો-ફ્રેમ્સ
હેર-ક્લીપ્સ, વીંટી, વૉચ વીગેરે માટે

જ્યોતિ મેટલાઇઝીંગ કોરપોરેશન
ઉદ્યોગ ભવન, ૨૫૦ ડી, વરલી, મુંબઈ-૧૮ ફોન: ૭૦૯૯૫

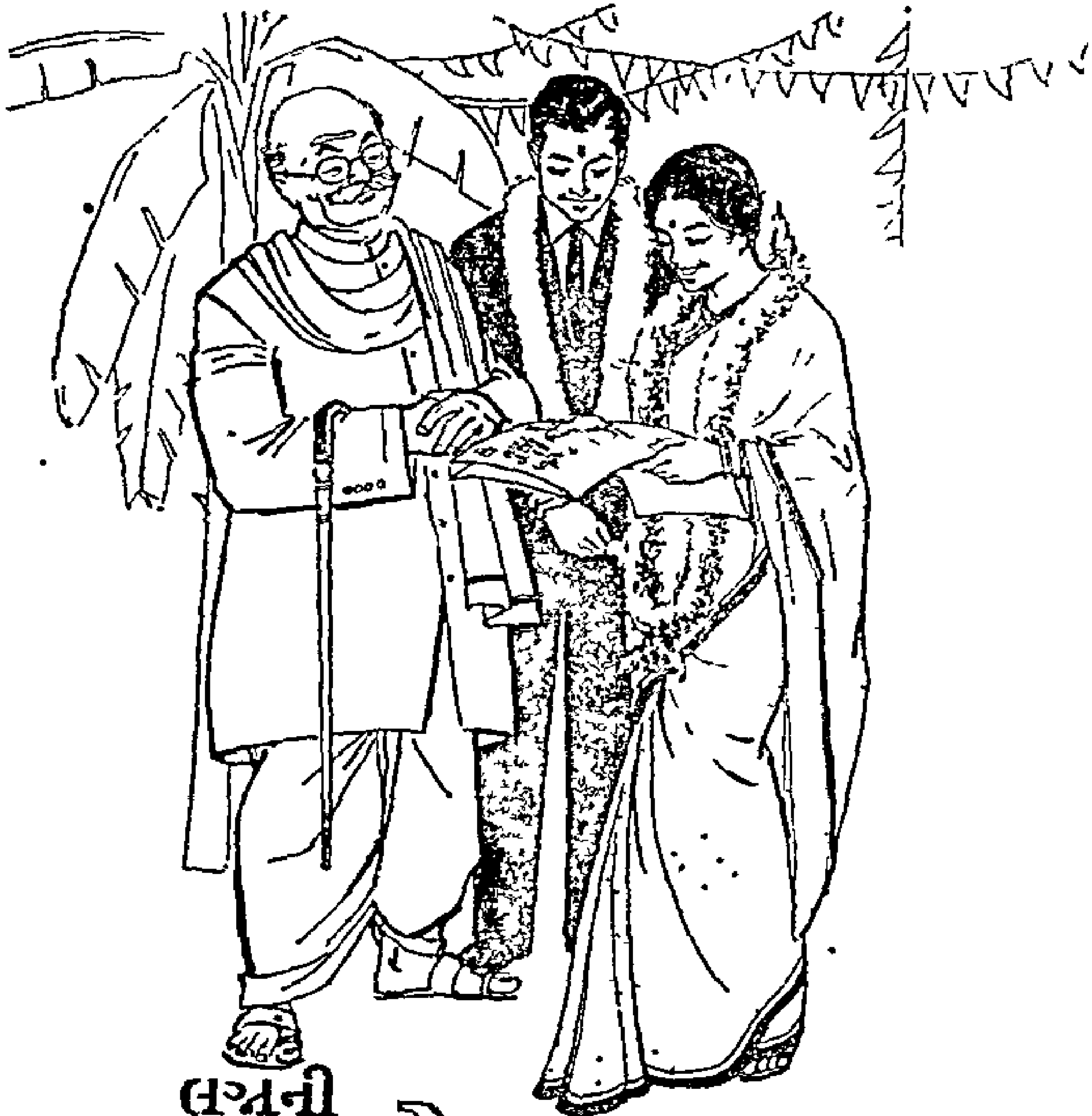

લગ્નની ભેટ

બેટા, આજે તારા લગ્નના શુભપ્રસંગે તને એક એવી ભેટ આપુ છું જે તને જીવનભર ઉપયોગી થઈ પડશે અને તારા ભાવિની રખેવાળી કરશે. તેના પૈસા વડે તું તારા બાળકોના શિક્ષણ અને લગ્નની જોગવાઇ કરી શકીશ અને તારા ઘડપણના દિવસોમાં આરામથી રહી શકીશ

મારા તરફથી તને આ જીવન વીમાની પોલિસી ભેટ આપુ છું તેને ચાલુ રાખજે અને સાચવજે. તારી માએ કરકસર કરી મને મારા વીમાનું પ્રીમિયમ ભરવામાં મદદ કરી અને તેને પરિણામે આજે તું ભણીગણીને ઠેકાણે પડ્યો. મને શ્રદ્ધા છે તારી પત્ની પણ તને આજ રીતે પ્રીમિયમ ભરવામાં સાથ આપશે અને તું પણ મારી જેમ તારી ભાવિ જરૂરિયાતોને પહોંચી વળીશ

જીવન વીમાની
સેવા અજોડ છે.

EP. 52. LIC. I GUJ

બિન્ટેક્સ

હાથ-શાળની ચાદરો વાપરી
આપનું ઘર રોનકદાર બનાવો!

પ્રવર્તક તેમજ વેચાણ-વ્યવસ્થા કરનાર: **બિન્ની**

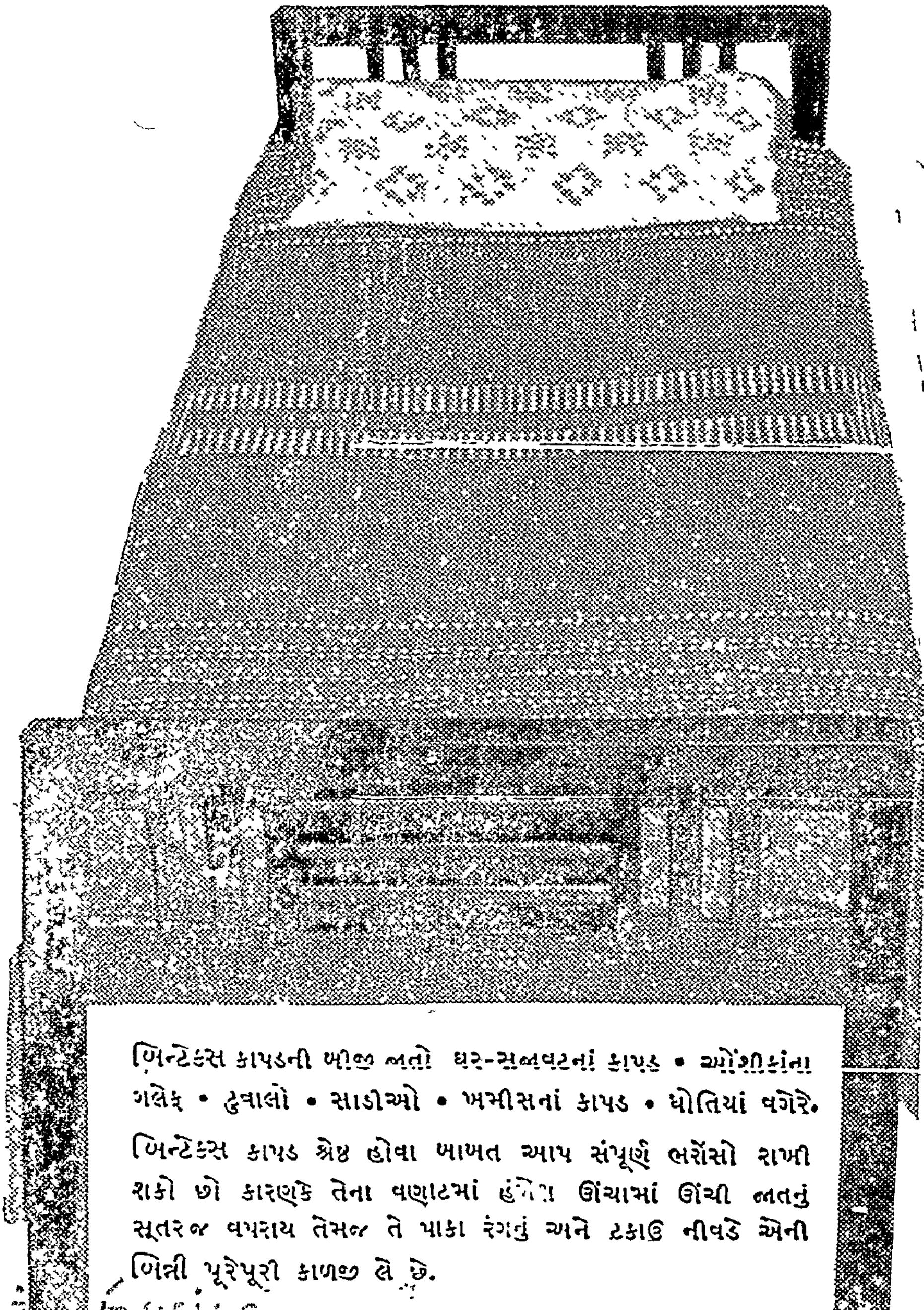

બિન્ટેક્સ કાપડની બીજી જાતો ઘર-સજાવટનાં કાપડ • ઓશીકાંના ગલેફ • ટુવાલો • સાડીઓ • ખમીસનાં કાપડ • ધોતિયાં વગેરે.

બિન્ટેક્સ કાપડ શ્રેષ્ઠ હોવા બાબત આપ સંપૂર્ણ ભરોસો રાખી શકો છો કારણકે તેના વણાટમાં હંમેશાં ઊંચામાં ઊંચી જાતનું સૂતરજ વપરાય તેમજ તે પાકા રંગનું અને ટકાઉ નીવડે એની બિન્ની પૂરેપૂરી કાળજી લે છે.

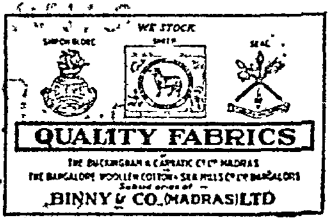
WE STOCK
QUALITY FABRICS
THE BUCKINGHAM & CARNATIC CO. LTD. MADRAS
THE BANGALORE WOOLLEN COTTON & SILK MILLS CO. LTD. BANGALORE
BINNY & CO. (MADRAS) LTD

બિન્ટેક્સ હાથ-શાળનું કાપડ, દુકાન પર આ બોર્ડ ધરાવતા બિન્ની મિલના માન્ય સ્ટૉકિસ્ટો પાસેથીજ ખરીદશો.

બિન્ની ઍન્ડ કંપની (મદ્રાસ) લિમિટેડ, મદ્રાસ

JWT-BY/BX 1857

શુદ્ધ ઘીની સાત્વિક

મીઠાઈઓ

માટે જે સંસ્થાનું નામ
હંમેશાં અગ્રસ્થાને છે.

હરકોઈ શુભ પ્રસંગો
તેમજ વારતહેવારો માટે
'મોહનલાલ'ની
સર્વશ્રેષ્ઠ મીઠાઈ-
ઓનો જ આગ્રહ
રાખો.

સ્વાદમાં અજોડ, આબાલવૃદ્ધ
દરેકને પ્રિય

મોહનલાલનો

આઇસ હલવો

એડવાન્સ રકમ મોકલી પાર્સલથી
મંગાવી આપ ઘેરબેઠા પણ
આવી ઉત્તમ વાનગીનો સ્વાદ
માણી શકો છો.

મોહનલાલ એસ. મીઠાઈવાલા

હેડ ઓફિસ: ઝવેરી બજાર, મુંબઈ-૨ ફોન: ૨૯૧૭૮

શાખાઓ: (૧) ભૂલેશ્વર, મુંબઈ-૨ ફોન: ૨૯૯૫૫ (૨) ગ્રાન્ટ રોડ, મુંબઈ-૭ ફોન: ૭૧૮૩૧
(૩) ભૂલેશ્વર, કબૂતરખાના પાસે, મુંબઈ-૨ ફોન: ૨૨૫૨૬

• અમારી ભૂલેશ્વર કબૂતરખાનાની શાખા દર રવિવારે ખુલ્લી રહે છે •

GUJARAT

આ વખતે પણ વધારામા ખાસ જોવાલાયક ભાખરા નાંગલ તથા પોંડીચેરીની મુલાકાત

ચાલો ત્રણ ધામ તીર્થ યાત્રા પ્રવાસ સંઘમાં

હરદ્વાર. જગન્નાથપુરી. રામેશ્વરમ-કન્યાકુમારી

દિવાળી અને ભાઈબીજનું અલભ્ય યમુનાસ્નાન મથુરામાં, અન્નકૂટ ગિરિરાજમાં,
કન્યાકુમારી ક્ષેત્ર પણ સમુદ્રોના સંગમ પર પવિત્ર સ્નાન.

૪૬ દિવસનો મંગળ યાત્રા પ્રવાસ

મુંબઈ સેન્ટ્રલથી તા. ૨૪ ૧૦-૬૨, આસો વદિ ૧૧ ને બુધવારે રેલ્વેના ખાસ થર્ડ ક્લાસ (ત્રીજા વર્ગ) ના રીઝર્વડ ડબામાં આશરે ૬૦૦૦ માઈલનો લોકપ્રિય અને લોકમાન્ય દશમો યાત્રાપ્રવાસ શરૂ થશે.

ભારતનાં પવિત્ર તીર્થસ્થાનો તથા ઐતિહાસિક, ઔદ્યોગિક સ્થળોનો સુખસગવડભર્યો યાત્રાપ્રવાસ છેવટે મુંબઈ પૂરો થશે. યાત્રાપ્રવાસ અંગેના નક્કી કરેલા ટિકિટના દરોમા રેલ્વેભાડું, ચ્હા, નાસ્તો, મિષ્ટાન્ન, ભોજન, વાહન તથા સામાન હેરફેરની મજૂરીના ખર્ચાનો સમાવેશ થઈ જાય છે.

દર વર્ષે દિવાળી ઉપર જ નીકળતા દોઢ માસ ઉપરાંતના આ યાત્રાપ્રવાસમા ફક્ત મર્યાદિત પેસેન્જરો જ લેવાના હોઈ, અગાઉથી નામો નોધાઈ જતાં હોવાથી ગયે વખતે પણ ઘણાને પાછળથી નિરાશ થવું પડયું હતું; તેથી આવવા ઇચ્છતા સૌ કોઈ ભાઈ બહેન આ વખતે પણ સીટ દીઠ રૂ. ૧૦૧) ડિપોઝિટ સત્વરે ભરી દેવાનું રાખી જોઈતી સીટો માટે નામો તુરત જ નોંધાવી લેવાનું રાખો.

વધુ વિગતવાર માહિતીપત્રક માટે તુરત જ મળો યા લખો: સંચાલક, યાત્રાપ્રવાસ સંઘ,
શ્રી કૃષ્ણ નિવાસ, ૪ થે માળે, રેશમ બજાર, કાલબાદેવી રોડ,
મુંબઈ-૨

यात्रा प्रवास संघ

બ્રાન્ચ: ૩૨૭, બ્રહ્મપુરી, દાંડીઆ બજાર, વડોદરા.

GUJARAT

શ્રી યુનાઈટેડ કોમર્શિયલ બેન્ક લિમિટેડ

હેડ ઑફિસ : ૨, ઈન્ડીઆ હાઉસ, એક્સચેન્જ પ્લેસ, કલકત્તા

સત્તાધારી થાપણ	રૂ.	૮,૦૦,૦૦,૦૦૦
જાહેર કરેલી અને ઉઘરાવેલી થાપણ	રૂ.	૪,૦૦,૦૦,૦૦૦
વસૂલ થયેલી થાપણ...	રૂ.	૨,૦૦,૦૦,૦૦૦
અનામત ભંડોળ	રૂ.	૨,૩૫,૦૦,૦૦૦
ભરણાલાયક અનામતો અને બિલો (તા. ૩૧-૧૨-૬૧)	રૂ.	૧,૦૦,૧૫,૦૦,૦૦૦

ડીરેક્ટરો :

જી. ડી. બીરલા, ચેરમેન

ઈશ્વરીપ્રસાદ ગોએન્કા, વાઈસ ચેરમેન	**મદનમોહન આર. રુઈયા**, વાઈસ ચેરમેન
અનંતા ચૂર્ન લો	**મહાદેવ એલ. દહાણુકર**
ગોબિન્દ લાલ બાંગુર	**મોહનલાલ એલ. શાહ**
પી. ડી. હિંમતસીંગ્કા	**યોગીન્દ્ર એન. મફતલાલ**
રામેશ્વરલાલ નોપાની	**ટી. એસ. રાજમ**
મોતીલાલ તાપુરીઆ	**જી. ડી. કોઠારી**

શાખાઓ : ભારતમાં પ્રત્યેક શહેર તથા ઔદ્યોગિક અને વ્યાપારી મથકોમાં.

વિદેશમાં શાખાઓ : પાકિસ્તાન, બર્મા, મલાયા, સિંગાપોર, હૉંગકૉંગ અને લંડનમાં.
વિશ્વભરમાં પ્રતિનિધિઓ અને સંવાદદાતાઓ છે.

[illegible] ઑફિસોને અખંડ કામકાજ કરવામાં આવે છે.

એસ. ટી. સદાશિવન, જનરલ મેનજર

આપનું કેશતેલ જાતેજ બનાવી લ્યો !

"[illegible]" થી

ગુણકારી, ખાત્રીવાળું અને સુવાસિત કેશતેલ
સરળતાથી બનાવી શકાય છે.

બનાવનાર : [illegible] કે. ડાયર
'સુગંધ ઘર', ખાડીયા, અમદાવાદ

* * *

એજન્ટ : સી. નરોત્તમ એન્ડ કું.,
પ્રીન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨

[illegible]

D SHAH

બંધકોશ દૂર કરવાનો નવો ઉપાય

બંધકોશ અને અપચાને કારણે શ્વાસમાં દુર્ગંધ, ભૂખ ન લાગવી, નબળાઈ, ચહેરા પર દાગ, ગુમડાં, ફોલ્લી વગેરે ઉત્પન્ન થતી આરોગ્યની બીમારીઓ વેક્યુલેક્સ દૂર કરે છે પેટની ખરાબીમાંથી અશુધ્ધ લોહી, પીત્તવિકાર, યકૃતની બીમારી, માથાનો દુખાવો, મૂત્રાશયના રોગ તેમજ અન્ય તકલીફો પેદા થાય છે વેક્યુલેક્સનો નિયમિત ઉપયોગ લોહીને શુધ્ધ કરી અસ્વસ્થ પ્રકૃતિનાં આવાં *આરોગ્યના ચિહ્નો દૂર કરે છે વર્તમાન પધ્ધતિથી બંધકોશમાં રાહત મેળવો વેક્યુલેક્સની મળને નરમ કરનાર તથા રેચક ટિકડીઓ વાપરી આપના કુટુંબીજનોને તંદુરસ્ત રાખો. વેક્યુલેક્સ આપને સરસ તંદુરસ્તી આપે છે સાજા બનો—નિયમિતપણે વેક્યુલેક્સ લો અને જીંદગીની મઝા માણો "માત્ર મીઠાઈની માફક ચાવી જાવ"

આજે જ ખરીદો

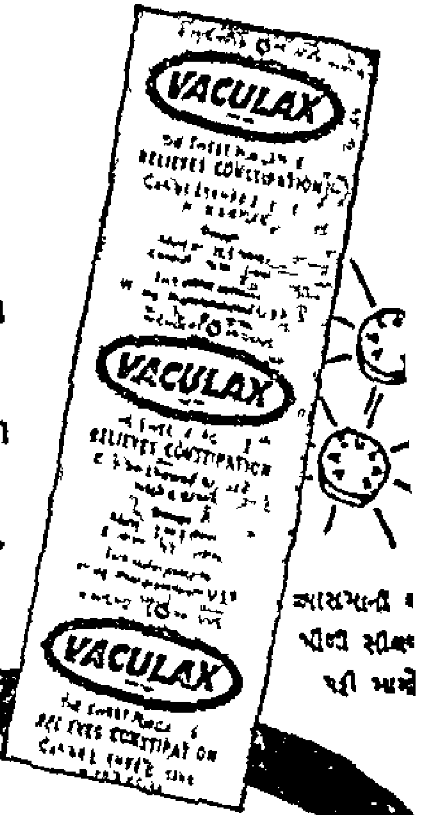
VACULAX
RELIEVES CONSTIPATION
VACULAX
RELIEVES CONSTIPATION
VACULAX
RELIEVES CONSTIPATION

આસમાની
પીળી સીલ
થી મળે

વેક્યુલેક્સ

ટ્રેડ માર્ક

રેચક-જુલાબની મીઠી ટિકડીઓ

નિકોલસનું Ⓝ ઉત્પાદન આપને માટે શ્રેષ્ઠતા અને શુધ્ધતાની ગેરંટી

V C.1 GUJ

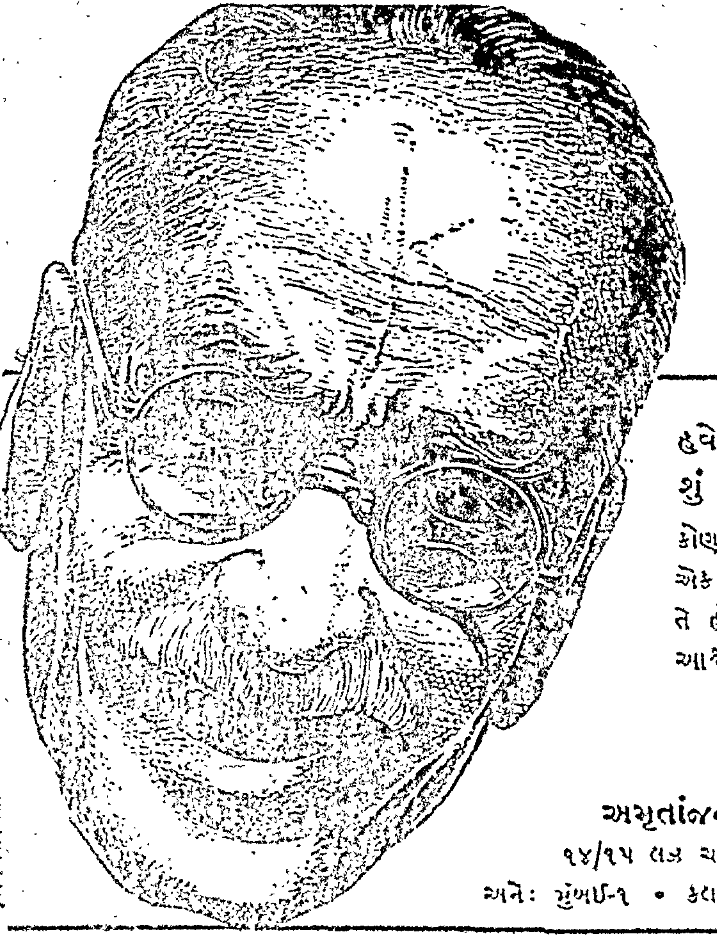

શું! ઘરમાં

અમૃતાંજન

નથી?

હવે હું મારા સાંધાના દુખાવા પર
શું લગાડીશ?"

કોણ જાણે અમૃતાંજનની ક્યારે જરૂર પડે! આથી તેની એક બાટલી હંમેશાં ઘરમાં રાખવી વધારે સારી છે. તે હોવાથી મનને એક પ્રકારનું આશ્વાસન રહે છે.

AMRUTANJAN
Pain Balm
Amrutanjan Limited

અમૃતાંજન લિમિટેડ
૧૪/૧૫ લઝ ચર્ચ રોડ, મદ્રાસ-૪
અને: મુંબઈ-૧ • કલકત્તા-૧ • ન્યુ દિલ્હી-૧

JWT.AM.1877

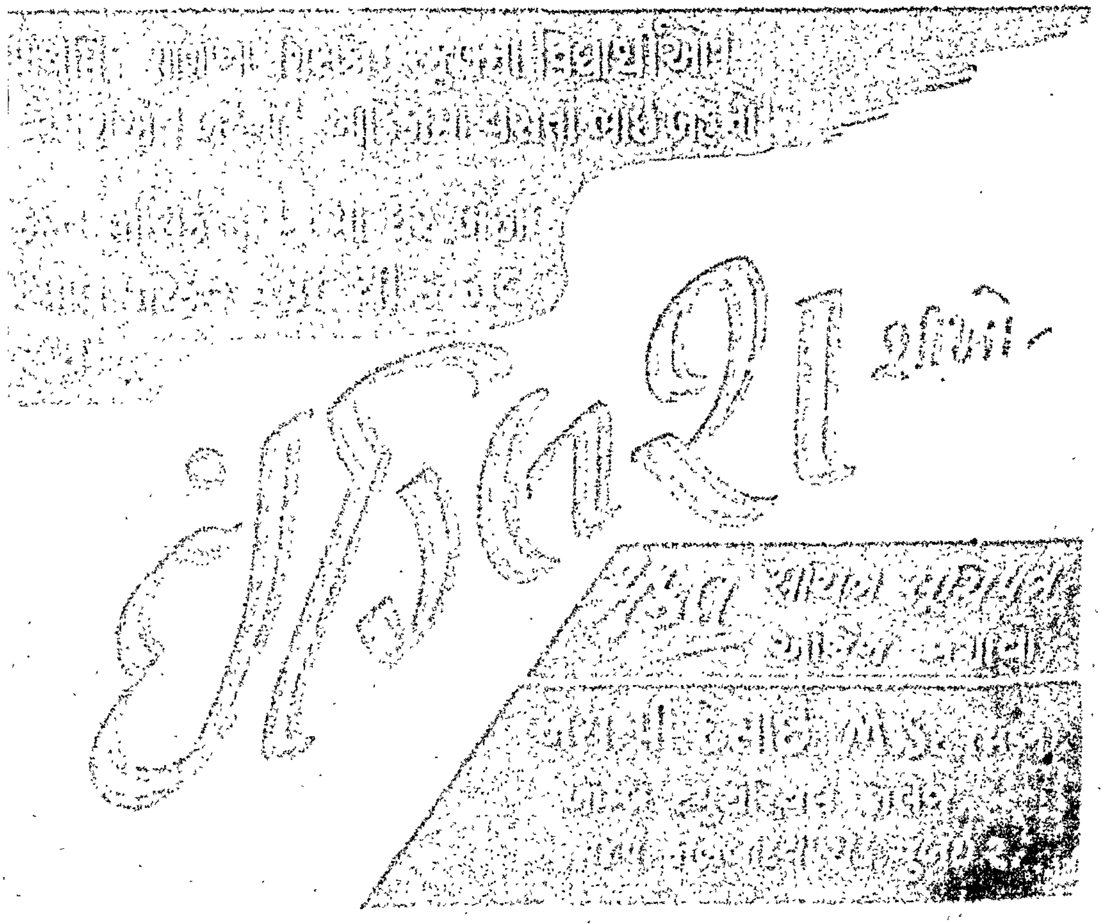
[illegible]

છેલ્લાં ૩૦ વર્ષથી
જનતાને સેવા આપતી

**ધી
અમલગમેટેડ
ઈલેક્ટ્રિસિટિ
કું. લિ.**

શાખાઓ
અજમેર
દાહોદ
જલગાંવ
ભુસાવળ
માલેગાવ
ચાલીસગાવ
વલસાડ
ભીવંડી
બેલગાવ.

૧૯૬૦-૬૧
કુલ અસક્યામત રૂા ૭,૫૮,૭૮,૭૩
કુલ આવક રૂા ૧,૧૧,૦૪,૦૩૪
ડિવિડન્ડ
૯ ટકા ઓર્ડિનરી (કરરહિત)
૬ ૫૦-૭ ૧૫ ,, પ્રેફરન્સ (   )

મેનેજિંગ એજન્ટ્સ: **એન. સી. જવેરી એન્ડ કું.**
૧૭ બી, હોર્નિમેન સર્કલ,
કોટ, મુંબઈ.

૧૯ **આશાઓ ઉપર ફરી વળેલું પાણી !!!** શ્રી ધારશીભાઈ હીરાણી ૧૧૫
૨૦ કેદી (વાર્તા) પ્રા. હસિત હ. બૂચ ૧૨૧
૨૧ નગોડ (વૈદક) વૈદ્ય શિવાનંદ મણિશંકર યાજ્ઞિક ૧૨૯
૨૨ ગૃહગંગાને તીરે
  શ્રેષ્ઠ વાહન શ્રી વિનોદિની નીલકંઠ ૧૩૩
  શ્રદ્ધા એ જ સંજીવની શ્રી પ્રાગજીભાઈ જ. ડોસા ૧૩૫
  પાડોશીનો દીકરો શ્રી સુહાસ ઓઝા ૧૪૩
૨૩ **જ્ઞાનગોષ્ઠી** શ્રી વિજયગુપ્ત મૌર્ય ૧૪૯
૨૪ **યોગિની લલ્લેશ્વરી** (ચરિત્ર) શ્રી ભદ્રકુમાર યાજ્ઞિક ૧૫૯
૨૫ **જોયેલું ને જાણેલું** ૧૬૫
  શ્રી સ્મૃતિ પ્રીતમ, શ્રી વાલજીભાઈ હ. પટેલ, શ્રી જૈનધર્મી, શ્રી કિરીટકુમાર
  લ. શેઠ, શ્રી ચિત્રભાનુ, શ્રી કુસુમ ભટ્ટ, શ્રી ડાહ્યાભાઈ ર. કિકાણી.
૨૬ **સંસ્થા સમાચાર** ... ૧૭૭

*

સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય ટ્રસ્ટ વતી ત્રિભુવનદાસ ક૦ ઠક્કરે સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય,
ઠે. સ્વામી અખંડાનંદ માર્ગ, ભદ્ર, અમદાવાદમાં છાપ્યું અને પ્રકટ કર્યું.

ધી મૈસુર પ્રીમીયર મેટલ ફેક્ટરી
અને
ધી હિંદુસ્તાન મેટલ રીફાઇનરી
એન્ડ
રોલિંગ મિલ્સ
(સંસ્થાપક): હીરચંદ કે. શાહ
મદ્રાસ

પ્રખ્યાત સૂર્યમાર્કાનાં એલ્યુમિનિયમ, પિત્તળ, તાંબા તથા સ્ટેનલેસ
સ્ટીલનાં ઉત્તમ કોટીનાં તદ્દન નવી ડીઝાઈનનાં અને ઉત્તમ પ્રકારનાં
સફાઈવાળાં તેમ જ ચકચકિત વાસણો બનાવનાર અને વેચનાર.

ટેલિફોન : ઑફિસ : ૩૧૪૩૫
ફેક્ટરી : ૫૧૫૦૯, ૫૧૩૭૭
ટેલિગ્રામ : SUNBRAND
તમારી જરૂરિયાતો માટે લખો અથવા મળો : નં. ૧૨૪, મિન્ટ સ્ટ્રીટ, મદ્રાસ.
મેનેજિંગ પાર્ટનર : કેશવલાલ કે. શાહ

ટેલિફોન 242726
242628

સ્થાપના:
૧૯૧૯

ટેલિગ્રામ:
VULINCO

ધી
વલ્કન ઈન્સ્યુરન્સ
કંપની લિમિટેડ

સ્થાપક:
સ્વ૦ શ્રી. જે. સી. સેતલવડ

શ્રી. વી. સી. સેતલવડ ☆ શ્રી. કે. બી. દેસાઈ
જનરલ મેનેજર અન્ડર રાઈટર

આગ ○ મોટર ○ અકસ્માત ○ દરિયાઈ
વર્કમેન્સ કોમ્પેન્સેશન
એમ્પ્લોયર્સ લાયેબિલીટી
વગેરે વીમાનું કામકાજ
લખવામાં આવે
છે.

બ્રાન્ચ તથા એજન્સી ઓફિસો હિંદભરમાં
તેમજ બ્રિટિશ ઈસ્ટ આફ્રિકામાં છે.

રજિસ્ટર્ડ ઓફિસ:
૭૩, ચર્ચગેટ સ્ટેશનની સામે, ઈન્ડસ્ટ્રીયલ એસ્યુરન્સ બિલ્ડિંગ
ફોર્ટ. મુંબઈ નં. ૧

કોઈ પણ સમયે...કોઈ પણ સ્થળે...કોઈ પણ પ્રસંગે.
આપ સર્વત્ર દીપી ઊઠો છો:
ખટાઉ
વૉયલમાં

ધી ખટાઉ મકનજી સ્પી. એન્ડ વી. કું. લિ.,
[illegible]

અખંડ આનંદ

વર્ષ ૧૫ : અંક ૯] : : : : [૩૧ જુલાઈ ૧૯૬૨

प्राप्स्यामि यानद्य गुणान् को मे श्वस्तान् प्रदास्यति।

લાધશે આજ જે પુણ્ય, કાલે તે કોણ આપશે?

વ્યાસ અને વાલ્મીકિ—અને અલબત્ત, હોમર, કાલિદાસ, દાન્તે, શેક્સપિયર આદિ—વિશ્વકવિઓની એક શિવંકર વિશિષ્ટતા છે. તેઓ માત્ર કવિઓ નથી, જીવન-દ્રષ્ટાઓ છે, મર્મવિદ્ માર્ગદર્શકો છે. વાર્તા કહેતાં કહેતાં કે નાટક રજૂ કરતાં કરતાં અથવા કાવ્યગાન આલાપતાં આલાપતાં વચ્ચે વચ્ચે એ લોકો કોઈ એવા બોલો ઉચ્ચારી ઊઠે છે કે જે તેમના સમગ્ર જીવનદર્શનના નિચોડરૂપ હોઈ, વાંચનાર કે સાંભળનારને જીવન-અજવાળતો કોઈ અનોખો જ પ્રકાશ આપી જાય!...અને તે પણ રમત રમતમાં! ચાહીને ઉપદેશ આપવાના સભાન હેતુથી તેઓ લખતા નથી. પાંડિત્યનું પ્રદર્શન કરવાની તેમની લેશ પણ ઇચ્છા હોતી નથી! હેતુ તો તેમનો એક જ હોય છે: જીવનના અનુભવોએ પોતાના ચિત્ત પર જે સંસ્કારો અંકિત કર્યા તે રોચક અને આહ્લાદક રીતે રજૂ કરવાનો! પણ રજૂ કરવાની તેમની રીત જ એવી હોય છે કે વચ્ચે વચ્ચે જીવનની વાતને ઉજાળનારા શબ્દ-દીવડાઓ આવતા જ જાય! અને વાચકને કે સાંભળનારને પોતાને ખબર ન પડે એવી રીતે તેના અંતરમાં અજવાળું થતું જાય!

આ લેખને મથાળે જે વચન મૂક્યું છે તે આ પથપ્રદર્શક અથવા જીવનદીપક કોટિનું છે. વાલ્મીકિ-રામાયણના અયોધ્યાકાંડના ૩૪મા સર્ગના ૪૦મા અનુષ્ટુપની એ એક પંક્તિ છે. આખો શ્લોક નીચે પ્રમાણે છે.

'લાધશે આજ જે પુણ્ય. કાલે તે કોણ આપશે?
તેથી, અંતરથી તાત 'જવા દો!' એ જ માગું હું!'

સંદર્ભ સૌ જાણે છે. દશરથે ભૂતકાલમાં આપેલ વચન અનુસાર કૈકેયીએ રામનો વનવાસ માગ્યો છે. દશરથનો તો પ્રાણ જ જાણે ચાલ્યો ગયો છે—'વનવાસ' એવો શબ્દ 'રામ'ની સાથે સાંભળતાવેંત! પણ તે લાચાર છે!

ફરી નથી શકતો! કાલે તેને જે સાંકડી મૃત્યુનેળમાં ધકેલ્યો છે, તેમાંથી તે હવે પાછો વળી જ નથી શકતો. કૈકેયીને પલાળવાના પારાવાર પ્રયત્નો તેણે કર્યા છે, પણ તે તો પાષાણને પલાળવાના પ્રયત્નો જેવા! પછી રામને પલાળવાનો તે પ્રયત્ન કરે છે, પોતાના વચનનો ભંગ કર્યાનું જોખમ વહોરીને પણ અયોધ્યામાં રહી જવાનો!—પણ તે પ્રયત્ન પણ તેજને અંધકારમાં પલટવાના પ્રયત્ન જેવો મિથ્યા સાબિત થયો છે. આખરે

હારીને, રામ પાસે હવે એ ફક્ત એટલુ જ માગે છે કે 'ભાઈ, જવુ જ છે, તો કાલે જા! આજની એક રાત તો મારી પાસે રહે!'

આ શ્લોકમાં દશરથની એ કાકલૂદીનો રામે આપેલ જવાબ છે:

'લાધશે આજ જે પુણ્ય, તે કાલે કોણ આપશે?'

સાચી જ વાત છે. આજમાં જે પુણ્ય છે, જે ગુણો છે, તે કાલમાં નથી! કાલે-એટલે કોઈ દિવસે નહિ! જે ખરેખર કરવુ હોય, તે આજે જ કરવુ જોઈએ; ત્યાં 'કાલે કરીશ!' એમ કહ્યું તો માનવુ કે કદી જ નથી થવાનું! કર્તવ્યપાલનની તાલાવેલી સાચી હોય તો તેનું એક પરિણામ અચૂક એ આવે છે કે માણસ તે વાતને મોકૂફ નથી રાખતો!

કાલ કર સો આજ કર, ઔર આજ કર સો અબ!

એ દોહરામાં કબીર જેવા કોઈ મહા જીવનજ્ઞાનીએ આ જ સનાતન સત્ય ઉચ્ચાર્યું છે.

આજની વાત કાલ પર રાખી, એટલે સમજવુ કે મનજીભાઈ ઢીલા છે! કરવું-કારવવું કંઈ નથી, ફક્ત શબ્દોના રમકડે રમવું છે. સમાજમાં આબરૂ જાય એ બીકે ના પડાતી નથી, ના પાડવાની હિંમત કરાતી નથી, બાકી નથી જ કરવું એ સત્તર આના વાત છે. એટલે 'આજનો દહાડો થોભી જાઓ, કાલે કરીશ!' એવી રમતો રમાય છે.

ભૂખ લાગી હોય છે, ત્યારે ખાવાનું કોઈ કાલ પર રાખે છે? વિષયભોગની તક ઊભી થાય છે, ત્યારે 'જવા દો આજે, કાલે ભોગવીશું!' એવું ભૂલથી પણ કોઈ કહે છે? જીવ બચાવીને નાસવાની વાત આવે છે, ત્યારે 'આજે બે ઘડી આરામ લે, કાલે ઊપડજે!' એવો બોધ પગને કોઈ આપે છે?

સોહામણો ચહેરો જોવાનો હોય કે મધથી મીઠું ગાણું સાંભળવાનું હોય, ત્યારે 'આજે નહિ, કાલે!' એવો આદેશ કાનને કે આંખને કોઈ આપે છે? ના, ના; ઇંદ્રિયોને ગમે છે, એવી વાતોમાં તો—

સખિ, આજનો લહાવો લીજિયે રે, કાલ કોણે દીઠી છે?

—એ જ વૃત્તિ સાર્વભૌમ છે. ત્યાં કાલની કોઈ વાત જ નથી કરતું! આજની ઘડી જ ત્યાં રળિયામણી મનાય છે. કાલની વાત તો કેવળ કર્તવ્યના કઠોર પાલનની કે ધર્મના કડક આચરણની વાત આવે છે ત્યારે જ સૂઝે છે.

ખરી વાત એ છે કે કર્તવ્યપાલન કે ધર્માચરણ માણસની વૃત્તિને ભાગ્યે જ કદી ગમતું હોય છે! પણ જગતની બીકે માણસ તે વાત ખુલ્લી રીતે કહી શકતો નથી હોતો! એટલે 'કાલે કરીશ, કાલે કરીશ!' એમ કહીને જગતને એ છેતરે છે,—અને પછી 'કાલ! કાલ!' કરતાં ખરેખર જ્યારે એનો 'કાલ' આવે છે, ત્યારે એને ભાન થાય છે કે જગતને છેતરવા જતાં, પોતે જાતે જ છેતરાયો!'

અને માટે જ, રામના ઉપરના શબ્દો દ્વારા વાલ્મીકિ આપણને ચેતવે છે કે 'ભાઈઓ, જે ગુણ, જે પુણ્ય આજમાં છે, તે ગુણો, તે પુણ્ય કાલમાં નથી! ખરેખર કંઈક કરવા માગતા હો, તો આજે, અત્યારે, આ પળે જ શરૂ કરો! અને ન કરવા માગતા હો, તો 'નહિ કરું!' એમ પણ આ જ પળે કહી દો!...બાકી 'કાલે કરીશ!' એવા શબ્દોની ઢાલ નીચે સંતાશો, તો માનજો કે નિષ્ફળતા નક્કી જ છે!'

'પદ્મ'

અમૃત અને સ્વર્ગનું તત્વ

શ્રી વાસુદેવશરણ અગ્રવાલ

દેવો અમર કહેવાય છે અમર દેવોની નગરીનું નામ સ્વર્ગ અથવા અમગવતી છે. દેવોનો રાજા ઇદ્ર છે. ઇદ્રની રાજધાની અમરાવતી છે. અમગવતી અને સ્વર્ગ બંને પર્યાય (એક જ અર્થના શબ્દો) છે. સ્વર્ગમા અમૃત છે દેવતાઓ અમૃતનુ ભોજન કરનારા છે. એથી જ દેવો અમર છે સ્વર્ગ, અમગવતી, અમૃત, દેવતાઓ અને ઇદ્ર–આ બધા ભારતીય ધર્મ અને સાહિત્યનાં માન્ય પ્રતીકો છે. આ શબ્દો દ્વારા સૃષ્ટિનાં મૂળ તત્ત્વોને કહેવામા આવ્યાં છે. આ પ્રતીકોના અર્થો સમજી લેવાથી ધર્મ અને સાહિત્યની અનેક કલ્પનાઓ સમજાઈ જાય છે.

ઋગ્વેદમા ' द्यौ पिता, पृथिवी माता ' (દ્યુલોક–આકાશ પિતા છે અને પૃથ્વી માતા છે.) આ સૂત્ર અનેક વાર આવે છે પ્રત્યેક રચનાને માટે માતા–પિતાનું જોડું જરૂરી છે માતા–પિતાના મિથુનકર્મનું નામ સૃષ્ટિ છે. પશુ–પક્ષીઓ મનુષ્યો, કીડા, પતંગિયા, વૃક્ષ–વનસ્પતિ, આ સર્વમાં માતા–પિતાના યુગ્મથી જ નવા બાળકોનો જન્મ થાય છે. જે નવું બાળક અથવા કુમાર જન્મ લે છે, તેના જ દ્વારા પ્રકૃતિ પોતાનો વંશ ચલાવે છે. બાળકોના રૂપમાં જીવનની શક્તિ નવા નવા રૂપોમા આપણી સામે આવતી રહે છે. એથી જ 'नवो नवो भवति जायमान । ' ને મૂળ પુરુષ નવો નવો ઉત્પન્ન થાય છે,' એમ કહેવામાં આવ્યું છે. જો વિચાર કરીને જોઈએ તો બાળકનું અથવા જીવનતત્ત્વનું સ્વરૂપ સમજી શકાય છે. પ્રાણનું ભૂતોમાં પ્રકટ થવું એને આપણે જીવન કહીએ છીએ. પ્રાણ અને ભૂતો આ બંનેના મિલનથી જ પ્રાણી જન્મ લે છે પ્રાણ અમૃતનુ અને ભૂતો મૃત્યુનું સ્વરૂપ છે. અમૃત અને મૃત્યુ બંને સૃષ્ટિ માટે જરૂરી છે. ઋગ્વેદમાં એક સ્થળે કહ્યું છે કે દેવોની માતા અદિતિએ આઠ પુત્રોને જન્મ આપ્યો. તેમાંથી સાત તો અમર દેવતાઓ હતા અને આઠમો મરેલા ઈંડાના રૂપમાં હતો અદિતિએ વિચાર્યું કે, ઈંડામા જે બચ્યું છે તે તો ઈંડાની જેમ મર્ત્ય–મરણધર્મવાળું છે. તેનાથી કઈ બનશે નહીં. તેથી તે ઈંડાને રહેવા દઈને દેવોની પાસે જઈ એણે કહ્યું. 'તમે અમર છો. તમે સૃષ્ટિ કરો.'

દેવતાઓ ખરેખર અમર છે. તેઓ અમૃત આરોગે છે એથી મરતા નથી જે અમર છે તેને કાળ ખાતો નથી અર્થાત્ તે કાળચક્રથી પર થઈ જાય છે. કાળનું ચક્ર જ્યા સુધી બરાબર ફરતું નથી, ત્યાં સુધી સંસાર ચાલી શકતો નથી આથી દેવોએ અદિતિને કહ્યું કે મૃત્યુના સાથ વિના અમે સૃષ્ટિ કરી શકીએ તેમ નથી. નિરાશ થઈને અદિતિ ફરી તે જ મરેલા ઈંડાની પાસે આવી. તેમા પ્રાણનું એક બિંદુ હતુ અદિતિએ એ ઈંડાને–ભૌતિક–સ્થૂલ અંડને ફરીથી સેવ્યું. આ ઈંડું એ જ સૃષ્ટિનું ભૌતિક આવરણ અથવા ઉપાદાન છે. પાંચ ભૂતોના મળવાથી ઈંડાનુ રૂપ બને છે. તેની અંદર જે પ્રાણનુ બીજ છે તે જ દેવ અથવા અમૃતનું તત્ત્વ છે તેને જ વૈદિક ભાષામા 'હિરણ્ય' પણ કહે છે. જેમાં પ્રાણનુ કેન્દ્ર હોય એવા ઈંડાને જ હિરણ્યગર્ભ કહેવામા આવ્યો છે પ્રાણ જ્યારે ભૂતોને પોતાના કેન્દ્રમાં ખેંચે છે, ત્યારે એ ભૂતો જ શરીર બની જાય છે જે નિયમ એક નાનકડા ઈંડામાં ઘટતો હોય છે, તે જ આખા વિશ્વની રચનામાં છે. આ આખું વિશ્વ પણ હિરણ્યગર્ભનું રૂપ છે. તેની અંદર જે અમૃત અથવા પ્રાણમય કેન્દ્ર છે, તે જ દેવતત્ત્વ છે. સૂર્ય, અગ્નિ,

પ્રજાપતિ તેનાં જ નામ છે. આ પ્રકારે જે વિરાટ અંડમાંથી વિશ્વનો જન્મ થાય છે, તે અમૃત અને મૃત્યુ બંનેના મળવાથી બને છે. અમૃતને દેવ અને મૃત્યુને ભૂત કહે છે. અમૃતનું નામ ઘુલોક છે અને મર્ત્ય ભૂતોનું પ્રતીક પૃથિવી છે. આ જ 'द्यावापृथिवि' (ઘૌ અને પૃથ્વી) વિશ્વનાં માતાપિતા છે.

અમૃત, સ્વર્ગ, ઘુલોક અને દેવતત્ત્વ આ બધાં સૃષ્ટિના તે મૂળ રહસ્ય તરફ સંકેત કરે છે. એ મૂળ રહસ્યનું એક નામ પ્રાણ છે અને એમાંથી સમસ્ત વિશ્વનો ઉદ્દભવ થાય છે. અમૃત દેવ વિના જડ ભૂતોની કોઈ સત્તા નથી. ભૂતોને ધારણ કરવાની શક્તિ અથવા ક્રિયા એ પ્રાણ છે. ભૂતોને કૂટ અથવા ઢગલો કહે છે. તે ભૂતોના ઢગલાને આધાર બનાવીને જે પ્રાણતત્ત્વ પ્રત્યક્ષ થાય છે એને કૂટસ્થ કહે છે. ભૂતોને ક્ષર અને કૂટસ્થ પ્રાણને અક્ષર કહેવામાં આવે છે. ગીતામાં આ બન્ને અર્થોને સ્પષ્ટ કરવામાં આવ્યા છે: 'क्षरः सर्वाणि भूतानि कूटस्थोऽक्षर उच्यते ।' જેનું ક્ષરણ અથવા નાશ થાય છે તે 'ક્ષર' છે. જેનો નાશ નથી થતો તે 'અક્ષર' છે–ક્ષર મૃત્યુ છે અને અક્ષર અમૃત છે. પ્રત્યેક પ્રાણીને માટે અક્ષરનું અસ્તિત્વ આવશ્યક છે. અક્ષર અથવા અમૃતના વિના આપણે જીવતા રહી શકીએ નહીં.

વૈદિક પરિભાષામાં આયુષ્યની સંજ્ઞા અમૃત છે. તે આયુષ્ય ક્ષણ, મુહૂર્ત, દિવસ, રાત્રી, પક્ષ, માસ વગેરે કાળવિભાગોના રૂપમાં આપણને પ્રાપ્ત થાય છે. આ બધા કાળખંડોના મળવાથી આપણું જીવન અમર બની રહે છે. આથી આયુષ્ય એ જ અમૃત છે. જો એક ક્ષણની પછી બીજી ક્ષણ આપણને પ્રાપ્ત ન થાય તો જીવન સમાપ્ત થઈ જાય. તુલસીદાસજીએ ખૂબ ઉપયોગી વાત કહી છે કે કાળ એ ભગવાનનું ધનુષ છે. લવ, નિમેષ, વર્ષ વગેરે બાણો છે. આ કાળરૂપી ધનુષ સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર ચાલી રહ્યું છે. એનાં બાણો જેમ જેમ આપણને વીંધે છે, તેમ તેમ આપણે આયુષ્ય પ્રાપ્ત કરીએ છીએ અને જીવતા રહીએ છીએ. પરંતુ પ્રકૃતિનું એવું વિધાન છે કે અમૃતના પેટમાં મૃત્યુ અને મૃત્યુના પેટમાં અમૃતનો નિવાસ છે. આ વાતને એમ કહેવામાં આવે છે કે જીવનના ચક્રમાં અડધો ભાગ અમૃતનો છે અને અડધો ભાગ મૃત્યુનો છે. અમૃત અને મૃત્યુ, દેવો અને ભૂતો, સ્વર્ગ અને પૃથિવી બન્ને અવિનાભૂત છે, તેઓ એકબીજા વિના કદી રહી શકતાં નથી. બન્નેના મળવાથી જીવનનું ચક્ર સદા ફરતું રહે છે. આ ઘૂમી રહેલા ચક્રને જ વૈદિક ભાષામાં બ્રહ્મચક્ર કહેવામાં આવે છે.

આ પ્રમાણે જીવનમાં જે અમૃતનો અંશ છે, તેમાં જ બધી મીઠાશ છે. તેને જ 'સોમ' અથવા 'મધુ' કહે છે. જે દૈવી અંશ હોય છે તેમાં માધુર્ય રહે છે. પરંતુ ભૂતો વિના તે માધુર્યનો આસ્વાદ મળી શકતો નથી. ઉદાહરણરૂપે: જે વૈશ્વાનર અગ્નિ અથવા જઠરાગ્નિ છે તેમાં જ વાસ્તવિક આસ્વાદનની શક્તિ છે. પરંતુ તેના આસ્વાદનને માટે–અનુભવને માટે ભૌતિક અન્નની પણ આવશ્યકતા છે. આ જ નિયમ બધા જ વિષયો માટે છે. મનુષ્યને દરેક વખતે અમૃતની આવશ્યકતા છે. અમૃતના વિના જીવન જ સંભવતું નથી. અમૃતને જ આનંદ કહે છે. જો આપણી અંદર અને બહાર આનંદનું અસ્તિત્વ ન હોય તો જીવનનું વહન જ અટકી જાય. વિષયો દ્વારા પ્રાપ્ત થનારું સુખ પણ આનંદનો જ સીમિત અનુભવ છે. મનુષ્ય જો કોઈ પણ ઉપાય વડે આનંદના આ સ્થૂલ કેન્દ્રને આથી વિશેષ સૂક્ષ્મ બનાવી શકે અને એના સ્રોતને ઊંચો લઈ જઈ શકે તો એને એવો આનંદ મળી શકે કે જે કદી ખંડિત થતો નથી, ક્ષીણ થતો નથી, જેને સ્વર્ગનું સુખ કહી શકાય.

મનુષ્યની રચનામાં, મર્ત્ય અને અમૃત આ બે અંશો ઉપર બતાવવામાં આવ્યા છે. આમાં પાંચ ભૂતોનું નામ મર્ત્ય કહેવાય છે અને પ્રાણ તથા મન આ બંનેનું નામ અમૃત છે. મન, પ્રાણ અને પાંચ ભૂતો, આ ત્રણેના મળવાથી માનવની રચના થાય છે. આ જ

સોનું, રૂપું અને તાંબાનાં ત્રણ પુર–નગર છે. આ ત્રણે પુરોને જે પોતાના એક બાણથી વીંધે છે, તે જ ત્રિપુરારિ શંકર છે. એક બાણથી વીંધવાનો અર્થ એ છે કે આ ત્રણેને એક જ સૂત્રમાં પરોવીને રાખવામાં આવે અર્થાત્ તેમની વૃત્તિઓ અને ક્રિયાઓ એકબીજાથી સંગત હોય, પરસ્પરવિરોધી ન હોય. વાસ્તવિક રીતે મનની કલ્પનાથી, પ્રાણની શક્તિથી અને ભૂતોના ધરાતલ પર પ્રત્યેક કાર્ય કરવામાં આવે છે. મન જ અમૃત દેવ છે. સર્વથી અધિક ઐશ્વર્યશાળી હોવાને લીધે તેને ઇદ્ર કહેવામાં આવે છે. ઋગ્વેદમાં ઇંદ્રને મનસ્વાન દેવ કહેવામાં આવ્યો છે. મનરૂપ દેવની જેટલી કલ્પના અથવા રચના છે, તે અમરાવતી છે. પ્રત્યેક વ્યક્તિનું જીવન એ તેની પોતાની અમરાવતી છે. આ એવા રાષ્ટ્રનું રાજનગર છે કે જેને કોઈ પણ વ્યક્તિ પોતાને માટે નિર્માણ કરે છે. કયા ઇંદ્રની અમરાવતી આજ સુધીમાં પૂરેપૂરી બની શકી છે? મનમાં નવા નવા સંકલ્પો ઊભા થતા રહે છે અને આપણે અમરાવતીનાં નવાં નવાં રૂપો રચવામાં લાગી જઈએ છીએ.

બ્રહ્મવૈવર્તપુરાણમાં એક સુંદર વાત કહી છે: એક વાર દેવો અને અસુરોમાં યુદ્ધ થયું. દેવતાઓ અને ઇંદ્રને સ્વર્ગ છોડવું પડ્યું. અસુરોએ એનો વિધ્વંસ કરી નાખ્યો. તે પછી અંતમાં દેવો વિજયી થયા અને તેઓ સ્વર્ગમાં પાછા ફર્યા. હવે ઇંદ્રને અમરાવતી ફરીથી બનાવવાની ઇચ્છા થઈ. તેણે મય નામના શિલ્પીને પોતાના મનની ઇચ્છા કહી. મયે ઇંદ્રના મનની ઇચ્છા પ્રમાણેની અમરાવતી બનાવી. મય જ્યારે આ નગરી બનાવતો હતો તે દરમિયાન ઇંદ્રના મનમાં નવી કલ્પના થઈ અને ઇંદ્રે મયને ફરી તેવા નિર્માણની આજ્ઞા કરી. મયે ફરીથી તે પ્રમાણેનો પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ ઇંદ્રની કલ્પનામાં અમરાવતીનું નવું નવું સ્વરૂપ આવતું જ રહ્યું. આથી થાકીને મયે પોતાના સૌથી મોટા ગુરુ વિશ્વકર્મા બ્રહ્માને આ સ્થિતિ જણાવી. બ્રહ્માએ ઇંદ્રને બોલાવ્યો. એ વખતે તેમની આગળ જાણે નદીનો પ્રવાહ વહી રહ્યો હોય તેમ કીડીઓની એક મોટી હારમાળા ચાલી જતી દેખાઈ. બ્રહ્માએ ઇંદ્રને પૂછ્યું: 'તમે જાણો છો કે આ બધી કીડીઓ કોણ છે?' ઇંદ્રને કંઈ સમજાયું નહીં. ત્યારે બ્રહ્માએ કહ્યું: 'હે ઇંદ્ર, તમે જે આ કીડીઓને જોઈ રહ્યા છો, તેમાંની દરેક કીડી પોતાના કોઈ પૂર્વજન્મમાં ઇંદ્ર તરીકે રહી ચૂકી છે. આનું નામ જ સંસાર અનંત છે. આવા સંસારમાં તમે પોતાની અમરાવતીને દેશ અને કાળની મર્યાદામાં રચો. તે સિવાય તો અહીં કોઈ પણ વસ્તુનો અંત નથી. એથી નવી નવી કલ્પનાને અનુસરવા જતાં તો કોઈ સ્થિર સ્વરૂપવાળી અમરાવતી રચી શકાશે જ નહીં.' બ્રહ્માજીના આ વચનોથી ઇંદ્રને સાચું જ્ઞાન થયું.

પ્રત્યેક મનુષ્ય ઇંદ્ર છે અને જન્મથી મૃત્યુ સુધી તેની સાથે તેની અમરાવતી પણ છે. જેમ સ્વર્ગમાં કલ્પવૃક્ષ છે તેવી જ રીતે આ જીવનમાં મનરૂપી કલ્પવૃક્ષ ફૂલતુંફાલતું રહે છે. તે જ અમરાવતીની સાચી સમૃદ્ધિ અને અમૃતશક્તિ છે. અમરાવતી અર્થાત્ સ્વર્ગમાં નિવાસ એ પ્રત્યેક મનુષ્યનો અધિકાર છે. પરંતુ તેને માટે યોગ્ય સમજણ હોવી જોઈએ. આપણે ત્રિશંકુની પેઠે સદેહે સ્વર્ગ જવા ચાહીએ છીએ, પરંતુ એ ભૂલી જઈએ છીએ કે પૃથ્વી પર જે સ્થૂલ ભોગોની તૃષ્ણાવાળા મનથી કામ ચાલે છે, તે જ મનથી સ્વર્ગમાં કામ ચાલી શકતું નથી. મનુષ્યને સ્થૂલ ભોગો જોઈએ છે, દેવોને નહીં. દેવોને માટે કહ્યું છે કે તેઓ નથી ખાતા કે નથી પીતા, તેઓ કેવળ જોઈને જ તૃપ્ત થઈ જાય છે. દેવોનું ભોજન અમૃત કહેવામાં આવે છે. ભૌતિક રૂપે જે ખાવાપીવામાં આવે છે, તેનાથી થયેલી તૃપ્તિનો થોડા સમય પછી અંત આવી જાય છે. પરંતુ અમૃતના ભોજનથી થયેલી તૃપ્તિનો કદી ક્ષય થતો નથી. તે તૃપ્તિમાં વાસનાઓ મટી જાય છે. તે જ સ્વર્ગની સ્થિતિ છે.

★

જ્ઞાનયોગ

સ્વામીશ્રી અદ્વૈતાનંદજી

વિશ્વમાં જે કાંઈ સ્થાવર–જંગમરૂપે છે, તે પરમાત્મા વડે આચ્છાદિત કરવા યોગ્ય છે. આ પરમાત્માથી કોઈ ઉત્કૃષ્ટ નથી, કોઈ અણુતર નથી, મહત્તર નથી. આ પરમાત્મા જ સમગ્ર વિશ્વનો નિશ્ચલ આધાર છે. તે સર્વ મુખવાળા, સર્વ મસ્તકવાળા, સર્વવ્યાપક, સર્વ પ્રાણીઓની બુદ્ધિરૂપી ગુહામાં સ્થિત છે. જગતની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લયમાં સમર્થ છે. જગતના નિયંતા છે, પ્રકાશરૂપ અને અવિનાશી છે. જે આ સર્વ દેખાય છે, જે ભૂતકાળમાં હતું, જે ભવિષ્યમાં હશે તે પરમાત્મા જ છે. તે હાથપગરહિત છતાં દૂર ગમન કરનાર, સર્વનું ગ્રહણ કરનાર છે, નેત્રરહિત છતાં જુએ છે, કાનરહિત છતાં સર્વ સાંભળે છે, મનરહિત છતાં જાણવા યોગ્યને જાણે છે. તેનો જાણનાર કોઈ નથી. તે મહાન કહેવાય છે. કારણ કે સર્વત્ર પૂર્ણ છે; દેશ, કાળ, વસ્તુના પરિચ્છેદથી રહિત છે. જે આ પરબ્રહ્મને તેના સમગ્ર સ્વરૂપમાં અનુભવે છે, જે તેની સાથે તાદાત્મ્યસંબંધ બાંધે છે, તે જ મૃત્યુનું ઉલ્લંઘન કરી શકે છે, અવિદ્યાના પાશમાંથી મુક્ત થાય છે, સુખદુઃખનાં દ્વંદ્વોમાંથી છૂટો થાય છે, અને આ સંસારમાં માયાધીશ તરીકે વિહાર કરે છે. અન્ય સર્વ પ્રાણીઓ, સરિતાના પૂરના પ્રવાહમાં તણાતાં તણખલાંઓની માફક આમતેમ ઘસડાયા કરે છે.

પ્રત્યેક યોગમાર્ગનો હેતુ પરમાત્માને તેના વિશુદ્ધ સ્વરૂપમાં ઓળખવાનો અને જીવિત દ્વારા તેનો આવિર્ભાવ કરવાનો છે. વાસ્તવિક દૃષ્ટિએ જોતાં સમસ્ત પ્રકૃતિની સર્વ ક્રિયાઓ યોગરૂપે જ છે. સર્વ પ્રાણીઓને ક્રમશઃ અંતિમ લક્ષ્ય તરફ લઈ જવાં એ જ તેનો ઉદ્દેશ છે. યોગશાસ્ત્રની પરિભાષામાં ભોગ અને અપવર્ગ માટે જ પ્રકૃતિનું સર્જન કરવામાં આવ્યું છે. વિવેકયુક્ત માનવ પ્રકૃતિના આ કાર્યમાં સભાન સાથ આપી શકે છે, અને આખુંય જીવન યોગમય બનાવી શકે છે. આધ્યાત્મિકતા અને વ્યવહાર વચ્ચે ભેદ પાડનારી દૃષ્ટિ એકતરફી છે, પરમાત્મા પોતે પોતાના અસલ સ્વરૂપમાં રહીને જ આ સંસારચક્રનું નિયમન કરે છે.

માનવ જ્યાં સુધી પ્રકૃતિને આધીન છે ત્યાં સુધા તેનાં કરણોની સહાય લઈને જ તેણે તેનાથી પર જવાનો પ્રયાસ કરવાનો છે. મન અને શરીર આત્માનાં માધ્યમો છે. પરમાત્મા સાથે અભેદ અનુભવવા માટે આપણને જે માર્ગ અનુકૂળ લાગે તેનો સહારો લઈ શકીએ. હઠયોગ સ્થૂળ શરીરથી શરૂઆત કરે છે, આસન અને પ્રાણાયામની ક્રિયાઓને આ માર્ગમાં ખાસ મહત્ત્વ આપવામાં આવે છે. રાજયોગમાં આસન અને પ્રાણાયામને ગૌણ સ્થાન આપવામાં આવે છે. અને ચિત્તનિરોધને અગત્ય આપવામાં આવે છે. કર્મ, ભક્તિ અને જ્ઞાનમાર્ગમાં ચિત્તની ત્રણ શક્તિઓનો આશ્રય લેવામાં આવે છે. બુદ્ધિપ્રધાન માટે જ્ઞાનમાર્ગ, ભાવનાપ્રધાન માટે ભક્તિમાર્ગ અને ક્રિયાપ્રધાન માટે કર્મમાર્ગ. આમાંથી જે શક્તિનું પ્રાધાન્ય હોય, તેને અગ્રસ્થાન આપવામાં આવે છે; પણ મનની બીજી શક્તિઓની અવહેલના કરવામાં આવતી નથી. કારણ કે માનવમન એક અને અવિભાજ્ય છે. જ્ઞાનમાર્ગી જ્યારે જ્ઞાનનો પ્રચાર કરે છે ત્યારે તે કર્મયોગી થાય છે, ભક્તિમાર્ગમાં પણ ભક્ત જ્યારે ભજનકીર્તન દ્વારા ધર્મનો પ્રચાર કરે છે ત્યારે તે પણ કર્મ જ કરે છે. મનની બે ક્રિયાઓ હોય છે: અંતર્મુખી અને બહિર્મુખી. જ્યારે મન આત્માભિમુખ થાય ત્યારે ભક્તિ, જ્ઞાન, યોગ કહેવાય અને બહિર્મુખ થાય ત્યારે કર્મ

કહેવાય. કર્મયોગી પણ જ્યારે ભક્તિ કરે, નિદિધ્યાસન કરે, યોગ કરે ત્યારે તે ભક્તિ, જ્ઞાન અને યોગમાર્ગનું અનુસરણ કરે છે. આ બધા માર્ગો એકબીજાના પૂરક છે, પરસ્પરવિરોધી નથી.

આધુનિક યુગ સમન્વયનો છે. બુદ્ધિવાદની કસોટીમાથી સર્વ ક્રિયાઓને આજે પસાર થવાનું છે. અંધશ્રદ્ધાનો આ જમાનો નથી. સમન્વય એટલે બધા યોગમાર્ગોનો ખીચડો નહિ પણ સર્વ માર્ગોની ક્રિયાઓમાંથી સામાન્ય તત્ત્વો તારવી કાઢી તેમની ગોઠવણી એવી રીતે કરવી કે જીવનમાં એકદેશીયતા આવી ન જાય, પણ સમગ્ર જીવનને યોગમય બનાવી શકાય, અને કર્મનો ત્યાગ કર્યા વિના પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરી શકાય. સ્વપ્રકૃતિ પ્રમાણે હઠયોગને, ચિત્તનિરોધને, બુદ્ધિને, ભાવનાને, કર્મને, અગ્રસ્થાન આપી શકાય. પ્રસ્થાનબિંદુ તરીકે તેનો સ્વીકાર થઈ શકે. પણ લક્ષ્ય પૂર્ણયોગનું હોવું જોઈએ, એકાંગી મુક્તિનું નહિ.

અત્યારે આપણા દેશમાં પ્રચલિત જ્ઞાન માર્ગમા એવી માન્યતા પ્રવર્તે છે કે કર્મનો ત્યાગ કર્યા વિના જ્ઞાનની પ્રાપ્તિ શક્ય જ નથી. તેમાં જ્ઞેય પણ નિર્ગુણ (કેવળ) બ્રહ્મ જ છે; શાંત, નિષ્ક્રિય, નિરપેક્ષ બ્રહ્મની સક્રિય અવસ્થાઓનો આ અનુભવમાં સમાવેશ કરવામાં આવતો નથી; કારણ કે તેમને મિથ્યા, અર્થહીન ગણવામાં આવે છે. શરૂઆતમાં ચિત્તની શુદ્ધિ માટે કર્મની છૂટ આપવામાં આવે છે, પણ તે થયા પછી તો કર્મનો ત્યાગ કરવો જ જોઈએ, એમ માનવામાં આવે છે. કર્મ દ્વારા મુક્તિ શક્ય જ નથી, તેમ કર્મમાં સતત મંડ્યા રહેવું એ જ્ઞાનના અંતિમ લક્ષ્ય સાથે સુસંગત નથી એવું કેટલાએક ધારે છે. આ જ્ઞાનયોગની પ્રક્રિયામાં બહિરંગ સાધનોમાં, વિવેક, વૈરાગ્ય, શમ, દમ, ઉપરતિ, તિતિક્ષા, શ્રદ્ધા, સમાધાન અને મુમુક્ષુત્વને સ્થાન આપવામાં આવે છે. વિવેક એટલે નિત્ય અને અનિત્ય વસ્તુ વચ્ચેનો ભેદ મનમાં ઠસાવવો તે. બ્રહ્મ નિત્ય છે, શાશ્વત છે, નિર્વિકાર છે, સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ છે, ને જગત બ્રહ્મનો વિવર્ત હોવાથી મિથ્યા છે, આવો જ નિશ્ચય તે વિવેક. પોતાના પિંડથી માંડીને બ્રહ્માંડ પર્યંતના વિનાશી પદાર્થો માટે રાગનો ત્યાગ તે વૈરાગ્ય. નિરાકાર બ્રહ્મના સ્વરૂપમાં મનની નિગ્રહ કરેલી સ્થિતિ તે શમ. કર્મેંદ્રિયોને અને જ્ઞાનેંદ્રિયોને, તેમના વિષયોમાથી ઉપરામ કરીને પોતપોતાના ગોલકોમા સ્થિર કરવી તે દમ. શમ માનસિક છે, દમ બાહ્ય છે. વૃત્તિઓને પદાર્થોનો આકાર ન લેવા દેવો તે ઉપરતિ. સર્વ પ્રકારના ક્લેશોને શાંત ચિત્તથી વિજ્ઞાપન કર્યા વિના સહન કરવા તે તિતિક્ષા. શાસ્ત્રો અને મહાન પુરુષોનાં વાક્યોમાં અડગ વિશ્વાસ અને તે પ્રમાણે વર્તન કરવાનો નિશ્ચય તે શ્રદ્ધા. સદા, સર્વદા, નિષ્કલંક, વિશુદ્ધ, શાશ્વત બ્રહ્મમાં બુદ્ધિને સ્થિર કરવી તે સમાધાન. સ્થૂલ, સૂક્ષ્મ અને કારણદેહમાં અહંતાનો ત્યાગ કરીને આત્માનુસંધાન કરવાની તીવ્ર ઉત્કંઠા તે મુમુક્ષુત્વ.

આ બહારનુ સાધન. અંતરંગ સાધનમાં શ્રવણ, મનન, નિદિધ્યાસન, આર્ષ ગ્રંથોનું શ્રવણ અથવા અધ્યયન કરવું, પછી તેનુ મનન કરવું, તેમાંથી કેટલું સનાતન છે અને કેટલું આગંતુક છે તેનો તર્ક કરી નિર્ણય કરવો. (કારણ કે પ્રત્યેક શાસ્ત્રમાં બે પ્રકારનાં સત્યો વિશેષ હોય છે: શાશ્વત અને, સામયિક. તત્કાલીન સત્યો પરિવર્તનશીલ હોવાથી તેમાં દેશકાલાનુસાર ફેરફાર થયા કર છે.) નિત્ય સત્યના સ્વરૂપ વિષે નિર્ણય થયા પછી તેના રહસ્યમાં, મર્મમાં પ્રવેશ કરવાનો પ્રયત્ન તે નિદિધ્યાસન, ચિત્તના વિજાતીય પ્રવાહને રોકી તેને સજાતીય પ્રવાહ તરફ વાળવું તે નિદિધ્યાસન. 'હું આત્મા છું, નિરાકાર છું, નિર્વિકાર છું, સચ્ચિદાનંદસ્વરૂપ છું,' આની અનુભૂતિ માટે સતત પ્રયાસ તે નિદિધ્યાસન. આવો નિરંતર અભ્યાસ અવિદ્યાના સર્વ કાર્યોને, વિક્ષેપોને દૂર કરે છે અને જીવને પરમાત્મામા (નિર્ગુણ બ્રહ્મમાં) સ્થાપિત કરે છે. આ જ સામાન્ય

રીતે સન્માર્ગનો આશય ગણાય છે. આ સાધનાથી પ્રકૃતિના બંધનમાંથી મુક્તિ મળે છે એ નિઃશંક છે, પણ પ્રકૃતિ અને આત્મા વચ્ચેનો સંબંધ તૂટી જાય છે, આત્મા પ્રકૃતિનું નિરૂપણ કરી શકતો નથી, કરવાનો પ્રયત્ન પણ કરતો નથી; કારણ કે પ્રકૃતિને ઇંદ્રજાળ અર્થાત્ મિથ્યા ગણવામાં આવે છે. પૂર્ણયોગના અનુયાયીઓને આ વિચાર માન્ય નથી. તેઓ પ્રકૃતિના બંધનમાંથી મુક્તિ ઉપરાંત તેના ઉપર આધિપત્ય મેળવવામાં માને છે, પ્રકૃતિના નવનિર્માણમાં માને છે. પ્રકૃતિની લીલામાં મુક્ત સ્વાધીન આત્મા તરીકે ભાગ લેવામાં માને છે. આ યોગની પ્રક્રિયામાં જ્ઞાનમાર્ગને અને તેના આદર્શને વધારે વિસ્તૃત બનાવવામાં આવે છે. આત્મા–પરમાત્મા માયાથી અલિપ્ત છે. તદુપરાંત માયાધીશ પણ છે, માયાનું નિયમન પણ કરે છે.

જ્ઞાન દ્વારા (વિવેક–વિચાર દ્વારા) પૂર્ણયોગના આદર્શમાં જ્ઞેય પરમાત્મા છે, પરબ્રહ્મ છે, પણ આ પરમતત્ત્વનાં બે સ્વરૂપો છે: નિષ્કલ, સકલ. તે બંનેનું જ્ઞાન સંપાદન કરવાનો આમાં આશય હોય છે.

જગત જેવું આપણી ઇંદ્રિયોને દેખાય છે તેવું નથી. જે પરમ વાસ્તવિકતા છે તેનું પ્રતીક છે. આપણું સર્વ જ્ઞાન સાપેક્ષ છે, અપૂર્ણ છે, એ સત્ય તો સર્વમાન્ય છે. આપણી બુદ્ધિને આ અધકચરા જ્ઞાનથી સંતોષ થતો નથી તે જ બતાવી આપે છે કે બુદ્ધિ દ્વારા મેળવેલું જ્ઞાન સીમિત છે. આપણી બુદ્ધિને વિમળ બનાવી, તેને સ્થિર કરી, તેની સહાયથી તેનાથી પર જે જ્ઞાનનું અસ્તિત્વ સદાને માટે છે જ, તેની આપણે અનુભૂતિ કરવાની છે.

આ પરમ વ્યાપક ચૈતન્ય વ્યક્તિઓના કે વિશ્વના અસ્તિત્વથી પરિમિત થતું નથી. એ મનથી, વાણીથી અગોચર છે, નામરૂપોથી પર છે, નામરૂપોનું અધિષ્ઠાન છે તથા ભિન્ન ભિન્ન નામરૂપો પણ પોતે જ ધારણ કરે છે, તેને આપણે એક કહી શકીએ નહિ; કારણ કે અનેકત્વ તેનું જ સ્વરૂપ છે. તેમ અનેક પણ કહી શકીએ નહિ; કારણ કે અનેકત્વની અંદર તે સૂત્રની માફક રહેલું છે; સમગ્ર વિશ્વના વિવિધ પદાર્થો, પ્રાણીઓ તેના અનંત સ્વરૂપમાં રહેલાં છે. તેની હયાતી વિના આ સંસારનું અસ્તિત્વ શક્ય જ નથી. તે ગુણરહિત છે છતાં અનેક ગુણમય છે. પ્રત્યેક વ્યક્તિમાં જીવરૂપે, વિશ્વમાં અંતર્યામીરૂપે, ક્ષર સ્વરૂપે, અક્ષર સ્વરૂપે, વિશ્વાતીત સ્વરૂપે, નિરાકાર અને સાકાર સ્વરૂપે તે જ તત્ત્વ છે. તે જ આત્મા છે, બ્રહ્મ છે, ભગવાન છે, પરમાત્મા છે, પુરુષોત્તમ છે, સર્વસ્વરૂપ છે, સર્વમય છે.

આત્મા જેવી રીતે વિશ્વલીલાનો સ્વીકાર કરે છે તેવી રીતે પૂર્ણયોગમાં જ્ઞાની વિશ્વજીવનનો અંગીકાર કરે છે. આ જ્ઞાન સંપાદન કરવા માટે આપણે શરૂઆત પિંડથી કરીએ કે બ્રહ્માંડથી (બ્રહ્માંડનું નિરીક્ષણ કરીને), આ વસ્તુ મહત્ત્વની નથી, કારણ કે બુદ્ધિના કાર્યની શરૂઆત ગમે ત્યાંથી થઈ શકે. બુદ્ધિની ક્રિયા બે પ્રકારની હોય છે: પૃથક્કરણાત્મક અને સમન્વયાત્મક. જ્ઞાનયોગમાં આપણે બુદ્ધિનો આશ્રય લઈને બુદ્ધિની પર જવાનું છે, તેના મૂળમાં પ્રવેશ કરવાનો છે. જ્ઞાનમાર્ગને અંતે વિશ્વજીવનનો ત્યાગ થવો જ જોઈએ અને જ્યારે અપરોક્ષ જ્ઞાન થાય ત્યારે સમગ્ર વિશ્વ જ્ઞાનીની દૃષ્ટિમાંથી અદશ્ય થવું જ જોઈએ, એવો કોઈ નિયમ નથી. સમ્યક્ જ્ઞાનમાં આત્મા સમસ્ત વિશ્વને પોતાની અંદર પોતાના સ્પંદન તરીકે અનુભવે છે અને પોને આ સ્મરણથી નિર્લેપ રહે છે. શ્રી ગીતાજીમાં પ્રતિપાદન કરવામાં આવ્યું છે કે, 'જે મનુષ્ય સર્વની અંદર મને જુએ છે, જે સર્વને મારામાં જુએ છે, જે સર્વને મારા રૂપે જ જુએ છે, તે જ ખરો જ્ઞાની છે. જ્ઞાનપ્રાપ્તિનો હેતુ સર્વગ્રાહી હોવો જોઈએ. તેમાં બ્રહ્મના નિર્ગુણ સ્વરૂપનો અને તેના આવિર્ભાવોનો પણ સમાવેશ થવો જોઈએ. સર્વ સ્થળે, સર્વ સ્થિતિમાં, વિશ્વમાં એકતા છે, અખંડિતતા છે. માનવનું અવિદ્યાગ્રસ્ત મન ભેદ ઊભા કરે છે. જીવન્મુક્ત જ્ઞાની

કર્મો કરવા છતાં પણ આ એકતાના અનુભવથી વંચિત થતો નથી. પરમાત્મા વિશ્વની પર છે, તેની સાથે વિશ્વની લીલામાં પણ તે જ છે. તેનું નિયંત્રણ પણ ને જ કરે છે.

જીવનનું લક્ષ્ય આપણે સર્વોત્કૃષ્ટ રાખવું જોઈએ. બુદ્ધિને વધારે તીક્ષ્ણ બનાવીને ક્રિયાશક્તિનો વિકાસ કરી તેને વધારે સામર્થ્યશાળી બનાવીને અથવા હૃદયને વિશાળ કરીને, જીવિતને સંયમી બનાવીને નીતિમય જીવન ગાળવામાં જ માનવદેહની સાર્થકતા સિદ્ધ થતી નથી. આ બધી નિમ્ન કોટિની પૂર્ણતા છે, માનુષી છે, તેમાં સાત્ત્વિક અહંકાર રહી જાય છે તેથી પ્રકૃતિનું દાસત્વ રહે છે, મનમાં અભાવક્ષોભ, ભય, અશાંતિ રહે છે. જ્યાં સુધી પરિમિતતા હોય, અપૂર્ણતા હોય ત્યાં સુધી માનવમનમાં અતૃપ્તિ રહેવાની જ, આગળ વધવાની ધગશ રહેવાની જ. માનવબુદ્ધિને ઇંદ્રિયોથી પર એવા નિત્ય તત્ત્વનું અસ્તિત્વ સ્વીકારવાની આવશ્યકતા અનિવાર્ય લાગે છે. આના અપરોક્ષ જ્ઞાન માટે ભૌતિક વિદ્યાઓમાં કામમાં આવતાં સાધનોનો ઉપયોગ થઈ શકે નહિ. સ્થૂલ સૃષ્ટિમાં જે પદાર્થો છે તેનું જ્ઞાન મેળવવા માટે આપણને પરમાત્માએ મન તથા તેની સૂક્ષ્મ ઇંદ્રિયો ઉપરાંત સ્થૂલ શરીરમાં ગોલકો આપ્યા છે. સૂક્ષ્મ વસ્તુઓનું જ્ઞાન સૂક્ષ્મ ઇંદ્રિયો દ્વારા મેળવી શકાય છે; પણ જેની સાથે આપણો એકતાનો સંબંધ છે, તેનું જ્ઞાન તો તાદાત્મ્યસંબંધથી જ સંપાદન થઈ શકે છે. તેથી યૌગિક જ્ઞાનમાં મન, બુદ્ધિ, અહંકાર વગેરે સર્વ કરણોની પર જવાની જરૂરિયાત રહે છે.

કર્મયોગી ક્રિયાશક્તિનો સહારો લઈને ધ્યેય તરફ આગેકૂચ કરે છે, ભક્ત ભાવનાશક્તિનો અને જ્ઞાનયોગી વિવેક અને વિચારશક્તિનો ઉપયોગ કરે છે. આ સાધનાનું કાર્ય નકારાત્મક છે, અંતરાયો દૂર કરવાનું છે, અપરોક્ષ જ્ઞાન માટે અંતઃકરણને તૈયાર કરવાનું છે, આત્મા સિવાયના અન્ય પદાર્થો વિનાશી છે એ વિચાર મનમાં સ્થિર કરવાનું છે, મનને અનાસક્ત અને વિશુદ્ધ કરવાનું છે. ચિત્ત સાત્ત્વિક થાય છે એટલે આપોઆપ જ 'ઋતંભરા પ્રજ્ઞા'નો ઉદય થાય છે.

આપણને આપણા યથાર્થ સ્વરૂપનું જ્ઞાન થતું નથી, કારણ કે આપણામાં પશુબુદ્ધિનું, દેહબુદ્ધિનું પ્રાધાન્ય છે. આપણે એટલે આપણો સ્થૂલ દેહ એ ખ્યાલ અણુવિકસિત જીવોમાં એવો રૂઢ થઈ ગયેલો હોય છે કે તેમને શરીર અને તેની જરૂરિયાતો અને તેના ભોગોનો જ સતત વિચાર આવ્યા કરે છે. આનું સાધન હાલના જમાનામાં દ્રવ્ય હોવાથી, ગમે તે પ્રકારે તેનું ઉપાર્જન કરીને તેનો સંગ્રહ કરવામાં જ જીવનની ઇતિકર્તવ્યતા સમજે છે. આવા દરિદ્ર મનુષ્યોને કવિસમ્રાટ કાલિદાસ પશુઓની સાથે સરખાવે છે. જેઓ સાહિત્ય, કળા વગેરેના ઉચ્ચ સંસ્કારોથી રહિત હોય છે તેઓ મનુષ્યનું નામ ધારણ કરવાને યોગ્ય નથી, એવું તેમનું મંતવ્ય છે. જેમનામાં મનનો ઉત્કર્ષ થયો હોય, જેમને જ્ઞાન સંપાદન કરવામાં (સાહિત્ય-કળા, નૃત્ય, સંગીત, ચિત્ર, શિલ્પ, સ્થાપત્ય વગેરેમાં) રસ હોય તેઓ જ ખરી રીતે મનુષ્ય સંજ્ઞાની યોગ્યતા ધરાવે છે. આમાં જ મનોમય પ્રાણી(મનુષ્ય)ની વિશિષ્ટતા છે. આહાર, નિદ્રા, રતિભોગ વગેરે શરીરના ભોગોમાં મનુષ્ય અને પશુ વચ્ચે સમાનતા હોય છે. કેવળ પશુકોટિના જીવન કરતાં આ પ્રકારનું જીવન ઉચ્ચતર ગણાય. આનાથી વધારે શ્રેષ્ઠ કોટિના મનુષ્યમાં મુમુક્ષુત્વની, અમરત્વની તાલાવેલી હોય છે.

આત્માનો સાક્ષાત્કાર એટલે સંશય વિનાની પ્રતીતિ કે આપણે મન અને શરીરથી અલગ છીએ અને આત્મા છીએ. આ અનુભૂતિમાં કક્ષાઓ હોય છે. બ્રહ્મવિચાર દ્વારા બ્રહ્માકારવૃત્તિને સ્થિર કરવાનો પ્રયત્ન કરવાથી જ્યારે આપણું મન શુદ્ધ અને શાંત થાય છે, તેની વ્યગ્રતા શમી જાય છે, ત્યારે પ્રથમ આપણને સાત્ત્વિક મન દ્વારા બ્રહ્મના સ્વરૂપની ઝાંખી થાય છે. આને આપણે દૃષ્ટિનું નામ આપી શકીએ. આ એક પ્રકારનો અનુભવ તો છે જ, પણ તે મન દ્વારા છે, વૃત્તિજ્ઞાન છે. તેમાં

ઐક્યની અનુભૂતિ નથી, સ્વરૂપજ્ઞાન નથી. આવો અનુભવ એક ક્ષણ માટે પણ થયા પછી માનવમનને બ્રહ્મના અસ્તિત્વ વિષે શંકા રહેતી નથી. પછી તેને બુદ્ધિનો ઉપયોગ કરીને અનુભવ કરવાની જરૂરિયાત રહેતી નથી. પછી તો પ્રત્યક્ષ જ્ઞાનની એકબીજાથી ચઢિયાતી ભૂમિકાઓમાંથી જ તેણે પસાર થવાનું રહે છે. શરૂઆતમાં આવું આલોચન થયા પછી મન તેનાથી વિમુખ થઈ જાય છે. પણ તેની સ્મૃતિ મનમાં કાયમ રહે છે અને તેથી આ દૃષ્ટિ સ્થાયી, ગહન અને વ્યાપક કરવાના કાર્યમાં પ્રોત્સાહન મળે છે.

આંતરિક દૃષ્ટિ પ્રાથમિક સોપાન છે, ત્યાર બાદ આ અનુભવને વધારે સઘન અને વિશાળ બનાવવાનો રહે છે. સમષ્ટિમાં, સર્વ સ્વરૂપોમાં, ઘાટોમાં, આપણી અંદર તેમ સર્વ પદાર્થોની અંદર પરમાત્માનું અસ્તિત્વ છે, જગતમાં જે જે શક્તિઓ કાર્ય કરી રહી છે તે સર્વ પરમાત્માની જ છે; પરમાત્માનાં પ્રેમ, આનંદ, સૌંદર્ય સર્વત્ર પ્રસરી રહેલાં છે, એવી પ્રતીતિ પણ આપણે કરવાની છે. છેવટે આપણે આપણા જીવનની આત્મા સાથે આધ્યાત્મિક, માનસિક, શારીરિક સર્વ ક્ષેત્રોમાં સંપૂર્ણ એકતા અનુભવવાની છે. દ્રષ્ટા અને દૃશ્ય, અનુભવ કરનાર અને અનુભવજન્ય વસ્તુ, જ્ઞાતા અને જ્ઞેય, આ ભેદ પણ નાબૂદ કરવાનો છે. 'હું બ્રહ્મ છું' તથા 'જે છે તે સર્વ બ્રહ્મ જ છે' એવું અપરોક્ષ જ્ઞાન મેળવવાનું છે.

વિવેક અને વિચાર દ્વારા જ્ઞાનયોગી આ સમ્યક્ જ્ઞાન માટે, અદ્વૈતના અનુભવ માટે, પ્રયત્ન કરે છે. આ તેની વિશિષ્ટતા છે. અધ્યયન, મનન, તર્ક, નિદિધ્યાસન આ સાધનો છે. આ સાધના દ્વારા પૂર્ણયોગમાં બ્રહ્મનાં નિષ્કલ અને સકલ બન્ને સ્વરૂપોનું જ્ઞાન મેળવવાનો આશય હોય છે. આમાં કર્મના ત્યાગની આવશ્યકતા રહેતી નથી. કારણ કે જ્યારે જ્ઞાનયોગી પુસ્તકો લખે છે, પ્રવચનો કરે છે, ત્યારે તે કર્મ જ કરે છે અને તે વખતે તેણે (સાક્ષીભાવ, સમદૃષ્ટિ, સમતા, અનાસક્તિ, કર્મકૌશલ્ય, ફળાભિલાષાનો ત્યાગ વગેરે) કર્મયોગના સિદ્ધાંતોનું પાલન કરવું પડે છે. શરૂઆતથી જ નિદિધ્યાસન, બ્રહ્મના સમગ્ર સ્વરૂપ ઉપર એકાગ્રતા, અને પ્રચાર વગેરે કર્મ આ બન્ને પદ્ધતિઓનો આશ્રય લઈને બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર થઈ શકે છે. અને આ અનુભૂતિ પછી પણ કર્મત્યાગની આવશ્યકતા રહેતી નથી.

પૂર્ણયોગમાં સાક્ષાત્કાર પછી આત્માની શક્તિથી મન, પ્રાણ અને શરીરનું રૂપાંતર કરવાનું હોય છે. પ્રચલિત જ્ઞાનયોગમાં શારીર પૂર્ણતા ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવતું નથી, તેમ મનની બાબતમાં પણ બ્રહ્મના નિર્ગુણ સ્વરૂપ ઉપર સ્થિર કરવાની શક્તિ કેળવીને જ સંતોષ માનવામાં આવે છે. પૂર્ણયોગનો આશય સમ્યક્ જ્ઞાન તથા સમસ્ત જીવનની પરિપૂર્ણતા છે. દિવ્ય જીવનનું આ ભૂમિમાં, શરીરમાં પ્રકટીકરણ છે. પરમાત્મા સાથે એકતા સ્થાપી આત્માની શક્તિનું આવાહન શરીરોના નવનિર્માણ માટે કરવાનું આવશ્યક છે.

શરૂઆતથી જ જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મ ત્રણેય શક્તિનો ઉપયોગ કરવાનો હોય છે. જેનું પ્રાધાન્ય હોય તેનો વિશેષ પ્રમાણમાં સહારો લેવામાં આવે છે. મનમાં અમુક તત્ત્વની અધિકતાને લીધે, આપણે યોગને જુદાં જુદાં નામો આપીએ છીએ.

જ્ઞાન દ્વારા (વિવેક, વિચાર દ્વારા) પૂર્ણયોગ, ભક્તિ દ્વારા પૂર્ણયોગ, અથવા કર્મ દ્વારા પૂર્ણયોગ, અથવા રાજયોગ દ્વારા પૂર્ણયોગમાં પ્રકૃતિનાં સર્વ કરણોની સર્વાંગીણ પૂર્ણતા ઉપર ખાસ ભાર મૂકવામાં આવે છે. આપણે પરમાત્માની લીલામાં સજાગ કેન્દ્ર તરીકે કાર્ય કરવાનું છે અને તે માટે બે વસ્તુઓની અપરિહાર્ય જરૂરિયાત છે: એક, આત્માના સમગ્ર સ્વરૂપની અનુભૂતિ અને બીજી; મન-પ્રાણ–શરીર–રૂપી હથિયારોની આત્માની શક્તિથી પૂર્ણતા.

★

ઉપાસના

અધ્યાપક શ્રી બેચરદાસ દોશી

આપણા દેશમાં 'ઉપાસના' શબ્દ ઘણો પ્રચલિત છે. 'ઉપ+આસના' એ રીતે બે શબ્દો ભેગા થવાથી આ શબ્દ બનેલ છે. 'ઉપ' એટલે પાસે અને 'આસના' એટલે બેસવુ. જે પ્રવૃત્તિમા ઘણા વખત સુધી પાસે બેસી રહેવાની ક્રિયા ચાલતી હોય તે પ્રવૃત્તિનું નામ 'ઉપાસના' છે. વિદ્યોપાસના, ધનોપાસના, ધર્મોપાસના અને સ્વામી ઉપાસના તથા ઈશ્વરોપાસના, આમ વિવિધ પ્રકારની ઉપાસનાઓ વર્તમાનમાં પ્રચલિત છે. ઉપાસના કરનારો કોઈ પણ મનુષ્ય ઉપાસનાના પરિણામને પામવાનો પ્રયત્ન કરતો હોય છે. ઉપાસના બરાબર પ્રામાણિકપણે શરીર ને ચિત્તને સ્પર્શે એ રીતે કરવામા આવે તો તેનું પરિણામ આવ્યા સિવાય રહેતુ નથી. ઉપાસના શરીરને સ્પર્શે એટલે શરીર દ્વારા તેનું બરાબર આચરણ થાય અને ચિત્તને સ્પર્શે એટલે ચિત્તમાં તે બરાબર ઠસેલી હોય, સમજાયેલી હોય. જે ક્રિયા ચિત્તમા બરાબર સમજપૂર્વક ઠસેલી હોય તે ક્રિયા શરીરને જરૂર સ્પર્શવાની જ, એટલે શરીર દ્વારા આચરાવાની. જે ક્રિયા ચિત્તમાં બરાબર સમજપૂર્વક ઠસેલી ન હોય તે ક્રિયા કદાચ બાહ્ય રીતે શરીર દ્વારા દેખાવની દૃષ્ટિએ કરવામાં આવે તોપણ તેનું પરિણામ જેવુ અને જેટલું જોઈએ તેટલું અને તેવુ આવતુ નથી. જેમ કે કોઈ નોકર પૈસા મેળવવાની દૃષ્ટિએ કોઈ શેઠની ઉપાસના કરતો હોય. અહીં ઉપાસના એટલે શેઠની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તવાનું, શેઠની નજરમાં રહીને કામ કરવાનુ અથવા શેઠની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તવાનુ સમજવુ. હવે જો આ નોકર શેઠ તરફ અણગમો રાખે, દ્રોહી જેવુ વર્તન કરે, આજ્ઞા વા ઇચ્છા પ્રમાણે ન વર્તે તો તે કદી પણ પોતે ધાર્યા પ્રમાણેનો લાભ મેળવી શકવાનો નથી, ત્યારે જે નોકર પોતાના શેઠ તરફ ખરેખર સદ્ભાવ રાખે છે, તેને લાભ થાય તેમ વર્તે છે, ભલે પોતાને સહન કરવું પડે પણ શેઠને હાનિ ન થવી જોઈએ એવી કર્તવ્યનિષ્ઠાથી વર્તે છે, સમયનો બગાડ કરતો નથી તેમ દિલ કે શરીરની ચોરી કરતો નથી અને બરાબર તનમન દઈને કામ કરે છે તે અલ્પકાળમાં જ ધાર્યા કરતાં સારો લાભ મેળવે છે, એ આજે પણ અનુભવસિદ્ધ હકીકત છે. આ રીતે વર્તનાર નોકરની બુદ્ધિ પણ વિકસિત થાય છે અને તે જોખમી કામને પણ બરાબર પહોંચી વળે છે. પરિણામે તે વખત જતા નોકર મટીને શેઠની પદવીએ પહોચે છે.

જે વિદ્યાર્થી વિદ્યાની ઉપાસના કરવા પ્રવૃત્તિ કરે છે તે નિશાળે કે કૉલેજમા જાય તેટલુ બસ નથી, તેની પાસે સારાં ઘણા પાઠ્યપુસ્તકો હોય તે પણ પૂરતું નથી, તેની પાસે ઇડીપેન વગેરે પણ સાધનો પ્રમાણમા વધારે હોય તે પણ પર્યાપ્ત નથી. જો તેનું મન વિદ્યા તરફ અભિરુચિવાળું ન હોય, અધ્યાપક તરફ વિનયયુક્ત વર્તનવાળું ન હોય અને શીખવાના વિષયને બરાબર સમજવાની તૈયારીવાળું તેનુ મન એકાગ્ર ન હોય. એ વિદ્યાર્થીનું મન વિદ્યાથી થતા લાભને બરાબર સમજતું હોય, વિનયવૃત્તિ તેનામાં હોય અને શીખવાના વિષયને સ્થિર ચિત્તે સમજી તે અંગે મનનચિંતન કરવાની તેની માનસિક તૈયારી હોય તો કોઈ પણ વિષયનો અભ્યાસ કરનાર વિદ્યાર્થી તે વિષયનો ઉત્તમ નિષ્ણાત થઈ શકે છે. તે વિષય અંગે વિવેચન કરવાની, પ્રબંધો લખવાની તથા બીજાને પ્રયોગો કરીને

ઉપર જણાવેલા અનેક દેવોની તથા દેવીઓની ઉપાસના કરવાનું કામ સરસ છે, લગીરે ખોટું અથવા અનુચિત નથી. પણ જેમ સ્વામીની ઉપાસના કરનારો, વિદ્યાની ઉપાસના કરનારો અને ધનની ઉપાસના કરનારો પોતાનો ઉદ્દેશ સ્પષ્ટ સમજે છે અને એમ સમજીને બરાબર નિષ્ઠાથી અને પ્રમાણિકતા સાથે ઉપાસના કરે તો જ લાભ મેળવે છે, તેમ આ દેવ અને દેવીઓની ઉપાસના વિશે પણ બરાબર સમજવાનું છે.

પહેલાં તો એ ઉપાસકો તે તે દેવોની કે દેવીઓની ઉપાસના જોકે તેમની કુલપરંપરામા ઊતરી આવેલી હોવાથી પોતે તે ચલાવે છે એમ તેઓ સમજે છે અને તે અંગે પોતાનો શું ઉદ્દેશ છે એ વિશે સ્પષ્ટ ભાન કે સમજણ તેમને હોતી નથી, એ વસ્તુ વિશેષ વિચારવા જેવી છે.

કોઈ પણ પ્રવૃત્તિ દુન્યવી હોય યા આધ્યાત્મિક હોય ને શરૂ કરતા પહેલાં દરેક પ્રવૃત્તિ કરનારે પોતાનો ઉદ્દેશ સ્પષ્ટ સમજવો જોઈએ, એ જરૂરનું છે. એમ નહીં કરવામાં આવે તો તે ઉપાસના માત્ર સાદા ફેરા જેવી જ રહેવાની છે. તેમાંથી કોઈ જાતની પ્રેરણા મળવાનો સંભવ નથી, અને એમ હોવાથી જીવનની પ્રક્રિયામાં કશો જ ફેર પડવાનો નથી. આને પરિણામે એવી ઉદ્દેશહીન ઉપાસના કશું જ ફળ આપવા સમર્થ નથી, એટલું જ નહીં પણ ઉદ્દેશહીન આંધળી ઉપાસના ઘણી વાર અનર્થ પણ પેદા કરે છે અને મનુષ્યજીવનની બરબાદીનું કારણ અથવા નાસ્તિક વૃત્તિનું કારણ બની જાય છે.

જ્યાં સુધી માણસ બાળક હોય, ઢીંગલા-ઢીંગલીની રમતો કરતો હોય અને જ્યાં સુધી કોઈ જાતની વ્યાવહારિક બુદ્ધિનો વિકાસ ન થયો હોય ત્યાં સુધી તો એવી આંધળી અથવા નિરુદ્દેશ ઉપાસના ભલે ચાલતી રહે અને એ રીતે એ ક્ષમ્ય પણ ગણાય, પરંતુ જ્યારે મનુષ્ય કાર્ય–અકાર્ય સમજવાની વયે પહોંચે, પોતાની બીજી બધી પ્રવૃત્તિઓની સાધનાના ઉદ્દેશો નક્કી કરી શકવા જેટલી બુદ્ધિ ધરાવે અને મોટાં મોટાં સાહસો કરી મોટા મોટા લાભો–પ્રતિષ્ઠા મેળવવા સુધીની શક્તિ ધરાવતો થાય ત્યારે પણ તે તે દેવ–દેવીઓની આંધળી ઉપાસના જ ચાલુ રાખે અને કોઈ જાતના ઉદ્દેશ વિશે પોતાનો નિર્ણય નક્કી ન કરે, તો તે પોતાની જાતને ઠગતો હોય છે અથવા ધાર્મિકતાનો ડોળ કરતો હોય છે, અને આ પરિસ્થિતિમાં તે ગમે તે ઉત્તમોત્તમ મનાતા દેવની ઉપાસના કરતો હોય તોપણ તેનો લાભ તેને જીવનમાં કે જીવન પછી પણ કશો જ મળવાનો નથી એ હકીકત નિશ્ચિત છે.

પેલી ત્રણ ઉપાસનાઓમાં તો જેમની જેમની ઉપાસના કરવાની છે તે આપણને પ્રત્યક્ષ છે, તેનાં સાધનો નજર ઉપર છે, એ સાધનાની–ઉપાસનાની પ્રક્રિયા આપણને લાભ થાય એ દૃષ્ટિએ આપણે યોજી શકવા વિચાર કરી શકીએ છીએ અને ધાર્યો લાભ ન થાય તો પ્રક્રિયામાં કોઈ ભૂલ હોવી જોઈએ એવો વિચાર કરીને જાગૃતિ સાથે પ્રક્રિયાને બદલી શકીએ છીએ, પણ એ ત્રણે ઉપાસનામાં આપણો હેતુ તદ્દન સ્પષ્ટ હોય છે, એથી જ આમ બની શકે છે. જ્યારે આપણે અમુક અમુક દેવ–દેવીઓની ઉપાસના કરીએ છીએ ત્યારે એ દેવોમાંની કોઈ વ્યક્તિ આપણને પ્રત્યક્ષ નથી, એટલું જ નહીં પણ કેટલાક દેવ–દેવીઓ પૌરાણિક છે. જેઓ ઈશ્વરને વિશ્વંભર, જગન્નિયંતા માનનારા છે, તેઓ ઈશ્વરને નિરાકાર અને સર્વવ્યાપક માને છે. આવો ઈશ્વર તો સર્વત્ર છે એટલે એની ઉપાસના સામાન્ય મતિવાળા કેમ કરીને કરી શકે ? જેનો કોઈ આકાર નથી, જેનું કોઈ પરિમાણ નથી તેની ઉપાસના કરવાનું ભારે અશક્ય છે. એટલે અનુભવી જ્ઞાની આચાર્યોએ તે ઈશ્વરનાં અમુક સ્ફુલિંગો કલ્પ્યાં અને તેમનાં નામ રામ, કૃષ્ણ, હનુમાન, ભદ્રકાળી, અંબાજી વગેરે રાખ્યાં. એટલું જ નહિ એ સુલિંગોનાં માનવ જેવાં જીવનચરિત્રો પણ

આપણી સામે રજૂ કર્યાં, અને નિરાકાર નિરંજન વ્યાપક એવા ઈશ્વરની ઉપાસનાનો માર્ગ આપણા જેવા પૃથક્કરણ ન કરી શકે તેવી પ્રવાહપતિત વૃત્તિવાળાઓ માટે ઘણો જ સરળ કરી આપ્યો. જેમનાં અંતરચક્ષુ ખીલેલ છે, પૃથક્કરણશક્તિ જાગૃત છે અને જેઓ જગતને જ ઈશ્વરનું રૂપ સમજી શકે છે, તેમને માટે મંદિરો કે મૂર્તિઓની અપેક્ષા ઓછી છે. તેઓ તો એક પુષ્પ જોઈને ઈશ્વરને સમજી શકે છે, ભરઉનાળામાં લીલાંછમ જેવાં અને પુષ્પોથી લચી રહેલાં વૃક્ષોને જોઈને ઈશ્વરને સમજી શકે છે; માણસને જોઈને, પશુને જોઈને, ગંગાને, હિમાલયને, જ્વાળામુખીને અને ધરતીકંપ વગેરેને જોઈને ઈશ્વરનું સાંનિધ્ય અનુભવી શકે છે, પણ જેઓ આવા નથી અને ઉપર જણાવ્યા તેવા પ્રવાહપતિત પરંપરાને અનુસરનારા છે છતાં વ્યવહારુ બુદ્ધિવાળા છે, સારાસારને સમજી શકનારા છે, તેમને માટે ઉક્ત સ્ફુલિંગોની કલ્પના અને તે કલ્પના દ્વારા તેમની અમુક આકારની મૂર્તિઓ સ્થાપિત કરી નિરાકાર નિરંજન ઈશ્વરની ઉપાસનાનો માર્ગ લોકહિતૈષી ઋષિમુનિઓએ ઘણો જ સરળ કરી આપેલ છે. ઉક્ત દેવોમાં કેટલાક ઐતિહાસિક છે અને તેઓ રામ, કૃષ્ણ, હનુમાન જેવા માનવરૂપે ઇતિહાસકાળમાં થઈ ગયા તેમના જીવનને અનુસારે આકારોને કલ્પી તેમની મૂર્તિઓ સ્થાપી તેમની ઉપાસનાનો માર્ગ પણ તે તે આચાર્યોએ સરળ કરી આપ્યો. જેમ ઈશ્વર નિરાકાર છે, તેથી તેની ઉપાસના કેમ થઈ શકે, એ એક પ્રશ્ન હતો, તેમ બુદ્ધ વગેરે અત્યારે તો નિરાકાર જ છે, અને આપણી સામે વિદ્યમાન નથી, તેથી તેમની ઉપાસના પણ કેમ કરીને કરવી એ અંગે પણ પ્રશ્ન જ હતો. આ બન્ને પ્રશ્નોનો ખુલાસો આપણા પૂર્વપુરુષોએ કરી આપેલ છે. આનું નામ સગુણોપાસના કહેવાય. હનુમાન બ્રહ્મચારી હતા, અસાધારણ વિનયી હતા, ભક્ત હતા, વજ્ર જેવી કાયાવાળા હતા. અભિમાન વગરના હતા. જેઓ હનુમાનની ઉપાસના કરનારા છે તેમનાં મનમાં હનુમાનના પવિત્ર જીવનનો, તેમની ભક્તિયુક્ત વૃત્તિનો, તેમના અખંડ બ્રહ્મચર્યનો અને તેમની બજરંગતાનો એટલે વજ્રાંગતા અર્થાત્ વજ્ર જેવી કાયાનો ખ્યાલ સતત રહેવો જોઈએ. આવા ખ્યાલવાળો હનુમાનનો ઉપાસક માયકાંગલો, બીકણ, પવિત્રતારહિત, ભક્તવૃત્તિ વિનાનો કેમ કરીને રહી શકે? બેત્રણ કલાક સિનેમા જોનારના મન ઉપર તેની છાપ રહેતી હોય તો નિરંતર હનુમંત ભગવાન પાસે જનારાના મન ઉપર તેમના જીવનની, તેમના વ્યવહારની અને તેમની પવિત્રતાની છાપ કેમ ન બેસે? ઉપાસના એટલે પાસે બેસવાની પ્રવૃત્તિ અર્થાત્ જેઓ શ્રીહનુમંત પાસે નિયત બેસનારા છે તેમનું ચાલુ જીવન જરૂર પરિવર્તન પામવું જોઈએ. જો આમ ન થાય અને જેવું ઘરેડમાં છે એવું જ જીવન ચાલતું રહે તો પછી ઉપાસના અને અનુપાસનામાં ફેર ક્યાં રહ્યો? ઉપાસના એક પ્રકારનો સત્સંગ છે. નિરંતર સત્સંગ થતો હોય છતાં તેની છાપ આપણા મનમાં ન ઊપસે તેમ આપણા શરીર દ્વારા તેનું આચરણ ન થાય તો સમજવું કે આ ઉપાસનાના આપણા ઉદ્દેશમાં ક્યાંક ભૂલ છે અથવા ઉપાસનાની પ્રક્રિયામાં ક્યાંક ભૂલ છે અથવા ઉપાસના માટે જે માહિતી મેળવવી જોઈએ તે મેળવી શકાઈ નથી. તેમ માનસિક અને શારીરિક તૈયારી થઈ શકી નથી. બાકી, જેઓ શ્રીહનુમંતની, શ્રીરામચંદ્રની, શ્રીકૃષ્ણની કે બુદ્ધ વગેરેની ઉપાસના કરનારા છે તેઓ બળવંત, પિતૃભક્ત, ભ્રાતૃસ્નેહી, કોઈ જાતની લાલચ વિના સત્કર્મ કરનારા અને પોતાના અંતરંગ શત્રુઓ કામ, ક્રોધ, લોભ, મદ, મોહ વગેરે ઉપર વિજય મેળવનારા બનવા જોઈએ. ભલે ધીરે ધીરે તેઓ પોતાના ઉપાસ્ય જેવા બને, પણ પ્રત્યક્ષ જીવનમાં એક એવી સ્થિતિ જરૂર આવી જવી જોઈએ કે તેઓ પોતાના ઉપાસ્યની ઘણા નિકટ આવી જવા જોઈએ.

તે જ પ્રમાણે જેઓ દુષ્ટોના નિગ્રહ કરનારી અને સજ્જનોનુ રક્ષણ કરનારી મહાશક્તિરૂપ દેવીઓની ઉપાસના કરનારા છે, તેઓમા પણ દુષ્ટતા કેમ કરીને ટકી શકે? સમસ્ત બ્રહ્માંડ ઉપર પ્રભુત્વ રાખવાવાળી એવી શક્તિના અખૂટ ખજાનારૂપ વિધવિધ દેવીઓના ઉપાસકો જો પોતે જ નબળા હોય, દુષ્ટતામા રાચતા હોય, લાલચુ, લોભી અને અન્યાયકારી તથા વિશ્વાસઘાતી હોય તો પછી એમની દેવીઓની ઉપાસનાને ને એમને સો ગાઉનુ છેટુ છે, એમ જ માનવુ જોઈએ. એટલું જ નહિ પણ જો આવા ઉપાસકો પોતાના જીવનવહેણને જેમ છે તેમ જ ટકાવી રાખવા મથે એટલે પોતાના અન્યાયકારી વલણને, પરપીડકવૃત્તિને અને વિશ્વાસઘાતની વૃત્તિને જ વળગી રહે તો ખરેખર તે મહાદેવીઓ તેમનો જ નિગ્રહ કરીને તેમને પાસરા કરશે એ એમની ઉપાસનાનુ પરિણામ જરૂર એક કાળે આવવું જોઈએ. બાકી એ મહાશક્તિઓ પોતાના ઉપાસકોની ચાલુ અન્યાયપરાયણ વગેરે પ્રકારની સ્થિતિ નાળિયેર ચડાવવાથી કે ધૂપદીપ યા નૈવેદ્ય ચડાવવાથી કે રૂપિયો–પૈસો નાખવાથી ચલવી લે વા સહી લે એમ તો ત્રિકાળે બનવાનું નથી, એ ચોક્કસ છે. ઉપાસના માટે ઉપાસના ઉપરાત બીજા અનેક શબ્દો વપરાયેલ છે. પરિચર્યા, સેવા, ભક્તિ, પૂજા, પ્રસાદના, શુશ્રૂષા, આરાધના, ઉપાસ્તિ, વરિવસ્યા, ઉપચાર અને પરીષ્ટિ. તાત્પર્ય એ છે કે, જેમ આપણે ધનની, સ્વામીની અને વિદ્યાની ઉપાસનાને સર્વાંગી અથવા થોડેઘણે અંશે આપણા પ્રત્યક્ષ જીવનમા સફળ બનેલી જોઈએ છીએ, તેમ પૂર્વોક્ત દેવ–દેવીઓની ઉપાસના પણ આપણા પ્રત્યક્ષ જીવનમા જ સફળ બનતી આપણે અનુભવવી એ ખ્યાલ અગત્યનો છે પણ આમ કેમ બનતુ નથી? અને આવી પ્રવાહપતિતતા કેમ ચાલી રહી છે?

આપણે ત્યા જે વિવિધ દેવ–દેવીઓની ઉપાસનાઓ ચાલી રહેલ છે, તેમાંની એક ઉપાસના અનુચિત છે વા ખોટી છે વા અસંયત છે, એમ કદી કોઈએ સમજવાનું નથી તથા જે રીતે પ્રવાહપતિત આ ઉપાસનાઓ ચાલી રહેલ છે તે પણ નિષ્ફળ છે યા અનર્થકારી છે, એમ પણ ધારવાનું નથી, પરંતુ એ ઉપાસનાઓ કેમ બરાબર તેના ખરા અર્થમા સફળ બને, જીવતા જ આપણે એમની સફળતાનો અનુભવ કેમ કરીને કરી શકીએ એ અંગે જ પ્રયત્નપૂર્વક વિચારવાનું છે. જ્યારે બાળક નિશાળે બેસે કે તરત જ કંઈ આકડા માડતા કે વાચતાં–લખતા શીખી જતો નથી, પણ વખત જતા તે જરૂર આંકડા માડતા અને વાંચતા–લખતા શીખી જાય છે. શરૂશરૂમા તો બાળક પાટી ઉપર માત્ર લીટા કાઢે છે, અને તે પણ સીધા નહિ પણ આડા અવળા. તેમ આ પ્રવાહપતિત ઉપાસનાનું પણ બનેલ છે, એટલે પ્રવાહપતિત ઉપાસના ઉપાસનાની પ્રથમ ભૂમિકા છે, અને વાસ્તવિક ઉપાસનાનું પ્રથમ પગથિયુ છે. હવે આગળના પગથિયાઓ ઉપર કેમ કરીને ચડાય અને તે અંગે શુ વિચારવું જોઈએ અને કેવો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ એ જ હકીકત તરફ ધ્યાન દોરવાનું છે.

★

નાના નરેન્દ્રને જ્યારે સિનેમા જોવા જવુ હોય ત્યારે તે બા પાસે હા પડાવવા હંમેશા તેના મોટાભાઈને જ કહેતો

એક વખત આવી જ રીતે બાની પરવાનગી મેળવી આપવા માટે તેણે તેના મોટાભાઈને કહ્યુ, ત્યારે તેના મોટાભાઈએ તેને કહ્યુ, 'દરેક વખતે તું મને જ શા માટે આગળ કરે છે? તું પોતે જ કેમ પૂછી લેતો નથી? તે જેવી મારી બા છે તેવી તારી પણ છે'

'—પણ મારા કરતા બા સાથે તમારી વધારે વર્ષની ઓળખાણ છે.'

મહર્ષિ મહીદાસ અને જાબાલ

શ્રી રઘુનાથ બ્રહ્મભટ્ટ

મહીદાસ એટલે પૃથ્વીના દાસ. પૃથ્વીના વરદાનથી એમને દિવ્ય જ્ઞાન પ્રાપ્ત થયું એટલે એમણે પોતાનું નામ મહીદાસ રાખ્યું.

બ્રાહ્મણ પિતા અને શૂદ્ર માતાથી એમનો જન્મ. એક ઋષિ ઇતરા નામની શૂદ્ર કન્યાના પ્રેમમાં પડ્યા. એને પત્નીનો અધિકાર આપ્યો. એણે એક દિવ્ય કાંતિમાન પુત્રને જન્મ આપ્યો. એક પ્રસંગે ઋષિ યજ્ઞકાર્યમાં ગયા ત્યાં પોતાની બ્રાહ્મણ પત્નીના પુત્રોને ખોળામાં બેસાડી લાડ લડાવવા લાગ્યા અને મહીદાસની સામે પણ ન જોયું. પુત્ર માતા ઇતરા પાસે જઈ રડવા લાગ્યો. ઇતરા શુદ્ધ પતિવ્રતા હતી. એણે માતા વસુંધરાની આરાધના કરી. વસુંધરા પ્રસન્ન થયાં. ઇતરાએ પોતાનો પુત્ર સંપૂર્ણ બ્રહ્મજ્ઞાની બની વિશુદ્ધ બ્રાહ્મણત્વ પામે એવી પ્રાર્થના કરી. વસુંધરાએ પુત્રના મસ્તકે હાથ મૂકયો. એને 'સર્વ ઋષિકુમારોમાં શ્રેષ્ઠ થા' એવું વરદાન આપ્યું. વિશેષમાં કહ્યું, 'તું બ્રાહ્મણ વાઙ્મયનો દ્રષ્ટા પણ થઈશ.' દિવ્ય વરદાનથી 'अग्नि वैं देवान्' એ મંત્રથી શરૂ થતા અને 'स्तृणुते स्तृणुते' એ મંત્રથી અંત પામતા ચાળીસ અધ્યાયોના બ્રાહ્મણોની એને સ્વયંભૂ સ્ફુરણાઓ થવા માંડી.

આ ગ્રંથને એણે માતા ઇતરાના નામ પરથી 'ઐતરેય બ્રાહ્મણ' એવું નામ આપ્યું. અને ઋષિઓ એને પણ 'મહીદાસ–ઐતરેય' એ ઉપનામથી બોલાવવા લાગ્યા. એ રીતે એ 'મહીદાસ–ઐતરેય' બન્યા, જે નામ આજ સુધી પ્રચલિત છે.

આ વાત સાયણાચાર્યે ઐતરેય બ્રાહ્મણના ભાષ્યના ઉપોદ્‌ઘાતમાં લખી છે. આ ઋષિની ઉત્પત્તિ લગભગ સાવર્ણિ મન્વંતરમાં હશે એમ અનુમાન કરવું પડે છે. કારણ, વર્ણાશ્રમો સાવર્ણિ મનુના સમયમાં સ્થપાયા. એટલે એ મન્વંતર સાવર્ણિ મન્વંતર કહેવાયો.

આ રીતે મહીદાસ ઐતરેય પણ અન્ય બ્રહ્મર્ષિઓની માફક શાખાપ્રવર્તક ઋષિ ગણાયા.

ઋગ્વેદ શાખાનું ઐતરેય આરણ્યક અને ત્રણ અધ્યાયનું ઐતરેય ઉપનિષદ એમની દિવ્ય ભેટ તરીકે વ્યવહારમાં આવ્યાં.

યાજ્ઞવલ્કયને જેમ સૂર્યે વેદ ભણાવ્યા તેમ મહીદાસને પૃથ્વીએ વેદ ભણાવ્યા. મહાભૂતો અને આકાશી તત્ત્વો સાથે આ રીતે મંત્રદ્રષ્ટાઓનો ઘનિષ્ઠ સંપર્ક. એના પશ્ચાદ્ ભાગમાં ભવ્ય સૃષ્ટિવિજ્ઞાનનું રહસ્ય છુપાયેલું પડ્યું છે, એ વાત સિદ્ધ થાય છે. આ ઋષિનું આયુષ્ય ૧૧૬ વર્ષનું હતું એમ છાંદોગ્ય ઉપનિષદ પરથી સમજાય છે. ચોવીસ વર્ષ બ્રહ્મચર્યનાં, ચુંમાળીસ વર્ષ કર્માનુષ્ઠાન કરતાં ગૃહસ્થાશ્રમપાલન અને છેલ્લાં અડતાળીસ, વાનપ્રસ્થ બની તપશ્ચર્યામાં ગાળ્યાં.

આ સમયમાં એમણે ઐતરેય બ્રાહ્મણ અને આરણ્યકની રચના કરી હશે. અધિભૂત શાસ્ત્રને મહીદાસ અનુભવને આધારે પ્રમાણ ગણે છે. પ્રત્યક્ષ ભૌતિક જગત જડ અને અજડ પદાર્થોનું બન્યું છે. એમાં લોકસૃષ્ટિનો સમાવેશ છે.

મહીદાસ કહેતા, 'મારી જ્ઞાનશક્તિ જેટલી દેવતા સંબંધી છે એટલી જ વિશ્વ અને આત્મા સંબંધમાં પણ છે. હું પાંચ પ્રકારનો 'ઉકથ' છું. એટલે પંચભૂતોના વિશિષ્ટ

શરીરમાં પ્રકટ રહું છુ. આ પંચભૂતમાત્રામાં પ્રજ્ઞાના યોગ વડે હું જીવરૂપે ભાસું છું. આ પંચભૂતોને પ્રાણતત્ત્વ સંઘાતના રૂપમા કબજે રાખે છે. જલ અને પૃથ્વી મૂર્ત અન્ન જેવાં છે. તેજ અને વાયુ અન્નનો વિપાક કરનારાં સાધનો છે. અને આકાશ જાણે કે એનુ આધારપાત્ર છે. આ પંચતત્ત્વોનું વિશિષ્ટ રૂપ તે જ આપણો માનવદેહ.' આ વાત પાછળથી ખૂબ જ વ્યાપક બની છે. પણ એનુ પ્રથમ સંશોધન મહીદાસે જ કરેલું જણાય છે.

એમણે પંચતત્ત્વોના વિશિષ્ટ સ્વરૂપ એવા આપણા દેહને 'ઉક્થ' એવુ નામ પણ આપેલું છે. એના સમર્થનમા આગળ એ કહે છે કે જે કાર્યમાં છે તે કારણમાં છે અને જે કારણમા છે તે કાર્યમાં છે. એ ન્યાયે જે પિતામાં છે તે પુત્રમાં છે અને જે પુત્રમા છે તે પિતામાં છે. આ કાર્યકારણસંબંધ અનાદિ છે. એટલે જે પિંડમાં છે તે બ્રહ્માડમાં છે. જે બ્રહ્માડમાં છે તે પિંડમાં છે. દૃષ્ટિ–સૃષ્ટિવાદ, વ્યષ્ટિ–સમષ્ટિવાદ, બિંબ–પ્રતિબિંબવાદ, બધા વાદો આને જ આભારી છે.

'ममैवांशो जीवलोके जीवभूतः सनातनः' એ ગીતાવાક્ય પણ અહીંથી જ નીકળ્યું છે. આને વધુ દૃષ્ટાંતથી સ્પષ્ટ કરીએ તો ચોમાસામાં હજારો ખાડાખાબોચિયાં પાણીથી ભરાયેલાં હોય છે. આકાશમાં રહેલો સૂર્ય બધામાં એક જ સાથે પ્રતિબિંબરૂપે ભાસનો હોય છે. જે ખાડાનું જળ સુકાયું તેમાં બિંબ અદૃશ્ય થયું. પાછું પાણી ભરાય તો બિંબ પ્રતિબિંબસ્વરૂપે ભાસે. દેહ નષ્ટ થાય તો આ રીતે આત્મસૂર્ય હોવા છતાં ન દેખાય. આનું જ નામ મૃત્યુ. આનું જ નામ અગ્નિ–વિસ્ફુલિંગ ન્યાય, બિંબ–પ્રતિબિંબવાદ.

મહીદાસ બીજી એક વાત સ્પષ્ટ કરે છે: સાધ્ય, સાધક અને સાધન, કાર્ય અને કરણનો સંઘાત અને જીવ–આ બધી વસ્તુઓ ભિન્ન નથી, પણ એક જ વસ્તુનાં વિશિષ્ટ પરિણામો છે. એથી જડ પદાર્થ અને ચૈતન્યયુક્ત પદાર્થ એક જ ગોત્રી છે. અસ્તિ, ભાતિ અને પ્રિય એ સ્વરૂપોમાં અસ્તિ અને ભાતિ તો જડમાં છે જ.

મહીદાસ પુરુષને મૂલ વસ્તુના પ્રકટરૂપે માને છે. વસ્તુની કારણ અવસ્થાને એ મૂલ કહે છે અને કાર્યને તુલ કહે છે. જગત, દેહ અને જીવ એ ત્રિપુટી વ્યવહારમાં સત્ય છે, અને એક જ વસ્તુનાં એ ભિન્નભિન્ન નામો છે. આ રીતે મૂલાવિદ્યા અને તુલાવિદ્યાના ભેદો કહેનાર પ્રથમ મહર્ષિ મહીદાસ ઐતરેય છે.

શરીરાદિના અભિમાની આત્માના વિકાસની પદ્ધતિ પર એમણે સારો એવો પ્રકાશ પાડ્યો છે. એ કહે છે: વૃક્ષો અને વનસ્પતિઓમાં જીવનરસ હોય છે એટલે એમાં પ્રાણનુ અસ્તિત્વ સમજાય છે. પરંતુ ચિત્તનો વિકાસ સંભવતો નથી. ઉચ્ચ પ્રકારનાં પ્રાણીઓમાં પ્રાણબલ અને જ્ઞાનબલ બન્ન હોય છે.

સૃષ્ટિરચનામાં મનુષ્યનું સ્થાન શા માટે સર્વોત્તમ છે, એના સમર્થનમાં એ કહે છે કે કાલે શું થશે એનુ મનુષ્યને ભાન હોય છે. એ સ્વર્ગ અને અપવર્ગના ભેદોને પિછાણે છે. મર્ત્ય હોવા છતાં અમરપદ પ્રાપ્ત કરી શકે છે, આથી મનુષ્યની પ્રજ્ઞા સર્વશ્રેષ્ઠ છે. બીજાં પ્રાણીઓમા ક્ષુધા–તૃષા જેટલું જ જ્ઞાન હોય છે. તેમને વાક્–ઇદ્રિય હોય છે, પરંતુ તેમની પાસે ભાષા અને વાચ્ય અર્થને કહેવાની શક્તિ હોતી નથી. તેમનામાં મન હોય છે, પણ પ્રજ્ઞા હોતી નથી. આ વાત ઐતરેય બ્રાહ્મણમાં સ્પષ્ટ કરેલી છે.

મહીદાસ સૃષ્ટિવિજ્ઞાનનો વિચાર કરે છે અને જાતિભેદમાં માને છે. છતાં સૃષ્ટિના બધા પદાર્થો પરસ્પર સંકલિત છે એમ પણ માને છે. સૂર્યને એ બ્રહ્માંડનો મહામણિ અને દેવરેતસ્ એટલે દેવવીર્ય કહે છે.

પૃથ્વીને ચતુર્વિધ ભૂતગ્રામની માતા

માતૃગોત્રીનો પરિહાસ કરવા લાગ્યા. ગુરુએ પરમ ઔદાર્ય દાખવી, બધાને કહ્યું : 'એ શુદ્ધ બ્રાહ્મણ છે. બ્રાહ્મણપુત્ર કદી અસત્ય બોલતો નથી. એનું સત્ય જ એના બ્રહ્મત્વની પ્રતીતિ છે. એ શુદ્ધ બ્રાહ્મણસંતાન છે. એટલે એને વિદ્યા આપવામાં વાંધો નથી.' એમ કહી ગુરુએ એને પણ બીજા વિદ્યાર્થીઓની હરોળમાં જ બેસાડ્યો. ગુરુઆજ્ઞા થતાં બધા એની સામે ઔદાર્ય અને આદરભાવથી જોતાં શીખ્યા.

સત્યકામ પ્રથમ વિદ્યાભ્યાસમાં જરા શિથિલ લાગ્યો. એટલે ગુરુએ એને એક આખલો અને થોડીક ગાયો આપી આશ્રમના ગોવાળનું કામ સોંપ્યું અને કહ્યું : 'આ ગાયોની સંખ્યા એક હજારની થાય ત્યારે આશ્રમે પાછો આવજે.'

વનજીવન, પ્રકૃતિનિરીક્ષણ, ગોમાતાઓનો સહવાસ, પંખીઓના કલરવ, ઝરણાંઓનાં મિષ્ટ ગાન અને વિવિધ ફળોના આસ્વાદે એના પ્રાણમાં કોઈ અનેરી ચેતના આણી. એનો મહાપ્રાણ જાગ્યો. એણે સ્વયંભુ વિચારણાથી અને ગુરુની પ્રચ્છન્ન કૃપાથી બ્રહ્મરૂપ તત્ત્વના ચાર પાદનો વિચાર કર્યો.

વાયુના સ્પંદન દ્વારા બ્રહ્મ સ્ફુરણતત્ત્વવાળું છે એવો એણે નિર્ણય કર્યો.

અગ્નિના સંપર્કે બ્રહ્મ અનંત છે, એવા નિશ્ચય પર એ આવ્યો.

આમ ઝીણવટથી વિચાર કરતાં એ બ્રહ્મના પરમ જ્યોતિર્મય સ્વરૂપને સમજી પિછાણી શક્યો અને જલચર પ્રાણીઓના સંપર્કથી તે બ્રહ્મ દેહધારી બનીને નાનાં સ્વરૂપો ધારી શકે છે, એ રહસ્યને પણ સમજ્યો.

આ પ્રમાણે પૂર્ણબ્રહ્મ સ્ફુરણવાન, પ્રકાશવાન, અનંત અને શરીરાદિ નામ–રૂપવાળું છે અને થઈ શકે છે, એવું પરોક્ષ જ્ઞાન તે સંપાદન કરી શક્યો.

એ સમયમાં ગાયો પણ હજારની સંખ્યામાં થઈ ગઈ. ગુરુઆજ્ઞા પ્રમાણે હજાર ગાયો લઈ એ ગુરુઆશ્રમે ગયો. ગુરુના ચરણોમાં એણે સાષ્ટાંગ પ્રણામ કર્યા. ગુરુ એના વદન પર બ્રહ્મજ્યોતિની ઝલક જોઈ શક્યા.

ગુરુએ કહ્યું : 'બેટા, તું બ્રહ્મવિદ્ શી રીતે થયો ?'

એણે નમ્રતાથી કહ્યું : 'પ્રકૃતિ આદ્યશક્તિ પ્રાણીમાત્રની માતા છે. એણે બાળક જાણી મારાં નયન સામે બ્રહ્મકોશ ખુલ્લો કર્યો. ઝરણાંઓએ, પંખીઓએ, સમીરલહરીઓએ, આદિત્યકિરણોએ મને બ્રહ્મ અને જગતના શાશ્વત નિયમોના પાઠો પઢાવ્યા.' શિષ્યોએ કહ્યું : 'ગુરુદેવ, વિદ્યા પ્રતિષ્ઠા (નિશ્ચયાત્મક સ્વરૂપ) તો ત્યારે જ પામે કે જ્યારે એ ગુરુએ ભણાવી હોય.'

આચાર્યે કહ્યું : 'માતા પ્રકૃતિથી મહાન વિદ્યાગુરુ કોણ છે ? હું એની વિદ્યાને અને એને અનુમોદન આપું છું.'

સમય જતાં સત્યકામ ગુરુપદે આવ્યો. એના શિષ્યોમાં ઉપકોશલ, કામલાયન એ મુખ્ય છે. જાબાલ શાખામાં આત્મવિદ્યાને ઉપાસના દ્વારા પ્રાપ્ત કરવાની એક અનોખી પદ્ધતિ છે. જાબાલ ઉપનિષદોમાં સંન્યાસ અને જ્ઞાનનું પ્રતિપાદન છે.

ભસ્મ જાબાલ, રુદ્રાક્ષ જાબાલ ઇત્યાદિમાં તો શૈવ મતની સ્પષ્ટ ઉપાસના છે, એટલે એના ઉપાસ્ય દેવતા ભગવાન શંકર હોય, એમ જણાય છે.

બ્રહ્મ સત્યે પ્રતિષ્ઠિત છે એ વ્યાખ્યા સત્યકામના ચારિત્ર્યથી ખૂબ જ ખ્યાતિ પામી છે.

આ રીતે બે શૂદ્રીપુત્રો મહીદાસ ઐતરેય અને સત્યકામ જાબાલનાં સ્થાનો પણ મહર્ષિઓમાં અને શાખાપ્રવર્તકોમાં છે, અને એ બંનેએ શુદ્ધ જ્ઞાનનિષ્ઠા અને પરમ પુરુષાર્થથી બ્રહ્મવર્ચસ પ્રાપ્ત કર્યું છે. એટલે બ્રાહ્મણ ગોત્રોમાં બંને ઋષિઓની પ્રતિષ્ઠા અગસ્ત્ય, અંગિરા, યાજ્ઞવલ્કય ઇત્યાદિ ઋષિઓની પ્રતિષ્ઠા જેટલી જ ઉજ્જ્વળ અને ઉન્નત છે.

* * *

ગુરુદેવો ભવ–ગુરુની આજ્ઞા માનવી

જનમેજય રાજાનો સર્પસત્ર

શ્રી ગુણવંતરાય આચાર્ય

[મહાભારત અને શ્રીમદ્ ભાગવતના વૃત્તાંતથી આ લેખમા થોડુ ક વેગળાપણુ છે, પણ કવિ-લેખકોના હાથે કંઈક ફેરફાર થાય જ એવો સાહિત્યક્ષેત્રમા અનુભવ છે સર્પયજ્ઞ એ માનવ માનવ વચ્ચેના વૈરભાવનુ ઇતિહાસમા જણાયલુ કરુણ પ્રકરણ છે એમ અહી બતાવ્યુ છે —તંત્રી]

હિંદુ સંસ્કૃતિ કહો, હિંદુ સંસ્કાર કહો, હિંદુ ધર્મ કહો–જે કહો તે–ત્રણેય શબ્દો એકબીજાના પર્યાય જેવા જ છે. એનું એક અમૂલ્ય અંગ–એનો અમૂલ્ય પાયો એની ગુરુપૂજા છે. ગુરુને દેવ સમા માનવા અને નિષેધને હમેશા પ્રમાણવો. ત્યા સુધી તમારી વિદ્યા ફળે નહિ. અને તમારી વિદ્યા ફળે નહિ તો એ વાઝણી રહે–એનો તમને કે તમારા સ્વજનોને કે તમારા સમાજને કે તમારા દેશને કશો જ લાભ ન થાય.

ગુરુઆજ્ઞાપાલનના તો ઉદાહરણો હિંદુ સંસ્કૃતિમા પગલે પગલે મળશે. પરંતુ એનુ સર્વોત્તમ ઉદાહરણ તો છે રાજા જનમેજયનો સર્પસત્ર. એ સર્પસત્રને આજ પણ એક એક હિંદુ કારણ વગર યાદ નથી કરતો. એ યાદ કરે છે; કેમ કે એની પણ પાછળ હિંદુ સંસ્કૃતિનું એક મહાન જીવંત બળ ઊભું છે.

ગુરુઆજ્ઞાપાલન ઉપરાંત એમા એક મહાબોધ એક સનાતન સત્ય રૂપે રહ્યો છે. વેરનો બદલો વેર, ખૂનનો બદલો ખૂન એ જીવવાનો સાચો રાહ નથી જેમ માનવીને માટે વેરનો ગઢ સાચો નથી, તેમ યુદ્ધનો માર્ગ પ્રજાઓ માટે સાચો નથી. ‘જીવો અને જીવવા દો’ એ જ વિશ્વકલ્યાણનો એકમાત્ર ચિરજીવ માર્ગ છે. જગતના કલ્યાણને માટે બીજો કોઈ માર્ગ છે જ નહિ.

કથાભાગ તો જાણીતો છે. એ આવો છે.

પાંડવોએ દુર્યોધનથી પહેલી વાર અલગ પડીને જયારે ઇંદ્રપ્રસ્થ શહેર વસાવવા ચાહ્યું, ત્યારે એ વસવાટની ભૂમિ માટે ગંગા અને જમના વચ્ચેના નાગલોકોના પ્રદેશ ઉપર નજર નાખી એ પ્રદેશના ખાંડવવનને એમણે બાળ્યું. એમાં હજારો નાગોનો સંહાર થયો. આખરે નાગ ત્યાથી હઠી ગયા અને ત્યા ખાડવવનનો નાશ કરીને એ જગ્યાએ પાડવો એ પોતાની રાજધાની વસાવી.

ખાડવવનના એ સર્વસંહારમાથી ભગવાન કૃષ્ણની દરમિયાનગીરીથી બચ્યો મય દાનવ. ને એ આભારના બદલામા સ્થાપત્યના અદ્ભુત નમૂના સમો પાડવોનો રાજમહેલ એણે રચ્યો. વેરમાથી જાગે છે આડકતરો પાઠ પણ વેરનો જ. એ રાજમહેલ જ પાડવો અને કૌરવો વચ્ચેના વેરને વધારવાનું વધારાનુ કારણ બન્યો.

એમા ભગવાન કૃષ્ણચંદ્રની દરમિયાનગીરીથી આખરે સમાધાન તો થયુ પાડવોએ હવે આગળ ન વધવુ. અને નાગોએ ખાડવવનની ભૂમિને તજી દેવી.

પરંતુ એ બે વચ્ચે મનદુખના બીજ તો રોપાયાં હતાં, ખાંડવવનના દાહના કાળથી.

સમાધાન થયુ. સમન્વય પણ થયો. ક્યારેક ક્યારેક કન્યાઓની લેતીદેતી પણ થઈ. કેટલીક નાગકન્યાઓ સાથે આર્યોનાં લગ્ન પણ થયાં. અર્જુનના પોતાનાં લગ્ન નાગરાજની કન્યા ઉલૂપી સાથે થયા.

આવી નાગરાજની એક બીજી પુત્રી જરત્કારુ. એનાં લગ્ન એક ઋષિ સાથે થયા. એ જરત્કારુના પુત્ર એ પણ ઋષિ થયા,

કુલપતિ થયા.

એમનું નામ આસ્તિક મુનિ.

પાંડવોના મહાભારતના વિજય અને વિજય પછીના હિમાલયપ્રસ્થાન વખતે રાજા પરીક્ષિત–અર્જુનના પુત્ર અભિમન્યુના પુત્ર–ને પાંડવોની રાજયગાદી મળી અને રાજા પરીક્ષિતના પુત્ર જનમેજયને વિદ્યાભ્યાસ માટે ઋષિ આસ્તિકના ગુરુકુળમાં મૂકયા.

કાળાંતરે એ અભ્યાસ પૂરો થયો. યુવરાજ જનમેજય પાછા આવ્યા અને પિતા પરીક્ષિતના રાજયકારભાર દરમિયાન મૃગયા અને એવા એવા વ્યવસાયમાં પરોવાયા.

રાજા પરીક્ષિત એકદા મૃગયા કરવા ગયા ને માર્ગ ભૂલ્યા. થાકયાપાકયા એક નાના આશ્રમ પાસે આવ્યા. આશ્રમમાં એક વૃક્ષ નીચે નાગ જાતિના એક વૃદ્ધ ઋષિ નામે શમિક તપ કરતા હતા. એમની પાસે રાજાએ પાણી માગ્યું. સમાધિમાં લીન થયેલા ઋષિએ એ સાંભળ્યું નહિ. રાજા રોષે ભરાયા ને પોતાના રોષના આવિષ્કાર માટે કાંઈ સાધન માટે આસપાસ જોવા લાગ્યા. જરા દૂર એક મરેલો સાપ પડ્યો હતો. એને ઉપાડીને રાજાએ ઋષિના ગળામાં પહેરાવ્યો. પછી રાજા ચાલી નીકળ્યા.

સાંજે ઋષિનો પુત્ર વનમાંથી ફળફૂલ વીણવા ગયેલો તે પાછો આવ્યો. સમાધિલીન પિતાના ગળામાં સાપ જોઈને એના ક્રોધનો પાર ના રહ્યો. ઋષિપિતાના આ અપમાનથી ક્ષોભ પામેલા ઋષિપુત્રે ત્યાં ને ત્યાં શાપ આપ્યો કે, 'મારા પિતાના ગળામાં મરેલો સાપ પહેરાવનારનું મૃત્યુ આજથી સાતમે દિવસે સર્પદંશથી થશે.'

ઋષિ જાગ્યા ત્યારે પુત્રે એમને વાત કરી. પિતાએ તરત જ સમાધિ ચડાવીને આંતરચક્ષુઓથી જોયું તો આ કૃત્ય રાજા પરીક્ષિતે કર્યાનું જાણ્યું. પછી પોતાના પુત્રને કહ્યું: 'ગાંડા, એ તો બાપડો રાજા પરીક્ષિત હતો. મૃગયાથી થાકેલો એ પોતાની સંસ્કારિતા ઉપરનો સંયમ ચૂક્યો તો શું તારે પણ વળતો સંયમ ચૂકવો જોઈએ ? તો પછી બ્રાહ્મણ ને ક્ષત્રિયમાં ફેર શો ? તારો શાપ તો પાછો નહિ વળે. પણ તું હમણાં ને હમણાં જ જા અને રાજાને જઈને ચેતવ કે, 'તમારે મહાપ્રયાણની જે કાંઈ તૈયારી કરવી હોય તે કરી લેશો, કેમ કે આજથી સાતમે દિવસે તમારું મૃત્યુ છે.'

આ સંદેશો રાજા પરીક્ષિતને પહોંચ્યો ત્યારે એણે બીજી તો તૈયારી ના કરી. કોઈકના મત પ્રમાણે એ ગંગાતટે ઋષિઓના આશ્રમમાં ગયા ને ત્યાં ભાગવતસપ્તાહ સાંભળવા લાગ્યા. ત્યાં સ્વેચ્છાવિહાર કરતા શુકદેવજી આવી ચડ્યા.

પણ બીજી વાત એમની તૈયારીની આવી છે: એ વાત પૌરાણિક આખ્યાનોમાં કહે છે.

પરીક્ષિતે એક મોટી કાચની કોઠી કરાવી. એક વિશાળ ખંડની બરાબર મધ્યમાં મૂકી પોતે એમાં બેસી ગયા. હવે કહો, સાપ ક્યાંથી આવશે કરડવા ? સાત દિવસની અવધિ પહેલાં બહાર નીકળે એ જ બીજો ને ? સામે ઘડિયાળું રાખ્યું, કે સાત દિવસ પૂરા થાય એની ખબર પડે.

ઘડિયાળા પ્રમાણે સાત દિવસ પૂરા થયા અને રાજા કોઠીમાંથી બહાર નીકળ્યા. સાત દિવસ પૂરા થયા છે. બ્રાહ્મણનો શાપ મિથ્યા થયો છે. હવે મને સાત દિવસના ઉપવાસ ભાંગવાને માટે એક જામફળ આપો.'

સેવકોએ જામફળ રાજાના હાથમાં આપ્યું. રાજાએ જામફળના બે ભાગ કર્યા, ને જામફળમાંથી નાગરવેલના પાનના વચલા સાંધામાં વસનારો આંગળીના વેઢાથીયે નાનો પરંતુ ભયંકરમાં ભયંકર ઝેરી એવો તંબોલી નાગ નીકળ્યો ને તેણે પરીક્ષિત રાજાને ગળે ડંસ દીધો.

નાગો સાથે મૂળ જૂનો વિદ્વેષ–ખાંડવવનના દાહથી...નાગકુળના ઋષિપુત્રનો શાપ...નાગના ડંસથી મૃત્યુ...નાગ મનુષ્ય અને નાગ જંતુ વચ્ચે રાજાને ભેદ ના રહ્યો.'

અને જગતમાત્રમાંથી નાગકુળમાત્રનું નિકંદન કરવાને માટે રાજા જનમેજયે સર્પસત્રનો આરંભ કર્યો. એ ભયંકર યજ્ઞમાં

જેટલી આહુતિઓ અપાય એટલી જીવતા જાગતા નાગોની જ અપાય.

ચારે કોર હાહાકાર થઈ ગયો. પિતાના અપમૃત્યુથી ભાન ભૂલેલા જનમેજયને કોણ સમજાવે ? એના ભયંકર નિરધારને કોણ રોકે ? જેણે જેણે પ્રયાસો કર્યા તેઓ નિષ્ફળ ગયા. કાળઝાળ થયેલા ધૂંધળા ચહેરાવાળા જનમેજયને કોઈ સમજાવી શક્યું નહિ–વારી શક્યું નહિ.

અને ભયંકર એવા સર્પસત્રનો આરંભ થયો.

સાક્ષાત્ યમરાજ જેવો મહારાજા જનમેજય સર્પસત્ર કરાવે છે, ને પુરોહિતો મંત્રોથી નાગોનું આવાહન કરે છે ને અંતરિક્ષમાંથી ખેંચાઈ ખેંચાઈને નાગો મહાયાગના અગ્નિમાં ભસ્મસાત્ થાય છે.

અરે, પણ નાગરાજ તક્ષક ક્યાં ? એ તો વયોવૃદ્ધ છે. તો એ નાસીનાસીને જાય કેટલે ? સેંકડો હજારો નાગો પકડાયા. ભસ્મસાત્ થયા, પણ એનો વૃદ્ધ રાજા ક્યાં ?

'શોધી કાઢો, મંત્રદ્રષ્ટાઓ, શોધી કાઢો. ક્યાં છે, એ શાપિત કુળનો શાપિત રાજવી ? શોધી કાઢો ને આ યજ્ઞમાં ભસ્મસાત્ થવાને હાજર કરો.'

પુરોહિતોએ મંત્રદૃષ્ટિથી જોયું તો તક્ષક નાગ ઇંદ્રના ઇંદ્રાસનને વીંટળાઈને બેસી ગયો હતો. રાજા જનમેજયે ઇંદ્રરાજને કહાવ્યું: 'મારો ચોર સોંપી દો.'

ઇંદ્રે જવાબ આપ્યો : 'રાજન્ ! તમે ભૂલો છો. શરણે આવેલાને કોઈ ક્ષત્રિય સોંપે ખરો કે ?'

મહારાજા જનમેજયે કહાવ્યું: 'મહારોષનો લાવા મારા હૈયામાં પ્રજળી રહ્યો છે. એમાં હું બીજી કોઈ વાતનો વિચાર કરતો નથી. નાગકુળનો સર્વસંહાર કરવાનું મારું વ્રત છે ને એમાં ઇંદ્ર પણ દરમિયાન થઈ શકશે નહિ. મારો ચોર સોંપી દો, નહિતર તક્ષક નાગની સાથે તમારા ઇંદ્રાસન સમેત તમે પણ ભસ્મસાત્ થવાને તૈયાર રહો.'

ઇંદ્રે જવાબ આપ્યો: ભલે એમ હો. તમારો રોષ એટલો મહાન હોય અને એમાં તમે આર્ય રીતિનીતિ અને ક્ષત્રિય કુળના આચારવિચારો પણ હોમવા માગતા હો તો ભલે, હું નથી ભૂલ્યો આર્યોના આચારવિચારો. શરણાગતને સોંપવાને બદલે તમારા રોષના સર્પસત્રમાં હું જાતે ભસ્મસાત્ થવાનું વધારે પસંદ કરીશ.'

'તો એમ હો,' મહારાજા જનમેજયે કહ્યું : 'તો એમ જ થશે. પુરોહિતો, મંત્ર ભણો : ઇંદ્રાય સ્વાહા !'

અને જેને તક્ષક નાગ વીંટળાઈ વળ્યો છે અને જેના ઉપર મહારાજ ઇંદ્ર બિરાજે છે એ આખું જ ઇંદ્રાસન મંત્રબળે અધ્ધર ઊપડ્યું અને સર્પસત્રમાં ભસ્મસાત્ થવાને માટે પોતાની વિનાશક યાત્રાએ ચાલ્યું.

હિમાલયની અમોઘ અને ચિરશાંતિમાં સમાધિસ્થ બેઠેલા ઋષિ આસ્તિકની આંખો ઊઘડી ગઈ. એમણે આશ્રમના વિદ્યાર્થીઓને પૂછ્યું :

'વત્સો ! ચિત્ત સ્થિર ના થઈ શકે એવો હવામાં આટલો બધો ક્ષોભ શાને છે ?'

'ખબર પડતી નથી મુનિરાજ ! ચારે કોર નાસતાં માનવીઓ, દોડતા સૈનિકો ને સળગતાં ગામોના ધૂમ દેખાય છે, પણ શું છે એની સૂઝ પડતી નથી !'

અને ત્યાં જ ઇંદ્રપત્ની ઇંદ્રાણી આશ્રમમાં દોડતાં આવ્યાં.

'મહારાજ ! મારા સ્વામીને બચાવો. મહારાજ ! જનમેજય એને પોતાના સર્પસત્રમાં આહુતિ તરીકે હોમે છે. બચાવો મહારાજ !'

આસ્તિક મુનિ પળવાર નેત્રો મીંચી ગયા. દિવ્ય ચક્ષુઓથી એમણે બધી વાતો જાણી લીધી. નેત્રો ખોલીને એમણે ઇંદ્રાણીને કહ્યું: 'મહાદેવી, તમે મહારાજ જનમેજય પાસે જાઓ. એમને મારો સંદેશો આપો કે મુનિ આસ્તિક તમને યાદ કરે છે.'

આ તરફ સર્પસત્ર એના ભયાનક દબદબાથી ચાલી રહ્યો છે. ઇંદ્રાસન આવીને

દેખાતું નહોતું.

ક્યાં ઊડી ગયાં હશે આ પંખીડાં! એવું અચરજ અનુભવતાં દેવબાઈ ઘડીભર તો ખાલી ખાલી નજરે ને ખાલી હૈયે આ પંખી વિનાના માળા તરફ તાકી જ રહ્યાં. બે નેવાં વચ્ચેની નાનકડી બખોલ વચ્ચે બંધાયેલા આ માળામાં એમને ફળીફળીને આખરે વિફળ જ નીવડેલા પોતાના ઉદરનો જ અરીસો દેખાયો. આ પંખીડાં માળો છોડીને પાણી પીવા ગયાં હશે? ચારો ચરવા ગયાં હશે? એમ અનુમાનતાં વૃદ્ધાની નજર નેવાં તળે જ ટિંગાતી પાણીની ઠીબ ઉપર ઠરી. અરે, હું અભાગણી આ ઉચાળા ભરવાની ઉતાવળમાં આ ઠીબમાં પાણી રેડવું જ સંચોડી ભૂલી ગઈ! આખા જન્મારામાં કોઈ દિ' નહિ ને આજે જ મને ઠીબ ભરવાનું ઓસાણ ઊતરી ગયું!

નેવાંમાંથી નીકળતી વળીને છેડે ઝૂલતી આ માટીની ઠીબડી આ આંગણાનું એક અંગવિશેષ બની રહેલી. સવારમાં ઊઠીને તુલસીક્યારે અને આ ઠીબમાં પાણી રેડવાનો દેવબાઈને નિત્યક્રમ હતો. આજે તુલસીનું કૂંડું તો એમણે ગાડે ચડાવી દીધું—નવી ભોમકામાં નવી વસાહતમાં પણ તુલસીક્યારો તો જોઈશે જ, એમ સમજીને—પણ આ ઠીબડી ઉતારતાં એમનો જીવ ન ચાલ્યો. અરે, ચકલાં તરસ્યાં થઈને પાણી પીવા આવશે ને ઠીબડી ખાલી ભાળશે તો નિસાસા મૂકશે.

દેવબાઈ પોતાના જીવતરનું લેખું માંડી રહ્યાં. પૂરવ ભવના પાપે મારું આ આયખું તો ભેળાઈ ગયું, પણ આ મૂંગા જીવના નિસાસા લઈશ તો આવતે ભવ કોણ જાણે કેવોય અવતાર પામીશ. અને પોતાના વિફલ જીવતર ઉપર ઊડતી નજર નાખી રહ્યાં. ચચ્ચાર પુત્રોની માતા આખરે અપુત્ર જ બની રહેલી. દૂરના પિતરાઈને દત્તક લઈને, પારકાંને પોતાનાં બનાવીને દેવબાઈએ જીવતરમાં માતાનો વેશ ભજવી બતાવેલો. હા, એ વેશ જ હતો, સાચું માતૃત્વ ન હતું. એ એક અભિનય હતો, અસલિયત નહોતી.

જિંદગીની વરવી વાસ્તવિકતા તો પેલો નેવાંની બે વળી વચ્ચે દેખાતો ખાલીખમ માળો હતો. સળી—સાંઠીકડાં જેવી તકલાદી સામગ્રીઓ ઉપર રચાયેલો, હર્યોભર્યો અને ફૂંફાળો માળો; અકબંધ છતાં ઊજડી ગયેલો; પુત્રવતી છતાંયે અપુત્ર બની ગયેલી જનેતાની ખાલી કૂખ જેવો.

જિંદગીભર પોતે આ ઠીબમાં પાણી રેડ્યા કર્યું છે, ને આંગણે પક્ષીઓ માટે જુવારના દાણા વેર્યા કર્યા છે. અને છતાં આજે વિદાય વેળાએ આ માળો તો સૂમસામ જ રહ્યો છે. આ પંખીડાં ફરી પાછાં આવશે ખરાં? ડાખળાં—સળેખડાંની આ નીંજરી ફરી વાર કલ્લોલતી થશે ખરી? એના ગભારામાં ફરી વાર પક્ષીઓનો ગુંજારવ ઊઠશે ખરો?

દેવબાઈએ એક વિચિત્ર થડકારો અનુભવ્યો. એમનાં અંગોમાં કશુંક સંચારણ થઈ રહ્યું. એમને પોતાને પૂરું સમજાયું નહિ કે આ સ્પંદન આનંદનું હતું કે ઉદ્વેગનું. છતાં એમણે અંતઃસ્ફુરણાથી પ્રેરાઈને પડોશના વેપારીની પત્નીને એક ભલામણ તો કરી જ કે અમે અહીંથી જઈએ પછી આ માટીની ઠીબમાં પાણી રેડતાં રહેજો, તરસ્યાં પંખી તમને આશીર્વાદ આપશે.

એ પડોશીએ પોતાના લેણા પેટે આ ખોરડું ખંડી લીધું હતું, અને તેથી નિરાધાર દેવબાઈએ અહીંથી ઉચાળા ભરવા પડ્યા હતા, તેથી જ એમણે શેઠાણીને ભારપૂર્વક ભલામણ કરી કે ઠીબડીએ પાણી રેડજો ને પોષાય તો આંગણે ચપટી ચણ પણ વેરજો. મૂંગાં પંખીડાં રોજનાં હેવાયાં થઈને અહીં ચણવા આવશે ને જુવારનો દાણો નહિ ભાળે તો ભોંઠાં પડીને નિસાસા મેલશે. મૂંગા જીવને ખાતર પણ આટલું પુણ્યકામ કરજો, મારી બાઈ! ભગવાન તમારી સામે જોશે.

આશીર્વચન દેવબાઈએ સહેતુક ઉચ્ચાર્યું હતું. ગામડાગામના વેપારીની એ પત્ની સઘળી વાતે સુખી હોવા છતાં એને શેર માટીની

ખોટ રહી ગઈ હતી. ઘરમાં ઇંદ્રાપુરી જેવાં સુખસગવડ હોવા છતાં એ સુખસાહેબીનો ભોગવનારો કોઈ નહોતો. તેથી જ દેવબાઈની ભલામણ તથા આશીર્વચન શેઠાણીને જચી ગયાં, અને તેથી જ એમણે એ સૂચન પાળવાનો સધિયારો આપ્યો. ઠીબમાં પાણી રેડતી રહીશ. કળશો પાણી વાવરવામાં મારે ક્યાં કાંઈ ખરચ થવાનું હતું? તમતમારે નચિંત થઈને જાવ મારી બાઈ.

આટલી હૈયાધારણ મળ્યા પછી દેવબાઈ નચિંત થયાં કે કેમ એ તો એ જાણ, પણ તેઓ ભારે હૈયે ગામમાંથી વિદાય તો થયાં.

ઘરમાંથી વીણીચૂણીને ઘરવખરી ગાડે ઘાલી દીધી હતી, છતાં વિદાય વેળા અને પછીથી વગડામાં આખે મારગે પણ દેવબાઈને લાગ્યા જ કર્યું કે મારા જીવતરનો અને માલમત્તાનો એક મોટો અંશ હું પાછળ મૂકતી આવી છું. ગાડામાં શગેભરી ઘરવખરીની ટોચ ઉપર પોને મુંજ ભરેલો ખાટલો ઢાળીને બેઠાં હોવા છતાં પોતાનું સર્વસ્વ લૂંટાઈ ગયું હોય, પ્રાણનો મુદ્દગલ કોઈએ ઝૂંટવી લીધો હોય એવી દીનતા તેઓ અનુભવી રહ્યાં હતાં.

*

દેવબાઈએ ખાલી કરેલા ઘરના દીદાર થોડા દિવસમાં જ બદલાઈ ગયા. એના નવા માલિકે આ રહેણાક ઘરને દુકાનમાં પલટાવી નાખ્યુ. એ વેપારી આમ તો બાજુની શેરીમાં નાનીસરખી હાટડી ચલાવતો હતો, પણ વધતા જતા વેપારધંધામાં એને એ હાટડીમાં સંકડાશ જણાતી હતી તેથી એણે આ મોકળાશવાળું ઘર પસંદ કરી લીધું. વળી આ મકાન બરકતવાળું છે એમ કોઈ જોષી મહારાજે એના મનમાં ઠસાવી દીધું તેથી વેપારધંધામાં હજીયે વધારે કમાણી કરવાની લાલચે એણે અહીં ઓસરીમાં જ ઇસ્કોતરો માંડી દીધો. પેલી લાંબી વળી એને સારા પ્રમાણમાં સાબૂત જણાતાં ત્યાંથી પાણીની ઠીબ ઉતારીને માલ જોખવાનો લોખંડી કાંટો ટાંગી દીધો. નેવાંનાં વાંસવળીઓની સાફસૂફી કરીને પેલા ખાલીખમ માળાનાં સાંઠી–સળેકડાં ફેંકાવી દીધાં, અને એ અનુકૂળ બખોલોમાં જૂની ખાતાવહીઓના ચોપડા ચડાવી દીધા. ચોપડા સાચવવા માટે આવી હાથવગી ને સગવડભરી જગ્યા મળી રહેવા બદલ એને બહુ સંતોષ થયો.

થોડાં વર્ષ પછી આ ઓસરીમાં હાટડીને થડે બેઠા બેઠા એ વેપારી કોઈક ટપકાં–તાવીજવાળાને પોતાની જન્મકુંડળી બતાવી રહ્યો હતો, અને પોતે અપુત્ર હોવા બદલ કયા કયા ગ્રહો જવાબદાર છે, એ જાણવા મથી રહ્યો હતો. કયા ગ્રહોની શાંતિ કરવાથી પોતાને સંતાનસુખ પ્રાપ્ત થાય, એ વિષે સલાહ માગી રહ્યો હતો.

વર્ષો વીત્યાં તેમ તેમ આ દુકાનમાં વેપાર વધતો ગયો. ઇસ્કોતરામાં વકરો વધતો ગયો. ખાલી વળીઓની બખોલોમાં ખડકાતી જૂની ખાતાવહીઓની સંખ્યા વધતી ગઈ. માત્ર સંતાનપ્રાપ્તિની દિશામાં કશી પ્રગતિ થઈ શકી નહોતી. હવે એને ટપકાં–તાવીજ, બાધા-આખડી આદિમાંથી શ્રદ્ધા ઊઠી ગઈ હતી. તેથી હવે જુદી જાતના જાણકારો એની વહારે આવ્યા હતા. તેઓ આ ઘરની મૂળ ગૃહિણી દેવબાઈને યાદ કરીને કહેવા લાગ્યાં: દેવબાઈ પોતે જ કરમબૂંદિયાળ હતી, એટલે આ ઘર પણ બૂંદિયાળ જ ગણાય. અહીંથી હાટડી ફેરવો તો જ તમારે ઘેરે ઘોડિયું બંધાય.

આ નવું સૂચન વેપારીના મનમાં એવું તો વસી ગયું કે એણે તાબડતોબ અહીંથી હાટડી ફેરવી નાખી અને ખાલી પડેલું મકાન ગ્રામપંચાયતને સાવ પાણીને મૂલે ફૂંકી માર્યું.

પંચાયતે આ મકાનનો સદુપયોગ કરીને અહીં ગામનાં બાળકો માટેની પ્રાથમિક શાળા શરૂ કરી. અને તુરત એક નહિ, બે નહિ, પણ દસવીસ બાળકોના સામટા કલબલાટથી આખું મકાન ગુંજી ઊઠ્યું.

★

તિલકમણિ

શ્રી જયભિખ્ખુ

શ્રાવણનું અંધારિયું આભ છે. આભના હૈયે એકેય તારો નથી. એવું જ અંધારિયું અમદાવાદનું કારાગાર છે. એક પણ દીવો ક્યાંય દેખાતો નથી!

કારાગારની ઓરડીઓ શૂન્ય છે, એના સળિયા શાંત છે, અંદર બેઠેલા કાચા કામના કેદી પણ ચૂપ છે; કારણ કે વેળા કવેળા છે!

વેળાવેળાએ સંભળાય છે ફક્ત આલબેલ!

અંગ્રેજ ચોકીદાર વળીવળીને બે ઓરડીએ આંટા મારે છે ને પૂછે છે:

'શાદુલ ખસિયા હાજર?'

'હાજર!' રીઢા પેટનો જવાબ મળે છે.

'ચાંપરાજવાલા હાજર?'

'હાજર!' અર્ધભાનવાળા આદમીના જેવો અવાજ આવે છે.

તરત ગુપ્ત દીવાનું આસમાની અજવાળું ઢોળાય છે, કારાગારની એ ઓરડીઓ પર, એનાં સળિયા પર અને એની છત તથા દીવાલો પર. થોડીવારે એ દીવામાં પાછું સમાઈ જાય છે. ફરી આલબેલ, ફરી ભારે પગલાં, ફરી સવાલ–જવાબ ને ફરી અજવાળું! ફરી અંધારું!

રાત સમસમ કરતી વહી જાય છે.

સંત્રી એનું કામ બજાવ્યે જાય છે, ત્યાં ધીમો અવાજ એને કાને પડે છે: 'જમાદાર!'

સંત્રી અવાજને ગણકાર્યા વગર પહેરો ભરે છે. ફરી અવાજ આવે છે:

'ચાઉસજી!'

'કોણ, ખસિયા?' ને આરબ જમાદાર ઓરડી નજીક જાય છે. ફરી દીવાનું અજવાળું પથરાય છે. આરબ સિપાઈ પૂછે છે:

'ક્યું, નીંદ નહીં આતી?'

'જમાદાર! ગીરના પાણાઓમાં નિરાંતે ઘોરતા, તો આ તો રૂપાળી છોવાળી ખોલી છે. ત્યાં તો ઊંઘમાંથી જાગતા ત્યારે બેચાર જીવતા કે મૂએલા વીંછી દેહ પર ચંપાયેલા જડી આવતા, અહીં તો મચ્છર પણ નથી.'

'યે અંગ્રેજી જેલ હૈ!' જમાદારે કહ્યું.

'જાણું છું, પણ ચાઉસજી! મારી વાત સાંભળો. મારા મનમાં ઘમ્મરવલોણું ચાલે છે. મારે મારી કથની કહેવી છે.' કારાગારનો કેદી બોલ્યો.

'દયા માંગની હૈ?' આરબ જમાદારે આવા મહાન ગુનેગાર કેદીઓ માટેનો પોતાનો અનુભવ વ્યક્ત કર્યો.

'હું શાદુલ ખસિયો. શાદુલો સિંહ. મરી જાઉં પણ માફી ન માગું. તમે ગોરા કપ્તાનને બોલાવો. મારે થોડી વાત કરવી છે.'

આરબ જમાદારે સીટી મારી એક સિપાઈને બોલાવ્યો, કપ્તાનને બોલાવવા કહ્યું.

થોડી વારમાં એક ઊંચો ને પડછંદ ગોરો આવ્યો. એની ચાલમાં વીરત્વ હતું. એની આંખોમાં પ્રભાવ હતો. એ ગુજરાતી બોલી જાણતો હતો. પંદરમા મુંબઈ (ઈન્ફેન્ટ્રી) લશ્કરી દળનો ઉપરી હતો.

'સલામ, કપ્તાન સાહેબ!'

'સલામ, શાદુલ ખસિયા! બડા બહાદુર. અંગ્રેજ લશ્કર મેં ભરતી હોતા તો કપ્તાન હો જાતા.'

'કપ્તાન સાહેબ! મારાં વખાણ સાંભળવા કે તમારાં વખાણ કરવા મેં આપને અહીં

બોલાવ્યા નથી. ફક્ત મારા મનમાં ઘમ્મર વલોણું ફરે છે, એ સંભળાવવા બોલાવ્યા છે. મનની વાત કોની આગળ કરવી? મનના પિછાણનાર પાસે. મને તમે લાયક લાગ્યા છો. બેસો ને સાંભળો. મહેરબાની કરીને અધવચ્ચે કંઈ પ્રશ્ન ન પૂછશો.'

'અચ્છા! અચ્છા, બોલો શાદુલા સિંહ!' ગોરાએ કહ્યું. કેદી જેનું નામ શાદુલ ખસિયો હતો, એણે વાત શરૂ કરી.

'હું શાદુલો સિંહ, શાદુલ ખસિયો.

'શાદુલો સિંહ ભૂખે મરે, પણ અખાજ ન ખાય. પણ કપ્તાન સાહેબ, ન જાણે કેમ આ શાદુલ ખસિયાથી એક દહાડો અખાજ ખવાઈ ગયું. એ દિનથી મારું સુખ સંતાપમા પલટાઈ ગયું, મારી જીત હારમા ફરવા લાગી; નહિ તો ધાર્યાં પંખી પાડનારો શાદુલ ખસિયો હતો. સિંહની બોડ પાસે જાઉં તો સિંહ ખસીને મને મારગ આપે!

'આપણે તો જાણો જ છો. આ દેશમા યાદવાસ્થળી થયેલી. રજવાડા ભારે ખટપટી. રાજ–રાજ વચ્ચેની ભયંકર ખટપટો. એ ખટપટોમાં હું ભૂલો પડી ગયો. રાજશેતરંજનું એક પ્યાદું બની ગયો'

'મારું ગામ મોનપુર. મોનપુર મહુવા બંદર પાસે. મહુવા ભાવનગર તાબે. ભાવનગર અને પાલીતાણા વચ્ચે વેરનો દીવો સળગે. કુંડલાના ખુમાણો ભાવનગર સામે બહારવટે. જોગીદાસ ખુમાણનું નામ આપે સાભળ્યું હશે!'

શાદુલ ખસિયો પ્રશ્ન પૂછી રહ્યો. એ કેપ્ટનને જાણતો હતો. અંગ્રેજ કેપ્ટન બાર્નવેલ સૌરાષ્ટ્રની પ્રજાને લૂંટારા ને બહારવટિયાના ત્રાસમાંથી મુક્ત કરવા તારણહાર બનીને આવેલો, ત્યારે આ કપ્તાન મિલ સાથે હતો. એ જોગીદાસ ખુમાણને જાણતો હતો, ને એનાં પરાક્રમો પોતાની અંગત રોજનીશીમા નોધતો હતો.

શાદુલના પ્રશ્નનો એણે જવાબ ન આપ્યો એણે બે આંગળી હોઠ પર મૂકીને પછી બીજા હાથનો પોંચો બતાવતા ઇશારાથી કહ્યું કે હું બધું જાણું છું. એણે હાથનો પોંચો બતાવ્યો. પોંચા પર ભાલાનો ઘા હતો. એણે ઇશારાથી સમજાવ્યું કે વચ્ચે બોલવાની તમે જ બંધી કરી છે.

'શાબાશ. ઈમાનદારી તો અંગ્રેજની. એ ખુમાણોને પાલીતાણાના ઠાકોર કાંધાજી ગોહિલ મદદ કરે. આમ બંને રાજ વચ્ચે વેરનો તણખો ઝગ્યા કરે.

'એ તણખાનો મેં ભડકો કર્યો. એક દહાડો પાલીતાણા રાજમાં આવેલા શેત્રુંજા પર્વતના દહેરાં મેં લૂંટ્યાં. રૂપાની દીવડીઓ, સોનાના મુગટ, ચાદીની ફૂલદાનીઓ ને ભંડારની રોકડ ઉપાડી. એ વખતે મારા સાથીએ દેવપ્રતિમાના દેહ પરના આભૂષણો બતાવ્યા. બધાં આભૂષણો ઉતારી લીધા, પણ કપાળ પર ગ્હેલો તિલકનો મણિ કેમે ઊખડે નહિ! મેં ધગધગતી સાણસીથી એ ખેંચી લીધો, ને રવાના થઈ ગયો. આવ્યો મોનપુર! અમે લૂંટના ભાગ પાડી લીધા તિલકમણિ મને આગવો મળ્યો. હું ધાડનો આગેવાન હતો ને!

'કપ્તાન સાહેબ! અમે તો માન્યું કે, આકડેથી મધ લઈ આવ્યા છીએ, પણ એ દહેરા જૈનોના. આ જ અમદાવાદના નગર શેઠો ત્યા વહીવટ કરે. જેવુ બંગાળના જગત શેઠોનુ ત્યાંની સરકારમાં ચલણ, એવુ અમદાવાદના નગરશેઠોનું અહીંની સરકારમા ચલણ. એ વખતે નગરશેઠ હેમાભાઈ. હેમાભાઈએ અંગ્રેજ સરકાર પાસે ધા નાખી કહ્યું કે ધર્મરક્ષક થશો તો આ ધર્મપ્રાણ દેશ ભોગવી શકશો, નહિ તો વા ખાશો.

'કપ્તાન સાહેબ! એક દહાડો અંગ્રેજ સંદેશવાહક ભાવનગર પહોંચ્યો. એણે અંગ્રેજી ખરીતો પહોંચાડ્યો. લૂંટના માલ સાથે ગુનેગારને હાજર કરો. ભાવનગર દરબાર વજેસિંહજીએ ઊડતો જવાબ વાળ્યો. મને સમાચાર મળ્યા ત્યારે મેં કહ્યું કે અંગ્રેજની માએ સૂંઠ ખાધી નથી કે શાદુલનો શિકાર પડાવી જાય!'

‘થોડે દહાડે રાજકોટથી મોશલ છૂટ્યા. મોશલ એટલે રાજાને દંડ દેનાર સિપાહી. જ્યાં સુધી હુકમનો અમલ ન થાય ત્યાં સુધી મોશલ ત્યાં પડ્યા રહે. ખાય, પીએ અને રાજ પાસેથી રોજિંદો દંડ વસૂલ કરે.

‘ભાવનગર રાજને દંડ ભરવો ભારે પડવા લાગ્યો. ને ભલા, અંગ્રેજો સામે કોણ બાકરી બાંધે? સંપ એ મોટી શક્તિ છે. અને અહીં તો ભાઈભાઈમાં, ઘરઘરમાં, રાજરાજમાં કુસંપની હોળી ઝગતી હતી. કપ્તાન સાહેબ, અમે ખસિયા અને આ ભાવનગર, લાઠી ને પાલીતાણાના ગોહેલો બધા મૂળ એક બાપના દીકરા! પણ આજે તો દીઠ્યાં ઝેર વરસે! ભાવનગરે મારા પર જોર કર્યું. લૂંટેલો માલ પાછો આપવા દબાણ કર્યું. મોશલનો દંડ પણ મારા પર નાખ્યો. પણ અમે તો બધું ઓહિયાં કરી ગયા હતા. ક્યાંથી આપીએ?

‘અંગ્રેજોએ ભાવનગર રાજને દમદાટી દીધી. કાં નુકસાન ભરપાઈ કરો, કાં ગુનેગારને સુપરત કરો. ભાવનગરે મને તતડાવ્યો. આરબોની બેરખ (ટુકડી) મોકલી મોનપુરનો કિલ્લો ઘેરી લીધો. મને પકડવાનો પેંતરો કર્યો. મારું માથું ભમી ગયું. હું માર–ફાડ કરી બહાર નીકળી ગયો! હવામાં અલોપ!

‘ચારણ કોપે તો ત્રાગું કરે, બ્રાહ્મણ શાપ દે, ને રજપૂત બહારવટે નીકળે. આ વખતે મને ચાંપરાજ વાળો મળ્યો. એ પંદરમી બોમ્બે ઇન્ફેન્ટ્રીના અંગ્રેજ અમલદારને ગોળીએ દઈ બહારવટે નીકળી પડ્યો હતો. એણે મને બહારવટાના લાભ બતાવ્યા. કેવું વીરત્વભર્યું જીવન! રે! પછી તો શેરીએ શેરીએ અમારા રાસડા લેવાશે! મરવું તો વહેલામોડા સહુને છે. મને બહારવટાની લાલચ થઈ આવી.

‘જય મા ચામુંડે! પહેલો ઘા તળાજામાં આવેલી ભાવનગર રાજની અશ્વશાળા પર કર્યો. નામાંકિત ઘોડીઓ ત્યાં રખાતી હતી. બહારવટા માટે ઘોડી એ અગત્યનું અંગ હતું. પણ પહેલો ઘા ખાલી ગયો. ખુમાણો કે જેઓને ભાવનગર સાથે વર્ષોનું વેર હતું ને હમણાં સંધિ થઈ હતી, તેઓ જ અમારી સામે ઊઠ્યા. અમે ભાગ્યા.

‘નાંદીવેલાના ડુંગરે ચડ્યા, તો ત્યાં ગોળીઓની રમઝટ ચાલી. ભાવનગરની ગિસ્ત આવી. અમે ઘેરાઈ ગયા. પણ અમને પકડનાર કોણ? અમે હાથેપગે નાસી છૂટ્યા. ગીર માતાની ગોદમાં જઈને બેસી ગયા. લૂંટ ન મળી પણ જાન બચી ગઈ!

‘હવે તો રસ્તા તમામ ભાવનગરના આરબ અને રજપૂત સિપાઈઓથી ઘેરાઈ ગયા. પંખી પણ પકડાઈ જાય, એવી જાળ બિછાઈ ગઈ. પણ શાદુલ ખસિયો કોણ? એક દહાડો એ ભારે ચોકી–થાણાં વીંધીને બહાર નીકળ્યો, ને મહુવા પાસેનું ગામ લૂંટી આવ્યો. પાછો આવીને ગીરમાં સમાઈ ગયો.

‘ભાવનગરના મહારાજ વજેસંગ ભારે કોપાયમાન થયા. એમણે તોપો તૈયાર કરી. પોતાના બંને કુમારો ભાવસિંહજી ને નરસિંહજીને મોનપુર મોકલ્યા. આખું ગામ ખાલી થયું. ઘર, ખોરડાં ને કિલ્લો તોપના મોંએ મુકાયાં. એક આખો દહાડો તોપો સતત ધડૂકતી રહી. મારું ગામ ખલાસ. કિલ્લો જમીનદોસ્ત. ઘર નેસ્તનાબૂદ! કપ્તાન સાહેબ! ઘરખોરડાં ને બીબીબચ્ચાંની માયા અજબ છે.’

વાત કરતો શાદુલ ખસિયો ઢીલો પડી ગયો. વાદળ રિમઝિમ વરસતાં હતાં. અંધારું ગાઢ થતું જતું હતું.

થોડી વારે ખોંખારીને શાદુલ ખસિયો બોલ્યો:

‘વનરાજ કોઈ વાર ખેદમાં પડી જાય, પણ એનું વીરપણું ન જાય. એક એક રસ્તો, નાનામાં નાની પગદંડી પણ ઘેરાઈ ગયાં હતાં. પણ હું કોણ? એકાએક વાદળમાંથી વીજ પડે એમ દેપલા ગામ પર હું ત્રાટક્યો, બીજું લીધું વરલ ગામ. મારા ગામને ફૂંકી બાળનાર ભાવસિંહજીને ભેટ મળેલું એ ગામ. મેં કહ્યું કે આખું ગામ લૂંટો ને પછી બાળો. એ

હોળી જોઈને મારા સંતપ્ત હૈયામાં ટાઢક થશે. પણ ન જાણે કયાંથી સિપાઈઓ આવી પહોંચ્યા. ભારે ઝપાઝપી થઈ. મારે માણસનું મોટું નુકસાન થયું. આખરે હું ભાગ્યો, ગીરમાં જઈ ભરાયો. હવે મનના ખૂણે એક અજાણી પીડ જાગી કે શું કારણ છે કે મારી જીત આખરની વેળાએ હારમાં પલટાઈ જાય છે. વિચાર ઘણો કર્યો; પણ કારણ પકડાયું નહિ!

'ભાવનગર રાજ મારું પરભવનું વેરી બન્યું હતું. અંગ્રેજો ઉપરાઉપરી હુકમો છોડી એનો પણ દમ કાઢી નાખતા હતા. ભાવનગરે બધો ગુનો જૂનાગઢ માથે ઓળઘોળ કર્યો. કહ્યું કે જૂનાગઢ ગીરમાં ગુનેગારોને આશરો આપે છે. જૂનાગઢે એ આક્ષેપનો ઇન્કાર કર્યો, પણ અમારા પર આંખ રાતી કરી. એવામાં ચાંપરાજ વાળો પકડાયો. મારો એક હાથ ભાંગી ગયો.

'કપ્તાન સાહેબ! ઈ. સ. ૧૮૪૦ની એ સાલ. જૂનાગઢની હદમાં, એક કોળીના ઘરમાં હું બેઠો હતો. એક બાવાજીને પૂછતો હતો કે મારું એવું કયું કર્મ છે કે મને ભોંમાંથી ભાલાં વાગે છે? બાવાજી કહેતા હતા કે કોઈ દેવસ્થાનની, કોઈ બ્રાહ્મણની, કોઈ ધેનુની, કોઈ સતી-જતીની તેં આમન્યા લોપી હશે!

'કપ્તાન સાહેબ! આ વખતે આ બધા અનર્થોનું મૂળ મને યાદ આવ્યું. શેત્રુંજાના દેવસ્થાનની લૂંટ! રે, સહુના દેવ સહુને પૂજ્ય! જેમ સહુની મા સહુને પૂજ્ય તેમ! એ પાપ! ને મને પેલો તિલકમણિ યાદ આવ્યો. શેત્રુંજ ડુંગરની લૂંટમાં મૂર્તિના કપાળેથી ખેંચી લીધેલો. એ મણિને નાદીવેલાના ડુંગરાની એક ગુફામાં સંતાડ્યો છે. મૂળ એ સાવજની ગુફા હતી. મેં નિરધાર કર્યો કે એ તિલકમણિ પાછો પહોંચાડી દેવો! ને આ નિર્ણય સાથે જ મારા પર ચાદર-પછેડો પડ્યો. કોઈ મજબૂત હાથોમાં હું ઝડપાઈ ગયો. મારા કોળી યજમાને જ મને સોના-રૂપાના સાટે વેચ્યો હતો.

'કપ્તાન સાહેબ! ભાવનગરની શેરીઓમાં હું નીકળ્યો. હાથે-પગે બેડીઓ જડેલી. ભયંકર અપમાન. પણ સોના-રૂપા સાટે મેં દેવનું અપમાન કર્યું, તો કોળી મિત્ર શા માટે સોના-રૂપા સાટે મારું અપમાન ન કરે? ભાવનગરથી અમદાવાદ લાવવામાં આવ્યો. મારો ગર્વ ગળી ગયો. કપ્તાન મિલ સાહેબ! વાત પૂરી થાય છે. મારા પર કેસ ચાલે છે. આજકાલમાં ચુકાદો આવશે. કદાચ મને ફાંસી થશે, પણ મારી એક વાત રાખશો?'

'શું?' કપ્તાને મૌન તોડ્યું.

'નાંદીવેલાના ડુંગરેથી એ તિલકમણિ મંગાવી કોઈને એ દેવસ્થાનમાં પાછો પરત કરવા સોંપજો અને મારા મિત્ર ચાંપરાજને અફીણમાં તૂટો પડવા દેશો નહિ.'

'કમાન્ડર સાહેબને હું વાત કરીશ. તમારા જેવા વીર માણસોને બચાવવા જોઈએ.'

ઓછાબોલો કપ્તાન આટલું બોલી પાછો ફરી ગયો. આકાશમાં બંધાયેલાં વાદળ તૂટી પડ્યાં. ચારે કોર જળબંબાકાર!

*

એ રાત વીતી ગઈ.

એક દહાડો કેસ પૂરો થયો. શાદુલ ખસિયાને દશ વર્ષની જેલ મળી, ચાંપરાજ વાળાને જન્મટીપ!

શાદુલ ખસિયા માટે સજા કરતાં ખાસ હુકમ થયો હતો કે એ દશ વર્ષે જેલમાંથી એ છૂટે, તો એનું ગામ એને પાછું મળે! જીવે ત્યાં સુધી ભોગવે!

શાદુલ જેલ કાપીને છૂટ્યો, મોનપુર ગયો, પાછલી અવસ્થામાં જીવ-દયાનાં કામોમાં જીવન ગુજાર્યું! કબૂતરને જાર, કૂતરાને રોટલા ને કીડીને કણ એ એના જીવનના મુખ્ય વ્યવસાય બની રહ્યા.

પેલો તિલકમણિ શત્રુંજય પર્વતે પહોંચ્યો કે નહિ, તેની કંઈ પણ માહિતી ઉપલબ્ધ થઈ શકી નથી.

★

આપણી કવિતાનો અમર વારસો

પ્રેમની વાત છે ન્યારી

પ્રેમની વાત છે ન્યારી ઓધવજી,
પ્રેમની વાત છે ન્યારી;
પ્રેમની વાતોમાં ઓધા, તમે શું જાણો?
બીજા શું જાણે સંસારી?–ઓ૦
પ્રેમની વાતોમાં ઓધા, બ્રહ્માજી ભૂલ્યા,
વેદ મેલ્યા છે વિસારી–ઓ૦
પ્રેમની વાતોમાં ઓધા, શંકર ભૂલ્યા,
બેઠા કૈલાસે ધ્યાન ધારી–ઓ૦
પ્રેમની વાતોમાં ઓધા, ભૂલ્યા છે ભક્તો,
તન મન ધનને ઓવારી–ઓ૦
તમારો રંગ ઓધા, રંગ છે પતંગનો,
અમારો રંગ છે કરારી–ઓ૦
બાઈ મીરાં કહે પ્રભુ ગિરિધરના ગુણ,
ચરણકમલ બલિહારી–ઓ૦

મીરાંબાઈ

નામને શું રડે?

દીઠો અમર મરંત, નાના કંઈ દીઠા ઘરડા;
નાગો પ્હેરે વસ્ત્ર, વાઘ સિંહ કૂતરે કરડ્યા;
વ્હાલો રાખે વેર, ઝેર જેવો તે મીઠો;
જોગી કરે વેપાર, ભોગી ભીખંતો દીઠો;
દયાચંદમાં દયા નહીં, ખુશાલ કંઈ રોતા ફરે;
શામળ કહે, નામ પનોતિયો,
કંઈ લાખ કુંવારા મરે!
હાથી નામ કહેવાય, બીએ ઉંદરને સાદે;
કપૂર કાળો હોય, શામળો સુંદર વાને;
રૂપો હોય કુરૂપ, ભૂષણમાં દૂષણ ઝાઝાં;
કૃપાળ રાખે કૂડ, ભૂપત વજાડે વાજાં;
આશા ઇચ્છા આગળ ફરે,
કલંક નિર્મળ શિર ચડે;
ફોગટ ફરે કંઈ જોઈતો,
શામળ નામને શું રડે?

શામળ

સત્ય નહીં તે ધર્મ જ શાનો?

સત્ય નહીં તે ધર્મ જ શાનો,
દયા વિના શું દાન જો ને;
મન વશ નહિ તે તપ પણ શાનું,
શીલ વિના શું સ્નાન જો ને. ૧
ભાવ વિના તે ભક્તિ શાની,
ભક્તિ વિના શું જ્ઞાન જો ને;
પ્રીતિ હોય તો પડદો શાનો,
ધૈર્ય વિના શું ધ્યાન જો ને. ૨
સદ્ગુણ નહિ તે સાધુ શાનો,
તૃષ્ણા ત્યાં શો ત્યાગ જો ને;
જ્ઞાન વિના તે ગુરુજન શાનો,
કંઠ વિના શો રાગ જો ને. ૩
ભ્રાંતિ રહી તે અનુભવ શાનો,
સાચો ન મળે શોધ જો ને;
ધર્મ બ્રહ્મની કથા ન જાણે,
તેને શાનો બોધ જો ને. ૪
પ્રતાપ નહિ તે પ્રભુતા શાની,
સિદ્ધિ વિના શો સિદ્ધ જો ને;
દૈવત નહિ તે દેવ જ શાનો,
રાંકપણે શી રિદ્ધ જો ને. ૫
વિનય વિના તે વિદ્યા શાની,
દાન વિના શો દામ જો ને;
નીર વિના તે નવાણ શાનું,
ધણી વિના શું ધામ જો ને. ૬
કહ્યું કવે તે કવિજન શાનો,
શૌર્ય વિના શો શૂરો જો ને;
સાચજૂઠનો કરે નિવેડો,
તે તો પંડિત પૂરો જો ને. ૭
સર્વગામિની સતી ન કહીએ,
લક્ષ્ય વિના શી ટેક જો ને;
સાચજૂઠની કિંમત ન કરે,
છળમાં પડિયા છેક જો ને. ૮
સાચા પ્રભુને જે નવ શોધે,
તે નર કહીએ કાચા જો ને;
કહે છોટમ નિર્ધાર કરીને,
વેદ તણી એ વાચા જો ને. ૯

છોટમ

મુક્ત હાસ્ય

તસવીર શ્રી પ્રબોધ ગેદીવાલ

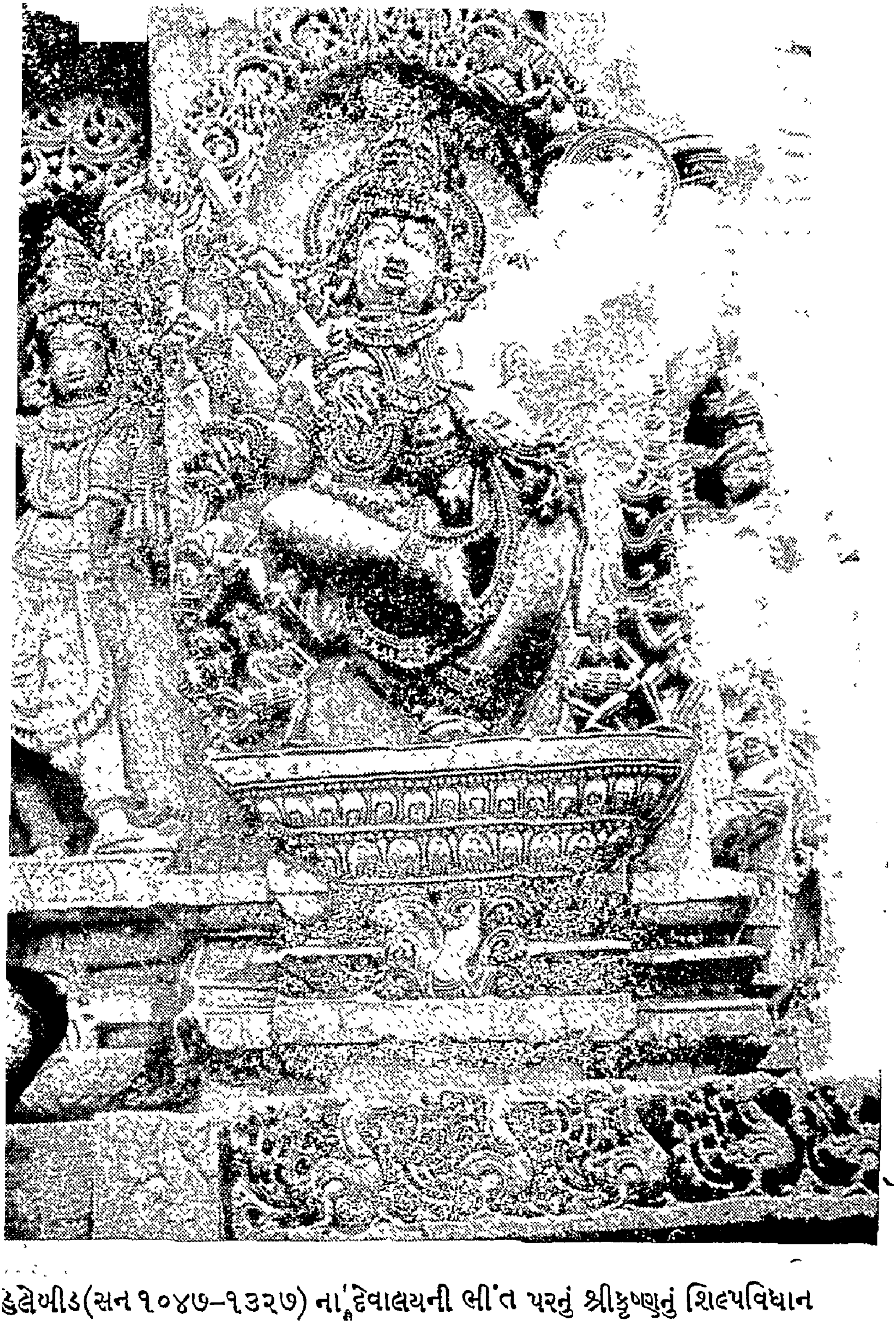

હલેબીડ(સન ૧૦૪૭–૧૩૨૭) ના દેવાલયની ભીંત પરનું શ્રીકૃષ્ણનું શિલ્પવિધાન

તસવીર : શ્રી તારા જૌહર

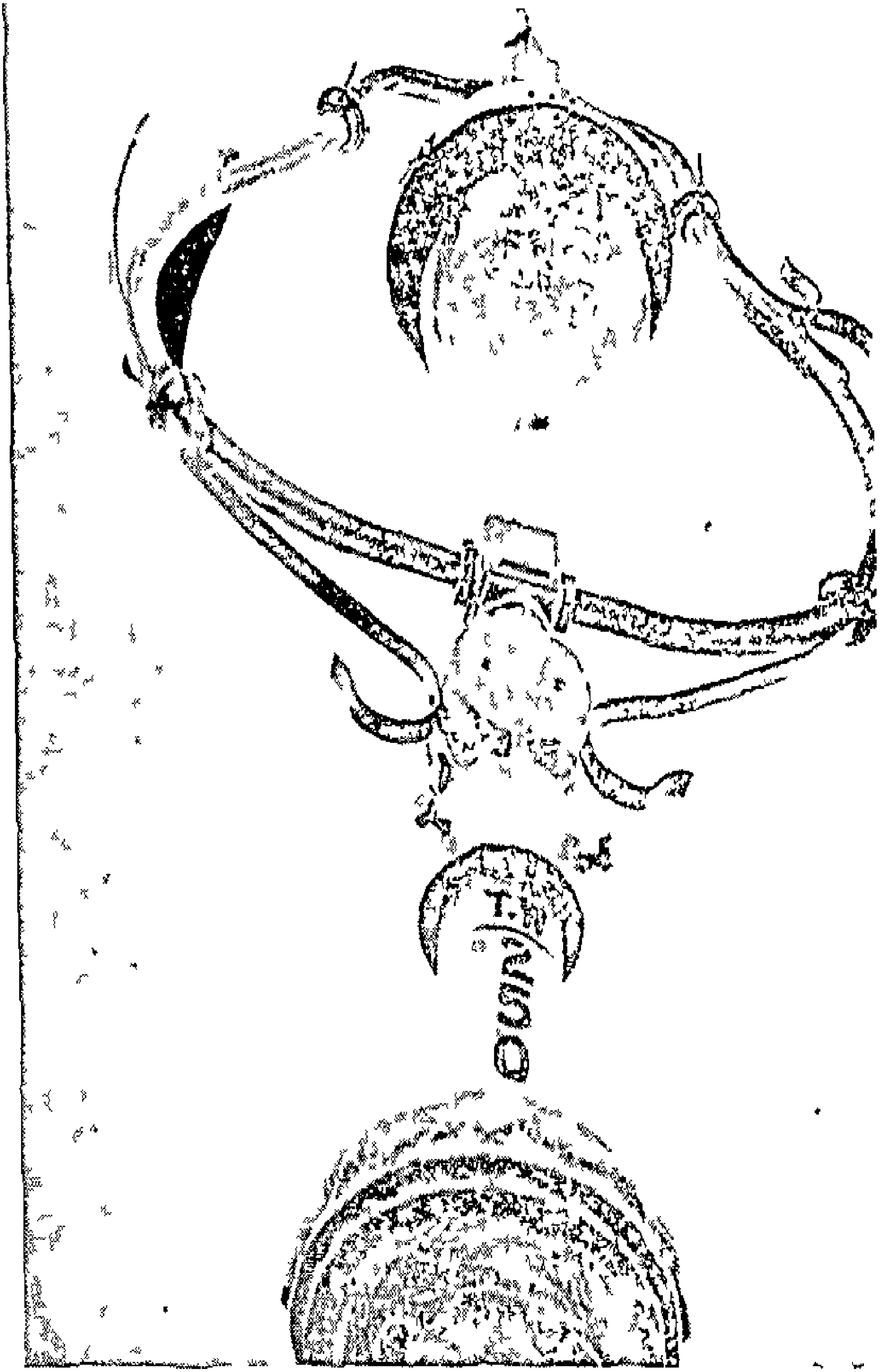

પળનો આરામ

તસવીર : શ્રી ઝવેરીલાલ દલપતરામ મહેતા

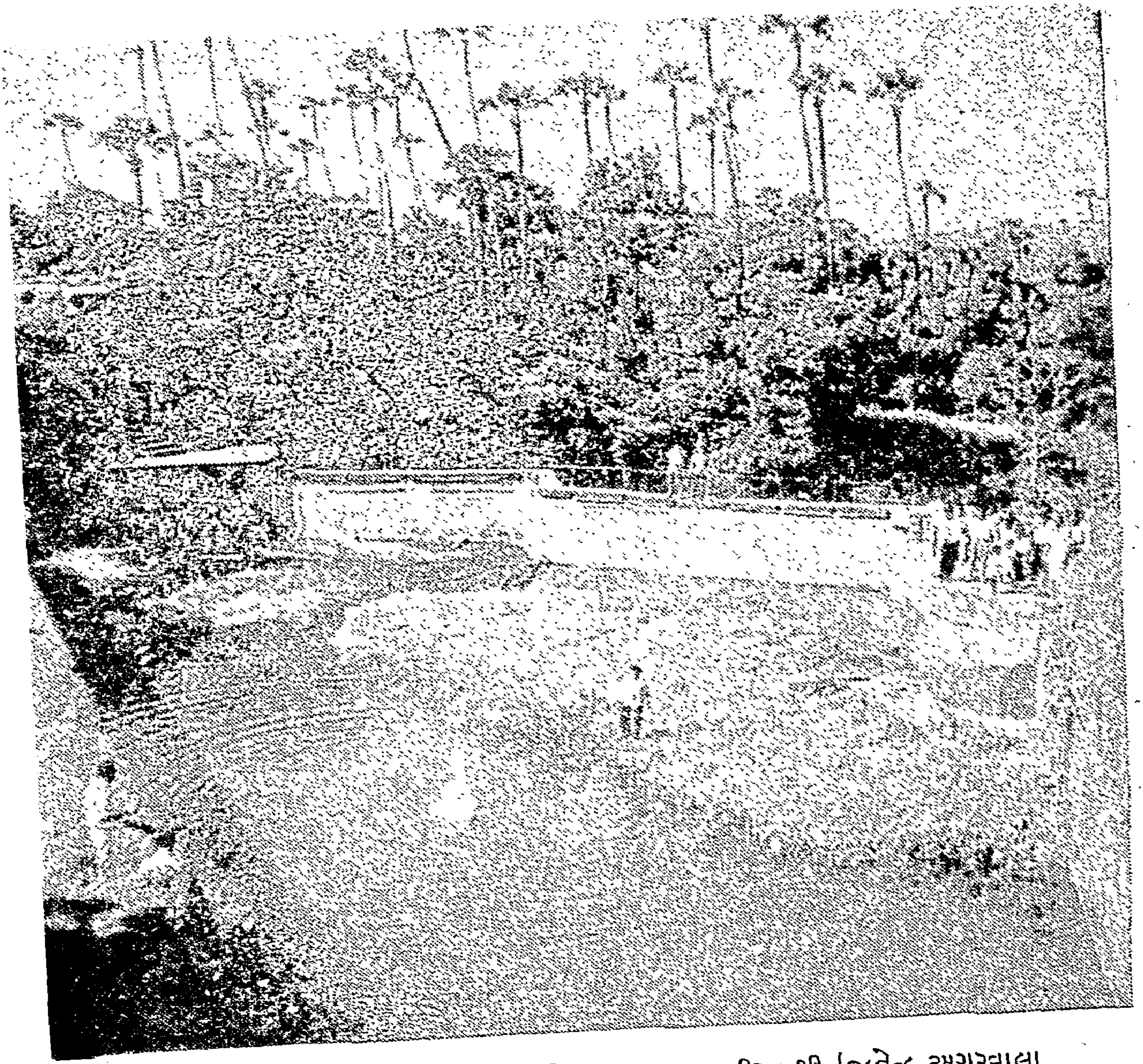

ળિયામણી વન્યશ્રી–વિહાર સરોવર તસવીર : શ્રી જિતેન્દ્ર અગરવાલા

(મુંબઈ)

નવાં કાવ્યો

વિશવાસી વાતું

મિતવા, એ વિશવાસી વાતું,
કોની આગળ કહો બોલીએ,
આ ભવભવનું ભાતું?

સપનામાં જે સાદ કરે,
તો હાઉં સમજીએ ખોટું;
ફરતાં-ફરતાં બોલે હરિવર,
અચરજ બોલે મોટું.

જનમ જનમનું સગપણ કાઢે,
કહે ભાવિના ભેદ,
દીઠામાં તો કોઈ ન આવે,
બેધે પડે ન ભેદ.

આઘે આઘે ઘડીક
ઓરી ઓરી બાજે બાંસી,
હું તે શું સમજું આ
સાચું હેત હશે કે હાંસી?

મકરંદ દવે

ઝરમર વરસે!

ઝરમર વરસે મેહુલો,
ને થનગન નાચે મોર,
નેહ ઝરે હૈયે અણધાર્યો,
ઝંખનના કલશોર.
સમસમ વાતો વાયરો
ને થરથર કંપે કાય,
સમણાંનો ઓઢી અંચળિયો
ઉર ઘેલું હરખાય.
ફરફર ફોરે ફૂલડાં
ને મધમધ મન મોઝાર,
ઢંઢોળે છાની વ્યાકુળતા
સ્મરણોની વણજાર.
છલછલ છલકે નેવલે
ને પલપલ પલકે નેણ,
પ્રીતિની સરવાણી હૈયે
હોઠે એક ન વેણ
તોયે હોઠે એક ન વેણ!

નિરજના પટેલ

ચંપેલી

આ ઘર ખીલી ચંપેલી ને
સામે ઘેર સુવાસ રે,
લીલી નાગર ચંપેલી.
ચંપાવરણી ચૂંદડી ને
કંકુવરણો વાન રે,
લીલી નાગર ચંપેલી.
સોળે શોભે સુંદરી
છે ગુણનો એ ભંડાર રે,
લીલી નાગર ચંપેલી.
ચંપાબહેન આવ્યાં સાસરે
હરખી છે સાસરવેલ રે,
લીલી નાગર ચંપેલી.
કરિયાવરના કોટથી
છે ભર્યા ભર્યા ભંડાર રે,
લીલી નાગર ચંપેલી.
ઝુમ્મર ઝૂલ્યા પારણે
છે કા'નકુંવરિયા ચાર રે,
લીલી નાગર ચંપેલી.
કંથે કાયર કામનો
ધંધામાં વાળી ધૂળ રે,
લીલી નાગર ચંપેલી.
ભણીગણી છે ભામિની
નોકરિયે લાગી જાય રે,
લીલી નાગર ચંપેલી.
શાણું કેવું સાસરું!
દે છૂટ કમાવા કાજ રે,
લીલી નાગર ચંપેલી.
સ્વામીસેવા, સાસરું,
રાંધણિયું, નાનાં બાળ રે,
લીલી નાગર ચંપેલી.
નોકરિયુંમાં લાડ શા
છે ઉપરીના ઉત્પાત રે,
લીલી નાગર ચંપેલી.
ચંપાવરણાં ચંપાબા
થયાં પૂણીવરણે વાન રે,
લીલી નાગર ચંપેલી.
મેના બોલે માળવે
રે ન્યાય કરો નારાણ રે,
લીલી નાગર ચંપેલી.

'સાધના'

પણ શંકા આવતી નહિ. છતાં એમની લાગણીઓ અતિ નાજુક તંતુને સ્પર્શવાની મણી પર આવતી ત્યારે ભય આવી પડતાં રમાં પેસી જતા કરચલાની જેમ તે સાવધ ની જતી.

સુનયનાનું કુટુંબ ઘણું નાનું હતું. વૃદ્ધ ધવા માશી, એક નોકર બાઈ અને ત્રણચાર ગલાના બગીચા સંભાળતો માળી, આટ-ામાં એનો આખો ગૃહસંસાર આવી જતો તો. એનાં માશી જૂના જમાનાનાં હોવા તાં એમની પેઢીની નજરે જે આછકલું ખાય એવા નવી પેઢીના વર્તન પ્રત્યે સહિષ્ણુ તાં અને એમની ચર્ચામાં પણ તેઓ અવાર-વાર ભાગ લેતાં. ધીરે ધીરે આશુતોષ માટે મનો પક્ષપાત બંધાતો ગયો, અને આશુતોષે નોંધ્યું પણ ખરું, પણ સુનયના તો ણે 'મરજાદ' લઈને જ બેઠી હતી!

લગ્ન સંબંધી એના વિચાર શા હતા તે ટલા બધા પરિચય પછી પણ તે નક્કી શકતો જ ન હતો. એક વાર વાતવાતમાં નયનાએ કહેલું:

'પ્રેમમાં લગ્ન વિઘ્નરૂપ નથી?'

'વિઘ્નરૂપ!' આશુતોષના મોંમાંથી આશ્ચર્ય-નક ઉદ્ગાર નીકળી ગયો.

'હા, જેના ઉપર આપણને અખૂટ વહાલ ય તેને માટે કોઈ પણ પ્રકારનું બંધન ભું કરવું—'

'લગ્ન એવું બંધન છે?'

આશુતોષ એને સમજી શક્યો નહિ.

'હા, લગ્નથી સ્ત્રીપુરુષ અન્યોન્યને તોની અનિચ્છાં છતાં બાંધતાં જ રહે છે, ને તે પણ એટલી હદ સુધી કે બંનેનું સર્ગિક સ્વાતંત્ર્ય છીનવાઈ જાય છે.'

આશુતોષ ખડખડાટ હસી પડ્યો.

'આ તારું નવું શાસ્ત્ર—' બન્ને એક-જાને એકવચનથી બોલાવતાં થયાં હતાં—ટલો સ્વાતંત્ર્યનો વિકાસ એમણે સાધ્યો હતો! શુતોષને અધવચથી અટકાવી તે બોલી:

'હા, અને એની જ્યારે સંહિતા રચાશે ત્યારે એનો ભાષ્યકાર આશુતોષ શાસ્ત્રી હશે!' સ્મિત કરતી તે બોલી.

'તો મારે એમ સમજવું કે એકબીજા પર અસીમ વહાલ રાખતાં સ્ત્રીપુરુષે લગ્નગ્રંથિથી જોડાવું નહિ?'

'હા.'

'તો એકબીજાને ધિક્કારતાં સ્ત્રીપુરુષ આદર્શ પતિપત્ની થઈ શકે?'

'ઊલટું વિધાન હંમેશ ખરું જ હોય છે એવું નથી.' સુનયના બોલી.

કઈ ગ્રંથિથી સુનયના પીડાતી હતી તે આશુતોષને, એના અનેક પ્રયત્નો છતાં, સમજાતું ન હતું. પણ એક વાત તેના મનમાં દઢ થઈ ગઈ હતી, અને તે એ કે એ બન્ને એકબીજા માટે જ સર્જાયાં હતાં. એમની આડે જે કંઈ વિઘ્નો હોય તે બધાં દૂર કરવાની જાણે તેણે પ્રતિજ્ઞા લીધી. સુસજ્જ વીણાના તારની જેમ બન્નેના હૃદયના તાર આખો વખત ઝણઝણતા બન્યા. ચક્રવાકમિથુનની જો એમને કોઈ ઉપમા આપત તો એ બંને એ હકીકત મંજૂર રાખત, અને છતાં એ બંને એકબીજાની નિકટ આવી શકતાં ન હતાં!

એક દિવસ સાંજે બન્ને સુનયનાના માળ ઉપરના દક્ષિણ તરફના ઝરૂખામાં બેઠાં હતાં. હવા ખુશનુમા હતી, અને એક નાનકડું પંખી થોડી થોડી વારે પાસેની ડાળ પર કંઈક મીઠું મીઠું ગાઈ રહ્યું હતું. આથમતા સૂરજનાં નાજુક કિરણોએ વાતાવરણમાં રંગ પૂર્યા હતા.

'આપણે આ સંતાકૂકડીની રમત ક્યાં સુધી રમવી છે, નયની?' આશુતોષે પૂછ્યું.

'એ રમત નથી આશુ! મને સમજ નથી પડતી કે મારે તને કઈ રીતે સમજાવવું. પણ પ્રિયતમ, આપણે અન્યોન્યનાં જીવનભર મિત્રો બની રહીએ એ પૂરતું નથી?'

આશુતોષ પોતાની લાગણી ઉપરનો કાબૂ ગુમાવવા માંડ્યો. સુનયનાની ચિબુક પકડી તેની આંખમાં સમાઈ જવા મથતાં તે બોલ્યો:

'વહાલુ, આજ હવે તું ના પાડી શકીશ નહિ. ખુદ વિધાતા પણ હવે આપણી આડે આવી શકે એમ નથી...' અને પ્રતિકાર થઈ શકે તે પહેલાં સુનયના તેનો ગાઢ આશ્લેષમાં સમાઈ ગઈ.

તે ચમક્યો, સુનયનાની આંખમાંથી બોર બોર જેવાં આંસુ ટપકતા હતાં !

તેનો આશ્લેષ છૂટી ગયો.

'મેં તને દૂભવી, ડાર્લિંગ ?' ગુનેગારની જેમ તેણે પૂછ્યું.

'ના, હું તને દૂભવી રહી છું. તને પગે પડું છું. તું માની જાય તો જીવનભર તારી દાસી બનીને હું એ પાડ વાળીશ—'

'મારે દાસી નથી જોઈતી—સખી જોઈએ છે, સહચારિણી જોઈએ છે, મારા સુખદુઃખની સાથી જોઈએ છે.'

'પણ હું પત્ની બનું તો જ આ બધું થઈ શકે ?' ડૂસકાં લેતી તે બોલી.

'હા.' તેણે દૃઢતાથી ઉત્તર આપ્યો.

'તારા સંતાનોની મારે માતા પણ બનવાનુ થશે ને ?'

'કેવો પ્રશ્ન !' નવાઈ પામતો તે બોલ્યો.

'એ જ મારે તને સમજાવવુ છે. તારાં સંતાનોની માતા બનવા જેવી યોગ્યતા મારામાં નથી.' તેના અંતરમાંથી એક ઊંડો નિશ્વાસ નીકળી ગયો.

વાતાવરણ અત્યંત ગમગીન અને તંગ બન્યુ અને આશુતોષને મન એ વધુ ને વધુ રહસ્યમય બનતું હોવાથી એ ગમગીની એના મર્મોને ગૂંગળાવી રહી.

તે ઊઠી. એના ઓરડામા જઈ બે છબી તે લઈ આવી. પહેલી છબી એક સ્ત્રીની હતી. નાજુક બાંધાની ને દેખાવડી એ પ્રતિમા તરફ નજર નાખતી તે બોલી :

'આ મારી માની છબી. મને એક વર્ષની છોડી તે જતી રહી.'

'કેવી રીતે ?'

'એ જ મારે તને જણાવવું છે...ક્ષયથી.'

'તારા જન્મ પછી એમને એ બીમારી લાગુ પડેલી ?'

'હું ગર્ભમાં હતી ત્યારે ડૉકટરોને વહેમ ગયેલો, પાછળથી એ વહેમ ખરો પડ્યો.'

'પણ તને તો એ વારસો નથી મળ્યો ને ? આજે તો હવે ચિકિત્સાશાસ્ત્ર...'

'હા, ડૉકટરોએ મને તો એનાથી મુક્ત હોવાનું ક્યારનું સ્પષ્ટ કરેલું છે. પણ શરીર અંગેનું આપણું જ્ઞાન કેટલું બધું...'

આશુતોષ ખડખડાટ હસી પડ્યા. 'તું તો સર્વજ્ઞની જેમ બોલે છે...'

'ના, એવું નથી. મારા આજીબા પણ ક્ષયથી જ ગુજરી ગયેલાં, અને...અને...'

આશુતોષનું મોં પડી ગયુ. તે બોલી ઊઠ્યો:

'અને...શું ?'

'મારા બાપુજી પણ...મારા જન્મ પછી ત્રણ વરસે...'

'એમની માંદગીને તારાં બાની માંદગી ..'

'ના. ડૉકટરોનું માનવું એમ હતું કે એ મિલમા કામ કરતા હતા ત્યાંથી એમને એ બીમારી લાગુ પડેલી હોવી જોઈએ. એમની સાથે કામ કરતા બીજા ત્રણેક જણાને પણ—'

'એટલે આ બધી અકસ્માતોની પરંપરા ઉપર તું તારા જીવન માટે ગંભીર નિર્ણય કરીને બેઠી છે ?'

'હા, એમ જ તારે કહેવું હોય તો તું જરૂર એમ કહી શકે કે હું વહેમી છું. અને સાચે જ હું વહેમી છું. ડૉકટરોની વાત પર સો ટકા વિશ્વાસ મૂકવાની મારી શક્તિ નથી.'

'પણ નયનુ, તું તો સંપૂર્ણ આરોગ્ય ભોગવે છે. તારા નખમાં પણ...'

'પણ મને ડર છે કે એનું એકાદ જંતુ લોહીમાં રહી ગયું હોય.'

'પણ એ તો ચિકિત્સાથી જાણી શકાય અને ડૉકટરોએ તો તને એ બાબતમાં નિર્ભય કરી છે.'

'મારી માને માટે પણ ડૉકટરોએ એમ જ કહ્યું હતું.'

'પણ ત્યારે આ રોગ અંગે આજના જેટલું સંશોધન થયું ન હતું.'

'એમ છતાં આજે પણ બધાં કયાં એકમત છે? રસીનો જ દાખલો લઈએ તો કેટલાક એને અદ્ભુત જડીબુટ્ટીરૂપ લેખે છે તો કેટલાક એને નવા રોગની જનેતા લેખે છે.'

'અર્ધદગ્ધ જ્ઞાન કેવું જોખમકારક હોઈ શકે છે–'

'તેનું હું સુંદર ઉદાહરણ છું, એમ ને!' સુનયના હસી પડી, 'એટલે તો હું કહું છું, કે મારો વહેમ કેમેય ટળે એમ નથી, અને એથી મારે કોઈ પણ જાતનું જોખમ વહોરવું નથી.'

'હં!' આશુતોષ સહેજ અકળાતો બોલ્યો: 'સોએ સો ટકા સહીસલામતી હોય તો જ જીવી શકાય એવું તારું જીવનદર્શન છે?'

'ના, જીવન એટલે જ સાહસ. પણ દરેક જણ જે સાહસ ખેડે તે પોતાને માટે હોય–બીજા પર તેનાં જોખમ લાદવાનો–અને તે પણ અસહાયક ગભરુ બાળક...'

'હા સમજ્યો, પણ આજે વિજ્ઞાન એટલું બધું તો આગળ વધ્યું છે–'

'છતાં એને વખતોવખત હાર સ્વીકારવી પડે છે. હવે તને સમજાયું ને કે મને જો જીવનભર તારી મૈત્રીનો અધિકાર તું આપશે–'

'કેવળ મૈત્રી નહિ–પત્નીત્વનોય તે.'

'હજુ પણ તે જ ઘેલછા!' તેના વાળમાં નાજુકતાથી પોતાની આંગળી પરોવતી તે બોલી: 'હું તને પગે પડું છું, વહાલમ! તું વધુ દુઃખી ન થા. મનથી કયારની હું તારી બનેલી છું, તનથી આવતે ભવે, મારા એ કોડ ભગવાન પૂરા પાડશે. ત્યાં સુધી મારું એક વચન માન, કોઈ સુયોગ્ય–'

'તારા એ કોડ પણ આવતા ભવ માટે ભગવાન પર છોડી દે. આ ભવે તો મારે આ સિવાય અન્ય સ્ત્રીઓ–'

ફરીથી તેના આશ્લેષમાં તે સમાઈ ગઈ, અને ખડખડાટ હસી પડી. આ સ્ત્રી વિના પોતાનું જીવન કેટલું બધું ઊણું હતું એનું વેદનાજનક ભાન આશુતોષને ફરી વાર થયું. તેણે પૂછયું:

'અને ધાર કે કોઈ નજૂમી આવીને તને કહી જાય કે આ પુરુષથી તું સંતાનવતી નહિ...'

'કેવી વાત કરે છે તું, આશુ? આજે આપણે બન્નેએ આ શું માંડ્યું છે? ના આશુ, તું વેવલો બને તો મારી કલ્પનાની આદર્શ મૂર્તિના ચૂરેચૂરા થઈ જાય, અને હું પણ એવી વેવલી નથી.'

'પણ દલીલ ખાતર તું એટલું સ્પષ્ટ કરશે કે સંતાનવિહોણું પત્નીત્વ...'

'મારે પત્નીત્વ જોઈતું જ નથી. મારા મનને એ રીતે પૂરું તૈયાર કર્યું છે. આ પહેલાં મારા હાથની માંગણી કરનાર નહોતા મળ્યા એવું નથી, પણ તે સૌને ના પાડતાં કશીય મુશ્કેલી અનુભવી ન હતી. પણ તું આવ્યો–'

'હા, એ દુષ્ટ–'

'દુષ્ટ તો ખરો જ ને! લગ્નસંબંધ વિના પણ પરિણીતાના બધા કોડથી મારું અંતર એણે ભરી દીધું.'

'પણ નયનુ, ઘડીભર કલ્પી લે કે, આપણે પતિપત્ની હોઈએ અને આપણું પરિણીત જીવન સંતાનવિહોણું–'

'પણ એવી કલ્પના કેમ થઈ શકે? વળી મને સંતાનની ભૂખ નથી એવું થોડું જ છે? મારે એક નહિ, અનેક સંતાન જોઈએ છે. પત્ની બની હું કદાચ પાંચસાત બાળકની જનેતા બની શકું. પણ ભગવાને મને એવા કામમાં મૂકી છે, જ્યાં અસંખ્ય પુત્રપુત્રીઓ–'

'વારુ, ત્યારે તને તારું સુખસ્વર્ગ મુબારક હો. મને વકીલાતમાં તો એ લહાવો મળે એમ નથી, પણ 'પ્રોક્સી'થી જો પિતૃપદ માણી શકાતું હોય તો તારા અનુભવમાં મારો ભાગ રાખજે.'

અને એ પછી તે દિવસે આશુતોષે વધુ દબાણ કર્યું નહિ. લાંબા વખત સુધી તે બંને વાતો કરતાં બેઠાં અને સુનયનાએ આશુતોષના આગ્રહથી થોડુંક ગાયું. એ ગીતોમાં–

'સમજ બૂઝ, દિલ ખોજ પિયારે!
આશિક હો કર સોના કયા રે!'

એ ભજન આશુનોષે ફરીફરીને ગવડાવ્યુ ને મોડેથી એ ઘેર ગયો ત્યારે પણ પ્રેમકે મારગ શિર દિયા, ફિર રોના કયા રે!' એ પંક્તિ એના મનમા ઘૂંટાયા કરતી હતી.

આશુતોષના ગયા પછી એના ઓરડામા તે એકલી પડી ધ્રુસકે ધ્રુસકે રડી. શાને માટે? શાને માટે આ બધી કપરી કસોટી? આ યાતના? ભગવાને શા માટે બન્નેને ભેગા કર્યાં? એ એના જીવનમા આવ્યો તે પહેલાં એને કઈ વાતની કમીના હતી? માશીબા બિચારા દુઃખી રહેતા હતા, પણ તેમને તો એ લાબા પ્રયત્નને અંતે સમજાવી શકી હતી કે, જો કોઈ અસહાય બાળકના જીવનમા કોઈક રોગના જંતુ આપણે કારણે પ્રવેશવા પામે એવો જરા જેટલો પણ સંભવ હોય, અને એવું જાણતા છતા આપણે એ અંગે બેદરકાર રહીએ તો એ બાળકના તેમ જ પ્રભુનાં એમ બન્નેના ગુનેગાર બની આપણે પાપમા નથી પડતા? પાપની આ વાતનો કડવો ઘૂંટડો તે માશીબાને ગળે તો ઉતરાવી શકી હતી. પણ આશુતોષને સમજાવવામા તે નિષ્ફળ નીવડી હતી એ સંબંધી વિચાર કરતા અનેક શંકાકુશંકાથી તેનું હૈયું ફફડવા લાગ્યુ. આશુતોષના મનોબળ પર તેને પૂરો વિશ્વાસ હતો. છતા આ આઘાત એવા પ્રકારનો હતો કે, તે એ જીરવી શકશે કે કેમ, એ અંગે તેને ગૂંગળામણ થવા લાગી.

પોતે ઓછી દુઃખી હતી એવું ન હતુ. પણ જે દુર્નિવાર છે તેને તે રીને સ્વીકારવા પોતાના મનને. એણે લાબા વખતથી કેળવ્યુ હતુ, અને આશુતોષ એના જીવનમા પ્રવેશ્યો ત્યાર પછી દેહલગ્ન કરતા પણ વધુ મોટું બીજું કંઈક હોઈ શકે છે એના અનુભવે એનો સંકલ્પ વધુ દૃઢ બન્યો હતો. આજે એની સાથે જો થોડીક ગભીર પળો એણે ગાળી, અને દેહલગ્ન કરતા અનેકગણી મોટી જે સ્નેહગ્રંથિથી એની સાથે એ જોડાઈ હતી તેનો એણે જ અનુભવ કર્યો ને સંવેદના એટલા તો પવિત્ર, એટલી તો ઊડી હતી કે એના ઉપર આખું જીવન જીવી જવાય ને કોઈ વાતની ઊણપ વરતાય નહિ એવો આત્મવિશ્વાસ તેને લાધ્યો હતો; પણ આશુતોષ માટે એવું ન હતુ, એ એને પોતાના મન સમક્ષ વારંવાર કબૂલવું પડ્યુ. આશુનોષ માટે એક બાજુથી તેના અંતરમા પત્નીભાવની સરવાણીઓ ફૂટતી હતી તો બીજી બાજુથી તેમાં માતૃભાવની ભરતી છલકાતી હતી. અત્યંત તેજસ્વી અને મેધાવી એ પુરુષ એની પ્રચંડ વેદનામા તેને એક નાના બાળક જેવો લાગ્યો હતો, અને ત્યારે એની એને કેટલી બધી જરૂર હતી એનુ એક અતિ સ્પષ્ટ દર્શન તેને લાધ્યું હતુ અને એના અંતરમા એક મોટો ચિરાડો પડ્યો હતો.

એને હવે લાગવા માડ્યુ કે આશુતોષનુ એના જીવનમાંનું સ્થાન અચળ અને અફર છે. અને તે સાથે એટલો જ અફર એનો મૂળ નિશ્ચય પણ હતો! બે ધ્રુવો વચ્ચેનું એ દુર્નિવાર અંતર કેમ ટળે? અને જો એ ટળે નહિ તો આશુતોષ જીવનભર કેટલો બધો દુઃખી થાય! ભગવાન એવું કેમ થવા દે? પણ અંધકારમા કદી પ્રકાશ સંભવી જ નહિ શકે? જીવનની ભુલભુલામણી છેક અભિમન્યુના કોઠા જેવી જ હશે? ના, ના. ભગવાનની મંગળ યોજના એવી નિષ્ઠુર, નિર્દય ન જ હોય. કંઈક વચલો માર્ગ મળી આવશે.

આવા આશાનિરાશાના—વધુ તો નિરાશાના પ્રચંડ તરંગો પર ઝોલા ખાતી બીજે દિવસે સાજે અધીરતાથી તેની રાહ જોતી તે બેઠી. કલાકો સુધી તેના આવવાની દિશામાં તે મીટ માડી રહી. કોઈક પગલાનો અવાજ થતા તે ચમકતી ને પછી નિરાશ થઈ જતી.

બીજે દિવસે પણ તે ન આવ્યો, અને ત્રીજે દિવસે પણ. તેના અંતરમા ભારે સૂનકાર મચી ગયો. શું થયુ હશે? તેણે એને ઘેરે તપાસ કરાવી, પણ ત્યાથી સમાચાર આવ્યા કે એ બહારગામ ગયો છે. ક્યા ગયો છે, શાને માટે ગયો છે, ક્યારે પાછો આવવાનો

છે વગેરે કશી જ વિગતો તેને મળી નહિ. તેને આઘાત લાગ્યો હતો એ વાત તો તે ખરેખર જાણતી હતી. પણ તે સાથે તે કશું ઉતાવળું કે અવિચારી પગલું ભરે એવો ન હતો એવો પણ તેને વિશ્વાસ હતો. પણ જેમ જેમ દિવસો ગયા તેમ તેમ તેની શ્રદ્ધા ડગવા માંડી. પેલું ભજન તેને વારંવાર યાદ આવવા લાગ્યું. એ ગવડાવવા પાછળ એનો કોઈ ઊંડો હેતુ તો ન હતો? 'શિર દિયા ફિર રોના કયા રે,' એ પંક્તિ યાદ કરતાં તેનું હૈયું ફફડી ઊડવા લાગ્યું. તેની ધીરજ ખૂટી ગઈ. બધો સંકોચ બાજુએ મૂકી તે જાતે તેને ઘેરે તપાસ કરવા જઈ આવી, પણ કોઈ નવો પ્રકાશ તેને લાધ્યો નહિ. તેના કારકુન, ટાઈપિસ્ટ વગેરેને પણ તેણે પૂછ્યું. તે બધા પણ તેના જેટલા જ અંધારામાં હતા.

તેણે કંઈ કેટકેટલી બાધાઓ રાખી. પોતે કદાચ ગાંડી થઈ જશે એવું જ્યારે એને લાગ્યું ત્યારે માશીબા આગળ એણે હૈયું ખોલ્યું. તે બોલ્યાં :

'દીકરી, તમે વધુ ભણ્યાં એટલે વધુ વિચાર કરો. અમે તો એક ભગવાનને ઓળખીએ. જળનું થળ ને થળનું જળ કરવા એક તે સમર્થ છે. આપણાં સૌની તે ચિંતા કરે છે તો તારાં બાળકને તે વિસારી દેશે? તારો પોતાનો જ વિચાર કર: મા નહિ. બાપ નહિ. ઉપર આભ ને નીચે ધરતી એવી અનાથ તું આવડી મોટી કોની ઓથથી બની? એ ભગવાને તારી રક્ષા કરી કે બીજા કોઈએ? દીકરી, રામનું નામ લઈ તું હવે બધા લાંબા વિચાર પડતા મૂક ને–'.

સુનયનાના હૈયામાં ડૂમો ભરાઈ આવ્યો ને માશીબાની છાતીમાં મોં છુપાવી દઈ લાંબા વખત સુધી તે આંસુ સારતી રહી.

દસ દિવસ પછી તે આવ્યો. એનું મોં ખુશખુશાલ હતું. એને જોતાં જ તેના હૈયા પરનો ઓથાર જાણે સરી પડ્યો, તે ગાતું બની ગયું.

'કેવો દુષ્ટ છે! આમ જ મને પત્ની બનાવવાનો હતો કે? દસ દસ દિવસ થયા–'

'વિરહસુખનો લહાવો કંઈ જેવોતેવો નથી.'

'રાખ તારું ડહાપણ તારી પાસે. કહે કે આ બધા દિવસો ક્યાં ગયો હતો?'

'એક ઓપરેશન માટે ગયો હતો.'

'ઓપરેશન? કોનું? કોઈ મિત્રનું?'

'ના, મારું.' હસતાં હસતાં તે બોલ્યો.

'જુઠ્ઠો! ના, મને ચીડવ નહિ. કહે, ક્યાં ગયો હતો?'

'સાચું કહું છું, ઓપરેશન માટે!'

'કહું છું કે સાચું બોલશે? કોર્ટમાં ભલે તું જુઠ્ઠાનું સાચું ને સાચાનું જુઠ્ઠું કરતો હોય, મારી આગળ–'

'હું સાચું જ કહું છું. એક તારા સિવાય અન્ય કોઈને મારે એ જણાવવું ન હતું એટલે જ અહીં મોટા ડોકટરો હોવા છતાં–'

'મને બીક લાગે છે. તું સરખી વાત કર, તને એવો કયો રોગ હતો?'

'કદાચ હું પિતા થઈ બેસું એવો.'

'આશુ!' સુનયનાથી ચીસ પડાઈ ગઈ. 'ના, ના. તું મને ચીડવે છે. કહે કે એ ખોટું છે. તેં ઓપરેશન નથી કરાવ્યું.' આવેગથી આશુતોષની છાતી પર મોં ટેકવી સજળ નયને અધીરતાથી બંને હાથે તેના મુખને પોતાના તરફ ખેંચતી એ વાત ખોટી છે એવો એકરાર કરવા તેને તે વીનવી રહી.

અતિ મૃદુતાથી તેના માથા પર હાથ ફેરવતો ને તેને પંપાળતો તે બોલ્યો, 'ના, વહાલુ, મારાથી જૂઠું બોલી શકાશે નહિ. મારી પત્ની બન્યા છતાં માતૃત્વના ભયમાં તું ન રહે એ માટે મેં વિજ્ઞાનની મદદ લીધી છે. અને તેમાં હું સફળ થયો છું એ હકીકત છે.'

સુનયનાને પોતાનાથી સહેજ અળગી કરી તેની આંખમાં આંખ પરોવી પહાડ જેવી મક્કમતાથી પોતાની જાતને ટટ્ટાર રાખી તેણે આ એકરાર કર્યો ને વજ્રાઘાતથી હોય તેમ સુનયના તેના ખોળામાં ઢગલો થઈ પડી.

★

યુદ્ધસ્ય કથા

શ્રી પ્રદ્યુમ્ન ત્રિપાઠી

અમે કૉફી હાઉસમા બેઠેલા ત્યારે કેટલાક વખત પહેલાંના એક સાહિત્યસંમેલનમાં જઈ આવેલા એક મિત્રે એ સમેલનમા શું શું થયુ એનો ખ્યાલ આપતા લગભગ વીસેક મિનિટ સુધી બીજા એક મિત્રને એ સંમેલનમા થયેલાં પ્રવચનો વગેરેનું વિગતવાર વર્ણન આપ્યુ. પેલા ભાઈએ ટેબલ પર કોણી ટેકવી, હથેલી પર માથું ટેકવી, પાપણો ઢાળીને અર્ધનિદ્રાવસ્થામા એ બધું સાભળ્યા કર્યું. પંદર મિનિટને અંતે પહેલું બગાસું ખાધું, વીસ મિનિટે બીજું બગાસું ખાધું અને બાવીસ મિનિટે ત્રીજું બગાસું ખાવા જતા હતા ત્યા જ પેલા અહેવાલ આપનારા ભાઈએ સમાપન કરતા કહ્યું, 'આમ ચર્ચાઓ–પ્રવચનો ખૂબ સરસ થયા. માત્ર છેલ્લે દિવસે જરાક ભાઈ અને ભાઈ વચ્ચે મનદુઃખ જેવું થયું એ ઠીક ન થયુ ' અને તરત જ પેલા વાત સાંભળનારા અર્ધનિદ્રાગ્રસ્ત મિત્ર ચમકીને ટટ્ટાર થઈ ગયા! 'શું? શું? એ શું? કોની કોની વચ્ચે? શુ થયું? કહો તો, કહો તો! ના, એમ નહીં, મને વિગતવાર કહો, શું બન્યું? કોની કોની વચ્ચે જામી? .' એમણે પૂછવા માડ્યું! અને પછી તો એ બન્ને વચ્ચે એકાદ કલાક જે રસનીતરતી વાતો ચાલી એની આગળ પેલા ચર્ચા–પ્રવચનોના અહેવાલો તો ફિક્કા જ પડી ગયા. વાત બહુ લાંબી ચાલી એટલે મારાથી ના રહેવાયું. મેં કહ્યું, 'હશે, જે થયુ હશે તે થયું હશે. મૂકો ને વાત પડતી. તમે ભાઈ, આવી વાતો કરો એય શોભે નહિ. અને તમે (બીજા મિત્રને ઉદ્દેશીને મેં કહ્યું) એ સાભળવામા આટલો બધો રસ લો એ તમનેય શોભે નહી.'

પેલા બન્ને ભાઈઓએ મારી સામે રોષથી જોયુ. 'ઠીક, એ વાત નહીં કરીએ.' એમ કહીને બન્ને ચૂપ થઈ ગયા. થોડી વારે થાકીને હું ઊઠ્યો. 'ચાલો, બહાર નીકળવું છે ને?' 'ના, અમે તો બેઠા છીએ.' પેલા ભાઈઓએ કહ્યું. હું આવજો કહીને નીકળ્યો, અને પાછળ નજર કરી તો ફરીથી પેલા મિત્ર 'અઢળક ઢળિયો રે શામળિયો'ના અભિનય સાથે ટેબલ પર ઝૂકી પેલા ભાઈને પૂછતા હતા: 'હં .પછી આગળ શું થયું?. .મને બગબર માડીને વાત કરો '

આમ તે દિવસે તો એમને મારાથી ઉપદેશ આપતા અપાઈ ગયો, પણ પછી મને થયું, 'રે જીવ, દુનિયામા દુઃખ ઓછું છે કે તું લોકોને યુદ્ધસ્ય કથા કહેતા–સાંભળતા અટકાવીને જે કંઈ આનંદની તકો જગતમા રહી છે તે ઓછી કરવા નીકળ્યો છે?' કારણ આનંદ તો છે જ, લડાઈ કરવામા, લડાઈ જોવામાં અને લડાઈની વાતો કરવામાય!

આજે વર્ષાની સાજે જ્યારે બીજું કંઈ કરવાનું નથી ત્યારે મને તાત્ત્વિક પ્રશ્ન એ સ્ફુરે છે કે આ ત્રણમા, ખાસ કરીને તો આગલા બે. લડાઈ કરવી અને લડાઈ જોવી, એ બેમાથી કયો આનંદ વધારે ઉત્કૃષ્ટ? વિદ્વાનોએ વિચારવા જેવો આ પ્રશ્ન છે.

આમ તો લડાઈ કરવા કરતાં લડાઈ જોવાનું વધુ ગમે એ સ્વાભાવિક છે. કારણ લડાઈ કરવામાં જોખમ છે! જોકે લડાઈ જોવામાય જોખમ તો છે જ. ખાસ કરીને જે લડાઈમા વસ્તુઓની ફેંકાફેંકી ચાલતી હોય તેમાં. દા. ત. ઉત્તરાયણને દિવસે પતંગનો ઝોલ લૂંટવા અંગે ઈંટરોડાથી થતી લડાઈ કે જ્ઞાતિભોજન વખને જગ્યા માટે પાટલાઓથી થતી લડાઈ એ જોવામાય જોખમ તો છે જ, પણ પ્રમાણમા ઘણું ઓછું. પણ ત્યારે બીજી બાજુ લડાઈ કરવામા જે ઊંચા પ્રકારનો સંતોષ મળે છે, જે તાજગી–સ્ફૂર્તિનો

સ્નેહધારા, આ બધું જુવાન મીનાક્ષીના મનનું કામણ કરી ગયું. કોણી પર મહાસુખ માલિશ કરતો ત્યારે જરા ટેકો લેવાને નિમિત્તે તે મહાસુખનો હાથ વારે વારે પકડી લેતી, ને ત્યારે તેના હાથમાંથી કોઈ પ્રબળ ઝણઝણાટીનું પોતાના હાથમાં સંક્રમણ થતું મહાસુખે બેત્રણ વાર અનુભવ્યું હતું. મીનાક્ષીને મહાસુખની ઊંડી લગની લાગી ગઈ હતી. એથી જ તો ઘા રુઝાઈ ગયા પછીયે એ લગનીએ મીનાક્ષીને માગણી કરવા પ્રેરી.

'દાક્તર, તમારે રોજ હજી એકાદ વાર આવતા તો રહેવાનું જ, હો!'

'કેમ? સારવારની હવે કશી જરૂર નથી.'

'સારવાર પૂરતો જ શું આપણો સંબંધ રહ્યો છે?' કહેતાં કહેતાં મીનાક્ષીની આંખો નાચી ઊઠી, અંગેઅંગમાં વીજળી ફરી વળી, લજ્જાની લાલી મુખ પર ઊપસી આવી.

'સંબંધ ગમે તેવો બન્યો હોય, કામ વગર અવારનવાર આવવું મને ન પરવડે.' મીનાક્ષી તરફ પળ બે પળ તાકી રહીને મહાસુખે સરળતાથી જવાબ વાળ્યો. આ જવાબે મીનાક્ષીના મુખ પરની ચટકદાર લાલી ઉડાડી દીધી ને ફિક્કાશ ફેલાવી દીધી. એટલે તેને સારું લગાડવા કે ગમે તેમ મહાસુખે જરા હસીને ઉમેર્યું:

'તમને સમય હોય ત્યારે તમે તમારે ખુશીથી આવજો ને! સાંજે હું ઘેર જ હોઉં છું. દર્દીઓને ઘેર મળવાનો મારો એ ખાસ સમય છે.' કહેતાં કહેતાં, કોણ જાણે કેમ, જીવનમાં પહેલી જ વાર મહાસુખના અવાજમાં ઉત્કટ સંવેદનાનો પ્રકંપ પ્રગટ્યો.

'હું શું તમારી દર્દી છું હજી?' મીનાક્ષીના ઘવાયેલા દિલની પડખે તેની બુદ્ધિ ઊભી રહી.

'એવું મેં ક્યાં કહ્યું?' ક્ષોભ વચ્ચેયે મહાસુખના નયનમાંથી નિર્મળ અમીધારા વહી રહી.

આ અમીધારાએ મીનાક્ષીના અંતરમાં ઓઘ ઉછળાવ્યા, ને મહાસુખને ઘેરી વળવા એ ધસી આવ્યા.

'તમે ભલે ને ગમે તે કહો, હું તમને નહિ છોડું.' પથારીમાં પડ્યાં પડ્યાં સ્વપ્નપ્રદેશમાં મીનાક્ષીએ મનોમન કેવી લાંબી વાટ કાપી લીધી હતી તેનો અંદાજ, અંતરના આ પ્રગલ્ભ ને સ્પષ્ટ ઉચ્ચારણે, આવી ગયો.

મીનાક્ષીએ માંડેલા આ મોરચાનો મહાસુખે એથી ન તો સામનો કર્યો, કે ન તો તેની સામે નમતું જોખ્યું. સ્થિતપ્રજ્ઞના જેવો જવાબ વાળ્યો: 'એ તો બધો ઋણાનુબંધ પર આધાર રહેશે.'

'ઋણાનુબંધ તો માનવીના પોતાના જ પુરુષાર્થનું પરિણામ છે ને!'

મીનાક્ષીનું આ મંતવ્ય માત્ર બોલવા પૂરતું જ મર્યાદિત ન રહ્યું, પુરુષાર્થ ખેડવા તરફ પણ તેને ખેંચી ગયું. 'હું તમને નહિ છોડું,' એ ઉક્તિને જાણે સાર્થક કરવા તે મહાસુખને ઘેર અવારનવાર આવતીજતી થઈ ગઈ. બન્નેનો પરસ્પર પરિચય વધતો ગયો.

દરરોજ સાંજે મહાસુખને ઘેર દર્દીઓની કતાર જામતી. મીનાક્ષીએ જોયું કે જે કાળજીથી ને જે કૌશલથી મહાસુખે તેની સારવાર કરી હતી તે જ કાળજી ને કૌશલ દરેક દર્દી પરત્વે તે દાખવી રહ્યો હતો, પછી એ દર્દી શ્રીમંત હોય કે ગરીબ. મીનાક્ષીને લાગ્યું કે મહાસુખની આગવી વિશેષતા તો હતી એની આંખમાં રહેલું કોઈ અપૂર્વ માધુર્ય. એની આંખની એ અમૃતસંજીવની જ જાણે દર્દીઓને સાજાસારા કરી દેવામાં મુખ્ય ભાગ ભજવી જતી.

કોઈ નિશ્ચિત ફીનું ધોરણ મહાસુખે નહોતું રાખ્યું. દર્દીને જે કશું દેવાનું હોય તે દવાખાનામાં રાખેલી પેટીમાં તેણે નાખી દેવાનું. એ પેટીમાંથી નીકળતી સઘળી રકમ મહાસુખ ધર્માદામાં ખર્ચી નાખતો, એમાંથી કશુંયે અંગત ઉપયોગમાં લેવાની વાત નહિ. સરકારી દવાખાનાની નોકરીમાંથી મળતા પગારમાંથી

મે જરૂર પૂરતુ રાખી લઈ વધારાનુ દાનમાં ઈ દેતો.

મીનાક્ષીને અપંગ થવામાંથી ઉગારી લેનારી તેની કુશળ સારવાર બદલ મળેલી સારી એવી રકમ પણ સરકારી દવાખાનામાં જ સીધી અર્પણ કરી દેવાનું મહાસુખે કહેલું. કશુંક ભેટરૂપે સ્વીકારવાનો મીનાક્ષીના પિતાએ પુષ્કળ આગ્રહ કરેલો, પણ જીવનમા પોતે સ્વીકારેલા કેટલાક સિદ્ધાન્તોને રજૂ કરીને મહાસુખે સાફ ના પાડી દીધી.

મીનાક્ષીને થયુ કે આવા અદ્‌ભુત પુરુષનુ સાહચર્ય તો તેને જ સાંપડે, જે સ્ત્રીએ પેલે ભવ પાંચે આગળીએ પ્રભુને પૂજ્યા હોય. મહાસુખની સાદાઈ ને સેવાના નિર્મળ રંગે મીનાક્ષીનું જીવન રંગાવા માડ્યુ.

આ પરિસ્થિતિ આવીને ઊભી રહેશે, એવુ મીનાક્ષીના માતાપિતા સમજી ગયેલા. તેમણે પણ આ વિશે વિચારી લીધેલું. મીનાક્ષીના પિતાએ જ આ વાત છેડી:

'જો બેટા, મહાસુખ સુપાત્ર છે, એની ના નહિ; પણ આ દુનિયામા એ ભલે હોય, આ દુનિયાનો એ નથી. જુદી જ દુનિયાનો એ જીવ છે. એને પનારે પડવાનુ આપણું ગજું નહિ.'

પણ પિતાએ જોયુ કે મહાસુખની આ અપૂર્વ અનન્યતાએ જ મીનાક્ષીના મનને ઘેલું લગાડ્યુ હતું. એમણે એથી બીજી કાકરી માડી.

'તને ખબર છે, બેટા, મહાસુખ તો ગામડામા જઈને રહેવાનો છે? એક વર્ષ મોટા દવાખાનાનો અનુભવ લેવા જ એ આ શહેરમા રહ્યો છે. એના ગામડાગામમા એના પિતા દાક્તરી સારવારના અભાવે મરણ પામ્યા, એટલે એની માતાએ વ્રત લેવડાવ્યુ કે દીકરાએ દાક્તર બનીને ગ્રામવિસ્તારની જ સેવામા જીવન સમર્પી દેવુ. એને દાક્તર બનાવવા પાછળ માતાએ એનું સર્વસ્વ હોમી દીધું, મહેનત–મજૂરીમા જાત ઘસી નાખી. એક બાજુ મહાસુખ છેવટની પરીક્ષા પાસ કરીને દાક્તર થયો, બીજી બાજુ માતા મરણ પામી. એની લાઈનની બેત્રણ જુવાન છોકરીઓ, એની સાથે સંબંધ જોડવા તૈયાર થઈ હતી, પણ એના આ વ્રતની વાત સાભળી ભડકીને પાછી જ વળી ગઈ.' જરા રહીને:

'એટલે બેટા, તારે પણ એ રીતે વિચારવાનુ છે. અવ્યવહારુ થવું, ભાવિનું તારું સ્વપ્નુ વેડફી નાખવું તનેયે કેમ પાલવે? સંગીત–નૃત્યનો તારો શોખ, તેં કરેલી સાધના, મેળવેલી સિદ્ધિ, એ બધું ગામડાગામમાં વ્યર્થ જ જાય ને? તારું સંગીત ત્યાં કોણ સાભળે? તારું નૃત્ય કોણ નિહાળે? પોતાની સેવાની ધૂન આડે મહાસુખનેયે એ જોવા-સાભળવાની ફુરસદ કયાથી મળે?'

મીનાક્ષી ઘડી બે ઘડી તો ઊંડા વિચારમાં ફેંકાઈ ગઈ, પણ શ્રીમંતાઈના લાડ ને માનમા ઊછરેલા કેટલાક ફરજંદો એટલા જ ધૂની પણ હોય છે. મીનાક્ષીના આ ધૂની માનસે માથું ઊંચક્યું, ને નવા નિર્ધારેલા માર્ગે જ જવાને તેને ધકેલી.

'બાપુજી, સંગીત–નૃત્યની આરાધનાનો સવાલ મને જરા મૂંઝવે છે ખરો, પણ તે દિવસે અકસ્માતના સમયે મહાસુખે તત્કાલ દોડી આવીને સહાય ન કરી હોત, સારવાર કરીને હાથેપગે અપંગ થતી ઉગારી ન લીધી હોત, તો સંગીત–નૃત્યની મારી આરાધના અટકી જ ગઈ હોત ને? એ આરાધના તો ગમે ત્યા થઈ શકશે, પણ મહાસુખનુ સાન્નિધ્ય ગમે ત્યાં મળી શકે? એ તો એની સાથે જોડાયા સિવાય, એની સાથે રહ્યા સિવાય કેમ મળી શકે? એટલે બા, બાપુજી, મારી વાતને સંમતિ આપો. એના વિના મને ક્યાય ચેન નહિ પડે. એનામા મારું સર્વસ્વ વિલીન કરી નાખવાયે હું તૈયાર છું.'

બા–બાપુજી સમજી ગયાં કે મીનાક્ષી હવે સમજી સમજે એમ નથી, રોકી રોકાય એમ નથી, એના ધારેલા થાનકે જઈને જ

એ જંપશે. એમણે એથી નછૂટકે સંમતિ આપી. મીનાક્ષીને બા–બાપુ પાસેથી બસ, એટલું જ હવે જોઈતું હતું.

અને થોડા જ સમયમાં પોતાની રીતે લગ્નવિધિથી જોડાઈને મીનાક્ષી–મહાસુખ ઊપડી યે ગયાં.

મહાસુખ જેવો પ્રેમાળ, કુશળ ને યશરેખાવાળો સર્જન દાક્તર પોતાના ગ્રામવિસ્તારમાં સેવાભાવે આવીને વસ્યો, એથી ગામલોકો તો ઓછાઓછા થઈ ગયા. ઘર ને દવાખાના માટે બધી સગવડ ઊભી કરી દેવા તેમણે પૂરતો સહકાર આપ્યો. ગામમાં આરોગ્યરક્ષા ને રોગનિવારણનું વાતાવરણ જમાવવામાં મહાસુખને ઘણી સરળતા થઈ ગઈ. આ વાતાવરણ જમાવવામાં મીનાક્ષી પણ મહાસુખ સાથે ઓતપ્રોત થઈ ગઈ, મહાસુખની ખરેખરી સહધર્મચારિણી બની ગઈ. બન્નેએ જીવનની ધન્યતા અનુભવી.

દિવસભરના સખત કામનો થાક ઉતારવા ીનાક્ષી રાત્રે કોઈ વાદ્ય લઈને બેસતી, ને ાના તાર છેડી પોતાના મનને બહેલાવતી. ાસ સમય લઈને મહાસુખ મીનાક્ષીનું ંગીત સાંભળવા બેસતો, અને એમાંયે જ્યારે ીનાક્ષીને નૃત્ય કરવાનું પ્રોત્સાહન આપતો, યારે તો મીનાક્ષીના મનનો મયૂર ગહેકીને ાચી ઊઠતો. સ્વર્ગ જાણે પૃથ્વી પર ઊતરી ાવતું.

કામ કરવા માગે ને એમાં કુશળતા દાખવે એની સમક્ષ તો આ જમાનામાં કામના ગંજના ગંજ ખડકાતા જાય છે. મહાસુખની સુવાસ જેમ જેમ ફેલાતી ગઈ તેમ તેમ આજુબાજુના ગ્રામવિસ્તારોમાંથી ને શહેરોમાંથીયે વધુ ને વધુ દર્દીઓ, મોટા મોટા જોખમી ઑપરેશનના કેસ આવવા મંડ્યા. આ જમાનામાં નવા નવા રોગ ને એની જટિલતાઓ જ્યારે વધ્યે જ જાય છે, ત્યારે પોતાના ક્ષેત્રમાં અદ્યતન રહેવા ને સફળ બનવા દાક્તરે દાક્તરી વિદ્યાના બહાર પડતા નવા નવા સાહિત્યનું સતત વાચનમનન કરતા રહેવું પડે છે. આ બધા કામ અંગે મહાસુખ મોડી રાત સુધી જાગતો રહેતો.

મહાસુખના આ કામની કદરરૂપે લોકો તરફથી દાનનો પ્રવાહ વહેતો થયો, સરકારી ગ્રાન્ટનું પ્રમાણ વધતું ચાલ્યું, દવાખાનાનું કાર્યક્ષેત્ર વિસ્તરતું ગયું: પુરુષદાક્તર, સ્ત્રીદાક્તર, પરિચારકો, પરિચારિકાઓ વગેરેનો બહોળો કર્મચારીવર્ગ ગોઠવાતો ગયો.

આ બધા વધતા જતા કામ આડે મહાસુખને ફુરસદનું નામ નહોતું રહેતું. પણ એ ક્યાં ફુરસદને ઝંખે એવો જીવ હતો? કામ, કામ અને કામ જ એનો આનંદ હતો, એ જ એનો ધર્મ હતો, એનું વ્રત હતું, જેને તે વરેલો હતો. દર્દીને જોઈ એના દિલમાંથી દયાની ધારા છૂટતી, એની સેવામાં એ નિરતિશય આનંદ અનુભવતો. પ્રેમપંથની પાવકજવાળા માંહે પડેલો મહાસુખ એમાં જ કોઈ મહાસુખ માણતો, પણ મીનાક્ષી તો મહાસુખને વરી હતી, તેના કામને કે તેના વ્રતને નહિ. મહાસુખ સાથે નિરાંતે બેસવાનો, તેના સાન્નિધ્યમાં સંગીત–નૃત્યનો રસાનંદ માણવાનો સમય દુર્લભ થતો ગયો તેમ તેમ તેનું મન જરા જરા દાઝવા લાગ્યું, પાછું ભાગવા માંડ્યું.

મીનાક્ષીને હવે સમજાયું કે માણસે માણસે મન પણ જુદું જુદું હોય છે. કોઈનું મન એકમાર્ગી હોય છે, તો કોઈનું અનેકમાર્ગી, અનેક પાસાવાળું. એક પાસાને રીઝવીએ ત્યાં બીજું પાસું રિસાય, બીજાને રીઝવીએ ત્યાં પહેલું રિસાઈ જાય. સઘળાં પાસાંને એક કરી દેવાં અથવા બધાંનો સરસ સુમેળ સાધી દેવો એ ભારે કઠિન કામ છે. અપવાદરૂપ વીરલાઓનું જ એ કામ.

આપ ને આમ બેએક વર્ષ વીતી ગયાં. મીનાક્ષી એક બાળકની માતાયે બની ગઈ. મહાસુખે બાળકનું નામ પાડ્યું મુમુક્ષુ. બન્નેએ એક પ્રકારની કૃતાર્થતા અનુભવી, છતાં બીજી

એક પ્રકારની કૃતાર્થતાનું દ્વાર મીનાક્ષીને બિડાઈ જતું લાગ્યું. તે બેચેન બની ગઈ. મહાસુખનું એ તરફ લક્ષ ખેંચાયું.

'તું હમણાં હમણાં જરા ગમગીન રહેતી લાગે છે, મીનાક્ષી ! કેમ એમ ? મારો કોઈ દોષ હોય તો કહેજો.'

'તમારો તો શો દોષ હોય ?' અને તરત જ મીનાક્ષીથી આગળ બોલાઈ ગયુ : 'મારોયે શો દોષ છે એમાં ?'

મહાસુખ ચમક્યો. તે પામી ગયો કે મીનાક્ષીના મનની કોઈ જૂની ઝંખના જાગી ઊઠી છે, એની સિદ્ધિ માટે એ માથું ઊંચકી રહી છે.

'કોઈ ભૂલ થઈ ગયેલી લાગતી હોય તો એ સુધારવાનો તને અધિકાર છે, હો ! એ માટે તું કહે એ અનુકૂળતા આપવા હું તૈયાર છું.' કહેતાં કહેતાં પ્રેમ ને કરુણાનો વેગભર પ્રવાહ મહાસુખનાં નયનમાથી મીનાક્ષી ભણી વહી રહ્યો.

'ભૂલ તો બિલકુલ નથી થઈ, પણ અધિકાર કેળવાયા વિના ઉત્તમ વસ્તુ પ્રાપ્ત થઈ ગયેલી લાગે છે. તમારો સ્નેહ ને સહવાસ પામીને હું તો ધન્ય ધન્ય થઈ ગઈ છું, છતાં મન કેવું વિચિત્ર છે ! એનાં સઘળાં પાસાંઓ તૃપ્તિ ઝંખે છે. અખિલ ભારતીય કક્ષાની ઉત્તમ નર્તિકા બનવાનું મારું સ્વપ્ન અધૂરું રહી ગયુ, એ છેક હવે બેચેન બનાવી રહ્યું છે.' ને જરા રહીને ગદ્ગદ સ્વરે ઉમેર્યું :

'મહાસુખ, મને માફ કરજો. તમે તો દાક્તર તરીકે એક અસામાન્ય વ્યક્તિ બની ગયા, પણ મારે શું એક સામાન્ય ગૃહિણી ને સામાન્ય માતા તરીકે જ જિંદગી પૂરી કરી દેવી ? અસામાન્ય નર્તિકા બનવાનું એક વારનું મારું સ્વપ્ન શું બિલકુલ જતું જ કરવું ?'

'અસામાન્ય ગૃહિણી, અસામાન્ય માતા કે અસામાન્ય સમાજસેવિકા બનવાનું સ્વપ્ન સેવો તો ? આ સ્વપ્ન શું કોઈથી ઊતરતું છે ?' એવું પૂછવાનું મહાસુખને મન થઈ આવ્યું, પણ જેનું મન ઊઠી ગયું છે એને કશું પૂછવાનું અસ્થાને છે, એ સમજી જઈને મહાસુખે ઔદાર્ય જ દાખવ્યુ :

'શા માટે તમારું એ સ્વપ્ન જતું કરવું ? એ સિદ્ધ કરવાની હજીયે સાનુકૂળતા છે. તમેતમારે ખુશીથી જાઓ. મારી રજા છે.'

મહાસુખનું આ ઔદાર્ય જોઈને મીનાક્ષી ઓછીઓછી થઈ ગઈ. તેની આંખમાંથી આંસુની ધારા ઊમટી પડી. હૈયું હીબકે ચડ્યું. મહાસુખે મીનાક્ષીને હૈયાસરસી ચાપી. મીનાક્ષીએ માથું ઢાળી દીધુ.

અરેરે માનવીનું મન ! મીનાક્ષી પોતાના મનને, એનાં અનેક પાસાંઓને પામી ગઈ. અસામાન્ય માનવીનુ મન આત્મવાછિત અસામાન્ય માર્ગે સંચર્યા સિવાય કેમ જંપે ? મહાસુખની રજા લઈને મીનાક્ષી, મુમુક્ષુને તેડીને મબાપને ઘેર ચાલી નીકળી. માબાપનું વાત્સલ્ય તો પુત્રીને આવકારવા તૈયાર જ હતું. એક જ વર્ષની સંગીત–નૃત્યની સાધનાએ મીનાક્ષીની પ્રતિભા પુનઃ પાંગરી ઊઠી, સિદ્ધિનાં ઉત્તુંગ શિખરો સર કરતી ગઈ. આનંદ ને ગૌરવની છોળે મીનાક્ષીનુ મન નાચતુ રહ્યું.

પરંતુ એ નાચતા મનને નાથીને એના પર પતિનું જ સ્મરણ અહર્નિંશ નાચતું રહ્યું. પ્રિયતમ પતિ પ્રત્યેના પ્રેમે પોતાના મન ઉપર આટલી બધી પકડ જમાવી હતી, એના પર આવી આસાની ને અડગતાથી એ પ્રેમ સવાર થઈ બેઠો હતો, એનો પૂરો ખ્યાલ તો હવે જ મીનાક્ષીને આવ્યો. અને એ ખ્યાલથી એણે અપરંપાર પ્રસન્નતા ને કૃતકૃત્યતા જ અનુભવી.

પોતે ઓછી પતિથી રિસાઈને ચાલી આવી હતી ? અને ક્યાં સદાને માટે ચાલી આવી હતી ? પ્રેમ જો અવકાશ આપે તો પોતાની આગવી અસાધારણ પ્રતિભા શા માટે ન ખીલવી લેવી ? પોતે થોડી સાધારણ

સ્ત્રી હતી? ઈશ્વરે આપેલી અસાધારણ પ્રતિભા ને અનુકૂળતાને વેડફી નાખવાનો તેને શો અધિકાર હતો? એ પ્રતિભાને યોગ્ય એવી અનન્ય સિદ્ધિ ને કીર્તિની અમૂલ્ય માળા પહેરવાનો લહાવો એક વાર મળી જાય એટલે બસ! પછી તો તે પોતાના જીવનસર્વસ્વને પતિના સેવાકાર્યમાં વિલીન કરી દેવાને તૈયાર જ હતી ને! પણ એ પહેલાં, બસ, એક જ વાર આગવી સિદ્ધિ ને પ્રસિદ્ધિ...'

લગ્ન જ બેપાંચ વર્ષ મોડાં કર્યાં હોત તો? પણ આવી ડાહી ડાહી વાતો તેની ઊર્મિલ પ્રકૃતિને શેની સૂઝે? સૂઝે તોયે એટલી ધીરજ ક્યાંથી રહે? મહાસુખ માટે જે લગની લાગી હતી તે લગ્નમાં પરિણત થયા સિવાય ક્યાં જંપે એમ હતી?...લગ્ન પછી મહાસુખ સાથેના સહજીવનનાં સંસ્મરણો તેના મનમાં ઊભરાઈ રહ્યાં. મહાસુખ માટે હેતની છોળો તેના હૈયામાં ઊછળી. એ છોળોને શાંત કરવા, પારણામાં પોઢી ગયેલા મુમુક્ષુને તેણે દોડીને તેડી લીધો, ને એના પર વહાલનો વરસાદ વરસાવ્યો.

મીનાક્ષીના સ્વપ્નને સિદ્ધ કરતી તક પણ તેને તરત જ સાંપડી ગઈ. ચુનંદા નૃત્યકારોની બનેલી 'ભારત નૃત્યવૃંદ' નામની અખિલ ભારતીય સ્વરૂપની કલાસંસ્થામાં જોડાવાનું તેને નિમંત્રણ મળ્યું. મીનાક્ષીએ એ તક ઝડપી લીધી. ભારતના દરેક મોટા શહેરમાં નૃત્યપ્રયોગો કરવા આ વૃંદ ઊપડ્યું. દિવસ, માસ અને વર્ષ વીતતાં ગયાં. મીનાક્ષીની પ્રતિભાના નવા નવા ઉન્મેષ પ્રગટતા ગયા. તેની નૃત્યકળા સોળે કળાએ ઝળકી ઊઠી. મુક્ત કંઠે તેની પ્રશંસા થવા લાગી. સામયિકોમાં તેની તસવીરો ને પ્રશસ્તિઓ છપાવા લાગી.

નૃત્યકલાના પ્રમાણભૂત વિવેચકોએ જાહેર કર્યું કે મીનાક્ષીની નૃત્યભૂષામાં જે સાદાઈનું સૌંદર્ય અને તેની ભાવમુદ્રામાં જે આધ્યાત્મિકતાની આભા પ્રગટ થાય છે, તે ભારતીય સંસ્કૃતિનું અણિશુદ્ધ ને અભિજાત સ્વરૂપદર્શન કરાવી જાય છે. ઉદાત્ત ભારતીય સંસ્કૃતિની ઉન્નેત્રી અને કલયિત્રી તરીકે મીનાક્ષીની પ્રસિદ્ધિની શરણાઈ દેશભરમાં ગુંજી ઊઠી. તેની કારકિર્દીને કાંગરે કાંગરે કીર્તિના દીપક એક પછી એક પ્રગટતા ગયા.

પોતાની નૃત્યકલાની આ સમીક્ષા ને પ્રશસ્તિ સાંભળીને મીનાક્ષીયે ચકિત થઈ ગઈ, વિચારમાં પડી ગઈ. ઉત્તમ નર્તિકા તરીકે રાષ્ટ્રવ્યાપી કીર્તિ કમાવાના કોડ તેણે સેવ્યા હતા ખરા, પણ ભારતીય સંસ્કૃતિની કલયિત્રી ને ઉન્નેત્રી બનવાની કલ્પના સરખીયે તેણે કરી નહોતી. ત્યારે આ ગૌરવપૂર્ણ વિશિષ્ટતા અનાયાસે ને અજાણપણે તેનામાં કેમ ખીલી ઊઠી? મહાસુખને પરણ્યા પછી પોતાની રુચિ ને દૃષ્ટિમાં જે એક મોટું પરિવર્તનનું મોજું આવ્યું હતું, એ જ આનું કારણ હોઈ શકે......ત્યારે તો પોતાને જે વિશિષ્ટ સિદ્ધિ ને પ્રસિદ્ધિ નૃત્યકલાના ક્ષેત્રે મળી તેનોયે મુખ્ય યશાધિકારી મહાસુખજ ને?

અને પોતાના મનોમંદિરમાં બિરાજતી મહાસુખની મૂર્તિ સમક્ષ મીનાક્ષીનું માથું નમી પડ્યું. 'આજે અન્ય પ્રકારે આ માથું નમે, સાથે નમતો આત્માનોયે તંત્ર જો!' એ કાવ્યોક્તિની અનુભૂતિ મીનાક્ષીનો અંતરાત્મા કરી રહ્યો. પોતાના પ્રિયતમ પતિ પાસે પાછા પહોંચી જવાને, તેનામાં ભળી જવાને તેનું અણુ અણુ પોકારી રહ્યું, તેનું રોમેરોમ ઝંખી રહ્યું. તરત જ પુત્ર મુમુક્ષુને વહાલભેર તેડી લઈને તે બોલી ઊઠી:

'કેમ મુમુક્ષુ, તારા બાપુજી પાસે આપણે હવે જવું છે ને? ઘર છોડ્યે પાંચેક વર્ષ તો વીતીયે ગયાં.'

'જવું જવું તો રોજ તમે કહો છો, બા! પણ જવાની તૈયારી કરતાં નથી!' જરા જરા સમજતાં અને બોલતાં શીખેલો મુમુક્ષુ આજે તો સામો ધોખો કરી બેઠો: 'બાપુજીને જોયાનુંય મને તો યાદ નથી. રોજ રોજ તું ફોટો બતાવે ને વાતો જ કરે. એમાં શું વળે? મારે તો હવે બાપુજી પાસે

જવું જ છે, ધે!'

મુમુક્ષુની વહાલને લાડભરી વાણી સાંભળી મીનાક્ષીએ તેને હૈયાસરસો ચાંપી દીધો, ને મીનાક્ષીની આંખ જરા મીંચાઈ ગઈ, જાણે તે પોતેજ ચંપાઈ રહી ન હોય!

મીનાક્ષી રોજ એક પત્ર મહાસુખને લખતી. એમાં પોતાની પ્રવૃત્તિ ને પ્રગતિનું સવિસ્તર ચિત્ર રજૂ કરતી. મહાસુખ પણ, ભલે સંક્ષેપમાં અઠવાડિયે એક પત્ર તો અવશ્ય લખતો. મીનાક્ષીએ આજે તો મહાસુખને લખી નાખ્યુ કે તેનુ સ્વપ્ન સિદ્ધ થયું છે, ને તે હવે વહેલામાં વહેલી તકે તેની પાસે આવી પહોંચશે.

અને મીનાક્ષીએ, ભારતપ્રવાસની એક પ્રદક્ષિણા પૂરી થાય કે પોતાને નિવૃત્ત કરી દેવાની વિનતી સાથે રાજીનામું રજૂ કરી દીધું. આ રાજીનામાએ નૃત્યકલાની દુનિયામાં ખળભળાટ મચાવી દીધો. દેશભરમાં ચારે પાસ પોકાર ઊઠ્યા કે મીનાક્ષીનું વેતન, તેનો મોભો, તેનું માન, બધું એકદમ વધારી દઈનેયે કોઈ પણ ઉપાયે, તેને નૃત્યકલાના ક્ષેત્રમાં રોકી રાખવાના સૌએ પ્રયત્ન કરવા. ભારતીય સંસ્કૃતિના ઉદાત્ત સ્વરૂપનું કલાત્મક દર્શન રજૂ કરીને એ સમૃદ્ધ વારસાને જાળવી રાખવાની એક પ્રેરણાત્મક હવા આ નર્તિકાએ ઊભી કરી છે. આવી સંસ્કારસંપન્ન નર્તિકાની કલાસમૃદ્ધિથી, પુનરત્થાન પામતા આ નવભારતને કેમ વંચિત રાખી શકાય?

ચોપાસથી ઊઠેલી આ માગણીને લીધે કે પછી પોતાની સ્વતંત્ર સમજદારીને લીધે રાષ્ટ્રપતિ તરફથી જે ઇલકાબો પ્રજાસત્તાકદિને જાહેર થવાના હતા તેમાં 'પદ્મવિભૂષણ'નો ઇલકાબ મીનાક્ષીને એનાયત થવાની જાણ કરવામાં આવી. મીનાક્ષીના ચિરવાંછિત જીવનસ્વપ્નની સિદ્ધિના શિખર પર કળશ ચડી ગયો, એ પરમ સંતૃપ્તિએ મીનાક્ષીની ઉરતંત્રીના તાર ઝણઝણી ઊઠ્યા, તેનો અંતરાત્મા નાચી ઊઠ્યો. રાષ્ટ્રપતિના વરદ હસ્તે ઇલકાબ લેવાનો લહાવો માણવા અને પછી મહાસુખ પાસે પહોંચી જવા મીનાક્ષીનુ દિલ થનગની રહ્યું.

પ્રજાસત્તાકદિને પાટનગર દિલ્હીમાં યોજાયેલા રાષ્ટ્રીય સમ્માનસમારંભમાં સંભાવિત સજ્જનો ને સન્નારીઓથી સભાખંડ ચિકાર ભરાઈ ગયો. ઇલકાબ–વિજેતાનો ટૂંકો પરિચય અપાતો અને રાષ્ટ્રપતિના વરદ હસ્તે ઇલકાબ એનાયત થતો ત્યારે સભાજનોની તાળીઓના ગડગડાટથી સભાખંડ ગાજી ઊઠતો. વિજેતાના વદન પર ધન્ય ધન્ય થઈ રહ્યાનો આનંદ પથરાઈ જતો. મીનાક્ષીને 'પદ્મવિભૂષણ' ઇલકાબ એનાયત કરવાનો ક્રમ આવ્યો ત્યારે ગૌરવમૂર્તિ રાષ્ટ્રપતિએ પોતે જ પ્રથમ વિજેતાનો પરિચય આપ્યો:

'આ ઇલકાબનો આરંભ થાય છે ભારતનાં એક શ્રેષ્ઠ નૃત્યકાર શ્રીમતી મીનાક્ષીદેવીથી. તેઓશ્રીની ઉજ્જવળ રાષ્ટ્રીય ખ્યાતિથી આપ સર્વે સુપરિચિત છો.' બોલતાં બોલતાં રાષ્ટ્રપતિએ અને એથી સર્વે સભાજનોએ પ્રથમ હરોળની લગભગ છેવટની ખુરશીમાં બેઠેલી મીનાક્ષી તરફ આદરભરી નજરે નિહાળ્યું ત્યારે મીનાક્ષીના ગુલાબી વદન પર ને અણિયાળી આંખોમાં પ્રસન્નલજ્જા વ્યાપી વળી, તેની છાતી અભિમાનથી ઊછળી રહી. રાષ્ટ્રપતિનો વાણીપ્રવાહ ફરીથી વહેતો થયો:

'આ કિસ્સામાં ઔપચારિકતાથી જરા પર જઈને એક બીજી વાત કહેવાનુ મને મન થઈ આવે છે, તો માફ કરજો. શ્રીમતી મીનાક્ષીદેવીના પતિ એક મોટા સર્જન ડૉક્ટર છે. ગ્રામપ્રદેશના એ પરમ સેવાભાવી ડૉક્ટર મહાસુખનેયે આ પ્રસંગે 'પદ્મવિભૂષણ' ઇલકાબ એનાયત કરવાનું વિચાર્યું હતું. સંમતિ પુછાવવામાં આવતાં એમનો જવાબ મળ્યો:

'મારા કાર્યની કદર માટે આભાર માનું છું, પણ જીવતેજીવત આવાં સમ્માનને સ્વીકારવુ એટલે માયામાં પડવા જેવું મને લાગે છે. એથી, દિલગીર છું, આવો કોઈ પણ ઇલકાબ હું સ્વીકારી શકું એમ નથી.'

જવાબ સાંભળતાં સભાજનો સ્તબ્ધ થઈ ગયા. સમગ્ર સભાખંડમાં ધીમી ગણગણાટી ફેલાઈ ગઈ: આ ડૉક્ટર તે કેવો વિચિત્ર માણસ! લક્ષ્મી સામે ચાલીને ચાંલ્લો કરવા આવી ત્યારે પોતે મોં ધોવા ચાલ્યો!

'આ દાક્તરના પ્રદેશમાં હું એક વાર પ્રવાસે ગયો હતો ત્યારે તેમનો પરિચય કરવાનું પરમ સૌભાગ્ય મને સાંપડ્યું હતું.' રાષ્ટ્રપતિના અવાજમાં દાક્તર માટેનો ઉચ્ચ આદરભાવ ઊપસી આવ્યો. સભાજનો શાંત થઈ ગયા.

'પ્રજાને દેવ માનીને તેની સેવામાં પોતાનું સર્વસ્વ સમર્પી દેનાર આ દાક્તર તેમના પ્રદેશમાં દેવ જેવા મનાય છે. માણસ ધંધો ગમે તે કરે, પણ એ ધંધો દીપી ઊઠે છે એની માનવતા વડે જ. મહિમા તો માનવતાનો જ. માનવતા એની સોળે કળાએ આ દાક્તરમાં પ્રગટ થઈ છે.' કહેતાં કહેતાં બુઝુર્ગ રાષ્ટ્રપતિ ગદ્ગદ થઈ ગયા. ગળું ખંખારીને બોલ્યા:

'આ દાક્તરને જોઈને મને ભગવાન ઈશુનું સ્મરણ થયું. માનવમાત્ર પ્રત્યે, ખાસ કરીને પીડિતો પ્રત્યે, પ્રેમ અને કરુણાની અલૌકિક અમૃતધારા ભગવાન ઈશુનાં નયનમાંથી વહેતી એમ કહેવાય છે. એ જ પ્રેમ ને કરુણાની અમૃતધારા આ દાક્તરનાં નયનમાં વહેતી મેં ભાળી. અત્યારેયે એ આંખનું પાવન દર્શન મારી આંખ સામે તરી આવે છે, ને અંતરને ભીંજવી જાય છે.' અંતરનો આવેગ શમાવવા રાષ્ટ્રપતિને જરા અટકવું પડ્યું. આંખમાં ઝૂકી આવેલાં આનંદનાં આં લૂછીને તે આગળ બોલ્યા:

'આવા મહાત્માને આપણા ઇલકાબ તો શું મૂલ્ય હોય? પણ આપણને એમન મહદ્ માનવતાનું ન ભૂલવી શકાય: એટલું બધું મૂલ્ય છે. એમને ઇલકાબ આપવાનું તે એટલા માટે વિચાર્યું હતું કે સોળે કળાએ ખીલી ઊઠેલી એમની આ નિર્ભેળ માનવતાનો રંગ બીજાઓનેયે લાગે. આવા દૈવી પુરુષનાં પત્ની શ્રીમતી મીનાક્ષીદેવી પ્રતિ અત્યંત આદરભાવ અનુભવીને એમને આ ઇલકાબ હું અર્પણ કરું છું.'

અને રાષ્ટ્રપતિએ 'પદ્મવિભૂષણ' ઇલકાબનો ચંદ્રક, પ્રમાણપત્ર વગેરે ઉપાડીને શ્રીમતી મીનાક્ષીદેવીને અર્પણ કરવા તેમની બેઠક તરફ નજર ફેરવી. તાળીઓના પ્રચંડ ગડગડાટ સાથે સર્વે સભાજનોનીયે મુગ્ધ નજર એ તરફ ફરી. ત્યાં તો ભારે કૌતુક જોવા મળ્યું. એ બેઠક ખાલી પડી હતી. રાષ્ટ્રપતિને પૂરું સાંભળવાયે રોકાયા સિવાય, પોતાનોયે ઇલકાબ લેવાની પરવા કર્યા વિના, વચ્ચેથી મીનાક્ષી ચુપકીદીથી ઊઠીને ચાલી નીકળી હતી.

પોતાને ઉતારે પહોંચી, પુત્ર મુમુક્ષુને તેડી, ટ્રેનનો સમય થઈ ગયો હોવાથી ટેક્સી કરી, સીધી સ્ટેશન તરફ જ મીનાક્ષી ચાલી નીકળી—જાણે કુમાર કાર્તિકેયને તેડીને શક્તિસ્વરૂપિની, સૌન્દર્યમૂર્તિ સતી પાર્વતી વૈરાગ્યમૂર્તિ ભગવાન શિવને મળવાને ન સંચરી રહ્યાં હોય!

★

એક વકીલ કોઈ ખેડૂતની ઊલટતપાસ કરી રહ્યો હતો. તેણે કહ્યું 'જો, સીધો જવાબ આપજે. તું સાદો સવાલ સમજે છે કે નહિ?'

ખેડૂતે જવાબ આપ્યો: 'હોવે!'

'ત્યારે કોર્ટને જવાબ આપ. જો પંદર માણસો એક ખેતર પંદર દિવસમાં ખેડે તો તે જ ખેતર ખેડતાં ત્રીસ માણસોને કેટલો સમય લાગે?'

'તેઓ ખેતર ખેડી શકે જ નહિ.'

'કેમ વારુ?'

'કારણ કે પંદર માણસોએ તે ખેડી નાખ્યું છે!'

ગુજરાતનો સુકાયલો સમુદ્ર

શ્રી અમૃત પંડ્યા

અતીત કાળના ઊંડાણમાં નજર નાખીએ તો આપણને જણાશે કે ગુજરાતને આંગણે મોટાં મોટાં વનો ઊગેલાં હતાં અને એ વનોમા હાથી વિચરતા હતા. ગુજરાતની ઉત્તરે સેંકડો માઈલ પર પથરાયલા રેતીના ટીંબા આખા મારવાડ પર છવાયલા હાલ જે દેખાય છે, ત્યાં આછી આછી વનરાજી હતી. એ વનરાજીમાં પુરાતન વસવાટો હતા; પરંતુ એથીય વિશેષ ઉલ્લેખનીય બીના તો એ છે કે હાલ ભલે ખંભાતના અખાતનો શિરોભાગ ખંભાત બંદર આગળ રહ્યો પણ પ્રાચીન કાળમાં તો એ અખાત ખંભાતની ઉત્તરે બસો માઈલ સુધી લૂણી નદીના મુખ તથા નગરપારકર સુધી પ્રસરેલો હતો. સૌરાષ્ટ્ર અને ગુજરાત એથી છૂટાં પડતાં. હાલ કચ્છનું ખારું રણ જે આઠ હજાર ચોરસમાઈલ જેટલા ક્ષેત્રફળ પર વિસ્તરેલું છે તે વસ્તુતઃ ખંભાતના અખાતના ઉત્તર ભાગનું સુકાઈ ગયેલું સાગરતળિયું છે. એ જમાનામા ખરેખર ઉત્તર ગુજરાતને પણ સમુદ્ર હતો. આ સાગરમાં દેશવિદેશનાં વહાણો ફરતાં, ને બીજી વિશેષતાની વાત તો આ હતી કે આ સાગરપાખને આંગણે કચ્છની ઉત્તરે સિંધુ અને સરસ્વતી આ બે નદીઓ ઠલવાતી અને નદીઓના પ્રવાહોમાં ઉત્તરે મદ્ર દેશ (પ્રાચીન પંજાબ) અને બ્રહ્માવર્ત સુધી હોડીઓ ચાલતી. ભારતમાં હાલ સાગરકાંઠાની લંબાઈ ૩૫૩૫ માઈલ જેટલી છે અને તેમાંની એક હજાર માઈલ જેટલી લંબાઈ ગુજરાતના સાગરતટની છે, પણ પ્રાચીન કાળમાં રણની સાગરપાંખને લઈ ગુજરાત પાસે દોટ હજાર માઈલ જેટલો દરિયાકાંઠો હતો.

કચ્છના રણની સપાટી પર અગાઉ દરિયો ઘૂઘવતો આ વાત જાણ્યા પછી મને આ પ્રદેશ પ્રત્યે ખૂબ આકર્ષણ થયેલું અને એક વાર એક માસ સુધી મેં એકલા રહીને આ રણકાંઠાનો પગપાળા પ્રવાસ કરેલો તથા અનેક નવી હકીકતો એકઠી કરેલી.

કચ્છનું રણ તે શું તેનો વાસ્તવિક ખ્યાલ ગુજરાતમાં પણ ઓછા લોકોને હોય તેમ લાગે છે, એટલે ગુજરાત બહારના નિવાસીઓ એના વિષે ખોટી માન્યતાઓ ધરાવતા હોય તેમાં આશ્ચર્યની વાત નથી. ઉત્તરભારતમાં એવું મનાય છે કે ત્યાંની જમીન પર ધીમે ધીમે રેતીના રણનું આક્રમણ થઈ રહ્યું છે. રેતીના ટીંબાઓ ધીમે ધીમે ગંગાના પ્રદેશ તરફ વિસ્તરતા જાય છે. ટૂંકમાં કહીએ તો મારવાડનું રણ પૂર્વ તરફ વધતું જાય છે અને તેના માટે એવુ માનવામા આવે છે કે આ રેતી કચ્છના રણમાંથી ધસતી ધસતી આગળ વધી રહી છે. આ માન્યતા બરોબર નથી, કારણ કે કચ્છનું રણ એ રેતીનું રણ નથી. એ મીઠાનું રણ છે. આખો પ્રદેશ મીઠાના રંગને લઈ સફેદ નજરે પડે છે અને મીઠાની સપાટી પર જ્યાંત્યાં પ્રાચીન કાળનાં દરિયાઈ પ્રાણીઓનાં હાડકાં, સમુદ્રફીણ ઇત્યાદિ દેખાતાં હોય છે.

‘રણ’ શબ્દ એ સંસ્કૃત ‘અરણ્ય’-(નિર્જન પ્રદેશ)નું અપભ્રષ્ટ ગુજરાતી રૂપ છે. આ મૂળ શબ્દ ‘અરણ્ય’ કચ્છના રણને માટે ઈસવી સનની શરૂઆતના સૈકાઓમાં પ્રચલિત હતો. આ હકીકત બીજા સૈકાની પેરીપ્લસની ગ્રીક નોંધ પરથી જાણવા મળે છે. પુરાણોમાં

ઉંચા ભાવની સિગારેટો એના ભાવ જેટલીજ ચડિયાતી હોય છે એ પ્રકારની એક માન્યતા બંધાઈ ગઇ છે. પણ આ વાત દરેક બાબતમાં સાચી નથી. કારણ કે ઉંચા ભાવની સિગારેટ ઉપર જાત જાતની જકાત ભરવી પડે છે. એ રીતે એ ઉંચા ભાવની સિગારેટની કિંમતનો મોટો ભાગ એ જકાત ભરવામાં જાય છે.

તંબાકુની કહાણી … નં. ૧૦

Panama
20
Specially blended for a cool and pleasant smoke from selected Virginia Tobacco leaves
RUPEE

પનામા

એક સરસ સીગારેટ છે—
તે છેલ્લી ઘૂંટ સુધી એકધારી લિજ્જતદાર છે

મુંબઈ ૫૭
હિંદના આ પ્રકારનો
મોટામાં મોટો
રાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગ

Greens' Advtg.

GT 710 GUJ.

એની નોંધ નથી, કારણ કે પુરાણોમાં જે બનાવોની હકીકતો નોધેલી છે તે બનાવો વખતે રણની જગાએ સમુદ્ર હતો અને તેથી ઉત્તર ગુજરાતનો પ્રદેશ પણ સાગરકાંઠે હોવાથી પુરાણોમા આનર્ત (ઉત્તર ગુજરાત) અને અર્બુદ (આબુ) આ બંને ક્ષેત્રોની ગણતરી 'અપરાંત'(પશ્ચિમ સાગરકાંઠો)માં કરવામાં આવી છે (મત્સ્યપુરાણ, અ. ૧૧૪, ઇત્યાદિ).

પુરાણોમાં બહુ પ્રાચીન કાળની હકીકતો પછીના કાળમાં સંઘરાયલી હોય તે રીતે મળી આવે છે, પરંતુ ઋગ્વેદમાં પાછળના સમયની હકીકતો, પુરાણો છેલ્લું સ્વરૂપ પામ્યાં તેની ઘણી પૂર્વે એટલે કે ઈ. પૂ. ૧૫૦૦ના ગાળામાં સંગૃહીત થયેલી હોવાથી તે વધુ પ્રમાણિક ગણાય છે. ઋગ્વેદમાં 'મરુભૂમિ' એટલે કે મારવાડના રણનો ઉલ્લેખ નથી અને સરસ્વતી નદી પર્વતોથી તે સમુદ્ર સુધી એકધારી વહે છે એવી નોંધ (૬,૬૧,૨ : ૭,૯૫,૨) આપેલી છે.

ઈ.સ. પૂર્વેના જમાનામાં આ રીતે ગુજરાત, મારવાડ, સિંધ અને દક્ષિણ–પૂર્વપંજાબની ભૌગોલિક પરિસ્થિતિ હાલ કરતાં ભિન્ન હતી. એ સમયે આ બધા પ્રદેશમાં મોહેંજોડેરોના અવશેષોવાળી તામ્રયુગની એટલે કે જેમાં લોખંડની જગાએ તાંબું તથા તેની મિશ્રધાતુ કાંસું વપરાતાં અને હથિયારો માટે પથ્થરનો ઉપયોગ પણ થતો તે 'હળપ્પા' (અહીં સૌ પહેલાં આ સંસ્કૃતિ મળી આવતાં તેને આ નામ અપાયું છે) નામવાળી સંસ્કૃતિ અસ્તિત્વમાં હતી. સિંધુ અને સરસ્વતી આ બન્ને નદીઓ અને તેમની ઉપનદીઓના તટપ્રદેશે હળપ્પા સંસ્કૃતિનાં અનેક નગરો આવેલાં હતાં ને તેમાં મોહેંજોડેરો જેવાની વસ્તી તો ત્રણચાર લાખ માણસો જેટલી હશે. આ નગરો ગુજરાતમાં મુખ્યત્વે તેના સાગરકાંઠે એટલે કે કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર તથા ખંભાતના અખાતને તટપ્રદેશે આવેલાં હતાં ને તેમાંનાં અનેક ખોદાયાં છે. ભરૂચ, લોથલ (મૂળ નામ શું હતું તેની ખબર નથી), રંગપુર, પ્રભાસ-પાટણ વગેરે એ જમાનાનાં બંદરો હતાં. ઉત્તર ભારતથી માલની હોડીઓ ભરાઈ ભરાઈને સરસ્વતી અને સિંધુના પ્રવાહમાર્ગે વાટે કચ્છના રણસાગરમાં આવતી અને ત્યાંનાં મુખ્ય બંદરોના બારામાં હોડીઓમાંથી માલ વહાણોમાં ચડતો અને પછી પશ્ચિમ એશિયાનાં સંસ્કૃતિકેન્દ્રો કે જે મોટાં વેપારક્ષેત્રો હતાં તે ઇરાક, દક્ષિણ અરબસ્તાન, ઇજિપ્ત, ક્રીટ, સીરિયા વગેરે દેશો ખાતે નિકાસ થતો અને સામી બાજુએ ત્યાંનો માલ એ રીતે જ રણસાગરમાં થઈ ઉત્તર-ભારત જતો. બાઇબલમાં જણાવ્યા પ્રમાણે ઈ. પૂ. દસમા સૈકામાં પેલેસ્ટાઈનના રાજા સોલોમનનાં વહાણો ભારતની જણસો લેવા ઓફીર દેશ આવતાંજતાં. આ નામ સોવીરનું અપભ્રષ્ટ ભાષારૂપ છે. કચ્છના રણની ઉત્તરે સિંધ–મારવાડનો જે ભાગ આવેલો છે તેને પ્રાચીન કાળમાં સોવીર કહેતા, એટલે સોલોમનનાં વહાણો કચ્છના રણસાગરમાં અવરજવર કરતાં એમ કહી શકાય. વળી રણસાગરમાંથી કેટલાંક વહાણો ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્રની વચ્ચે હાલ નળસરોવર વગેરે જેના અવશેષરૂપે આવેલાં છે તે સામુદ્રધુનીમાં થઈ રંગપુર અને લોથલને માર્ગે ભરૂકચ્છ (ભરૂચ) અગર તો અપરાંતને તટપ્રદેશે હાલના કોંકણ, મલબાર, સિલોન વગેરે સ્થળે જતાંઆવતાં હોવાં જોઈએ.

અહીં આપણે એમ માની લેવું જોઈએ નહિ કે હળપ્પા સંસ્કૃતિના લોકો કોઈ અનાર્ય પ્રજા હતા. આ વાત અંગ્રેજ પુરાવિદોએ પૂરતાં પ્રમાણો તેમની પાસે ન હોવા છતાં વહેતી મૂકી છે, જ્યારે મધ્યયુરોપના પુરાવિદો આ વાતને માન્ય રાખતા નથી. જો આ લોકો દ્રવિડો રહ્યા હોત તો સિલોનની ભાષા સિંહલી પણ દ્રવિડ હોત. સિંહલી એ આર્ય ભાષા છે અને તે મૌર્ય કાળની પૂર્વે ગુજરાતથી ત્યાં પહોંચી હોવાની વાત સિલોનના વિદ્વાનો માને છે. આ હકીકતનાં ઐતિહાસિક પ્રમાણો ભાષાશાસ્ત્ર તથા 'મહાવંશ' અને 'દીપવંશ' નામના પ્રાચીન બૌદ્ધ ગ્રંથો

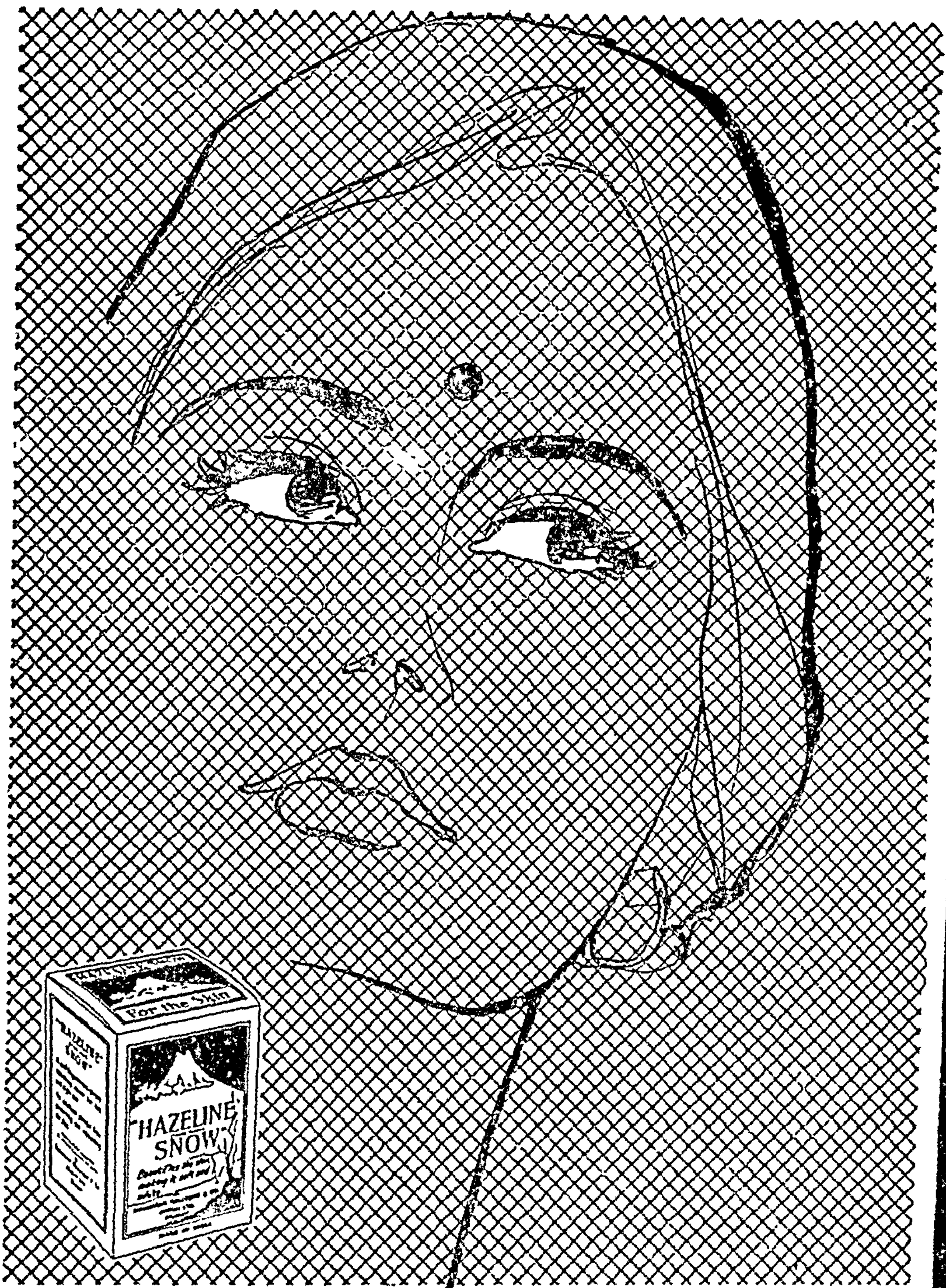

ચામડીની કોમળતા માટે “‘હેઝલિન’ સ્નો” વાપરો. કરચલીઓ, ખીલ અને ડાઘ “‘હેઝલિન’ સ્નો”થી દૂર કરી શકશો. ચામડીની રક્ષા માટે “‘હેઝલિન’ સ્નો” સૌથી કોમળ પ્રસાધન છે. મૃદુ...ચિકાશવગરનો...સ્ફૂર્તિદાયક તે તમારી ચામડીને રેશમ જેવી સુંવાળી રાખે છે; ચમકતી અને તેજસ્વી બનાવે છે,
રોજ સવારે...સાંજે અને રાતે “‘હેઝલિન’ સ્નો” વાપરવાનો આગ્રહ રાખો. તે તમારી ચામડીના વર્ણની રક્ષા કરે છે. “‘હેઝલિન’ સ્નો” લગાડીને પછી પાવડર લગાડીને જુઓ કેટલો સરસ લાગે છે! આ સ્નો તમારી ચામડીને સુંવાળી, કોમળ અને ગોરી રાખે છે. “‘હેઝલિન’ સ્નો”—લાવણ્યમયી મહિલાઓનું પરમ્પરાગત સૌન્દર્ય પ્રસાધન

“‘હેઝલિન’ સ્નો” ‘બરોઝ વેલ્કમ’ની બનાવટ

BWY-7 GUJ

રજૂ કરે છે. એ ભાષા જ્યારે ગુજરાતમા બોલાતી તે વખતે ગુજરાતની મુખ્ય વસ્તી તે હળપ્પા સંસ્કૃતિના લોકોની હતી. આ વાત પુરાતત્ત્વ વડે હાલમા પ્રગટ થઈ છે. આ પછી ઉત્તરભારતથી, ખાસ કરીને મધ્યદેશથી, બીજી આર્ય ભાષા બોલનારા લોકો ગુજરાતમા આવ્યા. એ ભાષાનુ સ્વરૂપ અશોકના ઈ. પૂ ના ત્રીજા સૈકાના જૂનાગઢના ખડકલેખ પરથી ઠીક ઠીક અંશે જાણવા મળે છે. એ ભાષા પછીથી શૌરસેની પ્રાકૃતનુ રૂપ લે છે, જેમાથી ધીમે ધીમે આધુનિક ગુજરાતી ભાષા વિકાસ પામી છે.

કચ્છનો રણસાગર ઋગ્વેદના સંકલન વખતે ઈ. પૂ. બીજી સહસ્રાબ્દીના મધ્યકાળે મોજૂદ હતો, આ વાતની નોધ આપણે લીધી. પુરાતત્ત્વવિદો મહાભારતનો કાળ ઈ. પૂ. ૧૦મા સૈકામા મૂકે છે. મહાભારત વનપર્વ પરથી જણાય છે કે જ્યારે બલરામે સરસ્વતી નદીના પવિત્ર તટનો પ્રવાસ કરેલો ત્યારે એ મહા નદી જ્યાંત્યા સુકાઈને ખંડ ખંડ બની ચૂકી હતી અને તેવી જ રીતે રણ પણ અસ્તિત્વમા આવી ગયેલું અને તેનું નામ મહાભારતમા 'સૈંધવારણ્ય' મળી આવે છે. કચ્છનો રણસાગર શી રીતે સુકાયો તેની વિગત પુરાણોમા ધુંધમાર અસુરની કથા પરથી જાણવા મળે છે.

ભૌગોલિક નિરીક્ષણો પરથી જણાય છે કે કચ્છના રણનો સાગર તે એકી વખતે સુકાયો નથી. પહેલા મોટા રણનો સાગર સુકાયો. પણ આ સાગર સુકાયો તેનો અર્થ એ નથી કે તે સાવ અદશ્ય બની ગયેલો. ફેર એટલો પડ્યો કે તેમા વહાણો ચાલી શકે નહિ. વસ્તુતઃ કચ્છમા પ્રચલિત કથાઓ પ્રમાણે આ ૧૦મા સૈકામા સદંતર સુકાયો અને ત્યા ખારુ રણ અસ્તિત્વમા આવ્યુ પરંતુ નાના રણને સ્થળે સમુદ્ર છેક મોડે સુધી રહ્યો છે. બીજા સૈકામા ભારત આવેલો પેરીપ્લસ ગ્રંથનો ગ્રીક કર્તા (એનુ નામ લખેલું મળી આવતું નથી) જણાવે છે કે રણના સાગરમા સર્વત્ર વહાણો ચાલી શકતા નહોતાં છતા એમાં એવા ભાગો હતા કે જેમા વહાણવટું શક્ય હતું. સ્કંદપુરાણમા ગુજરાતની સરસ્વતી (પ્રાચી સરસ્વતી) નદીને લગતું જે માહાત્મ્ય આપેલું છે, તે પ્રમાણે પ્રાચી સરસ્વતી નાના રણમા ઝિંઝુવાડા પાસે જે ઝીલાણંદ બેટ આવેલો છે ત્યા આગળ સમુદ્રને મળતી અને ત્યાથી વડવાનલને લઈને આગળ જતી. આ હકીકત ૧૦મા સૈકા લગભગની છે અને તે વખતે ગુજરાતમા સોલંકીઓના રાજ્યના મંડાણ થઈ ચૂક્યા હતા. હાલ પાટણને આગળે વહેતી આ પ્રાચી સરસ્વતીમા તે જમાનામા હોડીઓ ફરતી. આ હકીકત સોલંકીકાળના સાહિત્યમાથી જાણવા મળે છે.

દસમા સૈકામા મહમૂદ ગીઝનીએ જ્યારે સોમનાથ પર આક્રમણ કરેલું તે વખતે ગુજરાત અને સૌરાષ્ટ્ર વચ્ચેની સામુદ્રધુની તદ્દન સુકાઈ ન હતી, કારણ કે એનું લશ્કર એના છીછરા પાણીમા ઊતરીને સામી પાર ગયેલું તેવી નોંધો ફારસી તવારીખનવેશો આપે છે. એ જમાનામા સોમનાથ જવાનો રસ્તો પાલિતાણા, તળાજા, મહુવા, ઊના, દેલવાડા થઈ પસાર થતો.

પાછલા સૈકામા ૧૮૧૫ સુધીના ગાળામા ચોમાસા દરમ્યાના અને દિવાળી સુધા સૌરાષ્ટ્ર અને ગુજરાત વચ્ચે પાણી રહેતું હોવાથી અવરજવરનું કામ મુશ્કેલ અને જોખમી થઈ પડતુ હતુ. ધોલેરાના વહાણો કપાસ લાવવા પાટણવાડે જતાઆવતા એમ મેકમર્ડોના અહેવાલ પરથી જાણવા મળે છે. ૧૮૧૯મા કચ્છમા થયેલા મોટા ધરતીકંપથી ઉત્તર ગુજરાત અને મધ્ય ગુજરાતની જમીન ઉચમચી ઊઠી હતી અને તેના પરિણામે કચ્છનો રણસાગર અને નાલસામુદ્રધુની સદંતર નાશ પમ્યા છતા નળસરોવરરૂપે હજુ તેના અવશેષો રહ્યા છે. ૧૯૦૨ મા અમદાવાદ અને વઢવાણ વચ્ચે મોટા પાટાની રેલવે નાખી શકાઈ હતી દક્ષિણ ભાગમા પરિસ્થિતિ

આ રહ્યાં

ટાટાના ઓ ડી કોલોનના

અનેકવિધ ઉપયોગો !

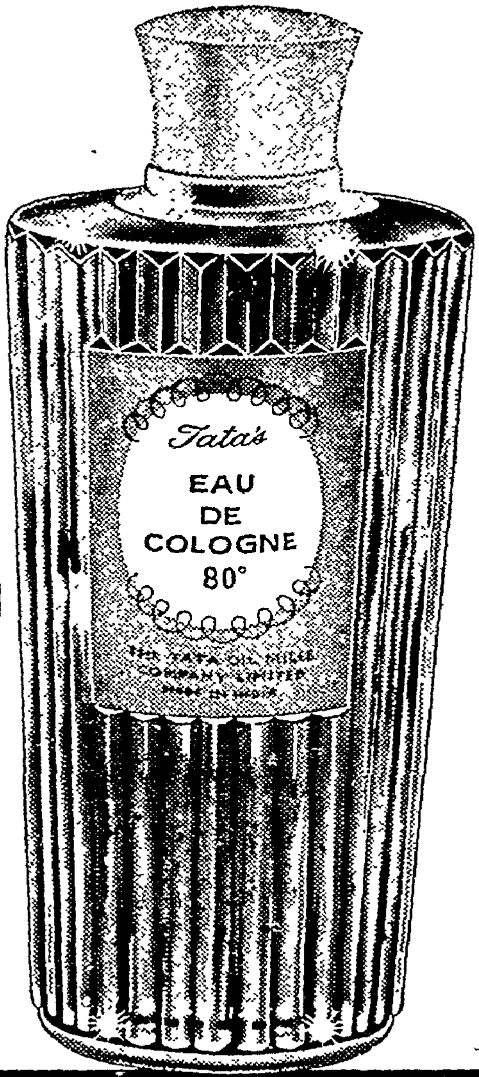
Tata's
EAU
DE
COLOGNE
80°
THE TATA OIL MILLS
COMPANY LIMITED
MADE IN INDIA

અત્તર તરીકે

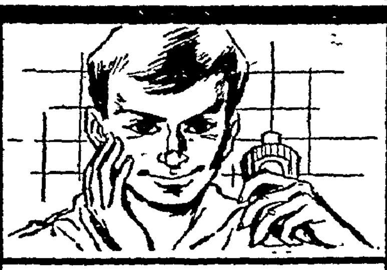

તાઝગી આપતા આફ્ટર શેવ લોશન તરીકે

માંદગીમાં પ્રફુલ્લિત થવા

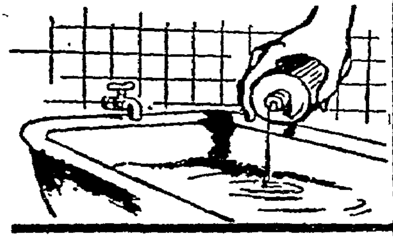

સૌરભભર્યાં સ્ફૂર્તિદાયક સ્નાન માટે

મુસાફરીમાં ઠંડક અને ચેતન માટે

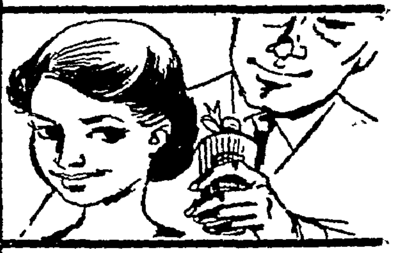

મનગમતી ભેટ તરીકે

અને આ ઉપરાંત આપ એને અનેક રીતે ઉપયોગમાં લઇ શકશો. ઘરમાં ઓ-ડી-કોલોન અવશ્ય રાખો. ટાટાનું ઓ-ડી-કોલોન ચાર કદની બાટલીમાં મળે છે. એકવાર વાપરી જુઓ, આપ હંમેશા એ માંગતા આવશો.

ટાટા-ઉત્પાદન

TELY-76

ધીમે ધીમે રેલવે લાઈન માટે અનુકૂળ બની અને ૧૯૨૩માં ધોળકા–બોટાદ લાઈન નંખાઈ. આ છતાં જ્યારે જ્યારે વધુ વરસાદ પડે છે ત્યારે ત્યારે ગુજરાતની પ્રાચીન ભૂગોળ પુનર્જીવન પામે છે. કચ્છના રણસાગર પર પાણી ફરી વળે છે અને ગુજરાતથી સૌરાષ્ટ્ર છૂટું પડી જાય છે. ૧૯૨૭ની રેલ વખતે આ પ્રાચીન ભૂગોળ બે અઢી માસ ચાલુ રહી હતી.

કચ્છનો રણસાગર અને નાળ સામુદ્રધુની સુકાયાં તેનાથી ગુજરાતને નુકસાન કરતાં લાભ વધારે થયો, પણ પશ્ચિમ રાજસ્થાન અને દક્ષિણ પંજાબને તેથી નુકસાન જ થયું છે. આ એક આતરઅખાત હોવાથી દરિયાના લાભોની દૃષ્ટિએ ગુજરાતે ખાસ કંઈ ગુમાવ્યું નથી. તેના બદલે ગુજરાતને મીઠા તથા બીજા કેટલાય ઔદ્યોગિક ક્ષારોના ઉત્પાદનની દૃષ્ટિએ મોટો લાભ થયો છે. રણ ઉપર મીઠાની પોપડી બાઝેલી છે અને સપાટીથી થોડેક ઊંડે પ્રવાહી ક્ષારો છે. ખારાઘોડા એમના ઉત્પાદનનું મોટું મથક છે. રણનું મીઠું દેશમાં સારામાં સારું ગણાય છે, જે વડાગરું કહેવાય છે. આખા ભારતમા મીઠાનુ સૌથી વધુ ઉત્પાદન ગુજરાતમાં થાય છે. ભારે રાસાયનિક ક્ષારો કે જે રાસાયનિક ઉદ્યોગોના પ્રાણરૂપ છે તે આ રણમાં અઢળક પ્રમાણમાં મોજૂદ છે. રણને પૂરીને તેના પર ખેતી કરવાની જે યોજનાઓ ઘડાય છે તે અર્થ વગરની છે. રણની મીઠાની સપાટીને આટલી ઊંડી દાટવા માટે કે જેથી આ ક્ષારો ભેસ કે બીજા અનેક રૂપે સપાટી પર આવીને ન બાઝે તેટલી માંટી ગુજરાતમા ક્યાથી ખોદવામાં આવનાર છે? એ માટી જ્યાથી ખોદાશે ત્યાંની જમીન ખેતી માટે બિનફળદ્રૂપ બની રહેશે. વળી આ કાર્ય પાછળ જે ગંજાવર ખર્ચો થાય તે જોતાં તેનાથી ખેતીમાં જેટલો વધારો રણને દાટવાથી થાય તે આ યોજનાને બિનઆર્થિક બનાવે તેમ છે.

રણસાગર સુકાતાં દરિયો પૂર્વસિંધ અને પશ્ચિમ રાજસ્થાનથી લગભગ દોઢસો માઈલ દૂર ખસ્યો છે, એટલે ભેજના અભાવે આ પ્રદેશોમાં વરસાદ ખૂબ ઓછો થતાં તે રેતાળ રણમાં પલટાયાં છે. મારવાડના રણની ઉત્પત્તિનુ એ જ રહસ્ય છે.

રણસાગર સુકાતાં ભારતવર્ષના પ્રાચીન મહામાર્ગો પણ બદલાયા હતા. પહેલાં સરસ્વતી, સિંધુ અને લૂણી નદીઓના પ્રવાહો વડે હોડીઓ વાટે માલ અને મુસાફરોની અવરજવર થતી હતી. રણસાગર સુકાતાં સરસ્વતી સુકાઈ ગઈ, લૂણીનો પ્રવાહ પણ નીચાણ ભાગમાં સુકાયો, એટલે પશ્ચિમ-દરિયાકાંઠાથી ઉત્તર ભારતની અવરજવર માટે નવા મહામાર્ગો અસ્તિત્વમાં આવ્યા હતા જે અરવલ્લીની તળેટી(હાલ અમદાવાદ–દિલ્હી લાઈન આ માર્ગને અનુસરે છે)માં રહીને જતા કે જેથી માર્ગવહેવાર વખતે માણસો અને ઢોર માટે પૂરતું પાણી મળી રહે.

રણનો સાગર અને સરસ્વતી કેમ સુકાયાં? કારણ ધરતીકંપોની પરંપરા છે. ધુંધુમારની પૌરાણિક કથા પરથી એ હકીકત ફલિત થાય છે. કચ્છમાં અવારનવાર ધરતીકંપો આવ્યા કરે છે એ વાત જાણીતી છે.

કચ્છના રણનું પુરાણ કરીને તેની ઉપર અનાજ વાવી, તેનાથી ગુજરાતની અનાજની ખોટને પૂરવાની વાત એ સોના કરતાં ઘડામણ મોંઘું પડી જાય તેવી છે. હોલેન્ડ વગેરેમા જે પુરાણ થયેલું તે જુદા પ્રકારનું છે અને ત્યાંની આબોહવા જુદી છે. ઉષ્ણ દેશોમાં ક્ષારો સપાટી પર આવ્યા વગર રહેતા નથી. વળી રણની સપાટી નીચે ભૂગર્ભમાં ખનિજતેલ અગર ગેસ હોવાની ભારોભાર શક્યતા છે. એ જોતાં રણને દાટી તેના ઉપર ખેતી કરવામાં આવે તેના કરતાં તે ભારે રાસાયનિક ક્ષારો અને ખનિજ બળતણોના ઉત્પાદન માટેનું ગુજરાતનું એક મોટું ઓદ્યોગિક ક્ષેત્ર બની રહે એ વધુ સંભવિત છે.

★

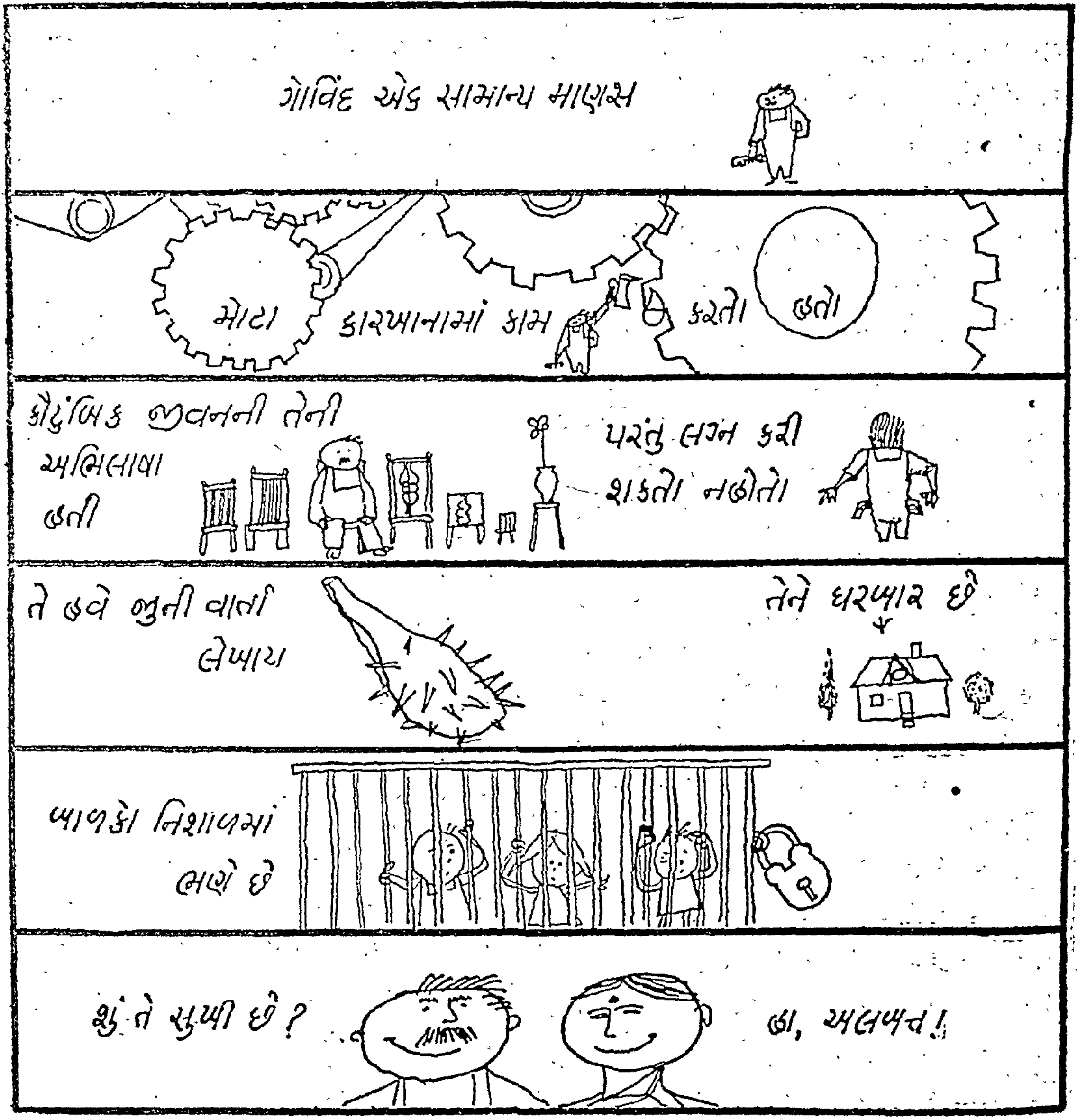
ગોવિંદ એક સામાન્ય માણસ
મોટા કારખાનામાં કામ કરતો હતો
કૌટુંબિક જીવનની તેની અભિલાષા હતી
પરંતુ લગ્ન કરી શકતો નહોતો
તે હવે જુની વાર્તા લેખાય
તેને ઘરબાર છે
બાળકો નિશાળમાં ભણે છે
શું તે સુખી છે?
હા, અલબત્ત!

કેમ? તેણે નૅશનલ ઍન્ડ ગ્રિન્ડલેઝમાં પૈસાની બચત કરી. ગોવિંદે ફક્ત પાંચ રૂપિયાથી તેનો સેવિંગ્સ બૅંક અકાઉન્ટ ખોલ્યો. તેના પૈસા સહીસલામત હતા અને દરેક વરસે તેને ૩% વ્યાજ મળતું. ગોવિંદે પ્રત્યેક માસે નિયમિતપણે કાંઇક રકમ જમા કરી થોડા સમયમાંજ તેણે સારી રકમ એકઠી કરી. તે શાણો હતો. તેણે ભવિષ્ય માટે, પોતાના કુટુંબ માટે અને આવતા સમયને આનંદદાયક અને સારી રીતે વિતાવવા બચત કરી.

શું તમે તમારા કુટુંબ માટે બચત કરવાનો કદાપિ વિચાર કર્યો છે?

નૅશનલ ઍન્ડ ગ્રિન્ડલેઝ બૅંક લિમિટેડ

સંયુક્ત રાજ્યમાં સ્થાપિત. સભાસદોની જવાબદારી મર્યાદિત

મુંબઈની શાખાઓ :—૯૦, મહાત્મા ગાંધી રોડ : ૨૭૦/૨૭૨, ડૉ. દાદાભાઈ નવરોજી રોડ, (લૉઇડ્ઝ બ્રાન્ચ) : મિન્ટ રોડ, (મિન્ટ રોડ અને સર ફીરોઝશાહ મહેતા રોડના ખૂણા પર) ; ૨૧/૨૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, (લૉઇડ્ઝ બ્રાન્ચ) : ૧૧૭-૧૧૯, કાઝી સૈયદ સ્ટ્રીટ, માન્ડવી; ૬૫એફ, લિંકિંગ રોડ, સાન્તા ક્રુઝ; ૨/૫૭૧, ગોવાલીઆ ટૅન્ક રોડ, કમ્બાલા હિલ

NGB7D/Guj

ગિરજા ગોર

અકસીર ઇલાજ

શ્રી રામચંદ્ર ઠાકુર

કહેવાય છે વહેમનું ઓસડ નથી પરંતુ વહેમનુય ઓસડ છે. અગર દુનિયામા કોઈનુ ઓસડ ન હોય તો તે પૈસા-દર્દ છે; એટલે કે તે દર્દ, જે પૈસાના હોવાને લઈને થતું રહે છે.

અમારા શેઠ સુધાકરને પૈસા-દર્દ હતુ. મતલબ કે શેઠને બધી વાતે સુખ હતું, પરંતુ એ જ એક મહાદુ:ખ હતું.

શેઠને સુદર પત્ની હતી. બે સુદર નાના છોકરા હતા. પેટના માટે જે જોઈએ ને ખાવાનું અને મન માટે જે જોઈએ તે વસ્તુ તેમના એકી અવાજે તેમની સામે હાજરાહજૂર થઈ જતી. પરંતુ...

વાત એમ હતી કે સુધાકર શેઠને પોતાના શરીર માટે પ્રેમ હોવાને બદલે શરીર માટે નિરંતર ભય રહેતો. બપોરના ઑફિસમાં બેઠાં બેઠાં છીંક આવે તો વાઇટેકસથી માંડી નીલગિરિની દરેક જાતની દવાઓનાં નામ તેમના મોઢેથી સગી પડતાં. તેમના બૂમબરાડાથી તેમના વફાદાર નોકરો બધી દવાઓ હાજર કરી દેતા. સાજ પડતાં પડતા ફેમિલી ડોકટર જગદીશ કુંડીન હાજર થઈ જતા અને શેઠ ઇજેકશન લેતા ત્યારે જ તેમને કળ વળતી.

પરંતુ ધારો કે છીંક બંધ થઈ અને બીજે દિવસે ઉધરસ શરૂ થઈ તો લીસ્ટ્રીન–વસાકાથી માંડી દવાબજારમાં મળતી ઉધરસની છેલ્લામાં છેલ્લી દવાનું નામ તેઓ લઈ લેતા. તેમને હંમેશાં ભય રહેતો કે ઉધરસમાં જ ટી. બી. છુપાયેલી હોય છે એટલે તે થવા ન પામે માટે થૂંક–ઝાડા–પેશાબના સ્પેશિયાલિસ્ટો કોઈ કોઈ વાર આવી પહોંચતા અને ડોકટર કુંડીન છેવટે કમને કોઈ ઇજેકશન આપે ત્યારે જ સુધાકર શેઠનો જીવ થાળે પડતો.

કોણ જાણે કેમ, પણ શેઠના પ્રાણ હાઈ બ્લડપ્રેશર અને લો બ્લડપ્રેશરનું નામ સાંભળતાં ફડફડી ઊઠતા. દિવસ હોય કે રાત, એકાએક ડાબા હાથની નાડી જમણા હાથે અથવા જમણા હાથની નાડી ડાબા હાથે પકડી લેતા અને ખાતરી કરી લેતા કે નાડીના ધબકારા વધી નો નથી ગયા, અથવા ઘટી તો નથી જતા! પોતાની નાડીને રોજ જોતાં જોતાં શેઠ એ વિધાન ઉપર આવી ગયા કે હાઈ બ્લડપ્રેશર થશે તો નેઓના મગજની નસ ફાટી જશે અથવા લો બ્લડ પ્રેશરથી તેમનું હાર્ટ ફેલ થઈ જશે!

એમાંય ભૂલેચૂકે તાવ આવી જતો તો સુધાકર શેઠ ઘર અને ઑફિસને માથે કરી મૂકતા. તેમણે દરેકને સખત તાકીદ કરી હતી કે તેમને બહુ ઉશ્કેરવા નહીં; નહીં તો હાઈ બ્લડપ્રેશર લાગુ થઈ જઈ મગજની નસ તૂટી જશે. તેઓ ખૂબ જોરથી બોલે (શેઠ બે સેકંડમાં બૂમો મારી બોલતા) ત્યારે તેમને શાંત રાખવા દરેક જણે ચૂપ થઈ જવું. તેમને છાતીમાં ગભરામણ જણાય તો કોઈએ જોરથી બોલવું નહીં અથવા કોઈ પણ છાપાની મૃત્યુનોધ ઉતાવળે અવાજે તેમની પાસે વાંચવી નહીં.

શેઠને ખાવાપીવાનો પણ સખત વહેમ હતો. પાણીનો ગ્લાસ ઢાકેલો જ તેમને આપવો જોઈએ. પાણી સહેજ પણ ઉઘાડું રહી જાય તો તરત ઢોળાવી દેતા. રોટલી સહેજ જાડી બની હોય, ને ખાય, તો કાચી સમજી પેટમાં દુખશે એમ નક્કી માનતા અને મનાવતા. જમીન પર કદી ઉઘાડો પગ મૂકતા નહીં. કોઈની પથારીમાં સૂતા નહીં અને કોઈનુ પહેરેલું કપડું પહેરતા નહીં. એમને હંમેશ વહેમ રહેતો કે હવામા તરતા અસંખ્ય

સાધનાનું રૂપરહસ્ય...

'લકસથી કાંતિ અધિક લાવણ્યમયી બને છે'

LUX
LUX
LUX
LUX
LUX
TOILET SOAP

લકસ એવું રૂપરહસ્ય છે જે ચિત્ર-તારિકાઓથી છૂપાવી શકાતું નથી! રૂપસુંદરી સાધનાનું સૌંદર્ય જુઓ. આ નિર્મળ, સૌમ્ય કાંતિ બેશક લકસના જતનને લીધે જ છે. આપનું લાલિત્ય પણ લકસથી વિકસાવો. લકસ વાપરો...લકસનું સૌમ્ય ફીણ આપની ત્વચાને નવીન લાવણ્ય અર્પે છે. લકસ વાપરો...એની અદ્‌ભુત સુગંધ આપના અંગો પર મહેકી રહે છે. લકસ વાપરો...રંગોના મેઘધનુષમાંથી આપને મનગમતો રંગ પસંદ કરો—અને આપનો માનીતો સફેદ પણ. લકસ ટૉયલેટ સાબુ આપના લાલિત્યને વિકસાવે છે.

ચિત્ર-તારિકાઓનો
શુદ્ધ, સૌમ્ય,
સૌંદર્ય સાબુ

'કેવા સુંદર રંગ--કેવો સૌમ્ય સાબુ', સાધના કહે છે

LTS. 111-X52 GJ

હિન્દુસ્તાન લીવરનું ઉત્પાદન

કીટાણુ લાગ મળતાં કોઈ ને કોઈ રીતે શરીરમા ઘૂસી જાય છે. આથી ખાવા, પીવા અને પહેરવામા તેમની કટકટ બહુ નાજુક સ્થિતિએ પહોંચી ગઈ હતી.

એક દિવસ શેઠ સુધાકરને એક મોટી, સરકારી પરમિટ મળી. એક કલાકમાં તો અન્ય વેપારીઓ સાથે સોદા કરી બે લાખનો ફાયદો કાગળો ઉપર લખાઈ ગયો. પણ બન્યુ એવુ કે કોઈ દિવસ નહિ અને આજે કાગળો પૂરા થઈ ગયા પછી તેમને તાવ ચઢી આવ્યો.

ક્રોધમાં તો તાવ ચઢી આવે પણ આનંદમાં તાવ ચઢે? શેઠને એકાએક વહેમ પડ્યો. તરત જમણા હાથે ડાબા હાથની નાડ જોઈ. નાડીએ તરત સીધો જવાબ ન આપ્યો. લાગલો જ તેમણે ફેમિલી ડૉકટરને ફોન કર્યો. બંગલે ગયા. રાત પડી પણ તાવ ન ઊતર્યો

બીજે દિવસે સવારે આખ ઊઘડી અને શેઠે તગત જમણો હાથ ડાબા હાથ પર મૂકી તુરત માથે મૂક્યો અને એકદમ બૂમ પાડી, 'શોભા! શોભા! ક્યાં ગઈ? મારો તાવ હજુ ચાલુ છે!'

'આ તાવ કાલનો નથી.' શોભાએ પાસે દોડી આવી કહ્યુ, 'તમે રાતના સૂઈ ગયા ત્યારે તાવ ઊતરી ગયો હતો. હું તમારી પાસે જ બેસી રહી હતી.'

'પણ શોભા, અત્યારે તાવ છે અને આ વખતનો તાવ કોઈ જુદો જ છે. 'કોમ્પ્લેક્સ,' સમજી? બોલાવ ડૉકટર કુંડીનને!'

'ડૉકટર સાહેબ કહેવડાવ્યુ છેઃ તમને કંઈ નથી. ચૂપચાપ સૂઈ રહો. મોઢું ધોવડાવુ છું. કાલે નકામા ચાર વખત તેઓ અહીં આવી ગયા. હવે કંટાળી ગયા છે!'

'તુ બોલાવે છે કે નહીં–મિ. જગદીશ, કુંડીનને–?' શેઠે ચીસ પાડી.–

'તમે ધીમુ બોલો. માથાની નસ પર જોર આવશે.'

'શોભા!' શેઠે ઊભા થઈ જતા ત્રાડ પાડી, 'ડૉકટર કુંડીન એમ.ડી.ને...'

પણ તે વધુ બોલે તે પહેલા શોભાએ કુંડીનને ટેલિફોન પર ગદ્ગદિત થઈ બોલવાનુ શરૂ કર્યું. ડૉકટર આવ્યા, જોયુ. આંખ–જીભ–હાથ–નાડી અને માથું ધુણાવ્યું.

'શું કહો છો ડૉકટર? મને તાવ નથી ઊતરતો. હાઈ બ્લડપ્રેશર થવાનો મને ભય લાગે છે!'

'ના, અને લો બ્લડપ્રેશર થવાનો તમને જરાય ચાન્સ નથી!'

'પણ એટલે જ તો હું વધુ ગભરાઉં છું. આ તાવ કેમ નથી ઊતરતો! ડૉકટર, મને લાગે છે કે–'

'તે બધુ ખોટું છે. સહેજનો તાવ છે.' ડૉકટરે અભિપ્રાય આપી દીધો.

'સહેજનો તાવ છે ડૉકટર? તમે સહેજનો કહો છો?'

'બિલકુલ સહેજનો, બૂમ પાડી પાડી વધારતા નહીં. શરીર છે. તાવ પણ આવે. ઊતરી જશે.'

'ડૉકટર, મને ડર લાગે છે કદાચ ફ્લુ, ટાઈફોઈડ કદાચ–કદાચ...મને ઇંજેકશન?'

'નહીં આપુ.' કુંડીને દૃઢતાથી કહ્યું.

'હું ઇન્સિસ્ટ કરું છું, ડૉકટર.' શેઠે એટલી જ દૃઢતાથી કહ્યુ.

'બિલકુલ નહીં.' ડૉકટર અડગ રહ્યા.

'ડૉકટર, તમને પૈસા, તમારી ફી, બરાબર મળે છે કે નહીં?' ઉશ્કેરાઈ જતા સુધાકરે કહ્યું.

'મારા ધારવા કરતાં, આ ઘરમાથી મને ખૂબ વધુ પૈસા મળતા રહે છે.'

'થેંક યુ ડૉકટર. તો તમે મારા ફેમિલી ડૉકટર છો તે ભૂલતા નહીં. મારું મગજ બેકાબૂ બને, અને હું કંઈ પણ બોલુ તે પહેલાં હું ફરી પૂછુ છું, તમારે મને ઇંજેકશન આપવું છે કે નહી?'

'નહીં.' ડૉકટરે સહેજ અટકી, પછી આખરી નિર્ણય કરતાં કહ્યું.

'ડૉકટર કુંડીન,' અવાજનો સપ્તક ઊંચો કરી શેઠ બોલી ઊઠ્યા: 'આજથી તમે મારા ફેમિલી ડૉકટર નથી. તમારું આ મહિનાનું બિલ મોકલાવી દો.'

'આ આખા મહિનાનું તમારું બિલ હું માફ કરી દઉં છું.' ડૉકટરે પોતાની બૅગ

કેમ્લીન્સ
FOR ACHES AND
Camlin's
PAIN BALM
CAMLIN PRIVATE LIMITED

પીઠ દુખે છે!
કમર દુખે છે!
પીઠ અને કમરને પગથી
દબાવવાથી કાંઈ કળતર કે
વેદના દૂર થતી નથી.
કૅમ્લીન બામ ચોળવો અને
એક ઉત્તમ ઈલાજ છે!

વેદના અને કળતર પર

કેમ્લીન્સ
બામ

કેમ્લીન પ્રાઇવેટ લિ., મુંબઈ-૧૬.

PRATIBHA CB-59-5.

કલપ કદી કહેશો નહિ-

લીના

મશી. આ અદ્ભુત કેશ પ્રસાધન સફેદ
વાળ શ્યામ બનાવે છે. એટલું જ નહિ, પરંતુ
વાળને ફરી ધોળા ઉગતા અટકાવે પણ છે.

લીના સફેદ વાળને
શ્યામ બનાવે છે

સૌરાષ્ટ્ર સુગંધી સ્ટોર્સ
અમદાવાદ-૧

નાચના ઠે·

'મરી જાઉં' તોપણ તેને નહિ.

'તો એમ કહે ને તારે જ ડૉક્ટર બોલાવવો. તને હવે મારી શી જરૂર? ભગવાને તને બે છોકરા આપ્યા છે. લાખો રૂપિયા

ં. કાલુપુર રોડ, અમદાવાદ-૧

બાપો શોભાને જોઈ મલક્યા અને પછી બોલ્યા, ‘શું, પ્રેમલગ્નનો અંત ઝેર છે?’

‘પ્રેમ ને ઝેર એક ન એક રીતે અથડાઈ જ જાય છે.’

‘દુનિયા એકદમ અસાર થઈ ગઈ?’

‘ગુરુજી, જો મને વધુ બોલાવશો તો સ્ત્રી હત્યાનું પાપ સૌથી પહેલા તમે જ વહોરી લેશો.’

‘અરે! અરે! કોઈથી ન જિતાય એવા શરદ વકીલની બી.એ. એલએલ. બી. દીકરી આટલી ડરપોક?’

‘ગુરુજી, તમે સ્ત્રી નથી. અને, અને ’

‘બે સુંદર છોકરાઓની મા નથી એમ ને? પણ શોભા! હું એક હજાર દીકરીઓનો બાપ છું. શું થયુ છે તારા ગાડિયાને?’ પાનની ચમચી લેતા મંદ મંદ હસતા ગુરુજી બોલ્યા.

‘ગાંડા હોત તો મને બહુ દુ:ખ ન હતું. ડાહ્યા કરવાની મને પૂરી તક રહેત. આ ગાડા નથી.’

‘એમને ગંડવા છે, ને તેની દવા એલોપથીના કોઈ ડોક્ટર પાસે નથી, ખરું ને?’

‘આયુર્વેદવાળાઓએ પણ હાથ ધોઈ નાખ્યા છે.’

‘એટલે, તુ તારા પ્રેમ-લગનિયા પતિના ગંડવા સામે મને ઊભો કરવા ઇચ્છે છે. સારું સારું. તો, તારે એનો તાવ કાઢવો છે?’ સૂડીથી સોપારીનો કટાક કટકો કરતાં ગુરુજી બોલ્યા.

‘ના, તાવ નહીં, ગંડવા.’ શોભા પાન આપતા બોલી, ‘ગુરુજી, સુધાકરને દર્દ ઓછું છે, દર્દનો ભય ભયંકર છે.’

‘ભય ભયંકર નથી. એનું જ્ઞાન ભયંકર છે. જ્ઞાન અધૂરું અથવા વિકારી થાય ત્યારે અજ્ઞાન બની જાય છે. પણ તેનો રસ્તો છે.’ પાછું મોઢું મલકાવતા ગુરુજી બોલ્યા.

‘દર્દ માટે યજ્ઞ-જાપ તો નહીં કરાવો ને, ગુરુજી?’

‘અકસીર ઇલાજ દેખાડું દીકરી, પણ છાતી કઠણ કરીશ?’

‘એમના માટે જે કહો તે કરીશ.’ કહેતાં કહેતાં વકીલની વકીલ દીકરી શોભા પુનઃ રડી પડી. ગુરુજીએ હસતાં હસતાં એની પીઠ પર હાથ મૂકી કહ્યું: ‘જો સાતમે દહાડે તારો સુધાકર ડાહ્યોડમરો ન થઈ જાય તો ગિરજા ગોરના નામ પર ધૂળ નાખજે. પણ હું જે કહું તે અક્ષરશઃ દઢતાથી પાળવું પડશે.’

શોભાએ ગદ્ગદિત થઈ શ્રદ્ધામાં હાથ જોડી દીધા. ગુરુજી મુક્ત કંઠે હસી પડ્યા અને બોલ્યા, ‘હમણાં જ તારો ભાઈ અને તારો દિયર ભીમભાઈ આવ્યા હતા. જા, સૌ પ્રથમ તેમને બોલાવી લાવ.’

એટલું કહી ગુરુજી વિચારમાં ડૂબી ગયા અને પાન પર ચૂનો ચોપડવા માંડ્યા.

*

એક કલાકથી બંગલાનો કુસ્તીબાજ ભૈયો રામપ્રસાદ, શેઠ સુધાકરની લાતો, ઠોસા અને ગાળો ખાતો હતો. પરંતુ તેના પગ પકડીને બેસી રહ્યો હતો. સુંદર ટિપાઈ, ટી-સેટ, ઘડિયાળ, ડીશો ઇત્યાદિના ટુકડા આખા ખંડમા પથરાઈ ગયા હતા. જ્યારે જ્યારે સુધાકર બહાર જવા દોડતો કે રામપ્રસાદ બે હાથે તેમને ઊંચકી પલંગમાં સુવાડી દેતો અને પગ પકડી લેતો: ‘માલકિનને મના કર દિયા હૈ. માલિક, ઇસ કમરેકા બાહર તોહકા ન જાય દેબ.’

‘અરે કુક્કર! તુ તારી શેઠાણીનો નોકર છે કે મારો?’

‘નૌકર આપકા માલિક, મુદા હુકુમ માલકિન કા.’

‘પૈસા હું આપું છું કે તે?’

‘પૈસે આપકે મુદા તનખા માલકિન દેત હૈન! ચાહે મારી ડાલો મુદા—’

‘અરે હટ, મુદાવાળી! શેઠાણી વકીલ એટલે તેનો નોકરેય વકીલ? મતલબ કે હું આ ઘરમાં કંઈ જ નથી, એમ?’

‘આપ સબ કુછ હૈ મુદા માલિક—’

‘શટ અપ, માલિકના બચ્ચા! ગેટઆઉટ ફ્રોમ માય સાઈટ! બહાર જા. હું તારું માથું ફોડી નાખીશ રામપ્રસાદ, તારું લોહી પીશ—તારું...’

ઊંચે ચઢતા અવાજને સુધાકરે એકદમ રોકી લીધો અને એકાએક અવાક બની જઈ

ઘરની ધોલાઈ
સર્ફની
ધોલાઈ
Surf
AMAZING BLUE POWDER
FOR THE WHITEST WASH!

ઘરનાં તમામ કપડાં સર્ફથી ઘરમાં જ ધુઓ...સાડીઓ, ચાદરો, ખમીસો, ટુવાલ, એકેએક કપડું! આપના કપડાં સહેલાઈથી અપૂર્વ સફેદ, અતિ સ્વચ્છ થશે. સર્ફની અધિક ધોલાઈ શક્તિનો એ પ્રતાપ છે. આજે જ સર્ફ અજમાવી જુઓ! ઘરમાં કપડાં ધોવાની એ સારામાં સારી રીત છે.

સર્ફ – અપૂર્વ સફેદ ધોલાઈ કરે છે!

SU. 25-X52 GJ

હિન્દુસ્તાન લીવરનું ઉત્પાદન

'હેં! કોનું ખૂન કર્યું?'

'ખૂન કર્યું નથી, કરવાનો હતો.'

'કોનું?' કંઈ ડઘાઈને સુધાકરે પૂછ્યું.

'મારી જાતનું. પણ આપણી સરકાર છે ને! મારા કરતા મારા પ્રાણની એ વધારે ચિંતા કરે છે!"

'ધેટ્સ ઇટ! તમે ખૂન નથી કર્યું છતાં ખૂની છો. મેં દગો નથી કર્યો છતા હું દગાખોર.....'

'બેસો, બેસો, નીચે બેસો. સો તંબ કુ.'

'મને ઇજકશન જોઈએ છે. મને શોભા જોઈએ છે. મને બચુ જોઈએ છે. મને–'

'એ કઈ દવાઓનાં નામ છે?'

'એ દવાઓ નથી.' સુધાકરે કંઈ છંછેડાઈ કહ્યું, 'અભણ લાગો છો.'

'બિલકુલ. જુઓ ભાઈ, હિંદુસ્તાન આપણા બાપનું ખરું, પરંતુ આ કોટડી આપણા બાપની નથી, સરકારી પોલીસની છે. બાપના બંગલામાં ઊભા રહી તમે જે જે માગો તે તે તમને અહીં મળી શકે તે અસંભવ છે. નીચે બેસો.'

ગુરુજી બાજુની બીજી ધાબળી દેખાડતાં તંબાકુનો ફાકડો મોઢામા નાખી બોલ્યા.

'એઈ નંબર બત્રીસ, તારાં કપડા કાઢી નાખ.'

એક પોલીસે કેદીના ટૂંકાં કપડા અંદર નાખતાં સુધાકરને ઉદ્દેશી કહ્યું, પછી ગુરુજી તરફ ફરી સખતાઈથી બોલ્યો, 'નંબર એકત્રીસ, આ નંબર બત્રીસ જો કપડાં ન પહેરે તો તેને મારી પીટી નાગો કરી કપડાં પહેરાવી દે. નહિ તો તને ખાવાનુ નહીં મળે!'

આ તે કેવા પ્રકારની જેલ! સુધાકરને જાણે ચક્કર આવ્યા હોય તેમ ફસડાઈ પડ્યો, પરંતુ ગોરજીએ ઝડપથી તેને પકડી લીધો.

'તો, આ ખરેખર જેલ છે?' એકદમ નિરાશ થઈ સુધાકર ગોરજીને પૂછવા લાગ્યો. હવે તેને પોતાની સંપૂર્ણ નિરાધારતાનુ ભાન થયું. લેવાદેવા આ એક જ સાથી હતો. સુધાકરે એકાએક પોતાની નાડ તપાસી અને પછી ગોરજીની પાસે આવી તેમની આંખ જોઈ અને બોલ્યો, 'ના, તમે પાગલ નથી. હું પાગલ નથી. આ પાગલખાનુ નથી. આ શું છે?' સુધાકરે જોરથી પૂછ્યું.

'અહીં જે કોઈ બૂમ પાડે, તેને વધુ જોરથી બૂમ પાડવા દે છે કે જેથી તે પાગલ બની જાય. પછી કૂતરાંની ગાડીમાં તેને પૂરી પાગલોની જેલમા તેને કેંકી દેવામાં આવે છે. એટલે હું ધીમું બોલું છું. તમે ધીમું બોલો!'

'જુઓ, નંબર એકત્રીસ.' સુધાકરે કાંપતા હોઠે ગુરુજીને કહેવા માંડ્યું, 'જુઓ, મને તાવ છે, તાવ વધી રહ્યો છે. બનવા જોગ છે તે ફ્લુ હોય, બનવા જોગ છે ટાઇફોઇડ થઈ જાય! જુઓ મારી નાડીના ધબકારા વધી ગયા. અગર ૨૬૦ની ઉપર ગયા તો–માય ગૉડ!'

'કપડાં પહેરી લે; નહીં તો હું બળજબરીથી પહેરાવીશ. મને ખૂબ ભૂખ લાગી છે.' જાણે સુધાકરનું કંઈ બોલવું લક્ષમાં જ ન લીધું હોય તેવી નફકરાગીગીથી ગુરુજી બોલ્યા.

'માસ્ટર એકત્રીસ! કોણ જાણે કેવા દર્દવાળાનાં આ કપડાં હશે! કદાચ એ ટી.બી.વાળો હોય–કદાચ રક્તપિત્તવાળો–કદાચ કોલેરાવાળો...'

'ઝટ કપડાં પહેરી લે, નહીં તો તને નાગો કરીશ.'

'આ જંગાલિયત છે. ઈટ્સ આઉટરેજિયસ! મને નક્કી તાવ વધશે. મને નક્કી...મને નક્કી–લાવો કપડાં પહેરી લઉં છું.' ગુરુજીને એકાએક ઊભા થઈ પોતાના તરફ આવતા જોતાં તેણે વચમાં જ કપડાં લઈ લીધા અને ઊંચા જીવે કપડા બદલતા મરેલા અવાજે કહેવા માડ્યો: 'દોસ્ત એકત્રીસ! હું સવારના ઊભો ન થાઉં તો સમજી લેજે ઉપર પહોંચી ગયો છું. મારું શબ ડૉકટર કુંડીનને સોંપી દેજે. અને મારી પત્ની શોભાને કહેજે કે–'

પણ સુધાકર આગળ ન બોલી શક્યો. ગળામા ડૂમો જામી ગયો. તેની પાસે લાખો રૂપિયા હતા પરંતુ અત્યારે એકલો, અટૂલો, ભૂખ્યો, તરસ્યો, કોઈના જૂનાં કપડાં પહેરી રહ્યો હતો. શ્વાસ ઊંચો રાખી કપડાં બદલી

નવીન

મનોરમ્ય
અનુપમ
વેક્યુમ ફ્લાસ્ક...

શીમાડા કોહીનૂરના આ નવલા સુશોભિત મૉડલ માટે બે મત હોયજ નહીં; તદ્દન નવાજ પ્રકારની
* ડીઝાઇન –જે માત્ર શીમાડાજ બનાવી શકે... મજબૂત સુરમ્ય અને ટકાઉ ઉપરાંત સાફ કરવામાં અને વાપરવામાં પણ સરળ. વિશિષ્ટ પ્રસંગો માટે એક ઉત્કૃષ્ટ ભેટ.

SHIMADA
શીમાડા

* રિ. ડિઝાઇન ક્ર. નં ૧૦૪૦૦૭

પીકનીક ફ્લેસ્ક કોહીનૂર

સોલ સેલીંગ એજન્ટો :
સેરેમીક સેલ્સ એજન્સીઝ
૧૮૨, બ્રોડવે, મદ્રાસ ૧.

ભારતમાં બનાવનાર :
શીમાડા ગ્લાસ એન્ડ
ફ્લાસ્ક ફેક્ટરી પ્રા. લી.
મદ્રાસ ૨૩.

MPS

લીધાં. પરંતુ ગંદી ધાબળીવાળા બિસ્તરાને જોરથી લાત મારી જમીન પર બેસી ગયો. ભાંગેલા સ્ટૂલ પર બેઠેલા બનાવટી દાઢીવાળા ગોરજી સહેજ મલકાઈ સુધાકરના પગને ઉદ્દેશી બોલ્યા, 'નંબર બત્રીસ, અહીં જમીન પર બુંદી–કોટાની આરસપહાણ જેવી લાદીઓ છે. જો કામળી પર ન બેઠા તો ડેંગ્યુ તાવ લાગુ પડશે!'

'ડેંગ્યુ!' સુધાકર આંખો ફાડી ગુરુજી તરફ જોઈ રહ્યો.

'તમે ડૉકટર લાગો છો. એક્સેલંટ! પ્લીઝ મારો હાથ જુઓ.' એટલું કહી હાથ દેખાડતાં શ્વાસભેર કહેવા માંડ્યો, 'તમે તો સમજી જ શકશો કે આ કામળી પર બનવા જોગ છે કેટલાક ભયંકર રોગીઓ સૂઈ ગયા હશે!'

'તે ભલે ને સૂઈ ગયા હોય. હું છેલ્લા પંદર દિવસથી એના પર જ મીઠી નીંદર કરતો હતો.'

'તમે ઊંઘતા હતા! આ ગંદકી પર!'

'અતિ આનંદમાં સૂઈ જતો. રોજ સપના આવતાં. એક દા'ડો મુસલમાન પરીઓ જોતો તો બીજે દિવસે હિંદુ અપ્સરાઓ. તને સપનાં આવે છે?'

'જ્યારથી પરણ્યો છું ત્યારથી સપનાં બંધ થઈ ગયાં છે!'

'ફિકર નહીં. આજે તું તેના પર સૂઈ જા. એકદમ મીઠી ઊંઘ. સ્વર્ગનાં સપનાં. ભલું થજો આ જેલવાળાનું. અહીં કોઈ સતાવનાર નથી. કોઈ બોલનાર નથી. ખાઉં છું કે તુરત ઊંઘી જાઉં છું. વારુ, તારા હોઠ સુકાય છે. પેલી મટકીમાંથી પાણી પી.'

'એ મટકીમાંથી હું પીઉં? પાણી અડધું ઉઘાડું છે. હું મરીશ તોપણ નહીં પીઉં. મને સ્વચ્છ મટકામાં પાણી જોઈએ. મારે ઘેરથી પાણી અને ખાવાનું મોકલવા હું શોભાને જણાવીશ...'

સુધાકર એમ કહેતાં કહેતાં એકદમ અટકી ગયો. કોઈ અછૂત કપડાંને દૂરથી ઉપાડે તેમ પોલીસે આવીને તેનાં કપડાં ઉપાડી લીધાં. પછી જાડા રોટલા અને કાંજી મૂકી ચાલ્યો ગયો. ગુરુજી રાની પશુની જેમ તેના પર તૂટી પડ્યા. સુધાકર તેમને જોતો જ રહી ગયો. સુધાકર ખુદ બે દિવસથી ભૂખ્યો હતો. શોભાના અનેક કાલાવાલા છતાં તેણે ડૉકટરી દલીલો કરી મિજાજમાં ખાધું ન હતું. ભૂખ કકડીને લાગી હતી પરંતુ જાડા કાળા રોટલા (જે મૂળમાં રાજગરો–શિંગોડાના હતા.) અને ફિક્કી ગંદી રાબ (જે રસ મેળવેલી સાબુદાણાની ચોખ્ખી ખીર) હતી તે જોઈને તેને અભાવમાં ઊબકા આવવા માંડ્યા. તેણે પોતાના બંને હાથની નાડો બંને હાથે પકડી લીધી. તરસથી તેના હોઠ સુકાઈ ગયા હતા. જીભ તાળવે ચોંટી હતી. તેને સોએ સો વસા ખાતરી થઈ ગઈ કે ભૂખ્યો, તરસ્યો, તાવમાં ને તાવમા તે સવારનો સૂરજ જોવા નહીં પામે. અનેક રોગોનાં નામ તેના મગજની આરપાર પસાર થઈ ગયાં. આ જેલમાં તાવ કેટલી હદ સુધી વધી જશે? તાવ વધતાં મગજની ગ્રંથિઓને બ્લડપ્રેશર ક્યાં-ક્યાંથી ઢીલી કરી નાખશે ઇત્યાદિ અનેક કલ્પનાઓ કરવા માંડ્યો. એકેએક ડૉકટર અને એકેએક ઇંજેકશન તેની નજર આગળથી એક કતારમાં નાચતાં કૂદતાં જાણે પસાર થવા લાગ્યાં. અને એ કતારની પેલી બાજુ જાણે શોભા રડતી તેને મીઠાં મીઠાં ફળ–મીઠાઈ આપવા વલવલી રહી હતી અને તેના બે નાનકડા છોકરા શરબત અને ચા લઈ તેના તરફ નિરર્થક હાથ લંબાવી રહ્યા હતા. શું કરવું? શું કરવું?...

ભૂખ્યા ડાંસની માફક ખાઈ રહેલા ગુરુજીને તે જોઈ રહ્યો. ગુરુજી તેમની થાળી ને તાંસળું ચાટી ગયા. પેલી અધખૂલી મટકીમાંથી પાણી પીધું. પેટ પર હાથ ફેરવી ઓડકાર ખાધો. પછી હસીને સુધાકર સામું જોઈ બોલ્યા, 'નંબર બત્રીસ, મરવું જ છે તો પછી તરસ્યા કેમ મરી જવું? ખા ને પી.' પરંતુ સુધાકરે ઘૃણામાં મોઢું ફેરવી લીધું. દરમ્યાન સિપાઈએ છાનેમાને આપેલું પાન મોઢામાં મૂકી ગુરુજી કામળી પર સૂઈ ગયા. સૂઈ શું ગયા–દસ મિનિટમાં તેમનાં નસકોરાં બોલવા માંડ્યાં.

હમામ સાબુમાં એવો

એક ખાસ ગુણ છે

જે આંખે દેખાતો નથી

પણ એકવાર વાપરીને ખાતરી કરો-

એ વધારે ચાલે છે!

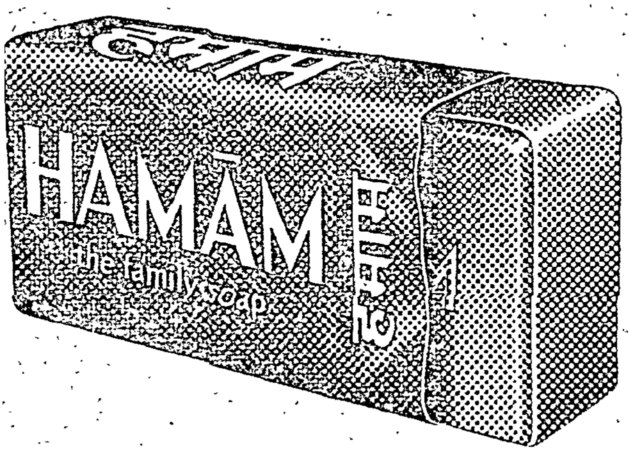

વનસ્પતિજન્ય તેલોનાં ખાસ મિશ્રણથી હમામ છેલ્લા અંશ સુધી સુગંધિત અને સખત રહે છે.
તેથી જ હમામ વધારે વખત ચાલે છે—બચત કરવામાં સહાયક બને છે.

આપના પરિવારની સ્વચ્છતા માટે સુગંધિત અને તાજગીદાયક હમામ સાબુ વાપરો.

પરિવારનો મનપસંદ સાબુ—બચત કરવામાં મદદરૂપ !

THY-40

સુધાકર નિરાશામાં ઢીલોઢસ થઈ ગયો હતો. પેલી કતારો હજુ તેનાં મનઃચક્ષુઓ આગળથી પસાર થતી હતી. પેલી ગંદી માટલી તરફ તેની નજર ગઈ. જીભ સુકાઈ ગઈ હતી. ભય અને ચિંતામાં ડાબા હાથની નાડ હજુ તેણે પકડી રાખી હતી.

રાતના બે વાગ્યા. સુધાકરની નજર માટલી પર ચોંટી હતી. તરસ હવે વધુ વેઠાય તેમ ન હતું. ગોરજી નિરાંતે ઘોરતા હતા. આસપાસ જોઈ સુધાકર હળવેથી માટલી પાસે ખસ્યો. મરવાનુ તો છે જ પછી તરસ્યા કેમ મરી જવુ? એમ સમજી તેણે આંખો બંધ કરી લીધી અને માટલીમાંથી પાણી પીવા માંડ્યું. પિવાય એટલું પી લીધુ.

પીધા પછી તરત જ બંને હાથની નાડીઓ જોઈ લીધી. ધબકારા એમના એમ હતા. ન ઓછા, ન વત્તા. ગળે હાથ મૂક્યો. છાતીએ હાથ મૂક્યો. પેટે હાથ મૂક્યો. હજુ ગરમી હતી તેટલી જ હતી. છતાં, પાણી પીધા પછી તેને લાગ્યુ તેનો કાળ નક્કી નજીક આવી ગયો. તેણે જીવનની બધી આશા છોડી દીધી. મનમાં ને મનમા વહાલી શોભાને ક્ષમા આપી દીધી. બચ્ચાને કલ્પનામા ને કલ્પનામાં ચૂમી લીધાં. અને સવારે જીવતો ઊઠવાનો જ નથી એવુ ખાતરીથી માની, બહુ મહિના પછી ભગવાન શ્રીકૃષ્ણને પણ હાથ જોડી લીધા અને કઠણ છાતી કરી પેલી ફાટેલી ગંદી કામળી ખેંચી તે પર સૂઈ ગયો.

*

'નંબર બત્રીસ, ઊઠ. ચા પી.'

સુધાકરની આંખ ઊઘડી ગઈ. નવ વાગ્યા હતા. વિચિત્ર દાઢીવાળા ગોરજી એના મોઢા પર ઝઝૂમી એની છાતી પર હાથ ફેરવી તેને ઉઠાડી રહ્યા હતા.

'ઓહ, હું જીવતો છું!' કહેતાં કહેતાં સુધાકર કામળી પર બેઠો થઈ ગયો. બંને હાથની નાડ તપાસી લીધી. ધબકારા અને શરીરની ગરમી હતાં તેમ જ હતાં. ડગી ગયેલા નિશ્ચયથી તેણે ગુરુજી સામે જોઈ, મિથ્યાવાદ કરતા કહ્યું, 'હું આવી ચા પીઉં? આ તે ચા છે કે ગંદકી?'

'નંબર બત્રીસ!' ગુરુજીએ પોતાનો તૂટેલો ચાનો કપ લેતાં કહ્યુ: 'મટકીના ઠંડા પાણીથી તને મોત ન આવ્યુ તો ગરમ પાણીથી આવશે?'

'પ્રાણ કેમ નથી નીકળતા, આ ચા નહીં પીઉં?' નિશ્ચયપૂર્વક સુધાકર બોલ્યો.

'દોસ્ત, મરવાનુ તો છે જ, પછી ચા પીતાં પીતાં કેમ ન મરી જવું?' કહેતા ગુરુજી સડાકા લઈ ચા પીવા લાગ્યા. તેમનો એક એક સડાકો તેના હોઠને બાળવા માંડ્યો.

'ભલા આદમી, ચા પી લે, પછી ખાજે બે ટિક્કડ રોટલા અને કાજી. તાવ-ફાવ બધા રોગ છૂમંતર થઈ જશે. અલ્યા, મરવુ જ છે તો ભૂખ્યા કેમ મરી જવું?' એટલું ઠંડે પેટે કહી ગુરુજી બાજુની ઓરડીમા કપ ધોવા ચાલ્યા ગયા.

એક ભયંકર દૃઢ નિશ્ચય કરી સુધાકર ઊભો થઈ ગયો અને આમતેમ ફરવા લાગ્યો. ચા ન પીધી, સવાર-સાંજ રોટલા ન ખાધા. છતા બીજા દિવસની રાત પડતાં પડતાં તેનો દૃઢ નિશ્ચય તૂટવા માંડ્યો. એ ધારતો હતો વૉર્ડર આવશે. તેનો બચુ સોલિસિટર આવશે, તેનો ભાઈ ભીમ આવશે, તેની પ્રાણથી વહાલી શોભા આવશે, પણ કોઈ જ ન આવ્યુ. બપોરની સાંજ થઈ. સૂરજના પ્રકાશને બદલે વીજળીનું અજવાળું કેદખાનામા આવી ગયું હતું. ચા વિના અને સતત ભૂખથી, સુધાકરની આંખે લાલપીળાં થતા હતાં.

ગુરુજી આજે પણ ગઈ કાલની જેમ ખાઈ-પી પેટ પર હાથ ફેરવી દસ મિનિટમાં ઘોરવા માંડ્યા.

મરવુ જ છે તો ભૂખ્યા કેમ મરી જવુ? સુધાકરનો અંતરાત્મા એકદમ કંટાળી વિદ્રોહ કરી ઊઠ્યો. બુદ્ધિએ ઘણું ઘણું સમજાવ્યું. એક હજાર અને એક રોગ તેને યાદ કરાવી દીધા; પરંતુ તેના પેટે એકેય સાંભળવા ના પાડી. સુધાકરે પાછી આંખો મીંચી લીધી. ઘૃણા અને ઊબકાઓને સંયમમાં કરી લીધા અને ધીમે રહી કાળા જાડા રોટલા

હમામ સાબુમાં એવો

એક ખાસ ગુણ છે

જે આંખે દેખાતો નથી

પણ એકવાર વાપરીને ખાતરી કરો-

એ વધારે ચાલે છે!

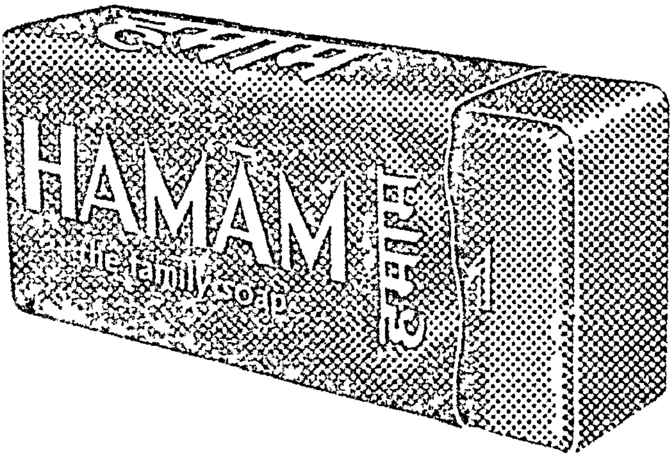
હમામ
HAMAM
The family soap
હમામ

વનસ્પતિજન્ય તેલોનાં ખાસ મિશ્રણથી હમામ છેલ્લા અંશ સુધી સુગંધિત અને સખત રહે છે.
તેથીજ હમામ વધારે વખત ચાલે છે—બચત કરવામાં સહાયક બને છે.

આપના પરિવારની સ્વચ્છતા માટે સુગંધિત અને તાજગીદાયક હમામ સાબુ વાપરો.

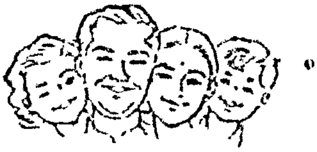

પરિવારનો મનપસંદ સાબુ—બચત કરવામાં મદદરૂપ!

THY-40

પાસે જઈ તેને ધીમે રહી હોઠે અડાડચો.

આશ્ચર્ય! બટકું દાતોને અડતાવેંત જાણે મોઢામાથી અમી છૂટવા માડ્યા. બે બટકા નહી, પૂરા ત્રણે ત્રણ રોટલા કેમ ઉડાવી ગયો તેની સુધાકરને સમજણ ન પડી. આવા મીઠા રોટલા તેના લખપતિના ઘરમાં તેની વહાલી શોભાએ કદાપિ બનાવ્યા ન હતા. કાજી જીભ પર મૂકી. અહાહાહા! પંચામૃત! આખું તાસળું પી ગયો. જીવને હવે ટાઢક વળી. ગુરુજીના નસકોરા ગાજી રહ્યા હતાં. પેલી તૂટેલા ઢાકણાવાળી અધખૂલી માટલીમાથી આખો બંધ કરી, શેઠે પાણી પીધું; પેટ પર હાથ ફેરવ્યો અને ગંધાતી જણાતી ફાટેલી કામળી પર સૂઈ ગયો. ફિકર નહીં, હવે સવારે આવવું હોય તો ખુદ જમરાજ અત્યારે એને લેવા કા નથી આવતો? તે તૈયાર હતો

પરંતુ સવારે જમરાજ ન આવ્યા એક દિવસ, બે દિવસ, ત્રણ દિવસ કંઈ જ ન બન્યું. છ છ દિવસના વહાણા વાયા, એ જ પાણી, એ જ ચા, એ જ રોટલા, એ જ કામળી. તાવ ગાયબ. શરદીનુ નામ નહીં. ભૂખ કકડીને લાગવા માડી. છાતીમા, મનમા કોઈ ગભરાટ જ નહીં. આ શું? પંદર વરસમાં એક પણ દિવસ સુધાકરે દવા વિના કાઢ્યો ન હતો. એક પણ દિવસ ઢાકેલા ગ્લાસનું પાણી પીધા વિના તે રહ્યો ન હતો. આજે જ્યારે મૃત્યુને ભેટવા તે તૈયાર હતો ત્યારે મૃત્યુ જાણે હંમેશ માટે તેની પાસેથી નાસી ગયુ!

આખો દિવસ ગુરુજીના ગીતાના શ્લોકો બળાત્કારે સાભળી સાભળી સુધાકરને તેમા ગુરુજીના જેવો જ વિચિત્ર વિશ્વાસ આવવા લાગ્યો. માટલી તેને હવે અધખૂલી ન જણાઈ. કામળી જૂની ભલે હતી, ગંદી નહોતી લાગતી. ભલે વોર્ડર ન આવે. ભલે બચુ સોલિસિટર ન આવે. ભલે તેની પતિવ્રતા શોભા બી. એ. એલએલ. બી. ન આવે. તે મસ્ત હતો.

'મરવું જ છે તો પછી ઊંચે સાદે બોલી બોલી કેમ મરવુ?' ગુરુજીએ ત્રીજે દિવસે કહ્યુ, 'દોસ્ત, હસતા હસતા કા ન મરી જવુ?'

સુધાકરે ઊંચે બોલવાનુ છોડી દીધું.

'મરવુ જ છે તો પછી નાડી જોતા જોતા કેમ મરવુ?' ગુરુજીએ ચોથે દિવસે ઉપદેશ્યુ.

સુધાકરે નાડી પકડવાની ટેવ છોડી દીધી.

'મરવુ જ છે તો પછી ભય–વહેમમા કેમ મરવુ?'

સુધાકરે ભય છોડ્યો. વહેમ તો છૂટવા માડ્યો હતો. ગુરુજીનો આત્મવિશ્વાસ તેનામા દાખલ થવા લાગ્યો. સ્વસ્થ, શાત રહી તેમની સાથે આખો દિવસ ચર્ચામા ઊતરવા માડ્યો. દર્દનો ભય આપોઆપ ભૂલી જવાયો.

આઠમે દિવસે ડૉક્ટર કુંડીન, શોભા, બચુ સોલિસિટર, ભાઈ ભીમ, સાળો અને ઇન્સ્પેક્ટર જોન્સ, તેની સામે આવીને ઊભા રહ્યા.

'શોભા! શોભા!' સુધાકરે પહેલાની જેમ એકદમ બૂમ પાડી શોભા તરફ દોડી જતા કહ્યુ પરંતુ ગુરુજીના ખોખારાએ તેના અવાજ પર આપોઆપ સંયમ મૂકી દીધો. અભૂતપૂર્વ ઉત્સુકતાથી તે બોલ્યો, 'શોભા, તુ અહી આવી કેમ નહીં? અત્યાર સુધી તમે કેમ ન આવ્યા બચુભાઈ? કા ડૉક્ટર કુંડીન, મને જોયો? તમે ન આવ્યા છતા હું જીવુ છું. તમે ઇંજકશન ન આપ્યું છતા મને તાવ નથી. તમારી દવા ન પીધી છતા ત્રણ રોટલા ખાઈ માટલીનુ પાણી પીઉં છું.'

'મને ખૂબ આનંદ થાય છે, સુધાકર! હું એ જ જોવા આવ્યો છું.' ડૉક્ટર કુંડીને આશ્ચર્ય અને સંતોષથી કહ્યું.

'શોભા, બચુભાઈ, હાઈકોર્ટમા અપીલ કરી મને કેમ આ જેલમાંથી ન છોડાવ્યો?'

'આ જેલ નથી.' બચુ સોલિસિટર હળવેથી બોલ્યો.

'શું કહ્યુ?' સુધાકર આખો વિસ્ફારિત કરી બોલ્યો, 'જરા એક એક અક્ષર છૂટો કરી સ્પષ્ટ ગુજરાતીમા ફરીથી બોલ તો શોભા?'

'હા, આ જેલ નથી.' શોભાએ ડરતા ડરતાં કહ્યું, 'આ તો ભીમભાઈનો નવો બંગલો છે.'

'મારા ભાઈનો બંગલો છે, એમ?–તો

વૉટરબરીઝ
લાલ લેબલ
કમ્પાઉન્ડ
શરદી અને ખાંસી માટે

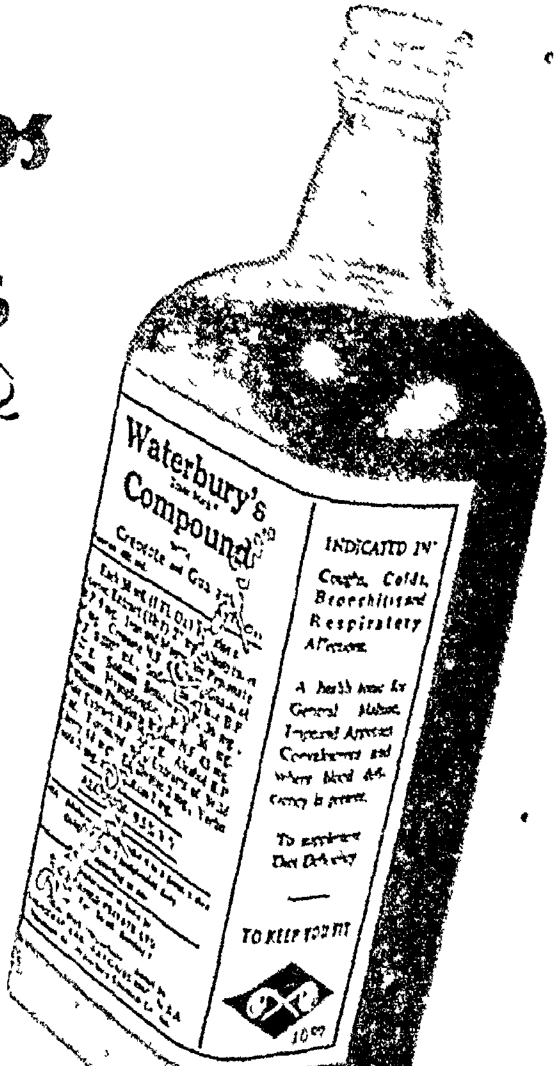
Waterbury's
Compound
INDICATED IN
Coughs, Colds,
Bronchitis and
Respiratory
Affections
TO KEEP YOU FIT

એમાં નીચેના ચાર ગુણો છે...

૧ વૉટરબરીઝ
કમ્પાઉન્ડ
શરદી અને ખાંસીને
[illegible]
[illegible] દૂર કરે છે

૨ વૉટરબરીઝ
કમ્પાઉન્ડ
[illegible]

૩ વૉટરબરીઝ
કમ્પાઉન્ડમાં
ક્રીઓસોટ અને [illegible]
[illegible] રહેલાં છે
[illegible] અને
[illegible]
[illegible] આપે છે

૪ વૉટરબરીઝ
કમ્પાઉન્ડ
[illegible]

વૉટરબરીઝ કમ્પાઉન્ડ
લાલ લેબલ

વૉર્નર-લૅમ્બર્ટ ફાર્મેસ્યુટિકલ કંપની (મર્યાદિત જવાબદારીથી યુ.એસ.એ.માં સંસ્થાપિત

પછી આ મિસ્ટર જોન્સ પણ, મિસ્ટર જોન્સ નહીં હોય?' કટાક્ષમાં ચીપીચીપીને સુધાકર બોલ્યો.

'ના, હું જોન્સ નથી' ઇન્સ્પેક્ટરે ટોપી ઉતારતા કહ્યુ, 'હું ઍક્ટર-પ્રોડ્યુસર સુરેશ છું.'

'મારા ભાઈના ભાગીદાર અને ભીમ ભાઈના ખાસ મિત્ર છે.' શોભાએ કાંપતી જીભે બચાવ કરતાં કહ્યુ તેનાં અંગ ઠંડા પડવા માડ્યાં હતાં.

'એમ, એમ!' કોઈ વિચિત્ર સંયમ દાખવતા સુધાકર બોલ્યો, 'તો પછી ભીમ ભાઈએ જનમટીપની પ્રૅક્ટિસ કરવા બંગલામા ખાસ જેલ બનાવી હશે, ખરું?'

'આ તો મોટરનુ ગેરેજ છે, મોટાભાઈ!' ભીમ તતપપ થતા બોલ્યો, 'અહીં ફિલ્મ ઉતારવી હતી એટલે સ્ટુડિયોવાળા બનાવટી જેલ ચીતરી ગયા છે.'

'ડૅમ ઇટ! આ બનાવટી જેલ છે? તમે તમે બધા, મને એ સમજાવવા અહીં આવ્યા છે? તુ શોભા—મારી પત્ની? મારાથી છાની ખટપટ? ઓહ. ઓહ! અગર આ ભીમનો બગલો છે તો તમે બધા તરત મારી પાસે કેમ ન આવ્યા? કેમ એક ખૂની સાથે મને પૂરી દીધો?'

'અહીં પગ ન મૂકવાના મે સોગદ લીધા હતા!'

'મેં, એટલે કોણે?' સુધાકરે જોરથી બૂમ પાડી અને જ્યાથી અવાજ આવ્યો તે બાજુ ફરી ગયો.

'અવાજ ધીમો કર, શેઠ! મગજની નસ ફાટી જશે.' ગુરુજીએ બનાવટી દાઢી દૂર ફેંકી દેતા કહ્યું અને તૂટેલા સ્ટૂલ પર બેસી ગયા. સુધાકર દિગ્મૂઢ બની જોઈ રહ્યો.

'સુધાકર શેઠ! સુરેશ મારો નવો યજમાન છે આ નવા બંગલામા નવી ફિલ્મનું મુહૂર્ત મેં જ અહીં કરાવ્યુ હતુ.'

'એટલે? એટલે તમે કહેવા શું માગો છો? શોભા, ડૉક્ટર, ભીમ, જવાબ આપો!'

'એ બધાને નહીં, મને એકલાને પૂછ શેઠ! મારા કહેવાથી તેમણે તને અહીં પૂર્યો છે ને મેં દરેકને પ્રતિજ્ઞા લેવડાવી હતી.'

'શા માટે? શા માટે?'

'તારી દવા માટે. જોયુ નહીં, રોટલા, રાખ અને ઉકાળા ઉપર ત્રણ ત્રણ દિવસથી તુ દસ કલાક મારી સાથે ઘોરે છે તે? ખોટા વહેમ અને ભયે તને લજામણીનો છોડ બનાવી દીધો હતો. આ જેલે તને તપતી રેતીમા અણનમ રહેનાર બાવળ બનાવી દીધો.'

'ઓહ ઓહ!' સુધાકર બેસી જતા બોલ્યો, 'તો મતલબ કે દવાઓ બધી ખોટી!'

'દવાઓ ખોટી નથી, પરંતુ દવાઓ સાચાં દર્દો માટે છે. મનથી ઉપજાવી કાઢેલા હાઉ માટે નહીં.'

'મતલબ કે આ કારસ્થાનમા મારી પત્ની, મારો ભાઈ, મારો સાળો, મારો ડૉક્ટર, મારો સોલિસિટર—બધા સામેલ હતા?'

'અને ધર્મગુરુ પણ—' ગુરુજીએ ગંભીર અવાજે ઇશારો કરી પોલીસ પાસેથી પોતાની પાનની ચમચી લેતા કહ્યું.

'સુધાકરભાઈ!' ડૉ. કુંડીને સહેજ મુસ્કરાઈ કહ્યુ, 'તમારા દર્દ ક્રોનિક હતા. એનો એકમાત્ર અકસીર ઇલાજ આ જ હતો. ગુરુજીનો જય!'

શોભા ધીમેથી સુધાકર પાસે આવી ને ઊભી રહી ગુરુજીએ સોપારીનો સૂડીથી કટાક કટકો કરી મોઢામાં નાખ્યો અને મીઠું મલકતાં બોલ્યા:

'શેઠ, કીચડમા કમળ થાય છે, પરંતુ કમળને જો, કીચડનો ભય ન વિચાર. દૂધ જોઈતુ હોય તો ગાયના આંચળ તરફ જો, તેના મોઢાનો વિચાર ન કર. શ્રદ્ધા એટલે પ્રગતિ, વહેમ એટલે અવનતિ. નિર્ભય બન. નિર્ભય જીવ.'

એટલું કહી ગિરજો ગોર, જાણે કંઈ જ ન બન્યુ હોય તેમ પાન પર ચૂનો ચોપડવા મડી પડ્યા.

★

સુંદર વસ્તુઓ સર્વદા આનંદદાયક હોય છે.
એલ્યુમિનિયમની કોઈપણ વસ્તુ ખરીદતાં
'ક્રાઉન બ્રાન્ડ'નો જ આગ્રહ રાખો.

ક્રાઉન બ્રાન્ડ

PURE ALUMINIUM
THE CROWN

એલ્યુમિનિયમની

વસ્તુઓ

ક્રાઉન બ્રાન્ડ એનોડાઇઝ્ડ
થર્મિક જગ ડીલક્સ,
પિકનિક ટિફિન કેરિયર
અને નાસ્તા માટે સગવડ-
ભર્યું ટિફિન કેરિયર
અમારી ખાસ બનાવટ હોઈ
અતિ લોકપ્રિય બનેલ છે.
અમારી વિવિધરંગી એનો-
ડાઈઝ્ડ વસ્તુઓ તેમજ ફોટો-
પ્રિન્ટ પદ્ધતિથી બનાવેલી
નામની પ્લેટો વસાવવી
એક અનેરો આનંદ છે.

☆

વિશુદ્ધિનું પ્રતીક:
ચોખ્ખા-વિશુદ્ધ એલ્યુમિનિયમ માંથી બનાવાય છે.

ખાતરીની મહોર:
માનવ-તંદુરસ્તી માટે તદ્દન સલામત છે.

પ્રતિષ્ઠાની મુદ્રા:
અરધી સદી ઉપરાંતથી કરોડોની સંખ્યામાં વપરાય છે.

સંતોષનું નિશાન:
વજનમાં હલકાં છતાં મજબૂત અને ટકાઉ છે. અને તેને કાટ ચઢતો નથી.

સુંદર : સસ્તાં:
વ્યાજબી ભાવે મળે છે : સર્વ સ્થળે સુપ્રાપ્ય છે.

જીવનલાલ (૧૯૨૯) લિમિટેડ

ક્રાઉન એલ્યુમિનિયમ હાઉસ, ૨૩, બ્રેબોર્ન રોડ,
કલકત્તા-૧

મુંબઈ • મદ્રાસ • રાજમહેન્દ્રી • દિલ્હી • એડન

સંચય

[અન્ય સામયિકો મેળવીને વાચી નહિ શકતા 'અખંડ આનંદ'ના વાચકો માટે વિવિધ વિષયો પરત્વે પ્રતિષ્ઠિત સામયિકોમાંથી તેમ જ નામાકિત નાગરિકોના પ્રવચનોમાંથી જાણવા જેવા વિચારો અહીં રજૂ થાય છે. આમાંના દરેક વિચાર સાથે તંત્રી સંમત છે, એમ માની લેવું નહિ.]

દર વર્ષે બોલાતા વ્યર્થ અને પરિણામશૂન્ય શબ્દો !!

કોઈ પણ યોગ્ય કારણ વગર સારાં વૃક્ષોને કાપી નાખવાં એ કુદરત સામેનો ગુનો છે અને તેમ કરનારને કાયદાની સજા કરવી જોઈએ.

સારાં વૃક્ષોને કપાયેલાં જોઈને મને દુઃખ થાય છે. આ કૃત્ય મનુષ્યના શિરચ્છેદ સમાન છે. આવી જાતની પ્રવૃત્તિમાં સંડોવાયેલાને સજા કરવી જોઈએ, એમ મને લાગે છે.

વનમહોત્સવ દરમિયાન અસંખ્ય વૃક્ષો રોપવાં અને પછીથી તેના પ્રત્યે દુર્લક્ષ સેવવુ તેનો કંઈ અર્થ નથી. વૃક્ષો ભલે ઓછી સંખ્યામાં રોપાય પરંતુ રોપાયેલાં વૃક્ષોની પૂરતી કાળજી રાખવી જોઈએ.

કપાયેલાં વૃક્ષોની જગ્યાએ બીજાં વૃક્ષો રોપાતાં નથી, તે ખરેખર ખેદની વાત છે, અને તેને પરિણામે આજે દેશમાં અનેક માર્ગો પર વૃક્ષની શીતળ છાયાનો અભાવ જણાય છે.

નાશ પામેલા દરેક વૃક્ષની જગ્યાએ બબ્બે નવાં વૃક્ષો રોપાવા જોઈએ.

આપણે કુદરતના ચાહક બનતાં શીખવું જોઈએ, અને તેની સાથે એકરૂપ થઈ જવું જોઈએ.

આજે જુદાં જુદાં વૃક્ષો, ફૂલો અને પક્ષીઓનાં નામો જાણનારા ઘણા થોડા હશે, પરંતુ બ્રિટનમાં તો બાળકોને પણ આવાં નામો શીખવવામાં આવે છે. કુદરત માટેનો પ્રેમ વૈજ્ઞાનિક પ્રગતિનો પાયો છે.

શ્રી જવાહરલાલ નહેરુ

તો જંગલી પ્રાણીઓ જોવા નહિ મળે !!

અવ્યવસ્થિત પદ્ધતિએ ખેતી કરવાથી, જંગલો અને વનરાઈઓને ઘણી જ ખરાબ રીતે કાપી નાખવામાં આવે છે; અને એ રીતે જાનવરોનાં સુરક્ષિત વસતિસ્થાનોનો નાશ કરવામાં આવ્યો છે. માંસ, ચરબી અને ચામડાની લાલચમાં જંગલનાં જાનવરોનો વિનાશ સર્જાઈ રહ્યો છે. આથી આવાં જંગલનાં પ્રાણીઓ દુર્લભ થઈ પડે એ તદ્દન સ્વાભાવિક છે. આમ માણસની અણસમજણને લીધે ભારતમાંનાં અનેક જંગલી પ્રાણીઓનો નાશ હાથવેંતમાં જ છે.

દેશની યોજનાઓ ઘડતી વખતે માત્ર મનુષ્યનું પેટ ભરવાની જ વાતને લક્ષમાં રાખવામાં આવે છે; આનું પરિણામ એ આવશે કે વનના ગૌરવ જેવાં એ જંગલનાં પ્રાણીઓ ક્યાંય જોવા નહિ મળે.

વળી મેદાનોનાં ઝાડ કાપી નાખવાથી બળતણની પણ ભયંકર તંગી ઊભી થઈ રહી છે. જે છાણ ખાતર તરીકે ખેતરોમાં જવું જોઈએ તે હવે બળતણના કામમાં વપરાય છે. નદીઓનાં પૂરનું એક કારણ માનવસર્જિત છે. જંગલો કાપી નાખવાથી અને ખાસ કરીને નદીઓના કિનારા પરનાં વૃક્ષો કાપી નાખવાથી પૂર અને જમીનના ધોવાણના વિકટ પ્રશ્નો ઊભા થયા છે. સમૃદ્ધ અને શક્તિશાળી દેશની નિશાની એ છે કે તેની જમીનના ૩૦ ટકા વિસ્તારમાં જંગલ અને ઝાડ હોવાં જોઈએ. પણ આપણા દેશમાં તો

જીવનનો
ઉલ્લાસ
ખેતર, વારિગૃહ,
કારખાનાં અને
અન્યત્ર ગોઠવેલા
પંપ
મારફત...

જીવનમાં
સમૃદ્ધિ
મોટર
ના અનેકવિધ
ઉપયોગ મારફત...

જ્યોતિ

ઇજનેરી પ્રગતિનું પ્રતીક.
'વર્ટીકલ ટર્બાઇન પંપ, 'યુનિબિલ્ટ'
અને અન્ય પંપો તથા વિદ્યુત મોટરો.

Quality is our Creed

જ્યોતિ લિ.,
વડોદરા-૩.

JY-388

અમદાવાદ શહેરના (ફક્ત પંપો માટે) ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ : **મનુભાઈ પરીખ એન્ડ કું.,**
બાદશાહ ભુવન, કડીયા કુઈ, રીલીફ રોડ,
અમદાવાદ-૧　　ફોન : ૨૮૫૦

અમદાવાદ (શહેર સિવાય) જિલ્લા માટેના ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ : **ફકીરભાઈ પટેલ એન્ડ કું.,**
ધોળકા (ઉત્તર ગુજરાત) ફોન : ૪૦

સરાસરી ૧૪ ટકા જ વૃક્ષો છે અને મેદાનના વિસ્તારમાં તો માત્ર ૪ ટકા વિસ્તારમાં જ જંગલો છે. જો ખેતીની સાથે સાથે ખેતીના ઉપયોગમાં આવે એવાં વૃક્ષો રોપવામાં આવે અને જંગલોનો વિકાસ કરવામાં આવે, તો અન્નની પરિસ્થિતિ પણ સુધરી જાય અને ભારતીય જંગલોના ગૌરવ સમાં સેંકડો જંગલી પ્રાણીઓના જાનની પણ રક્ષા થાય.

શ્રી રામ શર્મા

ઍટમ બૉમ્બથી પણ ભયંકર !

વિશ્વના કેટલાક ભાગોમાં તો પ્રત્યેક વર્ષે વસ્તીમાં ત્રણ ટકાનો વધારો થઈ રહ્યો છે; એટલે ભૂમિતિશાસ્ત્રની ગણતરીએ વીસ વર્ષના ગાળામાં વસતી બમણી બનતી જાય છે.

પાંચ પાંચ વર્ષની વિકાસયોજનાઓ હાથ ધરી બેઠેલા પછાત દેશો તરફથી કરવામાં આવતા ગમે તેટલા પ્રયાસો, થઈ રહેલા વસ્તીના વધારાને પહોંચી વળી શકે એમ નથી. કારણ કે પ્રત્યેક વીસ વર્ષે બમણી થતી વસતીને પહોંચી વળવાનું વૈજ્ઞાનિક અગર યાંત્રિક દૃષ્ટિએ અશક્ય છે. એક બાજુએ ઉદ્યોગોનું યાંત્રીકરણ થઈ રહ્યું છે ત્યારે બીજી બાજુએ વસ્તીમાં ઝડપી વધારો થઈ રહ્યો છે.

આ સંજોગોમાં બેકારીનું પ્રમાણ વધતું રહેશે અને બેકારીનો પ્રશ્ન પ્રત્યેક રાષ્ટ્ર સામે રાક્ષસના સ્વરૂપે એને ભરખી જાય એ રીતે નિર્માણ થશે. સરકારી તંત્ર ઉપર આ રીતની વધતી જતી જવાબદારી સત્તાવાળાઓને આપખુદ યાને એકહથ્થુ કારભાર ચલાવવાની ફરજ પાડવાની સ્થિતિ નિર્માણ કરશે.

વસ્તીવધારાના કારણે વિશ્વમાં વધતી જતી બેકારી, શિક્ષણ માટેની અપૂરતી વ્યવસ્થા અનેક રાષ્ટ્રોને ઘણી જ ગભરામણ નિપજાવનારી હાલતમા લાવી મૂકશે. આમાંથી બચવાનો સંતતિનિયમન સિવાય બીજો કોઈ જ માર્ગ નથી. અંતમાં જો દુનિયાને ભાવી આફતમાંથી બચાવવી હોય તો સંતતિનિયમન માટે પ્રત્યેક રાષ્ટ્રે સલાહકારી સમિતિની નિમણુક કરવાનું અને વસ્તીના નિયમન માટે સરકારનું પીઠબળ ધરાવતી એવી શાળાઓ સ્થાપવી જોઈએ. આ બાબતમાં ઉત્તર અમેરિકા અને પશ્ચિમ યુરોપના દેશોએ આગેવાની લેવી જોઈએ.

શ્રી જુલિયન હકસલી

મધ્યમવર્ગનો બેલી કોણ ?

આજના જમાનામાં હજારો નહિ બલ્કે લાખોની વાર્ષિક આવક એક હજારથી ત્રણ હજારની જ છે. આવી આવકવાળાને કયા વર્ગમાં ગણવા ? આજની લોકશાહીમાં માનવીનું જીવનધોરણ કેટલી હદે ઊંચું જઈ રહ્યું છે તેનો ખ્યાલ કદાચ રાજ્ય સરકાર કે રાજ્યપાલને નહિ હોય; કારણ કે આવી નાની આવકવાળાઓના જીવનમાં કયારે પણ ડોકિયું કરવાનો કે તેઓની હાલત પ્રત્યે નિરીક્ષણ કરવાનો સમય જ કયાં મળે છે ? આજની કાતિલ મોંઘવારીમાં નાની આવકવાળા મધ્યમવર્ગનું જીવનરૂપી નાવ કેમ ચાલતું હશે તેનો ખ્યાલ આલીશાન (એરકંડિશન) ફ્લેટો અને અદ્યતન કારમાં ફરનારાઓને કયાંથી હોય ? કોંગ્રેસ સરકારે આજ દિન સુધી મધ્યમવર્ગ માટે શું કર્યું ? સસ્તા ભાડાનાં મકાનોની યોજના, મફત શિક્ષણ અને તબીબી રાહત, ઉપરાંત આજની મોંઘવારીના હિસાબે પગારોનું ધોરણ વગેરે તપાસવા કે તે પ્રત્યે કંઈ પણ કરી બતાવવા કયા પ્રધાનો કે ઉચ્ચ અધિકારી વર્ગે આગળ પડતો ભાગ લીધો છે ? સમારંભો અને ઉદ્ઘાટનવિધિઓમાં રચ્યાપચ્યા રહેતા આપણા ભારતના સુકાનીઓ મધ્યમવર્ગ પ્રત્યે જો સહાનુભૂતિ નહિ બતાવે તો પછી મધ્યમવર્ગનો બેલી કોણ ?

શ્રી લાલજી મોતા

૨૫ વર્ષ બાદ પણ હતા ત્યાં ને ત્યાં !!

મોટાં શહેરોમાં જેવી પ્રગતિ છે, તેવી ગામડાંમાં છે ? કેળવણી, ખાસ કરીને કન્યાઓની કે સ્ત્રીકેળવણીમાં ગામડાં હજી બહુ જ ધીમે આગળ વધે છે. શહેરોમાં બાળલગ્ન નથી થતાં

નિર્મલ, સુકુમાર અને કોલનની તાઝગીવાળી ત્વચા માટે

Tata's
EAU DE COLOGNE
Toilet Soap

તાતાનો
ઓ ડી કોલન
સાબુ વાપરો

TESY-25

પણ ગામડાંમાં તો હજી અસંખ્ય બાળકોને પ્રતિવર્ષ પરણાવી દેવામાં આવે છે. પૈઠણ-વાંકડા હજી ચાલુ જ છે. સ્ત્રીને જે હક્કો કાયદેથી મળ્યા છે, તે વિશે ગ્રામવિસ્તારની સ્ત્રીઓ હજી, ઘણે અંશે અજ્ઞાન છે.

હરિજનો પ્રત્યેની સૂગનાં મૂળ બહુ જ ઊંડાં છે. તેઓ તરફના વર્તાવમાં હજી ખાસ ફેરફાર આ પચીસ વર્ષમાં થયેલો જણાતો નથી. કદાચ કોઈ હરિજનનો સવર્ણ સાથે લગ્નસંબંધ જોડાયો હોય તેથી કાંઈ મૂળ પરિસ્થિતિમાં ફેરફાર થયો ન ગણાય.

ન્યાતજાતના વાડા હજી ઘણા જ મજબૂત છે, હજી જ્ઞાતિનાં સંમેલનો ભરાય છે, દરેક ચૂંટણી વખતે જ્ઞાતિવાદ ખૂબ જ આગળ પડતો ભાગ ભજવે છે. જ્ઞાતિની સંસ્થાનાં મૂળ અત્યંત ઊંડી જડ ઘાલીને સમાજમાં પેઠેલાં છે. મૃત્યુ પાછળનાં જમણો હજી થાય છે. હજી ઘણીખરી શાળાઓમાં તથા ઘણાંખરાં ઘરમાં બાળકોને મારપીટ કરવામાં આવે છે.

સમાજમાં પહેલાં કરતાં કદાચ દંભનું પ્રમાણ વધ્યું પણ હોય. અને વહેમી માનસ પહેલાં જેવું જ પ્રવર્તમાન છે.

> મીઠા પર આડકતરો કર નખાય છે. અને ખબર ન પડે એવી રીતે કર નાખવો એ ચોરી કરવા સમાન છે. એ ચોર સરકારની નીચે રહેવું એ પાપ છે. જે પાપી સરકારની નીચે રહે છે તે પાપ કરે છે.
>
> —ગાંધીજી

જો સમાજ પ્રગતિ કરતો હશે તોપણ તે અતિશય ધીમી ગોકળગાયની ગતિથી. આવું જણાય છે ત્યારે નિરાશ થઈ જવાય છે.

શ્રી વિનોદિની નીલકંઠ

ગોવાનું ભાવિ : કવેળાના પ્રશ્નો

રાજકીય, ભાષાકીય તેમ જ પોતાનું વર્ચસ્વ જમાવવા ખાતર ઊભા કરવામાં આવતા અન્ય ઝઘડાઓથી ગોવાનું વાતાવરણ કલુષિત નહિ થાય, એવી ધારણા સેવનાર આશાવાદીઓની માન્યતા નિરાશામાં પરિણમી છે. આ માટે ગોવામાં ક્યારનાય બૂમબરાડા શરૂ થઈ ગયા છે. ગોવાનું પોતાનું પૃથક્ રાજ્ય હોવું જોઈએ? શું તેણે કાયમ માટે કેન્દ્રના વહીવટ હેઠળ રહેવું જોઈએ? અત્યારના કોઈ પણ એક રાજ્યમાં ભળી જવામાં જ શું ગોવાનું ભલું નથી? એ મહારાષ્ટ્રમાં ભળશે કે મૈસૂરમાં? આ બધા પ્રશ્નો અસ્થાને છે એવુ પણ નથી. સમય પાકશે એટલે ગોવાવાસીઓને આ પ્રશ્નોના ઉત્તર આપવા જ પડશે. પરંતુ અત્યારે આ પ્રશ્નો ઊભા કરવા એ હરકોઈને માટે તદ્દન કવેળાના છે.

'ફ્રી પ્રેસ જર્નલ'

સહકારી ખેતી-નિષ્ફળતાનાં કારણો

સોવિયેટ સંઘની બહાર (અન્ય કોમ્યુનિસ્ટ દેશોમાં) સહકારી ખેતી એક સમસ્યા બની ગઈ છે. પોલેંડ તેમ જ યુગોસ્લાવિયાને જમીનની ખાનગી માલિકી તરફ પીછેહઠ કરવી પડી છે. ચીનમાં પણ બાહ્ય દૃષ્ટિએ જોતાં સહકારી ખેતીના કારણે ભયંકર કટોકટી પેદા થઈ છે. ખરેખર, આને કારણે જ ચીનને એના દેશના ઇતિહાસમાં કદી ન આયાત કરવો પડ્યો હોય એટલો મોટો ખોરાકનો જથ્થો પશ્ચિમના દેશોમાંથી આયાત કરવાની ફરજ પડી છે.

આ નિષ્ફળતાનાં સબળ કારણો પણ છે. જ્યારે નાના ખેડૂતોની સંખ્યા ઘણી મોટી હોય ત્યારે તેમની અનિચ્છાએ રાજ્યસંચાલિત પદ્ધતિ પ્રમાણે ખેતી કરવાની ફરજ તેમને પાડી શકાય નહિ. કારણ કે તેમ કરવા જતાં તેઓ કોઈ પણ પદ્ધતિને નિષ્ફળ કરી શકે છે. લશ્કરના સૈનિકોની માફક કારખાનાના કામદારોએ બાહ્ય શિસ્ત પાળવાની હોય છે. તેમના કાર્યની બેદરકારી કે નિષ્ફળતા શોધી કાઢી તેની તુલનાનુસાર તેમને શિક્ષા કરી શકાય

હવે
ઈસ્ટ આફ્રિકન એરવેઝની
અઠવાડીઆમાં
બે
વખત
કોમેટ જેટ
વિમાની સરવીસ
મુંબઇથી કરાંચી અને એડન થઇ
નૈરોબી

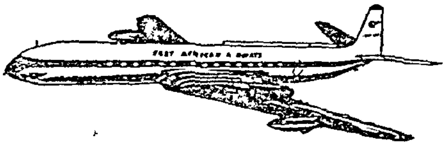

ફર્સ્ટ અને ઇકોનોમી ક્લાસ

અંગ્રેજી, હીંદી અને ગુજરાતી ભાષા બોલતી પરીચારિકાઓ

શાકાહારી અગર બિનશાકાહારી ભોજન

સુદાન, ઇથીઓપીઆ અને આફ્રિકાના બધા સ્થળોના અનુકુળ જોડાણ

ઈસ્ટ આફ્રિકન એરવેઝ આપને ખરેખર મૈત્રીભરી સેવાઓ આપે છે.

મૈત્રીભર્યા વાતાવરણમાં ઇસ્ટ આફ્રિકન એરવેઝમાં વાયુપ્રવાસ કરો.

EAA

વધારે વિગત માટે આપના ટ્રાવેલ એજન્ટ અગર ઇસ્ટ આફ્રિકન એરવેઝના જનરલ સેલ્સ એજન્ટસ બી.ઓ.એ.સી. ૦, મુંબઈ, કલકત્તા, દિલ્હી, અને મદ્રાસનો સંપર્ક સાધો

છે (અમુક જાતના બગીચાના વાવેતરમાં આ નિયમ લાગુ પડે છે). પણ છૂટીછવાઈ ખેતીના જુદા જુદા કામ માટે આ નિયમ લાગુ પાડી શકાય, નહિ, અને તેમાંય ઢોરઉછેરના વ્યવસાયમાં તો કંઈ જ થઈ શકે નહિ. આના પરિણામે ખેતીનુ ઉત્પાદન (અ. પ્રોડક્ટિવિટી) ઘટી જવા પામે છે. બીજાને માટે કામ કરતી વખતે ખેડૂતો વધારેમા વધારે કામ કરવાને બદલે ઓછામા ઓછું કામ કરે છે; અને આ બેની વચ્ચેનુ અંતર ઘણું જ મોટું હોય છે. જો તેની પાસે વધારેમાં વધારે કામ લેવુ હોય તો તેને પોતાની મહેનતનો બદલો મળી રહે એ માટે તેને જમીન આપવી જોઈએ અથવા તો કંઈક સંગીન હિસ્સો આપવો જોઈએ અગર તો બદલામા બીજું કંઈક તેની ઇચ્છા મુજબ આપવું જોઈએ. પણ આ તો વ્યક્તિની માલિકી–ખાનગી મૂડીવાદ–જેવું થયુ, પણ સામૂહિક ખેતીનો સિદ્ધાત તો આનો સમૂળગો બહિષ્કાર કરે છે.

શ્રી ગેલબ્રેઈથ
ભારત ખાતેના અમેરિકન એલચી

નેતા મોટો કે અભિનેતા?

નાગપુર કોંગ્રેસ અધિવેશનમાં ફિલ્મ કલાકારોને આમંત્રી કોંગ્રેસે અખતરો કર્યો અને પુરવાર થયુ કે, કલાકારોનો કાર્યક્રમ જોવા માટે એટલી બધી જનમેદની જામી ગઈ કે નેતાઓ સામે કોઈ નજર પણ કરતું ન હતુ. અવ્યવસ્થા પેદા થઈ ત્યારે શ્રી જવાહરલાલ નેહરુનુ પણ કોઈએ સાભળ્યુ નહિ. ત્યારથી તેઓ માનવા લાગ્યા કે, નેતા કરતાં અભિનેતાની લોકપ્રિયતાની પકડ વધારે છે.

જનતા પણ હવે એમ માને છે કે, ખુદ નેતાઓ પણ કોંગ્રેસના અધિવેશન કે ચૂંટણી તેમ જ અન્ય પ્રસંગોમાં સિને કલાકારોને બોલાવે છે. માટે નેતાઓ કરતાં અભિનેતાઓનું મહત્ત્વ વધારે જ હોવું જોઈએ. જનતાને આકર્ષવા આ બાબતમાં ભારતના કોંગ્રેસ પક્ષે ખરેખર નવીનતા કરી બતાવી છે; કારણ કે કોઈ પણ દેશમાં રાજકીય પક્ષ આવી રીતે સિનેસૃષ્ટિના કલાકારોનો ઉપયોગ નથી કરતો.

શ્રી બાબુલાલ વેરશી હરિયા

શિસ્ત ને ભ્રાતૃભાવનાનો અભાવ

કોંગ્રેસ સંસ્થા સામે આજે અનેક મુસીબતો ખડી છે. સંસ્થામાંથી શિસ્ત અને ભ્રાતૃભાવની ભાવના જાણે કે અદૃશ્ય થઈ ગયાં છે. શ્રી નહેરુ જેવી મહાન વ્યક્તિ આપણું સુકાન સંભાળી રહી છે એટલે નેતૃત્વનો દોષ કાઢવો નકામો છે. આપણામાં જ ક્યાક ખામી રહેલી છે. સંસ્થાને હજુ વધુ સંગીન અને સુદ્ધર બનાવવા દરેક કોંગ્રેસીજને રાજ્ય તેમ જ કેન્દ્ર સરકારના એકેક કાર્યના ફલિતાર્થને સમજવાનો પ્રયાસ કરવાની જરૂર છે.

શ્રી કે. કે. શાહ
કોંગ્રેસના મહામંત્રી

રજવાડા કરતાં પણ બદતર વહીવટ

જનસેવાનો માર્ગ ચૂકીને કોંગ્રેસીઓ એશઆરામ અને વિલાસી જીવન ગાળતા થઈ ગયા છે અને પરિણામે રજવાડા કરતાં પણ બદતર વહીવટથી આમજનતા આજે પિસાઈ રહી છે. આ વિસ્તારનાં (તાલાળા મહાલનાં) ગામોમાં રસ્તાઓની હાડમારી છે, દવાખાનાની સગવડ નથી, શિક્ષણ માટે યોગ્ય પ્રબંધ નથી. છેલ્લાં ૧૪ વર્ષ દરમ્યાન આ વિસ્તારમાં લોકકલ્યાણનાં કામો થયાં નથી એટલે જનતાએ હવે જાગ્રત થઈને તથા મજબૂત સંગઠન સાધીને સરકાર સમક્ષ જોરદાર અવાજ ઉઠાવવો પડશે.

ગામડાની જનતામા સ્વરાજ્યની ખુમારી પેદા કરવામાં કોંગ્રેસી સત્તાધીશો નિષ્ફળ નીવડ્યા છે અને સ્વરાજ્યનો લાભ થોડા મૂડીપતિઓ અને કોંગ્રેસ પક્ષના મૂઠીભર માણસો જ ઉઠાવી રહ્યા છે.

આજે વહીવટી તંત્રમાં રુશવતખોરી અને તુમારશાહી વધી ગયા છે અને વિવિધ કરબોજથી જનતાનુ વ્યાપક રીતે શોષણ થઇ રહ્યું છે.

યોજનાઓને નામે આપણા દેશમાં કરોડો

રૂપિયા વેડફાઈ રહ્યા છે અને જો આ પરિસ્થિતિ બદલવી હોય તો ખેડૂતોએ પોતાનાં બાળકોને ઊંચામાં ઊંચું શિક્ષણ આપી વહીવટી તંત્રમાં સારા માણસો મોકલવા જોઈશે અને મજબૂત ગ્રામસંગઠન કરવું પડશે.

શ્રી રતિભાઈ પટેલ (ધારાસભ્ય)

ગુનાઓનું પ્રમાણ શાથી વધ્યું છે?

ભારતમાં ગુનાઓના વધતા રહેલા પ્રમાણ માટે મોટા ભાગના રાજકારણીઓ જ જવાબદાર છે; કારણ કે એમની તરફથી ગુના કરનારાઓને રક્ષણ યા સાથ આપવામાં આવતો હોય છે.

લાંચખાઉ અધિકારીઓ અને વેપારીઓને રાજકારણીઓ તરફથી રક્ષણ મળતું હોવાના કારણે જ ગુનાઓ વધતા રહ્યા છે. આ રીતે થતી આવકમાંથી આવા રાજકારણીઓ હિસ્સો મેળવતા હોય છે.

સમાજમાં સફેદ કપડાં પહેરી ફરનારા ગુના કરનારાઓ સાથે લાંચિયા રાજકારણીઓ હાથ મિલાવતા હોય છે. અને આ રીતના ગુનેગારો સાથેના રાજકારણીઓના સંબંધોના કારણે પોલીસ માટે પગલાં ભરવાનું અગર કામ ચલાવવાનું મુશ્કેલ બની જાય છે.

રાજકારણીઓ અને ગુંના કરનારાઓ વચ્ચેની આ દોસ્તીને તોડવા માટેનો માર્ગ શોધી કાઢી એ માટે ઘટતાં પગલાં લેવામાં નહીં આવે ત્યાં સુધી ગુનાઓની વધતી જતી સંખ્યાને અટકાવવાનું અશકય જ બની રહેશે.

સમય બદલ્યો હોવા છતાંય હજુ પોલીસે કામ કરવાની અને ગુનાઓ અંગે તપાસ કરવાની પોતાની જૂની નીતિરીતિઓ જ ચાલુ રાખી છે. ગુનાઓની વધતી જતી સંખ્યાના પ્રમાણમાં પોલીસ દળમાં વધારો કરવામાં આવતો નથી.

શ્રી એ. એન. મુલ્લા
અલાહાબાદ હાઈકોર્ટના માજી ન્યાયમૂર્તિ

'આ બધું જ ખોટું છે!'

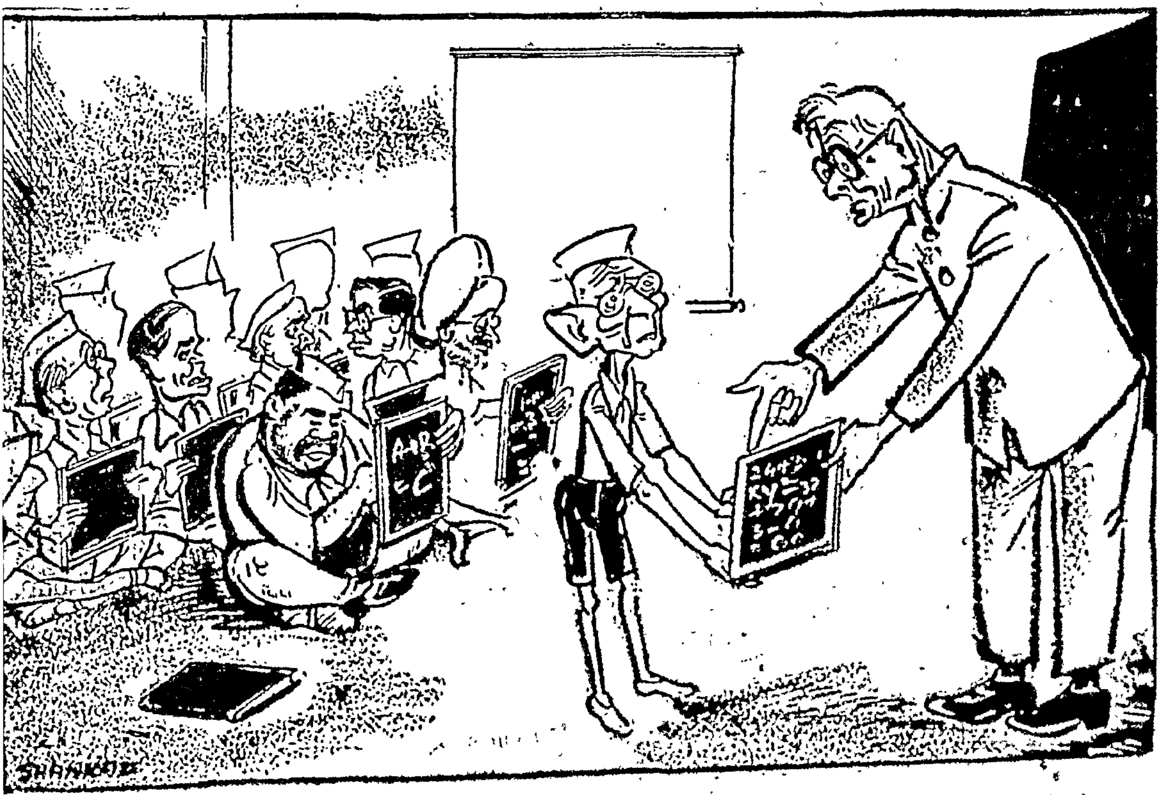

શ્રી. ટી. ટી. કૃષ્ણમાચારીને તેમના આર્થિક સમન્વયના કામમાં સહકાર આપવા વડા પ્રધાને તેમના કેબિનેટના સાથીઓને લખ્યું હોવાનું જાણવા મળે છે.

સૌજન્ય : 'શંકર્સ વિકલી'

જનતાની બચત ક્યાં જાય છે?

રાષ્ટ્રીય તિજોરીમાં જેટલું ખેંચી શકાય એટલું નાણું ખેંચવાની નીતિ એ શાણપણની નીતિ ન જ ગણાય. દૂરંદેશીવાળા રાજદ્વારીઓની નીતિ, તો દેશના લોકોની બચતશક્તિ વધારવાની હોવી જોઈએ.

૧૯૫૦–૫૧ માં કેન્દ્ર સરકારની મહેસૂલી આવક રૂપિયા ૪૦૬ કરોડની હતી તે વધીને ૧૯૬૦–૬૧ માં રૂપિયા ૭૭૨ કરોડની થઈ છે. વળી કેન્દ્ર સરકારના ચાલુ વરસના બજેટ પરથી પરિસ્થિતિ વણસતી હોય તેવુ જણાય છે.

જો કેન્દ્ર અને રાજ્યોના મહેસૂલની સંયુક્ત ગણતરી કરવામાં આવે તો પરિસ્થિતિ એથી પણ વધુ વિકટ થવા જાય. ૧૯૫૦–૫૧ થી ૧૯૬૦–૬૧ સુધીના એક દાયકામાં મહેસૂલ વધતું વધતું રૂપિયા ૩૭૨૯ કરોડ સુધી પહોચ્યું છે. સરકારના આ વધારાના મહેસૂલે લોકોની મોટા ભાગની બચતને બાળીને ખાક કરી નાખી છે. આટલી મોટી રકમમાંથી માત્ર ૬૫૨ કરોડ રૂપિયા—માંડ ૧૭ ટકા—જાહેર વિભાગની મૂડી તરીકે કામ આવ્યા છે; જ્યારે બાકીની બધી રકમ વપરાઈ ગઈ છે. લોકોએ રળેલાં નાણાંનો, તેમના કરતાં વધુ સારો ઉપયોગ રાજ્યહસ્તક થઈ શકે એ ભ્રામક માન્યતાના ઓઠા હેઠળ સરકાર જ્યારે વધારે કરવેરાની ગલત નીતિ અખત્યાર કરે છે, ત્યારે ઘણુંખરું આવું જ બનવા પામે છે.

શ્રી ચક્રવર્તી રાજગોપાલ ચારી

જાહેર સાહસોની કામગીરી

છેલ્લા દાયકામાં જાહેર વિભાગમાં ભારે ઉદ્યોગો અને પ્રચંડ કારખાનાંઓ દેશમાં ઠેર ઠેર નાખવામાં આવ્યાં છે, એટલું જ નહિ પણ જાહેર ક્ષેત્રનું ઉત્તરોત્તર વિસ્તૃતીકરણ થઈ રહ્યુ છે. દેશમાંનાં નાણાંકીય સાધનો મર્યાદિત છે, પરદેશી હૂંડિયામણની ભારે ખેંચ વરતાય છે તથા માથાદીઠ આવક અન્ય દેશોના મુકાબલે ઘણી ઓછી છે એના સંદર્ભમાં જાહેર સાહસોની કામગીરીનો સવાલ એ સમગ્ર દેશને

રાજકારણના રંગતરંગ

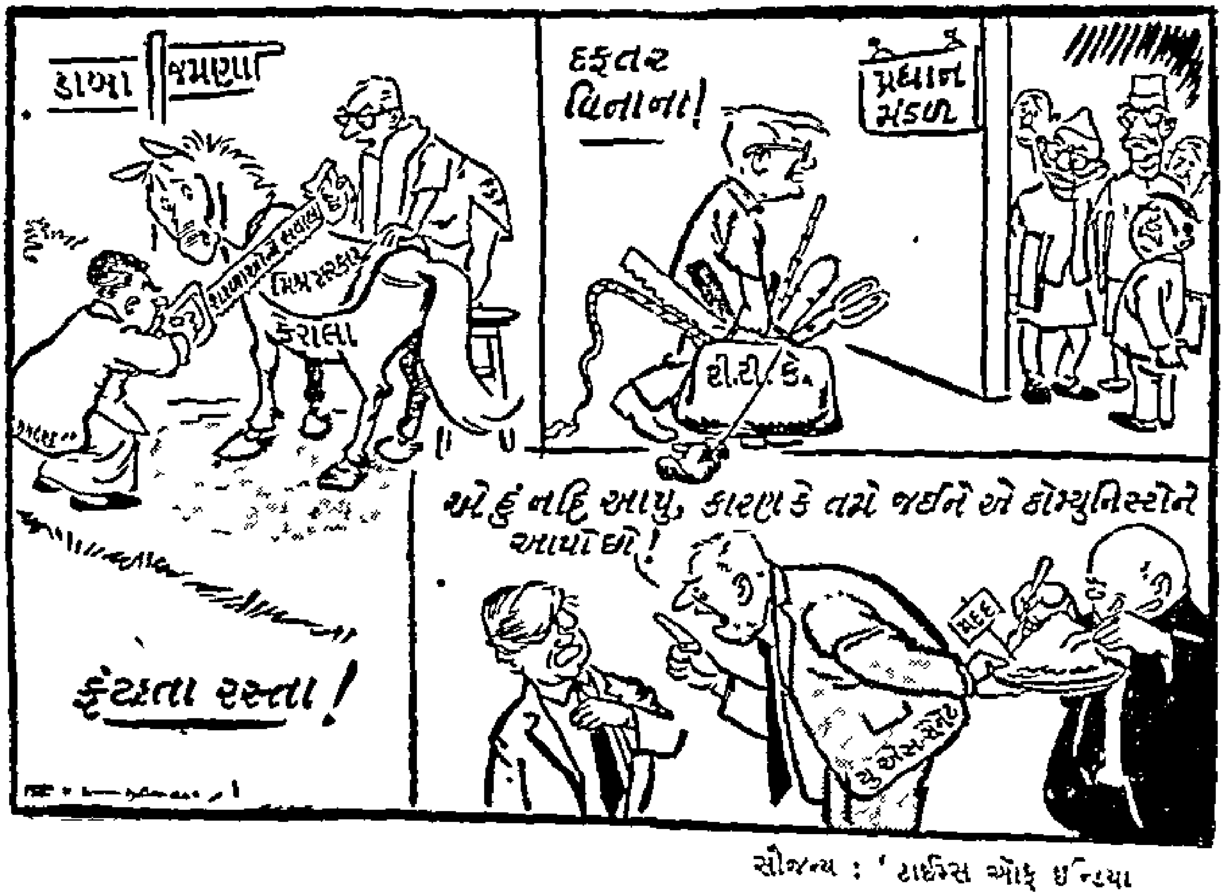

સૌજન્ય : 'ટાઈમ્સ ઓફ ઈન્ડિયા

'એમને ખુશ કરવા એ કંઇ રમત વાત નથી...'

'આપને એમ લાગે કે એમને ખુશ કરવા સહેલ છે તો એમાં આપની ભૂલ થાય છે,' ડી/૮, યુનિયન હાઉસ, માહીમ, મુંબઇ ૧૬ ના રહીશ શ્રીમતી આર. આર. પ્રભુ કહે છે; 'અને કપડાંની ધોલાઇ બાબતમાં તો એ કદી ખુશ ન રહેતા! 'હવે હું એમનાં બધાં કપડાં સનલાઇટથી ધોઉં છું—તેથી એ કેવા ખુશ છે! એમને આનંદ તેવો મને પણ આનંદ! સનલાઇટનાં ફીણ કંઇ અજબનાં વળે છે અને મારૂં કામ કેવું હળવું કરી દે છે! સનલાઇટથી હું જે કંઇ ધોઉં તે સફેદ અને ઉજળું થાય છે. અને સ્વચ્છ પણ કેવું! હવે હું સનલાઇટ સિવાય બીજું કંઇ વાપરૂં જ નહિ ને!'

એનો સાર? ભારતની ગૃહિણીઓ કહે છે, 'સનલાઇટની બરોબરી કરે એવું કંઈ જ નથી.' એમને લાગે છે કે કપડાંના સંરક્ષણ માટે શુધ્ધ, સૌમ્ય સનલાઇટથી સારો બીજો એકેય ધોવાનો સાબુ નથી. અને આપ પણ એમની સાથે સંમત થશો.

સનલાઇટ

SUNLIGHT
SOAP
Rs.10,000 Reward!
HINDUSTAN LEVER LIMITED

આપનાં કપડાં માટે ઘણો હિતકારી છે!

હિન્દુસ્તાન લીવરનું ઉત્પાદન

S. 30-152 GJ

માટે અત્યંત મહત્ત્વનો બને છે.

૧૯૬૧ના માર્ચ સુધીમા રાજ્ય-સંચાલિત ૭૨ ઔદ્યોગિક સાહસોમાં ૬૦૬ કરોડ રૂપિયાનું રોકાણ થયુ હતુ, જ્યારે એ જ વર્ષમા વધારાનું થયેલું રોકાણ ૧૦૩ ૫ કરોડ અને ૧૯૬૨–૬૩મા ૧૬૦·૧૦ કરોડ રૂપિયાનું જે રોકાણ થનાર છે એ લક્ષમા લેતાં જાહેર સાહસોમાંનું કુલ રોકાણ ૮૬૮·૧૫ કરોડ રૂપિયાનું થશે.

આ સાહસોનું કુલ વળતર ૧૯૬૦–૬૧માં રૂ. ૨ કરોડ જેટલું હતું, જ્યારે આ વળતર ૧૯૬૧–૬૨મા રૂ. ૧ ૬૫ કરોડ જેટલું હતું. આ દૃષ્ટિએ જોતાં મૂડી ઉપરનુ વળતર ૧૯૬૦–૬૧મા ૦·૩ ટકા હતુ એ ઘટીને ૧૯૬૧–૬૨માં ૦·૨૩ ટકા થયું હતુ.

શ્રી ચંદ્રકાન્ત મોતીલાલ જગભાઈવાળા

મીઠાની ખામી!

'ગવર્નમેન્ટ ઑફ ઇંડિયા સોલ્ટ કંપની'ને ૧૯૬૦–૬૧ દરમિયાન રૂપિયા સાડાપાચ લાખ કરતા પણ વધુ નુકસાન સહન કરવુ પડ્યુ છે. કંપનીનું પાછલા વરસનું નુકસાન પણ સાડાપાચ લાખ રૂપિયા કરતા વધુ હતું. સરકારી તંત્ર દ્વારા મીઠું પણ નુકસાની વેઠ્યા વગર ઉત્પન્ન કરી શકાતુ નથી જે નુકસાન આ કંપનીનુ બતાવવામા આવે છે તે ખરેખર તો રાષ્ટ્રીય તિજોરીનુ જ નુકસાન છે.

'સ્વરાજ્ય'

અક્ષમ્ય દુર્વ્યય

તુંગભદ્રા નદી પરના બંધને માટે મંગાવવામા આવેલી ૭૮ લાખ રૂપિયાની યંત્ર સામગ્રી બંધનું કામકાજ પૂરુ થઈ ગયા પછી છ વરસ સુધી વપરાયા વિનાની પડી રહી (હજી પણ કદાચ પડી જ રહી હશે), અને તેથી સરકારને ભારે ખોટ ગઈ છે એવુ મૈસૂરની વિધાનસભા સમક્ષ રજૂ કરવામા આવેલા ૧૯૬૨ના હિસાબી હેવાલમા જણાવવામા આવ્યુ છે. આ હેવાલમા શરાવતી જલવિદ્યુત યોજના માટે મગાવવામાં આવેલી અને છેલ્લાં ત્રણ વર્ષથી પડી રહેલી યંત્ર સામગ્રીનો પણ ઉલ્લેખ કરવામા આવ્યો છે. આવું કેવળ મૈસૂરમા જ નહિ, પણ દેશના ઘણાં સ્થળોએ, રેલવેઓમા અને અન્ય કારખાનાંઓમાં પણ બનતુ જ હોય છે. આપણી પાસે વિદેશી હૂંડિયામણની જ્યારે કારમી તંગી હોય અને યંત્રસામગ્રીની ભલી ભલી જરૂરિયાતો આપણને જતી કરવી પડે એવી પરિસ્થિતિ હોય (નાની નાની યંત્રસામગ્રી આયાત કરવા માટેના પરવાના પણ ઘણાને નથી મળતા એ તો જાણીતી વાત છે), ત્યારે આવી લાખો રૂપિયાની મશીનરી પડી પડી કાટ ખાઈ જાય એ તો કરુણતાની અવધિ છે. એને આ રીતે કાટ ખાવા દેનારાઓ કારમો અપરાધ કરે છે એમ અમે માનીએ છીએ. સંભવ છે કે આ જ સામગ્રી જ્યારે મૈસૂરમા પડી પડી કાટ ખાતી હતી ત્યારે દેશમા કોઈ બીજે ઠેકાણે કોઈ બીજો બંધ બાંધવા માટેની સામગ્રી આપણે મોઘું હૂંડિયામણ ખર્ચીને મંગાવી હશે અથવા તો સામગ્રીને અભાવે કોઈ બંધના બાંધકામનુ કાર્ય ઢીલમા પડ્યુ હશે.

'જન્મભૂમિ'

'ફૂટકિયા' દલાલો

આયોજન પંચના સભ્ય શ્રી ટી. એન. સિંગે મદ્રાસમા એક પ્રસંગે બોલતા સરકારી તેમ જ ખાનગી વિભાગના ઉદ્યોગોની સખત ટીકા કરી હતી. અહીં આપણને એ આશા રાખવાનો અધિકાર છે કે જાહેર વિભાગ એક સારો દાખલો પૂરો પાડશે કે જેને કોઈ પણ જાતના ભાર વગર તેમ જ ખાનગી સાહસોને ખર્ચ માટે રાખવો પડતો એક ખાસ હિસાબ પણ રાખવાનો નથી હોતો. (જોકે સરકારી ખાતાના સચિવોથી માંડી ઇજારા મેળવવાના પ્રત્યેક પ્રયત્નમા અને બજારમાં માલ પહોંચે ત્યા સુધીમા ખાનગી દલાલીનો બોજ તો હોય જ છે) શ્રી કે. સન્થાનમે તાજેતરમા એવો અંદાજ કાઢ્યો છે કે સરકારના ૧૫૦૦ કરોડ રૂપિયાના ખર્ચમાથી ૫૦૦ કરોડ રૂપિયા તો કૉન્ટ્રેક્ટરો, વચલા માણસો અને ઇજારા-દલાલોના ગજવામા જતા રહે છે.

પણ કેટલાક એવા અધિકારીઓ પણ છે કે જેમનું કહેવું છે કે આ વચગાળાના માણસો અને પેટા–દલાલોમાં સરકારી નાણાકીય રોકાણની ૫૦ ટકા રકમ ચાંઉ થઈ જાય છે. રૂરકેલાની અન્ય ખામીઓમાં, જર્મન તપાસ પંચે કાઢેલી એક ખામી એ પણ હતી કે બિનસત્તાવાર માણસોને પણ છૂટથી કોન્ટ્રેક્ટો આપવામાં આવ્યા હતા અને હિસાબી ખાતા તરફથી બિલ મંજૂર કરવા છતાંય જુદી જુદી વસ્તુઓનો સમયસર એકબીજા સાથે મેળ જ મળતો નહિ. શ્રી ટી. એન. સિંગ ચેતવે છે કે એક વિભાગના દોષના પ્રત્યાઘાતો સમગ્ર યોજના પર પડે છે અને તેને કારણે નિશ્ચિત લક્ષ્યાંકો સિદ્ધ ન થતાં યોજનામાં ગાબડું પડવાની શક્યતા રહે છે. 'માર્ગ વાહન વ્યવહાર અને કોલસાના ક્ષેત્રની અકુશળતા'ને શ્રી સિંગના જણાવ્યા મુજબ ટૂંક મુદ્દતમાં પહોંચી ન વળાય. વળી હાથમાં લીધેલાં કાર્યો પણ સારો એવો સમય માગી લે એવાં છે. વેપારીઓને જે ગેરરીતિઓ તજી દેવાનું કહેવામાં આવે છે તેવી જ ગેરરીતિઓને, રાષ્ટ્રીય સુરક્ષાના ભોગે, એલચીપણાના અવિવેક તેમ જ ગુપ્ત બાતમીના રહસ્યોદ્ઘાટનના ભયના બહાના હેઠળ બચાવ માટે ઉપયોગમાં ન લાવવી જોઈએ.

'સ્વરાજ્ય'

'કાગડા બધે જ કાળા'

સમાજવાદી દેશમાં નફાખોરી? મૂડીવાદીઓના સદંતર નિર્મૂલન બાદ પણ સોવિ-

ગાંધીજીના અનુયાયીઓ

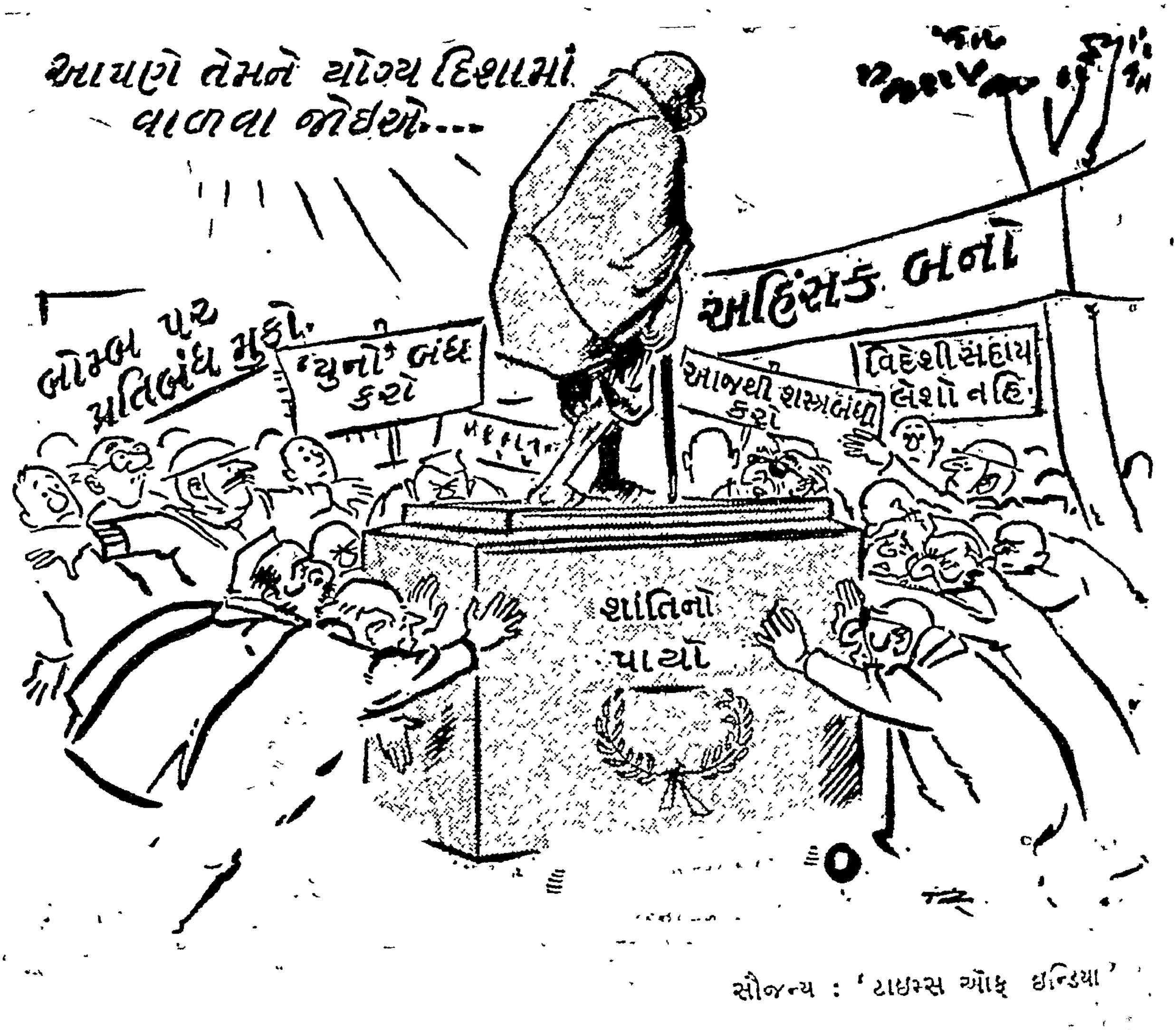
આપણે તેમને યોગ્ય દિશામાં વાળવા જોઈએ...
બોમ્બ પર પ્રતિબંધ મુકો.
'યુનો' બંધ કરો
અહિંસક બનો
આજથી શસ્ત્રબંધી કરો
વિદેશી સહાય લેશો નહિ.
શાંતિનો પાયો

સૌજન્ય : 'ટાઇમ્સ ઑફ ઇન્ડિયા'

યેટ સંઘમાં એવા પણ લોકો છે કે જે જાનના જોખમે પણ ખાનગી નફા મેળવવા પાછળ પડતા રહે એ માન્યામાં ન આવે એવી હકીકત છે. સોવિયેટ સાહિત્યમાં નવીન સોવિયેટ માનવીનું ચિત્રણ આ પ્રમાણે દોરવામા આવ્યું છે: 'સદ્‌ગુણનો આદર્શ નમૂનો, અંગત લાભ મેળવવાની વૃત્તિથી વેગળો રહેનારો અને હંમેશાં સમાજ પ્રતિ અભિમુખ રહેનારો.'

કમભાગ્યે આ સાહિત્યિક રજૂઆતથી વાસ્તવિકતા ઘણી જ વેગળી છે. સમાજમાં રહી તેની સામે સફળતાપૂર્વક સંઘર્ષ કરનારાઓમાંથી જ કદાચ આ ગેરકાયદે વેપાર કરનારાઓ ભ્રષ્ટ થઈ ઊતરી આવ્યા હોય છે. આવી પરિસ્થિતિમાં આ લોકોને શિક્ષા કરવાની જરૂરિયાત ન હોય અને તેય ગોળીએ દેવાની હદ સુધી તો નહિ જ; પણ સમાજના આ લોકોથી પ્રતિકૂળ વર્ગ દ્વારા માત્ર તેમનો બહિષ્કાર થાય એ જ ઘણું છે.

પણ સોવિયેટ સંઘમાં તો આ લોકોને આ વિકાસ ઘંટડો તેમનુ નસીબ અજમાવવામાં મદદરૂપ થઈ પડે છે. આનો અર્થ તો એ થયો કે આ ગેરકાયદે વેપાર એકાંકી કે તરંગી વ્યાપાર નથી. અહીં મનુષ્યની આ સબળ વૃત્તિની રજૂઆત પર પ્રતિબંધ છે. બીજા દેશોના માનવીની માફક સોવિયેટ માનવીને પણ પોતાના તેમ જ પોતાના કુટુંબના કલ્યાણની તેમ જ તેમની જિંદગીની પ્રારંભિક જવાબદારી હોય છે જ અને જ્યાં સુધી આવું રહેશે ત્યાં સુધી તેને વૈયક્તિક સંપત્તિ મેળવવી જ રહી અને તેના મનમાં દ્રવ્યલોભ અને લાલસા ઉદ્‌ભવવાનાં જ. પૂંજીપતિઓના ઉચ્છેદ સાથે જ લાભ મેળવવાની વૃત્તિનો પણ નાશ થશે, એ માન્યતા ભ્રામક છે; અને સોવિયેટ સંઘમાં પણ આ વૃત્તિ હજી નાશ પામી નથી. વૈયક્તિક સંપત્તિની આકાંક્ષા એ પાપ છે, જે પૂંજીપતિ તેમ જ સમાજવાદી બંનેને સરખી રીતે જ ઘેરી વળી છે; પણ સમાજવાદમાં આ લોભ પ્રમાણમાં ઓછો હોય છે.

'ફ્રી પ્રેસ જર્નલ'માં શ્રી દામોદર કરૂપ

સરકારી જાહેરખબરો

રાજ્યનાં વર્તમાનપત્રોને સરકાર તરફથી

આપણું ભારત

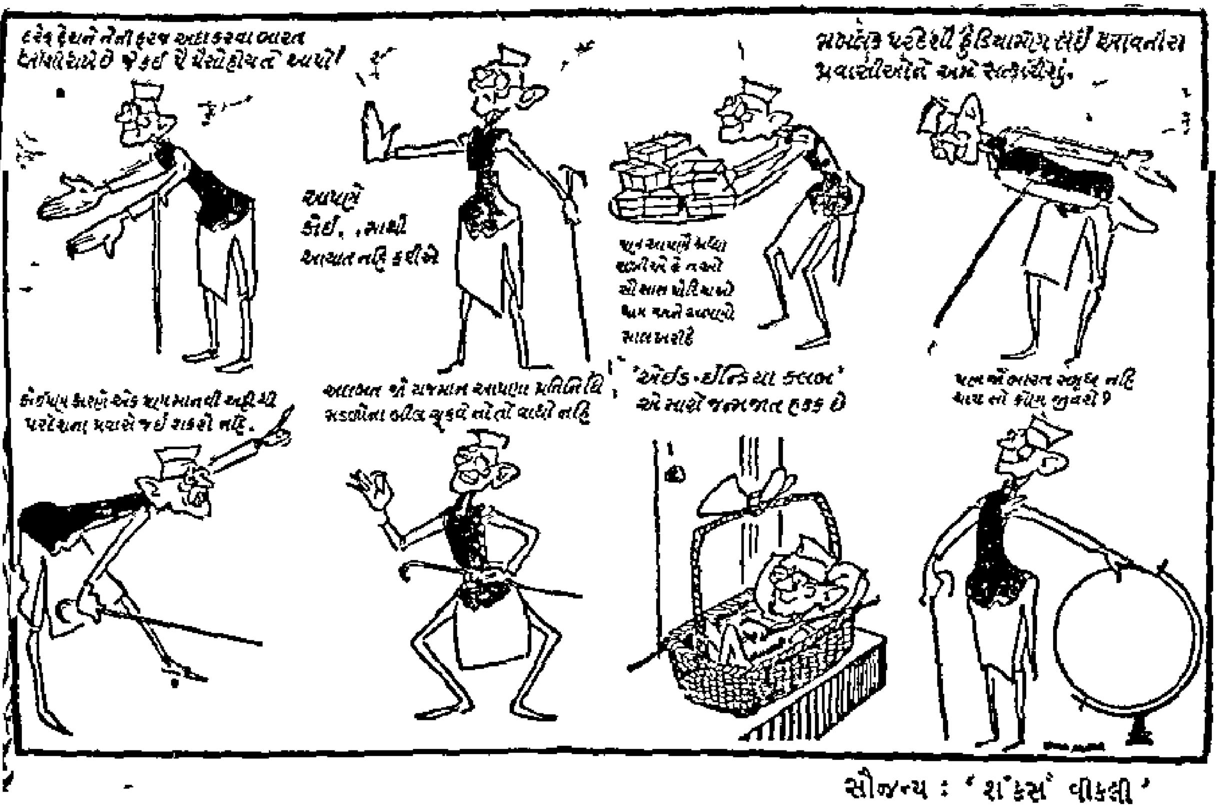
દરેક દેશને તેની ફરજ અદા કરવા ભારત યાદ આપે છે કે કંઈ ને કંઈ પૈસો હોય તો આપો!
આપણે કોઈ, .આથી આયાત નહિ કરીએ
પૂર્ણ આયાતો બંધ કરીએ છે કે નવો સો સાલ પૂરી થશે પણ અને અભ્યાસે માલ મળશે
પ્રત્યેક પરદેશી હુંડિયામણ લઈ આવનારા પ્રવાસીઓને અમે સત્કારીશું.
કોઈપણ કારણે એક પણ માણસ અહીંથી પરદેશના પ્રવાસે જઈ શકશે નહિ.
આખરે તો યજમાન આપણા પ્રતિનિધિ મંડળોના ખર્ચ ચૂકવે તો તો વાંધો નહિ
'એઈડ-ઈન્ડિયા કલબ' એ મારો જન્મજાત હક છે
પણ જો ભારત સમૃદ્ધ નહિ થાય તો કોણ જીવશે?

સૌજન્ય : 'શંકર્સ વીકલી'

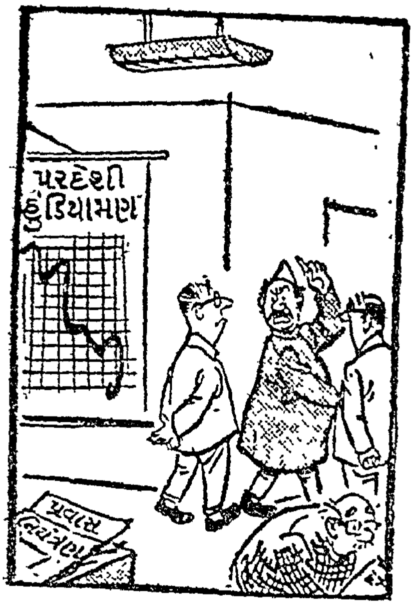
પરદેશી હુંડિયામણ
પ્રવાસ નિયંત્રણ

નિયંત્રણનાં વધુ કડક પગલાં લેવા આપણે હવે વિદેશમાં વસતા પરદેશીઓ પાસે તેમના બેન્કના હિસાબો રજૂ કરાવવા જોઈએ.

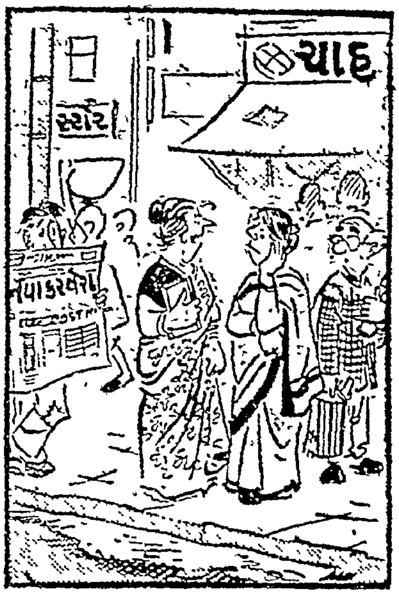
ચાહ
સ્ટોર
નવા કરવેરા

અલબત્ત, આપણને અસર પહોંચી છે. પણ તમને નથી લાગતું કે, હવે પછી આપણે ધનવાનની કક્ષામાં ગણાઈશું? જુઓ, આ નવા કરવેરા ફક્ત વધુ ધનવાનોને અસર કરનારા છે.

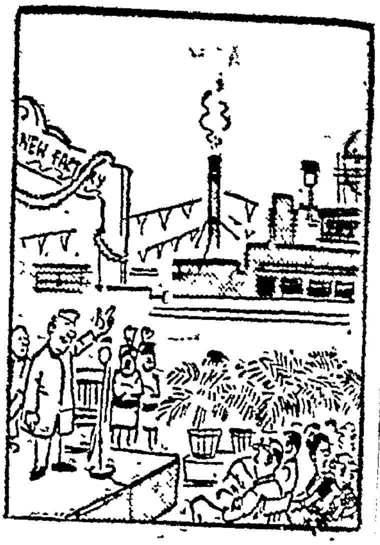

તમે સાંભળ્યું? એમણે કહ્યું કે, એ તો આપણી પ્રગતિનું પ્રતીક છે. પ્રતીક માટે કરોડો રૂપિયાની નાદર રકમનો ખર્ચ!

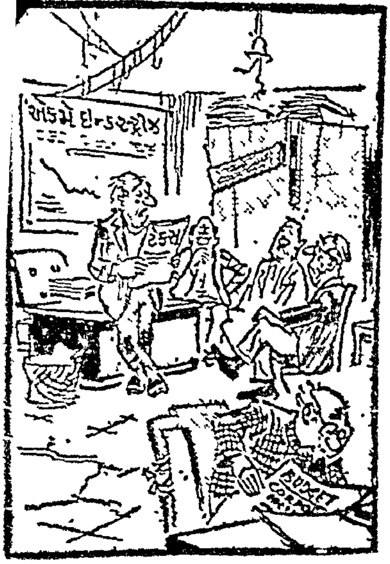
એકમે ઇન્ડસ્ટ્રીઝ
BUDGET

ભયંકર વાત તો એ છે કે આપણો સંપૂર્ણ વિનાશ થયો નથી. હજી આપણને એ ચાલુ રાખવાની છૂટ મળી છે.

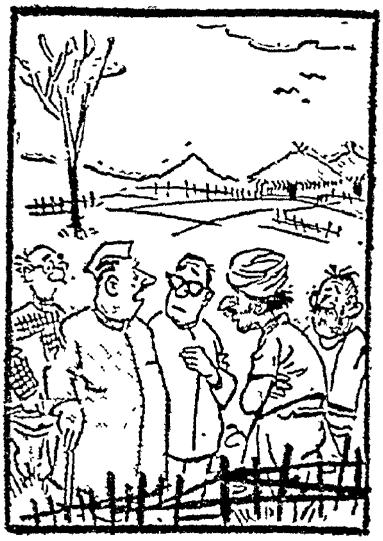

આ વરસાદ નથી થતો તેની ચિંતા કરો છો? ગભરાશો નહિ, આ બાબતમાં તપાસ કરવા હું એક સમિતિ નીમીશ!

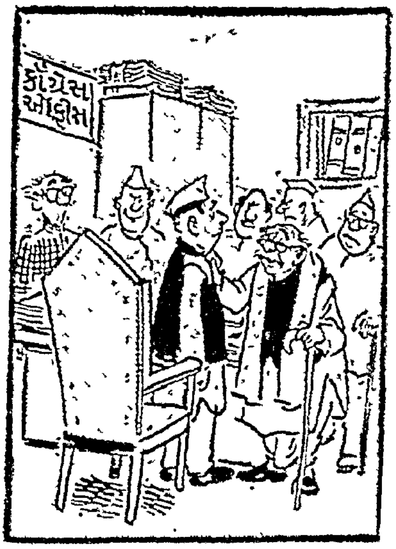

મારી જગ્યાએ તમે આવો છો, જુવાન, તેથી હું ઘણો ખુશ થયો છું. થોડાક માસ અગાઉ આ જગ્યાએ હું આવ્યો ત્યારે હું પણ તમારી માફક એક ઉત્સાહી જુવાન હતો!

સૌજન્ય: 'ટાઈમ્સ ઑફ ઇન્ડિયા'

અંજન

કટોકટીમાં મુકાયેલી યોજના

• ત્રીજી પંચવર્ષીય યોજના ખરેખર કટોકટીમાં મુકાઈ છે.

નાણાખાતાની તેમ જ રિઝર્વ બેંક ઑફ ઇડિયાની કામગીરીની ચકાસણી જોતાં તો આયોજકોને ફફડાટ પેઠા છે કે, માજી નાણા પ્રધાન ડૉ. સી. ડી. દેશમુખે જણાવ્યું હતું તેમ, ભારતીય અર્થવ્યવસ્થા 'એકદમ સ્થગિત' થઈ જશે.

તાજેતરમાં જ્યારે રિઝર્વ બેંક ઑફ ઇડિયાએ વિદેશયાત્રા પર કડક પ્રતિબંધ જાહેર કર્યો અને તેને પરિણામે પાસપોર્ટની કચેરીઓ પર મોટો ધસારો થયો ત્યારે જ આ સ્થિતિનું પહેલું ચિહ્ન જણાઈ આવ્યું. જોકે આ ધસારો અમુક અંશે એ કારણે પણ હતો કે યુનાઇટેડ કિંગડમમાં પહેલી જુલાઈથી પરદેશીઓના વસવાટપ્રતિબંધને લગતો ધારો અમલમાં આવે છે. અને એ તો દેખીતું જ છે કે, કેટલાક લોકો વિદેશી ચલણ મંજૂર કરવાના હાલના હળવા વલણનો લાભ મેળવી લે કે જે પાછળથી દુર્લભ બની જશે. બીજું ચિહ્ન છે આયાતના મંજૂર કરેલ ક્વોટામાં ૫૦ ટકાના ધરખમ કાપની જાહેરાત.

આ ફફડાટ ઉપરાંત, દરેક વિભાગનું ઉત્પાદન અપેક્ષા કરતા ઘણું જ ઓછું થયું છે, જેની અસર વિદેશોની લોન તેમ જ મદદ ઉપર પડવાના કારણે, યોજના કે જેનો ઘણો ખરો મદાર આ લોન અને મદદ ઉપર હતો, તે મુશ્કેલીમાં મુકાઈ છે. તાજેતરમાં આયોજનપંચની મળેલી બેઠકે, તેની જુદી જુદી પેટા સમિતિઓએ રજૂ કરેલ હકીકતો પર વિચારણા કરી ઉત્પાદનની ખોટને નાબૂદ કરવાનાં પગલાં શોધી કાઢી નવા લક્ષ્યાંકો નક્કી કરેલ છે. આમા જણાવેલી હકીકતોમાં અગત્યની વસ્તુ છે શક્તિ (અં. પાવર) અને કોલસાની તંગીનો ઉલ્લેખ. એક તરફ કેટલાક વિદ્યુત ઘટકો (અં. પાવર પ્રૉજેક્ટ) આવશ્યક યંત્રસામગ્રી તેમ જ ટેક્નિશિયનોના અભાવે અધૂરા જ રહી ગયા છે, જ્યારે બીજી બાજુ રેલવેએ વિકસતી જતી અર્થવ્યવસ્થાની જરૂરિયાતોની ભૂલભરેલી આકારણી કરવાથી કોલસા અંગે કટોકટી સર્જાઈ છે, જે દેશના આર્થિક વિકાસ માટે ખરેખર જોખમકારક છે.

થોડાં વર્ષો પહેલાં કેન્દ્ર સરકારે, રેલવેની આવક ઓછી થતી જાય છે એ બહાના હેઠળ, 'રોડ ટ્રાન્સપોર્ટ'—માલની હેરફેરનું એકમાત્ર બીજું સાધન—ને ઉત્તેજન ન મળે એ માટે શક્ય એટલા બધા જ ઉપાયો અજમાવ્યા હતા; પરંતુ તેનેય હવે પોતાનું દૃષ્ટિબિંદુ બદલી એકલા ખટારાઓ (અં. ટ્રક) મારફત જ નહિ પણ નદીઓ તેમ જ દરિયાઈ રસ્તે પણ કોલસાની હેરફેર કરવાનો કાર્યક્રમ ઘડી કાઢવો પડ્યો છે. ઉત્તરપ્રદેશમાં તો વળી કોલસાની હેરફેર માટે વહાણોના ઉપયોગની શરૂઆત કરવા માટે એક અખતરો પણ યોજવાનો છે. દરિયાકિનારો ધરાવતા રાજ્યોને કોલસો વહાણો મારફત મોકલવામા આવશે.

આવાં બધા કારણોને લીધે એક નવી જ અણગમતી વસ્તુ બહાર આવવા પામી છે.

હડેન્સા

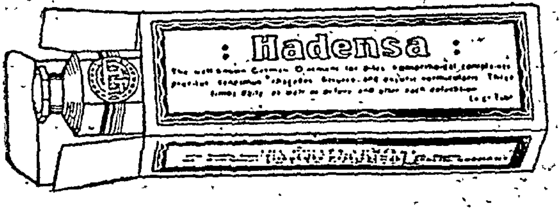

ખાત્રીપૂર્વક

શીઘ્ર

સલામતભરી

રીતે

હરસ

મટાડે છે

હડેન્સામાં નાર્કોટિક્સ વપરાતાં નથી.
વળી એનાથી કપડાં પર ડાઘ પડતાં નથી.

OUJ.

પ્રગતિની
સાથેસાથ....
હવે વસાવો –

ફોનો રેસ્ટ

આપ જેવા કાર્યમગ્ન માણસને સમય ગુમાવવો પરવડે નહીં. મિનીટે મિનીટનો પુરો ઉપયોગ કરવો રહ્યો! આપના ફોન પર ફોનો રેસ્ટ બેસાડાવો. ફોન પર વાતચીત કરતા હો, તે દરમ્યાન પણ આપ અન્ય કામ કરી શકો છો

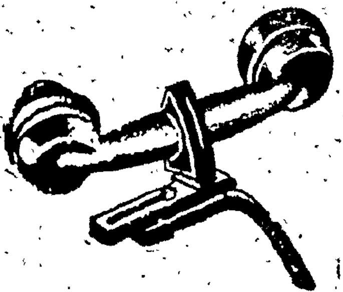

કિંમત માત્ર રૂ. ૧૦.૦
આપનો અગત્યનો સમય બચાવે છે.
પોસ્ટેજ અલગ.

સઘળા અગ્રગણ્ય સ્ટોર્સમાં મળે છે.

PHONO rest
PRICE RS.10 V.P.P.-RS.11

બનાવનાર :
સંઘવી કાણકીયા
ન્યુ આયર્ન માર્કેટ, કર્ણાક બંદર, મુંબઈ નં.

કયા મિજાજની અસર નીચે એમનો સ્વભાવ આ રીતે બગડી ગયો હશે એ કોણ કહી શકશે ?

ઘરમા જો નોકરચાકર રાખેલા હશે તો તેમની સાથેના વર્તનમાં તો મિજાજનાં પ્રદર્શનો ડગલે ને પગલે ચાલતા જ હોય છે. અકારણ વઢવાનું, ટોકવાનું, અપમાન કરવાનું ચાલ્યા જ કરતુ હોય છે. ખાવાપીવામાં પક્તિભેદ ચાલે છે, લેવડદેવડમા ઉઘાડો અન્યાય થતો હોય છે, માદા–સાજાની લાગણી બૂઠી કરીને કામ કઢાવવાની વૃત્તિ કામ કરતી હોય છે. નોકરો સાથે તો ઠીક, પણ નોકરોનાં બાળકો પ્રત્યે પણ આપણું વર્તન એવુ જ હોય છે. આપણા મનમા ગાઠ વળી ગયેલી છે કે એ નીચ લોકોના બાળકો છે, એમના પ્રત્યે પ્રેમ–લાગણી બતાવવા એ આપણા મોભાને છાજે તેવુ નથી! બતાવવા જઈએ તો તે આપણને પોસાય પણ નહી !

બાળકો શરૂશરૂમાં આપણા આવા વિચિત્ર મિજાજો સમજી શકતા નથી કંઈક સમજતા થાય છે ત્યારે પ્રથમ તેમનો આત્મા તેની સામે ખંડ કરે છે. આ ભેદ એમને અસહ્ય લાગે છે. પણ છેવટે રોજરોજની સતત ચાલતી તાલીમથી ધીમે ધીમે તેઓ પોતાનો નિર્દોષ સ્વભાવ છોડી દે છે અને ખંડ કરવાનું છોડી ‘ડાહ્યા’ થઈને આપણે રસ્તે ચાલતા થઈ જાય છે–અને તે કળામા ઘણી વાર આપણને પણ વટી જવા લાગે છે.

હું ધારું છું કે આપણે આપણા મિજાજના ગમે તેટલા ગુલામ હોઈએ, પણ આપણાં બાળકો તેના અનુકરણથી બચે અને ઉમદામાં ઉમદા સ્વભાવ કેળવે એમ જરૂર ઇચ્છીશું. આપણે એમ પણ ઇચ્છીશુ કે મનુષ્યસમાજ પણ એકબીજા પ્રત્યે કઢંગું, તોછડાઈભર્યું, અપમાની, અન્યાયનું વર્તન દાખવે તેના કરતાં એકબીજા સાથે મિત્રતા, ઉદારતા ને માનનું વર્તન રાખે છતાં આપણા અવિચારી વર્તનથી આપણે બાળકોના સ્વભાવમા અને માનવસમાજના સ્વભાવમા કેટલી વિકૃતિ આણીએ છીએ! આવા ચિત્રવિચિત્ર મિજાજોનો રસ માણવાનું છોડી આપણે તેનાથી પોતાની પ્રિય સંતતિને બચાવવાનો પ્રયત્ન કરવો ઘટે છે. સમજીએ તો તે પ્રયત્નમાં પણ ઓછો રસ નથી.

શ્રી જુગતરામ દવે

કોનું કલ્યાણ થાય છે?

દુનિયાભરના દેશોમા જ્યાં જુઓ ત્યાની સરકારો જનતાના કલ્યાણના નામ નીચે અઢળક નાણા ખર્ચે છે જોકે આમાનો મોટો ભાગ અણઘડતાને પોષણ આપે છે અને ઘણી વખત તો તે ચાઉ પણ કરી જવામાં આવે છે, કદાચ કલ્યાણરાજ્યમાં વેડફાટ અનિવાર્ય પણ હોય. જનકલ્યાણની ખરેખરી કામનાવાળા સાચા માણસોને જાહેર ખર્ચનું માર્ગદર્શન કરાવવા માટે જો સમાજમાથી આગળ લાવવામાં આવે તો આ વેડફાટ ઓછો થઈ શકે. જ્યા સુધી વાસ્તવિકતાથી અતિ દૂર એવી સમાજવાદની ઉન્માદક વૃત્તિ કલ્યાણરાજ્યમા અસામાન્ય અને અવિવેકી જાહેર ખર્ચનું સંચાલન કરશે ત્યા સુધી પ્રમાણિક માણસો પણ આ વેડફાટને ઓછો નહી કરી શકે. માત્ર નાણાકીય નીતિમત્તાનો જ એક પ્રશ્ન આપણા શાસકો માટે વિચારવાનો નથી કે જેઓ ચૂંટણીજંગ જીતવા માટે પોતાની સત્તા વાપરીને અઢળક કાળાં નાણાં કઢાવતાં જરાય અચકાતા નથી. આવા અપ્રમાણિક માળખામાં વધતા જતા જાહેર ખર્ચમાં વેડફાટનું પ્રમાણ આપણે જાણીએ છીએ તે કરતાં ખૂબ જ વધુ હોવુ જોઈએ. આપણા દેશના રાજકારણમાં ૧૯૫૫ની આસપાસના સમયમા સમાજવાદ દાખલ કરાયો આમ ‘સમાજવાદી’ બીજી યોજના દરમિયાન જાહેર ખર્ચ કેટલું વધ્યું છે તે જાણવું જરૂરી છે રાષ્ટ્રીય આવકની માહિતી અંગે બહાર પડેલા ‘શ્વેત-

Amul
FOOD FOR BABIES

ડૉક્ટરો વખાણે છે
અમૂલ દુગ્ધાહાર...

ધાવણાં બાળકોને અમૂલ દુગ્ધાહાર ખોરાક તરીકે આપીને ડોકટરોએ સ્વતંત્ર રીતે પ્રયોગો કર્યા છે. તેમનો ચુકાદો: બાળકો મોજથી અમૂલ દુગ્ધાહાર લેતાં હતાં, તે પૌષ્ટિક છે, તે સહેલાઇથી પચી શકે છે. આમાંના એક ડોકટરે લખ્યું: "માતાઓ માટે આ દુગ્ધાહાર મોટા આશીર્વાદરૂપ બની રહેશે."

અમૂલ દુગ્ધાહારમાં સાત વિટામિનો છે

Amul
Amul
Amul
Amul
Amul
Amul
Amul

ઉત્પાદકો: ખેડા ડિસ્ટ્રીક્ટ કો-ઓપરેટીવ મીલ્ક પ્રોડ્યુસર્સ યુનિયન લિમિટેડ
ભારતના સોલ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ: [illegible] વોલ્ટાસ લિમિટેડ

ASP/ADF-25 GUJ

પત્ર'ના આધારે તૈયાર કરાયેલા નીચેના કોષ્ટક પરથી કેંદ્ર, રાજ્યો અને સ્થાનિક સંસ્થાઓ દ્વારા જાહેર ખર્ચ કેટલું થયું તે જાણી શકાશે :

ખર્ચની બાબત	૧૯૫૫–૫૬ (રૂપિયા અબજમાં)	૧૯૬૦–૬૧ (રૂપિયા અબજમાં)	બીજી યોજનાના ગાળા દરમિયાન વધારાની ટકાવારી
અ ૧. જાહેર વહીવટ	૧૦·૭૭	૧૮·૩૭	૭૨%
૨. જાહેર સાહસો	૮·૦૬	૧૧·૯૧	૪૮%
બ ૧. ચાલુ ખર્ચ	૧૩·૧૮	૨૧·૪૭	૬૩%
૨. મૂડીરોકાણખર્ચ	૫·૬૫	૮·૮૧	૫૬%
ક જાહેર નાણાંનો કુલ વપરાશ	૧૮·૮૩	૩૦·૨૮	૬૧%
ડ પ્રત્યેક ભારતીયદીઠ સરકારી ખર્ચ	રૂા. ૪૭	રૂા. ૬૯	૪૭%

ઉપરના કોષ્ટક પરથી સાવ દીવા જેવું દેખાય છે કે, બીજી યોજના દરમિયાન, સત્તાવાર જાહેરાત પ્રમાણે રાષ્ટ્રીય આવક ૨૧ ટકાથી વધુ નહિ તેટલી વધી છે એમ માની લઈએ તોપણ સત્તાવાર ખર્ચ હકીકતમાં ૬૦ ટકા કરતાં પણ આગળ વધી ગયો છે. વળી સત્તાવાર 'છૂટથી ગણતરી' કરતાં માથાદીઠ આવક રૂપિયા ૨૫ વધવા પામી છે, જેમાંથી રૂપિયા ૨૨ (રૂા. ૬૯—રૂા. ૪૭) સરકારે ગમે ને પ્રકારે જાહેર જનતાને નામે ખર્ચ કરવા માટે પાછા લઈ લીધા છે. એ જાણવું ઘણું જરૂરી છે કે, આ મહેસૂલી આવક જેટલી અનુત્પાદક જાહેર વહીવટ પાછળ ખર્ચવામાં આવી છે એટલી જાહેર સાહસ (કે જે ઓછામાં ઓછા રોકાણ પાછળ વાર્ષિક ૩ ટકાનું ભવ્ય વળતર તો આપે છે!)*પાછળ નથી વપરાઈ.

અલબત્ત, સરકારે રોકેલા અર્થશાસ્ત્રીઓ આ બધા બિફામ (અં. પ્રેમિસક્યુઅસ) ખર્ચાઓની તરફેણમાં ત્રણ દલીલો જરૂર કરશે : 'સામાન્યતઃ ચીજવસ્તુઓની કિંમતો શું નથી વધી? શું આપણે વધુ ને વધુ લોકોના કલ્યાણનું કાર્ય નથી કરતા? આપણે દેશને સમૃદ્ધ અને શક્તિશાળી નથી બનાવી રહ્યા?'

ખરેખર, બીજી યોજના દરમિયાન ભાવોમાં વધારો થતો રહ્યો છે, પણ તે વધારો માત્ર ૩૦ ટકાનો જ થયો છે; જાહેર ખર્ચના વધારાની માફક ૬૦ ટકાનો નહિ. વધુ ને વધુ લોકોના કલ્યાણકાર્ય વિષે તો જેટલું ઓછું કહેવાય તે જ સારું છે; કારણ કે ત્રીજી યોજનાના દસ્તાવેજી પુરાવાઓ (અં. ડોક્યુમેન્ટ) જોતાં ખોરાકના વપરાશની સપાટીમાં ૮ ટકાથી જરાય વધારો થયો નથી. અને બીજી પંચવર્ષીય યોજનાના આખા ગાળા દરમિયાન માથાદીઠ કાપડની વાર્ષિક પ્રાપ્તિ ૧૫·૫ વાર હતી તેમાં એક ઇંચનો પણ વધારો થયો નથી. જ્યારે આપણે અબજોની મદદ માટે ઠંડા યુદ્ધમાં રાચતાં જૂથો પાસેથી મોટા જથ્થામાં અનાજની આયાત કરીએ છીએ ત્યારે, 'દેશને સમૃદ્ધ અને શક્તિશાળી બનાવવાની' વાત એકદમ પોકળ છે.

વળી સરકાર એવો પણ પ્રત્યુત્તર આપશે કે,

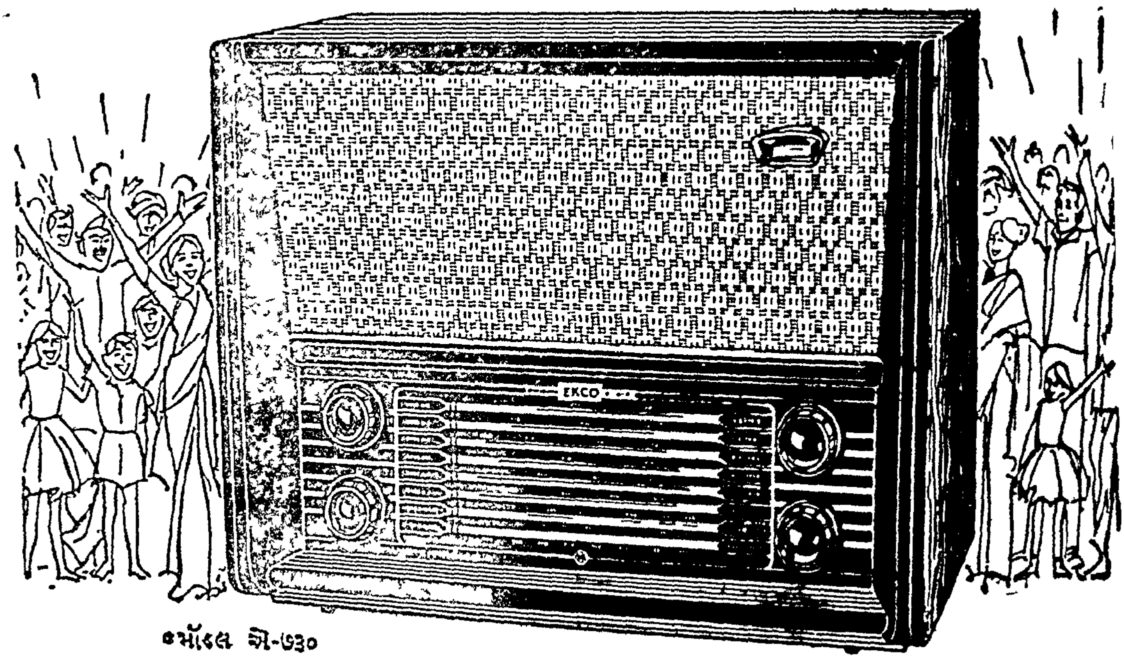

*મૉડલ એ-૭૩૦

આપની પસંદગી માટે **નેશનલ એકો** રેડિયોના

વિવિધ શાનદાર નમૂના!

નેશનલ-એકો રેડિયોનાં અનેકવિધ મનોહર મૉડલોમાં આપને ફાવે તેવો સેટ અવશ્ય મળશે! આપનો નેશનલ-એકો રેડિયો આપના માટે કલાકોના કલાકો સુધી શ્રવણ-સુખનો અપાર આનંદ સર્જશે... વર્ષોનાં વર્ષો સુધી આપના કુટુંબનો મનોહારી સાથી બની રહેશે!

નેશનલ-એકો રેડિયોના ૧૦ અનુપમ નમૂના મળે છે. કિંમતો રૂ. ૧૨૫.૦૦ થી રૂ. ૫૭૦.૦૦ સુધી.

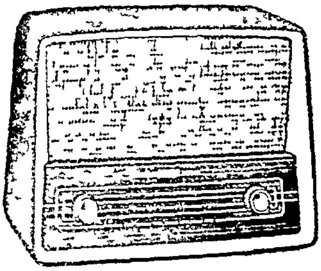

મૉડલ યુ-૭૬૪: એસી/ડીસી સેટ. ૫ વાલ્વ, ૩ બૅન્ડ, મનમોહક કૅબિનેટ.

મૉડલ બી-૭૬૪: ડ્રાય બૅટરી સેટ. ૪ વાલ્વ અને ૩ બૅન્ડ. રૂ. ૨૬૫.૦૦

*મૉડલ એ-૭૩૦: એસી સેટ. ૯ વાલ્વનું કામ કરનાર ૬ 'નોવલ' વાલ્વ, ૮ બૅન્ડ.
મૉડલ યુ-૭૩૦: એસી/ડીસી સેટ. લાકડાની કૅબિનેટ. રૂ. ૫૭૦.૦૦

મૉડલ યુ-૭૫૫: એસી/ડીસી સેટ. ૬ 'નોવલ' વાલ્વ, ૩ બૅન્ડ. લાકડાની કૅબિનેટ.
મૉડલ બી-૭૫૫: ડ્રાય બૅટરી સેટ. ૫ 'નોવલ' વાલ્વ, ૩ બૅન્ડ. લાકડાની કૅબિનેટ. રૂ. ૩૫૫.૦૦

મૉડલ યુ-૭૫૯ (જનતા):
એસી/ડીસી સેટ.
૩ વાલ્વ અને રેક્ટિફાયર.
૨ બૅન્ડ: મીડિયમ અને શૉર્ટ વેવ.
સુંદર કૅબિનેટ.

મૉડલ એ-૭૪૪: એસી સેટ. ૯ વાલ્વનું કામ કરનાર ૬ 'નોવલ' વાલ્વ, ૪ બૅન્ડ.
રૂ. ૪૦૫.૦૦

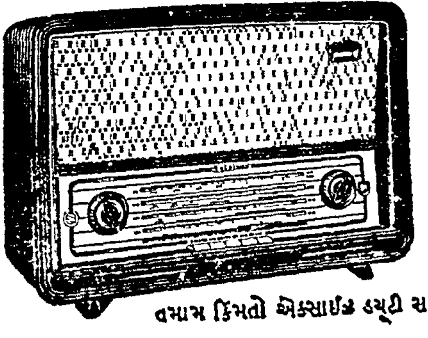

નેશનલ-એકો રેડિયો વધારે સારા છે... તેઓ મૉન્સુનાઈઝ્ડ હોય છે!

તમામ કિંમતો એક્સાઈઝ ડ્યૂટી સહિત છે; કરવેરા જુદા.

જનરલ રેડિયો ઍન્ડ એપ્લાયન્સીઝ લિમિટેડ
મુંબઈ • કલકત્તા • મદ્રાસ • દિલ્હી • પટના • બૅંગલોર • સિકંદ્રાબાદ

JWT-GRA-3470

આશાઓ ઉપર ફરી વળેલું પાણી ! ! !

આવશે 'આઝાદી' અને થશે 'આપણું,' એવી વાત નહોતી અમે 'જરા પણ' જાણી;
ખબર નહોતી 'ખરી' અમને બની જાશું, 'પશુ-પંખીથી' પણ 'નપાવટ' પ્રાણી.
માન્યું હતું, માનવીઓએ મનમાં, ગોરી સલ્તનત જ્યારે ભારતમાંથી જાશે,
ત્યારે સર્વને સદાય સુખકારી, એવું રૂડું રામરાજ્ય સ્થપાશે;
કર-વેરાઓ કમીમાં કમી થાશે, કાયદા-કાનૂનોનાં સખ્ત બંધનો જાશે,
પાયા ધર્મ-ન્યાય-નીતિના નખાશે, અને ભય, ચિંતા, કલેશરહિત થઈ સુખે સુવાશે.
પૂજ્ય મહાત્મા ગાંધીજીએ સ્વરાજ્યની લડત અંગે
ઉચ્ચારી હતી એવી આશા આપતી વાણી.
રૂડું રૂડું રામરાજ્ય સ્થપાશે, પૂર્વવત્ ચીજ-વસ્તુઓ સર્વ સોંઘી થાશે,
દા'ડી દા'ડી દારુણ દુઃખ દેનારી, 'મહા-મોંઘવારી' મૂળમાંથી જાશે;
ઘરને આંગણે ગાય બાંધીશું, ગંગા, ગોદાવરી, જમુના નામ આપીશું,
સાંજ-સવાર ગૌમાતની સેવા કરીશું, ઘી-દૂધ દહીં-છાશ માખણ ખૂબ ખંતથી ખાશું;
આશા અમારી એળે ગઈ સઘળી, આશાઓ ઉપર ફરી વળ્યું છે પૂરનું પાણી.
બળદ, ઘોડાં, ગધેડાં અને ઊંટ ઉપર, દેખાડી દૃષ્ટિ દયાભરી,
પરાપૂર્વના પ્રમાણ પ્રમાણે ભાર ભરવાની મર્યાદા કરી;
અધિક ભાર જો ભરે કોઈ તો, કાયદા દ્વારા શિક્ષા ઠરી,
માનવી ઉપર કર-વેરાનો ભરેલો ભાર જોતાં, દયાહીનતા દેખાય નરી;
ફોલી ખાધી કાયા અમારી, ગયા હિંમત અમે હારી,
પાર વગરના કર-વેરારૂપી, કાળી કીડીઓ ઊભરાણી.
તેતર, કૂકડા, પાડા અને માતેલા સાંઢને લડાવી
રાજાઓ મનથી માનતા હતા મજા,
ખેડૂત-જમીનદાર, ઘરધણી-ભાડૂત, દેણદાર ને શાહુકાર;
શેઠ ને નોકર, ઉદ્યોગપતિ ને કામદાર પરસ્પર લડે છે મજા.
કર્યા છે કાયદા કેવા? વર્ગ-વિગ્રહ વધે એવા,
વિવેકથી વિચારવા જેવા, પણ વાત નથી વિચારાણી.
હાથી, ઘોડા, સિંહ જેવાં પઢાવવામાં આવેલાં પશુઓને,
કઢાવવા નાણાં નચાવે છે સર્કસનો સ્વામી;
ધનની ઢોલક બજાવી, રાજ્ય રહ્યું છે રૈયતને નચાવી,
આ રાજ્યરમત જોઈ રહ્યા છે અખંડ અંતર્યામિ.
ચક્ષુ પ્રજાનાં ખૂલશે જ્યારે, જ્વાળા પ્રચંડ પ્રગટશે ત્યારે, રહેશે નહિ એ રોકી કોઈની રોકાણી.
તોલ બદલ્યું, માપ બદલ્યું, બદલ્યું બહુ વખતનું સરળતાથી ચાલતું નાણું,
બદલ્યા વગરનું શું બગડ્યું'તું? બદલવાથી ભારતનું ભાવી ભલું શું સર્જાણું?
ખમવી પડી છે અને પડે છે ખૂબ ખોટ ખરેખરી જનતાને,
લેતાં-દેતાં નવું-જૂનું નાણું,
બે આનાના બાર દીએ અને લીએ અઢી આનાના સોળ પૈસા
આવું નવું અર્થશાસ્ત્ર રચાણું.
પ્રસૂતિની પીડા વંધ્યા ન જાણે, વરની મા વરને વખાણે,
એ કહેવત આજ દીવા જેવી છે દેખાણી.

ધારશીભાઈ હીરાણી

'સસ્તુ' સાહિત્ય એટલે ઊંચામાં ઊંચુ' સાહિત્ય'

એકાદશ સ્કંધ

(મહાત્મા એકનાથજી રચિત વિસ્તૃત ટીકા સાથે)

પાન ૬૦૦ : કિં. ૬—૦૦ : ટ. ખ. ૦—૮૫

ભાગવતના કળશરૂપ એકાદશસ્કંધ ઉપરની મહાત્મા એકનાથની ટીકા સાથેના આ ગ્રંથમાં નવધા ભક્તિનું રહસ્ય અને અદ્વૈત જેવા ગહન વિષયો સરળ રીતે સમજાવ્યા છે.

મહાવાકયરત્નાવલી

(શ્રીરામચંદ્રેન્દ્રસ્વામી યોજિત)

પાન ૧૮૪ : કિં. ૧—૦૦ : ટ. ખ. ૦—૨૦

આ પુસ્તકમાં તત્ત્વજ્ઞાનના અભ્યાસીઓ માટે ઈશાવાસ્ય વગેરે ૧૧૨ ઉપનિષદોની કેટલીક શ્રુતિઓને સરળ ભાષાંતર સાથે સંગ્રહવામાં આવી છે.

પથ્યાપથ્ય (આરોગ્યની કૂંચી)

(અનુ : વિજયશંકર ધ. મુનશી)

પાન ૨૮૮ : કિં. ૩—૦૦ : ટ. ખ. ૦—૪૦

વિશ્વનાથ કવિકૃત આ મૂળ સંસ્કૃત ગ્રંથનું મૂળ સાથે સરળ ભાષાંતર આપવામાં આવ્યું છે. જેમા ઉપયોગી સમજૂતી સાથે જુદા જુદા આહારવિહારની સમજ તથા ખોરાક અંગેનું માર્ગદર્શન કરાવવામાં આવ્યું છે.

પ્રીતમદાસની વાણી

પાન ૧૮૪ : કિં. ૧—૫૦ : ટ. ખ. ૦—૨૫

'પ્રીતમદાસની વાણી'ના અગાઉના પ્રસિદ્ધ થયેલા ત્રણે ગ્રંથોમાંથી ચૂંટીને પસંદ કરેલાં પદો, ભજનો, છપ્પાઓ વગેરેનો સંક્ષિપ્ત સંગ્રહ.

ઉપનિષદો

શ્રીમદ્ શંકરાચાર્ય કૃત

દરેક સંપ્રદાયનાં આચાર્યોએ ઉપનિષદો ઉપર ભાષ્યો રચેલાં અને તત્ત્વજ્ઞાનની બાબતો ઉપર ઉપનિષદોને છેવટના સિદ્ધાંતગ્રંથો ગણવામાં આવ્યા છે એથી તત્ત્વજ્ઞાનના જિજ્ઞાસુઓ માટે નીચેના ગ્રંથો ઉપયોગી થશે.

સો ઉપનિષદો : ૨૩ ઉપનિષદોનો મૂળ સાથેનો અનુવાદ અને ૭૭ ઉપનિષદોનું માત્ર સારરૂપે ભાષાંતર આપવામાં આવ્યું છે.
પાન ૭૩૬ : કિં. ૫—૦૦ : ટ. ખ. ૦—૮૦

બૃહદારણ્યક ઉપનિષદ :
પાન ૨૪૮ : કિં. ૨—૦૦ : ટ. ખ. ૦—૩૦

ઈશ અને કેન ઉપનિષદ :
પાન ૧૪૪ : કિં. ૧—૨૫ : ટ. ખ. ૦—૨૦

કઠોપનિષદ :
પાન ૧૨૬ : કિં. ૧—૨૫ : ટ. ખ. ૦—૨૦

મુંડકોપનિષદ :
પાન ૧૧૨ : કિં. ૧—૦૦ : ટ. ખ. ૦—૨૦

માણ્ડૂકય ઉપનિષદ :
પાન ૩૩૬ : કિં. ૩—૦૦ : ટ. ખ. ૦—૫૦

ઐતરેય ઉપનિષદ :
પાન ૮૦ : કિં. ૦—૭૫ : ટ. ખ. ૦—૧૫

તૈત્તિરીય ઉપનિષદ :
પાન ૨૦૦ : કિં. ૧—૫૦ : ટ. ખ. ૦—૨૫

છાંદોગ્ય ઉપનિષદ :
પાન ૮૪૮ : કિં. ૫—૦૦ : ટ. ખ. ૧—૦૦

પ્રશ્નોપનિષદ :
પાન ૧૨૦ : કિં. ૧—૦૦ : ટ. ખ. ૦—૨૦

બીજાં અનેક ઉપયોગી પુસ્તકો માટે
વિસ્તૃત સૂચિપત્ર મંગાવો.

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય
સ્વામી અખંડાનંદ માર્ગ, ભદ્ર પાસે, **અમદાવાદ**
અને ૧૪૮, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, **મુંબઈ-૨**

મુક્ત હાસ્ય

તસ્વીર : શ્રી પ્રબોધ ગોદીવાલા

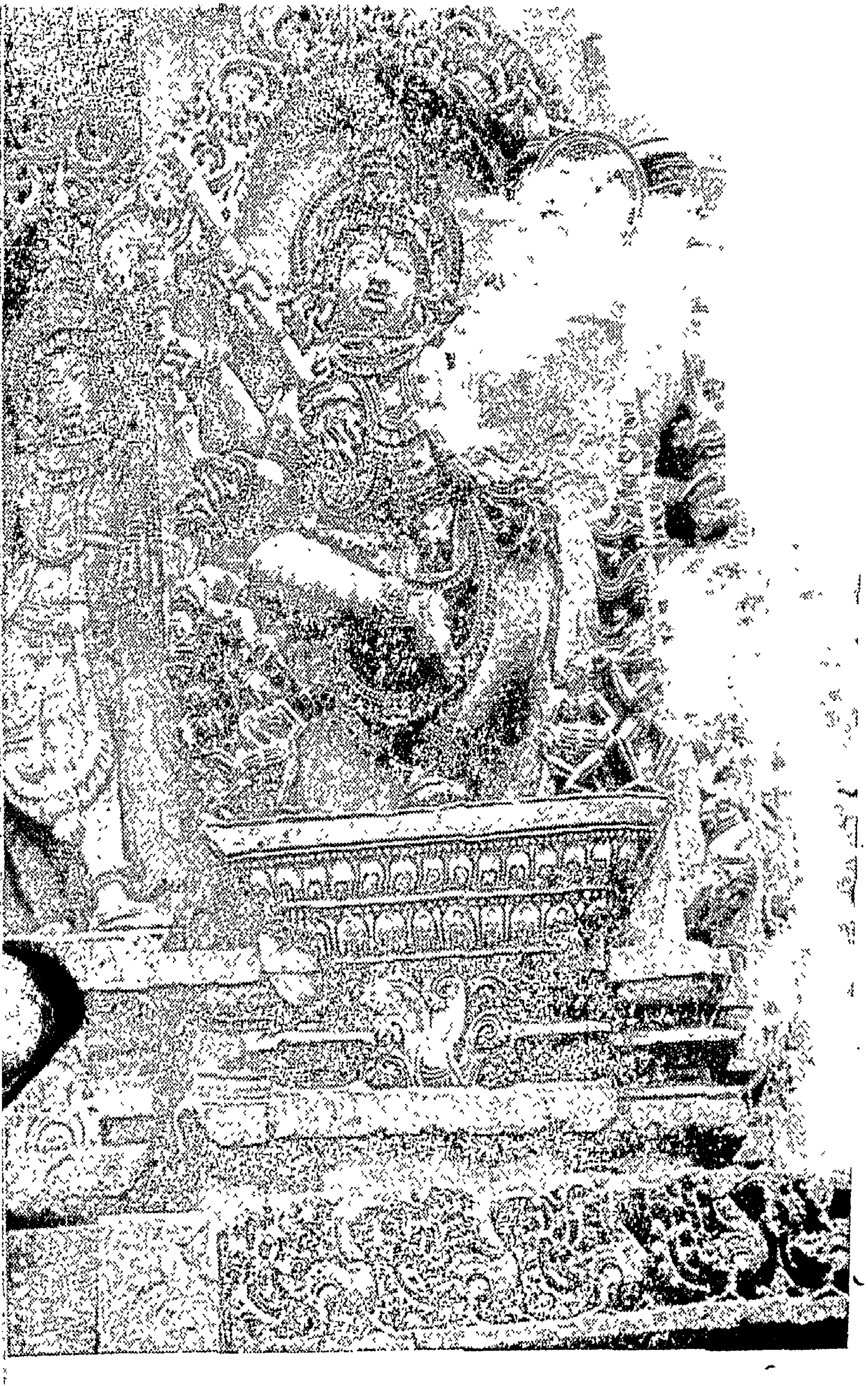

હલેબીડ(સન ૧૦૪૭-૧૩૨૭) નાં દેવાલયની ભીંત પરનું શ્રીકૃષ્ણનું શિલ્પવિધાન

તસવીર : શ્રી તારા જૌહર

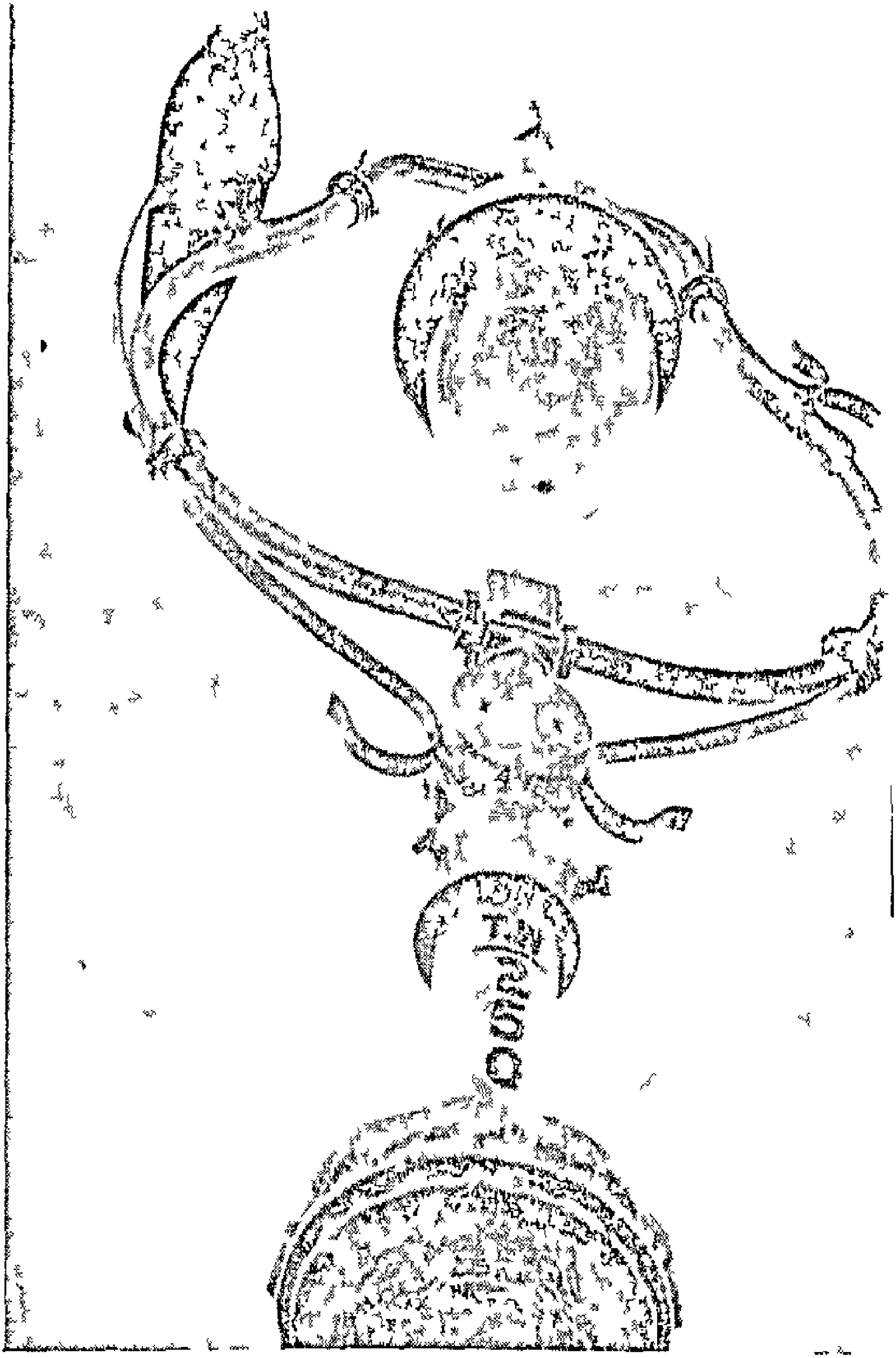

પળનો આરામ

તસવીર શ્રી ઝવેરીલાલ દલપતરામ મહેતા

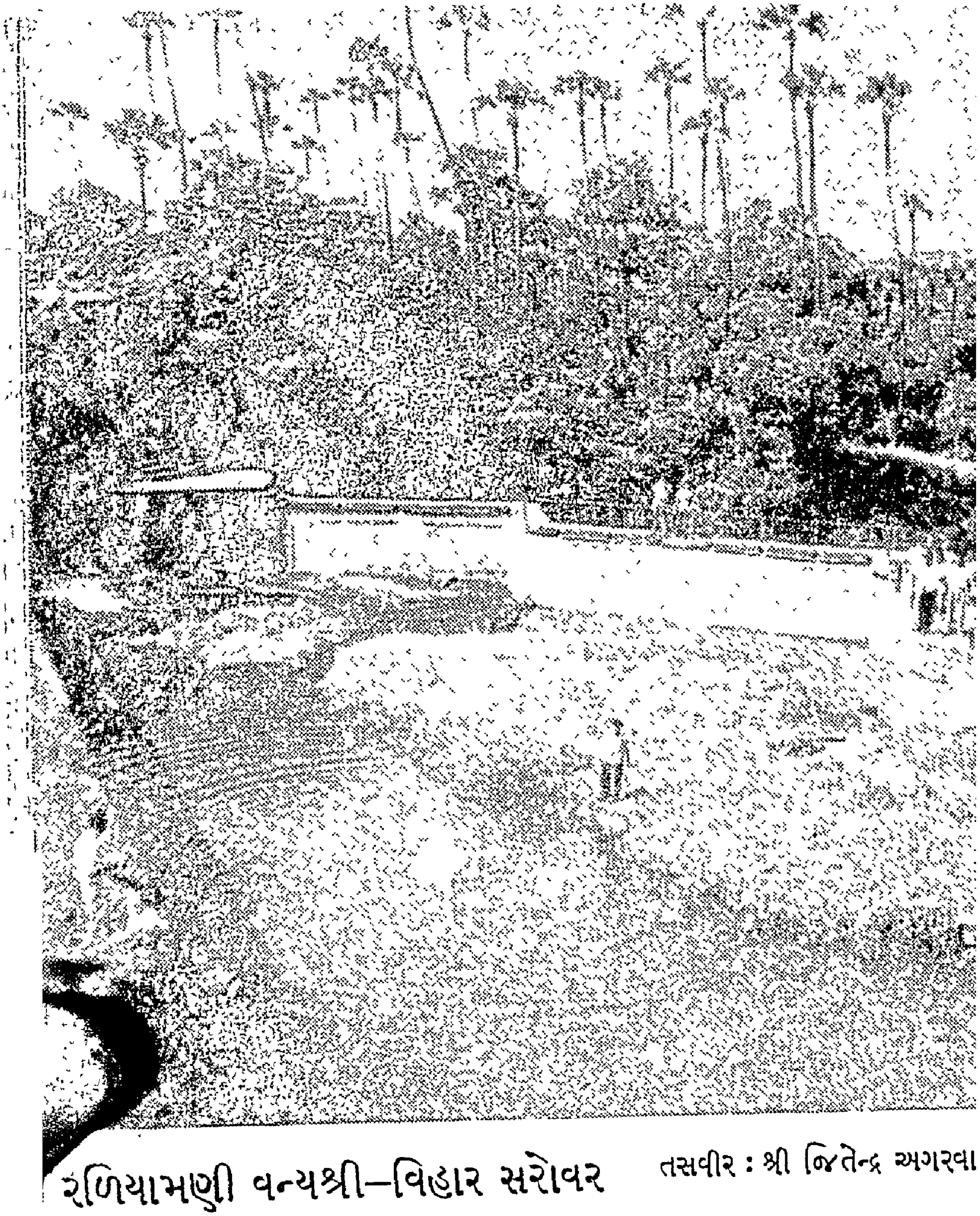

રળિયામણી વન્યશ્રી—વિહાર સરોવર
(મુંબઈ)

તસવીર : શ્રી જિતેન્દ્ર અગરવા

ફેરી

પ્રા. હસિત હ. બૂચ

ફટાકડાના તડતડિયા જેવી તાળીઓ પડી. રાજદ્વારી વક્તાએ તીખો કટાક્ષ ફેંકયો લાગ્યો. મારું એમા પૂરું લક્ષ ન હતુ, પણ મને આ તાળીઓનો અવાજ ગમ્યો ખરો! એના પડઘામા હજી હું ડૂબ્યો હતો, ત્યા જ મારી પડખેથી ઊભા થઈ એ ક્યારે ચાલવા માડ્યા એની મને ખબર ન રહી!

સભાસ્થાનની બહારના ટાવરમા મે જોયું. સાડા છ પર દસ મિનિટ થઈ હતી. આવુ મસાલેદાર તમતમતુ ભાષણ આડેધડ ઝીંકાતુ હોય ત્યારે સભા છોડવી એમને ગમી કેમ? હું વિચારમા પડ્યો.

સભામા હુ આવ્યો તે એમની સાથે, એમના કહેવાથી. હુ જતો હતો વાચનાલય તરફ. રસ્તે એ મળ્યા. હમેશનું એ સ્ફૂર્તિલું શરીર, ઘૂઘરો ખખડતો હોય એવુ હાસ્ય, સફેદ પહેરણ ને ધોતિયું, ને જેમતેમ માથે પડેલી ઇસ્ત્રી વગરની ધોળી ટોપી અને એ જ થીંગડીવાળા સ્લેટિયા રંગના કેન્વાસના સ્લીપર. હું એમને ઓળખુ તો ખરો, પણ એમના વિશે જાણું તેય કંઈક કુતૂહલ જગાડે એવુ અધૂરુ. પંચ્યાશીની વયેય આવુ લાલ ચોળ શરીર, આવી સ્ફૂર્તિ ને આવો ઉત્સાહ જોઈ હું એમના તરફ હમેશા આદર અને આકર્ષણ અનુભવતો. મને વાચનાલય જતો જાણી કહે, ‘સમજ્યા હવે! તમારે રજામાં બસ વાચવુ ને લખવુ! મૂળ પાપ, બીજું શું? ચાલો, ચાલો, આજ તો મોટી સભા છે. સાંભળો તો ખરા. એવી કડક ટીકાઓ થશે!’ હું એમને ના કેમ કહું? મારે એમને સાથ આપવો જ રહ્યો. એમની વય એવી હતી અને લાંબી વાતચીતનો અમારો પ્રસંગ આ પહેલો જ હતો.

મારા મિત્ર દિલીપને ત્યા નિયમિત આવતા–જતા ગૃહસ્થ તરીકે મેં તેમને પહેલા ઓળખેલા. દિલીપના મોટા કાકાના એ દોસ્ત. પછી દિલીપના પિતાના ભાઈબંધ થયા. હવે તો ઘરમા દિલીપ, કુસુમભાભી અને બે બાળકો જ હતા. તોપણ હજી એ ઘરમા એમના આવવા–જવાનો ક્રમ પહેલા જેવો જ રહ્યો હતો. બપોરે ત્રણચારની વચમા આવવુ અને સાડાપાચ છની વચમાં જવું! ઘેર કોઈ ન હોય તો બહારની પરસાળમાના હીંચકે આડા પડવાનું. એમના કહેવાથી એ વ્યવસ્થા થતી. એમને એ વિના ફાવે જ નહીં!

હું રજામા થોડા દિવસો વતન આવુ. સાજે મોટે ભાગે દિલીપ જ મળવા ને ફરવા જવા આવે. વચ્ચે ક્યારેક હું જઉં. એકાદ બે વાર નમતી બપોરે ગયો ત્યારે એમને જોયેલા. પરિચયની એમનેય ઝાઝી ઇંતેજારી નહીં હોય, તેથી અરસપરસ નામની જ પૂછપરછ થયેલી.

પરતુ દિલીપે એમની જે થોડી વાતો અવારનવાર કરી તેથી મને એમના વિશે ઠીક ઠીક કુતૂહલ જાગ્યુ. શિયાળાની ઠંડી વધે ત્યારે એ ગરમ બંડી ચડાવે, બાકી બારે માસ પાતળું પહેરણ જ. આવતાવેંત ટોપી ને એ પહેરણ ક્યાંક વીંટો વાળીને નાખે ને એમની હમેશની પાટ પર એ આડા પડે, છાપા ઉથલાવે ને વામકુક્ષીય કરી લે. વચ્ચે કુસુમભાભી ચા આપી જાય, તેય વખાણી લે. દિલીપને રાતપાળી હોય તે ગાળામા તો એય સાથ આપી શકતા. કુસુમભાભી પિયરથી લાવેલા તે ગાલીચાની વાત દિલીપે મને કહી. એ ગાલીચા પર એકબે વાર એ ઉઘાડે અંગે આડા પડ્યા ને કુસુમભાભી અકળાયા. અડવાડિયું ગાલીચો લઈ લેવાયો. પાછો પથ-

રાયો ત્યારે એમના આવવાના સમયે કુસુમભાભીએ તેના પર ચાદર બિછાવી રાખી. એ આડા પડતાં કહે, 'ઠીક કર્યું આ. બાકી, આ બધું ધૂળ પાપ, કુસુમ! પટારામાં રાખીને કરવાનુંય શું?' અને વધુમાં આવે એમનું પેલું ખડખડતું મોટું હાસ્ય.

કુસુમભાભીએ શોભાને કહેલી વાત પણ એમને યાદ કરતાં સૂઝી આવે એમ છે. દિલીપના લગ્નમાં જ, ધમાલ ધાંધલમાં વેવાઈને આપવાના જમણમાં એમને જ તેડું કરવું રહી ગયું. કંઈક એવો ખ્યાલ જ બધાંને રહ્યો, કે તેડું ગયું હતું! લગ્નના દરેક પ્રસંગમાં એ હાજર, પણ જમણમાં ન આવ્યા. પછી તો બધાં ખૂબ પસ્તાયાં. પીરસણ આપવા દિલીપનાં પિતા–માતા જાતે ગયાં. નવાઈની વાત તો એ, કે બીજી જ સાંજે પાછા એ હાજર. વાત નીકળતાં જાણે પતાવતા હોય તેમ કહે, 'તમેય શું? જમવામાં જ બધું આવી ગયું? ઠીક, એ બધું ધૂળ પાપ, મારા ભાઈ! હોય એ તો...સંબંધ એમ તૂટે શેના?'

સવાર પડે ને નાહીધોઈ મંદિરે જઈ આવતાં વચમાં શાકબજારમાંથી થોડું શાક ને છૂટું બેત્રણ આનાનું રોજિંદું કરિયાણું લઈ આવવું, એ આ ઉંમરેય એમનો હમેશનો ક્રમ. આને તે અવધૂત કહેવા કે સંસારી, એનીય મૂંઝવણ કોઈને થાય. દિલીપે કહેલું કે હાલનાં એમનાં પત્ની બીજી વારનાં હતાં. દીકરો કંઈક નાની નોકરી કરતો હતો. પોતાની નિવૃત્તિની આવક તો કેટલી? જેમતેમ ઘર ચાલ્યે જતું. મોંઘવારીની ભીંસમાંય રડારડ તો એમને મોંએ નહીં જ. આવું આવું સાંભળતો ત્યારે મને એમનો પરિચય વધારવા મન રહેતું. કોઈ નિમિત્ત મળતું ન હતું. આજે સભામાંથી બહાર નીકળતાં મેં ગાંઠ વાળી કે દિલીપને ઘેર બીજી બપોરે જઈ પહોંચવું. ઘેર શોભાને કહ્યું, તો એણેય સાથે આવવા ઇચ્છા બતાવી. એય ઘણા દિવસોથી કુસુમભાભીને મળી ન હતી.

અમે પહોંચ્યાં ત્યારે હમણાંની રાતપાળી હશે તેથી દિલીપ ઘેર હતો. કુસુમભાભી પડોશમાં બેસવા ગયાં હશે, તેય આવી પહોંચ્યાં. મેં આવવાનું ખાસ નિમિત્ત કહ્યું ત્યાં તો બન્નેય હસી પડ્યાં. કુસુમભાભીને યાદ આવ્યું. 'અરે, હા...આજે હજી એ કેમ નથી આવ્યા? સાડાચાર તો ક્યારના થઈ ગયા! માંદા હશે? જોકે, પંચ્યાશીના થયા તોયે, કોઈ દહાડો માથું ચડ્યાનીય વાત–'

'એજ છે તો. ખાવા–પીવામાં તો શું હોય? તોય લાલચોળ–' દિલીપ પહેલેથી એકવડી કાઠીનો. એને કોઈ ટૉનિક સુધ્ધાં ઝાઝું ખપનું ન થતું.

'સાદો ખોરાક, તો જ આવી તબિયત'– શોભાએ કહ્યું.

'ના હો, શોભાબહેન! ખાવાનો શોખ તો ગજબ છે એમને! કાકી ઘણી વાર ગમતમાં ચિડાય છે: 'જુઓને, આ ઉંમરેય–' મેંય જોયું છે. ઉનાળે બપોરે જમવા બેસે ત્યારે પૈસા બે પૈસાનો બરફ પડોશનો 'ચંદુ લાવી જ આપે! પૂરણપોળી તો ખાસ્સી ભાવે! કાઠિયાવાડનાં મરચાંનું અથાણું જોઈ ખુશ ખુશ થઈ જાય!' કુસુમભાભીએ યાદ કર્યું.

'ને કુસુમ, પેલી વાત યાદ છે ને? શોભાબહેન, આમ તો એ સાવ બાળક જેવા: બીજા તો આ ઉંમરે દૂધમાંથીય પોરા જ વીણ્યા કરે! વાત એમ થઈ, કે એમનું કોઈ કુટુંબીજન મરણ પામ્યું. એ શોક કરી પાછા અહીં ગામમાં આવ્યા. એ રાતે હું, બા ને બાપુજી ખરખરે ગયાં. થોડી વાર તો બધું ગંભીર–ભારે રહ્યું. ત્યાં ઓચિંતું એમને સૂઝ્યું હશે, તે કહે: 'અરે, તમેય શું બેઠાં છો? પેલી કેરી આપણે લઈ આવ્યાં તેમાંથી થોડી ચીરી આ બધાંને...'

'હાય...હાય...' શોભાથી હસતાં હસતાં બોલી જવાયું.

'કાકીએ પણ ધમકાવ્યા, કે કંઈક તો હવે સમજો! ત્યારે સાળું એમનું હમેશનું હાસ્ય, ભલે થોડું ધીમું. પછી કહે, 'અરે, ઘરનાં જ છે તો બધાં. ગયું તે ગયું...બાકી બધું ધૂળ

પાપ...કેમ, મોટા, તમે શું કહો છો?' બાપુજીને એય મોટા જ કહેતા.' દિલીપે વાત સ્પષ્ટ કરી.

'મને એ જ કુતૂહલ થાય છે. આમ જુઓ તો સંસારના લાગે, ને ક્યારેક વળી પરમહંસ જેવા! કાલે સભામાં એ જ મને ખેંચી ગયા, ને અધવચ ચાલ્યાય ગયા! અરે, વિનય ખાતર મને બે શબ્દ કહીનેય ઊઠ્યા હોત, તો–' મેં મનમા કઠતું હતું તે પ્રગટ કર્યું.

'એમ વાત છે! અરે, એવું તો એમનુ મનમાં જ ન લાવવું! એમને એ બધું માત્ર ધૂળ ને પાપ! એ કંઈ ઓછા તમારા–મારા જેવા આધુનિક–' કુસુમભાભીએ ઝીણી અણીનો વ્યંગ કર્યો. શોભાય ત્રાંસું જોઈ હસી.

'આમેય કંઈ લગાડવા જેવું નથી. પોણા સાત ને સાતની વચમાં એ વાળુ કરે છે. એ સમયે ઘરે જ હોય. ગમે ત્યાં હોય, ગમે તેવી વાત હોય, એમાં ફેર કદી પડે જ નહીં ને!' દિલીપે સ્પષ્ટતા કરી.

'કાકીનું ઠીક ચાલતું લાગે છે!' શોભાએ ટહુકો કર્યો.

'કોનું ચાલે છે, એ તો સમજાય તેવું નથી! હા, કાકી માટે લાગણી ઘણી જ. એક વાર એમનો કોઈ જૂનો વિદ્યાર્થી હૈદરાબાદ બાજુ મોટો અમલદાર નિમાયાનું છાપામાં વાંચ્યું ને તરત આપણું જ પત્તું માગી લખી નાખ્યું, 'તારી કાકીને યાદ કરી ત્યાંની વખણાતી સાડી જરૂર–' કુસુમભાભી અટક્યાં.

'મોકલાઈ?' હું અધીર થયો.

'હા...ને ઉપરથી ગુરુવંદનાના પચીસ રૂપિયા!' દિલીપે પૂર્તિ કરી.

'ગજબ કહેવાય!' હું બોલી ઊઠ્યો.

'આજના જમાનામાંય આવા મોકલનારા છે ખરા!' શોભાએ ટાપસી પૂરી.

'ગજબ તો, એમણે લખ્યું તે નહીં?' કુસુમભાભીએ બીજી બાજુ પ્રગટ કરી.

'એમને માટે ગજબ નહીં જ.' દિલીપે હસતાં હસતાં કહ્યું ને ઉમેર્યું:

'એવું તો એમણે ઘણું માગ્યું છે... મળેય ખરું, નયે મળે...હા, એની બહુ ચિંતા નહિ, એટલું ગજબ ખરું!'

વાતમાં ને વાતમાં છ થવા આવ્યા હતા. કુસુમભાભીએ બાળકો શાળામાંથી આવતાં નાસ્તો આપી દીધેલો. દિલીપનું સૂચન થયું અને અમે, એ આવ્યા નથી તો કાંઈ ખાસ કારણ હશે એમ નક્કી કરી, ચારે જણાં એમને ત્યાં જના નીકળ્યાં. એમનું ઘર પાસે આવતા દિલીપને આશ્ચર્ય થયું. બહારના ઢળતા છાપરે ભીંતને અઢેલી શણના તકિયે એ આ સમયે ત્યા બેઠા જ હોય. અત્યારે એ બેઠક સૂની હતી!

એમનું ઘર હતું તે કરતાંય સાંજના આછા પ્રકાશમાં વધુ ઝાંખું ને દરિદ્ર લાગતું હતું. અંદર નાનુ રસોડું, બાજુમાં સાવ સાંકડું છજું, બહાર કંઈક મોટો ઓરડો, ને એના બારણામાંથી જવાતું તે છાપરું. બધું જીર્ણ ને બેડોળ. ભીંતોય તૂટીફૂટી જેવી. હા, ઘરની ચીજો હતી તે બધી સાફસૂફ ને ગોઠવાયેલી. કાકીનો હાથ કેવો કામગરો ને કામણગારો હશે તે એમાંથી કળાતું હતું.

અમને સહુને જોઈ કાકી તો ખુશ ખુશ થઈ ગયાં. ના પાડી તોય લીંબુનુ પાણી તૈયાર કરવામાં પડ્યાં. એમણે ફરિયાદ કરતાં હોય તેમ કહ્યુંય ખરું, 'જુઓ ને, ચારેક વાગ્યાના ગયા છે! ભાણિયાને નોકરી અપાવવા ગયા છે. મેં તો ઘણું કહ્યું કે ભાણો એની મેળે જશે. એય બિચારો અજાણ્યો છતાં ના કહેતો હતો. પણ કુસુમબેન, એ ક્યાં કોઈનું માને એવા છે! પાછા ભરતડકે સ્ટેશનથી રિક્ષામાં નહીં જાય...પગે જ જશે, જોજો! આ સાત થવા આવ્યા, તોય...આ ટાઈમે તો રોજ ઘેર જ–'

'આ શોભાબહેન કહે છે, કાકીનું ઠીક ચલણ–'

'ના રે, કુસુમબેન! એવું હોય તો, કેટલુંય કહ્યા કરું છું, પણ આ ઘર બદલે છે? જુઓ, કેવુ અંધારું ને જૂનુ છે? શોધ્યું હોય તો હમણાં મળે! અહીં તો બિલકુલ ફાવતું

પામોલીવ વડે આપના સૌન્દર્યની સંભાળ લેવાથી

આપના ચહેરાને
નૂતન કાંતિ

પ્રાપ્ત થાય છે!

પામોલીવની સૌન્દર્ય-સંભાળ
આપનાં ચહેરાને નૂતન કાંતિ મળે છે-
અધિક મુલાયમ અને અધિક પ્રફુલ્લિ
રીખે છે.

તેનો પ્રથમ ઉપયોગ કરતાં જ, પામોલીવની સૌન્
સંભાળ દ્વારા તમારા ચહેરાને નવી કાંતિ મળે
પામોલીવ સાબુમાં ભારતનાં અપૂર્વ સૌન્દર્યવ
તેલો સારા પ્રમાણમાં રહેલાં છે અને તે
સૌમ્ય અને શુદ્ધ છે...તેનું ઉત્તમ મલાઈદાર
ત્વચાને સંપૂર્ણપણે સ્વચ્છ કરે છે...અને
આપના ચહેરાને નૂતન કાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે.
હંમેશા સૌન્દર્યવર્ધક તેલોયુક્ત પામોલીવ
વાપરો અને પછી તમારા ચહેરાના સૌન્દર્યમાં
વૃદ્ધિ થઈ છે તેની પણ ખાતરી કરો—ઝીણી
ફોલ્લીઓ કે ડાઘ કમી થાય છે, ચહેરો
અને કોમળ બની જાય છે...ત્વચા અધિક
અને સ્વચ્છ બને છે, ચહેરો અધિક તેજસ્વી
વાળો બની જાય છે!

ભારતના અપૂર્વ સૌન્દર્યવર્ધ
તેલોથી બનાવેલો સાબુ!

[illegible]

PSO G-14-OUJ

જ નથી! પાછળનાં કુમુબેન તો ક્યારનાં બીજે ગયાં...નીચેવાળાંય આવતે મહિને બીજે જવાનાં છે...એમને આ ઘરમાં કોણ જાણે, શુંય–' કાકીના હૈયામાં ઠીક ઠીક વરાળ લાગી. પ્રૌઢવયી કે વયોવૃદ્ધ દંપતીનો સ્નેહભાવ ઘણી વાર સામસામી આવી રાવફરિયાદ દ્વારાય છતો થતો હોવાનું ક્યાંક વાંચ્યાનું મને યાદ આવી ગયું.

'પણ કાકી, તમારે માટે એમને...પેલી હૈદ્રાબાદની સાડી–' કુસુમભાભીએ કાકીને હક્કપૂર્વક અડપલું કર્યું લાગ્યું.

'આ ઉંમરે હવે એ પહેરાતી હશે, કુસુમબેન? કેવું લાગે? મેં તો એમને કહ્યું 'તું જ : આવુ તે કોઈને લખાતું હશે?' કાકીના મોં પર સંતોષ તો દેખાયો જ.

'હશે...હવે એ દીકરાની વહુ માટે–' શોભા બોલી.

'એ વાતેય ક્યાં એ મનમાં રાખે છે? યાદ આપું તો કહે: 'તમે તમારે બળ્યા કરો! રડ્યા કરો! શું ખોટ છે? લહેરલીલા કરો. છોકરાને વહુ નસીબ હશે, ત્યારે જોજો ને, સામેથી–' પણ બેન, એમ કંઈ ચિંતા કર્યા વગર–' કાકીનું માહૃદય એમાં પડઘા પાડતું હતું.

'આ શું છે? સરસ સૂત્રો છે!' મારી નજર નજીકની ભીંત પર ચોડેલી છાપાની કોઈ કાપલી તરફ વળ્યું. વહેલા ઊઠો, ઓછું ખાવ, નિયમમાં રહો, સાદું રહો, ચિંતા ન રાખો, ચાલતાં ન થાકો, એવું એવું એમાં છાપેલું હતુ. કાકીએ ફરી વાત્સલ્યભરી ફરિયાદ કરતાં હોય એમ કહ્યું: 'એમને આ જ ટેવ! કંઈક આવુ જુએ, કે લઈ આવે! આ કાપલી તો દિવસમાં દસ વાર બતાવે! કોઈ આવે, તોય કહે 'આ વાંચો!' સામેના મનોરભાઈએ ગાંધીજીનું જૂનું કેલેન્ડર કાઢી નાખ્યું, તેય લેતા આવ્યા! એના કરતાં, દીકરા માટે કંઈ–' કાકીના અવાજમાં મેં શું હોવાનું કહ્યું? વાત્સલ્ય? હા, 'સ્નેહ' શબ્દ આ દંપતીના અન્યોન્ય ભાવ માટે હવે મને છીછરો લાગે છે. કાકીને જોતાં જ મને તુકારામની અર્ધાંગના યાદ આવે, એમાં શી નવાઈ છે?

લીંબુનું શરબત અમે લિજજતથી પીધું. કાકીના હાથમાં અમૃત કયે સ્વરૂપે ભર્યું હતું એની કંઈક ઝાંખી અમને આ શરબતે કરાવી. કાકીની રાવફરિયાદ હવે મોંઘવારી ને સરકાર સામે મંડાતી હતી, ત્યાં જ એઓ આવી પહોંચ્યા. મોં પર એ જ તરવરાટ અને આંખોમાં એ જ સ્ફૂર્તિ. મને જોતાં જ કહ્યું, 'ઓહોહો...તમે બધાં જ આવ્યાં છો ને! મને નીચેવાળા ચંદુએ દિલીપનું તો કહ્યું. કારખાનાથી સ્ટેશનના રિક્ષાવાળાએ આઠ આના કહ્યા! મેં કહ્યું, 'જા ભાઈ, આ પગ હજી ચાલે એમ છે!'

'તડકામાં અર્ધો માઈલ ચાલ્યા? આ ઉંમરે હવે તમારે–' દિલીપે કહ્યું.

'એ તો ઠીક હવે...ચાલો, જમી લઉં ને?' એમણે અજબ તટસ્થતા બતાવી.

'પછી જમજો ને! આ બધાં છે તો થોડી વાર પછી–' કાકી બોલ્યાં.

'ના, ના, કાકી, જમાડી લો એમને...' કુસુમભાભીએ વિવેક કર્યો.

'હા...પણ બધાં બેસો હો. હમણાં જ...' એમનો આ વિનય મને તો અણધાર્યો લાગ્યો. એમાંનો વાત્સલ્યભાવ તો સ્પષ્ટ હતો.

આ ટાણેય જમવામાં કાચી કેરીનો કટકો માગી, મીઠામાં બોળી ખાનાર આ પંચ્યાશી વર્ષની કાયા મને તો અજાયબી જેવી જ લાગી. ઉભડક બેસી જમતા હતા છતાં કેવા આસાએશથી ખાતા હતા! એમને જમતા જોતાં, એમની સામે સતત રાવ કરનારાં કાકીના મોં પર પણ કેવો કોમળ ભાવ લહેરાતો હતો! આ ઘરનું સુખ એમાં કેવું તરવરતું હતું!

એમનું જમવાનું પત્યું અને એમની સાથે અમે એમના છાપરાના દરબારમાં જોડાયાં. અર્ધું પાન તમાકુ નાખી એ ખાય, શણના તકિયે અઢેલી પગ લંબાવે, 'કેમ, મનોરભાઈ, આવી ગયા?' એમ પૂછી સામે ઘેર આત્મી-

સર્વ પ્રકારમાં સર્વોત્તમ રચના-સૌષ્ઠવમાં...મોતી

SRM

સર્વ પ્રકારમાં સર્વોત્તમ કાપડમાં...એસ આર એમ

ફુલ વૉયલ્સ • પ્રિન્ટેડ વૉયલ્સ
પોપલીન્સ • ધોતી જોટા • મલમલ
લિનોઝ • હાથરૂમાલ

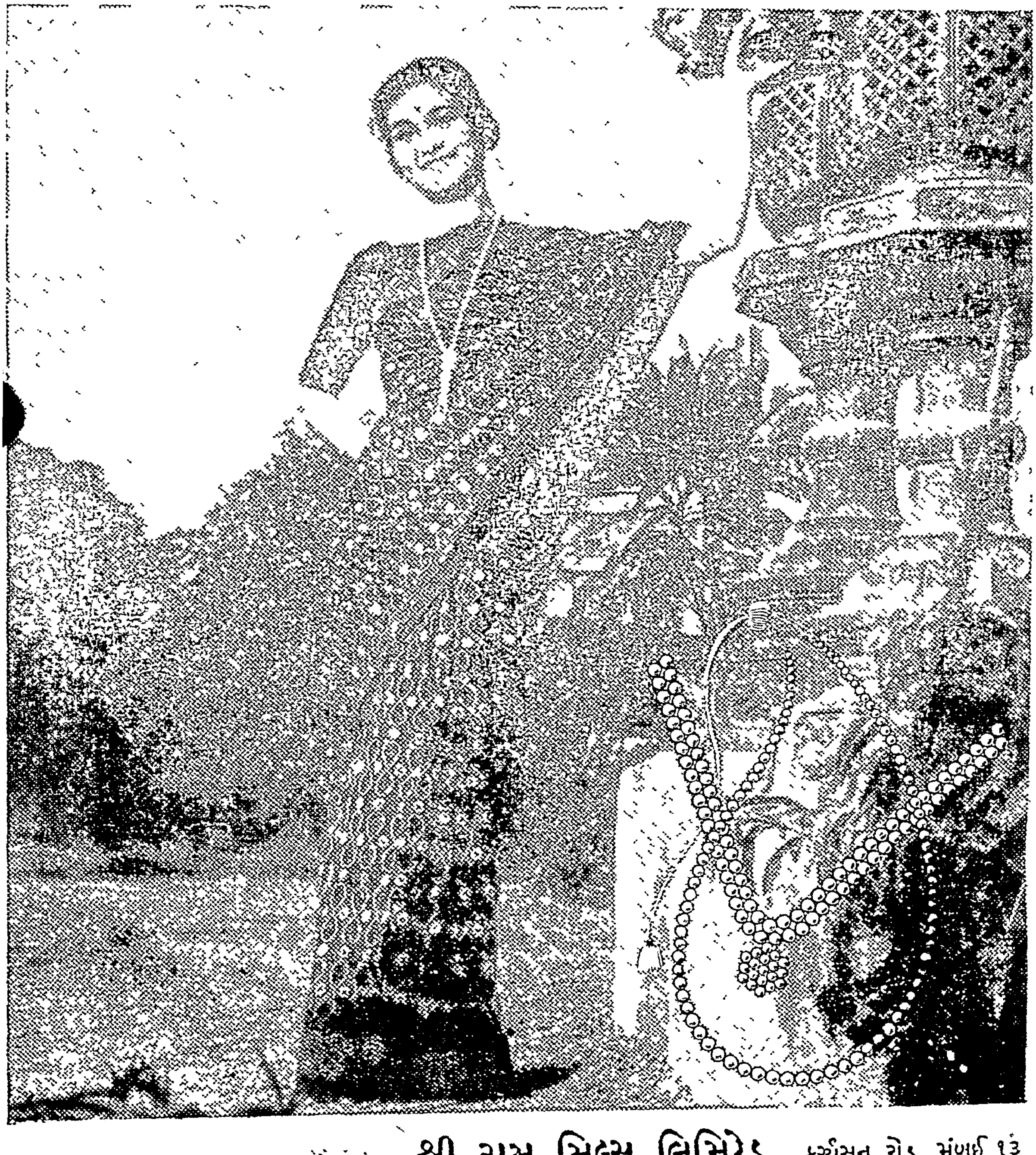

શ્રી રામ મિલ્સ લિમિટેડ ફર્ગ્યુસન રોડ, મુંબઈ ૧૩

SRM-4 GUJ

યતાની લહેર ફેલાવે, 'અહીં છે તે બીજે નથી' એવી પ્રસન્નતાથી વાતાવરણ જાણે પીતા જ હોય એવો સંતોષ પ્રગટ કરે, આ બધું જ મને આ માણસ માટે ઈર્ષ્યા જગાડે એવું લાગ્યું. દિલીપે આગલી સાજની સભાની વાત છેડતા જ એમણે પૂછ્યું, 'સભા? કઈ?' મને થયું, કે આ સુખનું રહસ્ય આમા હશે? રોજની વાત રોજ ભૂલી જવી! પણ એવુ બધાથી બનતુ નથી ને!

પૈસાની તાણ આ ઘરને ખૂણે ખૂણે દેખાતી હતી. કાકીના હૈયામાય એનો ધખારો અમે જોયો. અહીં પંડિતાઈ, ફિલસૂફી કે વૈરાગીની બેફિકરાઈ પણ ન હતી. છતા અહીં એક અજબ સુરખી હતી. એકધારી ને રોનક વગરની લાગતી જિંદગીમાથીય આનંદ અહી કઈ રીતે નીતર્યા કરતો હશે? આ ઉંમરે આ ખુશખુશાલ તબિયત કેમ કરી જળવાઈ હશે? મારા મનમા પ્રશ્નો ઘૂંટાતા હતા.

મેં છેવટ આ સર્વનું રહસ્ય પૂછ્યુ ત્યારેય એમણે પહેલાં તો એમનુ ખડખડતુ હાસ્ય જ કર્યું. પછી કહે, 'એઈ સાભળો છો કે? આમને નવાઈ લાગે છે આ ઉંમરેય હુ આવો, ટમેટા જેવો આપણે તો એક વાત રાખી છે: કોઈ વાતે ઉચાટ ન રાખવો! ફિકર કર્યે વળેય શું? સુખ તો જયા જાવ ત્યા છે, લેતા આવડે તો! હા, હાથ–પગ–જીભ હલાવવા, મળે તે લેવું, ન મળે તો ગયુય શું છે? વાવવું આપણે, ઊગ્યુ તોય ઠીક, ન ઊગ્યું તોય ઠીક! રડવાથી ને બળવાથી શું મળે? આ તમારી કાકી. ઠીક મારા ભાઈ, સંસાર આખો ધૂળ પાપ! તમે તો પંડિત રહ્યા આપણને તો બીજી ગમ જ નથી!'

અમે ઊઠ્યા. રસ્તે મને થતુ હતુ, કે આ બધું સમજવું, સમજાવવું ને બોલવું તો ફાવે, પણ એ જીવવું કેમ? કોઈ વાતે અસંતોષ નહીં–ઉચાટ નહીં. કોઈ ચોવટ નહીં, દુખ નહીં, ચણચણાટ નહીં. આમ તો સાવ સીધો સુતરો રસ્તો! પણ ચાલવામા દુર્ગમ કેડીરસ્તો! નહીં તો, આટઆટલી ઝાકમઝાળ વચ્ચેય ભારેલા અંગાર જેવી જિંદગી ચારે તરફ દેખાય ખરી? એમ પણ થયુ, કે હુ આ સમજું છુ, વખાણું છુ, પણ મારા પોતાના જીવનમાય—

'ઘર આ તરફ છે શું વિચારમા પડી ગયા?' શોભા ટહુકી.

☆

દિલ્હી જતો જનતા અને મુંબઈ જતો જનતા બન્ને જ્યારે પહેલા વડોદરાના સ્ટેશન પર એકસાથે આવતા હતા ત્યારની આ વાત છે

એક સરદારજીને વડોદરાથી દિલ્હી જવુ હતુ તેઓ જનતા ઊપડવાને સમયે સ્ટેશન પર આવ્યા, અને જલદીથી ટિકિટ કરાવી, ટ્રેન પરનુ બોર્ડ જોયા વગર પહેલા પ્લૅટફોર્મ પર ઊભેલા મુંબઈ જતા જનતાના એક ડબ્બાના નીચેના બર્થ પર બેસી ગયા ઉપરના બર્થ પર એક સરદારજી સૂતા હતા તેઓ ઉપરના બર્થ પરથી નીચે ઊતર્યા પોતાના જાતિભાઈને જોઈને નીચેના બર્થ પર બેઠેલા સરદારજીએ બીજા સરદારજીને પૂછ્યુ:

'આપ કહાં જા રહે હો?'

ઉપરવાળા સરદારજીએ જવાબ આપ્યો, 'મૈં બમ્બઈ જા રહા હૂં.'

નીચેવાળા સરદારજી એકદમ બોલી ઊઠ્યા 'અહા! વિજ્ઞાન કયા આગે બઢ ગયા હૈ! ઉપરવાલી બર્થ બમ્બઈ જા રહી હૈ ઔર નીચેવાલી બર્થ દિલ્હી જા રહી હૈ!'

અને નીચેની બર્થવાળા સરદારજી સમજી ગયા કે, પોતે ખોટી ગાડીમા ચડી ગયા હતા અને તુરત જ તેમાથી ઊતરી ગયા

કોલગેટ
ક્લોરોફીલ
પેઢાના તંતુઓને મજબૂત
બનાવે છે
COLGATE
CHLOROPHYL
TOOTH POWDER
COLGATE
CHLOROPHYL
અન્ય કોઈ ટુથપેસ્ટમાં આથી
અધિક ક્રિયાશીલ ક્લોરોફીલ નથી
—બાળકો એનો ફુદીના જેવો સ્વાદ પસંદ કરે છે!
CTPA·G 9·G

-: પ્રગટ થઈ ચૂક્યું છે :-

સંવત ૨૦૧૯નું 'સસ્તું સાહિત્ય'નું

અભિનવ ગ્રહલાઘવીય કાર્તિકી પંચાંગ

કર્તા: **શાસ્ત્રી હિમ્મતરામ મહાશંકર જાની,** જ્યોતિષાચાર્ય

કિંમત ૦–૫૦ ન. પૈ. :: ટ. ખ. ૦–૨૫ ન. પૈ.

* આ પંચાંગ દરેક વર્ગ માટે એકસરખું ઉપયોગી હોઈ જનતાનું ઘરઘરનું પંચાંગ બની ગયું છે. ઘણાંખરાં ગુજરાતી કુટુંબો આ પંચાંગનો જ આગ્રહ રાખે છે તે તેની લોકપ્રિયતાનો પુરાવો છે.

* આ પંચાંગમાં આપવામાં આવતું રાજાદિફલ, રાશિભવિષ્ય વર્ષફળ, માસફળ, રાશિફળ, જનોઈ, લગ્ન અને વાસ્તુનાં મુહૂર્તો, ટપાલની માહિતી વગેરે સામાન્ય માણસને દરરોજના વહેવારમાં માર્ગદર્શક અને ઉપયોગી બની રહે છે.

* આ પંચાંગમાં આપવામાં આવતાં ધાર્મિક વ્રતોના દિવસોનો નિર્ણય સ્માર્ત, વૈષ્ણવ, જૈન વગેરે ધર્મોના માણસોને સમગ્ર રીતે ઉપયોગી બની રહે છે.

આ પંચાંગ એકવાર જોઈ જવા ખાસ આગ્રહ છે.

આપની નકલ માટે આપના નજીકના ન્યૂઝપેપર એજન્ટનો સંપર્ક સાધો અગર અમને લખો :

વ્યવસ્થાપક, સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય

૧૪૮, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ–૨ અને ભદ્ર, પો. બો. નં. ૫૦, **અમદાવાદ–૧**

નગોડ

વૈદ્ય શિવાનંદ મણિશંકર યાજ્ઞિક (હળવદકર)

નગોડ ભારતમાં દરેક પ્રાંત અને પ્રદેશમાં ઊગે છે. તેની ઊંચાઈ લગભગ ૮ થી ૧૦ ફૂટની કે થોડી વધુ હોય છે. તે બગીચાઓમા, વાડીઓમાં, કૂંવાકાંઠે કે નદીનાળાંના કાંઠા પર પણ ઊગેલી જોવા મળે છે. આયુર્વેદમા નગોડનો ઘણો ઉપયોગ બતાવવામાં આવ્યો છે. ઘણા લોકો વાતરોગ તેમ જ બીજા રોગોમા ઘરગથ્થુ ઔષધ તરીકે તેનો ઉપયોગ કરે છે.

નગોડની બે જાતો છે: સફેદ અને કાળી. તેમાં કાળી વધુ ગુણકારી છે. નગોડની તીરખીમાં ત્રણ કે પાંચ પાચ પાંદડાં હોય છે. તેમાંથી અમુક પ્રકારની તીવ્ર અને અણગમતી એવી વાસ આવે છે. તેનું દરેક અંગ ઔષધમાં ઉપયોગી બને છે.

બંને પ્રકારની નગોડ યાદશક્તિ આપનાર, કડવી, તૂરી, તીખી, હલકી, વાળ તથા આંખને હિતકારી, શૂળ, સોજો, આમવાત, કૃમિ, કોઢ, કફ તથા અરુચિ મટાડનાર છે. તેનાં પાન જંતુનાશક વાતરોગ અને કફને મટાડે છે.

ચામડીના રોગો–ગૂમડા–ઘારાં–જખમોમાં નગોડ તેનું શોધન કરી રૂઝ લાવે છે. દીપન પાચન ગુણને લીધે તે આમને મટાડી જઠરાગ્નિ સબળ બનાવી ખોરાકનું પાચન કરે છે. ખાંસી મટાડે છે, કફને સરળતાથી કાઢે છે તથા ફેફસાંના સોજાને મટાડવામાં સહાયક બને છે. માથાના દુખાવામાં નગોડનાં પાન વરાળિયા કરી કપાળ ઉપર બાંધવાથી માથું ઊતરે છે અને પીડા શમે છે. ગ્રામજનતા આજે પણ આ પ્રયોગ કરે છે. નગોડ ગર્ભાશયનો શોથ મટાડનાર, સૂતિકાજન્ય વ્યાધિમાં હિતકર, આર્તવશુદ્ધિકર અને પેશાબની અટકાયતને દૂર કરનાર છે. નગોડનાં પાનનો ઉકાળો ગૂમડાં, ઘા, જખમ ધોવામાં સારા જંતુઘ્ન લોશન જેવું કામ કરે છે તથા એકાંતરા કે એવા અમુક નિયત સમયે આવતા તાવમાં પણ ઉપયોગી છે.

વાતરોગમાં, ખાસ કરીને સંધિવામાં અને સાધામાં આવેલા સોજા ઉપર નગોડ અદ્ભુત કામ કરે છે. કેમ કે તેનામાં વેદનાશામક, વાતહર અને શોથહર ગુણ છે. આ સિવાય કોઈ પણ કારણથી શરીરના કોઈ ભાગમાં થયેલા શોથ–સોજા ઉપર નગોડના ઉપયોગથી લાભ મેળવી શકાય છે.

સંધિવામાં સાંધાઓમાં પીડાકારક સોજા થાય છે. આ વખતે કેટલાકને સાથે તાવ પણ આવે છે. આવી સ્થિતિમાં ધીરજ રાખી, ખાલી ગરમ કરી ઠારેલું પાણી જ પી ચોખ્ખા ઉપવાસ કરી અથવા તદ્દન હળવો ખોરાક લઈને નગોડનાં પાન વાટી ગરમ કરી દુખતા સાધાઓ પર બાંધવાં. ઉપર એરંડાનાં પાન બાંધી પાટો બાંધવો. સાથે દરરોજ જરૂરિયાત મુજબ એરંડિયું તેલ આદુના રસમાં અને મધમાં પીવું. આટલું કરવાથી અચૂક લાભ થાય છે. સાથે સાથે નગોડનો રસ પણ મધ નાખીને પીવો. આધુનિક પેટન્ટ દવાઓ, ટીકડીઓ કે ઈંજેકશનો વાપરતા અગાઉ ઉપર મુજબ નગોડનો ઉપયોગ કરવા જેવો છે. સંધિવામા દર્દીઓને ઉપવાસ કરાવવા સાથે નગોડનો ઉપયોગ કરવો જોઈએ. દર્દી હરીફરી શકે તેવી હાલતમાં હોય તો નગોડનાં પાન, લીંબડો, સરગવો, લીલી ચા, આમાંથી જે સુલભ હોય તેનાં પાન વાટી પાણીમાં ખૂબ ઉકાળી તેનો નાસ પણ લેવડાવવો. નગોડ

Lakme
Satin Glow
LIQUID FOUNDATION
BLUSH

આપની ત્વચાનું સૌંદર્ય પળમાંજ ખીલી ઉઠે છે.

લક્મે સેટિન ગ્લો લિક્વિડ ફાઉન્ડેશનનો ઉપયોગ કરો.

પોતાનો વિશિષ્ટ રંગ ધરાવતું, અત્યંત હળવું આ પાવડર બેઝ આપના ચહેરા ઉપર સેટિનના જેવી સુંવાળાશ ફેલાવે છે તથા ડાઘ ઢાંકે છે, તેની સુક્ષ્મતા આપના ચહેરાને ફૂલપાંખડીની કોમળતાથી છાવરી દે છે.

આપની ત્વચા સાથે સુમેળ ધરાવતા લક્મે ફેસ પાવડરને પૂર્ણ અનુરૂપ રંગનું લિક્વિડ સેટિન ગ્લો હંમેશા મળી શકશે.

લક્મે

સાથે ઉકાળામાં ઉપલસરી (સાર્સાપરીલા) આપવાથી પણ લાભ થાય છે. વાતરોગમા એરંડિયાને ખાસ મહત્ત્વ અપાયું છે.

ગૃધ્રસી–સાયાટિકા એક બહુ જ દુ:ખદાયક વાતરોગ છે. સામાન્ય રીતે તે એક જાંઘ કે એક પગમાં થાય છે છતા બંને બાજુમા પણ કોઈને થયાના દાખલા જોવા મળે છે. એની પીડાથી દર્દી ત્રાહિ ત્રાહિ પોકારી જાય છે.

નગોડનો ઉપચાર કરવાથી હાથીપગું પણ મટે છે. સરકારના આરોગ્ય ખાતા તરફથી આજે હાથીપગું મટાડવા અંગેના સંશોધનો મોટા ખર્ચાઓથી ચાલે છે. તે લોકો નગોડનો પ્રયોગ કરી જુએ તો જરૂર તેની સારી અસર જાણવા મળશે. આવા પ્રયોગો કરવા સાથે પથ્યાપથ્ય ઉપર પણ લક્ષ રાખવુ જરૂરી છે. જનતા દેશી વૈદ્યોના પથ્યાપથ્યથી બહુ ભડકે છે, પરંતુ પથ્યાપથ્ય તે પણ એક પ્રકારનો ઉપચાર જ છે.

ઘણા બાળકોને કોઈ મંદવાડ પછીની આવતી નબળાઈથી કે અન્ય કારણોથી કાનમા રસી આવે છે. કોઈ મોટાને પણ આવે છે. આવી સ્થિતિમા નગોડના તેલથી લાભ મળે છે. નગોડના પાનનો ચોખ્ખો રસ કાઢી તેમા તલનુ અથવા કરંજનુ તેલ પકાવી તેના ટીપાં કાનમા નાખવા. સાથે સાથે ત્રિફળાગૂગળની બબ્બે ત્રણત્રણ ગોળીઓ સવાર–સાંજ ખાવા આપવી. આ રીતે કરવાથી રસી આવતી મટી જાય છે. રસી આવવામા કાનમા વ્રણ કે પાક જેવુ હોય છે એટલે ગૂગળથી લોહીનું શોધન થાય છે અને રુઝાવાની ક્રિયા પણ થાય છે. નગોડના તેલને બદલે લીંબોળીનુ તેલ પણ ચાલી શકે. કાન ધોવા માટે વારંવાર પિચકારીનો ઉપયોગ ન કરવો પણ નગોડનો રસ, લીંબડાનુ પાણી કે એવાં દ્રવ્યોના પ્રવાહીથી ખાસ જરૂર હોય ત્યારે કાન ધોવા. બાકી તો ચોખ્ખું રૂ સળી ઉપર લઈને કાનને વાગી ન જાય તેવી રીતે લૂછી નાખવો. આ પ્રયોગ સૌ કોઈ આપમેળે કરી શકે છે.

કફજન્ય તાવ, શરદી, વરાધ તથા ઇન્ફ્લ્યુએન્ઝાના ઉપદ્રવમા, બાળકોની સગણીમા, ખાંસી, દમ આદિમા નગોડના ચોખ્ખા રસમા મધ નાખીને દિવસમા બેત્રણ વખત આપવુ અને પથ્ય પળાવવુ.

યકૃત–બરોળની વિકૃતિમા, પેટમા વાયુ–ગસ ભરાય તેમા, તોડ કે કળતરમા, બેચેનીમા, પેટના શૂળમા, ગોળો ચડે તેમા નગોડના રસમા અજમો, મરી જેવા દ્રવ્યોનુ ચૂર્ણ નાખીને પીવાથી આરામ થાય છે.

નગોડના સ્વરસમા શુદ્ધ શિલાજિત વાપરવાથી શરીરનું બળ અને કાંતિ વધે છે.

પેટના કૃમિમા નગોડનો ઉકાળો અગર રસ આપવો ઉપયોગી છે. ચોપડીઓમા, કબાટમા કે ટ્રંકમા કપડામા નગોડના પાન રાખવાથી ઊધઈ થતી નથી.

પૂર્વ દિશામા ઊગેલી સફેદ નગોડના મૂળને બાળકના ગળામા બાંધવાથી દાંત નીકળતી વખતે ઉપદ્રવો થતા નથી અને સહેલાઈથી દાંત નીકળે છે. આવા નિર્દોષ પ્રયોગો વૈદ્યસમાજે અને બાળકોના વાલીઓએ કરીને અનુભવો મેળવવા જોઈએ.

જેને ઘરઆંગણે બગીચાની સગવડ હોય તેણે અરડૂસી, નગોડ, તુલસી, ગળો, કુંવાર આવી ઉપયોગી વનસ્પતિઓ ખાસ ઉછેરીને જરૂર પડે તેમને પ્રેમથી આપવી જોઈએ.

★

મુસાફર (કંડક્ટરને). 'ચાલતી બસમાથી ક્યારે ઊતરવું જોઈએ?'
કંડક્ટર 'જ્યારે કોઈ દવાખાનું નજીક હોય ત્યારે.'

*

સ્ત્રીઓને ગણિતમા ખૂબ જ રસ હોય છે. તેઓ પોતાની ઉંમરને બેથી ભાગે છે, પોતાના કપડાની કિંમતને બેથી ગુણે છે, પતિના પગારને ત્રણથી ગુણે છે અને પોતાની ખાસ ખાસ બહેનપણીઓની ઉંમરમા પાંચ વર્ષ ઉમેરી દે છે.

બેન્કમાં નાણાં–એના જેવો બીજો કોઈ આનંદ નથી!

...તેના નાના શેઠનું **ધી બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા લિ.** મા
સેવિંગ્સ બેન્ક ખાતું છે—અને કુટુંબની દરેક વ્યક્તિનું પણ.
—નાનું ગલુડીયું પણ એ માટે માગણી કરતું હોય એમ લાગે છે.
બચત કરવાની ટેવ પાડવી એ ઉત્તમ વિચાર છે.

વિશેષ સગવડો

આપને વર્ષમાં ૧૦૦ સુધી ચેકો મળી શકશે અને ગમે તેટલી રકમ અગાઉથી ખબર આપ્યા વિના ઉપાડી શકશો—અને, આપની બચત ઉપર વાર્ષિક 3% ચક્રવૃધ્ધિ વ્યાજ પણ મળશે.

ધી બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા લિ.
ટી. ડી. કંસારા. જનરલ મેનેજર

BIC.96 GUJ

ગૃહગંગાને તીરે

શ્રેષ્ઠ વાહન

શ્રી વિનોદિની નીલકંઠ

અત્યારે મારા મેજ ઉપર થોડાં ફૂલ પડેલાં છે તે જોઈને મને વિચાર આવે છે કે આ નાનકડાં ફૂલમાં કુદરતે પોતાની બધી જ કળા તથા કસબ જાણે ઠાલવી દીધાં છે રૂપ રંગ અને સુગંધ! તેથી વધુ બીજું શું જોઈએ? બીજી કોઈ પણ ચીજમાં આ ત્રણેનો કુદરતી સુમેળ એકી સામટો જોવામાં આવતો નથી ખરે જ, ફૂલ એ કુદરતની પ્રિયતમ કૃતિ છે, એવું મને તો લાગે છે

તો મનુષ્યોએ પણ ફૂલનું ક્યાં ઓછું મૂલ્યાંકન કર્યું છે! મનુષ્યે તેને કુદરતની શ્રેષ્ઠ કૃતિ ગણી છે, તેથી જ ફૂલ દેવમંદિરમાં ચઢાવાય છે માનવજીવનના બધા શુભ પ્રસંગોએ ફૂલનો ઉપયોગ આવશ્યક જ નહિ, પરંતુ અનિવાર્ય પણ મનાયો છે તેવા સર્વ પ્રસંગોએ જ્યારે સુંદર રંગબેરંગી સુગંધીમય ફૂલથી વાતાવરણ મહેકી ઊઠે છે ત્યારે મનુષ્યોને પણ પ્રસંગ યથાયોગ્ય રીતે ઊજવ્યાનો સંતોષ થાય છે લગ્ન પ્રિયજનની વર્ષગાંઠ કે મિત્રના પરદેશગમન જેવે પ્રસંગે આપણા આશીર્વાદના વાહક તરીકે પુષ્પનો ઉપયોગ કરીએ છીએ અને તે રીતે આપણી શુભાશિષ આપણી પાસેથી લઈને રૂપાળાં સુગંધિત ફૂલ સામી વ્યક્તિને કેવી પ્રસન્નતા અર્પણ કરી શકે છે

માત્ર શુભ અવસરે નહિ પરંતુ જીવનના અતિ ગંભીર અને દુઃખદ પ્રસંગોએ પણ ઘણી વાર ફૂલ જ માનવીનું શ્રેષ્ઠ વાહન બની રહે છે આપણા દેશમાં આ રીતના કુસુમિત સંદેશા મોકલવાનો રિવાજ ઓછા પ્રમાણમાં છે, બાકી બીજા ઘણા દેશોમાં મંદવાડના બિછાના પાસે મૂકવા માટે ફૂલની છડી કે મોટો ગોટો મોકલવાનો રિવાજ પ્રચલિત છે હૉસ્પિતાલોમાં અનેક પ્રકારનાં દાન મોકલાય છે તે રીતે દરદીઓના ખંડને સુવાસિત તથા સુંદર બનાવવા માટે ફૂલના ગુચ્છાનું દાન પશ્ચિમના દેશોમાં બહુ છૂટે હાથે કરવામાં આવે છે

વળી મૃત્યુ પામેલા પ્રિયજનોની કબર ઉપર પણ ફૂલ મૂકીને ગતાત્માના સ્નેહીઓ તેને સંભારે એવો રિવાજ પણ પશ્ચિમના દેશોમાં પ્રવર્તે છે મૃત્યુ પામેલા પ્રિયજનને કયાં ફૂલ પ્રિય હતાં તે યાદ રાખીને તે જ પ્રકારનાં ફૂલ તેની કબર ઉપર ચઢાવીને મિત્રો તથા સગાસંબંધી કૃતાર્થતા અનુભવે છે

આ રીતે, ફૂલ સુખ અને દુઃખ બન્ને પ્રસંગોએ માનવહૃદયની લાગણીઓનું સુશોભિત અને સુગંધીમય વહન કરે છે

વળી કવિઓ પણ પોતાના હૃદયના ભાવ વ્યક્ત કરવા ઉપમાઓનો ઉપયોગ કરે છે, ત્યારે નાજુકતા સૌંદર્ય, સુગંધ, સુકુમારતા, ક્ષણિકત્વ, સુરંગ વગેરેની સરખામણી કરવા વિધવિધ પ્રકારનાં પુષ્પોનું વાહન પસંદ કરે છે

જો આ સૃષ્ટિ ઉપરથી ફૂલ સમૂળગાં અદૃશ્ય થઈ જાય, તો ખરે જ માનવજીવન છે તે કરતાં ઘણું નીરસ શુષ્ક તથા લૂખું બની જાય કવિઓ કલાકારો તથા પ્રકૃતિના રસિયા સ્ત્રી-પુરુષોને તો એવી પુષ્પવિહોણી ધરતી ઉપર જીવવું પણ ન ગમે

નાનકડું સુકુમાર, સુરંગી, સુગંધિત ફૂલ કેવો સરસ પેગામ લઈને ધરતી ઉપર પોતાનું પ્રફુલ્લિત મુખ ઉન્નત કરી રહ્યું હોય છે! તે જાણે કહે છે કે, આયુષ્ય અત્યંત અલ્પ હોવા છતાં પરિમલ ફેલાવી સૃષ્ટિને સુવાસિત બનાવી શકાય છે પોતાના અસ્તિત્વથી સૌ કોઈને પ્રસન્નતા અર્પણ કરી, અતિશય ત્વરાથી જીવનલીલા સંકેલી લેવાય તેથી રૂડું શું?

×

રેક્સ

જેલી

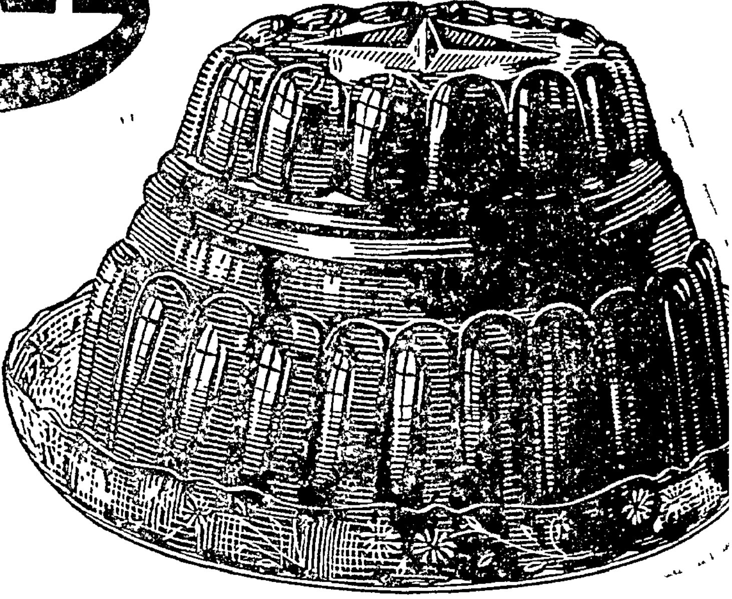

દેખાવમાં સરસ...
સ્વાદમાં સરસ...સર્વ રીતે સરસ!

જુઓ, આ સ્વાદિષ્ટ અને ફળની મહેકભર્યો ડેસર્ટ, જે સરળતાથી બનાવી શકાય છે. તમે માત્ર રેક્સના જેલી ક્રિસ્ટલોને ગરમ પાણીમાં ઓગાળો. ત્યાર બાદ, મિશ્રણ એક પાઇન્ટ (૨૦ ઔંસ) જેટલું થાય તે પ્રમાણમાં ઠંડું પાણી ઉમેરો. તેને બીબાંમાં રેડો અને જેલીને બરફ ઉપર ઠરવા દો.

આ હળવી, પોષક અને કુટુંબમાં સર્વેને પ્રિય વાનગી અશક્ત માણસો માટે પણ ગુણકારી છે.

રેક્સ જેલી ક્રિસ્ટલો ૬ પ્રકારની મહેકમાં આવે છે; રાસ્પબેરી, સ્ટ્રૉબેરી, લેમન, પાઇનએપલ, ઑરેન્જ અને ચેરી.

REX
JELLY CRYSTALS
Raspberry

કોર્ન પ્રોડક્ટસ કું (ઇન્ડિયા) પ્રાઇવેટ લિમિટેડ., મુંબઈ-૧

શ્રદ્ધા એ જ સંજીવની ....

શ્રી મગનભાઈ જ. દેસા

દેવશંકર એક કુશળ શિલ્પકાર હતો. એની બનાવેલી મૂર્તિઓ જીવંત હોય એવો ભાસ થતો. અંગેઅંગના વળાંક, મુખના ભાવ, હાથના મરોડ અને શરીરના સ્નાયુએ સ્નાયુમાં જાણે પ્રાણ પૂર્યા હોય એવી એ મૂર્તિઓ લાગતી. પણ દેવશંકર ધૂની હતો. એ માત્ર દેવદેવીઓની મૂર્તિઓ જ ઘડતો અને એનું વેચાણ કરતાં એના જીવને રંજ થતો. છતાં જીવનને ટકાવવા માટે અને પેટને રોજપૂરતું મુઠ્ઠીભર અન્ન મળી રહે એ માટે કોઈ કોઈ વાર એને સાટું કરવું પડતું. મૂર્તિના બદલામાં પંદર પચીસ દિવસ ચાલે એટલું સીધું એ મેળવી લેતો.

એકલવાયો જીવ, કુટુંબમાં કોઈ મળે નહીં અને મસ્ત તબિયત એટલે મનમાં લહેર ઊપડે ત્યારે જ મૂર્તિ ઘડવા બેસે. કોઈ વખત મહિનાઓ સુધી એકેય પ્રતિમા ન ઘડાય; છતાં ભગવાન ઉપર એને અખૂટ શ્રદ્ધા હતી કે જેણે જન્મ આપ્યો છે એ કદી ભૂખ્યે પેટે નહીં સુવાડે. પરંતુ ભગવાને પણ જાણે કસોટી કરવા ધારી હોય તેમ એની મૂર્તિઓ વેચાતી નહીં. એક ઘરના ઓટલા પર એ મૂર્તિઓ ગોઠવતો, કોઈ ભગવાનનો ભક્ત આવે એની રાહ જોતો; પરંતુ મૂર્તિઓ સામે નજર નાખ્યા વિના લોકો ચાલતા થતા—સમુદ્રના તરંગો કોઈનીયે પરવા કર્યા વિના વધ્યે જાય તેવી જ રીતે.

ભગવાન પર શ્રદ્ધા રાખનાર દેવશંકર રાતે ભૂખ્યે પેટે સૂવા લાગ્યો. બીજા દિવસનો કૂકડો બોલે કે એની હાટડી સજાવી એ ઓટલે બેઠો હોય...પરંતુ કોઈ મૂર્તિપૂજક મળતો નહીં. ઓટલા પરથી પોતાનું બિસાતું ઉપાડી એણે એક મંદિરના ચોકમાં પ્રતિમાઓનું પ્રદર્શન ગોઠવ્યું તો લોકો દર્શન કરી ચાલતા થતા, પણ કોઈએ મૂર્તિ ખરીદવાની ઇંતેજારી ન દાખવી. લોકો ગરીબગુરબાંઓ સામે પૈસા ફેંકતાં તે દેવશંકર જોઈ રહેતો, પરંતુ પોતે તો શિલ્પકાર! એનાથી ભિક્ષુકોની હારમાં કેમ બેસાય?

એક સાંજે પોતાનું પ્રદર્શન સમેટી એણે ઘર તરફ ચાલવા માંડ્યું. શૂન્યમનસ્ક થઈ, ખભા પર ઝોળી નાખી એકલોઅટૂલો એ ચાલ્યો જતો હતો ત્યાં એક આલીશાન મકાનનો ઊંચો ઝરૂખો દેખાયો. એ ઝરૂખામાં કોઈ ગર્ભશ્રીમંત યુવાન ધૂમ્રપાન કરતો ઊભો હતો. દેવશંકરના અંતરે અવાજ કર્યો: 'ધુમાડાના ગોટાઓ ઉડાડતો આ જુવાન રોજના કેટલા પૈસા વેડફી રહ્યો હશે! માત્ર પોતાના મનની મોજ ખાતર! શું એ મને મદદ ન કરી શકે?'

બંગલાના દ્વાર પાસે દેવશંકર આવી ઊભો રહ્યો, પણ અંદર જતાં દરવાને એને રોક્યો. અંદર જવા દેવા એણે દરવાનને વિનંતિ કરી, પણ દરવાને કંઈ મચક ન આપી. દેવશંકરની વિનંતિના જવાબમાં મોટા ઘરના દરવાને કહ્યું:

'તારા જેવા રખડુ તો સત્તરસો આવી ચડે છે અને પછી બંગલામાંથી હાથ મારી ચાલ્યા જાય છે.'

'પણ ભાઈ, હું હાથ મારવા નહીં પણ મારા હાથની કારીગરી દેખાડવા આવ્યો છું.'

'હવે જાય છે કે નહીં? નહીં તો મારો હાથ દેખાડું!' દરવાને પોતાની શક્તિનું પ્રદર્શન કરાવ્યું. વાતાવરણે કંઈ ઉગ્ર સ્વરૂપ પકડ્યું અને ઊંચે સાદે બોલાતા દરવાનના શબ્દો યુવાનના કાને અથડાયા એટલે ઝરૂખામાંથી જ નીચે નજર કરતાં એણે કહ્યું:

'મંગલસિંહ! કોણ છે?'

'પૂતળાં વેચનાર કોઈ ફેરિયો છે, સાહેબ!'

'ઉપર આવવા દે.'

હુકમ્ મળી ગયો કે વિજયનો એક ઇશારો દરવાન તરફ કરી દેવશંકર હર્ષ પામતો,

વાંદરાછાપ
રજીસ્ટર્ડ
REGD.
કાળો
ટૂથપાવડર
REGD
નોગી એન્ડ કંપની મુંબઈ ૪

એજન્ટ: પ્રકાશ ટ્રેડીંગ કંપની, ખાડિયા, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ

ભરૂચથી ઉપડશે ચારધામ યાત્રા તા. ૩૦-૯-૬૨ આસો સુદ બીજ નૂતન ભારત દર્શન કિસાન સ્પે. ટ્રેન

હરદ્વાર, જગન્નાથપુરી, રામેશ્વર, દ્વારકા, કન્યાકુમારી, આગ્રા, દિલ્હી, કલકત્તા, મદ્રાસ, બેંગલોર, મૈસુર, મુંબઈ, અંબાજી, ભાખરા-નાંગલ ડેમ ઉપરાંત અનેક શહેરો, તીર્થસ્થળોનો દોઢ માસનો પ્રવાસ, ચહા-નાસ્તો, ભોજન, વાહન તથા રાત્રે સુવા-બેસવાની ટ્રેનમાં સંપૂર્ણ સગવડ.

પ્રવાસની વિગત માટે રૂબરૂ મળો યા લખો: **શ્રી વસંત પ્રવાસી** પોસ્ટ બોક્સ ૬૪, વડોદરા તાર: વસંત ફોન: ૩૧૯૫

પૂજાભાઈ નાથાભાઈ પટેલ ઉપપ્રમુખ: સમની સંત્રાલ વિભાગ કેળવણી મંડળ ભરૂચ
હેડ માસ્તર: પ્રોગ્રેસીવ હાઈસ્કૂલ

SAPAT LOTION

દરાજ, ખસ, ખરજવા માટે
સાપટ
લોશન તથા મલમ
૫૦ વર્ષનો અનુભવસિદ્ધ પ્રયોગ
★ સર્વત્ર મળશે. ★

SAPAT MALAM
SAPAT & CO.

સાપટ એન્ડ કંપની
મુંબઈ-૨

મખમલના ગાલીચા બિછાવેલ દાદર ચડવા લાગ્યો. દુનિયામાંથી હજી માનવતા પરવારી નથી એમ એને લાગ્યું. એ ઉપર પહોંચ્યો, અને સભ્યતાના શિષ્ટાચારરૂપે બંને હાથ જોડી નમસ્તે કરવા જાય છે ત્યાં યુવાન તરત જ બોલી ઊઠ્યો:

'બતાવ, શું લાવ્યો છે?'

જમીન પર બેસી દેવશંકરે પોતાની માલમિલકત ખુલ્લી કરી. બધી જ દેવદેવીઓની પ્રતિમાઓ—બંસીનો બજવૈયો કૃષ્ણ કનૈયો, વ્રજવિહારિણી રાધિકા, કૈલાસવાસી ભગવાન શંકર, વીણાધારિણી સરસ્વતી, રાજિવલોચન શ્રીરામ, પવનપુત્ર હનુમાન વગેરે...

'આ ઉપરાંત બીજું શું લાવ્યો છે?'

'આપ કયા દેવના ભક્ત છો?'

'હું કોઈ દેવનો ભક્ત નથી.'

'તો દેવીભક્ત છો?'

'દેવદેવીની વાતો જવા દે. સ્નાન કરતી કો સુંદરી, રૂપરાણી વિનસ કે એવાં કોઈ પૂતળાં છે તારી પાસે?' યુવાન શ્રીમંત નબીરાએ પોતાનું માનસદર્શન કરાવ્યું.

'જી ના. હું એવી મૂર્તિઓ બનાવતો નથી. કૃપા કરી આમાંથી આપ કોઈ પસંદ કરશો તો...'

'મને કોઈ પસંદ નથી.'

'કેટલાયે દિવસથી મારે અન્ન અને મુખને વેર થયું છે. એકાદ પણ લેશો તો આભારી થઈશ. અને ભગવાન આપનું...'

પણ યુવાને દેવશંકરના બોલવા પર લક્ષ ન આપતાં એને વચ્ચેથી જ અટકાવી કહ્યું:

'આ લે. મારે મૂર્તિયે ન જોઈએ અને ભગવાન પણ ન જોઈએ. મદદ, તરીકે તને આપું છું, તું ભૂખ્યો છે એ માટે.'

યુવાને પોતાના ખિસ્સામાં હાથ નાખ્યો અને બે રૂપિયા કાઢી દેવશંકર સામે ધર્યા.

'રહેવા દો શ્રીમાન!' કંઈક ઉગ્ર સ્વરે દેવશંકરે કહ્યું, 'હું ભીખ નથી ચાહતો.'

'મંગલસિંહ! આને બહાર લઈ જાઓ.' અને એ શબ્દો સાથે ત્યાં ઊભા ન રહેતાં એ પોતાના ખંડમાં ચાલ્યો ગયો. એની ચાલમાંયે રોષ વરતાતો હતો.

દેવશંકર પોતાની માયામૂડી સમેટી રસ્તે પડ્યો. ફૂટપાથ પર એનાં પગલાં પડતાં જાય છે અને મન આજના યુવાનની કલાપ્રિયતાના પ્રકાર પર વિહરે છે. ઈશ્વર ઉપરથી લોકોની શ્રદ્ધા ઊઠતી જાય છે, એમ એને સ્પષ્ટપણે સમજાવા લાગ્યું. શ્રદ્ધાના અભાવે જીવન ઉચ્છૃંખલતાથી કલુષિત બનતું લાગ્યું.

એ થાકયો હતો. પોષણના અભાવે શક્તિ પણ ક્ષીણ થઈ હતી. ગલીના નાકા ઉપર વળતાં એક મોટું વટવૃક્ષ નજરે પડ્યું. એની શીળી છાયામાં દેવશંકર બેઠો, કપાળેથી પરસેવો લૂછ્યો અને પોતાનું ભાવિ જીવન કેવું જશે એના વિચારવમળમાં ચકરાવે ચડ્યો; ત્યાં તો રસ્તેથી પસાર થતા કોઈ રાહદારીએ ઝાડ નીચે પૈસો ફેંકયો. એક સ્ત્રીએ આવી નમન કર્યું અને ચારઆની નાખી. દેવશંકરે એ તરફ જોયું તો ઝાડ નીચે સિંદૂર અને તેલથી લીંપેલો એક પથરો કોઈએ ગોઠવીને મૂકયો હતો. એના પર આકડાના ફૂલની માળા પહેરાવી હતી. અને પાસે જ તેલનું કોડિયું પડ્યું હતું. દેવશંકર સમજી ગયો કે હનુમાનજીની મૂર્તિ કલ્પી ભાવુક જન ભેટ ધરતા હતા. એ ઝાડથી થોડે દૂર ધૂળમાં બેઠો બેઠો એક અલમસ્ત બાવો ચલમ પીતો હતો. એણે દેવશંકરને પોતા તરફ દૃષ્ટિ ફેરવતો દીઠો એટલે ચલમનો એક દમ ભરવા આમંત્રણ આપ્યું પણ દેવશંકરે ના પાડી. એની વિચારમાળા આગળ વધી. લોકો હજુ પણ દેવદેવીઓ પ્રત્યે શ્રદ્ધા ધરાવે છે એની દેવશંકરને ખાતરી થઈ. એ ભાવનામાં, એ ભક્તિમાં દૈવી શક્તિ રહેલી છે. એને કામે લગાડી હોય તો? મનમાં કંઈક નિશ્ચય કરી એ ઊઠ્યો.

દેવશંકરે એક ખંડિત, જર્જરિત મકાન શોધી કાઢ્યું. કોઈ અંદર વસતું નહીં. સિવાય

કે એક કૂતરી પોતાનાં નાનાં નાનાં ગલૂડિયાં સાથે ત્યાં ફરતી હતી. રસ્તા પર પડતી એ મકાનની ભીંતમાં એક ગોખલો હતો. દેવશંકરે એ ગોખલામાંની જગ્યાને સાફ કરી, જાળાં-ઝાંખરાં દૂર કર્યાં અને મુરલીમનોહરની ત્રિભંગી મૂર્તિ તેમાં સ્થાપી અને પોતે મકાનના ઓટલા પર જઈ બેઠો. કામકાજ ઉપરથી પરવારી લોકો ઘર તરફ જઈ રહ્યા હતા. તેમના મુખ ઉપર થાક વરતાતો હતો, ગતિ મંદ હતી છતાં ઘેર પહોંચવાની, કુટુંબીજનોને મળવાની ઉત્કંઠા તો હતી જ. તે દિવસે કોઈનુંય મૂર્તિ પ્રત્યે ધ્યાન દોરાયું નહીં; કારણ કે આજ પૂર્વે કોઈ દિવસ એ મૂર્તિ ત્યાં હતી નહીં. અંધારાના ઓળા લાંબા પથરાવા લાગ્યા અને માર્ગ નિર્જન થવા લાગ્યો. દેવશંકરે મૂર્તિને ઝોળીમાં પધરાવી અને પોતાના નિવાસસ્થાન તરફ એણે પગલાં માંડ્યાં. એ પ્રત્યેક પગલે એની માન્યતા દૃઢ થવા લાગી કે શ્રદ્ધાને લીધે જ મનુષ્યનું જીવન ટકી રહ્યું છે.

બીજે દિવસે સુવર્ણરંગી ઉષા અવનિ પર ઊતરી એ પૂર્વે દેવશંકર જાગી ગયો. સ્નાન કરી પરવારીને મુરલીમનોહરની પેલી મૂર્તિ લીધી અને એ જ જર્જરિત મકાન પાસે આવ્યો. આજે એ પોતાની સાથે એક કોડિયું પણ લાવ્યો હતો. એમાં તેલ પૂરી વાટ કરી એણે દીવો કર્યો. હજી પ્રકાશ ઊઘડ્યો નહોતો એટલે એ દીવાના અજવાળામાં મૂર્તિની મનોહર આકૃતિ વિશેષ દેદીપ્યમાન ભાસતી. એને લીધે કામ પર જતાં નરનારીઓનું લક્ષ ત્યાં ખેંચાવા લાગ્યું. શી ભવ્યતા, કેવી સૌમ્ય મુખાકૃતિ, કેવું લલિતત્રિભંગી સ્વરૂપ! એ જોતાં જ ભક્તિભાવે લોકોનું મસ્તક નમી પડતું.

દિવસ પૂરો થવા આવ્યો ત્યારે મૂર્તિ પાસે કેટલેક રૂપિયાનું પરચૂરણ, એકાદ શ્રીફળ, પેંડાનું પડીકું, કેટલાંક ફળફૂલ વગેરે પડ્યાં હતાં. આ બધું જ શ્રદ્ધાનું પરિણામ! અને એ શ્રદ્ધા દ્વારા જ લોકોમાં રહેલી એમના અંતરમાં વસેલી સુષુપ્ત ચેતનાને એ જાગ્રત કરવા ઇચ્છતો હતો. રાત પડતાં બધા જ પૈસા એણે સાચવી સંભાળી મૂક્યા, પોતાના નિર્વાહ માટે એ પૈસા એણે ઉપયોગમાં ન લીધા. શરીરને ટકાવી રાખવા પ્રસાદરૂપે જે ધરવામાં આવ્યું તેમાંથી થોડુંક લીધું અને બાકીનું ગરીબોને વહેંચી દીધું.

બીજે દિવસે પણ એ ક્રમ ચાલુ રહ્યો અને જેમ જેમ દિવસો વીતવા લાગ્યા તેમ તેમ મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠા વધવા લાગી. દેવશંકરના અંતરે કહ્યું:

'અરે, વાહ રે પ્રભુ! પ્રતિષ્ઠા મેળવવા તારે પણ તપ કરવું પડે છે!'

દેવશંકરે હવે દાઢી વધારવા માંડી હતી. માથે કાળા ભમ્મર વાળનાં જુલફાં ઝૂલતાં હતાં. ધોતિયાનો કછોટો વાળી એના ઉપર ભગવા રંગનો ઝભ્ભો પહેર્યો હતો. જોતાં જ ગમી જાય એવું એનું દેહસૌષ્ઠવ હતું.

એક દિવસ એક મોટી મોટર એ ખંડેર પાસે આવીને ઊભી રહી. અંદરથી એક મોટા ઘરની નારી ઊતરી, મૂર્તિને ભક્તિભાવે નમન કરી એક રૂપિયો ધર્યો ને દેવશંકર તરફ વળી પૂછ્યું:

'મહારાજ, શું નામ તમારું?'

'દેવ.' દેવશંકરે ટૂંકમાં જ પતાવ્યું પરંતુ નામમાં પણ કેવો ચમત્કાર હોય છે 'દેવ' એ શબ્દ સાંભળતાં જ પેલી સ્ત્રીને દેવશંકર પ્રત્યે માન ઊપજ્યું.

'આવતી કાલે એકાદશી છે, દેવ મહારાજ! મારે ત્યાં જમવા પધારજો. હું ગાડી મોકલીશ.'

કૃતજ્ઞ ભાવે દેવશંકરે એ સ્ત્રી તરફ જોયું. જવું કે ન જવું એ દ્વિધામાં એ પડ્યો એટલે સ્ત્રીએ ફરી કહ્યું:

'મારી પુત્રવધૂ પ્રસવપીડા ભોગવી રહી છે. સમય ભરાઈ ચૂક્યો છતાં બાળક અવતરતું નથી. આપના જેવા દેવપુરુષોના આશી-

વાંદની જરૂર છે.'

દેવશંકરે પ્રભુનું ચરણામૃત આપી કહ્યું:

'લો, આ પ્રભુનું ચરણામૃત તમારી પુત્રવધૂને પાઈ દેજો; પણ એને કહેજો કે પીતી વખતે અંતઃકરણપૂર્વક એ માત્ર એટલું જ ઉચ્ચારે, કે હે સર્વશક્તિમાન! મને તારામાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે.'

સ્ત્રીએ સાચવીને ચરણામૃતનું પાત્ર લીધું ને મોટરમાં બેસતી વખતે દેવશંકરને કહ્યું:

'આવતી કાલે આ સમયે ગાડી તમને તેડવા આવશે. જરૂર પધારજો.'

મોટર-ડ્રાઇવર ગાડીનું બારણું ખુલ્લું રાખીને જ ઊભો હતો. શેઠાણી અંદર બેઠી કે એણે બારણું બંધ કરી, પોતાની જગ્યા લીધી અને મોટર ચાલુ કરી. ધીમેથી મોટર ચાલવા લાગી ત્યારે પેલી સ્ત્રીએ દેવશંકરને હાથ જોડ્યા. જોતજોતામા પવનવેગે જતી મોટર અદશ્ય થઈ ગઈ.

બીજે દિવસે દેવશંકર એ સ્ત્રીને ઘેર ગયો ત્યારે એને સમાચાર મળ્યા કે એની પુત્રવધૂએ પુત્રરત્નને જન્મ આપ્યો હોઈ ઘરમા ઉત્સવનું વાતાવરણ છવાયેલું હતુ. સગાસંબંધી, પાડોશી એકત્ર મળ્યાં હતા અને એક જ વાત ચર્ચાતી હતી: 'દેવપુરુષના આશીર્વાદ ફળ્યા.' અને દેવશંકરનું આગમન થતા બધાં એને વંદન કરવા લાગ્યાં.

થોડા દિવસોમાં તો દેવશંકરની ખ્યાતિ ખૂબ વધી ગઈ. લોકો એને ચમત્કારિક વ્યક્તિ તરીકે પિછાણવા લાગ્યા, ને પોતાના આધિ, વ્યાધિ, ઉપાધિ એ ત્રિતાપનું બયાન એની પાસે કરવા લાગ્યા. બધાને મુરલીમનોહર કનૈયાનું ચરણામૃત આપતાં એ એટલું જ કહેતો:

'આ ચરણામૃતનું પાન કરતાં એટલું જ કહેજો, હે સર્વશક્તિમાન! મને તારામાં સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા છે.'

જેને સારું થઈ જતું તેઓ બીજાંઓને વાત પહોંચાડતા અને હવે દેવમહારાજના દર્શન માટે લોકોની ભીડ થવા લાગી. ત્યારે સાંજને સમયે દેવશંકર તેમને શ્રદ્ધાનો મહિમા સમજાવતો: 'શ્રદ્ધા એ તો સંજીવની છે. એ ચેતના તમારામાં સુષુપ્તપણે રહેલી છે. હૃદયના કોડિયામા ભક્તિની વાટ કરી શ્રદ્ધાનો દીવો પેટાવવવાની જ જરૂર છે અને એ સંજીવની રગેરગમાં અમૃત રેલાવશે. સંજીવની એ તો મહાશક્તિ!' મંત્રમુગ્ધ બની લોકો આ રહસ્યને સાભળતા. ને દેવમહારાજે એક નવો મંત્ર આપ્યો એમ જ તેઓ માનતા.

જે જર્જરિત મકાન હતું એ સ્થાને હવે મંદિર બંધાઈ ચૂક્યું હતું અને એમા મુરલીમનોહરની ત્રિભંગી મૂર્તિની પ્રાણપ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી હતી.

ઘણી વાર દેવશંકર વિચારે ચડતો ત્યારે એને પણ આશ્ચર્ય થતું કે આ બધું કેમ બન્યું? એનું અંતર જવાબ દેતું: 'માત્ર શ્રદ્ધાની શક્તિ. બીજું કાંઈજ નહીં. અને ખરેખર શ્રદ્ધા વિના જગતમા મનુષ્ય જીવી જ ન શકે. તેથી જ મૂર્તિપૂજાનું અસ્તિત્વ ટકી રહ્યું છે. એ જ એનું રહસ્ય છે.'

હવે દેવશંકરની ખ્યાતિ ચોમેર પ્રસરવા લાગી. પરંતુ ભગવાનને નામે મળતી પ્રતિષ્ઠા જોઈ, પ્રશસ્તિ સાભળી એનું હૃદય ડંખવા લાગતું. એટલે એ કોઈને ત્યાં જતો નહીં. માત્ર મુરલીમનોહરની સેવામા જ નિમગ્ન રહેતો. જે કંઈ ભેટ રકમો મળતી તે ગરીબો અને ધર્માદા સંસ્થાને આપી દેતો. એનું પરિણામ એ આવ્યું કે એની આવી નિઃસ્વાર્થ સેવા જોઈ લોકો વધુ ને વધુ પ્રમાણમાં એના તરફ આકર્ષાવા લાગ્યાં.

અને એક દિવસ પેલી મોટરવાળી સ્ત્રી ફરી એની પાસે આવી અને કહ્યું:

'દેવમહારાજ! શહેરના એક પ્રતિષ્ઠિત સજ્જન રામદાસ શેઠનો એકનો એક પુત્ર ઘણો જ બીમાર છે. ડૉક્ટરો પણ એના રોગનુ નિદાન કે ચિકિત્સા કરી શકતા નથી. હવે તો તમારા આશીર્વાદથી જ બચી શકે.'

આધુનિક મહિલાઓ

સાબુ અથવા ઘરગથ્થુ વસ્તુઓથી વાળ ધોતી નથી. સાબુથી વાળ ઝાંખા પડી જાય છે અને ઘરગથ્થુ બનાવટોમાં જે રજકણો હોય છે તે સહેલાઇથી ધોઈ શકાતા નથી.

ટાટાનો શેમ્પુ વાપરો

કારણ કે એનાથી વાળ સ્વચ્છ સુંદર અને સુગંધિત બને છે. એનું વિપુલ ફીણ મેલ દૂર કરી વાળને મુલાયમ અને ચમકદાર બનાવે છે. એની અનોખી મહક ફરી પાછા વાળ ધૂઓ ત્યાં સુધી ટકી રહે છે.

વધારે સ્વચ્છ, મુલાયમ, ચમકદાર અને સુગંધિત વાળ માટે

ટાટાનો શેમ્પુ વાપરો

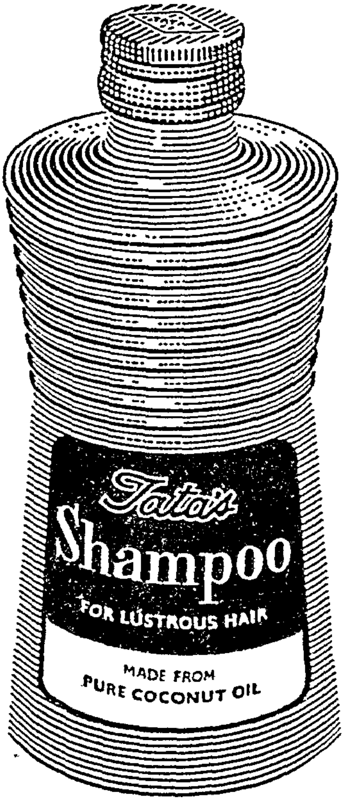
Tata's
Shampoo
FOR LUSTROUS HAIR
MADE FROM
PURE COCONUT OIL

'ના મા!' દેવશંકરે કહ્યું, 'આશીર્વાદ તો પ્રભુનો હોય. એ પરમ દયાળુની પ્રાર્થના કરવા કહો. મેં તો કોઈને ત્યાં પણ જવાનું બંધ કર્યું છે.'

'પરમ દયાળુ તમારમાં વસે છે, દેવમહારાજ! તમારી ચરણરજ પડશે તો...'

'મને ન શરમાવો, મા! એ પરમ દયાળુ તો બધાના હૃદયમાં વસે છે. શ્રદ્ધા અને ભક્તિ દ્વારા એને ઓળખો.'

પણ દેવશંકરની કોઈ દલીલ કામ ન આવી. છેવટે પ્રભુનું ચરણામૃત આપી દેવશંકરે કહ્યું :

'લો મા! આ ચરણામૃત એ બીમારને પાઈ દેજો. અને મારો મંત્ર તો તમને યાદ છે. એને કહેજો કે પ્રભુમાં અખંડ શ્રદ્ધા રાખી, એની પોતાની શક્તિમાં વિશ્વાસ રાખી, આ ચરણામૃત લે. શ્રદ્ધા હશે તો જરૂર સારું થઈ જશે.'

ચરણામૃત લઈ સ્ત્રી ચાલી ગઈ. પછી તો રોજ ચરણામૃત લેવા રામદાસ શેઠની ગાડી આવતી. કોઈક વખત શેઠ પોતે પણ આવતા. દેવશંકરને સાથે આવવા વીનવતા, પણ દેવશંકર જતો નહીં. શેઠના પુત્રને સારું થવા માંડ્યું હતું એ હકીકત હતી.

મહિના પછી રામદાસ શેઠ મંદિરે આવ્યા અને દેવશંકરને કહ્યું કે પુત્રને સંપૂર્ણ આરામ થઈ ગયો છે ને આવતી કાલે એ પુત્ર પ્રભુદર્શન માટે આવશે.

બીજે દિવસે મંદિરમાં ભીડ જામી છે. રામદાસ શેઠના પુત્રને જીવલેણ માંદગીમાંથી સંપૂર્ણ આરોગ્ય મળ્યું ને એ પ્રભુદર્શન માટે તથા દેવમહારાજના આશીર્વાદ લેવા માટે મંદિરે આવશે એ સમાચાર વિદ્યુતવેગે સર્વત્ર ફરી વળ્યા હતા. રામદાસ શેઠે મંદિરને પણ શણગાર્યું હતું.

બરાબર નવ વાગ્યે રામદાસ શેઠની મોટર આવીને મંદિર બહાર ઊભી રહી. શેઠ અને એમનો યુવાન પુત્ર મોટરમાંથી ઊતર્યા અને લોકોના નમસ્કાર ઝીલતા મંદિરનાં પગથિયાં ચડવા લાગ્યા. દેવશંકર તો મંદિરના ગર્ભાગારમાં જ હતો. મંદિરમાં આવતાં એ યુવાન પુત્રે મુરલીમનોહરને વંદન કર્યાં. ઘંટનાદ વાગ્યા, ને દેવશંકરે પ્રભુની આરતી ઉતારી. આરતી પૂરી થતાં એ આરતીનું નમન જેવું એણે પેલા શ્રીમંતપુત્રને આપ્યું તેવી બન્નેની આંખો મળી. દેવશંકરની આંખો જોતાં શ્રીમંતપુત્રને એ આંખો પરિચિત લાગી. વર્ષો પૂર્વેનો ભૂતકાળ ખડો થયો. દેવશંકરે હસતાં હસતાં ધીમેથી શ્રીમંતપુત્રને કહ્યું :

'હું માત્ર દેવદેવીની પ્રતિમાઓ જ બનાવું છું.' શ્રીમંતપુત્રના માનસપટ પર એ પ્રસંગ ખડો થયો. એક ગરીબ યુવક મૂર્તિઓ વેચવા એને ત્યાં આવ્યો હતો અને એણે દરવાન મંગલસિંહને કહ્યું હતું, 'આને બહાર લઈ જાઓ.' અને આજે પોતે જ દેવશંકર પાસે આશીર્વાદ યાચવા આવ્યો હતો. એનું અંતર દ્રવી ઊઠ્યું અને તરત જ એણે દેવશંકરના પગોમાં સાષ્ટાંગ દંડવત્ પ્રણામ કર્યા. દેવશંકરે શ્રીમંતપુત્રને એટલું જ કહ્યું :

'ભાઈ, તારી આત્મશક્તિ વડે જ તું સાજો થયો છે.'

ભક્તજનો આ શબ્દો પાછળનું રહસ્ય સમજી શક્યા નહીં, પરંતુ એમને ખાતરી થઈ ગઈ કે દેવમહારાજ એ ખરેખર દેવપુરુષ જ છે.

સમય થતાં સૌ વીખરાયા.

ગર્ભાગારમાં મુરલીમનોહરની ત્રિભંગી મૂર્તિ હસતી હસતી ઊભી હતી. દેવશંકરને એનો ત્યાગ કરતાં રંજ નહોતો. એને સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી કે પ્રભુને બીજો પૂજારી મળી રહેશે.

એ પછીના દિવસે લોકોએ જોયું તો મંદિરનાં દ્વાર ઉઘાડાં પડ્યાં છે. દેવશંકર ક્યાંય નહોતા. લોકોએ મન વાળ્યું: 'એ તો દેવપુરુષ! એને કાળ અને સમયનાં બંધન ન હોય.' મંદિરના ગર્ભદ્વારની બહાર એક તખ્તી મૂકેલી હતી :

'શ્રદ્ધા એ જ સંજીવની છે.'

મૂલ્યવાન માલમતાનું અમૂલ્ય રક્ષણ

કિંમતી ઝવેરાત અને મહત્ત્વના દસ્તાવેજો સાચવવા માટે આપનું ઘર કદાચ સર્વ રીતે સલામતી ભર્યું ન ગણાય. આપની એ મૂલ્યવાન ચીજોને ચોરી, આગ કે ઈતર દુર્ઘટનાઓથી ગુમાવવાનું જોખમ શા માટે ખેડવું?

સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિઆની સ્થાનિક મુખ્ય કચેરી તેમજ શાખાઓ આપની અંગત માલમિલ્કતના રક્ષણ માટે માફક દરથી સગવડ આપે છે.

વધુમાં સ્થાનિક મૂખ્ય કચેરીઓ અને સંખ્યાબંધ મહત્ત્વની શાખાઓમાં જુદા જુદા માપનાં ખાનાઓ (Lockers) ભાડેથી મેળવી શકાય છે. સ્ટેટ બેંકમાં આપની મૂલ્યવાન માલમતા મૂકવાથી આપ તેની સલામતીની ચિંતામાંથી મુક્ત થઈ શકો છો.

વધુ માહિતી માટે અમારી નજદીકની શાખાના એજન્ટનો સંપર્ક સાધો.

સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિઆ

ભારતની અગ્રગણ્ય બેંક

SISTA'S-SB-29 GU

તંદુરસ્તી માટે આરોગ્યતા અનિવાર્ય છે.

આપની તંદુરસ્તી જાળવવા માટે 'ટાયફૂન' ફ્લશિંગ ટાંકી જ આપના મકાનમાં વાપરો.

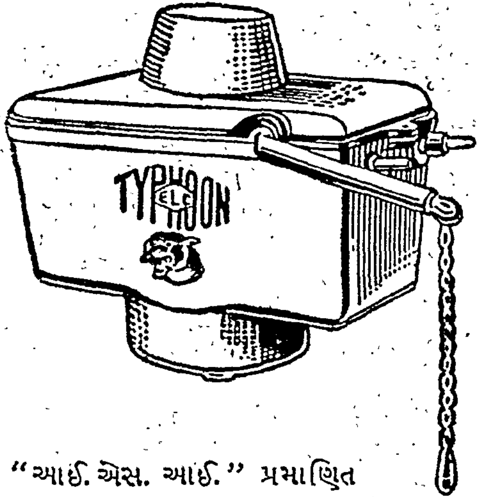

"આઈ. એસ. આઈ." પ્રમાણિત

આપની ટાંકીની જરૂરિયાત
માટે મળો યા લખો:

સ્ટોકીસ્ટ્સો :

મેસર્સ ગુજરાત ટ્યુબ એન્ડ સેનીટરી સ્ટોર્સ
ખાડિયા, ચાર રસ્તા, અમદાવાદ

મેસર્સ ઝીણાભાઈ હરકીશનદાસ
લોખંડવાલા'
લીમડા ચોક, સુરત

પાડોશીનો દીકરો ....

શ્રી સુહાસ ઓઝા

મારો નિમિષ આવ્યો ત્યારે મારાં બન્ને ઘરનાં સગાંસ્નેહીઓ આનંદથી જાણે ગાંડાં બની ઊઠ્યાં. પિયરમાં હું સૌથી નાની, ને સાસરે એકની એક વહુ. મોટાભાઈ–મારા જેઠ–ત્યારે પરણ્યા નહોતા. એટલે નિમિષ બધાની આંખનું રતન બની ગયો હતો. વૃદ્ધ નાનીમા, જે કદીય ઘર બહાર મોટર વગર પગ નહોતાં મૂકતાં તે હવે તો દિવસમાં બે વાર ઘેર આવતાં ને નિમિષને ખોળે લઈ બેસતાં.

વાસ્તવમાં બે મહિનાનો નિમિષ મઝાનો અગિયાર પાઉંડનું ભૂલકું હતો.

સાસરે સાસુનો પણ 'એકનો એક', એટલે એને લઈ જઉં એટલે તરત આખું ઘર એને વીંટળાઈ વળે. એ મુઠ્ઠી વાળે તો જાણે મહા આશ્ચર્યજનક બીના બની હોય એમ વિસ્મયમુગ્ધ બની આનંદ દેખાડે.

આઠ મહિનાનો થતાં એના તોફાનથી ત્રાસી કોઈ વાર હું એના રતૂમડા ગાલે ચૂંટલો ભરી દેતી, તો એ બનાવ જાણે કંઈ મોટો હોય એમ મારા પાત એ બધે કહી વળતા. એના 'કંપેન્સેશન' તરીકે નાનીમા એને માટે 'સ્પેશિયલ' 'ખાઉ ખાઉ' બનાવી લાવતાં ને દાદીમા રમકડું. અને મારે એ માટે એટલો ઠપકો સાંભળવો પડતો કે આંખમાં આસુ આવી જાય.

ને એ દરમિયાન ગઠિયો નિમિષ મોમાં આખો હાથ નાખી દઈ એવું તો હસી પડે કે સુશીલ જરા શરમાતા શરમાતા સૂચન કરે: 'એનો ફોટો પાડી લઈએ તો?'

કહેવાનું ભૂલી ગઈ. મારા સાસરામાં નણંદ કવિ–કવિયત્રી છે ને પિયરમાં બહેન 'સાયચીએટ્રીસ્ટ.' વળી મોટાભાઈ–મારા જેઠ–ડૉક્ટર છે ને નિમિષની પ્રત્યેક છીંક માટે એ પોતાને જવાબદાર લેખે છે.

આમ ઊછરીને નિમિષ મોટો થયો. જ્યારે એ બે વર્ષનો થયો ત્યારે બધાનો વિરોધ છતાં અમે નોકરીની જગ્યાથી નજીક પડે એવી જગ્યાએ બ્લૉક લીધો.

નવું પ્રકરણ શરૂ થયું. નવું ઘર પિયર ને સાસરું બન્નેથી દૂર હતું. મારી માતા તરીકેની આવડતમાં એમને જરાય શ્રદ્ધા નહિ એટલે હુંય મનમાં તો ગભરાતી જ હતી, પણ આખરે મહિને દા'ડે ઘર બરાબર ચાલવા લાગ્યું. નિમિષ મોટો થવા લાગ્યો.

નિમિષ હવે ઘરમાં એકલો નહોતો રમતો. અહીં કંઈ જુદો બંગલો નહોતો, બ્લૉક હતો. બધાં બાળકો ભેગાં થાય એટલે એ પણ ચીસો પાડી રમવા દોડી જાય. જુદો રાખું તો 'સાયચીએટ્રીસ્ટ' બહેન ચિડાય: બાળક એકલપેટું ન થવું જોઈએ. ભેગો રમવા દઉં તો ડૉક્ટર સાહેબ.

મારો ખાસ પ્રશ્ન હતો અમારા નીચેવાળાનો. તેઓ ખૂબ ગરીબ હતા. ૧૨૫ રૂપિયા ભાડું એમની આવકનો અર્ધો ભાગ ખાઈ જતું. એટલે વસ્તારી બાળકો ગંદાં, મેલાંઘેલાં રહે એમાં શી નવાઈ? એ પાંચે સરખેસરખાં બાળકો ચીસોડિયાં, મારામારીમાં હોશિયાર ને ધમાલિયાં હતાં. ઉપર આવે ત્યારે આખું ઘર ગંદું, વેરણછેરણ કરી મૂકતાં.

બે નોકરો હતા એટલે એ કંઈ મારો મોટો પ્રશ્ન નહોતો. ઘર તો તરત સાફ થઈ જાય. પ્રશ્ન એ હતો કે એઓ જાય પછી નિમિષ આડો થઈ જતો: 'હું દાતણ નહિ કરું. રમણ ક્યાં કરે છે? શીલુ ક્યા બપોરે કપડાં બદલે છે? કનુ ક્યાં નખ કપાવે છે?'

મને ઘણી વાર એ બાળકોને આવતાં જ બંધ કરી દેવાનું મન થતું હતું, પણ એમ કરતાં રોકતું હતું રમણની માનું નાનું, રાંકડું, દયામણું મોં. ગરીબ સંયુક્ત કુટુંબનાં વૈતરાં ખેંચતી એ સ્ત્રીનું મોં એટલું તો કરુણ લાગતું હતું કે હું કંઈ જ નહોતી બોલી શકતી.

જ્યારે નિમિષ શીલુ પાસેથી ગાળો બોલતાં શીખ્યો ત્યારે તો 'સાયચીએટ્રીસ્ટ' પણ મારાથી વિરુદ્ધના 'કૅમ્પ'માં ભળી ગયાં: 'તારે ચેતવું જ જોઈએ, નીરા! આ સારું નથી.'

હવે

એડન

અને

નૈરોબી

માટે

દર રવિવારે
સવારે ૧૧ વાગે

દર ગુરુવારે
સવારે ૧૧ વાગે

બોઈંગ સર્વિસ!!

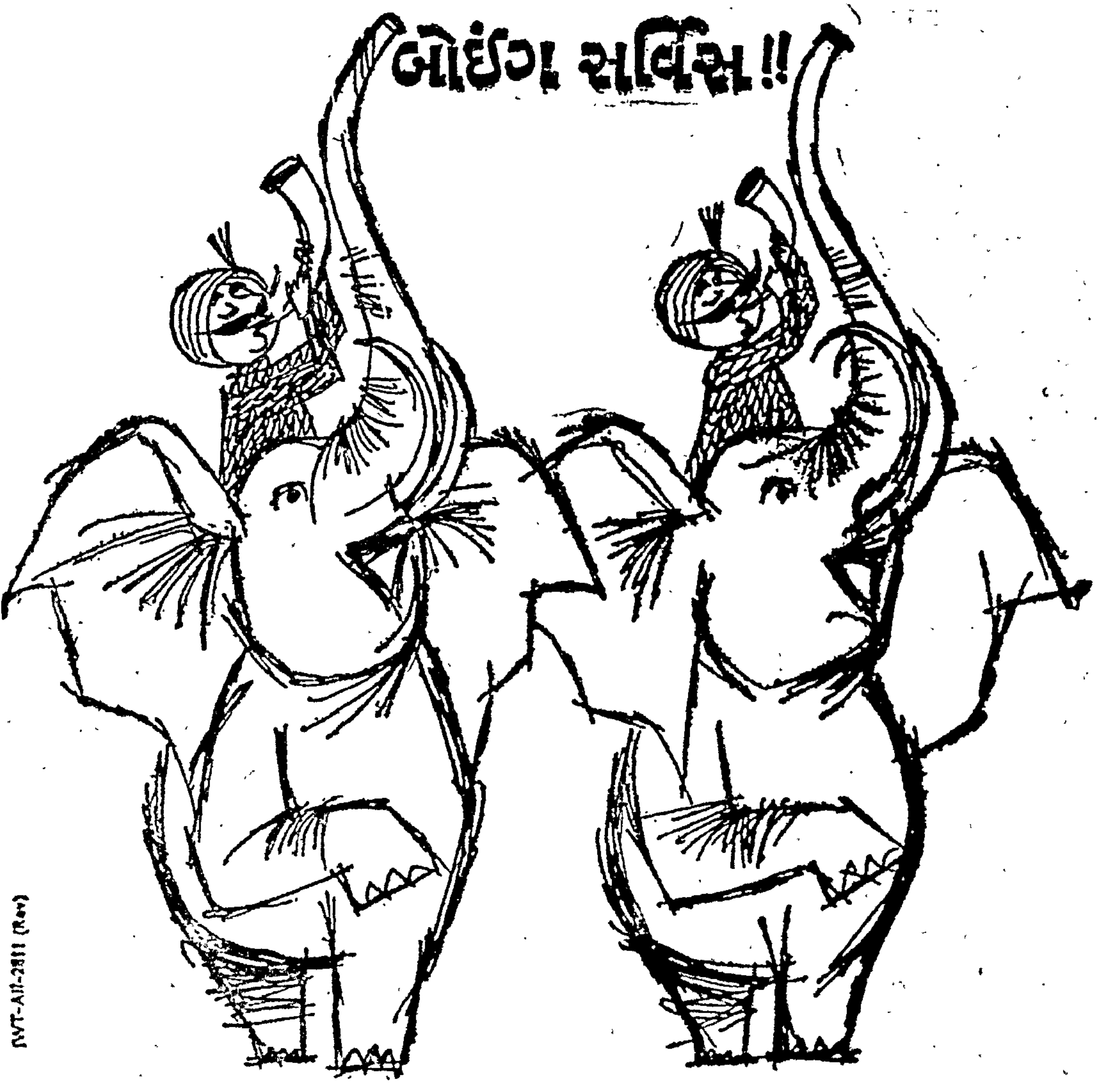

JWT-AII-2811 (Guj)

હવે એડન થઈ નૈરોબી જવાને અઠવાડિયામાં બે બોઈંગ સર્વિસ છે। બોઈંગની પવનવેગી ઝડપ। બોઈંગની બાદશાહી સુખસગવડો। બોઈંગની અમીરી સારસંભાળ। ફર્સ્ટ અથવા ઇકૉનમી ક્લાસ પસંદ કરવાની સગવડ. સ્વાદિષ્ટ શાકાહારી અને બિનશાકાહારી ભોજન.

એર-ઈન્ડીઆ

મહારાજા જેવું આપનું સન્માન કરતી એરલાઈન

આવા મારા રૂપકડા નટખટ નિમિષને ત્રણ વરસ પૂરાં થયાં. વર્ષગાંઠ આવી. આ એની પહેલી જ વર્ષગાંઠ ઊજવાતી હતી એટલે સારી ધામધૂમ હતી. નિમિષનાં ત્રણ જોડી કપડાં, એમનાં કપડાં, (મારી સાડી તો તે જ દિવસે આવવાની હતી), એના ફોટા પાડવા માટે નવો કિંમતી કેમેરા, એ આખો દિવસ રમતો રહે એ માટે રમકડાં, બાળમહેફિલની તૈયારીઓ, મહેફિલ પત્યે આપવાની નાની નાની ભેટો, મોટાઓની મિજબાનીની તૈયારીઓ. છેલ્લા પંદર દિવસ એમાં જ ગયા.

મારા ઉમળકાનો પાર ન હતો. એ આનંદચંદ્રમાં એક જ કલંક હતું—પેલો પ્રશ્ન: નીચેવાળાં બાળકોને બોલાવવાં કે કેમ?

બોલાવું તો મોટાભાઈ ને બહેન ચિડાશે એ ચોક્કસ. કદાચ પાર્ટીની રંગત પણ ઊડી જાય. ન બોલાવું તો...?

પેલી રાંકડી સ્ત્રીનું મોં આંખો સામે તરી આવ્યું. એને મન તો એ મેલોઘેલો, દૂબળો, કદી કદી માર ખાઈ મોટો થતો રમણ પણ આંખનું રતન જ હતો ને! અને એ બિચારી નિમિષ નીચે જાય ત્યારે ઘણી વાર રોટલી પર ખાસ્સી બે ચમચી ઘી રેડી, ગોળ ભાંગી 'બીડી' કરી આપતી હતી!

વર્ષગાંઠના બે દિવસ રહ્યા ત્યારે વિચાર સ્ફુર્યો: નીચેવાળાનાં બીજાં બાળકો તો બીજા ભાઈનાં હતાં. એમની પત્ની સાથે સંબંધ નહિ, એટલે એમને ન બોલાવું તો ચાલે. રમણને એકલાને બોલાવીશ ને સરખો તૈયાર થતાં શીખવીશ. એમ તો એ ડાહ્યો છે. મીઠડો તો એવો છે કે ચોખ્ખો થઈ ફરે તો પરાણે વહાલો લાગે!

આથી પ્રશ્ન ઊકલશે. કદાચ 'સાયચીએટ્રીસ્ટ'ની શાબાશી પણ મળે.

યોજના સફળ થઈ. રમણને આગલે દિવસે તૈયાર કર્યો ત્યારે એનાં કપડાં સિવાય એ એટલો સ્વચ્છ, સુઘડ લાગતો હતો કે પળવાર માટે તો હું નિમિષનેય ભૂલી ગઈ. એના ગાલે મેં બચ્ચી કરી લીધી. રમણનો અવાજ ભીનો થઈ ગયો: 'દીદી, તમે મને કેવો સરસ તૈયાર કર્યો છે! હવે તો હું પણ સારો લાગું છું, ખરું ને?'

અને મારું મન પુલકિત તો ત્યારે થઈ ઊઠ્યું, જ્યારે એણે કહ્યું, 'શીલુ ને બધાં પાછાં આવશે ત્યારે તો મને જોઈ એટલાં નવાઈ પામશે...'

મેં પૂછ્યું: 'કેમ, એ લોકો કયાં જવાનાં છે?'

'એ લોકો તો કોકના લગનમાં જવાનાં છે. પણ હું તો અહીં જ રહીશ. હું તો દીદી પાસે જ રમવાનો.'

સુશીલ પણ આ ઉકેલથી ખુશ થઈ ગયા. એ ભૂલ્યા નહોતા કે નિમિષ એક વાર માંદો પડ્યો ત્યારે આ જ રમણની મા રાત્રે બે વાગ્યા સુધી આંખનું મટકું સુદ્ધાં માર્યા વિના પથારી પાસે બેસી રહી હતી. એમણે મને કહ્યું, 'રમણ માટે એકાદ બુશશર્ટ લઈ આવું? ભેટમાં ખપી જશે.'

પણ હું રમણની માને જાણતી હતી. એ કદી 'ભીખ' ન જ લે. મેં કહ્યું, 'ના, એના કરતાં તો તમે રમણ ને નિમિષના ફોટા લઈ નીચે મોકલજો. એમને સારું લાગશે.'

આખરે પાર્ટીનો દિવસ આવી ગયો. પિયર ને સાસરામાં ધમાલ ધમાલ હતી. મોંઘી મોંઘી ભેટો આપવાની જાણે હરીફાઈ ચાલી રહી હતી.

મારા ઉમંગનો પાર ન હતો. એ મારે માટે નવી સાડી લાવ્યા. તેનું પેકેટ ખોલ્યું ત્યારે મારો આનંદ સ્વાભાવિકપણે વધી ગયો.

મેં નિમિષને સજાવ્યો.

પણ મારો આનંદ ચિંતામાં ફેરવાઈ ગયો. રમણ હજી તૈયાર થવા આવ્યો નહોતો!

કામમાં હશે એમ માની હું તૈયાર થવા લાગી. બરાબર તૈયાર થઈ. માત્ર એને તૈયાર કરતાં બગડે નહિ માટે સાડી નહોતી પહેરી. સાડા ૭!

ઈલોરા ઈલેક્ટ્રિકલ એસેસરીઝ

Ellora

phone:34270

grams:Ellorart

Ellora Art Industries

SHRIJEE BHUVAN, LOHAR CHAWL, BOMBAY-2

卐 જોઈએ છે. 卐

નવી નવી ડીઝાઈનોના કેલેન્ડરો તથા ડાયરીઓના
ઓર્ડર લેવા માટે કમીશનથી એજન્ટો જોઈએ છે

વધુ વિગત માટે લખો :

રીલાયેબલ કેલેન્ડર કું. ૧૭૦, મ. ગાંધી રોડ,
કલકત્તા-૭

પૂર્વ ભારતની ગુજરાતી માલીકીની સૌથી મોટામાં મોટી કેલેન્ડર કું.

પિત્ત,
વાયુ અને
કબજીયાત
માટે

પરગો-લેક્સ

જુલાબની
મીઠી ગોળીઓ

મેસર્સ
ઝેન
એન્ડ કું.
પ્રા. લિ.
૪૨૯, [illegible]
કાલબાદેવી રોડ
મુંબઈ-૨

સાત વાગે તો પાર્ટીનો ટાઈમ હતો!

એ આવ્યા. મને તૈયાર ન થયેલી જોઈ ચિડાયા: ‘કેમ આમ?’

મેં જરા પડેલા અવાજે કહ્યું: ‘હજી રમણ નથી આવ્યો.’

‘પણ તું તૈયાર થા ને? આવશે આવવું હશે તો.’ એ બોલ્યા ને હું તૈયાર થઈ ગઈ, પણ મન વ્યથિત હતું.

ત્યાં તો નીચેથી ઉગ્ર અવાજ આવ્યો, ‘એ નખરાં આપણને ન પોસાય. ચૂપ થઈ જા જલદી, નહિ તો ધબ્બા પડશે.’

દબાયેલાં ડૂસકાં.

ધડધડ...મારનો અવાજ.

‘ના જોઈ હોય તો મોટી પૈસાવાળી! આપણે ચોખ્ખાં કપડાં ક્યાંથી લાવીએ? જોતો નથી કામ કેટલું પડ્યું છે તે! કાલનાં પહેરવાં હોય તો પહેર.’

‘મા, પણ...’ રમણની માનો શરમિંદો અવાજ.

‘તમે બધાંય મારું લોહી પીવા ભેગાં થયાં છો.’ ને રમણની દાદીનું દબાયેલું ડૂસકું.

અને અમે કંઈ પણ બોલી શકીએ એ પહેલાં નિમિષ ધડધડ કરતો દાદરો ઊતરી ગયો. બંધબારણે નાની નાની મુક્કીઓ મારતાં એ બોલી આવ્યો, ‘રમણ, તું માલે ઘેલ નો જ આવતો. જા, તું થાવ ગંદો છે. લોજ છાંજે નવાં કપલાં ન પહેલવાં જોઈએ કાંઈ? પાછો માલી દીદીને એવું એવું કે' છે?’

મારી ગ્લાનિનો પાર ન રહ્યો, એમની અકળામણનો.

હસતે મોંએ અમે આમંત્રિતોને આવકાર્યાં, પણ ‘મૂડ’ નહોતો.

‘તું રડી છે ને નીરા? તારી આંખો લાલ લાલ છે.’ ‘સાયકીએટ્રીસ્ટ’ બોલી.

‘પંદરે દિવસની દોડધામ, ને પછી આ શું માંડ્યું છે ભાભી, તમે? જરા સુશીલનો તો ખ્યાલ રાખો? શું થયું'તું?’ ડૉક્ટરે કહ્યું.

સુશીલે ટૂંકમાં ગુસ્સામાં ખુલાસો કર્યો.

‘યુ આર એ સેન્ટિમેન્ટલ ફૂલ!’ ‘સાયકીએટ્રીસ્ટ’ બહેન બોલી.

‘મને ખાતરી જ હતી કે નીરા પાર્ટી બગાડશે જ.’ ગુસ્સામાં સુશીલે કહ્યું.

પાર્ટી પતી. હોસ્ટેસ તરીકે હું પાછળ હતી. સુશીલ ‘મૂડ’માં નહોતો એટલે એણે ખાધું નહોતું.

અમે લોકો જમવા બેઠાં. કોળિયો મોંમાં મૂક્યો ન મૂક્યો ત્યાં ઘંટડી વાગી.

નોકરને જતો અટકાવી મેં બારણું ખોલ્યું. લાલ સૂજેલી આંખોવાળો, ખરડાયેલા મલિન મોંવાળો રમણ ત્યાં ઊભો હતો.

‘આવ, અંદર આવ.’

‘ના—’ એ બોલ્યો, ‘મા વઢે.’ એણે ખિસ્સામાંથી એક લાકડાની ડબ્બી કાઢી, ‘આ તમારે માટે...’

‘મારે માટે?!’

‘હા. નિમિષને ન આપતાં. એ મને વઢે છે. માનેય ન કહેતાં...એ પણ મને મારે છે...છાનોમાનો આવ્યો છું.’

મારા હાથમાં આઠ આનાની એ ડબી સરકાવી એ ચાલ્યો ગયો.

એમાં એક પેન્સિલ ને બે સ્લેટપેનો હતી.

મારાથી રડી પડાયું. સાડીનો છેડો મોંમાં ખોસ્યા છતાં મારું ડૂસકું એમને સંભળાયું. એમણે મને છાની રાખી.

અમારાં બંનેનાં ભાણાં એમનાં એમ રહ્યાં એ દિવસે.

એ ડબી હજી એમ ને એમ પડી છે. નિમિષને નથી આપી. હજુ મોટો થશે, એની સંસારયાત્રા શરૂ કરશે, ત્યારે આપીશ. એક મિત્રના આંસુ–સ્નેહની એ ભેટ પર એની માનો કેટલોય પ્રેમ ઢોળાયો છે! મહાનમાં મહાન કવિતાથીય વધુ કરુણ–કોમળ એ કાવ્ય એને ત્યારે જ સમજાશે, જ્યારે સંસારયાત્રાનું પ્રથમ મંગલપદ એ માંડશે.

★

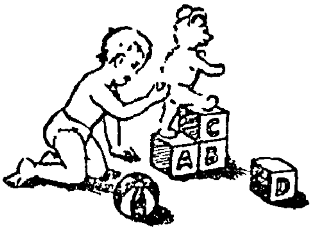

સિન્થૉલનાં
વપરાશનાં
વર્ષો

**પ્રથમ
પગલું**

સિન્થૉલનો ઉપયોગ ચામડીના આરોગ્ય અને સૌંદર્ય માટેનું અચૂક પગલું છે. **સિન્થૉલમાં** રહેલું અદ્ભુત જંતુનાશક **જી-૧૧*** બાળકની કોમળ ચામડી પર ફાલતા અસંખ્ય જંતુઓ સામે રક્ષણ આપે છે. ખંજવાળ, અળાઈ અને બાળોતિયાથી થતા ઘસારાને અટકાવે છે અને આરામ આપે છે.

આલ્હાદક સુગંધવાળો **સિન્થૉલ** એટલો મુલાયમ છે કે તે સહજમાં જ ચામડી સ્વચ્છ કરે છે. બાલસ્નાન ગ્રહ માટે એ અચૂક જરૂરી છે.

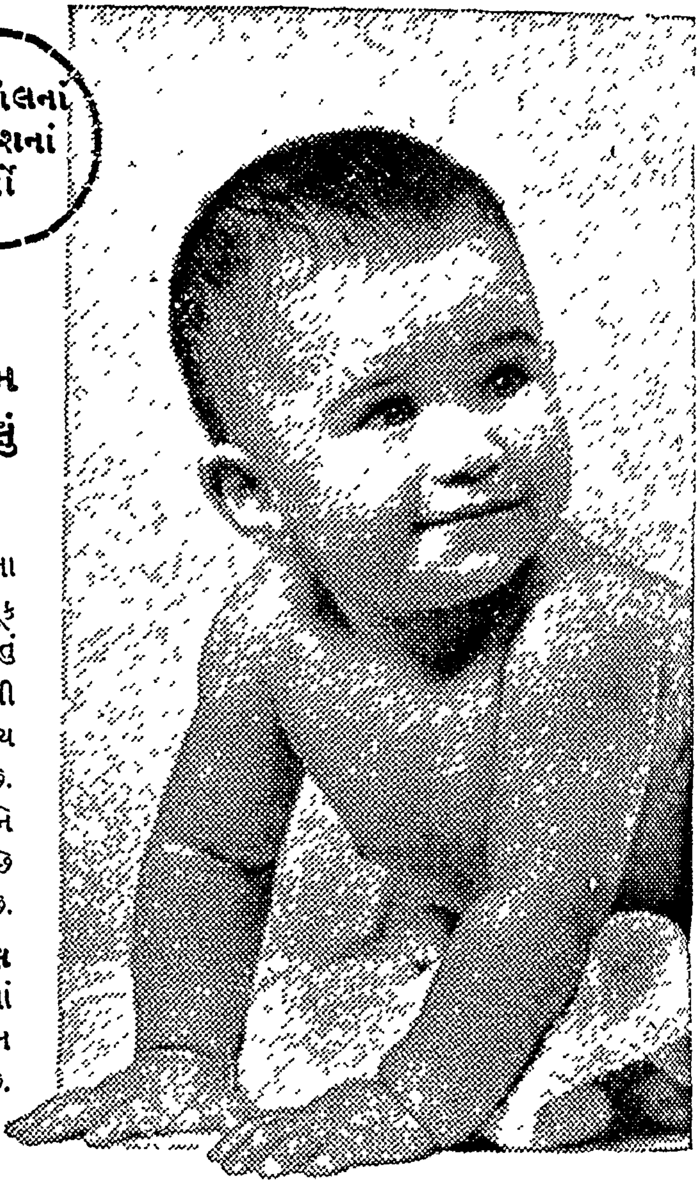

CINTHOL
CINTHOL

ખૂબસૂરતી ખિલવનાર
ઉપરાંત પરસેવાની
વાસ દૂર કરનાર સાબુ.

વિશેષ તાજગી અને સંપૂર્ણ સુરક્ષા માટે ગોદરેજનો જી-૧૧ યુક્ત સિન્થૉલ ટૉયલેટ પાવડર વાપરો. એ મધુર, સુવાસિત, દુર્ગંધનાશક અને શિતળ છે.

*"જી-૧૧ શું છે?" નામની સચિત્ર મફત પુસ્તિકા મેળવવા માટે 'ગોદરેજ મુંબઇ-૧૨' સરનામે લખો.

Godrej ગોદરેજ

'સાબુઓમાં શ્રેષ્ઠ નામ'

CT.1A.6/62 (7½"x5") GUJ.

જ્ઞાનગોષ્ઠી

શ્રી વિજયગુપ્ત મૌર્ય

શરીરમાંથી નીકળેલી સોયો

ડૉ. રમણ ડી. વ્યાસ, ધોરાજી : ‘અખંડ આનંદ’ના એપ્રિલ ૧૯૬૨ ના અંકમા એક બાઈના રીરમાથી સોયો નીકળી તે બનાવને તમે કાલ્પ નેક ગણીને કાઢી નાખેલ છે પરંતુ તેમ ખરેખર ન્યું છે, અને તે કિસ્સો મેડિકલ બુલેટિનમા પણ આવેલ છે.

એ બાઈને તપાસનાર અને એક્સ-રે ફોટોગ્રાફ લેવડાવનાર અમદાવાદના ડૉકટર શ્રીયુત નવનીતલાલ વિ. પટેલે મેડિકલ બુલેટીનમાં જે સચિત્ર નોધ લખી છે ને મેં વાચી છે અને તેમની સાથે પત્રવહેવાર પણ કર્યો છે. કોઈ અસાધારણ બનાવને અલૌકિક ચમત્કારમાં ખપાવવો ન જોઈએ. કોઈ વાચકોએ એ રીતે આ બનાવને ખપાવેલ છે. પરંતુ શરીરમા આવા પદાર્થો બનતા નથી, તેમાં નાખો તે નીકળે. આ કિસ્સામાં અસાધારણ એ છે કે બાઈના શરીરમા સેંકડો સોયો ઘુસાડવામાં આવી છે. ડૉ. પટેલે આ કિસ્સા ઉપર વધુ પ્રકાશ પાડતાં મને લખ્યું છે કે આ બાઈના કુટુંબનો કટલરીનો ધંધો હતો તેથી ઘરમાં સોયનાં પેકેટ રહે. નવી સોયો હોવાથી પાકી નહિ હોય પણ દરદ થતું હતું અને પાકવાની શરૂઆતનાં ચિહ્ન જણાતાં હતાં. તેણે ત્રણ–ચાર વર્ષના ગાળામાં ૩૦૦–૪૦૦ સોય પોતાના શરીરમાં ઘુસાડી હશે જેમાથી ૨૦૦–૩૦૦ સોય, જરા બહાર આવે ત્યારે તેની માએ ખેંચી કાઢી હતી એક્સ-રેમાં ૧૦૦–૧૫૦ સોય દેખાતી હતી.

હવે સવાલ એ છે કે બાઈ પોતાના શરીરમા આટલી બધી સોય શા માટે નાખે? ડૉ. પટેલે લખ્યું છે કે બાઈ જરા અસ્થિર મગજની લાગી.

માનસશાસ્ત્ર પ્રમાણે કદાચ આત્મપીડનમાં બાઈને સ્વાદ પણ આવતો હોય. હઠયોગીઓ કે ત્રાગું કરનાર ફકીરો અને બાવા આથી વિશેષ અત્યાચાર પોતાના શરીર પર કરે છે.

આ સ્ત્રી ૩૨ વર્ષની, ઘણી નબળી અને અપરિણીત છે.

એકનાં ઈડાં બીજાં સેવે?

મણિલાલ જી. પટેલ, નાન્દુરી : જો મરઘીનું ઈંડું કબૂતરના માળામાં મૂકી દીધું હોય તો તેન કબૂતર સેવે?

પક્ષીઓ ઈડાં ગણી શકતાં નથી, તેમ આકાર અને કદ ઉપરથી પણ ઓળખી શકતાં નથી. તેઓ કુદરતી પ્રેરણાથી ઈડાં સેવે છે, પછી તે ગમે તેનાં હોય. આવી રીતે તેઓ પારકાં ઈડાંને પણ પોતાનાં સમજીને સેવે છે. કોયલકુળનાં પક્ષીઓ માળા બાંધતાં જ નથી. તેઓ પોતાનાં ઈડાં પારકા પક્ષીના માળામાં મૂકી આવે છે અને એ છેતરાયેલાં પક્ષીઓ પારકાં ઈડાં સેવે છે. દાખલા તરીકે આપણી સામાન્ય કોયલ કાગડાના માળામાં ઈડાં મૂકી આવે છે. ચાતક અને બપૈયા લેલાં અને કુલ્કીના માળામાં પોતાનાં ઈડાં મૂકી આવે છે. આશ્ચર્યની વાત એ છે કે પારકા માળામાં સેવાયેલાં ઈડાંમાંથી બચ્ચાં નીકળે તેઓ પણ પોતે કોણ છે તે જાણતાં નથી! દાખલા તરીકે કાગડાના માળામાં કોયલનાં ઈડાંમાંથી નીકળેલું બચ્ચું પોતાને કાગડો માને છે! ખરો આત્મપરિચય તો તેને સંવનનઋતુમાં આવે છે.

BOTTLE GHAR

(For all type of Bottles)

* દરેક જાતની નવી બાટલીઓના જથ્થાબંધ વિક્રેતા તેમજ સોડા, લેમન તથા ઈન્જેકશન માલના સ્પેશ્યાલીસ્ટ.

* બહારગામ તથા નિકાસનું કામ કાળજીપૂર્વક કરીશું.

* મિલોમાંથી ફેરબા વાજબી ભાવે ખરીદશું.

વિગત માટે લખો :-

R. G. BATLIWALA
& Co.,
244, RIPON ROAD,
GODOWN 11 B,
BOMBAY-8

સ્ટીલની
પેટન્ટ કેબીનેટો
તથા ફાયરપ્રૂફ
તીજોરીઓ
બનાવનાર
બોમ્બે સેઈફ
મેન્યુ. કું.
ફોન: ૨૨૩૬૭.
૩૦૭-૯, કાલબાદેવી, મુંબઈ, ૨.

ક્રોમિયમ હેન્ડલવાળા તેમજ હેન્ડલ વિનાના
સોફા કમ બેડ
તેમજ અન્ય
સ્ટીલ ફરનીચર
માટે અવશ્ય પધારો.

GUJARAT

દરેક પ્રકારની ચીજો પેક કરવા
માટે રંગીન
કલાત્મક
રેડીમેડ
ટીન બોક્સીસ
વાપરો

મીઠાઈ, ટોફી, શૃંગારના સાધનો, સોનાચાંદીના
અલંકારો વગેરે માટે ખાસ ઉપયોગી

બોમ્બે ટીન પ્રીન્ટર્સ
૨૨૧/૨૨૩ ઠાકુરદ્વાર રોડ, મુંબઈ-૨
ફોન ૩૫૫૦૦

બોમ્બે ટીન પ્રીન્ટર્સના
કલાત્મક ટીન બોક્સીસમાં
પેક કરેલી ચીજો
એ-ટ-લે
શોભા અને સંરક્ષણનો બેવડો લાભ!

ADVANCE

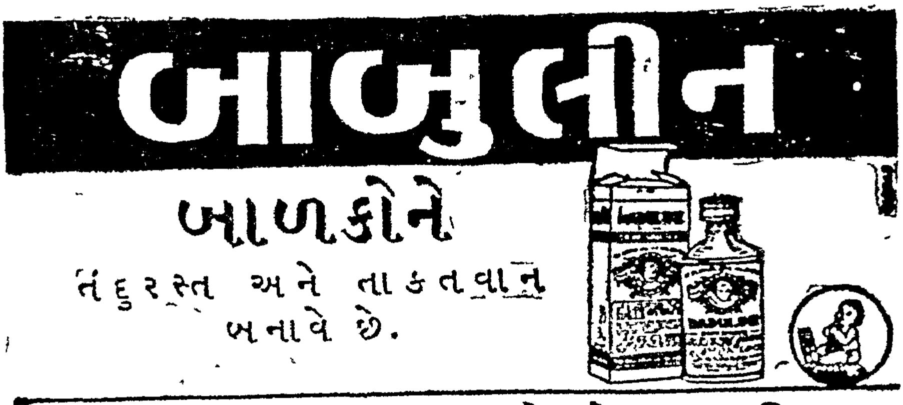

બાબુલીન
બાળકોને
તંદુરસ્ત અને તાકતવાન
બનાવે છે.

બી. એ. એન્ડ બ્રધર્સ (બોમ્બે) પ્રા. લિ.,
મુંબઈ-૨ – કલકત્તા – પટણા – ગૌહત્તી – કટક

કૃત્રિમ ઉપગ્રહો કેમ ઓળખાય?

નટવરલાલ એમ. બાદશાહ, મરોલી: રશિયા અને અમેરિકાએ પૃથ્વીની આસપાસ ફરતા કરેલા કૃત્રિમ ઉપગ્રહો આપણે જોઈ શકીએ ખરા?

અંધારી રાતે આકાશ જોતા રહો. બધા તારા અને ગ્રહો પૂર્વથી પશ્ચિમ તરફ જાય છે અને કલાકો સુધી તેમના સ્થાનનુ ધ્યાન રાખો ત્યારે જ તમને એ ખસેલા દેખાય. પણ અમેરિકન અને રશિયન ઉપગ્રહો પૈકી એકાદ તમારી નજરે ચડી આવશે, તે હંમેશા પૂર્વથી પશ્ચિમ નહિ પણ કોઈ પણ દિશામાં જતો દેખાશે. તારા જેવો તારો લાગશે, પણ એટલી ઝડપથી જતો હશે કે તે આકાશના એક છેડાથી બીજા છેડા સુધી પસાર થઈ જશે. દાખલા તરીકે તમે દક્ષિણથી ઉત્તર તરફ જતો તારો જુઓ તો જાણવુ કે તે કૃત્રિમ ઉપગ્રહ છે અને બહુ ઊંચે આકાશમા સૂર્યના પ્રકાશથી તે ઝળહળે છે.

રંગ બદલતો તારો

સુજાર એ. ખાન, ભરૂચ: દક્ષિણ દિશામા એક તારો જુદી જુદી જાતના રંગીન પ્રકાશના ઝબકારા મારે છે એ કયો તારો હશે?

હું ધારું છું કે તમે અગસ્ત્યના તારાનો ઉલ્લેખ કરો છો. તારા બહુ દૂર આવેલા સૂર્યો છે અને તેમના પ્રકાશનો રંગ તેમની ગરમી અને તેની અંદર રહેલાં તત્ત્વો પર આધાર રાખે છે.

સફેદ વાળ

કાન્તાબહેન આર. પટેલ, મુંબઈ: વાંળ સફેદ થતા અટકાવવા માટે શું કરવુ?

કંઈ થઈ શકે નહિ. વાળ કાળા કરતા તેલોની જાહેરખબરો તમે વાચો છો તે બધા તેલ વાળને બહારથી રંગી આપે છે, પણ અંદરથી વાળને કાળા કરી શકે નહિ.

ચાંદની શીતળ કેમ છે?

વિદ્યાધર વિ. શુક્લ, જામનગર: ચાંદની શીતળ કેમ છે? જો સૂર્યના કિરણો ચંદ્ર પરથી પ્રતિબિમ્બિત થઈને આવતા હોય તો સૂર્યના કિરણો તો ગરમ છે

ચાંદની ઠંડી નથી, પણ રાતની હવા ઠંડી છે. સૂર્યના કિરણો ચંદ્ર પરથી પ્રતિબિમ્બિત થઈને ચંદ્રકિરણોરૂપે પૃથ્વી પર આવે છે તે ખરું, પણ ચંદ્રની સપાટી લીસી નથી, બહુ જ ખરબચડી છે, તેથી બહુ થોડા કિરણો જ પ્રતિબિમ્બિત થાય છે. વળી ચંદ્રની સપાટી બહિર્ગોળ છે તેથી જે સૂર્યકિરણો તેની ઉપર પડીને પ્રતિબિમ્બિત થાય છે તેઓ પણ વીખરાઈ જાય છે. જો સપાટી અંતર્ગોળ હોય તો જ ને વધુ કિરણોને ઓછી જગ્યામા કેન્દ્રિત કરીને ત્યાં ગરમી ઉત્પન્ન કરી શકે.

બદામ. પિસ્તાં, અખરોટ

ઇબન એચ. રૂનાવાલા, ન્નોમ-પેન્હ (કમ્બોડિયા): (૧) સુકા મેવામા વખણાતા બદામ, પિસ્તા અને અખરોટના ઝાડ કયા દેશમા થાય છે?

બદામ અને પિસ્તાના ઝાડ પૂર્વભૂમધ્ય સમુદ્રકાંઠાના દેશોમાં એટલે ગ્રીસ, તુર્કસ્તાન, સાઈપ્રસ, સીરિયા અને લબનાનમા થાય છે. અખરોટ ગ્રીસથી કાશ્મીર સુધીના પ્રદેશમા થાય છે. ઈરાન, અફઘાનિસ્તાન, તુર્કી, સાઇપ્રસ અને ગ્રીસ તેમના સુકા મેવા માટે પ્રખ્યાત છે.

કોલન વૉટર

(૨) ઓ દ' કોલન શેમાથી બને છે?

ઓ દ' કોલોન એટલે કોલોન નગરનુ પાણી એટલે કોલન વૉટર. જર્મનીના કોલન શહેરમાં પહેલી વાર બન્યું તેથી તેનુ નામ એ પ્રમાણે પડ્યુ છે. જોહાન (જીઓવાની) મારિઆ ફારિના નામના ઇટાલિયને ૧૮ મી સદીમાં બનાવ્યું. ઈ. સ. ૧૭૬૬ સુધીમાં તો આ પરફ્યુમ ખૂબ લોકપ્રિય થયુ હતુ. તેના ભત્રીજાના વંશજો હજી તે કોલોનમા અને ઇટાલીમાં બનાવે છે. બીજા પણ બનાવે છે. તે ફૂલો, વનસ્પતિ, ઔષધિ અને તેજાનામાંથી આલ્કોહોલ વડે બનાવવામા આવતુ. હવે કૃત્રિમ રીતે આખા જગતમા બનાવવામા આવે છે. આલ્કોહોલમાં મેળવવા માટે લેમન ઓઇલ, બરગામોટ ઓઇલ, ઓરેન્જ ઓઇલ,

દેના બેંક

દેવકરણ નાનજી બેંકિંગ કું. લિ.
સ્થાપના ૧૯૩૮

સત્તાવાર થાપણ	રૂ. ૧ કરોડ
ભરાએલી અને પગાર થયેલી	રૂ. ૫૦ લાખ
રીઝર્વ ફંડ	રૂ. ૭૫ લાખ
કુલ ડિપોઝિટ	રૂ. ૪૩ કરોડથી વધુ
કુલ વર્કિંગ ફંડઝ	રૂ. ૪૮ કરોડથી વધુ
ખાતાંઓની સંખ્યા	૨,૪૦,૦૦૦

અમારા ગ્રાહકોના દેનાબેંકની
કોઈપણ શાખા પરના કોઇપણ રકમના ચેકો
વગર કમીશને વસુલ કરી આપશું

૧૦૦ થી વધુ ઓફિસો અને
૨૯ સેફ ડિપોઝિટ વોલ્ટ

રજીસ્ટર્ડ ઓફિસ:
દેવકરણ નાનજી બિલ્ડીંગ્ઝ,
હોર્નિમેન સર્કલ,
કોટ, મુંબઇ ૧

દેના બેંકની વિશિષ્ટ સેવાઓ

- ★ કરંટ એકાઉન્ટ
- ★ સેવિંગ્ઝ એકાઉન્ટ
  વ્યાજ ૩ ટકા. એક વર્ષમાં ૧૦૦ ચેક સુધી ચેકથી નાણાં ઉપાડી શકાય છે.
- ★ ફિક્સ્ડ ડિપોઝિટ
  વ્યાજ ૪ ટકા થી ૫ ટકા. ૧ થી ૫ વર્ષ સુધી દર છ મહીને વ્યાજ આપવામાં આવે છે.
- ★ સગીર બચત યોજના
  વ્યાજ ૩ ટકા.૧૦ વર્ષ કે તેથી ઉપરની ઉંમરના બાળકો ખાતું ઉપાડી શકે છે.
- ★ કેશ સર્ટિફિકેટો
  ૪૧/૪ ટકા વ્યાજ આપે છે.
- ★ પરદેશી હુંડિયામણ અને લેટર્સ ઓફ ક્રેડિટ
- ★ મૂડી રોકાણની સેવા
- ★ ગીફ્ટ ચેક
- ★ નાની થાપણની લગડીઓ

પ્રવીણચંદ્ર વ. ગાંધી
મેનેજિંગ ડિરેક્ટર

DB/59/31

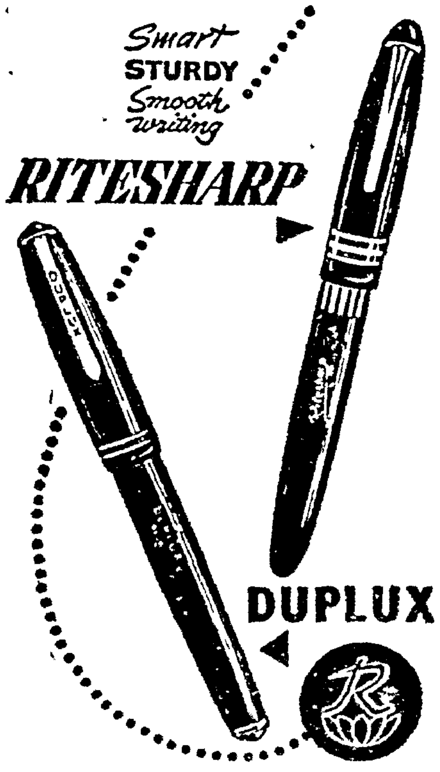

MANUFACTURED BY
RITESHARP PEN MFG. CO.
PRABHAT UDYOG NAGAR, JOGESHWARI, BOMBAY 60

DISTRIBUTORS
RAJENDRA KUMAR & CO.
236, ABDULREHMAN STREET, BOMBAY, 3

અંધારામાં પણ જોઇ શકે છે.

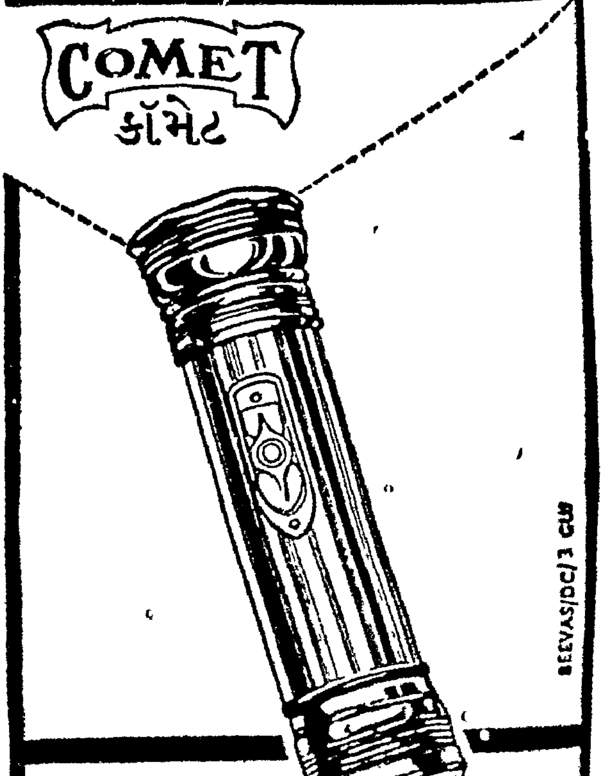

બનાવનાર
ડૉજ ઍન્ડ કું. પ્રાઇવેટ લિ. કલકત્તા-૧૪

રોઝી ઑઇલ. રોઝમેરી ઑઇલ વગેરેમાંથી સંદગી કરવામાં આવે છે. બધાની પદ્ધતિ એકસરખી નથી.

માછલાંનો ખોરાક માછલી

વિનોદ સી. પટેલ, અમદાવાદ : મેં એક ટોગ્રાફ જોયો હતો. તેમાં એક માછલી પોતાના જેવડી જ બીજી માછલીને ખાઈ જાય છે. આમ ન બની શકે ?

મત્સ્યસૃષ્ટિની ઘણી અજાયબીઓ છે. છલાંને ચાવવા માટે દાંત નથી. તેઓ ટકું ભરીને ગળી જાય છે અથવા ખોરાકને ખેઆખો ગળી જાય છે. બધાં માછલાંનાં ખ સરખાં નથી. કેટલાંકનાં મોં અજગર વાં હોય છે અને મોટા શિકારને ગળી શકે . (નાનો સાપ મોટા સાપને ગળી ગયાના નાવ નોંધાયા છે!)

મીરજા ઇસ્માઈલ

ઈશ્વરલાલ મણિલાલ, અમદાવાદ : મેં ેમ વાંચ્યાનું યાદ છે કે સર મીરજા ઇસ્માઈલ ૯૪૭માં મૈસૂર રાજ્યના પ્રધાન હતા અને તેઓ રસી કોમના હતા, પરંતુ તેમનું નામ ઇસ્લામી ણાય છે.

મીરજા ઇસ્માઈલ ઈરાની વંશના મુસલ- ાન હતા અને મૈસૂર રિયાસતમાં પોલીસ ુપરિન્ટેન્ડેન્ટના હોદ્દા પરથી વડા પ્રધાનના દે પહોંચ્યા હતા. તેમણે બીજી કેટલીક ગ્રગણ્ય રિયાસતોમાં પણ દીવાન તરીકે ામ કર્યું હતું. પારસીઓ ઈરાની વંશના છે ેથી મીરજા પારસી હોવાની કોઈને ભ્રમણા ઈ હશે.

ગાલપચોળિયાં

શાન્તિલાલ .મહેતા, અંધેરી : ગાલ- ચોળિયાં કેમ થાય છે? તેનો કોઈ ઉપાય નથી?

આ ચેપી દરદ એક જાતના વિષાણુ (અ. વાઈરસ)ના કારણે થાય છે. ગાલ પર સોજો ચડે છે. એક ગાલથી શરૂ થઈ બન્ને ગાલે પ્રસરે. તાવ આવે છે. બીજા કે ત્રીજા દિવસે તાવ વધારે હોય. ૮–૧૦ દિવસમાં મટી જાય. ચાવવામાં અને ગળવામાં ઘણી વાર દુખાવો થાય. સામાન્ય રીતે બાળકોને આ રોગ થાય છે. પાંચથી પંદર વર્ષની વચ્ચે વધારે. નાક અને ગળામાંથી નીકળતા પ્રવાહી વાટે તેનો ચેપ ફેલાય છે. ચેપ લાગ્યા પછી ૧૨ થી ૨૬ દિવસે ગાલપચોળિયાં થાય. સામાન્ય રીતે એક વાર થઈ ગયા પછી બીજી વાર નથી થતાં. દર્દીને આરામ આપવો જોઈએ.

પૃથ્વી અને વાદળ

કંચનલાલ એન. પરીખ, વડોદરા : એક વસ્તુ ફરતી હોય અને બીજી વસ્તુ સ્થિર હોય અને આપણે ફરતી વસ્તુમા બેઠા હોઈએ તો સ્થિર વસ્તુ આપણને ફરતી લાગે છે. પૃથ્વી ફરે છે અને ઉનાળામાં ઊંચે દેખાતાં સફેદ વાદળ મોટા ભાગે સ્થિર હોય છે. પૃથ્વીને અને વાદળને કોઈ જાતનો સીધો સંબંધ નથી, તો પૃથ્વી ફરતી હોવા છતાં આપણને વાદળો ફરતાં કેમ નથી દેખાતા ?

કારણ કે પૃથ્વીને અને વાદળોને સીધો સંબંધ છે. પૃથ્વી પોતાના વાતાવરણને અને તેની સાથે વાદળોને લઈને ફરે છે. તમે જે સફેદ વાદળ જુઓ છો તે ઘણાં ઊંચે હોય છે, તેથી તેમની ગતિ પહેલી નજરે દેખાતી નથી. સમુદ્રની ક્ષિતિજ પર હંકારાતા જહાજની ગતિ તમે પહેલી નજરે જોઈ શકતા નથી. સફેદ વાદળ લગભગ એટલાં ઊંચાં પણ હોઈ શકે.

ઉલ્કામાં જીવન

એમ. એફ. શેઠ, ભુજ–કચ્છ : મેં એક અખબારમા વાંચ્યું કે પૃથ્વી પર પડેલી એક ઉલ્કામાં જીવાણુઓના અવશેષ મળી આવ્યા છે, તો શું જીવોત્પત્તિ માટે 'ઉલ્કાપાષાણવાદ' સ્વીકારવો જોઈએ ?

એવો એક તુક્કો છે કે, પૃથ્વી પર જીવન બાહ્યાવકાશમાંથી ઉલ્કાપાત દ્વારા આવ્યું અને પછી વિકસ્યું, પરંતુ એ માનવા યોગ્ય નથી. તમે જે સમાચારનો ઉલ્લેખ કરો છો તેનો મૂળ લેખ મેં વાંચ્યો છે. એક રશિયન વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીએ જણાવ્યું છે કે, તેમણે તપાસેલી ઉલ્કામાં સજીવ સૃષ્ટિના કોશો હતા, એ પુરાવો છે કે, બાહ્યાવકાશમાં પણ જીવન છે. તે પછી બ્રિટિશ વિજ્ઞાનશાસ્ત્રીઓએ પણ ઉલ્કાઓ તપાસીને તેનું સમર્થન કર્યું હતું. ઉલ્કાઓ-

માતાઓ
તમારા વ્હાલા ભૂલકાઓના
તકલીફમુક્ત ઉછેર માટે
"ઝંડુ"નું
ગોલ્ડન જ્યુબિલિ
બાલશૂલાઈ
ગ્રાઈપ મિક્સ્ચર
ખાસ નામ વાંચીને જ ખરીદો.

કફ, શરદી, ઉધરસ
માટેનો અસરકારક ઉપાય
ઝંડુ
કફકોડી
વસાકા
ઝંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ, લિમિટેડ
ગોખલે રોડ દક્ષિણ, મુંબઈ ૨૮.

ચૂંટાવાની યોગ્યતા

જશવંત બી. પટેલ, લંડન : (૧) જેણે ગુના માટે સજા ભોગવી હોય તે લોકસભા કે વિધાન સભા માટે ઉમેદવારી કરી શકે ?

આજના ઘણા નેતાઓએ જેલની સજા ભોગવી છે, પણ ઉમેદવારને ચૂંટણી માટે અપાત્ર ઠરાવનાર ગુનો નૈતિક પ્રકારનો હોવો જોઈએ. ચોરી, લૂંટ, ધાડ, ખૂન વગેરે.

હવામાં ઑક્સિજન

(૨) આપણે અને બીજાં પ્રાણીઓ હવામાથી નિરંતર ઑક્સિજન લઈએ છીએ અને કાર્બન વાયુ બહાર કાઢીએ છીએ, આમ કરોડો વર્ષથી બન્યા કરે છે, છતાં વાતાવરણમાં ઑક્સિજન વાયુ ખૂટતો નથી અને કાર્બન વાયુ વધી નથી જતો તેનું કારણ શું ?

કારણ કે સૂર્યપ્રકાશની મદદ વડે વનસ્પતિ કાર્બન વાયુમાંથી કાર્બન ચૂસી લે છે અને તેના વડે પોતાનું પોષણ બનાવે છે અને કાર્બન વાયુમાંથી ઑક્સિજન વાયુને છૂટો કરે છે.

સામ્યવાદ અને સમાજવાદ

સુરેશ બી. દવે, અંજાર-કચ્છ : સામ્યવાદ અને સમાજવાદમા શો ફેર છે ?

સમાજવાદનો સાદો અર્થ એ છે કે ઉત્પાદનનાં સાધનો રાષ્ટ્રહસ્તક હોવાં જોઈએ, જેથી તેમનાં ફળની સમાન વહેંચણી સમાજમાં થઈ શકે અને એક વર્ગનું શોષણ કરીને બીજો વર્ગ સમૃદ્ધિનો સ્વામી ન બની બેસે. જો આ હેતુ લોકશાહી રીતે સિદ્ધ કરવામાં આવે તો તે સમાજવાદ છે, આપખુદીથી કરવામાં આવે તો તે સામ્યવાદ છે. ઉત્પાદનનાં સાધનોનું રાષ્ટ્રીયકરણ અને સમૃદ્ધિની વહેંચણી કેટલે દરજ્જે કરવામાં આવે છે તેની ઉપર સમાજવાદની માત્રાનો આધાર છે. રશિયા પણ સમાજવાદી તો છે જ અને તેણે વધુમાં વધુ પ્રમાણમાં ઉત્પાદનનાં સાધનો રાજ્યહસ્તક લઈ લીધાં છે, પરંતુ તેણે બળ અને હિંસા વડે શ્રમિક વર્ગની સરમુખત્યારી સ્થાપીને ધનિક વર્ગને નાબૂદ કરી નાખ્યો છે. અમેરિકા જેવા મૂડીવાદી દેશોને બાદ કરો તો આજે ઘણા દેશોએ વધુ-ઓછા અંશે સમાજવાદ અપનાવ્યો છે. બ્રિટનમાં પણ મહત્ત્વના ઉદ્યોગોનું રાષ્ટ્રીયકરણ થયું છે.

અત્તર

સોમાભાઈ વિઠ્ઠલભાઈ, એડોર : ગુલાબ અને મોગરામાથી અત્તર કેવી રીતે બને ?

ફૂલોની સુગંધ ઉડ્ડયનશીલ તૈલી પદાર્થ છે. મોટા પ્રમાણમાં ફૂલો લઈને પાણીમાં ડુબાવી રાખવાથી તૈલી અત્તર ઉપર તરી આવે છે અથવા તેમને ધીમા તાપ પર મૂકી બાષ્પીભવનની ક્રિયા વડે વરાળ નળી વાટે શીશામાં એકઠી કરીને ઠારવાથી તેમાં અત્તર તરી આવે છે. આ કામ ખર્ચાળ અને મહેનતનું છે અને આવડત તથા અનુભવ પણ જોઈએ; કારણ કે તૈલી પદાર્થરૂપી સુગંધ ઉડ્ડયનશીલ અને નાશવંત છે. હવે વિવિધ ફૂલો, ફળો અને સુગંધી પદાર્થોના એસેન્સો કૃત્રિમ રીતે બને છે અને તે પણ કોલસામાંથી! કાળા કોલસામાંથી વિવિધ રંગો પણ બને છે અને વિવિધ સેન્ટ-પરફ્યુમ પણ બને છે! ગુલાબના ફૂલ કરતાં અને કસ્તૂરી કે કેસર કરતાં કોલસામાંથી વધુ સારા ગુલાબ, કસ્તૂરી અને કેસરનાં એસેન્સ બને છે! કોલસાના ડામરમાંથી વિવિધ રસાયણો બને છે અને તેમાંથી વિવિધ પરફ્યુમ બને છે!

અવકાશયાત્રીનું ઉતરાણ

નવીન આર. ત્રિપાઠી, પત્રી-કચ્છ : અમેરિકાના અવકાશયાત્રીઓ સમુદ્ર પર શા માટે ઉતરાણ કરે છે ? ધરતી પર શા માટે નહિ ?

કલાકના હજારો માઈલની ઝડપથી અવકાશયાન અવકાશમાંથી વાતાવરણમાં પ્રવેશ કરે છે. તેની ઝડપ ઘટાડીને તેને સલામત રીતે ઉતારવું એ મુશ્કેલ કામ છે. જો ધરતી પર તે અથડાઈને પડે તો અંદરનાં યંત્રો તૂટી જાય અને અવકાશયાત્રી પણ કદાચ માર્યો જાય. પાણીમાં પડે તો પાણી તેની પછડાટને ઝીલી લે છે. પરંતુ રશિયાએ અવકાશયાનને અને અવકાશયાત્રીને સલામત રીતે ધરતી પર ઉતારવાની વિદ્યા સિદ્ધ કરી છે.

★

આ રૂપવતી કોણ?

સર્વના મનમાં એ જ જિજ્ઞાસા...

કારણ કે આપનું રૂપ અનુપમ ગુલાબી બ્રીઝથી ખીલી ઊઠે છે!

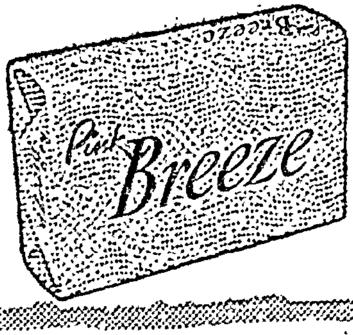

આપની સુંદરતાને જાગૃત કરતી મંદમંદ સુગંધ...
બ્રીઝનો મૃદુ કોમળ સ્પર્શ આપના રંગરૂપને ચમકાવે છે!
અનુપમ ગુલાબી બ્રીઝ સૌંદર્ય સાબુથી આપના
રંગરૂપને ખીલવી ને સર્વના મનમાં જિજ્ઞાસા
જાગૃત કરો કે આ રૂપવતી કોણ?

ન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડે ભારતમાં બનાવેલ

BZ. 22-X

યોગિની લલ્લેશ્વરી

શ્રી ચંદ્રકુમાર યાજ્ઞિક

દેવોને પણ જ્યાં નિવાસ કરવાનું મન થાય એવો આ કેશર, કંકુ અને મધની સુવાસથી મઘમઘતો દેશ કાશ્મીર મૃત્યુલોકના સ્વર્ગ સમાન છે.'

'અહીં દૂધની નદીઓ વહે છે, ત્રણે લોકમું અલભ્ય એવી દ્રાક્ષોના ઢગ પડ્યા છે, ચિનારનાં રંગબેરંગી પુષ્પો અને શરુનાં વૃક્ષોથી સમીર સુવાસમય બને છે, અને નરગિસ અને ગુલાબની સૌરભથી ધરતી સદૈવ સુગંધ ઝરાવે છે, એવા આ સ્વર્ગની સરખા મણીવાળો કોઈ પ્રદેશ નથી.'

કવિરાજ કલ્હણે 'રાજતરંગિણી'માં આ શબ્દોમાં જે સ્થળનું વર્ણન કર્યું છે, એ કાશ્મીરમાં ચૌદમી સદીમાં જીવી ગયેલાં સંત–કવયિત્રી યોગેશ્વરી લલ્લાના જન્મસ્થળ પંડરીનાથમાં આજે પણ સંત–સાધુઓનો સંડારો થાય છે.

'રાજતરંગિણી'માં કલ્હણે કાશ્મીરની તવારીખ રજૂ કરવા સાથે એ દેશના મદાંધ મહાઅમાત્યો, નૈતિક અધઃપતનની ગર્તામાં ડૂબીને રાજદંડ માટે કાવતરાં કરતી મહારાણીઓ અને વિલાસપ્રીતિ ધરાવતી રાજનંદિનીઓનાં ચરિત્ર સજીવ કર્યાં છે. 'રાજતરંગિણી'મા ઇતિહાસ છે, કાશ્મીરના નૈસર્ગિક સૌંદર્ય, એનાં અગાધ જળસ્થળો, ઝૂમી રહેલી વૃક્ષરાજીઓ, વૈવિધ્યપૂર્ણ પુષ્પો અને એ બધાંના વર્ણનો મળી આવે છે.

ચૌદમી સદીમાં જીવી ગયેલાં લલ્લેશ્વરી શ્રીનગર પાસેના પંડરીનાથ ગામના એક ગરીબ છતા શિવભક્ત બ્રાહ્મણ પિતાને ઘેર જન્મ પામ્યાં હતાં. શંકરાચાર્યના 'બ્રહ્મસૂત્ર'ના પાઠો તો તેમના પિતાએ બાલ્યવયે જ કંઠસ્થ કરાવેલા. 'શિવોઽહમ્'નો નાદ શ્રવણ કરીને પિતા પાસેથી થોડુંક ધર્મજ્ઞાન લલ્લાએ પ્રાપ્ત કરેલું અને બાળપણના એ જ્ઞાનમંત્રોએ લલ્લાના જીવનને અમૃતધર્મનો માર્ગ દાખવ્યો હતો.

બાર વર્ષની કુમળી વયે તો લલ્લાએ સાસરીમાં સાસરવાસ કરેલો. પદ્મપુરના બ્રાહ્મણ કુટુંબમાં પુત્રવધૂ થઈને ગયેલી લલ્લાના પર આખાય ઘરનો બોજો આવ્યો. અજ્ઞાન અને ઘમંડથી ભરેલાં સાસરિયાંએ લલ્લા પાસે એના ગજા ઉપરાંત વૈતરું પણ કરાવ્યું. રાતભર ઠંડા પાણીનાં માટલા ભરવાં અને દિવસના ઘરકામ કરવા સિવાય લલ્લાના જીવનનો કોઈ અર્થ ન રહ્યો.

મહાશિવરાત્રીની રાત્રે લલ્લાના પતિએ નશો કર્યો. અજ્ઞાન પતિએ નશામાં પગે ડમરુ બાંધીને લલ્લાને પણ પોતાની સાથે 'ભૈરવનૃત્ય' કરવાની ફરજ પાડી. લલ્લાને એમાં કુલમર્યાદાનો લોપ જણાયો. નશામાં ભાન ભૂલેલા પતિએ લલ્લાને મરણતોલ માર માર્યો, અને બાર બાર વર્ષની કુલમર્યાદા તોડીને લલ્લાએ ઘર છોડ્યું.

પદ્મપુરથી પગે ચાલતી તે પિતાને ઘેર પંડરનાથ ગઈ. પંડરનાથના શિવાલયમાં એણે ભક્તિ આદરી. ખાનપાન અને ઊંઘ છાડીને રાતદિન લલ્લાએ 'શિવમહિમ્ન'નો ગુંજારવ કર્યો.

લલ્લા ભક્તિમાં દેહનું ભાન ભૂલી જતી, અંગ પર વસ્રો છે કે નહિ એનીય એને ખબર ન રહેતી. લલ્લાએ આતમને ઓળખી. શિવાનો મનસુબો કર્યો. શૈવ ધર્મના મઠોમાં એણે સંતોનાં ચરણ સેવ્યાં. 'બ્રહ્મ સત્યં, જગન્મિથ્યા'નો આદ્યશંકરાચાર્યનો મંત્ર એના દેહની રગેરગમાં પ્રગટી ગયો.

અને લલ્લાનાં અંગેઅંગમાં દેવતેજનાં દર્શન થયાં. ભક્તિ અને જ્ઞાનના રંગે રંગાયેલી લલ્લા હવે આતમજ્ઞાન પામીને યોગેશ્વરી તરીકે જનસામાન્યના સન્માનને યોગ્ય બની.

શિવ અને શક્તિનું સમ્યક્ સ્વરૂપ એટલે સૃષ્ટિ; એવું આત્મજ્ઞાન એણે વહેતું કર્યું.

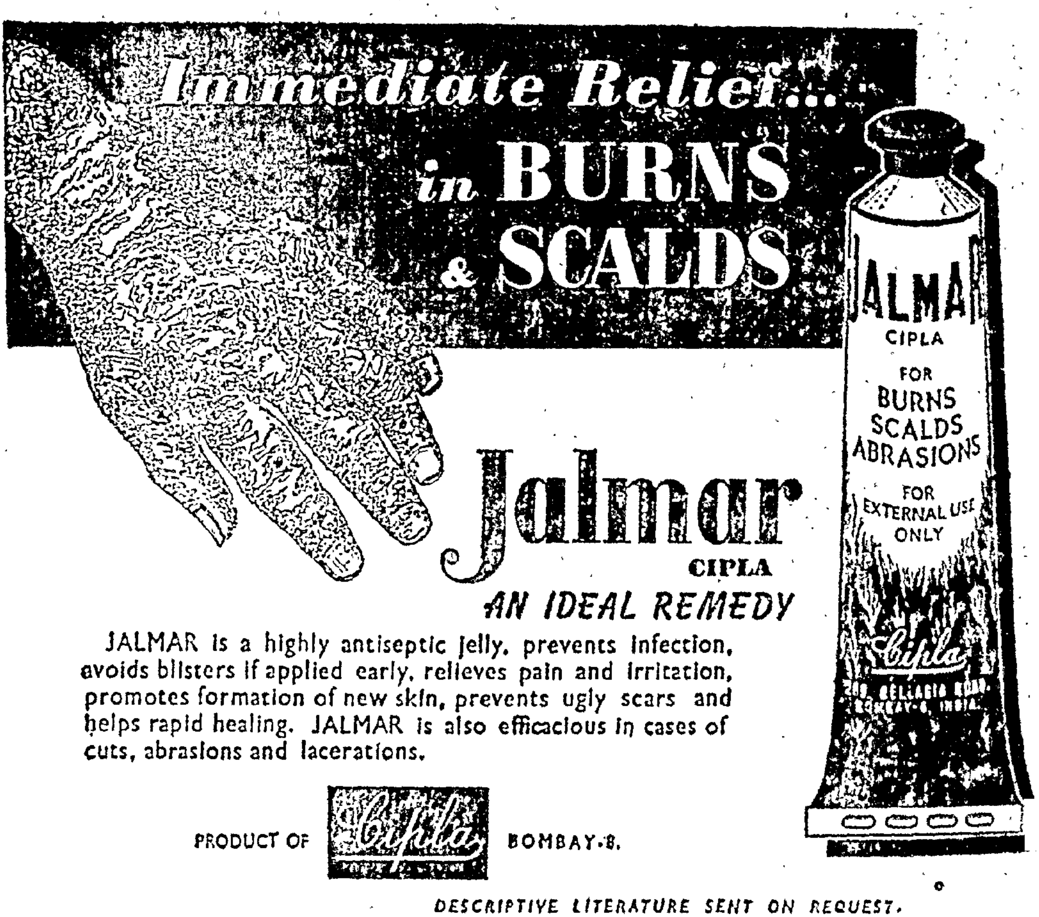
Immediate Relief... in BURNS & SCALDS

JALMAR
CIPLA
FOR BURNS SCALDS ABRASIONS
FOR EXTERNAL USE ONLY

Jalmar
CIPLA
AN IDEAL REMEDY

JALMAR is a highly antiseptic jelly, prevents infection, avoids blisters if applied early, relieves pain and irritation, promotes formation of new skin, prevents ugly scars and helps rapid healing. JALMAR is also efficacious in cases of cuts, abrasions and lacerations.

PRODUCT OF Cipla BOMBAY-8.

DESCRIPTIVE LITERATURE SENT ON REQUEST.

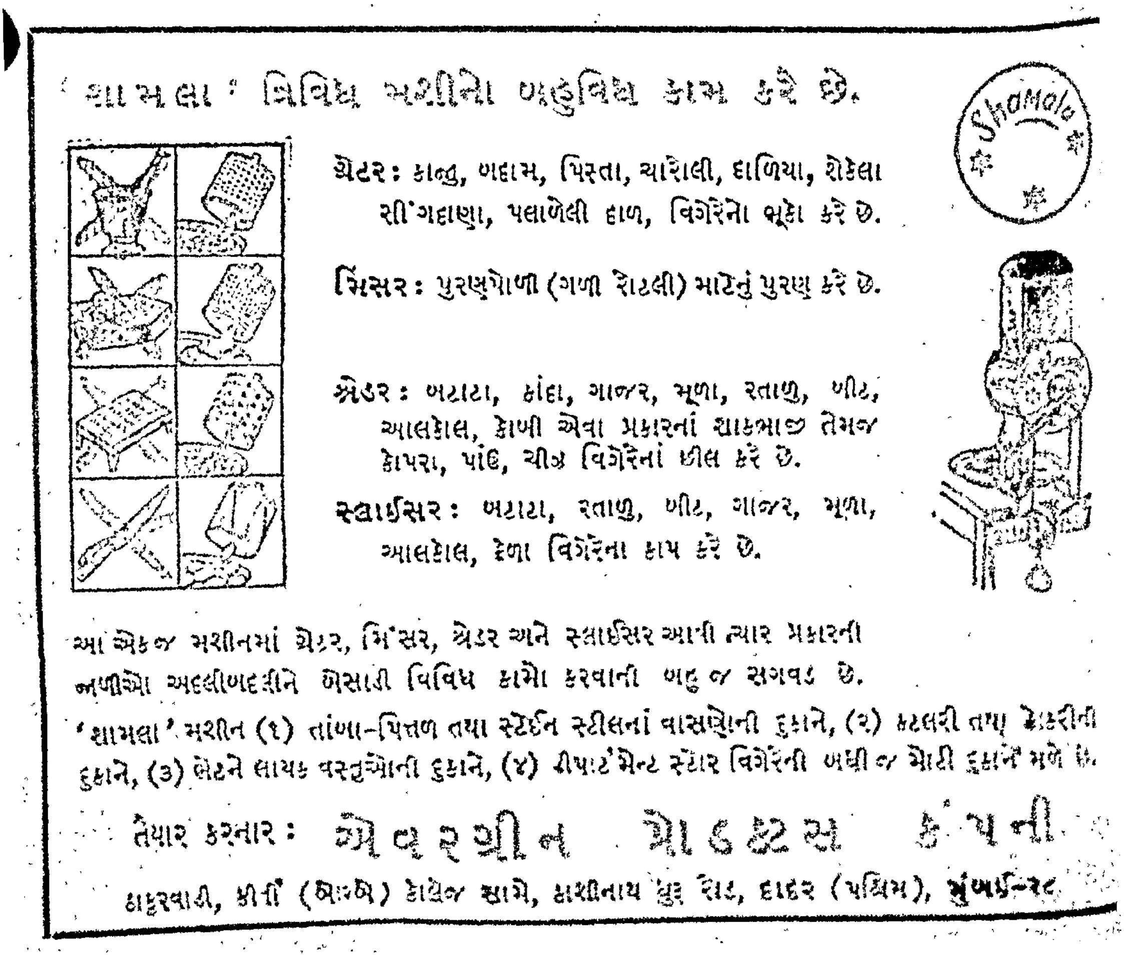
'શામલા' ત્રિવિધ મશીનો બહુવિધ કામ કરે છે.

Shamala

ગ્રેટર : કાજુ, બદામ, પિસ્તા, ચારોલી, દાળિયા, શેકેલા સીંગદાણા, પલાળેલી દાળ, વિગેરેનો ભૂકો કરે છે.

મિંસર : પુરણપોળી (ગળી રોટલી) માટેનું પુરણ કરે છે.

શ્રેડર : બટાટા, કાંદા, ગાજર, મૂળા, રતાળુ, બીટ, આલકોલ, કોબી એવા પ્રકારનાં શાકભાજી તેમજ કોપરા, પાંઉ, ચીઝ વિગેરેનાં છીલ કરે છે.

સ્લાઈસર : બટાટા, રતાળુ, બીટ, ગાજર, મૂળા, આલકોલ, કેળા વિગેરેના કાપ કરે છે.

આ એકજ મશીનમાં ગ્રેટર, મિંસર, શ્રેડર અને સ્લાઈસર આવી ચાર પ્રકારની જાળીઓ અદલાબદલીને બેસાડી વિવિધ કામો કરવાની બહુ જ સગવડ છે.

'શામલા' મશીન (૧) તાંબા-પિત્તળ તથા સ્ટેઈન સ્ટીલનાં વાસણોની દુકાને, (૨) કટલરી તથા ક્રોકરીની દુકાને, (૩) ભેટને લાયક વસ્તુઓની દુકાને, (૪) ડીપાર્ટમેન્ટ સ્ટોર વિગેરેની બધી જ મોટી દુકાને મળે છે.

તૈયાર કરનાર : એવરગ્રીન પ્રોડક્ટસ કંપની
ઠાકુરવાડી, કીર્તિ ([illegible]) કોલેજ સામે, કાશીનાથ ધુરૂ રોડ, દાદર (પશ્ચિમ), મુંબઈ-૨૮

ગગન, ભૂતળ, સરિતા અને સાગર, સૂર્ય, ચંદ્ર અને તારકગણો એ સર્વ ભગવાન શંકરની લીલા છે, અને માનવીમાત્ર એ લીલાનું એક પાત્ર છે, આવા બ્રહ્મજ્ઞાનની ગૂઢ વાતો એણે કાશ્મીરી બ્રાહ્મણોના સંઘોમાં ગુંજતી કરી.

શાંકરભાષ્ય અને વેદાંતના શુષ્ક પાઠો કરનારા કર્મકાંડી બ્રાહ્મણ સંઘોએ લલ્લાનો બહિષ્કાર પોકારવાની વાતો કરી. શ્રીનગરના વેદપાઠીઓની સભાએ સ્ત્રીને વેદાભ્યાસનો અધિકાર નથી એવી વાણી ઉચ્ચારી. લલ્લાએ વિનમ્રભાવે વેદપાઠીઓને મંજુલ સંગીતના સૂરોમાં એક જ વાણી સંભળાવી કે, ' વેદોમાં જે છે તે ભલે તમારી પાસે સુરક્ષિત રાખો, મારે તો અદ્વૈતનાં ગાન ગાવાં છે.'

શ્રીનગરથી બદ્રીકેદાર અને કૈલાસ–માનસરોવરના વિકટ પંથો પર વહેતા યાત્રાળુ સંઘોમાં યોગેશ્વરી લલ્લાનાં ભજનોની ધૂન જામી. સાદી સરળ કાશ્મીરી વાણીમાં લલ્લાએ એના આત્મજ્ઞાનની સૂઝ આપતાં ગીતો ગાયાં. એનો સૂર અદ્વૈતનો હતો. અદ્વૈતના અમર ગાનની એ સકળ વાણી આજે ' લલ્લવાક્ ' તરીકે કાશ્મીરના ભક્તસંઘોમાં પ્રચલિત છે.

' લલ્લવાક્ 'નાં ગીતોમાં સાદી સરળ સુલભ ઉપમાઓ ભરી છે. આત્મજ્ઞાનનું પરમ પદ પામવા માટે કપાસના ફૂલનું એ ઉદાહરણ આપે છે. લલ્લા એની સરળ વાણીમાં માધુર્યભર્યા ભાવોએ ખૂબ સાદી રીતે પરમપદ પામનારે લક્ષમાં લેવા જેવી વાતો કરે છે.

કપાસના ફૂલમાંથી નરમ રૂ નીકળે છે. એ રૂ ભરેલાં કાલાં ફોલાઈને એમાંથી રૂનો ફાલ નીકળે છે. તે ફાલ પીંજારાની તૂનાઈ પર તુણાય છે, ચૂંથાય છે. એ પછીથી રૂના તારેતારને રેંટિયાની ત્રાકે ચઢવું પડે છે. એના નાના નાના અંશોને ત્રાક પર દોર બનતાં અનેક વખત ઊંચેનીચે ઘૂમવું પડે છે, અને એ પછીય રૂની ઉપયોગિતા તો હજીય દૂર છે. વણકરની સાળ પર એક એક દોરો ચઢે છે, દોરા પર પાણીના છંટકાવ થાય છે,

સાધો મનકા માન ત્યાગો

સાધો મનકા માન ત્યાગો,
કામ ક્રોધ સંગત દુર્જનકી,
તાતે અહનિસ ભાગો. ધ્રુ૦
સુખદુખ દોનોં સમ કરિ જાનૈ,
ઔર માનઅપમાના;
હર્ષશોકતે રહૈ અતીતા,
તીન જગ તત્ત્વ પિછાના. ૧
અસ્તુતિ નિન્દા દોઊ ત્યાગે,
ખોજૈ પદ નિરવાના,
જન નાનક યહ ખેલ કઠિન હૈ,
કોઊ ગુરુમુખ જાના. ૨

બિસર ગઈ સબ તાત પરાઈ

બિસર ગઈ સબ તાત પરાઈ,
જબ તે સાધ-સંગત મોહિ પાઈ. ધ્રુ૦
ના કો બૈરી નાહિ બિગાના,
સકલ સંગિ હમ કૌ બનિ આઈ. ૧
જો પ્રભુ કીનો સો ભલ માન્યો,
એક સુમતિ સાધુતે પાઈ. ૨
સબ મહિ રમ રહિયા પ્રભુ એક,
પેખિ પેખિ નાનક બિગસાઈ. ૩

તું મેરે પ્રાણઆધાર

તું મેરે પ્રાણઆધાર, પ્રભુજી,
તું મેરે. (ટેક૦)

નમસ્કાર દંડવત્ વંદના,
અનેક વાર જાઉં વાર. પ્રભુજી૦

ઉઠત બૈઠત જાગત,
યે મન તુજ હિ ચિતાર;
સુખ દુખ મનકી સબકી બથાં,
તુજ હી આજ્ઞા સાર. પ્રભુજી૦

તું મેરે ઓટ બલ બુદ્ધિ તુમ હી,
તું મેરે પરવાર;
જો તુમ કરો સોઈ ભલ હમરે,
નાનક ગુરુચરણાર. પ્રભુજી૦

નાનક

ઠક્કુરનો સ્પેશીયલ

બૃહત્-વસંત કુસુમાકર

- સુવર્ણ, મકરધ્વજ, અંબર, કસ્તુરી, અભ્રક, લોહ, ચાંદી, બંગ જેવાં મૂલ્યવાન દ્રવ્યોને સાત્વિક અને નિર્દોષ વનસ્પતિના રસમાં ૯ માસ ઘૂંટી મહાપરિશ્રમ બાદ બને છે.
- થાક, નબળાઈ, શ્વાસ, કળતર, અકાળે વૃદ્ધાવસ્થા દૂર કરી બળ અને ઉત્સાહ વધારી નવચેતન બક્ષે છે: તાકાત, તાઝગી અને તંદુરસ્તી માટે સરસ છે.
- પ્રમાણ: ૧ ગોળી સવાર-સાંજ, દૂધ, માખણ કે મલાઈ સાથે.
- કિંમત ૨ાા ગ્રામ સ્પેશીઅલના રૂા. ૯: ઝડપી અને વધુ ગુણકારી એક્સ્ટ્રા સ્પેશીઅલ ૨ાા ગ્રામના રૂા. ૨૦: પોસ્ટેજ જુદું.

દરેક ગૃહસ્થના ઘરમાં વાપરવા લાયક

ઠક્કુર કસ્તુરીની ગોળીઓ

- શરદી, ખાંસી, નબળાઈ, શ્વાસ, છીંકો આવવી, અજીર્ણ, ઝાડા, અપચો દૂર કરી કફ મટાડે છે. નાનાં બાળકોનાં દરદોમાં નિર્ભયતાથી આપી શકાય. ઘરમાં, મુસાફરીમાં સર્વત્ર કામ આવે તેવા અનેક બીમારીનો એક ઇલાજ: ૫૦ ગોળીના રૂા. ૩-૦૦: ૧૦૦ ગોળીના રૂા. ૫-૫૦.

● ● ●

પેટના ગેસ, અજીર્ણ તથા ભારેપણા માટે

ઠક્કુર ચિત્રકાદિવટી

- અત્યંત સ્વાદિષ્ટ, બે ગોળી લેતાં જ પેટ હલકું ફૂલ જેવું બને છે. પેટના રોગો માટે સરસ. ૫૦ ગોળીનો રૂા. ૧ાા: ૧૦૦ ગોળીના રૂા. ૨-૭૫

આપની તબીયત અંગે અમારા અનુભવી અને નિષ્ણાત વૈદ્યરાજની સલાહ ૧૧ થી ૧ અને ૫ થી ૭ માં કાલબાદેવી કેન્દ્રમાં મળી શકશે. સવારે ૮ થી ૯ ગોરેગાંવ કેન્દ્રમાં મળી શકો છો.

સિન્ધ આયુર્વેદિક ફાર્મસી

ફોન નં. ૩૯૯૮૭
૩૭૫, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ-૨

લીમડા ચોક, સુરત : સ્થાપના [૧૯૧૯] : ગાંધી રોડ, અમદાવાદ

દરાજ (ધાધર), ખસ, ખરજવા જેવા ચામડીના વિકારો પર
ગુણકારી
રિંગોઝોન
મલમ અથવા લોશન
RINGOZONE
RINGWORM

બનાવનાર:- ઝોન કેમીકલ કંપની, મુંબઈ-૨૩

ઝોનોડાઈન

કોલેરા, ઝાડા, ઉલટી, અતિસાર, પેટપીડ અને અજીર્ણ પર ક્લોરોડાઈન જેવી અસરકારક દવા.

શાલિમાર બિસ્કીટ

[illegible] ક્રીમ, ફ્રુટ ક્રીમ, ઓરેન્જ ક્રીમ,
[illegible], કસ્ટર્ડ ક્રીમ, [illegible], ડેલીકા,
[illegible], નાર્ઝીસ, કોકોનટ [illegible]

સ્વાદિષ્ટ અને પૌષ્ટિક

ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ:
ટ્રીટન ટ્રેડિંગ કાં.
પ્રા. લિ.,
મર્કન્ટાઈલ ચેમ્બર્સ,
ગ્રેહામ રોડ, બેલાર્ડ એસ્ટેટ,
મુંબઈ-૧

અને સૉળ પર એમ કષ્ટ પામેલા સૂતરનું વસ્ત્ર થયા પછી ધોબીઘાટ પર ધોબી પાછો પછાડે છે, સૂકવે છે, અને એ પછી ઘણાં વર્ષો રોકાયા પછી જ વસ્ત્રને કોઈક સ્પર્શ કરે અને દરજીની કાતરથી કતરાઈને સીવણ માટે સોયો સહીને ઉપયોગી વસ્ત્ર બને છે. આ વસ્ત્રની વેદનાઓ જેટલી જ વેદના વેઠવા પરમ જ્ઞાનની પ્રાપ્તિના ઉત્સુકોએ તૈયાર રહેવું જોઈએ.

યોગેશ્વરી લલ્લાએ આવાં તો અનેક દૃષ્ટાંતો આપીને 'જીવ'માંથી 'શિવ' બનવાની પ્રેરણા આપી છે. 'લલ્લવાક્'ના બીજા એક ભજનમાં કમળનું દૃષ્ટાંત આપ્યું છે. કમળ જે શિવને પ્રિય ફૂલ છે એ શિવલિંગ પર ચઢતા પહેલાં કાદવમાં ઊગે છે, એ રીતે જ સંસારના કાદવકીચડમાં ખૂંપેલાઓએ શિવભક્તિના રાહે જવું હોય તો કમળ જેટલી ધીરજ રાખવાનો બોધ તેમને આમાં આપ્યો છે.

લલ્લેશ્વરી અથવા યોગેશ્વરી લલ્લના જન્મસ્થળ પંઢરીનાથમાં લલ્લેશ્વરીનું મંદિર છે, મંદિરની નજીકમાં લલ્લાએ પૂજેલા શંકરનું મંદિર છે. શ્રી બદ્રીકેદારની યાત્રા કરવા જતા ભક્તો બદ્રીકેદારથી પાછા વળતાં લલ્લેશ્વરીના મંદિરનાં દર્શને આજે પણ જાય છે.

યોગેશ્વરી લલ્લાએ લખેલાં અને સ્વમુખે ગાઈને પ્રચલિત કરેલાં ભજનો કાશ્મીર ઉપરાંત નેપાલ અને ટિબેટના શૈવધર્માનુયાયીઓમાં પણ ખૂબ હોંશે હોંશે ગવાય છે.

સંસ્કૃત ભાષાનું લલ્લેશ્વરીનું જ્ઞાન એમના ગૃહત્યાગ પછી વધ્યું હશે એમ મનાય છે.

ભારતના ભક્તિસાહિત્યમાં સંત–કવયિત્રી તરીકે મીરાંનું જે સ્થાન છે, તેવું સ્થાન કાશ્મીરના ભક્તિસાહિત્યમાં લલ્લેશ્વરીનું છે.

ભજનો ઉપરાંત સરળ ભાષામા જીવ અને શિવનો મધ્ય દોર રાખીને એમણે આડસોથીય વધુ દુહાઓ લખ્યા છે. એ દુહાઓ 'લલ્લવાણી.' કહેવાય છે. લલ્લેશ્વરી એ એમનું પિતૃગૃહનું નામ છે. બાળવયે લગ્ન કરીને શ્વશુરગૃહે ગયા પછી એમનું નામ પદ્માવતા રખાયું હતું.

★

સ્વ. ઓરછાનરેશ મહારાજ વીરસિંહજીદેવ સામાન્ય રીતે 'સવાઈ મહેન્દ્ર'ના ઉપનામથી ઓળખાતા. એક વખતે તેમને ક્યાંક જવાનું થયું એટલે તેમણે પોતાના મંત્રીને ગૅરેજમાંથી મોટર મંગાવવા કહ્યું. સંજોગવશાત્ ગૅરેજમાં એ જ વખતે 'ડેવઢી' (મહારાણી સાહેબનો મહેલ)થી પણ હુકમ આવેલ કે મોટર તુરત હાજર કરો. ડ્રાઇવર દ્વિધામાં પડી ગયો: પહેલાં ક્યાં જવું? આખરે તેણે 'ડેવઢી'એ જવાનું નક્કી કર્યું. મહેલોને સામાન્ય હિન્દીમાં 'ડ્યોઢ઼ી' જ કહેવામાં આવે છે. ત્યાં ડ્રાઇવરને થોડી વાર થઈ. આ બાજુ મહારાજા મોટર ન આવવાથી અધીરા થઈ ગયા હતા, અને આખરે જ્યારે ડ્રાઇવરે આવીને સલામ કરી ત્યારે મહારાજાના મગજનો પારો ઊંચે ચડી ગયો હતો. તેમણે ડ્રાઇવરને ધમકાવતાં મોડા આવવાનું કારણ પૂછ્યું. ડ્રાઇવરે સહજ ભાવે કહ્યું: 'ડેવઢ઼ીથી કહેણ આવ્યું હતું તેથી પહેલાં હું ત્યાં ગયો.'

મહારાજે ગુસ્સે થઈ કહ્યું: 'ડેવઢ઼ીની આજ્ઞા સવાઈ મહેન્દ્રની આજ્ઞાથી પણ મોટી છે?'

ડ્રાઇવર મહારાજનો સ્વભાવ જાણતો હતો અને પોતે બહુ સમજદાર પણ હતો. તેણે હાથ જોડીને કહ્યું: 'અન્નદાતા! ગણતરી કરીને આપ જ નિર્ણય કરી લો કે 'સવાઈ' મોટી કે 'ડેવઢ઼ી' (દોઢી)?'

આ ચમત્કારભર્યા જવાબે સહૃદય મહારાજાનો ક્રોધ એકદમ શાંત કરી દીધો, અને તેઓ હસતા હસતા ચૂપચાપ મોટરમાં બેસી ગયા.

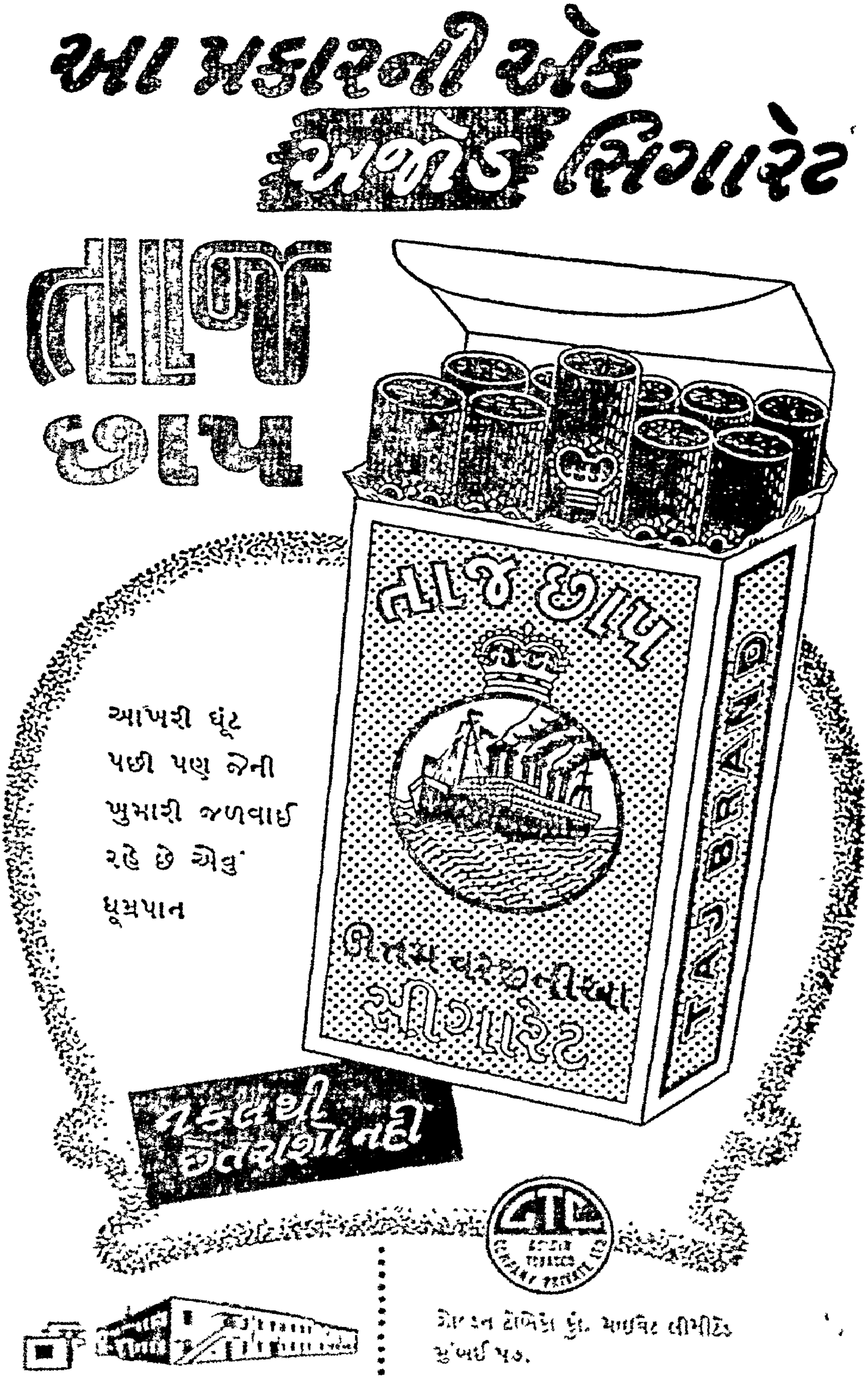

આ પ્રકારની એક અજોડ સિગારેટ

તાજ છાપ

આખરી ઘૂંટ
પછી પણ જેની
ખુમારી જળવાઈ
રહે છે એવું
ધૂમ્રપાન

નકલથી છેતરાશો નહી

તાજ છાપ
ઉત્તમ ચરોતરીઆ
સીગારેટ
TAJ BRAND

ગોલ્ડન ટોબેકો કું. પ્રાઈવેટ લીમીટેડ
મુંબઈ ૫૭.

હિંદનો આ પ્રકારનો મોટામાં મોટો રાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગ

જોયેલું ને જાણેલું

આ શિક્ષિત યુવાનો?

થોડા સમય પહેલાં એક સવારે હું એક હોટલમા બેઠો હતો. સા બાજુમા બેઠેલા ખેતી વાડી કોલેજમા અભ્યાસ કરતા બે કોલેજિયનો છાપાવાળાની રાહ જોતા હતા. કોઈ કારણસર છાપાવાળાને કંઈક મોડું થઈ ગયુ હોય તેમ જણાતુ હતું. બંને તે માટે ઉદ્વેગ કરતા ગમે તે જાતની ચર્ચા કરતા હતા.

થોડા વખત પછી છાપાવાળો આવ્યો અને ગલ્લા પર છાપું આપી, જવા માટે પાછો ફર્યો ત્યા તો એ બે યુવાનોમાથી એક બોલી ઊઠ્યો, 'એય પેપર !' પરંતુ કંઈક વધારે પડતું મોડું થઈ ગયું હોવાથી કે પછી હોટલમાં વાગતા રેડિયોના અવાજમા કંઈ સંભળાયું નહિ હોય તેથી, છાપાવાળો સાઇકલ પાસે પહોચી જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો. એક કોલેજિયન યુવાન એકદમ ગુસ્સે થઈ ગયો. તે જોરથી બોલી ઊઠ્યો, 'એય પેપર ! સુનતા નહીં હૈ ક્યા ?' અને પછી સ્વગત ઉમેર્યુ, 'હોપલેસ–જંગલી.'

અવાજ સાંભળી છાપાવાળો તેમની પાસે આવ્યો અને નમ્રતાથી બોલ્યો, 'કહિયે.'

પેલા યુવાને હોસ્ટેલમાંના પોતાના રૂમ પર એક છાપુ મંગાવવુ હતુ તે વિષે વાત કરી. વાત કરવાનો તેનો ઢંગ એવો હતો કે જાણે તે પોતાના બંગલામા બેસી પોતાના કોઈ મામૂલી નોકર સાથે વાત ન કરતો હોય ! છાપાવાળાએ શાતિથી તેની વાત સાભળી લીધી અને પોતે નિયમિત છાપુ પહોચાડશે એવી બાંહેધરી સાથે ત્યાંથી રજા લીધી. ધંધાકીય સ્વાર્થને લઈને જ છાપાવાળાએ યુવાનોની આ અસભ્ય વર્તણૂક સહન કરી લીધી હતી. છતા તેના ગયા પછી એક કોલેજિયન બોલી ઊઠ્યો, 'બિલકુલ બુધ્ધુ–ગંવાર દીખતા હૈ.'

તેમની બાજુમા જ એક ભાઈ જે ક્યારના તેઓની વાત સાભળી રહ્યા હતા તે છેલ્લા ઉદ્ગારો સાભળી બોલ્યા, 'વહ બુધ્ધુ ઔર ગંવાર નહીં હૈ. અખબાર બેચ કર ઔર દૂસરા છોટા મોટા કામ કર કે વહ એમ.એ. કી ફીઝ કા બંદોબસ્ત કરતા હૈ ઔર પઢતા હૈ '

એમ એ. નો અભ્યાસ કરતો વિદ્યાર્થી આ રીતે છાપા વેચે ? અને પોતે તેની સાથે આવો

સર્વોત્કૃષ્ટ ટુથ બ્રશ

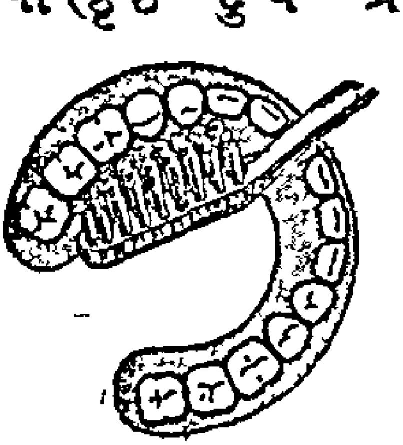

આર્યન

Aryan

વધુ સારી રીતે સાફ કરે છે.
વધુ લાંબો સમય ટકે છે

P L P S

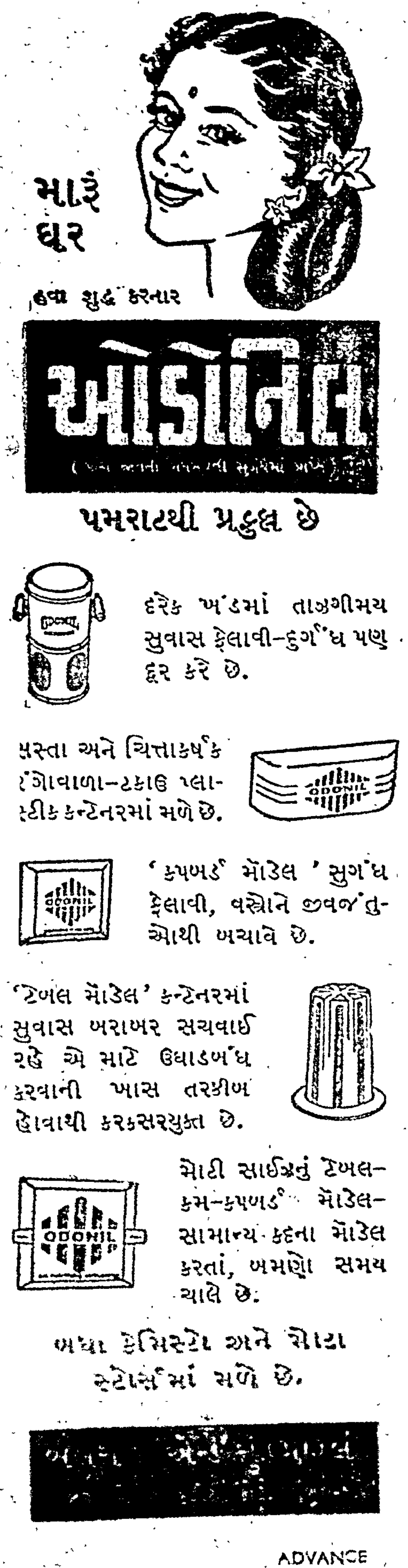

મારૂં
ઘર

હવા શુદ્ધ કરનાર

ઓડોનિલ

([illegible])

પમરાટથી પ્રફુલ્લ છે

દરેક ખંડમાં તાઝગીમય સુવાસ ફેલાવી–દુર્ગંધ પણ દૂર કરે છે.

સસ્તા અને ચિત્તાકર્ષક રંગોવાળા–ટકાઉ પ્લાસ્ટીક કન્ટેનરમાં મળે છે.

'કપબર્ડ મૉડેલ' સુગંધ ફેલાવી, વસ્ત્રોને જીવજંતુઓથી બચાવે છે.

'ટેબલ મૉડેલ' કન્ટેનરમાં સુવાસ બરાબર સચવાઈ રહે એ માટે ઉઘાડબંધ કરવાની ખાસ તરકીબ હોવાથી કરકસરયુક્ત છે.

મોટી સાઈઝનું ટેબલ–કમ–કપબર્ડ મૉડેલ–સામાન્ય કદના મૉડેલ કરતાં, બમણો સમય ચાલે છે.

બધા કેમિસ્ટો અને સોદા
સ્ટોર્સમાં મળે છે.

[illegible]

ADVANCE

રેડીઓ મીકેનિક બનો

સરળ ગુજરાતી ભાષામાં, ઘેરબેઠાં ટપાલદ્વારા સંપૂર્ણ રેડીઓ શિક્ષણ મેળવીને, ટૂંક સમયમાં, તદ્દન ઓછા ખર્ચે એક સારા રેડીઓ મીકેનિક અથવા પ્રતિષ્ઠિત વહેપારી બનો...

પીપલ્સનો

રેડીઓ મીકેનિક કોર્સ શરૂ કરો

નવી કરકસરવાળી યોજનાનો
લાભ લ્યો

સુખ અને સમૃદ્ધિ માટે,
બેકારી દૂર કરવા માટે,
ચાલુ આવકમાં વધારો કરવા માટે,
→ આજે જ શુભ સંકલ્પ કરો ←

માત્ર એક પોસ્ટકાર્ડ લખીને
આજે જ માહિતીપત્ર અથવા પ્રોસ્પેક્ટસ

તદ્દન મફત મંગાવો

પીપલ્સ ટેકનિકલ ઈન્સ્ટીટ્યુટ
પોસ્ટ–નવજીવન, અમદાવાદ–૧૪ (ઇન્ડીઆ)

વર્ષોથી ગુજરાતી ભાષામાં શ્રેષ્ઠ શિક્ષણ
આપતી અમદાવાદની સર્વોચ્ચ સંસ્થા

→ હવે રૂબરૂ આવવાની જરૂર નથી ←

મોહન દશદશની બે નોટો હાથમાં રાખી ઊભો હતો.

'અરે મોહન, તેં તો જૂનાં પુસ્તકો ખરીદ્યાં છે ને?'

'મારે નવાં જોઈએ છે, જૂનાં નહિ!'

'પણ તને ખબર છે, આવતી સાલે આ પુસ્તકો ચાલવાનાં નથી?'

'મને ખબર છે, સાહેબ!'

'તો તારાં જૂનાં ખરીદેલા પુસ્તકો ક્યાં ગયાં?'

'એ તો આપી દીધા.'

'કોને આપી દીધાં?'

'રતનને.'

'અરે, રતનના તો નવાં પુસ્તકો ખરીદવાના પૈસા આવી ગયા છે.'

'તો એ પૈસા પાછા આપી દો.'

'કેમ?'

'એ વાત જરા લાંબી છે, સાહેબ!

રતન અને હું એક જ ધોરણમાં અભ્યાસ કરીએ છીએ. રતન, એ આપણા ગામના વસ્તારામનો દીકરો છે. તેના પિતાજીની સ્થિતિ ખૂબ જ નરમ છે. કમાનાર એ એકલા છે, અને ખાનાર સાતઆઠ જણ છે. તેથી માંડ માંડ પૂરું કરતાં જે કંઈ બચે છે તે છોકરાઓને ભણાવવામાં ખર્ચે છે. આ વખતે રતનને નવાં પુસ્તકો ખરીદી આપવા તેમની પાસે પૂરતા પૈસા નહોતા, તેથી રતનને કોઈનાં જૂનાં પુસ્તકો ખરીદી લેવાનું તેમણે કહેલું. રતને ધોરણ ૬માં પાસ થયેલ રમણ પાસેથી જૂનાં પુસ્તકો લેવાનું નક્કી પણ કરી દીધું. પરંતુ રમણને પૈસા જલદી મળવા વિષે શંકા હતી. કારણ રતન ગરીબ હતો. બે દિવસ બાદ તે જ પુસ્તકોની માગણી મેં રમણ પાસે કરી. રમણને તો ભાવતું'તું ને વૈદે કહ્યું. તેણે તુરત જ બધાં પુસ્તકો મને આપી દીધાં. મને ખ્યાલ નહોતો કે તે પુસ્તકો રતનને લેવાનાં હશે. રતન બિચારો રહી ગયો. તેને નવાં પુસ્તકો ખરીદવાની ફરજ પડી. તેથી તેના પિતાજી મારા પિતાજી પાસે કામે આવવાની કબૂલાતે ૨૦ રૂપિયા ઉછીના લઈ ગયા. ત્યારે મને ખ્યાલ આવ્યો કે ગરીબ પર મેં ખૂબ મોટો જુલમ ગુજાર્યો છે. મને ખૂબ પસ્તાવો થયો. તુરત જ પિતાજી પાસેથી ૨૦ રૂપિયા લઈ હું આપની પાસે આવ્યો છું. આ પૈસા લઈ લો, ને રતનના પૈસા પાછા આપી દો. મેં આપેલાં જૂનાં પુસ્તકોની કિંમત પણ મારે તેની પાસેથી નથી લેવી.'

તે ઝપાટાભેર પૈસા મૂકી ચાલતો થયો. હું ઘડીભર તેની પાછળ જોઈ જ રહ્યો.

વાલજીભાઈ હ. પટેલ

સાચો વેપારી

થોડાં વરસો પહેલાંની આ સત્ય ઘટના છે. કચ્છ માંડવી એ વખતે ધીકતું સારું બંદર હતું. ત્યાં એક ખાનદાન વેપારી વસે. 'પ્રમાણિકતા એ અમારો મુદ્રાલેખ છે' આ શબ્દો ફક્ત પાટિયા ઉપર નહિ પણ તેના હૃદયમાં જ કોતરાયેલા હતા, અને આખા માંડવીમાં તેમની સચ્ચાઈ ને પ્રમાણિકતાની સારી સુવાસ હતી. તેમને કાપડની

હરસ-મસાથી
પીડાતા દર્દીઓ
તમો આખરી ઉપાય-ઓપરેશન-વિચારો તે
પહેલાં...
"ચરક"ની
ક્યુરોપાઈલ્સ
ટીકડી
જરૂર વાપરી જુઓ... આ ૬૦ ટીકડીનો
કોર્સ,૧૦ દિવસ લેવાથી તમારા...
લીલા-સૂકા, દુઝતા-ફૂલેલા-દુખતા
લોહીવાળા અંદરના-બહારના હરસ-
મસાના અસહ્ય દર્દમાં તાત્કાલિક
ફાયદો કરી આરામ આપે છે.
૬૦ ટીકડીના કોર્સનાં રૂા. ૬.૫૦
દરેક જાણીતા વેપારીને ત્યાં મળે છે.
વી.પી. (એકસ્ટ્રા) થી મોકલીએ છીએ.
ચરક ફાર્માસ્યુટીકલ્સ
મુંબઈ ૭
વી. પી. દ્વારા મંગાવી શકાય છે

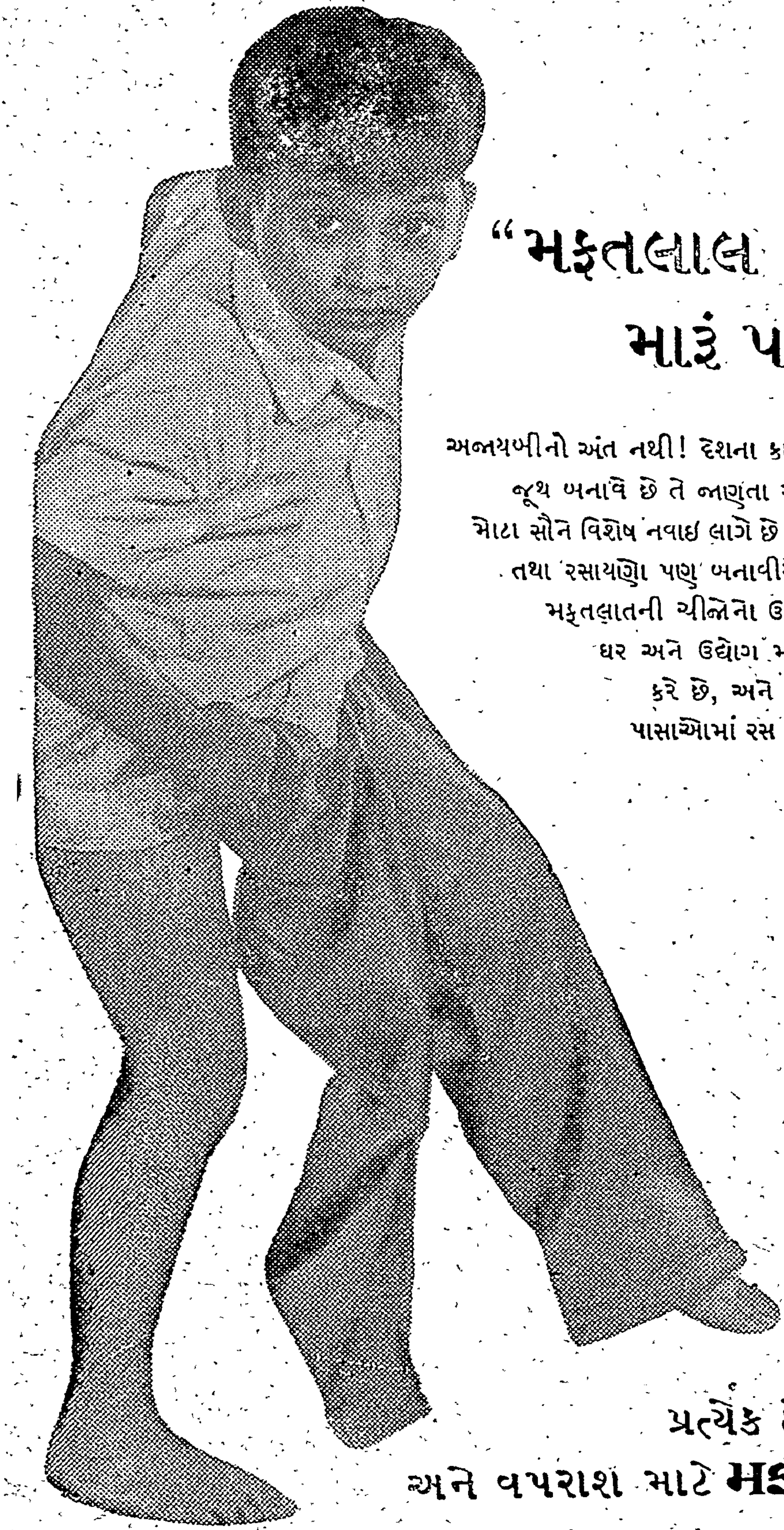

"મફતલાલ કાપડમાંથીજ
મારૂં પહેલું પાટલુન!"

અજાયબીનો અંત નથી! દેશના કાપડની કેટલીયે ઉત્તમ જાતો મફતલાલ જૂથ બનાવે છે તે જાણતા આનંદ સાથે અંજાઇ જવાય છે. નાના મોટા સૌને વિશેષ નવાઇ લાગે છે જ્યારે કહીએ છીએ કે અમે શણ, રંગ તથા રસાયણો પણ બનાવીએ છીએ. છતાં દરેક ક્ષેત્રના માણસો મફતલાતની ચીજોનો ઉપયોગ કરે છે. આજે મફતલાલ જૂથ ઘર અને ઉદ્યોગ માટેની ચીજોની હારમાળાનું ઉત્પાદત કરે છે, અને તેમ કરીને આપના જીવનના અનેક પાસાઓમાં રસ લે છે, તથા આવતી કાલના વધુ મોટા વિસ્તરણનું આયોજન કરે છે.

મફતલાલ ગ્રુપ

ન્યુ શોરોક (શોરોક), અમદાવાદ.
ન્યુ શોરોક, નડિયાદ.
સ્ટાંડર્ડ, મુંબઈ.
સ્ટાંડર્ડ (ન્યુ ચાઇના), મુંબઈ.
સ્ટાંડર્ડ, દેવાસ. સાસુન, મુંબઈ.
સાસુન (ન્યુ યુનિયન), મુંબઈ.
સુરત કોટન, સુરત.
મફતલાલ ફાઈન, નવસારી.
મંગલભાઈ જ્યુટ, કલકત્તા.
ઇન્ડિયન ડાયસ્ટફ, મુંબઈ.

MAFATLAL GROUP

પ્રત્યેક ક્ષેત્રના લોકોની જરૂર
અને વપરાશ માટે **મફતલાલ**નાં ઉત્પાદનો.

Aiyar: MG-185-Guj.

દુકાન હોઈ એક વાર રેશમી સાડીઓ જામનગરથી વહાણરસ્તે મંગાવેલી સાડીઓ વહાણમાં આવી ગયેલી પણ તેની રસીદ હજી આવી ન હતી. સાડીઓના ઘરાક આવતા સાડીઓની જરૂર પડતાં તેના મુનીમને કસ્ટમ ઑફિસર પર ચિઠ્ઠી લખી આપી દરબારી અમલદારોમા પણ તેમની ખૂબ જ સરસ છાપ હોઈ ઑફિસરે તરત જ વગર રસીદે સાડીઓ આપી દીધી તે વખતે બહારથી આવતા માલ ઉપર જકાત ભરવી પડતી રેશમી કાપડ પર જકાત વધારે હતી સુતરાઉ પર થોડી. તેથી જકાત ભરતી વખતે મુનીમે પૈસા બચાવવા રેશમી સાડીઓને બદલે સુતરાઉ સાડી લખાવી અને પૈસા ભરી માલ દુકાને લાવ્યો. શેઠે જકાતચિઠ્ઠીમા ઓછી જકાત જોઈ વાત પૂછી મુનીમે રેશમી સાડીઓને બદલે સુતરાઉ સાડીઓ લખાવી છે, એમ કહી બધી વાત કરી શેઠને આ અપ્રમાણિકતા જોઈ મુનીમ પર ગુસ્સો આવ્યો અને કહ્યું કે જો બીજી વાર આવી અપ્રમાણિકતા આદરી તો પેઢી પરથી હેઠે જ ઉતારી મૂકીશ આમા પૈસા કરતા આપણી આબરૂનો સવાલ મોટો છે મુનીમે માફી માગી શેઠ ભરનિયું લઈ તુરત જ ઑફિસર પાસે ગયા ને બધી વાત કરી તેનાથી ચારગણી જકાત જે રેશમી કાપડની થતી હતી તે ભરી દીધી ઑફિસર તો શેઠની આવી પ્રમાણિકતા જોઈ ખૂબ જ ખુશ થયા અને મનોમન વિચાર્યું કે ભારતના બધા વેપારીઓ આવા હોય તો?

જૈનધર્મ

માનવતા !

'મુંબઈનો પ્રખર ઉનાળો હતો અને સમય હતો બપોરના બે વાગ્યાનો. ખરે બપોરે હું મુંબઈના ધમાલિયા રસ્તા પરથી પસાર થતો હતો અસહ્ય તાપની સાક્ષી પૂરતો એ ધમાલિયો વિસ્તાર અત્યારે સ્મશાન જેવો દીસતો હતો. ગણ્યાગાંઠ્યા માનવીની અવરજવર જણાતી હતી

આવા સખત તાપમા મારી નજદીકમાથી જ એક યુગલ પસાર થઈ રહ્યું હતું. યુવકનો ચહેરો ગરમીથી ઘણો અકળાયેલો જણાતો હતો તાપથી યુવકના શરીર પર ચારે બાજુ પરસેવાના રેલા ચાલી રહ્યા હતા. બંગાળી સાડીમાં સજ્જ થયેલ અને પશ્ચિમના પવનની અસરથી રંગાયેલ યુવતીના લીપસ્ટીકની લાલી પણ પરસેવાના રેલા સાથે ઓગળી રહી હતી. શુ તાપ ! યુગલ તાપથી બચવા ઉતાવળે રસ્તો કાપી રહ્યુ હતું.

બીજી જ ક્ષણે યુવાન ફૂટપાથ ઉપર ઊભો રહ્યો. યુવતીને આ ન ગમ્યું હોય તેમ ચહેરા પરથી જણાયું પેલા યુવાનની ઘણુ રોકવા છતા ન રોકાયેલી ઊલટી મોમાથી બહાર આવી. ઊલટીને લીધે યુવક ફૂટપાથ પર બેસી ગયો. લાગણીવશ થઈ હું ત્યા ઊભો રહ્યો. યુવતીને મન આ અસભ્ય લાગતા બોલી ઊઠી : 'છી...છી ...છી. તમને પણ ઊલટી કરવાની આ જ જગા મળી !' યુવાનને સાંત્વન આપવાને બદલે યુવતી તો થોડા ડગલાં આગળ જઈને ઊભી રહી એક દૂધવાળો ભૈયો આ દૃશ્ય જોઈ રહ્યો હતો, તે તે જ ક્ષણે દોડી આવ્યો. પાણી લાવી યુવાનને

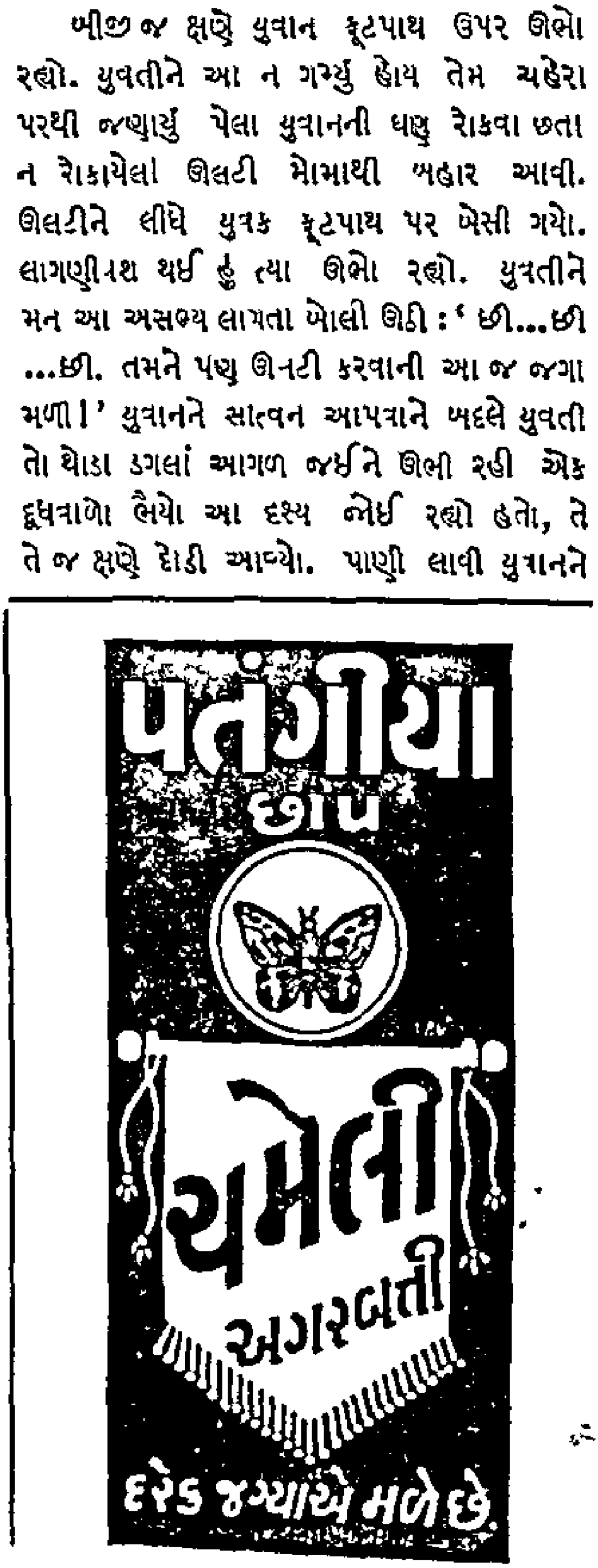

ARROW

Steel SOFA·CUM·BED

With chromium handle
& without handle

"એરો" સોફા કમ બેડ

(ક્રોમીયમ હેન્ડલવાળા તથા હેન્ડલ વગરના)

YOU CAN USE SOFA AS A BED AT NIGHT

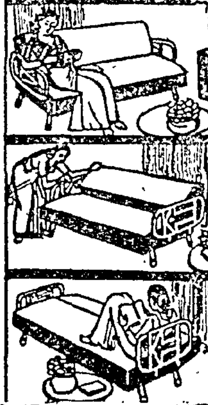

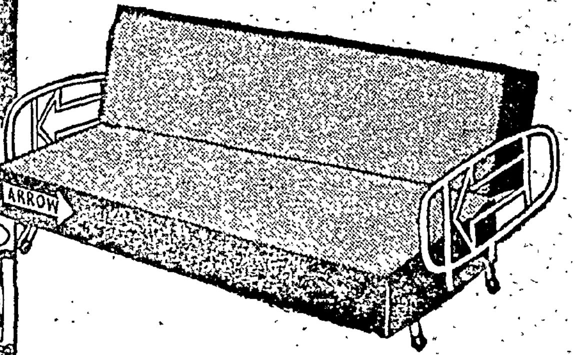

"એરો" હવે ડનલોપ તથા ટેપેસ્ટ્રી ફીટીંગમાં પણ સોફા કમ બેડ બનાવે છે.

PHONE 30743
ARROW STEEL INDUSTRIES
305, KALBADEVI ROAD, BOMBAY-2.

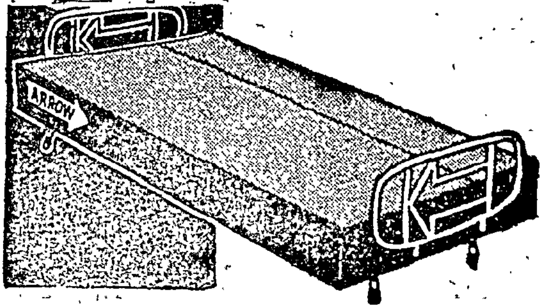

અમારા સોફા-કમ-બેડ તથા અન્ય સ્ટીલ ફર્નિચર પર ઉપરનું લેબલ જોઈને ખરીદવા વિનંતી છે.

એરો સ્ટીલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ

૩૦૫, કાલબાદેવી રોડ, **મુંબઈ—૨.** ફોન : ૩૦૭૪૩

ગુજરાતના મુખ્ય ડીલરો :

* **મહાવીર સ્ટીલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ,** પથ્થર કૂવા, રીલીફ રોડ, અમદાવાદ
* **શાહ બ્રધર્સ,** કણપીઠ, સુરત
* **ભારત એજન્સી,** દાણાપીઠ, રાજકોટ
* **એન. અરવીંદ એન્ડ કું.,** મહાત્મા ગાંધી રોડ, ભાવનગર
* **પારેખ એન્ડ કું.,** મહાત્મા ગાંધી રોડ, જુનાગઢ
* **ટ્રેઈડ ઇન્ડીયા એજન્સીઝ,** માંડવી, ટાવર પાસે, જામનગર
* **પેનોરમા ઇન્ડસ્ટ્રીઝ,** સાતા હોલ પાસે, સુરેન્દ્રનગર
* **મોહનલાલ ખીમજીભાઈ એન્ડ સન્સ,** મહાત્મા ગાંધી રોડ, અમરેલી અને ચલાળા

'રામા! પેલા નાલાયક રસિકે શેઠને તમાચો માર્યો. શેઠની પાઘડી ધૂળ ભેગી કરી, શેઠની ઇજ્જત લીધી.' આ જ વાત રસોયાને કહી અને પછી બીજાઓને ભેગા કરી આ જ વાતનું પારાયણ એ કરવા લાગ્યો: 'તમાચો મારી, શેઠની ઇજ્જત લીધી.'

સૌની આગળ આ પ્રસંગને રસપૂર્વક વર્ણવતો હરિલાલ પોતાના મનમાં, પોતાની વફાદારી પર અને પોતાની આવડત પર મલકાતો હતો. પણ વિવેકહીન વાચાથી કેટલું નુકસાન થાય છે, એ એને સમજાતું નહોતું. અવિવેકીની વિશેષતા જ એ કે એ પોતાના અજ્ઞાન ઉપર પણ જ્ઞાનની છાપ મારી એનુ પ્રદર્શન કરે.

રમણલાલે હરિલાલને ખૂણામા લઈ જઈ કહ્યું, 'અરે મૂર્ખ! ઇજ્જત એણે નથી લીધી, પણ ઇજ્જત તો તેં લીધી. ગલીમા તમાચો માર્યો એ તો હું અને એ જ જાણીએ પણ તેં તો એ ગુપ્ત વાતની સૌને ખબર કરી દીધી. આ વાત કોઈ નહોતું જાણતું તે તેં સૌને જણાવી એટલે ઇજ્જત એનાથી નથી ગઈ, પણ તારાથી ગઈ. વિવેકવિહોણા તારા જેવા મૂર્ખા, ભલાઈને નામે બૂરાઈ કરે, સારાના નામે ખરાબ કરે, ધોળાના નામે કાળુ કરે! માટે જરા વિવેક કેળવ!'

ચિત્રભાનુ

પાકા ઘડે કાંઠલા!

રાષ્ટ્રીય સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામના દિવસો હતા. છાપામા દરરોજ કાઈ ને કાંઈ નવા સમાચાર હોય જ. આજે આ નેતાની ધરપકડ થઈ તો કાલે બીજા નેતા પકડાયા. તેમાયે પૂજ્ય ગાધીજી તથા સરદાર વિશે જાણવા માટે તો લોકો ખૂબ જ આતુર રહેતા.

અમે રહેતા તે ગામ સાવ નાનું અને મોટા ભાગના લોકો નિરક્ષર. છતાંય રાષ્ટ્રીયતાનો પ્રચંડ જુવાળ અહીં પણ પહોંચી ગયો હતો. તેમાંય સ્ત્રીવર્ગને તો પૂ. બાપુ વિશે જાણવાની ખૂબ જ જિજ્ઞાસા રહે.

એટલી સ્ત્રીઓમાં મારાં માતુશ્રી જ ફક્ત વાંચી શકે. લખતાં તો તેમને પણ ન આવડે. રોજ બપોર થાય ત્યાં ઘણી બહેનો અમારે ત્યાં ભેગી થાય. મારાં બા તેમને છાપાં વાંચી સંભળાવે. પણ આવી રીતે લાંબો સમય ચાલવું શક્ય ન હતું; કેમ કે ઘણી વાર મારા બા નવરાં ન હોય ત્યારે કોઈ વાર બહેનો આગળપાછળ આવે ત્યારે દરેકને વાંચી સંભળાવવું શક્ય ન બને. બીજી તરફ બહેનોને દેશમા બની રહેલા બનાવો વિશે જાણવાની જિજ્ઞાસા પણ એટલી જ પ્રબળ. છેવટે એક ઉત્સાહી બહેને કહ્યું, 'આપણે જ વાંચતા શીખીએ તો કેમ?' બીજી બહેનો કહે, 'અરે બહેન, હવે તે કાંઈ પાકા ઘડે કાંઠા ચઢતા હશે? આટલી ઉમ્મરે હવે આપણને શુ આવડે!' પણ પેલા બહેન એમ હાર માને તેવાં ન હતાં. તેઓ મારા બાને કહે, 'બેન, મને વાંચતાં શીખવો.' મારાં બાને લખતા તો આવડે નહીં એટલે અક્ષરો ઓળખાવે પરંતુ તેનાથી કાંઈ આવડે નહી. પેલાં બહેન સવારે શીખે અને સાજે ભૂલી જાય. છેવટે મારાં બાએ નિર્ણય કર્યો કે, 'હું લખતા શીખું અને બીજાંને શિખવાડું તો કામ સરળ થઈ જશે.'

ઘરકામથી પરવારી મારાં બા પાટી–પેન લઈ બેસી જાય. પેલાં બહેન પણ આવે. ઘણી વાર તો દિવસે નવરાશ ન મળે ત્યારે રાતે બેસે, પણ રોજના એક કલાક તો અભ્યાસ કરે જ કરે. હું એ વખતે પ્રાથમિક શાળામાં ભણવા જતી એટલે કક્કો ઘૂંટવામાં મારી મદદ પણ લે. આમ કરતાં એક માસમાં તો તેમને લખવાનો સારો એવો અભ્યાસ થઈ ગયો.

અને પછી તો તેમનું અનુકરણ બીજી બહેનોએ પણ કર્યું. એકબીજાની મદદથી થોડા વખતમા લગભગ બધી બહેનોને સાધારણ લખતાં વાંચતાં આવડી ગયું.

આજકાલ સરકાર પ્રૌઢશાળાઓ ચલાવે છે પણ એ વખતની એ સ્વયંસંચાલિત પ્રૌઢશાળાનો ઉમંગ અને ઉત્સાહ કંઈક અનેરો જ

હતો. અને ચાળીસ વરસની ઉંમરે કક્કો ઘૂંટતાં મારાં માતુશ્રીનું ચિત્ર તો મારાથી કદી ભુલાતું નથી.

કુસુમ ભટ્ટ

ડોશીવૈદાનો ચમત્કાર

રાત્રિના સાડાઆઠના સમયે બારણે ટકોરા પડ્યા. બારણું ખોલીને જોયું તો મારા મિત્રના કાકા, તેમની દીકરી અને દીકરો ત્યાં ઊભાં હતાં. આવકાર આપી ઘરમાં લીધાં. દીકરી ૧૪ વર્ષની પણ માથે મુસ્લિમ બાળા ઓઢે એવી ઓઢણી અને ફાનસના અજવાળમાં જોતાં ખ્યાલ આવ્યો કે માથાના વાળ પણ ઉતરાવી લીધા છે. સહેજ વાતચીતમાં જાણી લીધું કે અત્રે એક સેવાભાવી વૈદ્ય છે તેની પાસે દવા કરાવવા તેઓ આવ્યાં છે.

બેબીને માથામાં અને લગભગ શરીરના ઘણા ભાગમાં ગૂમડાં થયાં હતાં. ગૂમડાંમાંથી પરુ આવતું હતું ઘણી ઘણી દવા કરી. વૈદ્ય–ડોક્ટરોને બતાવ્યું, લોહી તપાસાવ્યું ચામડીના નિષ્ણાતને બતાવ્યું. દવામાં એકાદ હજાર રૂપિયા ખર્ચ કર્યો. બેબીને શાળામાંથી ઉઠાડી લેવી પડી. અહીંના વૈદ્યને બતાવ્યું.

ઉપરોક્ત વૈદ્યની દવા કર્યા પછી પણ ઘણા વૈદ્ય–ડોક્ટરોની દવા કરી, એકાદ વર્ષ હેરાન થયા પણ ખાસ ફેર પડ્યો નહીં ને બેબી અને ઘરનાં સૌ કંટાળી ગયાં કે શું કરવું ? માથે વાળ નહીં એટલે ઘરની બહાર પણ નીકળવું ભારે પડે. પણ જ્યારે મટવાનું હોય ત્યારે ધૂળની ચપટીથી મટે છે, એ ન્યાયે એક બહેને નીચે પ્રમાણે દવા બતાવી અને તેનાથી બહુ જ ટૂંકા ગાળામાં *તદ્દન આરામ આવી ગયો. દવાની કિંમત એક બે* આના જેટલી છે અને દરેક ગાંધીને ત્યાં મળે છે. થોડી માવજતથી માથામાં વાળ પણ આવી ગયા.

દવા અને રીત આ પ્રમાણે છે: હીરાદખણ અને કંપીલો બેઉ સરખા ભાગે લઈ, થોડુંક ઘી લઈ તેને ૧૦૦ વખત પાણીમાં ધોઈ, દવા એ ઘીમાં નાખી મલમ કરી સવારસાંજ એ ચોપડશે. ઝીણી ફોડકી, માથામાં થતા ફોલ્લા, પરુ, શરીર ઉપર ચળ વગેરેમાં આ દવા કામ લાગે છે.

ડાહ્યાભાઈ ર. કિકાણી

Shebro
INSECTICIDE Spray
શેબ્રો ઈન્સેકટીસાઈડ એટલે માકડ, મચ્છર
અને વંદાઓ માટે ચોક્કસ મૃત્યુ વૉરંટ
Shebro
Shebro
INSECTICIDE SPRAY
KILLS:
SHELAT BROS. MADRAS
Mfrs: SHELAT BROS, MADRAS-3.
GP

(સોલ પ્રો.: એસ. એચ. શેલત)
અમદાવાદ શાખા : ભૃગુ એજન્સીઝ,
(સોલ પ્રો.: એસ. એચ. શેલત)
નં. ૧૦૯/૧, સારંગપુર સરકીવાડ, અમદાવાદ–૧ (ગુજરાત રાજ્ય)
પૂર્વ આફ્રિકા માટે એજન્ટો જોઈએ છે.

સંસ્થા સમાચાર

સંકીર્તન કાર્યક્રમ

સદ્‌ગત સ્વામીશ્રી ભિક્ષુ અખંડાનંદજીની પુણ્યસ્મૃતિ નિમિત્તે યોજાતી પાક્ષિક આખ્યાનમાળાના કાર્યક્રમમાં જુલાઈ માસમાં તા. ૮-૭-'૬૨ ને રવિવારે 'मिलन' તથા તા. ૨૨-૭-'૬૨ ને રવિવારે 'अश्वमेघ' એ વિષય પર ગુજરાતના ખ્યાતનામ લેખક અને કવિકીર્તનકાર શ્રી કરસનદાસ માણેકનાં આખ્યાનો થયાં હતાં.

ઑગસ્ટ મહિનામાં પણ બે આખ્યાનો રાખવામાં આવ્યાં છે, જેમાંનું પહેલું આખ્યાન તા. ૫-૮-'૬૨ ને રવિવારે (શ્રાવણ સુદ ૫) 'सर्पदश' વિષય પર તથા બીજું આખ્યાન તા. ૧૯-૮-'૬૨ ને રવિવારે (શ્રાવણ વદ ૪) 'शुकदेव' વિષય પર થશે.

વિવિધ ગ્રંથમાળાના ગ્રાહક બંધુઓને

છેલ્લાં ૫૦ વર્ષથી ચાલતી આ માળાના જૂન ૧૯૬૨ની આખરે પૂરા થતા વર્ષના છેલ્લા હપ્તાનાં બે પુસ્તકો (૧) 'વલ્લભ ભટ્ટની વાણી,' (૨) 'હિંદુધર્મ' ઑગસ્ટ માસના બીજા અઠવાડિયામાં ગ્રાહકોને મોકલાશે. જેમનું નવા વર્ષનું લવાજમ નહીં મળ્યું હોય તેમને આ બંને પુસ્તકો વી. પી. થી મોકલી નવા વર્ષનું લવાજમ વસૂલ લેવાશે.

ભક્તકવિ દયારામનાં ભજનો

સં ડૉ. કેશવલાલ અંબાલાલ

પાન ૮૦ : : કિં. ૦-૪૦

ભક્તકવિ દયારામની રચનાઓનો મુખ્ય ઝોક પ્રેમભક્તિ ઉપર છે. તેના સારભૂત કેટલાંક ભજનો, પદો, ગરબીઓ, કુંડળિયા વગેરે પસંદ કરીને આ પુસ્તકમાં સંગ્રહવામા આવ્યાં છે. પ્રેમભક્તિના પથિક ભાવિકોને આમાંનાં ભજનો તન્મયતા સાધવામાં અને કંઠસ્થ કરવામાં ઘણાં ઉપયોગી હોઈને આ સંગ્રહ વસાવવા જેવો છે.

ભારતનાં સ્ત્રીરત્નો (નવી આવૃત્તિ)

પાન ૩૬૮ : : કિં. ૩-૦૦

દક્ષકન્યા સતી, સતી પાર્વતી, ગાર્ગી, મૈત્રેયી, મહાસતી અનસૂયા, સાવિત્રી, દમયંતી, મંદોદરી, ભામતી, લીલાવતી, સંયુક્તા, પન્ના ધાવ, જસમા ઓડણ, અહલ્યાબાઈ હોલ્કર વગેરે ૩૫ દેવીઓનાં ચરિત્રો આમાં સંગ્રહવામાં આવ્યાં છે, જેના વાંચનથી આપણા દેશની પ્રાચીન ગૌરવશાળી સતી સ્ત્રીઓના જીવનનો ખ્યાલ આવે છે અને સાથે સાથે શીલ અને સદાચારના ઉત્તમ સંસ્કારો સીંચાય છે.

નળાખ્યાન (નવી આવૃત્તિ)

પાન ૧૨૮ : : કિં. ૧-૦૦

ભટ્ટ પ્રેમાનંદનાં બધાં કાવ્યોમાં સર્વથી ઉત્તમ અને ઉત્કૃષ્ટ કાવ્ય તરીકે 'નળાખ્યાન'ની ગણતરી થયેલી છે.

મલમપટ્ટા (નવી આવૃત્તિ)

લે૦ વૈદ્ય ધીરજલાલ દ. પ્રાણાચાર્ય

પાન ૧૨૦ : : કિં. ૧-૦૦

આયુર્વેદમાં ચામડીનાં દર્દોનું ઘણી બારીકાઈથી નિદાન કરેલું છે અને તેના જુદા જુદા પ્રકારે સચોટ ઉપાયો

પણ બતાવ્યા છે. સૌ કોઈ સહેલાઈથી સમજી શકે એ રીતે આમાં ચામડીના નાના મોટા રોગો અને તેના જુદા જુદા વૈદ્યોના અનુભૂત ઉપાયો આપવામાં આવ્યા છે. ઉપરાંત પુસ્તકની છેવટે 'અર્શરોગ અને તેના ઉપાયો'માં અર્શરોગનાં લક્ષણ અને તેના ઘરગથ્થુ સરળ ઉપચારો આપવામાં આવ્યા છે.

હવે પછી પ્રસિદ્ધ થનારાં પુસ્તકો

હરિવંશ, વલ્લભ ભટ્ટની વાણી, રામચરિતમાનસ (મૂળપાઠ), પંચીકરણ, વાર્તાલાપ, શિક્ષાપત્રી વગેરે પ્રસિદ્ધ થશે.

આફ્રિકાના તથા પરદેશના ગ્રાહકોને !

'અખંડ આનંદ'ના દરેક ગ્રાહકને લવાજમ પૂરું થવા અંગેની ખબર જુદી ટપાલથી આપવામાં આવે છે. તે મુજબ જેમનાં લવાજમ પૂરાં થતાં હોય તેમણે લવાજમના શિ. ૨૦/ પોસ્ટલ ઓર્ડરથી મોકલી આપવા.

આફ્રિકાના ગ્રાહકોને લવાજમ મોકલવાની તકલીફ ઓછી પડે એ માટે નીચેનાં શહેરોમાં એજન્ટો નીમેલા છે, તેમની દ્વારા પણ લવાજમ મોકલી શકાશે. જો આ એજન્ટોને લવાજમ ચેક કે પોસ્ટલ ઓર્ડરથી મોકલવામાં આવે તો તે સાથે બેંક કમિશનના ૫૦ સેન્ટ વધુ મોકલવા જરૂરી છે.

*૧ **શ્રી રમેશભાઈ હરમાનભાઈ પટેલ**
% શ્રી હરમાનભાઈ ઝવેરભાઈ પટેલ
પો. બો. નં. ૧૨૧૬, **મોમ્બાસા**

*૨ **શ્રી છોટાભાઈ એલ. પટેલ**
ઠે. રાલી બ્રધર્સ લિ.,
પો. બો. નં. ૧૪, **મ્વાન્ઝા**
પો. બો. નં. ૧૨, **લીરા**
પો. બો. નં. ૪૦૧, **કમ્પાલા**

*૩ **મેસર્સ રિલાયન્સ સ્ટોર**
પો. બો. નં. ૭૫૧, **કમ્પાલા**

૪અ **શ્રી રાવજીભાઈ કે. પટેલ**
% ડી. જે. દ્રોણા
આલબર્ટ હાઉસ, ગવર્નમેન્ટ રોડ,
પો. બો. નં. ૬૦૧૦, **નાઈરોબી**

૪બ **શ્રી રાવજીભાઈ કે. પટેલ**
% સુકુમાર કે. પટેલ
ડયુક સ્ટ્રીટ, સનાતન મંદિર સામે,
પો. બો. નં. ૬૦૧૦, **નાઈરોબી**

૫ **શ્રી દાદુભાઈ જે. પરમાર**
પો. બો. નં. ૧૨૩, **વેટે (પેમ્બા)**

૬ **શ્રી પ્રભુદાસ સોમાભાઈ પટેલ**
પો. બો. નં. ૭૮૮, **ઝાંઝીબાર**

૭ **પટેલ એન્ડ દેસાઈ**
પો. બો. નં. ૬૦૬, **કીસુમુ**

૮ **શ્રી યુ. એમ. જોખાકર**
૫૦, ફોકસ સ્ટ્રીટ, ગાંધી હોલ,
જોહાનીસબર્ગ (દક્ષિણ આફ્રિકા)

૯ **શ્રી છોટુભાઈ એ. પટેલ**
પો. બો. નં. ૪૨૬
બ્રોકનહિલ (ઉત્તર રોડેશિયા)

૧૦ ધી જનરલ બુકસેલર્સ લિ.
પો. બો. નં. ૧૨૭૮, **દારેસલામ**
(ટી. ટી. ઈસ્ટ આફ્રિકા)

૧૧ **શ્રી એચ. ટી. જાની**
પો. બો. નં. ૧૦૩, **બ્લાન્ટાયર** (ન્યાસાલેન્ડ)

૧૨ **શ્રી વી. બી. નાયક**
પો. બો. નં. ૧૦૫૨, **લીંડી** (ટી. ટી.)

૧૩ **શ્રી સી. એસ. પટેલ**
સેક્શન એ, સ્ટ્રીટ નં. ૨,
પો. બો. નં. ૮૪૨, **એડન કેમ્પ**
(અરેબિયા)

---

* આ સદ્ગૃહસ્થો 'અખંડ આનંદ'નું કાર્ય સેવાભાવે કરે છે.

તાવની અસર અને ફ્લુમાં સંપૂર્ણ રાહત મેળવો

તાવની અસરને લીધે ધ્રૂજારી છૂટે છે અને બેચેની લાગે છે? કે પછી ફ્લુનો હુમલો છે? 'એસ્પ્રો' વડે તમારો તાવ ઉતારો દુનિયાભરના કરોડો લોકો માટે 'એસ્પ્રો' ઘરગથ્થુ દવા બની ગઈ છે તમારા શરીરનો જે ભાગ દુખતો હોય તેના પર 'એસ્પ્રો' સીધેસીધી ક્રિયા કરીને સત્વર રાહત આપે છે

સમગ્ર કુટુંબ માટે તમારી પાસે 'એસ્પ્રો' રાખો.

'એસ્પ્રો'

સમગ્ર કુટુંબ માટે

'ASPRO'
'ASPRO'
'ASPRO'

ગુલાબી અને
ભૂરા રંગની
સીલબંધ
પેટી માગો.

આ છે 'એસ્પ્રો'ની ક્રિયા:

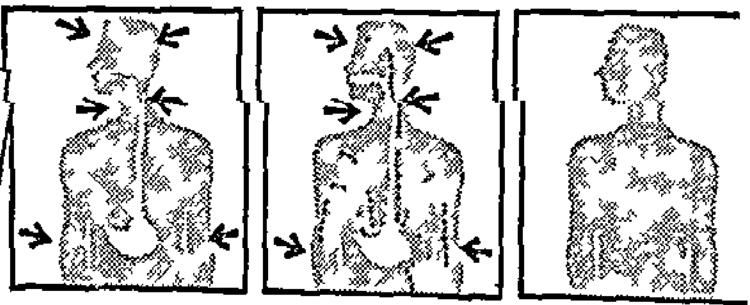

ઘુલી જવા લાગે છે
એસ્પ્રો સત્વર ઘુલી જવા લાગે છે એસ્પ્રોની ક્રિયા થોડી સેકંડમાં થવા માંડે છે

પ્રસરે છે
તેના કરોડો સૂક્ષ્મ કણો તમારા રક્તપ્રવાહ મારફત દુખાવાની જગ્યાએ ઝડપથી પહોંચી જાય છે તરત જ રાહત મળવા લાગે છે

રાહત આપે છે
એ પૂર્ણ રાહત આપે છે તમને તંદુરસ્ત અને આનંદી બનાવીને એસ્પ્રો આ રીતે પૂર્ણ કાર્ય કરી શરીરમાંથી નીકળી જાય છે.

'એસ્પ્રો' લો

ફરીવાર ખરેખર સાજા થાવ

નિકોલસનું Ⓝ ઉત્પાદન   આપને માટે શ્રદ્ધા અને શુભેચ્છાની ગેરંટી

AG 346

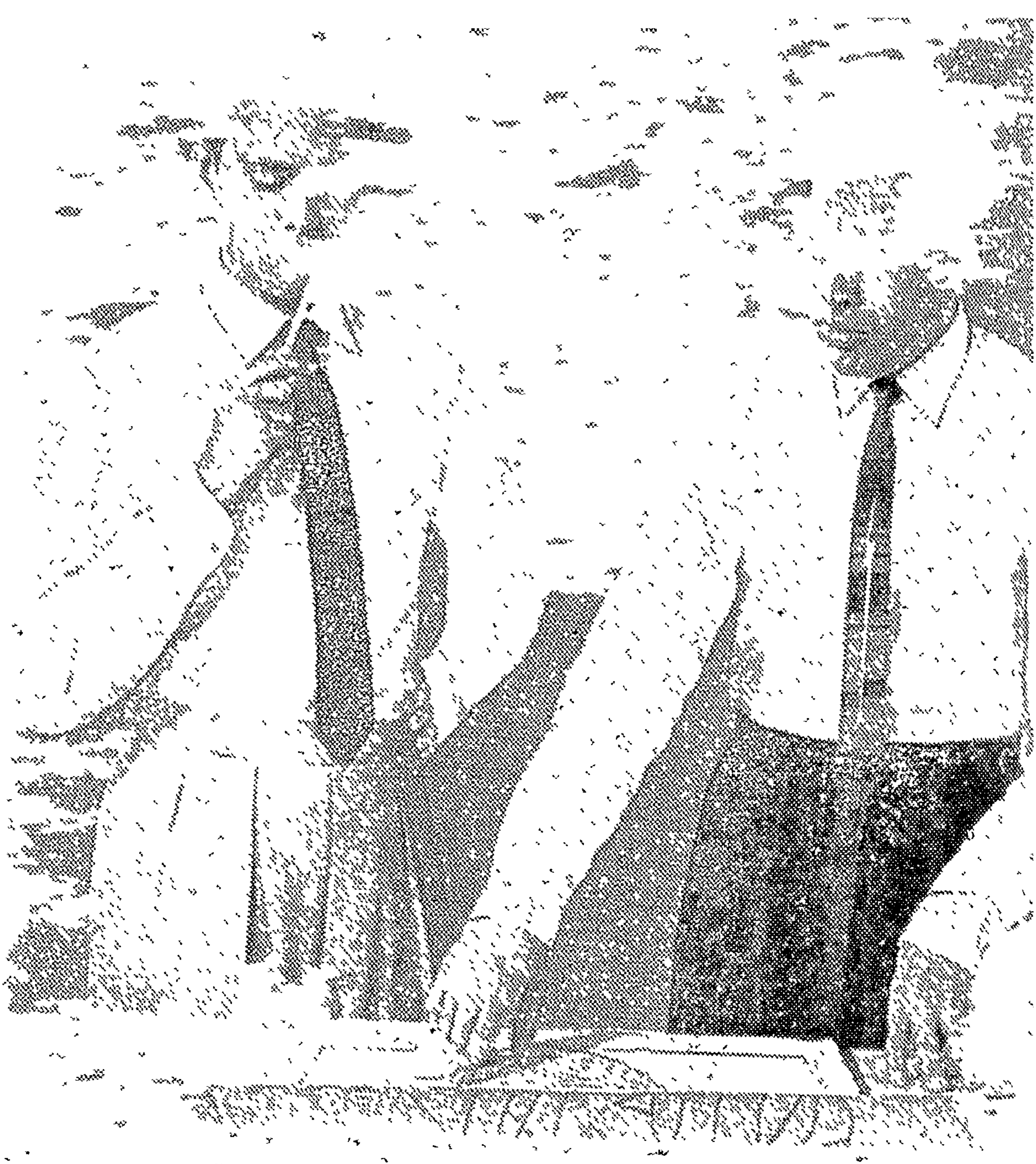

બિન્નીનાં બે નમૂનેદાર શર્ટિંગ્સ

દૂધ જેવું સફેદ કૉન્કરર* અને

લસ્ટલિન*—સફેદ, ચોકડીવાળું, સુંદર આછા રંગવાળું અ

ઘટ્ટ વણાટવાળું કૉન્કરર અને સુંદર લસ્ટલિન—લાંબા તાં
કપાસમાંથી બનાવેલાં બિન્નીનાં આ બન્ને શર્ટિંગ્સ દેખાવમાં
ભપકાદાર હોય છે તેટલાં જ પહેરવામાં મુલાયમ અને આરામદાયક
અને વળી એ ટકે છે પણ વર્ષોનાં વર્ષો સુધી!

*SANFORIZED (સૅન્ફોરાઈઝ્ડ)—મેસર્સ ક્લ્યુએટ,
ઍન્ડ કં. ઇન્કૉર્પોરેટેડ, યુ. એસ. એ., નો રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ માર્ક

ધી બકિંગહામ ઍન્ડ કર્નાટિક કંપની લિમિટેડ
બિન્ની ઍન્ડ કંપની (મદ્રાસ) લિમિટેડની ઉપ-કંપની

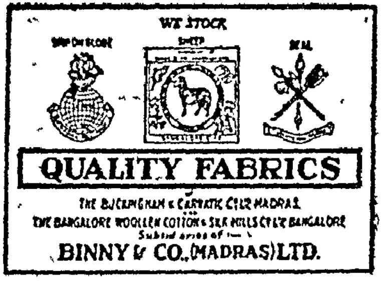
WE STOCK
QUALITY FABRICS
THE BUCKINGHAM & CARNATIC C° L'D MADRAS
THE BANGALORE WOOLLEN COTTON & SILK MILLS C° L'D BANGALORE
BINNY & CO. (MADRAS) LTD.

દુકાન પર આ બોર્ડ ધરાવતા બિન્નીના અધિકૃત સ્ટૉકિસ્ટો પાસેથી આપ આપને જોઈતું બિન્નીનું કાપડ કન્ટ્રોલ ભાવે ખરીદી શકો છો.

પનામા
સૌન્દર્યપ્રસાધનો

પનામા સૌંદર્યપ્રસાધનો આપના સૌંદર્યને અધિક મોહક બનાવે છે પનામા સૌંદર્યપ્રસાધનો ફેશનટાલ્ક, ફેસ પાવડર, ટાલ્કમ પાવડર, શેપરોન સ્નો અને પોમેડ ક્રીમ તમને સુન્દર બનાવતા નથી પણ સાથે સાથે તમારી ત્વચા નુ રક્ષણ પણ કરે છે અને તમારા સુન્દર વાળ માટે પનામા બ્રીલીયન્ટાઇન થી સારૂ બીજુ કાંઈ નથી

મનમોહક
સુન્દરતા
માટે

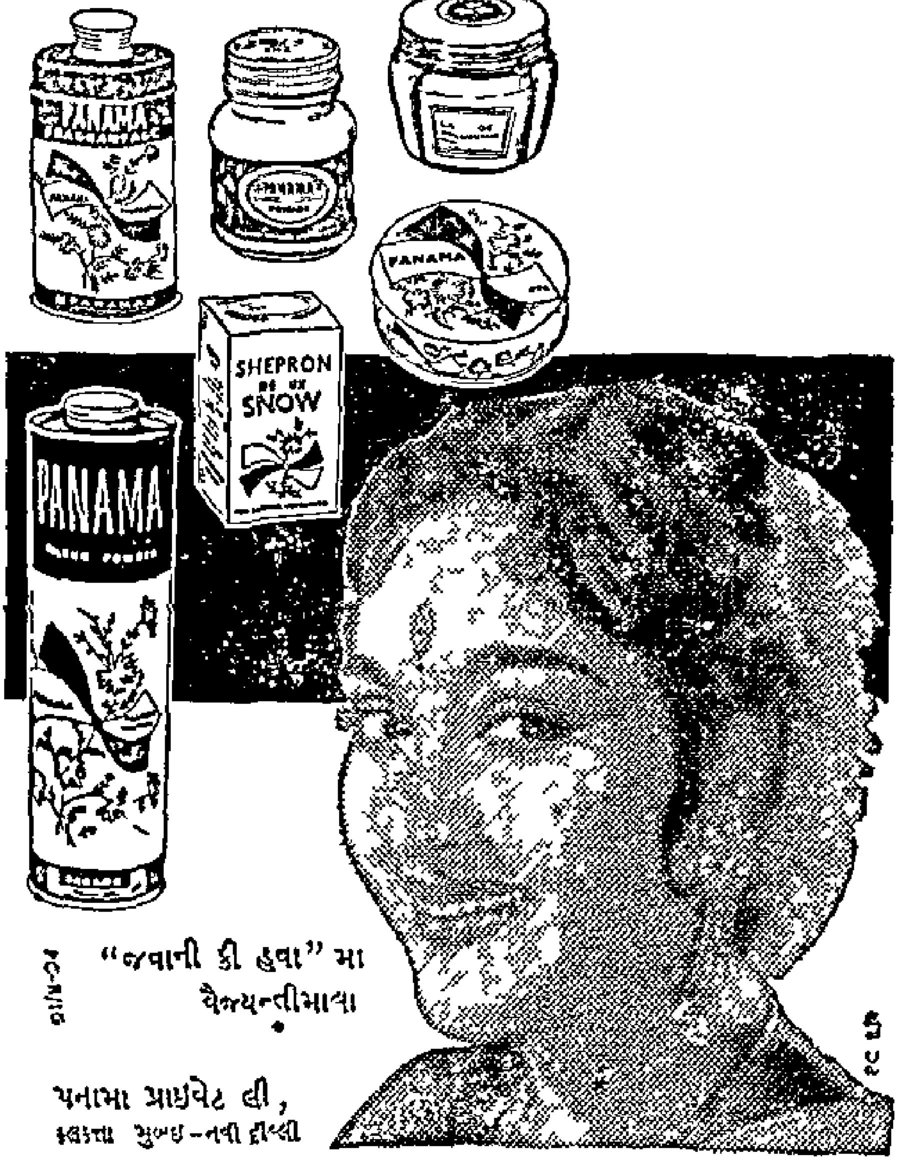
PANAMA
PANAMA
SHEPRON
SNOW
PANAMA

"જવાની કી હવા" મા
વૈજયન્તીમાલા

પનામા પ્રાઈવેટ લી,
કલકત્તા મુંબઈ-નવી દીલ્હી

પુસ્તકો કેટલાકને જ ગમે છે...

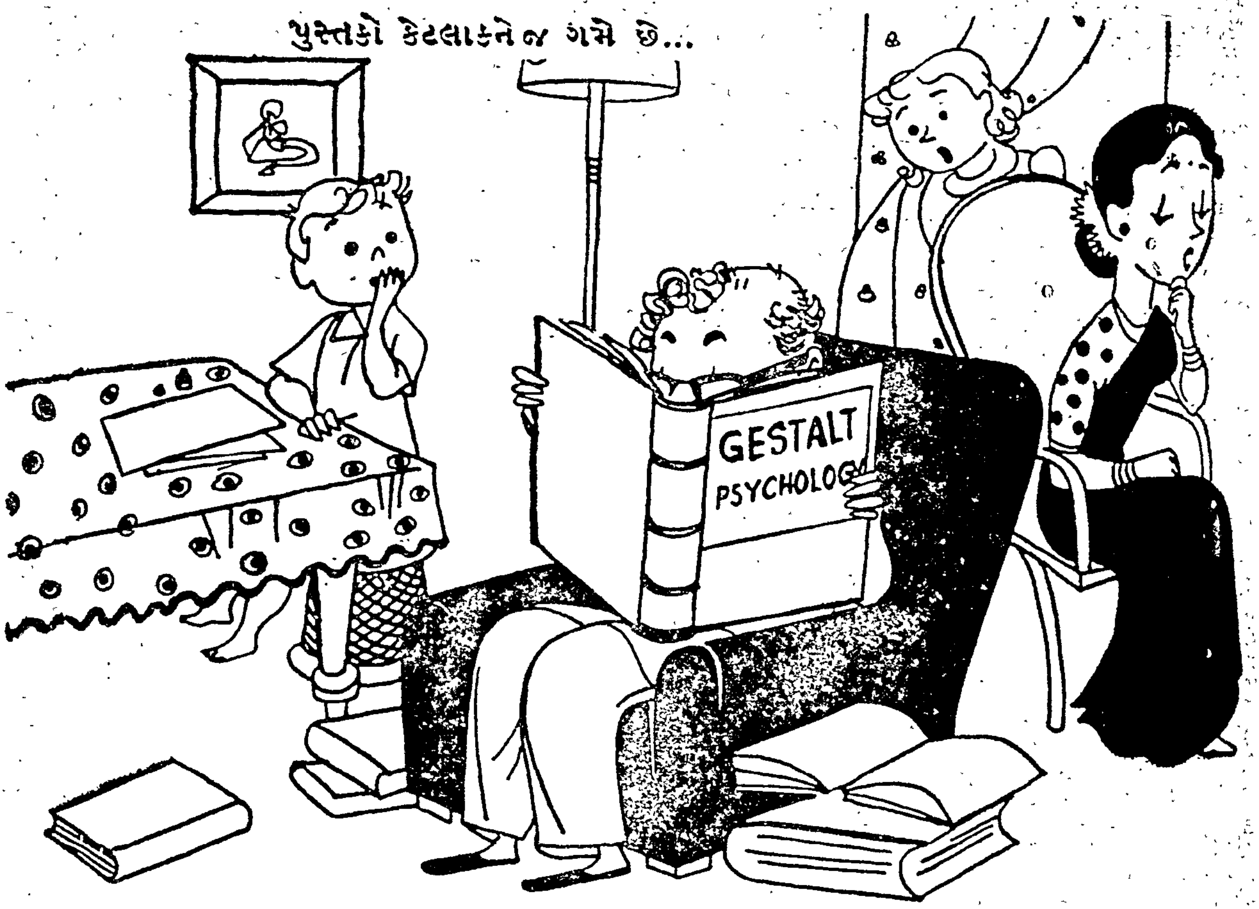
GESTALT
PSYCHOLOG

પરંતુ પૅરીની મિઠાઈ તો

Parry's બધાંને ગમે છે

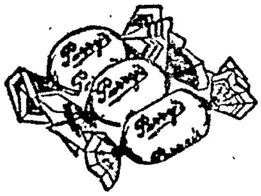
Parry's
Parry's
Parry's

કારણકે તે હોય છે જ એટલી સ્વાદિષ્ટ અને ઉત્કૃષ્ટ!

પૅરીઝ આ નામ જોઇને જ ખરીદશો.
તે રૅપર પર અંગ્રેજીમાં હોય છે.

આપે કદી આ મિઠાઈઓ
ચાખી છે?

- સુપર બટરસ્કૉચ
- પાઇનૅપલ લિક્યૂર
- કૉફી ટૉફી

બનાવનાર: પૅરીઝ કન્ફેકશનરી લિમિટેડ, મદ્રાસ

JWT-PRS 319 (R)

આપના પ્રિયજનો માટે...

ક્રાઈસ્લર એરટેમ્પની શીતળ, આરોગ્યપ્રદ આરામદાયક સગવડ

Airtemp BY CHRYSLER

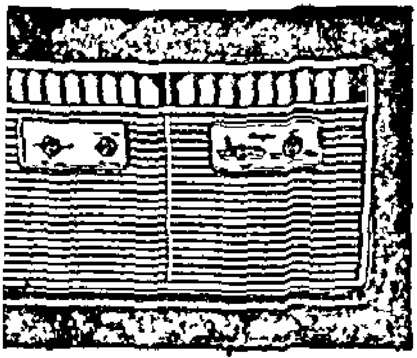

રૂમ એર કન્ડિશનર

ક્રાઇસ્લર એરટેમ્પની ખરીદી તમારી સાચી સંપત્તિ બની રહે છે. તેનાથી તમને આરોગ્યદાયક ઘસઘસાટ નિંદ્રા... શીતળ આરામદાયક સગવડ...અને સ્વચ્છ રજકણ વિનાની હવા મળે છે. એરટેમ્પ સરળતાથી ચાલે છે, અવાજ થતો નથી અને તેની મશીનરી માટે પાંચ વર્ષની ગેરંટી આપવામાં આવે છે. તદુપરાંત વેચાણ બાદ એરટેમ્પ માટે કાર્યદક્ષ સેવા પણ પૂરી પાડવામાં આવે છે.

બોમ્બે સાઈકલ એન્ડ મોટર એજન્સી લિમિટેડ
૫૩૪, સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ રોડ, મુંબઈ-૭

ડીલર્સ :

ઇલેક્ટ્રો એર કન્ડિશનિંગ કોર્પોરેશન
આઈ. એ. સી. ઓફિસ સામે, ૧૭૫૪, મિરઝાપુર રોડ,
અમદાવાદ-૧

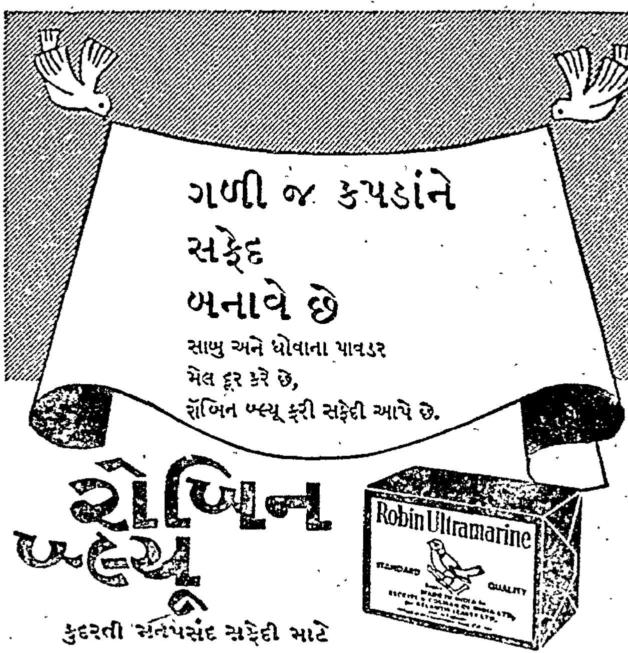

ગળી જ કપડાંને
સફેદ
બનાવે છે
સાબુ અને ધોવાના પાવડર
મેલ દૂર કરે છે,
રૉબિન બ્લ્યૂ ફરી સફેદી આપે છે.

રૉબિન બ્લ્યૂ
કુદરતી સર્વપસંદ સફેદી માટે
ઍટલાંટિસ (ઈસ્ટ) લિમિટેડ (ઇંગ્લંડમાં સ્થપાયેલી)
ARBC-19 GUJ

સ્પાર્ટન મોટર ગોઠવીને
તમારા ઉત્પાદન લક્ષાંકને
આંબી જાવ

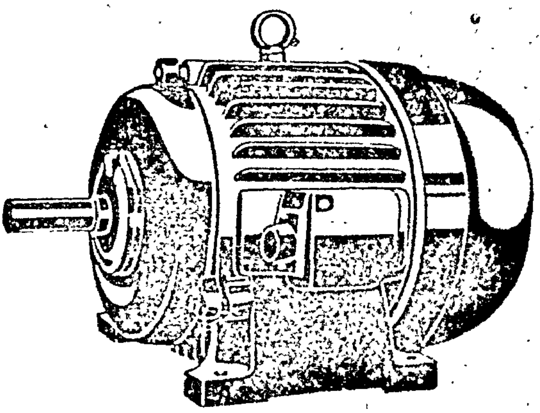

બી. એસ. એસ. ૨૬૧૩ની ઢબે તૈયાર કરેલી સ્પાર્ટન મોટરની કાર્યક્ષમતા તથા ટકાઉપણાની પૂરેપૂરી ચકાસણી કરવામાં આવે છે. નિયમબદ્ધ, આંતર બદલી શકાય એવા મશીનના ભાગો કરકસર માટે બનાવેલા છે.

મળો :
બાટલીબૉઈ એન્ડ કંપની
માલિકો : ભોગીલાલ લહેરચંદ પ્રા. લિમિટેડ
રીડરોડ, અમદાવાદ

BATLIBOI
participants
in planned
progress

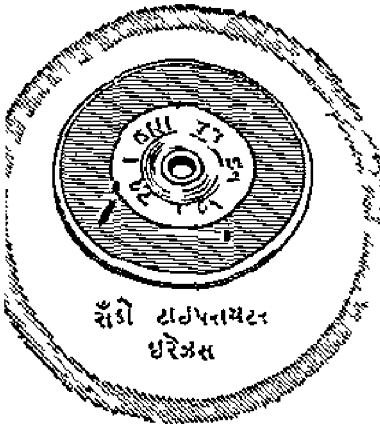
રૅંકો ટાઇપરાયટર
ઇરેઝસ

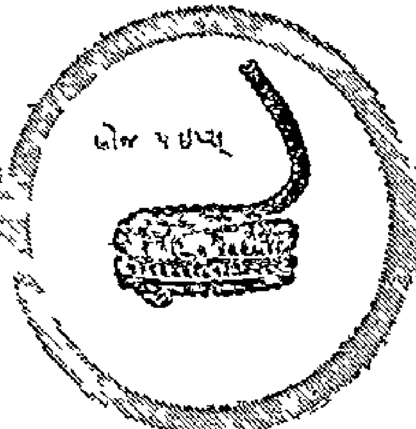

હોલ્ડફાસ્ટ રબર બૅન્ડસ

નિર્યાત માટે તયાર...

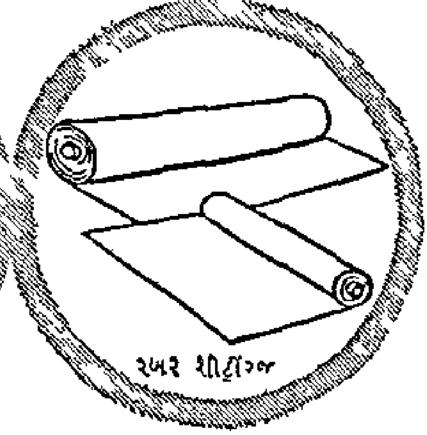

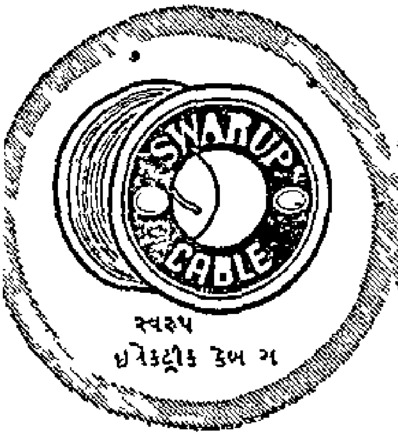
SWARUP
CABLE
સ્વરૂપ
ઇલેક્ટ્રીક કેબલ્સ

સ્વસ્તિક રબર પ્રોડકટસ્ નો માલ હવે નિર્યાત્ માટે તયાર છે અમારો વિશ્વાસ ઉંચા દર્જાના માલમાજ છે અને અદ્યાવત ઉત્પાદન તંત્રના સહાય્યથી અમે ખાસ માલ તયાર કરી શકીયે છીયે તમે અમારા માલની સરખામણી બીજા કોઇપણ કંપનીના માલની સાથે કરી શકો છો એક વાર વાપરીને ખાત્રી કરી લો.

અમારા નિર્યાત ખાતું તમારાથી આવથી પૂછતાછ માટે તયાર છે

ઇન્ડસ્ટ્રીયલ ગ્લવ્ઝ

Swastik સ્વસ્તિક રબર પ્રોડકટસ્ લિમિટેડ
ખડકી, પુંના ૩ ભારત

એક ગલાસ

કિસાન સ્કવૉશ પીઓ

અને તાજાં-માજાં બનો!

તે કેવો સ્વાદિષ્ટ, ઉત્સાહવર્ધક અને પૌષ્ટિક હોય છે! તે ડાળી પર પાકેલાં ફળોના રસમાંથી બનાવેલો હોઈ તેમાં વિટામિનો પણ ભરપૂર હોય છે.

અણધાર્યા આવતા મહેમાનોના સત્કાર માટે એકાદ વધારાની બાટલી હંમેશ ઘરમાં રાખી મૂકો.

કિસાન સ્કવૉશ ઑરેન્જ, લેમન અને બીજા ૭ પ્રકારનાં મળે છે.

કિસાન પ્રૉડક્ટ્સ લિમિટેડ, બેંગલોર

JWT-KP 1809

PHILLIPS ફિલિપ્સ સાઇકલ
ખાસ આપના માટે બનાવેલી છે

ચમકદાર સુંદર દેખાવવાળી ફિલિપ્સ સાઇકલ આપના જેવા ઉત્સાહી યુવાનો માટે જ ખાસ
બનાવેલી છે ઉચ્ચ પોલાદની આ સાઇકલ એટલી બધી મજબૂત હોય છે કે બેદરકારીથી
વપરાય તોપણ વર્ષોના વર્ષો સુધી ઉત્તમ સેવા બજાવે છે
આશરે ૬૦ વર્ષો થયા દુનિયાભરમાં મશહૂર ફિલિપ્સ સાઇકલો હવે ટી આઈ સાઇકલ્સના
એકદમ અદ્યતન કારખાનામાં ચોકસાઈપૂર્વક બનાવવામાં આવે છે

ટી આઈ સાઇકલ્સ ઑફ ઇન્ડિયા, અમ્બત્તૂર (મદ્રાસ પાસે)

આ સાડીઓ ત્રણ પ્રકારની મળે છે:
જયૉર્જેટ, શિફૉન અને મુલાયમ રેશ

બિન્નીના
શુદ્ધ રેશમી સાડીમાં
આપ કેવાં સુંદર દેખાઓ છો !

ધી બેંગલોર વુલન, કૉટન ઍન્ડ સિલ્ક
કંપની લિમિટેડ, અગ્રહારમ્ રોડ, બેંગ
બિન્ની ઍન્ડ કંપની (મદ્રાસ) લિમિ
ઉપ-કંપની.

JWT/B14/55

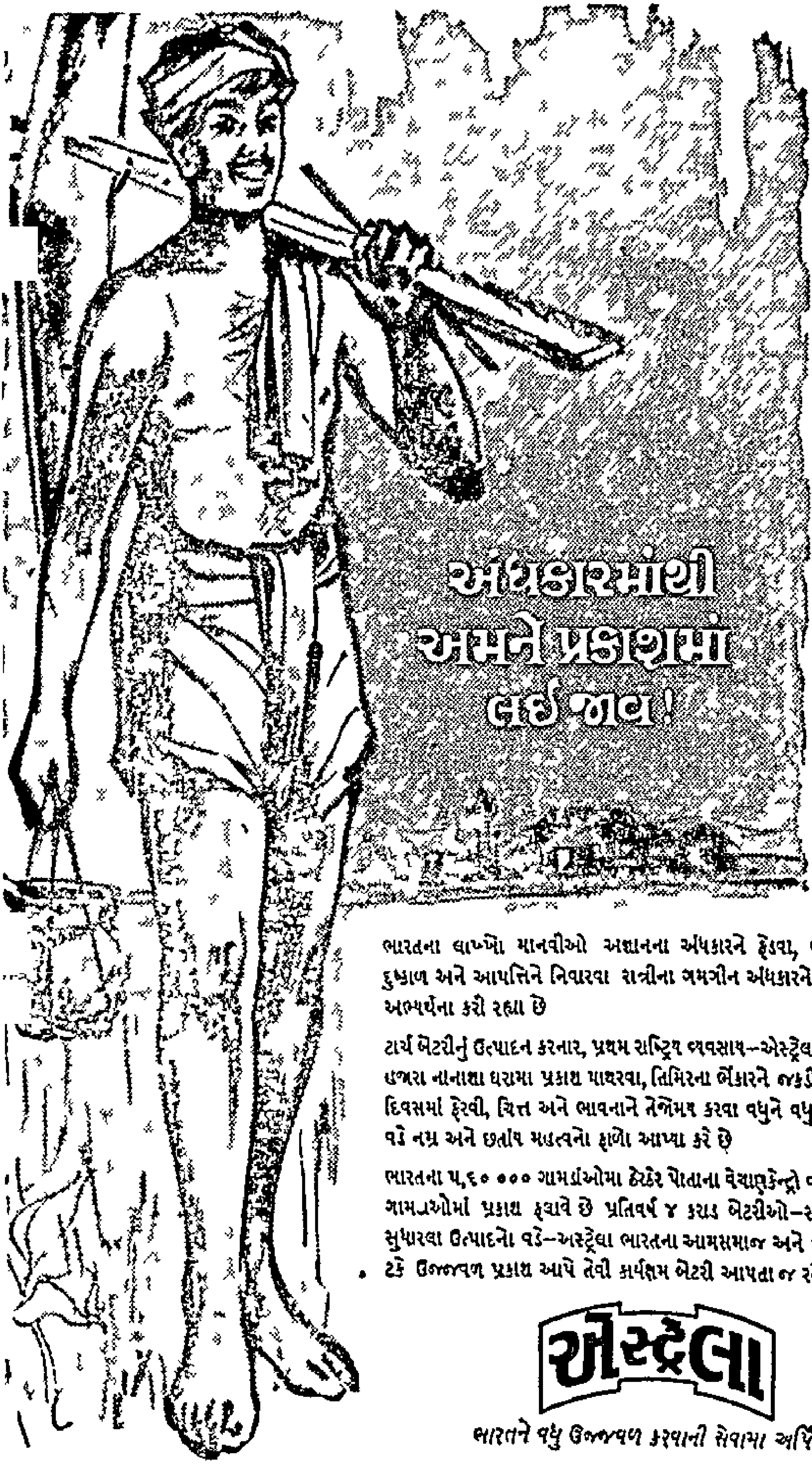

ભારતના લાખ્ખો માનવીઓ અજ્ઞાનના અંધકારને ફેડવા, ભૂખના ભૂતાવળને, દુષ્કાળ અને આપત્તિને નિવારવા રાત્રીના ગમગીન અંધકારને દૂર કરવા પ્રકાશની અભ્યર્થના કરી રહ્યા છે

ટાર્ચ બેટરીનું ઉત્પાદન કરનાર, પ્રથમ રાષ્ટ્રીય વ્યવસાય—એસ્ટ્રેલા, બબ્બે દાયકાઓથી હજારો નાનાશા ઘરોમાં પ્રકાશ પાથરવા, તિમિરના ભેંકારને જકડી, રાત્રીને અજવાળા દિવસમાં ફેરવી, ચિત્ત અને ભાવનાને તેજોમય કરવા વધુને વધુ પ્રગતિશીલ પ્રયાસો વડે નમ્ર અને છતાંય મહત્વનો ફાળો આપ્યા કરે છે

ભારતના ૫,૬૦ ૦૦૦ ગામડાંઓમાં ઠેરઠેર પોતાના વેચાણકેન્દ્રો વડ એસ્ટ્રેલા દૂરદૂરના ગામડાઓમાં પ્રકાશ ફેલાવે છે પ્રતિવર્ષ ૪ કરોડ બેટરીઓ—સતત સંશોધન અને સુધારેલા ઉત્પાદનો વડે—એસ્ટ્રેલા ભારતના આમસમાજ અને દરેક વર્ગને દીર્ઘકાળ ટકે ઉજ્જવળ પ્રકાશ આપે તેવી કાર્યક્ષમ બેટરી આપતા જ રહે છે

એસ્ટ્રેલા

ભારતને વધુ ઉજ્જવળ કરવાની સેવામાં અર્પિત

'એનેસિન'

તેમાં રહેલી ચાર દવાઓને લીધે

દુખાવા પર આરામ

આપવા માટે વધુ સારી છે

૧. **એનેસિન** દુખાવાને અધિક ઝડપે દૂર કરે છે. એનેસિનમાં ડોકટરના સુરક્ષિત પ્રીસ્ક્રીપ્શન જેવી ચાર દવાઓનું વૈજ્ઞાનિક સંયોજન થએલું હોવાથી તે માથાના દુખાવા, શરદી, તાવ, દાંતના દુખાવા અને સ્નાયુ પીડામાંથી અધિક ઝડપથી સંપૂર્ણ આરામ આપે છે.

૨. **એનેસિન** જ્ઞાનતંતુઓના કળતરને દૂર કરે છે એનેસિન જ્ઞાનતંતુઓના ખેંચાટને ખૂબ અસરકારક રીતે દૂર કરીને આપને સુખચેન અને આરામ બક્ષે છે.

૩. **એનેસિન** બેચેનીને ભગાવી દે છે દુખાવાને લીધે ઘણીવાર રહેતી બેચેનીને તે હઠાવી દે છે.

૪. **એનેસિન** તાવ ઓછો કરે છે. એનેસિન ફોર્મ્યુલામાં કિવનાઇનના સમાવેશને લીધે તાવ ઉપર કાબૂ મેળવવા માટે તે એક સંપૂર્ણ સંયોજન છે.

* ૨ ટીકડીઓના સ્વાસ્થ્યરક્ષક—સીલબંધ સેલોફેન પાકીટમાં તથા કૌટુંબિક વપરાશ માટે ૩૨ ટીકડીઓની છેતરપીંડી ન થઈ શકે એવી બાટલીમાં મળે છે.

ANACIN
TRADE MARK REG'D
TABLETS

Registered User: GEOFFREY MANNERS & CO. LIMITED.

GUJ.Z.11(4)

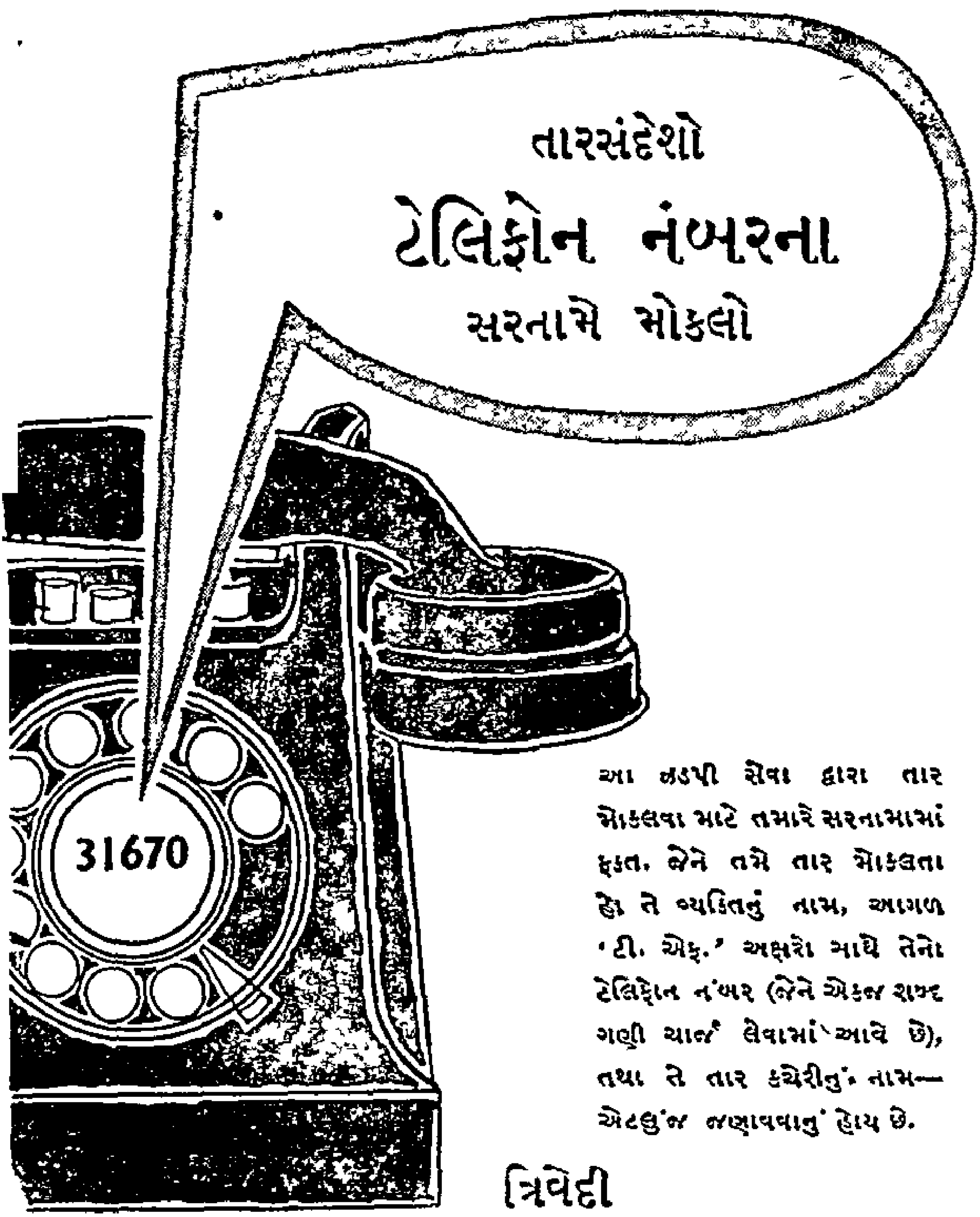
તારસંદેશો
ટેલિફોન નંબરના
સરનામે મોકલો
31670

આ ઝડપી સેવા દ્વારા તાર મોકલવા માટે તમારે સરનામામાં ફક્ત, જેને તમે તાર મોકલતા હો તે વ્યક્તિનું નામ, આગળ 'ટી. એફ.' અક્ષરો સાથે તેનો ટેલિફોન નંબર (જેને એકજ શબ્દ ગણી ચાર્જ લેવામાં આવે છે), તથા તે તાર કચેરીનું નામ— એટલુંજ જણાવવાનું હોય છે.

ત્રિવેદી
ટી. એફ. ૩૧૬૭૦
ન્યૂ દિલ્હી

તારસંદેશો તમે ફોન પર પણ નોંધાવી શકો છો આ માટે, 'ફોનોગ્રામ'ના સાંકેતિક સરનામે ટેલિફોન કરો.

તમારી બહેતર સેવા કરવામાં અમોને સહાય કરો.

ટપાલ અને તાર ખાતું DA-62/132

ભૂખ ઓછી થઈ જવી–

બાળકોને ખોરાક સતત બેસ્વાદ લાગવો, તેમજ ઝીણો તાવ વગેરે, એ લીવર અને બરોળના રોગોના ચિહ્ન બતાવે છે; તર્ત જ જમ્મીની સલાહ લ્યો.

જમ્મીનું **લીવરક્યોર**

બાળકોના લીવર અને બરોળના રોગો માટે

જમ્મીના ડાકટરો દર મહિને મુખ્ય શહેરોની મુલાકાતે
જાય છે. વિગતવાર કાર્યક્રમ માટે લખો.

જમ્મી વ્યંકટરામનૈયા એન્ડ સન્સ
પારેખ મેન્શન, ૫૧૨, સેન્ડહર્સ્ટ રોડ, મુંબઈ–૪.
મુખ્ય ઓફીસ: મદ્રાસ–૪.
શાખાઓ: મુંબઈ–૪: બેંગલોર–૨; કલકત્તા-૭; દિલ્હી-૬; કુંભકોનમ; લખનૌ;
નાગપુર-૧: પટણા-૪; ટીરુચીરાપલ્લી-૨; વિજયવાડા-૩; વીઝીઆનગરમ.

પરશુરામ

- ગ્લેઝ્ડ ટાઈલ્સ
- સેનીટરી વેર્સ
- રીફ્રાક્ટોરીઝ
- રમકડાં

વિવિધ માપ-વિવિધ ઘાટ
બરણી-ઠીકરી

પરશુરામ પોટરી
વર્ક્સ કું. લિ.
મોરબી-થાન-વાંકાનેર-ધ્રાંગધ્રા

P.P.W.

ગુણવત્તાનું આ પ્રતિક' જુઓ

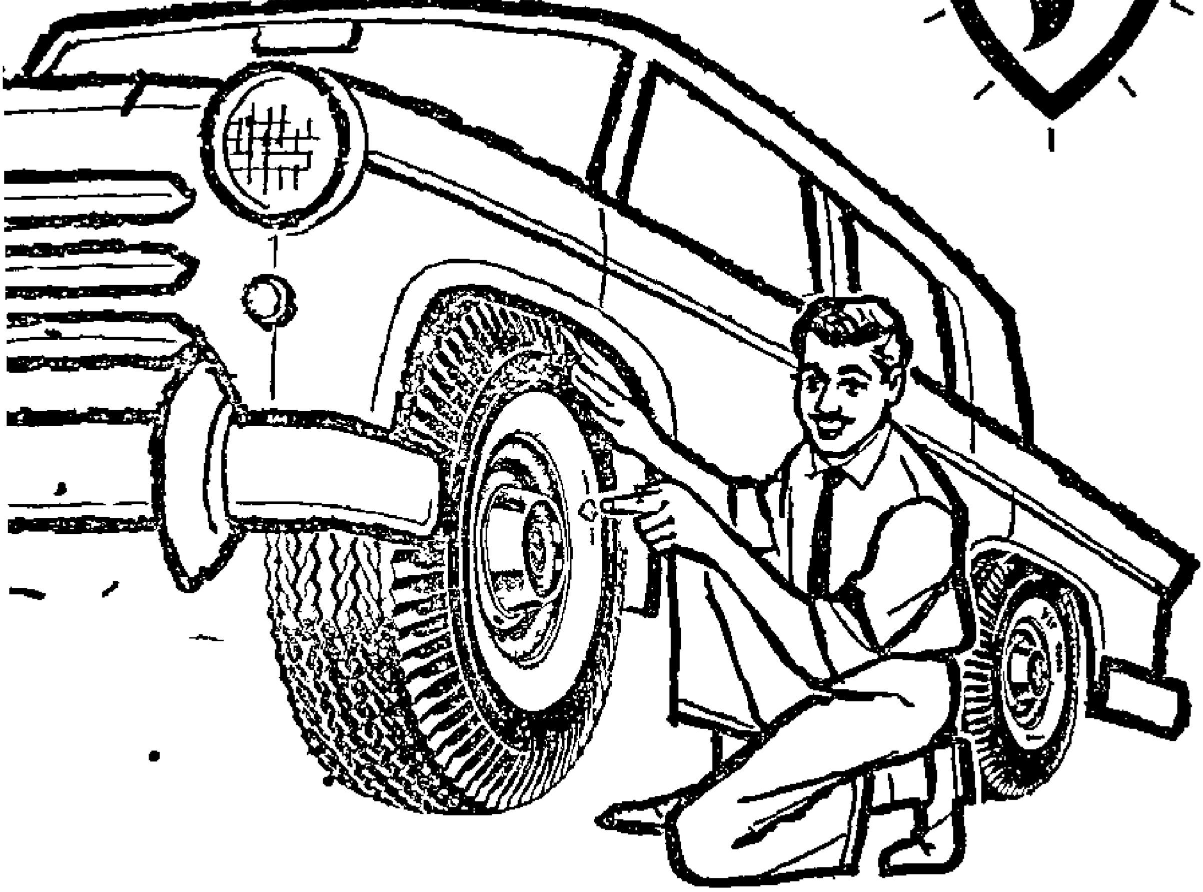

વધુ સલામતિ માટેની આપની ખાતરી

'નવા ટાયર ખરીદવાનો સમય આવે ત્યારે ફાયરસ્ટોન પસંદ કરો અને આપના નાણાની પુરી કિંમત મેળવો !

વધારાની સલામતિ અને વિશ્વાસ

ઉન્નુ પણ અગત્રી લપસે નહી તેવ ટ્રેડની પદ્ધતિ આપની જરૂરિયાત કરતા વધુ મજબૂત', સલામતિ સિદ્ધ ગમ ડીપ્ડ કોર્ડ બોડી

વધુ ટકાઉ અને સસ્તાં

ટાયરની કિંમતના દર રૂપીએ વધુ કીલોમીટર ભારતની સેવાની પરિસ્થિતિ મુજબ ખાસ બનાવેલુ વિશિષ્ટ મિશ્રણનુ ટ્રેડ રબ્બર

Firestone

ફાયરસ્ટોન

ન્યુ ડીલક્સ ચેમ્પીઅન કાર ટાયર્સ

આજે ઉત્તમ - કાલે અધિક ઉત્તમ

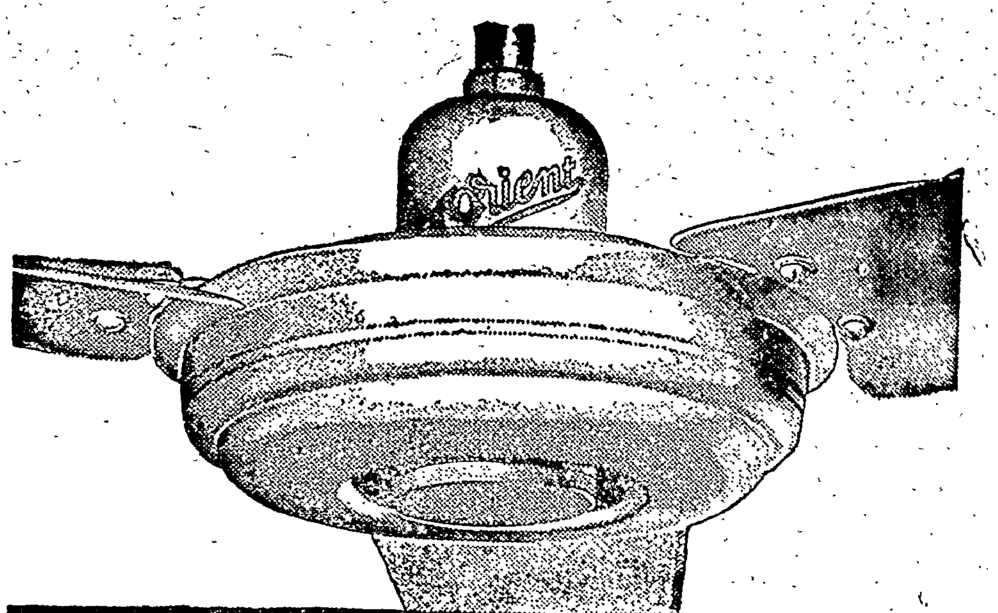

કુશળ ઇજનેરોની કળાથી ઉત્તમ પંખાઓ
બનાવવામાં આવે છે

આ છે
ઓરિએન્ટની
વિશિષ્ટતા

ઓરિએન્ટ
પંખા
કાર્યદક્ષતા અને દેખાવમાં
વધુ આગળ છે

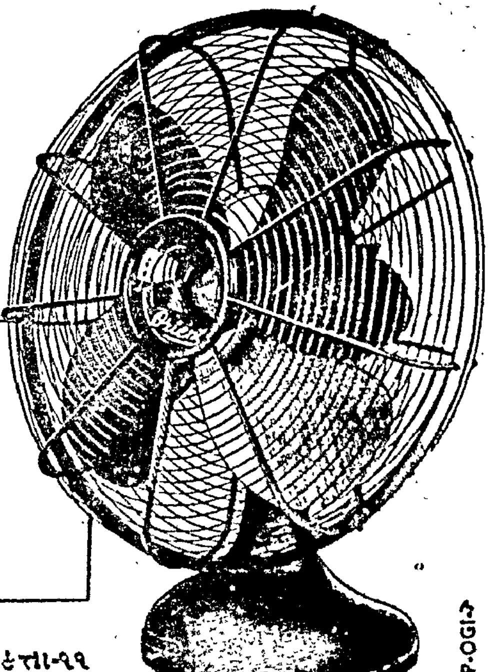

ઓરિએન્ટ જનરલ ઇન્ડસ્ટ્રિઝ લિ., કલકત્તા-૧૧

મુંબઈ રાજ્યના વિક્રેતાઓ :
ઓરીએન્ટ જનરલ એજન્સીઝ
પોદ્દાર ચેમ્બર્સ, પારસી બઝાર સ્ટ્રીટ,
મુંબઈ

ગુજરાત, સૌરાષ્ટ્ર અને કચ્છના વિક્રેતાઓ
ઓરીએન્ટ ટ્રેડીંગ કું.,
જૈન મંદિર સામે, ગાંધી રોડ, અમદાવ
ટે. નં.: ૨૫૧૨ * ગ્રામ: ઓલપ

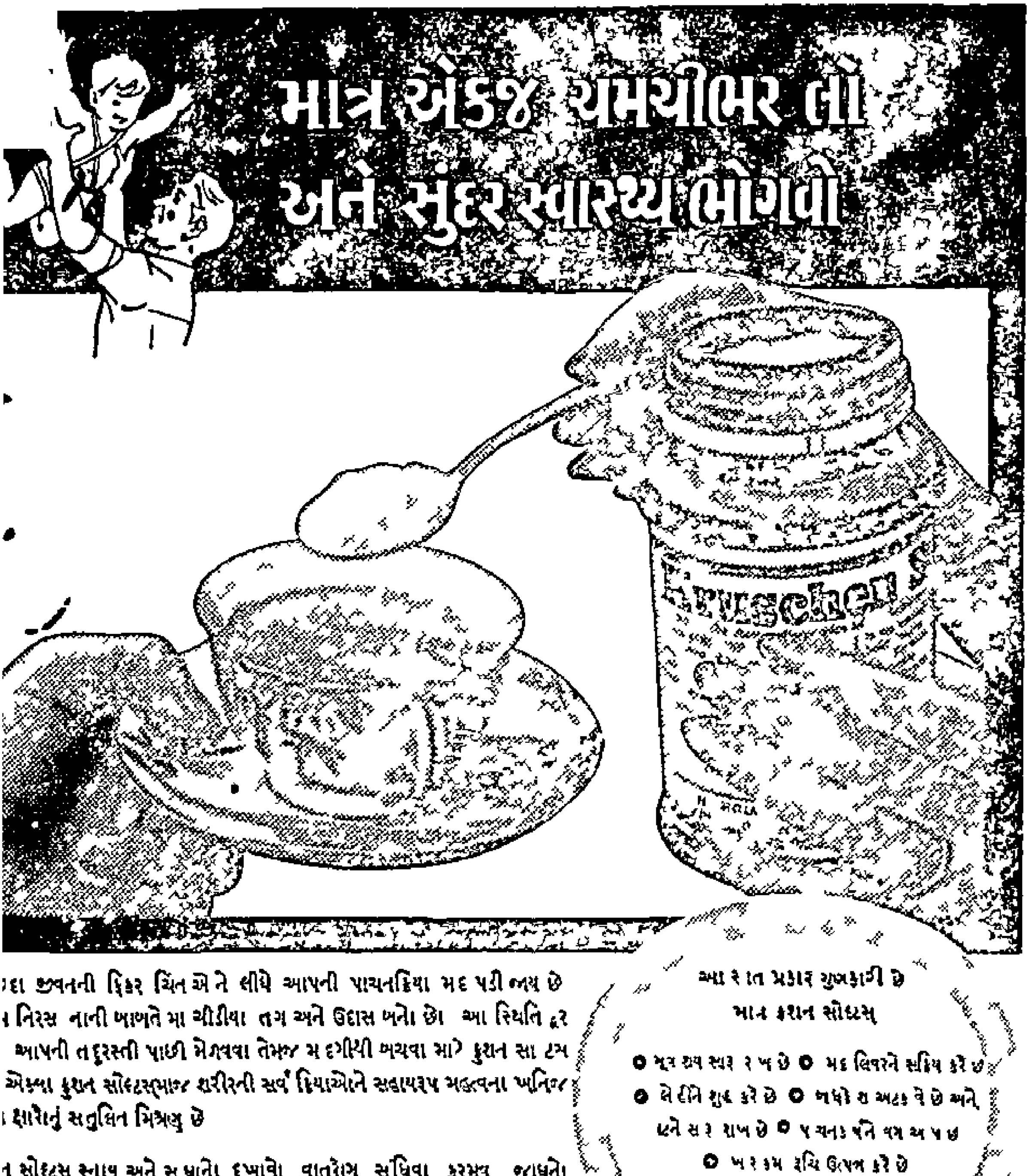

ગ્દા જીવનની ફિકર ચિંતાએ ને લીધે આપની પાચનક્રિયા મંદ પડી જાય છે ને નિરસ નાની બાબતે મા ચીડીયા તંગ અને ઉદાસ બનો છો આ સ્થિતિ દૂર આપની તંદુરસ્તી પાછી મેળવવા તેમજ માંદગીથી બચવા માટે ક્રુશન સોલ્ટસ એક્યા ક્રુશન સોલ્ટસમાજ શરીરની સર્વ ક્રિયાઓને સહાયરૂપ મહત્વના ખનિજ ક્ષારોનું સતુલિત મિશ્રણ છે

ન સોલ્ટસ સ્નાયુ અને સધાનો દુખાવો વાતરોગ સંધિવા કરમજ જાયનો ાવે તેમજ ખરજવુ તથા બીજા ચર્મરોગોના કારણરૂપ લોહીની અશુદ્ધિઓને કરવામ આપના શરીરયંત્રને સહાય કરે છે માત્ર એકજ ચમચી ક્રુશન સોલ્ટસ ના સવારના પીણા સાથે લો અને પછી જુઓ

આ રીત પ્રકાર ગુણકારી છે
માત્ર ક્રુશન સોલ્ટસ

● ખોરાક પચ સાર રખે છે ● મંદ લિવરને સક્રિય કરે છે
● લોહીને શુદ્ધ કરે છે ● બધો શ અટકાવે છે અને
ને સ ર રાખે છે ● પચનક્રિયાને વગ અ પ છ
● ખોરાકમા રુચિ ઉત્પન્ન કરે છે
● મહત્વના દ નું પ્રમાણ જાળવે છે

ઉત્તમ તંદુરસ્તી માટે

ક્રુશન સોલ્ટસ લો

નિકોલસનુ (N) ઉત્પાદન	આપને માટે શ્રેષ્ઠતા અને શુદ્ધતાની ગેરંટી

10 K. GUJ

Shakti Silks નયનરમ્ય

તમે એ જાણો છો કે શક્તિ સિલ્કસમાં તમે

અનોખાં દીપી ઉઠો છો શકિત સિલ્કસ પોદાર પ્રોડકટ

SHILPI 373

રોગચાળો!

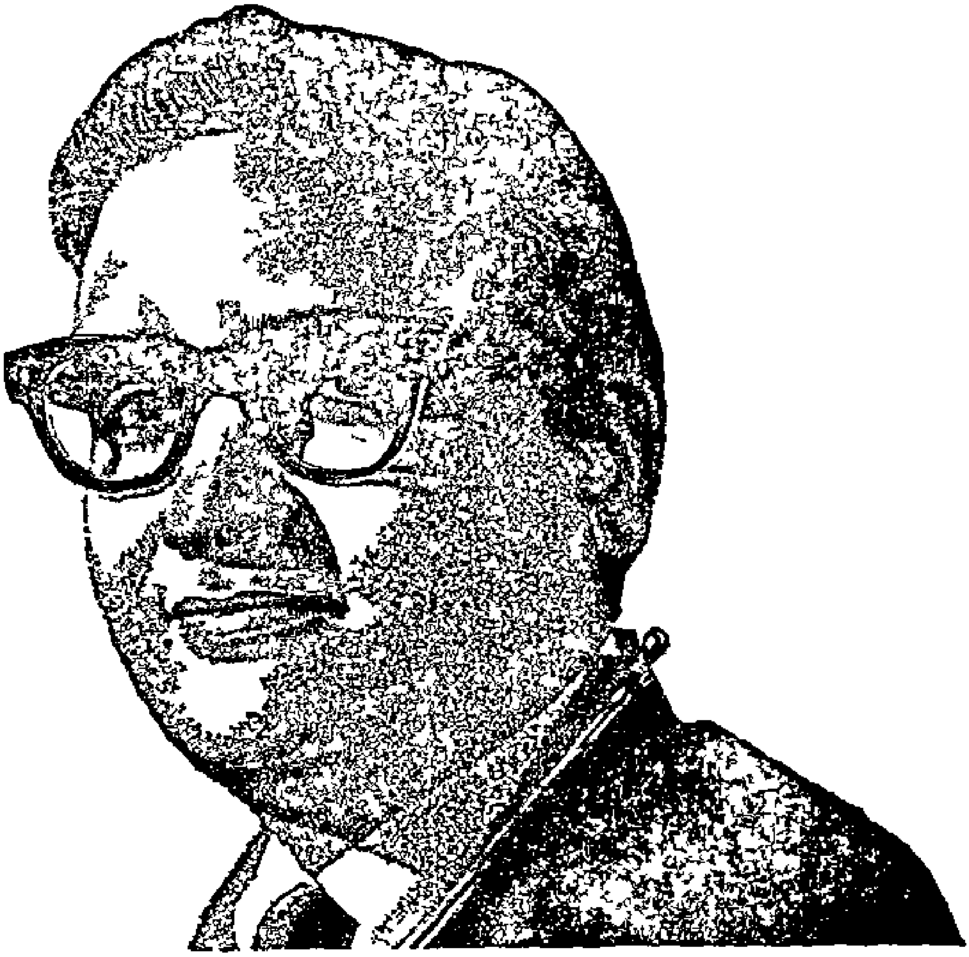

'ડેટૉલ' ઉપર ભરોંસો રાખો

દુનિયાનુ સર્વોત્તમ ભરોસાપાત્ર ચેપવિનાશક 'ડેટૉલ' આપનુ ચેપથી—ખાસ કરીને રોગચાળા વખતે ખાતરીપૂર્વક રક્ષણ કરે છે 'ડેટૉલ રોગચાળાના જંતુઓ માટે પ્રાણઘાતક છે કપડા ધોવાના પાણીમા અને ભોયતળીયાને સાફ કરતી વખતે પાણીમા 'ડેટૉલ' વાપરવુ જોઇએ આપ જ્યારે જ્યારે સ્નાન કરો ત્યારે સ્નાનના પાણીમા 'ડેટૉલ' ઉમેરો

•

આપનુ રક્ષણ કરો—પડોશીઓની જીંદગીનુ પણ રક્ષણ કરો રોગચાળો ચાલતો હોય ત્યારે નિયમિત 'ડેટૉલ' વાપરવાની આદત રાખો તે આપનુ ચેપથી રક્ષણ કરવાને ખરેખર સચોટ ઈલાજ છે

ઍટલાન્ટીસ (ઈસ્ટ) લિમિટેડ (ઇગ્લૅન્ડમા સ્થપાએલી)

DL 58

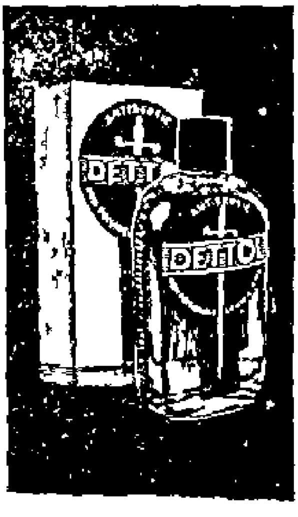

JWTAEL 5342A

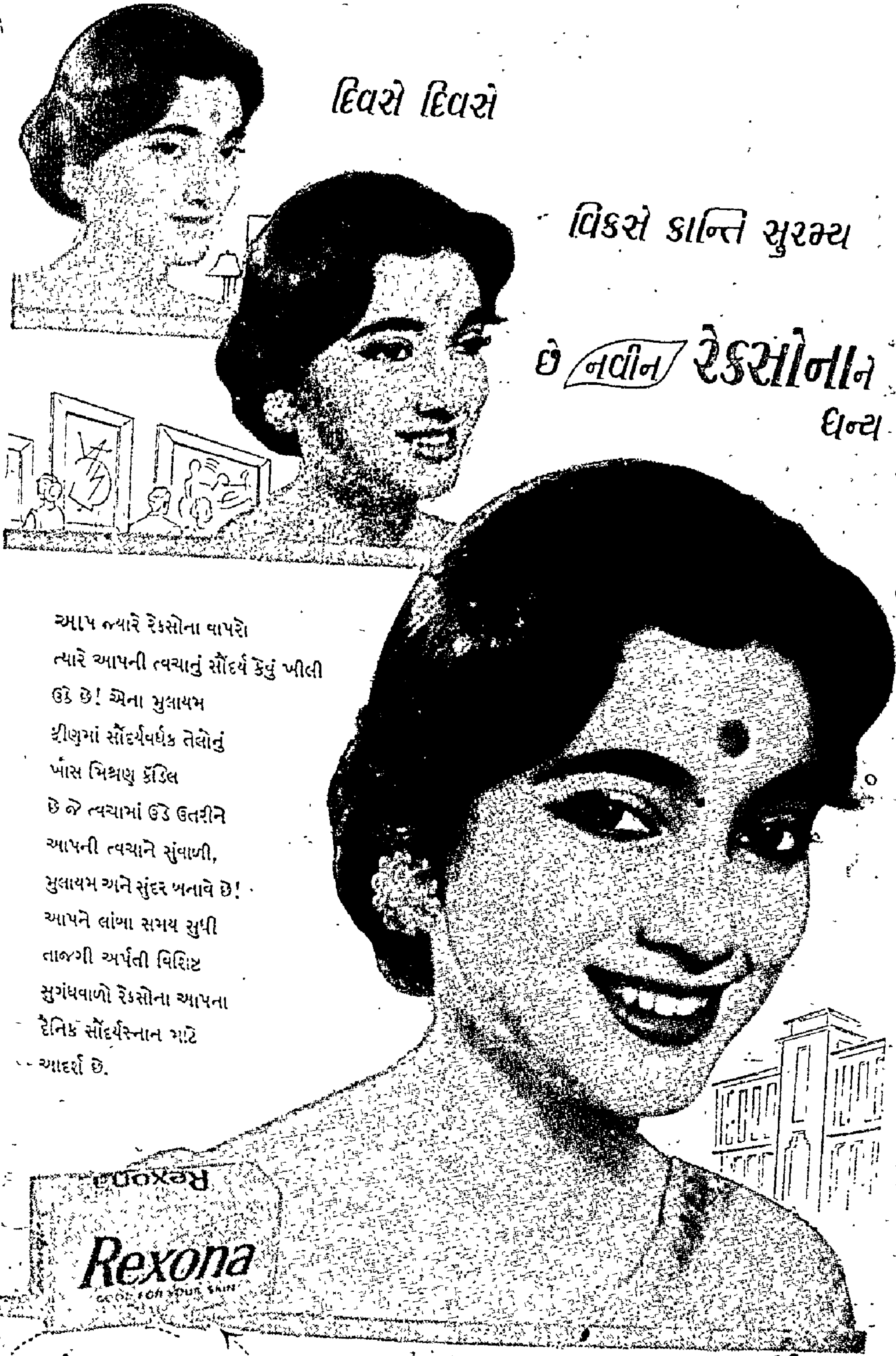

દિવસે દિવસે
વિકસે કાન્તિ સુરમ્ય
છે નવીન રેકસોનાને ધન્ય

આપ જ્યારે રેકસોના વાપરો
ત્યારે આપની ત્વચાનું સૌંદર્ય કેવું ખીલી
ઉઠે છે! એના મુલાયમ
ફીણમાં સૌંદર્યવર્ધક તેલોનું
ખાસ મિશ્રણ કૅડિલ
છે જે ત્વચામાં ઉંડે ઉતરીને
આપની ત્વચાને સુંવાળી,
મુલાયમ અને સુંદર બનાવે છે!
આપને લાંબા સમય સુધી
તાજગી અર્પતી વિશિષ્ટ
સુગંધવાળો રેકસોના આપના
દૈનિક સૌંદર્યસ્નાન માટે
આદર્શ છે.

નવીન રૅપર, નવીન આકાર
અને નવીન લીલા રંગનો
રેકસોના આપને ગમી જશે!

નવીન રેકસોના
-આપની ત્વચા માટે ગુણકારી છે

હિન્દુસ્તાન લીવર લિમિટેડે રેકસોના પ્રોપ્રાઈટરી લિ. ઑસ્ટ્રેલિયા માટે ભારતમાં બનાવેલ

RP. 173-50 GJ

અખંડ આનંદ

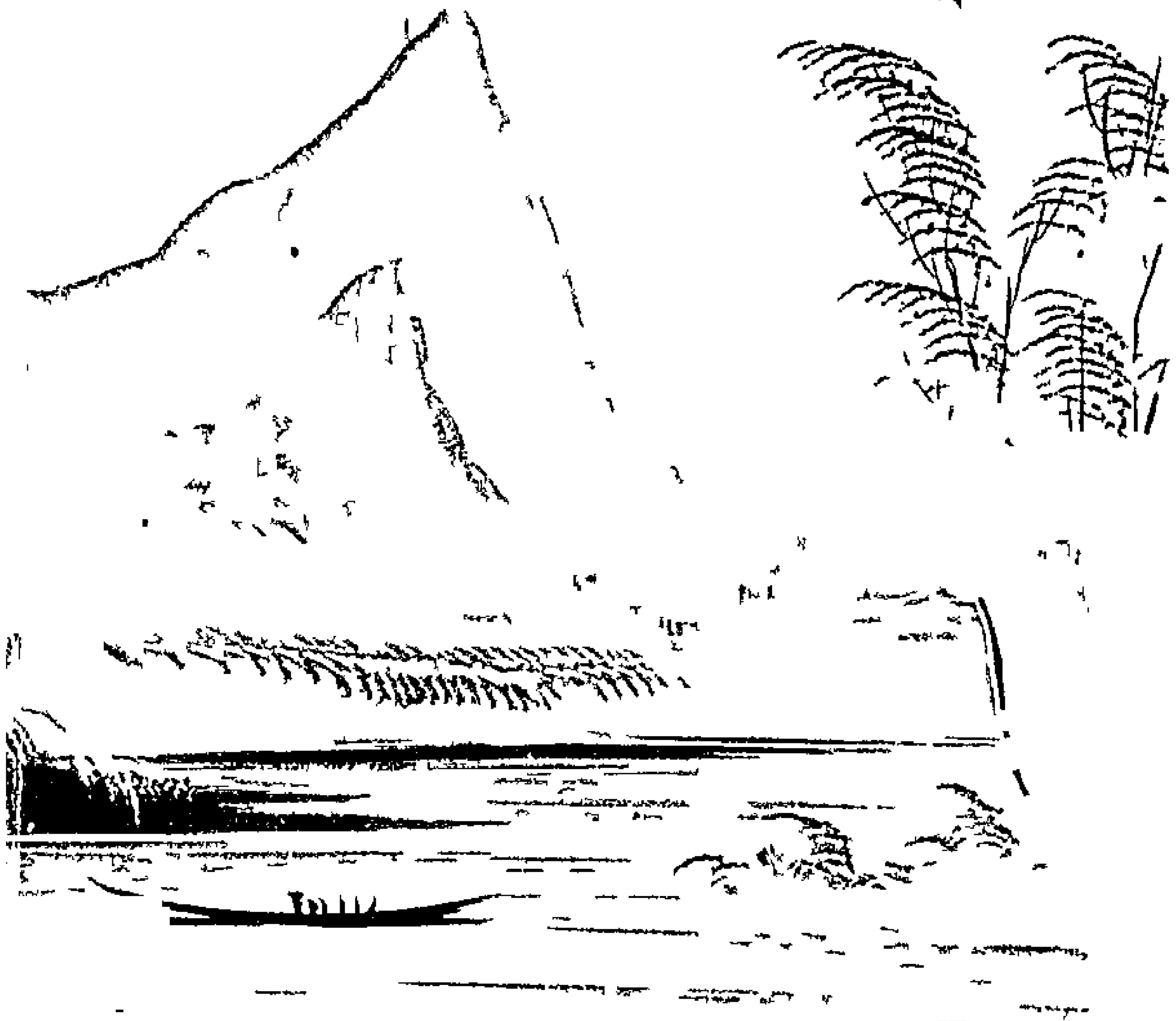

સસ્તું સાહિત્ય
[illegible]

૩૧, ઓગસ્ટ-૧૯૬૨
વર્ષ ૧૫, અંક ૧૦

૮૦ નયા પૈસ
પરદેશમાં શિ. ૨)

હું ગૌરવથી કહી શકું છું કે

...હું ગ્લેક્સો બાળ છું. એટલે માતાનું ધાવણ મેળવતા બાળક જેટલો જ મજબૂત, તંદુરસ્ત અને સંતોષી છું. આનું કારણ જાણો છો? ગ્લેક્સો માતાના ધાવણ જેવું જ પૌષ્ટિક છે. ગ્લેક્સો બેબી બુકની નકલ વિનામુલ્યે મેળવવા માટે ૫૦ નયા પૈસાની ટિકિટો (ટપાલ ખર્ચના) ગ્લેક્સો, વરલી, મુંબઈ—૧૮ ને મોકલો

Glaxo

ગ્લેક્સો બાળકો માટેનો સંપૂર્ણ દુગ્ધાહાર

ગ્લેક્સો લેબોરેટરિઝ (ઇન્ડીયા) પ્રાઇવેટ લિમિટેડ
મુંબઈ . કલકત્તા . મદ્રાસ . નવી દિલ્હી .

ભરોસાપાત્ર 'ડેટૉલ'

તેણીના અંગત આરોગ્ય માટે

આપના અંગત આરોગ્ય માટે હંમેશા ડેટૉલ ઉપર આધાર રાખો. દુનિયાનું સર્વોત્તમ ભરોસાપાત્ર ચેપ વિનાશક ડેટૉલ રોગના જંતુઓ માટે નાશકારક છે છતાં તે નાજુક ચામડી અને શરીરના અન્ય ભાગોને નુકશાનકારક નથી. ડેટૉલ આપને ચેપના ભયથી રક્ષણ કરવામાં મદદ કરશે. જો [illegible] નહીં.

'મૉડર્ન હાઈજીન ફૉર વીમન' (સ્ત્રીઓ માટે આધુનિક આરોગ્યશાસ્ત્ર) નામની મફત ચોપડી માટે અમોને લખો.

ઍટલાન્ટીસ (ઈસ્ટ) લિમિટેડ (ઇન્ક [illegible])

DL 5

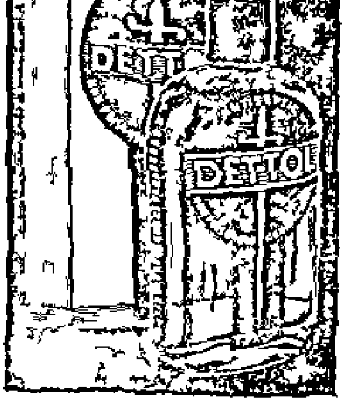

ડેટૉલ મિશ્રિત આપનું સ્નાન કરવાનું પાણી સુગંધિત અને આપને સ્ફૂર્તિદાયક હોય છે. તેના કોગળા કરવાથી આપના ગળાનો દુખાવો અટકાવવામાં મદદ કરે છે. કાપા અને ઉઝરડા ઉપર જલદી ડેટૉલ લગાડો તો તે ચેપને અટકાવશે.

JWTAEL 4736A

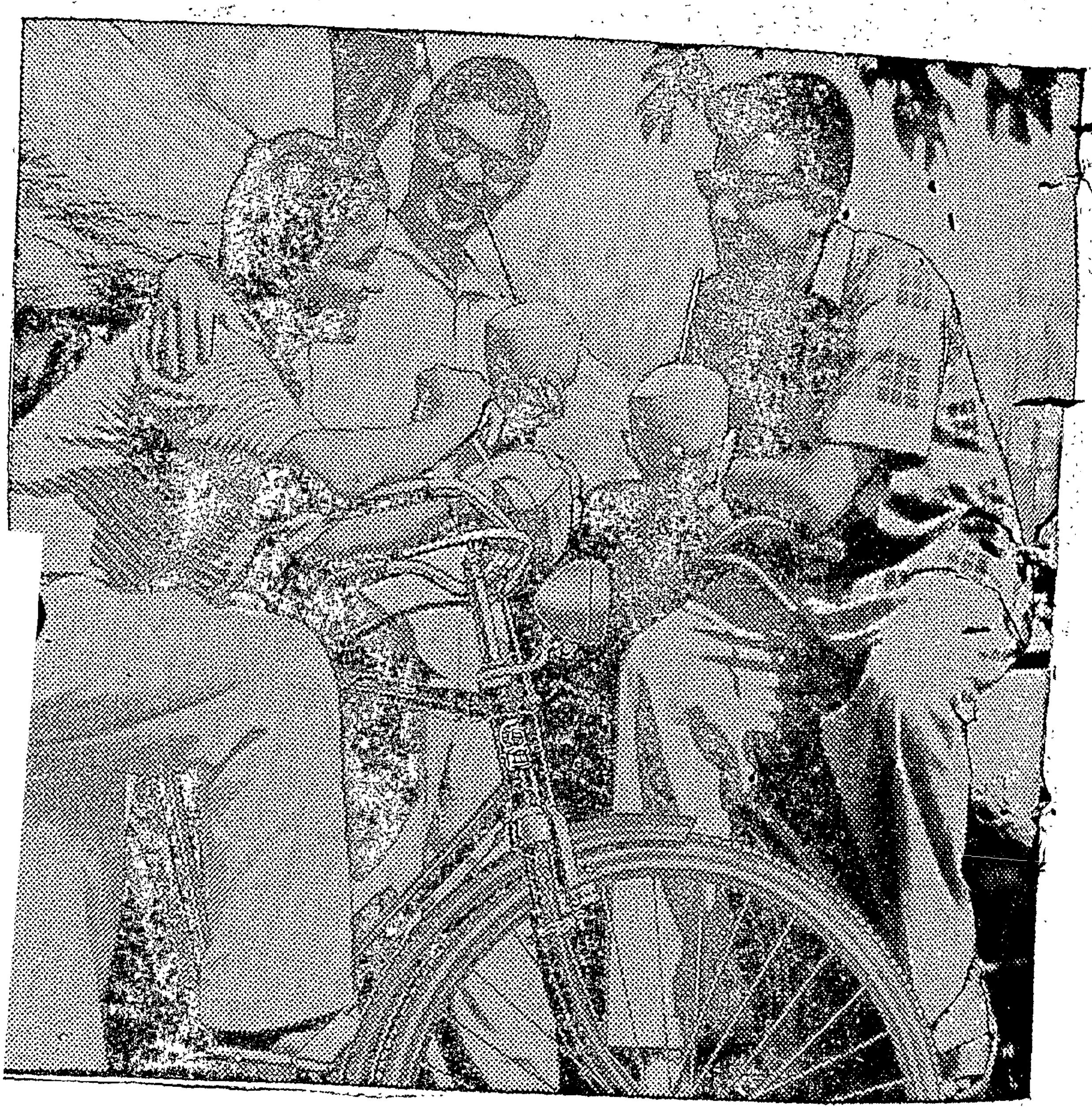

PHILLIPS ફિલિપ્સ સાઇકલ

ખાસ આપના માટે બનાવેલી છે

ચમકદાર, સુંદર દેખાવવાળી ફિલિપ્સ સાઇકલ આપના જેવા ઉત્સાહી યુવાનો માટે જ ખાસ બનાવેલી છે. ઉત્કૃષ્ટ પોલાદની આ સાઇકલ એટલી બધી મજબૂત હોય છે કે બેદરકારીથી વપરાય તો પણ વર્ષોનાં વર્ષો સુધી ઉત્તમ સેવા બજાવે છે.

આશરે ૭૦ વર્ષો થયાં દુનિયાભરમાં મશહૂર ફિલિપ્સ સાઇકલો હવે ટી. આઈ. સાઇકલ્સના એકદમ અદ્યતન કારખાનામાં ચોકસાઇપૂર્વક બનાવવામાં આવે છે.

ટી. આઈ. સાઇકલ્સ ઑફ ઇન્ડિયા, અમ્બત્તૂર (મદ્રાસ પાસે)

RENOWNED THE WORLD OVER
PHILLIPS

IWT/TIC/PH-160

'એનેસિન'

ચાર દવાઓના સંયોજનને લીધે

દુઃખાવો દૂર કરે છે

જ્ઞાનતંતુઓનું સાંત્વન કરે છે

બેચેનીને ભગાવી દે છે

તાવ ઓછો કરે છે

'એનેસિન'માં ડૉક્ટરના સુરક્ષિત પ્રીસ્ક્રીપ્શન જેવી ચાર દવાઓનું વૈજ્ઞાનિક સંયોજન છે તેથી તે દુઃખાવામાંથી અધિક ઝડપે સંપૂર્ણ આરામ આપે છે. એનેસિન (૧) માથાનો દુઃખાવો, શરદી, તાવ, દાંતનો દુઃખાવો અને સ્નાયુપીડાને ખૂબ ઝડપથી દૂર કરે છે (૨) જ્ઞાનતંતુઓના કળતરનું શમન કરે છે— આપને સુખચેન અને આરામ બક્ષે છે. (૩) બેચેની દૂર કરે છે. (૪) તાવ ઓછો કરે છે.

સ્વાસ્થ્ય રક્ષક
સીલબધ સેલેફેન
પાકીટમાં મળે છે
ટીકડીઓના
ત્ર ૧૩ ન.પૈ.

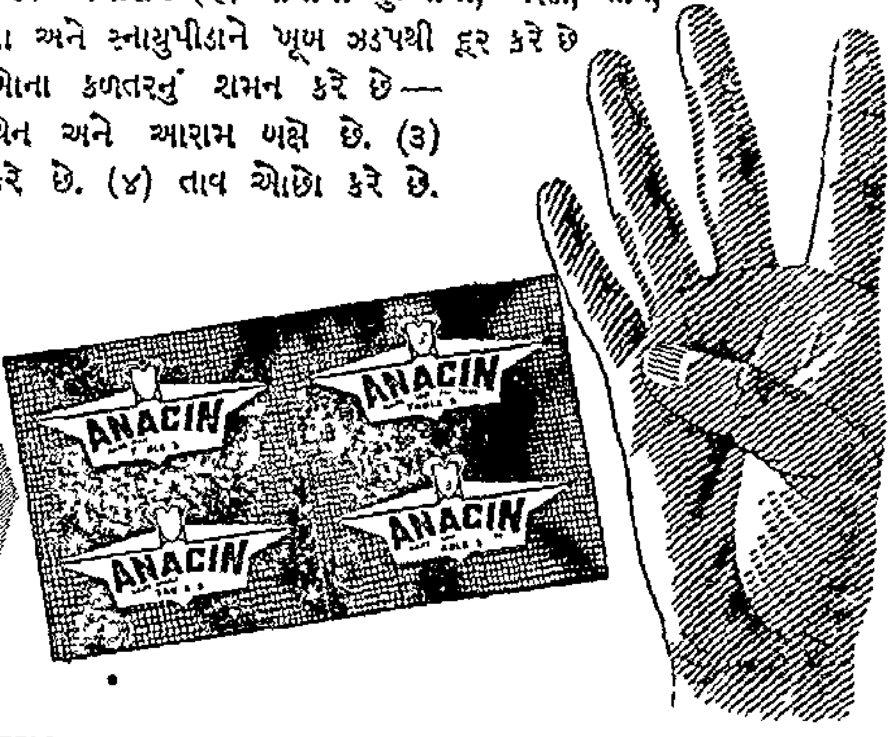

'એનેસિન' વધુ સારી છે

Registered User · GEOFFREY MANNERS & CO LIMITED

કામગીરીમાં...
દેખાવમાં...
સગવડોમાં...

ક્રાઇસ્લર એરટેમ્પ પ્રશંસનીય ઝડપી શીતળતા અને તદ્દન શાંતિ સાથે કામગીરીમાં મોખરે છે; સુંદર બાહ્ય દેખાવ અને ફલશ-ફીટથી દેખાવમાં મોખરે છે; હવાના સમાન પ્રસરણ સાથે સગવડમાં મોખરે છે. આ બધા ઉપરાંત પાંચ વર્ષની ગેરન્ટી.

આજેજ એરટેમ્પ વસાવો અને ખંડ માટેનું ઉત્તમ એરકન્ડીશનર મેળવો.

એરટેમ્પ મોખરે છે.

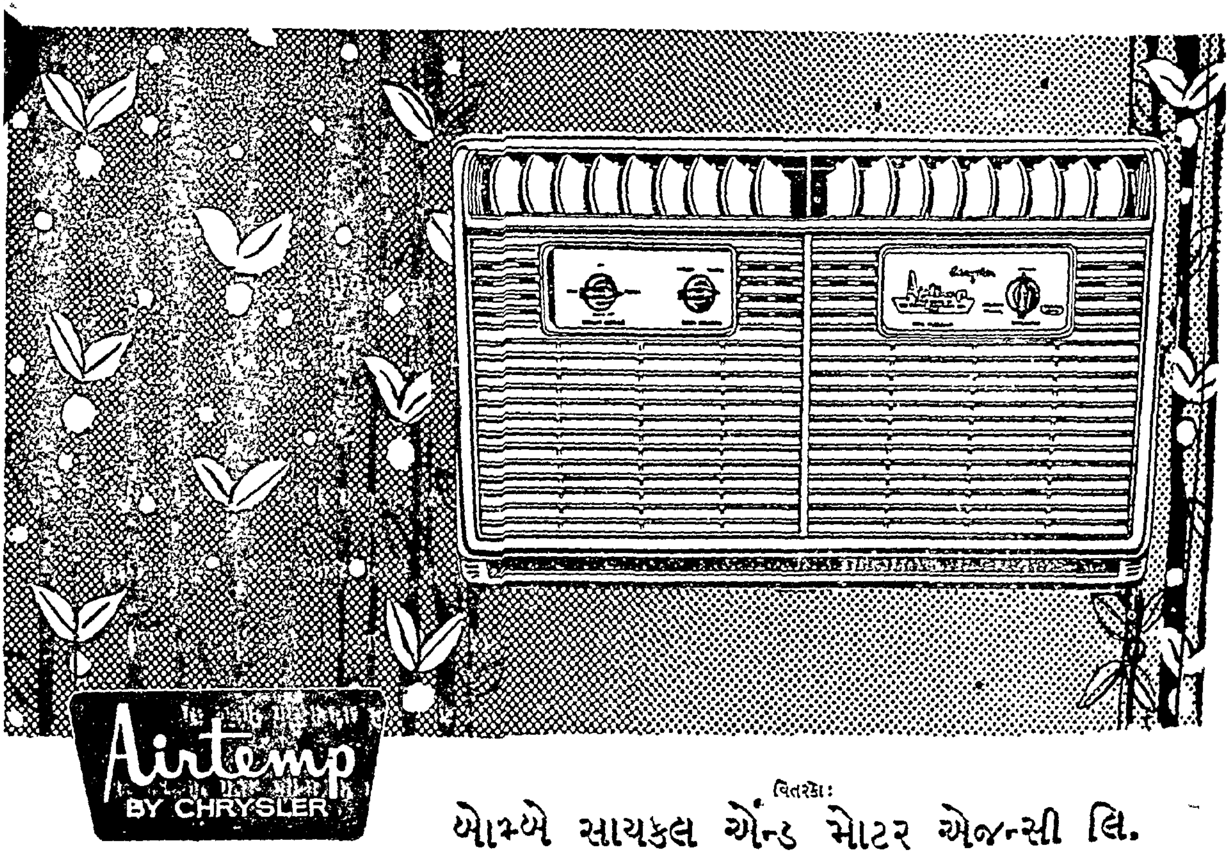

વિતરકો:
બોમ્બે સાયકલ ઍન્ડ મોટર એજન્સી લિ.
૫૩૪, સરદાર વલ્લભભાઇ પટેલ રોડ, મુંબઈ ૭. ફો. નં. ૭૦૬૯૪　તાર: "સાયક્લોમોટર્સ," ગ્રાંટ રોડ, મુંબઇ.

ડીલર્સ: ઇલેક્ટ્રા એર કન્ડિશનિંગ કૉર્પોરેશન
આઈ. એ. સી. ઑફિસ સામે, ૧૭૫૪, મિરઝાપુર રોડ, અમદાવાદ-૧

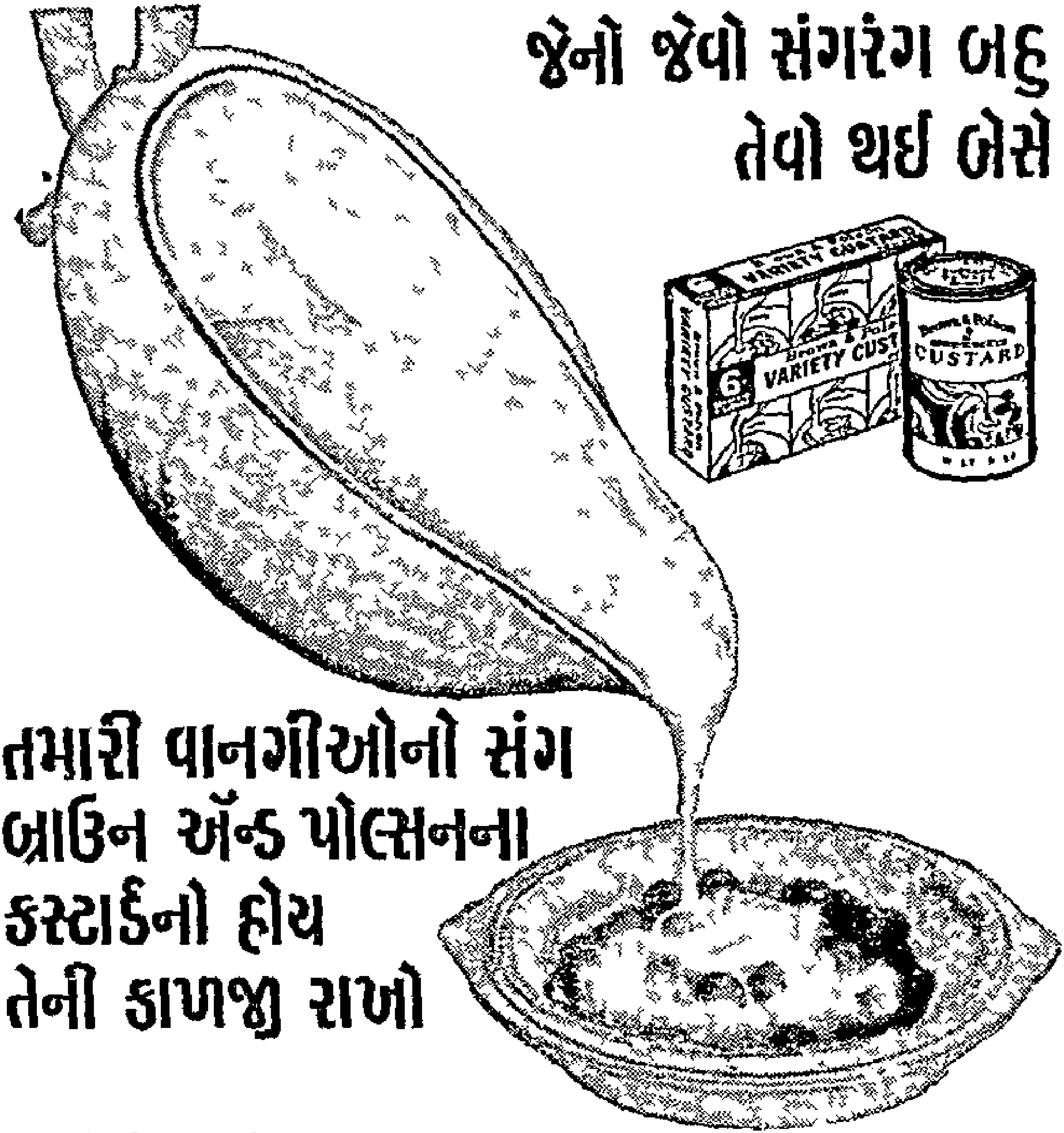

જેનો જેવો સંગરંગ બહુ
તેવો થઇ બેસે

તમારી વાનગીઓનો સંગ બ્રાઉન ઍન્ડ પોલ્સનના કસ્ટાર્ડનો હોય તેની કાળજી રાખો

બ્રાઉન ઍન્ડ પોલ્સનનુ કસ્ટાર્ડ મલાઇદાર અને મજેદાર હોય છે। એની સાથ પિરસવાથી તમારા ટાર્ટ, જેલી કેક પુડીંગ અને ફળો વધારે સુગંધિત અને રુચિકર દેખાવવાળા બને છે ભારે પુડીંગમા તમે બ્રાઉન એન્ડ પોલ્સન કસ્ટાર્ડ પાવડરનુ સાદુ કસ્ટાડ બનાવી શકો છો અથવા બ્રાઉન ઍન્ડ પોલ્સન વેરાઇટી કસ્ટાર્ડ પાવડરમાથી તમારી મનપસંદ સુગંધ મેળવી શકો છો એક જ બોકસમાં તમારે માટે ૭ રસપ્રદ વિવિધતાઓ પેક કરવામા આવે છે—ઑરેંજ, અનાના, સ્ટ્રૉબેરી, લેમન, રાસબેરી અને વેનીલા એમાથી એક પણ જાતના કસ્ટાર્ડ પાવડરમાં ઇંડાનો ઉપયોગ કરવામા આવતો નથી બ્રાઉન ઍન્ડ પોલ્સન કસ્ટાર્ડ પાવડર એક રતલી ને સાત રતલી ડબાઓમા સુપ્રાપ્ય બ્રાઉન ઍન્ડ પોલ્સન વેરાઇટી કસ્ટાર્ડ પાવડર. ૭ પાઇંટના પૅકેટમા સુપ્રાપ્ય

કૉર્ન પ્રૉડક્ટસ કં. ઇન્ડિયા પ્રાઇવેટ લિ.

મફત બાજુનુ કુપન ભરીને બ્રાઉન ઍન્ડ પોલ્સન ફ્લેવર્ડ કૉર્નફ્લોર અથવા વેરાઇટી કસ્ટાડ પાવડરના પૅકેટની અંદરની પાચ પેટીઓ સાથે મોકલાવો અને અંગ્રેજી હિંદી તમિલ તેલગુ ગુજરાતી મલયાલમ ઉર્દૂ બંગાલી અથવા મરાઠી ભાષામા (જરૂર ન હોય તે ભાષાના નામ છેકી નાખો) પ્રેરક વાનગી પુસ્તક મગાવો

શ્રીમાન/શ્રીમતિ/કુમારી

સરનામુ

પ્રતિ ડિપાર્ટમેન્ટ ન
કૉર્ન પ્રોડકટસ કં (ઇન્ડિયા) પ્રાઇવેટ લિ
પો બો ૯૯૪, મુબઈ ૧
આ પ્રસ્તાવ માત્ર હિન્દુસ્તાન માટે જ છે

પનામા

સૌન્દર્ય પ્રસાધનો

પનામા સૌંદર્યપ્રસાધનો આપના સૌંદર્યને અધિક મોહક બનાવે છે. પનામા સૌંદર્યપ્રસાધનો—ફ્રેગ્રનટાલ્ક, ફેસ પાવડર, ટાલ્કમ પાવડર, શેપરોન સ્નો અને પોમેડ. ફક્ત તમને સુન્દર બનાવતા નથી પણ સાથે સાથે તમારી ત્વચા નું રક્ષણ પણ કરે છે. અને તમારા સુન્દર વાળ માટે પનામા બ્રીલીયન્ટાઇન થી સારૂ બીજું કાંઈ નથી.

મનમોહક
સુન્દરતા
માટે

PANAMA FRAGRANTALC
PANAMA POMADE
PANAMA LAVENDER BRILLIANTINE
PANAMA FACE POWDER
SHEPRON DE-LUX SNOW
PANAMA TALCUM POWDER

"જવાની કી હવા" માં
વૈજયન્તીમાલા.

પનામા પ્રાઈવેટ લી.,
કલકત્તા–મુંબઇ–નવી દીલ્હી

સોલ એજન્ટ :
લાલા ગોપીકીશન ગોકુલદાસ
૧૧, વેસ્ટર્ન ઈન્ડિયા હાઉસ, સર પી. એમ. રોડ, મુંબઈ ૧

GUJ OTM C

વયમાં નાના અને
સુકુમાર હૈયાવાળાઓ માટે
ચિત્તાકર્ષક વસ્ત્રો

ઠાકરસી
ટ્રેડમાર્ક

ફેશનમાં સર્વોત્તમ પસંદગી

જેના પર છાપેલ છે

SANFORIZED

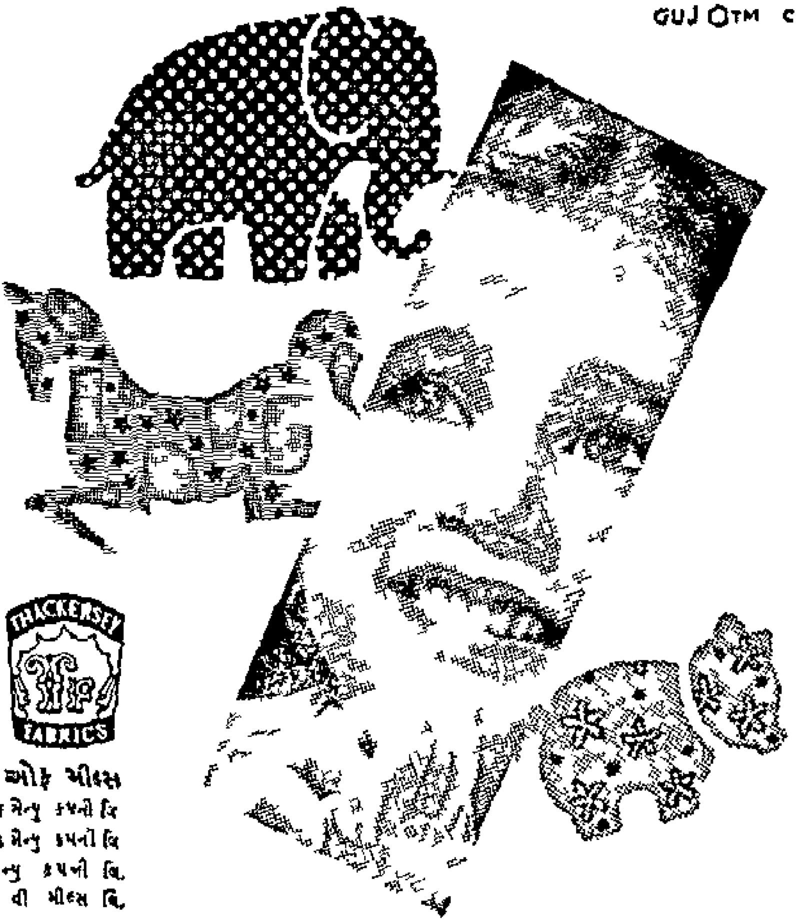

ઠાકરસી ગ્રુપ ઓફ મીલ્સ
- ધી ક્રાઉન સ્પીનીંગ એન્ડ મેન્યુ. કંપની લિ.
- ધી વેસ્ટર્ન ઇંડીઆ સ્પીનીંગ એન્ડ મેન્યુ. કંપની લિ.
- ધી ઇંડીયન મેન્યુ. કંપની લિ.
- ધી હિન્દુસ્તાન સ્પીનીંગ એન્ડ વીવીંગ મીલ્સ લિ.

અકસીર ઇલાજ

જમ્મીનું લીવરક્યોર

બાળકોના લીવર અને બરોળના રોગો માટે

એના પ્રારંભના લક્ષણો જાણી લ્યો
ભૂખ મરી જાય છે—અપચો—ચીડીયાપણું—ઝીણો
તાવ—પેટનું ફૂલી જવું—ભૂખરા કે પીળા પણ
ઝાડા થાય વગેરે

જમ્મીના ડાકટરો દર મહિને મુખ્ય શહેરોની મુલાકાતે
જાય છે વિગતવાર કાર્યક્રમ માટે લખો.

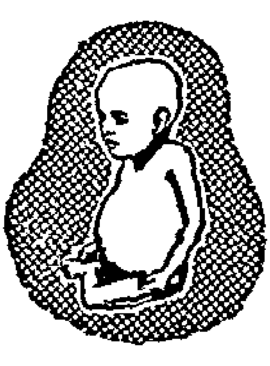

જમ્મી વ્યંકટરામનૈયા એન્ડ સન્સ
પારેખ મેન્શન ૫૨૨ સેન્ડહર્સ્ટ રોડ, મુંબઈ—૪
મુખ્ય ઓફીસ મદ્રાસ—૪
શાખાઓ મુંબઈ—૪ બેંગ્લોર—૨ કલકત્તા ૭, દિલ્હી ૬, કુંભકોણમ, લખનૌ,
નાગપુર ૧, પૂના ૪, તિરુચિરાપલ્લી ૨ વિજયવાડા ૩, શ્રીકાકુલમ્

JY 11aGJ

ઉત્તમ આમ્લતાનાશક-રેચ

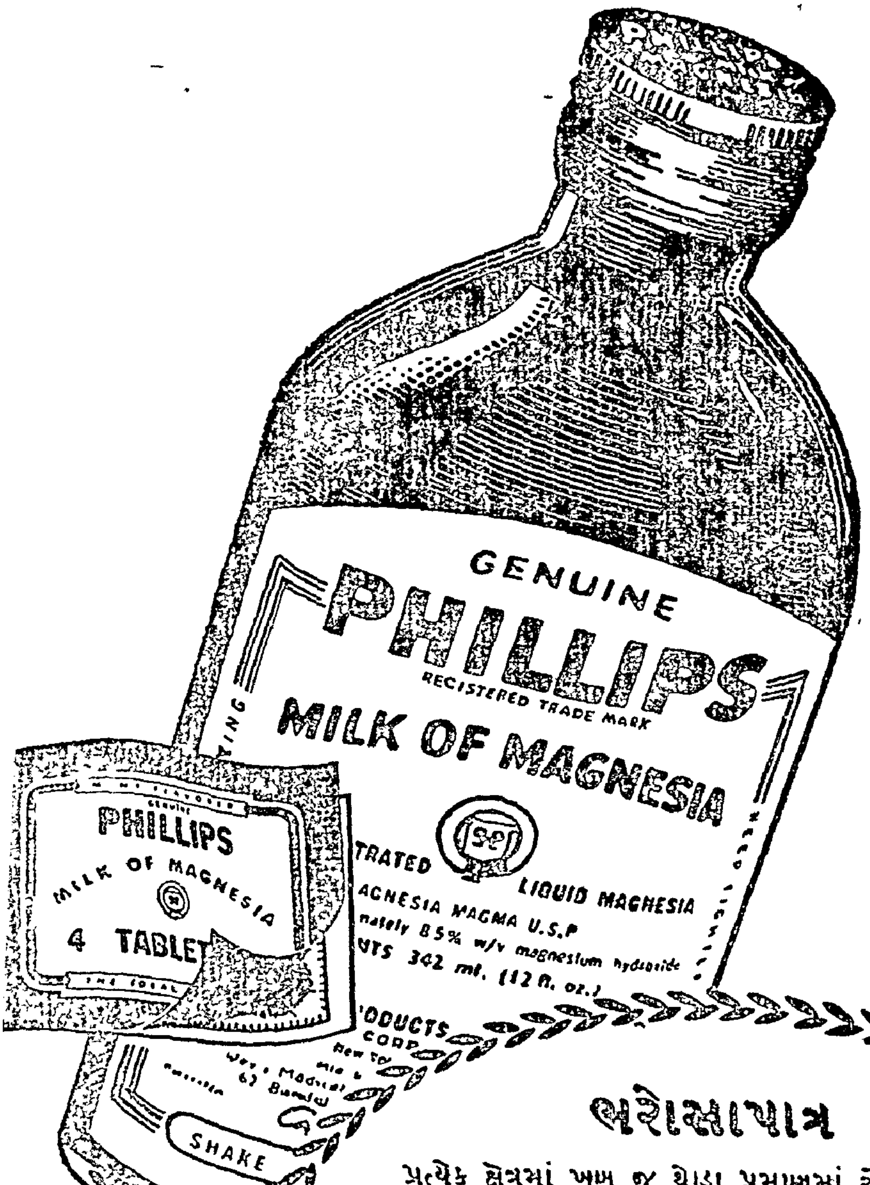
GENUINE
PHILLIPS
REGISTERED TRADE MARK
MILK OF MAGNESIA
TRATED LIQUID MAGNESIA
AGNESIA MAGMA U.S.P
nately 85% w/v magnesium hydroxide
NTS 342 ml. (12 fl. oz.)
ODUCTS CORP.
SHAKE
PHILLIPS
MILK OF MAGNESIA
4 TABLET

ભરોસાપાત્ર

પ્રત્યેક ક્ષેત્રમાં ખૂબ જ થોડા પ્રમાણમાં એવી બનાવટો હોય છે કે જેમને ઘણા વર્ષો સુધીના એક સરખા દરજ્જા અને પૂરવાર ભરોસાપાત્રતાને લીધે, નામના પ્રાપ્ત થાય છે. આવી જ ભરોસાપાત્રતાને લીધે ૭૫ કરતાં વધુ વર્ષોથી ફિલિપ્સ મિલ્ક ઑફ મેગ્નેશિયાએ લોકોમાં વિશ્વાસ પ્રાપ્ત કરી જગતમાં નામના મેળવી છે અને સર્વત્ર તેની ભલામણ થાય છે

અધિકૃત નિયોજક : ડેઝ મેડિકલ સ્ટોર્સ (મેન્યુ.) પ્રા. લિ., એ બનાવ્યું
કલકત્તા * મુંબઈ * દિલ્હી * મદ્રાસ * પટણા * ગૌહત્તી * કટક

સેફ્ટીપિનમાં
યૂનિટિનો કોઇ અવેજી નથી

Unity
REGISTERED TRADE MARK
STEEL SAFETY PINS

- ઉત્કૃષ્ટ બનાવટ
- મજબૂત સંગઠીત ટોપકાં
- તીક્ષ્ણ અણી
- ઘાટો નિકલનો ઓપ
- સર્વોત્તમ દેખાવ

'યૂનિટિ' જ્યોર્જ શુડમૅન લિમિટેડનો રજિસ્ટર્ડ ટ્રેડ માર્ક છે
રજિસ્ટર્ડ વાપરનાર ગેસ્ટ, કીન, વિલિયમ્સ, લિમિટેડ

NP 4887R(A)

'યૂનિટિ' ટ્રેડ માર્ક સાથે ભારતમાં બનાવનાર ગેસ્ટ, કીન, વિલિયમ્સ, લિમિટેડ, પો બો ન ૫૭૫ મુબઈ ૧

"શું ?
ઘરમાં
અમૃતાંજન
નથી ?

હવે હું મારા સ્નાયુની પીડા
કેવી રીતે મટાડીશ ?"

કોણ જાણે અમૃતાંજનની ક્યારે જરૂર પડે! આથી તેની એક બાટલી હંમેશ ઘરમાં રાખવી વધારે સારી છે તે હોવાથી મનને એક પ્રકારનું આશ્વાસન રહે છે

અમૃતાંજન લિમિટેડ
૧૪/૧૫ લઝ ચર્ચ રોડ, મદ્રાસ ૪
અને: મુબઈ ૧ • કલકત્તા ૧ • ન્યુ દિલ્હી ૧

AMRUTANJAN
Pain Balm
Amrutanjan Limited

IWT AM 1882

મેઈલમાં જઈ શકે તે માટે

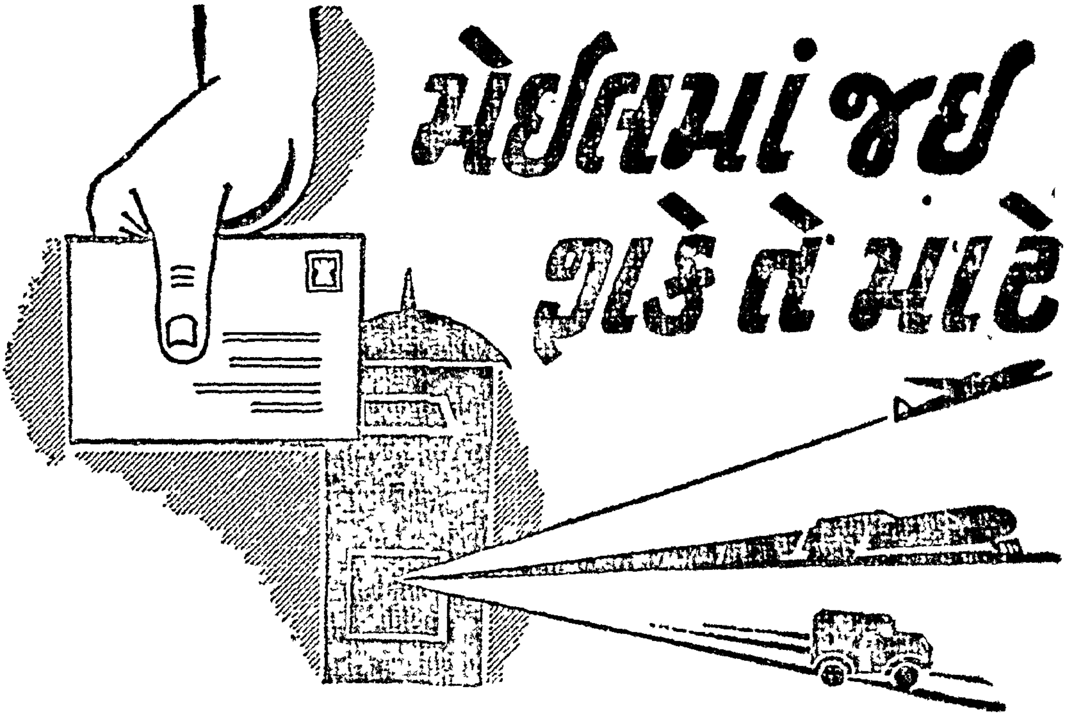

ટપાલ વહેલી નાખો

ટપાલકચેરીઓને અનુભવવી પડતી મોટી મુશ્કેલી એક એ છે કે, કામકાજનો સમય પૂરો થવા આવે ત્યારે છેલ્લી ઘડીએ કાગળો, પારસલો, વગેરેનો ધસારો થાય છે અને અત્યંત ભીડ જામે છે.

ટપાલ વહેલી નાખવાથી તમારા કાગળો, પારસલો, વગેરે, તે જ દિવસે નિઃશંક રીતે રવાના થઈ જશે અને વિના વિલંબે તેના નિર્ધારિત સ્થળે પહોંચી જશે.

છેલ્લી ઘડીએ ટપાલ મોકલવા કરતાં, દિવસ દરમ્યાન જુદા-જુદા સમય પર ટપાલ મોકલવાનું રાખો.

તમારી બહેતર સેવા
કરવામાં અમને સહાય કરો

ટપાલ અને તાર ખાતુ

DA.62/166

ધી યુનાઈટેડ કમર્શિયલ બેન્ક લિમિટેડ

હેડ ઓફિસ : ૨, ઈન્ડીઆ હાઉસ, એકસચેન્જ પ્લેસ, કલકત્તા

સત્તાધારી થાપણ	રૂા. ૮,૦૦,૦૦,૦૦૦
જાહેર કરેલી અને ઉઘરાવેલી થાપણ	રૂા. ૪,૦૦,૦૦,૦૦૦
વસૂલ થયેલી થાપણ...	રૂા. ૨,૦૦,૦૦,૦૦૦
અનામત ભંડોળ	રૂા. ૨,૩૫,૦૦,૦૦૦
ભરણાલાયક અનામતો અને બિલો (તા. ૩૧-૧૨-૬૧)	રૂા. ૧,૦૦,૧૫,૦૦,૦૦૦

ડીરેકટરો :

જી. ડી. બીરલા, ચેરમેન

ઈશ્વરીપ્રસાદ ગોએન્કા, વાઈસ ચેરમેન	મદનમોહન આર. રુઈયા, વાઈસ ચેરમેન
અનંતા ચૂર્ન હો	મહાદેવ એલ. દહાણુકર
ગોબિન્દ લાલ બાંગુર	મોહનલાલ એલ. શાહ
પી. ડી. હિંમતસીંગ્કા	યોગીન્દ્ર એન. મફતલાલ
રામેશ્વરલાલ નોપાની	ટી. એસ. રાજમ
મોતીલાલ તાપુરીઆ	જી. ડી. કોઠારી

શાખાઓ : ભારતમા પ્રત્યેક શહેર તથા ઔદ્યોગિક અને વ્યાપારી મથકોમા.

વિદેશમાં શાખાઓ : પાકિસ્તાન, બર્મા, મલાયા, સિંગાપોર, હોંગકોંગ અને લંડનમા.

વિશ્વભરમા પ્રતિનિધિઓ અને સંવાદદાતાઓ છે

દરેક પ્રકારનું બેન્કિંગ અને હૂંડીનું કામકાજ કરવામાં આવે છે.

એસ. ટી. સદાશિવન, જનરલ મેનજર

રજિસ્ટર્ડ
સુગંધ સાગર
ગુલાબ છાપ તપકીર

શીતલ અને આહ્લાદક સુવાસથી મહેકતી

રજિસ્ટર્ડ

સુગંધ સાગર ગુલાબ છાપ તપકીર

સૌ કોઈ પસંદ કરે છે કારણ કે ખર્ચેલા પૈસાનો પૂરો બદલો આપે છે. તેની સુગંધકર અને શીતલ સુવાસ લાંબા સમય સુધી ટકી રહે છે.

હંમેશાં સીલ તપાસીને માલ ખરીદો

દરેક તપકીરવાળાને ત્યા મળે છે.

-: વિશેષ માહિતી માટે લખો :-

પીતાંબરદાસ આણંદજી મહેતા

પ્રો. : ધી 'સુગંધસાગર' સ્નફ 'વર્કસ'

સીહોર (સૌરાષ્ટ્ર-ભારત)

૨૨ પાપ ધુએ સો સંત (વાર્તા) શ્રી મુરલી ઠાકુર ૧૦૧
૨૩ 'જાપસો' પ્રજા (માહિતી) શ્રી શંકર ભટ્ટ ૧૦૯
૨૪ ગૃહગંગાને તીરે
સંગીતનો મહિમા શ્રી વિનોદિની નીલકંઠ ૧૨૧
બે ચિત્રો શ્રી જયવતીબહેન કાજી ૧૨૩
દુઃખનાં પોટલાં શ્રી મહેરુન્નિસા શેખ ૧૨૭
સુખી લગ્નજીવન શ્રી ગટુભાઈ ધ્રુ ૧૨૯
સ્ત્રીઓ માટે શારીરિક શ્રમનું મહત્ત્વ કુ. માધુરી શુક્લ ૧૩૩
૨૫ જ્ઞાનગોષ્ઠી શ્રી વિજયગુપ્ત મૌર્ય ૧૩૯
૨૬ ખાદ્ય પદાર્થોના ગુણદોષ (આરોગ્ય) વૈદ્ય રસિકલાલ પરીખ ૧૪૯
૨૭ જોયેલું ને જાણેલું ૧૫૯
શ્રી ચંદ્રવદન મહેતા, શ્રી શૈલેશ, શ્રી શાંતિલાલ ડી. મેરાઈ, શ્રી હોમી નવરોજી દસ્તુર, શ્રી પ્રેમકુમાર એન. ઠક્કર, શ્રી ચીમનલાલ જે. સોમપુરા, શ્રી રમેશ જોષી, શ્રી શ્યામા અગ્રવાલ, શ્રી મુકુન્દરાય વિ. પારાશર્ય, શ્રી જયંતી શાહ, શ્રી જયંતીલાલ બી. ત્રિવેદી, શ્રી ભવાનીદાસ જાદવજી વોરા, શ્રી 'આનંદમંગલ', શ્રી રસિક જ. મહેતા, શ્રી મનુભાઈ દેસાઈ, શ્રી શાંતિલાલ બાલે, શ્રી જૈનધર્મી, શ્રી પ્યારેલાલ.
૨૮ સંસ્થા સમાચાર ... ૧૯૯

સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય ટ્રસ્ટ વતી ત્રિભુવનદાસ ક૦ ઠક્કરે સસ્તું સાહિત્ય મુદ્રણાલય,
ઠે. સ્વામી અખંડાનંદ માર્ગ, ભદ્ર, અમદાવાદમાં છાપ્યું અને પ્રગટ કર્યું.

ધી મૈસુર પ્રીમીયર મેટલ ફેક્ટરી
અને
ધી હિંદુસ્તાન મેટલ રીફાઇનરી
એન્ડ
રોલિંગ મિલ્સ
(સંસ્થાપક): હીરાચંદ કે. શાહ
મદ્રાસ

પ્રખ્યાત સૂર્ય માર્કાનાં એલ્યુમિનિયમ, પિત્તળ, તાંબા તથા સ્ટેનલેસ સ્ટીલનાં ઉત્તમ કોટીનાં તદન નવી ડીઝાઈનનાં અને ઉત્તમ પ્રકારનાં સફાઈવાળાં તેમ જ ચકચકિત વાસણો બનાવનાર અને વેચનાર.

ટેલિફોન : ઑફિસ : ૩૨૪૩૫
ફેક્ટરી : ૫૨૫૦૯, ૫૨૩૦૭
ટેલિગ્રામ : SUNBRAND
તમારી જરૂરિયાતો માટે લખો અથવા મળો : નં. ૧૬૮, મિન્ટ સ્ટ્રીટ, મદ્રાસ.
મેનેજિંગ પાર્ટનર : ઉત્તમચંદ કે. શાહ

મેટ્રિક પદ્ધતિ માપ

મેટ્રિક પદ્ધતિના દૂધ તથા તેલના માપ પિત્તળ અને એલ્યુમિનિયમમાં બનાવનાર

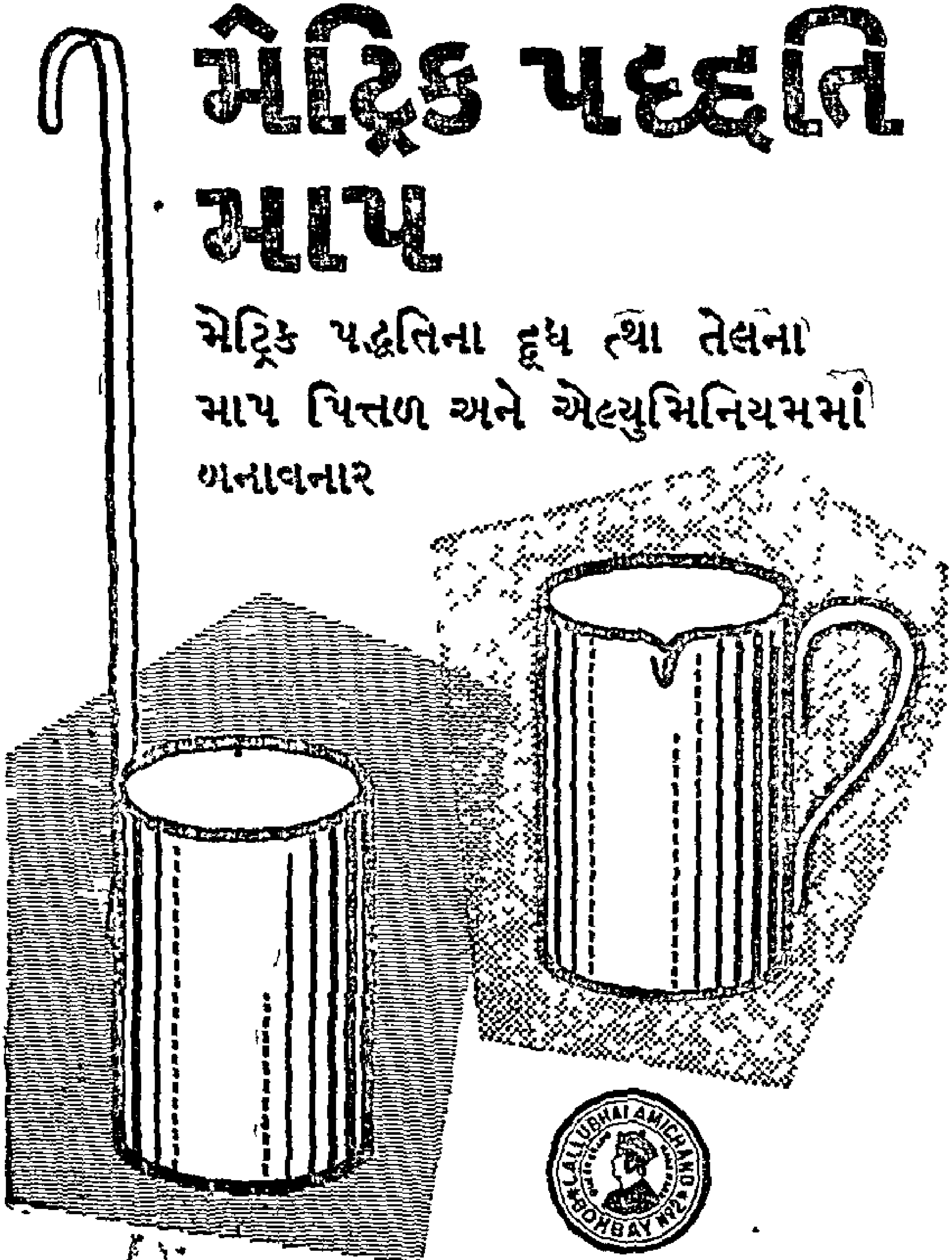

LALLUBHAI AMICHAND BOMBAY NO2

લલ્લુભાઈ અમીચંદ પ્રાઇવેટ લી.

૩૮, પંચ કંસારા ચાલ મુંબઇ-૨. ટેલીફોન નં. ૭૩૨૨૦

કોઈ પણ સમયે * * *
* * * કોઈ પણ સ્ત્રીને
કોઈ પણ પ્રસંગે * *

આપ સર્વપ્રિય છાપો લેઠો છો

એટીક

* * * * વૉયલમાં

[illegible] સ્વદેશી મિલ્સ કં. લિ.

[illegible] મુંબઈ

અખંડ આનંદ

વર્ષ ૧૫ .: અંક ૧૦] : : : : [૩૧ ઑગસ્ટ ૧૯૬૨

श्रद्धया विन्दते वसु ।

(શ્રદ્ધાએ સાંપડે વસુ)

પહેલી નજરે વાત સાવ મામૂલી લાગે છે. હજાર વાર સાંભળી હશે; અને સેંકડો વાર આપણે જાતે પણ ઉચ્ચારી હશે, (અડફેટે ચડેલાને વણમાગી સલાહ લેખે)! પણ 'શ્રદ્ધા' એટલે શું? અને તે કોના પર રાખવાની? કેટલી વાર? કેટલો વખત? કેવી રીતે? શું કરવા? વગેરે પ્રશ્નોના જવાબો કોઈ આપતું નથી; અને શ્રદ્ધા વડે વસ્તુ સાંપડવું તો બાજુએ રહ્યું, પણ સાંપડેલું હોય તેને પણ ગુમાવી બેસવાની પાળી આવે છે, એવો આપણામાંથી ઘણાખરાનો અનુભવ છે.

અને છતાં, 'શ્રદ્ધા' ઉપરની શ્રદ્ધા માનવજાતિને ઠેઠ વેદના વારાથી છે, તે આજ સુધી ઊઠી નથી, એ પણ આપણા સૌનો એક અનુભવ છે; અને સાથે સાથે એક મોટું આશ્ચર્ય પણ છે.

હવે ક્ષણેક વિચાર કરીશું તો આપણને ખાતરી થશે કે 'શ્રદ્ધા' ઉપરની આ શ્રદ્ધા હજુ ચાલુ છે. તેમાં નવાઈ જેવું કશુંયે નથી, બલ્કે તે સાવ સ્વાભાવિક જ છે. એ શ્રદ્ધા ચાલુ ન હોત, તો જીવન ક્યારનુંયે નાબૂદ થઈ ચૂક્યું હોત. જીવન=શ્રદ્ધા. જરા વિચારીશું?

બસો અને ટ્રેનોના, હોડીઓના અને ઍરોપ્લેનોના ભયાનક અકસ્માતો છાશવારે થયા કરે છે, અને રોજ સેંકડોને હિસાબે નરબલિઓની આહુતિઓ આ વાહનયજ્ઞમાં અપાયા જ કરે છે; છતાં જળ–થળ–નભ–માર્ગોની મુસાફરી એ જ ધમધોકાર ઉત્સાહથી ચાલુ છે એ શું 'શ્રદ્ધા' ઉપરની શ્રદ્ધા વગર? ધરતીકંપો, ઝંઝાવાતો, પ્રલયરેલો, રોગો, અકસ્માતો–માણસની જિંદગીના માંડ માંડ ટમટમતા કોડિયાને પાંપણના પલકારામાં ઓલવી નાખે એવી અસંખ્ય આફતો દશે દિશાઓમાં ભીડ જમાવીને ઊભી છે, છતાં માણસ પોતાની રોજની કારવાઈ નિરાંતે કર્યે જ જાય છે–પરણે છે, સંતતિ–નિયમન–સર્જન–સંવર્ધન કરે છે, જાતને દળતો દળતો નાણાં રળે છે, પ્રતિ પાંચ પાંચ વરસે વધુ ને વધુ નાસીપાસ થવા છતાં ચૂંટણીઓ યોજે છે, લડે છે, હારે છે, જીતે છે, હૃદય વગરનું હસ્તધૂનન, મન વગરનું મનન અને સ્નેહ વગરનું સંવનન કરે છે, ઉલટ વગર જાય છે, આનંદ વગર નાચે છે, ધૂળઢેફાં જેવા અસંખ્ય વિનોદપ્રમોદોમાં રાચે છે,...અને પાંચપાંચ અને પચ્ચીસ પચ્ચીસ વરસોની ગણતરીએ કરોડો માનવીઓને સ્પર્શતી યોજનાઓ કરે છે એ બધું શું બતાવે છે?

એ જ કે માણસને કોઈ અકળ, અગમ્ય, અગોચર, નિગૂઢ, ન સમજાય એવી રીતે પોતાનામાં તથા પોતાની આસપાસની સૃષ્ટિમાં શ્રદ્ધા છે, વિશ્વાસ છે! ઘરની બહાર પગ દઈશ, અને પગ અથવા પગ નીચેની સડક (અથવા બેય!) સરકી પડશે, તો શું કરીશ, એવો વલવલાટ ભાગ્યે જ કદી એને આકુળવ્યાકુળ કરે છે. એથી ઊલટું, પગ

આત્મતત્ત્વનો અનુભવ કરનારી મતિ તર્ક વડે પ્રાપ્ત થઈ શકતી નથી. હે પ્રિયતમ! અન્ય વડે (ગુરુ દ્વારા) કહેલી જ તે (મતિ) સાક્ષાત્કાર કરાવે છે; તે મતિને તેં પ્રાપ્ત કરી છે. અહો! તું સત્ય ધૈર્યવાળો છે. હે નચિકેતા! પ્રશ્ન પૂછનાર જિજ્ઞાસુ તો તારા જેવો જ હોવો જોઈએ.

કેટલાક લોકો એમ કહે છે કે સ્વર્ગ-નરકાદિ છે એ ગપ છે, ત્યારે એને માટે કર્મ-ઉપાસના કરી ખાલી શા માટે વખત ગુમાવવો? સ્વર્ગ-નરકાદિનું પ્રમાણ શું?

આખા જગતમાં જેટલા ધર્મ-મત-મતાંતર આદિ છે તે બધા સ્વર્ગને તો માને છે: ખ્રિસ્તી, ઇસ્લામ, જરથોસ્ત, હિંદુ, બૌદ્ધ વગેરે બધા ધર્મોમાં સ્વર્ગ વિષે કહેલું છે. આ શબ્દપ્રમાણ છે, એટલે એ પ્રમાણ વિનાનું નથી. જોકે કેટલાક નાસ્તિક લોકો એમ કહે છે કે, અમે તો પ્રત્યક્ષ જોઈએ તો જ માનીએ. વેદધર્મમાં મોક્ષ તો પ્રત્યક્ષ માનેલો છે. એટલે જીવ આ શરીરમાં જ મોક્ષ પામે છે. મોક્ષ એટલે સર્વ પ્રકારનાં દુઃખોમાંથી છૂટીને બ્રહ્મસુખનો અનુભવ કરવો. આ વિષયમાં શ્રુતિ કહે છે કે-

यदा सर्वे प्रमुच्यन्ते कामा येऽस्य हृदि स्थिताः।
अथ मर्त्योऽमृतो भवत्यत्र ब्रह्म समश्नुते ॥

જ્યારે મુમુક્ષુની હૃદયસ્થિત સર્વ કામનાઓ નિવૃત્ત થાય છે, ત્યારે તે જ્ઞાની બની મોક્ષને પામી આ શરીરમાં જ બ્રહ્મનો અનુભવ કરે છે.

આ શ્રુતિ નાસ્તિક લોકોનું મોઢું એકદમ બંધ કરી દે છે અને પછી નાસ્તિકવાદમાં જવાનો અવકાશ રહેતો નથી. પરંતુ આ શ્રુતિમાં કહ્યા પ્રમાણે સર્વ પ્રકારની કામનાઓ નષ્ટ થવાથી બ્રહ્મતત્ત્વને પ્રાપ્ત થવાય છે. તો કામનાઓમાંથી નિવૃત્ત કેવી રીતે થવાય?

આ સંબંધમાં ભગવાન શંકરાચાર્ય કહે છે:

अवेक्ष्य विषये दोषं बुद्धियुक्तो विचक्षणः।
कामपाशेन यो मुक्तः स मुक्तः पथि गोचरः ॥

જે બુદ્ધિમાન વિચક્ષણ પુરુષ વિષયોમાં દોષને જોઈને કામનાઓના પાશથી મુક્ત થયો હોય, તે જ મુક્તિના માર્ગે જઈ શકે. જ્યાં સુધી પદાર્થોમાં રમણીય બુદ્ધિ દેખાય, ત્યાં સુધી કામનાઓરૂપી સેંકડો પાશોથી પુરુષ બંધાયેલો છે અને જ્યારે તેની પદાર્થોમાંથી રમણીય બુદ્ધિ નાશ પામે છે અને તેમાં તેની દોષદૃષ્ટિ થાય છે, ત્યારે તે કામનાઓથી મુક્ત થાય છે અને મુક્તિના માર્ગમાં તે ગતિ કરી શકે છે.

સાંભળેલી અથવા તો જોયેલી કોઈ પણ ભોગ્ય વસ્તુમાં 'એ વસ્તુ સારી છે' એવી રમણીય બુદ્ધિનો ત્યાગ કરવાથી કામના ઉત્પન્ન થતી નથી.

જેવી રીતે કોઈ એક સ્ત્રી હોય અને તેનું મુખ બહુ વિકરાળ તથા ભયાનક હોય અને તેનાં નાકકાન કાપી લીધેલાં હોય, પણ તે હાથ ઉપર સુંદર સુંદર ઘરેણાં પહેરે અને કેડે સુંદર સોનાનો કંદોરો પહેરે તથા પગે રત્નજડિત નૂપુર પહેરે અને સુંદર રેશમી સાડી પહેરે અને પોતાના મુખને ઘૂમટામાં ઢાંકી રાખે, જેથી તેની વિકરાળતા કોઈના જોવામાં ન આવે, તો એ રીતે તે જુવાન સ્ત્રી કામી પુરુષોને ફસાવે છે, પણ જ્યારે પુરુષ તેની વિકરાળતા જોઈ જાય, ત્યાર પછી તે ફસાતો નથી; તેવી રીતે માયા પોતે બહુ વિકરાળ અને કુરૂપ છે, પણ તે પોતાનાં વિવિધ સુંદર કાર્યો દ્વારા પુરુષને મોહ પમાડી ફસાવે છે. પણ જ્યારે પુરુષ તેના યથાર્થ ભયાનક રૂપને જુએ છે, ત્યારે માયાના પદાર્થોમાં તેને રમણીય બુદ્ધિ રહેતી નથી. પુરુષ જ્યાં સુધી અજ્ઞાની હોય છે, ત્યાં સુધી જ તે માયિક પદાર્થોમાં રમણીય બુદ્ધિ રાખી તેની કામના કરે છે; તેને જ્ઞાન થાય છે, ત્યારે વિવેક દ્વારા માયિક પદાર્થમાત્રમાં રમણીય બુદ્ધિ નષ્ટ થઈ જાય છે. કામનાનો નાશ કરવાનો ઉપાય વર્ણવતાં શંકર ભગવાન કહે છે કે-

यथार्थदर्शनं वस्तुन्यनर्थस्यापि चिन्तनम्।
सङ्कल्पस्यापि कामस्य तद्वधोपाय इष्यते ॥

(માયિક) પદાર્થનું યથાર્થ દર્શન અને

તેથી પ્રાપ્ત થતા અનર્થનું ચિંતન એ જ સંકલ્પ અને કામનાના નાશનો ઉપાય છે.

દાખલા તરીકે, એક રાજાની પાસે એક માણસે સોનાના થાળમાં સોનાના વરખવાળા વિષમિશ્રિત લાડુ વગેરે ખાદ્ય પદાર્થો મોકલ્યા; પણ રાજા વિચાર કરે છે કે, આ સુંદર પદાર્થો શત્રુના મોકલેલા છે, માટે તે અનર્થ કરનાર હોવા જોઈએ. ત્યાર પછી નક્કી કરવા એ પદાર્થો તે કૂતરાને ખાવા આપે છે અને તેથી કૂતરાનુ મૃત્યુ થાય છે. આ પ્રમાણે આ પદાર્થો ઝેરથી ભરેલા છે એવો નિશ્ચય થયા પછી તે લાડુ ખાવાની ઇચ્છા કે સંકલ્પ પણ તે રાજાને થતો નથી. એવી રીતે ઉપરથી રોચક દેખાતા માયિક પદાર્થો પરિણામે અનર્થ કરનાર છે, એવો વિચાર કરનાર પુરુષ સંકલ્પ અને કામનાનો નાશ કરવા સમર્થ થાય છે.

સંકલ્પમાંથી કામના જન્મે છે અને કામનાની પ્રાપ્તિને અર્થે પુરુષ શાસ્ત્ર અનુસાર વર્તન નહિ કરતાં સ્વચ્છંદે વર્તે છે અર્થાત્ શાસ્ત્રવિધિનું ઉલ્લંઘન કરી યથેચ્છ વર્તન કરવામાં કામના જ હેતુભૂત છે. સોળમા અધ્યાયના અંતમાં ભગવાન ગીતામાં કહે છે:

यः शास्त्रविधिमुत्सृज्य वर्तते कामकारतः।
न स सिद्धिमवाप्नोति न सुखं न परां गतिम्॥

હે અર્જુન, જે પુરુષ શાસ્ત્રવિધિનો પરિત્યાગ કરીને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે વર્તન કરે છે, તે પુરુષ કાર્યની સિદ્ધિને, બ્રહ્મસુખને કે પરમ ગતિરૂપ મોક્ષને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી.

શાસ્ત્રવચન અનુસાર વર્તન તેનાથી જ બની શકે કે જેણે પોતાના ચિત્તનો નિગ્રહ કરી કામનાઓ પર વિજય મેળવ્યો હોય. જો પુરુષ તેમ ન કરી શકે, તો તે અંતઃકરણની શુદ્ધિ મેળવી શકશે નહિ.

વસ્તુસ્થિતિ આમ હોવાથી ભગવાન અર્જુનને કહે છે કે, તું શાસ્ત્ર અનુસાર કાર્ય અને અકાર્ય બરાબર જાણીને તે પ્રમાણે વર્તન કર.

तस्माच्छास्त्रं प्रमाणं ते कार्याकार्यव्यवस्थितौ।
ज्ञात्वा शास्त्रविधानोक्तं कर्म कर्तुमिहार्हसि॥

જો આપણે સદાચારના નિયમ અનુસાર કર્મ કરીએ અને અકાર્યથી નિવૃત્ત થઈએ, તો જ અંતઃકરણની શુદ્ધિ દ્વારા બ્રહ્મસુખનો અનુભવ થાય.

અહીં 'કાર્ય' એટલે કરવા યોગ્ય' અર્થાત્ 'શ્રેય' અને 'અકાર્ય' એટલે નહિ કરવા યોગ્ય' અર્થાત્ 'પ્રેય'. તે સંબંધમાં કઠઉપનિષદ કહે છે કે—

अन्यच्छ्रेयोऽन्यदुतैव प्रेयस्ते उभे नानार्थे पुरुषं सिनीतः। तयोः श्रेय आददानस्य साधुर्भवति हीयतेऽर्थाद्य उ प्रेयो वृणीते॥

શ્રેય એ એક વસ્તુ છે અને પ્રેય એ જુદી વસ્તુ છે. સંસારમાં તે બન્ને પુરુષને પ્રાપ્ત થઈ શકે છે. તે બેમાંથી શ્રેયનું ગ્રહણ કરનાર પુરુષનું કલ્યાણ થાય છે અને જે પુરુષ પ્રેયને પસંદ કરે છે, તે કલ્યાણપ્રાપ્તિરૂપ અર્થથી ભ્રષ્ટ થાય છે.

श्रेयश्च प्रेयश्च मनुष्यमेतस्तौ सम्परीत्य विविनक्ति धीरः। श्रेयो हि धीरोऽभिप्रेयसो वृणीते प्रेयो मन्दो योगक्षेमाद् वृणीते॥

વિવેકી પુરુષ શ્રેય અને પ્રેય બન્નેની બરાબર પરીક્ષા કરીને તેમનો વિવેક કરે છે. વિવેકી પ્રેય કરતાં શ્રેયને પસંદ કરે છે અને અવિવેકી પુરુષ યોગ અને ક્ષેમને માટે (અર્થાત્ અપ્રાપ્ત વસ્તુની પ્રાપ્તિ માટે તથા પ્રાપ્ત વસ્તુના રક્ષણ માટે) પ્રેયને પસંદ કરે છે.

દાખલા તરીકે ત્રિદોષ થયો હોય ત્યારે તે રોગીને દહીં ખાવાની ઇચ્છા થતાં તે પ્રિય લાગે છે, પણ તેમાં તેનું શ્રેય નથી; જ્યારે કડુ ઔષધ તેને પ્રિય લાગતું નથી, પણ તે ખાવામાં તેના રોગની નિવૃત્તિરૂપ શ્રેય છે. તે પ્રમાણે ભવરોગથી પીડાતા મનુષ્યોને વિષયોનો ઉપભોગ કરવાની ઇચ્છા પ્રિય લાગે છે, પણ તેમાં તેમનું શ્રેય નથી; જ્યારે વિષયાદિકમાંથી ચિત્તવૃત્તિ રોકવી તેને પ્રિય લાગતી નથી, પણ તેમાં જ તેના ભવરોગનું ઔષધ હોઈ તેનું કલ્યાણ રહેલું છે.

આ જીવનમાં જ જો આપણે બ્રહ્મસાક્ષાત્કાર ન કરીએ, તો પરિણામે મહાદુઃખી થઈએ છીએ; આ સંબંધમાં બૃહદારણ્યક

ઉપનિષદમાં શ્રુતિ કહે છે કે–

इहैव सन्तोऽथ विद्मस्तद्वयं
न चेदवेदीर्महती विनष्टिः।
य एतद्विदुरमृतास्ते भवन्त्यथेतरे
दुःखमेवापियन्ति ॥

આ જ જન્મમાં અને અહીં જ આપણે બ્રહ્મને જાણી શકીએ છીએ. પણ જો આપણે તે માટે પ્રયત્ન ન કરીએ અને ન જાણીએ તો આપણો મોટો નાશ થાય છે. જેઓ તેને જાણે છે તે અમૃતરૂપ થાય છે, પણ જેઓ તેને નથી જાણતા તેઓને મહાન દુઃખ પ્રાપ્ત થાય છે.

આ શરીર ક્ષણભંગુર છે માટે જેટલું બને એટલું જલદીથી આ શુભ કામ કરવું. કહે છે કે शुभस्य शीघ्रम्।

આ સંબંધમાં એક દૃષ્ટાંત છે કે, કોઈ એક દેશમાં એવો રિવાજ હતો કે, ત્યાં દર વર્ષે નવો રાજા રાજ્ય ચલાવે; દરેક રાજા એક વર્ષ સુધી રાજ્ય કરી શકે. દરમ્યાનમાં તેના ગમે તેટલા અત્યાચારી દુષ્ટ હુકમો હોય તોપણ આખા રાજ્યની પ્રજા તેને માન આપે. એક વર્ષ પછી દેશની બાજુમાં આવેલી નદીની સામે પાર મોટાં જંગલોમાં તે રાજાને મૂકી આવતા. ત્યાં તે રાજા ભૂખે–તરસે મરી જતો અથવા કોઈ વાઘવરુ આદિ હિંસાત્મક પ્રાણી તેને મારી નાખતું. આવી રીતે એક વખત એક માણસને પ્રજાએ રાજા બનાવ્યો. તે માણસ શાણો હતો. રાજા બન્યા પછી તેણે વિચાર્યું: 'જો હું વગર વિચાર્યે મોજશોખમાં પડી જઈ દુષ્ટ આચરણ કરીશ તો એક વર્ષ બાદ મારું મૃત્યુ થશે; માટે કાંઈક એવી પ્રવૃત્તિ કરું કે જેથી એક વર્ષ બાદ આવનારું મૃત્યુ નિવારી શકાય.' આમ વિચારી એણે પહેલાં દેશની બાજુમાં આવેલી નદી ઉપર પુલ બાંધ્યો. પછી નદીને સામે પાર તેણે પોતાનો મહેલ બનાવ્યો અને પછી દેશના અમલદાર અને શ્રીમંતવર્ગને પણ ત્યાં બંગલાઓ બનાવવાનો હુકમ કર્યો અને તેઓને ત્યાં રહેવા ફરજ પાડી. આમ થોડા વખતમાં ત્યાં તેણે એક શહેર વસાવી દીધું. પછી પોતાના લશ્કરને લઈ પોતે ત્યાં રહેવા ગયો અને તેને એણે રાજધાનીનું શહેર બનાવી દીધું. એટલે હવે ત્યાં જંગલ રહ્યું નહિ. આમ તેણે પોતાની સામેનો ભય દૂર કર્યો એટલે લોકોએ વિચાર્યું, કે હવે આ રાજા ભલે રહ્યો. તે શાણો છે, તેણે પોતાનું રક્ષણ કર્યું, આપણું પણ કરી શકશે.'

કહેવાનું તાત્પર્ય એ કે મનુષ્યશરીરને માટે સો વર્ષનું આયુષ્ય નિર્માણ થયું છે, તોપણ શરીર તો ક્ષણભંગુર છે, એટલે આપણે વિચાર કરીને ભોગવિલાસ આદિ સર્વ માયિક પદાર્થોનો ત્યાગ કરીને, આ શરીરના સાધન વડે જ બ્રહ્મસુખના અનુભવના અધિકારી બનવું જોઈએ. શંકરાચાર્ય ભગવાન કહે છે કે–

आरूढस्य विवेकाश्वं तीव्रवैराग्यखड्गिनः।
तितिक्षावर्मयुक्तस्य प्रतियोगी न विद्यते ॥

વિવેકરૂપી અશ્વ પર સવાર થયેલા, તીવ્ર વૈરાગ્યરૂપી તલવાર ધારણ કરનારા અને તિતિક્ષા(સર્વ દુઃખ સહન કરવાં તે)રૂપી બખ્તર પહેરેલા પુરુષની સામે કોઈ શત્રુ ટકી શકતો નથી.

સામાન્ય રીતે મહાભારતમાં જ્યારે લોકો યુદ્ધની કથા સાંભળતા હોય છે, ત્યારે તેમને બહુ મજા પડે છે અને તેઓ રસથી તે કથાનું શ્રવણ કરે છે; પણ રણમેદાનમાં જ્યાં હથિયારોના ખણખણાટ થતા હોય છે, યોદ્ધાઓનાં મસ્તક ધડથી છૂટાં થઈ ભૂમિ પર પડતાં હોય છે, લોહીની નીકો વહેતી હોય છે અને રણનો કોલાહલ મચ્યો હોય છે, ત્યાં જો તેમને લઈ જઈ ઊભા રાખવામાં આવે, તો તે દૃશ્ય જોઈને તેમનું હૃદય ધ્રૂજવા માંડે છે અને તેઓ ત્યાંથી નાસભાગ કરે છે, તો હાથમાં તલવાર લઈ લડવાની તો વાત જ શી?

કૌરવોએ વિરાટ દેશની ગાયોનું હરણ કર્યું, ત્યારે તેને પાછી વાળવા જવાના પ્રસંગે વિરાટ રાજાના કુમાર ઉત્તરે પોતાની વીર-

તાનાં વખાણ કરીને 'કૌરવોની સેનાને હરાવી ગાયો પાછી લાવવી એ સહજ છે' એમ રાજસભામાં જણાવ્યું. પરંતુ કૌરવસેનાનાં દર્શન થતાં જ એની વીરતા ગળી ગઈ અને તેને સ્થાને કાયરતા આવી અને યુદ્ધક્ષેત્રમાંથી નાસી જવા રથ વાળવા બૃહન્નલાને કહ્યું. રથ જ્યારે બૃહન્નલાએ (અર્જુને) પાછો વાળવા ના પાડી અને હિંમત રાખી તેને રથમા બેસી રહેવા કહ્યું, ત્યારે ઉત્તર રથ ઉપરથી ભૂસકો મારીને નાસવા લાગ્યો. બૃહન્નલાએ તેને પકડીને રથ ઉપર બેસાડી બાધી રાખ્યો, ત્યારે ઉત્તરે રડતાં રડતાં બૃહન્નલાને કહ્યું કે, 'મેં તો માત્ર ચિત્રમાં ચિતરાયેલા યુદ્ધને જ જોયું હતું; વાસ્તવિક યુદ્ધનો મને ખ્યાલ નહોતો. વાસ્તવિક યુદ્ધમા મહાન વીર નરોની સામે લડવું, તેમનાં શસ્ત્રોના ઘા સહન કરવા, તેમને જીતવા અને જીવવું એ અતિ કઠિન છે, એ અત્યારે પ્રત્યક્ષ થાય છે. એનો ખ્યાલ પ્રથમથી હોત તો આવું દુષ્કર કાર્ય કરવાનું કદી પણ માથે ઉઠાવત નહિ, એટલું જ નહિ પણ ઘર બહાર પગ મૂકવાની પણ હિંમત મેં કરી ન હોત.' તેવી ગને જ્યાં સુધી શાસ્ત્રાદિકની કથામાં લોકો વિવેકવૈરાગ્યની વાતો જ માત્ર સાંભળે છે, ત્યાં સુધી તો તેમને એમાં રસ પડે છે, પણ જ્યારે વિવેકવૈરાગ્ય અનુસાર આચરણ કરવાનો આરંભ કરે છે, ત્યારે જ તેની દુષ્કરતા તેમને સમજાય છે. ચિત્તવૃત્તિનો જય કરવો એ કાંઈ સહેલી વાત નથી; એ તો મનોનિગ્રહ કરી શકે તેવા શૂરવીરનું કામ છે. વેદમાં કહ્યું છે કે–.

यदि वीरो अनुष्यादग्निमिन्धीत मर्त्यः ।
आजुह्वद्धव्यमानुषक् शर्म भक्षीत दैव्यम् ॥

જે વીર માનવી પાછળ ને પાછળ મંડ્યો રહે, (પ્રભુપ્રાપ્તિની ઉત્કટ ઇચ્છારૂપી) અગ્નિને સળગાવે અને હરહમેશ (કામક્રોધાદિ વૃત્તિઓને) તેમા હોમે, તો જ તે દિવ્ય સુખને પ્રાપ્ત કરે.

મોક્ષ તો પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ છે, પણ શબ્દપ્રમાણમાં પણ શ્રદ્ધા રાખવી જોઈએ; કારણ કે પરદેશમાં કોઈના પિતા ગુજરી ગયા હોય, તો પત્રથી એ વાત આપણે માનીએ છીએ એ શબ્દપ્રમાણ છે, એટલે એ માનીએ તો સ્વર્ગાદિકને માનવા જોઈએ.

આ સંબંધમાં ભગવાન શંકરાચાર્ય કહે છે કે–

यथार्थवादिनो पुंसां श्रद्धाजननकारणम् ।
वेदस्येश्वरवाक्यत्वाद्यथार्थत्वे न संशयः ॥

જે પુરુષો સત્ય બોલે છે, તેમના ઉપર શ્રદ્ધા ઉત્પન્ન થવાનું કારણ છે. તે જ રીતે વેદ એ ઈશ્વરનું વાક્ય છે, એટલે તેના સત્યપણામાં સંશય નથી.

જેમ કોઈ પુરુષ અમેરિકા જઈ બહુ દ્રવ્ય કમાઈ પાછો આવે અને તે આવીને અમેરિકા સંબંધી કાંઈક વાત કહે, તો બીજાં માણસો તેના પર શ્રદ્ધા રાખે છે; કારણ કે તે અમેરિકા જઈને પાછો આવ્યો છે.

પોતાને યોગસિદ્ધિ થયા પછી ભર્તૃહરિ જંગલમાં ફરતા હતા, ત્યારે ત્યા યોગાભ્યાસ કરનાર એવા સાધુઓને જોયા કે, જેઓને મંદ વૈરાગ્યને લીધે અભ્યાસ કરવા છતાં શાસ્ત્રમાં કહ્યા પ્રમાણે બ્રહ્મસુખનો અનુભવ થયો ન હતો. આથી શાસ્ત્રમાં અશ્રદ્ધા થવાથી તેઓમાં અભ્યાસની શિથિલતા થતી ગઈ અને ધીમે ધીમે ભોગવિલાસમા પડવાની રુચિ થઈ હતી. આ જોઈ તેમને ઉદ્દેશીને ભર્તૃહરિ કહે છે કે:

ब्रह्मेन्द्रादिमरुद्गणांस्तृणकणान् यत्र स्थितो मन्यते
यत्स्वादाद्विरसा भवन्ति विभवास्त्रैलोक्यराज्यादयः ।
भोगः कोऽपि स एक एव परमो नित्योदितो जृम्भते
भो साधो क्षणभङ्गुरे तदितरे भोगे रतिं मा कृथाः ॥

આત્મતત્ત્વમાં સ્થિતિ પામેલો પુરુષ બ્રહ્મા, ઇંદ્ર વગેરે દેવોને તૃણના કણની માફક ગણે છે. જેનો સ્વાદ લીધાથી ત્રણે ભુવનનું રાજ્ય વગેરે વૈભવો રસહીન થઈ જાય છે, એવો કોઈ નિત્ય કાળ ટકી રહે તેવો પરમ ભોગ તો એક જ છે. તે આત્માનંદથી અન્ય ક્ષણિક વિષયભોગ ઉપર હે સાધુ! પ્રીતિ ન કરો.

આ ઉપર એક દૃષ્ટાંત છે: મહારાષ્ટ્ર દેશમાં એક મહાત્યાગી સંત થઈ ગયા. તેઓ નદીકિનારે એક નિર્જન સ્થાનમાં વાસ કરતા હતા. પાસેના ગામમાં એક ગરીબ બ્રાહ્મણ રહેતો હતો. તે કથાવાર્તા કરી પોતાના કુટુંબનું ભરણપોષણ કરતો હતો. આ બ્રાહ્મણ ઘણો જ પવિત્ર હતો. સમય જતાં તે બહુ દરિદ્ર દશામાં આવી પડ્યો અને પોતાના કુટુંબનું ગુજરાન કેમ ચલાવવું તે બાબતની તેને બહુ ચિંતા થવા લાગી. પોતાની આ મૂંઝવણમાંથી સંત મહાત્મા કાંઈ માર્ગ બતાવશે એમ ધારી તે પેલા મહાત્મા પાસે ગયો અને પોતાની સ્થિતિ તેમને કહી સંભળાવી. સંતે જવાબ આપ્યો: 'તમારી સ્થિતિ સાંભળી બહુ દુઃખ થાય છે, પણ હું શું કરું? તમને હું મદદ કરી શકું તેમ નથી; કારણ કે મારી પાસે ધન નથી. મેં તો સંસારનો ત્યાગ કર્યો છે.' આ સાંભળી પેલો બ્રાહ્મણ નિરાશ થઈ તે સંતને પગે લાગી ઘર તરફ જવા ઊઠ્યો. તે દશપંદર પગલાં ગયો હશે. તેટલામાં પેલા મહાત્માએ બૂમ મારી તેને પાછો બોલાવ્યો. તે સંતે કહ્યું કે, 'હું ભૂલી ગયો હતો તે હવે મને યાદ આવે છે કે, મને ઘણા માસ પહેલાં પ્રાતઃકાળમાં નદીમાં સ્નાન કરવા જતાં એક સ્પર્શમણિ જડ્યો હતો. મારે તેની જરૂર નહોતી, પણ કોઈ ગરીબને કોઈ દિવસ કામ લાગશે, એમ ધારી મેં તેને એક ઝાડની બખોલમાં મૂકેલો છે.' સંતે બખોલમાંથી મણિ કાઢીને પેલા બ્રાહ્મણને કહ્યું, 'આ સ્પર્શમણિ તમારી ગરીબાઈનું દુઃખ દૂર કરશે.'' પેલો બ્રાહ્મણ આશ્ચર્યચકિત થઈ વિચારમાં પડ્યો અને તે સ્પર્શમણિ તેમ જ તે મહાત્મા તરફ વારાફરતી જોવા લાગ્યો. છેવટે તે બોલી ઊઠ્યો, 'હે મહાત્મા, હે દયાસાગર, આજે મારી આંખ ખૂલી ગઈ છે. આ સ્પર્શમણિ તો બહુ કીમતી વસ્તુ છે, પણ એવા તે કયા ઉત્તમ સુખનો મણિ આપને પ્રાપ્ત થયો છે કે જેના સુખની આગળ આપને આ સ્પર્શમણિ એક ક્ષુદ્ર પથરા જેવો લાગે છે, જેને આપે બેપરવાઈથી આ ઝાડની બખોલમાં નાખી રાખ્યો છે? આપ મને તે આપનો અદ્વિતીય સુખમણિ (આત્મતત્ત્વની પ્રાપ્તિ) આપો! મારે આ સ્પર્શમણિનું હવે કામ નથી.' એમ કહી તેણે પોતાના હાથમાંનો મણિ પાસે વહેતી નદીના પાણીમાં ફેંકી દીધો અને પેલા મહાત્માના ચરણમાં પડ્યો.

અર્થાત્ આત્મસુખની સરખામણીમાં જગતનું સર્વ સુખ નીરસ અને ક્ષુદ્ર લાગે છે.

★

એક શાળાના નિરીક્ષણ(ઇન્સ્પેકશન)ના આગલા દિવસે શિક્ષકે બાળકોને શીખવી રાખ્યું હતું કે આવતી કાલે નિરીક્ષક સાહેબ આવે ત્યારે 'આપણને કોણે બનાવ્યાં?' એવો સવાલ હું પૂછું ત્યારે બધાં છોકરાંએ ચૂપ રહેવું. માત્ર જયેશ જ જવાબ આપે કે 'પ્રભુએ, સાહેબ.'

બીજે દિવસે નિરીક્ષક સાહેબ વર્ગમાં આવ્યા ત્યારે નક્કી કર્યા મુજબ શિક્ષકે પ્રશ્ન પૂછ્યો: 'આપણને કોણે બનાવ્યાં?'

આખો વર્ગ શાંત થઈ ગયો. થોડીક પળો શાંતિમાં પસાર થઈ ગઈ. પછી એક બાળા હિંમત કરી ઊભી થઈને બોલી: 'સાહેબ! ભગવાને બનાવેલો જયેશ આજે માંદગીને કારણે શાળામાં આવ્યો નથી. એટલે હવે તેના બદલે હું જવાબ આપું?' અને નિરીક્ષક સમજી ગયા કે આ બાળકને અગાઉથી જવાબ શીખવી રાખેલો હતો!

* * *

ઘરાક: તમારે ત્યાંથી ગઈ કાલે હું ખુરસી લઈ ગયો તે ભાંગી ગઈ છે.

ફર્નિચરવાળો (માથું ખજવાળી): બને જ નહિ. (વિચાર કરી) કોઈ તે પર બેઠું હશે, નહિ તો તે ભાંગે જ નહિ!

ઈશ્વરસેવા

ઈશ્વરની મરજી વિના એક પાંદડું પણ હાલતું નથી તો પછી મનુષ્યે કરવાનુ શુ રહ્યું? એ સવાલ અનાદિ છે ને તે પુછાયા જ કરશે. પણ તેનો જવાબ એ સવાલમાં જ સમાયેલો છે, કેમ કે સવાલ પૂછવાની શક્તિ પણ તે જ ઈશ્વરે આપેલી છે. જેમ આપણે બધા કાયદાને વશ વર્તીએ છીએ તેમ જ ઈશ્વરનું છે. આપણા કાયદા અને આપણું જ્ઞાન અપૂર્ણ હોઈ આપણે કાયદાનો સવિનય અને અવિનય ભંગ પણ કરી શકીએ છીએ. ઈશ્વર સર્વજ્ઞ અને સર્વશક્તિમાન હોઈ પોતાના કાયદાનો ભંગ જ નથી કરતો. તેના કાયદામાં સુધારોવધારો પણ નથી થતો. તેના કાયદા અવિચળ છે. અનેક રૂપે આપણને વિચાર કરવાની અને પસંદ કરવાની, સારુંમાઠું સમજવાની શક્તિ આપી છે, તેમાં જ આપણી સ્વતંત્રતા સમાયેલી છે. એ સ્વતંત્રતા ઘણી ઓછી છે. એટલી ઓછી કે એક જ્ઞાનીએ કહ્યું છે કે વહાણવટીને વહાણની ડેક પર ફરવાની છૂટ હોય છે તેના કરતાં પણ થોડી જ, પણ ગમે તેટલી તોયે છૂટ તો છે જ, અને થોડી છતાં એટલી છે કે તેના વતી માણસ મુક્તિ મેળવી શકે છે. દૈવ અને પુરુષાર્થની જોડી સાથે સાથે ચાલ્યાં જ કરે છે. પણ મુક્તિના પંથ પર ચાલનારને દૈવ આડે આવતું જ નથી.

એટલે હવે ઈશ્વરને કેમ સેવવો—ભજવો—એ જ વિચારવુ રહે છે. ઈશ્વરની સેવા એક જ રીતે થાય. ગરીબોની સેવા તે ઈશ્વરની છે. એક કીડીની સેવા કરી તે ઈશ્વરની છે. પણ કીડિયારાં પૂરીને કીડીની સેવા ન થાય. કીડીને કણ અને હાથીને હારો ઈશ્વર આપે છે. કીડીને પણ જે ઈરાદાપૂર્વક કચરે નહિ તે તેની સેવા કરે છે, અને કીડીને એમ જ્ઞાનપૂર્વક ન દૂભવનાર અન્ય પ્રાણીને કે પોતાની જ જાતિને—મનુષ્યપ્રાણીને—નહિ દૂભવે. દરેક સ્થળે દરેક વખતે સેવાની ભાત બદલે છે; વૃત્તિ એક જ હોય છે. દુઃખીની સેવા કરવામાં ઈશ્વરની સેવા થાય છે. એ સેવામાં વિવેક હોવો જોઈએ. ભૂખ્યાને અનાજ આપવામાં સેવા જ થાય છે, એમ માનવાનું કારણ નથી. આળસુ મનુષ્ય બીજાને આશરે બેસી રહે ને અન્નની આશા રાખે તેને અન્ન આપવામાં પાપ છે, તેને કામ આપવામાં પુણ્ય છે, ને કામ કરવા તૈયાર ન જ થાય તો તેને ભૂખે રહેવા દેવામાં તેની સેવા છે. ઈશ્વરનું નામ જપવુ, પૂજાપાઠ કરવા એ આવશ્યક છે, કેમ કે તેથી આત્મશુદ્ધિ થાય છે. ને આત્મશુદ્ધ મનુષ્ય પોતાનો માર્ગ જોઈ શકે છે, પણ પૂજાપાઠ જ કંઈ ઈશ્વરસેવા નથી, એ સેવાનુ સાધન છે. તેથી જ નરસિંહે ગાયુ છે:

'શું થયું સ્નાન, સેવા ને પૂજા થકી
શું થયું માળ ગ્રહી નામ લીધે?'

અને આ જવાબમાંથી નીચેના પ્રશ્નનો જવાબ મળી રહે છે: જીવવાનો હેતુ? જીવવાનો હેતુ પોતાને ઓળખવો. નરસિંહની ભાષામાં:

'જ્યાં લગી આતમા તત્ત્વ ચીન્યો નહિ
ત્યાં લગી સાધના સર્વ જૂઠી.'

અને આત્મતત્ત્વ—આત્મજ્ઞાન જીવમાત્રની સાથે એટલે ઈશ્વરની સાથે ઐક્ય—તન્મયતા સાધવાથી જ થાય. જીવમાત્રની સાથે ઐક્ય સાધવુ એટલે તેને દુઃખે જ્ઞાનપૂર્વક દુઃખી થવું, તેના દુઃખનું નિવારણ કરવું.

ગાંધીજી

આ સત્–ચિત્–આનંદ બ્રહ્મ પોતાના અવિનાશી, અવિકારી સ્વરૂપની સતત સાબિતી આપવા નિરાકારમાંથી સાકાર થયા તે તેમનો અવતાર કહેવાયો. ભગવાનના અવતાર ત્રણ પ્રકારે થયા : (૧) પુરુષાવતાર (૨) ગુણાવતાર અને (૩) લીલાવતાર. પુરુષાવતાર એટલે વિરાટ પુરુષ, એટલે અઠ્ઠાવીસ કારણ-તત્ત્વો. તેમાં બ્રહ્માંડ ત્રેવીસ તત્ત્વોનું. તે ત્રેવીસ તત્ત્વો આ પ્રમાણે છે: પંચમહાભૂત, પંચતન્માત્રા, દશ ઇંદ્રિયો, મન, અહંકાર અને મહત્તત્ત્વ. બીજાં પાંચ તત્ત્વો બ્રહ્માંડની બહાર રહે છે. તે ત્રણ ગુણ, પ્રકૃતિ અને પુરુષ. બ્રહ્માંડનાં ત્રેવીસ તત્ત્વો અને આ પાંચ તત્ત્વો મળી વિરાટ પુરુષનાં કુલ અઠ્ઠાવીસ તત્ત્વો થયાં. તેમાં પોતાનું ચૈતન્ય સ્થાપી વિરાટપુરુષ–પુરુષાવતાર થયો. પછી સૃષ્ટિ સર્જવાનું, તેનું પોષણ કરવાનું અને તેને સમેટી લેવાનું કાર્ય સોંપવાને માટે બ્રહ્મા, વિષ્ણુ અને મહેશરૂપે ગુણાવતાર થયો. આ થઈ ભગવાનની સર્ગસૃષ્ટિ. એટલે કે વિસર્ગસૃષ્ટિ રચવાનું કામ બ્રહ્માને આપતા પહેલાં સૃષ્ટિ રચવાનો જે મસાલો, સીધુંસામાન જોઈએ તે બ્રહ્મા માટે તૈયાર રાખ્યાં. એટલે કે બ્રહ્મા જાણે ભગવાનનો રસોયો. ભગવાને તેને સીધુંસામાન આપ્યાં અને તેની સર્ગસૃષ્ટિરૂપ રસોઈ બનાવવાની આજ્ઞા કરી. એટલે ભગવાન બ્રહ્માની બુદ્ધિના પ્રેરક બન્યા. આમ બ્રહ્મા જગતના કર્તા નથી, કર્તા તો ભગવાન પોતે જ છે. જેમ કોઈ ગૃહસ્થી સીધુંસામાન લાવી, એક રસોયો લાવે અને પછી તેને રસોઈ બનાવવાનું કહે તો તેથી રસોયો રસોઈનો માલિક બનતો નથી. માલિક તો જે રસોયો અને સીધું બન્ને લાવે છે તે છે. આમ બ્રહ્મા પાસે ઘડાવી તે વિસર્ગસૃષ્ટિ.

વિસર્ગસૃષ્ટિમાં જે ચોવીસ અવતારો થયા તે લીલાવતાર. લીલાવતારનું પ્રયોજન બ્રહ્માંડનાં ત્રેવીસ તત્ત્વો કેવી રીતે અવતર્યાં અને તેમાં તેમના ચૈતન્યે કેવી રીતે પ્રવેશ કર્યો તેની સમજ આવી, જીવે કેવા પ્રકારનું જીવન ગાળવું જોઈએ કે જેથી સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ, સ્થિતિ અને લયનું કારણ સમજી, જીવનનું ધ્યેય–જીવનો પોતાના અસલ સ્વરૂપમાં એટલે કે બ્રહ્મ સાથે સંબંધ કરાવવાનું હાંસલ થાય. લીલાવતારો જીવનો બ્રહ્મ સાથે સંબંધ કરી આપવાનો રસ્તો બતાવવા માટે છે. આમ બ્રહ્મસંબંધ થતાં સત્–ચિત્–આનંદ બ્રહ્મ, એ જ અવિનાશી, અવિકારી, અનંત સ્વરૂપ છે, અને બાકીનું બીજું બધું વિનાશી, વિકારી, પરિવર્તનશીલ છે તેની સતત સાબિતી કરી આપવાનો પોતાનો સ્વભાવ વ્યક્ત કરે છે.

બ્રહ્માને માટે બ્રહ્માંડમાં જે ત્રેવીસ તત્ત્વોની સામગ્રી આપી તેમાંથી એ સામગ્રી અનેક પ્રમાણમાં જુદી જુદી રીતે વાપરી અનેક યોનિઓ પેદા કરી. આમ સૃષ્ટિમાં એક સાદામાં સાદા તત્ત્વથી માંડી અનેક તત્ત્વોના સંયોગવાળી યોનિઓ પેદા કરી, બ્રહ્માએ તેમને, તેમના જેવા બીજા કેવી રીતે બનાવવા તે શીખવી દીધું. એટલે દરેક યોનિએ પોતાની જાતની વૃદ્ધિ કરવાનું કામ ઉપાડી લીધું.

મનુષ્યનાં ત્રણ શરીર–પડ–છે. સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ. સ્થૂળ શરીર પંચમહાભૂતનું બનેલું છે અને તેનું પોપણ પણ પંચમહાભૂત દ્વારા થાય છે. માટીમાં, પાણીમાં, હવામાં, પ્રકાશમાં અને અવકાશમાં જે ખોરાકનાં તત્ત્વો રહેલાં છે, તેના વડે શરીરનું પોષણ થાય છે. બીજું લિંગશરીર એટલે સૂક્ષ્મ શરીર છે. તે સત્તર તત્ત્વોનું બનેલું છે. પાંચ તન્માત્રા, પાંચ જ્ઞાનેંદ્રિયો, અંતઃકરણ (મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત અને અહંકાર) અને ત્રણ ગુણ–સત્ત્વ, રજ અને તમ. પ્રકૃતિનાં આ તત્ત્વોમાં આત્મા ચૈતન્યરૂપે રહ્યો–એ લિંગશરીર અથવા સૂક્ષ્મ શરીર. મૃત્યુસમયે સ્થૂળ શરીર પડી રહે છે અને સૂક્ષ્મ શરીર બીજા સ્થૂળ શરીરમાં દાખલ થાય છે અથવા કર્મ પ્રમાણે વાસનાશરીરમાં જ ભટકે છે. પણ જયારે મોક્ષ થાય છે ત્યારે સ્થૂળ અને સૂક્ષ્મ બંને શરીર છોડી આત્મા પરમાત્માને મળે છે–બ્રહ્મસંબંધ થાય છે. સૂક્ષ્મ શરીરથી વીંટળાયેલો આત્મા તે જીવાત્મા. કારણશરીર

સૂક્ષ્મતમ છે, જે વડે આત્માનો આનંદ અનુભવાય છે. આમ સમષ્ટિ(સત્-ચિત્-આનંદ બ્રહ્મ)નુ વ્યષ્ટિસ્વરૂપ તે માનવ.

સત્	સમષ્ટિની	વ્યષ્ટિ	સ્થૂળ શરીર
ચિત્	,,	,,	સૂક્ષ્મ શરીર
આનંદ	,,	,,	કારણ શરીર

જીવરૂપ હીરો જાણે કે કારણના રેશમી વસ્ત્રમાં વીંટીને, મખમલની ગાદીરૂપ સૂક્ષ્મ શરીરમાં, સ્થૂળ શરીરરૂપી દાબડીમાં મુકેલ છે.

હવે જોવાનું એ છે કે જન્મમૃત્યુના પાશમાંથી છૂટવા લિંગશરીરનો નાશ કેવી રીતે કરવો. *લિંગશરીરનો–વાસનાશરીરનો* નાશ કરવા માટે, જુદી જુદી પ્રકૃતિના માણસોને અનુકૂળ પડે તેવા માર્ગ શ્રીમદ્ ભાગવતમાં બતાવવામાં આવ્યા છે. માર્ગ ભિન્ન ભિન્ન હોવા છતાં તે બધાનું તાત્પર્ય એક જ પ્રકારનું છે. એ બધી પદ્ધતિઓનું પરિણામ એક જ પ્રકારનું આવે છે. અને તે પરિણામ નીચે પ્રમાણે આવે છે:

(૧) સત્સંગ–સેવા–કથાના શ્રવણમનનથી ચિત્તશુદ્ધિ થાય છે.
(૨) ચિત્તશુદ્ધિ થતાં ભગવાનનાં દર્શન કરવાની મનમાં રુચિ થાય છે.
(૩) દર્શન કરવાની રુચિ દૃઢ થતાં ભગવાનમાં પ્રીતિ થાય છે.
(૪) ભગવાનમાં પ્રીતિ થતાં ઇંદ્રિયો વિષયોમાંથી પાછી ફરી અંતર્મુખ થાય છે.
(૫) ઇંદ્રિયો અંતર્મુખ થતાં પ્રથમ હૃદયમાં ભગવાનની ઝાંખી થાય છે.
(૬) વિશ્વાસ આવે તે માટે આમ ઝાંખી કરાવી ભગવાન હૃદયમાંથી અદશ્ય થતાં વિરહ પ્રગટે છે.
(૭) વિરહમાં સર્વદા સર્વકાળે ભગવાનનું જ ચિંતન થવાથી જીવનો બ્રહ્મ સાથે સંબંધ થાય છે.

જુદી જુદી પ્રકૃતિના સાધકો અનુકૂળ પદ્ધતિ અપનાવી, સમાધિમાં સાક્ષાત્કાર કેવી રીતે કરી શકે તે નારદજી શ્રીવ્યાસને બતાવે છે. વંદન સર્વને કરો, પણ ધ્યાન એકનું જ ધરો. ઘડીકમાં એક રીત પસંદ કરી તે છોડી દે ને બીજી પદ્ધતિ શરૂ કરે એવી રીતે સાધના કરવાથી સાક્ષાત્કાર થઈ શકે નહિ. જેમ કૂવો એક જ જગ્યાએ દૃઢ નિશ્ચયથી ખોદશો તો પાણી જરૂર મળશે, પણ થોડું થોડું બાર જગાએ ખોદવાથી પાણીના ઊંડાણ સુધી પહોંચાય નહિ. આમ છૂટક છૂટક ખોદશો તો નાસીપાસ થશો.

જે સત્ય વસ્તુનો કદી વિનાશ થતો નથી, તે सत्यं परं धीमहि। ઇશ્વરનુ અમે ધ્યાન કરીએ છીએ.

☆

એક વખત એક ગામમાં રાજાએ કાયદો કર્યો કે રાત્રે ફરતા દરેક માણસે ફાનસ લઈને નીકળવું જેથી અકસ્માતો ઓછા થાય.

એક માણસ સળગાવ્યા વગરનું ફાનસ લઈને ફરવા નીકળ્યો. પોલીસે તેને પકડ્યો. તેણે કહ્યું કે કાયદામાં એવું ક્યાં છે કે ફાનસ સળગાવીને નીકળવું? પોલીસે તેને છોડી દીધો ને રાજાને વાત કરી. કાયદામાં સુધારો થયો કે ફાનસ સળગાવી નીકળવું.

બીજે દિવસે તે જ માણસ નીકળ્યો. ફાનસ લોંગકોટની અંદર હાથમાં રાખ્યું હતું. પોલીસે તેને પકડ્યો. તેણે લોંગકોટની અંદર હાથમાં રાખેલું ફાનસ બતાવ્યું ને કહ્યું કે કાયદામાં એવું ક્યાં છે કે ફાનસ સામાને દેખાય એમ રાખવું. પોલીસે તેને છોડી દીધો ને રાજાને વાત કરી.

બીજે દિવસે કાયદામાં સુધારો થયો કે 'રાજ્યમાં દરેક માણસે રાત્રે બહાર નીકળતી વખતે સળગાવેલું ફાનસ બીજાને દેખાય તેમ લઈને નીકળવું.'

સુખનો સાચો માર્ગ

પ્રા. મધુકર રાંદેરિયા

'નથી મને રાજ્યની ઇચ્છા, નથી સ્વર્ગની ઇચ્છા, અરે, મોક્ષનીયે ઇચ્છા નથી; પરંતુ 'कामये दुःखतप्तानां प्राणिनामार्तिनाशनम्'–દુઃખથી તવાયેલાં પ્રાણીમાત્રની પીડા દૂર થાય એટલું જ હું ઇચ્છું છું.' એ વાક્યમાં વ્યક્તિ પોતાનું પ્રેય ન જોતાં અથવા શ્રેય પણ ન જોતાં, જનસમૂહ કાજે જ આત્મૌપમ્યની–મારું તેવું સૌનું–દૃષ્ટિથી જુએ છે તેનું સુંદર ને સ્વચ્છ દર્શન છે.

પૃથ્વી પરની સકલ સમૃદ્ધિનું સૂચન રાજ્યપ્રાપ્તિ દ્વારા થયું; તો તેથી ચડિયાતી ને કદાચ શાશ્વત સમૃદ્ધિનું સૂચન સ્વર્ગ ને મોક્ષપ્રાપ્તિ દ્વારા થયું, પણ જેણે જાતને ઓળખી સકલ વિશ્વ પ્રત્યે પોતાનાં નમણાં નયનો ઉઘાડ્યાં છે, તેની તો એક જ ઇચ્છા હોય: 'लोकाः समस्ताः सुखिनो भवन्तु'–સમસ્ત લોક સુખી થાઓ, પ્રાણીમાત્રની આર્તિ–એનાં દુઃખ દૂર થાઓ. એ માનવી પ્રજાઓનું કલ્યાણ વાંછે છે, રાજાઓ ન્યાયમાર્ગે પૃથ્વીનું પાલન કરે એમ વાંછે છે, હમેશાં ગોબ્રાહ્મણનું ભલું ઇચ્છે છે. રાજા એટલે નરોનો ઇંદ્ર, નરોમાં ઉત્તમ; ગાય એટલે પ્રાણીઓમાં ઉત્તમ; બ્રાહ્મણ એટલે ચારે વર્ણોમાં ઉત્તમ; એ સૌમાં બીજાં માનવીઓ, બીજાં પ્રાણીઓ ને બીજા વર્ણોનો સમાવેશ થઈ જાય છે. અને આવી વ્યાપક વાંછના એટલે જ લોકમાત્રના કલ્યાણની વાંછના–તેના દુઃખનાશની ઇચ્છા.

પણ માત્ર વાંછના કર્યે આ એટલું જ સિદ્ધ થાય છે? એને માટે તો આત્માને સતત જાગ્રત રાખવો જોઈએ. જાતનું ઘડતર એ માર્ગે કરવું જોઈએ. પણ એવા ઘડતરની વચ્ચે મુશ્કેલીઓયે પગે પગે આવે. જરાક ચૂક્યા કે પાછા નીચે; પાછાં નવા પ્રયત્નો ને નવા પુરુષાર્થ. એટલામાં શક્તિ ઘટી તો હમેશ નીચે જ. ધર્મ, સત્ય ને નીતિનો માર્ગ એટલે જ ખાંડાની ધાર જેવો ગણ્યો છે.

સત્યનું મુખ, ઈશાવાસ્યોપનિષદનો કવિ કહે છે તેમ, સોના જેવા ચકચકિત ઢાંકણથી ઢંકાઈ ગયું છે. ને તેથી જ, સૌપ્રથમ, જગતને પોષણ દેનારા સૂર્ય પાસે એ માગે છે કે 'सत्यधर्माय दृष्टये' એ ઢાંકણને દૂર કર. સત્યધર્મનું દર્શન પણ સહેલું તો નથી જ. મનુષ્યની સામે શ્રેય (કલ્યાણ) અને પ્રેય (પ્રિય) બંને આવીને ઊભાં રહે છે. ડાહ્યા વીર પુરુષ, બંનેની સમુચિત પરીક્ષા કરીને, તેની વચ્ચે વિવેક કરે છે. ડાહ્યો પ્રેય કરતાં શ્રેયને જ પસંદ કરે છે; કારણ આમાં સત્યનો પ્રેમ છે, તપનું બળ છે, સમ્યક્ જ્ઞાન છે. આ વિવેક પ્રાપ્ત થવો તે જ જાતને ઓળખવાની દિશાનું પહેલું પગથિયું છે. ઉપનિષત્કાર એમ જ કહે છે:

> 'सत्येन लभ्यस्तपसा ह्येष आत्मा
> सम्यग्ज्ञानेन ब्रह्मचर्येण नित्यम् ।
> अन्तःशरीरे ज्योतिर्मयो हि शुभ्रो
> यं पश्यन्ति यतयः क्षीणदोषाः ॥'

આત્માની પ્રાપ્તિ હમેશ સત્યથી, તપથી, સંપૂર્ણ રીતે પ્રાપ્ત કરેલા જ્ઞાનથી અને બ્રહ્મચર્યથી થાય છે. પોતાના અંતઃકરણમાં નિષ્કલંક અને પ્રકાશમય સ્વરૂપમાં રહેનારા આત્માને પાપરહિત થયેલા પ્રયત્નશીલ લોકો (यतयः) જોઈ શકે છે. આ અર્થમાં આપણે ક્ષીણદોષ અને યતિ થવું જોઈએ. એમ થાય તો જ અંતઃકરણમાંથી અવાજ આવે, એમ થાય તો જ પ્રલોભનોને દૂર કરી શકાય; એમ થાય તો જ વ્યક્તિના લાભ કરતાં જનગણના હિતનો વિચાર પ્રથમ કરી શકાય અને તો જ દુઃખતપ્ત પ્રાણીમાત્રના કલ્યાણની ઇચ્છા બળવતી બની રહે.

શાસ્ત્ર કહે છે: 'धर्मं चर' પણ એ ધર્મ કયો? એનીયે ભગવાન મનુએ સીધી સાદી વ્યાખ્યા આપી છે–ચારે વર્ણનો આટલો જ ધર્મ: અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય (ચોરી ન કરવી), શૌચ (પવિત્રતાનું પાલન) અને

ઇંદ્રિયનિગ્રહ (ઇંદ્રિયોને કાબૂમાં રાખવી). આની સાથે જ આપણે અકામ, અક્રોધ, અલોભ અને જગતનાં પ્રાણીઓનું પ્રિય ને હિત કરવું એનેય સાર્વવર્ણિક ધર્મ તરીકે ઉમેરીએ. આથી સમજાશે કે ધર્મ નીતિથી કે સત્યથી કોઈ જુદી વસ્તુ નથી; બલ્કે નીતિ અને સત્ય ધર્મનાં જ અંગો છે. આટલું સમજાશે તો પાપ અને પુણ્યના તત્ત્વજ્ઞાનનાં ઊંડાં પાણીયે ડહોળવાં નહીં પડે. 'परोपकारः पुण्याय पापाय परपीडनम्'–બીજા પર ઉપકાર કરવો એ પુણ્ય છે, ને બીજાને પીડા કરવી એ પાપ છે અર્થાત્ પ્રાણીમાત્રનું કલ્યાણ એટલે જ પુણ્ય. તે જ સત્ય, તે જ નીતિ, તે જ ધર્મ. વિદ્વાનો એનું સેવન કરે છે, નિત્ય દ્વેષથી મુક્ત એવા વીતરાગી પુરુષો એનું સેવન કરે છે. આપણે પણ આપણા હૃદયથી એને પિછાણી લઈએ. એ પિછાણ આપણું દર્શન, એ જ આત્મૌપમ્યની દૃષ્ટિ, એ જ સમગ્ર ધર્મનું રહસ્ય–'आत्मनः प्रतिकूलानि परेषां न समाचरेत्'–જે આપણને પ્રતિકૂલ હોય તે બીજા પ્રત્યે ન આચરવું.

આ ધર્મ, નીતિ કે સત્યનો માર્ગ માગે છે કે આપણે ઉત્તમ પ્રકારના થવું, આશાવાન થવું, દૃઢનિશ્ચયી થવું, બળસંપન્ન થવું. બળ વડે અંતઃકરણમાં શ્રદ્ધા જાગશે, જ્ઞાન પ્રાપ્ત થશે, ઉપાસના વધશે, અને એમ એ [illegible] કરેલું કર્મ પણ ખૂબ સામર્થ્યવાન નીવડશે. એ કર્મ આપમેળે જ ધર્મ, સત્ય ને નીતિના ઢાળામાં ઢળશે ને પછી સત્યની શોધ કરનારાઓને 'પવન અનુકૂળ થશે, નદીઓ મીઠું પાણી પાશે, સર્વ વનસ્પતિ મીઠી થશે, રાત્રીઓ કલ્યાણપ્રદ થશે, પ્રભાત સુખપ્રદ થશે, સંધ્યા આનંદપ્રદ થશે, પિતૃસ્વરૂપ આકાશ તેમને આશીર્વાદ દેશે, વૃક્ષો મધુરાં ફળો આપશે, સૂર્ય કલ્યાણ કરશે અને ગાયો તેમની તરફ વાત્સલ્યધરાવશે.'

આટલું થાય પછી આર્તિ ક્યાં રહેશે? દુઃખ ક્યાં રહેશે? ઐસે દિન કહાંસે?

★

સુભાષિત

अकृत्वा परसंताप अगत्वा खलनम्रताम् ।
अनुत्सृज्य सतां वर्त्म यत्स्वल्पमपि तद् बहु ॥

બીજાઓને સંતાપ પમાડ્યા વિના, ખલ માણસો આગળ નમ્રતા બતાવ્યા વિના અને સત્પુરુષોના માર્ગનો ત્યાગ કર્યા વિના જે કંઈ થોડું પણ પ્રાપ્ત થાય તેને ઘણું સમજવું.

*

याचितो यः प्रहृष्येत
दत्त्वा च प्रीतिमान् भवेत् ।
तं दृष्ट्वाप्यथवा श्रुत्वा
नरः स्वर्गमवाप्नुयात् ॥

બીજાઓ વડે યાચના કરવામાં આવતાં જે હર્ષ પામે અને પોતાની પાસેથી આપીને પ્રસન્નતા અનુભવે એવા માણસને જોઈને અથવા એને વિષે સાંભળીને પણ માણસ સ્વર્ગને મેળવે છે.

*

मुखं पद्मदलाकारं वाचा चन्दनशीतला ।
हृदयं क्रोधसंयुक्तं त्रिविधं धूर्तलक्षणम् ॥

મુખ કમળની પાંખડીઓ જેવું સુંદર હોય, વાણી ચંદન જેવી શીતળ–સુખકર હોય અને હૃદય ક્રોધથી–પાપથી ભરેલું હોય. ધૂર્તનું આ ત્રણ પ્રકારનું લક્ષણ છે.

*

व्यापारान्तरमुत्सृज्य
वीक्षमाणो वधूमुखम् ।
यो गृहेष्वेव निद्राति
दरिद्राति स दुर्मतिः ॥

જે માણસ બીજા કામધંધા છોડીને પોતાની સ્ત્રીનું મોઢું જોયા કરતો ઘરમાં જ પડી રહે છે, તે બુદ્ધિહીન થઈને દરિદ્રતાને પામે છે.

પરિવર્તન

ધૂમકેતુ

સાત પાંચની પોતાની નાનકડી ઓરડીમાં સવારના સાત વાગ્યે જ્યારે કિશોરીલાલ ચા કરવા બેઠો, ત્યારે તેની આંખમાંથી આંસુ નીકળી પડ્યાં. ચા કરવાનો એને અનુભવ બિલકુલ નહિ. અને એમાં ચૂલાનો ધુમાડો આખી ઓરડીમાં ભરાઈ જતાં એની આંખ આંસુથી છલકાઈ ગઈ. અને એમાં ઘર સાંભરતાં બન્ને પ્રકારનાં આંસુઓ ભેગાં થઈને વહેવા લાગ્યાં.

એટલામાં બહારથી છાપાવાળાએ 'છાપું' બોલીને બહાર રસ્તા ઉપર પડતા બારણાની તડમાંથી છાપું ફેંક્યું.

કિશોરીલાલે છાપું લીધું. એમાં પહેલા જ પત્તા ઉપરની જાહેરખબર વાંચીને તે મનમાં ને મનમાં ધૂંધવાઈ ઊઠ્યો. મોટેથી મનમાં એનો સંવાદ ચાલ્યો: 'ભાઈ, આવતો રહે–ભાઈ, આવતો રહે–હવે તમતમારે જાહેરખબરો આપ્યા કરો. ભાઈ હવે આવી રહ્યો. આવવા માટે ભાગે એ બીજા. ભાઈ આવવાનો નથી. કાં તો હીનપાર ને કાં હીનપાર–એ સંકલ્પ કરીને જ હું તો નીકળ્યો છું. જે થાવું હોય તે ભલે થાય. આખો દિવસ બસ, કચકચ ને ટકટક, આ તેં આમ ન કર્યું, ને આ તેં આમ ન મૂક્યું, ને આ રહી ગયું.

અરે! બે પળી દૂધ ઢોળાણું એમાં તો ત્રણ ઘોલ પડી. બે પળી દૂધની બે ઘોલ પણ નહિ. ત્રણ ઘોલ. બાપાએ લગાવી દીધી. ને એ ઓછી હોય તેમ 'મારા પીટ્યા, દેખતો નથી–મોંઘા ભાવનું દૂધ ઢોળે છે તે!' એમ કહીને માએ પણ એક વધુ ઘોલ દઈ દીધી.

તો હવે ભલે એ જાહેરખબરો આપ્યા કરે. જવાબ વાળે એ જુદા.'

કિશોર કિશોરીલાલ પોતાને ઘેરથી ભાગ્યો હતો. અને એના મનમાં એવો નિશ્ચય એણે કર્યો હતો કે હવે તો ભણીગણીને બૅરિસ્ટર થઈને જ બાપને મળવું. એને દેખાડી દેવું.

આંહીં આ અજાણ્યા શહેરમાં એ એક બે દિવસ તો ભટક્યો. છેવટે આ નાનકડી સાત પાંચની ઓરડી મળી ગઈ. એમાં એણે પોતાની ઘડિયાળ ને વીંટી વેચીને જરૂરજોગો સામાન વસાવી લીધો.

આજે આઠદસ દિવસ પછી પહેલવહેલી ચા કરવા બેઠો ત્યાં ઓરડી આખી ધુમાડાથી ભરાઈ ગઈ ને ઘર પણ સાંભર્યું. બન્નેનાં ભેગાં આંસુ વહી રહ્યાં. પણ એનો સ્વભાવ એક રીતે ગણો તો જક્કી ને બીજી રીતે ગણો તો અડગ કે આગ્રહી–એટલે છાપામાં પોતાને માટે કેવાં બધાં ઘેર એની રાહ જુએ છે, ને બાપા રડે છે, ને માએ ખાધું નથી, ને એવું એવું બધું વાંચીને, એના કિશોર દિલમાંથી પ્રત્યાઘાતો આ ઊઠ્યા, કે હવે તો આ પાર કે પેલે પાર, બાકી ઘેર જાવું નથી. ને એ દિશામાં પગ પણ માંડવો નથી. થાવું હોય તે ભલે થાય. છાપાને એક બાજુ રાખી દઈને એ પાછો પોતાની ચા કરવાના કામમાં લાગી ગયો. આંસુ તો હજી વહેતાં હતાં. પણ હવે એ ધુમાડાનાં જ હતાં, એમ કહી શકાય.

એણે પાણી ઊકળતું જોઈને એમાં ખાંડ નાખવા માટે ડબલું ઉઘાડ્યું, ત્યાં એના ફળી તરફના બારણામાં કોઈ આવીને ઊભું રહ્યું.

કિશોરીલાલે ઊંચી દૃષ્ટિ કરી. આવનાર પાસે રહેનારો એનો પાડોશી હતો. તે ક્યાંક નોકરી કરતો હતો. કિશોરીલાલ એને હમેશાં દસ સાડાદસે તૈયાર થઈને જતો જોતો. પણ

હજી કોઈ દિવસ એમના વચ્ચે કાંઈ વાતચીત થઈ ન હતી.

આવનારના હાથમાં એક નાનકડી લોટી હતી. તેણે એ ત્યાં મૂકી. 'આમાં ચા છે– તમારે માટે. શું તમારું નામ?'

'કિશોરીલાલ!'

'ત્યારે તમારે અત્યારમાં ચૂલાની ઊકબેસ કરવી નહિ. અમારી ચા અત્યારે થાય છે– તમારો એક પ્યાલો વધારે. લ્યો આ...'

'ના ના, પણ મારી ચા તૈયાર થઈ ગઈ છે.'

'તો એક વધારે લેજો.'

'પણ કાલથી ન લાવતા...'

'એમ નહિ, કાલથી તમે ચાની ઊકબેસ ન કરતા. અત્યારે અમારી થાય છે, તેમાં તમારી મુકાઈ જશે. લ્યો આ–અને હા, બીજું– તમે આહીં ભણવા આવ્યા છો? એકલા જ છો? તમે ક્યાંના?'

કિશોરીલાલે એના જવાબ કાંઈ બહુ સ્પષ્ટ ન થાય તેમ આપ્યા. આવનારને એટલું લાગ્યું કે છોકરો લાગે છે જરાક થોડાબોલો–ને બહુ હળેમળે નહિ તેવો. પણ એ વધારે આગ્રહથી કહેતો ગયો, 'હવે તમે કાલે ચાની વેઠ કરતા નહિ હો. આ વખતે આવી જ જશે!'

'પણ તો તો હું જ લઈ જઈશ!'

'ના, ના. એ તો હું જ પહોંચાડવા આવીશ. દસ ડગલાં માંડ છે. એ રીતે તમારી ઓરડીમાં નજર નાખી લેવાય નાં?'

કિશોરીલાલે ચા લીધી ને એ પીવા બેઠો. પણ એના મનમાં આ માણસે અકારણ ઉઠાવેલી આટલી મહેનત અસર તો કરી ગઈ.

[૨]

કિશોરીલાલને આંહીં સ્થિર થયાં હવે તો ઠીક સમય થયો છે. તે પોતાની રસોઈ પોતે કરી લેતો. એક ઠેકાણે એક ટ્યુશન જેવું મળી ગયુ હતું. ને થોડાક પૈસા એની પાસે હતા. એમાંથી એ બહુ સંભાળપૂર્વક ધીમે ધીમે પોતાનું ગાડું ગબડાવ્યે જતો હતો. પણ એના સ્વભાવમાં અતડાઈ, બહુ કોઈ સાથે હળવુંમળવું નહિ, કોઈનામાં ખાસ રસ કે વિશ્વાસ નહિ–એ ઘર તરફના તંગ વાતાવરણમાંથી એણે પ્રાપ્ત કરેલી હવા ચાલુ રહી હતી.

એક વખત છાપું આવ્યું; તેણે નજર નાખી. પેલી જાહેરખબર એક વધુ વખત પ્રગટ થયેલી. તેના ઉપર એની દૃષ્ટિ ગઈ. અને એ કાંઈક ગુસ્સામાં, કાંઈક ધૂંધવાટમાં જરાક મોટેથી બોલી ઊઠ્યો: 'હવે ભલે ને ગમે તેટલી જાહેરખબર આવે!'

પણ એના શબ્દો બહાર નીકળ્યા ન નીકળ્યા, એ જ વખતે બરાબર, એના પાડોશી હરિપ્રસાદભાઈ ચાની લોટી લઈને હમેશના નિયમ પ્રમાણે ત્યાં બારણે ઊભેલા એણે જોયા. હરિપ્રસાદે શબ્દો સાંભળ્યા હતા–અને કિશોરીલાલની નજર છાપા ઉપર હતી એ પણ જોયું હતું. એને તરત મનમાં આવી ગયું–આ કિશોરીલાલ, કહો ન કહો પણ ક્યાંકથી ભાગ્યો લાગે છે. તે પહેલાં એણે કિશોરીલાલની વાત મેળવવા બેચાર વખત પ્રયત્ન તો કર્યા હતા, પણ એમાંથી એટલો જ સાર એને મળ્યો હનો કે આ છોકરાને કોઈ કહેતાં કોઈ નથી. માબાપ મરી ગયાં છે. દૂરનાં એક ફોઈ છે તે માંડ પોતાનું પેટિયું કાઢે તેવાં છે. બીજાં કોઈ સગાં છે નહિ. આ વાત એમણે માની પણ હતી. પણ આજે આ છાપું, કિશોરીલાલ, એની છાપા ઉપરની નજર, એનો ચહેરો, પોતાની હાજરીથી જરાક થયેલો એને ગભરાટ–એ બધું જોઈને એમણે અનુમાન કર્યું: છોકરાની વાતમાં કાંઈક ઊંડાણ છે! પણ શું ઊંડાણ છે તે એ સમજયા નહિ.

એણે તો ચાની લોટી ત્યાં મૂકી. અને હમેશની માફક એક બે વાતો–આજ શું રાંધવું છે? કેમ ચાલે છે ભણવામાં? પછી બીજું ટ્યુશન મળ્યું ક્યાંય? એક છે તો ખરું...એવી એવી વાતો કરીને એ ગયા.

એમણે ઘેર જઈને છાપામાં દૃષ્ટિ કરી. પહેલા પત્તા ઉપર એમની નજર ગઈ. ને એ ત્યાં સ્થિર થઈ ગઈ. એમને થયું: કદાચ આ જાહેરખબર—ભાઈ! હવે આવતો રહે—એ આ છોકરા સંબંધે જ હોય. તે વિચારમાં પડી ગયા. સીધી રીતે કિશોરીલાલને પૂછે તો એ નામુકર જ જાય, એવો એનો સ્વભાવ હતો એ એમણે જોઈ લીધું. પણ આ જાહેરખબર વાંચતાં ને કિશોરીલાલની આજની વાત સાંભરતાં એ પોતે જ દ્રવિત થઈ ગયા હોય તેમ લાગ્યું. એમની આંખમાં આંસુ આવી ગયાં. અને બરાબર એ જ વખતે, એમનાં વહુ લલિતાબહેન એને કાંઈક પૂછવા માટે આવી ચડ્યાં. હરિપ્રસાદની આંખમાં આંસુ જોતાં એ બારણામાં જ થંભી ગયાં. હરિપ્રસાદે તો તરત ઉતાવળે સ્વસ્થતા મેળવી લીધી. પણ એમનાં આંસુ લલિતાએ જોઈ લીધાં હતાં. તેણે અચાનક જ સીધી રીતે પૂછ્યું: 'એવું શું છે છાપામાં, કે તમારી આંખમાં આંસુ આવી ગયાં?'

'આપણી જ વાત જાણે...' હરિપ્રસાદ વધુ બોલી શક્યા નહિ. એમણે છાપું જ સામે ધર્યું. ને પેલી જાહેરખબર ઉપર મૂંગા મૂંગા આંગળી ફેરવી.

લલિતાબહેન પણ એ વાંચીને ભૂતકાળની વાત સાંભરતાં ગદ્‌ગદ થઈ ગયાં.

એમણે એમનો સોળ સત્તર વર્ષનો એકનો એક દીકરો આ પ્રમાણે જ વર્ષો પહેલાં અદૃશ્ય થઈ ગયેલો જોયો હતો. પછી એનો પત્તો જ લાગ્યો નહિ. આ જાહેરખબરે આજે એ ભૂતકાળ તાજો કરી દીધો. અને બન્ને ઘડીભર અવાક બનીને ત્યાં ધરતી ઉપર આંસુ સારતાં જોઈ રહ્યાં.

પણ ત્યાર પછી કિશોરીલાલને શંકા પડી ગઈ કે પોતાની વાત આ હરિપ્રસાદ જાણી ગયા લાગે છે કે ગમે તેમ પણ એક દિવસ એણે અચાનક જ પોતાની ઓરડી ફેરવી નાખી. અને એ ક્યાંક બીજે રહેવા ચાલ્યો ગયો.

પણ લલિતા હવે વારંવાર હરિપ્રસાદને પૂછતી રહેતી: 'કિશોરીલાલના કાંઈ વાવડ? ક્યાં રહેવા ગયો છે? કાંઈ પત્તો?'

'અરે! ગયો હશે ગમે ત્યાં—આપણે એ બધાની ક્યાં સંભાળ રાખવા બેસીએ! આ તો પડખે રહેતો હતો, એટલે આપણે ચા પહોંચાડતા હતા. છોકરો બહુ ઊંડો લાગે છે!'

'ઊંડો તો શું? બિચારો થાકી ગયો છે. ને હવે પગ, એ દિશામાં પાછો ફરતો નથી!'

'પણ ત્યારે જવું હોય તો કોણે રોક્યો હોય? પણ ઊંડો છે. એણે તો વાત સૂઝવા જ નથી દીધી—મેં જાહેરખબરનું જાણ્યા પછી એક બે વખત પૂછ્યું પણ ખરું. પણ એ તો વાત ટાળી નાખે એટલો બધો અતડો!'

'છોકરાં કોને કહે? હઠે ચડે—એ પછી ઠેકાણે આવતાં આવે. પણ પત્તો તો મેળવજો. આપણે એક વખત એને એની મા પાસે પાછો...' લલિતાબહેન વધુ બોલી શક્યાં નહિ. એમનો અવાજ ધીમો શોકઘેરો બની ગયો.

એના મનમાં તો હવે સતત આ એક જ વાત ચાલી રહી હતી—એની મા બિચારી કેટલું ઝૂરતી હશે? કેવી રાહ જોતી હશે? કેટલી રાત્રિના ઉજાગરા ખેંચતી હશે?

અને પોતાનો એવો જ સ્વાનુભવ એમના હૃદયને કરુણાથી ભારોભાર ભરી દેતો. પોતે પોતાના છોકરા માટે કેટલું ઝૂરી હતી—એ યાદ આવતાં, આ બીજી અણજાણ માતાને જાણે એ પ્રત્યક્ષ જોતી હોય તેમ દ્રવી જતી હતી.

પણ કિશોરીલાલ ક્યાં હતો એનો હજી પત્તો મળ્યો ન હતો.

પણ જેવો એ પત્તો મળ્યો કે તરત જ એક દિવસ એ પોતે ચાની લોટી લઈને સવારમાં જ ત્યાં જવા નીકળી.

એ ત્યાં પહોંચી, ત્યારે કિશોરીલાલની ઓરડી બંધ લાગી. એણે ધીમેથી બહારથી ટકોરા કર્યા. અંદરથી કાંઈ જવાબ મળ્યો નહિ.

એ થોડી વાર થોભી. પછી એણે ફરી ટકોરા માર્યા.

જવાબમાં કિશોરીલાલે બારણું તો ઉઘાડ્યું,

પણ એના અસ્વસ્થ શરીરે એ માંડમાંડ ત્યાં ઊભો રહી શક્યો હતો.

લલિતાબહેન અંદર આવ્યાં. એમણે ઓરડીમાં ચારે તરફ જોયું. કિશોરીલાલ બેત્રણ દિવસ થયાં માંદો હોય તેમ લાગ્યું.

કિશોરીલાલ બારણું ખોલીને પાછો અંદર પથારીમાં આવી ગયો હતો.

લલિતાબહેન એની પથારી પાસે જ ઉપર બેઠાં. પ્રેમથી એના કપાળ ઉપર હાથ મૂક્યો. શાંતિથી–જાણે પોતાનો જ છોકરો માંદો હોય તેમ તેણે કહ્યું: 'ભાઈ! કિશોરીલાલ! શું જણાય છે? તાવ છે? તેં અમને કહેવરાવ્યું પણ નહિ? આપણે એવી ઓળખાણ તો થઈ છે.'

'અરે! આ તો સહેજ–અમસ્તો!'

'પણ–તું એકલો છે ભાઈ! તેં અમને કહેવરાવ્યું હોત. આ ચા તારે માટે હું લાવી છું. ને આજ હવે–તને હું જ રાંધી દઈશ. તું મફતનો ઉઠબેસ ન કરતો!'

કિશોરીલાલને દિવસો પછી મળેલા આ વાતાવરણે એના હૃદયમા એક પ્રકારની શાંત–નરમ લહરી ફેલાવી દીધી. એ પોતાની હવામાંથી જાણે બહાર આવ્યો.

'અને કિશોરીલાલ!' લલિતાબહેને એના દિલને વધુ સ્પર્શવા પોતાની જ જાણે વાત આદરી: 'ભાઈ! તને જોઈને મને મારો દીકરો યાદ આવે છે. અમે સોળ સત્તર વરસ પહેલાં–આ જ . પ્રમાણે એને ખોયો છે. નાનકડી વાતમાંથી મોટી વાત થઈ ગઈ એટલું જ. દૂધ ઢળ્યું એટલી જ વાત! અને ભાઈ! મેં એને ખોયો. એનો પત્તો ન મળ્યો તે ન મળ્યો. રોઈને બેઠાં રહ્યાં ભાઈ! તારી માના દિલમાં પણ તું સંભાર, શુંનું શું થતું હશે? મારી વાત સંભારીને તો હું તને મળવા આવી છું. એટલા માટે–બેટા! કે માબાપના શબ્દો કર્કશ હોય છે, પણ દિલ કાંઈ કર્કશ હોય છે? એક જરા જેટલો તું વિચાર કર! એમના દિલમાં શું થતું હશે?

લલિતાની વાતની એવી તો અસર થઈ ગઈ કે કિશોરીલાલની આંખમાંથી શાંત આંસુ ટપકવા લાગ્યાં.

'તારાં માબાપ ક્યાં છે–ને કોણ છે–ને તું કેમ ભાગ્યો છે–' એવો કોઈ જ પ્રશ્ન ન કરતા લલિતાએ એકદમ સીધી જ વાત ઉપાડી: 'ભાઈ! તું મારી સાથે ચાલ–મારે તારી માને મળવું છે. એ પણ મા છે. હું પણ મા છું. અમે બંને મળીએ તો અમને આનંદ થાય! આપણે આજે જ જઈએ.'

'ક્યાં?'

'તું કહે ત્યાં દીકરા! તારે ઘેર. મારે તારે ઘેર આવવું છે!'

કિશોરીલાલની આસપાસની બધી જ હવા ઊડી જતી હતી.

પોતાની માના ખોળામાં માથું મૂકતો હોય તેમ તેણે લલિતાના ખોળામાં માથું મૂકતાં ધીમેથી કહ્યું: 'મા! હવે તમે જ મારી મા છો! મારે ઘર યાં છે?'

'ના ભાઈ ના! તારી મા–એ તારી રાહ જુએ છે. મને ખબર છે, તારે ઘર પણ છે, મા પણ છે. મારે આ કરવું જ પડે તેમ છે ભાઈ! તો જ મેં મારી મૂર્ખાઈમાં જે મારો દીકરો ગુમાવ્યો છે, તેનું પ્રાયશ્ચિત્ત થઈ જાય... આપણે ક્યારે જવું છે ભાઈ?'

કિશોરીલાલના દિલમાં હવે આ શબ્દોએ જાણે એની માની નવી જ મૂર્તિ ઊભી કરી હોય તેમ તે ધીમેથી બોલ્યો: 'આપણે આજે જ જઈએ!'

'અને ક્યાં?'

કિશોરીલાલે હવે ગામનું નામ આપ્યું. અને લલિતા ચોંકી ગઈ. અકસ્માત્ પોતાના જ પિયરનું ગામ નીકળતું હતું!

અને એણે ધીમેથી કિશોરીલાલના માથામાં હાથ ફેરવતાં કહ્યું: 'ત્યારે તો તું બેટા! મારો પણ દીકરો છે. હું પણ ત્યાંની જ છું. ચાલ, આપણે હવે મારે ઘેર જઈએ!'

★

આપે છે. એનાં પાંદડાંનાં તોરણ એ કોઈ અકસ્માત્ પસંદગી નથી. આસોપાલવનું વૃક્ષ એનાં મૂળ, છાલ, પાંદડાંમાંથી પેદા થતી ઔષધિઓ એ નારીજીવનના સમસ્ત રોગ-સંગ્રહને આવરી લે છે. દાંપત્યજીવનમાં નારીની જે કોઈ શારીરિક કે માનસિક ફરિયાદો હોય, વ્યાધિ હોય, પીડા હોય એ તમામ ઉપર આસોપાલવ એ સર્વગ્રાહી અને સંપૂર્ણ-સલામત પણ રામબાણ ઔષધ છે.

તુલસીકયારો, તુલસીપૂજન એ સર્વવ્યાપક પ્રતીક છે. હિંદુમાત્રના આંગણામાં તુલસીનો કયારો હશે. ને કયારો નહિ હોય તોય તુલસી તરફ બીજા કોઈ વૃક્ષ કે વનસ્પતિ કરતાં ઘણું વધારે મમત્વ હશે. કોઈ પણ હિંદુને ભલે બીજી કોઈ બાગાયત ન આવડે છતાં તુલસીનો છોડ કેમ ઉછેરવો, એને કયું ખાતર નાખવું, એની માવજત કેમ કરવી એ તો આવડતું જ હશે...આવડવું જોઈએ. એની સાથે ભગવાન કૃષ્ણનું નામ સંકળાયેલું છે એ એના ઉપર ધાર્મિક ઓપ છે. વ્યવહારમાં તુલસી એ કફ, પિત્ત અને વાતના પ્રકોપમાં, ગમે તેવા પ્રકોપમાં સપ્રમાણ લાવનારી વનસ્પતિ છે. જેને આપણે શારીરિક અસ્વસ્થતા કહીએ એવી કોઈ પણ પ્રકારની ફરિયાદમાં તુલસી એ સર્વવ્યાધિહર વનસ્પતિ છે. તુલસી એ ગૃહસ્થના જીવનમાં રોજબરોજની કૌટુમ્બિક જવાબદારીના પ્રતીક સમી છે.

વર્ણવ્યવસ્થા એ હિંદુ સંસ્કૃતિનું અનિવાર્ય અંગ છે. અને વર્ણમાંથી નાતો અને પેટાનાતોના ઉદ્ભવ એ ઉત્તરોત્તર વિકાસ પામતી જતી અર્થવ્યવસ્થાનો પરિપાક છે. સંસ્કૃતિનાં મહાતત્ત્વો ચાર: (૧) જ્ઞાન–વિદ્યા–સ્વાધ્યાય–પઠન–પાઠન. (૨) મનના વિકાસને લગતી વાતો ઉપરાંત તનના રક્ષણ અને વિકાસ માટે કાર્ય કરતો વર્ગ. (૩) દૂર અને નજીકના માણસોને ચીજવસ્તુઓ જોઈતી હોય તે પૂરી પાડનારો વ્યાપારી. (૪) મહેનત.

આ ચાર વર્ણો જગતમાંહેની સંસ્કૃતિમાત્રમાં એક યા બીજા રૂપે દેખાય જ છે. માનવ-સંસ્કૃતિ એટલે કે એકબીજા સાથે સહકાર અને સમૂહમાં વ્યવસ્થાપૂર્વક રહેવાની કલા. એ શું પ્રાચીન કે શું અર્વાચીન, શું ધર્મ ઉપર મંડાયેલી, નીતિ અને ચારિત્ર્યને મધ્યમાં રાખતી કે પૈસા, સત્તા અને વિજ્ઞાનને મધ્યમાં રાખતી હોય એ, પણ સંસ્કૃતિના ચાર પાયા આ જ હોય છે. વિદ્યા, આવડત, કસબ, મંત્ર વગેરેનો સર્વ પ્રકારનો આધિભૌતિક વિચાર તે પહેલો પાયો. બીજો પાયો એ મંત્રને વ્યવહારમાં મૂકનાર યંત્રને યોજનારો તંત્ર-વિભાગ, જેને તમે ક્ષત્રિય કહો, રાજ-કર્મચારી કહો કે આજના શબ્દોમાં એડમિનિસ્ટ્રેશન કહો. ત્રીજો વ્યાપાર અને વિનિમયના પ્રબંધનો અને ચોથો મહેનત અને મજૂરીનો.

આ ચાર વર્ણોનો સ્પષ્ટ સ્વીકાર કર્યા પછી સહજ રીતે ગામ, વસવાટ, સમૂહ, વ્યવસાય અંગે એના જે જુદા વર્ગો અને વર્તુલો પડ્યાં તે નાતો. આજકાલ નાતને નિંદવાની, એને પ્રગતિના વિરોધી તરીકે માનવાની 'ફેશન' છે, પણ જેઓ નાતનો વિરોધ કરે છે એમને પણ 'દાક્તરો'ના, મજૂરોના, માસ્તરોના અને મજૂરોના પેટાવિભાગોનાં મંડળોમાં હરકત નથી, એને એ પ્રગતિનાં પોષક માને છે. એના મૂળ રૂપમાં આપણી નાતો પણ ટ્રેડ ગીલ્ડસ અને ટ્રેડ યુનિયન્સ હતાં અને ગામડાંઓમાં આજ પણ છે.

દુર્ભાગ્ય એક જ આવ્યું કે છેલ્લાં પાંચસો વર્ષથી હિન્દુ લોકજીવનને યુગાનુકૂળ, યુગાનુરૂપ બનાવવાને બદલે એને તોડવાના પ્રયાસો થયા. એ પ્રયાસો સફળ થયા નથી પૂરેપૂરા, ને થશે પણ નહિ. કેમ કે જગતમાત્રના એક એક તંત્રમાં એક યા બીજા પ્રકારનાં સમૂહજીવન, વ્યવસાય અને લગ્નની આસપાસ રચાયેલાં આર્થિક–સામાજિક એકમો હોય જ છે. ખરી રીતે એવા એકમ વગર માણસો રહી જ શકે નહિ.

એટલે વર્ણ અને ન્યાત એ હિન્દુજીવનનાં અનિવાર્ય અંગો છે–રહ્યાં છે. એ નાતોના તંત્રને સુધારવાં હશે તો સુધારી શકાશે. એમાં

અર્વાચીન પ્રણાલીઓ પૂરવી હશે તો પુરાશે. પરંતુ એનુ જે સનાતન માળખું છે એ માળખા થકી જ હિન્દુ સંસ્કૃતિ જીવે છે ને જીવશે.

હજારો વર્ષના એક જ પરંપરા અને એક જ પરૂનાતના લોકજીવનને, હિન્દુમાત્રમા કેટલીક અનિવાર્ય અને પહેલી જ નજરે તરી આવે એવી ઔપચારિક વિધિઓ પ્રવેશી છે. કયાંક એના મર્મ સમજાય છે, કયાંક એના મર્મ સમજાતા નથી. છતા એના ઉપચાર કર્મકાડ જેટલી અંધશ્રદ્ધા કહો તો અંધશ્રદ્ધાથી ને નિયતિ કહો તો નિયતિથી પળાય છે.

ઓવારણા એ એવો ઉપચાર છે. જ્યોતિષમા શ્રદ્ધા, મુહૂર્ત લેવા, શુકન લેવા, એ એવા ઉપચાર છે. કોઈ પણ સારા કામને માટે શુભ ચોઘડિયુ જોવુ, શુભ મુહૂર્ત જોવુ અને દરેક પ્રસંગે બહેનના ઓવારણા ઝીલવાં એ હિન્દુમાત્રના જીવનનો આજે તો એક અવિચ્છિન્ન ભાગ બની ગયા છે.

આ બધાની પાછળ અને આ બધાના આસપાસ કુટુંબજીવનની અને સંસ્કારી જીવનની એક પરંપરા બંધાઈ છે. ગુરુ અને શિષ્ય વચ્ચેના સંબંધો ગુરુપૂજન અને ગુરુ દક્ષિણાથી સૂચિત થતા હતા. કુટુંબજીવનના પિતા અને પુત્ર માતા અને પુત્રના સબંધો આમન્યાથી મર્યાદિત થયા હતા. કુટુંબજીવનના યમનિયમને સૂચવતા ચૂડી, ચાદલો, તિલક, ઓવારણા, તુલસી એના પ્રતીક સમા ગણાયા. સમૂહજીવન, સમાજજીવન અને અર્થતંત્રના સંબંધો વર્ણ, આશ્રમ અને ન્યાતજાતથી સુચવાતા.

આ બધાનો એક પરિપાક એવો કે સમગ્ર જીવનનું એક એવુ માળખું ઊભું થયુ કે જેમા પ્રત્યેકને પોતાના સ્થાનની, પોતાની મર્યાદાની અને પોતાના અધિકારની સભાનતા રહી હતી. આ બધાને કારણે યમનિયમ અને આચારવિચાર–વ્યવહારના વિધિનિષેધોની એક પરંપરા ઊભી થઈ. જીવનમા ધર્મ અને ધર્મમાં જીવન, સંસ્કૃતિમા ધર્મ અને ધર્મમાં સંસ્કૃતિ જાણે ઓતપ્રોત થઈ ગયાં.

સંસ્કૃતિના આ પ્રતીકો ઉપર એક એક ઉપર લખવા હોય તો એક એક પુસ્તક લખાય એમ છે. પરંતુ કોઈ પણ હિંદુને એ સમજાવવા પડે એમ નથી.

અને ભયસ્થાન પણ એમા છે. એ જેમ હિંદુ સંસ્કૃતિનું મહાબળ છે, આટલા આટલા એને તોડવાના ભીષણ પ્રયાસો પછી પણ એ માળખું હજી એમનું એમ જ ઊભું છે ને એના મૌખિક વિરોધીઓને પણ વ્યવહારમા તો એનો જ આશરો શોધવો પડે છે, એ એનું મહાબળ છે. એ એના સંગઠનની જાણે વજ્રગાંઠ છે પરંતુ એનું ભયસ્થાન પણ એમા છે.

એ પ્રતીકો પાછળની ઉદાત્ત ભાવનાઓ વીસરાઈ જવાય અને એક ઔપચારિક કર્મકાંડ તરીકે જ આપણે આ પ્રતીકોને પૂજ્યભાવને બદલે અર્ધ તિરસ્કારથી જ આચરતા જઈએ તો હિંદુઓના જે ભાવનાત્મક ઐક્યને આપણે હજારો વર્ષના એક જ સંસ્કૃતિના છત્ર નીચેનુ જીવન જીવીને સાધ્યુ છે, એ ભાવનાત્મક એકતા ગુમાવી બેસીશું.

એટલે દરેક હિંદુએ આજે જાતે પોતાની સંસ્કૃતિની નવેસરથી શોધ કરવાની છે. આજે તો ચારેકોર તમને કહેવામા આવે છે કે આ જગતમા બીજું કાંઈ પણ થવું સારુ, માત્ર હિંદુ થવુ એ ખરાબ છે.

આ દેશની પોણોસો ટકાથી વધારે પ્રજાને આજે આમ કહેવામા આવતુ હોય અને આપણે એનો કોઈ જવાબ ન આપી શકતા હોઈએ, તો એનો અર્થ આટલો કે નાસ્તિકો, વિરોધીઓ, દ્વેષીઓ અને હિતશત્રુઓ તો હિંદુ સંસ્કૃતિ અને હિંદુ પરંપરા વિષે કશું જ જાણતા નથી, એટલું જ નહિ પણ કશું જ જાણ્યા વગર બોલવામા ગૌરવ અનુભવે છે, તો આપણે પણ આપણી સંસ્કૃતિ વિષે ઘણું ભૂલી ગયા છીએ. આત્મશોધને માટે–હિન્દુ સંસ્કૃતિના આત્માની ખોજ માટેનો કાળ હવે પાકી ગયો છે.

★

ભગવદ્-ઇચ્છા

શ્રી પ્રતાપ ઉપાધ્યાય

'બધું ભગવાનની ઇચ્છા પ્રમાણે બને છે,' 'ઈશ્વરેચ્છા બલીયસી' વગેરે ઉક્તિઓ તથા અંગ્રેજી ઉક્તિ 'ગોડ્'સ વિલ બી ડન' વગેરે વ્યવહારમાં યોગ્ય પ્રસંગે વપરાતી સાંભળવામાં આવે છે. ભક્ત સંતો કહે છે કે ભગવાન ઇચ્છાનાથ છે. અને તેની ઇચ્છાથી જ માનવઇચ્છા સફલ થવાની હોય તો થાય છે. બીજી બાજુથી ભગવાનને 'આપ્તકામ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. માંડૂક્યમાં કહ્યું છે: 'आप्तकामस्य का स्पृहा ?' જેની બધી કામના સિદ્ધ થઈ ગઈ છે તેને પછી કઈ સ્પૃહા કે ઇચ્છા હોય?' ઊંચી કોટિના સંતભક્તોના જીવનના નિકટ પરિચયથી જાણવા મળતું હોય છે કે જ્યારે ભક્ત તદ્દન ઇચ્છારહિત બની જાય છે. ત્યાર પછી પોતાનામાં પ્રકટતી ઇચ્છા માટે તેઓ 'ભગવાનની ઇચ્છા' એવો શબ્દપ્રયોગ કરે છે.

આ બધું જોતાં વિચારતાં કેટલાક પ્રશ્નો થાય છે. અને તેનો તટસ્થ જિજ્ઞાસુ બુદ્ધિથી વિચાર કરવો રસપ્રદ બને છે. પ્રથમ તો એવું સમજાય છે કે માણસમાં પ્રકટતી ઇચ્છા કે ઇચ્છાઓ કેવળ તેની અંગત નથી. તે તો કોઈ મૂળ ઇચ્છાને પોતાની સમજ ને શક્તિ પ્રમાણે સિદ્ધિને માર્ગે વધી જનારું એક વાહન (અં. ઇન્સ્ટ્રુમેન્ટ) છે. વૈષ્ણવ દાર્શનિકો કહે છે કે માણસની પ્રવૃત્તિમાત્ર, પછી ભલે ને ગમે તેવા સ્વરૂપની દેખાતી હોય છતાં, પ્રભુમિલન માટેની પ્રવૃત્તિ છે. માનવનું સુખ ને કોઈ ને કોઈ પ્રકારે પ્રભુમિલનનું સુખ છે અને દુઃખ ને પ્રભુવિરહનું દુઃખ છે.

ઉપરથી જોતાં જણાય છે કે સુખ માટેની કોઈક મૂળગત ઇચ્છા જ માનવમાં, પ્રાણીમાત્રમાં અનેક પ્રકારની ઇચ્છાઓને, [illegible] છે. 'તેને (બ્રહ્મને) એકલાં ન ગમ્યું એટલે તેણે એકમાંથી અનેક થવાનું ઇચ્છયું' આવું વિધાન આપણને વેદોમાં જોવા મળે છે.

ભગવાન બુદ્ધે જોયું કે ઇચ્છા કે તૃષ્ણાના ત્યાગમાં જ નિર્વાણની સિદ્ધિ સમાયેલી છે. ગીતામાં પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે 'જ્યારે માણસ મનોગત કામોનો ત્યાગ કરે છે, ત્યારે તે સ્થિતપ્રજ્ઞ થઈ શકે છે.' આ ઉપરથી સ્પષ્ટ થાય છે કે ભગવાન બુદ્ધે અને ભગવદ્ગીતાએ નિર્દેશેલો ઇચ્છાત્યાગનો અર્થ એટલો જ થાય છે કે માણસે પોતાની અહંકારયુક્ત, અજ્ઞાનયુક્ત અંગત ઇચ્છાનો ત્યાગ કરવો. આ પ્રકારે અંગત ઇચ્છાના વિલય થવાના પરિણામરૂપે ભગવદ્-ઇચ્છા અથવા તો જીવનમાં મૂલગત રહેલી મૌલિક ઇચ્છા શેષ રહેશે. આ જ બાબતને જુદી રીતે કહીએ તો એમ પણ કહી શકાય કે માણસે પોતાની ઇચ્છાને ભગવદ્-ઇચ્છા સાથે એકરૂપ કરી દેવી. જો આ બાબતને રચનાત્મક (અં. પોઝિટિવ) રીતે સમજીએ તો તેનો અર્થ એવો થાય કે માણસે અંગત ઇચ્છાનો ત્યાગ કરી, ભગવદ્-ઇચ્છાને સમજી કે ઓળખી તેના જ નિમિત્તરૂપ થઈને જીવતાં શીખવું જોઈએ. 'નિમિત્તમાત્રં ભવ સવ્યસાચિન્!' તેનો આવો જ અર્થ થઈ શકે.

હવે વધારે ઊંડે જઈને વિચારવાનો પ્રયાસ કરીએ. ઉપર આપણે જીવનમાં કાર્ય કરતી કોઈ મૂલગત ઇચ્છાની વાત કરી. આ મૂલગત ઇચ્છા એ શું છે? તેને ભગવદ્-ઇચ્છા એવું નામ આપી શકાય? આ મૂલગત ઇચ્છાઓ કે વૃત્તિઓ તો પ્રાણીમાત્રમાં સમાનપણે કામ કરતી રહેલી. મનોવૈજ્ઞાનિકો કહે છે તેવી. મૂળવૃત્તિઓ (ઇન્સ્ટિંક્ટ્સ) પણ

હોઈ શકે. જિજીવિષા એટલે કે જીવવાની ઇચ્છા કે વૃત્તિ પ્રાણીમાત્રને અનેક સંકટો, વિઘ્નો સામે ટકી રહેવાની, તેમાંથી માર્ગ કાઢવાની શક્તિ પ્રકટાવે છે. પહાડમાંથી નીકળેલી નદી અનેક સંકટો કે અવરોધોનો સામનો કરી કોઈ અજબ ધૈર્ય, ખંત દાખવીને અંતે સાગરમાં મળે છે. જીવનસરિતાનું પણ આવું જ છે. ચેતનમાં સ્થૂલ કરતાં તો અનંતગણી શક્તિ રહેલી છે. ખડક, પથ્થરને તોડીને વનસ્પતિનાં બીજ બહાર અંકુરિત થાય છે. આ વિચારને લંબાવીએ તો કહી શકાય કે સ્થૂલ પદાર્થના અણુમાં રહેલી પ્રચંડ શક્તિ કરતાં એ ચેતન અણુમાં અનંતગણી શક્તિ રહેલી હોવી જ જોઈએ. સંતો, યોગીઓ ને ભક્તોની સંકલ્પશક્તિથી, ચિત્શક્તિથી નીપજતાં પરિણામોને બુદ્ધિવાદીઓએ ચમત્કારો તરીકે ગણી કાઢીને કંઈક તેને યોગ્ય રીતે સમજવામાં ભૂલ કરી છે. વાસ્તવમાં તો તે ચિન્મય શક્તિનો જ આવિર્ભાવ છે.

આમ કેવળ જિજીવિષાથી જ માણસમાં અપાર શક્તિ પ્રકટી શકે છે. જન્મ મળ્યો જ છે તો જીવવું છે અને જીવન દ્વારા, જો કોઈ ગૂઢ હેતુ જીવન પાછળ રહેલો હોય તો તે સિદ્ધ કરવો છે એવી વૃત્તિ સામાન્ય રીતે નીરોગી તનમનવાળા માણસમાં તો હોય જ છે. આ જ રીતે બીજી પણ અનેક સહજ વૃત્તિઓ જીવનમા રહેલી છે અને તે મનુષ્યને પ્રવૃત્તિઓ કરાવે છે અને તેમાંથી ભૂલો કરી કરીને માણસ કોઈક સનાતન સત્યની શોધ તરફ કૂચ કરી રહ્યો છે.

આપણે ઉપર વિચાર્યું કે અંગત ઇચ્છા કે વૃત્તિના ત્યાગ પછી જ ભગવદ્–ઇચ્છાનો પ્રાદુર્ભાવ થાય છે અથવા તો કહો કે ભગવદ્-ઇચ્છા જ મૂળમાં તો કામ કરતી હોય છે પણ માણસ પોતાની પ્રકૃતિ અનુસાર તેને વિકૃત કે સંસ્કૃત કરતો હોય છે. મૂળ સ્વચ્છ પાણીનું ઝરણું સરિતારૂપે જેવા જેવા પ્રદેશમાંથી પસાર થાય તેવા સંસ્કારો તેના સ્વચ્છ જળ પર પડતા હોય છે અને તે મલિન કે રંગીન બને છે. પાણી તો શુદ્ધ જ હોય છે. આ રીતે ભગવદ્–ઇચ્છાને મનુષ્ય પોતાની પ્રકૃતિનો પુટ આપી તેને મલિન કે રંગીન બનાવે છે.

આ દૃષ્ટિએ જીવનના મૂળમાં રહેલી જીવવાની, જાણવાની, વિકસવાની, વિસ્તરવાની વગેરે ઇચ્છાઓ મૂલગત–મૌલિક છે. પ્રાણીમાત્રના જીવનમાં સામાન્યપણે રહેલી છે. એક રીતે જોતાં જો જીવનનો સરજનહાર ભગવાન છે તો આ મૂલગત વૃત્તિ કે ઇચ્છા પણ ભગવદ્–ઇચ્છાના જ અંશરૂપ છે. ભગવાનનો જ અંશ જીવરૂપે જીવમાં રહેલો છે. તે જ ચેતન અંશ છે. તે જ જીવમાં જીવરૂપે આવી વસી વ્યક્તિરૂપે આવિર્ભૂત થાય છે.

આ પરથી એટલું સિદ્ધ થાય છે કે ભગવાનની ઇચ્છાને કે ભગવદ્–ઇચ્છાને સિદ્ધ થવા માટે વ્યક્તિના આધારની જરૂર રહે છે. ભગવદ્–ઇચ્છાને સમજવા માટે જો આવો સ્વીકાર કરવો પડતો હોય તો ભગવાનની સર્વશક્તિમત્તાને, તેની નિરપેક્ષ શક્તિને બાધ લાગે છે. ભગવાન કે ઈશ્વર તો સર્વશક્તિમાન કર્તુમ્ અકર્તુમ્ અન્યથાકર્તુમ્ શક્તિવાળા ગણાય છે. સંતો તો કહે છે કે ભગવાનમા કશું અસંભવિત નથી, ભગવાનને માટે બધું સંભવિત છે. એટલે કે તે પોતાની ઇચ્છાને વ્યક્તિને નિમિત્ત બનાવીને અથવા તો બીજી કોઈ પણ રીતે સિદ્ધ કરવા શક્તિમાન છે.

આમાંથી સવાલ થાય છે કે ભગવાન શું છે ? ભગવાન કોણ ? શ્રુતિ આદિ મૂળ ગ્રંથોમાં તો 'બ્રહ્મ'નો જ ઉલ્લેખ દેખાય છે. 'બ્રહ્મ'નાં લક્ષણોમાં તેની બૃહત્તા, વિશાળતા, અનંતતા, અવિનાશિતા, અકર્તાપણું, નિરપેક્ષતા આદિ જોવામાં આવે છે. અને વ્યક્તિની દૃષ્ટિએ વિચાર કરીએ તો શ્રુતિઓએ કહ્યું છે કે 'બ્રહ્મને જાણનારો બ્રહ્મરૂપ બને છે', 'બ્રહ્મને જાણનારો શોકને તરી જાય છે', 'બ્રહ્મને જાણનારો કદી ભય પામતો નથી.'

આપણે જો ઊંડેથી તપાસીશું તો જણાશે કે આપણે 'બ્રહ્મ' અને 'ઈશ્વર' કે 'ભગ-

વાન 'માં બહુ ભેદ ગણતા નથી. તત્ત્વજ્ઞાનીઓ, વેદાંતીઓ તો આમાં રહેલા સૂક્ષ્મ અર્થભેદને જાણતા હોય છે પણ સામાન્ય માણસો (અં. મેન ઇન ધ સ્ટ્રીટ) આ ભેદ જાણતા નથી.

આ ભેદ જાણવો આવશ્યક એટલા માટે છે કે માણસ અંગત અહંપ્રેરિત, અહંપ્રતિષ્ઠિત ઇચ્છા કે વૃત્તિને ભગવદ્–ઇચ્છા સમજી દીર્ઘકાળ સુધી ભ્રમણામાં પડી રહી શકતો હોય છે. ઉપરની સમજ પ્રમાણે બ્રહ્મ કે આત્મારૂપી મૂળ ચેતન વ્યક્તિ કે પદાર્થમાં પ્રથમ ગૂઢ રૂપે નિવાસ કરે છે અને પછી તે ક્રમશઃ બહાર આવિર્ભૂત થાય છે. આ પ્રક્રિયાઓને ઈન્વોલ્યૂશન અને ઇવોલ્યૂશન તરીકે ગણવામાં આવે છે.

આથી જયારે આપણે ભગવાનની ઇચ્છા કે ભગવદ્–ઇચ્છાનો વિચાર કરીએ છીએ, ત્યારે એવું સમજાય છે કે ભગવાનની ઇચ્છાને વ્યક્તિના આધારની જરૂર રહે છે. અથવા તો કહો કે 'બ્રહ્મ'ની અનંતતાની શક્તિ જ વ્યક્તિમાં ભગવદ્–ઇચ્છા નામ ધારણ કરીને વ્યક્ત થાય છે. આ સમજવા માટે 'બ્રહ્મ' ને 'ઈશ્વર' કે 'ભગવાન'નો અર્થભેદ સમજવો આવશ્યક છે.

આ દૃષ્ટિએ માનવ વ્યક્તિએ પોતાના જીવનવિકાસની સાધના જોવાની, વિચારવાની હોય છે. પોતે વ્યક્તિ તરીકે પેદા થયો છે પણ આ વ્યક્તિ કે અભિવ્યક્તિ કોની છે? આમાંથી જ સાધનાનું તત્ત્વજ્ઞાન શરૂ થાય છે. પોતે મૂળચેતન–બ્રહ્મશક્તિ જ વ્યક્તિરૂપે ભગવદ્–ઇચ્છારૂપે પ્રકટ થઈ છે. આથી જ ઇચ્છા અને આકર્ષણને મૂળની શક્તિઓ ગણી છે. ઇચ્છાશક્તિ, જ્ઞાનશક્તિ ને ક્રિયાશક્તિ પણ મૂળ શક્તિઓ છે. આમ પાયાની સમજનો સ્વીકાર કરી વ્યક્તિને પોતાના જીવનમાં જીવન વડે બ્રહ્મનાં લક્ષણો પ્રકટાવવા અથવા તો પ્રકટી શકે તે માટે અનુકૂલ થવા સાધના કરવાની રહે છે.

પ્રત્યક્ષ જીવનસાધનામાં કે વ્યવહારમાં ભગવદ્–ઇચ્છાનો અર્થ એટલો જ હોઈ શકે કે ભગવદ્–ઇચ્છા આપણામાં જીવનરૂપે પ્રકટ થઈ છે એટલે વ્યક્તિને પોતાના જીવન ઉપર અંગત રીતે કોઈ હકદાવો રહેતો નથી. વ્યક્તિને પોતાને માટે પોતાનો અર્થ જ બદલવો પડે છે. જીવન એ ભગવદ્–ઇચ્છા છે. જીવનને સરળ, સતત રીતે ગતિશીલ રહેતાં જે કંઈ અડચણ વ્યક્તિ પોતા તરફથી ઊભી કરે તેટલી તેની અંગત ને અશુદ્ધ કે પ્રાકૃત ઇચ્છાઓ થઈ. આવી જીવનવિરોધી અંગત પ્રાકૃત ઇચ્છાઓનો ત્યાગ કરવાનું ભગવાન બુદ્ધે ને ગીતાએ સૂચવ્યું છે.

વ્યક્તિનું વ્યક્તિરૂપે અંગત જીવન અનુભવે સમાપ્ત થાય ત્યારે તે પછી કેવળ ભગવદ્–ઇચ્છાના વાહનરૂપ, નિમિત્તરૂપ બની રહે છે. આવી ભગવદ્–ઇચ્છાના જ નિમિત્તરૂપ સ્થિતિ કેવળ અનુભવગમ્ય છે. એક અનિર્વચનીય આગવી તટસ્થતાથી તે પોતાને વ્યક્તિરૂપે અને વ્યક્તિની મૂળ અભિવ્યક્ત થનારી શક્તિરૂપે જોઈ અનુભવી શકે છે. તેનામાં આ પરમ શક્તિના નિમિત્તરૂપપણાનું, સમ્રાટ જેવા સામર્થ્યનું ભાન અને આ પરમશક્તિના એક અણુ હોવાપણાનું અતિ નમ્રતાનું ભાન એકી સાથે હોય છે. આથી જ તે યુગપુરુષ તરીકે પૂજા પણ સ્વીકારી શકે છે અને યુધિષ્ઠિરના રાજસૂય યજ્ઞમાં એંઠવાડ પણ ઉપાડી શકે છે.

આ દૃષ્ટિએ વ્યક્તિને આ વિશ્વની રાસલીલાથી અલગ પાડવા પ્રેરનારી, જીવનને એક અખંડરસરૂપે જોવાને બદલે ભેદભાવ તરફ ઘસડી જનારી, સૌમાં પ્રેમથી સમરસ થઈને રહેવાને બદલે અન્યને દબાવીને જીવવાની વૃત્તિ ભગવદ્–ઇચ્છા નથી જ નથી. ભગવદ્–ઇચ્છાના નિમિત્તરૂપે જીવી જનારા સંતોની ઉક્તિઓમાં આ અનુભવનું સમર્થન ઠેરઠેર પડેલું છે. મીરાંની ઉક્તિ સાથે ભગવદ્–ઇચ્છાથી આ જે કંઈ લખાયું તેની સમાપ્તિ કરીએ:

'તુમ મેરે ઠાકુર, મૈં તેરી દાસી.'

★

ઉદ્દાલક આરુણિ અને દધીચિ

શ્રી રઘુનાથ બ્રહ્મભટ્ટ

મહાભારત આદિપર્વ અધ્યાય ત્રીજામાં આ મહર્ષિની કથા આવે છે, જે ઉપનિષદોમાંથી લેવાઈ છે. એક તપોવનમાં અયોદધૌમ્ય નામના ઋષિ રહેતા. એમને ત્રણ શિષ્યો હતા. આરુણિ, ઉપમન્યુ અને વેદ. આ ત્રણે ધામ્ય ઋષિના આશ્રમે વિદ્યાભ્યાસ માટે જુદા જુદા સમયે આવેલા.

આરુણિ થોડોક આળસુ હતો. ગુરુએ એને ખેતરમાં પાળ બાંધી અનાજના ક્યારાઓને પાણી પાવાનું કાર્ય સોંપ્યુ. આળસુ આરુણિને પ્રથમ તો આ કાર્ય ગમ્યું નહિ. એટલે આળસમાં પડી જ રહ્યો. પછી એકદમ યાદ આવ્યુ કે હું જો ગુરુની આજ્ઞાનું પાલન નહિ કરું તો વિદ્યાભ્યાસ તો બાજુએ રહેશે અને ગુરુ મને શાપ આપશે.

આ વિચાર આવતાં જ આરુણિ સફાળો બેઠો થયો અને ગુરુએ બતાવેલ ક્યારા તરફ દોડ્યો. પાળ બાંધતાં આવડતું નહોતું અને પાણી પુરજોશમાં વહી જતું હતું. આ જોઈ આરુણિએ પોતાની કાયાને આડી નાખી અને પોતે જ પાળ બની ગયો. આ રીતે એણે વહેતું પાણી ક્યારામાં વાળવા પોતાની કાયાની પાળ બનાવી.

બીજે દિવસે સવારે ગુરુ ધૌમ્ય આશ્રમે આવ્યા અને શિષ્યોને પૂછ્યુ: 'આરુણિ, કેમ દેખાતો નથી?'

ઉમમન્યુએ કહ્યું: 'એ તો આપની આજ્ઞા પ્રમાણે ક્યારાઓમાં પાણી વાળવા ગયો છે તે પાછો આવ્યો જ નથી.'

ગુરુએ કહ્યું, 'ચાલો આપણે તેની તપાસ કરીએ.' ગુરુ ક્યારાઓમાં જોવા લાગ્યા. ક્યાંય આરુણિ જણાયો નહિ એટલે 'આરુણિ, ક્યાં છો?' કહી ગુરુએ હાંક પાડી. ગુરુની હાંક સાંભળી ભીંજયલો આરુણિ આવીને ગુરુના ચરણમાં પડ્યો. ગુરુએ કહ્યું, 'આ શું આરુણિ? તું આટલો બધો ભીનો અને ફૂગી ગયેલો કેમ જણાય છે?'

આરુણિએ કહ્યું, 'આપની આજ્ઞા પ્રમાણે હું ક્યારડાની પાળ બાંધવા ગયો. પાણી પુરજોશમાં વહી જતું હતું. એટલે પાળ બાંધી શકાય એમ નહોતું. એથી મેં મારી કાયાની જ પાળ કરી.'

'શું તું ગઈ રાતથી જ આમ સૂતો છે?'

'હા, ગુરુદેવ! આપની હાંક સાંભળી ક્યારડાની પાળ તોડી હું દોડતો આવ્યો છું. હવે શી આજ્ઞા છે? ક્યારડા તો ભરાઈ ગયા છે.'

ગુરુએ કહ્યું: 'તું ક્યારડાની પાળ ભાગીને દોડતો આવ્યો એટલે હવે ઉદ્દાલક કહેવાઈશ. આજથી તારું નામ ઉદ્દાલક આરુણિ કહેવાશે.' વિશેષમાં ગુરુએ કહ્યું, 'તેં કષ્ટ સહી મારી આજ્ઞાનું પાલન કર્યું માટે તને મારા આશીર્વાદથી સકલ વેદશાસ્ત્રનું જ્ઞાન થશે અને તું બધી વિદ્યાઓમાં પારંગત થઈશ.'

ગુરુનો મહાન પ્રસાદ પામી આરુણિ ઉદ્દાલક આરુણિ બની, પોતાને સ્વદેશ પાંચાલમાં આવ્યો. એનું ગોત્ર ગૌતમ હતું. એણે ઘેર આવી ગુરુની આજ્ઞા પ્રમાણે ગૃહસ્થાશ્રમ સ્વીકાર્યો અને કૌશિકી નામની વિદ્વાન બ્રાહ્મણકન્યા સાથે લગ્ન કર્યાં. આ

દધીચિ જેવા ઉગ્ર તપસ્વી આગળ કશું ચાલશે નહિ અને શસ્ત્રો સુરક્ષિત રહેશે, એવી માન્યતા દેવગુરુની પણ હતી. કારણ અસુરગુરુ શુક્રાચાર્ય પણ એમની આમન્યા રાખતા.

દેવો દધીચિ પાસે શસ્ત્રો મૂકવા આવ્યા ત્યારે તેમનાં વિચક્ષણ પત્ની પ્રાતિથેયીએ કહ્યું, ‘આ જંજાળમાં આપણે પડવું નથી. ઋષિઆશ્રમમાં શસ્ત્રો શા માટે રાખવાં જોઈએ ?’ શરણાગતવત્સલ દધીચિને પત્નીની આ સલાહ રુચી નહિ. પ્રાતિથેયીએ ઋષિને ઘણી દલીલોથી સમજાવ્યું કે પરિણામે આ કાર્યમાં દેવદાનવ ઉભયની શત્રુતા વહોરવી પડશે. પોતાનું ક્ષાત્રધન આપણે ત્યાં મૂકનાર વો એમાંથી કાંઈ આઘુંપાછું થશે તો આપણા ર ચોરીનો આરોપ મૂકશે. ઇંદ્ર સ્વાર્થસાધુ . વિશ્વકલ્યાણની તો એ વાતો જ કરે છે. મને અપ્સરાનાં નૃત્યગાન અને સ્વર્ગના વૈભવલાસ છોડવા ગમતા નથી એટલે પ્રસંગોાત્ત ગમે તેનો પોતાના સ્વાર્થ માટે ઉપયોગ રી લે છે. બીજું, શસ્ત્રો આપણે ત્યાં છે મ જાણશે તો દાનવો પણ આપણને વારંાર ઉપદ્રવ કરશે અને તમને–મને તપશ્ચર્યામાં કામું કષ્ટ થશે. આપણે મન, વાણી અને રીરથી થાય એટલો ઉપકાર જરૂર કરવો, ણ પરધન અનામત રાખવું એ ઠીક નથી. ાશ્રમધર્મથી પણ આ વાત વિરુદ્ધ છે.

દયાશીલ દધીચિને પત્નીનાં આ નીતિાકયો ગળે ઊતર્યાં નહિ અને દેવોનાં અસ્ત્રસ્ત્રોની રક્ષા કરવાનું એમણે સ્વીકાર્યું.

વર્ષો વીત્યાં. દેવો શસ્ત્રો લેવા પાછા ાવ્યા નહિ અને દાનવો વારંવાર શસ્ત્રો રણ કરવા આ આશ્રમ પર હલ્લા કરવા ાંડ્યા. છેવટે કંટાળેલા દધીચિ દેવોનાં સ્ત્રો જે જે મંત્રો વડે ઉત્પન્ન થયાં હતાં, ા તે મંત્રો વડે આયુધોનું અભિમંત્રણ કરી સ્ત્રોનું સઘળું વીર્ય પી ગયા.

આ અસ્ત્રવીર્ય એમનાં અસ્થિમાં ગુપ્તણે સુપ્ત રહ્યું. થોડા સમયે યુદ્ધ જાગ્યું. સ્ત્રો વિના દેવોનો અસુરોથી વારંવાર પરાભવ થવા માંડ્યો. દધીચિઆશ્રમમાંથી અસુરો અસ્ત્રો હરી તો નહિ ગયા હોય ? એમ જ થયું હશે, નહિ તો તેઓ આટલા બળવાન થાય ક્યાંથી ?

આ વિચાર આવતાં દેવો શીઘ્ર દધીચિઆશ્રમે ગયા અને પોતે સાચવવા મૂકેલાં અસ્ત્ર–શસ્ત્રની માગણી કરી. અસ્ત્રોનું તેજ હણાઈ ગયું હતું અને નિર્વીર્ય સમાં કાટ ખાતાં આશ્રમમાં પડ્યાં હતાં, આ જોઈ ઇંદ્રે પૂછ્યું, ‘મહર્ષિ, આ અસ્ત્રો નિસ્તેજ કેમ લાગે છે ? એમનું તેજ ક્યાં ગયું ? આપે કાંઈ મંત્રસિદ્ધિ તો નથી દાખવી ? દાખવી હોય તો તેજ પાછું મૂકી અમારાં શસ્ત્રો હતાં તેવાં પાછાં કરી આપો.’ દધીચિએ કહ્યું, ‘અસ્ત્રોનું સઘળું બલ–વીર્ય તો મારા અસ્થિઓમાં છે. કારણ, મંત્રથી પ્રોક્ષણ કરી હું એનું પાન કરી ગયો છું. માટે મારું આખું શરીર લઈ જાઓ. એનો વધ કરી એમાંથી અસ્થિઓ કાઢી લ્યો.’

દેવો કહે, ‘આપને મારીએ તો અમને બ્રહ્મહત્યા લાગે. માટે તમે જ સ્વહસ્તે અમને તમારાં અસ્થિનું દાન કરો.’

આ સાંભળી મુનિએ બદ્ધપદ્માસન વાળ્યુ અને અગ્નિનું આલંબન કર્યું. પ્રાતિથેયી ગૌરીપૂજા માટે દૂર તીર્થક્ષેત્રે ગયાં હતાં. એટલે મુનિને પ્રાણત્યાગ કરતાં વારે પણ કોણ ?

દધીચિએ સ્વેચ્છાએ પ્રાણોનો ત્યાગ કર્યો. તેઓ બ્રહ્મસ્વરૂપમાં સાયુજ્ય પામ્યા. ત્યાર બાદ શબના માંસનું ગાયો પાસે ભક્ષણ કરાવી ત્વષ્ટા મારફત દેવોએ તેમનાં વજ્રઅસ્થિમાંથી નવાં આયુધો નિર્માણ કરાવ્યાં. પ્રાતિથેયી ગૌરીપૂજન કરી પ્રભાતે આશ્રમમાં આવ્યાં અને ઋષિનો સદ્ય દેહત્યાગપ્રસંગ જાણ્યો અને જોયો. એમને સતી થવું હતું. ગર્ભમાં બાલક હતો. એમણે એનો પ્રસવ કર્યો. બાલકને વનદેવતાઓના રક્ષણમાં મૂકી પ્રાતિથેયીએ પતિ પાછળ અગ્નિપ્રવેશ કરી સહગમન કર્યું.

વનદેવીઓને સોંપાયલો બાળક પીપળનાં

પાન ખાઈ ઊછર્યો. મોટો થયો. એનું નામ પડ્યું પિપ્પલાદ.

પિપ્પલાદ સમજણમાં આવ્યા બાદ દેવોએ પોતાના કાર્ય માટે છલના કરી દધીચિનાં અસ્થિ લીધાં એ વાતની તેને ખબર પડી એટલે દેવોને એમના કર્મનું ફળ આપવાનો નિર્ણય કરી તેણે પ્રતિજ્ઞા લીધી. એણે ભગવાન ચંદ્રમાની સહાય માગી. ચંદ્રે રુદ્રની ઉપાસના કરવાની સલાહ આપી. પિપ્પલાદે ગૌતમીતીરે ઉગ્ર તપશ્ચર્યા કરી મહારુદ્રનો સાક્ષાત્કાર કર્યો. રુદ્રે વર માગવા કહ્યું. એણે દેવોનો વિનાશ કરવાનું વરદાન માગ્યુ. રુદ્રે કહ્યું, 'તું મારું તૃતીય નેત્ર જોશે ત્યારે તને આ શક્તિ પ્રાપ્ત થશે.' દિવ્યયોગ વડે પિપ્પલાદને શિવના તૃતીય નેત્રનાં દર્શન થયાં. અને એમાથી દેવોનો વિનાશ કરનાર કૃત્યા પ્રકટી.

કૃત્યાએ પ્રથમ પિપ્પલાદને જ પકડ્યા. કારણ એમની ગણના પણ દધીચિ જેવા મહાન ત્યાગીના પુત્ર તરીકે દેવમાં જ થતી. પિપ્પલાદે આ કૃત્યાથી મુક્તિ મેળવવા ભગવાન મહેશ્વરની પ્રાર્થના કરી. શંકરે પ્રકટ થઈ પિપ્પલાદને જ્ઞાન આપ્યુ કે બીજાનો નાશ ઇચ્છનાર સૌથી પ્રથમ પોતાના જ વિનાશને આમંત્રે છે. માટે આ કાર્ય છોડી દે. પિપ્પલાદને સત્ય જ્ઞાન થયુ. કૃત્યા શંકરની આજ્ઞાથી સરસ્વતીમાં સમાઈ. સરસ્વતી એને સાગરમાં પધરાવી આવી. આ આખુંયે રૂપક અને દધીચિનો અસ્થિત્યાગ ઊંડી વિચારણા માગી લે એવો છે. આજ પર્યંત આ રહસ્યનો બુદ્ધિગમ્ય સ્ફોટ હજુ કોઈએ કર્યો નથી. દધીચિ મહાન મંત્રદ્રષ્ટા હશે અને પોતાનાં જ અસ્થિમાંથી વજ્ર બનાવવાની મહાન શક્તિ અને મંત્રસિદ્ધિ એ જાણતા હશે, એ નિર્વિવાદ છે. વિશ્વભરના સાહિત્યમાં પરાર્થે ભવ્ય દેહત્યાગનું આ દૃષ્ટાત અનુપમ છે. એટલું જ નહિ પણ વિશ્વભરના સંશોધકો અને સંસ્કૃતિવિશારદોએ એનુ બહુમાન કર્યું છે.

દધીચિપુત્ર પિપ્પલાદ અથર્વવંશના સૂર્ય સમાન હતા અને અથર્વ શાખાના પ્રવર્તક હતા. એમના તાત્ત્વિક વિચારો પ્રશ્નોપનિષદમાં એમના શિષ્યો સાથેના સંવાદોમાંથી જાણવા મળે છે. એ શિષ્યો હતા—સુકેશા, ભારદ્વાજ, શૈબ્ય, સત્યકામ, સૌર્યાયણિ, ગાર્ગ્ય, કૌશલ્ય, આશ્વલાયન, ભાર્ગવ વૈદર્ભી અને કબંધા કાત્યાયન. કેટલાક વિચારકો પિપ્પલાદને ભગવાન બુદ્ધના સમકાલીન માને છે. પણ એ માન્યતા પાછળ તર્કવાદ સિવાયનાં કશા શાસ્ત્રીય પ્રમાણો નથી. કારણ પુરાણોમાં છેલ્લો દેવાસુરસંગ્રામ દધીચિ ઋષિ પછી સમાપ્ત થયો હોય એમ લાગે છે. ઉત્તરાપથના શાસકો દેવો હતા. દક્ષિણાપથના દાનવો. આ બન્નેના વિગ્રહોએ પછી ઉગ્ર સ્વરૂપ પકડ્યુ હોય અથવા સંગ્રામ થયા હોય એમ પુરવાર થયુ નથી. એટલે મહર્ષિ દધીચિનો દેહત્યાગ અને અસ્થિદાન—એ આ સંગ્રામનુ પૂર્ણવિરામચિહ્ન છે. મહર્ષિ દધીચિનો ભારતવર્ષ પર આ પરમ ઉપકાર છે.

★

એક જિલ્લા મેજિસ્ટ્રેટ કોઈ એક ગેસ્ટહાઉસ(ડાક બંગલા)ની લોબીમા બેસીને કેસના કાગળો તપાસી રહ્યા હતા. વચમા પાણી પીવા માટે તેઓ અંદર ગયા તેટલામાં એક બકરી આવીને આ કાગળો ચાવી ગઈ. મેજિસ્ટ્રેટે કલેક્ટરને ફરિયાદ કરી કે પી. ડબલ્યુ. ડી. વાળા ગેસ્ટહાઉસની યોગ્ય દેખરેખ રાખતા નથી. આ ફરિયાદ પી. ડબલ્યુ. ડી ખાતામાં મોકલવામાં આવી. તેના જવાબમા એક્ઝિક્યુટીવ એન્જિનિયરે લખ્યું કે, કેટલીયે વાર પોતે પી ડબલ્યુ. ડી.ના કાગળો આ ગેસ્ટહાઉસની લોબીમાં છોડીને ગયા હતા; પણ કોઈ વખત બકરીઓએ કાગળ ચાવી ખાધાનું જાણવામાં નથી. વિનોદી કલેક્ટરે ફરિયાદના કાગળ પર છેવટની નોંધ લખી, 'આ ઉપરથી સિદ્ધ થાય છે કે પી ડબલ્યુ. ડી.ના હિસાબકિતાબ જાનવરોના ગળે પણ ઊતરે તેવા હોતા નથી.'

આપણી કવિતાનો અમર વારસો

ભૂતળ ભક્તિપદારથ મોટું

ભૂતળ ભક્તિપદારથ મોટું,
બ્રહ્મલોકમાં નાહી રે. (ટેક)
પુણ્ય કરી અમરાપુરી પામ્યા,
અંતે ચોરાશી માંહી રે. ભૂતળ૦
હરિનાં જન તો મુક્તિ ન માગે,
માગે જન્મોજન્મ અવતાર રે;
નિત્ય સેવા, નિત્ય કીર્તન ઓચ્છવ,
નીરખવા નંદકુમાર રે. ભૂતળ૦
ભરતખંડ ભૂતળમાં જન્મી,
જેણે ગોવિંદના ગુણ ગાયા રે;
ધન ધન એનાં માતપિતાને,
સફળ કરી એણે કાયા રે. ભૂતળ૦
ધન વૃંદાવન, ધન એ લીલા.
ધન એ વ્રજનાં વાસી રે;
અષ્ટ મહાસિદ્ધિ આંગણિયે રે ઊભી,
મુક્તિ છે એમની દાસી રે. ભૂતળ૦
એ રસનો સ્વાદ શંકર જાણે,
કે જાણે શુક જોગી રે;
કાંઈ એક જાણે વ્રજની રે ગોપી,
ભણે નરસૈંયો ભોગી રે. ભૂતળ૦

નરસિંહ મહેતા

ઘેલી ગોપી

ઘેલી ગોપી! કોનાં તું લે છે ઓવારણ?
નંદકુંવર હૃદયેશ્વર આવી, ઊભો મારે બારણ.
ઘેલી ગોપી! કોનાં તું લે છે ઓવારણ?
હૈયે નવ રસ, ખટ રસ દેહે,
ગોપી તણે શીશ ભારણ;
જગ ગોરસ ભરી મોહ મટુકીનો,
કાનડ એક ઉતારણ! ઘેલી ગોપી૦
ભાન ભૂલી, ડગલાં અસ્થિર,
નયને શાં ઊંડાં ધારણ?
રસભર રાસ રમાડ્યા રસિયે,
સારી રાતનાં જાગરણ. ઘેલી ગોપી૦
જનમે જનમે તરસી
રાધાને જુગજુગનાં સંભારણ;
મુરલી નાદ સુણી હું ઝબકી,
ભવભવનાં એ ઉદ્ધારણ! ઘેલી ગોપી૦
જીવનનાં કાંઈ ઝેર ચઢયાં!
શેં શોધું મોહનમારણ?'
રાધાને સુખ આઠે પહોરે, કૃષ્ણ કૃષ્ણ ઉચ્ચારણ!
ઘેલી ગોપી, કોનાં તું લે છે ઓવારણ!

રમણલાલ દેસાઈ

ઊડી જા

ઊડી જા તું ગાફેલ ગાભરા!
તારે અંતરે શી આંટી રહી!

તારી પાંખ પ્રૌઢ થઈ હવે,
યશવાણીઓ કવિઓ કવે,
રહી રિદ્ધિ કર જોડી નવે,
તોયે શી આસક્તિ રહી? ઊડી જા૦

આ તો જાળ સ્વાર્થની છે રચી,
કામ ક્રોધ કોટ રહ્યા મચી,
ખોઈ શુદ્ધિ લાખ ગયા પચી,
પણ ખોઈ તે પછી ના મળી.' ઊડી જા૦

દેખે નારીમય કે સોને ઘડ્યું?
કે જીભ-લટ-નયને અડ્યું,
કોઈ ક્યાં અને કોઈ ક્યાં પડ્યું,
પણ વાત તો કંઈની કંઈ. ઊડી જા૦

છે તું અન્ય કોઈની શોધમાં?
તો તો ધૂળ પડી તુજ બોધમાં;
નિજ રૂપથી બીજું શોધ મા,
સર્વ એ જ છે વીસર્યો અહીં. ઊડી જા૦

હતો બાળ તો સુધું ભાસતું,
વધ્યાં વર્ષ જ્ઞાન મળ્યું ઊંધું,
પરભાવ મન બનિયું કૂડું,
મળે બાળપણ પાછું ક્યાં જઈ? ઊડી જા૦

નશો પ્રેમનો જે ઘૂંટી પીએ,
તેને રંગ નિત્ય નવા જડે,
તે બ્રહ્માંડમાં નિજાનન્દ લે,
એ ખુમારી તુજ નયને ચડી. ઊડી જા૦

પોથી વિશ્વની ભણી ભૂલ તું,
પળિયાં છતે બન બાળ તું,
ખરી મસ્તી એ સુખડું ખરું,
પછી પાપ-પુન્ય અડે નહીં. ઊડી જા૦

મણિલાલ નભુભાઈ દ્વિવેદી

લક, કંઠે માળા, એ છે પ્રભુ ભજવાના ચાળા?

તસવીર : શ્રી રમણીક ખત્રી

'કર મન ભજનનો વેપાર' તસવીર : શ્રી પ્રાણલાલ કે. પટેલ

નવાં કાવ્યો

તારી વાંસળી

એના સૂર હજી ઉરમાં ઘૂમી રહે ટહાન,
મને વ્યાકુળ કરે છે તારી વાંસળી;
કહું, જઈ ને રે કોને કહેવું મનનું તોફાન,
મને વ્યાકુળ કરે છે તારી વાંસળી!

પંથે પથરાઈ પડ્યો વિરહ અસીમ,
પડે પગલાં પાછાં ને નેણ શોધે છે સીમ;
નથી મળતાં રે ક્યાંયે એંધાણ;
મને વ્યાકુળ કરે છે તારી વાંસળી.

ભવની ભુલામણીમાં ભમતી હું એકલી,
બાવળની કાંટય સમી લાગે છે કુંજગલી;
વહાલું વૃંદાવન થઈ ગયું વેરાન,
મને વ્યાકુળ કરે છે તારી વાંસળી!

સુરેશ દલાલ

હવાનું હાલરડું

તું એક હવાનું હાલરડું,
તારું પાંચ હાથનું પાથરણું.
તું એક ફૂંકનો ધણી,
ભૂંડપનો ભારો શીદ ને બાંધતો હો જી!

પાંચ તત્વનો કડદો રે કૂટ્યો,
પિંડ ભર્યું બ્રહ્માંડ;
તન તંબૂરે શબદ સંચર્યો,
શૂન્ય બન્યું સર્વાંગ.
તું વામન થયો વિરાટ,
વિશ્વને તારે પગલે માપતો હો જી!

ધરા ધ્રુજાવીને દરિયો ડોળ્યો,
હડિયું કાઢી આભ;
અણુ ખંખેરી અગન જગાવ્યો,
સૂતા ઉઠાડ્યા સાપ.
તું મંગળનો મહેમાન,
સ્વપ્નમાં સો સો કિલ્લા બાંધતો હો જી!

ચંદ્ર-સૂરજ તારી છડી પુકારે,
તારા ભરે સલામ;
મોત ખડું તારે એક ઇશારે,
કરવા વિશ્વ મસાણ.
તારા સર્જનમાં સંહાર,
ધ્યાનમાં ધતના ઢગ સંભારતો હો જી!

મથી મથીને મથ્યું હળાહળ,
તું થી નહીં જીરવાય;
ભીતર જો ને ભર્યો છલોછલ,
અમૃતઘટ છલકાય.
તું પાંપણનો પલકારો,
શીદ ને ઠાલાં ઠામ વલોવતો હો જી!

ચતુર્ભુજ દોશી

સતિયા

સતિયા ન ચૂકે ટેક ધરમના,
કપટી સોળાં ના થાય જી;
ધોયાં ના ધોયાં મોતી ઊજળાં,
કાજળ ગોરાં ના થાય જી. સતિયા૦

કાગ રે ના જાણે રાગ રામના.
કોકિલ ના કાળબોલ જી;
આવળ ના થાય મીઠા આંબલા.
આંબે નવ દીઠા થોર જી. સતિયા૦

ઊંચો પડે રે પાતાળમાં,
તસુભર નીચો ના થાય જી;
નીચો ઊડે જો આકાશમાં,
અંગે એ તો ઊંચો ના થાય જી. સતિયા૦

નાખો રે સુધન્વાને તાવણે,
મુખે તોય હરિનામ જી;
મેરુ રે ચળે ધ્રુવ ના ફરે,
જોગી બેઠા ઠરીઠામ જી. સતિયા૦

લંકા રે નગર સીતા એકલાં,
લાખ લાખ પારખાં લેવાય જી;
અગનની જ્વાળા એમને ના અડે,
કાંચન પળમાં પરખાય જી. સતિયા૦

કળિજુગ આવે ને ભલે કારમો,
દ્વાપર દોડે, ત્રેતા દૂર જી;
સતિયાનાં વેણ કદી ના ફરે;
એમને સદા સતજુગ જી. સતિયા૦

કુસુમબહેન ઠાકોર

સાંકડી-મોકળી મોટરો

શ્રી પન્નાલાલ પટેલ

નાટકનો એ પ્રેસ શો પૂરો થયો ત્યારે રાતના સાડાઅગિયાર વાગ્યા હતા.

અલબત્ત, આમ તો જાણે બધા જ પ્રેક્ષકો સન્માનિત હતા. ને સન્માનિત હતા એટલે સદ્‌ગૃહસ્થ હોવામાં પણ કશો જ શક ન હતો.

પણ એનો અર્થ કોઈ એમ ન કરે કે, સદ્‌ગૃહસ્થ હતા માટે મોટરનું વાહનેય બધા જ ધરાવતા હતા.

બલ્કે વિવેચકો ને લેખકો સરખા અહીં સાચા જે સન્માનિત હતા એમનામાંના ઝાઝા ભાગ પાસે તો અત્યારે સાઇકલ પણ ન હતી.

ને તેથી જ વાહન વિનાના આ સદ્‌ગૃહસ્થોમાંથી કેટલાક છૂટતામાં જ કમ્પાઉન્ડ બહાર ધસી ગયા—ભાડાના કોઈ વાહનની તલાશમાંસ્તો !

એમની પાછળ નાટકની ચર્ચામાં પડેલા પેલા ચાર મિત્રોએ પણ જરા પગ ઉપાડ્યો. પણ ફાટક બહાર નીકળી જાહેર રસ્તા ઉપર જુએ છે તો ભાડાનું વાહન ત્યાં એક પણ, ન હતું.

અમદાવાદમાં ટેક્સી તો જાણે ભદ્ર સિવાય ભાગ્યે જ ક્યાંય મળી શકે છે. પણ અહીં તો અત્યારે રિક્ષા પણ એકેય ન હતી. હાસ્તો, જાહેર ખેલ હોય છે તોપણ અહીં રિક્ષાઓની હાડમારી હોય છે, તો આ તો વળી ખાનગી ખેલ હતો. પછી રિક્ષાવાળાઓને શી ખબર કે ટાઉન હોલ આગળ આજ મધરાતના મોંમાગ્યા દામ આપે એવી ભરચક ઘરાકી મળી રહેશે !

હા, પાર ગયેલી કોઈ કોઈ રિક્ષા મધરાતની શાંતિમાં પલીતો ચાંપતી ભરરરર કરતી આવી લાગતી ખરી, પણ તેય, કાં તો ભરેલ આવતી કે કાં તો આગળ જઈને ઊભેલ બીજા બેસારુઓથી ભરાઈ જતી.

વળી આ લોકો હતા પણ ચાર. એટલે જો બે રિક્ષાઓ મળે તો જ પત્તો ખાય તેમ હતો.

પણ જેવી આ વાહનની મુશ્કેલી હતી એવી એ ચાર જણના મોં ઉપર અકળામણ ન હતી. એમનામાંના એક વાર્તાકાર ભાઈએ તો હલચલ કરી રહેલી કમ્પાઉન્ડમાંની પેલી ખાનગી મોટરો તરફ નજર નાખતાં કહ્યું પણ ખરું: ‘પેલા મોટરવાળા મિત્રોમાંથ આપણને કોઈ લિફ્ટ નહિ આપે ? (બેસાડશે નહિ ?)’

‘શું કામ આપે !’ બીજા ભાઈ, જે હાસ્યરસના લેખક હતા, એમણે જાણે વિરોધ કર્યો. ત્રીજા—ચોથા મિત્રો તરફ નજર નાખતા હસીને ઉમેર્યું: ‘એમ જો તમને લિફ્ટ આપે તો મોટર રાખ્યાનો એમને આનંદ શો !’

વાર્તાકારે સમજ ન પડી હોય એ રીતે પૂછ્યું: ‘કેમ આનંદ શો ?’

આ જ વખતે બે મોટરો ત્યાં-આગળથી પસાર થઈ. એ તરફ આંખો ઉલાળતાં બીજા ભાઈએ જવાબ આપ્યો: ‘જુઓ ને, લોટના કોથળા પેઠે શક્ય એટલા પહોળા બનીને આરામથી પોતે મોટરમાં બેઠા હોય ને તમે એમની તરફ મોં વકાસીને તાક્યા કરો એનો પણ એમને મન એક ‘આનંદ’ હોય છે ને !’ ને ત્રીજા મિત્રનો ટેકો માગ્યો. ‘કેમ વિવેચક, ખોટું કહું છું ?’

વિવેચક મિત્રે–નાટક અવલોકનના મૂડમાં હતા તેથી કે ગમે તેમ–ગંભીર ભાવે કહ્યું: 'એમ જ હોય ને. આરામ માટે તો મોટર રાખી હોય, પછી–' ને બીજા મિત્રનો વિરોધ કરતા હોય એ રીતે વાક્ય બદલ્યું, 'એ લોકો ઓછા કંઈ ભાવનાને વર્યા છે!'

ચોથાએ લાગલી જ ટાપસી પૂરી: 'પૈસાને ને સુખસગવડને વર્યા છે.' એ ભાઈ પોતે નાટકકાર હતો.

દરમિયાન મોટરોનું વહન ચાલુ જ હતું. પણ એમાં જયારે આ લોકોના ઓળખીતા બલ્કે એમની જ જમાતના મોટરવાળા બે જણા પસાર થયા ત્યારે વાર્તાકારથી કહ્યા વગર ન રહેવાયું: 'પણ આ જે મોટરમાં બેસીને કલામંદિરના પ્રોડ્યુસર ગયા ને બીજા પેલા નવલનવેશ ગયા, એ લોકો તો ભાવનાવાળા ખરા ને, મિત્ર?'

વિવેચક મિત્ર સહેજ ગૂંચવાયો. કેમ જાણે પોતાના અભિપ્રાયનું જગપ્રસિદ્ધ મૂલ્ય હોય ને કોઈને ક્યાંય અન્યાય થઈ બેસવાનો ન હોય! ખચકાતા ખચકાતાં કહ્યું: 'સાહિત્યકાર એ ઝાઝા ભાગે તો ભાવનાવાદી જ ગણાય.' ઉમેર્યું: 'તેમાં પણ આ બે જણ તો લોકોને નાટક આપી જીવનમૂલ્યોની માવજત કરનારા છે.'

'પછી?' નાટકકાર મિત્રે લાગલું જ પૂછ્યું. એનો આ પ્રશ્ન જોતાં લાગતું હતું કે એ હવે વિવેચકના સામા પક્ષમાં ઝંપલાવવાનું વિચારી રહ્યો છે.

વિવેચકે જાણે માથું ખંજવાળતા હોય તેમ આગળ ચલાવ્યું: 'પરંતુ વાત એમ છે કે એમનાં ને આપણાં લટિયાં સદાય ગૂંથાયલાં રહ્યાં. એટલે કે આવો કોઈ પ્રેસ શો હોય કે સભા-પ્રવચન હોય ત્યાં એ પણ ખરા ને આપણે પણ ખરા. હવે તમે જ કહો, હરેક વખતે ક્યાં એ આપણને મોટરમાં બેસાડતા ફરે? ને કેટલાને બેસાડ્યા કરે?'

'હરેક વખતની ક્યાં વાત છે ભલા માણસ!' વાર્તાકાર સહેજ ચિડાઈ ઊઠ્યો, ઉમેર્યું: 'પણ આવો કોઈ ઓડ (કઢંગો) સમય હોય ત્યારે તો એમણે જોવું જોઈએ ને? આજે એમનું નાટક પણ ન હતું કે કામમાં ગૂંથાયલા હોય!'

વિવેચક પણ જરા તીખો થયો: 'શું કામ જુએ, કહેશો મને? ને એમ જો આપણને એ જોતા ફરે તો તો પછી આ ઊભા છે એ બધાને ને રિક્ષામાં બેસીને ગયા એમને પણ એમણે જોવા જોઈએ.' અને એ તો વાર્તાકાર મિત્રના મોં ઉપર ચીડ જોઈને કે ગમે તેમ હસીને લાગલું જ ઉમેર્યું: 'કારણ, પ્રેસ રિપોર્ટરો ને વિવેચકો, લેખકો, બધા જ એમની જમાતના, ને બધાને એ ઓળખતા હોય.'

પેલા બે જણને વિવેચકની વાત કંઈક અંશે વાજબી લાગી હશે ને માટે જ એ મૂંગા હતા. બલ્કે વાર્તાકારના પ્રતિકારની પ્રતીક્ષા કરતા એની સામે જોઈ રહ્યા હતા.

પણ વાર્તાકાર તો પોતે જાણે કોઈ સત્યને પેંગડે પગ મૂકેલો હોય એ રીતે મક્કમ હતો. બોલ્યો તે પણ છંછેડાઈને, 'કેવું તમે અક્કલ વગરનું ફૂટ ફૂટ કરો છો!'

આ શબ્દોથી હાસ્યકારના મોં ઉપરથી હાસ્ય જાણે ઊડી ગયું, પૂછ્યું: 'કેમ અક્કલ વગરનું?'

'હાસ્તો વળી. જમાત સાથેનો ને આપણી સાથેનો એકસરખો સંબંધ છે? તેમાં પણ તમારી (વિવેચકની) સાથે તો એવો એ ઘનિષ્ઠ સંબંધ રાખે છે કે–'

પણ ત્યાં તો નાટકકાર મિત્ર આ સંબંધ અને ઘનિષ્ઠ સંબંધનું રહસ્ય જાણે પામી ગયો હોય તેમ વચ્ચે જ બોલી ઊઠ્યો: 'હા, પણ મોટરની બાબતમાં તો મને લાગે છે કે આપણો સં[illegible]ધ જમાતની રીતનો–જનરલ જ લાગે છે!' બીજા [illegible] સામે જોઈ પૂરું કર્યું: 'કારણ મોટરની બા[illegible]માં વાતો કરવાનું નહિ પણ ઘસાવાનું આવ્યું ને!'

હાસ્યકાર પણ હસી ઊ[illegible]યો: 'ખરી વાત છે. જીભ કંઈ ઓછી ઘસાતી હો[illegible] છે!'

પેલા ભાઈએ વચ્ચે બોલતાં લહેરથી કહ્યું: 'ઓળખવાનું તો—નામથી તો ઓળખીએ ને? ને ચહેરા—પહેરવેશ ઉપરથી સાહિત્યના જીવ છો એ પણ સહેજે સમજાઈ જતું હતું.'

'હા, પણ આટલી અમસ્તી ઓળખાણે તમે અમને મૂકવા માટે'—

વળી એ ભાઈ વિવેચકની વચ્ચે બોલ્યા: 'એમ જ ઓળખાણ થાય ને સાહેબ!' ઉમેર્યું, 'ને આ તો એક નાગરિક તરીકેની મારી ફરજ છે કે આવે વખતે લિફ્ટ આપવી. ચાલો, બેસી જાઓ.' ને ડ્રાઇવરને હુકમ કર્યો: 'આ સાહેબ લોકોનાં ઘર પણ બરાબરનાં જોઈ આવજે, મચ્છુ!'

'અરે, પણ બેત્રણ રિક્ષાઓ આમ ગઈ છે તે હમણાં આવી લાગશે! શું કામ તમે અમારી ખાતર નાહકનું પેટ્રોલ—'

વિવેચકના વચ્ચે બોલતાં મોટરમાલિકે વળી કહ્યું:

'તમને જો આમ સંકોચ જ થતો હોય તો ડ્રાઈવરને પેટ્રોલખર્ચના ભલે પૈસા આપજો, બસ? બેસી જાઓ.' આમ કહેતાં એણે આગળનું પણ બારણું ઉઘાડ્યું.

વિવેચકને બેસવું જ પડ્યું. જ્યારે પેલા ત્રણ તો એ પહેલાં જ પાછલી સીટમાં ગોઠવાઈ ગયા હતા.

પરંતુ મોટર ઊપડ્યા પછી એમના મનમાં, 'પેટ્રોલના પૈસા આપજો' એ શબ્દોએ સારી એવી ગડમથલ જગાવી મૂકી—લગભગ એકસરખી: 'અમદાવાદીનું ભલું પૂછવું. આ રીતે—ભલાઈની ભલાઈ ને ઉપરથી પાછું પેટ્રોલખર્ચ ફરી પણ કાઢતા હોય!...'

એટલે જ તો અંદરોઅંદરની ગુસપુસ પછી મોટરમાંથી બહાર નીકળતાં પેલા નાટકકારે નાટક કરતો હોય એ રીતે ખીસામાં હાથ નાખતાં ડ્રાઇવરને પૂછ્યું ને: 'કેટલા આપું ભાઈ, પેટ્રોલના પૈસા?'

ડ્રાઇવર હસવા લાગ્યો: 'હોય કંઈ, સાહેબ!'

વિવેચકને થયું કે શેઠે કહ્યું હતું એ ડ્રાઇવરે નહિ સાંભળ્યું હોય, એટલે એમણે કહ્યું: 'પણ તારા શેઠે કહ્યું છે, ભાઈ!'

ડ્રાઇવરે ન તો સવાલ પૂછ્યો કે શું કહ્યું છે કે ન કંઈ ઢીલો પડ્યો. બલકે ઓર એ હસવા લાગ્યો: 'હોય કંઈ સાહેબ! આપનાં ઘર જોવાનુંય એટલા માટે કહેતા હતા કે, આપ ક્યાંય અધવચ ન ઊતરી પડો.'

'જવા દો ત્યારે.' આમ કહેતાં વાર્તાકારે પણ ડ્રાઇવરને ચેતવી જોયો, 'શેઠ તને વઢે તો તું જાણે.'

ડ્રાઇવરેય જબરો હતો. કહ્યું: 'આપને બધાને ઘેર ઘેર ઉતારવાનો મેં આગ્રહ ન રાખ્યો એ બદલ ભલે વઢે, બાકી પૈસાની વાતમાં તો—દસ વર્ષથી હું એમની નોકરીમાં છું સાહેબ પણ—આ તો ઠીક છે, પણ સાબરમતી સુધીના ધક્કા ઘણી વાર મેં ખાધેલા છે.' ને જતાં જતાં ઉમેરતો ગયો, 'હું એમને ઓળખું ને કે, જીવના એ કેવા છે!'

ને ચાલી જતી મોટર તરફ તાકી રહેલા પેલા ત્રણેય જણથી પીઠ ફેરવતાં જાણેઅજાણેય વિવેચક સામે જોવાઈ ગયું.

તો વિવેચકથી પણ નિશ્વાસ નાખતાં સ્વગતની જેમ બોલાઈ ગયું, 'સાચી વાત છે, મોટરો પણ સાંકડીમોકળી હોઈ શકે છે!'

★

આધેડ વયનાં એક 'ખબરદાર' મહિલા ટ્રેનમાં પ્રવાસ કરી રહ્યાં હતાં. તેમની સામે બાર વર્ષની ઉંમર વટાવી ગયેલી તેમની એક પુત્રી હતી. ત્યાં ટિકિટ ચેકર આવ્યો.

મહિલા પાસે કુલ દોઢ ટિકિટ જોઈને ચેકરે કહ્યું, 'બહેન, છોકરીની અર્ધી ટિકિટ નહિ ચાલે. છોકરીની ઉંમર બાર વર્ષ ઉપર છે!'

મહિલા: 'અરે ભાઈ, છોકરીને હજુ બાર વરસ પૂરાં નથી થયાં; હું તેની માતા છું. તેની ઉંમરની મને ખબર કે તમને?'

આલપાકાનો કોટ!

શ્રી જયંતિ દલાલ

આ લોક શું તૂત લઈને બેઠા છે? બાળી દો! કોક તો વળી કે'છે પાપને બાળી દો! આવું રૂડુંરૂપાળું બારિસ્ટરો અને રાવબહાદુરો પહેર એવુ કપડું! હાથ ફેરવ્યા કરવાનુ મન થાય એવી કુમાશ અને સાથે સળ ન પડે એટલું અક્કડ રહે. અને આ લોક લઈ બેઠા છે કે બાળી દો!

કેટલા વા'લથી સિવડાવ્યુ હતું? પહેરવાની હોંશ પણ કેવી હતી? માથે બેંગલોર ટોપી અને ડિલે કાળા આલપાકાનો કોટ. 'પીસ સેલીબ્રેશન' માટે કલેક્ટર સાહેબે મીટિંગ બોલાવી હતી ત્યારે પહેર્યો હતો. ખાનબહાદુર ફેરેદૂનજી શેઠ અને બીજા ગુલાબચંદ શેઠ–બે જણાએ કાળા આલમાકાના કોટ પહેરેલા. રમૂજી સ્વભાવ માટે જાણીતા મેમુદજી રંગવાલાએ ટકોર પણ કરી: 'ફસી સેઠ, હવે તો આ વાનિયા પણ આલપાકો પે'રવા લાગ્યા!'

બીજે પે'ર્યો'તો વંડામાં શાતિસ્નાત્ર હતું ત્યારે. ત્યારે તો માથે પાઘડી પણ પહેરેલી. શેઠને આદત તે ખેસ હંમેશાં બગલમાં મારે. આપણે તો બરાબર ગળે ગડ પાડીને સળંગ સોનેરી કોર દેખાય એમ કહી પાડીને નાંખીએ. શેઠે જ કહેલું ને: 'ગુલાબચંદ, તારો તો ઠાઠ ભારે!'

શેઠને આમ કે'વાનો પૂરો અધિકાર હતો. આ બધી લાલાઈ હતી તે મલબારના જંગલમાં ધોળો હાથી જડ્યો'તો એની. આ હાથી તે ટિંબરના સટ્ટામાં બખ્ખા થયા એની. નવાં કપડાં સિવડાવો. ઘરીણુંગાંઠું લ્યો. છાપરે પતરાં કઢાવીને માળ લ્યો, બધું કે'તાં બધું, તે પ્રતાપ ટિંબરનો.

ગુલાબચંદને બીજો વિચાર આવ્યો: સારું થયુ ને ભલી મત સૂઝી તે ટિંબર ને ફોરેસ્ટ બન્નેમાંથી નીકળી ગયા. નહીંતર તો કાગળિયાંનું ગરમ પાણી ઉકાળીને ના'વું પડત. આપણે તો આનાપાઈ હેમખેમ નીકળી ગયા. બેંગલોર ટોપી અને આલપાકાનો કોટ અને સાંજે દૂધ ને પુગી અકબંધ રહ્યાં.

હવે એ જ આલપાકાનો કોટ આમની નજરમાં આવ્યો છે! કેવા પેટબળ્યા છે આ લોક! હજુ ગઈ કાલ લગી વકીલોની કલબમાં જે સુધરેલો જુગાર રમતા હતા, રાતે તો જેમને મળી ન શકાય એટલા ચિકાર હોય, સૂટ-ટાઈ-બૂટ વિના ફરતા ન હતા, કેંચી સિવાય સિગારેટ પીતા ન હતા એ આજે ઉપદેશ આપવા નીકળ્યા છે: પાપ બાળી દો! કહેવતમા આવે છે એ બિલાડીએ તો ગણીને સો જ ચૂવા માર્યા હશે. આમણે શિકાર કરેલાની સંખ્યા ગણી ગણાય નહીં એટલી. બધા હોબાળાનો સાર આટલો: આ પરદેશી કાપડ છે. બ્રિટિશ કાપડ છે. વિલાયતી કાપડ છે. આ અંગ્રેજો આપણા પર ભારે જુલમ કરે છે. કોઈને છોડતા નથી. આ મુસલમાનોની પવિત્ર ખિલાફત પર એમણે હાથ નાખ્યો. નિર્દોષોને ધાણી ફૂટે એમ ગોળીએ માર્યા. કર્મવીર મહાત્મા ગાંધી જેવાને પકડે છે. આ જુલ્મી રાજનો અંત આવવો જોઈએ. માટે મહાત્મા મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધીએ સીધો રસ્તો બતાવ્યો છે. બહિષ્કાર, પરદેશી કાપડની હોળી.

પણ આમને કોણ કહે? ભલા'દમી, તમને કપડાં ન ગમતાં હોય તો બાળો. એમાં કોઈ નથ્થુભાઈને વાંધો ન હોય. પણ આ તો કપડાં ઉઘરાવવા નીકળો છો, પછી તરાણું કરો છો, 'હાય હાય' બોલાવો છો, પેલા કાંધિયો કહી બાળવા ગયા તે સાલ્લો પે ..

ભાગ્યો તો બચ્યો! દીવો દેવતા બંધ કરવાની ધમકી આપો છો તેનો વાંધો છે. એ ને બગભગત! પાછા કે' છે: 'શેનો મોહ રહી ગયો છે?'

ગુલાબચંદને આ સંવાદ બરાબર યાદ રહી ગયો હતો. પોતે બનતા લગી કોઈની સાથે બગાડે નહીં. હા, કોક વધુ ઊંચોનીચો થતો હોય તો લાગ જોઈને સોગટી મારે. પણ પગે કમાડ ઠેલવાનું.

પોતે પાટ પર બેઠા હતા. ત્યાં તો આ બધી લફાપલટન આવી પહોંચી. પહેલાં તો લાગ્યું કે આ ફંડફાળાનો નવો વેપલો ચાલ્યો છે એમાં આવ્યા હશે. પણ વકીલે વાત કહી ત્યારે સમજ પડી ગઈ.

'આપણો ધર્મ જ ત્યાગ અને બલિદાનનો. આજે કોઈ ઘરબાર છોડવાનું નથી કે'તું. માગીમાગીને શું માગ્યું? વિલાયતી કપડાં! દાસબાબુએ તો ઘરમાં એક તસુ વિલાયતી કાપડ રહેવા નથી દીધું. તો ગુલાબચંદ શેઠ, તમે પાછા પડશો?'

અને આખું ગામ જેમને અઢીહુથ્થા કે'તા એ માસ્તરે ઉમેર્યું:

'એમના જુલ્મ તો જુઓ! જલિયાંવાલામાં કેવો અત્યાચાર ગુજાર્યો છે! સાતસો મૂઆ કે હજાર એ જ ખબર નથી પડતી. અરે મકાનની ભીંતોમાં ગોળીઓ ખૂંતી ગઈ છે! કોઈ માણસની આબરૂ નહીં. બારિસ્ટરો અને દાક્તરોને પેટે ચલાવ્યા!'

પછી ગુણ પંડ્યા પણ અત્યારે શેરબજારના ખેલાડી બનેલા એમણે ટહુકો પૂર્યો:

'એ તો ડાયર પાસે ગોળી ખૂટી.'

વાત, આ બધાની, જરાકે ખોટી ન હતી. આ અંગ્રેજ બિલકુલ જાત પર ગયો હતો. પાર્લમેન્ટમાંય કેવું ઢાંકણ! [illegible] કહ્યું કે પંજાબના લોકોને લશ્કરી કાયદો એટલો ગમ્યો કે લોકે જાતે જાતે નાકે લીટી ખેંચી અને હોંશે હોંશે [illegible]–અમૃતસરની સડકે પેટે ચાલ્યા! એનો કોઈને રંજ નહીં!

પણ આનો શો ઇલાજ?

'મનમાં ગુસ્સો તો ખૂબ આવે. અને કેમ ન આવે? ત્રીસ કરોડ માણસ તે કાંઈ ભાજીમૂળો છે તે આમ ફૂંકી મારવાનું કરે!'

'પણ આપણો રસ્તો જુદો છે. સંસ્કારે જુદા છે.'

ગુલાબચંદ વાત સાંભળી રહ્યા. મનમાં થયું: આ અત્યારે ચઢયું ચઢયું બોલે છે તે તાપ તપશે ત્યારે કેટલા ટકશે? અને માનો કે ટક્યા. તોય આ તો ખાઈ–પી પરવારેલા છે. અડંગધડંગ. આગળ ઉલાળ નહીં અને પાછળ ધરાળ નહીં. આપણે એમાં ઊંડા ઊતરીએ એ આપણને ન પાલવે. આપણે રહ્યા વેપારી માણસ. અને બૈરીછોકરાં. બધાંનો વિચાર કરવો પડે.

'બોલો ગુલાબચંદ, વાત ખોટી છે?' વકીલે સવાલ પૂછ્યો. ગુલાબચંદે જરા ખિજાયા જેવું કર્યું.

'તે વકીલ સાહેબ, મારી ઊલટતપાસ લ્યો છો?'

બોલી તો ગયા પણ ત્યાં એમને પોતાનો જીવનસિદ્ધાંત યાદ આવ્યો: આમને કે કોઈનેય આપણે શું કામ નારાજ કરવા?

એટલે બોલ્યા એમ પણ તરત જ એમણે હસી દીધું. અને એ કારણે હોય કે પછી આ બધી કાંઈ કાચી માયા ન હતી એ કારણે હોય પણ એમણેય હસી દીધું.

'ગુલાબચંદ શેઠ, પેલી સભામાં ગયા હતા તમે? પેલી અસહકારની વિરુદ્ધની?'

મરો બેટા આ આપણને કૂવામાં [illegible] મૂકાવવા માંગે છે.

'ના રે સાહેબ, જતા હોઈશું આપણે! એ તો રાવબહાદુરોનું કામ!'

'એવું કાંઈ નહીં. અમે બધા ત્યાં હતા–[illegible]ભાઈ સાહેબ જવાબ આપવાના હતા એટલે.'

'જાણું છું ભાઈ. તમારા બધા [illegible] જાણું છું.'

'જુઓ સાહેબ, અમે તો વેપારી લોક, તમે તો જાણો જ છો ને! અમારું ગજું કેટલું? કૂકડીનું મોં કેટલે? તો કે' ઢેપલે.' ગુલાબચંદે વાતને બીજે વળ આપવાની શરૂઆત કરી. પાંચપચીસ લઈને કેડો છોડે, ઢીકા દેવ અને પેંડાંચી જાતરા.

'અમે એટલા માટે નથી આવ્યા. અમે તો માનીએ છીએ ખુદ અંગ્રેજ પણ હવે આ રાજ્યને બચાવી નહીં શકે. એક વરસમાં વાજતુંગાજતું સ્વરાજ્ય આવ્યું જાણો.'

'તમારા મોંમાં સાકર, સાહેબ!' ગુલાબચંદને આવું બોલવાનું ફાવતું હતું.

'પણ મૂળ વાત આટલી છે., પરદેશી કાપડનો બહિષ્કાર કરવાનો છે. અને એ માટે પરદેશી કાપડની હોળી કરવાની છે. તેમાં તમે પણ...'

'સાહેબ, તમને ખબર નથી?' ગુલાબચંદે આશ્ચર્ય વ્યક્ત કરતાં કહ્યું, 'હું તો સ્વદેશી જ પહેરું છું.'

'ગુલાબચંદ શેઠ, તમે તો અમારા બધા કરતાં આગળ વધ્યા. વલ્લભભાઈ સાહેબે તો હજુ હમણાં ઉમરેઠમાં ટોપી બાળી!'

અત્યાર લગી મૌન જાળવી બેઠેલા, શિષ્ટમંડળના અગ્રણીએ સીધો સવાલ પૂછ્યો: 'તે હેં ગુલાબચંદ, આપણી મિલોએ આલપાકો વણવા માંડયો!'

'મારા વા'લા શું ખબર રાખે છે! અને આપણા પોતાના જ ઘરમાં જે ટાઢા ચાંપે છે!'

ગુલાબચંદ સમસમી રહ્યા. પણ મોં પર કળાવા દે તો સાબરમતીનું પાણી લાજે!

શિષ્ટમંડળના સભ્યો આતુર નજરે ગુલાબચંદને જોતા હતા. પણ આ પાણીએ દાળ ગળે એવું ન લાગ્યું.

'ગુલાબચંદ, જેવું સત્તા ને શાણપણનું કો' છો. એવું લોકવિરુદ્ધ ન કરવાનું પણ જાણો છો ને?'

'અને કોઈ લાખ માગતું નથી. માગીને એક આલપાકાનો કોટ! હીરચીર હોય તોય ચીંથરું, સમજ્યા?'

'હાઆઆશ! ઊઠ્યા તો ખરા. બલા ટળી. પણ આ 'સમજ્યા'માં શું કહી ગયા હશે? દમ મારતા હશે? ના ના, આમના માથામાં ગજ ભર્યા હશે! સમજ્યા! શું સમજ્યા?'

ગુલાબચંદ શેઠને ખબર પણ પડે એ પહેલાં શકરીબહેન અંદરથી આવ્યાં.

'શું કે'તા'તા આ લોક?',

'કે' શું? આલપાકાનો કોટ આપો—બાળવા! આ અંગ્રેજ એમ જવાનો હશે? શું લઈ મચ્યા છે? લઈ ચાલો ભાઈ, લઈ ચાલો!'

'તે તમારો જીવ કેમ ભરાઈ રહ્યો છે?'

ગુલાબચંદ શકરીબહેનના આવા સવાલ માટે તૈયાર ન હતા.

'કેમ જીવ ભરાઈ રહ્યો છે એટલે? મૂળાના પતીકા જેવા ખર્ચ્યાં છે, હો!'

'ખર્ચ્યાં ત્યારે ખર્ચ્યાં. હવે એ ન પહેરાય.'

'તો બાળી નંખાય કે'? કેટલા જીવની હિંસા થાય? બોલ્યા: ન પહેરાય!'

'એવું ખોટું ઓઠું ન ધરો.'

ગુલાબચંદ શેઠને નવાઈ લાગતી હતી. આ માંકડને આંખો આવ્યા જેવો ખેલ હતો. પણ એને તો પહોંચી વળીશું. અને ગુલાબચંદે બીજો દાવ અજમાવ્યો:

'બધું કરીએ, ધરમ ન છોડીએ. વીર ભગવાન શું કહી ગયા છે?'

'દેશકાળનો વિચાર કરવાનું કહી ગયા છે.'

આ શકરી! ક્યાંથી એને આ વાણીશૂર છૂટ્યું છે? અને આ મારા બેટા પણ ઠેઠોઠેઠ પહોંચ્યા લાગે છે! હં.

'એ તો વિતંડા કહેવાય. અને વિતંડા એટલે મિથ્યાત્વ. કાલે આપણે મહારાજ સાહેબને પૂછીશું.'

પતિને નખશિખ જાણનાર શકરીબહેન મનમાં તો આ કોઈ ચાલ છે એટલું સમજ્યાં. પણ આટલા માટે ઘરમાં વિખવાદ દાખલ કરવાની ઇચ્છા ન હતી, એટલે એમણે વાત આગળ ન ચલાવી. પોળમાંથી એ સમયે ‘પ્યાલાબરણી’વાળી વાઘરણની મીઠી હલક સંભળાઈ.

બીજે દિવસે સવારે એક કૌતુક જેવો બનાવ બન્યો. પોળના જુવાન છોકરા ઘેરેઘેરથી હોળીને માટે કપડાં ઉઘરાવવા નીકળ્યા હતા. આમ ગુલાબચંદ ને છોકરા વચ્ચે એક જાતનો ગજગ્રાહ ચાલતો હતો. પજુસણમાં મહાવીરજયંતીને દિવસે ચોખા ઉછાળવામાં આંખરોષ પડેલો. ત્યારથી ગુલાબચંદ જુવાનોને ન છેડે અને જુવાનો ગુલાબચંદનું નામ ન દે. ભગવાનની વરસગાંઠને દા'ડે પોળ જમે એમાંય આથી થોડો અંતરાય આવેલો. એક વાર મરણું થતાં ડોઘલું નાખ્યું, ત્યારે થોડી બોલચાલ થયેલી. પણ પછી સામાન્ય રીતે એકમેકને ટાળે.

આજે પણ બે મત હતા. એક જૂથ કહે: ગુલાબચંદને ત્યાં જવું. બીજી ટોળી કે': નામ બાળો ને! પણ રસ્તો ત્રીજો જ નીકળ્યો.

‘શકરીકાકી!’

ગુલાબચંદ પાટ પર જ બેઠા હતા. એમણે હાકોટા સાંભળ્યા હતા. મનમાં ને મનમાં આમને શું જવાબ દેવો એ ગોઠવતા હતા ત્યાં આ ટાઢા પાણીએ ખસ ગઈ.

પણ આ શકરી!

‘એ બેઠા પાટે. એમને કો'!’

કોઈ ગુલાબચંદને કે'વા ગયું નહીં. અને બધાની મૂઠી બંધ રહી. અણી ચૂક્યા!

સાથે ગુલાબચંદ વિચારતા હતા: પોદળો પડ્યો છે તે કાંઈ લીધા વિના ઊપડવાનો નથી. બાળવા આપવો? આવો સારો ડગલો બાળવા આપવો? અને કોને ખબર બળ્યો કે ન બળ્યો એની? હજુ તો પૂરા દસ શિયાળા કામ આપે એમ છે. તમાકુના પડમાં કપડે વીંટીને મૂક્યો છે.

પણ એમ ને એમ ટાળવાનું નહીં બને. આ તો ઘર ફૂટ્યા જેવું છે. આ શકરી બોલતી થઈ છે ને!

ત્યાં બીજું ઝોલું આવ્યું. એની એ જ દલીલો. એની એ જ વાતો. આજે તો પેલો સરકારી કૉલેજ છોડીને ઝાડ હેઠે ભણવા ગયો તે રસિક આવ્યો'તો. એ તો વળી પોતાને જ મોહનદાસ કરમચંદ ગાંધી માને છે. ‘આપણાથી પરદેશી કાપડ પહેરી જ કેમ શકાય?’

અને ત્યાંથી આગળ વધીને કહે:

‘કાકા, તમે સાહેબને પરદેશી કાપડ પહેરતા નથી એમ કહેલું?’ મારા વા'લાઓએ શું ધજાગરો ચઢાવ્યો છે આપણો! આ છોકરો છે તીખો. મૃષાવાદ અને એવી વાતો કરતો થયો છે! ‘કાલે વાત’ એમ કરીને અત્યારે તો ઝોલાને કાઢ્યું.

પણ એમને તો ગમે તેમ પહોંચીશું. આ ઘરમાં ભક્તાણું પેઠું એનું શું કરીશું?

જડી ગયો, રસ્તો જડી ગયો. અને શકરીબહેન ઘેર ન'તાં ત્યારે એનો અમલ પણ થઈ ગયો.

અપાશરે ગયેલાં શકરીબહેન ઘેર પાછાં આવ્યાં ત્યારે ઘરમાં પાટ ઉપર જ એમણે કાચનાં પ્યાલારકાબી અને કાચની બરણી, ચિતરામણવાળી કાચની પ્લેટ એમ બધો કાચનો માલ પડેલો જોયો. સાથે એક જરી ગયેલો રેશમી ડગલો પડ્યો હતો. શકરીકાકીને એ ડગલો ખાસ યાદ હતો. રમતે માં કરેલા ત્યારે એ ડગલો ગુલાબચંદે પહેરેલો હતો. પછી કેમ યાદ ન રહે?

ગુલાબચંદે ઘરમાં પગ મૂકતાં જ કહી દીધું:

‘આ પ્યાલારકાબી સંભાળીને મૂકજો. અને આ ડગલો પેલાઓને બાળવા આપી દેજો.’

★

મૌનવ્રત

શ્રી મુકુન્દરાય વિ. પારાશર્ય

મૌન એટલે ન બોલવુ તે, નિઃશબ્દ રહેવુ તે. મૌનની આ સામાન્ય વ્યાખ્યા છે.

જન્મથી ખોડવાળો માણસ મૂંગો હોય તેથી અથવા ઈજા થવાથી કે દરદના પરિણામે મૂંગો થઈ ગયો હોય તેથી તે ન બોલી શકે એવુ બને છે. એવા માણસને આપણે મૂંગો અથવા મૂક કહીએ છીએ, પરંતુ એવો માણસ માન પાળે છે—જાણીબૂજીને મૂંગો રહે છે એમ નથી કહેતા. મૂંગા માણસ માટે મૌન પાળવાનુ હોતુ નથી. મૌન પાળવા માટે એને પ્રયત્ન કરવો પડતો નથી. એને માટે મૌન સ્વાભાવિક છે. મૌન પાળવાની જેને ક્રિયા, યત્ન કરવો પડે છે, એટલે કે જે મૂંગો હોતો નથી પણ મૂંગો રહે છે, તે માણસ મૌન પાળે છે એમ કહેવાય. બીજી રીતે કહીએ તો જે માણસને વાણી સ્વાભાવિક છે તેવો માણસ પોતાની ઇચ્છાથી પોતાની વાણી પર કાબૂ મૂકી ઉચ્ચાર કરતો નથી તે મૌન પાળે છે.

માણસ બોલી શકે તેવી શક્તિવાળો હોય, બીજાં માણસો તે શું કહે છે તે જાણવા માગતાં હોય, બોલવાનો પ્રસંગ ઉપસ્થિત થયો, હોય છતાં તે કશું જ બોલતો નથી એવુ પણ આપણે જોઈએ છીએ. આમ શક્તિ અને પ્રસંગ છતાં મનુષ્ય ન બોલે તેમા જુદા જુદા હેતુ હોઈ શકે છે ને હેતુ પરત્વે જુદી જુદી પ્રકૃતિના માણસ હોય છે.

ઘણા સહનશીલ સજજનો પોતાનાં દુઃખ, વિપત્તિ કે આઘાત–અપમાનની વાંતો હૃદયમાં જ દાબી દે છે, બોલતા નથી તેમ તેની વ્યથાને બહાર દેખાવા દેતા નથી. દાખલા તરીકે રામચંદ્રજી. સીતાજીનો સગર્ભાવસ્થામાં ત્યાગ કરી પોતાનુ દુઃખ મનમાં દબાવી તે રાજ્ય કરે છે ને અશ્વમેધ યજ્ઞનો સમારંભ કરતી વખતે વ્યક્ત નિશ્વાસ પણ મૂકતા નથી.

કૌરવોની સભામાં પાચાલીના ચીર ખેંચાય ત્યારે ને તે પછી દ્રૌપદી જયારે સભાસદે પાસે ન્યાયની વાત પૂછે છે, ત્યારે દ્રોણાચાર્ય કે ભીષ્મ પિતામહ ન્યાયને જાણવા છતાં એ શબ્દ પણ બોલતા નથી. રાજ્ય સાથેને સ્વાર્થસંબંધ જાળવવાના હેતુથી તે મૌ- પાળે છે.

મહાન સેનાપતિઓ, રાજ્યપ્રપંચ ખેલનારાઓ, ઉદ્યોગપતિઓ અને વેપારીઓ પણ પોતાની બધી યોજનાઓને પ્રકટ કરી દેતા નથી

કોઈ એવા પણ હોય છે જે પોતાન દુશ્મનો નિર્દોષ છે તેમ ચોક્કસ જાણવા છતા પોતના દુશ્મનો પાયમાલ થાય તેમા પોતાન ભલું થશે માની મૂંગા રહે છે ને દુશ્મનોન નિર્દોષપણું બહાર જાહેર થવા દેતા નથી.

કોઈ એવા પણ હોય છે કે પરિણામ લાભકારક હોય કે અનિષ્ટકારક, પોતે નક્કી કર્યું હોય કે ન જ બોલવુ તો ગમે તે થાય તોર ન જ બોલે. ઇદ્રદ્યુમ્ન નામે રાજાએ મૌનવ્રત ધારણ કરેલું ને હરિની ઉપાસનામાં ધ્યાન ધરી બેઠા હતા એ વખતે દુર્વાસા ઋષિ ત્યાં આવી ચડ્યા. તેમણે ધ્યાન તજી મૌન છોડ્યુ નહીં તેથી દુર્વાસા કોપ કરી શાપ આપી જતા રહ્યા છતા એ શાપને હરિ-ઇચ્છા ગણી રાજાએ માથે ચડાવી લીધી પણ મૌન ન તજ્યું.

આમ મૌન પાળવાનું કાર્ય એક છે પણ હેતુ ભિન્ન હોઈ શકે છે અને હેતુ એ કર્મના સારાસારનો નિર્ણય કરવામાં ઉપયોગી છે. મૌન પાળવા પાછળ હેતુ શું રહ્યો છે તે બાબત મુખ્ય છે. જે મૌન કેવળ પોતાના અંગત સ્વાર્થના કારણે પળાય છે, જે મૌન પાળવાથી બીજાનું અનિષ્ટ થાય છે, તે મૌન પાળનાર સમાજનું એકંદર અનિષ્ટ કરે છે.

રંગલાની ફરિયાદ છે!!

ચિત્રકાર–લેખક : શ્રી જયંતી પટેલ

મારી અરજી નાપાસ થઈ છે સરકારી દફતરમાં કામ કરનારાઓમાં જરૂરી સર્વ ગુણો (અવગુણો) મારામાં છે તે વાત સમજ્યા છતાં મારી અરજી નાપાસ કરનારે જરૂર ભાષાપક્ષપાત, જ્ઞાતિપક્ષપાત, પાર્ટીપક્ષપાત કર્યો છે!! મને ન્યાય મળવો જ જોઈએ; કારણ કે–

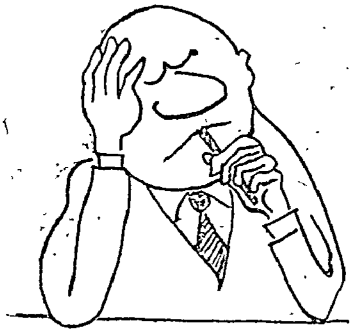

જ્યારે જુઓ ત્યારે કામના બોજામાં ડૂબેલો હોઉં એવો દેખાવ હું ઊભો કરી શકું છું.

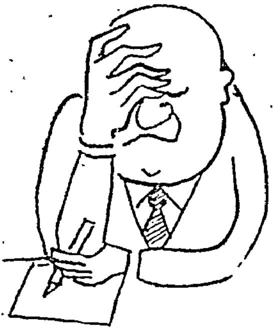

હું ઘસઘસાટ ઊંઘી ગયો હોઉં તેમ છતાંય જાગતો જ જાણે કે કામમાં બેઠો હોઉં તેમ જ તમને લાગે.

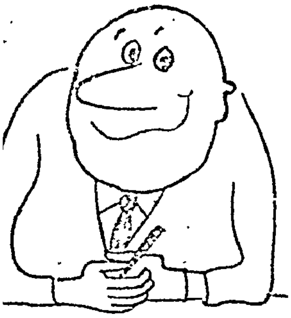

ઑફિસના ટેબલ ઉપર શબ્દ-રચનાવ્યૂહના કોઠા ભરતો હોઉં પણ કોઈને ખબર પડે નહીં.

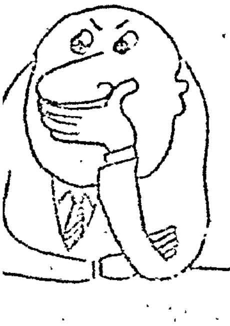

મારા ઉપરીનું અણઘડપણું મને દેખાઈ જાય ત્યારે હું મૂછમાં હસી શકું છું.

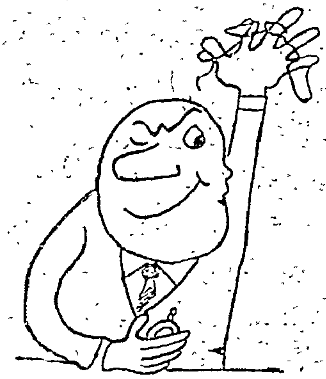

મારો અંગત લાભ મેળ લેવાની તક જવા દેતો નથી.

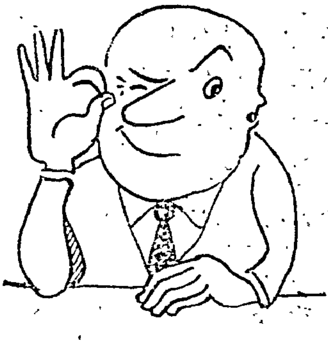

સાદાસીધા પ્રશ્નને હું પાંચ મિનિટમાં એવી આસાનીથી ગૂંચવી શકું છું કે પ્રજાજન અને મારા ઉપરી બંને મૂંઝાઈ જાય છે.

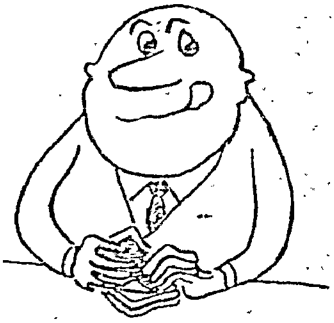

દર મહિને શું પગાર મળે છે અને શું મળવું જોઈએ તેનો હિસાબ કરતાં મને આવડે છે.

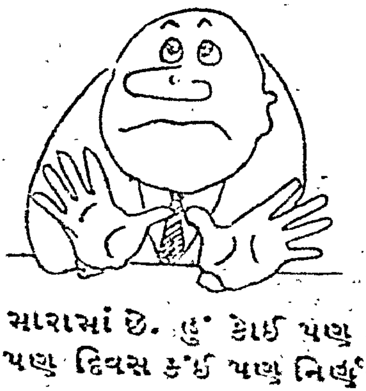

આમ, હું સર્વગુણસંપન્ન છું એટલું જ નહીં પણ સરકારના ઊંચામાં ઊંચા અધિકારીઓમાં જે ખૂબીઓ હોવી જોઈએ તે પણ મારામાં છે. હું કોઈ પણ વિષય ઉપર કોઈ પણ દિવસ કંઈ પણ નિર્ણય લેતો જ નથી!

'એ ભાઈ'

શ્રી સારંગ બારોટ

મુસાફરી કરનારની કરુણ મશ્કરી કરતો બીજો વર્ગ એ ગાડીમા હતો નહિ અને પહેલા વર્ગનું વધુપડતું ભાડું ખર્ચવાનું કોઈ ખાસ કારણ ન હતું એટલે હું ત્રીજા વર્ગમા મુસાફરી કરી રહ્યો હતો. થોડીક મશ્કરી વેઠીનેય બીજા વર્ગમા હું ક્યારેક મુસાફરી કરી લઉં છું, કારણ કે ડબા ત્રીજા વર્ગ કરતા ખરાબ હોવા છતા ક્યારેક ત્યા બેસવા જેટલી જગ્યા મળી રહે છે. ત્રીજા વર્ગમાં બેસવા પૂરતી જગ્યા મળે તો બીજા વર્ગમા મુસાફરી કરવાની મૂર્ખતા કોઈ ન કરે. મેં પણ ન કરી, કારણ કે મને બેસવા પૂરતી જગ્યા મળી ગઈ હતી. તે દિવસ પૂરતુ તો રેલવેએ પાડેલા મૂર્ખાઈભર્યા વર્ગભેદ પર વિચારો કરવાનું મારે કોઈ કારણ ન હતું એટલે સર્વોદયના સિદ્ધાંતો સમજાવતુ એક પુસ્તક વાચતો હું આરામથી મારી સફર ટૂંકી કરી રહ્યો હતો.

થોડીક વારે આણંદ સ્ટેશન આવ્યું અને ગાડી અટકી. મારી આસપાસના પાચ–છ ઉતારુ ત્યા ઊતરી જવા માટે ઊઠ્યા અને મેં તેમ જ મારા જેવા આગળ જનારા ઉતારુઓએ થોડીક રાહત અનુભવી. સામેની બેઠક પરનો એક જાડો માણસ જે દોઢ ઇસમની જગ્યા રોકી રહ્યો હતો તેણે અઢી જણ બેસી શકે તેટલી જગ્યા દબાવી. એની બાજુમા બેઠેલી એક બાઈએ બારીમાંથી સૃષ્ટિસૌંદર્ય જોવા ઊભેલા એના છોકરાને છણકો કરી પાટલી પર બેસાડી દીધો. એક ભાઈ પોતાની જગ્યા પર થેલી મૂકીને બારી પાસે જઈને ગોટાવાળાને હાક મારવા લાગ્યા. મેં પણ પુસ્તક બંધ કરી ચા મંગાવી.

પીઠના પાટિયા પર લખેલા ક્રમાંક પ્રમાણે માણસ દીઠ એક બેઠક મળે તો આરામદાયક કહી શકાય એવા પરદેશની આર્થિક મદદથી દેશમા બનેલા નવા ડબા દેખાવ અને સગવડની દૃષ્ટિએ આમ તો સારા હોય છે, પણ ડબામાં ઉતારુઓ માટેના કાયદેસરના અવકાશ કરતા આઠેકગણા પ્રવાસીઓ ખડકાય ત્યારે આ નવા, સારા અને આમપ્રજાની અમીરી સગવડ માટે ખાસ બનાવવામા આવેલા ડબાઓમા મોટામા મોટી અગવડ ચડવા–ઊતરવાની હોય છે. ડબાને બે છેડે માત્ર બે જ બારણાં હોય છે એટલે આપણે ત્યા લગભગ કાયમી બની ગયેલી ગિર્દીમા ઘણી વાર જગ્યા મેળવનારાઓને બારી વાટે આવન–જાવન કરવી પડે છે. બહાર પ્લૅટફૉર્મ પર ઊભેલા ઉતારુઓએ ગાડી થોભે તે પહેલા જ અમારી પાટલીઓ પર થઈ રહેલી જગ્યા જોઈ લીધી હતી એટલે મોકળાશનો લાભ અમે લઈએ ન લઈએ તે પહેલા બારી વાટે એક ખાદીની ફાટફાટ થતી થેલી–થેલા જેવી થેલી–આવીને મારા પર પડી. થેલીની પાછળ એક મોટો કરંડિયો જમા થઈ ગયો અને એક અડધી ભરેલી ગૂણી પણ અંદર આવી ગઈ.

અને પછી વાનર કોમને શરમાવે એવી અદાથી કૂદકો મારીને બારીમાંથી 'એ ભાઈ' અંદર આવી ગયા. અંદર આવ્યા પછી એમણે એમની અર્ધાંગનાની અને મજૂરની સંયુક્ત મદદથી બહાર રહેલા સામાન અને છોકરા અંદર લેવા માટે બારી બહાર હાથ લંબાવ્યા ત્યા એમનાં પત્ની બોલી ઊઠ્યા.

'અરે તમારું પાકીટ! પેલો બદમાસ તમારું પાકીટ લઈને નાઠો.'

સૌનું ધ્યાન બોલનાર તરફ, બની ગયેલા

બનાવ તરફ અને બનાવનો ભોગ બનનાર ભાઈ તરફ ખેંચાયું. બાખી ખાદીની ચડ્ડીના પાછલા ભાગમાં નિતંબ પર આવેલાં બે ખીસાં પર એ ભાઈનો હાથ ફરી ગયો, બાજુના ખીસામાં પણ એમણે હાથ નાખી જોયો અને પછી બોલ્યા :

'લાવ લાવ, તું બેબીને અને બેગને ઝટ આપી દે. પાકીટમાં છ–આઠ આના જ હતા. પેલો મજૂર ક્યાં ગયો?'

'મજૂર તમારું પાકીટ લઈને નાસેલા બદમાસની પાછળ ગયો છે.' બાઈએ બેબીને આપતાં કહ્યું. બેબીને બારી વાટે અંદર લીધા પછી ભાઈએ કહ્યું :

'હવે બાબાને લાવ, પછી બગ આપ જલદી અને એ પછી તું અને રાકેશ પેલા બાજુના બારણાથી અંદર આવી જાઓ.'

થોડી વારે સૂચનાનો અમલ પૂરો થઈ ગયો અને એ ભાઈ, એમનાં પત્ની, બાળકો અને સામાન ડબાની અંદર આવી ગયાં. આ દરમિયાન બીજા ઉતારુઓ વચ્ચે અને એ ભાઈ વચ્ચે ગિરદી વિષે, ખિસ્સાકાતરુઓની [illegible]લાકી વિષે અને પ્રવાસમાં જોખમ સંભાળીને રાખવા વિષે ઘટતા સંવાદોની આપલે થઈ ચૂકી હતી. પાકીટમાં છ–આઠ આના જ હતા તે હકીકતને રાહતરૂપ લેખીને સૌએ સંકડાતાં સંકડાતાં એ ભાઈને અને એમના કુટુંબને જગ્યા કરી આપી.

'હું તો સમજી કે ખલાસ, પાકીટ ગયું. મને શું ખબર કે એમાં છ–આઠ આના જ હશે.' પત્ની પતિને કહી રહી હતી 'પણ પૈસા તો બધા તમે પાકીટમાં જ મૂક્યા હતા!'

'નવા પાકીટમાં. અને નવું પાકીટ બેગમાં મૂક્યું છે. આ વાટખર્ચ માટે બહાર રાખેલી નોટો આ બાજુના ખીસામાં છે. એ પાકીટમાં તો પરચૂરણ જ હતું.'

'તો તો ઠીક, પણ પેલો મજૂર હજી આવ્યો નહિ.'

'બદમાસને પકડી પાડ્યો હશે અને કાં તો પોલીસને સોંપવા રોકાયો હશે, હમણાં આવશે.'

ત્રણ–ચાર મિનિટ વીતી ગઈ પણ મજૂર આવ્યો નહિ અને ગાડી સરકવા લાગી ત્યારે બાઈએ ફરી મજૂરને યાદ કરતાં કહ્યું:

'આ તો હજી ન આવ્યો! તમે એને મજૂરી આપી દાધી હતી?'

'ના.'

'તો જરા જુઓ ને બારીની બહાર, બિચારાની મજૂરી બાકી રહી જશે.'

'કંઈ નહિ રે'. પાકીટમાં પૈસા હતા ને! એ કંઈ થોડો જ પેલા ઉઠાઉગીરને આપી દેવાનો હતો! એમાંથી વસૂલ કરી લેશે.'

'પણ પાકીટમાં તો તમો કહો છો કે છ–આઠ આના જ હતા.'

'હા, તે આઠ આના એ અને બાર આનાનું પાકીટ, સવા રૂપિયો થયો કે નહિ? દોઢ રૂપિયો મજૂરી ઠરાવી હતી એમાં પાવલી વધારે જ હતી. વધારાની પાવલી એના નસીબમાં નહિ હોય બીજું શું?' કહેતાં પેલા ભાઈ હસ્યા અને છેતરાયા છતાં સરવાળે પોતે લાભમાં રહ્યા હોવાના સંતોષજનક ભાવ સાથે વિષય બદલીને બીજા ઉતારુઓ સાથે વાત કરવા લાગ્યા.

'શું થાય ભાઈ, સુતમ ગિરદી છે. એક તો ઉનાળો, એમાં આ ગિરદી, બાળબચ્ચાંને લઈને બહાર નીકળવું એ આફત નોતરવા જેવું છે, પણ છૂટકો નહિ નીકળ્યા વિના. રજાના દિવસો અને લગ્નસરા. રજાઓ હોવા છતાં સ્નેહીસંબંધીને ત્યાં સારે પ્રસંગે ન જઈએ તો માઠું લાગે.'

'ખરું ખરું, આમ ક્યાં સુધી જવાના?' એક સહપ્રવાસીએ એમને પૂછ્યું.

'મેમદાવાદ. ત્યાંથી આગળ ગામડે જવાનું છે.'

હું પણ મહેમદાવાદ ઊતરવાનો હતો, ત્યાંથી આગળ ગામડે જવાનો હતો અને જવાનું પ્રયોજન એક મિત્રની પુત્રીનાં લગ્ન

હતા એ હતું, એટલે સ્વાભાવિક રીતે જ મારા મનમા થયુ કે એ ભાઈના સ્નેહી અને મારા સ્નેહી-એક જ વ્યક્તિ તો નહિ હોય! મેં એમની સાથે વાતચીત શરૂ કરી, પૂછ્યું અને જાણ્યું કે મારી ધારણા સાચી હતી.

પણ આ સાચી નીવડેલી ધારણાથી મને આનંદ ન થયો. કોણ જાણે શાથી પણ એ માણસ મને શરૂઆતથી જ ગમ્યો ન હતો પણ હવે ગમા–અણગમાનો પ્રશ્ન રહ્યો જ ન હતો. એમણે સૌ સહપ્રવાસીઓને પડતા મૂકી મને જ પકડ્યો અને મારી સાથે જ વાતો કરવા લાગ્યા. શરૂઆતમા તો સહન કરી શકાય એ રીતે બધું ઠીક ચાલ્યું, પણ પછી વાત માટે બીજો વિષય ન મળતા એમણે મારા હાથમાનુ પુસ્તક જોઈ મને પૂછ્યુ

'તમને સર્વોદયમા સારો રસ હોય એવુ લાગે છે.'

'સર્વનો ઉદય થાય એમા કોને રસ ન હોય?'

'વિનોબાજીની પ્રવૃત્તિ ખરેખર અદ્ભુત છે. સરકારની સમાજવાદી નીતિ અને આપણે ત્યાની આર્થિક અસમાનતા જોતાં ગામડે ગામડે ફરીને એમણે જે જમીન ભૂદાન દ્વારા મેળવી છે તે–'

'તેમાંની મોટા ભાગની ખેડી શકાય તેવી નથી.' હું વાતને અટકાવવાના હેતુથી વચ્ચે બોલ્યો, પણ મારી આ તોછડી વર્તણૂકને મારું અજ્ઞાન ગણી લઈ, એ ભાઈએ જ્યારે મને વિનોબાજીની પ્રવૃત્તિ વિષે અને એમને મળેલી મોટા ભાગની પથરાળ કે પડતર જમીન વિષે ખ્યાલ આપવા માડ્યો, ત્યારે ફરી વાર હું એમની વાત અટકાવતા વચ્ચે બોલ્યો.

'તમે શિક્ષક છો?'

'હાજી, તમે શી રીતે જાણ્યુ?'

'તમારી વાત કરવાની રીત પરથી જાણ્યુ. કેટલાક સુવાગ શિક્ષકો જગતની એક એક વ્યક્તિને પોતાનો વિદ્યાર્થી ગણતા હોય છે, પછી સામે વાત કરનાર વ્યક્તિ ભલે ને ગમે તે હોય. કેવળ પેટનો ખાડો પૂરવાના હેતુથી ગુજરાતી સાથે એમ.એ.ની પદવી મેળવનાર દરેક અધ્યાપક જ્યારે પચાસ પુસ્તકોના લેખકને વાર્તા શી રીતે લખવી જોઈએ તે સમજાવવા બેસે છે ત્યારે કેવો હાસ્યાસ્પદ લાગે છે, એનુ એને ભાન હોતુ નથી, તેમ તમને પણ–'

'તમે લેખક છો?'

'ના હું અર્થશાસ્ત્રી છુ, અને આપણા દેશનુ અર્થશાસ્ત્ર હું સારી રીતે સમજુ છુ.'

'તો તો આપણા દેશમા જણાતી આર્થિક અસમાનતા બાબતમા તમે મારા કરતા વધુ સમજો એમા ના નહિ ઉદ્યોગોના રાષ્ટ્રીયકરણ બાબતમા તમારો શો અભિપ્રાય છે?'

કેડો છોડે એ બીજા.

'મારો અભિપ્રાય તમને નહિ ગમે.'

'એવુ શાથી માનો છો?'

'તમારા કપડા પરથી.'

'કપડા પરથી?'

'હાજી, ખાદી પહેરવાવાળાઓને મારા અવારનવાર જાહેર થતા અભિપ્રાયો નથી ગમતા.'

'સમજ્યો, સમજ્યો! ખાદીનું તો એવું છે ને ભાઈ, ગાધીજી શીખવી ગયા છે અને હવે આદત પડી ગઈ છે.'

'ગાધીજી માત્ર ખાદી પહેરવાનું જ શીખવી શક્યા તમને, બીજું કશું ન શીખવી શક્યા?'

'એ તો ઘણું બધુ શીખવા જેવું આપી ગયા છે, પણ શુ થાય ભાઈ, અમે માત્ર આટલુ જ શીખી શક્યા.'

મને ખાતરી હતી કે એ ભાઈ કેવળ કોઈ સ્વાર્થી હેતુ સિદ્ધ કરવા ખાતર ખાદી પહેરી રહ્યા હતા. ખાદીને એમણે સિદ્ધાંત તરીકે સ્વીકારી ન હતી, કારણ કે એમના બાળકો મોંઘા જણાતા મિલવણાટના કપડામા હતા અને પત્નીએ પરદેશી નાયલોનની સરસ સાડી પહેરી હતી.

'તમે શિક્ષક છો માટે ખાદી પહેરો છો?'

'ના, પહેલાંથી જ પહેરું છું.'

'તો શું, ખાદી પહેરો છો માટે શિક્ષક છો?'

'એટલે?'

'કદાચ કેવળ ખાદી પહેરો છો એ એક જ લાયકાત પર વિચાર કરીને તમને નોકરીમાં રાખવામાં આવ્યા હોય.'

'હું માત્ર ખાદી પહેરી મોટી મોટી વાતો કરનાર વર્ગમાંનો નથી. બેતાળીસની લડતમાં જેલ પણ ભોગવી ચૂકયો છું.'

જબરો સહનશીલ જણાયો. અપમાનની અસર જ નહોતી થતી!

'બેતાળીસમાં ઘણાએ જેલ જોઈ હતી. મારા જેવા પણ બાકી નહોતા રહ્યા.'

'તમે બેતાળીસમાં જેલ ગયા હતા?!'

'હા.'

'અને છતાં ખાદી નથી પહેરતા?'

'ના, પહેલાં પહેરતો હતો.'

'તો છોડી શાથી દીધી?'

''કાંતે તે પહેરે' એવો વટહુકમ બહાર પડ્યો ત્યારે આંટીઓનાં બજાર ખોલાયાં અને તે દિવસથી મેં ખાદી છોડી. બીજું કંઈ પૂછવું છે તમારે?'

'સવાલ તો પૂછેલો છે જ સાહેબ, ઉદ્યોગોના રાષ્ટ્રીયકરણ બાબતમાં–'

'મેં કહ્યું ને કે, તમને મારો અભિપ્રાય નહિ ગમે. અત્યાર સુધીમાં કદાચ હું પણ તમને અણગમતો થઈ પડ્યો હોઈશ.'

'અરે, એવું હોય સાહેબ! અમને તો તમેય ગમો છો, તમારી વાતો પણ ગમે છે, અને અભિપ્રાય પણ ગમશે, કહો.'

ખરેખર જ મને એ જાડી ચામડીના માણસ પર રોષ ચડ્યો હતો. એને સાંભળવું જ હતું અને હવે તો હું પણ સંભળાવવા માટે પૂરતો તપી ગયો હતો, એટલે એની આંખમાં આંખ પરોવી મેં સ્થિર–ગંભીર અવાજે દાંત થોડા દાબેલા રાખીને કહી નાખ્યું:

'મિસ્ટર, હું માનું છું અને અત્યંત ચુસ્તપણે માનું છું કે રાષ્ટ્રીયકરણને નામે સરકાર પોતે ધંધો કરવા લાગી જાય અને લોકોને ભાગે કેવળ મજૂરી જ બાકી રહે તો એથી મૂડીવાદનો નાશ થતો નથી, પણ એવી રાજયવ્યવસ્થા નીચે જીવતી દરેક વ્યક્તિ માટે એક મહાભયંકર મૂડીવાદ ઊભો થાય છે. આવો સરકારી મૂડીવાદ પ્રજાને મજૂરીની ગુલામી સિવાય બીજું કંઈ ભાગ્યે જ આપી શકે. અને આ રીતે મજૂરી કરીને રળેલામાંથી પણ મોટો ભાગ આવકવેરાના રૂપમાં જો સરકાર પ્રજાના ખિસ્સામાંથી ખંખેરી લે તો એવી સરકાર કાયદાની મદદથી પ્રજાનું સરે આમ શોષણ કરતી જુલ્મગાર સરકાર છે અને વ્યક્તિગત મૂડીવાદ કરતાં એ અનેકગણી વધારે ખતરનાક છે.'

'બરાબર છે ભાઈ, સાવ સાચું છે તમારું કહેવું.' પેલા સ્થૂળકાય ગૃહસ્થ બોલી ઊઠ્યા.

'ખરું ખરું, જે દેશની સરકાર વેપારી, તેની પ્રજા ભિખારી.' એક બીજા ભાઈ પણ બોલી ઊઠ્યા.

પહેલી વાર થોડીક પીછેહઠ બતાવીને મારી સાથે ચર્ચામાં ઊતરનાર ભાઈ વાતનો અંત લાવવાનું મુનાસીબ લેખી બોલ્યા:

'આપણે તો ભાઈ, એટલું જાણીએ કે માણસ અઢીસો કમાતો હોય અને બસોનો ખર્ચ રાખે તો સરકાર ભલે ને ગમે તેવી હોય, પ્રજા સુખી જ થાય. આપણે તો અર્થશાસ્ત્રમાં આટલું સમજ્યા છીએ.'

'એ ઘરનું અર્થશાસ્ત્ર થયું, દેશનું નહિ. અને અઢીસોમાંથી પચાસ બચાવવાના ચુસ્ત સિદ્ધાંત પાળવા જતાં તો કેટલીક વાર માણસ ચોર બની જાય છે. કોઈ મજૂરની મજૂરી ચૂકવવાની રહી જતાં પૈસા બચ્યાનો આનંદ થાય એ ઉન્નતિની નિશાની નથી.' હું હજી લડાયક વલણ પડતું મૂકવા તૈયાર ન હતો, પણ હવે તો પેલા ભાઈ જ શરણે આવતા હોય એવું કરવા લાગ્યા. એમણે વાત બદલી અને જેમની દીકરીના લગ્નમાં અમે જઈ રહ્યા હતા તે મિત્રની વાતો શરૂ કરી.

ચાર દિવસ મારે એ ભાઈની સાથે ગાળવા પડ્યા. આ દિવસો દરમિયાન એમનું વર્તન સાવ વેવલું, વાહિયાત અને રેઢિયું રહ્યું. કમનસીબે લગ્નમાંથી પાછા ફરતાં પણ એ ભાઈનો સથવારો મારે સહન કરવાનો આવ્યો, પણ મારા આટલા દિવસના તોછડા વર્તાવ પછી એ થોડાક સમજદાર બની ગયા હતા. જોકે મારાથી એમના તરફ કેળવાઈ ગયેલા તિરસ્કારમા આથી કશો જ ફરક પડ્યો ન હતો, બલકે થોડોક વધારો થયો હતો; કારણ કે એમનો સાચો પરિચય કરાવતી અનેક વાતો મને મારા મિત્ર પાસેથી જાણવા મળી હતી. એક વગદાર અને સરકારમાં સારો હોદ્દો ધરાવતા કોંગ્રેસીનું એમને પડખું હતું અને એ વગનો અને હોદ્દાનો ઉપયોગ કરવામાં સરળતા થાય એ જ એક કારણસર એ ભાઈ ખાદી પહેરતા હતા. બાકી એમને અને ખાદીને કે ગાંધીજી અને વિનોબાજીના વિચારોને કંઈ લાગતુંવળગતું ન હતું. એ ખૂબ જ ખટપટિયા, લોભી, લાલચિયા, કપટી અને સ્વાર્થી હતા. વગર મંગાવ્યે મારા મિત્ર માટે એ કેટલીક વસ્તુઓ ઉંકાવતા આવ્યા હતા. શરબતના શીશા, સુગંધીદાર સોપારી, કોરાં પાન, ખાસ બનાવટનો કાથો, અર્ધી ગૂણ બટાટા અને કરંડિયો ભરીને લીલાં શાકભાજી; જાનની જરૂરિયાત માટેની આવી અનેક ચીજો એમણે મારા મિત્રને ત્યાં ઠાલવી દીધી હતી અને એના દોઢા ભાવ મૂકી નાણાં વસૂલ કરી લીધાં હતાં. ઘણું બધું જાણવા મળ્યુ હતુ મને એમને વિષે. વસ્તુઓની ગામડામાં વરતાતી અછત વિષે અમસ્તું જ મારા મિત્રે એમને લખ્યુ હતું એમાં તો 'તમે ફિકર કરશો નહિ, હું બધું લેતો આવીશ' કરતાકને એ શાકભાજી સુધીની અનેક વસ્તુઓ ઉપાડતા આવ્યા હતા.

ગમે તેમ પણ એ અણગમતા આદમીનો સથવારો હવે પૂરો થવા આવ્યો હતો. અમે પાછા ફરી રહ્યા હતા અને આણંદ નજીક આવી રહ્યું હતું. એ ભાઈ ડાકોરની જાત્રા કરવા જવાના હતા, જ્યારે હું થોડાક અંગત કામ માટે આણંદ ઊતરી જવાનો હતો.

સ્વભાવે હું સાવ અહિંસક માણસ છું છતાં એ ભાઈ તરફ જોતાં ઘણી વાર મને વિચાર આવતો કે કોઈ પણ પ્રકારનું સૂચન આપ્યા વિના એકાએક એમને બે-ત્રણ-ચાર ચોડી દીધી હોય ચહેરા પર તો કેવી મજા આવે! આ નકારો વિચાર હું તો કદી અમલમાં મૂકી શકવાનો ન હતો, પણ કેટલીક વાર આપણે જે નથી કરી શકતા તે કરવાની વૃત્તિ જ ભીતરમાં જોર કરીને આપણને સતાવ્યા કરતી હોય છે. હું નહિ તો બીજો કોઈ એમને ફટકારે તો કેવી મજા આવે, એવો વિચાર છૂટા પડવાની છેલ્લી ઘડીઓમાં વારંવાર મને આવ્યો.

મને સ્વપ્નેય ખ્યાલ ન હતો પણ મારી આ નકારી વૃત્તિને વિચિત્ર રીતે સંતોષ મળવાનો હતો.

આણંદ આવ્યું અને ગાડી અટકી. પેલા ભાઈને બીજી ગાડી પકડવાની હતી અને મારે ગામમાં જવાનું હતું એટલે પહેલા એમને રવાના કરીને પછી હું નિરાતે મારી બેગ એક મજૂરને માથે ઉપડાવી આણંદના પ્લેટફોર્મ પર ચાલવા લાગ્યો. થોડુંક ચાલ્યા પછી મારા મજૂરે એકાએક મારી બેગ પ્લેટફોર્મ પર પડતી મૂકી અને મારા આશ્ચર્યની દરકાર કર્યા વિના ,એ આગળ દોડી ગયો. હું એનું વિચિત્ર વર્તન સમજી શક્યો નહિ. એની આવી અણધારી દોટ જોતાં બેગ પાસે હું ઊભો રહ્યો.

પચીસ ત્રીસ કદમ છેટે પહોંચી મારો મજૂર અટક્યો. એણે કોઈ માણસને પકડી પાડ્યો હોય એવું લાગતું હતું. ધારીને જોતાં મારા સાથીદાર ભાઈને જ એણે પકડ્યા હતા. મેં મારી બેગ ઊંચકી લીધી અને ઝડપથી ત્યાં જઈ પહોંચ્યો.

થોડાક માણસો ત્યાં એકઠા થઈ ગયા હતા. પેલા ભાઈનું કે એમનાં પત્નીનું ધ્યાન મારા તરફ ન હતું. મજૂર બોલી રહ્યો હતો:

'એક તો મેં તમારે માટે જોખમ ખેડ્યું, માર ખાધો અને તમે કહો છો કે શાની મજૂરી?' પેલો તે દિવસવાળો જ મજૂર હતો.

'પણ પૈસા તો પાકીટમાં હતા. મજૂરી એમાં વસૂલ થઈ ગઈ તારી, જા. અને માર ખાવો પડ્યો હોય તો એમાં હું શું કરું! મેં ક્યાં તને એની પાછળ દોડવા કહ્યું હતું?'

'નહોતું કહ્યું શેઠ, નહોતું કહ્યું! દોડ્યો એ ભૂલ કરી, બસ! પણ હવે મારી મજૂરીનું શું છે? પાકીટમાં તો છ જ આના હતા.'

'હા, અને બાર આનાનું પાકીટ હતું તે કેમ ગણતો નથી? વાહ!'

'મારે શેઠ, પાકીટની કિંમત સાથે કે એમાંની રકમ સાથે લેવાદેવા નથી. મને મારી મજૂરી આપી દો, નહિ તો–'

'નહિ તો શું કરીશ?' કહેતાં એ ભાઈ મજૂર પર ધસી ગયા.

એમનો ધસારો અટકાવવાના પ્રયત્નમાંથી બની ગયું એવું કે અકળાયેલા મજૂરે એમને ગળેથી પકડીને બે ધોલ ચોડી દીધી.

'મારું હાળું પાછું શાવકાર થવા જાય મોટું!'

માણસો તો એકઠાં થઈ જ ગયાં હતાં. વે પોલીસ પણ આવ્યો.

'પકડો આ નાલાયકને હવાલદાર! એણે ારા પર હાથ ઉપાડ્યો છે. પૂછો આ બધાને, છો ખોટું કહેતો હોઉં તો.'

'પણ ઝઘડો શાનો છે? શું છે ધરમા?' ાલીસે મજૂરને પૂછ્યું, પણ એને બદલે પેલા ાઈ જ બોલ્યા:

'ચાર દિવસ પહેલાંની મજૂરી અત્યારે ાગે છે. મારું આખું પાકીટ એની પાસે છે, વાલદાર! મજૂરી જોઈતી હોય તો પાકીટ ાપી જાય અને મજૂરી લઈ જાય.'

'શાનું પાકીટ?'

'પૈસાનું. એક ઉઠાઉગીર લઈને નાઠો હતો ાર દી પહેલાં, આ એની પાછળ દોડ્યો હતો ને તે દરમિયાન ગાડી ઊપડી ગઈ હતી. ા તો એણે મને પાકીટ પાછું આપવું જોઈએ કે પાકીટ એની પાસે નથી એની ખાતરી કરાવી આપવી જોઈએ.'

હવાલદારે પ્રશ્નસૂચક નજરે ધરમા સામે જોયું. ધરમાએ અર્થસૂચક રીતે હકારમાં ગરદન હલાવી. પેલા ભાઈ બોલ્યે જતા હતા:

'હવાલદાર. આ માણસ ચોર છે. મારા પાકીટમાં મોટી રકમ હશે એમ સમજીને પોતાની મજૂરી પડતી મૂકી એ પેલા બદમાસ પાછળ દોડ્યો હતો. એ પેલા ઉઠાઉગીર જેટલો જ ગુનેગાર છે; કારણ કે એણે ઉઠાઉગીરનાય ઉઠાઉગીરનો ભાગ ભજવ્યો છે. એ તો ફાવ્યો નહિ એટલે, નહિ તો પાકીટમાંથી જો મોટી રકમ હાથ લાગી હોત તો એ મને શોધવા ન આવત, હું એને શોધતો હોત. પાકીટમાંની મતા હડપ કરી જવાના હેતુથી હોડમાં મૂકેલી મજૂરી એણે આમ તો ગુમાવી દીધી છે, છતાં હું એને પૈસા આપવાની ના નથી પાડતો. પણ પહેલાં એણે મારું પાકીટ તો પાછું આપવું જોઈએ કે નહિ?'

'તમારે પાકીટ જ પાછું જોઈએ છે ને?'

'હા. અને હું આ નાલાયક માણસ સામે ફરિયાદ દાખલ કરવા માગું છું.'

'તમારે તો સાહેબ, એને બક્ષિસ આપવી જોઈએ.' હવાલદારે કહ્યું.

'બક્ષિસ?'

'હા, કારણ કે એણે જીવના જોખમે એક બદમાસ પાસેથી તમારું પાકીટ પાછું મેળવવાનો સફળ પ્રયત્ન કર્યો છે. સારા પ્રમાણમાં માર પડ્યો હોવા છતાં એણે પકડેલા બદમાસને છોડ્યો નહિ અને પોલીસને હવાલે કર્યો તેનો હું સાક્ષી છું, સાહેબ! કારણ કે તે દિવસે પણ હું જ ફરજ પર હતો. એને ખબર ન હતી પાકીટમાં કેટલી મતા છે. અમારી હાજરીમાં બદમાસના ખીસામાંથી પાકીટ કાઢી ખોલવામાં આવ્યું ત્યારે જ ખબર પડી કે એમાં તો માત્ર છ જ આના હતા અને છ આના માટે તમે ગાડી ચૂકવાનું પસંદ ન જ કરો એ દેખીતું હતું એટલે આને તો બિચારાને ધરમ કરવા જતાં ધાડ પડ્યા જેવું થયું. મજૂરી

ગઈ, માર ખાધો અને ઉપરથી હવે તમે આજે એના પર કેસ કરવાની વાત કરો છો! પોલીસ ખાતાના આભાર સિવાય એને બીજો કોઈ સરપાવ મળ્યો નથી સાહેબ; એટલે કહું છું કે તમારે તો એને ઇનામ આપવું જોઈએ.'

'હું એના પર કેસ કરવા માગું છું. એણે મને તમાચો માર્યો છે'

'પહેલા ચોકી પર તો ચાલો સાહેબ! તમારું પાકીટ સંભાળી લો, આની મજૂરી ચૂકવી દો અને પછી કેસની વાત કરો.' કહેતા હવાલદારે એમને આગળ કર્યા.

આ પછી શું થયું તેની એ વખતે તો મને જાણ થઈ નહિ, પણ પાછળથી હું જેમને ત્યા લગ્નપ્રસગે ગયો હતો તે મિત્રના પત્રો પરથી મેં જાણ્યુ કે પોલીસે એ ભાઈની ફરિયાદ નોધી નહિ તેથી રોષે ભરાઈને એમણે પેલા હવાલદાર અને મજૂર વિરુદ્ધ ફરિયાદ કરી હતી અને એમની વગનો ઉપયોગ કરી બંનેને સારા પ્રમાણમા નુકસાન પહોચાડ્યુ હતું. મજૂરનો બિલ્લો ખૂંચવાઈ ગયો હતો અને હવાલદારને એક પાયરી નીચે ઉતારી પાડવામા આવ્યો હતો. આ બધું પોતાની જાતનુ મહત્ત્વ વધારે એ રીતે એમણે મારા મિત્રને લખી જણાવ્યું હતુ! મજૂરનો બિલ્લો ખૂંચવાવીને એમણે કયો બિલ્લો મેળવ્યો અને હવાલદારને એક પાયરી નીચે ઉતરાવીને એ કઈ પાયરીએ પહોચ્યા તે વિચારું છું ત્યારે સડ, સડ સડ સડ ચાર તમાચા એ વરવા ચહેરા પર ચોડી દેવાનું મન થઈ આવે છે મને. પણ શું કરું! સ્વભાવે સાવ અહિંસક છું હું નહિ તો એમનું નામ અને સરનામું બંને છે મારી પાસે. કદીકદીક મળવાનો એમણે મને આગ્રહ પણ કર્યો છે.

નામ એમનું જાણું છું હું, પણ જણાવ્યું નથી, કારણ કે મને એમના જેવાઓના નામ થીય નફરત છે અને તેથી જ એ ભાઈને અહીં મે 'એ ભાઈ' તરીકે ઓળખાવ્યા છે.

—એ ભાઈ !

★

અબ તો પ્રગટ ભઈ જગજાની

અબ તો પ્રગટ ભઈ જગજાની. (ટેક)
વા મોહનસો પ્રીતિ નિરંતર,
નાહી રહેગી છાની. અબ તો૦
કહા કહૌં સુંદર મૂરત ઈન,
નયનન માઁઝ સમાની;
નિકસત નાહિ બહુત પચિહારી,
રોયરોય ઉરઝાની. અબ તો૦
અબ કૈસે નિર્વાર જાત હૈ,
મિલે દૂધ જ્યો પાની;
સૂરદાસ પ્રભુ અંતર્યામી,
ગ્વાલિન મનકી જાની. અબ તો૦

*

કો પત રાખે મોરી

કો' પત રાખે મોરી, શ્યામ બિન,
    કો' પત રાખે મોરી!
અંધ કો અંધ મહાદુષ્ટ દુ:શાસન,
    લઈ સભામેં ઘેરી. શ્યામ બિન૦
મતિહીન અધમ ભયો યે રાજા,
    વસ્ત્ર ખિંચાવત હેરી;
ભીષ્મ કરણ દ્રોણ દુર્યોધન,
    કિનહું ન પાછી હેરી શ્યામ બિન૦
જો વિશ્વાસ આસ મેરે મનમેં,
    સો પ્રભુ કહું એક તેરી;
આય સહાય કરો કરુણાસાગર,
    રૂખત રાખો એ બેરી. શ્યામ બિન૦
ત્યજી ખગરાજ આતુર ઊઠી ધાયે,
    ટારી વિપત ગજ કેરી;
સૂરદાસ નિજ ભક્ત કાજ હરિ,
    કરિ અંબરકી ઢેરી શ્યામ બિન૦

*

નામકો આધાર

નામકો આધાર,
    હે હરિ નામકો આધાર. (ટેક)
સાધન ઔર નહી કછુ કલિમેં;
    રહ્યો ન વિધિ વ્યવહાર. હે હરિ૦
સકલ શ્રુતિ દધિમથત પાયો,
    ઇતનો યહ ઘૃતસાર;
સૂરદાસ પ્રભુ ભજન કરતે,
    ભવસે બેડા પાર હે હરિ૦

'સૂરદાસ'

ક્યાં જઈ રહ્યા છીએ?

શ્રી નીરુભાઈ દેસાઈ

નૂતન ઔદ્યોગિક સંસ્કૃતિએ પ્રેરેલ પરિવર્તનના પ્રગાઢ ઓછાયા ભારતને કેવું અને કયું રૂપ તથા આકાર બક્ષી રહ્યાં છે તેને ઊંડાણથી તપાસવાનો સમય આઝાદીનાં પંદર વર્ષ પછી અને નવનિર્માણની બે યોજનાઓ પછી આવી ગયો છે, એમ ઘણાને લાગવા માંડ્યું છે. પરિવર્તન પામતો સમાજ કોઈ ચોક્કસ હેતુ તરફ જઈ રહ્યો છે કે નહિ, અને આ પરિવર્તનનું ચોક્કસ નિશાન કે દિશા છે કે નહિ તે જાણવા માટે પણ આજે જે લક્ષણો વર્તાઈ રહ્યાં છે તેનું પૃથક્કરણ આવશ્યક બને છે.

જીવનની પ્રાથમિક જરૂરિયાતો પરિપૂર્ણ કરવાના શુભ હેતુસર અનેકવિધ પ્રયાસો કરનાર સમાજ એ હેતુ સિદ્ધ થતાં જ નવી આબાદી, નવી જરૂરિયાતો તરફ વળે છે, પરન્તુ એ પ્રક્રિયામાં સુખ, સંતોષ ગુમાવી બેસે છે. ઉન્નત રહેણીકરણી, ઊંચું જીવનધોરણ, વધારે ને વધારે આવક, વધારે ને વધારે ખર્ચા, જંગી ઔદ્યોગિક સાહસો અને તેમાંથી ઊપજતા વિસંવાદી સંબંધો—આ બધાં સમાજને એવી રીતે ઘડી રહ્યાં છે, જે નિરાશાજનક અને ભ્રમણાપ્રેરક જ લાગ્યા વગર ન રહે. તેમાંથી ઇયત્તા અને ગુણવત્તા વચ્ચેનો તુમુલ સંઘર્ષ જન્મવા લાગ્યો છે. સમાજ એની વ્યક્તિવિશેષતા ગુમાવી રહ્યો છે, તો વ્યક્તિ દિશાહીન દોટમાં સ્વત્વ લૂંટાવી રહી છે.

યાજ્ઞવલ્ક્ય અરણ્યમાં જતા હતા તે વેળાએ સુખસંપત્તિ અને ભૌતિક ઐશ્વર્યને તરછોડીને જીવનનો પરમ આનંદ—અમરત્વ પ્રાપ્ત કરવા ગાર્ગી તૈયાર થઈ હતી. આજે તો ભૌતિક ઐશ્વર્યને અને સંપત્તિને પ્રાપ્ત કરવા પરમ આનંદને ઠુકરાવવા બધા તત્પર બન્યા છે.

અને છતાંય સુખ અને સંતોષ માટે મથતો સમાજ એનાથી વંચિત જ રહે છે. સુખ અને સંતોષ મૃગજળવત જ બની રહ્યાં છે. સ્થિરતા અને સલામતી માટે માનવી વધુ ને વધુ છૂટછાટો મૂકતો જાય છે; ધર્મ અને પરંપરાનાં બંધનો એ સાવ શિથિલ કરતો જાય છે. એને પેલી સલામતી અર્પનાર સંસ્થા(રાજ્ય, ઉદ્યોગ, ખેતી વગેરે)નાં હિતમાં એના અંગરૂપ બનીને, આરંભમાં અનુકૂળ અને પાછળથી ગુલામ બનીને જ જીવન વિતાવવું પડે છે. જીવનમાંથી સાહસનો, સર્જનનો લોપ થાય છે. કાર્યક્ષમતા અને ઉત્પાદકતાને નામે જીવનના મૂળભૂત બીજને અવરોધતી શિસ્તની બેડી એને પહેરવી પડે છે.

જે 'ફેલસી' (માયા)નું આવરણ સમાજ ઓઢતો જાય છે અને જેની પ્રપંચલીલા એને નજરે ચઢતી નથી, તેનું સ્વરૂપ આ પ્રકારનું છે : ઊંચું જીવનધોરણ ઊંચા ઉત્પાદન પર આધારિત છે. ઉત્પાદન ખપત પર અવલંબે છે એટલે સમાજની આબાદી માટે વધુ ઉત્પાદન અને તે માટે વધુ ખપત એવો એક આવશ્યક સિદ્ધાંત ઘડાય છે. સ્વાભાવિક રીતે જ આવા સિદ્ધાંતમાં શ્રદ્ધા રાખતો સમાજ એને અનુકૂળ ન હોય એવી કોઈ મર્યાદા, કોઈ સીમા સ્વીકારતો નથી. ઐહિક આબાદીની ટોચમર્યાદા કોઈ દેશે મૂકી હોય તેમ જણાયું નથી. ભારતમાંના અમેરિકન એલચી પ્રો. ગાલબ્રેઈથ એમની 'એફ્લુઅન્ટ સોસાયટી'માં લખે છે: 'વધારે મોટર ગાડીઓ, યંત્રોની બહોળી સંખ્યાથી આપણે વધારે સુખી થયા છીએ એવી કોઈ સાબિતી આપણી પાસે નથી... સુખ કે એનું સંવર્ધન કરે એવા પ્રશ્નોની તેમાં અવગણના જ છે.' સમૃદ્ધ અમેરિકન

સમાજ સમક્ષનાં જોખમોનો નિર્દેશ કરતાં, ભૌતિક સંપત્તિ પાછળની દોટ સામે લાલ બત્તી ધરતાં આ સુખને એક છલના, ભ્રમણા જ એ લેખે છે.

અને છતાં આર્થિક આબાદીના, ઉન્નતિના, સમૃદ્ધિના જે રસ્તાઓ ભારતે પસંદ કર્યા, તેનું આ સ્વાભાવિક પરિણામ કોઈના લક્ષ્ય પર આવતું નથી. અને માથા પાછળની દોટની ગતિ વધારાતી જ જાય છે !

આર્થિક સ્થિરતા અને સલામતીની અસર કદાચ શ્રેયસ્કર નીવડતી નથી. જગતમાં સૌથી ઊંચું જીવનનિર્વાહનું ધોરણ માણતા સ્વીડનમા ૪૪૬૦ ની વસ્તીએ એક અને ડેન્માર્કમાં ૪૪૩૧ ની વસ્તીએ એક આપઘાત આવે છે. આપઘાતના પ્રમાણનો સ્થિરતા અને સમૃદ્ધિ સાથે ઘનિષ્ઠ સંબંધ છે. અમેરિકાના સોશિયોલોજિસ્ટ રિવ્યુ'ની તપાસના અભિપ્રાયે યુદ્ધકાળ દરમ્યાન આપઘાતનું પ્રમાણ ઘટે છે. પ્રો. ગાલબ્રેઈથે નોંધ્યું છે તે પ્રમાણે ૧૯૪૩ના વિમાની બોમ્બમારામાં જર્મનીના હેમ્બર્ગ શહેરના છ હજારથી એક લાખ માણસોના જાન ગયા હતા. અર્ધું શહેર તારાજ થયું અને છતાં ઉત્પાદનમાં સારા પ્રમાણમાં વધારો નોંધાયો હતો. સલામતી સાહસને ગૂંગળાવે છે તેનું આ ઉદાહરણ છે. સ્થિરતા અને સલામતીની ઝંખના સમૂહ પરિબળો અને એના બિનંગત સંબંધો તો માનવીને ગુલામ બનાવી રહે છે. વ્યક્તિ, શેષ બને છે, સમૂહ—આજના સમાજનું સ્વરૂપ—સર્વોપરી થાય છે. આવી વ્યક્તિ અસંવેદનશીલ, લાગણીશૂન્ય અને જડ બનતી જાય તેમાં નવાઈ નથી.

નિયોજનની, ઘડતરની આ સતત સંચારી વ્યાપક પ્રક્રિયા છેક ઉપરથી નીચે સુધી ચાલતી હોય છે. સમાજ–સમૂહ પ્રધાન, વ્યક્તિ ગૌણ; ઇયત્તા પ્રથમ, ગુણવત્તા પછી—આ સમાજના પ્રત્યેક અંગને નાગચૂડમાં ભેરવીને દોડતી આ સર્વગ્રાહી પ્રક્રિયા માનવીના મનને, માનસને અને આચારને આજ સુધીની તમામ પ્રણાલી–પરંપરાથી નિરાળી રીતે, ઊલટી રીતે ઘડે છે, એ હકીકત હજી ઘણાને સમજાઈ નથી. અમેરિકાના નવા માનવી વિશે ડેવિડ રાઇસમેને 'ધી લોનલી ક્રાઉડ' અને વિલિયમ વ્હાઈટે 'ધી ઓર્ગેનિઝેશન મેન' નામના જે બે અભ્યાસગ્રંથો લખ્યા છે તેમાં નૂતન માનવીનું તાદૃશ્ય ચિત્ર આલેખાયું છે. આપણા યોજકો અને ઘડવૈયાઓએ સતત ઉપસ્થિત થતા સંઘર્ષો, વિસંવાદ અને અસમતોલતાના સંદર્ભમાં આ ગ્રંથોનું નિદાન સમજવા જેવું છે. આ નિદાન અંશતઃ ભારતને પણ લાગુ પડે છે.

રાઇસમેનના અભિપ્રાયે સામાજિક વ્યક્તિત્વના વિકાસના ત્રણ તબક્કાઓ છે):
(૧) પરંપરાપ્રેરિત (અં. ટ્રેડિશન ડાઇરેક્ટેડ,
(૨) અંતરપ્રેરિત (અં. ઇનર ડાઇરેક્ટેડ) અને
(૩) અવરપ્રેરિત (અં. અધર ડાઇરેક્ટેડ).

પ્રાચીન અને મધ્યમયુગનો સમાજ રૂઢિ, ધર્મ, જ્ઞાતિજાતિની પરંપરા પર ઘડાયો હતો. આવી પરંપરાના વર્તુલમાં જ વ્યક્તિના જીવનના તમામ આચાર ગોઠવાયેલા હતા. ગણીગાંઠી વ્યક્તિઓ આ વર્તુલ ભેદતી પરન્તુ સમાજ પર એની અસર નહિવત્ રહેતી. યંત્રના પ્રવેશે સમાજનાં અને પરંપરાનાં બંધનો શિથિલ થયાં. વ્યક્તિ નવાં સાહસોની ખોજમાં નીકળી. આપબળે અને આપસૂઝે નિયત આદર્શ સ્થાને પહોંચવા જેટલી શિસ્ત પણ એને આપી. યુરોપમાં સોળમી–સત્તરમી સદી, અમેરિકામાં ઓગણીસમી સદી અને આપણે ત્યાં વીસમી સદીનો પૂર્વાર્ધ આનાં અનેક ઉદાહરણોથી ભરપૂર છે. પરન્તુ યંત્ર–આધીન ઔદ્યોગિક સમાજ જેમ જેમ ઘડાતો ગયો, તેમ તેમ એ એનાં તંત્રો, સંસ્થાઓ, નિયમો અને શિસ્ત રચતો ગયો. માનવી અંતરપ્રરિતને બદલે અવરપ્રેરિત બનવા લાગ્યો. માનવી પૂરતો અવનતિનો યુગ આરંભાયો. વિરાટકાય સમૂહની સમગ્રતાની સરખામણી માનવી અલ્પ, ક્ષુદ્ર અને પામર જેવો થઈ રહ્યો.

આવો અવરપ્રેરિત માનવી પડોશીઓની, સરકારની અને સમાજની અપેક્ષાઓને આધીન

કેશવ એકનો એક દીકરો. શાસ્ત્રીજીના કુટુંબનો એ દીવો. ગામમાં શાસ્ત્રીનું ઘર પંકાય. શાસ્ત્રી ગયા, એના બાર મહિનામાં કેશવના બાપુજીય દુનિયા છોડી ગયા. પણ કેશવ ભણી શકે એટલો જીવ દાદા રાખતા ગયા હતા. અને કેશવ આવું 'ભણતર' ભણતો હતો, એની નર્મદાને વેદના થઈ.

હીંચકા પર એ બેસી રહી. બપોરનો તડકો નમ્યો. સાંજ ઊતરી ત્યાં તો બારણું ખખડ્યું. કેશવ હાજર થયો. દફતર ઝુલાવતો એ મા પાસે દોડી આવ્યો. 'મા, બહુ મજા આવી. આજે હું પહેલો આવ્યો.'

મા કાંઈ બોલી નહિ. હીંચકા પરથી ઊભી પણ થઈ નહિ.

'ઠીક નથી તને, મા?'

'તારા માસ્તર આવ્યા હતા...' કેશવ આટલા શબ્દોમાં મામલો પામી ગયો.

નર્મદાનો અવાજ ઊંચો થયો: 'તું તારી માને બનાવે છે? રખડવા જાય છે ને કહે છે કે ભણવા ગયો?'

કેશવ ભોંઠો પડ્યો. એણે એનો બચાવ કર્યો: 'મા, તું જે કહીશ એ કરીશ, પણ આ શાળે ભણવા નહિ જાઉં.'

'તો બીજી કડક નિશાળમાં તને મોકલીશ.'

'મા, સોટી તું માર. માસ્તરની સોટી હું ખાઉં.'

અત્યાર લગી પોતાનો ગુસ્સો નર્મદાએ દાબી રાખ્યો. પણ કેશવની આ બોલીએ નર્મદાને ઉશ્કેરાટ ભણી એવી ધકેલી કે શાસ્ત્રીજી જે લાકડી મૂકતા ગયા હતા, એ ઉપાડીને નર્મદાએ કેશવને ઝૂડ્યો. નર્મદા થાકી ગઈ ત્યાં લગી ઝૂડ્યો. કેશવે એ માર સાંખી લીધો. એ માતાની સામો થયો નહિ. એણે અવાજ કર્યો નહિ.

થાકીને મા બેસી ગઈ. આંસુ વાટે માનો ગુસ્સો બહાર નીકળી ગયો. કેશવ માતાની બાજુમાં બેસી ગયો.

'તારો માર સાંખીશ...બીજા કોઈ નહિ. મા, પાણી પી...'

અને આવો એક દિવસ પણ આથમી ગયો

*

કેશવે માતાના માન ખાતર બીજી નિશાળમાં જવા માંડ્યું. એના પર સોટીના ચમકારા થયા પણ સોટી ભાંગી, કેશવે કોઈ શરણ સ્વીકાર્યું નહિ.

આ કડક નિશાળના માસ્તર માથાભારે છોકરાને ઠંડો કરી દેવા માટે જાણીતા હતા. કેશવ આગળ એની કારી ફાવી નહિ. મારથી કેશવ ગાંજ્યો નહિ. ધાકધમકીની એના પર અસર પડી નહિ. અને આખી નિશાળમાં કેશવ પંકાયો—બાઝણ કરવી હોય તો કેશવનો આશરો લઈને જીત મેળવવા માટે.

'કેશવ મારી હારે છે'...આટલા શબ્દો ભલભલા તોફાની છોકરાઓને ચૂપ કરી દેતા.

એક વાર તીખા સ્વભાવના માસ્તરે ભરચક વર્ગ વચ્ચે કેશવને 'વીંછી' તરીકે જાહેર કર્યો. 'શાસ્ત્રીના ઊંચા ઘરમાં આ એક વીંછી પાક્યો છે.'

કેશવ પર એની કોઈ અસર પડી નહિ.

ઘરમાં નર્મદા પણ મૂંગી જ રહી. કેશવ નિશાળે જરૂર જતો હતો, પણ એને કોઈ કાબૂમાં રાખી શક્યું નહિ.

આમ ને આમ વરસો નીકળી ગયાં. નર્મદા સવારસાંજ પાઠપૂજામાં ગાળતી. પાઠપૂજામાં એ કેશવના શ્રેય માટે પ્રભુને પાયે પડતી.

કેશવ હવે દેખાવે ભાયડો લાગતો હતો. જુવાનીની આછી મૂછ પણ નજરે આવતી હતી. એણે કહી દીધું: 'ભણવાનું હતું એ ભણી લીધું...મા, હું નિશાળે નહિ જાઉં.'

નર્મદા મૂંગી રહી. ન સંભળાવ્યો કપકાનો બોલ, ન ઉછાળ્યો ક્રોધ.

કેશવને ગામ આખું તોફાની કેશવ તરીકે ઓળખી રહ્યું. મોટાઓ બાબતે એમાંય કેશવ

ઝંપલાવે. હોળીમાં કોઈ ઘરમાંથી લાકડું ચોરી આવવામાં કેશવ આગેવાન.

'આજે ખાંકડો જ ઉડાવીએ. હોળીનો ભડકો જામશે.'

ગરમીની રાત્રીઓમાં કેશવનો સિક્કો. વેશ ચાલતા હોય, કેશવ એના ભેરુઓ સાથે મોડો થાય પણ કેશવને સૌ જગ્યા કરી આપે.

અને શ્રાવણ મહિનો આવ્યો. નકળંગનો મેળો. ત્યારે વખાણમા કેશવે માતાને જણાવી દીધું: 'મા, નકળંગનો મેળો ભારે જામે છે. બે દિવસ જઈ આવું.'

પગપાળા એ પોતાને ગામથી નકળંગના મેળાને પાસે ને પાસે કરી રહ્યો.

ઝરમરિયો વરસાદ વરસતો હતો. ગાડાંઓ ભરાઈ ભરાઈને મેળે જતા હતાં.

દૂરથી કેશવે મેળાનો પથારો નજરમાં સમાવ્યો., પહેલાં નદી આવી એનું વહેતુ પાણી પેટમા ઠાલવીને કેશવ આગળ ચાલ્યો. મેળામાં એનો એક પણ ભેરુ સાથે નહોતો. એણે દોસ્તારોને કહી દીધું હતું: 'આ વખતે હું એકલો જ...આવતી સાલમા આપણે સૌ સાથે જશું.'

આલીશાન ફૂલદાનીમાં રંગબેરંગી ફૂલો ગોઠવ્યા હોય, એમ આ મેળામાં અનેકરંગી પોશાકવાળાં માણસો ભીંસની મોજ માણતાં હતાં.

ઠેર ઠેર માનવીઓ પથરાયાં હતાં. તમામ આનંદના એક દોરે બંધાયાં હતાં. સહેલાણીઓની હારની હાર જાણે નદી હોય અને વચ્ચેનો માર્ગ જાણે કાંઠો હોય એ રીતે વાંકીચૂંકી આ હાર ગોઠવાઈ હતી.

જાતજાતની જણસ ફાળિયાં પર પથરાણી હતી. અસલ ગુજરી ભરાઈ હતી. મહુવાની કારીગીરીના સીસમના લાકડાની કોયલ, રમકડાંનો એ ખપૈયો, લાકડાનાં આબેહૂબ દેખાતાં ફળો, એલચી, લવિંગ, સોપારી અને હાથીદાંતની સૂંઘણી...કલા અને કસબ, કારીગરોનાં પરિશ્રમ અને હોંશની છડી પોકારતાં હતાં.

ભાતભાતની માળાઓ અહીં ચમકતી. ચાંદીનાં સોંઘાં ઘરેણાં નજર ખેંચતાં. ચાકળા, ચંદરવા, આભલાં, ખરીદ કરવા માટેની જાણે કે ધૂન જમાવતાં હતાં.

અરે, લીલા પોપટો અહીં વેચાતા હતા.

એક નેજીલી ઘોડી પણ એનું પાણી બતાવતી વેચાણ માટે હાજર થઈ હતી.

બજાણિયાના ખેલોનો ઢોલ બજતો હતો.

જરા દૂર બે જણા સામસામા ઊભા રહી આધેરા થઈને દુહાઓનો લલકાર વાતાવરણમાં પરોવતા હતા.

એક ઝાડ હેઠળ થોડી બહેનો રાસડા લેતી હતી.

બીજા એક વૃક્ષ હેઠળ એક વાદી ટોપલીમાંના સાપને મોરલી બજાવી ડોલાવતો હતો.

થોડાં જણ ગરમ ગરમ ડોડા માણતાં હતાં.

ચોતરા પર એક જોશી મહારાજ બેસી ગયા હતા. કોઈ એમને હાથની રેખા બતાવતું હતું.

મેળાનું ગુંજન મધપૂડાના કરતાંય વજનદાર ધ્વનિ હવામાં મેળવતું હતું.

કેશવનાં આંખ અને પગ થાક્યાં નહિ. એ ફરતો જ રહ્યો.

એકાએક એને મા સાંભરી: 'ચાલી શકે નહિ...બાકી, મા આવી હોત તો, આ મેળો જોવા જેવો હતો.'

કેશવ ફરતો હતો ત્યાં એકાએક લાકડીઓનો અવાજ સાંભળ્યો. બે જણ સામસામા થઈ ગયા હતા. કેશવ ત્યાં દોડી ગયો. 'તુ વચ્ચે આવ નહિ.'

કેશવે એ વેણ કાઢનારાના હાથમાથી લાઠી ખૂંચવી લીધી. કેશવ ઉપર તૂટી પડવા તેઓ હવે તૈયાર થયા ત્યાં તો શંખનાદ થયો. લાઠીઓ નમી પડી અને અવાજ થયો.

'સાધુની પધરામણી થઈ છે.'

બીજાઓ ચાલવા લાગ્યા. કેશવનું લોહી ગરમ થઈ ગયું હતું. એ તો બાઝણું માગતો હતો. એનું પાણી એ દેખાડી આપત. એને તો મારામારીમાં ભારે મોજ આવતી. કોઈને ઠમઠોરવો, પછાડી દેવો, એ એનો શોખ. એના જીવનનો એ અહંકાર.

થોડો સમય ગયો. મોરલાઓ ગહેક્યા. કેશવના પગ એક ઝૂંપડીને આંબી ગયા. ઝૂંપડીની અંદર કેશવ ગયો. લોકો બેઠાં બેઠાં સાધુની વાણી સાંભળતાં હતાં.

સાધુ ઉપર કેશવની નજર ઠરી. પ્રભાવ પડ્યો. એ બેસી ગયો. સાધુએ એક કથા કહેવા માંડી :

...'હા, પાણીના વમળમાં વીંછી સપડાયો. સાધુએ એ વીંછીને ઉપાડી મોતમાંથી ઉગાર્યો એટલે એ વીંછીએ એ સાધુના હાથે ડંખ દીધો. સાધુ અહીંથી ચાલતા થયા. ત્યાં તો, એણે બીજા વીંછીને પાણીમાં ફસાતો દીઠો. એને ઉપાડી ઉગાર્યો. એ વીંછીએ પણ એના ઉગારનારાને દંશ દીધો. આમ, ત્રીજા વીંછીને સાધુએ મોતથી બચાવી લીધો અને એ વીંછડો પણ ડંખ દઈને જ સાધુના હાથથી અલગ થયો. સાધુને આ જાણ્યા પછી કોઈએ સવાલ કર્યો: તમે આ વીંછીને ઉગાર્યા શીદને? ત્યારે સાધુએ જવાબ દીધો : 'ભાઈ, વીંછીએ એનો સ્વભાવ બતાવ્યો, મેં મારો. વીંછીનું કામ ડંખવાનું, મારું કામ ઉગારવાનું... સ્વભાવમાં આટલો ફેર. જેનો જેવો સ્વભાવ, એવું એનું વર્તન.'

સાધુની વાણી વહેતી રહી. કેશવ ઊભો થઈ ઝૂંપડીની બહાર નીકળ્યો. નિશાળના ઓલ્યા માસ્તરે કેશવને વીંછી તરીકે એક વાર જાહેર કરેલો.

શ્રાવણની એ મોડી સાંજ. ધૂપની સુગંધ, ઝળહળ બળતા દીવા અને સાધુની એ વાણી...કેશવના અંતરનું કમાડ કોણ જાણે કેમ ઊઘડી ગયું! વીંછીનો સ્વભાવ ડંખ દેવાનો અને સાધુનો સ્વભાવ ડંખ દેનારને ઉગારવાનો.

વાત નાની હતી, સાદી હતી, પણ કેશવમાં એ હાડોહાડ ઊતરી ગઈ.

એક બાજુ દંશ અને બીજી બાજુ દિલ.

કેશવને એકસાથે અનેક વીંછુડા ડંખી ગયા. શાસ્ત્રીનું સંસ્કારી ઘર...ઘરમાં ગંગા સમી નિર્મળ માતા.

નકળંગના મેળાએ કેશવના અંતરને રંગી દીધું.

સાધુના બોલના ભણકારા વાગ્યા.

એની દૃષ્ટિમાં નવું તેજ અંજાયું.

બીજે દિવસે એ ઘેર જવા માટે તૈયાર થયો. ઘેર પહોંચ્યો ત્યાંય આ સંભારણાં એની સાથે જ રહ્યાં. કેશવે બારણું ખખડાવ્યું. કોઈએ ઉઘાડ્યું નહિ. કેશવે 'મા...મા...હું કેશવ...બારણું ખોલ'ની બૂમ મારી, પણ કોઈ બારણું ખોલવા આવ્યું નહિ. કેશવે જોર અજમાવ્યું. ધક્કો માર્યો. બારણું ઊઘડી પડ્યું.

'મા'ને બોલાવતો એ અંદર ગયો.

હરિમંદિરમાં નર્મદા ઢળી પડી હતી. હાથમાં તુલસીનું પાન હતું. કેશવે માને ઢંઢોળી : 'મા...હું તારો કેશવો...મેળેથી આવ્યો છું...'

પણ મા બોલે કેમ કરી ને? એ તો હરિનામ બોલીને આ સંસાર છોડી ગઈ હતી.

'મા...હું તારો કેશવો–' પડઘો પડ્યો. એનો જ બોલ એને પાછો મળ્યો.

માતા સદા માટે ચાલી ગઈ.

*

પંદર વરસ પછી કેશવરાયે આફ્રિકાથી ભારત જવાની તૈયારી કરી. શ્રાવણ મહિનામાં એમને એમના ગામે પહોંચવું હતું. પંદર વરસમાં તો એક નવો ઇતિહાસ ઝબકી ગયો હતો. ભારતને મુક્તિ મળી હતી. પણ જેમણે મુક્તિનો મંત્ર જાગતો કર્યો, એવા ગાંધીજી પર ગોળી છૂટી હતી અને રાજઘાટની સમાધિ

આજે તો તેમની યાદ આપતી હતી. ગાધીજીની હત્યા થઈ એના ઉપર વરસો વરસી ગયાં હતા.

કેશવરાય જ્યારે આફ્રિકાથી ભારત આવતી સ્ટીમરમા બેઠા અને સાજે એકલા પડ્યા ત્યારે તેમની સામે સાગર ઊછળતો હતો. એ મોજાં હારાહાર કેશવરાયનો ભૂતકાળ ઊછળી રહ્યો.

શ્રાવણ મહિનાનો નકળંગનો મેળો એ ભૂલ્યા નહોતા. એ મેળાએ એમને મધ આપ્યુ હતુ.

એ સાંજ, એ ધૂપની મહેક, એ દીવાના તેજ અને એ સાધુની વાણી વીંછીનો સ્વભાવ વીંછીને મુબારક અને સાધુનો સ્વભાવ સાધુને મુબારક. બૂરાઈ અને ભલાઈની જગતમા શરત ચાલતી, એનુ આ ઉદાહરણ. કેશવરાય જ્યારે કેશવો હતો, ત્યારે આ વાણીએ એને જીતી લીધો અશાતિને બદલે શાતિ પર મન રોકાયું. શ્રાવણના મેળાએ સાધુવેણને કેશવના કાનમાં ફૂંક્યું, કેશવની દૃષ્ટિ ફરી ગઈ. કાઈ અજબ ક્ષણ હવામાં થરકી અને કેશવના અંતરને એ પિગળાવી ગઈ. એના જીવનનો રાહ અજબ રીતે પલટાયો.

હરિમંદિરમા ઢળી પડેલી માતા સાભરી આવી. શાસ્ત્રીના ઘરના દીવાને દિલની વાટથી ઊજળો કરવાની લાગણી કેશવને થઈ આવી. મંગળ અંકોડા સાથે બીજો મંગળ અંકોડો જોડાય, એમ કેશવની મંગળ ભાવના મંગળતા સાથે જોડાતી આવી. એના જ ગામના એક સોદાગરે કેશવને કામગીરી સોપી. નિષ્ઠા, પ્રમાણિકતા, સહૃદયતા અને સચ્ચાઈ કેશવની સહાયે થયા. અને આ રીતે કેશવને આફ્રિકા જવાની તક મળી.

આફ્રિકામા એણે શુદ્ધ પસીનો પાડી કામ કર્યું. ધીરે ધીરે એ ભાગીદાર થયો. પછી તો સ્વતંત્ર રીતે પ્રમાણિક રહીને તેણે વ્યવસાય ખીલવ્યો.

સંસારી બનવાનુ તેના હૃદયે પસંદ કર્યું નહિ.

અનેક વિદ્યાર્થીઓનુ ભણતર આગળ વધે એ ખાતર કેશવરાયે તેમની લક્ષ્મી વહેતી રાખી.

મેળાની ઝૂંપડીના આસનિયા પર સાધુની બેઠક અને આસપાસ દીવાના તેજ...કેશવરાયની આ સ્મૃતિ લોપાઈ જ નહિ. એટલું જ નહિ, પણ આ વાતાવરણ, સાધુના વેણ અને આ સ્મરણ કેશવને જીવનનુ ભાથું આપી ગયા.

એટલે જ પંદર વરસ પછી કેશવરાયને નકળંગના મંત્રો સાદ દઈ રહ્યા.

કશા પણ ડોળ વિના કેશવરાયે આફ્રિકાના અનેક માનવોને સહાય કરી. તેમને તેમના લગ્નજીવન માટે મોહ થયો નહિ.

આફ્રિકામા એમના એક મિત્રે એક વાર અતિશય ગંભીર થઈ પૂછ્યુ હતુ: 'તમે લગનનો વિચાર કેમ કરતા નથી? આ બધી મહેનત, આ લક્ષ્મી ..કોને માટે?'

કેશવરાયે ધીરો જવાબ વાળ્યો હતો. 'મારી મા ગઈ. એની હોશ હોત તો લગ્ન કરત. મારી લક્ષ્મીની ચિંતા કરો નહિ. યોગ્ય પાત્ર અને યોગ્ય રીતે એ વહેતી રહેશે. આનો ગોકીરો હોય નહિ.'

તૂતક પર ઊભા રહીને કેશવરાયે કાળના કોઠા મનમાં ને મનમા ઓળંગ્યા. દેશવટો એમણે ભોગવ્યો હતો. મુક્તિના કિરણોમા નહાતા ભારતનું દર્શન કરવાનો એમનો ઉમળકો અત્યારે ઊછળતો હતો.

કેશવરાયની આતુરતાનો આખરે અંત આવ્યો. સ્ટીમર મુંબઈના બારામા આવી. કેશવરાયને લેવા તેમના એક ભૂતકાળના મિત્ર શંકર આવ્યા હતા.

કેશવરાયે વરસો પછી ભારતની ભૂમિને સ્પર્શ કર્યો. મોહક ધ્રુજારી એમને થઈ. પોતાના દેશમા પોતે ચાલતા હતા, એનો પોરસ થયો.

*

'તમારે નકળંગના મેળામાં મારી સાથે આવવું પડશે, શંકર !'

'આપણી ક્યાં ના છે? બાકી, તમને એક કહી દઉં. તમે તો આઝાદ ભારતથી આઘા રહ્યા છો, એક જોતાં એ ઠીક થયું છે...'

'એવું કેમ બોલો છો?'

'અત્યારે તો હું બોલું છું. પણ પછી તમે જ આમ બોલશો.'

શ્રાવણ મહિનો બેસી ગયો હતો. કેશવરાયને મુંબઈ વધુ રોકાવું નહોતું. તેમને તો મેળામાં જવું હતું. શંકરે જણાવી દીધું હતું: 'હારે તો આવું પણ વિમાનમાં નહિ, ટ્રેનમાં જાવ તો.'

ટ્રેનની મુસાફરી શંકરને માફક આવતી.

અને એ રાત પણ આવી પહોંચી.

કેશવરાય અને શંકર પહેલા વર્ગના ડબ્બામાં બેઠા. ટ્રેન ઊપડી.

શંકરની જીભને સફર કરવાની ચાનક ચડી.

'ગાંધીજીને ગોળી વાગી એ તમે ત્યાં જાણ્યું ત્યારે આફ્રિકામાં હાહાકાર મચ્યો હશે.'

'હાસ્તો, આફ્રિકા તો ગાંધીજીની કર્મભૂમિ.'

'કેશવરાય, બંદૂકની ગોળીનો સ્વભાવ ગોળીએ બજાવ્યો. પણ પછી...ગાંધીજીની એક એક ભાવના, ગાંધીજીનો એક એક વિચાર, ગાંધીજીની એક એક યોજનાને દેશના આ મારા વાલીડાઓએ ગોળીએ દીધાં, એનું દુઃખ છે, અમ જેવાને.'

'તમે ભારે આખાબોલા છો.'

'ભાઈ, મૂંગા બહુ રહ્યા. પણ આ માળા મોંમાં આંગળી ઘાલીને બોલાવે છે, એનું શું? રાજઘાટની સમાધિ એ જ હવે ગાંધીજીની એંધાણી, બાકી તો ઢોંગ, ઢોંગ ને ઢોંગ.'

કેશવરાય આવા આંચકાઓ માટે તૈયાર નહોતા.

'હવે તો શંકર! આપણું જ રાજ ચાલે છે ને!'

'આપણું એટલે કોનું? પ્રજાને તેઓ મેઢાં ગણે છે. આપણું રાજ? પૂછો કોઈ ઘરવાળીને...કહેશે કે મોંઘવારી જીવ લે છે. પૂછો સંસારીને, કહેશે કે સલામ ભરનારાને લાભ છે. પૂછો નાના માણસને, કહેશે કે સત્તાના ખાંડણિયામાં છૂંદાય છે તેઓ... યોજનાઓના ભોરિંગો માણસ જેવા માણસને ભરખી રહેલ છે. પૈસો પરદેશનો ને લાંચ આપણા બાપની. અરે...ભાઈ! મુક્તિ માણે છે, આ સત્તાવાળાઓ...યુક્તિ જાણે છે, કપટીઓ. હા, એમને બખ્ખાં છે, મુક્તિ તેઓ માણે છે.'

ચાલતી ગાડીએ શંકરની જીભ ગતિમાન રહી. કેશવરાય નિસાસા નાખતા ગયા.

'મારી વાત ખોટી હોય તો તમારો જોડો ને મારું માથું...હવે તો અંદરઅંદરના ઝઘડાનું ઝેર ઊડે છે. સત્તાની ખુરસી આસપાસ ખટપટ આંટા દે છે. હા, પુણ્યતિથિઓ ઊજવીએ છીએ, આઝાદી અને પ્રજાસત્તાક દિનોનો અવસર ગજાવીએ છીએ, પણ આ તો ઠાલા ભભકા છે. સ્વાર્થની ઘડી સાધવી હોય...બસ ત્યારે ગાંધીનામ...ભાઈસા'બ! મને વધુ બોલાવશો મા. મારે પોતાને કાંઈ લાભ જોઈતો નથી. બાકી લોકો જો સુખી હોય તો, મારી આવી જીભલડી લાજે હો!'

કેશવરાય વધુ બોલ્યા નહિ. આ વાતોની ઉપરવટ થતી હતી મેળાની તેમની સ્મૃતિ.

*

કેશવરાય શંકર સાથે નકળંગના મેળાને આંબી ગયા.

પંદર વરસ પહેલાંનો જમાનો કેશવરાયના મનમાં સળવળાટ કરી ગયો. પણ જેમ જેમ તેમનું પગલું મેળાની નજીક થતું ગયું એમ એમ એમની નજર તેમને ખોવાતી લાગી.

ગાડાં દેખાતાં નહોતાં. મોટરબસો નજરે પડતી હતી.

'લાઉડસ્પીકરો'માંથી ફિલ્મનાં ગાણાંનો ઘોંઘાટ હવાને આંટતો હતો.

શંકર સાથે હતો, પણ કેશવરાય મિત્ર જોડે ખાસ વાત કરતા નહોતા.

તેઓ મેળામાં ફર્યા. આઈસકેંડી વેચાતી હતી. નટીઓની છબીવાળાં કાર્ડ વેચાતાં હતાં.

કેશવરાયથી રહેવાયું નહિ. 'શંકર, મહુવાની કારીગરીનાં રમકડાં ક્યાં? સીસમના કોયલ ને બપૈયા ક્યાં? હાથીદાંતની સૂંઘણી કયા?'

શંકરે સમજાવી દીધું: 'એ બધું ગયું, મારા ભાઈ! આ કસબીઓનો ભાવ આજે કોણ પૂછે? આજે તો બધો સંચાનો માલ... તમને શું કહું? હું મહુવા ગયો હતો ત્યારે મેં પૂછેલું કે, હાથીદાંતના કારીગરો ક્યાં ગયા? મને જવાબ મળ્યો કે, થોડા હતા તે મરી ખૂટ્યા. નવા તૈયાર થયા નહિ. બાપદાદાએ દીકરાઓને શીખવ્યો નહિ આ કસબ–ભૂખે મરે ને દીકરાઓ એટલા સારુ.'

હવે કેશવરાયને બરાબર ભાન થયું કે, તેમની ભૂમિ તેમની પાસેથી સરકી ગઈ હતી.

એ માણસો દેખાતાં નહોતાં. એ કસબીઓ કમાતા નહોતા. એ મોજ અનુભવાતી નહોતી.

અહીં તો ધક્કાધક્કી થતી હતી અને કોઈ જણ તો હાથે કરીને ભીંસમાં આવેલી સ્ત્રીને વધુ ધક્કો મારતો હતો.

એ રાસડા નહોતા. એ દુહાઓની રસાકસી નહોતી.

તોય, કેશવરાયે ચાલ્યા જ કર્યું. એટલે, શંકરે સાફ જણાવી દીધું: 'જુઓ, ભાઈ! તમારે પગ ચલાવવા હોય તો મને વાંધો નથી. હું થાક્યો છું. હું આટલું બધું ચાલું નહિ'

કેશવરાયે ઇલાજ બતાવ્યો: 'તમે મોટરમાં આરામ કરો. હું પછી આવીશ. બરાબર?'

શંકરે મોટર ભણી જતાં કહી દીધું: 'બરાબર...મારું કામ નહિ આમ ફરવાનું.'

કેશવરાય એકલા પડ્યા. આ જ નકળંગની જગ્યા ત્યારે હતી. શ્રાવણ માસમાં જ ત્યારે મેળો ભરાતો...પણ મેળાનો રંગ ફરી ગયો હતો.

કેશવરાય કોટપાટલૂનમાં હતા. પણ એમનું મન વહી ગયેલા દિવસોનો રંગ ઘોળતું હતું.

જે માટે તેઓ અહીં આવ્યા હતા, એ ઝૂંપડી પર તેમની નજર પડી.

ધૂપદીવા...સાધુ...મેદની...અને વાણી.

પંદર વરસ એકદમ કપાઈ ગયાં.

ભણકારા વાગી રહ્યા:

'પાણીના વમળમાં વીંછી સપડાયો... સાધુએ એ વીંછી ઉપાડી લીધો...વીંછીએ સાધુને ડંખ દીધો...'

કેશવરાય એ ઝૂંપડી પાસે ગયા. ત્યાં તો બુશકોટમાં સજ્જ થયેલો એક શખ્સ પાસે આવ્યો. સલામ ભરીને એણે આસ્તેથી જણાવ્યું: 'સા'બ! ઝૂંપડીની અંદર આવો. આપની ખિદમત થશે...બીર, વ્હીસ્કી, રમ... અસલ માલ છે, સા'બ! પીને ખાતરી કરો. ડરશો નહિ, સા'બ. પોલીસ અહીં આવે નહિ એવો બંદોબસ્ત કર્યો છે. નકર આપ જેવાંને તેડું કરાય?'

કેશવરાય દંગ થઈ ગયા. જે ઝૂંપડીમાંથી તેમને સાધુનાં વેણ સાંભળવા મળ્યાં જે વાણીએ તેમના જીવનનું વહેણ પલટાવ દીધું, એ ઝૂંપડીમા આજે શરાબની બાટલીઓ

વધુ વખત અહીં એ થોભી શક્યા નહિ પંદર વરસ પછી કેશવરાય દેશમા આવ્યા એમણે જે કાંઈ અહીં જોયું એનાથી એમન મનને કાંટો વાગ્યો.

શ્રાવણના મેળાનું આજનું દર્શન તેમને ડંખી ગયું.

આ દંશની પરવા કર્યા વિના, તેમણે સંભારી રાખ્યો, એ મેળો, જ્યાં લોકહૈયું નાચતું હતું; તેમણે યાદ કર્યા એ કારીગરો જેમણે પ્રમાણિકપણે પસીનો પાડી ચીજવસ્તુઓ કલામય રીતે ઘડી હતી, અને તેમણે સંઘરી રાખી સાધુની એ વાણી, જેમાં જીવનની ગંગા સાથોસાથ વહેતી હતી.

★

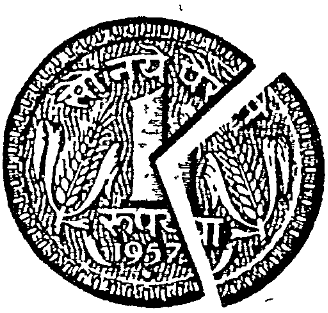

ઉંચા ભાવની સિગારેટો એના ભાવ જેટલીજ ચડિયાતી હોય છે એ પ્રકારની એક માન્યતા બંધાઈ ગઇ છે. પણ આ વાત દરેક બાબતમાં સાચી નથી. કારણ કે ઉંચા ભાવની સિગારેટ ઉપર જાત જાતની જકાત ભરવી પડે છે. એ રીતે એ ઉંચા ભાવની સિગારેટની કિંમતનો મોટો ભાગ એ જકાત ભરવામાં જાય છે.

તંબાકુની કહાણી ... નં. ૧૦

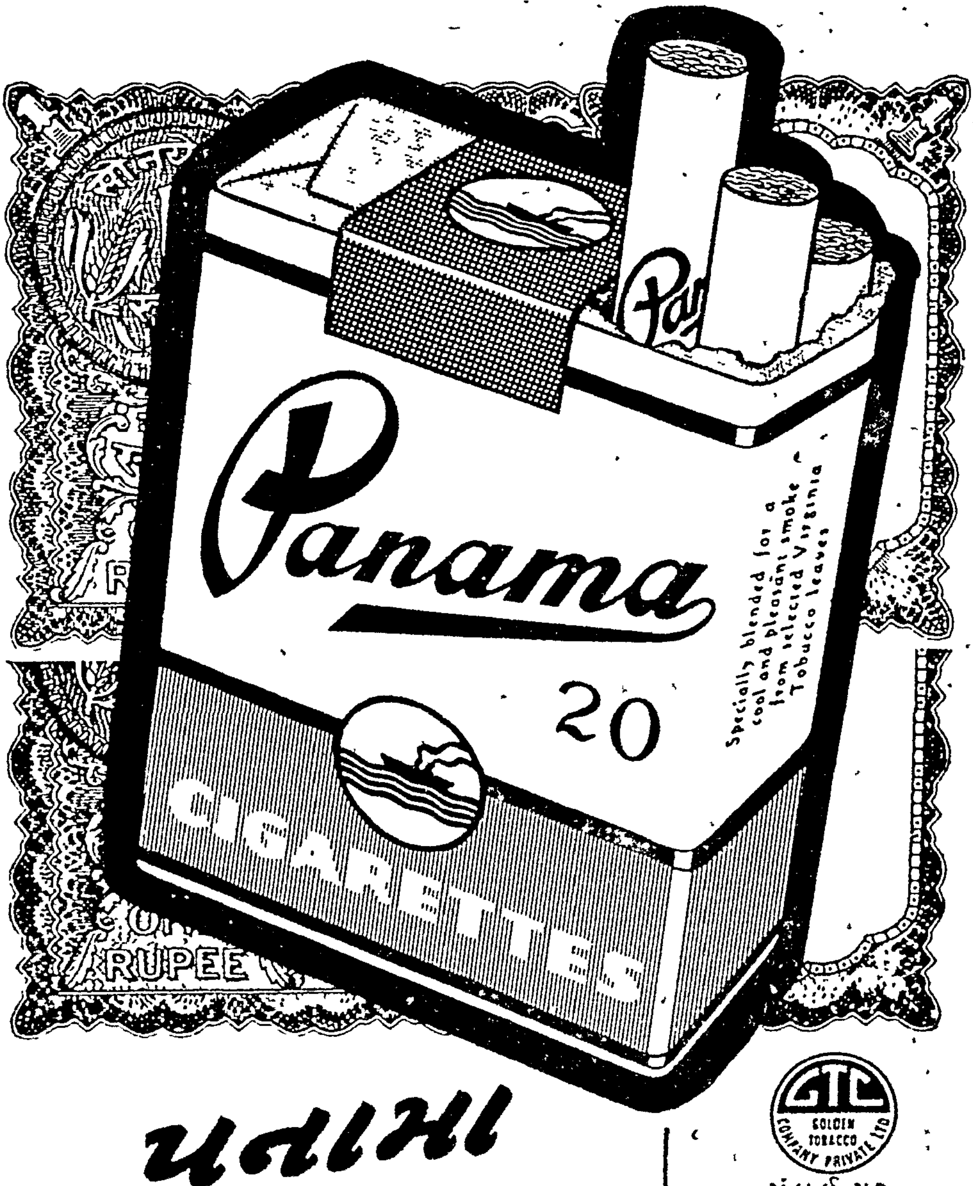
Panama
20
CIGARETTES
Specially blended for a cool and pleasant smoke from selected Virginia Tobacco leaves
RUPEE

પનામા

એક સરસ સીગારેટ છે—
તે છેલ્લી ઘૂંટ સુધી એકધારી લિજ્જતદાર છે

GOLDEN TOBACCO COMPANY PRIVATE LTD
મુંબઈ ૫૭
હિંદનો આ પ્રકારનો
મોટામાં મોટો
રાષ્ટ્રિય ઉદ્યોગ

GT 710 GUJ. Greens' Advtg.

સંચય

[અન્ય સામયિકો મેળવીને વાંચી નહિ શકતા 'અખંડ આનંદ'ના વાચકો માટે વિવિધ વિષયો પરત્વે પ્રતિષ્ઠિત સામયિકોમાંથી તેમ જ નામાંકિત નાગરિકોના પ્રવચનોમાંથી જાણવા જેવા વિચારો અહીં રજૂ થાય છે. આમાંના દરેક વિચાર સાથે તંત્રી સંમત છે, એમ માની લેવું નહિ.]

ગુજરાતનો અણઉકલ્યો ઇતિહાસ

ગુજરાતના ઇતિહાસમાં હજી કેટલાય પ્રશ્ન અણઉકેલ્યા રહ્યા છે. દાખલા તરીકે, આપણા આ પ્રદેશનું નામ 'ગુજરાત' કેવી રીતે પડ્યું? આ પ્રદેશને માટે 'ગુજરાત'નો પ્રયોગ વાઘેલા કાળથી દેખા દે છે ને 'ગુર્જર' કે 'ગુર્જર દેશ' જેવું નામ પણ સોલંકી કાળની પહેલાં નજરે પડતું નથી. આ પ્રદેશને આ નામ લાગુ પડ્યું તે પહેલાં આપણા આ સમસ્ત પ્રદેશ માટે કોઈ સામાન્ય નામ પ્રયોજાતું કે કેમ? 'લાટ' શબ્દ આ આખા પ્રદેશ માટે વપરાતો? ક્યારે? આનર્તની પાટનગરી કુશસ્થલી સુરાષ્ટ્રમાં હતી ને હાલના મહેસાણા જિલ્લામાં આવેલું વડનગર આનર્તપુર તરીકે ઓળખાતું, તો 'આનર્ત' નામ પણ ક્યારેક આ સમગ્ર પ્રદેશ માટે પ્રયોજાતું કે કેમ? ને આનર્તો કોણ હતા? શાર્યાતો, આનર્તો ને રૈવતો એક જ હતા કે જુદા? મનુ વૈવસ્વતથી પાંડવોના સમય સુધીમાં ઐક્ષ્વાકુ વંશમાં ૯૨, પૌરવ વંશમાં ૪૯ અને યાદવ વંશમાં ૫૮ પેઢી ગણવામાં આવે છે, ત્યારે ગુજરાતના પૌરાણિક વંશમાં માત્ર શર્યાતિ, આનર્ત, રોચમાન, રેવ અને રૈવત જેવી પાંચ પેઢી જ થઈ હોવાનું કેવી રીતે સંભવે? રંગપુર, લોથલ, સોમનાથ, રોઝડી, ભાગાત્રાવ વગેરે સ્થળોએ દેખા દેતી હડપ્પા સંસ્કૃતિને સિંધ અને પંજાબ સાથે તેમ જ સુમેર અને મિસર સાથે કેવોક સંબંધ હતો? ને એ સંસ્કૃતિને વેદકાલીન આર્ય તેમ જ આર્યેતર સંસ્કૃતિ સાથે કેવો સંબંધ હતો? તામ્ર-કાંસ્ય યુગની એ સંસ્કૃતિને લઘુપાષાણયુગની સંસ્કૃતિ સાથે શો સંબંધ હતો? પાષાણયુગના અહીંના માનવી કઈ જાતિના હતા? પછી અહીં બહારથી કયા કયા લોકો આવ્યા ને ક્યારે?

શ્રી હરિપ્રસાદ શાસ્ત્રી

મધ્યમવર્ગની હાલત સુધરી નથી

છેલ્લાં વર્ષોમાં મધ્યમવર્ગને ઘણું સહન કરવું પડ્યું છે અને હજુ પણ તેઓને સહન કરવું પડે જ છે. સરકારે આ સ્થિતિ સુધારવાનાં તાત્કાલિક પગલાં લેવાં જોઈએ. ખાસ કરીને રોજિંદા વપરાશની ચીજોના ભાવો નીચા લાવવા જોઈએ. સાથે સાથે ઓછા ખર્ચે નવાં ઘરો બાંધવાની યોજના સહકારી સંસ્થાઓને સોંપવા કરતાં સરકારે જાતે જ હાથ ધરવી જોઈએ.

જ્યાં સુધી ખોરાક, કપડાં, રહેવાનાં ઘરો, બને તો મફત અને નહીં તો સસ્તી તબીબી મદદ વગેરે મૂળભૂત સવાલો ઊભા જ છે, ત્યાં સુધી મધ્યમવર્ગની ફરિયાદો ચાલુ જ રહેશે. લોકોએ છેલ્લાં ૧૫ વર્ષ સુધી ધીરજ જાળવી છે. હવે તેમને રાહત મળવી જ જોઈએ. સરકારે ભાવો નીચે લાવવા જોઈએ અને સબસીડી આપવી જોઈએ.

શ્રી કે. કે. શાહ
કોંગ્રેસના મહામંત્રી

ઉઘાડી આંખે પાટા બાંધે છે!

વધતા જતા ચીજવસ્તુઓના ભાવોને આગળ વધતા અટકાવવામાં આવી રહ્યા છે, એવું અધિકારીવર્ગ દ્વારા કહેવાતું હોવા છતાં તેનો ખરીદનાર અનુભવે છે કે, તેને

દાંતનું કળતર હેરાન કરે ત્યારે...

"ઓહ, દાંતમાં કેવું કળતર છે! ઘરનું કોઈ કામ થઈ શકતું નથી!"

"આ સેરિડોન લ્યો... જલદી રાહત મળશે!"

થોડી વાર પછી...
"સેરિડોન તો કમાલની વસ્તુ છે! મારા દાંતનું કળતર ક્યારનુંય મટી ગયું!"

સેરિડોન 'રોશ'

દર્દ દૂર કરે છે, આરામ પહોંચાડે છે, તાજગી આપે છે

દર્દ અને દુખાવા પર સેરિડોન અચૂક અને નિરાપદ રીતે જલદી આરામ આપે છે. દાંતના કળતર, શારીરિક દુખાવા, શિર-દર્દ, તાવની અસર અને સામાન્ય બેચેની પર સેરિડોન લ્યો.

Saridon

એકજ ટીકડી પૂરતી છે
એક ટીકડીના ૧૩ નયા પૈસા

પુખ્ત વયના માણસો માટે ૧ ટીકડી;
બાળકો માટે $\frac{૧}{૪}$ થી $\frac{૧}{૨}$ ટીકડી.

'રોશ' ઉત્પાદન
સોલ ડિસ્ટ્રિબ્યૂટર્સ:
વોલ્ટાસ લિમિટેડ

JWTWT. 3525

'નાડીગ્રંથો' તેમજ જ્યોતિષને લગતા અન્ય મહત્ત્વના ગ્રંથો કેટલાંક ખાનગી કુટુંબોને હસ્તક છે. દક્ષિણ ભારતમાં જુદાં જુદાં શહેરોમાં નાડીગ્રંથોની છ પ્રતો છે, એ ઉપરાંત વારાણસીમાં સાતમી, લખનૌમાં આઠમી, વડોદરામાં નવમી, અને દસમી અમદાવાદમાં છે; આ ઉપરાંત બીજા બારેક નાડીગ્રંથો દેશના જુદા જુદા ભાગોમાં હોવાનું જણાયું છે.

આ પ્રાચીન અને અલભ્ય ગ્રંથોની હસ્તપ્રતો એ રાષ્ટ્રનો વારસો છે. આ બધી હસ્તપ્રતો એ કોઈ વ્યક્તિની માલિકીની ન જ હોઈ શકે. આ તમામ હસ્તપ્રતો સરકારે કબજે લઈ એ અમૂલ્ય સાહિત્યનો અભ્યાસ કરવા ઇચ્છતા વિદ્વાનોને માટે કોઈ રાજ્યના કેન્દ્રમાં ચાલતી એકાદ સંસ્થામાં સગવડ કરી આપવી જોઈએ. આજે તો નાડીગ્રંથો વાંચી પણ ન શકે તેવા લોભી બ્રાહ્મણો પોતાના લાભ માટે અગડંબગડં ચલાવીને સારી એવી ધનપ્રાપ્તિ કરે છે.

સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિનાં પંદર વર્ષ પછી પણ શું આપણાં પ્રાચીન ખગોળ અને જ્યોતિષશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતોનું આધુનિક વિજ્ઞાનના ધોરણે સંશોધન કરવાની કોઈ પ્રવૃત્તિ આપણે રાજ્યકક્ષાના ધોરણે કરી શકીએ તેમ નથી? કે પછી પૂર્વગ્રહ અને (આ વિષયના) અલ્પ જ્ઞાનને કારણે આપણા વડા પ્રધાને કરેલાં વિધાનોને જ જગતના તમામ જ્ઞાનની દીવાદાંડી સમાન લેખીને જ બેસી રહીશું?

'મધર ઇંડિયા'

યોજના નિષ્ફળ થઈ!

ભારતની યોજનાના આયોજકોએ તાજેતરમાં જ ત્રીજી પંચવર્ષીય યોજનાના પ્રથમ વર્ષના ઉત્પાદનની તારીજ જોતા તે નિર્ધારિત યોજનાના લક્ષ્યાંક કરતાં ઘણું જ ઓછું ઊતર્યું છે; એટલું જ નહિ પણ કેટલાક કિસ્સાંમાં તો તે હતું તેના કરતાં પણ ઘટી ગયુ છે. આ રહ્યા એ આંકડા:

પોલાદ: લક્ષ્યાંક: ૩૫ લાખ ટન; ૬૦ ટકાનો વધારો. ખરેખરું ઉત્પાદન: ૨૯ લાખ ટન; ૩૨ ટકાનો વધારો.

કોલસો: લક્ષ્યાંક: ૬ કરોડ ૭૦ લાખ ટન; ૨૨ ટકાનો વધારો. ખરેખરું ઉત્પાદન: ૫ કરોડ ૪૩ લાખ ટન; ૧·૩ ટકાનો ઘટાડો.

કપાસ: લક્ષ્યાંક: ૫૫ લાખ ગાંસડીઓ; ૧·૮ ટકાનો વધારો. ખરેખરું ઉત્પાદન: ૪૬ લાખ ગાંસડીઓ; ૧૫ ટકાનો ઘટાડો.

રાજ્ય હસ્તકનાં સાહસો દ્વારા મળતર: લક્ષ્યાંક: ૯૫ કરોડ ડૉલર. ખરેખરું મળતર: ૫૪ લાખ ડૉલર; રોકાણના ·૦૩ ટકા.

અમેરિકન સમાચારપત્ર 'ન્યૂઝવીક'ના જણાવ્યા મુજબ, જ્યારે આવી પરિસ્થિતિ હોય, ત્યારે મદદ આપનાર દેશોમાંના કેટલાકને પોતે જ સહાય આપે છે તેનો સદુપયોગ નથી થતો એવી શંકા ઉદ્ભવે અને વધુ સહાય આપવામાં આશંકા જાગે તો તેથી શું આપણને આશ્ચર્ય થશે? યોજનામાં ૮૦ ટકા રોકાણ તો ભારતીય છે અને ૨૦ ટકા જેટલું જ વિદેશી છે, એ હકીકતથી કંઈ પરિસ્થિતિમાં ફેર પડતો નથી. આ ઉપરથી જણાશે કે, આપણી સરકાર બીજા લોકોએ આપેલાં કે ધીરેલાં નાણાંનો સદુપયોગ તો નથી જ કરતી, પણ સાથે સાથે આપણા દેશનાં નાણાંનોય નથી કરતી કે જે તેણે મોટે પાટા બાંધી ભારતીય કર ભરનારાઓ પાસેથી વસૂલ કર્યાં છે. ભારત સરકાર જેમ વિદેશી નાણાંના વ્યયનો યોગ્ય બદલો નથી મેળવી શકતી, તેમ ભારતીય નાણાંના વ્યયનો પણ નથી મેળવી શકતી; આ વસ્તુ ભારતીય નાગરિક કે ભારત બહારના નાગરિક માટે ભાગ્યે જ આશ્વાસનરૂપ થઈ શકે.

આથી એમ સમજાય છે કે, શ્રી નહેરુ, તેમની સરકાર તેમ જ યોજનાપંચમાં જ કંઈક ખોટકાયેલું છે. ખરું જોતાં તો આયોજન જ એવું કઢંગું કરવામાં આવે છે અને રાજ્યો દ્વારા તેની વ્યવસ્થા જ એવી ખામી ભરેલી હોય છે કે આપણને એમ લાગ્યા વગર નથી

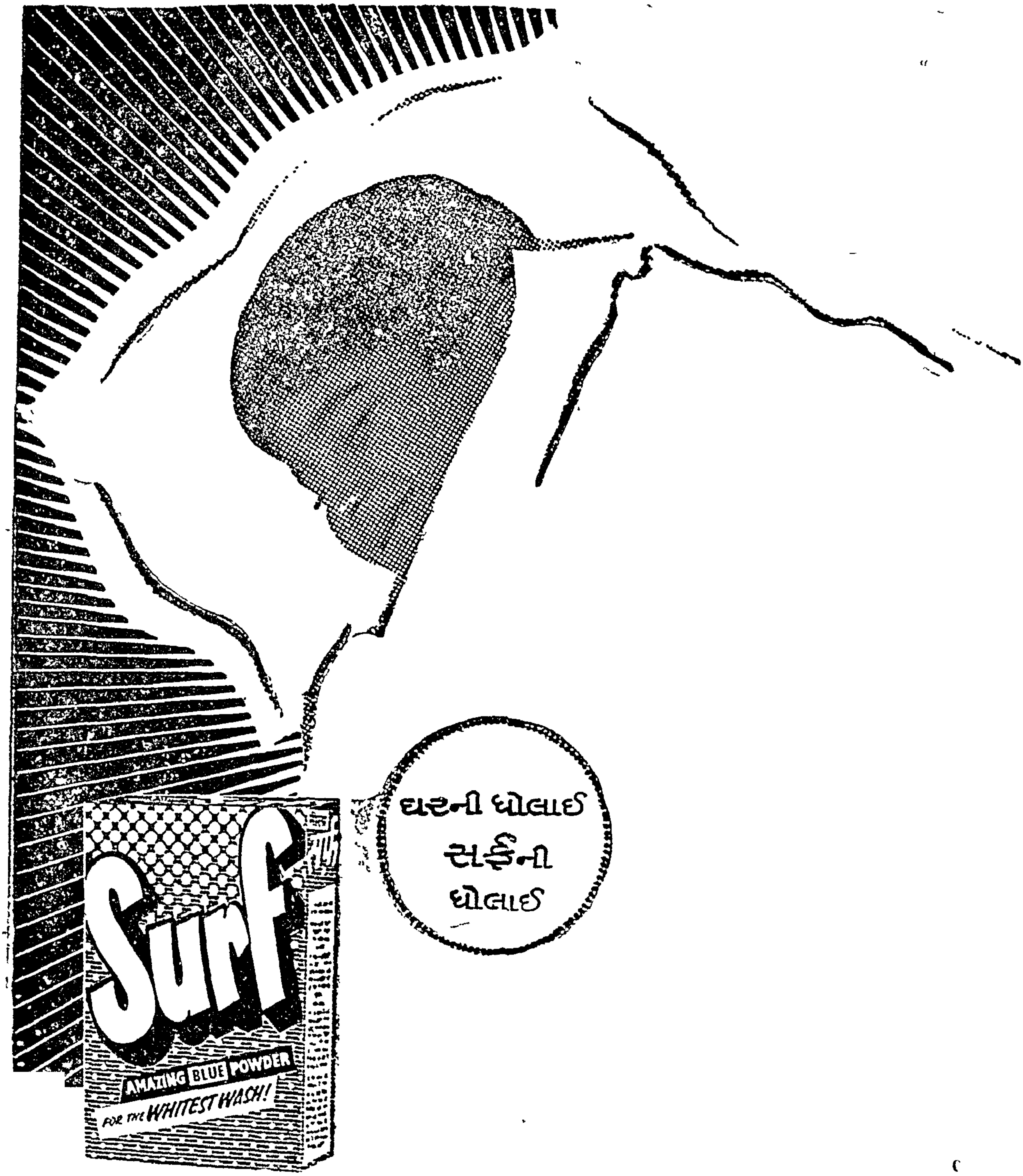
ઘરની ધોલાઈ
સર્ફની
ધોલાઈ
Surf
AMAZING BLUE POWDER
FOR THE WHITEST WASH!

ઘરનાં તમામ કપડાં સર્ફથી ઘરમાં જ ધુઓ...સાડીઓ, ચાદરો, ખમીસ, ટુવાલ, એકેએક કપડું! આપની કપડાં સહેલાઈથી અપૂર્વ સફેદ, અતિ સ્વચ્છ થશે. સર્ફની અધિક ધોલાઇ શક્તિનો એ પ્રતાપ છે. આજે જ સર્ફ અજમાવી જુઓ! ઘરમાં કપડાં ધોવાની એ સારામાં સારી રીત છે.

સર્ફ – અપૂર્વ સફેદ ધોલાઇ કરે છે!

હિન્દુસ્તાન લીવરનું ઉત્પાદન

SU. 27-X52 G

હુકમ. દેશમાં જ્યાં જુઓ ત્યાં ઠેર ઠેર આંખો મીંચીને વધુ ને વધુ ‘મૅટ્રિક્યુલેટ્સ’ બહાર પડ્યે જાય છે; પણ શાળાંત દાખલો (સ્કૂલ લીવિંગ સર્ટિફિકેટ) ધરાવતા આ વિદ્યાર્થીઓમાંથી ત્રીજા ભાગના વિદ્યાર્થીઓને પણ ઉચ્ચ શિક્ષણ આપવાની જોગવાઈ કરવાની વિશ્વવિદ્યાલયો પાસે પૂરતી સગવડ નથી. પરિણામે કાં તો તેમને રખડવું પડે છે, કાં છેતરપિંડી કરવી પડે છે અથવા તો ઉચ્ચ શિક્ષણને જતું કરવું પડે છે. વાહ રે! આ તે કેવી જોગવાઈ!

વળી દયાજનક હકીકત તો એ છે કે, તેઓ (સત્તાવાળાઓ) આ બધી ત્રુટિઓ જાણતા હોય છે (અથવા તો જાણતા હોય એમ દેખાય છે), છતાં પણ કંઈ કરી શકતા નથી! આદર્શો તો અનેક છે, પણ તેને સાકાર કરવાના પ્રયત્નો બિલકુલ નહિવત્ છે. કાયદાઓ પણ ઘણા બધા છે. (કેટલાક તેના પડછાયારૂપ હોય છે.) પણ તેમાંથી થોડાક જ અસરકારક રીતે અમલમાં મુકાય છે, જ્યારે કેટલાક તો અમલ કરી શકાય નહિ એવા હોય છે. વળી કોઈક તો દારૂબંધી ઉપર લોકમત મેળવવાની—એક આદર્શને બીજા આદર્શની નજરે જોવાની—પેરવી કરી રહે છે; પણ આ તો નાના નિશાળિયાઓનો, ટાલ ઉપર અભિપ્રાય મેળવવા જેવી જ વાહિયાત વાત છે. આદર્શો અને કાયદાઓ અલબત્ત, જરૂરી છે, પણ તેમને કોઈ પણ જાતના આધાર વગર હવામાં લટકતા ન રખાય. જનતા તેમ જ સમયના વહેણ સાથે કદમ મિલાવતા તે હોવા જોઈએ. કોઈ કાયદો અથવા તો ઉત્તમ આદર્શની વાતો જ માત્ર ચમત્કાર કરી જશે એમ માનવું ભૂલભરેલું છે; વસ્તુતઃ બુદ્ધિપૂર્વકનું એનું અનુસરણ જ કંઈક કરી શકશે. •

‘ટાઈમ્સ ઑફ ઇંડિયા’

‘બાઈ બાઈ ચાળણી, કિસકે ઘર?’

કેન્દ્ર સરકારના જકાત કાયદા પ્રમાણે મુંબઈના જકાત સત્તાવાળાઓએ નક્કી કર્યું કે નેઈલ પૉલિશમાં ૧૦ ટકા આલ્કોહોલ આવતો હોવાથી તેના પર જકાત નાખવી.

આથી નેઇલ પૉલિશ બનાવનારી એક પેઢીએ રાજ્યના મહેસૂલી ખાતાને તે સામે અપીલ કરી ત્યારે તે ખાતા તરફથી જવાબ મળ્યો કે એ અમારું કામ નથી, ગૃહ ખાતા પાસે જાઓ. ગૃહ ખાતાએ તે પેઢીને જણાવ્યું કે, એ અમારું કામ નથી. એ કેન્દ્રીય કાયદો છે એટલે કેન્દ્રને અપીલ કરો અને છેવટે કેન્દ્ર સરકારે તેને કહ્યું કે કેન્દ્રીય કાયદો છે ખરો, પરંતુ તેનો વહીવટ રાજ્ય સરકાર કરે છે એટલે ત્યાં જાઓ અને એમ આખરે તેને ફરીથી રાજ્ય સરકાર પાસે આવવાનો વારો આવ્યો.

છેવટે એ પેઢીએ હાઈ કોર્ટને અપીલ કરી અને કામચલાઉ ઇંજંક્શન મેળવ્યુ.

મહારાષ્ટ્ર વિધાનસભામાં આજે કેન્દ્રીય જકાત કાયદાના વહીવટ અર્થે સ્ટાફ વધારવાને લગતી રજૂ થયેલી પુરક માગણી અંગેની ચર્ચા ઉપર બોલતાં પ્રજાસમાજવાદી સભ્ય શ્રી. એફ. એમ. પિન્ટોએ ઉપરોક્ત દાખલો આપતાં જણાવ્યું હતું કે, કાયદાના વહીવટ અંગે કર્મચારીવર્ગ વધારો તે સાથે ખાતાના અધિકારો, જવાબદારી અને કાર્યક્ષેત્ર અંગે ચોક્કસ માહિતી પણ જો સમજી લેવામાં આવે તો આમ નહીં બને.

‘મુંબઈ સમાચાર’

વર્તમાનપત્રોનો દુરુપયોગ!

શાસક પક્ષના જવાબદાર નેતાઓ ઘણી વાર વર્તમાનપત્રો સંબંધે બોલતા સંભળાય છે. દુનિયાના કોઈ પણ ભાગમાં, દેશના વહીવટમાં અને જાહેરજીવનમાં ઉચ્ચ સ્થાન ધરાવનારાઓ પોતાના સ્વાર્થ માટે વર્તમાનપત્રનો આવો દુરુપયોગ કરતા નથી. આને લીધે વર્તમાનપત્રો સંરક્ષણવૃત્તિ તરફ વળે છે અને અણધાર્યા હુમલા સામે અમુક પ્રકારની સલામતી મેળવવા પ્રેરાય છે. નેતાઓને ડંખતી બાબત કદાચ એ છે કે, ગુપ્ત બાતમીઓ જાહેર થાય તેવું તે ઇચ્છતા હોતા નથી. પણ સરકાર તેમ જ દેશના જાહેરજીવનમાં કોઈ વિશિષ્ટ સ્થાન ધરાવતા હોવાના કારણે આવી

જાતનો અનિચ્છનીય હસ્તક્ષેપ કરવાના આક્ષેપમાંથી તેઓ છટકી શકશે એમ તેઓ માનતા હોય છે; એટલું જ નહિ, પણ 'નીતિનિયમો' તેમ જ 'આચારસંહિતા'ના ઓઠા હેઠળ, તેના પર બંધનો લાદી તેની સ્વતંત્રતા છીનવી લેવાના પ્રયાસો દેશમાં થઈ રહ્યાં છે.

મારો આશય, આ ધંધામાં 'નીતિનિયમો' તેમ જ 'આચારસંહિતા'નું મહત્ત્વ ઘટાડવાનો નથી. ખરું પૂછો તો આ ક્ષેત્રમાં વર્તમાનપત્રોએ ભારતમાં સર્વત્ર ગણનાપાત્ર શિરસ્તો જાળવ્યો છે. જોકે મારે એ પણ ધ્યાનમાં લાવવું જોઈએ કે, આ બંધનો ઘણુંખરું તો તેમણે સ્વેચ્છાએ સ્વીકારેલાં હોઈને સમાચારપત્ર સાથે સંકળાયેલી ઉમદા પરંપરાને અનુરૂપ છે. વળી આ બંધનો બાહ્ય સ્વરૂપે બળપૂર્વક અને ધાકધમકોથી લાદવામાં આવ્યાં નથી. પણ હા, એટલું તો ચોક્કસ છે કે, (જુદા જુદા) પક્ષો વચ્ચે 'રાજકીય આચારસંહિતા' બાબત સહમત થવામાં રાજદ્વારીઓ નિષ્ફળ નીવડ્યા તે માટે, હાલના તબક્કે, મારી માન્યતા મુજબ, વર્તમાનપત્રોને ઠપકાપાત્ર ગણવાનો પ્રયાસ થઈ રહ્યો છે.

એ. બી. નાયર

પ્રમુખ, ઇન્ડિયન એન્ડ ઈસ્ટર્ન ન્યૂઝપેપર્સ સોસાયટી

જાહેર જીવનની શુદ્ધિ

જાહેર જીવનમાં પડેલી વ્યક્તિ દરેક વાતે શુદ્ધ હોય એવી અપેક્ષા સ્વાભાવિક રીતે રહે છે. જાહેર જીવનમાં પડેલી વ્યક્તિના ખાનગી જીવનમાં ઊંડા ઊતરવાની જરૂર નથી, એમ પશ્ચિમના દેશોમાં મનાય છે. એવા માનવી ખાનગી જીવનમાં ગમે તેવું વર્તન કરતા હોય તેની ત્યાંના સમાજને કશી પડી હોતી નથી. પણ હિંદુસ્તાનના જાહેર જીવનમાં રાષ્ટ્રપિતા ગાંધીજીએ પ્રવેશ કર્યા પછીથી જાહેર જીવનમાં પડનારી વ્યક્તિ અંગેનાં ધોરણો નૈતિક કક્ષાએ ઘણાં ઊંચાં લેખવાનું શરૂ થયું છે અને દરેક રીતે શુદ્ધ હોય એવી વ્યક્તિ જ જાહેર જીવન માટે શોભાસ્પદ છે, એમ મનાવા લાગ્યું છે. દેશની આઝાદી મેળવવા માટે અપનાવવામાં આવેલા રાહ પણ શુદ્ધ હોય એવી જ અપેક્ષા હંમેશાં રખાઈ છે અને તેથી જ સાધનશુદ્ધિ વિના ધ્યેયસિદ્ધિ થાય નહિ એ સિદ્ધાંત માન્ય રહ્યો છે.

પણ ગાંધીજીના ગયા પછીથી, અને કેટલેક અંશે ગાંધીજી હતા ત્યારે પણ, ખાસ કરીને સત્તા હાથમાં આવ્યા પછી જાહેર જીવનમાં પડેલી ઘણી ઓછી વ્યક્તિઓ આવું ઊંચું નૈતિક ધોરણ જાળવી શકી છે અને તેથી જ આજે કોંગ્રેસ અને કોંગ્રેસી સરકારની બદનામી થઈ રહી છે. ગાંધીજી તો જાહેર પ્રજાનાં નાણાંને ટ્રસ્ટ માનતા અને તેથી જાહેર પ્રજા તરફથી મળેલાં નાણાંનો જરા સરખો પણ દુર્વ્યય અથવા અંગત વ્યય માન્ય રાખતા નહિ, પણ આજે તો પારકે પૈસે પરમાનંદ કરવાની વૃત્તિ જાહેર કાર્યકરોમાં પણ વધી ગઈ છે.

આવા સંજોગોમાં શ્રી વાસુદેવ કે. લેલે જેવો અપવાદ જોવા મળે છે, એ આપણા જાહેર જીવનમાં રહેવા પામેલી થોડીક પણ શુદ્ધિનો ખ્યાલ આપે છે. તેથી એ ભાઈને હજારો સલામ કરવાનું મન થાય છે. સામાન્ય રીતે ક્ષુલ્લક ગણાય એવી ભૂલે આ ભાઈના અંતરને એટલું બધું કોરી લીધું કે એ ભૂલને કારણે સમાજમાં કોઈને પોતાનું મોઢું પણ ન બતાવવા જેટલી શરમ તેઓ અનુભવી રહ્યા અને કોઈ પણ હિસાબે એ ભૂલનું પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાને કૃતનિશ્ચયી થયા. વળી એ પ્રાયશ્ચિત્ત પણ કેવું? પોતાના જીવનને સંકેલી લઈને જ તેમણે એ પ્રાયશ્ચિત્ત કર્યું.

પ્રજાસમાજવાદી પક્ષના આ એક સન્નિષ્ઠ કાર્યકર મુંબઈની એક સહકારી કેન્ટિનમાં કામ કરતા હતા. એ દરમ્યાન આર્થિક વિટંબણામાં આવી પડેલા એક ભાઈની મૂંઝવણ ટાળવા માટે તેમણે કેન્ટિનમાંથી થોડીક રકમ લઈને આપી દીધી. એ રકમ આપતાં તો આપી દીધી, પણ પછીથી વાસુદેવને ભાન થયું કે જાહેર સંસ્થાની રકમ આ રીતે

આપવાનો તેને શો અધિકાર હતો ? અને તેના દિલમાં અજંપો થયો. ભારે અસ્વસ્થતા અનુભવતા વાસુદેવે પ્રાયશ્ચિત્ત કરવાનો નિર્ણય કર્યો અને મુંબઈથી ઊપડી જઈ વર્ધાથી થોડેક દૂર એક ટ્રેન સામે પડતું મૂકી તેમણે જીવનનો અંત આણ્યો. પશ્ચાત્તાપથી નિર્મળ થયેલા વાસુદેવના આત્માને પ્રભુ શાતિ આપો !

'મુંબઈ સમાચાર'

જનતા મોટરગાડી

એ 'આવતા થોડા દિવસો' કરતાં વધુ દિવસો જતા રહ્યા છે અને આપણે આપણા આંગણામાં લોકગાડી આવીને ઊભી રહે એની રાહ જોઈએ છીએ—ઝળહળતી, રૂપકડી, પહેલી નજરે જ પ્રેમમા પડી જઈએ એવી !

પણ એ હજી આવી નથી અને ક્યારે આવશે તે આપણે જાણતા નથી. (સરકાર પણ જાણતી નથી.) એ ગાડીને શો અકસ્માત નડ્યો કે અકસ્માતોની પરંપરા નડી તે આપણે જાણતા નથી. કારખાનાથી આપણે આંગણે આવે ત્યાં સુધીમા ગાડીને અકસ્માતો નડે એ આપણે સમજી શકીએ છીએ, પણ પ્રધાનોના મગજમાંથી કારખાના સુધી જનતા ગાડીનુ સૂક્ષ્મ સ્વરૂપ પહોંચે ત્યાં સુધીમા તે રસ્તા પરથી ગબડી પડી, પંકચર પડ્યું, તુમારશાહીના ખડક સાથે અથડાઈ પડી, એન્જિન ખોટકાઈ ગયુ, પેટ્રોલ ખૂટી પડ્યુ, પૈડું નીકળી પડ્યુ, એમ અકસ્માતોની પરંપરા નડી. જનતા ગાડી બાંધવા માટે કારખાનાનુ ખર્ચ થાય તેટલુ ખર્ચ તેની વિચારણામાં થઈ ગયુ હશે ! સમિતિઓ આવી અને ગઈ. તેમણે વર્ષો સુધી વિચારણા કરી. દેશદેશાવરનો પ્રવાસ કર્યો અને જે પરદેશી હૂંડિયામણની અછતના કારણે જનતાગાડી બનાવવાનુ 'તત્કાળ પૂરતુ' મુલતવી રાખવામાં આવેલ છે, તે કિંમતી હૂંડિયામણ સમિતિઓના સભ્યો પરદેશમાં ખરચી આવ્યા !

આયોજનપંચે તો એમ જાહેર કર્યું છે કે જનતા મોટરગાડીને 'તત્કાળ પૂરતી' રસ્તા પરથી ઉતારી મૂકવામાં આવી છે, છતાં જ્યારે પંદર વર્ષમાં 'થોડા સમય', 'થોડાં અઠવાડિયાં', 'હવે પછી તરત' એવા ટૂંકા સમયગાળા પસાર થઈ શક્યા નથી તો 'તત્કાળ'નો અંત તત્કાળ આવી જશે એમ માનવાને કોઈ કારણ નથી. તે દરમ્યાન જનતા મોટરગાડીની કિંમત રૂ. ૫૧૦૦ થી વધીને સાત હજાર થઈ ગઈ છે. જેનું હજી ગર્ભસ્વરૂપે પણ અસ્તિત્વ નથી એ લાડીની રાહ જોઈને આપણે દરવાજામાં ઊભા છીએ, અને જ્યારે સરકારે માની લીધુ છે ત્યારે આપણે પણ માની લેવું જોઈએ કે જનતા ગાડી ખરીદવા જેટલી જનતા સમૃદ્ધ છે. દરમ્યાન લોકોની ચિંતા એ છે કે તેઓ લાડીની રાહ જોતા ઘરડા બની રહ્યા છે. દરમ્યાન આપણે કોઈ એટલું પણ જાણતા નથી કે લાડીના જન્મની વાત તો પછી, પણ તે ગર્ભમા છે કે કસુવાવડ થઈ ગઈ છે, કે તે જન્મીને મોટી થશે અને આપણા આંગણામા આવશે ?

'ચિત્રલેખા'

[હવે આ યોજનાને અભેરાઈએ ચડાવી દેવાના નિર્ણયની જાહેરાત ભારે ઉદ્યોગ ખાતાના પ્રધાન શ્રી સુબ્રમન્યમે લોકસભામા કરી છે !!]

'બાર ભૈયા, તેરા તેરા ચોકા'

કેન્દ્રીય લોકસભામાં દરેક સાત કોંગ્રેસી દીઠ એક પ્રધાન અને પંજાબની વિધાનસભામાં દરેક ત્રણ કોંગ્રેસી દીઠ એક પ્રધાન હોવાની અણગમતી હકીકતને, વડા પ્રધાને 'વિશાળ પાયાની'નું સુમધુર નામ આપેલ છે.

સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ પછી રાજકીય પદોની સંખ્યામાં થયેલો હજારોનો વધારો કોંગ્રેસ પક્ષમા પડેલી ફાટને સાંધવામાં જરાય સહાયક થઈ શક્યો નથી. (કોંગ્રેસના કહેવા મુજબ) જો જ્ઞાતિપ્રથાને કારણે ભૂતકાળમાં આપણું અધ:પતન થયું હોય તો, આજે કોંગ્રેસમાં વ્યાપેલી વિશાળ જૂથબંધી આપણા ભવિષ્યના અધ:પતનનું કારણ નહીં નીવડે શું ? અને એટલા માટે જ સંવિધાનમાં સુધારો કરી આ કારણને દૂર કરવાની જરૂર છે.

શ્રી બી. આર. કુમાર

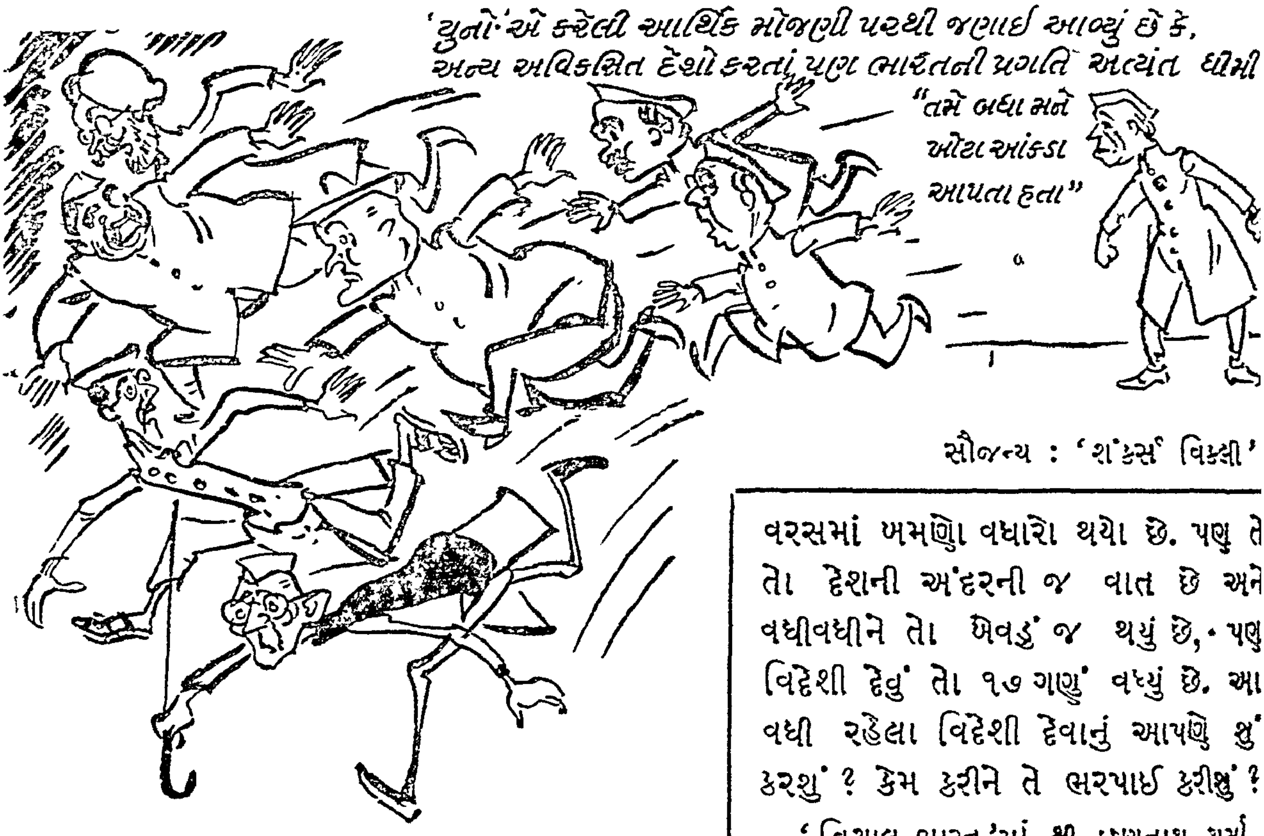
'યુનો'એ કરેલી આર્થિક મોજણી પરથી જણાઈ આવ્યું છે કે, અન્ય અવિકસિત દેશો કરતાં પણ ભારતની પ્રગતિ અત્યંત ધીમી
"તમે બધા મને ખોટા આંકડા આપતા હતા"

સૌજન્ય : 'શંકર્સ વિક્લી'

પરદેશી દેવું ચુકાવવાની સમસ્યા

પહેલી તથા બીજી યોજના દરમિયાન જે કરજ લેવાયું છે તેના એક ભાગની તથા તેના વ્યાજની ચૂકવણી ત્રીજી યોજનામાં આવરી લેવામાં આવી છે. દરેક વર્ષે લગભગ ૧૦૦ કરોડ રૂપિયા ચૂકવવાના છે. આમ ત્રીજી યોજનાના પાંચ વરસના ગાળામાં ૫૦૦ કરોડ રૂપિયા વ્યાજ તેમ જ મુદ્દલ પેટે ચૂકવવા પડશે, જેના માટે વળી નવું કરજ કરવું જોઈશે, ૩૨૦૦ કરોડ રૂપિયામાં આ ૫૦૦ કરોડ રૂપિયાનો પણ સમાવેશ થાય છે.

નૈતિકતા, રાજનીતિ, સ્વદેશી–વિદેશી આ બધાને નેવે મૂકીએ તોપણ આને શું કહેવું? જેમ જેમ યોજનાઓ આગળ વધે છે, તેમ તેમ વિદેશી ઋણ પણ વધતું જ જાય છે. માર્ચ ૧૯૫૧માં ભારતનું કુલ વિદેશી દેવું ૪૯ કરોડ ૮૧ લાખ રૂપિયા હતું. બે યોજનાઓની સમાપ્તિનાં દશ વરસમાં (૧૯૫૧–૬૧) આ કરજ લગભગ ૧૭ ગણું વધીને માર્ચ ૧૯૬૧માં ૮૪૬ કરોડ ૨૨ લાખ રૂપિયાનું થયું છે. એમ તો દેશની અંદરના કરજમાં પણ આ દશ વરસમાં બમણો વધારો થયો છે. પણ તે તો દેશની અંદરની જ વાત છે અને વધીવધીને તો બેવડું જ થયું છે, પણ વિદેશી દેવું તો ૧૭ ગણું વધ્યું છે. આ વધી રહેલા વિદેશી દેવાનું આપણે શું કરશું? કેમ કરીને તે ભરપાઈ કરીશું?

'વિશાલ ભારત'માં શ્રી કૃષ્ણનાથ શર્મા

વિચારોની મુક્ત રજૂઆત

આપણા વિચારોને મુક્તપણે સમાજ આગળ રજૂ કરવાની આવડત આપણી પાસે હોવી ઘટે. એને માટે નિઃસ્વાર્થ મન, અભ્યાસી વૃત્તિ, નિર્ભય હૈયું અને સમર્થ ચારિત્ર્યબળ જરૂરી છે. આ બધી ચીજો આપમેળે ઊભી થતી નથી કે કેવળ જન્મતઃ અગર વારસામાં કોઈ વ્યક્તિ પાસે હોતી નથી. પ્રયત્નપૂર્વક, નિષ્ઠાથી, ચીવટ અને ચોકસાઈથી એમનો વિકાસ કરવાનો હોય છે.

સ્પષ્ટ લખવું એટલે સૌમ્ય રીતે સાચું લખવું; મુક્ત અભિપ્રાયો રજૂ કરવા એટલે લાભ કે નુકસાનની ગણતરી કર્યા વગર સમાજહિત લક્ષમાં રાખીને લખવું; નવવિધાનની જ્યોત જલતી રાખવી એટલે સતત અભ્યાસ ને પરિશીલન કરતા રહેવું. આવું કામ કરવું તે ભારે મોટો પુરુષાર્થ છે. એમ કરવા જતાં વ્યક્તિગત નુકસાન પણ મોટું થવાનો સંભવ છે. પણ એમાંથી જ સમાજને નવાં જ્યોતિર્ધરો મળે છે, અને એથી સમાજ હૃષ્ટપુષ્ટ બનીને પ્રગતિ કરે છે.

શ્રી પુરુષોત્તમ ગણેશ માવળંકર

સાઇકલો માટે નિકાસ–યોજના

અત્યારે નિકાસકારોને સાઇકલની નિકાસમાં સાઇકલ દીઠ રૂ. ૫૧ જેટલી નુકસાની રહે છે. આ નુકસાનીની રકમ પૂરતા પ્રમાણમાં મળી રહે તેવી વ્યવસ્થા કરવાનું ઉત્પાદકો તરફથી સૂચવવામાં આવ્યું છે.

સાઇકલની નિકાસનું લક્ષ ૫૦ હજાર નંગનું નક્કી કરાયુ છે. આ લક્ષ્યને પહોંચી વળવાનો આગ્રહ ઉત્પાદકોને કરવામા આવ્યો છે.

દરમિયાન આતરિક બજારમાં સાઇકલોના ભાવમા ઉત્તરોત્તર વધારો થઈ રહ્યો છે. તાજેતરમા સાઇકલોના ભાગ અને અન્ય કાચી ચીજો પર વધેલી એક્સાઇઝ જકાત અને ડી. એસ. એફ. વિસ્તારમાંથી ખરીદીઓ કરવાની શરતોને લીધે ઉત્પાદકોના ઉત્પાદનખર્ચમાં સાઇકલ દીઠ રૂ. ૯ નો વધારો થયાનો ઉત્પાદકોનો અંદાજ છે. આ વધેલા ખર્ચ સામે તેઓના તરફથી વેચાણકિંમતમાં વધારો કરવામાં આવી રહ્યો છે. તાજેતરમાં આવો પાંચેક રૂપિયાનો વધારો કરાયો છે. બીજો રૂ. ૨–૨॥ જેટલો વધારો થોડા દિવસોમાં જ કરાશે તેમ જણાય છે. આ પછી ઑક્ટોબરમાં પણ બીજો વધારો કરવાનું ઉત્પાદકોએ વિચાર્યું હોવાનું જણાવાય છે.

'વ્યાપાર'

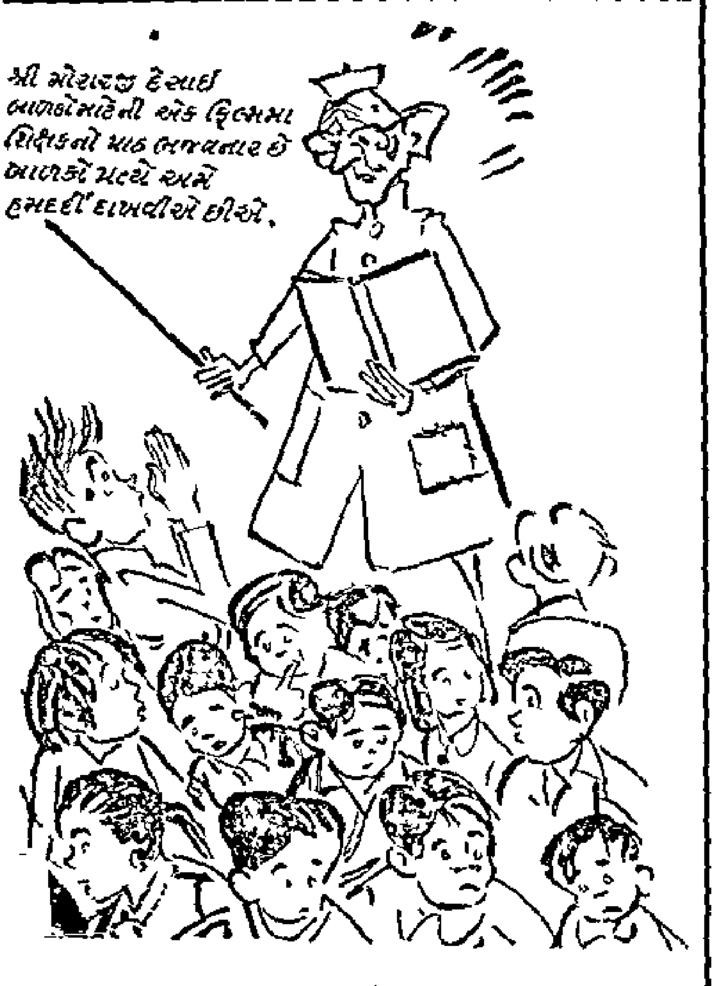

'સૌજન્ય : 'શંકર્સ વિકલી'

કોર્ટ–ફીમાં અસહ્ય વધારો

રાજ્યો દ્વારા કાયદાથી કરવામાં આવતા કોર્ટ–ફીના દર વધતા રહ્યા છે. જેઓ છેક હળવી ફી ભરવા માટે પણ અસમર્થ છે એવા પૂરતા સાધન વગરના લોકો ઉપરનો આ (આકરી કોર્ટ ફી) બોજો ખરેખર તો કલ્યાણરાજ્યના પાયાનો ધરમૂળથી જ નાશ કરશે.

આનો અર્થ તો એ થાય કે નાગરિકોના મોટા ભાગને માટે ન્યાયના દરવાજા બંધ કરવા. આથી, એ ખાસ જરૂરી છે કે જે લોકો હાલમાં લેવામાં આવતી કોર્ટ–ફી ભરવાની સ્થિતિમાં ન હોય તેમને માફી મળે એવી આવા કાયદામાં જોગવાઈ રાખવી જોઈએ.

'બાર એસોસિયેશને' ધારાકીય મદદની યોજના વિચારી કાઢવી જોઈએ. કેટલીક જગ્યાએ આ મંડળો સમાજકલ્યાણની સંસ્થાઓના સહકારથી કામગીરી બજાવી શકે. આ ઉપરાંત, ધારાશાસ્ત્રીઓ યોગ્ય માણસોને મફત અથવા તો નામની જ ફી લઈને પોતાની કાયદાવિષયક સેવાઓ આપે તો તેઓ ગરીબ પક્ષકારોને મદદરૂપ થવા સખાવતી સંસ્થાઓને પ્રેરી શકે.

શ્રી એમ. સી. સેતલવડ
ભારતના એટર્ની જનરલ

નવા શાસનમાં પણ પૂર્વવત્ ભેદભાવ

એક આશ્ચર્યજનક હકીકત એ છે કે રાજકર્તાઓની ફેરબદલી સાથે રાજકીય વહીવટના કામકાજમાં સંકળાયેલ બાહ્ય વ્યવસ્થામાં કશો જ ફેર પડ્યો નથી. સંસ્થાનવાદી શાસનમાં, શાસકોના રહેઠાણોનાં સ્થાનની અલગતા તેમ જ જાહેરમાં દેખા દેતી વખતનો તેમનો ભભકો, અને તેમને માટે લેવાતાં સલામતીનાં પગલાં ઇ૦ કારણે અલગતાની—શાસકો અને શાસિતો વચ્ચેના આંતરાની—ભાવના પોષાતી અને સત્તાનો પ્રભાવ પડતો. સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ બાદ પણ આ બધું દૂર થવું જોઈતું હતું પરંતુ નવીન શાસનમાંય આ જૂનો ઠઠારો જેમનો તેમ જ ચાલુ રહ્યો છે. દાખલા-તરીકે, રેલવેના પહેલા અને ત્રીજા વર્ગના યાત્રીઓની સગવડો તેમ જ તે માટે રાખવામાં આવતી તકેદારી વચ્ચેના ભેદભાવો પહેલાં જેટલા જ હજી પણ ચાલુ છે.

પ્રો. ડી. આર. ગાડગીલ

ભૌતિક પ્રગતિ

આજે આ ઔષધો (નવાં બહાર પડતાં એલોપથિક ઔષધો)ના સેવનથી એક રોગ મટે છે અને બીજો રોગ પેદા થાય છે. માનવીની વૈષ્ણવી શક્તિનો કેમ જાણે નાશ થઈ રહ્યો છે. રોગને સહન કરવાની શક્તિ પણ ક્ષીણ થતી જાય છે. અંધશ્રદ્ધા, અવૈજ્ઞાનિક કહીને રોગની ભયંકરતાના ભયજનક ખ્યાલ વધારીને આજે જે પ્રકારની ચિકિત્સાપ્રણાલી ચાલી રહી છે, એમાં વિજ્ઞાનમૂલક નિશ્ચિતતા દેખાતી નથી. આજના ઔષધીય જગતનાં આ ભયસ્થાનો છે. નવાં ઔષધો ઊભાં કરવાની ઘેલછામાં આપણે માનવજાતનું કેટલું અહિત કરીએ છીએ, તેનો વિચાર કરવાની પણ કોઈને ફુરસદ નથી. માનવજાતના કલ્યાણનો અંચળો ઓઢીને આર્થિક ધંધાદારી પ્રવૃત્તિનો જ આજે વિકાસ ચાલી રહ્યો છે અને ધંધાદારી યુક્તિઓ દ્વારા પ્રચાર થઈ રહ્યો છે. 'જન્મભૂમિ'માં 'ચિકિત્સક'

લોકોની ચિંતા શું છે?

શહેરના સુધરેલા કહેવાતા કેટલાક વિસ્તારોમાં ફરતાં દીવા જેવું દેખાય છે કે, મોટા ભાગના લોકોને, સરકાર કોણ ચલાવે છે અને એ સરકાર શું નીતિ ઘડે છે, તેની પડી નથી હોતી. એમને તો માત્ર બે ટંક ખોરાક, પહેરવાને કપડાં અને રહેવાને માટે મકાનની ચિંતા હોય છે.

*

બાટલે મોટી ખોડ...

સ્વાતંત્ર્ય પછી પંદર વર્ષમાં જે બન્યું છે તે એ કે ભારતમાં ઔદ્યોગીકરણ તરફ વધુ ધ્યાન અપાયું છે, જ્યારે ખેતીને ઘણું જ સહન કરવું પડ્યું છે. ખેતીના વિકાસ તરફ સેવાયેલા દુર્લક્ષને કારણે અન્નની તંગી વધતી ચાલી છે. એકલા ગુજરાત રાજ્યમાં જ ૧૮ લાખ ટન અનાજની ખાધ છે. ત્રીજી યોજનાને અંતે ૧૨ લાખ ટન અનાજની ખાધ રહેશે. સરકારને મોડેમોડે આ વાતની પ્રતીતિ થઈ છે તેથી હવે ખેતી તરફ અને વસતિ-વધારો અટકાવવા તરફ ધ્યાન આપી રહી છે.

*

ત્રીજી યોજના મહત્ત્વાકાંક્ષી છે એમ જો આપણે જાહેરમાં કહેવા જઈએ તો આપણને મૂર્ખા કહેવામાં આવે છે. જો હું મારી સરકારને એમ કહી શકતો ન હોઉં કે, આપણી ત્રીજી પંચવર્ષીય યોજના ઘણી મહત્ત્વાકાંક્ષી છે, ઘણી મોટી છે, તેને ફરીથી વિચારી નાની બનાવો, નહીં તો પરિસ્થિતિ વણસશે. તો મારે એટલું જ કહેવાનું રહે છે કે, 'ભગવાન સહુને સદ્‌બુદ્ધિ આપો.'

શેઠશ્રી અમૃતલાલ હરગોવનદાસ

આ તાલીમ!!

મેં છ ઔદ્યોગિક તાલીમશાળાઓની મુલાકાત લીધી છે. એક શાળામાં ૮૦૦ કરતાં પણ વધુ છોકરાઓને જુદી જુદી ધંધાદારી તાલીમ; જેવી કે મશીન ચલાવવું, રોલિંગ, પતરાં કાપવાં વગેરે માટે ભરતી કરવામાં આવ્યા હતા. તે લોકો સાત-સાડાસાત

વાગે સવારે આવી જતા ને પછી નવરા બેસી રહેતા. લેથ ઉપર કામ કરવાના વિભાગમા ૧૦૦ છોકરાઓની ભરતી કરવામા આવે ને માત્ર ત્રણ કે ચાર લેથ હોય ને એમને તાલીમ આપનારનો એક પણ ન હોય! આખો દિવસ એ છોકરા રખડ્યા કરે! લેબર કમિશનર કે બીજે જે અધિકારી એની તપાસ કરવાના ચાર્જમા હોય તે પોતાની ફરજ બજાવતા નથી! આમ આ રીતે આપણે આપણા સાધનો બરબાદ કરી રહ્યા છીએ. આમ જ્યા એક સારી સંસ્થા માટે કારીગરો તૈયાર કરી શકાય અને સારું પરિણામ આવી શકે ત્યા એ સારી વ્યવસ્થા અને સારી તાલીમના અભાવે થઈ શકતુ નથી.

ગ્રામ તાલીમ કેન્દ્રોને લો એ પણ સરસ યોજના છે પરતુ અહીં પણ એ જ હાલત છે કે જેઓને શીખવવાનું કામ સોંપાયુ છે તેઓ એમના કામ માટે અયોગ્ય હોય છે અને તેમને એ કામમાં રસ પણ નથી હોતો, જેથી જે છોકરો કે છોકરી તાલીમ લઈને છ માસ પછી નીકળે છે ને ક્યાક નોકરી મેળવે છે તે કશા કામમા ઉપયોગી નીવડતા નથી! માટે આ તાલીમવ્યવસ્થા ઉપર વધુ ધ્યાન અપાવુ જોઈએ.

શ્રી ગોવિંદ રેડી (રાજસભામા)

દાંતનું આરોગ્ય

અંગ્રેજોએ બ્રશ, પેસ્ટ અને પાઉડર ઘુસાડ્યા, ને આપણો ભણેલોગણેલો વર્ગ દાતણ છોડી એને વળગ્યો. ભાલા જેવા બ્રશના દાતાથી દાત ઘસાવા લાગ્યા. દાતણનો મુલાયમ કૂચો ગંદકીમા ગણાવા લાગ્યો. હવે દાત સાફ કરવા માટે એક ગોળી નીકળી છે જે ઘસવાથી લાળસ્રાવ પ્રચુર પ્રમાણમા થાય છે અને દાંત સાફ થઈ જાય છે! એ પણ ભારતમાં આવી પહોંચશે. ગમે તેવી પરદેશી દવાનો પ્રચાર ભારતમાં જલદી થાય છે જ.

પણ હમણા 'પ્રેક્ટિશનર' નામના જગત પ્રતિષ્ઠ માસિકમાં અમેરિકાના બગડેલા દાંતો સંબંધી એક નોંધ છે કે ૧૮ કરોડ અમેરિકનોમાથી ૭ કરોડ જેટલાને દાઢોમા બખોલો પડેલી હતી (અને હજી તો આ સંખ્યા દિનપરદિન વધતી જ ચાલી જાય છે), 'પાયોરિયા' પણ કૂદકે ને ભૂસકે વધતો જ જાય છે. શિકાગોનાં ૧૦ વર્ષના બાળકોમા ૮૩ ટકા દાતના પેઢાં સૂજેલા (જીંજીનાઈટિસ) છે, જ્યારે મોટેરામા પણ ૮૦ ટકામા આ રોગ સારા પ્રમાણમા જણાયો છે.

દાતના આરોગ્ય માટે ખોરાક ઉપર જ લક્ષ આપવાની જરૂર છે. હાલ ખાંડ, પિપરમીટો, ચોકલેટો, ચ્યૂઇંગ ગમ્સ વગેરેનો અતિ વપરાશ થવા લાગ્યો છે. ગલોફામા ચોવીસે કલાક કંઈ ને કંઈ નાખેલું જ હોય છે. આ સ્થિતિમાં દાતો ન બગડે તો શું થાય! પરંતુ વિજ્ઞાનમા તો ખાંડ ૧ ઔંસ જેટલી ખોરાકમાં લેવી જ જોઈએ. આયુર્વેદ માને છે મધુર રસ દાતોને બગાડનાર છે, કફ કરનાર છે, સોજો ઉત્પન્ન કરનાર છે. દાતના રોગોમાં દૂધ, દહીં, મીઠાઈ તથા કફકર બીજો ખોરાક બંધ કરવો જોઈએ. અમેરિકા જઈ આવનારા કહે છે કે ત્યા ૨૦ વર્ષે તો મોટે ભાગે બધાને જ દાંતના ચોકઠા હોય છે. ભારતીયોના સુંદર સ્વાભાવિક દાતો જોઈને એ લોકોને આશ્ચર્ય થાય છે. આ છતા આપણા લોકો ત્યાની દંતવિધાને અહીં ભણે છે! આપણા દંતવૈદ્યોને નથી ભાન દાતણનું કે આપણા દંતમંજનોનું. નથી ભાન આપણા ખોરાકનું કે નથી બીજા મુખશુદ્ધિના ઉપાયોનું. એ બધા પરપ્રત્યયનેય છે, પરસંસ્કારરંગિત છે. ભારતનું એમને કશું જ સારું લાગતું નથી. ભારત પાસે પોતાનું નિરાળું વૈદું છે, નિરાળું આરોગ્યશાસ્ત્ર છે, નિરાળી દિનચર્યા છે, પરંતુ હજારો વર્ષોથી જે રીતરસમોએ આપણા દાત સાચવ્યા છે, આપણને આપણી કાતિલ ગરીબાઈમાં પણ બચાવ્યા છે અને હજી બચાવે છે, એ પ્રાચીન પ્રણાલિકાઓ સમજવાની કોઈને તમા નથી!

'ભિષગ્ભારતી'

* * *

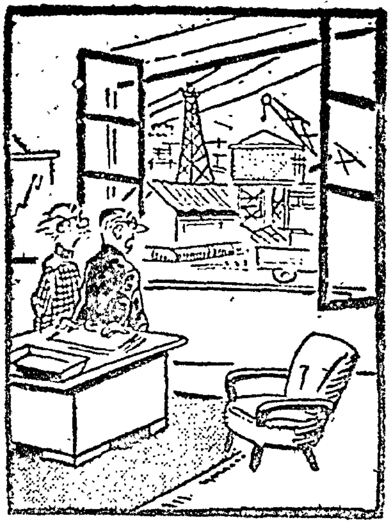

આખરે દસ કરોડના ખર્ચે આ નિયોજન પૂરું થયું ખરું ! પણ સત્તાવાળાઓએ એનું બાંધકામ કરવું કે નહિ તેનો આખરી નિર્ણય હજી લીધો નથી !

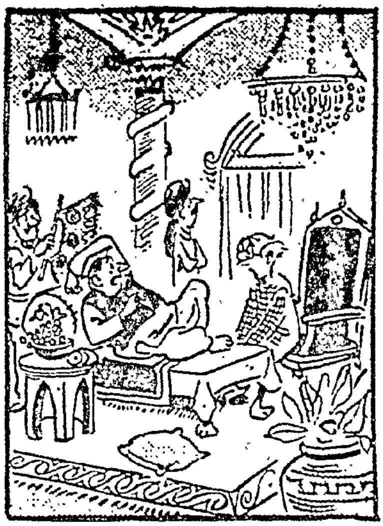

હું એ એશઆરામ અને આળસુ જીવન માટે ટકી શકયો નહિ. એથી મેં એ જગ્યાનું રાજીનામું આપી દીધું અને હવે હું શાંત નિવૃત્ત જીવન વિતાવું છું !

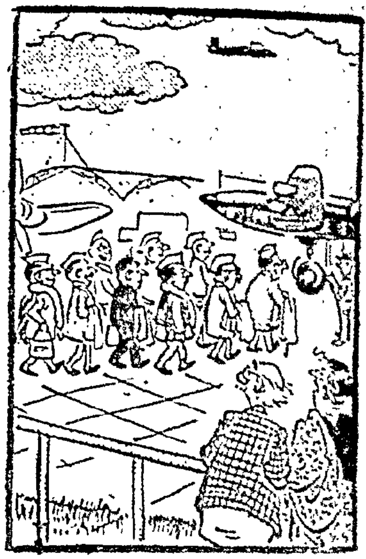

પ્રવાસ પરનાં આ બધાં નિયંત્રણો છતાં પેલો કાળા પોશાકવાળો હિંગુજી એના વિદેશના પ્રવાસે શી રીતે જતો હશે ?

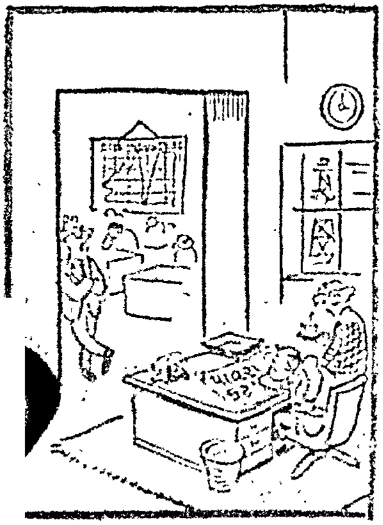

આ બધી અછતે આપણી ઔદ્યોગિક પ્રગતિને થંભાવી દીધી એમ કહી શકાય નહિ. કોલસાથી આગળ વધીને આપણે વિદ્યુત-શક્તિ તરફ વળ્યા; અને હવે શું આપણે અણુશક્તિ તરફ જઈ રહ્યા છીએ ?

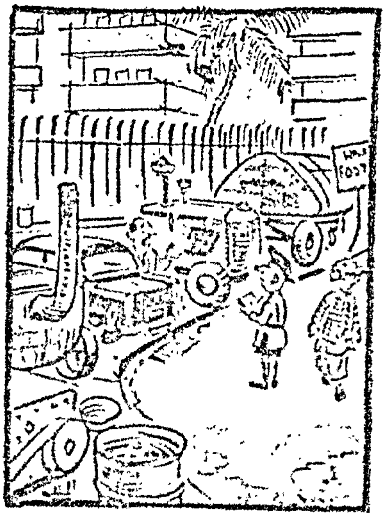

હું દિલગીર છું ! હું એને ખરીદીશ. મ્યુનિસિપાલિટીએ આ બધું અહીં ગોઠવ્યું છે તે જોતાં મેં ધાર્યું કે, આ જગ્યા મોટરો ધોભાવવા માટે હશે !

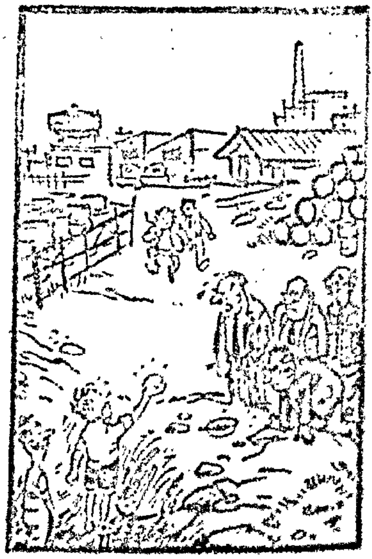

તમે અહીંથી 'ગોલ્ડ' (સોનું) કાઢ્યું ? તમારો અવાજ 'કોલ' (કોલસો) જેવો સાંભળી અમે અહીં દોડી આવ્યા !

સૌજન્ય : 'ટાઇમ્સ ઑફ ઇન્ડિયા'

સુંદર વસ્તુઓ સર્વદા આનંદદાયક હોય છે.
એલ્યુમિનિયમની કોઈપણ વસ્તુ ખરીદતાં
'ક્રાઉન બ્રાન્ડ'નો જ આગ્રહ રાખો.

ક્રાઉન PURE ALUMINIUM THE CROWN બ્રાન્ડ

એલ્યુમિનિયમની
વસ્તુઓ

ક્રાઉન બ્રાન્ડ એનોડાઈઝ્ડ
થર્મિક જગ ડીલક્સ,
પિકનિક ટિફિન કેરિયર
અને નાસ્તા માટે સગવડ-
ભર્યું ટિફિન કેરિયર
અમારી ખાસ બનાવટ હોઈ
અતિ લોકપ્રિય બનેલ છે.
અમારી વિવિધરંગી એનો-
ડાઈઝ્ડ વસ્તુઓ તેમજ ફોટો-
પ્રિન્ટ પદ્ધતિથી બનાવેલી
નામની પ્લેટો વસાવવી
એક અનેરો આનંદ છે.

☆

વિશુદ્ધિનું પ્રતીક :
ચોખ્ખા-વિશુદ્ધ એલ્યુમિનિયમ-
માંથી બનાવાય છે.

ખાતરીની મહોર :
માનવ-તંદુરસ્તી માટે તદ્દન
સલામત છે.

પ્રતિષ્ઠાની મુદ્રા :
અરધી સદી ઉપરાંતથી કરોડોની
સંખ્યામાં વપરાય છે.

સંતોષનું નિશાન :
વજનમાં હલકાં છતાં મજબૂત
અને ટકાઉ છે. અને તેને કાટ
ચઢતો નથી.

સુંદર : સસ્તાં :
વ્યાજબી ભાવે મળે છે : સર્વ
સ્થળે સુપ્રાપ્ય છે.

જીવનલાલ (૧૯૨૯) લિમિટેડ
ક્રાઉન એલ્યુમિનિયમ હાઉસ, ૨૩, બ્રેબોર્ન રોડ,
કલકત્તા-૧

મુંબઈ • મદ્રાસ • રાજમહેન્દ્રી • દિલ્હી • એડન

કોલગેટ
ક્લોરોફીલ
પેઢાના તંતુઓને મજબૂત
બનાવે છે
COLGATE
CHLOROPHYLL
TOOTH
POWDER
COLGATE
અન્ય કોઈ ટુથપેસ્ટમાં આથી
અધિક ક્રિયાશીલ ક્લોરોફીલ નથી
—બાળકો એનો ફુદીના જેવો સ્વાદ પસંદ કરે છે!

CTPA-G-9-G

આયુર્વેદિક દેશી દવાઓ, ભસ્મો, ચૂર્ણો વગેરે માટે નોંધી રાખશો દુગ્ધાનુપાન ફાર્મસી, જામનગર

ગેસ-વાયુ-પેટદર્દ માટે

ગેસહર પીલ્સ ગેસ-વાયુ, ગોળો, બાદી, મંદાગ્નિ, પેટનો દુખાવો, શૂળ, કબજિયાત, ઓડકાર આવવા, પેટ ભારે થવું, તેમજ ગેસ-વાયુ-વિકૃતિ અંગે ઉત્પન્ન થતી ફરિયાદો માટે. ખોરાક પચાવી દસ્ત સાફ લાવી ભૂખ વધારે છે. ૨૧ વર્ષથી ગેસ-વાયુ, પેટદર્દ માટે વપરાતી આયુર્વેદિક ઔષધિ. વૈદ્ય, ડૉક્ટર, હૉસ્પિટલમાં વપરાય છે. ૫૦ ગોળી રૂા. ૧-૫૦, ગોળી ૧૫૦ મોટી બાટલી રૂા. ૪-૦૦. વી.પી. અલગ

બલવર્ધક, વીર્યવર્ધક, સ્ફૂર્તિવર્ધક

દુગ્ધાનુપાન ગોળીઓ : પાચનક્રિયા સુધારી દસ્ત સાફ લાવે છે. રસ, રક્ત-લોહી વગેરે સપ્તધાતુઓને પોષણ આપી મગજશક્તિ-યૌવનશક્તિ અને વજન વધારનાર ૩૩ વર્ષની પ્રસિદ્ધ શક્તિવર્ધક આયુર્વેદિક ઔષધિ. ૩૨ ગોળી બાટલી રૂા. ૧-૫૦ તથા ગોળી ૯૬ મોટી બાટલી રૂા. ૪-૦૦. વી.પી. જુદું.

બધી દવાવાળા વેચે છે. વી. પી. પાર્સલ માટે જામનગર લખો.

સ્ત્રીઓ માટે શક્તિવર્ધક

હીના પીલ્સ

ખાનપાન-આહારવિહારની અનિયમિતતા અંગેની ફરીઆદો-પાચનની મંદતા, હાથ, પગ, કમરનો દુખાવો, થાક, શારીરિક ક્ષીણતા, સુવાવડ પછીની નબળાઈ, લોહીની ખામી વ. માટે; શક્તિ, સ્ફૂર્તિ, ચૈતન્ય તેમજ તંદુરસ્તી વધારનાર સ્ત્રીઓનું આયુર્વેદિક ટોનિક. ૪૦ ગોળી નાની શીશી રૂા. ૧-૫૦ તથા ૧૨૦ ગોળી મોટી શીશી રૂા. ૪-૦. વી. પી. જુદું

આપના દર્દની સંપૂર્ણ વિગત લખી મોકલો. વૈદરાજની સૂચના મુજબ સલાહ-સૂચના મફત લખી મોકલીશું. લખો : પો. બો. ૩૨, **જામનગર.**

બનાવનાર : દુગ્ધાનુપાન ફાર્મસી, ગાંધીમાર્ગ, 'દુગ્ધાનુપાન ભવન', જામનગર (સૌરાષ્ટ્ર)

હોલસેલ સ્ટૉકીસ્ટ :-મુંબઈ-વીંઝી બ્રધર્સ, ૭૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ. **સુરત**-સી. એન. બ્રધર્સ, કણપીઠ. **અમદાવાદ**-પારેખ મેડિકલ, ગાંધી રોડ. **વડોદરા**-એ. રોય, રાવપુરા. **ઈંદોર**-શેઠ બ્રધર્સ, ૮, મહારાણી રોડ. **પુના**-સેન્ટ્રલ મેડીકલ સ્ટોર્સ, ૨૧૭, બુધવાર પેઠ. **દિલ્હી**-જમનાદાસ કાં. ચાંદની ચોક. **કાનપુર**-પ્રતાપચંદ્ર જયંતિલાલ, ૫૮-૭૭, બિરહાના રોડ. **કલકત્તા**-સૌરાષ્ટ્ર સ્ટોર્સ, ૧૮, મલિક સ્ટ્રીટ. **નૈરોબી**-જનરલ કેમિકલ સ્ટોર્સ, પો. બો. ૨૧૯. **નાગપુર**-અનંતરામ બ્રધર્સ, ચીટનીસપોળી. **મોમ્બાસા**-મોંબાસા સ્ટોર્સ, બો. ૯૭૭.

વામાં પડેલાઓ આવી યોજનાઓ દ્વારા સમાજવાદના ધ્યેય પ્રતિ પ્રગતિ કરવાની ભ્રમણા સેવે છે. તેઓ એક મહાન સત્ય ભૂલી જાય છે કે, આર્થિક સવાલો જીવનનિર્વાહના સવાલો સાથે સંકળાયેલા સમૃદ્ધ આર્થિક જીવનને જ ખરું જીવન માને છે. એવું જીવન એ જ કંઈ એકમાત્ર જીવનધ્યેય નથી.

જીવનનાં તમામ ક્ષેત્રોમાં પરસ્પરનાં હિત, સુખ અને શ્રેયની સૌને સમાન પ્રાપ્તિ થાય, મતમતાંતરો દૂર કરાય અને સમાન હિત અને સમાન સુખનું ધ્યેય પ્રાપ્ત કરી શકાય તે પ્રકારની પ્રવૃત્તિ એટલે સહઅસ્તિત્વ, સહકાર્ય અને એવો આદર્શ જેનાથી પ્રાપ્ત થાય તે સાચો સમાજવાદ. કેવળ આર્થિક અસમાનતા દૂર કરવાની વાતો કરનારાઓ પણ આ સિદ્ધાતનો આનાકાની વિના સ્વીકાર કરશે જ.

પરસ્પરનાં સમાન હિત અને સમાન સુખપ્રાપ્તિના માર્ગનું અનુસરણ એટલે જ ‘ સાચો સમાજવાદ ’ એ વિચારણા શ્રી. જી. ડી. એચ. કોલ જેવા પ્રખર સમાજવાદીએ પણ સ્વીકારી છે. સહઅસ્તિત્વ, સહબંધુત્વ, સહપ્રવૃત્તિ, અને એ રીતે થયેલી પ્રવૃત્તિ એટલે જ સમાજવાદ; આ વિચાર પ્રમાણે, બહારનાં કૃત્રિમ કારણોથી નહિ પરંતુ માનવીના મનમાથી જ સહજીવનની ભાવના પ્રગટે છે, અને એ મનોગત ભાવનાનું કર્તવ્યમાં રૂપાંતર કરાવવા માટે બુદ્ધિવાદી દલીલો અને કાયદાનાં બંધનોની નહિ પરંતુ અંતરમાંથી આપોઆપ જાગતી ભાવના જ મહત્ત્વની છે. એક માનવીના અંતરમાં બીજાને માટે ઉપયોગી થઈ પડવાની સ્વયંભૂ ઇચ્છા પ્રગટે એમ કરવાનું સ્વાભાવિક ધર્મરૂપે એને સમજાય છે, અને અન્યનાં સુખદુઃખમાં ભાગ લેવાની વૃત્તિ જન્મે એનું નામ સમાનતા. પોતાના સ્વાર્થ માટે અન્યનું અહિત થાય એવું કાર્ય ન જ કરાય,’ એવી સાદી અને સરળ માન્યતામાં માનવીની પરસ્પર પ્રત્યેના સમભાવની વૃત્તિના અંકુર રહેલા છે. કોઈને પણ અન્યાય થાય એ રીતે ન વર્તનારમાં તેમ જ બીજાઓને કોઈ પણ પ્રકારની સહાય આપવામાં, અને એમ કરીને આપણાં જ ભાઈબહેનો પ્રત્યેની આપણે માણસે માણસ પ્રત્યે બજાવવી જોઈએ એવી વાજબી ફરજ માત્ર બજાવીએ છીએ, એવી અંતઃસ્ફુરણાની વ્યાપક ભાવનામાંથી સમૂહઐક્ય અને એ પ્રકારના ઐક્યમાંથી જન્મ પામતી સમૂહહિતની સાધના થાય છે, અને આમ થતા જ આર્થિક તેમ જ બીજી અસમાનતાઓનો આપોઆપ અંત આવી જાય છે. મનોમન જન્મેલી અન્યનું શુભ કરવાની વૃત્તિમાં આર્થિક ‘ અહં ’ની કોઈ છાયા નથી, પરંતુ માનવહૃદયમાં વ્યાપી રહેલી બંધુત્વની અને સહઅસ્તિત્વની જ મંગળ ભાવના છે, તેનું જ આ શુભ ફળ છે, અને આ જ ‘ સાચો સમાજવાદ ’ છે. આ દૃષ્ટિએ વિચારતાં સમાજવાદની મૂળગત ભાવના જીવનની આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિના મંગળ પ્રતીક સમાન છે.

લોકશાહી અને સમાજવાદના સિદ્ધાંતો પશ્ચિમના દેશોમાંથી આપણા દેશમાં પ્રચલિત થયા છે, એવી કેટલાકોની માન્યતા સદંતર ભૂલભરી છે. સત્ય હકીકત તો એ છે કે પશ્ચિમનાં રાષ્ટ્રો જ્યારે વ્યવસ્થિત રાજ્યશાસનની બારાખડી પણ નહોતાં સમજતાં ત્યારે ભારતમાં વ્યવસ્થિત રાજ્યશાસન, લોકસભાઓ અને ગણતંત્રો અસ્તિત્વમાં હતા. શ્રુતિ અને સ્મૃતિઓમાં ગ્રામપંચાયતોની કાર્યવાહી, એની શાસનપ્રણાલી, દંડવિધાન અને એવી પ્રથાઓના વિસ્તૃત ઉલ્લેખો છે, અને આ માટે ગીતા અને ઉપનિષદોમાં હજારો વર્ષો પહેલાં વ્યક્ત થયેલ લોકશાહીનું સમર્થન કરનારા મંત્રોનું પાલન આજે પણ સાચી લોકશાહી અને સાચા સમાજવાદના ધ્યેય તરફ લઈ જાય તેમ છે. આપણા આ પ્રાચીન સિદ્ધાંતો પર જ સાચો સમાજવાદ અવલંબે છે.

સાચા સમાજવાદની ભારતીય દૃષ્ટિનું સમર્થન રાષ્ટ્રપિતા ગાંધીજીએ અનેકવાર ખૂબ

પામોલીવ વડે આપના સૌન્દર્યની સંભાળ લેવાથી

આપના ચહેરાને
નૂતન કાંતિ
પ્રાપ્ત થાય છે!

પામોલીવની સૌન્દર્ય-સંભાળ દ્વારા આપનાં ચહેરાને નૂતન કાંતિ મળે છે—તેને અધિક મુલાયમ અને અધિક પ્રફુલ્લિત રાખે છે.

તેનો પ્રથમ ઉપયોગ કરતાં જ, પામોલીવની સૌન્દર્ય-સંભાળ દ્વારા તમારા ચહેરાને નવી કાંતિ મળે છે. પામોલીવ સાબુમાં ભારતનાં અપૂર્વ સૌન્દર્યવર્ધક તેલો સારા પ્રમાણમાં રહેલાં છે અને તે ખૂબજ સૌમ્ય અને શુદ્ધ છે...તેનું ઉત્તમ મલાઈદાર ફીણ ત્વચાને સંપૂર્ણપણે સ્વચ્છ કરે છે...અને તેથી આપના ચહેરાને નૂતન કાંતિ પ્રાપ્ત થાય છે. આપ હંમેશા સૌન્દર્યવર્ધક તેલોયુક્ત પામોલીવ સાબુ વાપરો અને પછી તમારા ચહેરાના સૌન્દર્યમાં કેવી વૃદ્ધિ થઈ છે તેની પણ ખાતરી કરો—ઝીણી ઝીણી ફોલ્લીઓ કે ડાઘ કમી થાય છે, ચહેરો મુલાયમ અને કોમળ બની જાય છે...ત્વચા અધિક પ્રફુલ્લ અને સ્વચ્છ બને છે, ચહેરો અધિક તેજસ્વી કાંતિવાળો બની જાય છે!

ભારતના અપૂર્વ સૌન્દર્યવર્ધક તેલોથી બનાવેલો સાબુ!

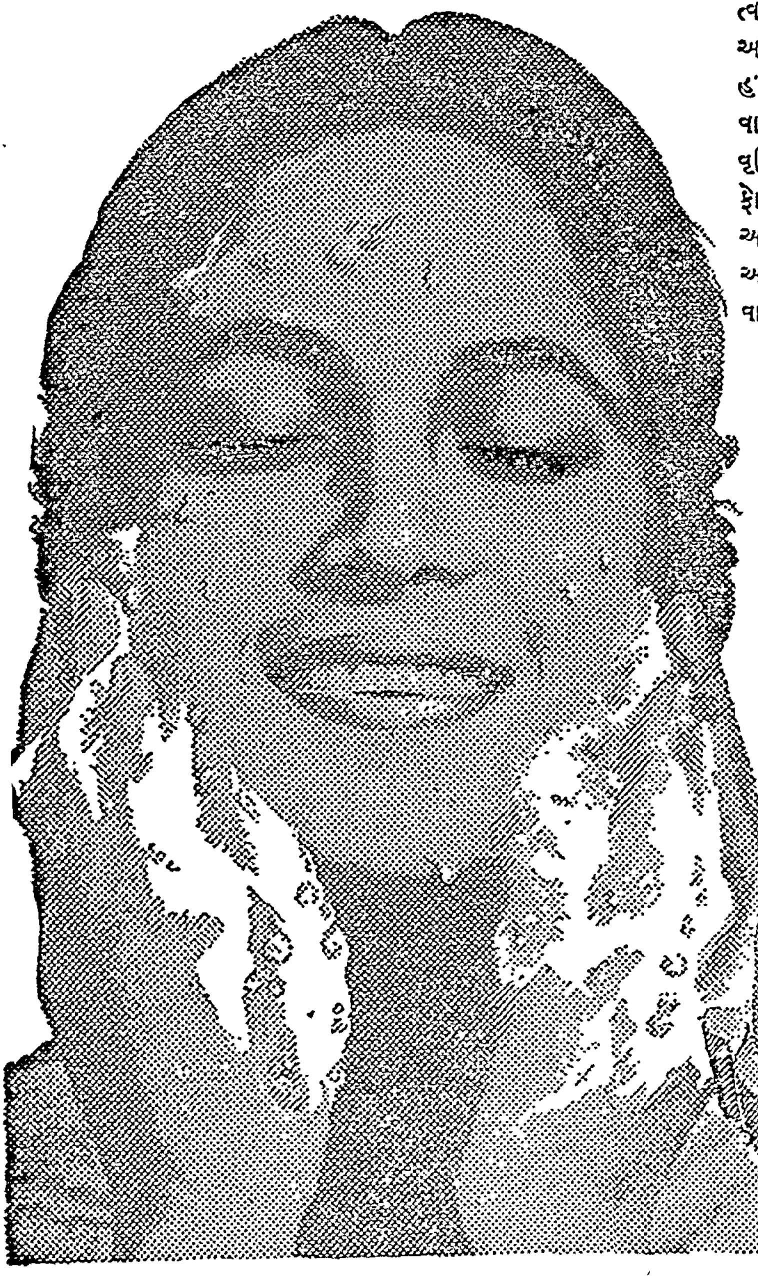

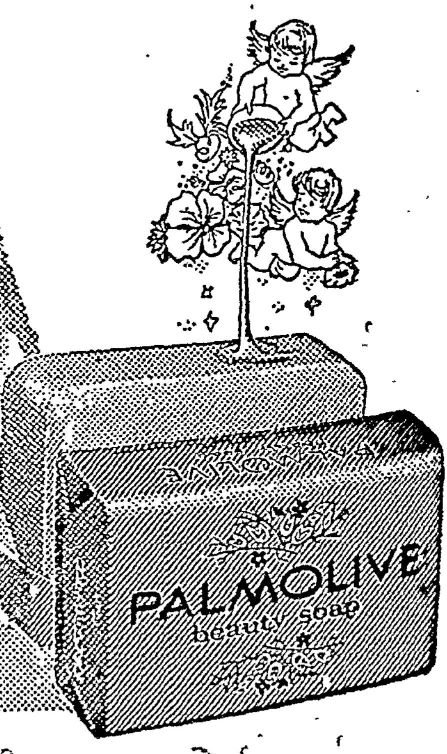

તમારા શરીરની મોહક કાંતિ માટે પામોલીવથી સ્નાન કરો!

H50·G·16·GUJ

ઘૃણા અને ઈર્ષાને બદલે પ્રેમ, એક ચોક્કસ વર્ગ માટે નહિ પરંતુ માનવીમાત્ર માટે પરમ સુખ અને ચિરંજીવ શાંતિની ખેવના અને તે પણ રાજકીય હેતુઓ પાર પાડવા માટે નહિ પરંતુ સમગ્ર માનવકુળમાં વિશ્વબંધુત્વનાં અમીઝરણાં વહાવવા માટે. સમાજના ઉપલા વર્ગોને નીચે ઘસડી લાવવાનો નહિ પરંતુ નીચલા વર્ગોને ઉપલા વર્ગોની સમાન કક્ષાએ લઈ જવાનો માર્ગ વાજબી છે. અને આ શું વધુ ઉદાત્ત અને આવકારપાત્ર સમાજવાદ નથી?

(આર્યન પાથ)

મતનું મૂલ્ય

જે વાતને ઘણા જન માન્ય કરે તે સત્ય હોવી જોઈએ, એવું સત્યનુ માપ લેવાનું ધોરણ હોત તો જગતમાં આજ જે જે સત્ય મનાય છે તે બધા અસત્ય જ થઈ ગયાં હોત. માણસો વાણીમાત્રથી શિષ્ટ જનમાં ખપવા માટે જે જે વાત કરે છે તેવુ તેનું હૃદય હોતું નથી, અને હૃદયમા જે માન્યતા હોય, તે જ પ્રસિદ્ધિમાં આવતી હોય તો ઘણા મતે જે વાત ઠરે તેને જ સાચી કે સારી માનવાનુ ધોરણ આપણને ક્યાં દોરી જાય તે કલ્પી પણ શકાતુ નથી. છતાં પાશ્ચાત્ય સંસર્ગોમાંથી આપણને 'મત'ની પદ્ધતિ મળી આવી છે, અને ઘણે મતે જે વાત સ્વીકારાય તે સારી કે સાચી નહિ પણ કર્તવ્ય છે, એમ પ્રવૃત્તિ કરવાનો પ્રચાર પડી ગયો છે. બધી વાતનો નિકાલ 'ઘણા મત'થી કરવા–કરાવવાનો વ્યવહાર ચાલે છે, અને વેપારરોજગારથી માંડીને રાજ્યતંત્ર સુધીના નિર્ણયો મતના ધોરણથી કરવામાં આવે છે. 'મત'થી નિર્ણય કરવાનું ધોરણ સારું છે કે ખોટું એવો નિશ્ચય કરવા કરતાં એથી વધારે વિશ્વાસલાયક બીજું ધોરણ હજી હાથ આવી શક્યું નથી એમ માનવામાં જ મતના ઉપયોગીપણાની તો ખાતરી થઈ શકે એમ છે.

એક માણસને અમુક કાર્યમા મત આપવાનો અધિકાર છે એટલે તે માણસની જવાબદારી કેટલી થાય છે એ વાત જે કાર્ય માટે તે મત આપનાર છે તે કાર્યના સ્વરૂપ ઉપર આધાર રાખે છે. કાર્ય ગમે તો નાનુ હોય કે મોટું હોય, ઘણા જનને લાભ–હાનિ ઉપજાવે તેવુ હોય કે થોડાંને, તથાપિ એટલી વાત નિર્વિવાદ હોવી જોઈએ કે મત આપનારનું જે મત છે તે તેની ખાનગી મિલકત નથી. પોતાની રુચિ પ્રમાણે, પોતાના તરંગ પ્રમાણે, પોતાની સગવડ પ્રમાણે કે પોતાના સ્વાર્થને અનુસારે જેનો ઉપયોગ કરી શકાય તેવી એ વસ્તુ નથી. મત આપનાર જે કામમાં મત આપે છે તે કામને અંગે તે મત બંધાયેલો છે અને તે કામના સ્વરૂપથી એ મત કયા અને કેવે પ્રકારે આપવો તેનો નિર્ણય થઈ આવે છે. કોઈ પણ કામનુ સ્વરૂપ સમજવામા પણ મત આપનારની પોતાની પ્રકૃતિ અને રુચિ તથા બુદ્ધિ વિના બીજું શું ઉપયોગમાં આવનાર નથી, એટલે તે માણસ પોતાના મતને ખાનગી મિલકત સમજે કે સાર્વજનિક સમજે તેથી બહુ તફાવત ઉત્પન્ન થતો નથી એમ કહેવામાં આવે, પરંતુ બુદ્ધિપૂર્વક સર્વ પ્રકારે વિચાર કર્યા વિના, પોતે જાતે એક પોતાના મતથી કરીને, પોતા કરતા અન્ય એવાં ઘણાંને લાભ–હાનિ કેટલી છે એ જવાબદારી ધ્યાનમાં લીધા વિના, જે મત આપવામાં આવે તે વિચાર વિના અને પોતાની ફરજની બેદરકારીથી આપેલું મત છે એમ કહેવામાં બાધ નથી. અને જ્યાં ઘણાનો નીમેલો એક પ્રતિનિધિ મત આપનાર છે ત્યાં તો તેનું મત તે જરા પણ તેનું પોતાનુ રહેતું નથી; તેની પોતાની રુચિ કે પ્રીતિ ગમે તે માર્ગે હોય તોપણ જેમણે પ્રતિનિધિ ઠરાવ્યો છે તેમનું વાસ્તવિક હિત કયે માર્ગે છે તે વિચારીને જ તેણે મત આપવુ જોઈએ. એક લાખ કે તેથી વધારેની પૂંજી ધર્માદામાં

દેખો, શામાં આટલા બધા તલ્લીન છે?...

...ધી બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા લિ. માં સેવિંગ્સ બેન્ક ખાતું અને પોતાની પાસબુક!

વધતી જતી રકમ જોઈ કેવો આનંદ અનુભવે છે!...જીવનની શરૂઆતથી જ નાના બાળકોને બચત કરવાની ટેવ પાડો.

આપને વર્ષમાં ૧૦૦ સુધી ચેકો મળી શકશે અને ગમે તેટલી રકમ અગાઉથી ખબર આપ્યા વિના ઉપાડી શકશો—અને,

વિશેષ સગવડો ▪ આપની બચત ઉપર વાર્ષિક **3%** ચક્રવૃદ્ધિ વ્યાજ પણ મળશે.

ધી બેન્ક ઓફ ઇન્ડિયા લિ.

ટી. ડી. કંસારા, જનરલ મેનેજર

B/C/97 GUJ

પોતાનું કામ સોંપતી રહે છે. જે કોષોનો જન્મ થાય છે તે પોતાના નિશ્ચિત સમય સુધી પોતાનું કામ કરે છે, અને પછી પોતાના જ જેવા રૂપ–ગુણવાળા બીજા કોષોનો જન્મ આપીને મરી જાય છે. તે પછી શરીરની કેટલીક સંગઠિત શક્તિઓ એ મૃત કોષને દૂર કરે છે અને નવજાત કોષો તેને સ્થાને ચાલતું આવેલું કામ કરવા લાગી જાય છે. અને આ ચક્ર દરેક ક્ષણે ચાલતું રહે છે. આ ચક્રનું નામ છે 'સ્વાસ્થ્ય'. કોઈ પણ કોષનું મૃત્યુ શાથી થાય છે અને મૃત્યુ શું છે? આ પ્રશ્નો પર અનેક મતભેદો છે, પરંતુ સાધારણ રીતે એમ કહી શકાય કે કાર્બન, નાઇટ્રોજન, ઑક્સિજન, સલ્ફર તથા બીજાં કેટલાંક દ્રવ્યોના સંયોગથી એક રાસાયનિક દ્રવ્ય બને છે, જેને 'પ્રોટોપ્લાઝમ' કહેવામાં આવે છે. પ્રોટોપ્લાઝમ બનવામાં અને મીઠું, ફટકડી, સ્ટાચ વગેરે બીજાં સાધારણ દ્રવ્યોની રચનામાં ફેર એટલો જ છે કે મીઠું વગેરે રાસાયનિક દ્રવ્યોમા પોતાના મર્યાદિત ગુણો જ હોય છે, જ્યારે પ્રોટોપ્લાઝમમાં તૂટતા–ઘસાતા અંશની મરામત કરવાની તથા પોતાના જ જેવું સંતાન ઉત્પન્ન કરવાની વિશેષ શક્તિ પણ હોય છે.

અવસ્થા, રોગ અથવા બહારના અકસ્માતને લીધે પ્રોટોપ્લાઝમના સંગઠનમાં અને ક્રિયામા વિક્ષેપ પડવો એ જ મૃત્યુ છે.

રાંધતાં રાંધતાં જ્યારે સ્ત્રીની આંગળી દાઝે છે, ત્યારે ચામડીનો કેવળ બહારનો જ ભાગ દાઝ્યો હોય છે તો ફોલ્લો પડી જાય છે. તેમાં આંગળીની ચામડીના એક નાના ભાગનું મૃત્યુ થઈ જાય છે, પરંતુ એ ચામડીની નીચેનું પડ તરત જ એવા જ પ્રકારની ચામડીના કોષો બનાવવા લાગી જાય છે, અને કેટલાક દિવસ પછી મરેલી (દાઝેલી) ચામડી નીકળી જાય છે અને નીચેથી તેના જ જેવી ચામડી નીકળી આવે છે. કેટલાક દિવસો પછી તો દાઝ્યાનું નામનિશાન પણ મટી જાય છે.

પરંતુ જો આખો જ હાથ બળી ગયો હોય અને પોતાના સ્થાને નવા કોષોને જન્માવનારા કોષો પણ બળી ગયા હોય તો મનુષ્ય જેવા વિશિષ્ટ જીવમાં એવી શક્તિ નથી કે જેથી આખો હાથ ફરીથી નવો ઉગાડી શકે. જોકે નીચલી કક્ષાનાં પ્રાણીઓમાં એ શક્તિ હજુ પણ રહેલી છે. ગરોળીની પૂંછડી કપાઈ જાય છે તોપણ ફરી આવી જાય છે. કરચલાનાં જડબા તૂટી ગયા પછી નવેસરથી ઊગી આવે છે.

જીવનનો જ્યારે પ્રારંભ થયો અર્થાત્ સાધારણ રાસાયનિક દ્રવ્યોનો સંયોગ, ગરમી તથા બ્રહ્માણ્ડકિરણોના પ્રભાવથી જ્યારે સૌથી પહેલા પ્રોટોપ્લાઝમનો જન્મ થયો ત્યારે પ્રાણીઓ માત્ર એક જ કોષનાં બનેલાં હતાં. આ એક કોષનાં પ્રાણીઓ વાસ્તવમાં અમર હતાં. પછી તે એકેક કોષ ભેગા મળીને બબ્બે કોષનાં પ્રાણીઓ થયાં. બેમાંથી ચાર અને ચાર ચાર કોષવાળાં મળીને સોળ સોળ કોષવાળાં પ્રાણીઓ થયાં. પણ આમ થવા છતાં મૂળ કોષ કદી નષ્ટ ન થયો.

ધીમે ધીમે આ કોષોના સંગઠનરૂપ અવયવોમાં પ્રવૃત્તિઓ ઉત્પન્ન થઈ, અનેક અવયવો ભેગા થયા અને જુદા જુદા કોષો વચ્ચે કામ વહેંચાઈ ગયુ.

આ પ્રવૃત્તિઓને લીધે એક સરળતા એ થઈ કે કામ ખૂબ સારી રીતે ચાલવા લાગ્યું. પણ પ્રથમ દરેક કોષ જે સ્વાવલંબી હતો તે સ્વાવલંબીપણામાં ક્ષતિ આવી ગઈ. કલ્પના કરો કે એક સુથાર, એક લુહાર અને એક કડિયો ત્રણેએ મળીને એક મકાનનું કામ શરૂ કર્યું. આ ત્રણે જ્યાં સુધી પોતપોતાનું કામ સારી રીતે કરે છે ત્યાં સુધી મકાનનું કામ બરાબર ચાલે છે. પણ ત્રણમાંથી જો એક પણ દારૂ પીને પોતાના કામમાં પ્રમાદી બની જાય તો મકાનનું બધું કામ બંધ પડી જાય છે.

આ જ સ્થિતિ વનસ્પતિ તથા પ્રાણીઓની છે. કેટલાંક કારણોને લીધે જો ફેફસાનું કામ બરાબર ન ચાલે તો લોહી શુદ્ધ બનતું

હવે
ઇસ્ટ આફ્રિકન એરવેઝની
અઠવાડીઆમાં
બે
વખત
કોમેટ જેટ
વિમાની સરવીસ
મુંબઇથી કરાંચી અને એડન થઇ
નૈરોબી

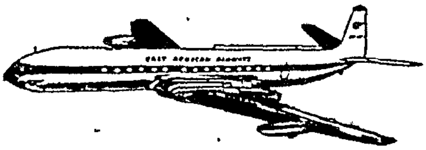

ફર્સ્ટ અને ઇકોનોમી ક્લાસ
અંગ્રેજી, હીંદી અને ગુજરાતી ભાષા બોલતી પરીચારિકાઓ
શાકાહારી અગર બિનશાકાહારી ભોજન
સુદાન, ઇથીઓપીઆ અને આફ્રિકાના બધા સ્થળોના અનુકુળ જોડાણ

ઇસ્ટ આફ્રિકન એરવેઝ આપને ખરેખર મૈત્રીભરી સેવાઓ આપે છે.

મૈત્રીભર્યા વાતાવરણમાં ઇસ્ટ આફ્રિકન એરવેઝમાં વાયુપ્રવાસ કરો.

EAA

વધારે વિગત માટે આપના ટ્રાવેલ એજન્ટ અગર ઇસ્ટ આફ્રિકન એરવેઝના જનરલ સેલ્સ એજન્ટસ બી.ઓ.એ.સી., મુંબઈ, કલકત્તા, દિલ્હી, અને મદ્રાસનો સંપર્ક સાધો

નથી અને આખા શરીરમાં ઑક્સિજન તથા પોષણ પહોંચાડવામાં અને ઝેરી દ્રવ્યો પાછાં લાવવામાં વિક્ષેપ પડે છે. અને ફેફસાં જો આગળ જતા સારાં ન થાય તો આખા શરીરનું મૃત્યુ થાય છે. આ પ્રકારે એક નવી પ્રવૃત્તિનો પ્રારંભ થાય છે. એક કોષવાળાં પ્રારંભનાં પ્રાણીઓ અમર હતાં, કારણ કે તે આત્મનિર્ભર હતાં; બીજા ઉપર આધાર રાખનારા ન હતાં. તેઓ મરતાં ન હતાં. પણ વહેંચાઈ જતા હતાં. જ્યારે સામૂહિક જીવન જીવવાની પ્રવૃત્તિ શરૂ થઈ ત્યારે શરીરને અહીંથી ત્યાં લઈ જવુ, પોતાનો ખોરાક શોધી કાઢવો, તેને રાંધવો. આત્મરક્ષા કરવી તથા સંતાન ઉત્પન્ન કરવુ વગેરે જુદાં જુદાં કામો જુદા જુદા કોષોએ લઈ લીધા.

જુદાં જુદાં કામ કરનારાં અંગોમાં કેટલાક વધારે મહત્ત્વના અને કેટલાંક ઓછા મહત્ત્વના હોય છે. મનુષ્યના જો બંને હાથ અથવા બંને પગ કપાઈ જાય તો તેનું મૃત્યુ નથી થતું, પરંતુ જો હૃદય, ફેફસાં અથવા મર્મસ્થાનો નષ્ટ થાય તો વત્તા-ઓછા સમયમા તેનું મરણ જ નીપજે.

બીજી પણ એક વાત જાણવા જેવી છે. હમણાં થોડા વખત પહેલાં અમારો પાડોશી રામદાસ મરી ગયો. એક-બે કલાકમાં તો તેની ઠાઠડી બાંધવામાં આવી અને તેને શ્મશાનમાં લઈ જઈ અગ્નિદાહ આપવામાં આવ્યો. હવે આપણે ખરું જોઈએ તો તેનું આખુંય શરીર મરી ગયું નહોતુ, પણ એ શરીરના કેટલાક જરૂરી અંગ-પ્રત્યંગો મરી ગયાં હતાં. હું એમ કહેવા નથી માગતો કે રામદાસ ફરીથી જીવતો થઈને તેના પરિવારને હજુ પણ મળી શકે. કહેવાનો મુદ્દો એ છે કે, શરીરનાં કેટલાંક અંગોના મૃત્યુને લીધે બાકીનાં અંગોએ પણ શરીરને સાથ આપવો છોડી દીધો હતો. પણ એ વખતે શરીરનાં બધા જ અંગોનું મૃત્યુ થયુ ન હતું.

જો રામદાસના 'મૃત્યુ' પછી થોડા કલાકોમાં તેની આંખોના ડોળા કાઢી લેવાય તો તે કોઈ બીજા રોગીની આંખમાં લગાડી શકાય. એવી જ રીતે તેની ચામડી તથા હાડકાં પણ બીજા જીવતા માણસના શરીરમાં બેસાડીને ઉપયોગમાં લઈ શકાય; કારણ કે તે 'જીવતાં' હતાં. સાધારણ રીતે આપણે જેને 'મૃત' કહીએ છીએ તેનાં અનેક અંગ-પ્રત્યંગો મૃત્યુ પછી પણ પોતાનું કામ કરતાં રહે છે. ઠંડા દેશોમાં મડદાના સડવાની ક્રિયા ગરમ દેશો કરતાં થોડીક મોડી શરૂ થાય છે. ત્યાં દફન કરેલાં મડદાને એક અઠવાડિયા પછી જોવામા આવે છે તો તેમના દાઢી-મૂછના વાળ તથા નખ વધેલા માલૂમ પડે છે.

મનુષ્યના આયુષ્યની હદ કેટલી છે? આપણા પૂર્વજો એવી કામના કરતા હતા કે 'जीवेम शरदः शतम्—આપણે સો વરસ જીવીએ.' પરંતુ ગરીબી અને અજ્ઞાનને લીધે આજ હિંદુસ્તાનનું સરેરાશ આયુષ્ય ૩૩ વર્ષનું છે. શિક્ષિત અને સમૃદ્ધ દેશોના લોકો પોતાના સરેરાશ આયુષ્યમાં વધારો કરી રહ્યા છે. તેમનું સરેરાશ આયુષ્ય ત્રણસો વર્ષ પહેલાં આપણા જેટલું જ હતું, પણ હવે તે ૬૫થી ૭૦ની વચ્ચે લાવી શકાયું છે.

જરૂરી ખોરાકનો અભાવ, વધારેપડતો માનસિક અથવા શારીરિક પરિશ્રમ. રોગિષ્ઠ વાતાવરણ-હવામાન, અનિયમિત જીવન તથા રોગો આપણાં એક અથવા અનેક અંગોને કમજોર કરી દે છે. શરીરને સ્વસ્થ રાખનારી આપણી હાર્મોન ગ્રંથિઓ પોતાના કામમાં શિથિલ થઈ જાય છે અને શરીર પર અકાળે જરા(વૃદ્ધાવસ્થા)ની છાયા પડવા લાગે છે, અને પરિણામે આવે છે મૃત્યુ.

આપણે અમર તો થઈ શકીએ એમ નથી, કારણ કે સામૂહિક રૂપે કામ કરનારા આપણા કોષોની વ્યવસ્થા જ એવી છે. પરંતુ જો આખી માનવજાતિ સામૂહિક રૂપે યોગ્ય દિશામાં પ્રયત્ન કરે, તો મૃત્યુને સો નહીં પણ દોઢસો વર્ષ સુધી દૂર રાખી શકાય.

વાહ ભાઈ વાહ શું બીડીનો ટેસ્ટ છે હેં અલ્યા ચીમન આ કઈ છાપની બીડી છે?
કેમ છેને ટેસ્ટવાળી ટેસ્ટ..... બસ ત્યારે તું પણ લે છત્રપતી શિવાજી બીડી
छत्रपती बिडी
एस. आर. साबळे
कुर्ला जी.आय.पी.
રજીસ્ટર્ડ ટ્રેડ માર્ક
છત્રપતી શિવાજી બીડી

સાબળે વાઘીરે ઍન્ડ કું.
ટે. નં. ૬૮૦૪૦ * કુર્લા, મુંબઈ નં. ૭૦
KANT ADVT.

વાંદરાછાપ
REGD.
કાળો ટૂથપાવડર
REGD
નોગી અને કંપની મુંબઈ ૪

[illegible] ટ્રેડીંગ કંપની, [illegible] અમદાવાદ

પાપ ધુએ સો સંત

શ્રી મુરલી ઠાકુર

ચોમાસું આ ફેરાનું તો કાંઈ એવું બેઠું'તું કે ગામનાં લોક તો શું પણ પેલી નાનીશી નદીય અકળાઈ ગઈ હતી. કદી નહીં અને આ વેળા એના નાજુક કિનારા તૂટી ગયા હતા. વર્ષોથી ગામનાં માનવી–પશુ-પંખીમાત્રને અમૃત જેવાં પાણી પાનાર નદી લોકોને આજ કાળ જેવી લાગતી હતી–ને તેનું નદીનેય તો કાંઈ ઓછું દુઃખ ન હતું! માનવીનું દિલ ડહોળાઈ જાય એમ નદીના દિલનાંય અમી આજ ડહોળાઈ ગયાં હતાં.

બને એટલે ઉપરવાસમાં વસવા લોકો પ્રયત્ન કરતાં હતાં. કંઈકનાં ઝૂંપડાં એ જ નદીમાં, ક્યાંકથી આવતાં ગાંડાં પાણી ક્યાં ને ક્યાં તાણી ગયાં હતાં. નદીને તીરે વસ્તી હતી ત્યાં તો આજ ઉજ્જડ હતું.

મે વરસીને ચાલ્યો ગયો. કોક ભમરાળા ડુંગરાનાં પાણી ભમરીઓ રચતાં નદીના તળનેય જાણે ઉલેચી ગયાં હતાં. હમણાં જ નદીનાં પાણીએ કાંક સ્થિર ગતિ પકડી હતી ને ગામનાં લોકને હૈયે પણ થોડીક ધારણ આવી હતી.–પણ એ દૃશ્ય ગામલોકથી જોયુ જતું ન હતું. હવે વરસાદ નહીં જ આવે એવી ખાતરી થતાં ગામનાં લોક ઉપરવાસ છોડી પોતાને થાનકે વસવા પાછાં વળતાં હતાં. નદીકિનારે ઊભાં રહીને નદીની સૂરત ન્યાળતાં હતાં. નદીનાં નીર ને એની તૂટેલી નાનીશી ભેખડો દુકાળિયાં એકમેકને તાકી રહ્યાં હોય એવું વરતાતું હતું. માયા તૂટી ગઈ હોય એવે ટાણે જૂની માયાની યાદ આવતાં મન રમણે ચઢી જાય એવું કો દૃશ્ય બની બેઠું હતું.

તણાતાં બચી ગયેલાં ઢોર પણ આજ નદીકિનારે આવી ઊભાં હતાં. માનવી ને પશુ જે કોરથી રોજ નદી પાર કરી સીમમાં જતાં-આવતાં એની તો કેડીય ક્યાંય દેખાતી ન હતી. નદીના તળમાં પડેલી બખોલો જોઈ માનવી પોતાનાં ખોરડાંના કાટમાળ વીણતાંય થોડુંક મરકી જતાં હતાં. 'આપણો કાટમાળે બચ્યો–પણ નદી બખોલો શેણે પૂરશે?' એવુય કોક બોલી બેસતું.

પણ માનવી તો બુદ્ધિજીવી પ્રાણી. જોતજોતામાં ખોરડાં ઊભાં કરી લીધાં ને ગામનો વ્યવહાર લગભગ પૂર્વવત્ શરૂ થઈ ગયો.

એક નદીની ગત ન સુધરી. એની કાયાના તો કટકા થઈ ગયા હતા. એને હૈયે ઊંડા ધરા ઊભા થયા હતા ને તેના ભાને જાણે નદીનાં નીર ફફડી ઊઠતાં હતાં.

રમતાં રમતાં, પાણી સાથે ગેલ કરતાં પસાર થતાં માનવી આજ એ જ નદીમાં પગ મૂકતાંય ડરતાં હતાં. 'ક્યાંક ધરો ન હોય, ક્યાંક ભમરી ન હોય!' એમ વિચારી પાણીમાં ચાલતાં–જાણે પાણીથી ડરતાં–નછૂટકે એમાંથી પસાર થતાં હતાં.

નદીકિનારે આમેય જીર્ણ એવું એક શિવાલય હતું. તે તો આ જળબંબાકારમાં, જાણે નદી વચ્ચે જ ઊભું હોય, એવું પૂર વખતે લાગેલું–ને આજે નદીની બહાર ફેંકાઈ ગયેલા જેવું લાગતું હતું. આમ તો જલધારાઓ જ ઝીલનાર શંભો નદીના તુફાની નીરપ્રવાહને શિરે લઈ થોડી વેળ રમી આવ્યા હોય તેવુ લાગતું હતું.

શિવાલયની દીવાલો, આજુબાજુનો બગીચો, બેએક ઓટલાબંધ વૃક્ષ વગેરે તો ભૂતકાળની વાત હતી. અને ત્યાંના ખાખીબાવાની ઓટલી

ખીલ મારી મુંઝવણ...

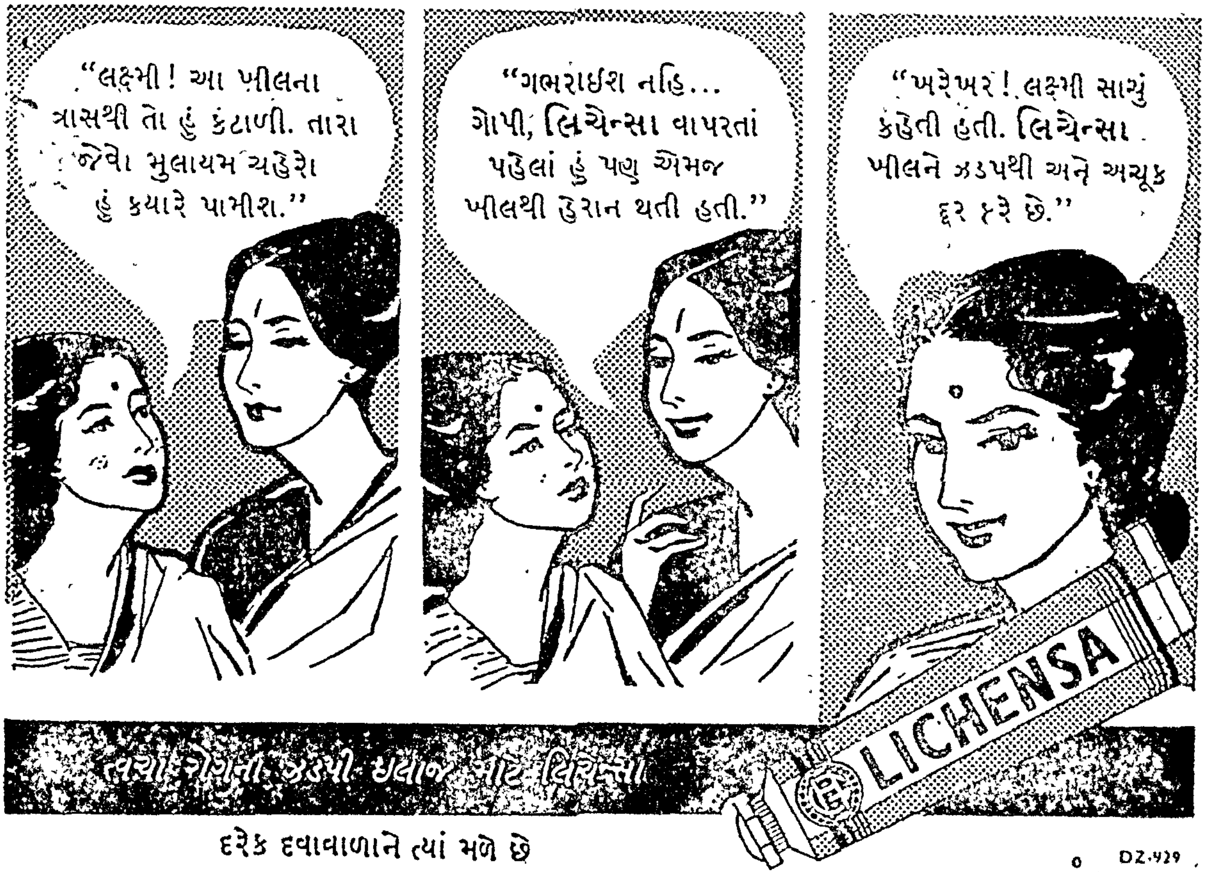
"લક્ષ્મી! આ ખીલના ત્રાસથી તો હું કંટાળી. તારા જેવો મુલાયમ ચહેરો હું કયારે પામીશ."
"ગભરાઈશ નહિ... ગોપી; લિચેન્સા વાપરતાં પહેલાં હું પણ એમજ ખીલથી હેરાન થતી હતી."
"ખરેખર! લક્ષ્મી સાચું કહેતી હતી. લિચેન્સા ખીલને ઝડપથી અને અચૂક દૂર કરે છે."
LICHENSA
ત્વચા રોગના ઝડપી ઇલાજ માટે લિચેન્સા

દરેક દવાવાળાને ત્યાં મળે છે

0 DZ-929

દુઃખાવાના તાત્કાલિક ઉપાય માટે સ્લોનનો બામ વાપરો

SLOAN'S
BALM
TRADE MARK
KILLS PAIN
TRADE MARK OWNED BY STANDARD LABORATORIES INC. U.S.A.

વધારે પડતી થકાવટ અથવા મચકોડથી દુઃખતાં સ્નાયુઓ, અટકી ગયેલી ગરદન અને પીઠ, સંધિવા, સૂજી ગયેલા સાંધા અને ટચકિયા ઉપર સ્લોનનો બામ વાપરો. દુઃખતી જગ્યા ઉપર થોડો સ્લોનનો બામ લગાડવાથી તરત જ એની આરામદાયક ગરમી નીચે સુધી પ્રસરી જાય છે અને કુદરતી રીતે જ દુઃખતા ભાગમાં શુદ્ધ લોહીની હેરફેર શરૂ થઈ જાય છે. ઘરમાં સ્લોનના બામની એક શીશી અવશ્ય રાખો તેના વડે શીઘ્ર આરામ મળે છે.

"શીશીમાં સમાયલો અદ્ભુત ઇલાજ"

સંધિવા * મચકોડ * સ્નાયુના દુઃખાવા માટે

વૉર્નર-લેમ્બર્ટ ફાર્મેસ્યુટિકલ કંપની (મર્યાદિત જવાબદારીથી યુ. એસ. એ માં સંસ્થાપિત)

તો કોણ જાણે કયે ગામ જઈ બેઠી હશે તેની કલ્પના પણ અશક્ય હતી.—પણ આખું એવુ આયુષ્ય જેનુ આ શિવાલયમા જ ગુજર્યું હતુ એ રામપ્રસાદ બાવાજી તો આનંદથી બેઠા હતા. એ ભેખધારીને—ભમૂતધારીને આ ભૂતાવળશી મેઘરાજની રમતની અસર થઈ ન હતી. એ તો સદાય હતા એવા હસતા, મંદિરની ખૂંભીને અઢેલી બેઠા હતા. બેએક છાણાં ચેતાવી ચલમ ભરી રહ્યા હતા અને બેઠા બેઠા નદીની જળાધારી છોડી, મૂળ જળાધારીમાં બેઠેલા ભગવાન શંભોને કહેતા હતા:

'અરે ભૂંડા! આટલો મે વરસ્યો ને તુ મૂંગો બેઠો રહ્યો! આકાશમાથી પડતી ગંગાને જટામાં ઝીલી એમા જ રમતી રાખનાર તુ આ બે ધારાઓ પણ ન સંભાળી શક્યો શું, તે ગામનુ કુગ્રામ થઈ ગયું!'

અને એ વેળા ગામના થોડાંક ભાવિક જનો ઊભા ઊભા સાભળી રહ્યા હતા એ વિચારે ચઢી ગયા.

'અલ્યા, મે વરસ્યો એમા આ ભોળા શંભો તે શું કરે?' કોક બોલ્યુ.

'બાપજીય ભલા ભગવાનને ઠમઠારે છે કંઈ!' બીજાએ સાથ દીધો.

'જાણે એમની વાત એ સાભળવાના ન હોય!' કોક ટકોરમા બોલ્યુ.

'ને એવી ખાતરી હતી તો મે ગાડો થયો હતો તે વેળા જ કંઈ કહેવુ હતુ ને!' કોઈ ડાહ્યાએ અનુમોદન આપ્યુ.

'પણ કંઈ નહીં જ કહ્યુ હોય તેની શી ખાતરી?' એક ભાવિક વૃદ્ધે કહ્યું.

ને બાવાજીએ ઊંચું જોયુ. નિત્ય મંદિરે આવનાર ભાવિકને ભાળી ઊભા જ થઈ ગયા. આજનુ મિલન અસામાન્ય હતુ ને! ને બોલ્યા.

'અરે, આવો આવો, કેટલે દિ'યે મળ્યા, નહીં! આ ફેરા તો મેઘરાજે કાંઈ કરી!'

'એ તો હોય મહારાજ! આપણા હાથની થોડી કંઈ એ વાત છે?'

'હં' બાવાજી બોલ્યા નહીં પણ એમના જે ભવાં ચઢી ગયાં, મોઢા પર જે કરડી રેખાઓ ઊપસી આવી, આંખમા જે ક્લેશ ઊભરી આવ્યો, એ તો કોઈની નજર બહાર ન રહ્યુ.

'કેમ મહારાજ, કંઈ બોલ્યા નહીં!'

'શું બોલું બાપ?'

'કાં?'

'બોની બોલી, અરે બરાડા પાડી પાડી થાકી ગયો, પણ કોઈએ કાંઈ જ સાંભળ્યું નહીં. હવે શું?'

'આપની તે કઈ વાત નહોતી માની બાપ?'

'હવે મારી પાસે જ બધુ કાં ઉખેળાવો છો!'

'ના મહારાજ, કહો—બેલાશક કહો. આપ કહેવા જોગ છો અને અમે સાભળવા જોગ.'

'હં—પણ હવે શો ફાયદો? કુદરત તો કુદરતનું કામ કરી ગઈ!'

'શું કામ કરી ગઈ કુદરત, મહારાજ?'

'આ આપણા મેલ ધોવાનું.'

'આપણા મેલ?' એક ગ્રામજને પૂછ્યું.

'તો કોના?—પરલોકના!' મહારાજે જરા કરડાકીથી કહ્યું.

'બાપજી, આપ કદી નહીં ને આજ આવા બધા આકરા કાં થાવ!'

'આકરો ન થાઉં? અરે ભાઈ, આજકાલ કરતા આ ગામમા વરસ થયા સાઠેક. પણ આવી અતિવૃષ્ટિ મેં ભાળી નથી. ક્યાંક મેલું થયુ હશે ત્યારે જ મેઘરાજાને આટલું બધું ધોવુ પડ્યુ ને!'

'પણ બાપ!'—

'બાપ શું! રોજબરોજ ગામમા, શેરીઓમાં, આંગણામાં, ઘરઘરમાં મેલ પેસતો'તો—પણ તમે આખ ન ઉઘાડી.' અને મહારાજની વાચા જે ખૂલી:

'પેલા વનિયાની વનરાવનમાં ડોલતી હોય એવી ગાયો વસૂકી ને એવે ટાણે એણે વેચી નાખી શહેરના કસાઈને—'

ગ્રામજનોની આંખે તમ્મર આવવા માંડ્યા.

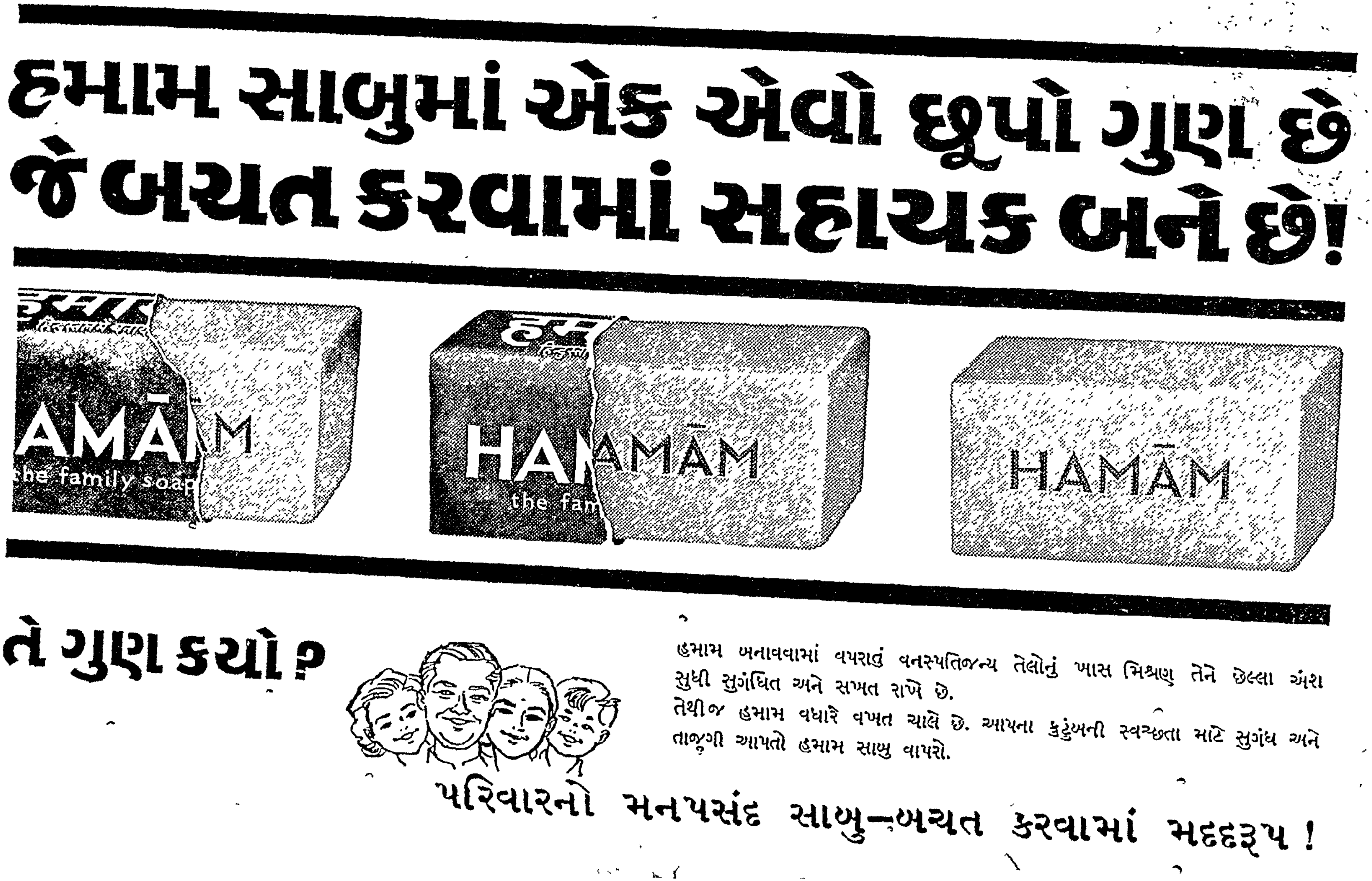

હમામ સાબુમાં એક એવો છૂપો ગુણ છે
જે બચત કરવામાં સહાયક બને છે!

HAMĀM
the family soap

તે ગુણ કયો ?

હમામ બનાવવામાં વપરાતું વનસ્પતિજન્ય તેલોનું ખાસ મિશ્રણ તેને છેલ્લા અંશ સુધી સુગંધિત અને સખત રાખે છે.
તેથીજ હમામ વધારે વખત ચાલે છે. આપના કુટુંબની સ્વચ્છતા માટે સુગંધ અને તાજગી આપતો હમામ સાબુ વાપરો.

પરિવારનો મનપસંદ સાબુ—બચત કરવામાં મદદરૂપ !

પણ આજ મહારાજ તીખા થયા હતા. એમની આંખ જાણે કઢાઈમાં ઊકળતા તેલમાં તરતી હોય એવી લાગતી હતી. એમને વારવાની આજ કોઈની હિંમત ન હતી અને મહારાજ બોલ્યે ગયા: 'ને પેલા પૂંજાની દિવસનું અધમણેક દૂધ દેતી ભેંસને બે પાડા આવ્યા તે આ જ નદીને ઉપલાણે એણે ડુબાવી માર્યા એ ભૂલી ગયા!

'અને પેલા ઉમિયા બ્રાહ્મણે પોતાના જ દીકરાની વિધવા—' મહારાજ આગળ બોલ્યા નહીં, પણ વાત તો સૌ સમજી ગયા હોય એવું સૌના મોં પરથી વરતાતું હતુ.

'બાપજી! બાપજી! ખમા કરો, ખમા.' કોક બોલ્યું.

પણ બાપજી તે આજે કોના માટે ખમા કરે! એના વહાલા શંભો, સાઠ સાઠ વરસથી જેની આગળ ધૂણી ધખાવી હતી એય આજ ટાઢા પડી ગયા હતા તે કોના પાપે! આજ ગામમાં રણ દેખાતા હતાં એય કોના પાપે! આજ ગામનાં નાનાંમોટાં ઢોર ને બિચાર જણનાં ફૂલ જેવાં કુમળાં બાળકો પૂરમાં તણાઈ ગયાં હતાં એ કોનાં કાળાં કર્મે!

'કેમ બોલ્યા નહીં વાલા પટેલ?' વાલા પટેલ એક વૃદ્ધ નેક ભગત જેવા જૂના ગ્રામવાસી હતા. સંસારી છતાં સાધુ જેવા. એના ભણી જોઈ મહારાજે પૂછ્યું:

'વાલા ભગત, તમે જ કહો, તમારી આંખે શું 'શું' જોયુ હતું? ને આ બે દાયકામાં શુંનું શું થઈ ગયુ! શા ફેરફાર, શાં કાળાં કરમ, અરે ઘોર કુકર્મ તમે ભાળ્યાં આ ગામનાં?'

વાલો તે 'શું' બોલે? એના ઘરની બાજુમાં એક મોભે ઘર હતું. એમા રહેતા ભગરા પટેલના પાંચ દીકરા, બાપના મૂઆ પછી કેવે હાલે જીવતા હતા એ પોતે જાણતા હતા. નિત્ય કંકાસ, નિત્ય નશો, નિત્ય ગાળાગાળી, બૈરાંની લાજ નહીં, માનમર્યાદા નહીં, ખેતી નહીં, ગામના ખૂંટ બની બેઠા હતા. ઊભી વાટે જતાં ગામનાં માનવી એમનાં નામ માત્રથી ધ્રૂજી ઊઠતાં.

અને બાવાજીએ એ જ વાતનો ઇશારો કર્યો.

'ભૂલી ગયા વાલા પટેલ? એ તમારા પાડોશી ગામમાં હાંઢ થઈ ફરે છે એ! આ ભોળા શંભુ આગળ કેટકેટલી કુંવારકાઓ છાનેમાને રડતી હતી એ શું તમે નથી જાણતા! અને કહો છો ભગવાન કેમ રૂઠ્યા?'

'પણ મહારાજ,' વાલો વચમાં બોલવા કરતો હતો ત્યાં મહારાજ ફરી તડૂક્યા, હાથમાંનો ચીપિયો એકદમ ઉપાડ્યો ને પછાડ્યો મંદિરના ઉંબરા પર અને ઊભા થઈ ગયા.

'અને પેલી એકલી રાંડીરાંડ રૂખીના ઘરમાં ખાતર પાડી આ જ નદીમાં મત્તા સંતાડી હતી એ યાદ છે ને! અને એ બિચારી દયણાં દળી દળી કમોતે મરી ગઈ! ને છતાં મને બોલાવો છો?'

'ના બાપ, ના.'

મહારાજના પ્રકોપની વાતની જાણ થઈ ગઈ. ગામમાંથી બીજાંય થોડાં માનવી હવે તો ધીરે ધીરે મંદિરમાં ભેળાં થઈ ગયાં. ડોસાઓ હતા, ડોસીઓ હતી, જુવાન હતા, થોડાં છોકરાં હતાં. નહોતાં આવ્યાં માત્ર જે વગડે ગયાં હતાં એ કે પરગામ નાસી ગયાં હતાં પૂરને કારણે એ જ.

કહો ને ગામ આખું મંદિરના આ અરણ્ય જેવા વાસમાં ઊકમણે ભેળું થયું હોય એમ લાગતું હતું ને મહારાજની વાચા અટકતી ન હતી.

ઉંબરામાં ચીપિયો પછાડી એ જઈ ઊભા શંભોની જળાધારી આગળ—જાણે ભગવાન પોતે રુદ્રસ્વરૂપે ઊભા ન હોય એવું એ દૃશ્ય હતું.

'ને ગામનાં સર્વને પાણી પાનાર મારી આ નાનકડી નદીનાં પાણી અપવિત્તર કરનાર ક્યાં ગયા આજ! એનાં તીર તૂટ્યાં, એને હૈયે ગૂંગળામણ થાય એવાં ક્યાં ક્યાંનાં પાણી એને પેટે આવી પડ્યાં—આજ નમાલી જેવી લાગે છે મને એ—ગામેગામના એ વટલેલ સૌએ સૌને નમાલાં કર્યાં.

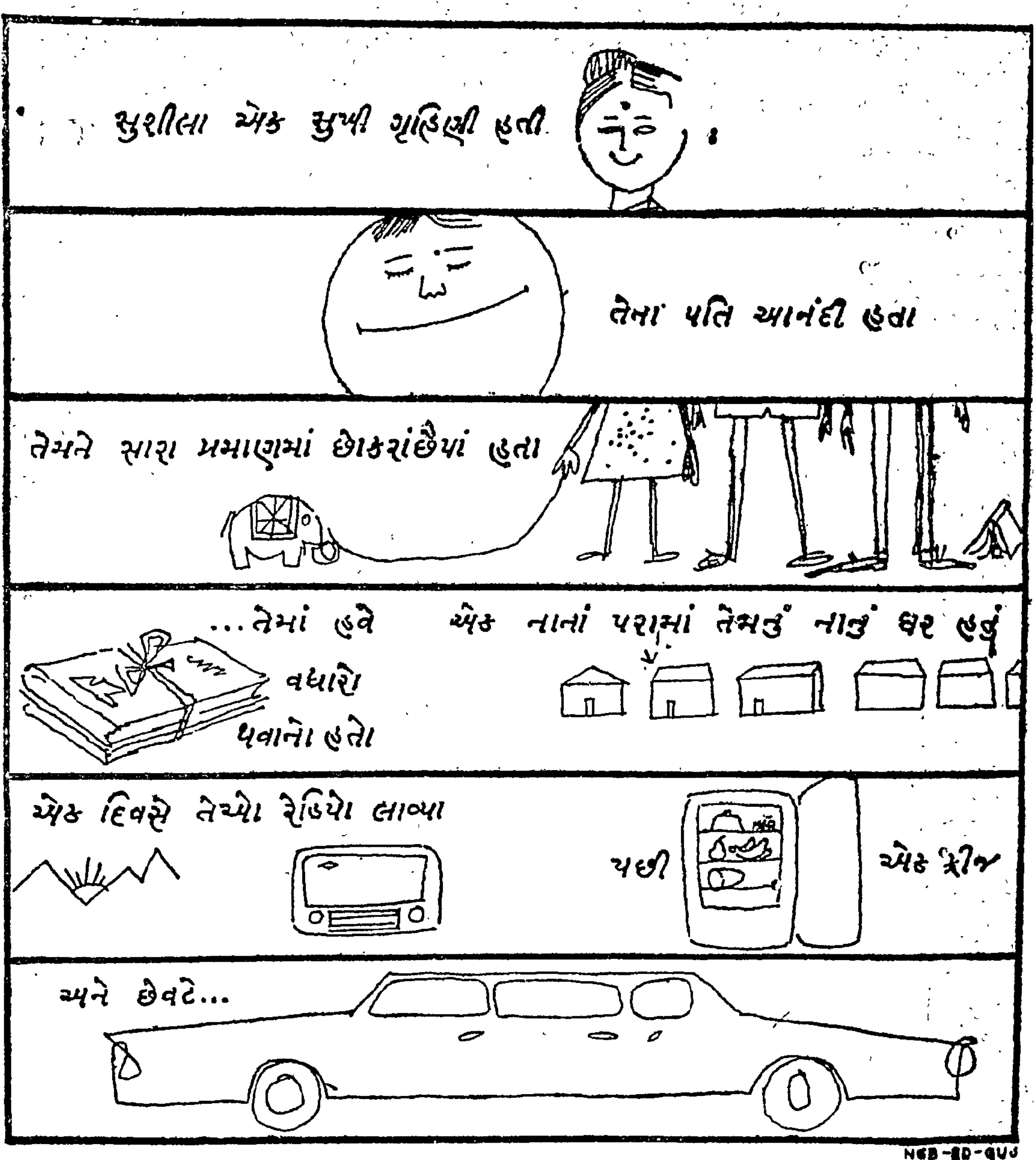
સુશીલા એક સુખી ગૃહિણી હતી
તેના પતિ આનંદી હતા
તેમને સારા પ્રમાણમાં છોકરાંછૈયાં હતા
...તેમાં હવે
વધારો
થવાનો હતો
એક નાનાં પરામાં તેમનું નાનું ઘર હતું
એક દિવસે તેઓ રેડિયો લાવ્યા
પછી
એક ફ્રીજ
અને છેવટે...
NGB-8D-GUJ

કેવી રીતે? સુશીલાએ નૅશનલ ઍન્ડ ગ્રિન્ડલેઝમાં પૈસાની બચત કરી. તેણે ફક્ત પાંચ રૂપિયાથી સેવિંગ્સ બૅંક અકાઉન્ટ ખોલ્યો. તેના પૈસા સહીસલામત હતા અને દરેક વરસે તેને 3% વ્યાજ મળતું. પ્રત્યેક માસે નિયમિતપણે કાંઇક રકમ જમા કરી થોડા સમયમાંજ તેણે સારી રકમ એકઠી કરી. સુશીલા શાણી હતી. તેણે ભવિષ્ય માટે, પોતાના કુટુંબ માટે અને આવતા સમયને આનંદદાયક અને સારી રીતે વિતાવવા બચત કરી

શું તમે તમારા ભવિષ્ય માટે બચત કરવાનો કદાપિ વિચાર કર્યો છે?

નૅશનલ ઍન્ડ ગ્રિન્ડલેઝ બૅંક લિમિટેડ

સંયુક્ત રાજ્યમાં સ્થાપિત. સભાસદોની જવાબદારી મર્યાદિત

મુંબઈની શાખાઓ :—૯૦, મહાત્મા ગાંધી રોડ . ૨૭૦/૨૭૨, ડૉ. દાદાભાઈ નવરોજી રોડ, (લૉઇડ્ઝ બ્રાન્ચ) : મિન્ટ રોડ, (મિન્ટ રોડ અને સર ફીરોઝશાહ મહેતા રોડના ખૂણા પર) ; ૨૧/૨૯, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, (લૉઇડ્ઝ બ્રાન્ચ) : ૧૧૭-૧૧૯, કાઝી સૈયદ સ્ટ્રીટ, માન્ડવી; ૬૫એફ, લિંકિંગ રોડ, સાન્તા ક્રુઝ ૫ ૨/૫૭૧, ગોવાલીઆ ટૅન્ક રોડ, કમ્બાલા હિલ

'જિપ્સી' પ્રજા

શ્રી શંકર ભટ્ટ

દિવસ (દિવસ), સત (સો–સં. શત), સોના (સોનું), કાકો (કાકા), આવસ (આવો છો), લાલો (લાલ), બાલ (બાલ, વાળ), કામો (કામ, પ્રેમ)–આ કઈ ભાષાના શબ્દો છે? સંસ્કૃત, પ્રાકૃત, ગુજરાતી. હિંદી, પંજાબી? આ બધી ભાષાઓ જોડે સામ્ય દાખવતા આ શબ્દો એક વિચિત્ર પ્રકારની પ્રજા ને તેની એટલી જ વિચિત્ર ભાષાના છે. યુરોપ, એશિયા, અમેરિકા ને ઓસ્ટ્રેલિયા–સમગ્ર વિશ્વના ખૂણે ખૂણે પથરાયેલી ને સતત પરિભ્રમણ કરતી જિપ્સી પ્રજાની ભાષાના એ શબ્દો છે. 'સાલો' (અં. Calo) તરીકે ઓળખાતી એમની ભાષામા આવા–સંસ્કૃત કે ગુજરાતીને મળતા–અસંખ્ય શબ્દો છે.

આધુનિક ચિત્રકળા કે અભિનવ ગુજરાતી કવિતા વિષે ઘણી વાર બને છે તેમ જિપ્સી પ્રજા વિષે પરસ્પરવિરોધી અભિપ્રાયો ને મંતવ્યો રજૂ થાય છે. એમનાં ગીત, નૃત્ય, સ્વચ્છંદી ને સ્વૈરવિહારી જીવન, પ્રકૃતિ સાથે એકરંગ થયેલી રહેણીકરણી ઇત્યાદિનાં ગુણગાન ગાતાં કેટલાક જાણકારો, વિદ્વાનો કે કવિઓ ને કળાકારો થાકતા નથી તો બીજી તરફ એવા ઘણા છે જે એમને ચોર, લુચ્ચા, ધુતારા, ઠગારા, લૂંટારા, ટૂંકમાં, સભ્ય સમાજના શત્રુ તરીકે વર્ણવી એમની ઉપર ફિટકાર ને ધિક્કાર વર્ષાવે છે. આવી નિંદામાં કેટલેક અંશે સત્ય હોવાને કારણે કે એમની વિચિત્ર રહેણીકરણીને લીધે જિપ્સીઓ ઉપર ગુજરેલો ત્રાસ ને એમને ડામવા ઘડાયેલા કાયદાઓનો જોટો ઇતિહાસમાં ભાગ્યે જ મળશે.

જિપ્સીઓ કોણ છે, એમનો ઉદ્ગમ ક્યાંથી થયો અને શા માટે એ પ્રજા સદંતર ભટકતી રહી છે, એ પ્રશ્નોનો ઉત્તર મેળવવા ઘણા અભ્યાસીઓ ને તત્ત્વશોધકોએ છેલ્લાં બસો–ત્રણસો વર્ષથી પ્રયાસો કર્યા છે. પશ્ચિમમાં જિપ્સીઓ વિષે એટલું બધું લખાયું ને કહેવાયું છે કે જિપ્સી જ્ઞાન એક ભિન્ન પ્રકારની વિદ્યાશાખા બની ગઈ છે ને એની જુદી સભાઓ પણ કેટલાક પાશ્ચાત્ય દેશોમાં સ્થપાયેલી છે.

એમના વાળનો શ્યામલ રંગ, શરીરનાં અંગોનાં લક્ષણો ને સૌથી વિશેષ તો એમની ભાષાને કારણે ઘણાખરા જિપ્સીશાસ્ત્રીઓનું મંતવ્ય છે કે એ પ્રજા સૈકાઓ પૂર્વે ભારતના ઉત્તર કે ઉત્તરપશ્ચિમ ભાગમાંથી હિજરત કરી ઈરાન, સીરિયા, ઇજિપ્ત, તુર્કસ્તાન ઇત્યાદિ દેશોમાં વિચરી યુરોપમાં પહોંચી હતી. અર્થાત્ મૂળે એ લોકો ભારતીય છે, એ વસ્તુ લગભગ નિર્વિવાદ છે એમ કહી શકાય.

કયા કારણે ભારતમાંથી જિપ્સીનિષ્ક્રમણ થયું એ વિષે માત્ર અટકળો જ થાય છે. કેટલાકનું કહેવું છે કે સિકંદર–મહાન અલેકઝાન્ડરના આક્રમણકાળે જ કેટલાક લોકોને ભારતમાંથી બળજબરીથી લઈ જવામાં આવ્યા હતા તે આ જિપ્સીઓના પૂર્વજો હતા. બીજા કેટલાક તૈમૂર લંગ સાથે એમને સાંકળે છે, જે વિધાન તર્કશુદ્ધ નથી; કારણ કે ૧૪મી સદીના અંતભાગમાં કે પંદરમીના આરંભે યુરોપમાં જિપ્સીઓનાં ટોળાં ઠેરઠેર ઊતરી પડ્યાં હતાં એ ઐતિહાસિક સત્ય છે.

જિપ્સીઓએ પોતે સમયે સમયે પોતાના મૂળ વિષે અનેક કથાઓ યુરોપમાં રજૂ કરી છે. પોતાને ઇજિપ્તવાસીઓ તરીકે એમણે

જીંદગીની મઝા માણવા માટે

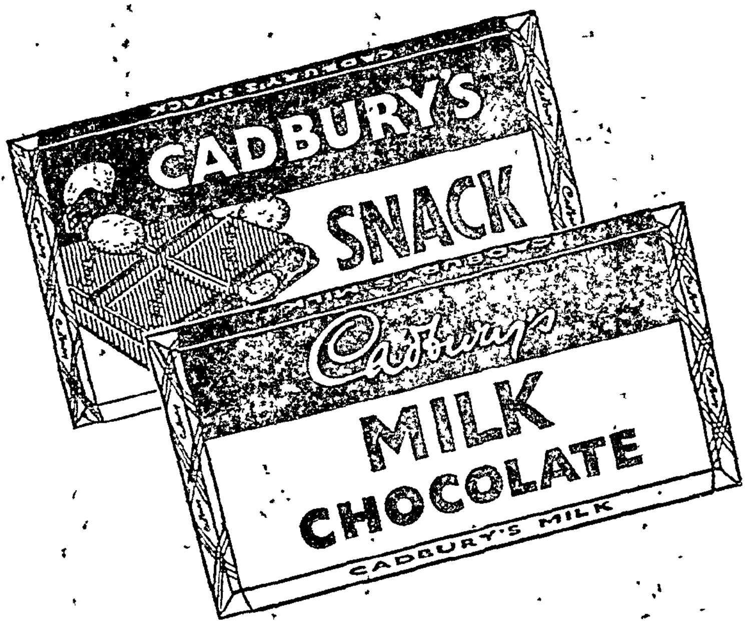
CADBURY'S SNACK
CADBURY'S
SNACK
Cadbury's
MILK
CHOCOLATE
CADBURY'S MILK

કેડબરીઝ
ચોકલેટ...
માત્ર
મીઠાઈજ નથી.
ખોરાક છે !

ઘણે ઠેકાણે ઓળખાવ્યા છે, જેથી અંગ્રેજીમાં જિપ્સી અને સ્પેનિશમાં જીતાનો શબ્દ એમને માટે રૂઢ થયા. આ શબ્દો ઉપરાંત, રશિયામાં એમને માટે ઝીગાની શબ્દ પ્રચલિત થયો, તુર્કસ્તાન ને ઈરાનમાં ઝીંગારી, જર્મનીમાં ઝીગ્વેનર, ફ્રાંસમાં બોહિમિયન ઇત્યાદિ.

અહીં સંશોધનના ઊંડાણમાં ઊતરવાનો આશય ન હોઈ એટલું જ કહેવું પર્યાપ્ત થશે કે આજથી લગભગ એક હજાર વર્ષો પૂર્વે કે તેથી પણ પહેલાં ભારતના ઉત્તર, ઉત્તરપશ્ચિમ કે પશ્ચિમ ભાગમાથી ટોળાબંધી લોકો એશિયાના જુદા જુદા દેશોને ખૂંદતા ચૌદમી શતાબ્દીના અંતમાં યુરોપમા હંગરી, રૂમાનિયા, જર્મની ને રશિયા સુધી ફેલાયા. ત્યાર પછી યુરોપનો કોઈ દેશ કે ભાગ એવો ન રહ્યો જ્યાં જિપ્સી ટોળીઓ ફરી વળી ન હોય. આજે સમગ્ર યુરોપ, ઈરાન, તુર્કસ્તાન, ઇજિપ્ત, ઑસ્ટ્રેલિયા, ઉત્તર ને દક્ષિણ અમેરિકા સુધી જિપ્સીઓ ફેલાયેલા છે. ઇંગ્લૅંડ ને ફ્રાંસમાથી હદપાર થતા કેટલાંક જૂથો ઉત્તર અમેરિકા પહોચ્યાં તો સ્પેન ને પોર્ટુગલમાથી હાંકી કઢાયેલા કેટલાક જિપ્સીઓ બ્રાઝિલ પણ પહોચ્યા. ભારતમાં પણ એમને મળતી ટોળીઓ ફરતી હોય છે, જેને લોકો ઈરાની કે વણજારા તરીકે ઓળખાવે છે.

છેલ્લાં પચાસેક વર્ષોમાં ઉદ્યોગીકરણ ને આધુનિકીકરણનાં બળ હેઠળ જિપ્સીઓ હવે સ્થાયી થવા માડ્યા છે ખરા. તે છતા લાખોની સંખ્યામાં હજુ એ જાતિના લોકો ટોળીઓ બનાવી ગામેગામ ફરતા રહે છે. પંદરમી સદીથી ઓગણીસમી સદીના કાળમાં યુરોપના દેશોમાં એ પ્રજા ભટકતી રહી હતી. ઘોડા, ભેંસો ને બીજાં પશુઓ સાથે ગામોગામ ને શહેરથી શહેર ફરી વળવું એ જ જાણે એમના જીવનનું ધ્યેય હતુ. જ્યાં ફાવ્યુ ત્યાં ડેરાતંબુ નાખી ત્રણચાર દિવસનો વાસ એ કરતા. જ્યાં રોકાય ત્યાં ઘોડા ખરીદવા ને વેચવા, તાત્કાલિક ધમણ ને એરણ ઊભા કરી બેદૂનોનાં ઓજાર સમારવાં કે નવાં બનાવવાં, સંગીત ને નૃત્યની રેલ વહેવડાવવી, એ કામ ચાલતુ. સ્ત્રીઓ ભવિષ્ય ભાખવામાં કે પ્રેમની સિદ્ધિનાં તાવીજો આપનામાં કે મંત્રો ભણવામાં રોકાઈ જતી. શહેર કે ગામનો કોઈ ખૂણો જિપ્સીઓની ચરણરજથી અસ્પૃશ્ય ન રહે. ધનિકની હવેલીથી માંડી ગરીબની ઝૂંપડી સુધી અંતરતમ ખંડો ને ઓરડામાં પેસી જિપ્સી સ્ત્રીઓ નૃત્ય, ગીત, કથા ને ભવિષ્યકથનનાં મિશ્ર જાદુથી નાગરિક કે ગ્રામીણ લોકોના મન જીતી લેતી. જ્યા રોકાય ત્યા એ સ્ત્રીપુરુષો તીડોની જેમ ફેલાઈ પોતાની હાજરી દાખવતાં. મનોરંજન, વેપાર કે કારીગરી—એવી કોઈ કળા ન હતી જે જિપ્સીઓને હસ્તગત ન હોય.

થોડા દિવસ થાય (ઘણુંખરું ચોથે દિવસે) તંબુ સમેટી લેવાય ને ટોળી આગળ ચાલે. એમની આ હિલચાલ પણ ઘણી જ રસમય બનતી. ટોળીના ખેપિયા આગળ જઈ રહેવા કરવાની સારી જગાની શોધ કરે ત્યારે પાછળનાં માણસો વિખૂટા ન પડી જાય-તે માટે ચાર રસ્તા કે ત્રિભેટા પર ઝાડની ડાળીઓનું પ્રતીક મૂકતા જાય, જે પાછળનાને પથપ્રદર્શક થઈ પડે. કેટલાક લોકો એક સ્થાને લાંબો સમય નિવાસ કરે તો બેત્રણ મહિને તો આગળ જવાના જ. જિપ્સીઓનો ભ્રમણપ્રેમ એટલો તીવ્ર હોય છે કે અમેરિકામાં સારે સારે સ્થાને સ્થિર થયેલા જિપ્સીઓ વસંતના આગમન સાથે શહેરની બહાર જંગલો ને ખેતરોમાં ઘૂમવા નીકળી પડે ને ધોરી માર્ગો પર નાચતા ગાતા દબાયેલી પર્યટનલાલસાને સંતોષે છે, એવુ નોધાયેલું છે. આવા જિપ્સીઓને ઘાસ પર લોટતા જોયાના દાખલા જિપ્સીજ્ઞોએ ટાંક્યા છે.

ખુલ્લી હવા ને ધોરી માર્ગ એ જિપ્સી માટે માદક છે. વર્ષો સુધી બેઠું ને બંધિયાર જીવન જીવનારા પણ એકાએક સડકનો સ્વાદ લેવા પાછા જાય છે. આવા લોકો પ્રત્યે ઊર્મિશીલ મનુષ્યો, કવિઓ, સાહિત્યકારો, સંગીતકારો આકર્ષાય ને એમની રહેણીકરણીને કળાના

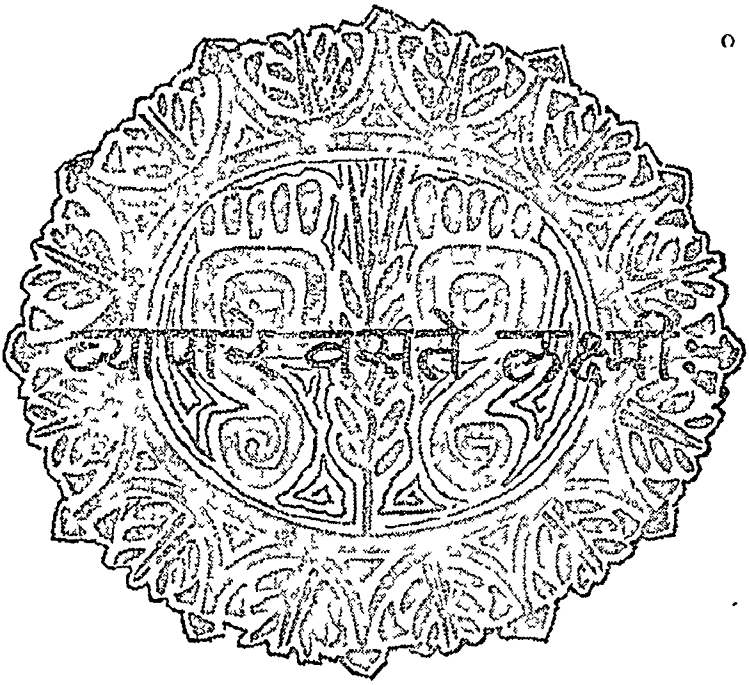

લક્ષ્મીનો વાસ ઉદ્યોગ અને વ્યાપારમાં છે

પુરાતન કાળમાં હિન્દી વહાણવટાંએ લખલૂટ દોલત દેશને કમાવી આપી હતી. આજ જુના વ્યવસાય અને પ્રણાલીને સિંધિયા સ્ટીમ નેવિગેશન કંપની લિમિટેડ આગળ ધપાવી રહી છે. માલ અને મુસાફરોને લઈ જતા તેના જહાજો હિન્દના આંતરિક અને વિદેશી વ્યાપારની સેવા કરે છે.

સિંધિયાના જહાજો રાષ્ટ્રની આવશ્યકતાઓ પૂરી પાડે છે.

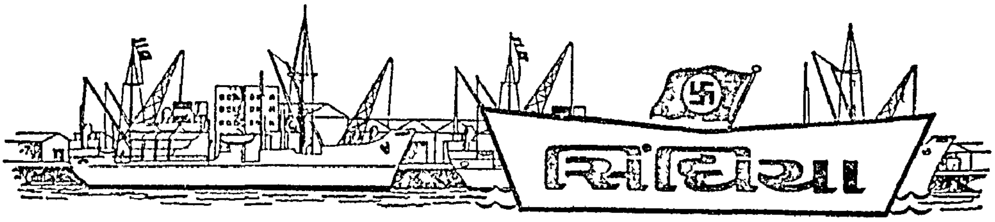

ધી સિંધિયા સ્ટીમ નેવિગેશન કું. લિમિટેડ, સિંધિયા હાઉસ, બેલાર્ડ એસ્ટેટ, મુંબઈ ૧.

SISTAS-SSN-J GUJ

રંગે રંગી દે, એમાં આશ્ચર્ય નથી. એવા લોકોએ જિપ્સીઓને સુખી જીવન જીવી જાણનારા, જીવનનો સાચો મર્મ સમજનારા ને નિર્બંધ, મુક્ત ને માલિકી કે સંગ્રહનાં પ્રલોભનોથી વિરક્ત જીવો તરીકે વર્ણવ્યા છે.

સિક્કાની બીજી બાજુ જોઈએ તો એ પ્રજાને સમાજના નિર્માલ્ય તરીકે ગણાવનારાઓની સંખ્યા પણ ઓછી નથી. કૃતજ્ઞતા, કર્તવ્ય, સામાજિક જવાબદારી, સ્વાસ્થ્ય ને જાહેર સુખાકારીથી સાવ અજ્ઞાત ને એ બધાથી વિરુદ્ધ આચરણ કરનાર એવાં અસંખ્ય વિધાનો એમને અનુલક્ષીને થયાં છે. જાતજાતની કળા ને કૌશલ્ય ધરાવનારા એ લોકો સામાન્યતઃ ગરીબ હોય છે. કપડાંલત્તાના શોખીન ને રંગબેરંગી વેશભૂષાથી મન મોહનારા એમની પાસે રોજની જરૂરિયાતના પૂરાં કપડાં હોતાં નથી. ખાવાપીવાના શોખીન છતાં એમનાં શરીર પોષણની દૃષ્ટિએ અપૂર્ણ હોય છે. છતાં વિચિત્ર વસ્તુ તો એ છે કે ટાઢ, તડકો ને વરસાદનો સામનો એ અજબ રીતે કરે છે. બીજા યુરોપીયો બરફ ને ઠંડીથી ગભરાઈ પ્રતિકાર માટે ભાતભાતનાં કપડા પહેરી ઘરને ખૂણે તાપતા બેઠા હોય ત્યારે અર્ધનગ્ન જિપ્સી બાળકો બરફમાં રમતા હોય એવા કિસ્સા નોંધાયા છે–જાણે કુદરત પોતાનાં બાળકોનું રક્ષણ કરતી હોય. કુદરતે એમને અપ્રતિમ સૌંદર્ય બક્ષ્યું છે. જિપ્સી યુવકયુવતીઓને સુંદરતાનાં દેવદેવીઓ સાથે ઘણાએ સરખાવ્યાં છે. છતાંય એ લોકો એટલા ગંદા રહે છે કે વિખ્યાત ફારસી કવિ ફિરદૌસીએ એમને માટે આવા ઉદ્ગારો કાઢ્યા છે: 'કુદરતે જેને અસ્વચ્છ ઘડ્યું છે તેને (સુઘડ કરવાની) આશા વ્યર્થ છે. જિપ્સીને ધોયા જ કરો, તોય એ ધોળો થવાનો નથી.'

જિપ્સીઓનું આગવું પ્રદાન તે એમનું મધુર, મનમોહક, જીવંત સંગીત છે. યુરોપના દેશોમાં જિપ્સી સંગીતકારોની માગ રહે છે. હંગરી, રશિયા, રૂમાનિયા, ફ્રાન્સ જેવા દેશોમાં મહાન વાદકો ને ગાયકોની કક્ષામાં જિપ્સીઓની ગણના થઈ છે. એક કાળે હંગરીમાં તો રિવાજ હતો કે મોટા જમીનદાર કુટુંબોમા લગ્નોત્સવો જિપ્સી ગાયકો ને વાદકોની હાજરી વિના પૂર્ણ ગણાય નહિ. હંગરીનુ પંકાયેલું સંગીત મુખ્યત્વે જિપ્સીઓનું સંગીત છે. (હંગરીમાં તો જિપ્સીઓ ત્યાંની પ્રજા–મગ્યારો–કરતાં પહેલાં પહોંચ્યા હતા પણ અસ્થિરતાના એમના જાતિદોષે કરીને ત્યાં પ્રભુત્વ જમાવી શક્યા નહિ.) સંગીતની એમની સાધના કે બક્ષિસને લીધે ઘણા મોટા કુટુંબોમાં એ પ્રવેશ પામી શક્યા ને કેટલાક તો લગ્ન કરી સ્થાયી પણ થયાં. ટૉલ્સ્ટૉયના કુટુંબમાં એક જિપ્સી ગાયિકા પરણી હતી એમ કહેવાય છે.

જિપ્સીઓએ ઠેરઠેર જે તે દેશના ધર્મ કે પ્રથા અંગીકાર કરી છે ખરી. યુરોપમાં ઘણાખરા જિપ્સીઓ ખ્રિસ્તી બન્યા. પણ એ ધર્મબંધનો માત્ર ઉપરનાં આવરણ જેવાં છે. જિપ્સીનુ કલેવર કોઈ ધર્મના બંધનમાં બંધાય તેવું નથી. હજાર કે તેથી અધિક વર્ષો સુધી યુરોપીય કે પશ્ચિમની સંસ્કૃતિ વચ્ચે વસ્યા પછી પણ જિપ્સી જાતિ કે એનો મોટો ભાગ જિપ્સી જ રહ્યો છે. એ લોકોની ભાષા પણ પોતાની આગવી રહી છે. રીત રિવાજો, આચરણ ને વિચારો એમના પોતાના જ રહ્યા છે, આ એ જાતિ વિષે વિશિષ્ટ બાબત છે. પોતાનું ભિન્ન વ્યક્તિત્વ એ સૈકાઓ પછી પણ જાળવી શક્યા છે, તે એમના ભલામાં છે કે કેમ તે જુદો પ્રશ્ન છે.

કોઈ પણ રાષ્ટ્રમાં જિપ્સીઓ પૂરેપૂરા એકરૂપ થયા જ નથી. દૂધમાં સાકર ભળે એમ તો એ ભળ્યા જ નથી. જ્યાં ક્યાંક એ ભળ્યા છે ત્યાં પાણીમાં ગોળ જેમ જુદા તરી આવવાના. સોળમી સદીથી યુરોપમા વારંવાર જિપ્સીઓને સ્થિર કરવા માટે કાયદાકાનૂન થયા, જેનો ઇંગ્લૅંડ જેવા દેશોમાં કાર્યક્ષમ તો સ્પેન જેવા દેશોમાં નામનો અમલ થયો. ક્રૂરમાં ક્રૂર અત્યાચારો થયા, સામાજિક બહિષ્કાર થયો, છતાં જિપ્સીઓ જિપ્સી રહ્યા. ખરાં કે કલ્પિત

હવે
એડન
અને
નૈરોબી
માટે

દર રવિવારે
સવારે ૧૧ વાગે

દર ગુરુવારે
સવારે ૧૧ વાગે

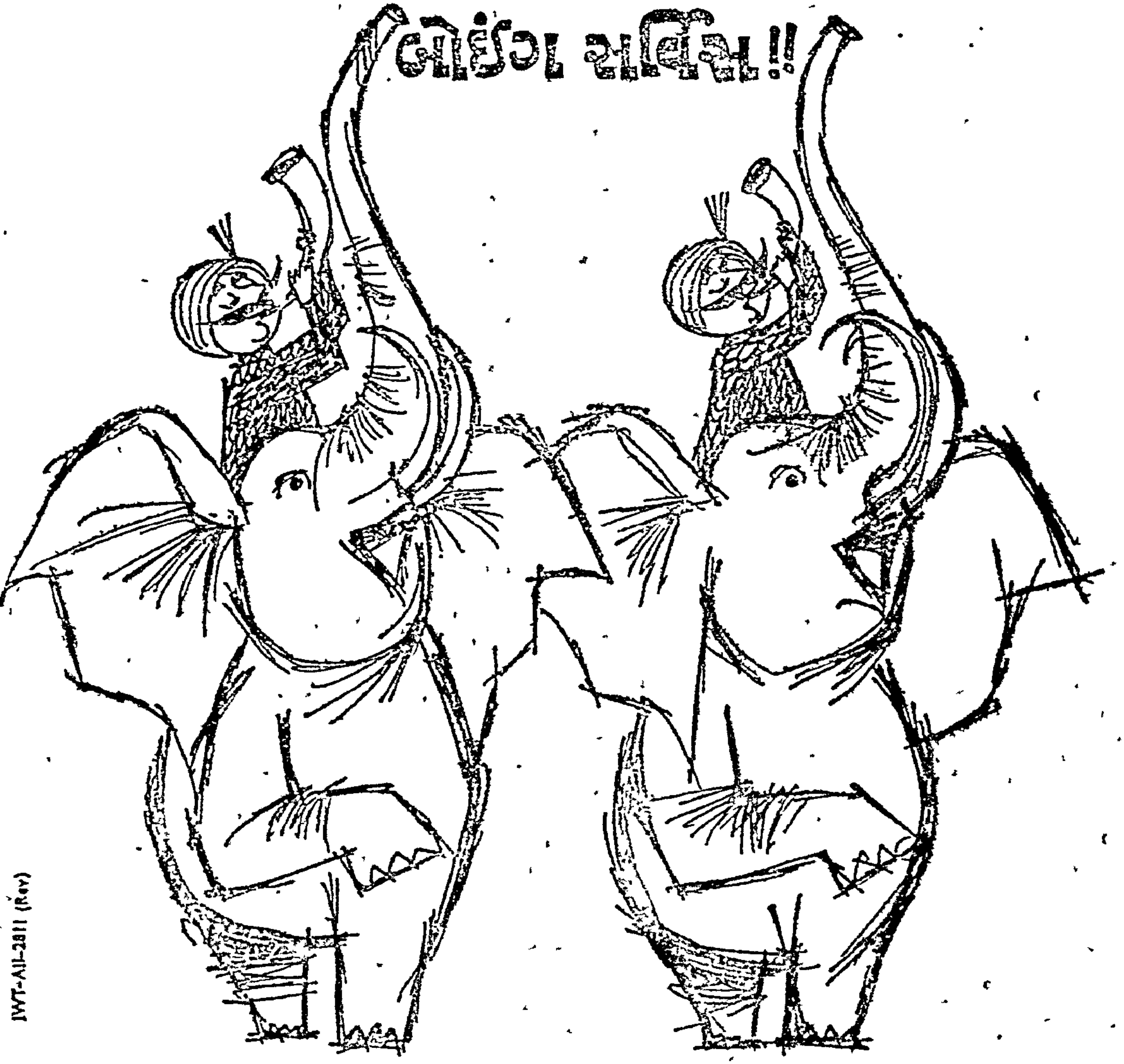

હવે એડન થઈ નૈરોબી જવાને અઠવાડિયામાં બે બોઇંગ સર્વિસ છે।
બોઈંગની પવનવેગી ઝડપ! બોઈંગની બાદશાહી સુખસગવડો! બોઈંગની
અમીરી સારસંભાળ! ફર્સ્ટ અથવા ઇકૉનમી કલાસ
પસંદ કરવાની સગવડ. સ્વાદિષ્ટ શાકાહારી અને બિનશાકાહારી ભોજન.

એર-ઇન્ડીઆ
મહારાજા જેવું આપનું સન્માન કરતી એરલાઈન

કૃત્યો માટે જિપ્સીઓ ઉપર અમાનુષી દમન યુરોપના કેટલાય દેશોમાં થયું છે. માનવભક્ષી હોવાનો ખોટો આરોપ મૂકી હંગરીમા એક સમયે કેટલાય જિપ્સીઓને ફાસીને માચડે ચડાવવામાં આવ્યા હતા. યુરોપમાં એમની ઉપર થયેલા અત્યાચારોનો વિચાર કરતાં એટલું પણ યાદ રાખવું જોઈએ કે એ યુગમાં યહૂદીઓ ઉપર ને ખ્રિસ્તી ધર્મગુરુઓના નિયમો ને માન્યતાઓથી વિરુદ્ધ થનાર ઉપર એવા જ ભીષણ અત્યાચારો ને જુલમો થયા હતા.

જિપ્સીઓના ભારત સાથેના સંબંધો વિષે ઘણી વાર લાગણીવશ પણ ઇતિહાસથી અજ્ઞાત લોકો વિચિત્ર મંતવ્યો રજૂ કરે છે. દાખલા તરીકે કોઈ વાર એમ સૂચવાય છે કે એ લોકો મૂળે ભારતીય હોઈ એમને સ્વતંત્ર ભારતે સ્વદેશ પાછા બોલાવી લેવા જોઈએ સાચી વાત તો એ છે કે ભાષામા ભારતીયતનો અંશ જાળવી રાખવા ઉપરાત એમનામા બીજી કશી ભારતીયતા દૃષ્ટિગોચર થતી નથી ભારતીય તત્ત્વજ્ઞાનથી એ લોકોનું દર્શન—જો એમના સામાન્ય વિચારોને દર્શન કહી શકાય તો—સાવ નિરાળુ છે. ઈહ, આ જીવનમા, બને તેટલો આનંદ માણવો, બીજાનું લેવું કે ભોગવવું તેમા ધર્મનો કશો જ બાધ ન આવે, એક ઘડીમા ગહન શોકમા ડૂબી જવું ને બીજી પળે પ્રમોદની છોળો ઉછાળવી, એ બધી વસ્તુઓનો ભારતીયતા સાથે કેટલો મેળ ખાય તેમ છે? ખાઈપીને મોજ કરવી એવી દૃષ્ટિવાળી પ્રજા ભારતના દર્શનથી વિરુદ્ધ નહિ તો વિમુખ તો છે જ. જિપ્સીઓ પોતે તો પોતાને ભારતીય ગણતા નથી. એમની દંતકથાઓ ને માન્યતાઓમાં ભારતને કાંઈ વિશેષ સ્થાન નથી એ તો પોતાને 'રોમાની' કહેવડાવે છે, જેનો અર્થ જિપ્સીઝોં પૃતિધર્મવાળી પ્રજા એમ કરે છે ખરી રીતે, કોઈ એમને ભારત પાછા લાવવાની વાત કરે તો જિપ્સીઓ પેટ ભરીને હસશે.

જોકે એમની ભાષા પ્રાય અકબંધ રહી છે, છતા થોડેવત્તે અંશે વસવાટના દેશની ભાષાની અસર એની ઉપર પડી છે. આ ઉપરાત ફારસી, સ્લાવોનિક ને અરબી ભાષાઓના ઘણા શબ્દો જિપ્સી બોલીમા સમાવિષ્ટ થયા છે. એમની ભાષામાં જે ભારતીય અસર છે તે વિષે આપણા અભ્યાસીઓ કે અન્વેષકો એ વિશેષ ધ્યાન આપ્યું નથી તે દિશામા કાંઈક થવું જોઈએ. શબ્દો ને વાક્યપ્રયોગોમા સારા પ્રમાણમા સંસ્કૃત, હિંદી, ગુજરાતી કે પંજાબી જોડે સામ્ય દેખાય છે. આગળ ટાંકેલા દાખલા ઉપરાત અનેક શબ્દો ને પ્રયોગો એવા મળે છે જે આ વિધાનને બળ આપે છે. જેમ કે 'સન' શબ્દ. આ 'છે'ના અર્થમાં જિપ્સી ભાષામા વપરાય છે. સંસ્કૃત અસ્ ધાતુ ઉપરથી આવેલો આ શબ્દ આધુનિક પંજાબીમા 'છે'ના અર્થમાં જ વપરાય છે. બીજા કેટલાક ક્રિયાપદો છે 'લે'—લેવું 'જાવ'—જવું, 'દા'—દેવું, આપવું, 'મગા'—માગવું કે પ્રાર્થવું, 'સાલો —ચાલવું ઇત્યાદિ. સરખા, તદ્ભવ શબ્દો તો અનેક છે જેમ કે 'રાયો'—રાજા, 'તીરો'—તારો, 'લાચા'—લજ્જા, 'પાની'—પાણી, લગો—વગડો, 'બહી'—ભાગ્ય, 'સસ્ચીપો'—સ્વાસ્થ્ય, 'જુવા'—યુવતી, 'મનુસ્થ'—મનુષ્ય, 'ત્યાચી'—સચ્ચ, સત્ય, 'મા' (સં. मा)—નહિ ઇત્યાદિ.

★

પ્રોફેસર સાહેબને જીભ બેસ્વાદ લાગતી હતી એટલે ડૉક્ટર પાસે ગયા ડૉક્ટરે નાડી તપાસી કહ્યું કે તમને કાંઈ થયું નથી અને જીભ ખોલવા કહ્યું તો જીભ પર ટપાલની ટિકિટ ચોટેલી જોઈ

ડૉક્ટરે પૂછ્યું આ ટિકિટ શાની છે?

પ્રોફેસર સાહેબ કહે હું તે જ શોધતો હતો!

*

'સસ્તુ' સાહિત્ય એટલે ઊંચામાં ઊંચુ' સાહિત્ય'

ચૈતન્ય મહાપ્રભુ

લે૦ શ્રી વિષ્ણુદેવ પંડિત

પાન ૧૨૮ : કિં. ૧–૦૦ : ટ. ખ. ૦–૨૦

ચૈતન્ય મહાપ્રભુના પ્રેરક જીવનપ્રસંગો અને બોધક ઉપદેશો આપતા આ પુસ્તકનું વાંચન આબાલવૃદ્ધને ઉપયોગી થઈ પડશે.

મનુસ્મૃતિ

પાન ૭૬૮ : કિં. ૫–૦૦ : ટ. ખ. ૦–૯૦

હિંદુ ધર્મના સોળ સંસ્કારો, ચારે આશ્રમોના ધર્મ, આજીવિકા, સદાચાર, આશૌચનિર્ણય, વર્ણસંકર જાતિઓ, સ્ત્રી–પુરુષના ધર્મો, પાપકર્મો તથા તેનાં પ્રાયશ્ચિત્તો, અને આત્મસ્વરૂપનું જ્ઞાન દર્શાવતા, મનુ ભગવાનરચિત ગ્રંથનું મૂળ સાથે સરળ ભાષાંતર.

યોગવાસિષ્ઠ મહારામાયણ

(બે ગ્રંથોમાં)

પાન ૧૮૮૪ : કિં. ૧૫–૦૦ : ટ. ખ. ૪–૫૦

વેદાંતના આધ્યાત્મિક સિદ્ધાંતોને અનેક આખ્યાયિકા અને વિવિધ દૃષ્ટાંતો દ્વારા સરળ રીતે સમજાવતો મહર્ષિ વાલ્મીકિ પ્રણીત ગ્રંથ સરળ ગુજરાતી ભાષામાં.

સુખ, સામર્થ્ય ને સમૃદ્ધિ અને વિચારોના ચમત્કાર

પાન ૨૯૬ : કિં. ૩–૨૫ : ટ. ખ. ૦–૬૦

[illegible], સુંદર અને દૃઢ વિચારો કરવાથી મનુષ્ય [illegible] તેના માર્ગ [illegible] દર્શાવતું સુંદર માનસશાસ્ત્રીય પુસ્તક.

છોટમની વાણી

પાન ૮૮ : કિં. ૦–૭૫ : ટ. ખ. ૦–૧૨

ગુજરાતના સંત કવિઓમાં જેમની ગણના થાય છે એ મહાત્મા છોટમનાં ભજનો, પદો. કીર્તનો વગેરેનો સંક્ષિપ્ત સંગ્રહ.

મહાભારત–ભાષાંતર

(કુલ સાત ગ્રંથોમાં)

કુલ પાન ૫૦૪૦ : કિં. ૬૪–૦૦ : ટ. ખ. ૧૩–૫૦

વેદવ્યાસ કૃત મૂળ સંસ્કૃત ગ્રંથનું અક્ષરશઃ ભાષાંતર. ભારતીય પ્રજાના સંસ્કારોના ઘડતરમાં આ ગ્રંથનો મોટો હિસ્સો રહેલો છે. રાજનીતિ, અર્થનીતિ, વ્યવહારનીતિ વગેરે નીતિબોધ પણ આમાં સંમાયેલો છે.

શ્રીરામચરિતમાનસ

પાન ૬૯૨ : કિં. ૬–૫૦ : ટ. ખ. ૧–૫૦

સરળ ભાષાંતર સાથેનું સસ્તું સંસ્કરણ, પારાયણવિધિ, રામશલાકાપ્રશ્નાવલિ, હનુમાનચાલીસા, રામાયણની આરતી વગેરે સહિત. દોહા–ચોપાઈ ગુજરાતી લિપિમાં આપેલાં છે.

બીજાં અનેક ઉપયોગી પુસ્તકો માટે
વિસ્તૃત સૂચિપત્ર મંગાવો.

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય
સ્વામી અખંડાનંદ માર્ગ, ભદ્ર પાસે, અમદાવાદ
અને ૧૬૮, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ–૨

‘ રૂપા બેડલું ને સોના ઉઢેણી ’? તસવીર : શ્રી પદ્માબહે

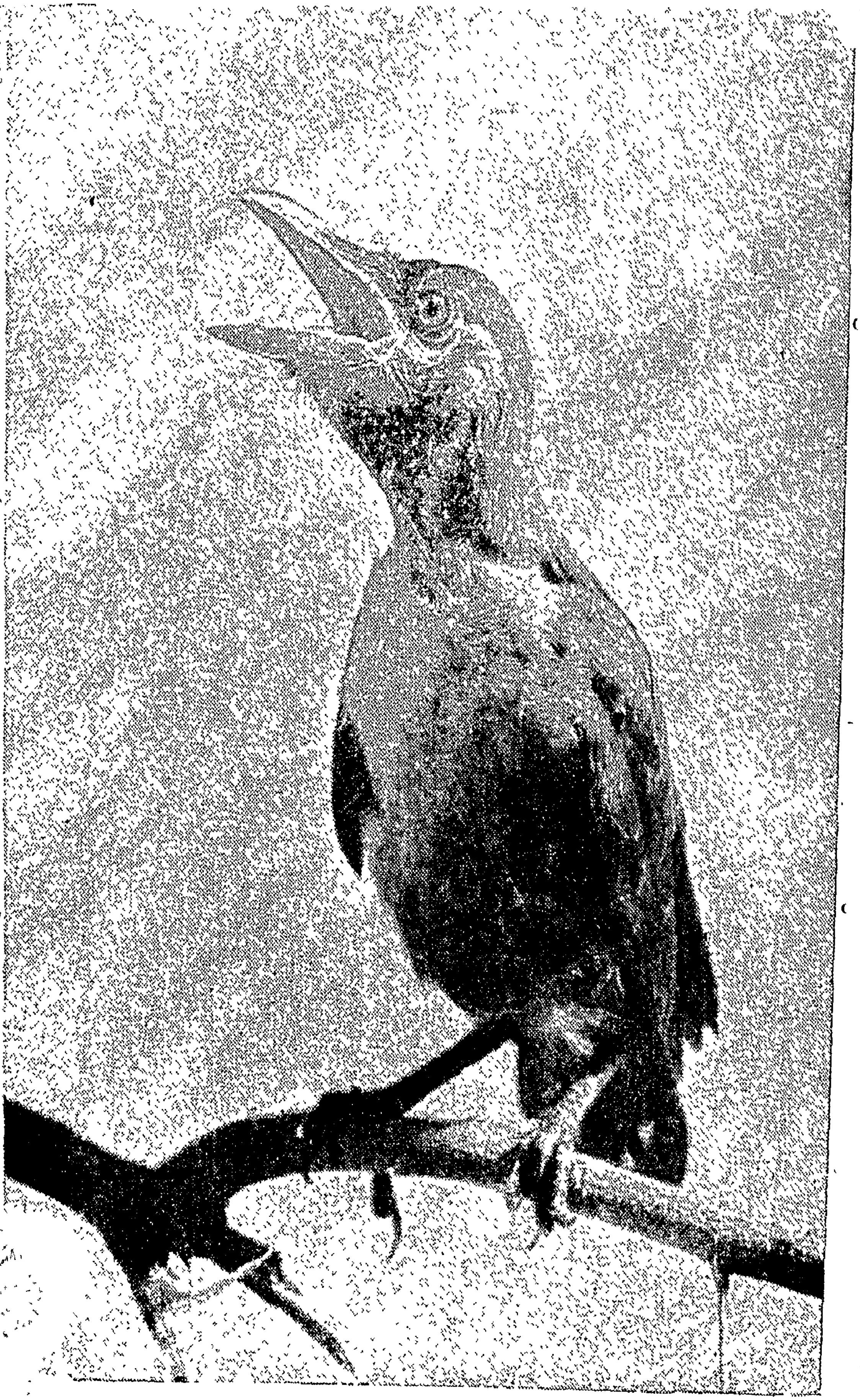

'કા' 'કા'

તસવીર : શ્રી પ્રાણલાલ કે. પટેલ

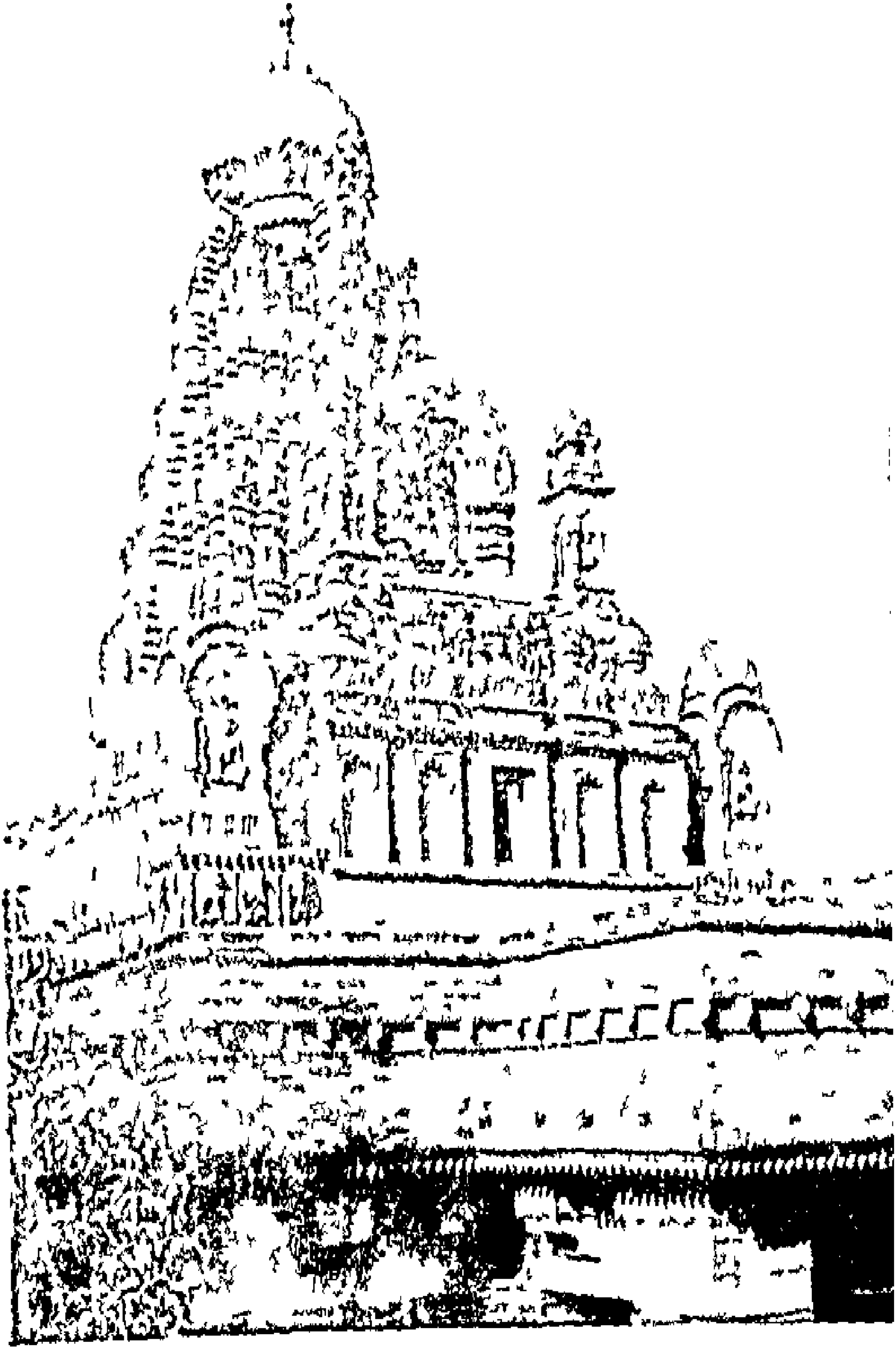

અહલ્યાબાઈનું મંદિર (ઔરંગાબાદ)   તસવીર શ્રી પ્રશાત ગાધી

શ્રમ

તસવીર : શ્રી આનંદ પી. માનકર

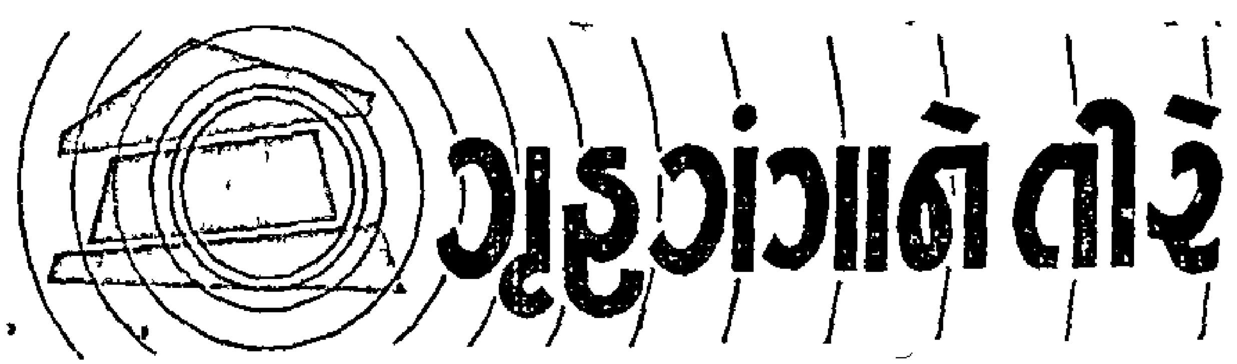

સંગીતનો મહિમા ....

શ્રી વિનોદિની નીલકંઠ, એમ.એ.

જેમ પોતાના દિલની ઊંડામા ઊંડી અને અત્યંત મુલાયમ લાગણી વ્યક્ત કરવા માટે મનુષ્ય કૂરનો ઉપયોગ કરે છે, તેજ રીતે સંગીત દ્વારા પણ માનવી પોતાના હૃદયના ઉચ્ચતમ ભાવ પ્રદર્શિત કરે છે.

માનવઉત્ક્રાન્તિની દૃષ્ટિથી જરા આ પ્રશ્નને વિચારીએ. પહેલવહેલી જ્યારે આદિમાનવોએ ભાષાની શોધ કરી હશે, ત્યારે પોતાના મનના વિચારો તથા ભાવ અને લાગણીઓ વ્યક્ત કરવા માટે તેમને ઘણી સુગમતા પડી હશે. ભાષાની શોધ થયા પછી તેમને હાથપગના કે મુખના હાવભાવ દર્શાવવાની અગર બૂમબરાડા પાડવાની, દાતિયાં બતાવવાની, આંખો વડે ડોળા કાઢવાની, જીભ કાઢવાની વગેરે જરૂરો ઓછી થઈ ગયાથી તેમને કેટલો બધો સંતોષ થયો હશે! ભાષા મળ્યાથી તેમના મનના ઘણાખરા ભાવો વ્યક્ત કરવાનું તેમને સુંદર સાધન મળી રહ્યું. એ છતા પોતાના હૃદયની સૌથી ઊંડી, સૌથી આળી-સુવાળી લાગણી વ્યક્ત કરવા માટે ભાષા કરતાં કોઈ ઉચ્ચતર પ્રકારના વાહનની ઊણપ જરૂર આપણા તે દૂરદૂરના પૂર્વજ બાપદાદાઓને લાગતી હશે અને તેવું વાહન તેમની પાસે ન હોવાથી તેમના હૃદયમા જરૂર જબરી મૂંઝવણ ઊભી થતી હશે.

સુખના શિખર ઉપર બેઠેલા માનવીને કે દુ:ખના દરિયાને તળિયે ડૂબી ગયા જેવા મનુષ્યને પોતાના હૈયની વાત, સાદી ગદ્ય ભાષામાં વ્યક્ત કર્યાથી દિલમાં જબરો અસંતોષ રહી ગયા વગર નહિ રહેતો હોય? તેને ઘણી અકળામણ પણ વર્તાતી હોવી જોઈએ. એ રીતે હૃદયની ઊંડામા ઊંડી લાગણીને વહન કરવા મથતા માનવીના દિલમાથી જ સૌથી પ્રથમ સંગીતના સૂર વહી ગયા હશે. જ્યારે આમ બન્યુ હશે, ત્યારે તે આદિમાનવને જેવો હર્ષ થયો હશે, તેવા જ હર્ષનો ઊભરો આજે પણ તેવે પ્રસંગે સુસંસ્કૃત મનુષ્યને ચડી આવે છે, એ આશ્ચર્યકારક ઘટના નથી શું?

વળી સંગીતની એક ખાસ ખૂબી એ છે કે પોતાના ભાવ વ્યક્ત કરીને સુમધુર કંઠે ગીત ગાનાર વ્યક્તિને જેટલી તૃપ્તિ થાય છે, તેવી જ કે કદાચ તેથી પણ વધુ પરિતૃપ્તિ સંગીત સાભળનારને થાય છે. ગાનાર જેમ ભાવાવેશમાં આવી જાય છે, તેમ જ ઉચ્ચ પ્રકારના સંગીતના શ્રોતાઓ પણ રસમા તરબોળ થઈ જાય છે.

નવયૌવનસંપન્ન માનવદિલનું..દર્દ કે તેના સુખની પરિસીમા, ભક્તહૃદયના સહૃદયી ઉદ્ગાર, માતૃહૃદયનો ઉછાળા મારતો પ્રેમ, કુમારિકાના અણવિકસ્યા કુસુમશા કોડ, શ્રમજીવી સ્ત્રીપુરુષોના ઉમંગભર્યા ઉદ્ગાર કે કવિહૃદયના ઊભરાતા ઉલ્લાસ જ્યારે એક નાનકડી મૂઠી જેટલા હૃદયની બંધ કોટડીમાં સમાઈ શકતા નથી, જ્યારે હૃદયમા પુરાઈ રહેવું તે સર્વ ભાવો માટે અશક્ય તેમ જ અસંભવિત બને છે, ત્યારે તે સુદરતમ ભાવોનું સુરીલુ વહન સંગીત દ્વારા શક્ય બને છે.

આ રીતે જગતના સર્વ દેશોમાં, સર્વ કાળમાં માનવીએ પોતાના હૈયાના શ્રેષ્ઠ ભાવોની અભિવ્યક્તિ માટે સંગીતને વાહનરૂપ માન્યું છે.

આપણા પૂર્વગામીઓએ સાચી રીતે જ સંગીતવિહોણાંઓને 'સાક્ષાત પશુ'નું

લાવણ્યની
પ્રભા
વિકસાવનાર

માખણ સમો મુલાયમ લકમે ફેસ પાવડર આપની ત્વચાના કુદરતી સૌન્દર્યને ઓર દીપાવે છે. લકમે ડાઘાઓ છુપાવી આપની ત્વચાને અપૂર્વ કાન્તિ આપે છે. ત્વચાના રંગ સાથે સુમેળ સાધતા ૬ જુદા જુદા રંગો-નેશનલ, રશેલ, ગોલ્ડન પીચ, રોઝ-કોરલ, સન-ટેન અને સ્લોઇમ અમ્બર-આમ જુદા જુદા કદમાં મળી શકે છે.

લકમે
ફેસ પાવડર

બે ચિત્રો

.. ....

શ્રી જયવતીબહેન કાજી

દિલ્હી જતી વખતે ફ્રન્ટિયર મેલમાં સ્ત્રીઓના ડબ્બામાં એક સુંદર યુવતી અને બાળકને જોતાં મેં નિરાંત અનુભવી. મેં મારા પતિને કહ્યું, 'હવે તમારે ચિંતા કરવાની જરૂર નથી. સરસ સંગાથ મળી ગયો છે. નાનો બાબો છે એટલે જરા ગમશે અને બાકી વાંચવાનું તો છે જ!' અને થોડી વાર રહીને 'આવજો આવજો'ના શબ્દો વચ્ચે ટ્રેને પોતાની યાત્રાનો આરંભ કર્યો. મુસાફરીનો એક મોટો ફાયદો એ છે કે જાતજાતનાં લોકોને મળવાની–એમનું નિરીક્ષણ કરવાની તક મળે છે. રોજના ધાધલિયા જીવનમાથી કંઈક વિચારવાનો પણ સમય મળી રહે છે. અને આ ઉપરાંત જલદીથી દોડી જતાં વૃક્ષો–થાંભલાઓ–હરિયાળાં ખેતરો અને એમાં કામ કરતાં ગ્રામીણ સ્ત્રીપુરુષોને જોઈને કંઈક આહ્લાદ અને કંપનો અનુભવ થાય છે.

ટ્રેન ચાલુ થતાં જ મારા સહયાત્રી સાથે ઓળખાણ કરી લેવા માટે મેં પૂછ્યું, 'બાબાનું નામ શું છે?'

'અમર, અને મારું નામ વિશાખા.'

'મારું નામ લીના છે. તમે દિલ્હી જાઓ છો ને?' મેં જરા વાત લંબાવતાં પૂછ્યું.

'હા, હું મારે પિયર જાઉં છું. પિતાજી ત્યાં ઑફિસર છે.' વિશાખાએ કહ્યું.

'મારે પણ દિલ્હી જ જવું છે. સારું થયું કે તમારો સંગાથ મળી ગયો.' અમે આમ ઓળખાણની શરૂઆત કરી ત્યાં તો અમરે રડવા માંડ્યું. આયા એની પાસે જ બેઠી હતી.

'આયા, બાબાને જરા આમનેમ ફેરવ.' વિશાખાએ કહ્યું. આયાએ અમરને રડતો રાખવાને રમકડાં આપ્યાં. થોડું ફેરવ્યો અને જેમનેમ નેતરની એક સુંદર બાસ્કેટમાંથી દૂધની બાટલી કાઢી દૂધ પાવા માંડ્યું. વિશાખા નો જાણે કંઈ હોય જ નહિ એમ બારી બહાર જોયા કરતી હતી. મને આ જોઈને નવાઈ લાગી. મા નવરી પાસે બેઠી હોય તે છતાં રડતા બાળકને ગોદમાં ન લે અને સ્વસ્થતાથી બેસી રહી શકે એ મારે માટે સમજવું મુશ્કેલ હતું. મેં ધાર્યું કે આયા ત્રીજા વર્ગના ડબ્બામા બીજું સ્ટેશન આવતાં ચાલી જશે પણ જ્યારે વિશાખાએ કહ્યું કે 'આયા, તું બાથરૂમ નજીક બિસ્તર પાથરી સૂઈ જજે. તારી ટિકિટ પણ ફર્સ્ટ ક્લાસની જ છે એટલે તું અહીં સૂઈ શકશે.' ત્યારે મેં જાણ્યું કે આયા અમારા જ ડબ્બામાં આખો સમય રહેવાની છે.

વિશાખા શ્રીમંત ગૃહસ્થની પત્ની હતી. વિધાપીઠની સ્નાતિકા હતી. સંપૂર્ણ રીતે આધુનિક યુવતી હતી. એનાં કપડાં, કેશ-ગુંફનની રીત, બધું જ આકર્ષક અને છેલ્લી ઢબનું હતું. આયાએ અમરને જેમનેમ સુવાડ્યો. વિશાખાએ જમવાનું પતાવ્યું અને સૂવાની તૈયારી કરી. મેં પણ કપડાં બદલ્યાં અને પુસ્તક હાથમાં લીધું. થોડાં પાનાં વાંચ્યાં ત્યાં તો મારી આંખ ઘેરાવા લાગી.

અમર એની નેતરની બાસ્કેટમાં પોચા ગાદલા પર સૂતો હતો. થોડી વાર થઈ ત્યાં તો એણે અચાનક જાગી રડવાનું શરૂ કર્યું. મેં પાસું બદલ્યું. ઊંઘવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ અમરનું સંગીત ચાલુ જ રહ્યું. સાથે સાથે ગોવાનીઝ આયાના શબ્દો સંભળાતા હતા: 'બેબી, સો જાવ–તુમ કો ક્યા ચાહિયે–નીની કર લો'–પણ અમરને તો કશી જ અસર થતી ન હતી. વિશાખા નિરાંતે ઊંઘતી હતી.

'તુમ્હારી બાઈસાહેબકો બોલ દો. બચ્ચા ઈતના રોતા હૈ.' મેં આયાને કહ્યું.

'બોલનેસે ભી ક્યા ફાયદા હૈ! બચ્ચા ઉસને નહીં રહેગા.' આયા ધીરેથી બબડી.

રડતું બાળક એની મા પાસે છાનું ન રહે અને આયા જ એને છાનું રાખી શકે? બાળકના રુદનથી હું અસ્વસ્થ બની ગઈ તો

હડેન્સા

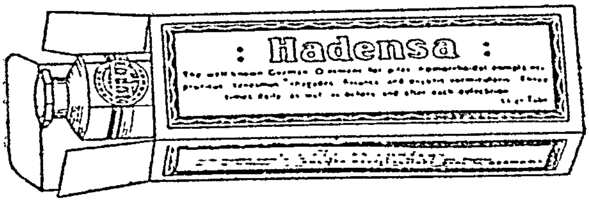

આશ્ચર્યપૂર્વક

શીઘ્ર

સલામતભરી

રીતે

હરસ

મટાડે છે

હડેન્સામાં નાર્કોટિક્સ વપરાતાં નથી.
વળી એનાથી કપડાં પર ડાઘ પડતાં નથી.

GUJ.

કિંમત રૂા. ૧૫·૦૦ અને વધુ

ECONOMIC DUPLICATOR
DUPLICATOR

★ સ્ટેનશીલ પેપરની જરૂર નથી.
★ વધારે ખર્ચ નહિ.
★ સ્પેશિયલ પેન તથા કાગળની જરૂર નહિ.
★ છાપવાની શાહીની જરૂર નહિ.

તમારે હાથે લખેલ, ટાઈપ કરેલ અથવા ડ્રૉઈંગ કરેલ ઓરીજીનલ ઉપરથી એક જ ઑપરેશનમાં એક અથવા અનેક રંગોમાં સેંકડો ડુપ્લીકેટ નકલો છાપે છે.

સોલ ડીસ્ટ્રીબ્યુટર્સ :

સેલારકા બ્રધર્સ

૫૮, ગોઆ સ્ટ્રીટ, પો. બો. નં. ૧૬૨૧, મુંબઈ-૧

ઓરીજીનલ સ્ટેશનરી માર્ટ

૨૩ ડી, પારસી બજાર સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૧

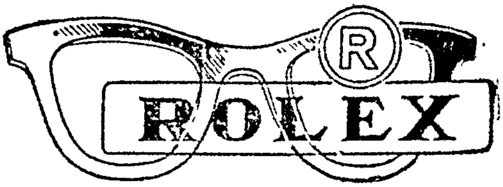

આપનાં ચશ્માં
"રોલેક્સ"
ફ્રેમમાં જ
બનાવવાનો આગ્રહ રાખો.

લેટેસ્ટ સ્ટાઈલની
આકર્ષક અને ટકાઉ
ચશ્માંની ફ્રેમ્સ તથા લેન્સીસ
માટે :

કાકુભાઈ પરસોતમ ઠક્કર

૩૩૮, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ-૨.

KANT ADVT

એની માને કંઈ જ થતું નહીં હોય? પણ એ અજાણી યુવતીને હું શું કહી શકું?

આયાએ અમરને પાછું દૂધ પિવડાવ્યું અને જેમતેમ પંપાળીને સુવાડ્યો. મને થયું કે હવે એ નિરાંતે ઊંઘશે. પણ તે રાતે મારા નસીબમાં ઊંઘવાનું ન હતું. રહીરહીને અમર રડવા લાગ્યો. નાનો ડબ્બો અને રાતનો સમય એટલે કશું જ થઈ શકે એમ ન હતું.

'આયા, અમરને આજે શું થયું છે? તને રાખતાં જ નથી આવડતું. આજે આખો દિવસ બહાર ગઈ હતી એટલે સાવ થાકી ગઈ છું અને તેમાં રાતે ઊંઘવાનું ન મળે! છોકરાં સાથે મુસાફરી જ ના કરવી જોઈએ' વિશાખા બબડતી બબડતી બેઠી થઈ ગઈ.

'બાઈસાહેબ, એના પેટમાં દુખતું હશે. ગ્રાઈપ મિક્સચર આપું છું એટલે સૂઈ જશે' આયાએ દવાની બાટલી કાઢી અને રડતા અમરને એક ચમચી પાઈ.

મારાથી સૂઈ શકાય એમ હતું નહિ. અધૂરું રહેલું પુસ્તક વાંચવામાં મન પરોવ્યું. દવા આપવા છતાં અમર રહીરહીને રડતો હતો. વિશાખા આમ તો વિવેકી અને શિષ્ટ ચારી યુવતી હતી. એણે કહ્યું, 'લીનાબહેન, માફ કરજો આ છોકરો તમારી પણ ઊંઘ બગાડે છે. હું તો એને આયા પાસે મુંબઈ મૂકીને જ દિલ્હી જવાની હતી. પરંતુ અમરને સાથે ન લઈ જાઉં તો મારી મા નારાજ થાય. એ તો કહે છે છોકરાને એકલો મૂકીને જવાતાં તારો જીવ જ કેમ ચાલે છે? પણ મને એવા ખોટા લાગણીવેડા પસંદ નથી. ઘેર પણ હું એને મારી પાસે સુવાડતી નથી. રાત્રે બરાબર ઊંઘ ન આવે તો મારી તબિયત બગડે છે.'

વિશાખા સાથે મારી રાતે આ વિષય પર વધુ ચર્ચા કરવાની મારી ઇચ્છા ન હતી. બાળમાનસ અને બાળ[illegible] વિશે એણે ઘણું વાંચ્યું જ હોઈ શકે. એના જેટલું એ વિષયનું મારું જ્ઞાન નથી જ તે. માત્ર એટલું સમજતી હતી કે [illegible] આટલા નાના બાળકને આયાને ભરોસે મૂકીને જવાની કલ્પના મેં કરી ન હતી.

થોડુંક ઊંઘ્યા પછી અમર સવારે સ્વસ્થ અને આનંદી દેખાતો હતો. આયાએ જાતજાતના મોંઘા રમકડાંથી એને રમાડ્યો. મોસંબીનો રસ પાયો, વિટામિનનાં ટીપાં આપ્યાં. મોંઘા સાબુથી એને સ્નાન કરાવ્યું અને પછી વિદેશી બનાવટનો ઊંચી જાતનો પાવડર લગાડ્યો અને સરસ રેશમી કપડાં પહેરાવ્યાં. આખાયે સમય દરમ્યાન વિશાખાએ બહુ જ થોડો વખત બાળકને સાચવ્યું. ન તો પોતાને હાથે દૂધ પાયું કે કપડાં બદલાવ્યાં.

અમર આનંદી હતો. રહીરહીને એ મારી સામે હસતો હતો. મેં એને મારી પાસે બેસાડ્યો અને બારીમાંથી આવતી ડુંગરની ટેકરીઓ, ગાય, ભેંસ બધું બતાવ્યું.

બપોરે જમતાં જમતાં વિશાખાએ કહ્યું, 'લીનાબહેન, તમને બાળકો બહુ ગમતાં હોય એમ લાગે છે. હું તો શિસ્તમાં માનું છું. મારી પાસે આખો વખત એને રહેવાની ટેવ પડી જાય તો મારાથી બહાર જ ન જવાય. ક્લબમાં જવું હોય, પિક્ચર જોવા જવું હોય ત્યારે બહુ મુશ્કેલી પડે છે. પછી તો એનું બંધન થઈ જાય. બહાર જ ન જવાય! મારી આયા બહુ સારી છે અને અમરને સરસ રીતે રાખે છે. અમરને પણ એની એટલી માયા થઈ ગઈ છે કે એના વગર એ જરાયે રહેતો નથી!'

વિશાખાને મળ્યાને ઘણો સમય વીતી ગયો છે, પણ કોણ જાણે કેમ એનું સ્મરણ ભુલાતું નથી. ઓછા કે વધારે પ્રમાણમાં વિશાખા જેવી માતાઓ અને અમર જેવા 'કમનસીબ' બાળકો [illegible] મળે જ છે. જ્યારે જ્યારે હું આવું કોઈ જોઉં છું અને સાંભળું છું ત્યારે ત્યારે મારા મનની આંખ સામે એક નાનું [illegible] ત્યાં ત્યાં [illegible] એક [illegible] અને એનું [illegible] સ્મૃતિપટ ઉપર [illegible] જાય છે. કેટલાયે [illegible]

કોલગેટ વડે શ્વાસની દુર્ગંધ અટકાવો અને તે સાથે આખાયે દિવસ પર્યંત દાંતના સડાનો પણ નાશ કરો

કેમકેઃ માત્ર એકજ વાર બ્રશ કરવાથી કોલગેટ ડેન્ટલ ક્રીમ ૮૫ ટકા સુધી કોહવાટ અને દુર્ગંધ પેદા કરતા બેક્ટિરિયાનો નાશ કરે છે.

વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગથી એ સિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે કે ૧૦માંથી ૭ કિસ્સાઓમાં ખરાબ શ્વાસને કોલગેટ તરત.જ અટકાવે છે. અને ભોજન બાદ તરતજ બ્રશ કરવાથી કોલગેટવિધિએ દંત-ચિકિત્સાના સમસ્ત ઇતિહાસમાં પહેલાના કોઇપણ સમયની સરખામણીમાં અધિક વ્યક્તિઓ માટે અધિક પ્રમાણમાં દાંતના સડાને અટકાવ્યો છે. માત્ર કોલગેટની પાસે જ આવું પ્રમાણ છે.

માત્ર જમ્યા પછી કોગળા કરવા એ પૂરતું નથી-દરેક ભોજન બાદ તમારા દાંતને નિયમિત કોલગેટ વડે બ્રશ કરો. તેના ક્રિયાશીલ ફીણ દાંતની વચ્ચેના અદૃશ્ય પોલાણમાં પ્રવેશે છે અને દાંતના કોહવાટ તેમજ શ્વાસની અત્યંત દુર્ગંધ પેદા કરનારા સડતા ખોરાકના કણોને દૂર કરે છે.

બાળકોને કોલગેટથી તેમના દાંત બ્રશ કરવાનું ગમે છે કેમકે લાંબા સમય સુધી ટકતો તેનો ફુદીના જેવો સ્વાદ તેમને ખૂબ ગમે છે.

DENTAL CREAM
COLGATE DENTAL CREAM
TOOTH POWDER

લગેટ વડે નિયમિત બ્રશ કરવાથી
શ્વાસની દુર્ગંધ નાશ પામે છે.
દાંતનો સડો દૂર થાય છે.
દાંત ચકચકિત
અને શ્વેત રહે છે

તમને પાવડર ગમતો હોય તો તમે કોલગેટ ટૂથ પાવડરમાંથી આ બધા લાભો મેળવો...એક ડબ્બો મહિનાઓ સુધી ચાલે છે।

અધિક શુદ્ધ અને સ્વચ્છ શ્વાસ... અધિક શ્વેત દાંત માટે દુનિયાના બીજા કોઇપણ ડેન્ટલ ક્રીમ કરતાં કોલગેટની ખરીદી વધારે લોકો કરે છે.

DC·G·52·GUJ

લાલ રંગનું જાડું ઓઢણું, પીળી ચોળી, કાનમાં મોટાં ઝૂમખાં અને માથે ટોપલામાં ઈંટો ઉપાડી ચાલતી માતા અને પાસે લીમડાના ઝાડ પર બાંધેલા મેલા ગંદા લૂગડામાં સૂતેલું એનુ નાનું બાળક યાદ આવી જાય છે. કેવી વહાલભરી દૃષ્ટિએ એ બાળકને જોતી જોતી જતી હતી! એ બાળક પાસે નહોતા મેવામીઠાઈ કે નહોતાં આગગાડી, એન્જિન, મોટર કે એવાં બીજાં મોંઘાં રમકડાં કે જાતજાતનાં મોંઘાં કપડાં. ઉનાળાની લૂ વરસતી બપોરે લીમડાના ઝાડની નીચે મા એને વહાલથી સૂકા રોટલાનુ બટકું ખવડાવતી જાય અને ખાતી જાય. થોડા વખત એને અત્યંત વહાલથી રમાડે અને પછી કામે લાગી જાય. બાળક પણ માતાને આઘેથી જોઈને મલકાયા કરે. વાત્સલ્યની મૂર્તિમંત જ્યોત સમી એ ગરીબ નારીનો વિચાર કરતાં મસ્તક નમી પડે છે; અને થાય છે કે અમર કરતાં એ ગરીબ બાળક વધારે સમૃદ્ધ નથી? આખરે બીજું કંઈ નહિ તો માનો સ્નેહભર્યો ખોળો અને વહાલનીતરતી દૃષ્ટિ અને રાત્રે માની ગોદની મીઠી હૂંફ તો એને મળે જ છે!

દુ:ખનાં પોટલાં ....

શ્રી મહેરુન્નિસા શેખ

જેકોરબા વર્ષોથી માંદા જ રહેતાં હતા. તેમને જોવા તેમની જ ઉંમરની બહેનો બપોરે આવતી. એક દિવસ બપોરે તેમને જોવા માટે ત્રણચાર વૃદ્ધાઓ આવી હતી. વાતો કરતા કરતાં દુઃખ વિષેની ચર્ચાનો ફણગો ફૂટ્યો ત્યારે જેકોરબાએ કહ્યું, 'મારું દુ.ખ પણ કેવુ? આટલી દવાદારૂ કરું છુ, પણ આરોય આવતો નથી. હું જાતે તો હેરાન થાઉં છુ અને મારાં કુટુંબીજનો પણ હેરાન થાય છે. ખરેખર, હું તો એક બોજારૂપ છુ. પૈસાનુ પાણી થાય છે અને કેટલી હેરાનગતિ ભોગવવી પડે છે! હે ભગવાન, આટલું મોટું દુઃખ તું દુશ્મનને પણ ન આપતો...' જેકોરબાની આંખમાં અશ્રુ ઊમટ્યાં.

અત્યાર સુધી કંકુબહેન શાંત બેઠાં હતાં તે બોલ્યાં, 'અલી જેકોર, શીદ ને વલોપાત કરે છે? પ્રભુનો પાડ માન કે તારે તો સેવાચાકરી કરનાર તારાં છોકરાંછૈયા બેઠાં છે, અને અહીં મારું કોણ કરનાર છે? પંડ્યનો એકનો એક દીકરો કે જેને ભરોસે મેં મારો રંડાપો ગાળ્યો તે જ ભરજુવાનીએ મગજ ખોઈ બેઠો તે કાંઈ જેવું તેવું દુઃખ છે? પંડ્યના દીકરાનું મોટું દુઃખ ભગવાન કોઈનેય ન આપે.'

લકવામાં હાથપગ ગુમાવી બેઠેલાં અને ઘોડીના ટેકે ચાલતાં મંગળાબહેન બોલ્યાં, 'હજીય તમે તો સારાં કહેવાઓ. તમારા હાથપગ સલામત છે એટલે ખાસ વાંધો નહિ આવે, અને અહીં તો ઓશિયાળો અવતાર છે. બળી એવી જિંદગી...'

'બેન, મારો તો સૌથી વધુ ઓશિયાળો અવતાર,' અંધ ચંચળબહેન બોલ્યા, 'કહેનારે સાચું કહ્યું છે કે જેના આખના રતન ગયાં તેની તો દુનિયા જ ગઈ. જે આપે તે ખાઈ લેવાનું, અને બીજાની મદદ સિવાય કોઈ પણ કામ ન કરી શકું. અંધારા સિવાય જીવનમાં બીજું કંઈ જ નહિ. આપણું કામ કોઈ સાંભળતું નથી ત્યારે મન પર તો એવી ચોટ લાગે છે ને! આવડું મોટું દુઃખ ભગવાને મને કયા પાપની શિક્ષારૂપે આપ્યુ છે?'

આમ સૌ કોઈ પોતપોતાનાં દુઃખને મોટું સ્વરૂપ આપી વાતો કરતાં હતાં. દરેકને પોતાનુ દુઃખ બીજા કરતાં મોટું અને અસહ્ય લાગતુ હતું. અત્યાર સુધી શાંત સાંભળી રહેલાં સમજુબહેને કહ્યું: 'જુઓ બેન, [illegible] ભગવાને દુઃખ આપ્યુ હતું, ભરજુવાની રંડાપો આપ્યો અને સાથે ગરીબી. રં [illegible] અને ગરીબીને લીધે મારું દુ.ખ [illegible] તો થઈ ગયું. થોડા દિવસ ભૂખેતરસે કા [illegible] તો મજૂરી શોધવા જવાનુ નક્કી

સર્વ પ્રકારમાં સર્વોત્તમ રચના-સૌષ્ઠવમાં...મોતી

સર્વ પ્રકારમાં સર્વોત્તમ કાપડમાં...એસ આર એમ

કુલ વૉયલ્સ • પ્રિન્ટેડ વૉયલ્સ
પોપલીન્સ • ધોતી જોટા • મલમલ
લિનોઝ • હાથરૂમાલ

શ્રી રામ મિલ્સ લિમિટેડ ફર્ગ્યુસન રોડ, મુંબઈ ૧૩

SRM-4 GUJ

વૈશાખની બપોરે હું કામે જવા નીકળી ત્યારે ઉઘાડા પગે ખરે બપોરે પગ દાઝવાથી મને ગરીબીનું દુઃખ ખૂબ સાલવા માંડ્યું. હું ગરીબાઈના વિચાર કરતી હતી, ત્યાં મારી નજર એક માણસ પર પડી કે જેના બંને પગ ઘૂંટણ આગળથી કપાયેલા હતા. ને પેટે ચાલવા પ્રયત્ન કરતો હતો. મને એ ભિખારીની આવી સ્થિતિ જોઈ વિચાર આવ્યો કે આ ભિખારી કરતાં હું કેટલી સારી છું! જોડા ભલે નથી, પણ પગ તો સલામત છે ને? ઉતાવળે ચાલી ઝટ પહોંચી જઈશ. પણ બિચારા આ ભિખારીનું શું?

પેલા ગરીબ ભિખારીની સ્થિતિ જોયા પછી મેં તો મારા દુઃખનો વિચાર જ છોડી દીધો. દરેકને ભગવાને એક યા બીજું દુઃખ આપેલું છે. આપણી નજર સમક્ષ આપણું દુઃખ બીજાના દુઃખ કરતાં ખૂબ જ મોટું અને અસહ્ય લાગે છે. આપણા કરતાં પણ વધુ દુઃખી તરફ નજર કરીએ તો આપણું દુઃખ નહીં જેવું જ લાગે...'

સમજુબહેનની તત્ત્વજ્ઞાન ભરેલી વાત સાંભળી મેં મનોમન તેમને ધન્યવાદ આપતાં વિચાર્યું: સમજુબહેનની વાત સમજવા જેવી તો ખરી!

સુખી લગ્નજીવન ....

શ્રી ગટુભાઈ ધ્રુ

આપણા દેશમાં દર વર્ષે લાખો લગ્નો થાય છે. આપણા શહેરમા જ દર વર્ષે હજારો લગ્નો થાય છે. લગભગ બધાં લગ્નો માતપિતા અગર વડીલોએ ગોઠવેલાં હોય છે. થોડાં લગ્નોમાં પરણનારની સંમતિ લેવામાં આવે છે. પરણનારામાંનાં ઘણાંખરાં તો એકબીજાને ઓળખતાં કે તેમને વિશે કશું જાણતાં ન હોવા છતાં માતપિતાએ પસંદ કરેલું અગર શોધી આપેલું તે સારું જ હશે, એમ માની સંમતિ આપે છે; કેટલાક સંમતિ જણાવતાં અગાઉ થોડો પરિચય કેળવવાની અગર માહિતી મેળવવાની તજવીજ કરે છે; બહુ જ જૂજ સંખ્યામાં પરણનારાં પોતે પસંદગી કરે છે અને પરિચય કેળવી પોતાની ઇચ્છા મુજબ લગ્ન કરે છે. આ બધાં લાખો લગ્નોમાં ખરેખરાં સુખી લગ્નો કેટલાં થતાં હશે? જાતે પસંદ કરીને કરેલાં લગ્નો હંમેશ સુખી જ નીવડે છે એમ પણ હંમેશ નથી બનતું. તેમ ાતપિતા અગર વડીલોએ ગોઠવી આપેલાં ગ્નો બધાં જ દુઃખી નીવડે છે એમ પણ કહી શકાય તેમ નથી. હકીકતમાં તો સુખી અગર ઃખી લગ્નો પોતપોતાની માન્યતા અને સુખઃખની પોતપોતાની સમજ પ્રમાણે ગણાય છે.

પરંતુ એ પ્રશ્નો લગ્ન કરનાર દંપતીની પોતાની અગર તેમનાં સગાંસંબંધીની માન્યતા અને દૃષ્ટિ મુજબ નહીં, પરંતુ પરાઙ્દૃષ્ટિ-(અ. ઑબ્જેક્ટિવ વ્યૂ પોઈન્ટ)થી વિચાર કરવામાં આવે તો જણાશે કે ખરેખરાં સુખી લગ્નો સેંકડે પાંચ પણ ભાગ્યે જ થતાં હશે.

ધનદોલત, વૈભવ, ઐશ્વર્ય સારા પ્રમાણમાં હોય એવા પતિની પત્ની ખરેખરી સુખી હોય છે ખરી? ધનદોલત, કીર્તિ, પ્રતિષ્ઠા વગેરે બધું હોવા છતાં એનો પતિ બહાર ભટકતો હોય, સિનેમાની 'સ્ટાર્સ' સાથે ફરતો હોય, દારૂ પીતો હોય કે જુગાર રમતો હોય ત્યારે એની પત્નીને પોતાનું લગ્નજીવન નિષ્ફળ ગયેલું લાગે છે. એના હૈયામાં એક ઊંડો ચિરાડો પડે છે, એક પ્રકારની હોળી સળગ્યા જ કરે છે, પતિના દુરાચરણથી એ અંતરથી ભારે દુઃખ ભોગવે છે. જોકે ઉપરથી શ્રીમંતાઈથી મળતી સર્વ સુખસગવડો ભોગવી બહારથી પોતે સુખી છે એમ જણાવે છે. ઘણી શ્રીમંત સ્ત્રીઓ દેવદર્શન, વ્રત, ઉપવાસ, કથાશ્રવણ, તીર્થયાત્રા વગેરે કરે છે તે કાં તો પતિનાં પાપાચરણ ભૂલી જવાના પ્રયત્નને કારણે કે પોતાના 'ધાર્મિક' જીવનવ્યવહારને પરિણામે પ્રાપ્ત થતા માની લીધેલા પુણ્યથી પતિના દુરાચરણનાં પરિણામોનો છેદ ઉડાડવા માટે અગર તો

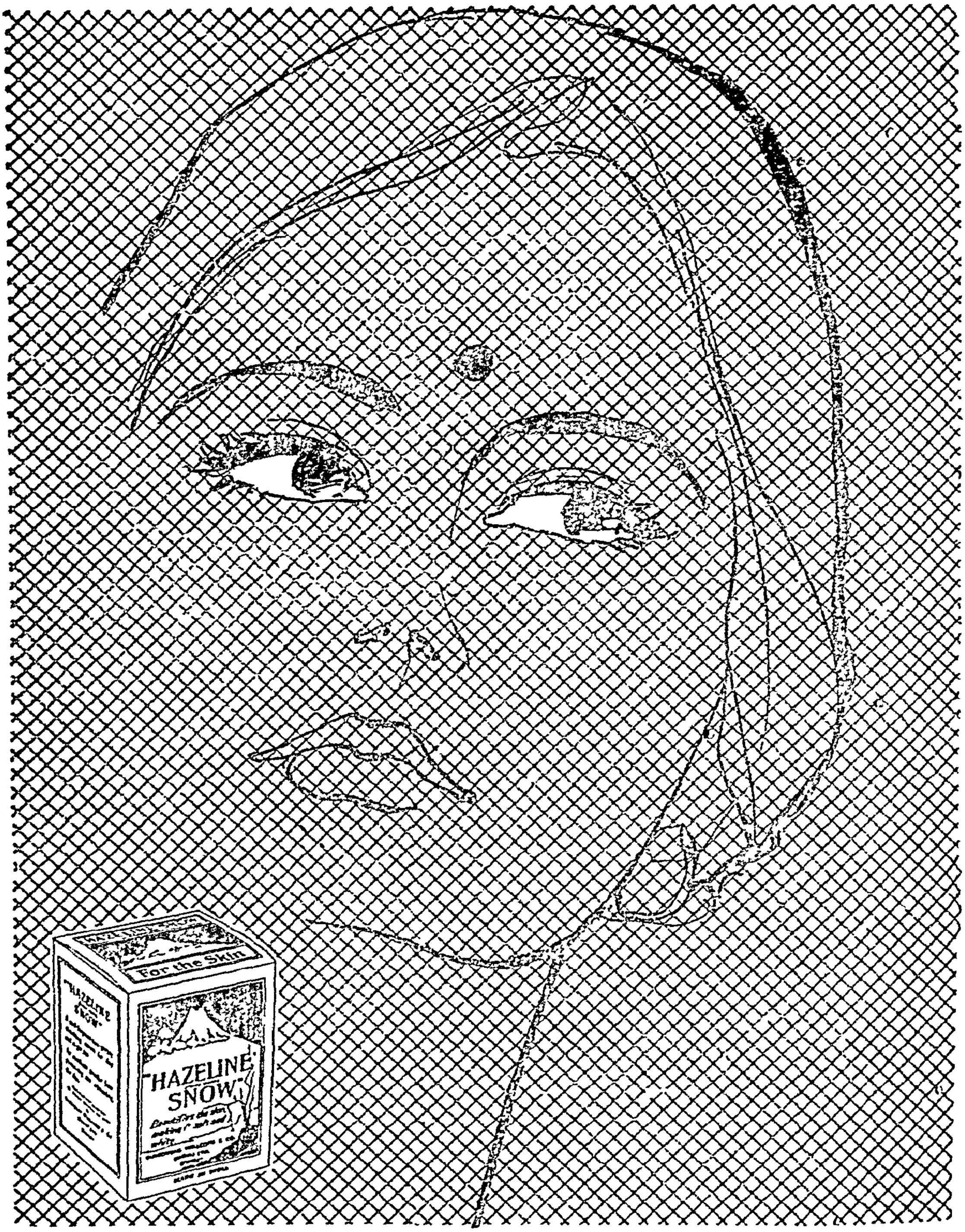

ચામડીની કોમળતા માટે "'હેઝલિન' સ્નો" વાપરો. કરચલીઓ, ખીલ અને ડાઘ "'હેઝલિન' સ્નો"થી દૂર કરી શકશો. ચામડીની રક્ષા માટે "'હેઝલિન' સ્નો" સૌથી કોમળ પ્રસાધન છે. મૃદુ...ચિકાશવગરનો...સ્ફૂર્તિદાયક તે તમારી ચામડીને રેશમ જેવી સુંવાળી રાખે છે; ચમકતી અને તેજસ્વી બનાવે છે,
રોજ સવારે...સાંજે અને રાતે "'હેઝલિન' સ્નો" વાપરવાનો આગ્રહ રાખો. 'તે તમારી ચામડીના વર્ણની રક્ષા કરે છે. "'હેઝલિન' સ્નો" લગાડીને પછી પાવડર લગાડીને જુઓ કેટલો સરસ લાગે છે! આ સ્નો તમારી ચામડીને સુંવાળી, કોમળ અને ગોરી રાખે છે. "'હેઝલિન' સ્નો"—લાવણ્યમયી મહિલાઓનું પરમ્પરાગત સૌન્દર્ય પ્રસાધન

"'હેઝલિન' સ્નો" 'બરોઝ વેલ્કમ'ની બનાવટ

BWY-7 GUJ

પોતાની વર્તમાન મનોદશામાંથી એક પ્રકારનો છુટકારો (અં. એસ્કેપ) મેળવવા માટે હોય છે, એવો મારો નમ્ર મત છે.

નવા જમાનાની યુવતીને પતિની સાથે હરવાફરવાનું, નાટક-સિનેમામાં જવાનું, 'સોસાયટી'માં અને મિત્રોમાં મળવાહળવાનું, પ્રવાસ કરવાનું, હિલસ્ટેશનોએ જવાનું વગેરે ગમે છે અને એવું બધું મળે છે ત્યારે પોતે સુખી છે એમ મનને મનાવે છે. પરંતુ પતિ તરફથી એ બધી સુખસગવડ શી રીતે મળે છે, ક્યાંથી મળે છે, એ પૈસા ક્યાંથી અને શી રીતે આવે છે, ચારસોના પગારમાં એવું બધું શી રીતે પોષાય છે, એની જાણ થાય છે, ત્યારે પતિએ અપ્રમાણિકતા ને લાંચરુશવતથી તથા ઇન્કમટૅક્સમાં કરેલી છેતરપિંડી ને કાળાં બજાર વગેરેથી મેળવેલા ધનની માહિતીથી એ અંતરમાં દુઃખ ભોગવે છે. એનું સુખ અને આનંદ વિષાદમિશ્રિત હોય છે. એ સુખસગવડ ગેરવાજબી રીતે ભોગવાય છે એવું સ્પષ્ટ રીતે પતિને એ જણાવી શકતી નથી, અને એ સુખસગવડ ભોગવી પતિ પ્રત્યે ઉપરઉપરથી ઉપકારની લાગણી બતાવે છે, પરંતુ મનમાં એને દુઃખ થયા કરે છે.

બૌદ્ધિક વિકાસનાં સાધનો—પુસ્તકો, માસિકો, સામયિકો, લાઇબ્રેરી વગેરે-ની સગવડ હોય, પતિ સાથે બૌદ્ધિક વિષયોની ચર્ચાવિચારણા કરાતી હોય તેમ છતાં પતિ ઘર કરતાં કલબ અને મિત્રમંડળમાં વધારે વખત ગાળતો હોય, નોકરીધંધો—વેપારમાં સવારસાંજ અને મોડી રાત સુધી રોકાયલો રહેતો હોય, તો એને પતિનો સહવાસ, જેને માટે એ ઝંખે છે તે, ન મળતો હોય તેને પરિણામે એ લગ્નજીવનમાં અસંતોષ, ઊણપ અને નિરાશા અનુભવે છે.

સંયુક્ત કુટુંબમાં સાસુ, સસરા અને સાસરાનાં બીજાં કુટુંબીઓનો ત્રાસ હોય, અપમાન અને અન્યાય થતો હોય, ત્યારે પતિ પણ પોતાનાં કુટુંબીઓના પક્ષમાં ભળી જઈ, આજ્ઞાંકિતતાની ખોટી સમજથી અગર તો નિર્માલ્યતાને પરિણામે પત્ની પ્રત્યે બેદરકાર રહેતો હોય અગર પત્નીને થતો અન્યાય મનમાં સમજ્યા છતાં નિષ્ક્રિય રહેતો હોય, ત્યારે પતિનો સ્નેહ, લાગણી અને પ્રેમ છતાં પત્નીનું લગ્નજીવન દુઃખી જ હોય છે.

પતિ પત્નીને બધી સુખસગવડ આપતો હોય, તેની જરૂરિયાતો પૂરી પાડતો હોય, તેની સાથે હરવાફરવાનું, આનંદ ભોગવવાનું વગેરે ઠીક ઠીક કરતો હોય, છતાં તે બેવફા હોય, તો પત્નીનું હૃદય ભાગી જાય છે, તેનું અંતરનું દુઃખ એ કોઈને જણાવી શકતી નથી, એકાન્તમાં રુદન કરે છે અને સુખી જીવન ભોગવતી હોય એવું ઉપરઉપરથી બતાવે છે—બતાવવું પડે છે.

પતિ વફાદાર હોય, પ્રેમ રાખતો હોય, સુખસગવડ સાચવતો હોય, પરંતુ ક્રોધી હોય, કંજૂસ હોય, બેદરકાર હોય, અનઘડ રીતભાત અને વર્તનવાળો હોય, તો પત્ની શરમ અનુભવે છે, લજ્જાયમાન બને છે અને પતિની કુટેવો સુધારી શકવાને અસમર્થ હોવાથી નિરાશા અને દુઃખ અનુભવે છે.

પત્ની કુશળ ગૃહિણી હોય, ગૃહવ્યવસ્થા ઉત્તમ રીતે કરતી હોય, બુદ્ધિશાળી, ભણેલી-ગણેલી હોય પરંતુ બેવફા હોય, તો પતિનું જીવન શૂન્ય બની જાય છે. એનો સંસાર ખારો થઈ જાય છે અને લગ્નજીવન દુઃખી થઈ કુટુંબજીવનનું સુખ નષ્ટ થાય છે.

પત્ની ભણેલી હોય, બુદ્ધિશાળી હોય પરંતુ બાળકોના ઉછેરની બાબતમાં અજ્ઞાન હોય, અગર પાડોશી સાથે રોજ ઝઘડતી હોય, અતડી હોય, સોસાયટીમાં ફરવાનો અને નાટક–સિનેમા જોવાનો શોખ હોય પણ પોશાક અને ઘરશણગારની બાબતમાં તેની અભિરુચિ (અં. ટેસ્ટ) બહુ ગ્રામ્ય હોય તો પતિ જીવનમાં ઊણપ અનુભવે છે અને કુટુંબજીવનથી કંટાળી દુઃખ અનુભવે છે.

પત્નીનો પતિ પ્રત્યે પ્રેમ હોય પરંતુ પતિના કાર્યમાં—સાહસમાં—તેને રસ ન હોય, કેટલાક ગુણો હોય પણ સાથે કેટલાક સહન

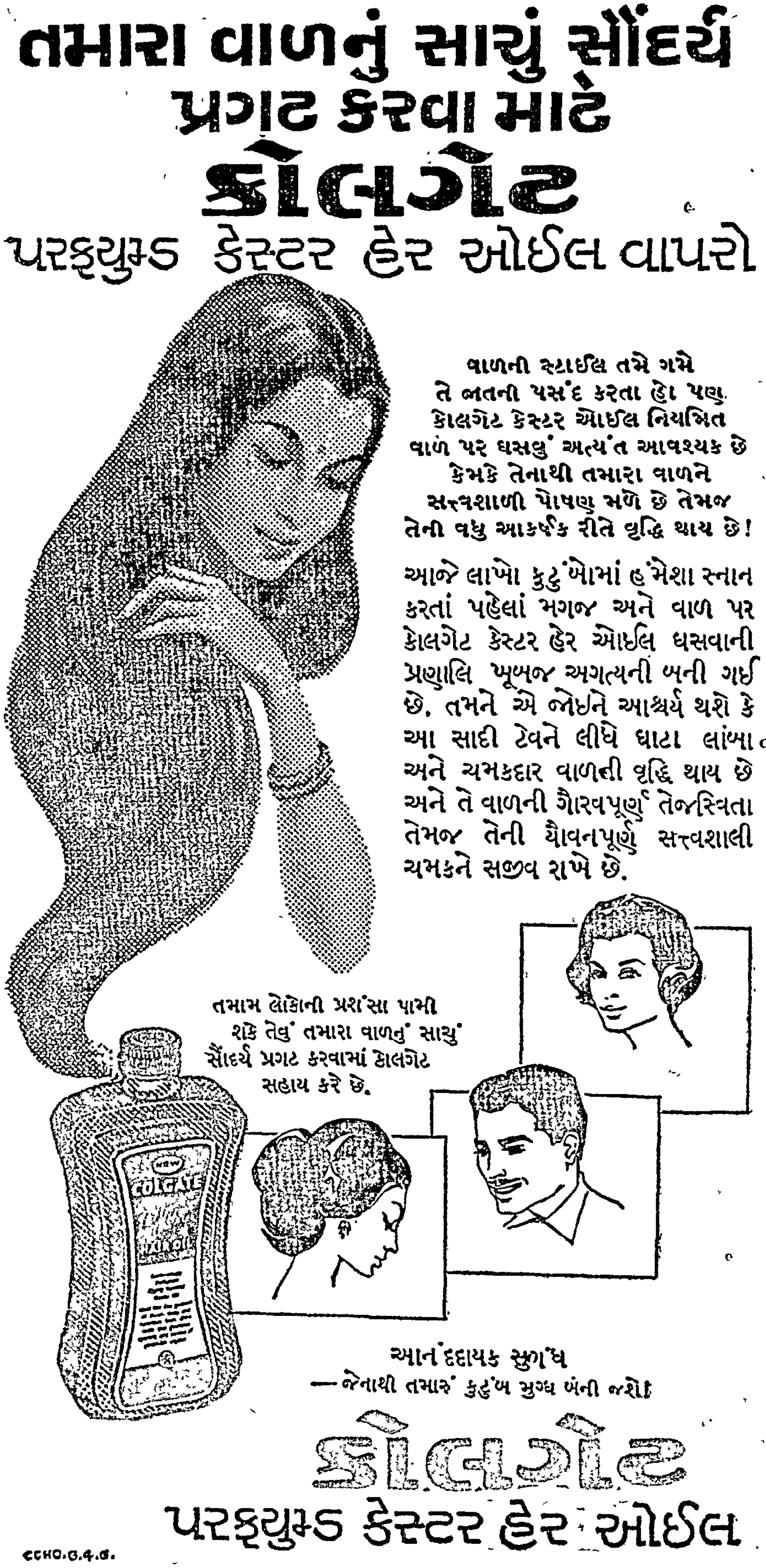

તમારા વાળનું સાચું સૌંદર્ય પ્રગટ કરવા માટે

કોલગેટ

પરફ્યુમ્ડ કેસ્ટર હેર ઓઈલ વાપરો

વાળની સ્ટાઈલ તમે ગમે
તે જાતની પસંદ કરતા હો પણ
કોલગેટ કેસ્ટર ઓઈલ નિયમિત
વાળ પર ઘસવું અત્યંત આવશ્યક છે
કેમકે તેનાથી તમારા વાળને
સત્ત્વશાળી પોષણ મળે છે તેમજ
તેની વધુ આકર્ષક રીતે વૃદ્ધિ થાય છે!

આજે લાખો કુટુંબોમાં હંમેશા સ્નાન કરતાં પહેલાં મગજ અને વાળ પર કોલગેટ કેસ્ટર હેર ઓઈલ ઘસવાની પ્રણાલિ ખૂબજ અગત્યની બની ગઈ છે. તમને એ જોઈને આશ્ચર્ય થશે કે આ સાદી ટેવને લીધે ઘાટા લાંબા અને ચમકદાર વાળની વૃદ્ધિ થાય છે અને તે વાળની ગૌરવપૂર્ણ તેજસ્વિતા તેમજ તેની યૌવનપૂર્ણ સત્ત્વશાલી ચમકને સજીવ રાખે છે.

તમામ લોકોની પ્રશંસા પામી
શકે તેવું તમારા વાળનું સાચું
સૌંદર્ય પ્રગટ કરવામાં કોલગેટ
સહાય કરે છે.

આનંદદાયક સુગંધ
—જેનાથી તમારું કુટુંબ મુગ્ધ બની જશે!

કોલગેટ

પરફ્યુમ્ડ કેસ્ટર હેર ઓઈલ

CCHO.G.4.G.

ન કરી શકાય એવા દુર્ગુણ હોય—ગંદી અને ફુવડ હોય—તો પતિનું લગ્નજીવન કથળી જાય છે, તે દુઃખ અનુભવે છે.

પતિ અને પત્ની બધા જ રીતે સર્વગુણ સંપન્ન હોય; તો જ લગ્નજીવન સુખી થાય એમ કહેવાનો અર્થ નથી. એવી આશા રાખવી એ અવાસ્તવિક ગણાય. પરંતુ સુખી લગ્નજીવન ભોગવવા માટે પતિ તેમ જ પત્નીએ પરસ્પર કેવો વ્યવહાર અને વર્તન રાખવુ જોઈએ તે જાણવાની—સમજવાની—દરેક દંપતીને જરૂર છે. સુખી લગ્નજીવન માટે પતિ અને પત્નીએ કેટલો અને કેવો પ્રયત્ન નિષ્ઠાપૂર્વક અને સતત કર્યા કરવાની જરૂર છે, કેટલી બધી કાળજી અને સાવધાનીની એને માટે આવશ્યકતા છે તેનો વિચાર આ લેખમા કરવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે.

જે લગ્નજીવનમાં અખૂટ, નિશ્ચલ, એકધારો, સતત વહેતો, અખંડ હૃદયના ઊંડાણનો પ્રેમ હોય તે જ લગ્નજીવન સુખી થઈ શકે. એવો પ્રેમ કોઈ સાધન કે સાધના, શિક્ષણ કે શિખામણથી ઉત્પન્ન થઈ શકતો નથી. એ સ્વયંભૂ હોય છે, અને એ સ્વયંભૂ હોય તો જ તેના કિંમત છે.

એવા પ્રેમમય જીવનમાં પતિ અને પત્ની બંને એકબીજાના ખૂટતા ગુણો કેળવે—એકબીજાનાં પૂરક બને. એકબીજાની ટેવો, સ્વભાવ, રુચિ, ઇચ્છાઓ, આકાંક્ષાઓ, કોડ, ઉત્સાહ બરાબર સમજે અને તે પૂરી પાડવાનો સતત પ્રયત્ન કરે; એકબીજાની ઊણપો, અપૂર્ણતાઓ, મગજના ફાંટા, વિચિત્રતાઓ વગેરે ઝીણવટથી સમજી લઈ તે અનુસાર એકબીજાનુ નિત્યનું વ્યવહારજીવન યોજે; એકબીજાના નિત્યવ્યવહારના કાર્યમાં રસ લેવાનો અને મદદ કરવાનો પ્રયત્ન કરે, રસ ન પડતો હોય તોપણ રસ કેળવવાનો પ્રયત્ન કરે; પ્રત્યેક બાબતમાં એકબીજાના શબ્દો, ઉદ્ગાર, વાણીવ્યવહાર અને મન પણ જાણી લઈને તે પ્રમાણે વર્તન કરે; બંનેની બુદ્ધિ, વિચાર, જ્ઞાન અને આત્માનો નિત્યનિરંતર વિકાસ થતો રહે એવાં સાધનો, સંજોગો, પરિસ્થિતિની યોજના કરે અને તેને જ પોતાના જીવનનુ મુખ્ય કર્તવ્ય ગણે; જીવનની કોઈ પણ બાબત—નાની કે મોટી—એકબીજાથી કદી છુપાવે કે છાની રાખે નહીં; કેવળ શુદ્ધ નિખાલસ રીતે એકબીજાં પરસ્પર વર્તન રાખે; કામ અને ક્રોધનો પ્રયત્નપૂર્વક સંયમ કેળવે; જીવનના પ્રત્યેક વ્યવહારમાંથી આનંદ, ઉત્સાહ અને ઉલ્લાસ પ્રાપ્ત કરવાનો હંમેશ પ્રયત્ન કરે.

આ અને આવા ગુણો અને વર્તન જે દંપતીમાં હોય, જે દંપતી આ પ્રમાણે જીવનવ્યવહારની પ્રથમથી જ નિષ્ઠાપૂર્વક યોજના કરે અને તે અમલમા મૂકે, તેવાં દંપતીનું લગ્નજીવન જ ખરી રીતે સુખી લગ્નજીવન ગણાય. આ માટે પતિપત્ની બંનેએ સતત જાગ્રત રહેવુ પડશે, કૃત્રિમ વ્યવહારને કદાચ થોડા વખત નૈસર્ગિક—સ્વાભાવિક વ્યવહાર જેવુ રૂપ આપવું પડશે. (થોડા વખત પછી તે સ્વાભાવિક બની જશે), પરસ્પર અત્યંત સહિષ્ણુતા કેળવવી પડશે, ભણતર, વાચન, ચિંતન, સંસ્કાર એ સર્વેનો આવું સુખી જીવન પ્રાપ્ત કરવા માટે સતત અને સંપૂર્ણ ઉપયોગ કરવો પડશે. આવાં સાચાં સુખી લગ્નો અત્યંત અલ્પ સંખ્યામાં જ હોય, પરંતુ એવાં જ લગ્નજીવન સુખી ગણાય.

સ્ત્રીઓ માટે શારીરિક શ્રમનું મહત્ત્વ

કુ. માધુરી શુક્લ

જીવનની સાથે આરોગ્યને ગાઢ સંબંધ છે. તેનું મુખ્ય કારણ એ છે કે સ્ત્રીઓના આરોગ્યનો બાળકો સાથે સીધો સંબંધ હોય છે. તેથી સ્ત્રીઓને પોતાને માટે તો આરોગ્ય જાળવી રાખવાની જરૂર છે, પોતાનાં બાળકો માટે પણ પોતાનુ આરોગ્ય સાચવવાની જરૂર રહે છે. જેની તંદુરસ્તી સારી ન હોય તે માતા તંદુરસ્ત બાળકોને જન્મ ન આપી શકે.

AFGHAN SNOW
AFGHAN SNOW
AN IDEAL DAY CREAM
REPLACE LID TIGHTLY AFTER USE
ESP
AFGHAN
AFGHAN NAIL POLISH
E. S. PATANWALA BOMBAY-27
ESP

સોહક દેખાઓ...

અફ્ઘાન સ્નો
સૌંદર્યપ્રસાધનો

ફ્ઘાન સ્નો સૌંદર્યપ્રસાધનો આપનાં
સૌંદર્ય અને મોહકતા વધારવામાં સંપૂર્ણ
ણી પ્રસ્તુત કરે છે...અફ્ઘાન સ્નો
સૌંદર્યપ્રસાધનો આપના ચહેરાની, આપના
દેખાવની, આપના વાળની અને આપના
નખોની સંભાળભરી માવજતમાં સહાય
કરે છે...આપના સૌંદર્યના બધા
પ્રશ્નો હલ કરો...

ફેઈસ ક્રીમ્સ અને પાવડર *
ટોયલેટ અને ટેલ્કમ પાવડર *
લીપસ્ટીક અને નેઈલ પોલિશ *
બ્રીલિયન્ટાઈન અને હેર ઓઈલ *
લવન્ડર વોટર અને પરફ્યુમ્સ *
ટોયલેટ સાબુઓ *

છે, તે જ સ્ત્રી સાચી ગૃહિણી કહેવાય છે. નીરોગી સ્ત્રી, ખરેખર, ઘરની શોભા છે, ઘરની લક્ષ્મી છે. તેથી સ્ત્રીઓએ પોતાનું કામ કરવામાં નાનપ નહિ અનુભવતાં ગર્વ લેવો જોઈએ. જે અભિમાનને કારણે સ્ત્રી પોતે રોગિષ્ઠ બને અને તેનું આખું કુટુંબ મુશ્કેલીમાં મુકાઈ જાય તે અભિમાન નિરર્થક છે–મિથ્યા છે. સ્ત્રીઓ પોતાનાં વસ્ત્રો, વાસણો, પોતાનું ઘર વગેરે સાફસૂફ રાખીને એવું વાતાવરણ સરજી શકે છે, જેથી સમાજમાં તેની પોતાની તથા તેના કુટુંબની પ્રતિષ્ઠા વધે.

કામમાં રોકાયેલી રહેતી સ્ત્રીઓને પોતાના કામ સિવાય બીજા વિચારો આવતા નથી. આડીઅવળી વાતો વિચારવાનો તેમને વખત જ રહેતો નથી. ખરાબ સંગત અને ખરાબ વિચારોથી દૂર રહેવા માટે કામમાં રોકાયેલાં રહેવું જોઈએ. ઘરરખુ ગૃહિણી પોતાનાં બાળકોને સ્વચ્છ કપડાં પહેરાવી, સ્વચ્છ ભોજન જમાડીને અને સ્વચ્છ વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરીને ઉચ્ચ વિચાર આપે છે; જેથી તે બાળકો સારા નાગરિકો બનીને સમાજ અને દેશનું વધુમાં વધુ ભલું કરી શકે.

સ્ત્રીઓ જો ઘરનું બધું જ કામકાજ પોતાના હાથે કરતી હોય અને તદુપરાંત બજારમાં જઈ ને ખરીદી પણ કરી લાવતી હોય, તો પછી તેમના માટે કોઈ પણ પ્રકારની કસરતની જરૂરત રહેતી નથી. વધારામાં જો તેઓ વહેલી સવારે અને સાંજે ખુલ્લી હવામાં થોડું થોડું ફરવાનું રાખે તો તેમની તંદુરસ્તી માટે જે જે તત્ત્વોની જરૂરત રહે છે તે બધાં તત્ત્વો તેમને મળી રહે છે. આમ તો, બજારમાં ખરીદીએ જતાં, થોડી તાજગી જરૂર મળે, પરંતુ હવા, પ્રકાશ અને આકાશની નિર્મળતાનો લાભ એને નથી મળતો, જે ખુલ્લાં મેદાનો અને બગીચામાં ફરવા જવાથી મળે છે? એટલા માટે ખુલ્લી હવામાં નિયમિત રીતે ફરવા જવાનું પણ રાખવું જોઈએ.

આ રીતે પોતાના કર્તવ્યનો ખ્યાલ રાખીને જે ગૃહિણી પોતાનો જીવનક્રમ ઘડી કાઢે છે, તે જ ખરા અર્થમાં સાચી અને આદર્શ ગૃહિણી કહેવાય છે.

પાપની ભાગીદારી

હમણાં હું ટ્રેનમાં આવતો હતો. વડોદરાનું સ્ટેશન આવ્યું ત્યારે મારા ડબ્બામાં એક બહેને બહારથી વેણી ખરીદી ને પોતાના માથામાં નાખી. માળુ, મને થયું કે આ વેણી પાછળ શું કામ નાખી હશે! જો મારે ઓળખાણ હોત તો તો હું એને પૂછત કે બહેન! તેં આ વેણી નાખી ને તને એ વેણી દેખાય છે? જો તને એ દેખાતી નથી તો પછી એ વેણી તેં કોના માટે માથામાં નાખી છે? પણ હું કંઈ બોલ્યો નહિ. પણ ઘણાં વર્ષો પહેલાનો એક પ્રસંગ મને યાદ આવી ગયો.

નાનુંસરખું એક ગામ હતું. સાંજ પડયે બધા વેપારીઓ પોતપોતાને ઘેર જતા હતા. એક વેપારીએ પોતાની સિલકની થેલી બગલમાં નાખી દીધી અને ઉપરથી એક ઉપરણું પણ ઓઢી દીધું. મેં એને પૂછ્યું: 'ભાઈ. ભરબજારે તને ચોરીની બીક લાગે છે તે બગલમાં થેલી નાખી, ઉપર કોટ પહેર્યો ને વળી પાછું ઓઢવાનું!...' તો કહેવા લાગ્યો, 'ના મહારાજ, ચોરીની બીકે નહીં, પણ પાપની બીકે. મારા એ પૈસા ઉપર કોઈની દૃષ્ટિ પડે અને એની નજર બગડે તો એ પાપનો ભાગીદાર હું થાઉં!'

એ વેપારીની જેમ બહેનોને જ્યાં સુધી આ વાત નહિ સમજાય કે પોતા પર પડતી કુદૃષ્ટિમાં પોતે પણ સહભાગી છે, ત્યાં સુધી સ્ત્રીસ્વાતંત્ર્ય, સહજીવન વગેરે વાતોમાં કંઈ જોર નથી આવવાનું.

શ્રી રવિશંકર મહારાજ

*

ARROW

Steel SOFA·CUM·BED
With chromium handle
& without handle

"એરો" સોફા કમ બેડ
(ક્રોમીયમ હેન્ડલવાળા તથા હેન્ડલ વગરના)

YOU CAN
USE SOFA
AS A BED
AT NIGHT

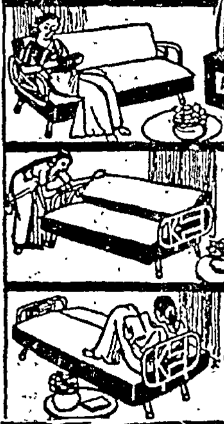

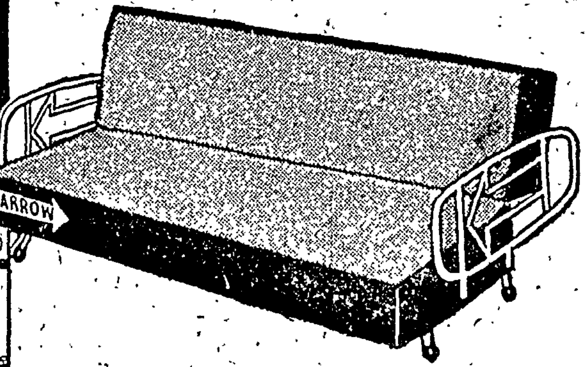

"એરો" હવે ડનલોપ તથા ટેપેસ્ટ્રી
ફીટીંગમાં પણ સોફા કમ બેડ બનાવે છે.

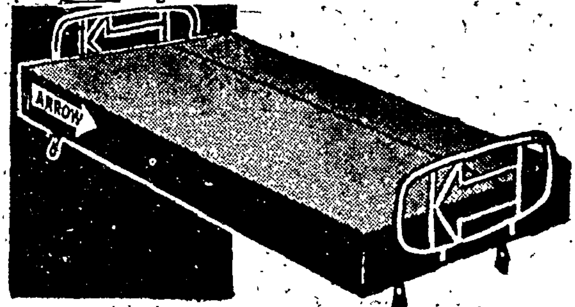

PHONE 30743
ARROW STEEL INDUSTRIES
305, KALBADEVI ROAD, BOMBAY-2.

અમારા સોફા-કમ-બેડ તથા
અન્ય સ્ટીલ ફર્નિચર પર ઉપરનું
લેબલ જોઈને ખરીદવા વિનંતી છે.

એરો સ્ટીલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ

૩૦૫, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ—૨. ફોન : ૩૮૭૪૩

ગુજરાતના મુખ્ય ડીલરો :

* **મહાવીર સ્ટીલ ઇન્ડસ્ટ્રીઝ,** પથ્થર કૂવા, રીલીફ રોડ, અમદાવાદ
* **શાહ બ્રધર્સ,** કણપીઠ, સુરત
* **ભારત એજન્સી,** દાણાપીઠ, રાજકોટ
* **એન. અરવીંદ એન્ડ કું.,** મહાત્મા ગાંધી રોડ, ભાવનગર
* **પારેખ એન્ડ કું.,** મહાત્મા ગાંધી રોડ, જુનાગઢ
* **ટ્રેઈડ ઇન્ડીયા એજન્સીઝ,** માંડવી, ટાવર પાસે, જામનગર
* **પેનોરમા ઇન્ડસ્ટ્રીઝ,** સાતા હોલ પાસે, સુરેન્દ્રનગર.
* **મોહનલાલ ખીમજીભાઈ એન્ડ સન્સ,** મહાત્મા ગાંધી રોડ, અમરેલી અને ચલાળા

GUJARAT

જ્ઞાનગોષ્ઠી

શ્રી વિજયગુપ્ત મૌર્ય

કાળોતરાનુ ઝેર

રસિક એમ. લોલાણી, મોરબી : અખબારમાંથી સમાચારની એક કાપલી મોકલુ છું. તેમા કપૂરથલાનો બનાવ છે. એક માણસને કાળોતરો કરડ્યો હતો. તેની રગેરગમા ઝેર વ્યાપ્યુ. બીજા ત્રણ માણસો તેને સારવાર માટે બીજે ગામ લઈ જતા હતા. પણ તેનું મૃત્યુ નીપજ્યુ એટલુ જ નહિ પણ તેનો ઇલાજ કરવા માટે લઈ જતા પેલા ત્રણ માણસો પણ કાળોતરાના અતિ તીવ્ર વિષનો ભોગ બન્યા.

આમ બની શકે ખરુ? એમને ઝેર કેવી રીતે ચડ્યુ હોય?

ન જ બને અને ન જ ચડે. જો આ સમાચાર મોકલનાર ખબરપત્રીને વિજ્ઞાનનું પ્રાથમિક જ્ઞાન હોત તો તે વાચકોમાં અજ્ઞાન ફેલાવવાનુ આ કામ ન કરત. સાપનુ ઝેર સાપની જાત પ્રમાણે બે રીતે મારક નીવડે. શરીરમા દાખલ થઈને જ્ઞાનતંતુઓને અને સ્નાયુઓને કામ કરતા બંધ કરી દે તેથી હૃદય અને ફેફસાનું સંચાલન અટકી જાય અને માણસ મરી જાય. અથવા લોહીના રક્તકણોનો નાશ કરે તેથી મૃત્યુ થાય. પરંતુ શરીરની અંદર પૂરતા પ્રમાણમા ઝેર દાખલ થયા વિના ઝેર ન જ ચડે. ઝેરના સ્પર્શથી પણ ઝેર ન ચડે તો જેને સાપ કરડ્યો હોય તેના સ્પર્શથી તો કેમ જ ચડે? સાપ વિશે કોઈ પણ મૂર્ખાઈભરેલી વાત લખી નાખવી, છાપી નાખવી અને માની લેવી એથી વહેમ અને અજ્ઞાનમા વધારો થાય છે

વધુ ઊંઘ કોની?

પંકજ વિ. પટેલ, નવસારી : પ્રાણીઓમા સૌથી વધુ અને સૌથી ઓછી ઊંઘ કોની? હાથી કેટલુ ઊંઘે છે?

ઊંઘનો આધાર પ્રાણી નિશાચર છે કે દિવાચર તેની ઉપર છે. નિશાચર પ્રાણીઓ કરતા દિવાચર વધુ ઊંઘે છે. દિવાચર પક્ષીઓ અંધારુ થાય ત્યારે ઊંઘી જાય છે અને અજવાળું થાય ત્યારે ઊઠે છે. તેમની ઊંઘની લંબાઈ રાતની લંબાઈ ઉપર પણ આધાર રાખે છે. ઉત્તરના પ્રદેશોમા ઉનાળામાં દિવસ બહુ મોટો અને રાત બહુ નાની થઈ જાય છે તેમ દિવાચર પ્રાણીઓની ઊંઘ પણ ટૂંકી થઈ જાય છે. નિશાચર પ્રાણીઓ રાતે જાગે છે, પણ દિવસે ઊંઘી જ રહે એવુ કંઈ નથી. ચીબરીને તમે દિવસે પણ 'ગાળો દેતી' અને 'કજિયા કરતી' જોઈ શકો છો. સૌથી વધુ ઘસઘસાટ કદાચ ઑસ્ટ્રેલિયાનું ફ્રૉગ-બર્ડ નામનું પંખી ઊંઘે છે. ઊંઘતા પંખીને પકડી લો તોપણ જાગે નહિ! સૌથી ઓછું જલચરો ઊંઘે છે. બધા પ્રાણીઓની નિદ્રા એક સરખી નથી. હાથી મધરાત થવા આવે ત્યારે બધી પ્રવૃત્તિ સંકેલીને સ્થિર થઈ જાય છે. પછી જ્યારે સોપો પડી જાય ત્યારે તે પડખાભર પડીને સૂંઢનો છેડો મોમા મૂકીને અડધા કલાક માટે સૂઈ જાય છે.

જિલેટીન શું છે?

મધુસૂદન છ. સોની, અમદાવાદ : જિલેટીન શું છે?

પ્રાણીઓના હાડકા અને ચામડા ઉકાળીને તેમાંથી આ ચીકણો પદાર્થ કાઢવામાં આવે છે. તે વિશિષ્ટ પ્રકારનુ પ્રોટીન છે. ગુંદર તરીકે, ફોટોગ્રાફીમા, કાપડ પર આર ચડાવવામા, ખોરાક તરીકે, એમ તેના ઘણા ઉપયોગ છે. ખાવામા જે 'જેલી' વપરાય છે, તેમાં મુખ્યત્વે જિલેટીન હોય છે.

ગ્લુકોવિટા તમને બહુ ઝડપથી વધારાની શકિત આપે છે

Glucovita
GLUCOSE-D
MANUFACTURING LICENCE NO

* તાકાત અને કાર્યશક્તિ આપે છે
* શરીરતંત્રને જરૂરી શર્કરા લોહીને પૂરી પાડે છે
* શરીરમાં બહુ ઝડપથી ભળી જાય છે

દરરોજ પીઓ!
ગ્લુકોવીટા
કૉર્ન પ્રૉડક્ટ્સ કંપની (ઇન્ડિયા) પ્રાઇવેટ લિ.

રાવળગાંવ
લેમન અને રાસબરી
સૉફ્ટ સેંટર

મજા જ મજા

રાવળગાંવના લેમન અને રા
સૉફ્ટ સેંટર કંઈ અજબ આનંદ
છે! સુપ્રસિદ્ધ લેકો-બોન-બોન બત
રાવળગાંવના જ ટૉફી અને પી
ખરીદો.

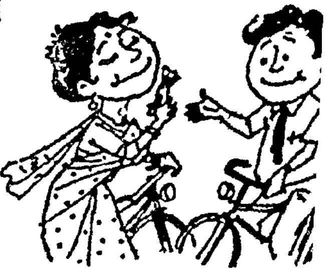

સેલીંગ એજન્ટો: મે. મોતીલાલ ગીરધરલાલ આધારકર, માલેગાંવ, જી. નાસિક

સબ એજન્ટો:

મેસર્સ શાન્તિલાલ એમ. શાહ
કાપડીપોળ, રાવપુરા, વડોદરા

મે. જગદીશચંદ્ર ભૂખણદાસ એન્ડ બ્રધર્સ
ટાવર સામે, સુરત

અભ્રક શું છે?

યાકુબ કે. મહીવાલા, અમદાવાદ : અભ્રક શું છે? ક્યાંથી મળે છે?

અભ્રક એલ્યુમિનિયમ સિલિકેટ છે એટલે કે તે એલ્યુમિનિયમ ધાતુતત્ત્વ, સિલિકોન નામનું બિનધાતુતત્ત્વ (જેની રેતી બનેલી છે) અને ઓક્સિજનના સંયોજનથી કુદરતી રીતે ધરતીમાં બનેલ છે અને આપણા દેશમાં બિહારમાં તેની ખાણો છે. અભ્રક ઉત્પન્ન કરનાર દેશોમાં ભારત મોખરે છે. તેનાં પડ ઊખડે છે અને પારદર્શક હોવાથી કાચના ઠેકાણે વપરાય છે. તેમને વાળી શકાય છે અને ઘણી ગરમી સહન કરી શકે છે. એ ગરમીનું મંદવાહક છે.

પાણીનો પ્રકાર

દુર્લભજી નારણભાઈ, બગસરા : કેટલેક ઠેકાણે ધરતીમાં પાણી મીઠું, કેટલેક ઠેકાણે ખારું અને કેટલેક ઠેકાણે ભાંભરું નીકળે છે તેનું કારણ શું?

તેનું કારણ જમીનનો પ્રકાર છે. જમીનમાં ક્ષારો હોય તો તે પાણીમાં પીગળી જાય છે. જમીનમાં મીઠું કે સિંધાલૂણ હોય તો પાણી ખારું નીકળે, ખારો હોય તો પાણી મોળું નીકળે, પણ તેમાં દાળ રંધાઈ જાય. કોઈ ક્ષારો ન હોય તો મીઠું પાણી નીકળે, પરંતુ કોઈ જમીન તદ્દન ક્ષારમુક્ત નથી હોતી. આથી વરસાદના પાણી અને કૂવાના પાણીમાં ફેર છે.

પેટમાંથી આ મળ્યું!

ભાસ્કર એસ. ભટ્ટ, ભાવનગર : એક અખબારમાં વાંચ્યું છે કે, ૭ વર્ષની એક બાળાના પેટનું ઓપરેશન કરતાં તેમાંથી બૂટની ૧૨૮ દોરી, ૮ મોજાં, ૨૦ રીબન અને બીજી સંખ્યાબંધ વસ્તુઓ મળી. આમ કેમ બની શકે?

એક હાથી, બે ઊંટ, ત્રણ ઘોડા વગેરે નીકળ્યા એમ પણ અખબારમાં સાથે છાપી નાખ્યું હોત તો પરીકથા વધુ રસિક બનત.

બનાવટી લોહી

અવિનાશ જે. દેસાઈ, ઝાલોદ : શરીરમાં જે પ્રક્રિયાથી લોહી બને છે તેવી પ્રક્રિયા પ્રયોગશાળામાં કરીને કૃત્રિમ રીતે લોહી કેમ ન બની શકે?

કારણ કે લોહી માત્ર ખોરાકનો પરિપાક નથી, પણ જીવંત રસ છે. અને કોઈ સજીવ પદાર્થ બનાવવા જેટલું વિજ્ઞાન આગળ વધ્યું નથી.

જાદુ

કનૈયાલાલ એસ. સોની, સિહોર : જાદુગરો જીભ કાપે છે, કરવત વડે શરીરના બે ટુકડા કરે છે. એ બધું કેવી રીતે?

ખરેખર તો એમ થાય જ નહિ. આપણા પ્રખ્યાત જાદુગર કે. લાલ સાથે કલાકો સુધી મેં જાદુની ચર્ચા કરી છે. તેઓ સ્ત્રીને 'કાપીને' કટકા કરે છે એટલું જ નહિ પણ બે કટકાની વચ્ચે પતરું નાખી, પતરાનો અવાજ કરીને બતાવે છે કે, સ્ત્રી કપાઈને બે કટકામાં વહેંચાઈ ગઈ છે.' તેઓ તેને બે ભાગમાં સંપૂર્ણ કાપી નાખ્યાનો તાદૃશ ચિતાર રજૂ કરી શકે છે એમાં જ એમના જાદુની સફળતા છે.

શિયાળનો અવાજ

રોહિત મં. દેસાઈ, કરમસદ : તમે અંધશ્રદ્ધા પર પ્રહારો કરો છો તે સાથે હું સંમત છું. પણ શિયાળ અમુક દિશામાં બોલે તો અમુક પરિણામ આવે તેના વિશે એક ઉચ્ચ કેળવણી પામેલા વિદ્વાને લખ્યું છે તેનો ઉતારો મોકલું છું. તમે તેના વિશે શું કહેશો?

શિયાળ ભૂખ, ગુસ્સો, ભય વગેરે લાગણીઓ વ્યક્ત કરવા બોલે છે. તેના બોલવા સાથે કોઈ બનાવોને સંબંધ નથી. જંગલમાં તે સિંહ, વાઘ, દીપડા વગેરે શિકારી પ્રાણીઓના કે તેમણે કરેલા શિકારના સાંનિધ્યમાં રહે છે. મારણ ઉપર શિકારી પ્રાણી આવે તેની રાહ જોતો શિકારી છુપાઈને બેઠો હોય ત્યારે શિયાળના બોલવા ઉપરથી ચેતી જાય છે કે શિકારી પ્રાણી મારણ પર આવી રહ્યું છે. શિયાળનું બોલવું અશુભ હોય તો એટલું જ કે જંગલમાં તે શિકારી પ્રાણીનું આગમન દર્શાવે. વળી તેનો અવાજ બહુ અપ્રિય લાગે છે તેથી તેની આસપાસ અશુભ બનાવોની માન્યતાઓ વણી લેવામાં આવી છે. સંસ્કૃતમાં લખેલું હોય તે બધું સાચું જ હોય એમ

સુંદરતા
ઝમક અને
ઝુલફાદાર
આરોગ્યપ્રદ
લાંબા
વાળ માટે
વાપરો
રેમી
કેશ તેલ
* આમળા * કેસ્ટર
* કોકોનટ
* ઓકે અને
* વિશિષ્ટ પ્રકારના
કેશ તેલ
MPS.RG 10.GUJ

ભદ્રંભદ્ર ભલે માને, આપણે માની લેવાની જરૂર નથી.

વીંછીના ડંખ

ચંદુભા અલુભા રાણા, મોરબી : વીંછી કરડવાથી મૃત્યુ નીપજે? અહીં એક એવો બનાવ બન્યો છે. વીંછી મોઢેથી કરડે ખરા?

થોડીક મધમાખીઓના ડંખથી પણ મૃત્યુ નીપજ્યાના બનાવ નોંધાયા છે, તો વીંછીના ડંખથી શા માટે મૃત્યુ ન નીપજે? વીંછીના ડંખથી મૃત્યુ નીપજ્યાના ઘણા દાખલા મળશે. કેટલીક વ્યક્તિઓ 'એલર્જિક' હોય છે, એટલે કે જેનાથી સામાન્ય વ્યક્તિને કંઈ ગંભીર પરિણામ ન આવે અથવા ફાયદો પણ થાય, તેનાથી આવી એલર્જિક વ્યક્તિ માંદી પડી જાય છે અથવા મરી પણ જાય છે. દા. ત. પેનિસિલિનનું ઇન્જેક્શન લેવાથી મૃત્યુ નીપજ્યાના બનાવ કોઈ વાર બને છે. એવું પણ બને કે વેદના અસહ્ય લાગવાથી આઘાતથી મૃત્યુ નીપજે. દા. ત. કુમળા બાળકને વીંછી ડંખ મારે તો તેનું મૃત્યુ નીપજવાનો સંભવ ઘણો. પરંતુ આપે જણાવેલ બનાવમાં એવું લાગે છે કે દર્દીની શારીરિક પ્રકૃતિ વીંછીનું ઝેર સહન ન કરી શકવાથી હૃદય ઉપર ખરાબ અસર થઈ હોય અને હૃદય બંધ પડી જવાથી મૃત્યુ થયું હોય.

વીંછીના ઝેરનો પ્રતિકાર કરવા આયુર્વેદમાં કોઈ અકસીર ઉપાય હોય એવું મારા જાણવામાં નથી. ડૉક્ટરો ઇંજેક્શન આપે છે. મને બે વખત વીંછી ડંખેલ છે. ઇંજેક્શનથી થોડા કલાકે આરામ થયો હતો.

વીંછીના મોમાં ઝેર નથી, તે મોંથી કરડી શકે, પણ તેની કંઈ અસર ન થાય. 'પૂંછડી'ને છેડે ઝેરની ગ્રંથિ છે અને તેને છેડે પોલો કાંટો છે, જેના વડે ડંખ મારીને તે શરીરમાં ઝેર દાખલ કરે છે. આ ક્રિયા તે સાપ કરતાં પણ વધુ ઝડપથી કરે છે.

વીંછીને ખરેખર પૂંછડી નથી હોતી. જે 'પૂંછડી' દેખાય છે તે તેના પેટનો નીચલો પાતળો થયેલો ભાગ છે. વીંછીની ઘણી જાતો છે, અને તે બધી ઝેરી છે. ઝેર વિનાના સાપ થાય છે તેમ ઝેર વિનાના વીંછી નથી થતા. વીંછીના પિતરાઈ ભાઈ કરોળિયા પણ ઝેરી છે.

નિરાળું વ્યક્તિત્વ

નટવરલાલ નાનચંદ, બેરણા, વસંત જે. પટેલ, દેવગઢબારિયા : દરેક વનસ્પતિને અમુક જાતનાં જ પાંદડાં હોય, અમુક રંગનાં જ ફૂલ આવે, અમુક જાતનાં જ ફળ આવે, દુનિયામાં કોઈ બે માણસના ચહેરા સરખા નથી હોતા તેનું કારણ શું?

દરેક બીજમાં તે જે વનસ્પતિનું બીજ હોય તે વનસ્પતિનું અતિસૂક્ષ્મ સ્વરૂપ રહેલું છે. માનવસૃષ્ટિમાં જ્યારે ગર્ભાધાન થાય ત્યારે જે નરકોશ સ્ત્રીઅંડને ફળાવે તે નરકોશમાં જે રંજાણુ (અં. ક્રોમોસોમ્સ) હોય તે પ્રમાણે બાળકને વર્ણ, વ્યક્તિત્વ વગેરે મળે છે. વારસામાં મળતા સંસ્કારના વાહક પણ એ નરકોશ છે. કરોડો નરકોશમાંથી એક જ નરકોશ સ્ત્રીઅંડને ફળાવે છે. બીજા બધા નાશ પામે છે. આ નરકોશો એટલા બધા સૂક્ષ્મ છે કે કરોડ નરકોશ ભેગા કરો તો ટાંચણીના માથા જેટલું કદ થાય. દરેકને માથું અને લાંબી પૂંછડી હોય છે. સ્ત્રીઅંડને નરી આંખે જોઈ શકાય, પણ નરકોશને ન જોઈ શકાય. તેમના સંયોગમાંથી ગર્ભની શરૂઆત થાય છે.

સામયિકો પર અંકુશ

સોમનાથ લક્ષ્મીશંકર દવે, કુંડલા : આપણે ત્યાં જે દૈનિકો, અઠવાડિકો, માસિકો વગેરે સામયિકો પ્રગટ થાય છે, તેમની ઉપર સરકારી નિયંત્રણ હોય છે કે નહિ? જેમ બેંકોનું નિયંત્રણ સરકારની રિઝર્વ બેંક કરે છે, શાળાઓનું નિયંત્રણ સરકારનું શિક્ષણખાતું તેના ઇન્સ્પેક્ટરો દ્વારા કરે છે, તેમ સામયિકોનું નિયંત્રણ કોણ કરે છે?

લેખન-પ્રકાશનસ્વાતંત્ર્ય આપણા પાયાના અધિકારો પૈકી એક છે અને તેને બંધારણ વડે રક્ષણ મળેલ છે. આથી જેમ ફિલ્મો, બેંકો વગેરેનું નિયંત્રણ થાય છે, તેમ સામયિકોનું નથી થતું. પરંતુ દરેક સામયિકની નકલ રજિસ્ટ્રાર ઑફ પ્રેસને મોકલવી

LIFEBUOY
SOAP
LIFEBUOY SOAP

તાજગીના તરવરાટનો આનંદ આપ અનુભવશો! લાઇફબૉયથી નાહી ને
પ્રફુલ્લિત થઇ જશો! અને નહાતાં નહાતાં જ લાઇફબૉય સાબુ મેલના
જંતુઓને ધોઇ નાખે છે–અને આપને સ્ફૂર્તિ તથા તાજગી અર્પે છે!
લાઇફબૉયથી નાહીને ઘરમાં બધાં તંદુરસ્ત રહે છે.

જ્યાં વસે **લાઇફબૉય** ત્યાં હશે તંદુરસ્તી!

L. 33-X52 GJ

હિન્દુસ્તાન લીવરનું ઉત્પાદન

જરૂરી છે. જો કાયદામાં ગુનો બને એવું કોઈ લખાણ હોય તો તે માટે સરકાર એ સામયિકના તંત્રી, મુદ્રક અને પ્રકાશક સામે પગલાં લે.

જુલાબની પ્રક્રિયા

અનિલકુમાર લોજક, મણિનગર : જુલાબ કેવી રીતે લાગે છે? જુલાબની દવામાં શું હોય છે?

જુલાબની તો અનેક દવાઓ છે. કોઈ સાફ દસ્ત લાવે છે, કોઈ નરમ ઝાડો લાવે છે, તો કોઈથી પાણી જેવો રેચ લાગે છે. સામાન્ય રીતે આંતરડાં આપમેળે દસ્ત લાવે એવો ખોરાક ખાવો જોઈએ. પ્રવાહી પેરેફિન આંતરડાના માર્ગને સ્નિગ્ધ બનાવીને મળને બહાર નીકળવામાં સહાય કરે છે. પેરેફિન પોતે પચતું નથી. એરંડિયું તેલ આંતરડાને સ્નિગ્ધ બનાવે છે તેમ પોતે પણ પચે છે. ઇસબગુલ અને ગરમાળાનો ગોળ એવાં જ નિર્દોષ ઔષધો છે. હિમેજ મોટી માત્રામાં સારક અને રેચક છે, નેપાળો અતિશય રેચક છે. આવી વિષમ રેચક દવાઓ આંતરડાંમાંથી પાણી ચૂસીને પાણી જેવો રેચ કરે છે. તેથી નબળાઈ આવે છે, શોષ પડે છે. પાંદડાંવાળાં શાકભાજી સારી રીતે ચાવીને ખાવાથી સાફ ઝાડો આવી જાય અને કોઈ દવાની જરૂર ન પડે.

આકાશી વીજળી

એમ. બી. એસ્માઇલ., મુંબઈ. આપણે ઘરમાં વીજળી વાપરીએ છીએ તે વીજળી અને આકાશી વીજળીમાં શો ફેર?

કશો ફેર નથી, બંને એક જ છે, પણ તેમના વોલ્ટેજ–દબાણ–માં ફેર છે. ઘરમાં વપરાતી વીજળીમાં અઢીસો વોલ્ટનું દબાણ હોય છે ત્યારે આકાશી વીજળીમાં લાખો ને કરોડો વોલ્ટનું દબાણ હોય છે. આકાશી વીજળી પણ ધન અને ઋણ હોય છે. તેમના આકર્ષણથી તણખો ઝરે છે. જ્યાં વોલ્ટેજ વધારે હોય ત્યાંથી ઓછા વોલ્ટેજવાળા વાદળમાં કે ધરતી તરફ વીજળીનો તણખો ધસી જાય છે.

વીજળી પડે ત્યારે

ઠાકોર ગંભીરસિંહજી, પોરાલી : અમારા નજીકના ગામ પાસે ખેતરમાં કામ કરતા બે ખેડૂતો પર વીજળી પડી અને તેઓ માર્યા ગયા. વીજળી આ બે ખેડૂતો પર જ કેમ પડી? નજીકમાં બીજા માણસો પર કેમ ન પડી?

વીજળીના માર્ગ નજીક જે હોય તેની પર પડે. થોડાક માણસો નજીક નજીક હોય તો તેમાંથી જેઓ વીજળીનું આકર્ષણ કરી શકે તેમની પર પડે. આકર્ષણ માટે તેમની પાસે ધાતુની કોઈ વસ્તુ હોય તો તેમની ઉપર પડે. દા. ત. એક પાસે કડિયાળી ડાંગ છે અને બીજા પાસે સાદી લાકડી છે તો વીજળી કડિયાળી ડાંગવાળા પર પડશે. માથે વીજળી થતી હોય ત્યારે ખુલ્લામાં કે ઝાડ નીચે ન રહેવું જોઈએ. સૂઈ જવાથી રક્ષણ મળે, ઊભા રહેનારને જોખમ છે. પાસે કશી ધાતુની વસ્તુ હોય તો સૂઈ જવાથી પણ રક્ષણ ન મળે.

અવકાશમાં હોકાયંત્ર

હબીબ એસ. ઝેરિયા, ડેડાણ : તમે લખ્યું કે અવકાશમાં હોકાયંત્ર કામ આપતું નથી તો વિમાનમાં દિશા નક્કી કરવા શું સાધન છે?

પૃથ્વીના ચુંબકીય ઉત્તર–દક્ષિણ ધ્રુવની વચ્ચે ચુંબકીય પ્રવાહ સતત વહ્યા કરે છે. તે પ્રવાહ પૃથ્વીની સપાટી પર છે તેમ આકાશમાં પણ વહે છે અને અમુક હદ સુધી અવકાશમાં પણ વહે છે. પણ તમારે પૃથ્વીથી ચંદ્ર, મંગળ કે શુક્રના પ્રવાસે જવું હોય તો એ ચુંબકીય પ્રવાહ છોડીને જવું પડે અને, ત્યાં હોકાયંત્ર કામ ન આવે.

સામાન્ય હોકાયંત્રનું સ્થાન હવે જાઇરોસ્કોપ નામના વીજાણુયંત્રે લીધું છે. જહાજોમાં અને વિમાનોમાં તે વપરાય છે. તમે ચુંબકીય ઉત્તર ધ્રુવ કે દક્ષિણ ધ્રુવ પાસે જાઓ ત્યારે સામાન્ય હોકાયંત્ર ખરેખર કામ ન આવે. પરંતુ જાઇરોસ્કોપનો કાંટો જ્યાં જાઓ ત્યાં બરોબર દિશા બતાવે.

પૃથ્વીની ગોળાઈ

સુંદરજી નારાયણજી, ટોડિયા–કચ્છ : પૃથ્વી ગોળ છે તેની સાબિતી તરીકે એમ કહેવામાં આવે છે કે સમુદ્રની ક્ષિતિજ પાછળથી આવતા જહાજના પહેલાં કૂવા દેખાય, પછી તૂતક પરનું માળખું દેખાય, પછી જહાજનું ખોખું દેખાય.

વૉટરબરીઝ
લાલ લેબલ
કમ્પાઉન્ડ
શરદી અને ખાંસી માટે

Waterbury's
Compound
Creosote and Guaiacol
ALCOHOL 9.5% V/V.
INDICATED IN:
Coughs, Colds, Bronchitis and Respiratory Affections.
A health tonic for General Malaise, Impaired Appetites Convalescence and where blood deficiency is present.
To supplement Diet Deficiency
TO KEEP YOU FIT
1089

એમાં નીચેના ચાર ગુણો છે...

વૉટરબરીઝ કમ્પાઉન્ડ શરદી અને ખાંસીને એકદમ અસરકારક રીતે દૂર કરે છે.

૨ વૉટરબરીઝ કમ્પાઉન્ડ માત્ર દવા નથી. એ એક ભરોસાપાત્ર ટૉનિક પણ છે એના સેવનથી શરીરમાં માંદગીનો પ્રતિકાર કરવાની શક્તિ પેદા થાય છે.

3 વૉટરબરીઝ કમ્પાઉન્ડમાં ક્રીઓસોટ અને ગીઆકોના નામના તત્વો રહેલાં છે જે કફ છૂટો પાડે છે અને ફેફસામાંથી કફ દૂર કરવામાં મદદરૂપ છે.

૪ વૉટરબરીઝ કમ્પાઉન્ડ ભૂખ વધારે છે, પાચનક્રિયાને મદદ કરે છે, લોહી સુધારે છે અને વપરાઈ ગએલા ધાતુતત્વો પૂરા પાડે છે.

વૉટરબરીઝ કમ્પાઉન્ડ
લાલ લેબલ
વૉર્નર-લેમ્બર્ટ ફાર્મેસ્યુટિકલ કંપની (મર્યાદિત જવાબદારીથી યુ.એસ.એ.માં સંસ્થાપિત)

ની-સમુદ્રની સપાટીની ગોળાઈ આવે છે. હવે વિજ્ઞાનનો નિયમ એવો છે કે તમે ગમે તેની ઊંચી નીચી જગ્યામા પાણી ભરો તોપણ તેની સપાટી તો સપાટ જ રહે. તો સમુદ્રની સપાટી ગોળાઈ કેમ લે છે?

• પૃથ્વીના ગુરુત્વાકર્ષણથી સમુદ્રની સપાટી ગોળાઈ ધારણ કરે છે. તમે થાળીમા, તપેલામા કે ખાબોચિયામા પાણી જુઓ છો એની સપાટી પણ સપાટ નથી, તે પણ ગોળાઈ ધારણ કરે છે, પણ તે એટલી સૂક્ષ્મ છે કે જાણી શકાય નહિ. હજારો વર્ષ પહેલા ગ્રીક ગણિતશાસ્ત્રી યુક્લિડે કહ્યું હતું કે પૃથ્વી પર કોઈ પણ બે બિંદુ વચ્ચેનું ટૂંકું અંતર તે બે વચ્ચેની સીધી લીટી છે. આઈન્સ્ટાઈને કહ્યુ છે કે પૃથ્વી પર સીધી લીટી દોરી શકાય જ નહિ. એ લીટી સૂક્ષ્મ ગોળાઈ લેતી જ હોય. તમે દડા પર સીધી લીટી કેવી રીતે દોરી શકો?

સૂર્ય, પૃથ્વી અને ઋતુઓ

હીરાબહેન ખીમચંદ કલ્યાણપુરા: પૃથ્વી સૂર્યની આસપાસ લંબગોળ કક્ષામા ફરે છે તા ૨૧ માર્ચ અને ૨૩ સપ્ટેમ્બરના દિવસે સૂર્યના કિરણો વિષુવવૃત્ત પર સીધા પડે છે પરંતુ આ સમયે આકૃતિ જોતા પૃથ્વી સૂર્યની વધુ નજીક આવી હોય એમ જણાય છે. તેથી કર્કવૃત્ત અને મકરવૃત્ત પર તેમના ઉનાળા કરતા આ દિવસોમા વધુ ગરમી પડવી જોઈએ, તેને બદલે કર્કવૃત્ત પર જૂનમા અને મકરવૃત્ત પર ડિસેમ્બરમા ઉનાળો આવે છે અને વધુ ગરમી પડે છે, તેનુ કારણ શું?

પૃથ્વી સૂર્યની આસપાસ જે લંબગોળ કક્ષામા ફરે છે તે કક્ષા બહુ લંબગોળ નથી. પૃથ્વીથી સૂર્યનું અંતર સરેરાશ ૯,૩૦,૦૩,૦૦૦ માઈલ રહે છે. તે થોડી આગળ-પાછળ થાય તેથી કંઈ ગરમીમા ફેર ન પડે. ગરમીનો આધાર સૂર્યના કિરણો માથેથી સીધા પડે છે કે ક્ષિતિજ તરફથી ત્રાંસા પડે છે તેની ઉપર છે.

તરતો પથ્થર

જનકરાય આર. થડેશ્વર, જસદણ: દ્વારકાથી હું એક સફેદ પથ્થર લાવેલ છું તેમા ઘણા છિદ્રો છે અને તે તરે છે, તેનું કારણ શું? કહેવાય છે કે રામની સેનાએ રામેશ્વરનો સેતુબંધ આવા તરતા પથ્થર વડે બાંધ્યો હતો.

એ પરવાળાનો પથ્થર છે. સમુદ્રના સૂક્ષ્મ જીવડાંના શરીરમાંથી નીકળતા ચૂના (કેલ્શિયમ)ના તે બને છે. તેમાં છિદ્રો હોય છે, છિદ્રોમાં હવા હોય છે, તેથી કદના પ્રમાણમાં તેમનું વજન ઓછું હોય છે અને પાણીમાં તરે છે. આવા પથ્થર વડે સેતુબંધ બાંધવામાં આવ્યો હતો કે રામના નામે પથ્થર તર્યા હતા એ માત્ર એક સરસ કલ્પના છે.

મંદાકિની નદી

પરમાનંદ ધરમશી, બોરીવલી: વાલ્મીકિ રામાયણમા રામ વનવાસ જાય છે તે પ્રસંગના વર્ણનમા મંદાકિની નદીનો ઉલ્લેખ છે, તો આ નદી ભારતમા કયે ઠેકાણે છે?

મંદાકિની નદીના બિલોરી કાચ જેવા નિર્મળ નીર કેદારનાથના પર્વતમાંથી આવે છે અને રુદ્રપ્રયાગ પાસે અલકનંદાના ધોળા પાણીમા મળી જાય છે. તે પછી બદરીનાથના પહાડમાંથી આવતી અલકનંદાને દેવપ્રયાગ પાસે ભાગીરથી મળે છે. પછી જ્યારે પહાડ છોડીને નદી લક્ષ્મણઝૂલા પાસે મેદાનમા ઊતરવા લાગે છે ત્યારે તે ગંગાના નામે ઓળખાય છે. મંદાકિની, અલકનંદા અને ભાગીરથી પણ ગંગાનાં નામ છે. રામચંદ્રજીએ વનવાસમા દક્ષિણ તરફ પ્રયાણ કર્યું હતુ અને ગંગા પાર કરી હતી. આથી વાલ્મીકિએ ગંગાને મંદાકિનીના રળિયામણા નામે ઓળખી હોય એ બનવા જોગ છે.

રામાયણની કથા

યામિની હેમેન્દ્રરાય વોરા, બગસરા-ભાયાણી: રામાયણની બધી વાતો સાચી હશે? તેમા કેટલીક વાતો એવી આવે છે કે જે ગળે ઊતરતી નથી

પુરાણો ઇતિહાસના ગ્રંથ નથી, તે સાહિત્યની ઉત્તમોત્તમ કૃતિઓ છે. તે મહાકવિએ લખ્યા છે અને તેમણે કલ્પનાને છૂટો દોર આપ્યો છે. જ્ઞાન સાથે આનંદ આપે એવા સાહિત્ય તરીકે તેમનું વાંચન કરવું જોઈએ.

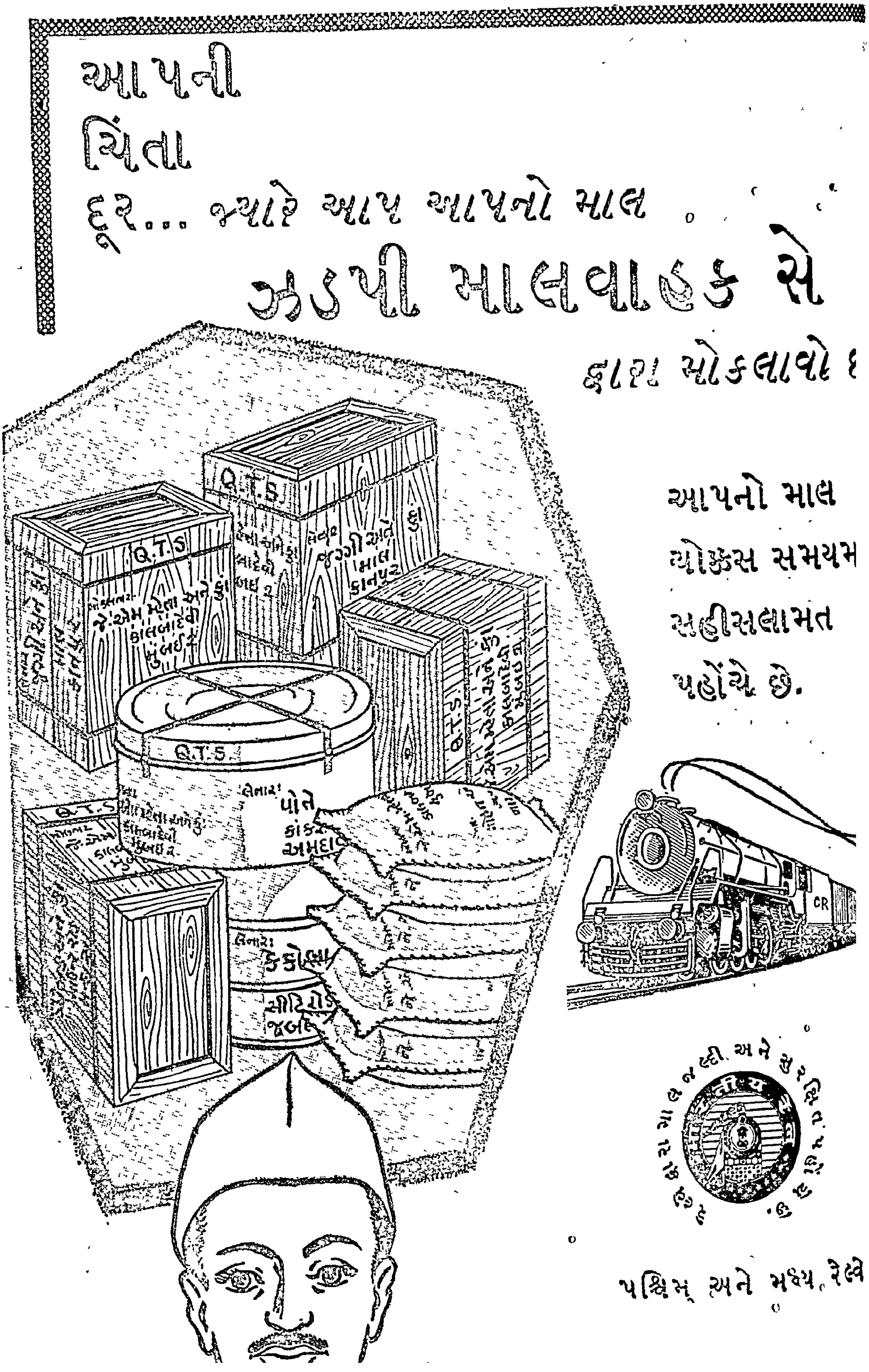
Q.T.S
Q.T.S.
Q.T.S
Q.T.S
CR

આપની
ચિંતા
દૂર... જ્યારે આપ આપનો માલ
ઝડપી માલવાહક સે
દ્વારા મોકલાવો છ

આપનો માલ
ચોક્કસ સમયમ
સહીસલામત
પહોંચે છે.

પશ્ચિમ અને મધ્ય રેલ્વે

આયુર્વેદની દૃષ્ટિએ

ખાદ્યપદાર્થોના ગુણદોષ

વૈદ્ય રસિકલાલ પરીખ

સમસ્ત સૃષ્ટિની જેમ આપણો દેહ પણ પંચમહાભૂતનો બનેલો છે. દેહમાં આ પંચભૂતોનો આયુર્વેદાચાર્યોએ ત્રણ તત્ત્વોમાં સમાવેશ કર્યો છે: વાત, પિત્ત અને કફ. પૃથ્વી અને જળ એ શરીરમા કફનું તત્ત્વ છે, તેજ અથવા અગ્નિ એ પિત્ત અથવા જઠરાગ્નિનું તત્ત્વ છે અને વાયુને શરીરમાં 'વાત' નામથી કહેવામાં આવે છે. સૃષ્ટિની જેમ જ આ શરીરમાં પણ પાંચ મહાભૂતોનું અર્થાત્ વાત-પિત્ત-કફનું પ્રમાણ બરાબર રહેવું જોઈએ. તેમાં ન્યૂનાધિકતા થાય તો આરોગ્ય બગડે છે—રોગ ઉત્પન્ન થાય છે.

શરીરમાં જે તત્ત્વના ન્યૂન અથવા અધિક થયાના દોષથી રોગ થયો હોય તેને તે તત્ત્વના દોષનો રોગ કહેવામાં આવે છે. જેમ કે કફદોષથી અથવા પિત્તદોષથી કે વાતદોષથી થયેલો રોગ. અને ત્રણે તત્ત્વો વિષમ થવાથી થયેલા રોગને ત્રિદોષજન્ય રોગ કહેવામાં આવે છે.

આથી વાત-પિત્ત-કફ સમાન રહે તે માટે સમાન પ્રકારનો, માફકસરનો અને પૂરેપૂરો પચી જાય તેટલો ખોરાક દરેકે લેવો જોઈએ. પણ જ્યારે કોઈ પણ દોષની ન્યૂનાધિકતા થાય ત્યારે વાત્-પિત્ત-કફમાથી કયા દોષની ન્યૂનતા અથવા અધિકતાથી એ થયો છે એ પોતાના અનુભવથી અથવા સારા વૈદ્યની સલાહથી જાણી લઈને તે અનુસાર ખોરાકમાં ફેરફાર કરી બંધબેસતો ખોરાક લેવો જોઈએ.

પૃથ્વી પરના ખાદ્ય પદાર્થો કેટલાક કફ વધારનારા, કેટલાક પિત્ત વધારનારા અને કેટલાક વાયુ વધારનારા છે. આવી રીતે કેટલાક કફ નાશ કરનારા, કેટલાક પિત્ત નાશ કરનારા અને કેટલાક વાત અર્થાત્ વાયુ નાશ કરનારા છે.

શરીરમાંથી અજીર્ણને અથવા અજીર્ણથી થયેલા કાચા રસને લંઘન અથવા હલકા કે અલ્પ આહારથી પક્વ કરી શરીર શુદ્ધ થયા પછી વાત-પિત્ત-કફ ત્રણેમાંથી જેની ન્યૂનતા અથવા અધિકતાને લીધે રોગ થયો હોય તેના ઉપર બંધ બેસે તેવા પદાર્થો ખોરાકમાં લેવાથી રોગ જલદીથી અને સહેલાઈથી મટે છે. આ પ્રમાણેના આહારવિહારને આયુર્વેદમાં પથ્યપાલન કહેવામાં આવે છે.

આપણા ઉપયોગમાં આવતા મોટા ભાગના ખાદ્ય પદાર્થોની તેમના ગુણ અનુસાર યાદી અહીં આપી છે. તે પથ્યપાલનમાં ઉપયોગી થઈ શકશે.

પચવામાં હલકાં (લઘુ) દ્રવ્યો (અત્યંત પથ્ય, કફનાશક અને તરત પાચન થાય એવાં દ્રવ્યો) . આદુ, આલૂ (પાકું), કરમદાં (પાકાં), કારેલાં, કાંગ, કેરી ચૂસવી, કોકમ (ખાટું), કોડ, કોદરી, ક્ષાર, ગાજર, ચણા, ચોખા, છાશ, ડોડી, તાંદળજો, દાડમ (ગળ્યું), ધાન (એક વરસનું જૂનું), પરવળ, પીપર (સૂકી), પીપરીમૂળ, ફાલસાં (કાચાં), બંટી (નીવાર), બોર (સૂકું), ભાત (વરાળ-ભર્યો). મડ, મમરા, મરી, મસૂર, મૂળા (કુમળા-કાચા), રાજગરો, લીંબુ (ખાટું), વંતાક (નાનાં-કુમળાં), સરસિયું, સંચળ, સાઠીચોખા, સામો, સિંધવ, સૂંઠ, સૂરણ, હરડે અને હિંગ.

પચવામાં ભારે (ગુરુ) દ્રવ્યો (વાયુને હરનાર, પુષ્ટિકારક, કફકારક અને ધારિષ્ઠ

Shebro

INSECTICIDE Spray

શેબ્રો ઈન્સેક્ટીસાઈડ એટલે માકડ, મચ્છર
અને વંદાઓ માટે ચોક્કસ મૃત્યુ વૉરંટ

Shebro
INSECTICIDE SPRAY
KILLS:
SHELAT BROS. MADRAS

Mfrs. SHELAT BROS, MADRAS-3.

GP

(સોલ પ્રો.: એસ. એચ. શેલત)

અમદાવાદ શાખા : ભૃગુ એજન્સીઝ,
(સોલ પ્રો.: એસ. એચ. શેલત)
નં. ૧૦૯/૧, સારંગપુર સરકીવાડ, અમદાવાદ-૧ (ગુજરાત રાજ્ય)

પૂર્વ આફ્રિકા માટે એજન્ટો જોઈએ છે.

કલપ કદી કહેશો નહિ-

લીના

માંગો. આ અદ્ભુત કેશ પ્રસાધન સફેદ વાળ શ્યામ બનાવે છે. એટલું જ નહિ, પરંતુ વાળને ફરી ધોળા ઉગતા અટકાવે પણ છે.

લીના સફેદ વાળને શ્યામ બનાવે છે

સૌરાષ્ટ્ર સુગંધી સ્ટોર્સ.
અમદાવાદ-૧

એજન્ટસ : કે. મહેતા એન્ડ કું. કાલુપુર રોડ, અમદાવાદ-૧

પાચન થાય એવા) : અડદ, અળવી, અળશી, આંબલી, કમળકાકડી, કરમદાં (કાચાં), કાકડી (કાચી), કેરી (આફૂસ), કેરી(પાકીચી રયા), કેળું (કાચું), કોકમ (પાકું), કોઠું (કાચું) ખાણું, ખજૂર, ગૂંદું (પાકું), ઘઉં, ઘંસ્યું મીઠું, ઘિસોડા, ચણીબોર, ચારોળી, ચીભડું, ચોળા, જવ, જાંબુ (પારસ), તડબૂચ (કાચું), તલ, તાડફળ (પાકું), દહીં, દિવેલ, દૂધ, દૂધપાક, દ્રાક્ષ (કાળી), ધાણી, નાળિયેર, પાલકની ભાજી, પીપર (લીલી), પૌંઆ, ફણુસ (કાચું), બટાકા, બદામ, બિજોરાનો ગલ, બોર (નાનું ને પાકું), બોર (મોટું, પાકતું અને બહુ જ ગળ્યુ), મહુડા, માસનો ખીમો (ખમણ), મૂળા (મોટા અને પાકા), રતાળુ, રાણુ, લીંબુ (મીઠું), લૂણી, વંતાક (મોટા), વાલ, વાયોળ, શક્કરિયા, શણગેલું ધાન, શરબત, શાક (સૂકા), શિંગોડા, શેતૂર (કાચું), શેતૂર (પાકું), શેરડીનો રસ, સફરજન અને સોપારી.

કફ કર એવાં દ્રવ્યો : અડદ, અળવી, અળશી, આંબલી, કમળકાકડી, કરમદાં (કાચા), કેરીનો રસ, કેરી (પાકી), કોકમ, ખાડ, ગૂંદું (પાકું), ગોળ, તલ, તાડફળ (પાકું) તૂરિયાં, દૂધ, નારંગી, પીપર (લીલી), પોઈ, પૌંઆ, ફણુસ (કાચું), ફણુસ (પાકુ), બટાકા, બોર (નાનું-પાકું), મૂળા (મોટા–પાકા) રતાળુ. લવણ, વાયોળ, શક્કરિયાં, શણગેલું ધાન, શાક (સૂકાં), શિંગોડા, શેરડીનો રસ અને સફરજન.

પિત્ત કરે એવાં દ્રવ્યો : અડદ, અળશી, આંબલી, કળથી, કાકડી (પાકી), કેરી (કાચી), કોકમ, ખીચડી, ગોળ (હલકી જાતનો), ચીભડું (પાકું), તડબૂચ (પાકું), તલ, તાડફળ (પાકું), તાડી (ખાટી), દાડમ (ખાટું), પીલુડી, ફાલસાં (કાચાં), બોર (પાકું અને નાનુ), મૂળા (મોટા અને પાકા), લસણ, વંતાક (મોટાં), વાલ, શણગેલું ધાન, શાક (સૂકાં), સરસિયુ અને હિંગ.

વાયુ કરે એવાં દ્રવ્યો : અળવી આંબાનો મોર, કમળકાકડી, કેરી (આફૂસ), કેરી (કાચી), ગોળ (હલકી જાતનો), ચોખા, જાંબું, તલ, તૂરિયાં. પાલકની ભાજી, ફણુસ (કાચું), બટાકા, બોર (નાનુ અને પાકું), મકાઈ, મગ, મઠ, મધ, મસૂર, મૂળા (મોટા અને પાકા), રતાળુ, રાજગરો, વટાણા, વાલ, શક્કરિયાં, શણગેલું ધાન, શાક (સૂકાં), શિંગોડા અને સામો.

કફ મટાડે એવાં દ્રવ્યો આદું, આંબલી (પાકી), આંબળું, આંબાનો મોર, કળથી, કારેલાં, કેરી (આફૂસ), કેળું (કાચું), ખજૂર, ગાજર, ચણા, ચીભડું, છાશ, જવ, જવખાર, જાંબુ (નાના), ડોડી, તડબૂચ (પાકું), તાંદળજો, ત્રિફળ, દાડમ (ખાટું), દાડમ (ગળ્યું), દિવેલ, દૂધી, પરવળ, પંચમૂળ (બૃહત્, હ્રસ્વ અને મધ્યમ), પીપર (સૂકી), પીપરીમૂળ, પીલુડી, બથવાની ભાજી, બિડલવણ, મકાઈ, મઠ, મધ, મમરા મરી, મસૂર, રાઈ, રાજગરો, રાણુ, લીંબુ (ખાટું), લૂણી, વંતાક (નાનાં), વાલ સરગવો, સરસવ, સરસિયું, સાઠીચોખા, સિંધવ, સૂરણ, સૂંઠ, સોપારી, હરડે અને હિંગ.

પિત્ત મટાડે એવા દ્રવ્યો : આંબળું, આંબાનો મોર, કમળકાકડી, કરમદા (પાકા), કાકડી (કાચી), કારેલાં, કેરી (આફૂસ), કેરી (કૃત્રિમ રીતે પકવેલી), કેરી ચૂસવી, કેરીનો રસ, કેળું (કાચું). કોપરું (કુમળું), કોળું. ઘઉં, ચણા, ચણીબોર, ચારોળી, ચીભડું, જવ, જાંબુ (નાના) ડોડી, તડબૂચ (કાચું). તાંદળજો, તૂરિયાં દાડમ (ગળ્યું), દૂધ, દૂધી, નાળિયેર, નાળિયેરનું પાણી, પરવળ, પંચમૂળ (જીવન), પંચમૂળ (તૃણ), પંચમૂળ (હ્રસ્વ), પડોળા, પાણી, પાલકની ભાજી, બિજોરાનો ગલ, બોર (મોટું, પાકતું અને બહુ જ ગળ્યું), મકાઈ, મઠ, મમરા, મસૂર, મહુડા, માખણ (તાજું), રાઈ, રાજગરો, રાણુ, લીંબુ (ગળ્યું), વાયોળ, શિંગોડા, શેતૂર (પાકું), સફરજન, સરગવો,

સ્વાસ્થ્ય અને સ્ફૂર્તિ

માટે

હેમો-દ્રાક્ષો માલ્ટ!

હેમો–દ્રાક્ષો માલ્ટ પાચનશક્તિ વધારનાર અને ભૂખને ઉત્તેજિત કરનાર એક શક્તિશાળી 'ટોનીક' છે. તમારો શારીરિક તથા માનસિક થાક દૂર કરે છે અને તમને તાજગીભરી તંદુરસ્તી બક્ષે છે.

સત્ત્વશાળી પ્રજીવકો (વીટામીનો) અને ખનીજોથી ભરપૂર હેમો–દ્રાક્ષો માલ્ટ લોહીનો વધારો કરે છે અને જ્ઞાનતંતુઓને માટે પોષણકર્તા છે. વર્ષોથી સુપ્રસિધ્ધ આ વિશ્વસનીય 'ટોનીક' તમને સ્પુર્તિમય સ્વાસ્થ્ય સંપાદન કરવામાં સહાય કરે છે.

O-DRAKSO
M
TRADE MARK

એલેમ્બિકનું ઉત્પાદન

સાઠીચોખા, સિંધવ, સોપારી અને હરડે.

વાયુ મટાડે એવાં દ્રવ્યો: અડદ, આદું, આબલી (પાકી), આબળું, કરમદાં (પાકાં), કળથી કેરી ચૂસવી, કેરીનો રસ, કેરી (પાકી), કેળું (કાચું), કોકમ (કાચું), કોળું, ખજૂર, ખાંડ, ગલકાં, ગાજર, ઘઉં, ઘિલોડા, ચણીબોર, ચારોળી, છાશ, તડબૂચ (પાકું), તાડી (ખાટી), દહીં, દાડમ (ખાટું), દાડમ (ગળ્યું), દિવેલ, દૂધ, દ્રાક્ષ (કાળી), નારંગી, નાળિયેર, પરવળ, પંચમૂળ (જીવન), પંચમૂળ (બૃહત્), પંચમૂળ (મધ્યમ), પંચમૂળ (હ્રસ્વ), પંડોળા, પાકી કેરીના ચીરિયાં, પીપર (સૂકી), પીલુડી, પોઈ, ફણસ (પાકું), બથવાની ભાજી, બદામ, બિજોરાની છાલ, બિજોરાનો ગર, બિડલવણ, મહુડા, માખણ (તાજું), રાણ, લવણ, લીબુ, લૂણી, વંતાક (નાનાં–કુમળાં), વાલોળ, શેતૂર (પાકું), સફરજન, સરસવ, સરસિયું, સાઠીચોખા, સિંધવ, સૂંઠ, હરડે અને હિંગ.

ઠંડા (શીતવીર્ય) દ્રવ્યો: અળવી, આબળાં, આબાનો મોર, કમળકાકડી (કાચી), કારેલા, કાગ, કેરી (આફૂસ), કેરી ચૂસવી, કેરી (પાકી), કેળું, કોદરી, ખજૂર, ગૂંદું (પાકું), ઘઉં, ઘિલોડા, ઘી, ચણા, ચોખા, જવ, તાદળજો, તૂરિયા, દ્રાક્ષ (કાળી), નાળિયેર, નાળિયેરનું પાણી, પાકી કેરીનાં ચીરિયા, પોઈ, ફણસ (પાકું), ફાલસા (પાકા), બટાકા, બડેડા, બંટી, બોર (મોટું, પાકેલું અને બહુ જ ગળ્યું), મકાઈ, મમરા, મસૂર, મહુડાં, માખણ (તાજું), રતાળુ, રાજગરો, રાણ, વટાણા, વાલોળ, શક્કરિયાં, શેતૂર (પાકું), શેરડીનો રસ; સફરજન, સાઠીચોખા, સામો, સિંધવ અને સોપારી.

ગરમ (ઉષ્ણવીર્ય) દ્રવ્યો: અડદ, આદુ, આબલી (પાકી), કરમદાં (કાચા), કળથી, કોકમ, ક્ષાર, ગાજર, ઘિલોડા, ચીભડું (પાકું), તડબૂચ (પાકું), તલ, તેલ (તલનું), દહીં, પરવળ, પંચમૂળ (બૃહત્), બદામ, બોર (નાનું–બહુ પાકું), મૂળા, મૂળાની ભાજી, રાઈ, લવણ, વંતાક, શેતૂર (કાચું), સરસવ, સરસિયું, સૂંઠ અને હરડે.

દીપન દ્રવ્યો (જઠરાગ્નિને પ્રદીપ્ત કરે એવા, આમને ન પચાવે અને અગ્નિને પ્રદીપ્ત કરે તેવા દ્રવ્યો). આદુ, આંબલી (પાકી), કંકોડાં, કાકડી (પાકી), કેરી (પાકી), કોકમ (પાકું), છાશ, ડોડી, તલ, તાંદળજો, નારંગી, નાળિયેરનુ પાણી, પરવળ, બથવાની ભાજી, બિડલવણ, બોર (સૂકું), માખણ (તાજું), લીબુ (ખાટું), સરસવ, સંચળ, સૂરણ, સૂંઠ, સોપારી, હરડે અને હિંગ.

પાચન દ્રવ્યો (દોષોને તથા આહારને પચવે એવા દ્રવ્યો): ગાજર, તૂરિયા, પરવળ, બથવાની ભાજી, મમરા, મૂળા (કુમળા અને કાચા), મૂળાની ભાજી, લીંબુ (ખાટું), લૂણી, વંતાક, સરગવો, હરડે અને હિંગ.

ગ્રાહી–સંગ્રાહી દ્રવ્યો (ગુદા વગેરે મળદ્વારોને સંકોચી નાખનાર અને પાતળા મળોને ચૂસી મળને ઘટ્ટ બનાવનાર, ઝાડા રોકનાર દ્રવ્યો). આદુ, આબાનો મોર, કમળકાકડી, કાકડી (કાચી), કેરી (આફૂસ), કોકમ (પાકું), કોઠ, ગાજર, ચીભડું, જાંબુ (નાના), દહીં દાડમ (ગળ્યુ), બોર (નાનુ અને પાકુ), મઠ, મસૂર, શેંચી, શિંગોડા અને સૂંઠ.

લૂખા (રૂક્ષ) દ્રવ્યો (વાયુ કરનાર ને અત્યંત કફકારક દ્રવ્યો). અળવી, આંબલી (પાકી), કમળકાકડી, કાકડી (કાચી), કેરી (આફૂસ), ખોળ, ગૂંદું (કાચું), ચણા, ચીભડું, ચોખા, જવ, જાબુ (નાના), તાદળજો, ધાણી, બટાટા, મકાઈ, મધ, મસૂર, મૂળા (મોટા અને પાકા), રતાળુ, રાજગરો, લૂણી, વટાણા, શક્કરિયાં, સામો, સૂપ (દાળ), સૂરણ, સોપારી અને હરડે.

અભિષ્યંદી દ્રવ્યો (શરીરમા પોષણ લઈ જનારા માર્ગો સ્રોતોને બંધ કરી દે એવાં દ્રવ્યો). તાડફળ (પાકુ), દહી, ધાન

the newest SAFETY RAZOR

Comet

તદ્દન નવીન સેફ્ટી રેઝર કૉમેટ

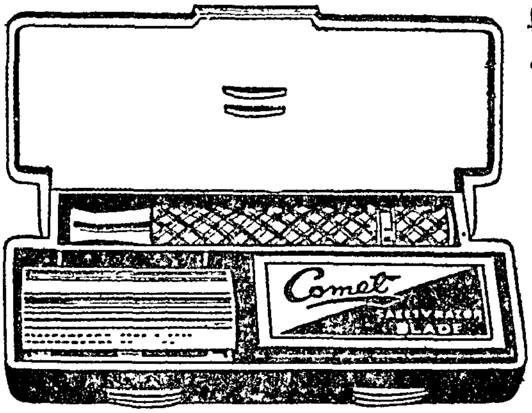

વિદેશમાં તાલીમ પામેલા નિષ્ણાત ઇજનેરોની દેખરેખ નીચે **કૉમેટ** સેફ્ટી રેઝર ઉત્તમ ધાતુમાંથી બનાવવામાં આવે છે. કૉમેટના ૭ અપ્રતિમ મૉડેલો—

૧. કૉમેટ પૉપ્યુલર	૪. કૉમેટ ફોલ્ડીંગ
૨. ,, નં. ૬	૫. ક્રીમ
૩. ,, ફ્લૅટ	૬. સુપરક્રૉસ
૭. પોલો (એનોડાઇઝ કલર)	

બધા સેફ્ટી રેઝરો ફૅન્સી પ્લાસ્ટીક બૉક્સમાં મળશે, વિદેશ માટે એજન્ટો જોઇએ છે.

BEEVAS/BB/6 GUJ.

સોલ ડિસ્ટીબ્યુટર્સ: **બાલુભાઇ એન્ડ બ્રધર્સ** ૮૭, કેનીંગ સ્ટ્રીટ, કલકત્તા-૧.

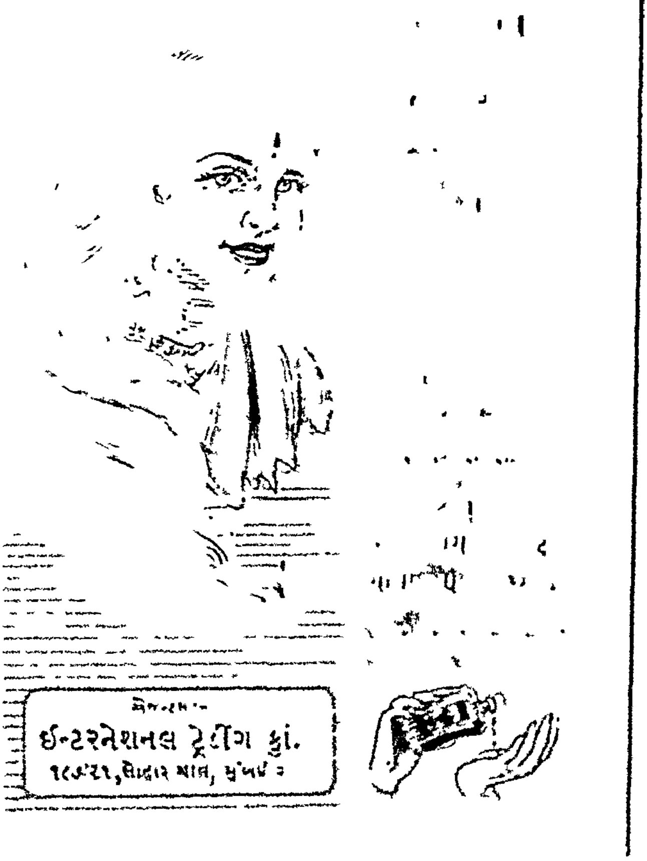

એજન્ટ્સ:
ઈન્ટરનેશનલ ટ્રેડીંગ કાં.
[illegible], મુંબઈ ૨

जीपला

ग्राइप वॉटर
* बालामृत

બાળકોને તંદુરસ્ત અને આનંદી રાખે છે.

દરેક જગ્યાએ મળે છે.

જીપલા ★ મુંબઈ ૧૨.

(નવું), લવણ અને સોપારી (લીલી).

વિષ્ટંભી દ્રવ્યો (પડેલાં પેડુમાં મળ તથા પવનનો ભરાવો કરી પછી સામટું ઝાડા-પેશાબ દ્વારા કાઢી નાખનાર દ્રવ્યો): અળવી, કમળકાકડી, કેળું, ખજૂર, ખોળ, ગૂંદું (કાચું), ચણા, ચારોળી, ચીભડું, જાંબુ (પારસ), દાળ (સૂપ), ધાણી, નાળિયેર, પાલકની ભાજી, પૌંઆ, ફણસ (કાચું), ફાલસાં (પાકાં), બટાકા, રતાળુ, શક્કરિયાં, શરબત અને સૂરણ.

વિદાહી દ્રવ્યો (જે પદાર્થો શરીરમા ખટાશ અને તૃષાને વધારે તથા હૃદયમાં દાહ કરે અને જેનો પાક ઘણો જલદી થાય છે તે દ્રવ્યો): ફણસ, વાલ અને વાલોળ.

તીક્ષ્ણ (જલદ) દ્રવ્યો (ઘણું કરીને પિત્તકર્તા, લેખન અને કફ તથા વાયુને હણનાર દ્રવ્યો): ક્ષાર, લવણ અને વંતાક.

વિબંધ કરે એવું દ્રવ્ય (જોર કરવા છતાં મળદ્વાર વાટે બહાર ન નીકળે એવું દ્રવ્ય): કેરી (આફૂસ).

વૃષ્ય દ્રવ્યો (વીર્ય અને વિષયશક્તિ વધારે એવાં દ્રવ્યો): અડદ, અંગાખરું, આદુ, કમળકાકડી, કેરી (પાકી), કેળું (પાકું), કૌંચબીજ, કોળું (મોટું), ખજૂર, ચારોળી, ચોખા (ઊંચી જાતના), જલેબી, જવ, ડોડી, દાડમ (ગળ્યું), દૂધ, દૂધી, દ્રાક્ષ (કાળી); નાળિયેરનું પાણી, પરવળ, પંચમૂલ (જીવન), પીપર (સૂકી), પોઈ, પૌંઆ, ફણસ (પાકું), બટાકા, બથવાની ભાજી, બદામ, મખાણા, મહુડાં, માખણ (તાજું), માંસરસ, રાજગરો, રાબ, લાપશી, લીંબુ (મીઠું), લેંચી, વડાં (અડદની દાળના), વંતાક (નાનાં), શિખંડ (વસંતઋતુ સિવાય), શિંગોડાં, શેરડીનો રસ, સફરજન અને સૂંઠ.

બળ વધારે એવાં દ્રવ્યો (માંસને પોષણ આપી સ્નાયુઓને મજબૂત કરે એવાં દ્રવ્યો): અડદ, અંગાખરું, કમળકાકડી, કેરી (પાકી), કેળું (પાકું), કોપરું, ખજૂર, ઘઉં, ચરબી, જલેબી, જવ, તલ, દાડમ (ગળ્યું), દૂધ (ગાયનું), દૂધપાક, પંડોળાં, પોઈ, પૌંઆ, ફણસ (પાકું), બટાકા, બથવાની ભાજી, મખાણા, મજ્જા, માખણ (તાજું), રાબ, રોટલી, લાપશી, લેંચી, વડાં (અડદની દાળનાં), વસા અને વાલોળ.

રસાયન દ્રવ્યો (રસાદિ ધાતુને પુષ્ટ કરે તથા રોગનો નાશ કરે એવા દ્રવ્યો): આમળાં, ઘી, ત્રિફળા, દૂધ (ગાયનું), બહેડાં અને હરડે.

સર દ્રવ્યો (જેનો મળભાગ આપોઆપ ઝાડા વાટે નીકળી જાય એવો દસ્ત લાવે એવાં દ્રવ્યો): આંબલી (પાકી), ગોળ (મેલ વિનાનો), ઘઉં, જવ, દૂધ (ગાયનું), દ્રાક્ષ (કાળી), પંચમૂળ (મધ્યમ), પીપર (સૂકી), બથવાની ભાજી, લૂણીની ભાજી, વાલ, શેતૂર (કાચું), શેરડીનો રસ અને હરડે.

બૃંહણ કરે એવા દ્રવ્યો (ચરબી વધારી હૃષ્ટપુષ્ટ કરે એવાં દ્રવ્યો): કાગ, કેળું (પાકું), કોળું (મોટું), તલનું તેલ, દૂધપાક, દ્રાક્ષ (કાળી), પોઈ, ફણસ (પાકું), ફાલસા (પાકાં), માસરસ, રોટલી, લાપશી, લેંચી, વડાં (અડદની દાળનાં), શિખંડ (વસંતઋતુ સિવાય), શેરડીનો રસ અને સફરજન.

હૃદય માટે સારાં દ્રવ્યો (આદુ, ખજૂર, ગોળ (જૂનો), ચારોળી, દૂધી, દ્રાક્ષ (લીલી), નાળિયેરનુ પાણી, પરવળ, પાકાં ફાલસાં, વિલેપી (ઘેંસ જેવી બનાવટ), સંચળ અને સૂંઠ.

વિરુદ્ધ ભોજન કરવાથી થતા દોષોનો વિચાર: વિરુદ્ધ ભોજન (વિરુદ્ધ અસરવાળી ચીજોનું સેવન) કરવાથી મોટા વિષ સમાન દોષ ઉત્પન્ન થાય છે; માટે ભોજન કરતી વખતે તેવી વસ્તુઓ કદી પણ ન ખાવી.

કળથીના શાક સાથે દૂધ ન વાપરવું. માછલાંની સાથે દૂધ વિરુદ્ધ છે. દૂધની સાથે દારૂ, અજમોદ, મીંઢળ અને ક્ષાર વિરુદ્ધ છે. અમ્લવેતસ નામના લીંબુની સાથે માંસ, કાંજી, જાંબુ, દહીં અને મધ વિરુદ્ધ છે. અને દહીં,

"પોઢો મારા વીર, ખવરાવું ખીર,
ભાઇને હાલરડું વ્હાલું.
ખમ્મા મારા બાળ, લાડકવાયા લાલ,
ભાઇને હાલરડું વ્હાલું."

હાલરડું સાંભળતાં-સાંભળતાં બાબો પોઢી ગયો છે. તેને જોઈ માતાનું હૃદય પ્રેમ અને મમતાથી ભરાઈ આવે છે. તે જ છે તેનું ધન...તેનું સર્વસ્વ!

તેના લાડલાને કોઇ પણ પ્રકારની ઉણપ જણાવી ન જોઇએ, તેને બધું જ ઉત્તમોત્તમ મળવું જોઇએ એ જ છે તેની અભિલાષા. બાબાનું ભવિષ્ય ઉજ્જ્વલ અને સુખી બને એ માટે તે અત્યારથી જ બચત કરી રહી છે.

સુખ-સમૃદ્ધિ માટે બચત કરો...

બરોડા બૅન્કમાં બચત ખાતું ખોલો!

ધી બૅન્ક ઑફ બરોડા લિમિટેડ

(સ્થાપના: ૧૯૦૮) હેડ ઑફિસ: વડોદરા

શાખાઓ: ભારતભરમાં ૧૩૫થી વધુ શાખાઓ ઉપરાંત પૂર્વ પાકિસ્તાન, લંડન, બ્રિટિશ પૂર્વ આફ્રિકા, અને ફીજી ટાપુઓમાં પણ શાખાઓ છે.

JWT/BB. 1744

ડુંગળી, દૂધ, તેલ અને આસવ એ એકબીજાથી વિરુદ્ધ છે. તાડફળ સાથે દહીનો ઘોળ વા શશ અને દૂધની સાથે શેકેલો સાથવો વિરુદ્ધ છે. પાંચ મુહૂર્ત સુધી દૂધ એમનું એમ પડ્યું રહેવાથી અજીર્ણ કરે છે. દશ મુહૂર્ત સુધી પડ્યું રહેવાથી ઝેરી થઈ મનુષ્યને હાનિકર્તા થાય છે. વગર ઉકાળેલું દૂધ દશ ઘડી, ઉકાળેલુ દૂધ વીસ ઘડી સુધી પીવા યોગ્ય (પથ્ય) છે. દૂધની સાથે મીઠું (લૂણ) અથવા મીઠાવાળો ખોરાક વિરુદ્ધ છે દૂધની સાથે મગ વિરુદ્ધ છે. દૂધની સાથે કોઈ પણ જાતનુ કઠોળ તેમ જ ખીચડી એ વિરુદ્ધ ખોરાક છે.

કોઈ પણ જાતનું માંસ, ગોળ, મગ અને મૂળાની સંગાથે દૂધ ખાવાથી કોઢ ઉત્પન્ન થાય છે. જાબુ, શાક, આસવની સાથે દૂધનું સેવન સર્પની સમાન જલદી મનુષ્યને મારી નાખે છે ખાટા પદાર્થોમા આમળાની સંગાથે, ખારા પદાર્થોમા સિંધાલૂણ સંગાથે, કષાય પદાર્થોમા હરડે સગાથે, તીખા પદાર્થોમા સૂંઠ સંગાથે દૂધ ખાવું હિતકર છે; એ સિવાય અહિતકર છે.

સમાન ભાગે મેળવેલા ઘી અને મધ વિરુદ્ધ છે. તેમ જ બે અથવા ત્રણ દિવસનું વાસી અન્ન તથા ઘણું ઠંડું અન્ન અને રાંધ્યા પછી એક પ્રહર અથવા તેથી વધુ સમય પછી ઠંડું પડેલું અન્ન ફરી ગરમ કરીને ખાવું અહિતકર છે. (બપોરનુ રાંધેલું સાંજે ગરમ કરી ખાવુ નુકસાનકારક છે.) એક વાર ઊનું કરેલું ભોજન ઠંડું થયા પછી વારંવાર ગરમ કરીકરીને ખાવામા અહિતકારી છે.

રાત્રે દહીં ખાવાનું પણ નિષિદ્ધ ગણેલું છે. હેમંત, શિશિર અને વર્ષા ઋતુમાં દહીં ખાવુ વર્જિત છે. શરદ ઋતુમાં પણ દહીં અને છાશ ખાવા નિષિદ્ધ કહેલા છે. આ પ્રમાણે વિરુદ્ધ ભોજનનો વિચાર કરી હિતાવહ વસ્તુ ભોજનમા ગ્રહણ કરવી.

★

શ્રી માધવરાવ તુમણે મહારાષ્ટ્રના એક સફળ નાટ્ય-અભિનેતા થઈ ગયા બાજીરાવ પેશ્વા વિષેના એક નાટકમા તેઓ નાના ફડનવીસની ભૂમિકા બહુ સફળતાથી ભજવતા હોવાથી પ્રેક્ષકોમા તેમની બોલબાલા થતી એવા એક નાટ્યપ્રયોગમા પ્રેક્ષકો આતુરતાથી તેમના પ્રવેશની રાહ જોઈ રહ્યા હતા નાના ફડનવીસનો પ્રવેશ થયો અને થોડા સમય બાદ પ્રેક્ષકો ખડખડાટ હસવા લાગ્યા આવા ગભીર પ્રસગમા પ્રેક્ષકો આટલું કેમ હસે છે તે માધવરાવની સમજમા ન આવ્યું પણ તરત જ તેમને ખ્યાલ આવ્યો કે પડદા પાછળ પીવા લીધેલી સિગારેટ તેમના કાન પર ભરાવેલી રહી ગઈ હતી અને તે જોઈને જ પ્રેક્ષકો હસતા હતા માધવરાવ સિગારેટ પીવાના અત્યત શોખીન હતા બલ્કે તેઓ 'ચેન-સ્મોકર' હતા એવી જ એક સિગારેટ તેઓ નેપથ્યમા સળગાવવા જતા હતા ત્યારે તેમના પ્રવેશનો સમય થઈ ગયો અને ઉતાવળમા તેમણે સિગારેટ કાન પર મૂકી સ્ટેજ પર પ્રવેશ કર્યો આ સિગારેટે આખા પ્રસગનુ ગાભીર્ય નષ્ટ કરી નાખ્યુ અને માધવરાવ પણ એકદમ ક્ષુબ્ધ થઈ ગયા. તેમણે સિગારેટને ત્યા જ ચોળીને ફેંકી દીધી અને પોતાના સફળ નાટકનો રગભગ કરનારી એ સિગારેટ તેમણે પછી જીવન પર્યંત કદી પણ પીધી નહીં.

⁂

એક સગીતશાસ્ત્રીએ યોજેલા ભોજનસમારભમા હાજર રહેલા મહેમાનોમા એકે જોયું કે આમંત્રિતોમાં લગભગ બધા જ વેપારીઓ હતા આથી તેણે પેલા સગીતશાસ્ત્રીને પૂછ્યુ, 'તમે અહી બધા વેપારીઓને જ આમંત્ર્યા છે? તમે તેમની સાથે શુ વાતચીત કરો છો?'

'સગીત વિષે જ વળી' પેલા યજમાને જવાબ આપ્યો, 'હું સગીતશાસ્ત્રીઓ સાથે સગીત વિષે વાતચીત કરી શકતો નથી, કારણ કે તેઓ બધાની વાતચીત પૈસા વિષે જ હોય છે.'

અસ્સલ તંબાકુની લિજ્જત માણવા..

તાજ
છાપ
પીઓ

તાજ છાપ
ઉત્તમ વરજીનીઆ
સીગારેટ
TAJ BRAND
GTC
GOLDEN TOBACCO COMPANY PRIVATE LTD

ગોલ્ડન ટોબેકો કો. પ્રાઈવેટ લીમીટેડ
મુંબઈ ૫૭.

હિંદના આ પ્રકારના મોટામાં મોટા રાષ્ટ્રીય ઉદ્યોગ

જોયેલું ને જાણેલું

'આપણી શરમ'

'ઉપરનું મથાળું' કરી આસપાસ ટાપ મૂકવાનું કારણ એક જ, કે મહાત્મા ગાધીજીએ ઘણી વાર 'નવજીવન'માં આ મથાળું કર્યું હતું. આજે એ હયાત હોત તો આ થકી પણ કડક મથાળું કરત–આપણી શરમજનક શરમ, કે એવું કંઈ લખત. પેલી મિસ મેયોએ જ્યારે ભારતને ભરી ભરીને ચોપડાવી ત્યારે આપણે કેટલા બધા ખિજાઈ ગયા હતા! આ વાચી કોઈ ખિજાઈ જાય, એવી હવે મને દહેશત રહી નથી, કારણ હવે આપણાં હૃદયમાં કોઈ પણ પ્રકારની મૃદુતા, સરસતા રહી નથી. એટલે ખિજાવાની વૃત્તિ પણ પેદા નહિ થઈ શકે.

સંસ્કાર કેળવવા માટે, શીખવવા માટે, ફેલાવવા માટે સરકારે છેલ્લા દાયકામા ભારે જહેમત ઉઠાવી છે, અને એ પ્રવૃત્તિના વિકાસ માટે તેમ જ એના પ્રચાર અર્થે અઢળક નાણું પણ ખર્ચ્યું છે, હજી ખર્ચ્યે રાખે છે. તાજેતરમાં જાપાનમાં 'કલ્ટિવેટિંગ હ્યુમન સ્પિરિટ'ની ત્રીજી કોંગ્રેસ ભરાઈ એટલે કે માનવીઓમા માનવતા વધે, વિસ્તરે, માનવ માનવ વચ્ચે સમજણ વધે, માનવી માનવીને બરાબર ઓળખે, માનવ માનવ વચ્ચે પરસ્પર પ્રેમભાવ પ્રગટે, એવા કોઈ આદર્શને બર લાવવા, આ સાલ જાપાનમાં ત્રીજી બેઠક ભરવામાં આવી, એ પ્રસંગે આપણા અતિસંસ્કારી ભારત દેશમાંથી લગભગ ત્રણસો પ્રતિનિધિઓને મોકલવામાં આવ્યા હતા. હવે એમને મોકલવામાં આવ્યાં હતાં કે એ ભાઈ-બહેનો મોકલાયાં હતાં કે આપમેળે ચૂંટાઈ ને ત્યાં જઈ રહ્યાં હતા, એ એક ચર્ચાનો વિષય છે. એમા આપણે હમણાં નહીં ઊતરીએ, પરંતુ ત્રણસો ચુનંદા, મોટે ભાગે માલેતુજાર, અલબત્ત ભણેલાગણેલા, પ્રતિનિધિઓ ત્યાં જઈ પહોંચ્યા હતા, એ નિર્વિવાદ વાત છે.

જાપાનનાં પ્રજાજન ભારે વિવેક જાણનારાં અને વર્તનમાં અત્યંત વિનયી છે, એ તો જગજાહેર વાત છે. એટલે પોતાના મહેમાનો માટે એ પ્રજા પોતાથી બનતું બધું કરે એ સમજાય એવી હકીકત છે; એટલે આપણા અહીંથી પધારેલા મહાનુભાવો માટે એમણે અંગ્રેજી જાણનારા વિદ્યાર્થીઓને સ્વયંસેવક તરીકે એમની તહેનાતમાં રોક્યા હતા. એ જાપાનના વિદ્યાર્થીઓને આપણા લાટ સાહેબોનો પડતો બોલ

સર્વોત્કૃષ્ટ ટૂથ બ્રશ

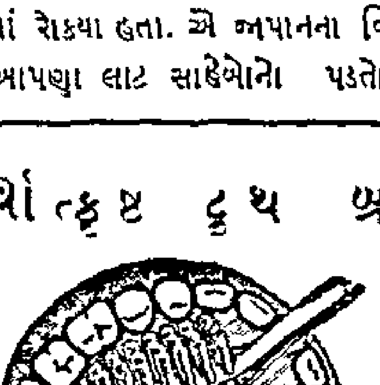

આર્યન

Aryan

વધુ સારી રીતે સાફ કરે છે.
વધુ લાંબો સમય ટકે છે.

FIPS

વાળની સુંદરતાનો આધાર છે તેમની તંદુરસ્તી પર

ભારતીય લોકોના મુલાયમ અને સુંવાળા વાળ જગતભરમાં વખણાય છે. તેઓ જાણે છે કે વાળની સંભાળ સાચું જોતાં બાળપણથી જ શરૂ થાય છે અને જીવનપર્યંત ચાલુ રહે છે. વાળની શોભા જાળવી રાખવા માટે માથામા તેલ ઘસી તેનાં મૂળને પણ મજબૂત બનાવવાં જોઇએ. આપણા વાળના મૂળમાં કેટલાંક નૈસર્ગિક તેલો હોય છે પરંતુ, તેમનુ પ્રમાણ અપૂરતું હોવાથી એ ખોટ સારા ગુણવાલા તેલથી પૂરી કરવી જોઇએ. તાતાનાં કોકોનટ અને કૅસ્ટર હેર ઓઈલ શુદ્ધ અને પોષક હોવાથી વાળના મૂળને શક્તિ આપે છે...સ્વસ્થ, સુંદર વાળ ઊગાડવામાં સહાય કરે છે...વાળને બહુ ચીકાશ વગર તેજસ્વી રાખે છે. તાતાના કોકોનટ અને કૅસ્ટર હેર ઓઇલની સુવાસ ઘણી ચિત્તાકર્ષક છે, અને એ ત્રણ સાઇઝની બાટલીઓમાં મળે છે. તેમની (હળવી) સુગંધ મગજને તાજગી અને ઠંડક આપે છે.

Tata's
Perfumed
HAIR OIL
CASTOR
THE TATA OIL MILLS COMPANY LTD
Tata's
Perfumed
HAIR OIL
COCONUT
LAVENDER

તાતાનાં હેર ઓઈલ

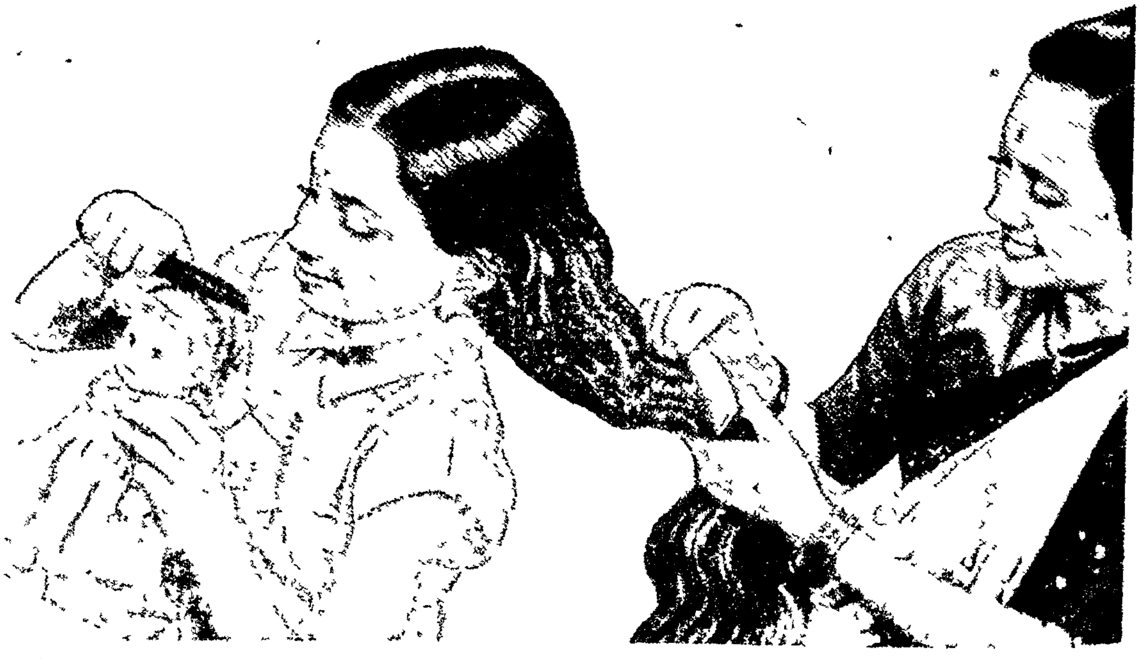

THOY-10 GUJ

ઝીલવાના હુકમ હતા, છતાં આપણા રાવસાહેબો એ માહેમાંહે સારી જગ્યા માટે મારામારી કરી, પેલા સ્વયંસેવકોને વારંવાર ધાટા પાડ્યા, એમને બરાબર અંગ્રેજી બોલતાં ન આવડે કે કયાંક એમની વ્યાકરણમાં ભૂલ થાય તો તરત આપણા અંગ્રેજીને વિસારે પાડનારા, એ ભાષા તરફ સૂગ કેળવનારા વિદ્વાનોએ એમની છડેચોક ઠેકડી ઉડાડી, ખાવાના ટેબલ ઉપર ખાઉધરા તરીકે વર્ત્યા, ખાવાનાં ફળફળાદિ વધારાના હોય તો તે ગજવામાં સેરવ્યાં, સાહેબશાહી રીતે નાની-મોટી વસ્તુઓની માંગણીઓ કરી, ખાવા વખતે મૂકવામાં આવતાં છરીકાંટા બેશરમ રીતે ગજવામાં મૂક્યાં, ટૂંકમા ચોરીઓ કરી, પહેરવા આપેલા ઝભ્ભા બેગમાં રાખી દીધા; અને એમ સવારથી માંડી સાંજ સુધીમાં એક પણ દિવસ એવો નહિ ગયો હોય, જ્યારે આપણા સંસ્કારી પ્રતિનિધિઓએ પોતાની ચોર વૃત્તિનું, બીભત્સ વૃત્તિનું, ખાઉધરા વૃત્તિનું, લોભવૃત્તિનું, લડાયક વૃત્તિનું પ્રદર્શન ન કર્યું હોય.

બીજે પક્ષે જાપાની સ્વયંસેવકોએ વરસાદ પડે તો તત્કાળ ગમે ત્યાંથી છત્રીઓ લાવવાથી શરૂ કરી, નાની મોટી દરેક અડચણો દૂર કરવા હસતે મોઢે સેવા-તહેનાત કર્યા કરી છે, છતા આપણે એમના વર્તનમાંથી બોધપાઠ લેવાને બદલે આપણા સ્વભાવની હલકામા હલકી વૃત્તિઓ એમની સમક્ષ છતી કરી છે.

ગંદકી કરવામાં, કચરો વેરવામાં, મારું-તારું કરી લડવામાં, સાફ વસ્તુને બગાડવામાં આપણા દેશમાં તો આપણે એક્કા છીએ. એ જ રીતે આપણા સંસ્કારપ્રચાર કરનારા પ્રતિનિધિઓએ ત્યાંની સ્વચ્છ વસ્તુઓ બગાડી છે, જાજમો બરડી છે, બાગમાં કચરો વેર્યો છે, સફાઈવાળા ઓરડાઓમાં કાગળોના કુચ્ચા ઉડાડ્યા છે, અને ધાંટા ઘેઘાટ કરવામાં પાવરધા એવા આપણા પ્રજાજનોએ વારંવાર શાંતિનો ભંગ કર્યા કર્યો છે. લાંબી છે આ કથા, અને જેમણે આ સંબંધી વધારે માહિતી મેળવવી હોય તે 'ઇન્ડિયન એક્સ્પ્રેસ'નો તા. ૩ જુલાઈનો અંક જુએ અને એમા આ પ્રતિનિધિઓમાંના એક શ્રી શશિ દેસાઈનો લેખ વાંચે. એ લેખ પ્રગટ થયા પછી પણ એ સંબંધમાં જે ચર્ચાપત્રો પ્રકટ થયાં છે, એ પણ મૂળ હકીકતને પોષનારાં જ લખાયાં છે. એટલે ટૂંકમા આ વર્તન માટે આપણે કશું વિચાર્યા વિના, મન ચંચળાવ્યા વિના, દિલમાં રંજ કર્યા વિના, નિરાંતે આવું તો થાય જ, એમાં ઊહાપોહ કરવા જેવું શું છે, એમ માની શાંતિથી બેઠા રહ્યા છીએ, એ પણ હકીકત છે.

કોઈ કહેશે શું થાય? અમે કહીએ છીએ કે કશું જ ન થાય. બીજા દેશનાં પ્રજાજનો બહાર જઈ આવું વર્તન કદાચ ને કરે તો એની પ્રજા યા એની સરકાર એ બધાંને ઊધડા લે, એમની ધૂળ ખંખેરી નાખે, એમના મગજમાંની રાઈ કાઢી એમને સદ્વર્તન, સદાચાર, સારો વ્યવહાર, સુવિવેક-વિનય શું એના પદાર્થપાઠ શિખવાડે.

પોલસનનો
પેટન્ટ સુપર ફ્રેન્ડ આટો
સ્વાદિષ્ટ પૂરી, રોટી, કેક
અને પેસ્ટ્રીઝ માટે

*
૩ કીલો ચોખ્ખા
સીલબંધ ટીનમાં
અને ૧ ૨૫ કીલોના
ઝોળામાં મળે છે.

મુંબઈના ઈતિહાસમાં....
એક નવું સોપાન....
ફક્ત મહિલાઓને રહેવા માટે
મહિલાઓના સંચાલન હેઠળ ચાલતું

માહેર મહિલા નિવાસ

* ભરપુર હવા ઉજાસવાળી સ્વતંત્ર ઇમારત. * શુદ્ધ શાકાહારી ભોજન * બહારગામથી નોકરી માટે આવેલી તથા સ્કુલમાં તેમજ કોલેજમાં ભણતી સ્ત્રીઓ માટે ખાસ વ્યવસ્થા.

મળો : સંચાલિકા,
"માહેર" મહિલા નિવાસ
દાદર, પોર્ટુગીઝ ચર્ચ સામે, મુંબઈ-૨૮
ફોન : ૬૫૯૨૫

સ્ટીલની પેટન્ટ કેબીનેટો
તથા ફાયરપ્રૂફ તીજોરીઓ
બનાવનાર
બોમ્બે સેઈફ મેન્યુ. કું.
ફોન: ૨૨૩૬૭.
૩૦૭-૯, કાલબાદેવી, મુંબઈ,૨.

ક્રોમિયમ હેન્ડલવાળા તેમજ હેન્ડલ વિનાનાં
સોફા કમ બેડ
તેમજ અન્ય
સ્ટીલ ફર્નીચર
માટે અવશ્ય પધારો
GUJARAT

SAPAT LOTION

દરાજ, ખસ, ખરજવા માટે
સપટ
લોશન તથા મલમ
૫૦ વર્ષનો અનુભવસિદ્ધ પ્રયોગ
★ સર્વત્ર મળશે. ★

SAPAT MALAM
SAPAT & CO.

સપટ એન્ડ કંપની
મુંબઈ-૨

રૂચથી ઉપડશે ચારધામ યાત્રા તા. ૩૦-૯-૬૨ આસો સુદ બીજ નૂતન ભારત દર્શન કિસાન સ્પે. ટ્રેન

હરદ્વાર, જગન્નાથપુરી, રામેશ્વર, દ્વારકા, કન્યાકુમારી, આગ્રા, દિલ્હી, કલકત્તા, મદ્રાસ, બેંગલોર, મૈસુર, મુંબઈ, અંબાજી, ભાખરા-નાંગલ ડેમ ઉપરાંત અનેક શહેરો, તીર્થસ્થળોનો દોઢ માસનો પ્રવાસ, ચહા-નાસ્તો, ભોજન, વાહન તથા રાત્રે સુવા-બેસવાની ટ્રેનમાં સંપૂર્ણ સગવડ

પ્રવાસની વિગત માટે રૂબરૂ મળો યા લખો: શ્રી વસંત પ્રવાસી પોસ્ટ બોક્સ ૬૪, વડોદરા તાર : વસંત ફોન : ૭૧૯૫

પૂજાભાઈ નાથાભાઈ પટેલ ઉપપ્રમુખ: સમની સંત્રાલ વિભાગ કેળવણી મંડળ ભરૂચ

પણ આપણે ત્યાં જ્યાં મુંબાઈ નજીક અલિટાલિયાના તૂટેલા હવાઈ જહાજમાંના મરી ભોંય પડેલા પ્રવાસીઓનાં મુડદાંઓ ઉપરથી કપડાં ચોરી જઈએ, એમનાં કાંડાનાં ઘડિયાળો કાઢી જઈએ, એ પરદેશી મુસાફરોની કમનસીબી ઉપર આંસુ સારવાને બદલે, એમને માટે પ્રાર્થના કરવાને બદલે, એમનાં સગાંવહાલાંઓ માટે એમની વસ્તુઓ યાદી તરીકે સાચવી રાખવાને બદલે, આપણે એમની લાશ ચૂંથીએ, એમને સ્વચ્છ કફન ઓઢાડવાને બદલે એમનો પહેરવેશ ચોરી જઈ કાળોટિયાના ધંધા કરીએ અને આપણી પોલીસ એ પ્રમાણે થયું છે એ કબૂલ પણ કરે, એટલે એ સત્ય ઘટના છે, એમા શંકાને સ્થાન જ નથી એવું જ્યાં બને, તો પરદેશમાં આપણે એથી પણ વધારે બદતર, નફ્ફટ, બેશરમ રીતે વર્તન કરીએ એમાં નવાઈ શી વળી?

ખરેખર, આ પરિસ્થિતિ સુધરવાની તો નથી જ, બગડતી જાય છે, તો એ વધારે બગડતી પણ અટકાવી શકીશું નહિ? આપણે અસંસ્કારી, ગમાર, જંગલી, બર્બરની દશાને જ પહોચી જઈશું. કદાચ ભારતની નવી સંસ્કૃતિની, નવા જમાનાની એ વ્યાખ્યા પણ હોય.

હા, આપણે કન્યાવિક્રય કરતા હતા, દૂધપીતીનાં ગળાં ટૂંપી મારી નાખતા હતા, કુહાડે ખૂન કરતા હતા, ન ગમતી પરણેતરને ઊચે બાંધી નીચે ઘાસની ભઠ્ઠી સળગાવતા હતા, એવાં એવા અમાનુષી, કરપીણ કામો જે ગઈ કાલ સુધી કરતા હતા તે હવે આજે કરતાં કદાચ અટકયા હોઈશું; ઊભા રહો, બાજુમાં એક ભાઈ બેઠા આ વાચે છે તે કહે છે કે અટકયા છીએ?

જો એ જ આપણી હાલત હોય તો સરકારે અત્યાર સુધી સંસ્કારપ્રવૃત્તિઓ પાછળ ખરચેલું કરોડોનું નાણું એળે જ ગયું એમ માની કપાળે હાથ મૂકી, કલમને બાજુ ઉપર રાખી મૂગા મૂગા બેસી જવું એ જ ઉત્તમ છે.

ચંદ્રવદન મહેતા

પરગજુ ગેમલો

ગેમલો અમારા ગામનો કોળીનો છોકરો છે. તેનો પિતા દારૂડિયો હતો. મા મજૂરી કરે છે. છોકરો ગેમલો હું ગામ ગયો ત્યારે આંતરડાના રોગથી પીડાતો હતો. તેની મા ગામડાના અમારા ઘેર પાણી ભરતી. મને જોઈ તેણે કહ્યું: 'મારો વિધવાનો એકનો એક દીકરો બહુ માંદો છે તો ભાઈ, ડાક્ટર થઈ આવ્યા છો તે તેને દવા આપો તો અમ રાંકનું રતન રે'શે; નહીં તો મારું વિધવાની આંખનું રતન એળે જશે.' હું તેણીને ત્યાં ગયો, ગેમલાને તપાસ્યો. તેને અહીં દવાખાને દાખલ કર્યો. આજે ઓપરેશન કર્યે બે માસ થયા. તેનો જીવ અહીં દરદીઓની સેવામાં ગૂંથાયો છે. આ સ્થળેથી ઘેર જતાં તેનો જીવ ચાલતો નથી. નિઃસ્વાર્થ સેવાથી અનેક દરદીઓ, દાક્તરો ને નર્સોનો તે માનીતો થયો છે.

સવારથી સાંજ અને રાતે પણ ચાલુ રહેતી

આધુનિક પદ્ધતિથી સીમેન્ટ પાઈપ તથા ટાઈલ્સ બનાવવાનું કારખાનું
ખેડૂતો તથા કોન્ટ્રાક્ટરોને ખુશખબર
હિંદુસ્તાન ટાઈલ્સ
HIND
હાઈડ્રોલિક પ્રેશરથી બનાવેલા સુંદર અને ટકાઉ
હિંદુસ્તાન (હિન્દ) મોઝીક ટાઈલ્સ વાપરો.
મ્યુનિસિપાલિટી, પી.ડબલ્યુ.ડી., રેલવે, મિલો, લોકલ-બોર્ડને લગતી દરેક વસ્તુ
R. C. C. ઓર્ડરથી બનાવી આપીશું.
સીમેન્ટ પાઈપો તૈયાર સ્ટોકમાંથી મળશે.

ફેક્ટરી:
હિંદુસ્તાન
સીમેન્ટ પાઈપ્સ
એન્ડ કોંક્રીટ
કન્સ્ટ્રક્શન કું.
ઠે. કેલિકો મિલ આગળ
સુએજ ફાર્મ રોડ,
ટે. નં. ૫૧૬૩૬
અમદાવાદ

ઑફિસ:
ઓચ્છવલાલ ગોરધનદાસ
(ટાઈલ્સ સેનીટરી વેર્સ અને
પાઈપ ફીટીંગના વેપારી)
ઠે. ખાડિયા, ચાર રસ્તા,
અમદાવાદ
ઑફિસ અને ઘર:
ટે. નં. ૫૨૨૯૨
ગ્રામ: 'ઉત્સવ'

સિમેન્ટ કોંક્રીટ કામની અમારી ફ્રી સરવીસનો લાભ ઉઠાવો.

ખાંસી અને શરદીમાં ચોક્કસ આરામ માટે

સિરોલીન 'રોશ' લ્યો

ખાંસી અને શરદી પ્રત્યે કદીય બેદરકાર ન રહો...તરત જ સિરોલીન લ્યો. તે આપને જલદીથી, સલામતીથી, ચોક્કસ આરામ આપશે. સિરોલીન કેવળ ખાંસી રોકતી નથી પરંતુ ખાંસી પેદા કરતાં હાનિકારક જંતુઓનો જ સામનો કરે છે. સિરોલીન આળા થયેલ ગળાને આરામ આપે છે, કફ છૂટો પાડવામાં મદદ કરે છે તેમજ જીદ્દીમાં જીદ્દી ખાંસીને પણ જલદીથી અને સૌમ્ય રીતે કાબુમાં લાવે છે. સલામત અને અસરકારક ગુણ તેમજ મધુર સ્વાદને લીધે સિરોલીન આખા કુટુંબને ગમે છે. બાળકો તો તેને ખૂબ જ પસંદ કરે છે!

ભારતમાં
ઘરે-ઘર વપરાતી
ખાંસી અને
શરદીની દવા

SIROLIN
REGISTERED
'ROCHE'
for COUGHS COLDS and all irritable and inflamed conditions of the Chest and Respiratory Tract

આપના ઘરમાં સિરોલીન હંમેશાં રાખો

સોલ ડિસ્ટ્રીબ્યૂટર્સ:
'રોશ' ઉત્પાદન વોલ્ટાસ લિમિટેડ

દરદીઓની વેદનાઓ સહેવાય નહીં, જેથી કોઈને આશ્વાસન આપે, કોઈને ચા આણી આપે તો કોઈને પંખો નાખવા માંડે. રાતે કંપાઉન્ડમાં બાંકડે સૂતો રહે તો વળી કોઈ વખત પગ પર પગ ચડાવી ચિંતનમાં ડૂબી રહેલો હું ઘણી વાર તેને જોઉં છું.'

પ્રેમચંદભાઈના પુત્ર રમણને હાઇડ્રોસીલનું ઑપરેશન હતું તેને પણ ગેમલો ધીરજ આપતો. શેઠના પુત્રને તે છોકરો ગમી ગયો. તે તેને પોતાને ત્યાં લઈ જવા ચાહે છે પણ આ દર્દીઓની કિંમતી સેવા છોડતાં ગેમલાને જરા પણ ગમતું નથી. તે મને પૂછતો હતો: 'હે સા'બ, હું પ્રેમચંદભાઈના રમણીકલાલને ઘેર જાઉં? તે મારો મિત્ર થઈ ગયો છે. પણ અહીં ગરીબોની, દરદીઓની સેવાનું શું થાશે? મારે નથી જવું તેની સાથ'

દિવસો જતાં રમણ સાજો થયો. ગેમલાને પોતાની સાથે આવવા તેણે ઘણી લાલચ આપી. રમણના પિતાએ પણ તેને સમજાવ્યો 'તું અમારે ત્યાં આવ. તને મારા રમણની જેમ સાચવીશ.' પણ ગેમલો એકનો બે ન થયો

અહીં મારી સાથે મારા ટિફિનમાંથી ખૂબ આગ્રહ કરું તો ગેમલો જમે છે ને હૉસ્પિટલને ઘર કરીને રહે છે હૉસ્પિટલના દરદીઓ જાણે તેના કુટુંબના જ માણસો હોય તેમ એમને ચાહે છે. તેમની સેવા કરે છે.

ગઈ કાલે પ્રેમચંદભાઈના રમણને હૉસ્પિટલ છોડતા આંખમાં આંસુ આવી ગયા. પ્રેમચંદભાઈએ મને કહ્યું: 'ડૉક્ટર, તમે તથા ગેમલો આજે જૅમિનિ સરકસ જોવા જરૂર આવજો. મારો રમણ સાજો થયો અને તેણે તમને તથા ગેમલાને આગ્રહથી સરકસ જોવા આવવા કહ્યું છે. જરૂર ૯ વાગતા બન્ને આવી જજો. મારા રમણનો જીવ ગેમલા સાથે મળી ગયો છે. તેની પરગજુ સેવાવૃત્તિ અજબ છે! તે માનતો નથી, નહિ તો રમણની જેમ તેને મારી સાથે રાખું.' મેં કહ્યું, 'મને ગેમલો પૂછતો હતો: 'હે સાબ, હું રમણ સાથે જાઉં, પણ અહીં દર્દીઓની સેવા કોણ કરશે?' મેં એને સમજાવ્યો: 'અમે અહીં ડૉક્ટરો, નર્સો ઘણાં છીએ તો તારે શી ચિંતા? પણ તે માન્યો નહીં.'

હૉસ્પિટલે મારી ડ્યુટી પૂરી થવાથી હું ગાડી કરીને સરકસ જોવા નીકળ્યો. મેં ગેમલાને સાથે આવવા કહ્યું, તો કહે 'મારે સરકસ જોવા નથી આવવું. અહીં દરદીઓ પીડાય છે અને મારે સરકસ જોવા જવું?' મેં એને સમજાવ્યો: 'પારકે પૈસે સરકસ જોવા ફરી તને નહિ મળે; વળી તારો મિત્ર રમણ પણ ખાસ આમંત્રણ આપી ગયો છે' પણ તે માન્યો નહિ. તે રડતા અવાજે કહેવા લાગ્યો, 'સા'બ, મને માફ કરો. હું હૉસ્પિટલ છોડી શકતો નથી...'

શૈલેશ

શિક્ષકજીવનનું સાર્થક્ય

ભાગ એક મુરબ્બી શિક્ષકને હું એક દિવસ મળવા ગયેલો ત્યારે આજના શિક્ષણ અને શિક્ષકો વિષેની વાતો નીકળતાં શિક્ષકજીવનનું સાર્થક્ય સમજાવતી તેમણે કહેલી આ વાત તેમના જ

પતંગીયા
છાપ
ચમેલી
અગરબત્તી
દરેક જગ્યાએ મળે છે

સેવી એન્ડ કું.

નવાબ બીલ્ડિંગ,
૩૨૫, ડો. દાદાભાઈ નવરોજી રોડ,
કોટ, મુંબઈ-૧.

પ્રત્યેક જાતના દેશી તથા પરદેશી
પેપર અને બોર્ડના
ઈમ્પોર્ટર્સ, ઈન્ડેન્ટર્સ ને સ્ટોકીસ્ટ્સ.

ફોન: ૨૫૩૨૩૫ * ગ્રામ્સ: EDRIBAK

શુદ્ધ ઘી * સાત્વિક મસાલાથી
ભરપૂર

સીઠાઈઓ

માટે:

જોશી બુઢાકાકા

માહીમ હલવાવાલા

માહીમ: ૬, કાપડ બજાર,
મુંબઈ-૧૬
ફોન: ૬૨૯૦૭

દાદર:
ખોરદાદ સર્કલ,
ટ્રામ જંકશન,
મુંબઈ-૧૪
ફોન: ૬૦૫૦૧

તારદેવ · ટ્રામ ટરમીનસ,
સોનાવાલા સ્ટેટ, મુંબઈ-૭
ફોન: ૪૦૩૬૫

સંધિવા તેમજ કોઈ પણ જાતના શારીરિક દુખાવા ઉપર

FOR MUSCULAR OR NERVE PAIN
WINTOGENO
AND LUMBAGO

"હકસલીનું"

વિન્ટોજીનો જરૂર વાપરો.

શિરવેદના, કમરનો દુખાવો, વાતરોગ, ચૂંક આવવી, છાતીની શરદી વગેરે શારીરિક દુખાવા ઉપર 'હકસલી'નું વિન્ટોજીનો ચોક્કસ ગુણકારી છે

બધા દવાવાળા સ્ટોર્સ પાસેથી મળશે.

પ્રિન્સિપાલ ડીસ્ટ્રીબ્યુટર્સ: પી. એસ. ઝવેરી એન્ડ કું., પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨

શરીર પરની
કરચલીઓ મટી ગઈ

સિદ્ધ રસાયન કલ્પ

• તમે વારંવાર થાકી જાઓ છો ? • માંદગી પછીની નબળાઈ હજી હેરાન કરે છે ? • ઝાઝા કામકાજથી થાકી જાઓ છો ? • યાદશક્તિ ઘટી ગઈ હોય એમ લાગે છે ? • સીડીઓ ચડતાં હાંફી જાઓ છો ? આ અને એવી ફરિયાદો હોય ત્યારે હમેશાં સિદ્ધ રસાયન કલ્પનું સેવન શરૂ કરીને માનસિક શારીરિક તાકાત ને તાઝગી અનુભવો.

• પં० બાલકૃષ્ણ શર્મા (ભોપાળ) લખે છે: 'આપનો સિદ્ધ રસાયન કલ્પ મંગાવીને સેવન કરવાથી મારી તબિયત સારી રીતે સુધરી ગઈ છે. શરીર પરની કરચલીઓ મટી ગઈ છે ને શરીર સબળ બની ગયું છે. અત્યારે મારી ઉંમર ૭૪ વર્ષની છે.'

કિં. બૃહત ૧૦ ગ્રામ રૂ. ૨૫, લઘુ ૧૦ ગ્રામ રૂ. ૧૦: અષ્ટવર્ગ ચૂર્ણ ૧૦૦ ગ્રામ રૂ. ૨/૫૦
ગોંડળ રસશાળા, ૨૬, કાલબાદેવી, મુંબઈ-૨ * ટે. ૨૦૧૩૩

શબ્દોમાં અહીં રજૂ કરું છું:

'શિક્ષકનો વ્યવસાય આજે સામાજિક અને આર્થિક રીતે મોભા વિનાનો બની ગયો છે.

પાંત્રીસ વરસની એકધારી નોકરી બાદ જ્યારે હું નિવૃત્ત થયો અને આ સમય દરમિયાન કંઈ ન બચાવી શક્યો ત્યારે મને એ ધંધો ભયંકર શાપરૂપ લાગ્યો. એ ધંધા પ્રત્યે મને ત્યારે ભારે નફરત જન્મી કે જ્યારે મારા કુટુંબને એક વેળા જમવાનો અને બીજી વેળા ભૂખ્યા રહેવાનો વખત આવ્યો. મારામા સમાજ અને સરકાર પ્રત્યે ભયંકર રોષ પ્રગટ્યો. પણ એ ક્યાં જઈ ઠાલવું? પછી શિક્ષકના ધંધા પ્રત્યે નફરત થાય તેમા નવાઈ શું? પણ આ ધંધો ખરેખર શાપિત ધંધો નહિ, પણ આશિષભર્યો ધંધો છે તેની પ્રતીતિ તો મને બહુ મોડી થઈ.

એક દિવસની વાત છે. અમારા ઘરમાં અનાજ નહોતું દરદાગીના તો પેટની આગ સંતોષવામા હોમાઈ ગયા હતા. મારું અંતર શિક્ષકજીવન પ્રત્યે ખૂબ ઘૃણા વરસાવતું હતું. કોકના દીકરાઓને કાજે આટઆટલું કરનારના પોતાના જ દીકરાઓને આજે ભૂખે મરવાનું?

સવારે દસેકનો સમય હતો એટલામા મારા એક દીકરાએ આવી મને ખબર આપ્યા, 'બાપુ, આપણે બારણે કોઈની મોટર આવીને ઊભી છે અને તેમાથી ઊતરેલો એક મોટો ઑફિસર જેવો માણસ તમારું નામ અને ઘર પૂછે છે.' હું વિચારમા પડી ગયો

ભગવાનનું નામ દઈને હું બહાર જવા ઊઠ્યો. પણ એટલામા તો પેલો સૂટેડ બૂટેડ યુવાન મારા ઘરમા પ્રવેશ્યો અને બોલ્યો, 'માસ્તર સાહેબ અંદર આવું કે?' હું 'આવો' એમ બોલી ફરી હીંચકે બેસી ગયો. પેલો યુવાન મારી નજીક આવીને બેઠો અને પૂછ્યું, 'સાહેબ, કાંઈ ઓળખાણ પડે છે કે?' 'ખાસ નહિ.' મેં સંકોચાતાં સંકોચાતાં જવાબ આપ્યો. 'ઓહો સાહેબ, તમે મને ભૂલી ગયા ત્યારે? ખરી વાત છે, ભૂલી જ જવાય મારા પછી તો તમે કેટલાયે છોકરાઓને ભણાવી નાખ્યા હશે. પણ સાહેબ, પંદર વરસ પહેલા મેટ્રિકમા ભણતા ભણતાં ભાગી ગયેલા પેલા લીલિયાને યાદ કરો' અને મેં મારી સ્મૃતિને પંદર વરસ પાછળ ઠેલી અને મારી નજર સામે પેલો છેલ્લી પાટલીએ બેઠેલો અતિ તોફાની છતાં ઘણી તેજસ્વી બુદ્ધિવાળો લીલિયો તરી આવ્યો. મેં પેલા યુવાનમા તે મુખની રેખાઓ જોઈ. ઘણું જ પરિવર્તન થઈ ગયું હતું. હું આશ્ચર્ય સાથે બોલી ઊઠ્યો: 'તું લીલિયો અને આ સ્થિતિએ?'

'હા સાહેબ, તમારા પુણ્ય પ્રતાપે. તમે તે દિવસે પાઠ શીખવતાં સાહસની વાતો કરતી વખતે જે શબ્દો કહેલા કે, સફળતાનું શિખર સર કરવા માનવીએ આત્મશ્રદ્ધા, પુરુષાર્થ અને ધીરજ કેળવવાં જોઈએ, તે મારા હૃદયપટ પર બરાબર કોતરાઈ ગયા એ શબ્દોને સહારે ઘરની ગરીબાઈનો અંધકાર મિટાવવાનાં અરમાનો લઈ ભાગ્યને અજમાવવા હું મુંબઈ પહોંચ્યો. અને ત્યા જઈ મેં વેપારના ક્ષેત્રમા ઝંપલાવ્યું. અને હું લીલિયામાંથી લીલાધર શેઠ બની ગયો. આજે મલબાર હિલ પર એક આલીશાન ફ્લેટમા હું રહું છું. બે

BOTTLE GHAR

(For all type of Bottles)

- * દરેક જાતની નવી બાટલીઓના જથ્થાબંધ વિક્રેતા તેમજ સોડા, લેમન તથા ઈન્જેકશન માલના સ્પેશ્યાલીસ્ટ.
- * બહારગામ તથા નિકાસનું કામ કાળજીપૂર્વક કરીશું.
- * મિલોમાંથી કેરબા વાજબી ભાવે ખરીદશું.

વિગત માટે લખો :-

R. G. BATLIWALA
& Co.,
244, RIPON ROAD,
GODOWN 11 B.
BOMBAY-8

સુકી,
શ્વાસરોધક,
કષ્ટદાયક
ખાંસીનો

ત્વરિત અને નિશ્ચિત ઘરગથ્થુ ઈલાજ
Alembic ગ્લાયકોડીન
ટર્પ વસાકા

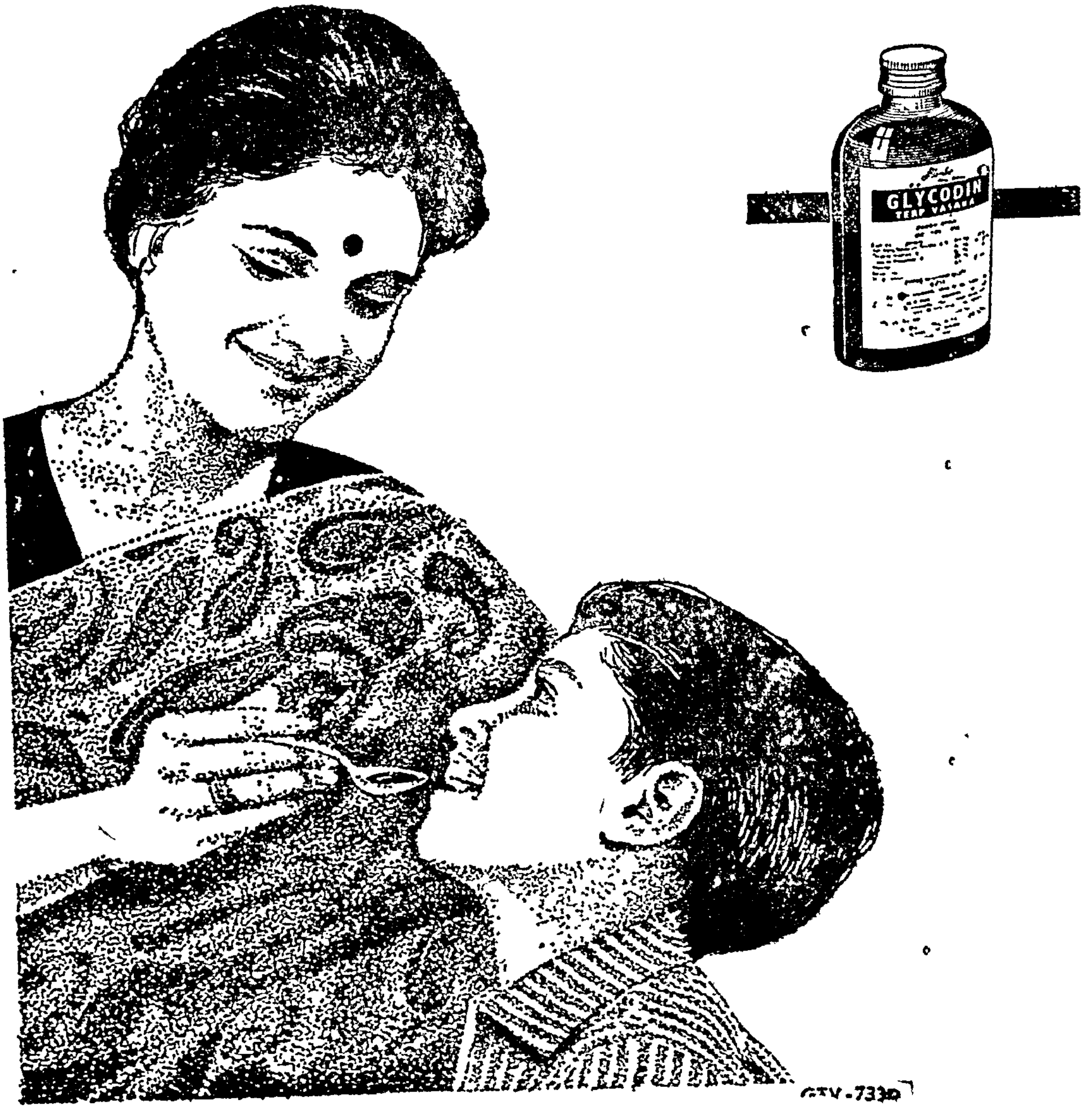
GLYCODIN
TERP VASAKA
GTY-733D

મોટરો છે. પ્લાસ્ટિકનાં બે કારખાનાં ચાલે છે. સાહેબ, બધું જ તમારા એ પુણ્યપ્રતાપે થયું છે. ઘણે વર્ષે મારે આ ગામમા આવવાનું થયું, ત્યારે તમને મળ્યા વિના કેમ જવાય ? આજે અનાયાસે તક મળી એટલે આવ્યો તમને જોયા અને હૃદય પુલકિત થયું ' આટલું બોલી તે મારે પગે પડ્યો મેં તેને આશિષ દીધા. પછી તેણે કોટના ગજવામાંથી નોટોનું એક બંડલ કાઢ્યું અને મને આપતાં કહ્યું, ' લ્યો સાહેબ, આ ફૂલ નહિ તો ફૂલની પાંખડી. તમારો ઋણભાર આટલાથી ઊતરે એમ નથી, એ તો હું બરાબર જાણું છું '

હું ગદ્‌ગદિત થઈ ગયો. નોટોનું બંડલ પાછુ ઠેલતા કહ્યું, 'લીલુ, મારી વિદ્યા પૈસાથી ન માપ. તું આટલો ઊંચે આવ્યો એટલુ જ મારે માટે બસ છે.'

' નહિ સાહેબ ! હું વિદ્યાને પૈસાથી નથી માપતો, આ તો થોડું ઋણ ફેડવાનો નમ્ર પ્રયાસ છે. આટલી ભેટ તો સ્વીકારવી જ પડશે.' લીલુ બોલ્યો. અને મારી આખ સામે મારી રડતી દીકરીઓ, છાના આંસુઓ વહાવતી તેમની માતા, રડતા ઝઘડતા રમતાં મારા બાળકો તરી આવ્યાં. અને મેં પેલું નોટોનું બંડલ સ્વીકારી લીધું. પણ ત્યારે મારી આખોમાથી દડદડ આંસુ વહી આવ્યાં. મને રડતો જોઈ લીલાધર બોલ્યો : ' સાહેબ, આપની આખમા આંસુ ! '

મેં કહ્યું: 'એ તો હર્ષનાં આસુ છે.' અને આ પછી થોડી શિક્ષણની તેમ જ વેપારની વાતો કરી તે ચાલ્યો ગયો. મારી આર્થિક પરિસ્થિતિ તેની નજર બહાર નહોતી રહી. એટલે વખતોવખત આર્થિક મદદ કરવાનું પણ કહી ગયો. તે સિવાય મારે જ્યારે બીજી કોઈ પણ જરૂરિયાત હોય ત્યારે તે ખુશીથી જણાવવા પણ સૂચન કરી ગયો.

તેના ગયા પછી પેલું નોટોનું બંડલ મેં ખોલ્યું. દસ દસની સો નોટો તેમાં હતી. હું આશ્ચર્યચકિત નજરે એ નોટો જોઈ રહ્યો. પણ મારી આખોમાંથી આંસુઓ તો વહેતાં જ હતાં. કારણ કે શિક્ષકના ધંધાને શાપિત ધંધો માની તેને ભાડવા બદલ મને પશ્ચાત્તાપ થઈ રહ્યો હતો. શિક્ષકજીવનનું સાર્થક્ય હવે મને પૂરેપૂરું સમજાઈ ગયું હતું.'

આ વાત સાંભળ્યા પછી હું પણ ગદ્‌ગદિત બની ગયો હતો.

શાંતિલાલ ડી. મેરાઈ

અદ્‌ભુત યુવાન

વીસમી સદીની શરૂઆત હતી અને બ્રિટિશ રાજ્યના સત્તાધારીઓ ભારત પર એકચક્રે રાજ કરતા હતા. તે સમયના કલકત્તાની મેડિકલ કોલેજના દરવાજા આગળ એક તેજસ્વી યુવાન ઊભો હતો. તેની ભવ્ય મુખરેખાઓ પરથા તે ધ્યાનમગ્ન હોય એમ લાગતું હતુ.

અચાનક જ એક ઘોડાગાડીનો અવાજ તેના કાન પર આવ્યો અને તેણે જોયું તો કોલેજના અંગ્રેજ પ્રોફેસર કર્નલ પેક હમેશ મુજબ પોતાની ઘોડાગાડીમાં બેસી ઘરે જઈ રહ્યા હતા. ગાડી

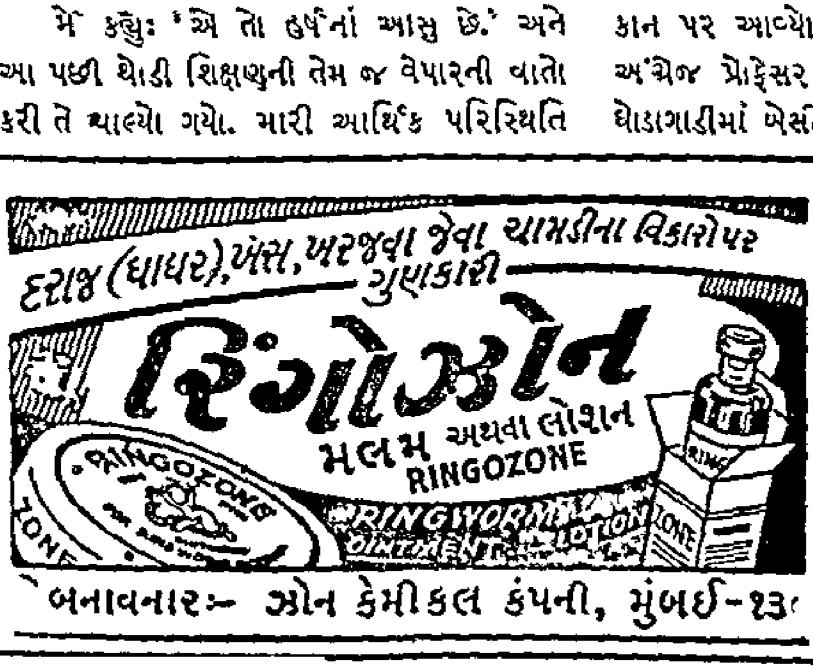

દરાજ (ધાધર), ખસ, ખરજવા જેવા ચામડીના વિકારો પર ગુણકારી
રિંગોઝોન
મલમ અથવા લોશન
RINGOZONE
RINGWORM OINTMENT LOTION
બનાવનાર:- ઝોન કેમીકલ કંપની, મુંબઈ-૨૩

ઝોનોડાઈન
કોલેરા, ઝાડા, ઉલટી, અતિસાર, પેટપીડા અને અજીર્ણ પર ક્લોરોડાઈન જેવી અસરકારક દવા.

આધુનિક
રંગ સંગતની
સુંદરતા સો
કેવલ...
શ્રી
શ્રી નિવાસનું
કાપડ
વૉયલ - પ્રિન્ટ - લોન - પોપ્લીન

NC/24

દરવાજાની બહાર નીકળી કે સામેથી આવતી ટ્રામની સાથે ભટકાઈ પડી. સ્વાભાવિક જ કર્નલની ગાડીને ઠીક ઠીક નુકસાન થયું.

પેક તો ધૂંઆપૂંઆ થતા ગાડીમાંથી ઊતર્યા ને, ટ્રામવાળાનો ઊધડો લઈ નાખ્યો. પાછા ફરીને જુએ તો આ યુવાન દરવાજા આગળ ઊભેલો દેખાયો. તેઓ ધસમસતા તેની પાસે આવ્યા ને બોલ્યા: 'એ છોકરા, તું આ કૉલેજનો વિદ્યાર્થી છે?'

હકારમાં જવાબ મળતા ફરી પૂછ્યું: 'તેં આ અકસ્માત જોયો ને?'

યુવાને નમ્રતાપૂર્વક જવાબ આપ્યો: 'હા જી.'

'તો શું તું એનો પુરાવો આપીશ?'

યુવાને કહ્યું: 'હાજી, હું જુબાની જરૂર આપીશ કે અકસ્માતમાં વાંક ચોખ્ખો તમારા શોફરનો હતો.'

કર્નલ પેકના તો ડોળા ફાટી ગયા. તે બરાડી ઊઠ્યા: 'હેં!! તું શું કહે છે? તું મને ઓળખે તો છે ને?'.

એ જ ઠંડકથી હકારમાં જવાબ મળતાં પેક સાહેબ તો પગ પછાડી ચાલી ગયા.

થોડા સમય બાદ કર્નલે, ટ્રામ કંપની સામે નુકસાનીનો દાવો માંડ્યો. તેમણે પેલા યુવાનને બોલાવી, કોર્ટમા પોતાની તરફેણમા જુબાની આપવાને જણાવ્યું. યુવાને પહેલાનું જ વલણ અપનાવતાં, પેકે એને અન્યાયી રીતે દબાવતાં ર વાણી ઉચ્ચારી: 'છોકરા, તું મારી રફેણમાં જુબાની નહિ આપે તો તારે માટે નું પરિણામ બહુ ગંભીર આવશે'

ઘડીભર શાંતિ પ્રસરી રહી અને કર્નલ હેબ આ ધમકીની યુવાન પર શી અસર ય છે એ સત્તાનાં અજેય અહંકારથી આતુરતાપૂર્વક નિહાળી રહ્યા

યુવાને આ ચેતવણી મૂંગે મોઢે સાંભળી તેનાં વિશાલ, પ્રભાવશાળી નયનો ચમકી ઊઠ્યાં. વનરાજની અદાથી ને દુર્જય ગર્વથી પોતાનું શિર ઊંચું કરી તેણે અદ્ભુત નીડરતા અને અપ્રતિમ નિશ્ચલતાથી જવાબ આપ્યો:

'સાહેબ, હું જુબાની જરૂર આપીશ. પરંતુ હું ધારું છું કે અકસ્માતમાં વાંક તમારા ગાડીવાળાનો હતો. અને મેં જે જોયું છે તે હું અદાલતમાં કહીશ. હું ખોટું શા માટે બોલું? હું તો સત્ય જ ઉચ્ચારવાનો.'

કડાકો થયો ને કર્નલની ઉપર જાણે વીજળી તૂટી પડી. આ હિંદી છોકરાની આ મજાલ!! તેઓ તો આશ્ચર્યચકિત થઈ સ્તબ્ધ બની જોઈ રહ્યા. તેઓ ગર્જના કરી ઊઠ્યા: 'હું જોઈ લઈશ.'

'કાંઈ નહિ, સાહેબ!' કહી તે સત્યપ્રિય નીડર યુવાન અરગ ડગલાં માંડતો, પેકને તેમની નૈતિક તુચ્છતાનું ભાન કરાવતો ચાલ્યો ગયો.

કર્નલે તો ખરેખર 'જોઈ લીધું.' બીજા બધા જ વિષયોમા પ્રથમ શ્રેણીમાં આવવા છતાં તે પેકના વિષયમાં નાપાસ થયો. તેને મોટું શૂન્ય મળ્યું હતું. પરંતુ એની તેને ક્યાં પડી હતી? એને મનથી તો સત્ય આગળ આ બધું તુચ્છ હતું.

આ અદ્ભુત ને વિરલ યુવાન હતા વિદ્યાર્થીઅવસ્થાના બંગાળના સ્વ વડાપ્રધાન ડૉ બિધનચંદ્ર રૉય. **હોમી નવરોજી દસ્તૂર**

ધી નેશનલ ટુરીસ્ટ યોજીત
શ્રી પાવાપુરીજી, સમેતશીખરજી
જૈન યાત્રા પ્રવાસ
પ્રવાસ નં. ૧ – દિવસ ૪૦
અમદાવાદથી
તા. ૧૫–૧૦–૬૨ના રોજ ઉપડશે

પ્રવાસ નં. ૨ – દિવસ ૩૦
ટુરીસ્ટ કોચ દ્વારા
મુંબઈથી
તા. ૧૮–૧૦–૬૨ના રોજ ઉપડશે

વધુ વિગત માટે મળો યા લખો:
ધી નેશનલ ટુરીસ્ટ
૧૪, હમામ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ–૧.
ટે. નં. ૨૫૧૯૦૫ ગ્રામ: Nationtour

દિલ, દિમાગ અને તનબદનને પ્રફુલ્લિતતા અર્પનાર

ઠક્કુર બ્રાહ્મીવટી (સ્પેશીઅલ)

આ દવામાં બ્રાહ્મી, જટામાંસી, શંખાવલી, સુવર્ણ, મોતી, મકરધ્વજ જેવાં રત્નો તથા સાત્વિક વનસ્પતિના યોગથી બ્રાહ્મીના રસમા ઘૂંટીને બનાવેલ છે. શાસ્ત્રીય પાઠને વર્ષોના અનુભવ અને સંશોધન બાદ જાહેરમાં મૂકેલ છે. આ દવાના સેવનથી ક્ષીર્ણ થયેલી યાદશક્તિ ફરીથી સતેજ બને છે. વાંચેલું યાદ રહે, ઉજાગરાનો થાક ન લાગે. મગજ કંટાળતું નથી. એના સેવનથી વાચન-મગજના કોઈ પણ કાર્ય, લેખન, વક્તૃત્વમાં રસ પેદા થાય છે. બૌદ્ધિક કાર્યમાં ઉમંગપૂર્વક ભાગ લેવાય છે. નસોની કમજોરી, થાક, અનિદ્રા. ચીડિયો સ્વભાવ, માનસિક અશક્તિ, દૂર કરી મગજને બળ આપે છે. અને એટલા માટે જ વિદ્યાર્થી, વકીલ, પ્રોફેસર, શિક્ષક, લેખક, ઑફિસરો તથા મગજમારીનું કામ કરનાર સૌ કોઈને સ્મરણશક્તિ સતેજ કરી માનસિક થાક મટાડી મગજ આનંદમાં રાખે છે. ચાલુ જમાનામાં માનસિક થાકની, કળતર, હાથપગમાં ખાલી ચડવી વગેરે ફરિયાદ સૌ કોઈ કરે છે તેને માટે આ એક સારો ઉપાય છે.

પ્રમાણ: ૧-૧ ગોળી સવાર સાંજ મધ, માખણ, મલાઈ કે દૂધ, ચા કે કોફી સાથે લેવાય. આનું સેવન ચાલુ હોય ત્યારે બદામ, પીસ્તા, અખરોટ, મેવા કે માનસિક પોષણ આપે તેવાં પદાર્થો લેતાં ઝડપી ફાયદો કરે છે. પેકીંગ ઉપર 'ઠક્કુર' અને 'સિંધ ફાર્મસી' જોઈને જ ખરીદો.
કિંમત ૨ાા ગ્રામના રૂ. ૬-૫૦ : ૧૦ ગ્રામના રૂ. ૨૫ : પોસ્ટેજ ખર્ચ જુદું લાગશે.

સિન્ધ આયુર્વેદિક ફાર્મસી ફોન નં. ૩૯૯૮૭
૩૭૫, કાલબાદેવી રોડ, મુંબઈ-૨

ગાંધી રોડ, **અમદાવાદ-૧** : સ્થાપના [૧૯૧૯] : લીમડા ચોક, સુરત

ક્લીઅરિંગ ● ફોર્વર્ડિંગ ● શિપિંગ ● વીમો

ફ્રેઈટ ● બેગેજ અને ● વેરહાઉસિંગ એજન્ટસ

ચીફ એજન્ટસ :

એટલાસ એસ્યુરન્સ કું૦ લિ૦

આગ ★ દરિયાઇ ★ મોટર અને ★ અકસ્માત

બેંકોના મુકાદમ :

તુલસીદાસ ખીમજી પ્રાઇવેટ લિ.,

૪૬, ચર્ચગેટ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ.

ટેલિગ્રામ :
Nachiketa

ટેલિફોન :
૨૫૫૦૮૪ (ચાર લાઈન)

વાંદાનાશક ઉપાય

આજે ડી. ડી. ટી. યુગ ચાલે છે. મચ્છર ને માખીઓ મારવા તેનો ઠીક ઠીક ઉપયોગ વધી, ગયો છે. વાંદા કે કંસારી મારવા માટે પણ તેનો ઉપયોગ થાય છે, પણ અસર બરોબર થતી નથી, ને આજે મધ્યમવર્ગના માનવીને વાદા મારવા માટે ડી. ડી. ટી નો ઉપાય મોંઘો પણ પડવા સંભવ છે. અને વાદાની ઝડપી ઉત્પત્તિ ને અનિષ્ટ પ્રવૃત્તિ વિષે ભાગ્યે જ કોઈ અજાણ હશે.

આ વાંદાના નાશ માટે અમોએ જાતે અનુભવેલ એક તદન સરળ, સસ્તો ને પૂર્ણ અસરકારક ઉપાય અત્રે ટાંકું છુ

૧૦૦ ગ્રામ મેંદો તથા ૧૦૦ ગ્રામ બોરીક પાવડર લઈ બંનેને સરખો ભેગો કરી તે પછી તેમાં ગરમ કર્યા વિનાનું દૂધ નાખીને એની કણક બાંધવી (ગોળીઓ વળે એવી). બસ પછી એ કણકમાંથી લખોટી જેવડી નાની નાની ગોળીઓ વાળીને એક દિવસ તડકામાં સૂકવી દેવી અને પછી આ સુકાવેલી ગોળીઓ જ્યાં વાંદાઓનો ત્રાસ હોય ત્યાં કપડામાં, રસોડામા, ચોપડાઓમા વગેરે ઠેકાણે મૂકવી ને થોડા જ દિવસમાં એની અસર જણાશે ને વાંદા–વંશનો નાશ થશે.

પ્રેમકુમાર એન. ઠક્કર

ત્રીજા વર્ગનો દુઃખદ પ્રવાસ

ગઈ સાહિત્ય પરિષદમાં ભાગ લેવા જનાર કેટલાક મિત્રો સાથે અમે જગન્નાથપુરી જોઈ કલકત્તા પાછા આવી રહ્યા હતા. ગાડી ઊપડતા પહેલા થોડો સમય વહેલા પહોંચી, જ્યાં ત્યાં સૌ કોઈ 'સગવડભરી' રીતે જેમ તેમ ગોઠવાઈ ગયા. સમય થતો ગયો એમ ગાડીમા ગિર્દી વધતી ગઈ. ઉપરની બેઠક મળવાથી હું ટૂંટિયું વાળી વાસો ટેકવી થાકને લીધે થોડી જ વારમાં ઊંઘી ગયો.

મોડી રાતે લગભગ દોઢેક વાગે જાગીને જોઉં તો આખો ડબો ખીચોખીચ ભરાઈ ગયો હતો. બેઠકોની વચ્ચેના ભાગમાં પણ લોકો એકબીજાનો ટેકો લઈ, સમતોલપણું સંભાળતા, ઊભા ઊભા ઊંઘી રહ્યા હતા! મારે લઘુશંકા કરવા સંડાસ જવું હતું મહામહેનતે જેમતેમ પગના અંગૂઠા ટેકવી, ઉપલી બેઠકના આધારે ટિંગાઈને સંડાસ પાસે પહોચ્યો તો ખરો પણ ત્યાં સુદ્ધાં લોકો એકબીજાથી ભીંસાઈને નિદ્રાસુખ માણી રહ્યા હતા. મેં જોયું તો સંડાસનું બારણું ખુલ્લું જણાયું. કદાચ કોઈ બાળક અંદર ગયું હશે એમ માનીને મેં થોડી વાર રાહ જોઈ પણ કોઈ અંદરથી બહાર આવ્યું નહિ. મારી ધીરજ ખૂટતાં નજીક જઈ સંડાસમાં જોઉં છું તો બે ઉડિયા મજૂરો એકબીજાના ખભા પર માથું ટેકવી સ્થિતપ્રજ્ઞ યોગીની માફક નિરાંતે ઊંઘતા

દરેક પ્રકારની ચીજો પેક કરવા માટે રંગીન કલાત્મક
રેડીમેડ ટીન બૉક્સીસ વાપરો
મીઠાઈ, ટોફી, શૃંગારના સાધનો, સોનાચાંદીના અલંકારો વગેરે માટે ખાસ ઉપયોગી
બનાવનાર: બોમ્બે ટીન પ્રીન્ટર્સ
૨૨૫/૨૨૭, ઠાકુરદ્વાર રોડ, મુંબઈ-૨

બોમ્બે ટીન પ્રીન્ટર્સના
કલાત્મક ટીન બોકસીસમાં
પેક કરેલી ચીજો
એ–૮–લે
શોભા અને સંરક્ષણનો બેવડો લાભ!
ADVANCE

મારું
ઘર

હવા શુદ્ધ કરનાર

ઓડોનિલ

ના પમરાટથી પ્રફુલ્લ છે.

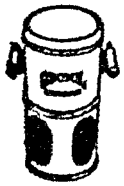

દરેક ખંડમાં તાઝગીમય સુવાસ ફેલાવી–દુર્ગંધ પણ દૂર કરે છે.

ચિત્તાકર્ષક રંગોવાળા–ટકાઉ છતાં સસ્તા પ્લાસ્ટીક કન્ટેનરમાં મળે છે.

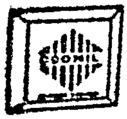

'કપબર્ડ મૉડેલ' સુગંધ ફેલાવી, વસ્ત્રોને જીવજંતુઓથી બચાવે છે.

'ટેબલ મૉડેલ' કન્ટેનરમાં સુવાસ બરાબર સચવાઈ રહે એ માટે ઉઘાડબંધ કરવાની ખાસ તરકીબ હોવાથી કરકસરયુક્ત છે.

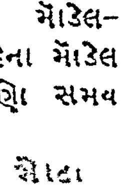

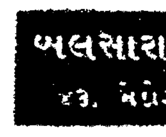

મોટી સાઈઝનું ટેબલ-કમ-કપબર્ડ મૉડેલ-સામાન્ય કદના મૉડેલ કરતાં, બમણો સમય ચાલે છે.

બધા કેમિસ્ટો અને સોદા
સ્ટોર્સમાં મળે છે.

બલસારા ઍન્ડ કું. (પ્રા.) લી.
૪૩, મેડોઝ સ્ટ્રીટ, ફોર્ટ, મુંબઈ-૧.

ગુજરાત માટે સોલ એજન્ટ :
નેશનલ માર્કેટિંગ કોર્પોરેશન
પો. બો. નં. ૫૪, રાવપુરા, વડોદરા

ADVANCE

સલામતીભર્યા અને નિશ્ચિંત પ્રવાસ માટે સ્ટેટ બૅન્ક ઑફ ઇન્ડિયાના ટ્રાવેલર્સ ચેકો

રૂ. ૧૦૦ અને
રૂ. ૫૦ ની
રકમના મળે છે.

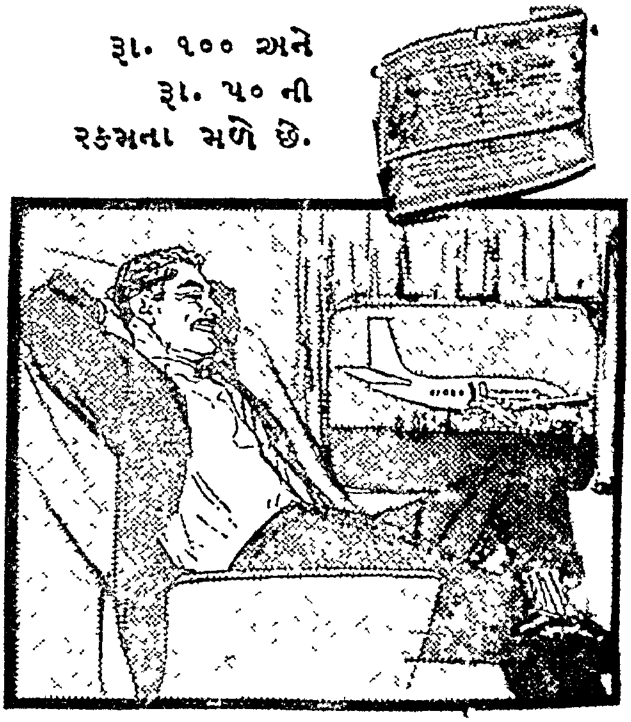

આ સદ્‌ગૃહસ્થ ધંધાદારી તેમ જ આનંદપ્રવાસે ઉપડવાની તૈયારીમાં છે. તે તદ્દન નિશ્ચિંત છે. કેમ કે તેની પાસે સ્ટેટ બૅન્ક ઑફ ઇન્ડિયાના ટ્રાવેલર્સ ચેકો છે. આ ચેકો ગમે ત્યારે અને ગમે તે સ્થળે વટાવીને રોકડ નાણાં મેળવી શકાય છે.

તમે જ્યારે હવે ફરીવાર ધંધાદારી કામે કે આનંદ માટે પ્રવાસે નીકળો ત્યારે સ્ટેટ બૅન્ક ઑફ ઇન્ડિયાના ટ્રાવેલર્સ ચેકો તમારી સાથે રાખવાનું ભૂલશો નહિ. આ ચેકો આ બૅન્કનાં ૯૯૦ થી યે વધુ કાર્યાલયો પૈકી કોઈ પણ કાર્યાલયમાં તેની સહાયક બૅન્કોના ૫૦૦ થી યે વધુ કાર્યાલયો પૈકી કોઈ પણ કાર્યાલયમાં તથા દુનિયાના તમામ ભાગોમાં આ બૅન્કના સંવાદદાતાઓ પૈકી કોઈ પણ પાસેથી તેમ જ દેશભરમાં આવેલી અગ્રગણ્ય હોટલોમાં વટાવીને તેનાં રોકડ નાણાં મેળવી શકાય છે.

સ્ટેટ બૅન્ક ઑફ ઇન્ડિયા
ભારતની અગ્રગણ્ય બૅન્ક

DSTA'S-SB-63

હતા! રાષ્ટ્રપિતા મહાત્મા ગાધીને દરિદ્રનારાયણના દર્શન થયેલા ત્યારે તો દેશ ગુલામ હતો, આજે આઝાદી મળ્યાને એક દાયકા ઉપરાત વર્ષો વીત્યા છતા, સામાન્ય માનવીની હાલતમા શુ સુધારો થયો છે એના રગદર્શી ચિત્રો યોજનાઓમાં દોરવામા આવે છે, પરતુ ત્રીજા વર્ગના પ્રવાસીની હાલત તો પશુ કરતા પણ બદતર છે એનુ જીવત દૃષ્ટાત મારી આખો સમક્ષ જોઈ ને હસુ કે રડવુ એ હુ નક્કી ન કરી શક્યો સામાન્ય માનવી પોતાને પડતા દુઃખો દૈવાધીન છે એમ માની મૂગા મોઢે સહન કર્યે જાય એટલો પોતાના માનવ અધિકારો વિષે પણ ,અજ્ઞાત છે, તેથી જ તો આવી અસહ્ય પરિસ્થિતિ ચાલી શકે છે! સામાન્ય માનવીની અજ્ઞાનજન્ય સહિષ્ણુતાનુ આવુ અવિસ્મરણીય દૃશ્ય જોયા પછી એમના નિદ્રાસુખની દુર્લભક્ષણો છીનવી લેવાની મારી હિમત ન ચાલી મારુ કામ પતાવ્યા વિના જ હુ ઊઘતા માનવપ્રાણીઓ વચ્ચેથી માર્ગ કાઢતો પાછો વળ્યો આપણા લોકસેવકો જનસેવાનોં સ્વાગ સજી, ઉચ્ચ અધિકારપદે બિરાજી કેવા સુખની નીદર માણી રહ્યા હશે એ વિચારતો હુ ,આ અવિસ્મરણીય દૃશ્ય જોયા પછી ઊઘી ન શક્યો

ચીમનલાલ જે. સોમપુરા

જબ તક નાના તબ તક પૂના

નાના ફડનવીસ પોતાની ખાસ તહેનાતમા છસો જેટલા આરબ અગરક્ષકોની એક ફોજ નિભાવતો હતો એ આરબ ટુકડી પર નાના ફડનવીસનો એટલો તો દાબ હતો કે નાનાની હાજરી· માત્રથી એ ટુકડીનો એકેએક માનવી ધ્રૂજતો રહેતો

નાના ફડનવીસ પોતાના આખરી દિવસોમા આર્થિક, મુશ્કેલીઓથી ઘેરાયેલો રહેતો હતો એટલી તો, નાણાંભીડ રહેતી હતી કે પોતાના આરબ અંગરક્ષકોનો પગાર પણ પોતે આપી શકતો નહોતો દુશ્મનોના હૈયાને સદાય કપાવતો નાના મરણ પામ્યો ને . ઇતિહાસને પાને કદી પણ ન નોધાયું હોય એવુ પગલુ એ ભાડૂતી સિપાઈઓએ ભર્યું

પોતાના એક વખતના માલિક નાના ફડનવીસના મૃતદેહનો એમણે કબજો લીધો પોતાનો બાકી પગાર અદા કર્યા પછી જ નાનાના મૃતદેહ ને સોપવા એ માથાભારે આરબોએ હઠ પકડી

રાત પૂરી વીતી અને નાનાના મૃત્યુસમાચાર વીજળીવેગે પૂના શહેરમા ફરી વળતા વહેલી સવારથી જ શહેરના સંભાવિત નાગરિકો નાનાના નિવાસસ્થાને ભેગા થવા માડ્યા

છત્રપતિ શિવાજી મહારાજે સ્થાપેલી હિંદુ પત પાદશાહીની સ્થિરતાથી આકર્ષાઈ ને ભારત ભરમાથી વેપાર માટે વેપારીઓ પૂનામા પોતાની કોઠીઓ નાખીને પડ્યા હતા

વડોદરાના બે શરાફ ભાઈઓએ પણ પૂનાની ધરતી ઉપર પોતાની પેઢી નાખી હતી

એ બે ભાઈઓ તે હરિભાઈ અને ભક્તિભાઈ બે ભાઈઓનો મજિયારો વેપાર અને એમાથી 'હરિ-ભક્તિની પેઢી'નો જન્મ

તાપ, ગરમી, અતિવાચન, ઉજાગરા કે બીજા કોઈ કારણથી નિપજતી આખની તકલીફ ઉપર ગુણકારી

જીવદયા નેત્રપ્રભા
(રજિસ્ટર્ડ)
નિયમીત અજન આખને સ્વચ્છ, નિરોગી અને સતેજ રાખે છે

જીવદયા નેત્રપ્રભા કાર્યાલય
ગામદેવી રોડ મુબઈ-૭

સ્ટોકીસ્ટો
દોશી મેડીકલ સ્ટોર્સ,
૧૭૩, હેરીસન રોડ, કલકત્તા-૭
દામોદર એન્ડ કું
૧૧૩, નૈનિયપ્પા નાયક સ્ટ્રીટ, મદ્રાસ ૩
સુરેન્દ્ર બ્રધર્સ, મહાત્મા ગાધી રોડ, રાયપુર
માણેકલાલ એન્ડ સન્સ,
૧૨૦, A S ચાર સ્ટ્રીટ, બેગલોર-૨

લીસ્ટરીન એન્ટીસેપ્ટીક - તમારી રોજીંદી રક્ષાનું પ્રતિક.

મોઢાની ઠંડી કે ગરમીને લીધે રોગના જીવાણુ ઉત્પન્ન થાય છે અને દાંતની તીરાડોમાં ભોજનના કણો રહેતા એ જીવાણુઓને પોષણ મળે છે. એક સારૂ એન્ટીસેપ્ટીક આ જીવાણુઓનો નાશ કરી મોઢાને અને જીભને સ્વચ્છ રાખે છે. અને લીસ્ટરીન તો એક એવું સરસ એન્ટીસેપ્ટીક છે કે જે મોઢાને આપોઆપ સાફ કરે છે. **સ્વાસ્થ્યપુર્ણ જીવન માટે રોજ લીસ્ટરીન એન્ટીસેપ્ટીક લેવું એ ઉત્તમ છે.**

પ્રત્યેક ભોજન પછી લીસ્ટરીનના કોગળાં મોઢાને સાફ રાખી શ્વાસને સ્વચ્છ બનાવશે. પાન-તંબાકુ ખાવાવાળાઓ માટે તો લીસ્ટરીનના કોગળાં ખુબજ જરૂરી છે. એનાથી દાંત અને મોઢું સાફ રહેશે. **સ્વાસ્થ્યપૂર્ણ જીવન માટે રોજ લીસ્ટરીન લેવું એ ઉત્તમ છે.**

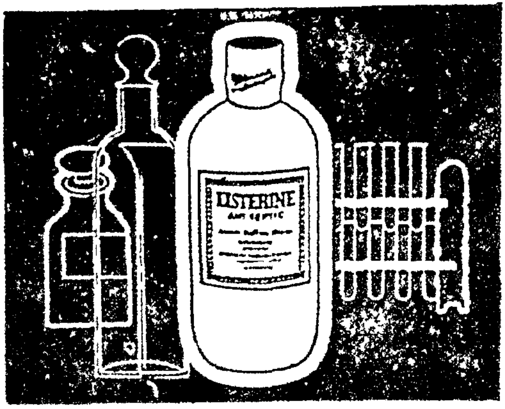

એ સાબીત થઈ ચુકયું છે કે લીસ્ટરીન લેનારાઓને શરદી, ખાંસી અને ગળાનાં દર્દ થતા નથી. તમારી રક્ષા માટે રોજ બેવાર લીસ્ટરીનના કોગળાં કરો. **સ્વાસ્થ્યપૂર્ણ જીવન માટે રોજ લીસ્ટરીન લેવું એ ઉત્તમ છે.**

મોઢામાં જીવાણુઓની ઉત્પત્તિને નાશ કરવા લીસ્ટરીન એન્ટીસેપ્ટીકથી કોગળાં કરવાની આદત કેળવો. લીસ્ટરીન એક ખુબજ ઉપયોગી અને હાનિરહિત એન્ટીસેપ્ટીક છે. આજથી જ આપના પરિવારને લીસ્ટરીન દ્વારા સુરક્ષા બક્ષો.

લીસ્ટરીન ૩, ૭ અને ૧૪ ઔંસની શીશીઓમાં મળે છે.

રોજ લીસ્ટરીન લેવું એ એક સારી આદત છે.

વૉર્નર લેમ્બર્ટ ફાર્મોસ્યુટિકલ કંપની
(મર્યાદિત જવાબદારીથી યુ. એસ. એ. માં સ્થપાયેલી)

WL. [illegible]

નાના ફડનવીસના મૃત્યુના પ્રસંગકાળે શેઠ હરિ–ભક્તિની પેઢીમાં દુલ્લભદાસ મુનીમ. નાના ફડનવીસ ને શેઠ હરિભક્તિની પેઢી વચ્ચે સગા ભાઈનો નાતો. ગુજરાત સાથેના કામમાં નાના ફડનવીસ શેઠ હરિ–ભક્તિને પૂછીને આગળ પગલું મૂકે.

એ નાતાથી શેઠ હરિ–ભક્તિની પેઢીના વડા મુનીમ દુલ્લભદાસ પણ નાનાની સ્મશાન યાત્રામાં જોડાવા વહેલી સવારે નાનાના મુકામે આવી પહોંચ્યા. ને એમણે શેઠના જાનીસાર દોસ્તના મૃતદેહની અવહેલના થતી જોઈ.

એ ગુજરાતી પેઢીના ગુજરાતી મુનીમે ઘડીના છઠ્ઠા ભાગમાં નિર્ણય કરી લીધો ને ઉતાવળા પગલે આરબ જમાદાર પાસે આવીને તે ઊભો ને સત્તાવાહી અવાજે બોલ્યો, 'જમાદાર, શું માલિકના મૃતદેહનું આવું અપમાન કરવાનું તમારો ધર્મ શીખવે છે? તમારે તમારો પગાર જોઈએ છે ને? તો જાવ, શેઠ હરિ–ભક્તિની પેઢી એ રકમ માટે જામીન થાય છે.'

સાંભળનારનાં મોઢાં આશ્ચર્યથી પહોળા થઈ ગયાં.

'અરે મુનીમ! તમારું તે કાંઈ ખસી ગયું છે કે શું? કાલે ઊઠીને તમારો શેઠ આ રકમ નહીં કબૂલે તો શું કરશો? જાત વેચતાંય પૈસા પૂરા નહીં થાય.'

પણ મુનીમ તો માત્ર એક જ વાત બોલતો હતો, 'હું મારા શેઠને તમારા કરતાં વધારે ઓળખું છું અને પૈસા કરતાં બોલની કિંમત–શાખની કિંમત વધારે છે.'

બસ થઈ રહ્યું. શેઠ હરિ–ભક્તિની પેઢીનો કોલ મળી ચૂક્યો હતો. એ કોલ કોઈ સામાન્ય માનવીનો નહોતો.

અને એ પરદેશી ભાડૂતી સિપાઈઓનો જમાદાર તલવાર મ્યાન કરીને અદબથી શેઠ હરિ–ભક્તિના મુનીમને સલામ કરી બાજુ પર હઠ્યા.

'અચ્છા, આપકા કોલ હી કાફી હૈ.'

અને નાનાના મૃતદેહને અવલમંજલ પહોંચાડાયો.

આ અમર છતાં કરુણ પ્રસંગ પૂનાના રાજદફતરે નોંધાયેલો છે.

રમેશ જોષી

બોધપાઠ

મારા બાપુજીએ ઑફિસ જવા માટે સાઇકલ બહાર કાઢી અને કંઈક કામ માટે અંદર આવ્યા. પ્રફુલ્લ તાજો જ સાઇકલ શીખ્યો હોવાથી આવો સરસ લાગ જોઈ સાઇકલ લઈ ભાઈસાહેબ તો ઊપડી ગયા. બાપુજીને ઑફિસે જવાનું મોડું થતું હોઈ તેઓ વધારે વાર સાઇકલની રાહ ન જોતાં રિક્ષા કરી ઊપડી ગયા.

બીજે દિવસે પણ પ્રફુલ્લે જોયું કે બાપુજી અને તેમના મિત્ર દીવાનખાનામાં બેસી વાતચીત કરી રહ્યા છે અને એક સાઇકલ બહાર પડી છે. બસ, પછી પૂછવું જ શું! એણે સાઇકલ ઉપાડી અને મારી મૂકી. આમ તેની આ

પિત્ત,
વાયુ અને
કબજીયાત
માટે

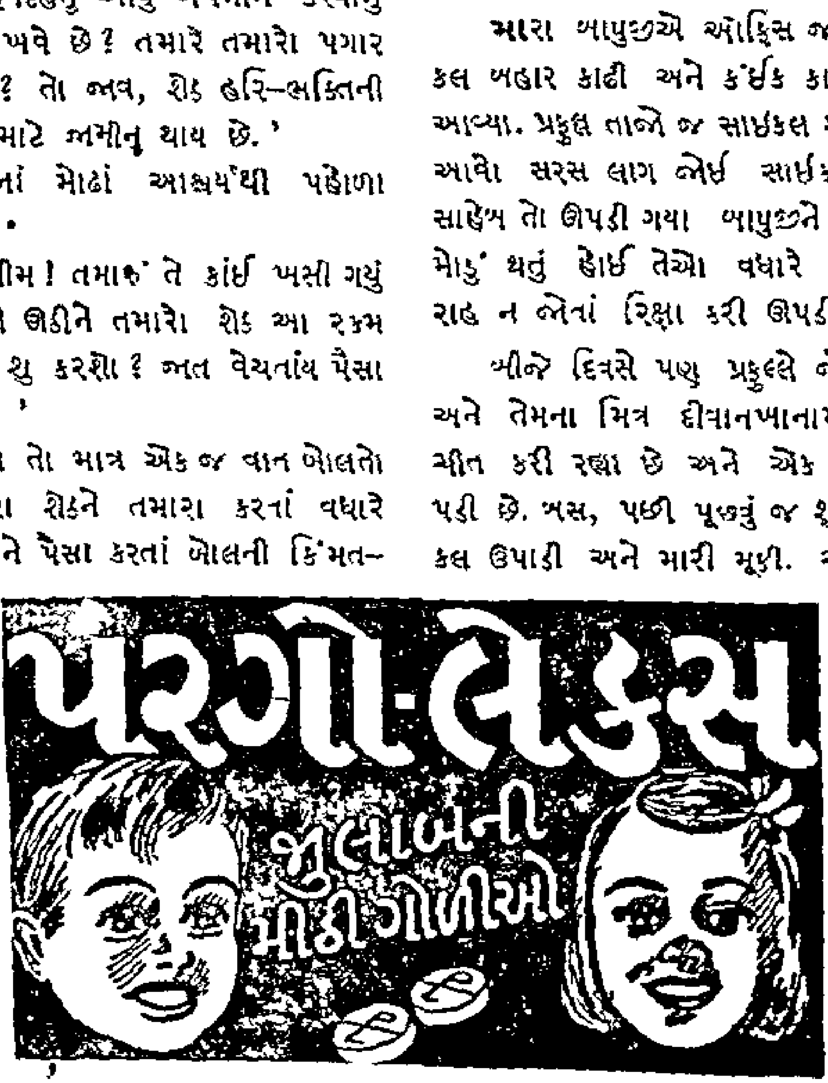

મેસર્સ
ડોન
એન્ડ કાં.
પ્રા. લિ.
૨૧૯, એફ,
કાલબાદેવી રોડ
મુંબઈ–૨

વૃત્તિ ધીરે ધીરે તેની ટેવરૂપે થઈ પડી.

છેવટે બાપુજીએ તેની આ ટેવ છોડાવવા એક યુક્તિ રચી. ઘરનાં બધાં છોકરાંઓને કહ્યું કે સાંજે સિનેમા જોવા જઈશું. અને સૌ બપોરથી જ તૈયારીમાં લાગી ગયાં.

બરાબર નીકળવાના વખતે જ પ્રફુલ્લના બૂટ નહોતા મળતા. તેણે ઘરનો ખૂણેખૂણો જોઈ નાખ્યો, પણ બૂટ ક્યાંય ન મળ્યા. આથી બાપુજીએ કહ્યું, 'પ્રફુલ્લ, તારા બૂટ કદાચ રમેશ પહેરી ગયો લાગે છે. બૂટ વગર તું કેવી રીતે આવીશ? તું ઘરે જ રહે. અમે સિનેમા જોવા જઈએ છીએ.'

ગુસ્સાથી પગ પછાડતો તે ઘરે જ રહ્યો. થોડી વારે જ્યારે રમેશ બજારેથી પાછો ફર્યો ત્યારે તેની ઉપર પોતાનો ગુસ્સો ઠાલવતાં પ્રફુલ્લ બોલ્યો, 'તને ખબર હતી કે મારે સિનેમા જોવા જવાનું છે, તો પછી મારા બૂટ તું શા માટે પહેરી ગયો?'

રમેશ જેને બાપુજીએ પોતાની યુક્તિ સમજાવી દીધી હતી તે બોલ્યો, 'તું પણ બીજાની સાઇકલ, તેમને જરૂરી કામે જવાનું હોવાની તને ખબર હોવા છતાં છતાં લઈને ભાગી જાય છે તેનું શું?'

બીજે દિવસે પ્રાણીબાગ જવાનું નક્કી થયું. બરાબર જવાનાં વખતે જ પ્રફુલ્લનાં મોજાં ગુમ. બાને પૂછ્યું તો ખબર પડી કે, પ્રમોદ એનાં મોજાં પહેરી ગયો છે. પ્રફુલ્લ ગુસ્સે થતો બોલ્યો, 'બસ, આવે વખતે જ બધા મારી વસ્તુઓ લઈને શા માટે જતા રહેતા હશે?'

બાએ હસતાં હસતાં કહ્યું, 'તું પણ બીજાની સાઇકલ ખરે વખતે જ લઈ જાય છે. ભલે પછી સાઇકલવાળાને ગમે તેટલું જરૂરી કામ હોય! જો આજથી તું પૂછ્યા વગર બીજાની સાઇકલ લઈ જવાનું છોડી દઈશ તો બીજા પણ તારી ચીજ તને પૂછ્યા વિના નહિ જ લે.'

અને ત્યારથી પ્રફુલ્લે કોઈની પણ સાઇકલ લેવાની ટેવ છોડી દીધી.

શ્યામા અગ્રવાલ

'શામલા' ત્રિવિધ મશીન બહુવિધ કામ કરે છે.

ગ્રેટર: કાજુ, બદામ, પિસ્તા, ચારોલી, દાળિયા, શેકેલા સીંગદાણા, પલાળેલી દાળ, સાબુ, વિગેરેનો ભૂકો કરે છે.

મિંસર: પુરણપોળી (ગળી રોટલી) માટેનું પુરણ કરે છે.

શ્રેડર: બટાટા, કોદાં, ગાજર, મૂળા, રતાળુ, બીટ, આલકોલ, કોબી એવા પ્રકારનાં શાકભાજી તેમ જ કોપરા, પાંઉ, ચીઝ, સાબુ વિગેરેના છીલ કરે છે.

સ્લાઈસર: બટાટા, રતાળુ, બીટ, ગાજર, મૂળા, આલકોલ, કેળા વિગેરેના કાપ કરે છે.

આ એક જ મશીનમાં ગ્રેટર, મિંસર, શ્રેડર અને સ્લાઈસર આવી ચાર પ્રકારની જાળીઓ અદલીબદલીને બેસાડી વિવિધ કામો કરવાની બહુ જ સગવડ છે.

'શામલા' મશીન (૧) તાંબા–પિત્તળ તથા સ્ટેઈનલેસ સ્ટીલનાં વાસણોની દુકાને, (૨) કટલરી તથા ક્રોકરીની દુકાને, (૩) ભેટ આપવા લાયક વેચાતી વસ્તુઓની દુકાને, (૪) ડીપાર્ટમેન્ટ સ્ટોર વિગેરેની બધી જ મોટી દુકાને મળે છે.

'શામલા' લીંબુ રસ યંત્ર, બજારોમાં મળતાં બીજાં મશીનો કરતાં મજબુત અને ઉત્તમ કારીગીરીવાળું છે. આ મશીન સંપૂર્ણપણે અભંગ એલ્યુમિનીયમનું બનાવેલું છે, અને તે ચકચકીત પોલીશ કરેલું છે.

તૈયાર કરનાર: **એવરશીન પ્રોડક્ટસ કંપની**

ઠાકુરવાડી, કીર્તી (બાર્ન્ડ) કોલેજ સામે, કાશીનાથ ધુરૂ રોડ, **દાદર** (પશ્ચિમ), **મુંબઈ–૨૮**

હૃદયપલટો

શાસ્ત્રી શંકરલાલ માહેશ્વરના જીવનનો આ પ્રસંગ છે.

શાસ્ત્રીજી પોતાની યુવાવસ્થામાં એક સવારે ઘરમાં પૂજાપાઠમાં હતા તે વખતે કોઈ બ્રાહ્મણ લોટ માગવા આવ્યો. 'નારાયણ પ્રસન્ન' એ શબ્દો ફરી સાંભળ્યા એટલે શાસ્ત્રીજીને થયું કે ઘરમાં પોતા સિવાય કોઈ હશે નહિ; તેથી પેલા બ્રાહ્મણને ખોટી ન થવું પડે તે માટે તે પૂજા પડતી મૂકીને ઊઠ્યા ને ઓસરીમાં નજર કરી તો કોઈ વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ ઓસરીને ઓટલે માંજીને ઊંધાં વાળેલાં થાળી-વાટકો લઈ, લોટ ભરવાના ખડિયામાં નાખી ઉતાવળે પગલે ડેલીમાથી નીકળતો હતો. શાસ્ત્રીજીએ બૂમ મારી. પેલા બ્રાહ્મણે જવા ઉતાવળ કરી, પણ શાસ્ત્રીજીએ ડેલીએ જઈ તેને પાછો બોલાવ્યો. બ્રાહ્મણ આવ્યો. શાસ્ત્રીજીએ કહ્યું: 'હું પૂજામા હતો તેથી તમારે ખોટી થવું પડ્યું માટે ક્ષમા કરો. જરા બેસો તો હું સીધું ભરી દઉં.'

આમ કહી બ્રાહ્મણને ઓસરીમાં હીંડોળે બેસાડી પોતે સીધું લેવા જવા લાગ્યા; એટલે તેમને ઊભા રાખી બ્રાહ્મણે કહ્યું, 'શાસ્ત્રીજી, હું તમારો અપરાધી છું. મને સીધું ન હોય. હું તો ઓટલે પડેલાં આ થાળી-વાટકો લઈને ચાલતો થયેલો.' આમ કહી થાળી-વાટકો બહાર કાઢીને મૂક્યાં. શાસ્ત્રીજીએ કહ્યું, 'એ હું જાણું છું. તમે મારા અપરાધી છો એવો ખેદ ન કરો. કોઈ પણ માણસ પહેલાં પોતા પ્રત્યે અપરાધ કરે છે, ને તે પછી જ તે બીજાનો અપરાધ કરી શકે છે. અપરિગ્રહ એ બ્રાહ્મણનું જીવનવ્રત છે, છતાં આ ઉંમરે તમે આ રીતે વાસણ લીધાં ત્યારે તમારી સ્થિતિ સમજી મારે સીધું દેવું એ મારો ધર્મ છે. તમે મારા વિષે ખેદ ન કરો; સ્વધર્મ સંભાળો.' આમ કહી શાસ્ત્રીજીએ એ જ થાળી-વાડકામાં સીધું ભરી આપ્યું, એટલું જ નહિ પણ સાથે ઘી ભરેલો લોટો પણ મૂક્યો અને કહ્યું, 'થાળી-વાડકો અને લોટો એ ત્રણ

અરધી કિંમતની ગીતા

સારા કાગળ : સાદું પૂંઠું : કદ ૩॥×૫॥ : પાનાં ૨૫૬ : છાપેલું મૂલ્ય ૦-૪૦

'એક વાર મારો અંતકાળ પાસે જણાયો ત્યારે ગીતા મને બહુ જ આશ્વાસનરૂપ થઈ હતી'
—ગાંધીજી

'શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા એ ઉપનિષદરૂપી બગીચાઓમાંથી વીણી કાટેલાં આધ્યાત્મિક સત્યોરૂપી પુષ્પોથી ગૂંથેલી અતિ સુંદર કલગી છે.'
—સ્વામી વિવેકાનંદ

ભગવદ્ ગીતા જેવો અજોડ ધર્મગ્રંથ જગતભરમાં ક્યાંય નથી.

આ 'ગીતા ગુજરાતી ભાષાંતર સાથેની **સંસ્કૃત શ્લોકોવાળી** તેમ જ **ગુજરાતી લિપિમાં** શ્લોકોવાળી મળે છે, તે સીલકમાં હશે ત્યાં સુધી અરધી કિંમતે એટલે દરેકના **માત્ર ૦-૨૦ ન. પૈ.માં મળશે.** ટપાલખર્ચ ૦-૨૦ ન. પૈ. છે. રજિસ્ટરથી મંગાવનારે ૦-૫૦ ન. પૈ. વધુ મોકલવા.

સસ્તું સાહિત્ય વર્ધક કાર્યાલય } અખંડાનંદ માર્ગ, ભદ્ર, અમદાવાદ
અને ૧૪૮, પ્રિન્સેસ સ્ટ્રીટ, મુંબઈ-૨

અમે રોકાયેલા છીએ

હા, અમે ખરેખર જ નીચેની હરીફાઈમાં ઇનામો આપવા યોગ્ય સર્વોત્તમ એન્ટ્રીઓની પસંદગી કરવામાં ઘણા રોકાયેલા છીએ.

બાલશૂલાર્ક

(ગ્રાઈપ મિક્ષ્ચર) સ્લોગન હરિફાઈ

એન્ટ્રીઓ હજારો આવેલી છે, પસંદગી એક ભારે કામ છે. છતાં અમે પરિણામો આગેવાન અખબારોમાં નીચેની તારીખે જાહેર કરીશું.

તા. ૨૩મી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૬૨

ઝન્ડુ ફાર્માસ્યુટીકલ વર્કસ લિ.

ગોખલે રોડ, સાઉથ, દાદર-૨૮ ZBS-P-662

કફ, શરદી, ઉધરસ માટેનો અસરકારક ઉપાય
ઝંડુ
કેફ્કોડી વસાકા

છેલ્લા ૨૫ વર્ષથી વિખ્યાત થયેલું કફ સીરપ.

- શ્વાસોશ્વાસની નળી સાફ રાખે છે.
- બાળકો તેમજ મોટા માટે સરખું લાભદાયક

ઝેંડુ ફાર્માસ્યુટિકલ વર્કસ. લિમિટેડ
ગોખલે રોડ દક્ષિણ, મુંબઇ ૨૮.

વાસણ સાથે જ જોઈએ એટલે હવે આપ ત્રણેય વાસણ સહિત સીધાનો સ્વીકાર કરો.'

વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ ઢીલા થઈ ગયા અને શાસ્ત્રીજીએ સીધાનો સ્વીકાર કરાવ્યો ત્યારથી એ વૃદ્ધ બ્રાહ્મણ એ યુવાન શાસ્ત્રીના શિષ્ય બન્યા. એમનું જીવન પલટાઈ ગયું ને પછીથી તે એક ટંક જમતા, સાતથી વધુ ઘેર લોટ માગવા જતા નહિ ને કોઈ પણ ઘેર અગિયાર ગાયત્રીમંત્ર બોલાઈ રહે તેટલા સમયથી વધુ વખત લોટ લેવા ઊભા રહેતા નહિ. કોઈ અંધ કે અપંગ મળે તો દોરતા ને કોઈના પર વધુ બોજો હોય તો થોડો ભાર પોતે ઊંચકી લઈ ઘેર પહોંચાડાવતા. શાસ્ત્રીજી પોતાને ત્યાં નિત્ય વેદાન્તશ્રવણ કરાવતા ત્યારે આ બ્રાહ્મણ નિયમિત રીતે એકાગ્રતાથી તે શ્રવણ કરતા. માંદા હોય તોયે આવતા તેની છેલ્લી માંદગી વખતે છેલ્લા ત્રણચાર દિવસ નહિ આવી શકેલ ત્યારે શાસ્ત્રીજી તેમને ત્યાં જઈ દિવસનો કથાપ્રસંગ કહી સંભળાવતા.

મુકુન્દરાય વિ. પારાશર્ય

વિપત્તિમાં સહાય

થોડા દિવસો પહેલાંની વાત છે. વીરમગામથી ઊપડતી ને મુંબઈ જતી સૌરાષ્ટ્ર એક્સપ્રેસને ઊપડવાની વાર હતી. તેથી 'પ્લૅટફૉર્મ' ઉપર આમતેમ આંટા મારીમારીને થાકી જવાથી હું એક બાંકડા ઉપર જઈને બેઠો. મારાથી થોડે દૂર એક બીજા બાંકડા પાસે જમીન પર એક ભરવાડ દંપતી બેઠું હતું.

ભરવાડની બાજુમાં જ બેઠેલી તેની પત્નીના શરીરે ઘરેણાં ખાસ્સાં પહેર્યાં હતાં. તેઓ પોતાની ગાડી ઊપડવાને વાર છે, એમ જાણીને આરામથી બેઠાં હતાં. તેમની પાછળ બાંકડા નીચે તેમનું પોટકું પડ્યું હતું.

મારી બીજી બાજુ એક ભરાવદાર શરીરવાળો અને કદાવર માણસ બેઠો હતો. તેનું શરીર ઘણું મજબૂત અને રુઆબદાર હતું. મોઢા ઉપર ફરફરતી કાળી ધોળી દાઢી ઉપરથી તે પ્રૌઢ મુસલમાન લાગતો હતો.

બસ, આ સિવાય પ્લૅટફૉર્મ પર કોઈ ખાસ માણસ હતું નહિ.

એટલામાં કંઈક અપ-ટુ-ડેટ પોશાક પહેરીને બે યુવાનો ત્યાં આવ્યા. આમતેમ નજર કરી, તેઓ પેલાં ભરવાડ દંપતી બેઠાં હતાં તેમની પાસેના બાંકડા ઉપર બેસી ગયા.

અડધોએક કલાક એમ ને એમ વીતી ગયો હશે. પેલા બાંકડા ઉપર બેઠેલા યુવાનો ચાલ્યા ગયા હતા. એટલામાં તો બૂમ સંભળાઈ: 'આ ...આ ..આ જ...આ જ સાહેબ ! એના સિવાય અહીંયાં બીજું કોઈ હતું જ નહિ. મને તો એના ઉપર પાકો વહેમ છે.' થોડે દૂર પોલીસના એકબે માણસોને તેડી આવતા પેલા બે અપ-ટુ-ડેટ યુવાનોમાંથી એકે કહ્યું.

'આ વળી શું તાયફો છે?' પોલીસ ઓફિસરો અને પેલા યુવાનોની પાછળ આવતા લોકટોળા તરફ જોતાં મારાથી બોલાઈ જવાયું.

'આ ..આ...સાહેબ, આ જ ! અમે અહીંયાં જ બેઠા હતા. આ જ હોવો જોઈએ !' પેલા

અમારા રૉટરી ડ્રીલીંગ મશીનથી
૪"થી ૨૦"ના ટ્યુબવેલો કરાવવા
માટે નીચેના
સરનામે લખો

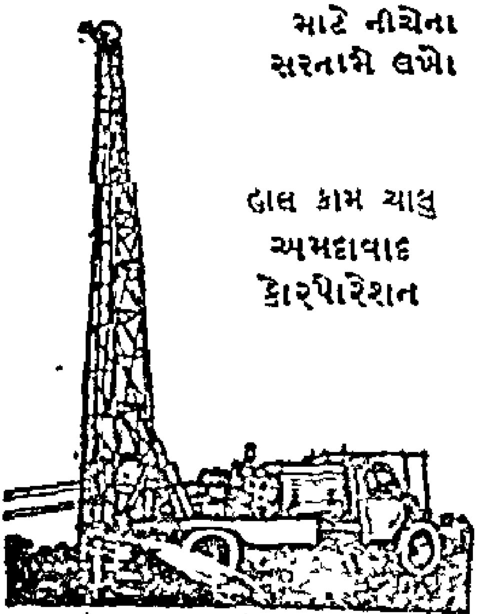

હાલ કામ ચાલુ
અમદાવાદ
કોર્પોરેશન

ભારત આયર્ન વર્કસ
ગવર્મેન્ટ એપ્રુવ્ડ કોન્ટ્રાક્ટર્સ
બાધીઆરા (ઉ.

વધુ દૂધ!

વધુ વનસ્પતિ!

આહાર-નિષ્ણાતો કહે છે કે આપણો ખોરાક સમતોલ હોવા માટે આપણે પ્રત્યેકે દરરોજ ઓછામાં ઓછા ૨૮૦ ગ્રામ જેટલું દૂધ પીવું જોઇએ. દૂધમાં પ્રોટીન્સ, મિનરલ્સ, વિટામિન્સ અને સ્નિગ્ધ પદાર્થો ભરપૂર હોય છે; તેથી તે સ્વયં એક પરિપૂર્ણ ખોરાક છે. શાકાહારી લોકોને તો કેવલ દૂધમાંથીજ આવશ્યક પ્રાણીજન્ય પ્રોટીન્સ મળી શકે. પરંતુ કમનસીબે, પીવા માટે તેમજ દૂધના પદાર્થો બનાવવા માટે અત્યારે આપણા દેશમાં દર માણસને રોજિંદા કેવલ ૧૪૦ ગ્રામ જેટલુંજ દૂધ મળી શકે છે...અને આપણી ત્રીજી પંચવાર્ષિક યોજનાના અંત સુધીમાં પણ તે ફક્ત ૧૪૫ ગ્રામ જેટલુંજ મળશે.

જેમજેમ વાહન-વ્યવહારની સગવડો સુધરતી જશે અને સુવ્યવસ્થિત ડેરીઓ સ્થપાતી જશે તેમતેમ પીવા માટે વધુને વધુ દૂધ મળતું જશે. તેથી કેવલ ગ્રાહકનેજ નહીં પરંતુ દૂધવાળાઓને પણ લાભ થશે. કારણકે દૂધમાંથી વિવિધ પદાર્થો બનાવી વેચવા કરતાં દૂધજ વેચવામાં દૂધવાળાને વધારે ફાયદો છે.

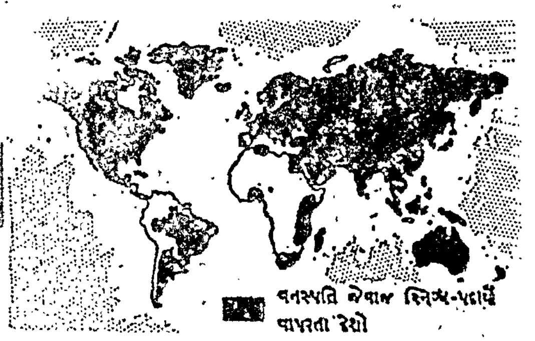

તથાપી, દૂધ વધુ પીવામાં આવે તો ઘીનું ઉત્પાદન ઓછું થશે. પરંતુ દુનિયાના અન્ય પ્રગતિશીલ દેશોની જેમ ભારતમાં પણ ઘી જેવા અર્ધ-ઘન સ્નિગ્ધ પદાર્થની વધતી જતી માંગને ઉત્તરોત્તર વનસ્પતિ પહોંચી વળશે. ડેન્માર્ક અને હૉલેન્ડ જેવા દેશો કે જ્યાં ડેરી ઉદ્યોગ ઘણોજ સુવ્યવસ્થિત છે અને જ્યાં માખણ મોટા પ્રમાણમાં ઉત્પન્ન કરવામાં આવે છે ત્યાં પણ આપણા દેશમાંના વનસ્પતિ જેવોજ વનસ્પતિજન્ય અર્ધ-ઘન સ્નિગ્ધ પદાર્થ સૌથી વધુ વપરાય છે. વિટામિન મેળવેલ વનસ્પતિ સારામાં સારા માખણ, ઘી જેવા દૂધજન્ય સ્નિગ્ધ પદાર્થો જેટલુંજ પૌષ્ટિક હોય છે. વળી, વનસ્પતિ ઘણુંજ કરકસરભર્યું પણ હોય છે કારણકે તે સહેલાઇથી મળતા વનસ્પતિજન્ય તેલોમાંથી બનાવવામાં આવે છે.

વનસ્પતિ અને તેના
જેવાજ સ્નિગ્ધ-પદાર્થો
દુનિયાભરમાં
વપરાય છે!

વધુ માહિતી માટે
આ સરનામે લખો:

ધી વનસ્પતિ મૅન્યુફૅક્ચરર્સ એસોસિએશન
ઑફ ઇન્ડિયા
ઇન્ડિયા હાઉસ, ફોર્ટ સ્ટ્રીટ, મુંબઇ-૧

JWT-VMA-3904

ભરવાડ સામે હાથની ઇશારત કરી એક યુવાન બોલી રહ્યો હતો.

'શું છે, બાપા ?' પોલીસ ઑફિસર નજીક આવતા ખાખી કપડાંથી ભડકતો ભોળો ભરવાડ એકાએક બોલી ઊઠ્યો.

'સાલાઓ, હવે તો તમે પણ ચોરીઓ કરવા લાગ્યા! બતાવ, ક્યાં છે આ ભાઈનું પાકીટ ? અંદર રૂપિયા પોણોસો છે!' ઘડીક બાઈ ભણી તો ઘડીક ભાઈ ભણી જોતા જોતા કડકાઈથી પોલીસ ઑફિસર બોલ્યા.

'બાપા...અમે તો પાકીટ–બાકીટમાં કંઈ જાણતાં જ નથી. અમારો વરણ એવા ધંધા ન કરે!'

'સાહેબ! એ જૂઠું બોલે છે. એના કપડાંલત્તાં તપાસો. એનુ પોટકુ તપાસો.' પેલા બે યુવાનોમાંથી એકે કહ્યું.

જરા પણ વખત બગાડ્યા વગર પોલીસ ઑફિસરે બાંકડા નીચે પડેલું પોટકું છોડવાની પોલીસને સૂચના કરી.

ઑફિસરનો હુકમ મળતાં પોલીસ તો પોટલાની ગાંઠ છોડવા લાગ્યા ધમાલ લાંબી થઈ હોવાથી લોકટોળું પણ ઠીક જામ્યું હતું. પોટલામાંથી કાંઈ નીકળવાનુ નથી, એની પાકી ખાતરી હોવાથી નિર્દોષ ભરવાડ દંપતી 'હાશ, બચ્યાં' એવું સમજી નિરાંતથી બાઘાં માફક પોટલા તરફ જોઈ રહ્યાં હતાં.

પણ પોટલામાંથી ભરવાડણની નવીનકોર ચૂંદડી ઉપર એક કિંમતી પાકીટ દેખાયું. પાકીટ દેખાતાં જ નિર્દોષ ભરવાડણ તો આ કૌતક જોતાં બાવરી જ બની ગઈ આખમાં આંસુની ધારા સાથે તેના મોંઢામાંથી ચીસ નીકળી પડી, 'બાપા, અમે કંઈ જાણતાં નથી. 'બાપા...'

ગભરાટમાં પડેલો ભરવાડ પોલીસને વીનવવા લાગ્યો. તેટલામાં 'એ ઊભા રહો!' બોલીને લોકોના ટોળાને ચીરીને આવતા એક કદાવર માણસે આગળ આવી, પોલીસ ઑફિસરને કહ્યું :

'સાહેબ! આ ભરવાડ નિર્દોષ છે. મેં બધું નજરોનજર જોયું છે. આ યુવાનો લોફર છે. તેમની નજર આ બાઈનાં ઘરેણાં ઉપર છે. તેથી આવું કાવતરું રચી તેમને રોકીને લૂંટી લેવાની ઇચ્છાથી તેમણે આ બધું ઊભું કર્યું છે. આ ધણીધણિયાણી બેઠાં હતાં ત્યાં આવી આ લોકો બાંકડા ઉપર બેસી ગયા અને વાતમાં પડેલા આ ભોળા ભરવાડનું ધ્યાન ચૂકવી તેમના પોટકામાં આ પાકીટ સેરવી દઈ, તેઓ તમને ફરિયાદ કરવા આવ્યા છે. આ લોકો આવા ધંધા કરી, આબરૂદાર માણસો પાસેથી પૈસા પડાવે છે.'

એકધાર્યું બોલ્યા જતા ખાનસાહેબને સાંભળી સૌ નવાઈમાં ડૂબી ગયા. ખરે વખતે ખાનસાહેબ મદદે આવતાં બાઈ તો હસતી–રડતી બોલતી હતી: 'મારા વીર, તારું ભલું થાજો. તેં અમારી લાજ રાખી છે.'

આખરે ભરવાડ દંપતીને છોડી, પોતાનું કાવતરું ખુલ્લું પડી જતાં ડઘાઈ ગયેલા પેલા યુવાનોને લઈ પોલીસ ઑફિસર પોલીસ સ્ટેશન તરફ ચાલતા થયા.

જયંતી શાહ

ત્રણ ધામ યાત્રા પ્રવાસ

મુંબઈથી તા. ૨ નવેમ્બર '૬૨ના રોજ (લાભપાચમ) ફર્સ્ટ તેમ જ થર્ડની સગવડ સાથે નીકળી આગ્રા, મથુરા, વૃંદાવન, ગીરીરાજ, ગોકુળ, દાઉજી, દિલ્હી, ભાંખરાનાંગલ, હરદ્વાર, ઋષિકેશ, અયોધ્યા, અલ્હાબાદ (પ્રયાગ), કાશી, ગયા, બુદ્ધગયા, કલકત્તા, જગન્નાથપુરી, સાક્ષીગોપાળ, મદ્રાસ, બેંગલોર, માયસોર, મથુરા, કન્યાકુમારી, રામેશ્વર, ધનુષ્યકોડી, ત્રિચિનાપલ્લી, શ્રીરંગમ, પક્ષીતીર્થ, શીવકાંચી, વિષ્ણુકાંચી, બાલાજી થઈ મુંબઈ પાછી ફરશે.

વધુ વિગત માટે મળો યા લખો:

ધી નેશનલ ટુરીસ્ટ

૧૪, હમામ સ્ટ્રીટ, કોટ, મુંબઈ–૧

ટે. નં. ૨૫૧૮૦૫ ગ્રામ: Nationtour

શાલિમાર
બિસ્કીટ

સ્વાદિષ્ટ અને પૌષ્ટિક

કેસર ક્રીમ, ફ્રૂટ ક્રીમ, ઓરેંજ ક્રીમ,
ગ્લુકોસ, કસ્ટર્ડ ક્રીમ, ફ્રુકીઝ, ડેલીકો,
જીંજરનટ, નાઈસ, કોકોનટ ક્રંચ

ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ:
ટ્રીટન ટ્રેડિંગ કું.
પ્રા. લિ.,
મર્કન્ટાઈલ ચેમ્બર્સ,
ગ્રેહામ રોડ, બેલાર્ડ એસ્ટેટ,
મુંબઈ-૧

SRB/SB/G/05

હિમસન નાયલૉન

પ્રશંસનીય અને
કુટુંબનું માનીતું

દેખાવમાં સરસ
પહેરવામાં સરસ
આપના રૂપને
ખીલવશે!

સૌંદર્યને
ઝલક
આપવા
અપનાવો

Himson
NYLON

નિર્માતા:
હિન્દી કેમીકલ્સ, સુરત

★ ★ ★ હિમસન નાયલૉન ★ ★ ★

તહેવારોના દિવસોમાં મનગમતા આકર્ષક રંગોમાં હિમસન નાયલૉનનાં વસ્ત્રો પહેરો. અનેકવિધ જાતોમાં હવે મળી શકશે. ટવીન્કલ જ્યોરજેટ, ટવીન્કલ ક્રેપ, ટવીન્કલ સાટીન, ટેરોન, ટેરીસીન, પોલીએસ્ટર સાડી, પોલીએસ્ટર બુશશર્ટીંગ. સર્વત્ર ફેન્સી સ્ટોર્સમાં મળે છે.

સ્ટોકીસ્ટો: **સુરત:** ટેક્સટાઈલ કેમીકલ્સ ટ્રેડર્સ, ભાગોળ, **અમદાવાદ:** પાંચકુવા, **મુંબઈ-૨:** જીવતરામ સન્સ, નવી ગલી, મુળજી જેઠા મારકેટ, **કલકત્તા:** જે. તુલસીદાસ, ૩૮, આરમેનીયન સ્ટ્રીટ, **દીલ્હી:** નાયલોન હાઉસ, કીનારી તીરાહા બઝાર.

આંખમાં પડેલી કણી કાઢી

એક દિવસે બપોરે માણેકચોકમાંથી પસાર થતાં વાહનો પાછળ ઊડતી રજોટીમાંથી એક કાંકરી મારી આંખમાં ઊડીને પડી. મારે ગામડે જવાનું હોઈ, ગાડીનો સમય થઈ ગયો હતો તેથી સ્ટેશન તરફ ઉતાવળે ચાલતાં આંખ મસળી. કાંકરી ન નીકળી. આંખ સૂજી ગઈ. સાંજે ઘેર જઈ ગામના ડૉક્ટર પાસે ગયા. તેમણે દવા નાખી. બોરીક પાઉડર શેક કરવા આપ્યો. પણ કાંકરી ન નીકળી અને વધુ દર્દ થયું. બીજા દિવસે ફરી ડૉક્ટરને બતાવ્યું, ત્યારે તેમણે કહ્યું : 'આમા મારો કંઈ જ ઇલાજ નથી. આંખ દુખવા આવી હોય તો કંઈક થઈ શકે. બાકી તો ગમે તે ઇલાજ કરો.' મારાં માતાપિતાએ મને બપોરની ગાડીએ અમદાવાદ લઈ જઈ કોઈ સર્જન પાસે ઇલાજ કરાવવાનું ધાર્યું. તેવામા ગામના એક ભાઈએ સમાચાર આપ્યા કે રબારીવાસમાં એક વૃદ્ધ માજી છે. તે કોઈ પણ જાતની ફી લીધા સિવાય આવી કણી પડી હોય તો કાઢી આપે છે. છતાં વિશ્વાસ ન બેઠો. પણ દર્દ સહન ન થતાં હું મારા મિત્રને લઈ સાથે ગયો. પેલાં માજી માંદા હતા. ખાટલામા બેઠા હતા. મને જોતા જ બોલી ઊઠ્યા, 'શું થયું છે? આખમા કાંઈ પડ્યું છે?' મેં કહ્યું : 'હા.' તરત તેમણે પૂછ્યું: 'ક્યારનું પડ્યું છે?' મે કહ્યું: 'કાલનું.' 'તો પછી બેટા, કાલે જ કેમ ન આવ્યા?' તેમ કહી મને તેમના સામો બેસાડી આંખ પહોળી કરી. મને થયું કે ખલાસ, આખ ફૂટી જશે. પણ ના, આંખ પહોળી કરવાની તેમની સિફત અને આંખમાં પોતાના હાથની આગળી ફેરવવાની આવડત કોઈ અગંમ્ય જ હતી. પોપચાના ખૂણામાં ચઢી ગયેલી રાઈના દાણા જેવી કાંકરી એક મિનિટમાં કાઢીને મને બતાવી અને કહ્યું: 'જાઓ બેટા, ઘેર જઈ ગધેડાની લાદ પલાળી આંખે બાંધી સૂઈ જાઓ. સાંજે આંખ સફેદ થઈ જશે. બિલકુલ આરામ થઈ જશે.' તેમ કર્યું. આંખમાં આજે સંપૂર્ણ આરામ છે. જો અમદાવાદ આવ્યો હોત તો સહેજે ૨૦થી ૨૫ રૂપિયા ખર્ચ થાત અને હેરાન થાત તે વધારામા. ક્યા આજના ડિગ્રીધારી ડૉક્ટરો અને ક્યા આવા સેવાભાવી વૃદ્ધ માજી, કે જે કામના બદલામાં કંઈ જ નથી લેતાં અને કેવળ સેવા કર્યાનો આનંદ અનુભવી સંતોષ માને છે!

જયંતીલાલ બી. ત્રિવેદી

કુસુમ કરતાં કોમળ!

રાષ્ટ્રપતિ હતા ત્યારે ડૉ. રાજેન્દ્રપ્રસાદને હાથીદાતની એક કિંમતી ફાઉન્ટન પેન ભેટમા મળી હતી. રાજેન્દ્રબાબુને આ પેન બહુ જ પ્રિય થઈ પડી. તેઓ પોતાનું બધું લેખનકાર્ય આ પેન વડે જ કરતા અને લેખન પૂરું કર્યા બાદ પેનને એક પેટીમાં સાચવીને મૂકી દેતા. એક વાર રાષ્ટ્રપતિનો મુખ્ય ઓર્ડર્લી તુલસી મેજની સફાઈ કરી રહ્યો હતો. ભાગ્યવશાત્ તુલસી પેન સાફ કરતો હતો ત્યારે અચાનક તે તેના હાથમાંથી સરકી ગઈ અને જમીન પર પડતાં તેના

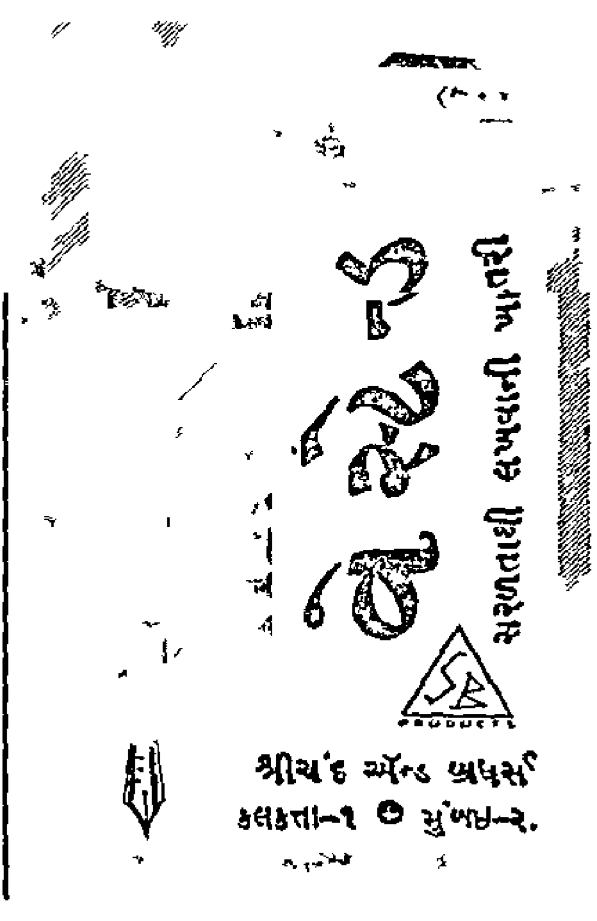

મૅનર્સ ગ્રાઈપ મિક્શ્ચર

ભાગ્યશાળી બાલ ઉત્સવ

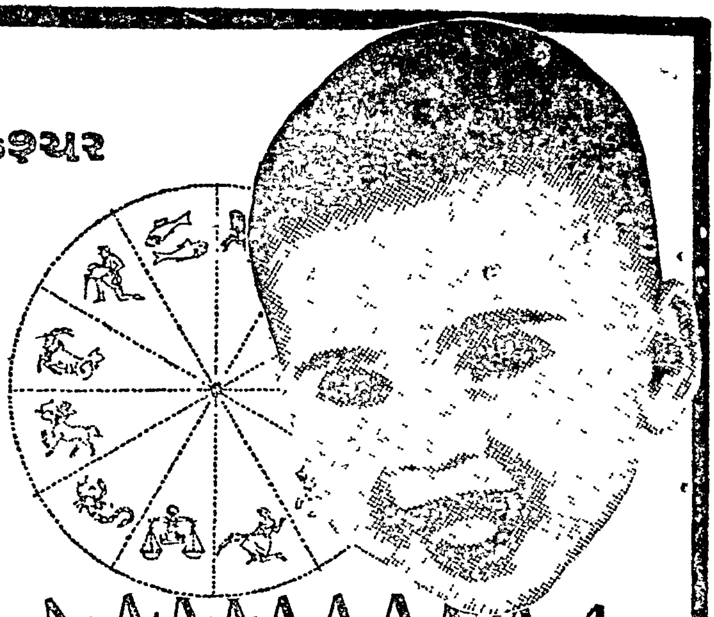

બીજા ભાગ્યશાળી બાલ ઉત્સવમાં ભાગ લો! તમારું બાળક વિજયી બને ને ઇનામ મેળવે એ માટે આ સુંદર તક છે! પહેલા પાંચ ઇનામોમાં લાઇફ ઇન્સ્યુરન્સ પૉલિસીઓ છે જે ઈનામ જીતનારા બાળકોનાં શાળાખર્ચને પહોંચી વળવાની જોગવાઇ કરે છે. તમારા બાળકના જન્મનો સમય, તારીખ અને વર્ષ ભરીને પ્રવેશપત્ર મોકલાવી દો. પ્રવેશપત્ર સાથે મૅનર્સ ગ્રાઈપ મિકશ્ચરના ખોખાનો ઉપરનો ભાગ હોવો જોઈએ. વિજયી બાળકો તેમને ગણવામાં આવશે જે પસંદ કરનારાઓની સમિતિએ અત્યાર પહેલા પસંદ કરેલા સમય, તારીખ અને વર્ષની સૌથી લગોલગ જન્મેલા હશે. આમાં ભાગ લેનારા સઘળાં બાળકોનો જન્મ ૧લી જુન ૧૯૬૦ અને ૩૦મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૬૨ ની વચ્ચે થયો હોવો જોઇએ.

બંધ તારીખ: ૬ઠ્ઠી આકટોબર ૧૯૬૨. નિયમો અને પ્રવેશપત્રો તમારા મૅનર્સ ગ્રાઇપ મિક્સ્ચરના વિક્રેતા પાસેથી મેળવી લો. અથવા બાજુની કુપન વાપરો. આ ઉત્સવનું પરિણામ ૨૭મી ઑકટોબરે અગ્રગણ્ય વર્તમાનપત્રોમાં પ્રસિદ્ધ થશે.

મૅનર્સ ગ્રાઈપ
મિક્સ્ચરના
ખોખાનો
ઉપરનો ભાગ
મોકલો.

MANNERS
MANNERS

રૂ. ૧૦,૦૦૦ નાં શિષ્યવૃત્તિ ઈનામો

- ● પહેલું ઇનામ: રૂ. ૪૯ દર મહિને ૭ વર્ષ સુધી
- ● બીજું ઈનામ: રૂ. ૩૯ દર મહિને ૭ વર્ષ સુધી
- ● ત્રીજું ઈનામ: રૂ. ૨૯ દર મહિને ૭ વર્ષ સુધી
- ● ચોથું ઈનામ: રૂ. ૨૨ દર મહિને ૬ ટર્ષ સુધી
- ● પાંચમું ઈનામ: રૂ. ૨૨ દર મહિને ૫ વર્ષ સુધી

તે ઉપરાંત રૂ. ૧૦ના ગવર્નમેન્ટ પ્રાઇઝ બૉન્ડમાં ૫૦ આશ્વાસન ઈનામો.

પ્રવેશપત્ર

મૅનર્સ ગ્રાઈપ મિકશ્ચરના ખોખાના ઉપરના ભાગ સાથે મૅનર્સ લકી બેબી ફેસ્ટિબલ, પોસ્ટબેગ ૧૦૨૧૬, મુંબઈ-૧ ના સરનામે મોકલો.

(વિગતો સ્પષ્ટતાથી ભરો)

બાળકનું નામ: ....
(તારીખ) ....(મહિનો)....................(વર્ષ) ૧૯........
ના દિને સવારે/બપોરે/રાત્રે ....વાગે જન્મ્યું હતું.
મેં આ ઉત્સવના નિયમો વાંચ્યા છે અને તે પ્રમાણે ચાલવા હું કબૂલ થાઉં છું.

સહી (માબાપ અથવા વાલી)

નામ ....
સરનામું ....
વિક્રેતાનું નામ ....
સરનામું ....

ASP/GM-BF-3 A GUJ

ટુકડેટુકડા થઈ ગયા. શાહીના થોડા છાંટા ગાલીચા પર અને થોડા રાષ્ટ્રપતિનાં કપડાં પર પડ્યા. તુલસીએ આવી બેદરકારી પહેલાં પણ દાખવેલી એટલે રાજેન્દ્રબાબુએ તેને ખૂબ ધમકાવ્યો અને પોતાના અંગત કામમાંથી દૂર કરી, તેને બીજા કામ માટે મોકલી આપ્યો.

તુલસી તો ચાલ્યો ગયો, પણ પાછળથી રાષ્ટ્રપતિનું અંતર ડંખવા લાગ્યું. એ દરમ્યાન તેમને કેટલાયે મુલાકાતીઓ મળવા આવ્યા, પણ રાષ્ટ્રપતિ બહુ જ ઉદાસ અને ખિન્ન થઈ ગયા હતા. તુલસીને ઠપકો આપવા માટે તેમને પોતાના તરફ તીવ્ર ગ્લાનિ થઈ રહી હતી. મુલાકાતીઓનો પ્રવાહ પૂરો થતાં જ તેમણે તુલસીને બોલાવ્યો અને તેની ક્ષમા માગવા લાગ્યા.

તુલસીની હાલત ખૂબ વિચિત્ર થઈ ગઈ. ભારતના રાષ્ટ્રપતિ એક ચપરાશીની સામે ક્ષમાપ્રાર્થી બનીને ઊભા હતા. તુલસી કયા મોઢે ક્ષમાદાન કરે ? ભૂલ તો તેની પોતાની જ થઈ હતી. કેટલીયે આનાકાની બાદ પણ તુલસીને છેવટે રાજેન્દ્રબાબુ સામે સાંત્વનાના થોડા શબ્દો બોલવા જ પડ્યા. પછી જ રાજેન્દ્રબાબુ કંઈક શાંત અને સ્થિર થયા.

ભવાનીદાસ જાદવજી વોરા

ફરજ ભૂલેલો દાક્તર !

સાંજના કલબમાં ચાર યુવાન મિત્રો રમીનાં પત્તાં ખેલી રહ્યા હતા. એ સમયે એક ખેડૂત હાંફળોફાંફળો આવીને કલબના પગથિયે બેઠેલ પટાવાળાને પૂછી રહ્યો: 'દાક્તર સા'બ છે ?'

પટાવાળો વૃદ્ધ અને અનુભવી હતો. તે સમજી ગયો કે કાં કોઈ દાઝ્યું છે ને કાં કોઈ સર્પદંશનું દર્દી લાગે છે. તેણે મમતાથી કહ્યું:

'હા ભાઈ, દાક્તર સાહેબ છે, પણ હજુ તો નવા જ પાસ થઈને બે મહિનાથી આવ્યા છે. ગપ્પાંપચીસી પૂરી કરી હશે ને કાં કરશે પાનાંનાં શોખીન છે. બોલ જલદી, તારે શું કામ છે ?'

ખેડૂતે કાકલૂદીભર્યા અવાજે કહ્યું: 'મારી ઘરવાળીને એરુ આભડ્યો છે. કહો ને ભાઈ, જલદી આવે તો સારું.'

પટાવાળાએ રમી-ટેબલ પર આવીને પત્તાં ખેલી રહેલ યુવાન ડોક્ટરને કહ્યું. પત્તાં વહેંચાઈ રહ્યાં હતાં તેમ તેમ એક પછી એક પત્તું ઉપાડી ડોક્ટર બાજી ગોઠવી રહ્યા હતા. બાજીમાં પાનાં જોડાજોડ બેસી જતાં હતાં. તેમાં વચ્ચે આ લપ વળી ક્યાંથી આવી ? કંટાળાભર્યા મુખે પટાવાળાની વાત સાંભળી ડોક્ટરે પૂછ્યું:

'એ ગાડી લાવ્યો છે ? ન લાવ્યો હોય તો કહે, લઈને આવે.'

પટાવાળો વૃદ્ધ હતો. ઘણા ડોક્ટરો તેણે જોયા હતા, પણ આવો નવી પેઢીનો જુવાન ડોક્ટર તેણે આજ સુધી દેખ્યો ન હતો. આવા બનાવની વાત સાંભળતાં જ એ દાક્તરો સીધાં, લાંબાં ડગલાં ભરી વાજેવાજ એ દવાખાને પહોંચી જતા, જ્યારે આ ભાઈ તો વાતે વાતે 'ગાડી લાવો, ગાડી લાવો' કરે છે.

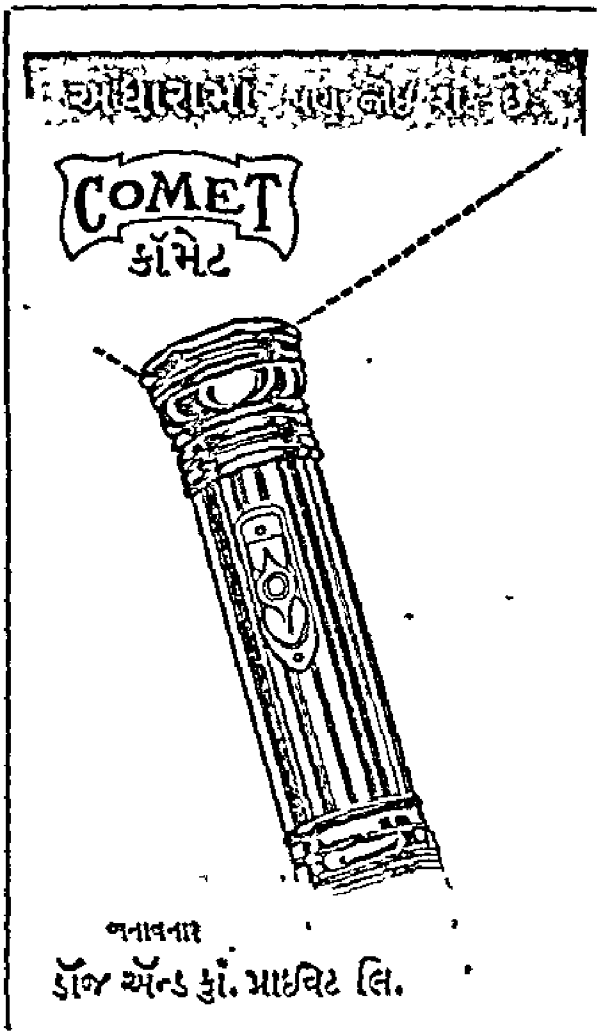
અંધારામાં પણ જોઈ શકો છો

COMET
કૉમેટ

બનાવનાર
ડૉજ ઍન્ડ કું. પ્રાઈવેટ લિ.

સાંધાના દુખાવા
કમરના દુખાવા

કેમ્લીન્સ

આમથી આરામ મળે છે

ACHES AND
Camlins
PRIVATE LIMITED

પ્રસિદ્ધ કૅમલ ઈંકના
નિર્માતાએ બનાવેલ

Pratibha 62-1

ખીસામાં સમાઈ જાય તેવું નાનું
ઈમરશન હીટર

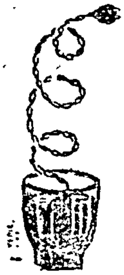

થોડી જ પળોમાં પાણી ઊકળી જાય છે... દરેક ઘરમાં એ હોવું જ જોઈએ. ડૉક્ટરો, વિદ્યાર્થીઓ, સલૂનવાળાઓ અને યાત્રીઓ માટે એક આદર્શ સાથી. આ ઝડપી હીટર કેવળ રૂ. ૬–૫૦માં મળે છે.

ટપાલખર્ચ રૂ. ૧–૨૫.

લૅક્ટોમીટર

ઘર, કેન્ટીન વગેરેમાં દૂધની ખાતરી કરવા માટે એક નમૂનેદાર સાધન.

કિંમત રૂ. ૪–૫૦ ટપાલખર્ચ રૂ. ૧–૨૫

રિવૉલ્વિંગ કૅલેન્ડર

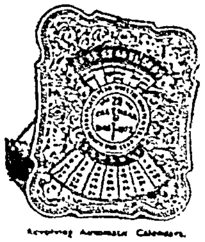

ફરતું કાયમનું કૅલેન્ડર

'આપના ઘરમાં અગર ઑફિસ–ટેબલ પર રાખવા માટે પિત્તળનું બનેલું સુંદર અને ફરતું કાયમનું કૅલેન્ડર ધરાવવાની શી મજા !

કિંમત રૂ. ૮–૫૦ ટપાલખર્ચ રૂ. ૧–૫૦

નોંધ :

બે આર્ટિકલ મંગાવનારને ટપાલખર્ચ માફ

પત્રવ્યવહાર અંગ્રેજીમાં કરો :

ALANKAR TRADERS
(AAA)
Gandhi Bagh,
NAGPUR-2

જુએ તો એમને કોઈ ટૂંકી આવકવાળા, મોટા કુટુંબને પોષનારા, આખો દિવસ કચેરીની લખાણપટ્ટી કરનારા કારકુન માની બેસે એમના બાહ્ય દેખાવને નિહાળનાર એમની આન્તરિક શક્તિથી સાવ અપરિચિત રહેતાં એમના સ્વભાવમાં રહેલી ખાસિયતોનો અભ્યાસ કરનારને આકર્ષી લઈને તેઓ પોતીકા બનાવી દેતા

તેઓ સ્વેચ્છાએ અપરિણીત રહ્યા હતા એમનો બધો સમય એમના પ્રિય વિષયના અભ્યાસમાં જ વહી જતો એમના એકલવાયા જીવનનું રહસ્ય પામવું અશક્ય હતું. એમના સંપર્કમાં આવેલા સર્વ કોઈ એટલું જોઈ શકતા હતા કે જીવનના મિથ્યા ભૌતિક વૈભવવિલાસ એમને સહેજ પણ સ્પર્શી શકતા નહોતા

એમના નિકટવાસીઓને એક પ્રશ્ન ઊઠયા કરતો કે એમની આવક ગણનાપાત્ર હોવા છતાં તેઓ આ પ્રકારનું જીવન કેમ જીવી રહ્યા હતા ! પણ એમની જીવનસરણીના ભીતરમાં કોઈને ડોકિયું કરવાની ફુરસદ નહોતી

વારંવાર પૃચ્છા કરવામાં આવે ત્યારે કોક ધન્ય પળે એમના મુખમાંથી એમના ભૂતપૂર્વ જીવન અંગેના ઉદ્‌ગારો સરી પડતા એમની વિદ્યાર્થીઅવસ્થાની એકાદ બે વાતો એમણે કરી હતી, ત્યારે એમણે જણાવ્યું હતું કે એમના વિદ્યાર્થીજીવન દરમ્યાન એમના કુટુંબની સ્થિતિ સાવ નરમ હતી, તેથી એમનું ભણતર પણ ખોરવાઈ પડે એવી પરિસ્થિતિ ઊભી થઈ હતી જ્યારે મેટ્રિકની પરીક્ષા આપવા નીકળવાનું હતું ત્યારે ખિસ્સું ખાલી હતું આવી કટોકટીની પળે એમના મોટાભાઈએ પાંચ રૂપિયા એમને માટે ઉછીના મેળવ્યા હતા અને કાળી મજૂરી કરીને એ રકમ વ્યાજ સહિત ચૂકવી આપી હતી એમના ભાઈએ દર્શાવેલો પ્રેમ તેઓ જીવનભર વીસર્યા નહિ તેમના સંતાનોની ઉન્નતિ અર્થે એમણે ભેખ ધારણ કર્યો હતો એમની આવકનો મોટો હિસ્સો તેઓ જીવન પર્યંત તેમને આપતા રહ્યા પોતાની મોટા ભાગની જરૂરિયાતો પર કાપ મૂકી એમણે એમની ફરજ નિશ્ચલ રહી અદા કરી સંપર્કમાં આવનારી એકાદ વ્યક્તિને જ આ હકીકત જાણવા મળી હતી એમણે કહ્યું હતું 'ભાવભીને હૈયે અપાયેલી એ મૂલ્યવાન મદદનું ઋણ હજી પૂરું ચૂકવ્યું નથી ચૂકવી રહ્યો છું' ભ્રાતૃપ્રેમનું આ ઉદાહરણ ખરે જ પ્રેરણાદાયી છે

મનુભાઈ દેસાઈ

નિમકહલાલની શિખામણ

'૧૯૫૬ ના, સંયુક્ત મહારાષ્ટ્રની ચળવળના અશાંતિના એ દિવસો હતા કાલાચોકી (મુંબઈ) વિસ્તારમાં એક શેઠની અનાજ તેમ જ પરચૂરણ સામાનની દુકાન શેઠની એ કામદાર વિસ્તારમાં સારા પ્રમાણમાં ઉધારી હતી ધંધાકીય અપ્રામાણિકતાને લીધે અળખામણા પણ ઠીક ઠીક થઈ ગયેલા ગત નવ વાગ્યાના સુમારે હાથમાં

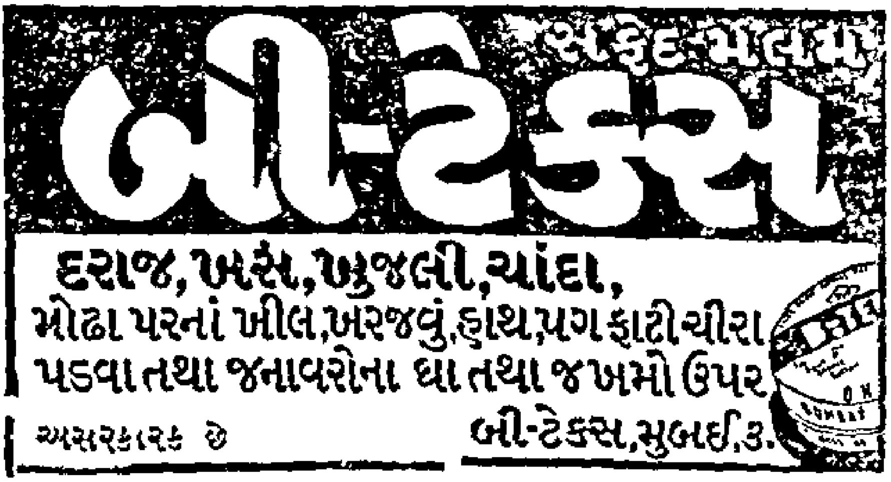
બી-ટેક્સ
દરાજ, ખસ, ખુજલી, ચાંદા,
મોઢા પરનાં ખીલ, ખરજવું, હાથ, પગ ફાટી ચીરા
પડવા તથા જનાવરોના ઘા તથા જખમો ઉપર
અસરકારક છે
બી-ટેક્સ, મુંબઈ, ૩.

ધોવાથી કપડાંનો મેલ દૂર થાય છે.
રૉબીન બ્લ્યૂ થી કપડાં સફેદ
ઉજળાં થાય છે
Robin Ultramarine
STANDARD QUALITY
MADE IN INDIA by RECKITT & COLMAN OF INDIA LTD.
ARBC 13 GUJ

સફેદ કપડાં, ગમે તેટલાં સ્વચ્છ ધોવા છતાં
છેવટે રૉબીન બ્લ્યૂના પાણીમાં બોળી
કાઢવાથીજ સ્વાભાવિક મનપસંદ સફેદ થાય છે.
રૉબીન બ્લ્યૂ કુદરતી મનપસંદ
સફેદી માટે
ઍટલાંટીસ (ઈસ્ટ) લિમિટેડ (ઇગ્લંડમાં સ્થપાયેલી)

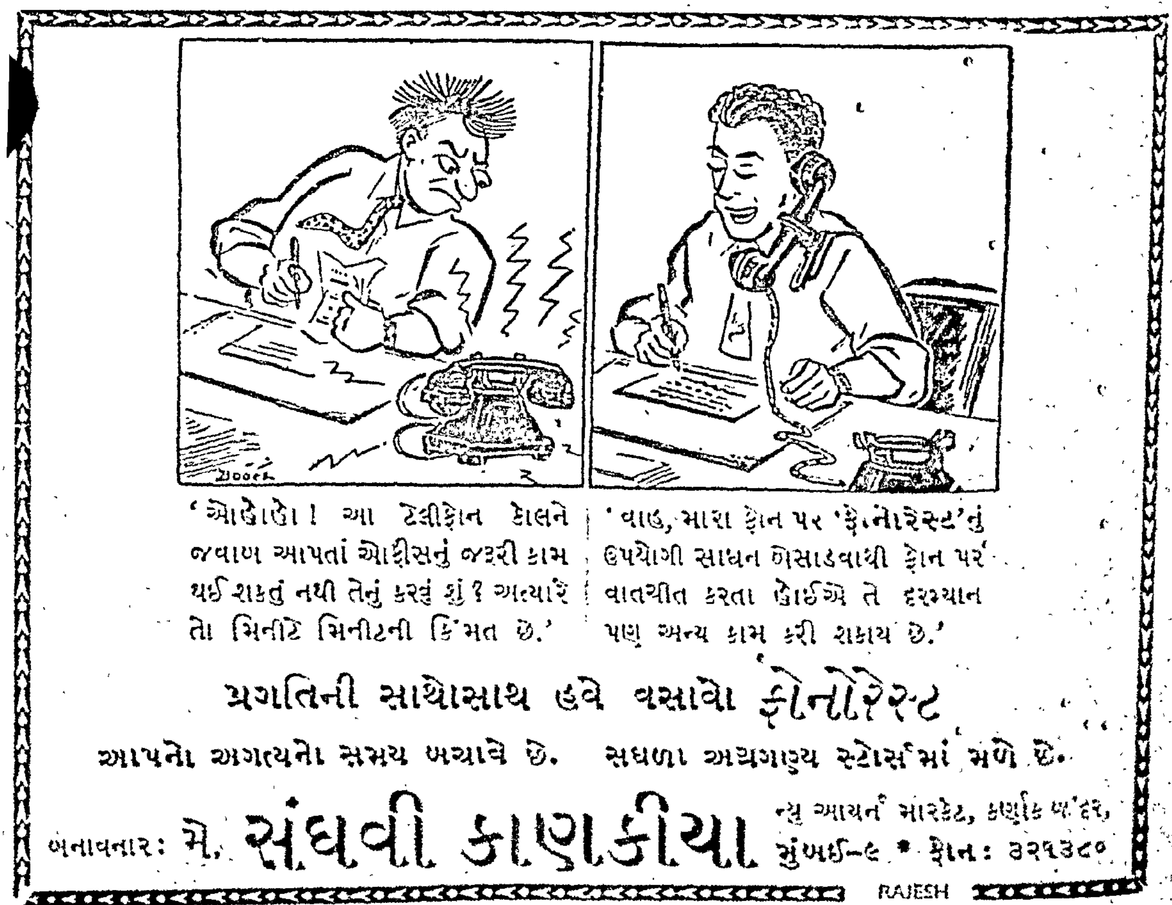

'ઓહોહો ! આ ટેલીફોન કોલને જવાબ આપતાં ઓફીસનું જરૂરી કામ થઈ શકતું નથી તેનું કરવું શું ? અત્યારે તો મિનીટે મિનીટની કિંમત છે.'

'વાહ, મારા ફોન પર 'ફોનોરેસ્ટ'નું ઉપયોગી સાધન બેસાડવાથી ફોન પર વાતચીત કરતા કોઈએ તે દરમ્યાન પણ અન્ય કામ કરી શકાય છે.'

પ્રગતિની સાથોસાથ હવે વસાવો ફોનોરેસ્ટ

આપનો અગત્યનો સમય બચાવે છે. સઘળા અગ્રગણ્ય સ્ટોર્સમાં મળે છે.

બનાવનાર: મે. સંઘવી કાણકીયા ન્યુ આયર્ન માર્કેટ, કર્ણાક બંદર, મુંબઈ-૯ * ફોન: ૩૨૧૩૮૦

RAJESH

મસાલ સાથે તોફાનીઓનું ટોળું દુકાન લૂંટી આગ લગાડવા આવ્યું. શેઠ દુકાનની પાછળના જ ભાગમાં સકુટુંબ રહે. દુકાનનો જૂનો અને વિશ્વાસુ નોકર નામદેવ, તોફાન શરૂ થયાં ત્યારથી ઘેર નહીં જતાં ત્યાં જ રહેતો અને શેઠ તેમ જ દુકાનની સંભાળ રાખતો. ટોળાનો અવાજ સાંભળી શેઠ ગભરાયા, પણ નામદેવ દોડતો બહાર આવી 'પોતાના મહોલ્લામાં રહેતો પરદેશી આશ્રિત કહેવાય અને તેને નહીં લૂંટતાં રક્ષણ આપવું એ આપણો ધર્મ કહેવાય,' એમ કહી ટોળાને સમજાવવા લાગ્યો. વીફરેલા ટોળાએ કંઈ નહીં સાંભળતાં નામદેવને દૂર હઠી જવા હુકમ કર્યો, એટલું જ નહીં, પણ દુકાન લૂંટવામાં સાથ આપવા જણાવ્યું. નામદેવનું નમક પણ આજ જોર કરતું હતું અને તેણે દુકાનના દરવાજા પાસેથી હઠવા સાફ ના પાડી અને લાકડી લઈ સામનો કરવા તૈયાર થયો. ટોળું એના પર તૂટી પડ્યું અને એને સારી પેઠે માર મારી બેભાન બનાવી ફૂટપાથ પર પટકી પાડ્યો. દુકાનના દરવાજા પર મશાલ મુકાઈ અને દરવાજો તોડવાના પ્રયત્નો શરૂ થયા.

નસીબજોગે એટલામાં સામેથી પોલીસની જીપ આવી અને એની સાયરન સાંભળી ટોળું વેરવિખેર થઈ ભાગી ગયું. પોલીસ ઑફિસરે નામદેવને હોસ્પિટલ ભેગો કર્યો, શેઠને તત્કાળ એમના સગાને ત્યાં પરામા પહોંચાડ્યા અને દુકાનના રક્ષણ માટે એક હથિયારબંધ પોલીસ ત્યાં બેસાડ્યો. આવી રીતે નામદેવની સમયસરની મદદથી શેઠ તથા દુકાન બન્ને બચી ગયાં.

અશાંતિ શાંત થઈ. નામદેવ પણ ૧૦–૧૫ દિવસ પછી હોસ્પિટલથી પાછો ફર્યો. શેઠે દુકાન ખોલી વેપાર પાછો શરૂ કર્યો, અને જિંદગી જોખમમાં મૂકી બતાવેલ હિંમત માટે નામદેવને શાબાશી આપી પગારમાં રૂ. ૧૦ નો વધારો કરી આપ્યો, અને જરૂર હોય તો કંઈક રોકડ રકમ પણ આપવા ઇચ્છા દર્શાવી. એણે આભારદર્શક ચહેરે કહ્યું, 'શેઠ, બાવીસ વર્ષ થયાં આપને ત્યાં નોકરી કરી આપનુ નમક ખાઉં છું. આપનું તેમ જ રોજી દેતી દુકાનનું રક્ષણ કરવું તે મારું કર્તવ્ય હતું. પગારવધારો તો ઠીક, કારણ તે મારી મહેનતનો બદલો છે, પણ રોકડ રકમની કંઈ જરૂર નથી. તેના કરતાં હવેથી ધંધાની અયોગ્ય રીતો બંધ કરી ઘરાકોને છેતરવાનું બંધ કરશો તોપણ મને ઘણો સંતોષ થશે.'

શેઠ શરમાઈ ગયા, અને તે દિવસથી ધંધાની અપ્રમાણિકતા દૂર કરી સાચી નિષ્ઠાથી વેપાર કરવા લાગ્યા.

મહોલ્લાના માણસો, જેઓએ નામદેવને મારવામાં ભાગ લીધો હતો, તેઓને જ્યારે જાણ થઈ કે તેની જ સમજાવટથી હવે તેઓને સસ્તો અને વજનમાં પૂરો માલ મળે છે, ત્યારે તેઓ શરમિંદા થઈ તેની માફી માગવા લાગ્યા, અને ઉદાર દિલના નામદેવે સર્વેને તે વાત ભૂલી જવા વિનંતી કરી.

શાંતિલાલ બોસે

જુગારનું પરિણામ

ગામડાનો એક યુવાન નોકરી માટે મુંબઈ આવ્યો. લાગવગ ને ઓળખાણથી એક સારી

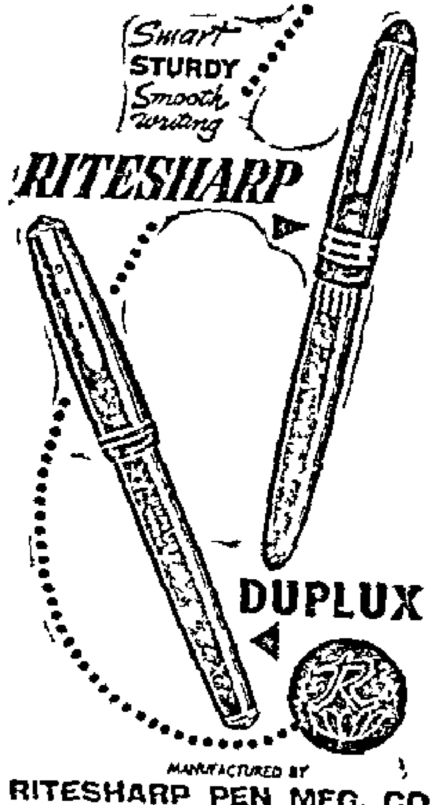

MANUFACTURED BY
RITESHARP PEN MFG. CO.
PRABHAT UDYOG NAGAR, JOGESHWARI, BOMBAY, [illegible]
DISTRIBUTORS
RAJENDRA KUMAR & CO.
23A ABDULREHMAN STREET, BOMBAY, 1

સાદાં કપડામાં
પણ
ભપકાદાર
દેખાવ માટે

બિન્ટેક્સ હાથ-શાળનું શર્ટિંગ વાપરો!

પ્રવર્તક તેમજ વેચાણ-વ્યવસ્થા કરનાર: બિન્ની

બિન્ટેક્સ કાપડની બીજી જાતો: ધોતિયાં • સાડીઓ • પહેરણનાં કાપડ • ઓશીકાંના ગલેફ • ચાદરો • ટુવાલો.

તે નિતનિરાળા આકર્ષક રંગ તેમજ ડિઝાઈનમાં મળે છે.

બિન્ટેક્સ કાપડ શ્રેષ્ઠ હોવા બાબત આપ [illegible] ભરોસો રાખી શકો છો કારણકે તેના વણાટમાં બિન્ની જાતનું સૂતર જ વપરાય તેમજ તે પાકા રંગનું અને ટકાઉ નીવડે એની બિન્ની પૂરેપૂરી કાળજી લે છે.

QUALITY FABRICS
BINNY & CO (MADRAS) LTD

બિન્ટેક્સ હાથશાળનું કાપડ, દુકાન પર આ બોર્ડ ધરાવતા બિન્ની મિલના માન્ય એજન્ટો પાસેથી જ ખરીદો.

બિન્ની ઍન્ડ કંપની (મદ્રાસ) લિમિટેડ
મદ્રાસ

JWT-BY-EY-1643

વેપારી પેઢીમાં નોકરી મળી. પ્રમાણિક સ્વભાવ ને સાચી દાનતથી આગળ પ્રગતિ કરી કેશિયર થયો. સેંકડો રૂપિયાનો વહીવટ વિશ્વાસથી પ્રમાણિકપણે કરતો. તેના મિત્રો અવારનવાર પાડોશની રૂમમાં જ જુગાર રમતા. એક દિવસ તેમણે તેને પણ રમવા આમંત્રણ આપ્યું. ચોમાસાની ઋતુમાં કામકાજ ઠંડાં હોઈ વખત પસાર કરવા આ ભાઈ પણ બેઠા. ત્યાં કોઈ કે પોલીસને ખબર આપતાં પોલીસ પાર્ટીએ એ રૂમ પર દરોડો પાડ્યો. રૂમનાં બારણાં બંધ રાખી સૌ બચવા નાસભાગ કરવા લાગ્યા. આ યુવાન પણ ખૂબ જ ગભરાયો. આબરૂની સલામતી ખાતર પાછલી બારીએથી અનાજની ગૂણો પડેલી તેના પર કૂદકો માર્યો, પણ અવળી રીતે પડતાં ખૂબ જ વાગ્યું ને બેભાન થયો. તુરત જ તેને સારવાર માટે હૉસ્પિટલમાં દાખલ કર્યો, પણ ત્યાં એક બે દિવસમાં આ યુવાનનું મૃત્યુ થયું.

જૈનધર્મ

પરદુઃખે દુઃખી

લોર્ડ માઉન્ટબેટને ભારતમાં પગ મૂકતાં જ પહેલું કાર્ય મહાત્મા ગાંધીજી તથા શ્રી ઝીણાને મુલાકાત માટે બોલાવવાનું કર્યું. તે વખતે ગાંધીજી કોમી હુલ્લડમાં સપડાયેલ બિહાર પ્રાંતમાં શાંતિકાર્ય કરી રહ્યા હતા. ૩૦ માર્ચના દિવસે તેઓ પટનાથી નીકળ્યા.

હંમેશ મુજબ રેલવેના ત્રીજા વર્ગમાં તેઓ પ્રવાસ કરી રહ્યા હતા. માઉન્ટબેટને પોતાનું ખાસ વિમાન તેમના માટે મોકલવાનું જણાવ્યું હતું. પણ ગાંધીજીએ તેનો ઇન્કાર કર્યો. આથી 'ખાસ ગાડીની તમારા માટે વ્યવસ્થા કરું છું' એવું જ્યારે લોર્ડ માઉન્ટબેટને કહેવરાવ્યું તેની પણ ગાંધીજીએ ના પાડી અને તેમણે રેલવેના ત્રીજા વર્ગમાં જ જવાનું નક્કી કર્યું.

ત્રીજા વર્ગના જ પણ બે ડબ્બા 'રાખવાની' વ્યવસ્થા મહાત્માજીની એક સેવિકાએ કરાવી. કાયમ તો મહાત્માજી અને તેમના માણસો માટે એક જ ડબ્બો રાખવામાં આવતો પણ મહાત્માજીને અગવડ ન પડે એ માટે આ મુસાફરીમાં બે ડબ્બા રખાવ્યા.

ગાડીમાં બેઠા પછી મહાત્માજીના ધ્યાન પર આ વાત આવી. આ સગવડ તેમને બેચેન કરવા લાગી. આગલા સ્ટેશને ગાડી ઊભી રહી કે તરત જ ગાંધીજીએ ત્યાંના સ્ટેશન માસ્તરને બોલાવ્યા અને તેમને કહ્યું : 'અમારા માટે બે ડબ્બા રાખવામાં આવ્યા છે તેનું મને દુઃખ થાય છે. આ કારણસર અન્ય મુસાફરોને કેટલી તકલીફ થઈ હશે! ગાડીમાં કેટલી બધી ભીડ થઈ હશે.'

સ્ટેશન માસ્તરે વિનયપૂર્વક જવાબ આપ્યો, 'મહાત્માજી, ગાડીમાં ભીડ તો ઘણી જ છે. આથી ગાડીમાં એક વધારાનો ડબ્બો જોડાવું છું.'

પણ ગાંધીજીને તેની વાત જરાય પસંદ ન પડી. તેમણે પોતાના બે ડબ્બાઓમાંથી એક ડબ્બો ઉતારુઓ માટે ખાલી કરી આપ્યો અને પોતે ભીડવાળા ડબ્બામાં બેઠા.

પ્યારેલાલ

ભોજન પછી..કે પહેલાં
પેટ ભારે ભારે લાગે, કે..
ગેસથી બેચેન થાઓ, ત્યારે...
"ચરક"ની
પવન
મુક્તાદિવટી
છાતી ઉપર થતુ દબાણ અને
ભારેથતું પેટ હલકું કરી
આરામ-રાહત આપે છે.
કાયમી ફરિયાદમાં...જમ્યાબાદ
નિયમિત સેવનથી પાચન શક્તિ
સુધરી, આરેય દિવસ પ્રફુલ્લતામાં
અને રાત્રે સારી નિદ્રા લાવવામાં
મદદ કરે છે.
સાથે મળશુદ્ધિ માટે "ચરક"ની
"આનંદ ગુટિકા"એ નિર્દોષ
ઉપાય છે.
જાણીતા દવાવાળાને ત્યાં મળે છે.
ચરક
ચરક ફાર્માસ્યુટીકલ્સ
મુંબઈ ૭
વી. પી. દ્વારા મંગાવી શકાય છે.

ભક્તકવિ દયારામનાં ભજનો

સં. ડૉ. કેશવલાલ અંબાલાલ

પાન ૮૦ : : કિં. ૦–૪૦

ભક્તકવિ દયારામની રચનાઓનો મુખ્ય ઝોક પ્રેમભક્તિ ઉપર છે. તેના સારભૂત કેટલાંક ભજનો, પદો, ગરબીઓ, કુંડળિયા વગેરે પસંદ કરીને આ પુસ્તકમાં સંગ્રહવામાં આવ્યાં છે. પ્રેમભક્તિના પથિક ભાવિકોને આમાંનાં ભજનો તન્મયતા સાધવામાં અને કંઠસ્થ કરવામાં ઘણાં ઉપયોગી હોઈને આ સંગ્રહ વસાવવા જેવો છે.

પંચીકરણ

પાન ૨૦૮ : : કિં. ૨–૦૦

વેદાંતના પ્રવેશક પુસ્તક જેવા આ ગ્રંથમાં વિજ્ઞાનની, તર્કની, માનસશાસ્ત્રની અને અધ્યાત્મની એમ અનેકવિધ દૃષ્ટિએ કંઈક શીખવા, અનુભવવા અને આચરવાનું મળી રહે છે. મૂળ નિર્ગુણ બ્રહ્મમાંથી પંચ તન્માત્રાઓ, પંચમહાભૂતો, પંચપ્રાણ, પંચજ્ઞાનેન્દ્રિય–કર્મેન્દ્રિયો વગેરેનો પૃથક્ પૃથક્ અનેકવિધ આવિર્ભાવ કેવી રીતે થયો અને આ બધાં એકબીજાથી પૃથક્ લાગતાં હોવા છતાં પ્રત્યેક એકબીજામાં કેવી રીતે ઓતપ્રોત છે તેમ જ આ અપાર સૃષ્ટિવૈવિધ્યમાં અનેકતા દેખાતી હોવા છતાં તેમાં એક અદ્વૈત તત્ત્વ કેવી રીતે ઓતપ્રોત છે તે તર્કશુદ્ધ રીતે સમજાવતું આ પુસ્તક જિજ્ઞાસુઓને અધ્યાત્મચિંતન અને આત્મનિરીક્ષણની સાથે સાથે સૃષ્ટિવિજ્ઞાન સમજવામાં સહાયરૂપ થઈ પડે તેવું છે.

સંવત ૨૦૧૯નું પંચાંગ

પાન ૯૨ : : કિં. ૦–૫૦

શ્રી હિમ્મતરામ મહાશંકર જાની, જ્યોતિષાચાર્ય કૃત સંવત ૨૦૧૯નું અભિનવ ગ્રહલાઘવીય કાર્તિકી પંચાંગ પ્રસિદ્ધ થઈ ચૂક્યું છે, જેમાં બારે માસના કોઠા ઉપરાંત ઉપયોગી મુહૂર્તો જોવાની રીત, જન્માક્ષર મેળવવાની રીત, લેણુદેણુ, દિનદશાનો કોઠો, સૂતકનિર્ણય, હિંદુ ધર્મના તહેવારો, વ્રતો ઉપરાંત વલ્લભ, સ્વામીનારાયણ ને જૈન સંપ્રદાયના તહેવારો, ટપાલ ખાતાની ટૂંકી માહિતી, રાશિવાર ભવિષ્ય, બાર માસનું ફળ વગેરે ઉપયોગી માહિતી આપવામાં આવી છે.

શિક્ષાપત્રી (નવી આવૃત્તિ)

પાન ૯૬ : : કિં. ૦–૨૫

શ્રી સહજાનંદ સ્વામી વિરચિત આ નાનકડી પુસ્તિકા જીવનને ઊંચું, શુદ્ધ, સદાચારી બનાવી શ્રેયના માર્ગે ચાલવા ઇચ્છનાર સૌ કોઈને માટે ઉપયોગી છે.

રમૂજી વાર્તાઓ (નવી આવૃત્તિ)

લે૦ હરરાય અમૂલખરાય દેસાઈ

પાન ૧૩૬ : : કિં. ૧–૨૫

રાત્રીએ તેમ જ ફુરસદના સમયે બાળકોને કહી શકાય, વાંચીને સંભળાવી શકાય એવી બોધક અને રસપ્રદ આઠ વાર્તાઓનો સંગ્રહ.

હવે પછી પ્રસિદ્ધ થશે

‘ચરકસંહિતા’ ભાગ ૩ જો, ‘હરિવંશ,’ ‘વાર્તાલાપ’ (સ્વામી પ્રકાશાનંદજી), ‘શ્રીરામચરિતમાનસ’ (મૂળપાઠ), ‘હિંદુધર્મ ને સદાચાર’ વગેરે પુસ્તકો છપાઈ રહ્યાં છે.

શરદી અને ગળાના દુખાવામાં

ગળાનો દુખાવો હોય કે એકાએક સખત શરદી થઇ હોય તો 'એસ્પ્રો' વડે જલ્દીથી નિશ્ચિત રાહત મેળવો. તમને ગળાનો દુખાવો હોય તો ગરમ પાણીમાં 'એસ્પ્રો' ઓગાળો અને તેનાથી કોગળા કરો. દુનિયાભરના કરોડો લોકો માટે 'એસ્પ્રો' ઘરગથ્થુ દવા બની ગઈ છે. તમારા શરીરનો જે ભાગ દુખતો હોય તેના પર 'એસ્પ્રો' સીધેસીધી ક્રિયા કરીને નિશ્ચિત રાહત આપે છે. સમગ્ર કુટુંબ માટે તમારી પાસે 'એસ્પ્રો' રાખો.

સંપૂર્ણ રાહત મેળવો

'એસ્પ્રો'

સમગ્ર કુટુંબ માટે

ASPRO
ASPRO
ASPRO
ASPRO

મુલાયમ અને
[illegible]
સીલબંધ પટ્ટી
માગો

આ છે "એસ્પ્રો"ની ક્રિયા:

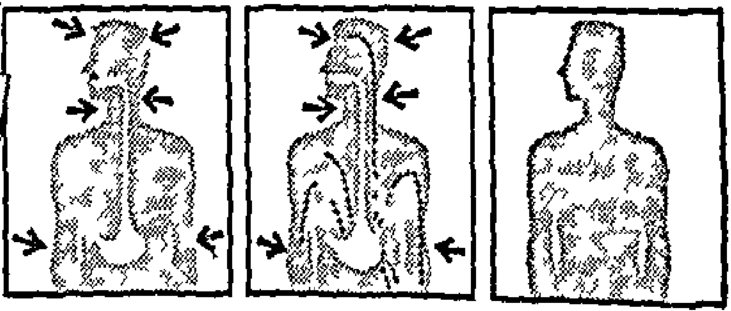

ઝડપી પ્રસરવા લાગે છે
'એસ્પ્રો' સત્વર છૂટી પડવા લાગે છે 'એસ્પ્રો'ની ક્રિયા સીધી લોહીમાં થવા માંડે છે

પ્રસરે છે
તેના કરોડો સૂક્ષ્મ કણો તમારા રક્તપ્રવાહ મારફત દુખાવાની જગાએ જલ્દીથી પહોંચી જાય છે તરત જ રાહત મળવા લાગે છે

રાહત આપે છે
સંપૂર્ણ રાહત આપે છે તમને તંદુરસ્ત અને આનંદી બનાવીને 'એસ્પ્રો' આ રીતે સંપૂર્ણ કાર્ય કરી શરીરમાંથી નીકળી જાય છે

'એસ્પ્રો' લો

ફરીવાર ખરેખર સાજા થાવ

નિકોલસનું Ⓝ ઉત્પાદન આપને માટે અસરતા અને શુદ્ધતાની ગેરંટી

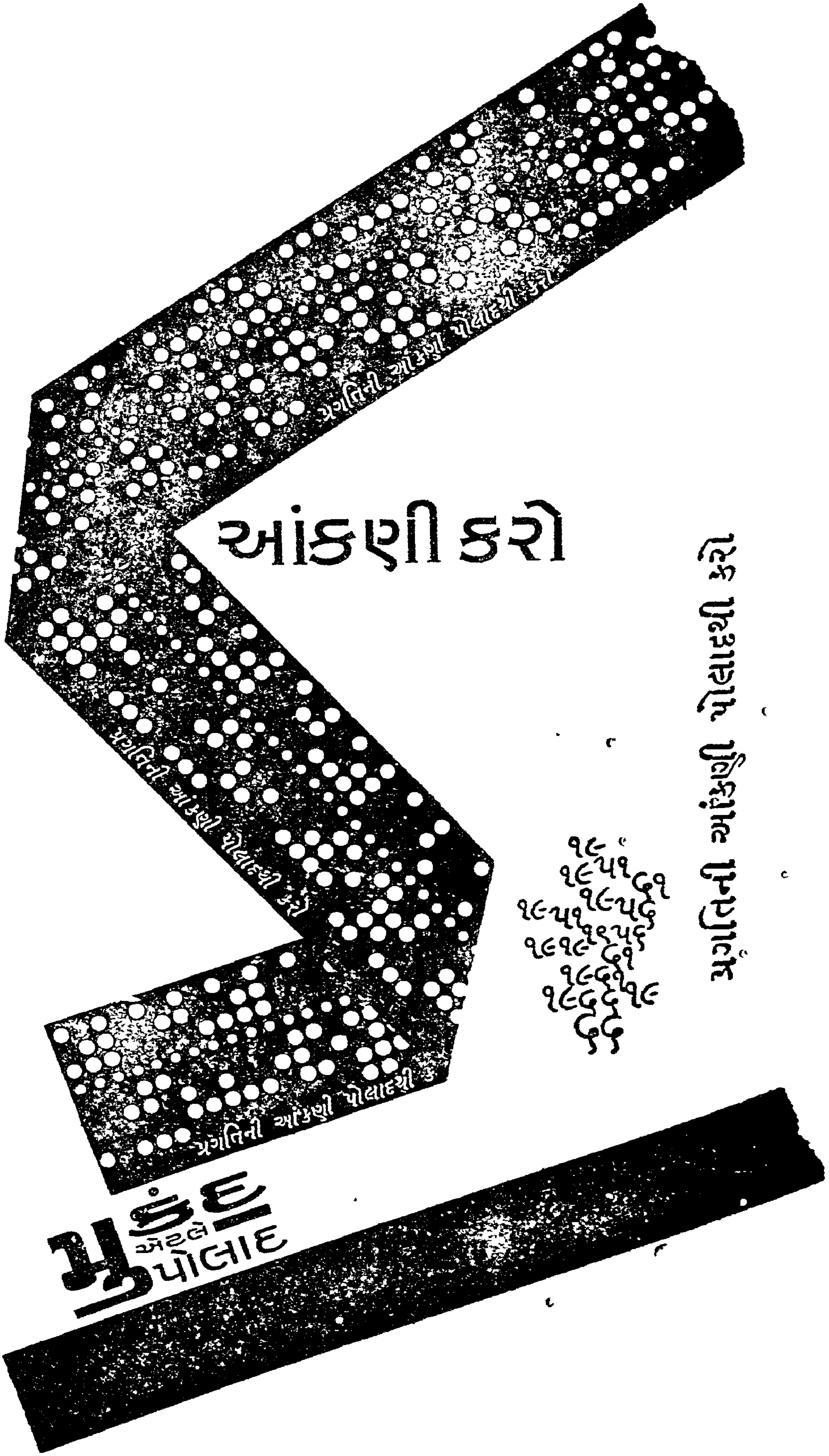
પ્રગતિની આંકણી પોલાદથી કરો
આંકણી કરો
પ્રગતિની આંકણી પોલાદથી કરો
૧૯
૧૯૫૧૬૧
૧૯૫૬
૧૯૫૧ ૧૯૫૬
૧૯૧૯ ૬૧
૧૯૬૧
૧૯૬૬ ૧૯
૬૬
પ્રગતિની આંકણી પોલાદથી કરો
પ્રગતિની આંકણી પોલાદથી ક
મુકંદ એટલે પોલાદ

એક ગલાસ

કિસાન સ્ક્વૉશ પીઓ

. અને તાજાં-માજાં બનો!

ર ો સ્વાદિષ્ટ ઉત્સાહવર્ધક અને પોષ્ટિક હોય છે। તે ડાળી પર
મુ કેત ફળોના રસમાથી બનાવેલો હોઈ તેમા વિટામિનો પણ
ભરપૂર હોય છે

અણધાર્યા આવતા મહેમાનોના સત્કાર માટે એકાદ
ારાની બાટલી હમેશ ઘરમા રાખી મૂકો

ન સ્કવાશ ઑરેંજ લેમન અને બીજા છ પ્રકારનો મળે છે

ન પ્રૉડક્ટ્સ લિમિટેડ, બેંગલોર

P/1824a

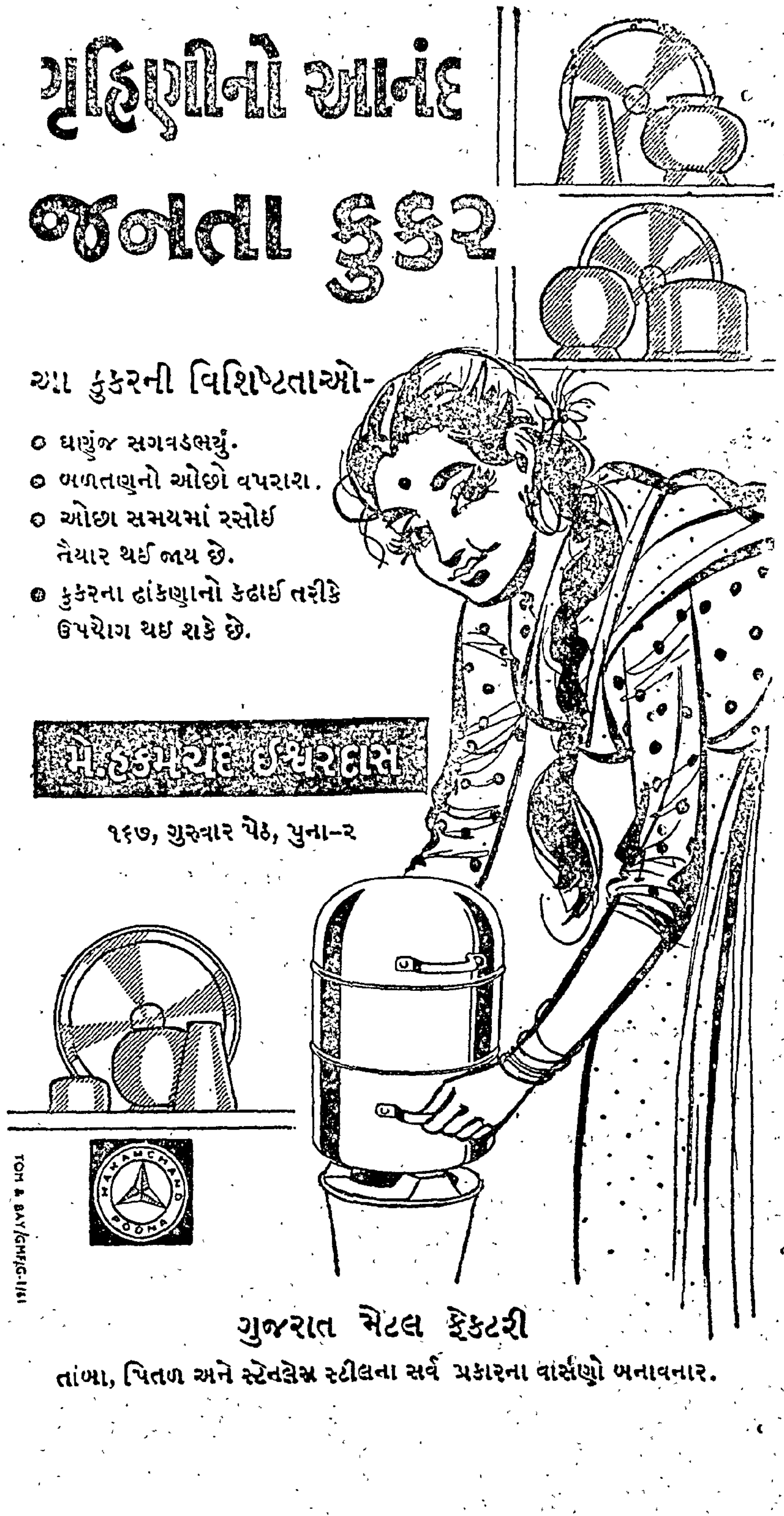

ગૃહિણીનો આનંદ

જનતા કુકર

આ કુકરની વિશિષ્ટતાઓ-

- ઘણુંજ સગવડભર્યું.
- બળતણનો ઓછો વપરાશ.
- ઓછા સમયમાં રસોઈ તૈયાર થઈ જાય છે.
- કુકરના ઢાંકણાનો કઢાઈ તરીકે ઉપયોગ થઇ શકે છે.

મે. હકમચંદ ઇશ્વરદાસ

૧૬૭, ગુરુવાર પેઠ, પુના-૨

ગુજરાત મેટલ ફેક્ટરી

તાંબા, પિતળ અને સ્ટેનલેસ સ્ટીલના સર્વ પ્રકારના વાસણો બનાવનાર.

HAKAMCHAND POONA
TOM & BAY/GMFG-1161

જુઓ! માત્ર ટીનોપાલ વડેજ કપડાને આવી ઉજ્જવલ સફેદાઈ મળે છે

પહેલાં કદીપણ ન જોએલી સફેદાઈ

ટીનોપાલ સફેદ કપડાંને એટલા બધા સફેદ બનાવે છે કે તમારી ચાદર ઓશિકાના કવર અને ટેબલક્લોથ ખરેખર ચળકાટ મારે છે તમારી સફેદ સાડીઓ, ધોતી, ખમીસ અને પાટલુન—તમામ વસ્ત્રો અધિક સફેદાઈથી ઝળહળી ઊઠે છે

નાણાંનો પણ બચાવ થાય છે

તમારાં કપડાં સફેદ કરવા માટે તમારે વધારે ખર્ચ કરવાની જરૂર નથી. માત્ર સામાન્ય સાબુ વડે તે ધૂઓ અને પછી ટીનોપાલનો ઉપયોગ કરો ટીનોપાલ ખૂબજ કરકસરયુક્ત છે—એક ચમચી ટીનોપાલ એક ડોલ કપડાં સફેદ કરવા માટે પૂરતો છે અને ટીનોપાલ દ્વારા મળતી સફેદાઈ પાકી છે—તમે કપડાં ધૂઓ ત્યારે દરેક વખતે તેનો ઉપયોગ કરવાની જરૂર નથી.

ટીનોપાલ એ જે. આર. ગાયગી એસ. એ. બાસલ સ્વીટ્ઝરલૅન્ડનો રજિસ્ટર્ડ ટ્રેડ માર્ક છે

યાદ રાખો

સહેજ
ટીનોપાલ
વાપરવાથી કપડાં
સાવ સફેદ બને છે.

સોલ ડિસ્ટ્રીબ્યુટર્સ:

ર૬ વડી વાડી, વડોદરા સુહૃદ ગાયગી ટ્રેડિંગ લિમિટેડ પો. ઓ. બોક્સ ૯૬૫, મુંબઈ ૧ બી આર.

SISTA'S

ભારતમાં પ્રથમ
સોના જેવી ધાતુ, પ્લાસ્ટીક અને
કાચના ઘરેણાં ઉપર ગીલીટ કરવામાં આવે છે.

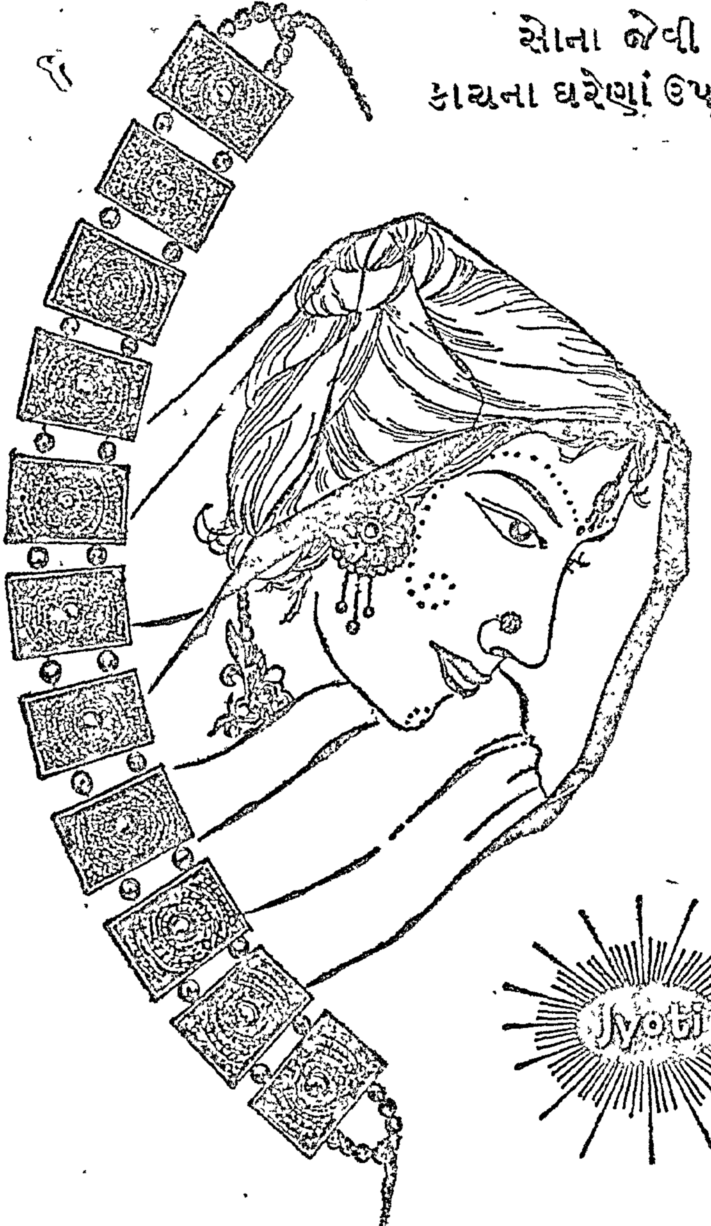

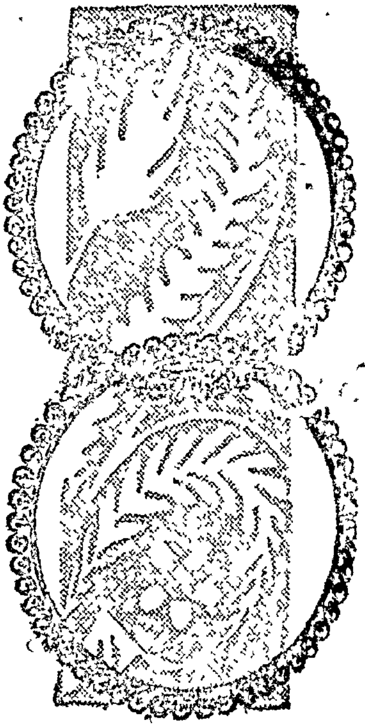

jyoti

સોના અને
બીજા રંગોમાં
ચમકદાર કાંચની
બંગડીઓ, માળા,
પ્લાસ્ટીકની બંગડીઓ,
નેકલેસ, બ્રેસલેટ, ફોટો-ફ્રેમ્સ
હેર-ક્લીપ્સ, વીંટી, બ્રૉચ વીગેરે માટે

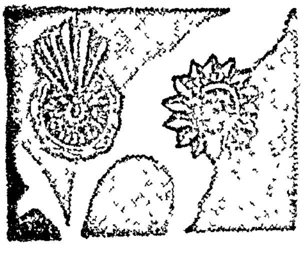

જ્યોતિ મેટલાઇઝીંગ કોરપોરેશન
ઉદ્યોગ ભવન, ૨૫૦ ડી, વરલી, મુંબઈ-૧૮ ફોન: ૭૦૯૯૫

તમારો લાડલો ઇજનેર બને તો?

ભણતરની જોગવાઈ કરવા અમારી પાસે એક સરળ અને ખાતરીની યોજના છે

ઇજનેરીના અભ્યાસ એટલે પાંચ વર્ષનો કોર્સ. છોકરાને હોસ્ટેલમાં ન મૂકીએ તો પણ રૂ ૬૦૦૦ નો ખર્ચ થાય. આ ખર્ચને તમે શી રીતે પહોંચી વળશો? આજે જ દીકરાના ભણતર માટે [illegible] પોલિસી લેશો તો આ ખર્ચ સહેલાઈથી થઈ શકશે. પોલિસીના પ્રિમિયમ ભરવા એ કંઈ અઘરી વાત નથી. ધારો કે તમારી ઉંમર ૨૫ વર્ષની અને દીકરાની ૨ વર્ષની હોય તો તમારે મહિને માત્ર રૂ ૨૬.૩૦ વીમા ખાતે જમા [illegible] તમારો પુત્ર ૧૮ વર્ષની ઉંમરનો (જે ઉંમર નક્કી કરી હોય તે) થાય ત્યારથી તેની કોલેજની ફી માટે પાંચ વર્ષ સુધી તેને દર છ મહિને રૂ ૬૦૦ ના હપ્તા મળશે. વળી તમારા પ્રિમિયમના હપ્તા ભરાય ત્યાં સુધી તમે હો કે ન પણ હો. [illegible] જીવન વીમાની શિક્ષણ પોલિસી લો. આમાં મોડું કરશો તો ઉંમરના પ્રમાણમાં પ્રિમિયમનો દર વધતા જશે. તમારા દીકરાના ભાવિને નસીબને ભરોસે ન છોડશો. તેના ભાવિની જોગવાઈનો ભાર જીવન વીમાને સોંપો.

જીવન વીમાની
સેવા અજોડ છે

ASP/LIC-82 GUJ

LUX
LUX
TOILET SOAP

નંદાનું રૂપરહસ્ય...

લક્સથી
કાંતિનું લાવણ્ય
ખીલી
ઊઠે છે!

નંદાનું રૂપરહસ્ય આપનું પણ રૂપરહસ્ય બની શકે...લક્સ વાપરો...
નું સૌમ્ય ફીણ, એની અદ્‌ભુત સુગંધ આપને ગમી જશે.
લક્સ પસંદ કરો...હવે મેઘધનુષના આકર્ષક રંગોમાં
ળે છે, અને સફેદ પણ! આપના લાલિત્યને
વિકસાવવા માટે આપ પણ લક્સ ટૉઇલેટ સાબુ વાપરો!
ચિત્ર-તારિકાઓનો શુદ્ધ, સૌમ્ય સૌંદર્ય સાબુ

'મને પ્રિય સાબુના પ્રિય રંગો!'
રૂપસુંદરી ચિત્ર તારિકા નંદા કહે છે

LTS. 114-352 GJ